This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 1,461,093

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU, VĚDU,
LITERATURU A UMĚNÍ.

ROČNÍK XIII. SVAZEK II.

REDAKTOR A VYDAVATEL

JOSEF PELCL

V PRAZE
JOSEF PELCL
1903.

AP
52
.R88
v.13
pt.2

Rejstřík jmen.

Andrejev Leonid 926
April 670
Branberger Jan 1089
Candide 935
Čankar Ivan 899
Čas 1174
D. 860
Dalemil 1222
Dlouhý Fr., Prof 1054
E. 670
Ego 862 934 982
E. K. 985 1018
Ertl V. 1140
F. Ch. 785
Gelner Fr. 910
Gottwald Ad. 997
Hoffer Dr. E. 666 667 690 714 891 958
Houskova Nora 829
—ch— 835 1005 1052 1231
Chalupný E. 1182
Jelovšek Vladimir . . . 897 899
K. 741 789 812 834 842 888 933 1002 1006 1016 1053 1054 1091 1197 1198 1217
K. F. 767 889 1008 1135 1199 1223
Koutek E. 770
Kš. 669 717 765 815 908
—l. 750 775 885 929 982
Löwenbach J. 676
Lsk. 988
Lynkeus 665
M. 1177
Majkič Kosta 911 938 1067
Marholm Laura 655
Minařík Hugo, Dr. . . . 1063 1116
—ml— 1006
Modrovous 766 958 1054
Moir 790 888
Mráz K. D. (K. D. M.) 659 667 692 707 715 809 817 845 869 974 1010 1208
Clay Neal Joseph 1023
Neklan Alex. 695
Nevšímalova Krista 1055
Nezmar Vladimír 663 682 732 755 777 804 851 874 893 919 950 992 1044 1074
N. H. 686
Olivet Gustav 1108 1149
Opolský Jan 758 1050 1232
P. 856 1001 1234
J. P. 647 719 791 793 905 965
Pelant Karel 826
Prusík Josef 673 708 726
Ratzenhoffer G. 1099
Die Reform (Franz Schuselka) 1185
Roháčkova Ludmila 827
Rosny J. H. 997
Ruslan V. 648 1095 1143
Rybák Jindř., Inž. 680 977
S. 1173 1229
Scheinpflug Karel 808
Sedláček Jos., Dr. . . . 1153 1185
Sighele Scipio 782
Skalák V. 926
S. K., Dr 766
Sokol E. 704 724 867 917 970 1082 1111 1119 1156 1189 1212 1227
Sychravova Anna 655
Šmíd O. 746 863 1225
Šr. 742 752
Tel. 1106
V. 1175
vk. 785 1168
V. N. 743 959
O. V. . . 972 989 1012 1181 1202
Vorel J. 1188
V. R. 947 1206
—x. 671
X. Y. Z. 711
Żeromski Stefan 880

Články.

Proti alkoholismu 988
My a rak.-uher. banka . . . 815
Jiří Brandes 1153 1185
Ivan Čankar 897
Nový celní tarif . . . 673 708 726
Celní jednota či celní rozluka? 1199
Na cesty! 935
Cukr 1177
Na nových cestách 1223
Poddanství Čechů 793
Radosti čeledi 1106
Falšování selských dějin jihočeských 785
Marie Dostalova 707
Svoboda Finska 770
Řeč dra. Fořta pro obstrukci — druhá 695
Proti fosforu 1031
Reformní gymnasium . . . 1016
Jan Hus 959
Z nové literatury o J. Husovi 965
Několik návštěv v ústavu pro choromyslné v Praze . . 686
Král. čes. zemsk. ústavy pro choromyslné 711
Veřejné opatrovny (ústavy pro choromyslné 947

T24 -95653

Sjezd katol. duchovenstva . 1175
Výroční výstava Krasoumné Jednoty v Praze . . 816 845 869
Divadelní krise 887
Krise 1007
Úpadek kritiky 1095 1143 1182 1202
Láska a umění 750
Hmotné zájmy lidu 719
Z humoristické literatury . . 867
Drobty z literární tabule 989 1012 1180
Z moravských literárn. zjevů 1111
Literární historism 1227
Mámení se přitovaryšilo . . 647
Mánes: České umění . . . 659
Výstava obrazů Jos. Mánesa 974
Laura Marholm: Tři generace žen 655
Čtvrt století Matice školské v Brně 671
Nové německé romány . . 802 820
Norské umění 1103 1149
Zanedbaný okres 648
Zanedbaný okres č. 2. 752
Z nové poesie 704
Politika práce 767
Náhrobek kanovníka Premersteina 826
Z nové prosy 724 1034
Nyní jde o Rakousko 1135
Rectus 744
Také k „otázce česk. románu 972
Smetanův týden 791
Po Smetanově týdnu 891
Sociologie a její praktické užití 663 682 732 755 777 804 822 851 874 893 919 950 992 1044 1074
Srbi 911 938 1067
Z poslední stanice 1229
O školských programech . . 970
Nový rak. uh. levantský tarif 1225
Tuláci 1063 1116
Tunel Simplonský 680
Tvoření a kritika 775
Klerisování vzdělavatelen učit. v Rakousku 1231
Nové verše 917
James Mc. Neil Whistler . . 1140
Vlečka 827
Worpswede 1208
J. Vrchlický-překladatel . . . 794
Světová výstava v St. Louis r. 1904 977
Výstavy mladých 1010
Zemědělský týden 839
E. Zola o hudebním dramatě francouzském 676
Postátnění železnic 746
Rudolf hr. Czernin o úkolech a cílech že'ezn minist. . 863
Ženy odsouzených k nucené práci 782
Co jste učinili z ženy 1055
Židovské a babylonské dějiny stvoření 842 888
Židovská otázka . . 985 1018 1036
Sčítání živnostensk podniků 1188
Život 1099

Novely, drama.

Cizoložnice 666
Hladový 758
Holubice 808
Politik bez strany 1023
Potřeba krásy 666
Pokušeni 880
Poledne 1232
První deštík májový 829
Smích 926
Světlo filosofa 665
Šílená 997
Vnitřek chrámu 1050
Volte mne! 1082 1119 1156 1189 1212
Zápas duší 666
Zlosyn 899

Literatura, umění, věda.

a) Literatura.

Ralph Waldo Emerson . . 1002
Alois Hajn: Politické strany u nás 785
Adolf Heyduk 692
Prof. dr. C. Hilty: Štěstí . . 785
Mistr J. Hus: Sebrané spisy 716
Jan Kapras: K dějinám česk. práva zástavního 761
Ellen Keyová 1217
Dr. Zd. Nejedlý: Dějiny české hudby 666
Dr. L. Niederle: Národopisná mapa uh.-Slováků 929
J. Tews: Wie gründet und leitet man Volksbibliotheken? 1091
J. Vrchlický: Duše mimosa . 857
A. Sova: Zlomené duše Vybouřené smutky a Theod. Momsenovi 691

***

Drobné zprávy 809 858 907 930 1003 1091 1235 1286

***

Nové knihy . . 762 884 907 1218

b) Divadlo.

Jaro Hilbert: Falkenštejn . . 856
J. Moor: Vij 1089
Al. Jirásek: Jan Žižka . . . 1001

*

Drobné zprávy:

Činohra 786 809 1234
Opera 835

c) Hudba.
667 690 714 838 1235

d) Výtvarné umění.
667 692 715 809 905 1008 1090 1166

e) Věda.
784 929 1168

Přehledy politické, sociální, hospodářské a školské.

a) Politické:
Říšská rada . 762 810 834 858 931 955 1027
Země české . 668 693 716 737 763 810 859 981 1004 1092 1128 1170 1196 1219 1238
Anglie 858 1008 1027 1237
Balkán . 668 692 736 810 834 1008
Bagdadská dráha 736
Bulharsko 1027
Francie 668 810 834 1027
Holandsko 693
Italie 882
Japonsko 1091 1127
Kuba 1126
Macedonie 787 1027 1126 1195 1218
Mandžursko 762
Německo 668 810 931 981 1008 1126
Rakousko-Uhersko . . 668 736 762 810 834 858 882 931 955 981 1004 1027 1052 1092 1127 1169 1195 1237
Rusko 858 1091 1127
Srbsko 693 930 931 1004 1195 1218
Španělsko 693 762
Turecko 1027
Vatikán 1092 1126

b) sociální:
669 716 740 764 790 883 909 932 956 1004 1132 1197 1239

c) hospodářské:
669 717 738 765 787 811 835 859 882 908 955 1092 1129 1171 1219

d) školské:
693 740 789 812 835 860 884 933 957 1028 1052 1094 1133 1240

e) veřejná správa:
737 764

Ozvuky a paběrky.

Apotheosa 862. Království Boží na zemi 814. A v Čechách ještě není ticho 740. Článek Poddanství Čechů 838. Ke dni 5. čce. 1908 982. Československá vzájemnost 1173. Česká sláva 1222 Falšování selských dějin jihočesk. 766. Prof. Delitzsch proti cís. Vilémovi 741. Moravský diletantism 670, 813. Brněnský naduč. Drexler 1005, 1054. Halucinace 1080. Zasláno dra. E Hoffera 958. Starý ústav hluchoněmých v Praze 1006. Husovy slavnosti 1029. Král. čes. zemský ústav pro choromyslné v Praze 742, 887. Chorvatští studenti v Innomostí 958. Literární produkce v Japonsku 1241. Porušování jazyka obchodnictvem 1005 Co bylo příčinou sporu mezi Kainem a Abelem? 1198. Kočovné knihovny 1174. Arcib. olom. dr. Kohn 861. Kolkovna 766. Kubelík Maďarem 887. Literární politika 718. Píseň ku chvále literární kritiky 838. Příchod Máje 766 Máj na cestách 888. Dante agentem Máje 838. Výprava Májistů v Ml. Boleslavi 860. Máj v Ml. Boleslavi 885. „Dle pův náčrtků“ 958. „Nár. Listy“ 1060. Nirvána 1134. J. Novopackého „Obrazy z Alp“ 1029. Paříž — esthetické svědomí světa! 910. Schůze politické 742. Politika a jazyk 862. Rebus politický 1242. Pomoc v neštěstí 958. Za Starou Prahu 886. Rectus 813. Revolver a láska 1029. Ruskin a Gladstone 1197. Servus Březina! 957. Po sjezdu 790. Pomník B. Smetanovi 1094. Podpory společnosti 934. Padělání starožitností v Rusku 1053. Špačci vracejí se 742. J. J. Toužimský 1094. Třebíčská sgrafita 837. O moravské universitě 837. Edition Mojmir Urbanek 670. Dr. Edv. Weyr 1094. Vzdech velikého vezíra 670. Vrchlický 910. Vlašské výkopy na Krétě 1054. Základní kámen 982. Různé zjevy 670. Ha, zrada 1054. Žena 718. Nová žena 836. Jak žijeme? 1174. Žití napaluje 718.

Doplsy.

670, 742.

Upozornění čtenářů 862

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU • VĚDU • LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 4. DUBNA 1903. ČÍSLO 27.

Mámení se přitovaryšilo.

A dím: Jak pak tobě říkají? —
Odpověděl: Jméno mé jest Mámení

V mladočeské straně šlehají požáry vnitřních rozbrojů a anarchie. Poslanci jsou proti sobě, politické spolky a kluby jsou proti poslancům, osobní nepřátelství mezi stranníky se prohlubuje a šíří. Vše ostatní, co jest u nás politického kolem mladočes. strany, přihlíží se založenýma rukama, někde škodolibě, jinde vypočítavě k nastalému zmatku. Aby tomu všemu nasazena byla koruna, svolán byl do Prahy na den 26. dubna sjezd důvěrníků znesvářené mladoč. strany, aby rozsoudil, mají-li pravdu ti z poslanců na říš. radě, jež vlivem svého temperamentu, vzdělání a osobních zkušeností vidí možnost úspěchu mladoč. klubu na říš. radě v taktice oportunní, či oni, jež jsou pro taktiku radikální. Než se důvěrníci sjedou, bude míti každý i nejposlednější politický spolek mladočeský, který doma a ve svém okolí celý rok k vážnější činnosti politické rukou nehne, vítanou příležitost, aby uspořádal slavnostní schůzi, dal hlasovati svým členům o tom, jaká má býti národní politika, a přijati resoluci, která z opatrnosti se nevysloví ani pro modré ani pro bílé, a aby konečně o všem tom poslal zprávu do »Nár. Listů« podle známého slavnostního šimlu sepsanou. A dlouho se bude pak po 26. dubnu mluviti o tom, jaký to nastal živý politický ruch v Čechách, který bohužel vlivem nepříznivých poměrů neměl těch blahodárných následků, jež..

Jest očividno, že ze všech chyb, jež mladočeská strana učinila, tato jest nejvíce hodna trestu a mohla se státi jen za omrzelosti a obecné únavy vůdčích osob. Politické spolky a zemští důvěrníci jsou zřízeni na to, aby doma pracovali o politické uvědomění lidu, ne však aby hlasovali a přijímali resoluce o taktice a postupu poslanců ve Vídni. Sjezdy zemských důvěrníků mohly by míti smysl a význam, kdyby na nich podávány byly zprávy o poměrech politických a hospodářských ze všech okresů země, kdyby rokováno bylo o budování a

utužení vlastní strannické organisace a usnášeno bylo, jakými nejvhodnějšími prostředky zásady programové a uvědomění politické šířiti. Měly by význam, kdyby svolávány byly dle potřeby, aby důvěrně vyslechly výklad poslanců o politické situaci a přijaly pokyny, co na podporu jejich postupu mají doma konati a jak se chovati. Měly by význam konečně, kdyby (jako v nynějším případě) byli důvěrníci svoláni, aby podali spolehlivou zprávu, dá-li se čekati, že ostrý opoziční postup (aneb jak chce radikálnější křídlo, i obstrukce) na říšské radě bude podporován doma protivládní agitací ve velikém a činným spoluúčastenstvím lidu, aby poslanci dle toho se rozhodli o svém postupu.

Svolávati však důvěrníky zemské za tím účelem, aby rozsoudili, má-li pravdu posl. dr. Fořt anebo posl. dr. Kramář, a rozhodli, jaké taktiky užiti na říšské radě, jest zvrácenost, která by byla prostě směšna, kdyby z ní nečouhalo tolik chytráctví. Buď poslanečtí přívrženci jednoho směru doufají, že se jim podaří osobní agitací a vystupováním na sjezdě strhnouti většinu důvěrníků, aby hlasovala pro ně. Tu — nehledě k směšnému a zavržitelnému prostředku hlasování — jde o zaskočení a znásilnění strany druhé. Anebo odpovědné orgány strany, samy nevědouce kudy kam, dají po 2—3 parádních řečech nekompetentnímu sjezdu odhlasovati lacinou resoluci, jíž odpovědnost za to, co se stalo, i za to, co se stane, svalí s beder svých na bedra drahého národa. A to bude prostě nechutná, demagogická fraška. Kdyby důvěrníci chtěli být k sobě i na venek upřímni, odepřeli by rozhodovati o mladočeské politice klubovní.

Násilnictví a neupřímnost jsou vůdčí hvězdy veřejného života v Čechách. *J. P.*

Zanedbaný okres.

Mám na mysli politický *okres ledečský*, který leží ve vých. Čechách po obou březích Sázavy, v krajině hornaté, prostoupené většinou útvarem prahorským — rulou a žulou — a proto s velkou část zalesněné. Až do nedávné doby položen byl okres mimo železnici a teprve stavba severozápadní dráhy dotkla se ho na vých. kraji asi 10 *km*, takže patří pouze *jedinká* stanice (Světlá) celému okresu. Z Ledče musí jezditi pošta na stanici (Leštinu) do druhého okresu asi 12 *km*. Teprve 1. srpnem m. r. byla otevřena místní dráha spojující Dol. Kralovice s Vlašimí a staví se místní dráha podle Sázavy z Kacova do Ledče a Světlé, čímž nabude okresní město železničního spojení se severozápadní a Františka Josefa drahou. Ovšem obě lokální dráhy pojedou prý rychlostí 15 *km* za hodinu či o něco málo rychleji nežli bicykl. Jest ku podivu, že ve všech otázkách, týkajících se povznesení tohoto ryze českého okresu staví

se proti němu rozhodující orgány, jakoby co nejdéle chtěly jej zachovati v tom smutném stavu, v němž vstoupil do XX. století.

Vrátím se ještě k otázce komunikací, leč chci probrati po řadě nynější stav toho přírodně tak krásného, jako hospodářsky a kulturně zanedbaného koutku krásné naší vlasti, na němž proto spočívá kletbou tíha nezaviněných poměrů, protože je ryze český.

1. *Školství.* — Škola jest beze sporu nejlepším měřítkem pokročilosti a pokrokovosti místa i kraje. Škola podporuje vzrůst blahobytu lidu a blahobyt zase způsobuje vzrůst a množení škol. Tímto kruhem zdaru povznáší se pak kraj a dobývá si nejen předního místa mezi sousedy, nýbrž dokonce zjednává si nové a nové prameny příjmů na účet méně pokročilých sousedů. Vzdělaný rolník hospodaří racionálně; vzdělaný řemeslník užívá všech průmyslových vymožeností ve svůj prospěch a lehčeji, rychleji, správněji a výnosněji uspokojuje své zákazníky; vzdělaný obchodník zanechává podvodného odírání kupců špatným zbožím a zjednává si nejlacinější a nejsolidnější prameny k nákupu, aby mohl správně a poctivě posloužiti kupci a udržeti si ho po léta a rozšiřovati obchod na solidním základě. Ale toho všeho postrádáme v ledečském okresu po většině největší, protože zdejší školství až do r. 1900 jen těžce a s velkými nesnázemi bralo se ku předu.

R. 1869 nařízeno, aby v každém okresu zřízena byla nejméně jedna *škola měšťanská* (pro dívky a pro chlapce), ale v našem okresu zřízena byla měšťanská škola chlapecká v Ledči teprve r. 1896 (tedy po 26 letech!) a dívčí r. 1901; tím teprve dala pohnouti se Světlá, že zřídila měšťan. školu chlapeckou. V Kralovicích (sídle okr. soudu) postrádají jí dosud, ba jsou živly, které vzpírají se podnes takové škole.

	1 třídní	2 tř.	3 tř.	4 tř.	5 tř.	6 tř.
R. 1889 bylo škol	*13*	*14*	*7*	*3*	*4*	*1*

K tomu družila se židovská škola německá o 2 třídách.

R. 1902 jsou:

měšť. chlap.	měšť. dívčí	1 třídní	2 tř.	3 tř.	4 tř.	5 tř.	6 tř.
2	*1*	*7*	*20*	*11*	*5*	*4*	*1*

K tomu druží se 2 expositury (1 a 2 tř.) a židovská šk. něm. o 1 tř. (D. Kralovice).

Srovnáme-li tato čísla, dovedeme si učiniti přibližný pojem o zdejších školských poměrech. Před 13 lety bylo 1 a 2 třídních škol celkem 27 a dnes jich je rovněž 27, pokrok je pouze v tom, že ubylo 6 jednotřídek a přibylo tolikéž dvoutřídek. Dále rozmnožily se trojtřídky o 4, čtyřtřídky o 2, pětitřídky o 0 a přibyly tři měšť. školy, z nichž je jedna dívčí. Jedináčtřída židovské školy znamená, že židovské děti nenavštěvují tuto školu až do 14 let, nýbrž naučivše se německy za návštěvního cviku v rodině, navštěvují pak školu českou a po

případě odcházejí jinam do německých škol. Vůbec v celém okresu mluví německy pouze jenom židé.

Hledíme-li k počtu obyvatelstva přiškolených obcí, připadají dvě měšťanské školy na 7677 obyv., 1 šestitřídka na 2697 obyv., 3 pětitřídky na 5304 ob. a 3 čtyřtřídky na 4526 ob. — na trojtřídky připadá 11.731 ob., na dvojtřídky 12.072 ob. a na jednotřídku 2450 ob. Z toho viděti, že v okresu převahu má dvojtřídka, t. j. že většina dětí nucena jest po 8 roků navštěvovati školu, která při nejsvědomitější píli učitelově nedostačuje k tomu, aby nabyla zajímavosti v očích dětí a vážnosti v očích rodičů. Tento systém našeho obecného školství bez odporu náleží až příliš do archaeologie a měl by býti nahrazen raději půldenním vyučováním každého oddělení, čímž by se škola rozpadla na 4 samostatné třídy o dvou učitelích. Při tom by nic nevadilo, že by každý žák byl v každé takové třídě dva roky, neboť by se tu zase mohlo postupovati v každém roce od snazšího k méně snadnému a co by se prvým rokem probralo, to by se druhým prohloubilo. Vím, že hned někdo řekne, že je to nemožno, že žáci tak špatně chodí do školy, že by to nešlo atd. Ale jsem pevně přesvědčen, že by to šlo a velmi dobře, ba že by se návštěva takové školy i povznesla, protože by samo dítě vábila a rodičům poskytla velikou úlevu, zvláště u dětí starších.

Bylo by ovšem potřebí, aby takové školy vedeny byly nejlepšími učiteli, aby pak to bylo možno, musel by býti na takové škole zvláštní příplatek, protože tu učitel má vlastně přípravu jako na čtyřtřídce dva jeho kolegové. Také to dalo by se upraviti.

Jiná věc, která zde v okresu velice jest na závadu prospěchu školy, jest nedostatek expositur. Jsou pouze 3. Uvážíme-li, že jest tu krajina horská, kde za velikých větrů a deštů, zvláště pak v zimě za vánic a v době závějí jest nemožno často dostati se z jednoho konce vsi na druhý, neřku z jedné vesnice do druhé a to až hodinu cesty. Uvážíme-li, že pro venkovskou školu začíná se dítěti povinnost školní v 6. roce jako na př. v Praze, kde je do školy několik minut po krásných chodnících, vysvětlíme si špatnou návštěvu škol velmi snadno. *Není ani jediného člena zemské školní rady, ani zemského výboru, ani okresních inspektorů*, kteří by za nepohody poslali *vlastní* dítě z Vilimovic do Pavlova nebo z Češtic do Kralovic atd. A rodiče chudí nemající pro děti dostatečných šatů a obuvi jsou k tomu nuceni až i vězením!

Naše školství jest čisto čistě řízeno od zeleného stolu, bez znalosti venkova a jeho slabin. Jak zcela jinak vypadá to ve Švédsku, kde nikomu ani nenapadne, aby venkovskou školu narazil na kopyto štokholmské. Tu nepomohou nové čítanky, ani pěkná osnova nějakého třeba dobrého paedagoga, ani pokyny ministerstva: zde potřeba nasaditi páku z dola a budovati samostatně bez šablon a vyšlapaných cest. Ovšem při tom

nelze jen nová břemena uvalovati na chudinké obce, nýbrž tu musí pomoci stát a země: nejchudším obcím měly by tyto dvě sběrny daní zcela zaplatiti stavbu potřebné školy. Tak by budila se k škole láska nikoli však četníkovými řetízky na mozolné ruce rodičů.

V ledeckém okresu teprve poslední dobou usilovnou snahou předsedy okresní školní rady a okresního inspektora probírá se školství ze své zanedbanosti. Dříve spokojila se okresní školní rada, že vymohla rozšíření školy, ale nepostarala se o provedení toho. Tak v Bělé, Pavlovicích, Křešíně a snad i jinde plných 18 roků a více to trvalo, nežli otevřena byla druhá, pokud se týče třetí třída již povolena. V tom bohužel vinen je i zdejší velkostatek patřící ústavu šlechtičen na Hradčanech, jehož správa všemožně brání se novým výdajům vzniklým stavbou školy, zřizováním nových tříd atd. V tom daleko humanněji vede si správa panství Osvalda hr. Thuna na Světeltelsku. Teprve nyní jedná se o zřízení měšťanské školy chlapecké v Dol. Kralovicích, kde bohužel ani učitelé nepřáli novému ústavu, tím méně ovšem občané, jimž hrozilo mnohatisícové vydání.

Návštěva škol souvisí se všemi nedostatky ostatními a je chatrná přes usilovnou snahu úřadů i učitelstva. Co do počtu dítek na třídu stojí Ledecko na 60. místě (70 dítek). Při tom je zajímavo, že takový průměr vykazuje pouze jediný něm. okres. Co do návštěvy je na 53. místě a ačkoli se žádná obec neucházela o povšechnou úlevu v docházce školní, přece je co do skutečné návštěvy až na 60. místě. Aby se návštěva zimní na př. v Zruči a v Ledči usnadnila, utvořil se polívkový spolek, poskytující dítkám bez rozdílu zámožnosti v poledne polévku, kterou vaří místní dámy v Ledči v budově okr. hejtmanství, ve Zruči v místnostech, poskytnutých velkostatkářem šlechticem ze Sebků. Přes to však výkaz trestaných rodičů pro nedbalou návštěvu školy jich dítkami jest velmi obsáhlý a lze s politováním říci, že mnozí rodičové již v svůj roční rozvrh zaměstnání zařadili i toto uvěznění.

*

S nedostatečným školním vzděláním ruku v ruce kráčí celá řada nedostatků občanských, z nichž na předním místě stojí

2. *alkoholismus.* — Chudoba zdejšího obyvatelstva a jeho duševní zakrnělost jsou namnoze příčinou tohoto zjevu. Selské živnosti jsou malé a málo výnosné, takže i usilovnou práci odměňují sotva dostatečnou obživou. K tomu přistupuje poměrná neúrodnost a to, že starší obyvatelstvo s největší část jest analfabetické a mladší rovněž s velkou část, takže není přístupno tištěným hlasům varovným proti této neřesti. Vždyť v každé vsi takřka je tu několik nalezenců z Prahy a Vídně jedině proto, aby získány byly hotové peníze na jich výchovu, která pak ovšem není přiměřena. Většina lidí »chodí na lásku«

t. j. robotuje v lese na jaře, začež na zimu smí na panském sbírati chrastí.

Následující tabulka ukazuje nám počet politických obcí a zároveň na ně připadající výčepy lihových nápojů. Přibral jsem k tomu i živnosti, kde se prodává jídlo a poskytuje nocleh, rovněž kde se pěstují dovolené hry v karty. Není tu vytčeno, kde se prodávají lihové nápoje mimo výčep (kupci, hokynáři atd.) a rovněž, kde se pěstují nedovolené hry (jednadvacet, barvička atd.) — protože ty unikají zraku veřejnosti.

Obce polit.	víno	pivo	kořalka	jídla	nocleh	hry dovolené	všech výčepů
79	20	243	200	71	46	28	270

Ledeč †

Již tento přehled velmi poučný. Na 79 politických obcí, z nichž pouze 7 jest městeček, připadá 243 výčepů a pivních prodejů t. j. na každou obec průměrně t ř i prodeje. Uvážíme-li, že na př. v Ledči pouze plzeňské v hotelu je dobré, ostatní piva jsou více méně pochybné jakosti zvláště nedostatečnými místnostmi a nepřístojnou manipulací hostinskou, představíme si, co asi se prodává po vesnicích pod jménem pivo. Tím ohroženo je zdraví nejen alkoholem, nýbrž i vší podstatou těchto piv. Zároveň pak lid po alkoholu toužící vhání se mimoděk do náruče kořalky.

Kořalečná číslice ještě jasněji vysvitne, připomenu-li, že spotřeba kořalky daleko přesahuje poměrnou spotřebu piva co do kvantity. Co do kvality možno říci bez pochybení, že jest ještě horší nežli pivo. Stačí pouze připomenouti, že 40 židovských kořalečných prodejů obstarává výrobu kořalky vesměs studenou cestou, aby se to pochopilo. Většinou vyrábí se kokořalka z bramborového lihu, tedy z materiálu chatrného, pomocí dovolených i zakázaných olejíčků a essencí barvených i anylinem. Tato špatná kořalka má pak jedinou dobrou vlastnost, že obsahuje co možná nejméně lihu a co možná nejvíce vody. Výdělek na této lihové špíně je pak neobyčejný: 300 až 400% jest tak asi průměr. Nejvíce spotřebuje se kořalky bílé t. zv. žitné, která ovšem má s tímto obilím pouze jméno příbuzné, jinak nic. Tento druh prodává se v čase polních prací na celé soudky, protože mnoho dělníků jinak nepracuje, leč dá-li jim hospodář »svačinu« t. j. kořalku. Nápoj tento zdaleka je cítit, nese-li se ve džbánu, svým shnilým zápachem, leč to nevadí ani mužům ani ženám, ba ani dětem, aby si na něm nepochutnali. Někdy přilévá se do bílé kořalky barevná břečka pod jmény: rum, jalovcová, hořká atd.; této směsi užívají pijáci po výplatě, v neděli a vůbec v »slavnostnější« náladě. Tyto směsi jsou ještě škodlivější nežli bílá.

Zemědělský lid užívá kořalky nejenom jako nápoje, nýbrž i jako potravy. Jest zde místy ještě zvykem, že nalijí kořalky na mísu, nakrájejí do ní chleba a jedí to pak asi jako polévku nebo kávu. Rozumí se samo sebou, že se tak živí nejen do-

spělí, nýbrž i děti a to často i kojenci. Pro ty stačí někdy cumel z buchty nebo housky namočené v kořalce. Jak smutný vliv má to na vývoj tělesný i duševní, jest samozřejmo. Mládež navyká tomuto moru, výrostci a pacholci mu přivykají a dospělí jsou mu pak oddáni. Málo je míst v Čechách, kde bylo by lze na př. na náměstí ve všední i sváteční dny viděti tolik opilých lidí jako v Ledči. A nejsou to jenom otrhaní lidé, kteří se tu potácejí.

Nežli ještě prohlédneme následky alkoholismu, nebude od místa prohlédnouti další číslice tabulky. Jak viděti, prodávají se pokrmy pouze v 71 hostinci. Ale tu lze pouze říci, že tato číslice značí oprávněné k podávání jídel. Vařené jídlo lze dostati pouze asi v polovici těchto míst a to ovšem ne kdy ho host žádá, nýbrž kdy hostinský jest ochoten mu jím posloužiti. Snad ani ve 20 hostincích nelze si objednati pravidelný oběd, a sotva v polovici z nich lze býti obslouženu čistotně a chutně. Jest to obzvláštní vadou našich hostinských, že považují čistotu za něco obtížného a zbytečného ve své živnosti, jak viděti na špinavých ubrusech a ubrouscích, špatně umytém příboru a všeličems v jídle, co tam nepatří. Jsou sice někteří hostinští výminkou, ale těch je tak málo, že se to nedá vyjádřiti ani percentuálně. Velmi často řekne hostinský v ½11 dop. přichozímu, že mu nedá oběda i když pro jiné týž den vaří, a nebojí se, že by hejtmanství na hostovu stížnost mohlo mu uložiti pokutu — takový hospodský v Ledči jest paša, před jehož velmožností sklání společnost šiji. Ubohý turista, který sem zapadne hladov a nemůže jísti špatné uzenice!

S noclehy vypadá to rovněž tak. Dostati čistou postel ve větrané místnosti za přiměřenou cenu jest vzácností, o kterou se obyčejný turista a cestující ani nepokouší. Ani v t. zv. hotelích není to lepší, jsou to pouze hospody, mající francouzské jméno, ale nikoli francouzskou čistotu a pohodlí. Většinou jsou to pouhé noclehárny pro potulný a cestovní lid, který spokojuje se s vyspáním na slámě.

To je asi celkový obraz živností výčepných v našem okresu.

Vraťme se opětně k alkoholismu.

Dalo by se úředně vyšetřiti, že mnoho lidí našeho okresu mužského i ženského pohlaví vypije *denně 1 až 2 litry* kořalky. Bylo zjištěno, že v okresu nalézalo se r. 1900 notorických opilců 320 mužů a 20 žen a mezi nimi docela jeden graduovaný universitou. V svátcích a nedělích bývají kořalny plny, při čemž viděti i mladíky a dívky »síliti se« tímto jedem, čehož následky jeví se i jinak nežli pouhou otravou alkoholickou. K zdejším dvorům patří 9 vinopalen; tyto dvory platí větší část mzdy dělníkům v poli kořalkou a totéž činí židovští majitelé žulových lomů v okolí Dol. Města. Výminku činí pouze několik obcí jako Brzotice, Hněvkovice a j., kde se lidé neoddávají pití kořalky a následkem toho nejsou tu známy sváry a

nepořádky. Že alkoholismus způsobuje všeliké nemoci a je příčinou i smrti jednotlivců, bylo lékařsky zjištěno (cirrhosy jako delirium tremens, srdeční vady, nefritidy a j.).

O podporu alkoholismu mají zvláštní zásluhu velkostatky. Že bývají i děti školou povinné opíjeny kořalkou, toho dosvědčují sami učitelé. Také děti bývají stíženy nedokrevností, tupostí mysli, zvláštní otrlostí tělesnou atd. A při tom správy škol konstatují, že spíše přibývá těchto případů nežli ubývá. Zejména při svatbách, pohřbech a muzikách pije kde kdo kořalku a tudíž i školní mládež.

Příčinou četných poranění při hospodářské práci a v lomech bývá kořalka. Také muziky neobejdou se bez pranic, neboť kořalka »činí z člověka nejprve lišku a pak vlka, na konec svini« jak praví Tolstoj. Hlučné slovo při tom vedou výrostci. V Ledči samé povoluje obec muziku ve dvou hospodách přes to, že se tu pokaždé perou, patrně to panu tajemníku nepřekáží. Hejtmanství nařídilo, aby v sobotu (den výplat) směla se kořalka prodávati jen do 5 hod. odpol. a v neděli a ve svátek do 11 hod. dopol., ale plní se to jen, pokud je to »na očích.«

Sestavíme-li notorické pijany dle stáří, dostaneme následující čísla: m u ž o v é přes 20 let — 16 os., přes 30 l. — 52 os., od 40—60 l. — 203 os., přes 60 l. — 45 os.; ž e n y: přes 20 l. — 2 os., přes 30 l. — 3 os., přes 40 l. — 7 os., přes 50 l. — 9 os. Pouze 2 muži z nich dosáhli (r. 1900) 70 roků a pouze jeden 84 r. I vidíme, že nezhojitelný alkoholismus začíná se velice záhy u osob obojího pohlaví. Dle zaměstnání mají převahu výminkáři, nádenníci, zedníci, tesaři, málo je jiných řemeslníků.

Brániti alkoholismu pouze zvyšováním daně z lihu nepomáhá, protože kompensuje se to tím, že se dávají do prodeje horší výrobky, ba opravdový piják v nouzi nepohrdne ani douškem denaturovaného lihu. Jediná cesta tu zbývá: chrániti děti před pitím lihových nápojů v dvorcích velkostatků, kde je možný dozor, ve veřejných místnostech vůbec a po případě — ač to považuji za nejslabší prostředek — stihati rodiče, kteří svádějí děti k pití. Nejlepší prostředek jest — povznésti blahobyt obyvatelstva přiměřeným výdělkem a chrániti ho před nesvědomitým využitkováním na panské práci. Také bylo by možno nutiti velkostatky a velké rolníky, aby obmezovali znenáhla dávky kořalečné při práci a pomalu je odstraňovali. Nade vše pak nejúčinnější prostředek jest povznesení vzdělanosti lidu nejen zřizováním škol, nýbrž i podporou v jich chudých obcích, aby vůbec všecky dítky dostávaly své potřeby školní od obce, jako to jest již v Šebořicích, kde vlivem několika rozšafných rolníků to provedeno. Vzdělání samo nejmocněji brání člověku, aby neklesal na úroveň němé tváři, nýbrž hleděl i v chudobě žíti tak, aby zachoval lidskou důstojnost a občanskou vážnost. *V. Ruslan.*

Laura Marholm: Tři generace žen.

Úvodem k této studii vypravuje Marholm následující episodu: Lázenští hosté výborně se bavili. Jedna z přítomných dam žertem pochovávala svého muže a několik družek jí pomáhalo. »Manžel, vážný flegmatig v nejlepších letech, pod hlavou hromádku písku, nehybně ležel naznak, a mladá jeho žena, snědá, hubená a malá s hladce přičísnutými vlasy a pohledem uličníka, pracovala všem v čele, námahou supíc. Nohami, rukami a lopatami byl nad ním pahorek nahrabán a naházen; manžel zmizel, jen ještě špičky noh a nos bylo viděti; když pak se již nemohl hnouti, vzpřímila se manželka, uchopila za ruku dvacetiletého mladíka, který netečně tu stál a výskajíc, přeskakovala s ním hrob. Ostatní stáli kolem a provázeli symbolické její jednání hloupým smíchem.«

Marholm však připomněla tato triviální žena jinou, jemnou a duchaplnou ženu, Camillu Collet, spisovatelku a tvůrkyni ženské otázky na severu a mnoho a mnoho žen jiných.

Tváře mladé i staré, svěží i umdlené, tváře žen-mužatek, i žen-dětí, matek s dcerami i »bezdětných upírů«, žen příbuzných, mezi nimiž vyrostla, i těch, mezi nimiž žije, tváře dobře známé i ty, jež nahodile jen kolem ní se mihly, všechny pojednou si připomněla a ve všech četla »jak jen žena v ženě dovede a může«, totéž, co v počínání ženy, která s jásotem a smíchem, byť žertem, pochovávala za živa svého muže a pak okázale lhostejným mladíkem se zabývala, totéž co ve volání Camilly Collet a neklidném a bezútěšném jejím bloudění světem, hlubokou totiž nechuť k muži, tajemnou a chorobnou touhu po něm a zároveň nejvyšší odpor, nechuť k vlastnímu pohlaví a snahu uniknouti mu, dostati se mimo ně, neb nad ně. A tisíceré proč? proč? zavířilo její Duší a hledala k němu odpovědi. —

Jaký rozdíl mezi dneškem a nedávnou minulostí, námi a našimi bábami a prabábami! Dnes touha ženy po svobodě, volání po právech, hájení a dobývání jich, urputný zápas konkurenční mezi mužem a ženou a všecko to zoufalství, jež sluje emancipace. A tenkrát? Hluboká a radostná pokora před Osudem, jenž ženě zosobněn byl v muži, posvátná úcta a hrůza před Mysteriem Bytí, jež se uskutečňovalo v manželství. »Žena ještě před koncem minulého století (18.) nevnímala muže, jako určitou, vymezenou osobnost, ale jako »muže« (vůbec), ne jako něco, co jí přináleželo, ale jako něco, čemu přináležela ona, jakožto pohlaví, druh, Mysterium, distanci, něco, co nechápeme a před čím se skláníme. Život nebyl našim babičkám ani hazardní hrou, ani výpočtem, ani experimentem, jenž obyčejně se nezdaří a jímž jest často našim mužům a mladíkům a proto přirozeně také i našim panám a ženám, ale byl jim Mysteriem, jemuž se podrobovaly.«

V ničem nejeví se Marholm tento hluboký rozdíl tak zřetelně jako v tom, jak tehdejší ženy nazíraly na těhotenství, porod a plození a jak na ně nazírá dnešní žena. Praví, že pamatuje se zřetelně a že náleží k jejím prvým hlubokým dojmům tichá, téměř náboženská péče, jakou viděla obklopovati některé staré ženy tento akt u svých dcer. »Žádné reptání, žádné rozmary, žádná vzpoura.«

Byl-li život i muž, ať jakýkoli byl, Osudem, bylo jím tím více vše, co spadalo ve zvláštní úkol ženský, jenž přijímal se tak, jak přicházel, »poněvadž s Osudem není žertů a mohlo býti ještě hůře.« —

Jest zcela přirozeno, že při takovémto pojímání života i svého úkolu, žena ani necítila, neb úplně zapomínala své osobnosti, že existencí svou úplně splývala s existencí muže, jehož se jí dostalo, a v rodinném životě nalézala úplného uspokojení.

Jinak jest již za dcer těchto žen, našich matek. »Ještě žádná vzpoura, ale přece již nepříjemný stav nepohodlí, velmi častá a všeobecná nechuť k plnění manželských povinností, nesnášelivost a rozmary v těhotenství, podezřívavé hájení svého vlivu v domácnosti, zkrátka kyselá ctnost. Tyto ženy vočkovávají svým mužům úctu k sobě chvályhodným plněním svých povinností, sugerují jim s tuhou vytrvalostí názor, že jsou vlastně zakuklené mučenice, jimž pouze jejich přirozená nezištnost nedovoluje činiti důsledků; jejich oblíbené slovo jest: obětovati se. Obětují se pro muže, pro děti, pro domácnost, pro společenské postavení rodiny; jejich život jest jedinou, velikou obětní slavností.« — Tak vylíčila Marholm matky nynější generace, ženy, které přísně, ale bez radosti plnily svoje povinnosti, které cítily a čítaly své oběti, nebyly mužům svým rozkoší, ale oni přece byly jim oddáni a podrobeni, vychovaly syny, kteří o nich blouzní a činí je svým nevěstám vzorem, a dcery, které zůstávají starými pannami.

A dnešní žena? Emancipuje se, ale její snaha jest jen zoufalý pokus dostati se ze slepé uličky, kam zahnaly ji poměry. Neblahé poměry hospodářské, rozervané kulturní, mravní a náboženské odloučily od sebe v přítomné době ženu a muže více než kdykoli jindy, oddělily sféru jejich života a způsobily, že dnes oba zcela jinak smýšlejí o tom, co k sobě je pudí, než smýšleli druhdy. Garborg vyjadřuje přítomnou situaci řka: »Žena smýšlí o muži hloupě, muž o ženě surově.« Emancipačními snahami pak se tento nesprávný a neblahý poměr jen ještě přiostřuje, neboť emancipační snahy mají za cíl dosažení pokud možno největší rovnosti mezi mužem a ženou, kdežto »vývoj směřuje spíše k tomu, aby se žena stávala způsobem vždy jemnějším a rozmanitějším muži nepodobnou. V její jinotvárnosti spočívá její půvab pro muže a její vlastní štěstí.«

A s proměnou všech těchto mnohonásobných okolností, nastala i vnitřní proměna ženy. Žena pojednou uvědomila si

vlastní bytost, která druhdy mravně i hmotně splývala s bytostmi jinými, v nich se ztrácejíc a uvědomila si svoje ženství, svou zvláštní od muže odlišnou bytost, která ihned počala se projevovati, jakmile vstoupila v šlépěje mužovy, žena počala se individualisovati, diferencovati. Marholm ovšem nikde doslovně takto své pozorování neformuluje, ale nedovedu je, na nesčetných stránkách v nejrozmanitějších variacích naznačené, jinak stručně zachytiti.

Dle toho pak, v jakém stupni se žena dosud diferencovala rozeznává Marholm tři nejobecnější typy moderní ženy: la détraquée, la grande amoureuse, a la cérébrale. Označujíc je těmi francouzskými, jak sama dí, nepřeložitelnými názvy, připomíná, že neužívá jich v přesném lokálním smyslu pařížském, v němž grande amoureuse znamená nenasytnost v lásce, la cérébrale ženu s chladným srdcem, ale rozpálenou hlavou, která miluje z důvodů, a la détraquée, ženu ne sice v hrubých formách, ale přece k perversní lásce nakloněnou.

Produktem dnešní zvrácené rodinné i školní výchovy jest détraquée. — »Druhdy věděla dorůstající žena vše, čemu mohla rozuměti, a její vlastní panenství bylo velmi zřetelnou mezí rozumění, ale v tomto století oblažující humanity a obšťastňující výchovy, smí nanejméně věděti to, čemu instinktivně rozumí; velký humanitní úkol všech dívčích škol jest: vychovati ženu k bezpohlavnosti.« Leč následek tohoto nechutného potlačování jest »uměle stupňovaná zvědavost, která se u městského dítěte stává předčasně rozpálenou, duši i tělo sžíhající chtivostí, propukající na venek neplodnou šílenou koketerií, která dychtivě od muže k muži přelétá, u žádného nemohouc spočinouti, v konečném ukojení nenalézá leč zklamání; uchvátceného muže podceňuje, manželství činí mukou a — zvláštním způsobem — skoro nikdy, ač věčně kolem krouží, nechápe fysické base mezi mužem a ženou.« Détraquée jest typ velmi častý ve všech společnostech a ve všech vrstvách. Jest the great attraction pro dnešního muže, poněvadž se vyznamenává vtíravým půvabem a stálou, nikdy neukojenou svou touhou muže rozněcuje.

Pravým opakem détraquée jest grande amoureuse, zjev dnes ještě řídký, forma nejvyšší individualisace ženy, žena vášnivá a čistá, která úzkostně bdí nad svou neposkvrněností, žárlivě schraňujíc všecky síly své bytosti pro velké blaženství individualisované Lásky k jedinému, určitému muži. Grande amoureuse jest výkvět ženskosti, vyznamenává se nejen zvláštní inteligencí, hloubkou a bystrostí ducha, prudkým temperamentem a hrdou přímostí povahy, ale i všemi pasivními vlastnostmi ženy: velikou potřebou Lásky, oddaností, věrností a starostlivostí. Její Láska nezná pýchy, nezná nasycení, v její Lásce proměňuje se vše fysické nezkráceně v rozmach duševní, její Láska jest konečně dlouhého trvání, jest »posedlost mužem bez intervalů prázdnoty a umdlení.« Osud grande amoureuse vždy

rozhodne muž; ale právě zde jest největší úskalí, neboť »grandes amoureuses nejsou pro mnohé, ale nemnohé muže, a jest otázkou, setkají-li se s některým z těch nemnohých a budou-li zpozorovány. A dnešní muž nechce grande amoureuse; proto jest také zjevem tak řídkým, neboť »ženy se stávají vždy tím, čím je chtějí míti muži.«

Třetím typem jest konečně la cérébrale. Má mnoho společného s grande amoureuse, ano jest to snad grande amoureuse, které se nedostalo Lásky, a proto všecka její energie se obrátila k činnosti intelektuelní. Ona nejvíce ze všech si uvědomila dnešní postavení ženy a proto volá po právech a stojí v čele emancipačních snah. Ač dosti často se s ní setkáváme, lze ji přece těžko karakterisovati, poněvadž její forma kolísá. Na jedné straně stojí již na hranici muže, na druhé má mnoho z nezralosti předčasně rozumujícího dítěte. Má vlastnosti, které jsou základními liniemi grande amoureuse, ale tyto vlastnosti vyvinují se u ní až k bezpohlavnosti. — »La cérebrale jest moudrá, chladná, bezvadná manželka s ovzduším distinkce, čistoty a čistotnosti vůkol. Jest mladá dívka, bez smyslného výrazu v jasných, otevřených, přívětivých tazích. Jest vdova, která po smrti manželově omládne, nabývá jasnějšího, šťastnějšího vzezření, aniž krokem přestoupila hranice svého vdovství, jest zralé děvče s němým pohledem, když ústa pronášejí dobré, chytré, ano předsudku prosté věci; jest matka, která cele se vyčerpává vychovatelskou péčí o své děti a v muži vidí ponejvíce jen jejich otce a představitele společenského postavení.«

Toto jsou tři typy moderní ženy dle Marholm, — a myslím, že by bylo těžko se s ní příti. Potlačený instinkt mateřství se v nich mstí, trpí neb vítězí. Nemohlo býti jináče. Čtyři století věnována byla myšlence chladné, střízlivé myšlence a ani žena nemohla ujíti zhoubnému vlivu jejího panství. — Minul však již a nastává nová doba, doba citu a s ní přichází doba ženy. Žena navrátí se k svému původnímu určení — mateřství, ale mateřství vyššímu, jemnějšímu než jakému sloužila dosud. Jestliže se mu dosud jen podrobovala jako Osudu, bude nyní jejím vítězstvím, bude nejvyšší její metou, nejsvětějším právem.

*

Při studiu psychologie ženské a pátrání po podmínkách jednotlivých jejích jevů, bezděky dotýká se Marholm i psychologie přítomného muže. Podám stručně přehled výsledků jejího pozorování v tomto oboru. Dnešní muž jest právě tak jako žena ve stadiu přechodném a typ jeho rovněž není jednotný. Jeho převládající formy jsou rovněž tři a odpovídají jako podmínka vývoji a bídě moderní ženy. Jsou: barbar, dekadent a barbar-dekadent.

Barbar jest prostý, silný a zdravý muž se srdcem dítěte a »nervy bůvola«, jakýsi »tlustokožec« v ohledu citovém, který

v lásce reaguje jen na hrubší půvab. K němu nejvíce ze všech cítí se puzena grande amoureuse »jako k silné, života schopné formě praotců«, ale on skoro nikdy neopětuje její náklonnosti. Proč? — těžko říci. Snad jej odpuzuje její poměrně vyšší činnost mozková, nebo různý stupeň vývoje, jímž dvě nerovné mocniny se stávají rovnocennými. Těžko říci, ale něco tu přemáhá pohlavní půvab, působí duševní rozmrzelost a brání duševnímu srůstu, jenž jest Láskou. Za to však obyčejně uvázne barbar v klepetech détraqué, »zhloupne u ní a plodí mnoho dětí, které dále hloupnou.«

Dekadent jest bytost nedostatečně a chabě diferencovaná, s umdlenou mužností, ve které nereaguje celým člověkem — mozkem, duší, nervy, pohlavím — v nerozlučné jednotě a jemuž jest třeba drzého, vtíravého půvabu, jímž vládne pikantní détraqué.

A barbar-dekadent? Jest neblahá směs těchto dvou typů »jest tupý tlustokožec, který však přece reaguje u ženy na dekadentní půvab", jest individuum, které »uvízlo velmi osobní omezeností v těžkém přechodním procesu.« Setkáváme se s ním velmi často ve veřejném životě a Marholm shledává jej zejména ve velkých i malých literárních geniích, kteří nemohouce vydržeti ve vlastní kůži, »brzy ženě, brzy společenským poměrům vyklepávají kožich.« —

I jim stačí détraqué.

Ti však, kteří milují grande amoureuse, kteří dovedou si ji i vytoužiti a dají jí štěstí — ti jsou dosud »nemnozí.«

V Uhříněvsi, v únoru 1903. *Anna Sychravová.*

Manes: České umění.

(Dokončení.)

Svými olejovými obrazy a pastelem presentuje se V. Stretti jako umělec samostatný v plném rozvoji. Byli na omylu ti, kteří považovali jej jen za radiristu: vystavené lepty dokazují sice znalecké ovládání techniky i proniknutí jeho za pouhé hranice řemeslnické šikovnosti a bravurnosti, ale koloristické jeho práce, na př. »Portrét« žida Rumuna, s vousem po pařížsku střiženým, kloboukem nonchalantně stlačeným do čela a celou výborně traktovanou posou člověka, který nestojí ani trošku o laskavost vaší pozornosti, — nebo dříve již zmíněný pařížský kout »Po dešti« svědčí o talentu autorově, odpozorovati význačné a charakteristické znaky líčeného a podati je pak v jednoduchém, zhuštěném koloritu beze všech pomíjejících pretensí sensace a pravdy. Mluvil-li jsem již o portrétu Strettiově, nemohu nevzdati chvály Pollakově portrétu herce Marona, výborně traktovanému, působícímu vesele a neobyčejně živě.

Nevím, zda úmyslně, ale přece trochu významně pověsili pořadatelé obraz J. Preislera, otitulovaný chudě v katalogu

jako část z většího cyklu, právě proti Švabinského »U stavu«. Jsou tu na koncích černého koberce, věnčeného drobnou alejí vavřínů snad tak náhodou pověšena dvě nejlepší díla výstavy, ale pak jistě šťastnou náhodou. Neboť obraz Preislerův (o Švabinského »U stavu« již byla řeč), třebas připomínal vzdáleně francouzského mistra, nad nímž u příležitosti francouzských umělců upřímně krčili jsme ramenoma, jest dílem silným, myšlenkově bohatým a poetickým, a zůstaneme-li přece ještě při srovnávání s Denisem, vyniká nad jeho práce pěknou kresbou a zachováváním daných, osvědčených zákonů perspektivy. Pozoroval jsem nejednou nepatrnou pozornost a všímavost obecenstva pro tento obraz a to, — ať nedím, že činilo mně jej sympathičtějším, — mrzelo mne z duše. Zastavíte se a díváte. Chvíli, zase chvíli a pak již dlouho, jistě dlouho. Neboť onen hoch tváře bronzové a vlasů černých, rozběhnuvší se někam za ves, na louku tmavou, rozkvetlou do sta jarních květů, žije tu před vámi svůj krásný, neuvědoměný jarní sen, tak krásný, že neví o vás a nechce ani věděti. Usedl do trávy a z vůně její květů vyrostla mu postava dívčí, pletoucí věnec květin a podávající jej jeho srdci a duši. A kukačka přiletěla, do vůně květů spustila se (na obraze do šatu dívčina) a studánka rozmodrala se v jarních barvách. Pravý kout obrazu, vrby a bříza s pozadím stráně s polem zoraným, loukou křiklavě zelenou a lesem tmavým, nezdařil se tak, jak zasloužily si ostatní části obrazu: než to vše vyváží mdle zlatý vlas a průhledná, sametově hebká pleť dívčího zjevu s jemnou nuancí světla na ramenou a její kontrast s temnou tváří hocha sedícího v trávě v posici, jež tak přirozeně podána a proti mizivě táhlé vlně postavy dívčiny realisticky a hutně nesena.

Jsou nedostatky v tomto díle, ale celek jest básní, jejíž sladká melodie zní z hluboka a nezapomene se. Obrátíte-li se trochu jen v pravo, Jiránkovi Sokolové pražští, rozestavení pod sprchami po odbytém cvičení, vyvedou vás ze světa snů. Vyvedou, až příliš prudce vyvedou. Dobře malovány jsou leckteré partie světelné na aktech mužských, ale volba motivu mohla přece, aspoň poněkud, vedena býti delikátněji.

Hofbauerův obraz »Před východem slunce« jest myšlenky smělé a odvážné. Na kusu sněhové plochy, temné hladině moře a vysoké obloze líčí se první zvěstové příchodu světla. Nezřetelné paprsky tříští se v polosvitných nuancích o bílou plochu, z daleké hloubky horizontu prší v neznatelném dešti světla a v spoustě drobných obláčků se topí. Toto rozstříknutí se paprsků podáno jest velmi náladově. Beránky po obloze v řadách rozběhlé ruší však její perspektivu, varhaní klenbu její do nemožných tvarů a svou symetričností rozbijí nejvyšší partii obrazu. Ostatní práce Hofbauerovy směřují k zjednodušení podání barevného v několika málo skvrnách, někdy ovšem otevřeně hlásajíce známé vzory. Fr. Šimon řeší rád problémy světelné, někdy se zdarem, jak toho důkazem hebká

skoro prchavá studie dámy před zrcadlem, jejíž mdle fialové šaty lehce jako mlha jsou malovány, jinde ale dává strhnouti se k zasládlé uhlazenosti, jako v »Zimě«, kde vše až příliš urovnáno a upraveno. »Arnští rybáři« s převládajícím žlutým osvětlením a »Benátské stíny« (až na anedoktovost sujetu) jsou harmonicky uceleny. H. Böttinger v pastelovém portrétu dámy hraje na subtilních strunách, nevyznívajících v plných, hlasitých škálách, ale se surdinou, šeptem a jemně I »Vzpomínka na Zelené Mládí« tomu svědčí, líčíc chaos figur, z nichž některé v zajímavých podrobnostech v mysli umělcově utkvěly a přes veškeru rozptýlenost svou pravdivostí až do věrnosti portretové jsou vystiženy. »Zimní spánek přírody« jest komponován na základě dobrých a svědomitých studií, ale zůstává přece jen komposicí nucenou na effekt, ovšem že nepopíratelně působivý a nikterak nepěkný. Jisto jest, že Böttinger z Mánesovské družiny jest jedním z nejslibnějších a nejopravdovějších.

Z českých malířů v Paříži usedlých Fr. Kupka a V. Preissig se dostavili: F. Kupka ať maluje či radiruje, rád filosofuje, hloubá a svoje traktáty vypráví plným, zvučným přednesem. V leptech »Hlas ticha« někdy až na úkor podání protežuje myšlenky svoje, užívaje obdivuhodně techniky barevné. Vlastní podobizna ukazuje vám tohoto uměleckého filosofa: tváře vážné, vysokého, krásného čela a očí hlubokých a jasných jako jeho duše. »Vzdor« a »Radosti« neseny jsou sytými, ač hýřícími barvami a nutí diváka, aby dlouho před nimi postál a přemýšlel. Myšlenka »Vzdoru« i v leptech se opakuje: byla mu milá svou originálností a přesvědčivostí. Tragicky mohutným, ohromujícím jest vzdor, padá na vás jako tisícileté těžké balvany, ztápí radost vaši do hlubin, v jichž vlnách zrcadlí se blýskající plameny známých a neznámých ohňů. V »Radostech« zpíjí se smyslné ženy na prudkých, divokých koních vášní a touh v palčivých požárech slunce, na břehu výskajícího moře barev, po jehož vodách do daleka nese se ržání veselé a vyzývavé, kultus těla a života, zpěv slavností oddání se přírodě a její nesmrtelné moci. Kobyla a nezkrocené hříbě s nahými těly ženy a děvčete, v jich odlišných zbarveních pleti i vlasů, rozčesávaných v prudkém objetí Apollonově — to jsou symboly radostí, které zchvátí do výskotu a výkřiků, vyrážených s vnitřním požitkem i bez uvědomí, plaše, skoro s obavou. —

Preissigovy leptané pohádky o modráčku a sedmi havranech vyprávěny jsou s rozvážným vkusem dekorativisty, s jistou dávkou úmyslné naivity a noblesy. Stulili se k sobě bratří-havrani na stromovém kmeni, zobáčky k sobě jako ustrašené děti, tvoříce černými těly skvrnu, v níž jen princovské koruny zvláště svítí. A jak prostě traktovány jsou listy stromu — jako v pohádce pro děti. Jest třeba upozorniti i se stanoviska technického na tyto ukázky Preissigova umění, při nichž jen jednoho lituji: že není jich více. Již v některých dřívějších pracech dokumentoval Preissig svoje umění ilustrovati říkání

podmiňující fantasii něžnou, nepracující s aparatem složitým a dramatickým: tu v známých sujetech pohádkových znovu osvědčuje poetickou měkkost své duše a schopnost vyslovovati se v liniích i plochách barevných tvořících ozdobný, taktně umělecky procítěný celek.

Pro historický význam výstavy musím uvésti, že nacházíme tu několik Knüpfrových moří, Schikanedrovo »Při měsíčku«, Schwaigrovy »Krysaře«, a jednu Stibralovu akvarelu podřízené ceny.

Ze sochařů kladu vavřín k výtvorům Suchardovým, roztomilým hlavičkám dětským, podaným s přesvědčující, psychologicky zdůvodněnou pravdivostí a elegancí. Zdá se mi, že slovo »ladné« jest pro charakterisování prací Suchardových nejvýstižnějším. V nich není chvatného ohlížení se po jiných ani nucení se do pos odkoukaných na cizích vzorech: proto ono plné, bezvadné vyslovení se, samostatné a svérázné. F. Bílkovi »Slepci« jsou dramaticky vyjádřeni. Jdou krokem bázlivým dvě k sobě přitisklé postavy, s očima vyhaslýma, prázdně rozevřenýma a tím děsivou hrůzu a tápání dvou nešťastných vyprávějícíma sugestivně a nekonečně smutně. Loutnu tiskne jedna ze slepých bytostí, jejíž chvějné tóny jako by v srdci jejím vyprávěly historie o nepoznaných slastech slunečního zlata, po němž druhá napřahuje ruku v touze jako po idólu zapadlém na vždy a nikdy nedosažitelném. »Jak Syn náš uvidí a strhne hvězdu »Vím« ve svou vesmírem vládnoucí korunu« jest založeno hluboce a v celé pose působí neobyčejnou, kosmickou silou a markantností. Za to mnohé z ostatních prací nedosahují té výše umělecké, ať motivově, vnitřně, tak technicky, jak uvykli jsme tomu u Bílka nejen viděti, ale také již a priori, — snad k své chybě, — věřiti. Jsou přes veškeru smělost svého podání jako by nehotovy, v poloviční stadiu svého utváření a snad i reminiscencemi Rodina trpí. Také vystavené kresby Bílkovy jsou pod obvyklým niveau, což třeba konstatovati, ač nemilo a trpko. L. Šaloun jest umělec vážně a opravdově tvořící, nepachtící se po sensacích a bravurách. Vystavuje velmi dobré věci, až na »portrét dámy« (č. 124), jemuž nelze jak v traktaci, tak i samém posazení modelu nevytknouti zašilhání po Troubetzkém.

F. Úprka a Havlíček buďtež aspoň jmenováni, Kafkova »Láska« jest směle řešena, jsouc interessantní pro nás již tím, že autor její na tomto motivu již dříve síly svoje zkoušel, »Markýza« jest bizarní, snad až příliš originální revolucí proti daným teroriím a zákonům.

A tak pomalu byli bychom s výstavou hotovi. V sumě můžeme konstatovati převážnou, radostně vysokou kvalitu vystavených prací a srovnávání s pracemi osvědčené, na mnoze již historicky slavné generace starší ukázati na zřejmý postup, spojený se zdárnými výsledky. Pak ovšem jistě namane se nám

otázka, proč mnozí z vynikajících representantů oné generace umělecké výslovně nepříznivě staví se proti snažení »Manesu«, a na tuto otázku nikdo nedovedeme odpověděti bez trpkosti.

K. D. Mráz.

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Od náboženství není daleko k mravnosti. Jaký stav mravních pojmů a jednání nalézáme u českého národa? vykazuje jeho morálka ráz typu autoritativního či representativního? Hlavním znakem morálky autoritativní jest objektivism, t. j. okolnost, že pohnutkou mravních činů je cosi člověku vnějšího, mimo něj se nalézajícího, totiž rozkaz autority, a důsledně že základní povinností mravní je poslušnost. Český lid venkovský, jsa katolickým, představuje i v příčině mravních svých vlastností ráz právě katolicismu vlastní. Co považuje průměrný český venkovan za svou povinnost? V neděli a ve svátek jíti do kostela na mši, nepracovati v tyto dny, modliti se v jisté doby, nejísti v pátek masa, jíti občas ke zpovědi, smeknouti před křížem nebo »svatou« sochou atd.; to vše pokládá za svou povinnost proto, poněvadž se domnívá, že to vše přikazuje Bůh a že na vyplnění tohoto rozkazu je vysazena odměna, na nevyplnění pak trest; a hlavně tato bázeň před hrozným posmrtným trestem jej určuje k řečenému, dle jeho pojmů mravnému jednání. Žíti mravně znamená mu totéž co plniti přikázání Boží. Podobně vystříhá-li se pomluvy, nadávek, krádeže atd., činí tak hlavně proto, že to jsou »hříchy« t. j. přestoupení zákona Božího, jichž následkem jsou hrozné posmrtné tresty. Jest to tedy, jak patrno ze všeho, morálka ryze objektivistická a kázeňská. Ale jedna věc tu zasluhuje zvláštní pozornosti: převaha povinností, které určují poměr člověka k náboženské autoritě (Bohu, svatým, církvi) nad oněmi, které určují poměr jeho k bližnímu. Opomenouti svévolně večerní modlitbu považuje v praxi prostý člověk za horší mravní přestupek než třeba přiorati sousedovi mez. S tím souvisí, že ony náboženské předpisy, které se vztahují na poměr člověka k bližnímu, nejsou samy o sobě pokládány za dosti silné, aby mohly býti jedinou normou tohoto poměru a jsou proto doplňovány rozkazy moci světské. Přiorati mez jest nejen »hřích«. Kdyby to byl jen hřích, bylo by přiorávání mezí pravděpodobně zjevem poněkud častějším nežli vskutku jest Ale jest to také přečin dle jistého § trestního zákona. Zejména urážky na cti byly by asi také častější, kdyby k nim nebyl vzat zřetel v trestním zákonníku Tento zjev je nejen dokladem zmíněného již objektivismu, ale spolu také dokladem toho, že altruism je dosud méně zakořeněn v citu a povaze lidí, nežli aby mohli býti ponecháni sami sobě bez obavy, že společenské soužití bude znemožněno, aneb alespoň

značně stíženo. Jistý druh autoritativismu jest tu tedy nutný: člověk se nedovede ještě ovládati sám do té míry, aby neubližoval bližním.

Morálka měst*) vykazuje povahu dosti odlišnou od morálky venkova. Především rigorosnost v povinnostech vztahujících se k autoritě náboženské není již taková jako na venkově: opomenouti v neděli mši, jíti spat bez modlitby, jísti maso v pátek atd. nevzbuzuje již v mysli průměrného měštana takových výčitek jako tomu jest u venkovana. Za to altruism zdá se o nějaký stupeň pokročilejší. Poněkud banální, ale přece ne bezvýznamný doklad toho poskytují posvícenské a poutní muziky; počet násilností při nich je průměrně větší na venkově nežli ve městě.**) Jinak však rozdíl jest jen stupňový: strach před hříchem a policejní mocí jest také při většině městského obyvatelstva pohnutkou spolupůsobící při vykonávání, resp. opomíjení jistých činů.

K jednáním těmto, jichž mravní ráz se nepopírá, lze přičísti i ta, která bývají označována názvy: slušnost, dobrý ton atd.; pohnutkou takovýchto jednání bývá tlak společenských tradic a veřejného mínění. Šatiti se jistým způsobem (třebas nám to bylo nepohodlno a proti mysli, takže, nebýti bázně před »ostudou«, šatili bychom se jinak), pozdravovati určité osoby (třebas proti vnitřnímu citu, — ale »slušnost to žádá..«), zachovávati jistá pravidla etikety a bon tonu (návštěvy, určité tituly v oslovení atd.) ***): to jsou takové prvky slušného chování a jich ráz je patrně také objektivistický, poněvadž pohnutkou k nim je řečený již tlak vnější a bázeň »před ostudou.«

Myslím, že se nemýlím, řeknu-li, že jedním z dosti rozšířených příznaků naší morálky jest nízké cenění práce, zvláště fysické; zjev to, s nímž se setkáváme, dost podivno, u pracujícího lidu samotného, především zase u lidu nejúmorněji pracujícího totiž venkovského. Náboženský názor označuje práci za trest. Nepracovati pokládá se za jakousi panskou výsadu; »to jsou časy!« povzdychne si venkovan, vida pána jedoucího kolem v kočáře, a v povzdechu tom utajena jest i jistá závist i přání, míti se také tak, zbýti se té »dřiny«. Leckterá matka vypravujíc synka do studií, těší se v duchu zejména

*) Mám na mysli hlavně města průmyslová a větší vůbec, a hlavně obchodní a výrobní třídy jejich obyvatelstva. Tak zvaná buržoasie čili „lepší" třídy se celkem jen nepatrně liší co do způsobu morálky od obyv. venkovského.

**) Ovšem ani v městském obyvatelstvu není altruism právě ideálně vyvinut, — zde jest řeč pouze o vývinu poměrném. Protialtruistické přestupky a zločiny v městském obyvatelstvu v t. zv. vyšších třídách vyznačují se zase proti oněm na venkově větší rafinovanosti (podvody, defraudace atd.).

***) Pozoruhodno jest, že etiketa zachovává se nad jiné přísněji v oněch kruzích, kde i jiné způsoby autoritativismu se uchovaly v podobě nejméně porušené: tedy zejména u šlechty a hierarchie; u této zvláště v podobě složité soustavy titulatur.

tím, že bude pánem, že nebude musit »nic dělat«. S tímtéž názorem setkáváme se i u samé inteligence a buržoasie fysicky nepracující, představme si, jaký stupeň mravní odvahy by to za dnešních názorů o práci vyžadovalo, aby některý člen těchto tříd se odhodlal vyčistit si sám obuv anebo donésti si bedničku s jistou zásilkou sám na poštu! Jistý farář, velice řádný muž, měl zálibu v tom o žních nakládati a skládati snopy a pomáhati i jinak při polních pracích (nikoli z lakoty!) »intelígence« i pracující lid byly svorny v tom, že »se zahazuje". Rozumí se, že bychom mohli přistoupiti k téže věci i se strany opačné; mohli bychom poukázati na to, že nečinný a jen požitku věnovaný život nebývá pokládán za mravní vadu takovou, jakou vskutku jest. »vždť na to má!« tato omluva, kde jí lze užiti, stačí obyčejně, aby člověka, který vede takový život, zbavila vší mravní příhany. Nemyslí se na to, že bohatství, peníze atd. nemohou tu býti omluvou, poněvadž jsou to jen poukázky na práci cizí, a že nedává-li člověk za tuto cizí práci, jíž dík řečeným poukázkám užívá, ekvivalent práce vlastní, jest to jistý druh cizopasnictví a krádeže.*) Sem by se konečně mohlo vřaditi i nazírání na služebnictvo a zacházení s ním, jak je shledáváme u všech jmenovaných tříd obyvatelstva: jest v tom velmi zřetelná obdoba k poměru bývalé milostivé vrchnosti k poddaným. Všecky tyto znaky, jichž výčet daleko ještě není úplný, dokazují autoritativní ráz dnešní morálky.

Avšak existují nepopíratelně v moderní společnosti a tudíž také u nás síly, které směřují k proměně morálky autoritativní v morálku individualistní.**) Ujasněme si některé projevy a účinky těchto sil nejprve na dnešním umění. (P. d.)

Světlo filosofa.

Veliké světlo náhle se roznítilo na vrcholu vysoké hory. Obyvatelé v údolí neuměli si to vysvětliti. Hospodář pravil: »Viděl jsem před tím jíti filosofa na horu.« Všichni upřeli zraky na horu a když se tam z ostra zahleděli, zvedl se právě filosof s onoho místa na vrcholu hory, kde seděl, jal se dolů sestupovati a v tom také světlo uhaslo. Když kráčel kolem lidí, stařec vystoupil ze zástupu a se tázal: »Vycházelo to veliké světlo snad z Vašeho obličeje? Jakými šťastnými city bylo asi naplněno nitro Vaší Slovutnosti?«

---

*) Nízké cenění práce vysvítá také z nízkého odměňování práce jak fysické tak duševní. K poslednímu momentu se obyčejně tak nepřihlíží, ale jistě je příznačným v tomto směru fakt, že lidé sloužící především k pasivnímu ukojení požitku (virtuosové, herci atd.) jsou nepoměrně lépe honorováni než pracovníci vědečtí. Jiný, neméně příznačný v témž směru fakt je ten, že o výši odměny rozhoduje dosud více výsada postavení, nežli skutečná práce; srov. na př. soustavy úředního zvyšování platův atd.

**) Ve filosofii dal prvý silný výraz tomuto směru Kant, v poesii Goethe.

»Před lety mne přítel pokáral,« děl filosof, »a na to jsem si vzpomenul, sedě na hoře.«

Zápas duší.

Dva muži se brali silnicí. Slova nepromluvil nikdo z nich. Jejich kroky byly dlouhé a pevné, prach drtili pod svýma nohama.

Byli to dva bratři. Šli rozdělit dědictví.

Nikdo z nich nebyl ani o coul napřed nebo pozadu. Kráčeli v před mohutnými kroky. A nikdo nepronesl slova.

Potřeba krásy.

Poustevník Banaprastha na hoře Gridhrakuta zarýval se již plných sto let v žilobytí světa; konečně se v něm ozvala potřeba krásy.

Bohové raději vyhoví hlubokým potřebám lidí než jejich nejvroucnějším modlitbám; a ježto již veškery zásoby krásy rozdali jiným lidem, poslali poustevníku ošklivou starou ženu. Snesla se k němu v závoji mlhy.

Rychle si přitlačil obě ruce na oči, aby nebyl oslněn leskem převeliké krásy. A tak jej našli žáci jeho ještě po deseti letech. Nepohnuv sebou, ani oka neodvrátiv volal k nim Banaprastha: »Právě tato krása nebeská ke mně sestoupila; jsem teprve na prahu vytržení. Nevyrušujte mne, abych neztratil ani jediné šťastné minuty v životě.«

Plni úcty k bohům a Banaprasthovi, pozvolna sestupovali žáci s hory dolů.

Cizoložnice.

Dva lidé vycházeli ze brány domu na ulici: žena a její slepý muž. V týž okamžik, kdy žena podporovala slepce sestupujícího se stupně před bránou bral se kolem člověk hluboce zamračený; sotva že jej žena spatřila a něco na něm postřehla, co si ani uvědomiti nemohla a což by také nikdo jiný nepochopil, bleskurychle po něm hodila pronikavě svůdným pohledem.

Příchozí, jemuž nevěra žen podkopala život a jenž proto stále kolísal mezi životem a sebevraždou, vrhl strašlivý pohled na ženu a pak na jejího muže. »Tak to umíte, ženy?« zvolal a rychle vytrhnuv dýku, vrhl se na ni a na místě ji probodl.

Lynkeus.

Literatura, umění, věda.

Dr. Zdeněk Nejedlý: Dějiny české hudby. (Illustrované katechismy naučné č. 8. Nákladem Hejdy a Tučka.) Knize schází to, co by mělo autoru býti v prvé řadě blízké: pragmatickost líčení historického ve světle doby předváděných zjevů. Místo toho hlediska knihy

jsou vesměs apriorní, schematická a odtud schopná v konkrétním užití vyvolati spory pro svá nahozená tvrzení. Tak zv. pokrok v umění svádí autora k mylným a zvráceným hlediskům na vývoj uměnné ideje v běhu časů: poslední zjevy české hudby, Fibich a poněvadž nelze jinak, i Smetana jsou mu jedině pokrokové, ostatní je vše malé, konservativní — a výjimku pro nejnovější dobu činí jen u J. B. Foerstra, jež pravdou je vynucena, a u svých přátel Čelanského a Ostrčila. Schematikou učebnic načichla spisovatelova snaha prototypisovat pro určitou dobu nebo směr určitý zjev umělecký (Tomášek, Dvořák, Smetana, Fibich — Konopásek, Pivoda, Hostinský), ač jedinec nikdy nemůže zachytit zrcadlem své individuality obraz své doby, nýbrž je pouze jeho složkou. Celé rozdělení knihových statí a kapitol nese ráz bezkrevného schematu. Nedůslednost hledisk velmi častou při vytčeném již pokrokovém apriorismu doloží nám na př. na jedné straně akcentování souvislosti uměn všech u Fibicha, rozdíl hledisk u J. Boreckého a výtka F. V. Krejčímu na druhé straně o přenášení ideových sporů literárních do hudební kritiky, při čemž zároveň objeví se v pravém osvětlení povážlivý tón těch „ostrých" autorových mínění. O objektivnosti nelze rovněž mluvit v knize, která udílí ocenění příznivé a nepříznivé podle přátelských poměrů autora k posuzovaným a tím nejnovější fakta českého hudebního života a celé zjevy staví do osvětlení jeho nevraživosti (Dvořák, Novák, Suk, Kovařovic, Weis — hudební kritika). Proto komické je zakončení autorovy předmluvy — takovou knihu (pouhý materiál bez pevné ideové spravedlivé a kritické páteře) mu záviděti nikdo nebude.

Dr. E. Hoffer.

Hudba. Dvořákovo oratorium „Stabat mater", v jehož provedení uvázal se opětně po několika letech pražský „Hlahol" ve svém druhém koncertě 29. března, je jedním z těch děl, jež povahou svojí průměrnému posluchačstvu nejméně jsou přístupna a jež s úspěchem počítati mohou jen tehdy, je-li vnější ráz provedení takový, aby strhl k sobě buď pro gigantskou massu zvukovou nebo pro živost rozmanitých hudebně vyjádřených podnětů účinně uplatněnou. Bylo by přílišné, abychom po obecenstvu žádali porozumění pro zjev tou měrou dnešnímu životu a názírání vzdálený jako je oratorium s povlovným spádem dějovým, zpodobeným prodlužovanými variantami, imitacemi a návraty thematických zpěvů nejčastěji jen striktně dle latinských textů deklamovaných. Pro tu nevděčnost podniku stalo se vesměs a všude — mimo konservativní Anglii — oratorium občasným a v celku řídkým zjevem v koncertní síni. Též Dvořák se svými oratorií neušel vlivu utlačujícímu je do pozadí hudebnické a obecné pozornosti a to ne neprávem se stanoviska doby a jejích cílů, ale neprávem s hledisk vývoje umění. Jet „Stabat mater" dílo o sobě velmi pozoruhodné jak svou členitou výstavbou rovnající se nejkrásnějším vzorům toho druhu, tak svými ryze hudebními vlastnostmi, mezi něž v neposlední řadě náleží plastická výraznost hudební koncepce nekalená nadbytkem thematického propracování v uzavřených formách. Ale jak jsem pravil: době naší je oratorium poloprázdným zvukem, nedovede již téměř chápat niternou zbožnost a tím méně velký rys milosrdenství ryze lidského, jež v těch starých obrazech zhudebněného textu blýská jako nezrýžované zlato. Přistupuje-li nad to ještě jednotvárné provedení, zleněné v rytmu, bez vypuklosti výrazové, jakým bylo v celku provedení řízené nynějším sbormistrem „Hlaholu" panem K. Doušou, míji se dílo s pravým zaslouženým úspěchem: řekněme to bez vytáček a bez mezířádkových myšlenek, jichž obyčejně se jiní z rozmanitých ohledů přidržují.

Dr. E. Hoffer.

Výtvarné umění. L'Assiette au Beurre vydala číslo Dědinovo pod titulem „Le Flirt". Jest to třetí umělec (Kupka, Preissig, Dědina) český, jehož souborné číslo tento sympatický časopis vydává. Některé illustrace jsou v tomto velice působivy, na př. „le flirt du laid jeune homme" „le flirt des fiancés", které podávají důkaz o Dědinově umění lehce a elegantně vládnouti štětcem při jednoduché a velmi měkké kolorisaci.

V Karlsruhe zahájena bude 4. dubna t. r. výstava moderních kostýmů v museu uměleckého průmyslu. Tři veliké výstavy umělecké otevřeny budou v Italii na jaře tohoto roku: mezinárodní v Benátkách, v Římě zemská „Mostra Romana“ a každoroční „de amatori e cultori“. O benátské přineseme po zahájení delší zprávu.

Postavení a umístění M. Klingerova Beethovena v lipském městském museu jest dokončeno. Veškera práce s tím spojená, s úpravou, malbou a stavbou sálu byla ovšem jen provisorní, poněvadž ještě letos přistavěn bude k museu trakt, v němž umístěna budou jen díla Klingerova, kamž i Beethoven bude přenesen.

Eduard Munch vystavoval v březnu t. r. v Berlíně. K. D. M.

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. V *Německu* vypsány volby do říš. sněmu na den 16. června. S velikými nadějemi se připravují socialisté. Strany liberální a nacionální ujednávají volební kartely. Katolickému centru hrozí v již. Německu a ve Slezsku ztráta mandátů. K zabezpečení naprostého tajemství volebního chystá vláda v Německu zvláštní opatření (volební místnosti, postup volby, hlasovací lístky ve zvláštních státem vydaných obálkách) a p. Tu bylo by se Rakousku čemu u spojence přiučiti. — V německém sněmu promluvil 20. března velezrádně E. Bernstein, řka, že Německo zřídka kdy přispělo některému národu na pomoc, aby si zjednal svobodu, ale jak dějiny ukazují, pomáhal vždy spíše utlačovatelům. —

Francouzská sněmovna schválila 300 hl. proti 257 politiku vlády Combesovy proti vyučovacím ústavům kongregačním, zamítnuvši 24 žádostí za autorisaci najednou. Vláda vypověděla již 54 muž. řádů, mezi nimi i Kartusiany (vyrabitele likéru Grande Chartreuse).

Na Balkáně hrozí válečná zápletka z počínání Arnautů (Albánců moham. vyznání), jež z nábož. i kmenového fanatismu odpírají opravám a ozbrojivše se, drobnou válku již vedou. Obléhají na př. v Novém Pazaru Mitrovici, jež leží ve sféře rakouských zájmů, tak že válečné zakročení rak-uher. a okupace území toho je na obzoru.

Rak.-Uher. *Záhřeb* pořádá proti maďarským a německým nápisům a znakům demonstrace, vedené hlavně studenty. Demonstranti jsou zatýkáni a stržené znaky a nápisy znovu zavěšovány pod ochranou policie a vojska. Demonstrace vznikly 24. března schůzí akademiků proti biskupu Stadlerovi, jenž dal bosenskou mohamedánku se 3 dětmi odvésti do kláštera, kde měla býti obrácena na víru křesťanskou. Sarajevští mohamedáni stěžovali si vládě na biskupa a brojili proti Chorvatům vůbec, což přívržence velkochorvatské myšlenky, jež doufají i v pomoc bosenských mohamedánů, přimělo k pořádání uvedené schůze. Mezi zatčenými byl i Št. Radič.

Posl. Kaftan vypočítal 19. t. m. na říš. radě, že nynější vyrovnání rak.-uherské bude stát každého „přednostu domácnosti“ o 50—60 K více.

„Arbeiter Ztg.“ uveřejnila 19. t. m. výtah z přísně tajného výnosu ministerstva války, v němž se důstojníkům zakazuje, aby přistupovali k lize proti souboji a kteří by snad v ní už byli členy, se vyzývají, aby z ní vystoupili.

Země české. Posl. dr. Kramář svolal 25. března voliče táborské, aby obhájil nový kurs české politiky. Stalo se tak za vlivu různých vnitřních událostí v mladoč. straně, jimiž vesměs projevovala se nespokojenost s tím, že byla opuštěna obstrukce na říš. radě a propuštěny předloha branná, rozpočet a první čtení předloh vyrovnávacích. V „Nár. Listech“ vyskytly se obvyklé protesty polit. spolků: slánského (jenž, jak obyčejně byl první), kolínského a mělnického a měst. rad v Poličce a Litomyšli, jež žádaly, aby svolán byl sjezd zem. důvěrníků mladočeských a rozhodl, jednali-li poslanci správně. Parlamentní komise klubu mladočeského ihned vyslovila souhlas a výkonný výbor mladoč. strany

usnesl se 29. března svolati sjezd zem. důvěrníků na den 26. dubna. Posl. dr. Kramář zásadně se obstrukce v Táboře nezříkal. On sám nedal podnět k tomu, aby nastoupena byla nynější taktika oportunní, (kdo byl původcem návrhu toho, posud známo není) a dlouho se tomu vzpíral, ale uznává nutnost rozluky přívrženců směru oportunního od přívrženců směru radikálního a vyzýval ke sjednocení všechny (Staročechy?), kdo postup oportunní považují za správný. Bylo by lze takto se domnívati, že nastává možnost rozlišení duchů ve straně mladoč. a ozdravění české politiky. Mnohotvárný politický organism národa vyžaduje rozmanitých orgánů k různým úkonům. Potřebuje strany oportunní i radikální, pokrokové i konservativní a bude dobře, bude-li míti v záloze i politiky loyální, udržující dobré styky s dynastií a t. zv. rozhodujícími kruhy. Taková dělba politické práce umožní zásadní vyhránění a čistotu každého směru a bude záležeti jen na zdravém instinktu národa, aby početní síla každého směru byla úměrna jeho důležitosti. Jest však málo naděje, že sjezd 26. dubna bude počátkem takového rozlišení. V „Podřipanu" posl. E. Špindlera praví se, že bude-li míti na sjezdu vrch směr radikální, poslanci složí mandáty, jinde bylo řečeno, že vedení strany vybírá a prosívá důvěrníky tak, aby na sjezd přišli jen ti spolehliví, jež k návrhům výboru prostě kývnou a konečně ujišťuje se, že vedení strany nasadí vše, aby nedošlo k roztržce. Tu je málo naděje na vyjasnění.

Sociální. Ve schůzi soc.-polit. výboru podal 17. března dr. Fořt zprávu o přepracované jím vládní osnově zákona o *pensijním pojišťování soukromých úředníků*. K návrhu Němcův byla zpráva dána do tisku a výbor svolán na 1. dubna, aby o ní rozhodl. Finanční úhradu navrhuje dr. Fořt opatřiti premiemi 13·5 proc. (později 10 proc.) ze služného; čekací lhůta na dosažení nároku na rentu invalidní obnáší 10, na rentu starobní 35 příspěvkových let; renta invalidní činí 40 proc. služného a za každý další rok (po 10.) až k dokonanému 35. roku o 1 procento více. Po 35. roce příspěvkovém má každý pojištěnec právo na odpočivné ve výměře 65 proc. služného jako rentu starobní. Renta vdovská činí polovici odpočivného, jež manžel v době úmrtí skutečně požíval, (anebo nároku na ně do té doby nabytého). Příspěvek na vychování činí pro každé dítě po pojištěnci 10 proc., pro každé dvojnásob osiřelé 20 proc. oné renty invalidní, kterou měl zemřelý pojištěnec. Pensijním pojištěním soukromých úředníkův bude tisíce rodin zbaveno tíživých starostí. Jen aby potrvala dělnost parlamentu, aby zákon mohl býti brzy přijat a sankcionován.

Volby do *kromady pomocnické pražského gremia* dne 30. března skončily porážkou německé kandidátní listiny. Kandidáti národní dostali 752 hl., němečtí 723 hl., soc.-demokratičtí 562 hl. Bude nutna užší volba. Němci, aby udrželi své panství, provozovali volební švindle ve velkém.

Hospodářský. *Návrh zákona o placení hotovými* jest poslední součástí reformy valutové; na základě dohodnutí obou vlád z r. 1899 jest potřebí k zavedení placení hotovými zvláštního zákona, stane-li se skutkem až po zrušení nuceného oběhu státovek. Zavedením placení hotovými uvalena jest na rakousko-uherskou banku pod ztrátou privileje povinnost, vypláceti bankovky na požádání zákonnou mincí, kteroužto povinnost vykonává banka dobrovolně již od srpna 1901, uvádějíc od té doby do oběhu zlaté mince dle potřeby. První etapou reformy valutové bylo vzetí státovek z oběhu, jež provedeno jest na malý obnos, který již asi k výplatě předložen nebude. Celkem obíhalo státovek za 94 m. K, v kterézto sumě jest zahrnuti obnos státovek vydaných r. 1899 na místě salinek. Nucený oběh státovek přestal 28. února 1903. K provedení reformy valutové povoleno bylo rakouské vládě vydati zlatou rentu v obnosu K 436 mil., kteréhož úvěru však vláda nepoužila, vyjmuvši k zmíněnému účelu renty toliko za K 342.318.949·71. Zbytek na předlitavsko připadajícího podílu uhražen jednak vydáním stříbrných obligací, jednak postoupením zlata státní ústřední pokladny bance rakousko-uherské. — Proti placení hotovými pozdviženy v kruzích odborových varovné hlasy, které vidí závadu v nepříznivém vývoji rakouské

platební bilance. Proti té námitce mluví však neobyčejně pevná posice banky rakousko-uherské, jejíž poklad vykazuje za 1.100 mil. zlata a 200 mil. pohledávek ve zlatě splatných, takže oběh bankovek v poslední době kryt jest zlatem 70—75 procenty a 90—100 procenty kovem vůbec. Rovněž i čilá poptávka po rakousko-uherských cenných papírech v cizině zmírní dle mínění optimistů i nepříznivé následky platební bilance monarchie. Příznivé kursy devisní, pohybující se na úrovni relační parity r. 1892 stanovené, jakož i nízká míra úroková, jsou dalšími příznivými okolnostmi k dovršení reformy měny. V návrhu zákona o placení hotovými jest obsaženo i ustanovení o malých bankovkách. Dosavadní kontingent 160 mil. malých bankovek potřebě nestačil. Proto má rakousko-uherská banka vydávati malé 20ti a 10tikorunové bankovky dle skutečné potřeby obchodu, při čemž obě vlády mají přispívati na výlohy spojené s tiskem bankovek půl mil. korun. Rovněž oběh stříbrných pětikorun má býti zdvojnásoben, k čemu užito bude za 32 mil. zlatníků. Pětikoruny vnikly poměrně rychle do oběhu, a udržely se v něm. což platí zejména o krajích průmyslových. *Kš.*

Ozvuky a paběrky.

Různé zjevy. „K premiérám a novým nastudováním nejsou referentům žádné vstupenky k disposici, poněvadž beztoho vždy je vyprodáno“: cituje z dopisu ředitelství Národního divadla recensent německého sice, ale v podstatě mezinárodního listu „Zeitschrift der Internationalen Musikgesellschaft“, E. Rychnowsky. Provází pak poznámkou spravedlivou ten názor, že zpravodaj je dobrý jen k tomu, aby vyplňoval lavice tehdy, když jsou prázdné. Jednání divadelní správy srovnati lze zajímavě s chováním se správy pražského německého divadla k českým interesentům bez rozdílu, zda recensují tak či onak, či recensují vůbec. Správa německého divadla vychází s největším taktem a ochotou vstříc hudební kritice české, bez ohledu, zda je vyprodáno, zda je představení zvláštní (cizích hostí) či cyklické, zda-li za obyčejné či zvýšené ceny. Chce vzbuditi zájem pro svoje počínání — a to ji nelze míti za zlé, zvláště, když náš ústav odmítá a vzdaluje si ty, kteří zájem tištěným slovem šířiti mohou, když je k tomu spravedlivého podnětu. Ani zahraničné správy divadelní neodmítají českým hudebním kritikům hostinné právo při sebe kratších jejich zastávkách, když projeví o tu nebo onu věc zájem!

Edition Mojmir Urbanek.

Vás slečny spanilé, jež nyvé oči máte
a kromě očí těch i klavír doma stát,
jež „Zvony vánoční“ a „Waldesflüstern“ hráte
než den se nachýlí vždy nejmíň desetkrát, —
Vás muže otrlé, jichž chladnost nezlomená
ten klavír vystojí a trpí v domě svém,
již Griega přespí tak, jak přespí Beethovena, —
mé srdce bolavé vás za svědky si vem,
že ten, jejž velebím a jenž je moje nebe,
mou láskou povrhá a čit můj šlape v prach,
že zdá se milovat a uctívat jen sebe
a sebe jenom vzývat v novinách,
jen o svém duchu psát ve dvojí řeči,
za vrchol všeho edice své mít —
má láska mohla býti ještě větší,
sám sebe kdyby přestal velebit. *E.*

Redakční. J. R. Díky! Schovali jsme do archivu. Věc ta je již odbyta a nám se nedostává místa. Až bude M. posílat prosebné listy o čisté výtěžky abiturientských věnečků, můžete mu to připomenouti. Tam bude jeho svědomí — citlivé. Přihlaste se zase! —

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 11. DUBNA 1903. ČÍSLO 28.

Čtvrt století Matice školské v Brně.

Slavnosti krotce dozněly, a příliš brzo zapomenuto zas všecko, pro co dosti dlouhou dobu vzbuzován zájem; trochu vinou naší mělké vnímavosti, trochu vinou matičního výboru, jenž dal hned po přijetí posledního blahopřání vyprchati interesu, domnívaje se, že dosti učinil, připraviv náladu, zapomínaje, že ovoce se musí sebrat, že zřídka samo padne do klína. Než o tom jindy. Jako dozvuk slavností vydána byla obsáhlá brožura historického rázu, obsahující tu a tam data, jež přímo nutí přemýšlet o příčinách a následcích i o dnešku a budoucnosti. Jako celek není monografie nejšťastnější; prvá část je zajímava svým bojovným ovzduším (je otiskem zprávy z r. 1888), druhé schází objektivní propracování. Je příliš akcentován rozvoj školek mateřských oproti všemu ostatnímu, škola obecná je načrtnuta jen linií vývojovou, schází jí statistická dokumentace, a ještě stručněji je nahozeno finančnictví, ač by ono právě veřejnost nejvíce zajímalo u spolku veřejností tak subvencovaného. Dá se takové skreslení sice vysvětlit tím, že školky jsou jediným dnešním argumentem pro trvání Matice, že vykazují hezká čísla, ale nedá se zcela omluvit při práci, jež bude někdy dosti důležitým pramenem studijním. Ale i při nekorektnosti dá se vybrat mnohé, jak jsem již pravil. Návštěva škol na př. Záhadný je úžasný skok z r. 1887 na 1888, z 2126 dítek na 1740, pro nějž není ve vývoji důvodu pražádného, jenž je snad zaviněn změnou methody statistické nebo čím. Poněvadž do r. 87. vzestupuje počet pravidelně, nedá se číslo samo v sobě považovat za nesprávné, ale je tu myšlenková mezera, jež úplně odtrhuje prvé desítiletí od dalších let, tak že k němu nelze brát zřetele. Po roce 88. nastává úpadek v návštěvě škol dosti značný, tím značnější, uvážíme-li, že v pětiletí předcházejícím průměrně přes 200 dětí školám českým přibývalo, rovněž tak v pětiletí po roce 92. Období ta měla a mohla souviseti. Několikaletý úpadek způsoben byl zrušením matiční školy obecné r. 89., které sice donutilo obec ku zřízení nové školy, ale současně vehnala

množství českých dětí do germanisace. Od r. 99. přestává zase českých dětí přibývat, až r. 1902 končí úpadkem, jehož vysvětlení v knize nenalézáme, leda bychom chtěli zaň zodpovědným učinit vedení Matice. — Zajímavý je rovněž stav členstva Matičního, o němž se dá soudit z výkazu příspěvků: r. 1888 obnášely příspěvky 10.247 K, r. 89. hned na to jen 2328 K, kterýžto ohromný rozdíl 8000 K dá se ovšem opět vysvětliti zrušením matiční školy, jež mimoděk přimělo členstvo, aby pochybovalo o nutnosti národní daně. Od toho roku kolisají a klesají příspěvky až na 1406 K r. 98., ale je znát velmi citlivě na jejich kolísání každou vlnu energie, jež se ve výboru zvedla; tak r. 93. byl učiněn pokus získati obce za členy a utvořiti síť místních jednatelů, a příspěvky stouply na 3009 K, aby pak rok za rokem klesaly; r. 99. rozeslány dopisy jednotlivcům, a příspěvky stouply na 2590 K; klesají zas, snad letošní slavnosti jim pomohou na nohy. Tolik je jisto, že přízeň a podpora stoupá i klesá s velikostí úkolu a s agilností výboru, a žádá-li se dnes po Matici brněnské, aby rozšířila práci svou na pole, kde nám Němci nejvíce sil ubírají, aby totiž zřídila školu měšťanskou, nežádá se tím nemožnost ani přepjetí sil, nýbrž jen zvýšení energie a podnikavosti v mezích zcela lidských. Pohled do další finanční činnosti stačí na důkaz. Tak zmíněné již zrušení obecné školy mělo za následek snížení příspěvku Ústřední Matice o 5000 K, příspěvků členských o 8000 K, ostatních důchodů okrouhle o 1000 K, celkem dobrovolně připuštěný úbytek o 14.000 K, k čemuž by nebylo třeba mnoho přizískat, aby se škola měšťanská vydržela. A bývalého statu dalo by se jistě dosíci, kdyby se vrátily nebo zvýšily úkoly. — Nejzajímavější partií brožury je však »Činnost výboru« od r. 88., jež obsahuje dle úplného výběru: r. 88. slavnost a schůzi rodičů; r. 89. nic; r. 90. slavnost a rozvinutí »klubka« (nezdar); r. 91. slavnost; r. 92. slavnost a schůzi lidu; r. 93. slavnost, schůzi lidu, pokus o místní jednatele a získání obcí za členy (nezdar); r. 94. slavnost; r. 95. slavnost; r. 97. slavnost; r. 98. slavnost; r. 99. slavnost a petici o subvenci; r. 1900. slavnost; r. 1901. sbírku a slavnost. Jaká to mnohotvárnost a vynalézavost, jaká řada myšlenek a vznětů! Oasou zůstává tu takový rok 96., kdy Jar. Tůma, po kratičkou dobu jen člen výboru, za heslem »Morava svým Maticím« sorganisoval sbírku, jež vynesla 39.491 K, kdy vydal slavnostní list, jenž vynesl 4012 K, z čehož brněnské Matici připadlo jen přes 11.000 K. Oasou myšlenky zůstává takový rok, vedle něhož celá ta řada stereotypních a sev něvších slavností je holou pouští. Uznávám, že nelze ka ročně tak velký podnik vyvolati, ale občas je přece jen ti vzrušiti sebe i veřejnost, aby nenastala sterilnost. Brožura ov historickým svým rázem vzdala se úkolů programových, činnost výboru r. 92. svědčí, že nových cílů, cest a myšle nebylo, a nevím, zdali dnes snad již existují, ač by jich t pro budoucnost českého Brna velmi, velmi třeba. — Jsou i

některé drobnosti, jež místně by měly svou váhu, na př. nápadný vzrůst neurčité rubriky »Různé příjmy« z 221 K, r. 94. na 8012 K r. 1901, v čemž je snad zbytečné tajemnůstkářství, ale poněvadž věci ty nemají té váhy, aby mohly zajímat širší veřejnost, přestávám na uvedeném, s přáním, aby bylo klidně uvažováno. *x.*

Nový celní tarif.

Ohlášený celní tarif spatřil konečně světlo světa a jest nám možno důkladněji jej sobě prohlédnouti jmenovitě na kolik se odchyluje od stavu dosavadního.

Z dosavadních ukázek můžeme konstatovati, že neodchýleno se od stavu nynějšího tou měrou, jak se všeobecně v odborných kruzích očekávalo a že skutečně jen ojedinělá jsou ona odvětví, v nichž narážíme na překvapení, ačkoliv i tu mnohé z těchto sensačních odchylek otupí vyjednávání se smluvními státy a říšská rada, takže se mnohé rozbouřené vlny ještě utiší.

Rozebírajíce postupně látku nového celního tarifu, přistoupíme nejprve ke krátkému srovnání celního zákona s dosavadním.

Až na malé změny jeví se starý celní zákon doslovně opsán v novém návrhu, jen to po příkladu německého tarifu jest novotou, že stanovena jsou minimální cla pro následující druhy obilí: pšenici, souržici, špaldu 6 K 30 hal., žito 5 K 80 h., ječmen 2 K 80 h., oves 4 K 80 h., kukuřice 2 K 80 h.

Proč jest pro ječmen minimální clo poměrně nejnižší, o tom jest třeba přemýšleti, ale tolik jest jisto, že by našim zemědělcům svědčilo, kdyby jmenovitě do Německa bylo clo aspoň tak nízké jako sazba k nám.

Mimo některé nepatrné odchylky, jako na př., že jest cla prosto 10 kusů doutníků, 25 kusů cigaret (nové), a 35 *gr* tabáku, dále že jest cla prosto každé zboží, které platí méně než 10 h. (dosud 4 h.) cla, nacházíme zde ustanovení, s kterým nelze vysloviti souhlas, že se totiž cla platí ve zlatě. Ačkoliv uznáváme, že výhody státní správy jsou značné, seběhne-li se celý obnos cla ve státních pokladnách ve zlatě, jest přece na druhé straně známo, že jest pro vyclívajícího s nevýhodou hoditi se teprve po zlatě, když má peníze třeba jen papírové rukou, které mají přece tutéž cenu. Jmenovitě při větších obsech jest placení zlatem věcí nepraktickou, což v Německu dávno uznali a sotva lze je nahraditi tou novotou, že dle ového celního zákona bude možno kreditovati každý obnos, ežto až dosud kreditován byl obnos nejméně 50 zl. cla ve tě.

Ze starých dob přešla v doby novější ustanovení o pla- různých vedlejších poplatků jako jsou: vážné, skladné, pe-

četní, poplatek za drátěnou šňůru a t. d. Dle návrhu víme, že jsou zachovány aspoň dva z těchto nemístných poplatků, o osudu ostatních dozvíme se později. Jako dosud bude se platiti celní kuriosum, vážné a skladné. Poplatky budou sice sníženy na polovičku, ale i tak jsou nespravedlivé, ježto stát, jako právní osoba, vymahající cla, má povinnost, zdarma zjednati všechny prostředky ke zjištění cla.

Není to v zájmu strany, zjistiti při vyclení buď hrubou nebo čistou váhu, nýbrž v zájmu státu. Podivně by se kupující podíval na obchodníka, kdyby si dal mimo cenu zboží zaplatiti ještě za vážení neb měření. Všechny váhy u celních úřadů v Rakousku zaplaceny jsou stonásobně, ba mnohé z nich snad by koupil za vážné ze zlata.

Pokud jde o skladné, má zboží, které přišlo z ciziny, býti na tak dlouho skladného prosto, dokud se o ně strana nepřihlásila, jakmile však strana odbírá a vyclívá zboží po částech (t. zv. dělení), nechť jest povinna skladné zaplatiti od počátku, neboť by jinak veškeré zboží koloniální zaplavilo celní skladiště tou měrou, že by nestačila budova sebe větší pro nával zásilek.

Dle vzoru německého má býti zavedeno pro ulehčení celní manipulace ještě jedno praktické zařízení, že totiž při vypočítávání cla obnosy pod 3 halíře se vynechávají a přes 3 počítají za 5 haléřů.

Kromě těchto a několika ještě nepatrnějších změn jest celní zákon zachován z dob dřívějších.

Druhou a nesrovnatelně důležitější částí nové předlohy jest sám tarif.

Také jeho hlavní kostra jest zrobena dle starších vzorů, jak viděti z postupu i počtu tříd. Starý tarif měl 50, nový má 51 tříd. Neodchylují se od sebe tyto: I. zboží koloniální, II. koření, III. jižní ovoce, IV. cukr, V. tabák, VI. obilí, luštěniny atd., VII. zelenina, ovoce, rostliny a části rostlin, VIII. dobytek jatečný a tažný, IX. zvířata jiná, X. plodiny živočišné, XI. tuky, XII. oleje mastné, XIII. nápoje, XIV. potraviny, XV. dříví, uhlí a rašelina, XVI. látky soustružnické a řezbářské, XVII. minerálie, XVIII. látky lékárnické a voňavkářské, XIX. barviva a třísloviny, XX. gummy a pryskyřice, XXI. oleje minerální, XXII. bavlna, příze a zboží z ní, XXIII. len, konopí, juta atd., XXIV. vlna, příze vlněná a zboží vlněné, XXV. hedbáví a zboží hedbávné, XXVI. šatstvo, prádlo a zboží výstrojné, XXVII. zboží kartáčnické a řešetářské, XXVIII. zboží slaměné a lýkové, XXIX. papír a zboží papírové, XXX. kaučuk, perčovina a zboží z nich, XXXI. plátno voskované a dykyta voskovaná, XXXII. kůže a zboží kožené, XXXIII. zboží kožešnické, XXXIV. zboží dřevěné a kostěné, XXXV. sklo a zboží skleněné, XXXVI. zboží kamenné, XXXVII. zboží hliněné, XXXVIII. železo a zboží železné, XXXIX kovy nedrahé a zboží z nich.

Teprve následující třída XL. rozdělena jest ve dvě a to XL. stroje, přístroje a částky jejich ze dřeva, ze železa nebo z kovů nedrahých, vyjímajíc třídu XLI. a XLII. — Třída XLI. obsahuje: elektrické stroje a přístroje a elektrotechnické potřeby. Třída XLII. povozy. Třída XLIII. pozměněna obsahuje kovy drahé, drahokamy a polodrahokamy, zboží z nich a mince.

Největší a zajisté praktická změna stala se se třídou XLIV., která obsahuje instrumenty a hodiny, z níž však vypuštěna jest řada věcí, která měla kuriosní pojmenování: krátké zboží.

Tyto pod uvedeným názvem libovolně seskupené předměty zařazeny do tříd příbuzných a rakouský celní tarif zbaven nesmyslného pojmenování zboží.

Další třída XLV.: sůl kuchyňská a třída XLVI: pomocné látky chemické zůstaly sice postupem i názvem nezměněny, za to rozčleněny jsou takovým způsobem, jak toho pokročilý, novodobý chemický průmysl vyžaduje a jmenovitě v poslední třídě splynula v jedinou bývalá třída XLVI. (výrobky chemické, zboží barvené, lékárnické a voňavkářské.) V novém tarifu zbylo z této v třídě XLVII. pojmenování: fermeže, zboží barvové, lékárnické a voňavkářské. Takřka nezměněny zůstaly pak následující třídy XLVIII.: svíčky, mýdla a zboží voskové, XLIX.: zboží zápalné, L.: předměty literární a umělecké a konečně třída LI.: odpadky.

Ačkoliv tedy kostrou a postupem jest nový tarif takřka na vlas podoben dosavadnímu, jest přece jen vnitřní uspořádání jednotlivých tříd na mnoze tak odchylné, že se jmenovitě co se výměry cla týče, shledáváme tu i tam s poměry úplně novými.

Především zavádí se novota, že konečně odpadne veškeré agio (nádavek) a že se bude moci tolik cla zaplatiti, kolik ceny peníz má. Až dosud přiházely se pro nezasvěcené při placení cla až směšné komplikace. Kdo měl na př. zaplatiti 10 zl. cla ve zlatě a položil v celním úřadě na stůl zlatou dvacetikorunu maje za to, že tímto penízem obnos 10 zl. ve zlatě jest úplně vyrovnán, byl nemile překvapen, slyše, že tam platí zlatá dvacetikoruna jenom 8 zl. 40 kr. a nedostávající se obnos, že jest mu vyrovnati stříbrem s 20 proc. nádavkem. To dle příštího tarifu přestane, neboť veškera cla jsou převedena na koruny s dosavadním nádavkem.

Měřítka sazby jsou jako v tarifu dosavadním: *100 kg, kus,* pro dřevěné lodi *tůna únosnosti,* pro lodi železné neb z kovů nedrahých jest *váha kovů.*

V některých státech jako jmenovitě ve Spojených státech severoamerických jest zavedeno vybírání dle ceny zboží. Tento způsob jest nejspravedlivější, neboť clo zvyšuje hodnotu veškerého zboží stejnoměrně. U nás hlavním měřítkem jest 100 *kg,* neboť dle kusu vyclívají se až dosud jenom některé předměty ako: dobytek, kapesní hodinky, pouzdra a stroje hodinkové,

deštníky a slunečníky; veškeré jiné zboží jest stíženo clem dle váhy a tu se přirozeně často vyskytá, že mnohý předmět tak vysokému clu jest podroben, že sama cena jeho bývá zdvojnásobena ba i ztrojnásobena.

V novém tarifu zůstalo tudíž vše při starém i po té stránce, ačkoliv se našeptávalo, že v mnohých případech dojde na cla dle ceny zboží. (P. d.)

E. Zola o hudeb. dramatě francouzském.

Proud nového umění hudebního razí si cestu do upjaté Paříže, která kdysi vypískala »Tannhäusera«. Edouard Colonne a jiní vnutili jí Wagnera a připravili tak půdu mladým talentům domácím. Ne z posledních průkopníků byl Emile Zola, o jehož společných pracech s Alfredem Bruneauem pronikly zprávy až k nám, jakož i novinářské noticky o Claude Débussym.

Už roku 1891 resp. 1893 jest Zola libretistou Bruneauových oper »Le Rêve« a »L'Attaque du Moulin«. Oba texty, jichž sujety přejal ze svých starších prací, zveršoval Louis Gallet. Avšak již libreta k operám Mesidoru (poprvé 19. února r. 1897) a »L'Ouragan« (poprvé 29. dubna 1901) jsou zcela samostatné práce a psány prosou. Dva dny před prvním provozováním »L'Attaque du Moulin« v komické opeře pařížské, Zola v časopise »Le Journal« (22. listopadu 1893) uveřejnil své esthetické credo. Podstatnou jeho část otiskl nejnověji J. G. Prod'homme v »Zeitschrift der internationalen Musikgesellschaft« (IV. 3.) ve článku »Zola et la musique«. Vývody Zolovy mají zájem po leckteré stránce i pro nás, pročež je v překladu podávám:

»V pozdní době svého života počal jsem se zajímati o hudbu, setkav se šťastnou náhodou s Alfredem Bruneauem, jedním z nejprobudilejších inteligentů, z nejbystřejších citlivých nadšenců, jež jsem kdy poznal. V otázce tak zajímavé, jako jest otázka hudby divadelní, byl jsem den ode dne více překvapen hlavní, pro hudebníka rozhodnou důležitostí toho, co zveme dobrou básní.. Naposledy při smrti Gounodově, čta články, které oceňovaly jeho dílo, pozoroval jsem, že jeho četné neúspěchy divadelní, byly od kritiků naveskrz přičítány nedostatkům nešťastných textů. A to byla přece doba, kdy báseň nebyla než záminkou pro hudbu..

Dnes, kdy slaví vítězství nová formule hudebního dramatu, musíme konečně pochopiti vzrůstající důležitost dobré básně. Jsem přesvědčen, že nedávné porážky několika mladých, talentovaných skladatelů třeba přičítati podivné volbě kusu, který propadl a který je zničil. Dle mého mínění musí býti v hudebním dramatě jasně určené prostředí a živoucí osoby, jedním slovem lidský děj, jejž komentovati a objasňovati jest jediné

úlohou hudebníkovou; a pak, vše chce záviseti na tomto ději, na tomto prostředí, na těchto osobách, neboť hudebník marně bude plýtvati velikým talentem, nebude zajímati, nebude moci provésti nic ani pravdivého ani velikého, nutíme-li jej, aby zápasil s barokní historií a s loutkami bez srdce a mozku.

Poslední dobou se v tisku spravedlivě zápasilo, aby se zjistilo, jaký podíl by měl býti přiřčen v dokonalém díle hudebním libretistovi a hudebníkovi. A zdálo se mi, že většina jednala o prvním z nich jako o obyčejném dělníku, který jest určen k tomu, aby připravoval práci druhému. Vskutku nic není kratší a nic nezdá se snazší než opatřiti báseň. Za tři neděle zručný fabrikant může ji dodati podle míry, jen když jsme kulantní vzhledem na jakost veršů. Představte si pak obrovskou práci hudebníkovu: partitura vyžaduje měsíců, někdy i roků práce; a ještě tu je instrumentace, psaní přes tisíc stran hudby. Také myšlenka, že u divadelní pokladny libretista bere právě tolik co skladatel, může se zdáti nespravedlivou. S druhé strany jsou libreta z pravidla tak špatná i u oper, jež se udržely na repertoaru, že si vysvětlujeme úžas lidí, když se dovídají, že autor textu i autor hudby jsou stejně ceněni. Pravda, na konec zvítězí spravedlnost, neboť jméno hudebníkovo jediné zůstane v paměti.

Avšak, pravím-li, jak vzácná je dobrá báseň, rozumím tím báseň, která hudebníkovi pomáhá, místo aby mu škodila. Zeptejte se mladých skladatelů a oni vám povědí všecky své starosti, svá zoufalství v této honbě za libretem, o němž sní a jehož nemohou najíti. Není moudré chovati se pohrdavě k práci básníkově. Budiž si sebe skrovnější, tož přece nabývá výmineěné důležitosti tím okamžikem, kdy na ní závisí společné dílo. Překladů je na neštěstí dost: všecko se sřítí, když básník nevzal na ramena hudebníka, aby jej nesl.

Myslím, že je poněkud chlapecké diskutovati o podílu práce libretistovy a skladatelovy; i mám rozřešení velmi prosté, aby podíly ty byly uvedeny v soulad: totiž aby skladatel byl svým vlastním libretistou. Ano! mé přesvědčení jest, že dnes, v době hudebního dramatu, hudebník má si sám napsati svoji báseň. Nemohu si ani představiti, že by tomu bylo jinak.

Aby bylo rozuměno tomu, co jsem řekl příliš hlasitě: hudba není už mimo vše, ona objímá děj, ona jest jedno tělo s osobou. Zdá se mně tedy nemožno, aby děj a osoby vzaly původ svůj z jedné strany, zatím co jejich život a jejich duši rozvíjí strana druhá. Je zde taková intimnost, organism ve svých částech tak těsně spjatý, že jediný otec se vnucuje. Snažím-li se představiti si vznik hudebního dramatu, vidím, kterak bytosti, kterak události jedny z druhých se rodí, přinášejíce s sebou symfonii jako vzduch, jejž dýchají, rozvinujíce zpěvnou větu jako hlas, který jim jest vlastní. Dva otcové pro toto dítko, které nesmí mít než jediné srdce a jedinou hlavu, mně naprosto překážejí.. Nenapíše-li si hudebník sám svoji báseň,

tož jest ještě jeden způsob, aby ji učinil svojí, totiž porozuměti si vroucně s básníkem a pak býti prostě jedno s ním.«

»Ah! francouzské drama hudební, jak mne zaměstnává! Když se objeví v umění genius despotický a všemocný jako Wagner, jest jisto, že hrozně tíží generace, které následují. Viděli jsme to v naší poesii po Hugovi, Lamartinovi a Mussetovi. Zdá se dnes, že lyrism je vyčerpán na vždy. Naši mladí básníci se zoufale souží, hledajíce originalitu. Podobně v hudbě formule wagnerovská, tak logická, tak plná, tak bohatá se vnutila způsobem tak suverenním, že lze za to míti, že mimo ni od drahné doby nic nevznikne ani znamenitého ani nového. Země je dobyta, nerodí se nic než díla, jež jsou dětmi mistrovými.. A proto od té doby, co můj přítel Bruneau ve mně vznítil lásku k hudbě, někdy o těchto věcech uvažuji. Nedbati Wagnera bylo by dětinské. Je třeba osvojiti si každou jeho vymoženost. On obnovil formuli, a není dovoleno vraceti se zpět a přijati jinou. Lze toliko na místě ztrnutí při něm jíti od něho dále, a rozřešení není zajisté jiné pro naše hudebníky francouzské. Nic není neměnného, všecko se vyvíjí a pokračuje. Přijdou jiní mistři, kteří způsobí, že Wagner zastará. A pak jsou zde rasy, které diferencují díla, když týž tvůrčí duch provál světem.

Představoval jsem si tedy, že hudební drama francouzské jdouc ruku v ruce s nepřetržitou symfonií v orchestru, který objasňuje situace a komentuje osoby, nepřinášejíc více zpěvu než výkladu mozků a srdcí, mohlo by se zvláště udržeti, ve vášni, v živém jasu ducha naší rasy. Vidím drama mnohem bezprostředněji lidské, nikoli v mlhách mythologie severu, nýbrž zářící mezi námi ubohými lidmi v realitě našich strastí a našich radostí. Nezdráhám se žádati operu ve svrchníku nebo dokonce v bluze. Nikoli: stačily by mně na místě fantomů, na místě abstrakcí sestoupivších z legendy živoucí bytosti, které se radují našimi radostmi, které trpí našimi bolestmi. A chtěl bych ještě, aby báseň zajímala sama sebou, jako vášnivý příběh, který by nám někdo vyprávěl. Oblékněte ji v aksamit, chcete-li, ale nechť jsou uvnitř lidé a nechť z celého díla vychází hluboký výkřik lidskosti.

Zde jest osvobozující slovo. Sním o hudebním dramatě, jež by bylo lidské, aniž by zapuzovalo fantasii, rozmar nebo mystičnost. Celá naše rasa je v tom obsažena, opakuji, v této šumivé lidskosti, jejíž vášně, bolesti a radosti bych chtěl, aby hudba podávala. Ah! hudebníci, dotknete-li se nás u srdce, zdroje slz i smíchu, sám kolos Wagner zbledne na vysokém piedestalu svých symbolů! Život, všude život i v nekonečnosti zpěvu!..«

Více zajímavého než naprosto nového jest v tomto projevu Zolově, jejž dle toho směle můžeme nazvati theoretikem hudebního dramatu francouzského. Nenáleží sem vyšetřit, pokud sám svým theoriím vyhověl resp., jak je ve svých společných pracech s Bruneauem převedl do praxe. U nás však výklady

Zolovy mohou znamenitou měrou přispěti k správnému ocenění a plnému pochopení Charpentierovy »Louisy«, v níž vidím hudební drama francouzské, jak o něm snil slavný romancier. I v tom mimo jiné spočívá její cena a krása. Není ovšem známo, zda Charpentier tvořil přímo pod vlivem názorů Zolových (— dalo by se to snad zjistit —), ale mnohé okolnosti k podobnému úsudku svádějí. On sám se o tom nikomu nezmínil, ač vídeňským interviewerům učinil sdělení velmi charakteristická; tak přirovnav vliv Wagnerův na sebe s vlivem kojné na povahu dítěte řekl asi: »Vezměte si v tomto smyslu Wagnera, pak mého učitele Masseneta a můj temperament a máte charakter mé hudby.«

Nikde mimo hranice Francie, kde »Louisa« byla provedena, nesrovnávaly se o ní úsudky kritiků; docela protichůdné názory se tu setkávaly: nadšení, bezvýhradné odmítání, chvála s bezpočetnými reservami. A všude bylo velmi učeně theoretisováno. Ale nikde snad se neodkryla tak neschopnost kritiky, jako u nás. »Louisa se stala Sadovou české kritiky«, řekl mi nedávno dobrý známý. Cum grano salis měl pravdu, neboť bylo už Sadových více, ale žádná snad tak typická, jako tato. Je zvláštní, že publikum zde celkem ukázalo více porozumění než odborníci. Ti se před novými zjevy uměleckými z pravidla blamují. A tady bylo tolik nezvyklého! Staré formule vypověděly službu a každý pátral po vignetě, kterou by nalepil na to milé, graciesní dítko dnešní Paříže. Byla to podívaná pro bohy, jak umělecké dílo odsuzováno ve jménu morálky, nebo z důvodů sociální, individuální či esthetické prospěšnosti, jak odpravována mělkost a lehkost tam, kde se nedostávalo prostě smyslu pro krásu plného, rušného života, kde nebylo vnímavosti pro tóny čistě lidského roztoužení a pro překypující rozmar světové metropole. A co je charakteristické: s několika stran vpáleno »Louise« na čelo signum wagnerismu.

Je-li kdy heslo nebezpečno, tož bylo zde ve svrchované míře. Každý myslící ví, že označení díla wagnerovským neobsahuje v sobě ještě hodnotného úsudku; svádí však k nesprávnému hodnocení se strany publika. U nás jsou ještě lidé, kteří vidí strašáka wagnerismu v užití příznačných motivů, v některých harmonických a melodických zvláštnostech nebo i dokonce v instrumentaci. Těmi snad není třeba se zabývati. Ale je také mnoho vážných hudebníků, kterým se hudební část scénického díla jako celek zdá rozhodným kriteriem vagnerismu. Tomuto mínění nutno co nejdůrazněji čeliti. Skoro to člověku připadá, že všecky boje let sedmdesátých u nás byly marny. Problém wagnerismu není vyřízen definitivně a dokonce ne u nás. Působí ještě mnoho zmatku v hlavách muzikálních banausů i diletantů. Kdo nepojímá wagnerism jako pouze esthetickou otázku architektury scénického díla, nýbrž jako celý komplex určitých znaků básníka, hudebníka, esthetika, filosofa, jako boatou pestrou splet vlastností plně rozvinuté, cíle vědomé osob-

nosti geniálního revolucionáře, jehož díla umělecká i theoretická nejsou než výrazy vášní a tužeb, nálad a názorů v jednotlivých fásích vývoje autorova, zkrátka: komu je wagnerism výslednicí všech složek jediné umělecké individuality, ten nedá se svésti podružným živlem díla k nesprávné a nespravedlivé charakteristice. A nebude jej másti, že rudý bouřlivák ze spisu o státě a náboženství na konec hledá spásu u kříže; neboť i to jest podstatně wagnerovské. Než ať už se staví umělec jakkoli k principu wagnerovského dramatu hudebního: jeho dílo nestává se ještě v plném slova smyslu wagnerovským tím, že mu není hudba prvním a hlavním účelem, nýbrž — jak praví Nietzsche — pouhá »ancilla dramaturgica.«

Krásně a bystře vymezil Zola svůj ideál francouzského dramatu hudebního. U nás sice už mnohem dříve svedena hlavní bitva za hudební pokrok a wagnerovský princip (— vidíme, že výsledky nepřešly dosud do krve —), ale theoretika českého dramatu hudebního, významu a váhy Zolovy, jsme dosud nenašli. Také bych se neodvažoval určiti znaky českého dramatu hudebního protivou k německému a francouzskému. Nedoporučoval bych nikomu, kdo není zároveň básníkem a dramatikem, aby si sám psal text; aniž vidím jediný okruh látek pro operní tvorbu v sujetech ze současného života českého, kterých ovšem vedle mythických, historických a pohádkových nikterak nevylučuji. Avšak při této příležitosti chtěl bych stručně říci: citová a ideová podstata dramatu (libreta) musí býti blízka a sympathická individualitě hudebníkově a po této stránce česká; pro ni musí míti dobrý skladatel jemný smysl a náležitou inteligenci. Pak bude i dobře česká; ovšem: ne každý hudebník je dobrým dramatikem. *Jan Löwenbach.*

Tunel Simplonský.

V poslední době hovoří se častěji o tomto velkém díle techniků, hlavně však se stanoviska odborného. Ví se všeobecně, že nahrnula se v cestu celá řada nepředvídaných překážek, které značně ztěžují proražení průkopu více než dvacetikilometrového,*) ví se, že jest to hlavně množství vody, která silně do štol prosakuje a nedostatek čerstvého vzduchu pro pracovníky co práci překáží, ale známo též, že vzdor všemu se doufá, že hlavní práce budou již příštím rokem skončeny.

Chceme se dnes krátce zmíniti o významu této nové komunikační cesty se stanoviska národohospodářského. I shledáme předně, že prvý užitek tunelu spočívati bude v ulehčení dopravy mezi západním Švýcarskem a horní Italií. Dnes na příklad se musí jeti drahou ze Ženevy do Janova nebo Mi-

*) Pro porovnání: Tunel Gotthardský 14.900 m., Mont-Cenis 12.200 metrů, Arlberg 10.270 metrů.

lana francouzským územím přes Modane. Novou spojovací čarou Brige-Simplon-Domo d'Ossola nastoupí místo klikaté cesty staré trať přímá, která zkrátí vzdálenost z Ženevy do Janova na čtyři sta a z Zenevy do Milana na pouhých tři sta šedesát pět kilometrů. Je přirozeno, že z toho důvodu klesne pak doprava na dráze Mont-Cenisské, čímž zároveň budou některé obchodní a dopravní zájmy francouzské silně ohroženy, ale nelze jinak. Zisk v jiném směru to Francii nahradí.

S vyššího hlediska vzato, jest Simplon již přírodou samou určen za velkou dopravní cestu mezi celou Francií a Italií. Napoleon I. to dobře rozpoznal a dal stavěti tamějším průsmykem nákladnou silnici Údolí Rhône, které končí, vlastně počíná u Simplonu, táhne se ve Švýcařích od východu k západu, údolí Reus s Gotthardem směřuje od jihu k severu. To znamená, že linie Gotthardská za úkol má spojení Italie s Německem, linie Simplonská, pak spojení Italie s Francií. Tolik v druhé řadě.

Ale Simplon neznačí jen francouzskou bránu k Italii samotné, nýbrž k celému evropskému Orientu i jest jisto, že velké mezinárodní vlaky expresní, které míří do Brindisi v Dolní Italii, do Neapole nebo Janova, tedy do naloďovacích přístavů pro Egypt, průplav Suezský a Indii, přednost dávati budou tunelu Simplonskému před Mont-Cenisským, protože cesta bude kratší.

Význam nové dráhy jde však ještě dále. Znalci vědí, že ten z větších evropských přístavů, jenž leží nejblíže naproti Suezu, nenáleží ani Italii, ani Francii, nýbrž — Turecku. Jest to balkánská Soluň, z které veškerá politická snaha Německa a Rakouska učiniti hledí velké obchodní středisko, středomořské tržiště, příští uzel. Nyní existují dvě linie mezi Londýnem a Alexandrií: jedna přes Ostende, Vídeň a Soluň, druhá přes Calais, Modane a Brindisi. Prvý směr jest až dosaváde výhodnější, jelikož mořská cesta Soluň-Alexandria jest o 388 *km* čili 17 hodin plavby kratší než trať Brindisi-Alexandria. Ale tuto přednost jeho postřehla brzy Francie i Italie, a snaží se obě, — aby zájmy své chránily — ji setříti. I čeliti budou tomuto nadskočení se strany německo-rakouské jednak novou výstavbou stávajících svých železnic, zvýšením rychlosti a hlavně použitím tunelu Simplonského za účelem zkrácení doby jízdy na trati Calais-Brindisi.

A zde jsme u hlavního a nejširšího významu tunelu Simplonského: upevnění vlivu francouzského a italského na Adrii, Středozemní moře a Orient v ohledu národohospodářském a obchodně politickém.

Inž. *Jindř. Rybák.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

V umění, ať již na ně hledíme se stanoviska těch, kteří je tvoří, či se strany těch, kteří je přijímají a jím se těší, jsou jisté záliby, které se nedají redukovati na oblast zálib pouze esthetických. Jsou to, řekněme ihned, záliby povahy m r a v n í.*) Tak na př. příčina hlubokého obdivu a nadšení, kterého se před několika roky dostávalo také u nás Tolstému, nebyla jenom esthetická, ani hlavně esthetická. Nebyla to záliba na mistrovství slohu ani na jiných formálních vlastnostech jeho děl (která ostatně nejsou právě po této stránce žádným vrcholem umění), ale na několika jeho postavách, či lépe řečeno: na několika obměnách téže postavy, jejíž hlavním znakem byla úsilovná snaha ujasnit si význam a směr života. Člověk, který rozpadl se se vším a probojovává se z trosek rozbitých dogmat nadlidským zápasem k mravnímu vědomí a životu, to bylo právě, co Tolstého učinilo tak blízkým mnohým lidem naší doby, takže v jeho zápasech viděli své zápasy vlastní. Jest pozoruhodno, že v poslední době tento zájem pro Tolstého daleko již není takový, jaký byl před 6—10 roky. Tolstoj mravokárce, Tolstoj, který n a l e z l svá dogmata a nyní je hlásá světu, tedy Tolstoj Křesťanského učení nebo Výkladu evangelia není nám již tak blízký, jako Tolstoj h l e d a j í c í, Tolstoj-Levin, Tolstoj-Bezuchov, Tolstoj-Nechljúdov, skeptický, tonoucí člověk, ale vší silou a to s v o u v l a s t n í silou se probojovávající na pevnou půdu; tento Tolstoj mluvil k našim srdcím, poněvadž jsme to byli my sami, on toliko jasněji pověděl to, co jsme my temně sami v sobě pociťovali. A mimo to Tolstoj-altruista; altruism je snad jediná dogmatická stránka v jeho nauce, která nás poutá. Od Tolstého přejdeme hned k autorovi směru do značné míry opačného, který však neméně intensivně zaujal mnohé duchy také u nás, k Nietzschovi. Co určovalo sympatie k tomuto mysliteli-básníku, nebyla záliba jen esthetická (ačkoliv, myslím, má v tomto případě stránka esthetická větší význam než při Tolstém), ale morální. A Nietzsche nebyl altruista, alespoň nebyl z něho vyčten tento ráz; byl to individualista nejčistšího zrna, tvůrce hrdého a tvrdého ‚nadčlověka', který si sám určuje své ‚hodnoty mravní'.**) Mohli bychom

*) Mám za to, že tento druh zálib hlavně určuje naše úsudky o umělcích: tak na př. co nás dosud nakloňuje ku Goethovi, je jistě též jeho individualism a mravní subjektivism.

**) Nemoha zde příliš o věci se šířiti, upozorňuji pouze na následující. Morálka společenského typu individualistního, jak jsme ji kratičce nastínili (str. 485—86), klade dva požadavky: individualism (t. j. umírněný egoism) a altruism. Obé se navzájem postuluje a doplňuje. Má-li býti dán silný výraz oběma těmto stránkám nového mravního typu, jest třeba i tu jisté dělby práce: — a silný výraz mimo to vyžaduje i jisté přestřelování, radikalism. Nietzsche dal takovýto silný, do výstřednosti zabíhající výraz stránce individualistní, Tolstoj opět altruismu.

dále pokračovati v úvahách o tom, jak v našem umění a v našich zálibách uměleckých se projevují jisté prvky mravní, — mohli bychom na př. poukázati na to, že to, co nám činí Ruskina nebo Carlyle-a tak milými, jest u obou veliký význam, který přisuzují práci v životě a u posledního nad to jeho herojský individualism, který jej přibližuje Nietzschemu (ačkoliv C. více než N. akcentuje altruism). Ale zašli bychom příliš daleko do podrobností.

Zůstaňme tedy jen u prvních dvou jmen jakožto zvláště typických pro jisté směry moderního snažení mravního, a pokusme se určiti, jaké závěry vyplývají z naší záliby pro ně. Myslím, že hlavní váha spočívá na snaze pro zvnitřnění morálky. Nezajímá nás více kazatel, jsme poněkud idiosynkratičtí oproti poručníkování mravokárcův, ale zajímá nás a je naším ideálem člověk, který sám ze sebe si vytváří své hodnoty mravní, který sám v sobě a vlastní prací nalézá svůj zákon; to jest právě, co nás poutá k Nietzschovi i k Tolstému. Nejsme ochotni přijímati své mravní zásady odjinud; ano, přese všechnu sebe větší náklonnost k Nistzschovi nebo k Tolstému, byli bychom snad poněkud nemile dotčeni, kdyby nás někdo nazval Nietzschovci nebo Tolstovci; Nietzsche nebo Tolstoj nejsou nám tak vůdci a učiteli, jako příklady lidí, kteří šli svou vlastní cestou — i my chceme jíti svou vlastní cestou: to právě znamená subjektivism v morálce oproti starému objektivismu. Mluvíme a myslíme snad až příliš mnoho o mravnosti, ale v protivě ku době dřívější, kde vedle mravního dobra kladena byla jeho protiva ‚hřích' a obé pojímáno jako vyplnění resp. přestoupení rozkazu vnější autority, myslíme velmi málo na libost či nelibost zákonodárců; chceme i v oboru mravním opírati se jen o sebe samy, ne o vnější rozkazy a autority. Důsledně také při své morálce myslíme velmi málo na odměnu či trest, leda na tu odměnu a ten trest, které nalézáme v sobě samých t. j. v citech provázejících mravní konání. A poněvadž nepociťujeme potřeby opírati se o vnější autority, vymítáme ze své morálky povinnosti k těmto: asketické a obřadní ctnosti nejsou nám více ctnostmi. Naše mravouka je nejen zvnitřněna, ona jest také sezemštěna: není v ní žádného zřetele na mythické záhrobí, ale na potřeby přítomného našeho vlastního života a života těch, mezi nimiž žijeme. Obojí: zvnitřnění i sezemštění morálky, těsně spolu souvisí. Zvnitřnění znamená emancipaci morálky od vnější autority vůbec (a jest tedy výrazem snahy i schopnosti opírati se o sebe sama), sezemštění znamená emancipaci její od autority církevně-náboženské; mluvíme-li tedy o mravnosti, máme na zřeteli jedině povinnosti k sobě samým a bližním. Řekl jsem, že snad až příliš mnoho mluvíme o mravnosti, o potřebě umravnění a podobných věcech: nuže čeho jiného je to důkazem,

'st tedy protiva mezi oběma mysliteli jen zdánlivá; oba se navzájem 'plňují. (Viz také brožuru Grotovu: Nietzsche a Tolstoj. 20 h. u Pelcla).

než že úsilí mravní t. j. úsilí o mravnost zaujímá důležité místo v našem úsilí vůbec? A přihlédneme-li k obsahu článků, které o předmětu tom byly napsány, a řečí, které byly o něm promluveny, nenalezneme v nich důkaz toho, že tato mravnost, o níž se usiluje, je taková, jak jsme naznačili: vnitřní, subjektivistická oproti staré objektivistické a autoritativní, že to je mravnost individualistní a spolu altruistní? Ovšem jest mnoho nejasného v tom, co o mravnosti a umravnění se píše a mluví; ale základní směr nemůže býti nejasný. Tak na př. i slovo ‚humanita', které od nějakého času velmi často bývá opakováno, není dosti jasné co do významu; dokladem toho mohou býti nekonečné diskuse, které o tomto předmětě byly vedeny po vydání Masarykových spisů o České otázce a Naší nynější krisi, kde ‚humanita' vyslovena důrazně jakožto národní program. Ale jest to nejasnost, kterou řečené slovo sdílí se všemi jinými slovy příliš širokého významu, u nichž právě pro tuto širokost je těžko ujasniti si pojednou do podrobností příliš bohatý jejich obsah, a č k o l i v j e j t u š í m e; ale jistě nejsme na rozpacích s odpovědí na konkretní otázky, jako jsou na př. znamená humanita pokoru? neomezenou poslušnost a úctu k pánům? chození do kostela? kropení se svěcenou vodou? odříkávati žalmy? A znamená ona vážiti si lidské důstojnosti v sobě i jiných? Pracovati? Starati se o potřeby svého života a nepoškozovati oprávněných zájmů jiných lidí? Pomáhati, kde třeba a kde možno? atd. U žádné z těchto a pod. otázek nebudeme na rozpacích, jak odpověděti; a tyto odpovědi budou úplně ve shodě s povahou mravnosti individualistního typu, jak jsme ji stručně výše nastínili.

Tolik o tendencích mravnostních, pokud se jeví v části literatury a v zálibě pro tuto literaturu — tedy hlavně u části inteligence. Přejdeme-li dále do života, setkáme se s týmiž tendencemi i u jiných vrstev obyvatelstva, především zase v dělnictvu průmyslovém. Protiklerikalism není toliko odporem proti staré víře, nýbrž také proti staré morálce a platí o něm po této stránce totéž, co o něm bylo pověděno dříve. Všimněme si, když již o této věci jednáme, že kdežto asketické ctnosti a povinnosti obřadní jsou všemožně napadány, povinnosti k bližnímu (v nichž právě spatřujeme »čisté křesťanství«, po mém soudu silně ideologicky) jsou za to akcentovány a mezi nimi zejména spravedlnost k bližnímu. I to jest významno, že dobročinnost, almužna necení se daleko tak jako dříve, poněvadž s ní souvisí poměr jisté závislosti podarovaného na dobrodinci a v důsledku i jisté spoléhání na dobrodiní, momenty to vlastní typu autoritativnímu: naproti tomu nová doba potírá každou takovou závislost a žádá na jedincích, aby pokud lze sami na sebe spoléhali, z čehož pak zcela důsledně vyplývá i větší zdůrazňování povinnosti a významu práce. Zdůrazňujíc povinnosti k bližnímu neklade za pohnutku jich žádný rozkaz, žádnou hrozbu trestem posmrtným; apeluje na člověka, nikoli na sluhu

Božího neb na poddaného jakékoli vlády; na nitro, ne na zákon.

Takové jsou tyto tendence, jichž představiteli jsou tíž lidé a tytéž vrstvy, které jsme označili dříve jakožto nositele pokrokových snah v politice a v náboženství. Ale nezapomínejme, že jsou to dosud hlavně jen tendence, od jichž úplného realisování skutečnost je ještě daleko; dnešní člověk nemá ještě ani toho stupně sebevlády ani altruismu, aby mohl odvrhnouti všechny berly, jež podepírají slabou jeho morálku. Jeho »vnitřní síla mravní« není ještě dosti zralá; a také dnešní společnost není ještě taková, aby nevykonávala na jedince nátlaku, který mu stěžuje žíti mravně ve smyslu naznačeného ideálu. Také to budiž poznamenáno, že radikalism mravních snah zvláště tu, kde jeho představitelkami jsou strany, upadá ve vady zcela podobné těm, o jichž odstranění usiluje. Horuje se pro vnitřní mravnost, pro odstranění vnějších, kázeňských prostředků; ale čím jsou intensivnější tyto snahy, tím větší zároveň bývá kladen důraz na kázeň strany: jedinec může se svobodně rozvíjeti jen v rámci strany, z něhož vybočiti brání mu strach před jejím anathematem, pranýřováním v novinách a pod.; strana tudíž jest i po stránce mravní zbudována na principu autoritativně-kázeňském.*) A totéž platí i o druhé stránce mravních snah: o altruismu. Altruism platí jen pro příslušníky strany; jednání však téže proto jiným stranám protichůdným jsouc bojem je vším jiným spíše než altruismem; a tento nealtruism je co do stupně přímo úměrný stupni altruismu uvnitř strany samé, t. j. čím ostřejší boj vede strana, tím těsněji vlastní její příslušníci k sobě lnou. To jest nevyhnutelný circulus stranictví, který i dříve jsme pozorovali; jediná naděje na vyšší vývoj morálky jest tudíž v přechodnosti stran, t. j. v naznačené jich přeměně ve volné spojení duševně příbuzných individualit.

Mají však tendence, z nichž některé jsme tuto nastínili, nějaký vliv na skutečný život? Uskutečňuje se v naší společnosti přeměna autoritativní a objektivistické morálky v subjektivistickou? Zvýšuje se stupeň altruismu? Jistě. Jen pesimističtí snílkové, kteří generalisují jednotlivé stinné stránky našeho mravního stavu a přehlížejí jeho stránky světlé, a ti, kteří ve

*) A jest tudíž, jak jsme pravili dříve, surogátem osobního regimu. Vývoj společenský, když došel stupně pevného autoritativismu, béře se odtud dále cestou postupujícího odosobnění autority. Toto odosobnění autority může se odívati v různé formy: tak na př. v ohledu politickém na místo absolutní monarchie nastupuje vláda kast a vláda stran (dnešní t. zv. konstituční státy nepřekročily ještě tohoto stadia, jak jsme dříve viděli) a na místo vůle vladařovy, která často bývala libovůlí, nastupuje zákon; v životě církevním neosobní autorita bible měla nahraditi osobní autoritu papeže a hierarchie vůbec, atd. Konečným stupněm vývoje tohoto je splynutí autority s celou společností, a tedy její zvnitřnění ve všech údech společnosti. Každý z těchto jest si autoritou zákonem sám.

staré autoritativní morálce vidí morálku absolutní, mohou tvrditi, že úroveň mravnosti klesá.*) Co vskutku klesá, není úroveň mravnosti, ale stará forma morálky: stále více ubývá lidí, kteří považují za mravní svou povinnost zachovávati jisté formy náboženské, a také bývalé pohnutky mravnosti: naděje na odměnu posmrtnou a strach před posmrtným trestem, vytrvale slábnou. Již tento poslední fakt musil by míti za následek uvolnění zločinných, protispolečenských pudů, kdyby ony staré pohnutky mravního konání byly jedinými jeho pohnutkami, takže by nemohly býti ničím nahraženy. Ale jak zkušenost ukazuje, protispolečenské jednání nestoupá v té míře, jakou slábnou náboženské pohnutky mravnosti, což dokazuje patrně, že tyto pohnutky nejen nejsou nenahraditelny, ale že vskutku jsou nahražovány čímsi jiným. A to, čím jsou nahražovány, jsou pohnutky vnitřní, čili jest to postupné sílení mravního charakteru. K tomu však sluší ještě dodati, že altruism nejen neklesá, ale stoupá spíše; během krátké doby jest ovšem tento pokrok sotva znatelný, avšak velmi patrným se stane, jakmile vezmeme v úvahu periody delší. Než i v krátkém období několika posledních let můžeme nalézti jisté, byť nepatrné indicie takového pokroku; tak na př. surových zločinů proti životu nebo majetku celkem ubývá, ráz jejich se zjemňuje, jaksi rafinuje; nálada pro smírné vyrovnání konfliktů (tedy také nálada pro diskusi) stoupá. Mimo tento pokrok altruismu můžeme pozorovati i vzrůst individualistních hodnot: člověk stává se sebevědomějším, přímějším a schopnějším svépomoci; akcentuje více svá práva, ale jest spolu ochotnější uznávati práva jiných. Co se konečně týká otázky, v jakém stupni zasahuje tento pokrok ty které vrstvy obyvatelstva, platí tu táž stupnice, kterou jsme stanovili v obou případech předešlých. A tak rozbor našeho stavu mravního je v úplné harmonii s rozborem stavu politického i náboženského: i po stránce mravní jest doba naše dobou přechodu, ale starý typ ještě převládá. (P. d.)

Několik návštěv v ústavu pro choromyslné v Praze.

Přede dvěma lety dostala jsem zprávu od příbuzných svého snoubence, že pojednou onemocněl a odvezen byl z vojenské nemocnice v Praze do zemského blázince. Zpráva ta mne zděsila, ačkoliv jsem věděla o neštěstí svého snoubence již z jeho dopisů, v nichž prozrazovalo jeho písmo i obsah, jakou nemocí je postižen.

Ihned odjela jsem s matinkou do Prahy, protože ve svých dopisech, které mi posílal z domova (kam měl dovolenou pro

*) O některých zjevech, které zdánlivě svědčí ve prospěch mínění, jež tuto popíráme, bude řeč později.

své zotavení) a z vojenské nemocnice, neustále jen naléhal, abych přijela do Prahy, že nás bude čekat na nádraží. Děsilo mne vědomí, že je v blázinci, a ačkoliv neměla jsem tušení o poměrech tamnějších, přece jen jsem tušila, že není dobře uschován.

Nemocný byl důstojníkem, charakteru pevného a jemného. Byl zvyklý poroučet, a vědomí, že nikdy svou důstojnost jako muž a člověk nezaprodal, činilo ho sebevědomým. Byl přísný k sobě, a přísný k ostatním.

Znajíc tak dobře jeho povahu, bála jsem se, že není to pravé místo, kde má se uzdravit. Měla jsem dojem, že se vrata blázince zavřely za ním, aby mu cestu zpět na vždy odepřely.

Zajely jsme s matinkou k vojenskému lékaři, který tvrdil, že nebude možno nemocného viděti, stav jeho je prý tak hrozný, že by nedovolil ani vlastnímu bratru návštěvu. Znepokojeny jely jsme do blázince. Budova šedá a ponurá hleděla nám vstříc. Právě byla hodina návštěv, a my byly předpuštěny. Nevlídného vrátného ptaly jsme se na cestu k nemocným. Bylo nutno zajíti do kanceláře a žádati o předpuštění.

Vlídně nám popošel ředitel ústavu vstříc, a odpovídal, že chovanec, po kterém se ptáme, dva dny je již tichý a pokojný. Obdrželi jsme lístek s jeho jménem, a odešly do zahrady. Bylo léto a krásný den. Nemocní procházeli se v zahradě.

Opatrovník stál u vchodu do zahrady, a zavolal hlasitě jméno mého snoubence. Přiletěl všecek se chvěje radostí.

Žasla jsem nad jemným jeho chováním k nám. (Vojenský lékař nám řekl, že cit studu je první, který choromyslného opouští, a mého snoubence že opustil už docela.) Procházeli jsme se, hovořice, a on, ubožák vysvětloval mně, že je tu v blázinci, a lidé, kteří se tu procházejí, že jsou vesměs nemocní. Mladý kněz že je tu, a mladík-básník, který trpí nešťastnou láskou atd.

Nabídly jsme mu přinešené cigarety, aby si zakouřil. Zaradoval se a hned si chtěl zapálit. Ale už přiskočil opatrovník, vytrhl mu sirky z ruky, a řekl: »Kouřit smějí, ale rozsvěcet sami ne!« (V zahradě byl by oheň skoro nemožností, a pak — byl by nám sirky ihned vrátil.)

Můj snoubenec pocítil převahu opatrovníka, a viděla jsem, že je mu odpověď taková trapnou, zvláště přede mnou. Ukrýval své nesnáze, které jsem četla na rozpačitém úsměvu, a chtěje dojem zmírniti, honem nám vysvětloval: »Víš, zde nemůžeme nosit sirku u sebe, mohlo by se stát snadno neštěstí, víš, k vůli těm druhým. Rovněž nesmíme nosit stříbrné tabatérky, hodinky a prsteny, bojí se, že by nám mohly být ukradeny, a je to tak správné.«

Tušila jsem tu omluvu pro chování opatrovníka, pro tu dvládu, a bylo mi nesmírně úzko v duši. Usedli jsme na laku a já ptala se, obdržel-li můj dopis v ústavě? Přikývl vou, a vyňal ze záňadří velkou obálku, na které četla jsem

[illegible] Irrenanstalt in Prag.«
[illegible] dopis dvojí, jeden
[illegible] ředitelství se zdvořilou
[illegible] mému snoubenci
[illegible] adresou?
[illegible] pro něho. Odpo-
[illegible] svou adresu: »Zde
[illegible]«
[illegible] se mi, že není

[illegible] (což jsem
[illegible] řekl, že jsem
[illegible] že bylo jeho po-
[illegible] v pořádku. (Byl
[illegible] Při poslední
[illegible] schody (ku dve-
[illegible] na stupeň,
[illegible] zůstaňte zde!«
[illegible] se obávati.
[illegible] chodby, pak
[illegible] rovněž
[illegible] »Musím přece
[illegible] ho upo-
[illegible] schody! Je
[illegible] návštěvy nesmí
[illegible] usmál, a doložil:
[illegible] to je něco ji-
[illegible] že je

[illegible] jistoty, že
[illegible] těla, ale
[illegible]
[illegible]
[illegible] člověka
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Jak

[illegible]

dle kterých poznala jsem svého nemocného. Vešel sám, za ním opatrovník. Lekla jsem se vzezření snoubencova. K nepoznání změnil se za těch pět měsíců! Tvář jeho, jindy vždy červená, byla bledá a nesmírně naduřelá, vlasy ostříhané jako u trestance, vous zanedbaný, oči od pláče zarudlé. Byl v pantoflích, v bluze zaprášené, bez límečku..

Bylo mně do pláče, ale přemohla jsem se. Přivítavše se, usedli jsme k oknu. Ptala jsem se ho, jak se mu vede, co dělá po celý den? Odpovídal už zcela změněným hlasem: »Ležím po celý den.« »A proč?« divila jsem se. Přišel do nesnází. Ret se mu zachvěl, hladil si knír a odpověděl: »Inu, co mám zde dělat? Ležím tedy a přemýšlím.«

Přinesla jsem mu cukroví, a když už nechtěl více jíst, nabízela jsem mu krabici k uschování, aby dle chuti potom pojedl. Bránil se, a nutil mně, abych si vzala vše zpět, on že beztoho by to nedostal. Rozlobil se a huboval, že sní mu opatrovník (lotr ho jmenoval), všechno lepší, že tedy by i toto snědl. Uschovat prý to nemůže. Pak prosil, abych psala jeho rodičům, aby ho vzali odtud. Slíbila jsem mu vše, aby se upokojil. Stal se klidnějším, a postavil se k oknu — a otevřel malou okeničku, které jsem si ani nepovšimla, a prostrčiv hlavu skrze mříže, (bylo to hrozné podívání) vyhnul se jak daleko mohl do zahrady, a vydychuje nesmírně hluboce a dlouze, ssál do sebe čerstvý vzduch. Toto vdychování vzduchu opakovalo se každou návštěvu. Zapomněl na své okolí, na mne, a dýchal osvěžující vzduch, opakuje stále: Ten vzduch! Ten vzduch!«

Teď jsem věděla, čím ta změna jeho tváře a barva nezdravá, ten opuchlý obličej!

Vnitřní okno bylo otevřeno, a tabule jeho, těsně k tmavé stěně přitisknuté, tvořily jakési zrcadlo. Konečně vzpřímil se nemocný můj snoubenec, a nahlédl do improvisovaného zrcadla. Zalekl se svého obrazu, a omlouval se. »Vypadám jako divý, tak jsem zanedbaný, ale já něvěděl, že přijdeš.« Pohyby svých prstů marně hledal límeček, hladil si kníry, a stahoval bluzu. Usedl pak, oprašoval se, a zase se omlouval. Druhý den byl oholen, ale bluza zůstala zaprášená..

Následujícího roku v dubnu navštěvovala jsem ústav po celý měsíc. Ubohý nemocný lépe sice vypadal, (patrně tělo zvyklo uzavřenému vzduchu), ale chod jeho byl potácivý. Vedl ne za rámě opatrovníka. Proto tedy po celé dny, po měsíce až do dvou let byl nucen ležeti v posteli! Uznala jsem, že trpí chorobou nevyléčitelnou, měknutím mozku, od čehož ty příznaky, špatná chůze, chvějící se hlas. Nebylo mu tedy pomoci, ale ulehčiti bylo možné. A kdyby i pomoc byla — mohl se vyléčiti za takového léčení?

Po celou tu dobu nacházela jsem ho vždycky v jediném strojení. Táž stará, zaprášená a špinavá bluza, u které později knoflíky scházely, tytéž střevíce a punčochy, ba i — ó dive

šetrnosti — týž kapesník. Poznávala jsem jej po okolku a po barvě šedavé, která stále se přitemňovala. A vždy bez manšet, vždy bez límečku, vždy hlavu tak oholenou.

A to byl na první třídě! Jaká asi obsluha je ve třídě druhé, a teprve — třetí?!

Že nebylo nemocnému lhostejno, jak je ustrojen, dokázal, požalovav si na utržený knoflík bluzy. Když se vracel, ležel náhodou rovněž takový knoflík na podlaze jídelny. Ač těžko, přece se shýbnul a zvednul jej, a zastrčil do kapsy. O příští mé návštěvě ponořil ruku do kapsy, a šťastně se usmívaje, ukázal na dlani už knoflíky dva. Prosil mne, abych mu je přišila. Přinesla jsem si tedy později černé nitě a jehlu, a oba přišila.

Jednou zastala jsem ho s okem skrvavělým a poraněným, podruhé s prstem u ruky silně sedřeným. Na mou otázku odpovídal, že se sám poranil. Nikdy by nebyl řekl, že ho někdo udeřil. Vždycky se styděl doznati, že je hlídán a že poroučí nad ním opatrovník.

Nebyla jsem ráda vídána, a bylo mi řečeno, že časté návštěvy pacienta rozčilují. Možno, myslila jsem, a řídila se dle toho. Nevím, mluvím-li pravdu, a nerada bych někomu křivdila, ale zazdálo se mi tak, jakobych nebyla předpuštěna, že jsem po dvakráte nedala zpropitné opatrovníkovi. (Dávati zpropitné je ostatně zapovězeno.) Když pak spěchala jsem nahraditi, bývala jsem předpuštěna. Bylo tedy lékařům od opatrovníka sděleno, že pacient v noci se nerozčiluje.

Celkem byl v ústavě v Praze můj nemocný po 20 měsíců, a po všecku tu dobu v jediné neokartáčované bluze. Ani prádlo nebylo čisté. Nosil jen noční košili k vůli měkkosti, ale jak dlouho ji nosil, poznala jsem z krvavé skvrny, kterou měl na límečku, a kterou vždycky a vždycky jsem viděla.

K dodatku mohu ještě říci, že konečně, když odvezen byl do svého domova jako pacient už zcela bezpečný, ležel mnoho dní úplně bezvládně a nehnutě v posteli, tak zhroucený, že zdál se býti o polovic menší. Po několika nedělích počal teprve rukama a nohama znenáhla pohybovati, až je pak skoro ovládal. I mluvit opět začal, kdežto po dobu bezvlády byla jediná slova, která promluvil: »Halte kuš — drž hubu.« Patrně slova, která výhradně slyšel. Z nehybnosti jeho soudili rodiče, že nesměl se v posteli hnouti, anebo že byl, aby byl bezpečný, k posteli připoután. Myslím, že doměnka ta je úplně správna. *N. H.*

Literatura, umění, věda.

Hudba. V hudebních recensích často ozývaly se hlasy po novi kách operního repertoiru Národního divadlo, ačkoli snad lépe by by valo, kdyby byla pozornost obrácena na pevný kmen každodenní téměř operní stravy toho našeho uměleckého ústavu; na jistý přívlastek vše se docela zapomnělo, na d o b r é operní novinky. Kromě Charpenti rovy „Louisy“, jež zajímavostí svou předčí mnohé, co u nás bylo v r

sledních letech provedeno, nebylo zvláštního podnětu, abychom zmínili se o způsobu, jakým obstaráván je nyní úkol dramaturga operního u nás, až při posledním novém zjevu, který v minulou neděli 5. dubna k nám uveden, je nutno dotknouti se základu samé otázky. Váša Suk nabídl již před několika lety svoji operu „Lesův pán" Národnímu divadlu a byl z velmi rozumných uměleckých důvodů zamítnut. Touž operu uvedl k nám nyní pan Kovařovic. Úspěch opery, při premiéře sice zdánlivě prostřední, protože jistá pohostinná povinnost k dirigujícímu autoru ozvala se v potlesku obecenstva, byl uměleckým neúspěchem. Vše v ní vykazuje negaci: staré J. V. Fričovo libreto, z něhož teprve bedlivá sonda musí vypátrati vztahy k udávané předloze, Máchovu „Máji", je plodem té řemeslné příštipkařiny, která dříve bujela a do dnes ještě někdy vypučí z půdy operního dramatu. Plno zvráceností logických, charakterových i situačních, neobratnost scénického užití, lyrických momentů, vypadajících ploše v primitivním myšlenkovém rouše tuctového rýmování, které v nynější podobě je dílem podniknutých v něm oprav — to jsou charakteristické známky knihy, které propůjčil Váša Suk své tóny. Tóny bezkrevného eklekticismu, bez jadrnější hudební vynalézavosti, kterému schází i nejprostší macha hudebně dramatické formální stavby. Čirá poušť neslohovosti, bezduchého rozkřikování orchestru k hlučnosti, jež nahraditi má sílu dramatického vzletu, a zase rozbředlého, plihého kolísání v písku se ztrácejících malomocných melodických rozběhů k vznětlivějšímu lyrismu. Tak představoval jsem si, že mohl hleděti na umělecké dílo — čirý diletant, lepící z hlíny své krátkodeché hudební útvary podle předloh úctyhodného stáří z první polovice a prvních dvou desetiletí minulého století. Ve dva útvary totiž rozpadá se celá konstrukce Sukovy opery: ve vícehlasou vokální větu a v ariosní zpěv. První je stylisován ve směru liedertaflových komposic se všemi jejich falešnostmi a nepřirozenostmi; druhý je otřelá šablona dávno známá. Po moderním duchu, ba vůbec po nějakém duchu té hudby není ani památky: ve sborech melodické parallelismy mají vrch, v ariosech zase prázdný, bombastický pathos, bez pravděpodobnosti dramatické. O náladě rovněž nemůže býti řeči při díle tou měrou slohově roztříštěném. Instrumentace pak má tolik nejen formálních, nýbrž i zvukových vad, že hříchem na př. proti Rimskému-Korsakovovi je instrumentační vztah, ve který je uváděn k Sukovi od kteréhosi komentátora v kuriosním nyní „Meziaktí".

Při této naprosté neuspokojivosti díla tím více zaráží rozhodnutí, uvésti je na scénu Národního divadla, jemuž od provedení Trnečkovy opery „Andrea Crini" nedostalo se podobně umělecky smutné podívané. Nebylo by však myslím správné, viniti z toho neodčinitelného již nedopatření nedostatek kritickosti u chefa naší opery; víme, že je k původním českým dílům zpěvoherním velmi kritický, tak že dosud nepropustil na scénu mimo svoji idyllu „Na starém bělidle" z prací mladší skladatelskou generací vytvořených nižádnou. Potom však tím více bije do očí, že přece dal provésti dílo, jehož umělecká bezvýznamnost a jevištní slabost byla mu patrně známa a jež jednou bylo již odmítnuto, aniž se mu dle našeho nejnovějšího přesvědčení stala křivda. Umělecká zodpovědnost padá tu na něho za tento jako za jiné činy.

Dr. E. Hoffer.

A. Sova vydal znovu své básně Zlomená duše, Vybouřené smutky a Theodoru Momsenovi, v jednom svazku u Hejdy a Tučka v Praze. Ke sbírce té připíná několik slov Viktor Dyk v čís. 18. Přehledu. Kdo čte tyto Sovovy verše dnes, praví, nepocítí už toho dojmu, který budily tehdy, když poprvé vyšly. Vzrušení, odboj, všechnu skrytou touhu po velikém, četli jsme kdysi v těch verších. Milovali jsme v nich ten živý sociální zájem, to hluboké cítění národní, odvracející se od oficielního patriotického humbugu. Tleskali jsme slovům předmluvy: „Urážet však a tupit mladší generaci, že touží být poctivou a pravdomluvnou, jak už toho jednou je potřebí, že chce povalit byzantinism, že chce vymanit se ze světa ramenářství a zbabě-

losti, to je přece jen výkvět naší pokročilé hniloby tak zv. inteligence, naší bezmyšlenkovité podrážděnosti, tušíme-li rodit se něco antagonického, rušícího naši pohodlnost, naši reputaci, naši mnoholetou slávu a staroslavný už zvyk: nemyslit ničeho upřímně. V. Dyk cituje tento výrok, poněvadž předmluva k „Zlomené duši" tvořila podstatnou část knihy, poněvadž je literárním dokumentem a poněvadž v nynějším vydání s c h á z í. Jak trapně je dnes tomu, kdo vrací se k oněm veršům, jež opojovaly tenkráte! Dnes je atmosféra trudnější a mnohem dusivější. „Za každou vírou, za každým opojením čenichá se drobný obchůdek. Za každým slovem úmysl postranní; za každým míněním jakás nekalá příčina. „Červánky nad bařinami domova" dosud se nedostavují a my už jsme běda unaveni čekáním; zasedněme ke stolu. Staňmež se vlivnými; zmocněme se významu; podejme ruku Škampům, Štechům, Klosům; hlavní věc, abychom se nemísili do ničeho; možno se kompromitovat a pak budeme nemožnými; nižádná cena Akademie, nižádná podpora Svatobora? . . . Literatura může býti omezenou, plochou, idiotní, nač poukazovati na to? Mohou ‚hospodařiti u nás názory pánů, proti nimž bojujeme'. Co nám po tom?" — Pan V. Dyk vystihl docela správně ovzduší let devadesátých, ale jeho poznámky, jak se nám zdá, nevztahují se pouze na samojediného pan A. Sovu, nýbrž platí všem „buřičům" let devadesátých (V. Mrštík, F. X. Svoboda a j.), které mládež tendenčně vyzdvihla na svůj štít proti starým. Buřiči však záhy přišli k rozumu a uklidnili se moudře. A za jedné hluboké Májové noci po špičkách přenesli své židle na oficielní parnas.

Adolf Heyduk. „Čas" charakterisuje v čís. 94. Heyduka (v posudku o Biblických zvěstech): 1) není s to pojat a obsáhnout nějakou velikost. Mojžíš a Áron jsou u něho jacísi podvodní chytráci, kteří vodí hloupý lid za nos, aby mohli dobře jíst a nádherně se odívat. 2) Básník Heyduk skládá buřičské a revoluční básně, ale jaká je souvislost života Heydukova s jeho poesií? 3) Kdyby nebylo faktem zjištěným, že jsme národem velikých a okázalých řečí, dalo by se to dovodit z Biblických zvěstí. 4) S vášní řečnění jde ruku v ruce vášeň divadelního aparátu a divadelních efektů, zevně nastrojených pro úžas a oslnění.

Výtvarné umění. „L'Assiette au Beurre" vydala opět číslo českého umělce. Jest to V. H r a d e c k é h o „La bête victorieuse", výborná v invenci, bohatá myšlenkově. Provedení samo ovšem leckde — snad pro obtíže technické — není dokonalé a působí nezřetelně a rozmazaně. Kresba Hradeckého jest široká, v liniích rázných, tvrdých, líbajíc si v silhouetovém kreslení pozadí, ve velikých skvrnách stínů i ostrých bodech a plochách světel. Na Steinlena i Kupku si vzpomenete. Výtečný jest obraz „La veuve" s guillotinou, jako by oživlou, rukama přitahujícíma si obět (výborné jsou k tomu verše Bruantovy), a „Nocturne", suggestivní, náladou až hrůzný. — Pan Schwarz, vydavatel „L' Asiette-u", nějak oblíbil si Čechy pařížské, — patrně k s v é m u prospěchu . . *K. D. M.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Na *Balkáně* svádějí Arnauti pravé bitvy (30. března u Mitrovic, kdež dělostřelba trvala 2 hodiny) a turecké vojsko skládající se z Albánců spojuje se s nimi. Arnautů ve zbrani prý je 10.000. Porta posílá do Mitrovice velikou sílu vojska, kdež věci dospěly tak daleko, že albánský voják střelil po ruském konsulovi a jej postřelil. S macedonskými povstalci mnoho okolků se nedělá. Dne 25. března obklíčilo turecké vojsko (1000 mužů, 6 děl) obec Karabunce u Skolpje, kdež se prý skrývalo 20 povstalců, zasypalo ji granáty a druhý den na to do obce vtrhlo, pobilo všecko obyvatelstvo a srovnalo obec o 40 domech se zemí. — Rusko oficiálně znovu ohlašuje, že na Balkáně vojensky nezakročí. Chce zachování všeobecného míru. Vytýká anglickému i francouzskému tisku (i oficiálnímu „Tempsu"), že tajně pracují proti

rusko-rakouskému projektu oprav a budí na Balkáně naděje na pomoc Francie a Ruska.

V *Srbsku* proveden 7. dubna ústavní převrat, ohlášený již nastoupením ministerstva Markovičova. Zrušeno tajné hlasování při volbách, tisková svoboda omezena, členové státní rady dáni do příkaznosti a skupština rozpuštěna. V Bělehradě den před ohlášenou reakcí byly nepokoje studentské, ale lidu bude asi jedno, jaká je ústava!

Jezuitsko-monarchická reakce ve *Španělsku* budí odpor všeobecný a vzpoura se ozývá hlavně mezi studenty a v Katalonii. Policií krvavě potřené studentské demonstrace v Barceloně, Salamance, Saragose a j. městech universitních, jsou jen ohlasem nespokojenosti země finančně vyssáté a zubožené. Hnutí pro republiku silně se zmáhá.

Několik měsíců již stojí strana socialně-demokratická v *Hollandsku* připravena vyvolat všeobecnou stávku všech dělníků při železniční dopravě osob a zboží zaměstnaných. Nejde o mzdový boj, ale o chystaný a ve sněmovně projednávaný zákon protistávkový, dle něhož každý, kdo by násilím nebo vyhrožováním chtěl někoho donutit ke stávce, trestán bude měsíčním vězením nebo pokutou 100 zl. Ježto ve sněmovně všechny strany až na soc. demokraty se vyslovily pro vládní předlohu, zahájena byla v noci na 6. t. m. zmíněná stávka, k níž se asi přidají i jiná odvětví dělnictva (v přístavech). Železné dráhy měly dosti času se na stávku tu přichystati, tak že osobní dopravu provádějí bez nesnází. Železniční trati a nádraží jsou střeženy vojskem.

Země české. Z říš. rady, jež jako by ani nebyla, rozejeli se čeští poslanci domů, dostavše předsedou klubu mladočeského napomenutí, aby pilněji chodili do parlamentu a aby prázdnin užili k častým schůzím s voliči. To zamrzelo mnohé z nich a tak v Plzeň. Listech, jež v poslední čas tisknou i projevy oportunní většiny a předsednictva klubu i projevy opositční, kdosi vytkl posl. Pacákovi, že jen jeho silnou nervosou dají se vysvětlit nešetrné výtky poslancům, že zanedbávají schůze plenární a výborové. „To je táž psychologie, jež vedla pisatele manifestu k tomu, že čtenářům jeho a českému lidu četl — levity!" A na konec se praví: „Nesvalujte jen vinu na jiného a nevzbouzejte odium veřejnosti proti více osobám, když víte, že jen dvě osoby vše vedou." Plzeň. Listy jsou oficielní list mladočeský. Proč pisatele tak rozezlila pravdivá a včasná slova posl. Pacáka, jest těžko uhodnouti. Ale dá se i z toho souditi, jak by včasná byla rozluka klubu v oportunní a státoprávně radikální. Posl. dr. Fořt svolal 5. t. m. schůzi voličů v Čes. Brodě, kdež proti vedení klubu a politickému obratu mluvil, uváděje podobné důvody jako 25. ledna v Kolíně. Navrhl pak, aby vše, co souhlasí se starým původním programem mladočeským, seřaděno bylo do společného šiku a nikdo aby nebyl odpuzován, kdo má schopnost a je prost osobních ambicí (?). Neurčitost snah státoprávních musí pak ustoupiti určitému cíli: domahati se federativní úpravy říše a v ní zjednati platnost právům zemí koruny České na samosprávu a svézákonnost. Jinými slovy: odložme zatím státoprávní boj a pracujme s ostatními národy o ústavní reformu. To také posl. Fořt výslovně uvádí v 3. požadavku: poctivý mír s Němci však dosažený a zabezpečený přeměnou ústavy ve směru decentralisace zákonodárství a správy. — Zdá se z toho, že v hlavní, zásadní otázce není rozdílu mezi posl. Fořtem a vedením klubu. —

Sjezd mladočeských důvěrníků má býti prý z části také pracovní, jmenovitě po stránce organisační. Hlavně „mladá generace" má se organisovati!

Školství. Ministerským výnosem o schvalování pomůcek pro kreslení a rýsování nabyly *pokračovací školy průmyslové* uvolnění. Posud měli učitelé vybírati učivo toliko z modelů, předloh a škol kreslířských, které byly ministerstvem schváleny. Nyní uznalo ministerstvo, že zkušenost učitelských sborů také něco znamená a proto svolilo, aby mohly vybírati potřebné modely a předlohy, které jejich škole svědčí, i ze sbírek neschválených. Uloženo jim však bylo, aby žádaly o jich schvá-

lení pro své školy. Tím učiněn krůček ku předu. Za to za málo významné pokládáno nařízení, aby každý žák popisoval sám své výkresy a pak, aby učitelé ku konci každé hodiny vypočítávali percentuálně (na 2 desetinná místa!) zanedbanou návštěvu. Škoda drahého školního času na toto počínání. Zapíše-li učitel do rubriky „počet přítomných“ 35, do rubriky „počet nepřítomných“ 5, k čemu ještě vypočítávati, že $5 = 12{\cdot}50\%$ a $35 = 87{\cdot}50\%$?

Ozvuky a paběrky.

Moravský diletantism. Noticka toho jména, uveřejněná v č. 26. „Rozhledů“, vyvolala odpor na Moravě, na místech, jichž se dotkla. „Selské listy“ a „Pozor“, oba orgány olomoucké se ozvaly, oba se značnou podrážděností a nehledaností ve výrazech. Zdá se však, že nebylo dost jasně pochopeno, proti čemu byla slova namířena. Vyvrcholilť „Pozor“ v replice tím, že přičetl vše na vrub jakéhos brněnského centralismu. Co ten má s kritickou poznámkou dělat? Ani hudební kritik a feuilletonista, ani lokálkář „Pozora“ nehledal esten, kde byl, nevím, zda úmyslně; dovoluji si tedy malý výklad. Diletantism je každá práce neodbornická, jednotlivců i celků; zpěvácké spolky jsou dobrou institucí, mají dnes ohromný obor působnosti, materiál nepřebraný, ale opustí-li pole zpěvu sborového, oratorního, chtějí-li se změnit v operní společnost, je to diletantism. Myslí-li olomoucký „Žerotín“ že úkol umělecké výchovy mu káže seznamovat lid s operami Smetanovými, dobrá, proč nezpívá je ve formě oratorní, s niž je, proč nutí laiky k pestrému divedelničení? Výkony „Žerotína“ mají na Moravě svůj zvuk, a ani mi nepřipadlo snižovat ho ve věcech, jako je Dvořákovo Stabat mater, ale také se mi nechce klanět věcem, jichž neuznávám za dobré. Konstatoval-li jsem diletantství, nedotekl jsem se, tuším, ani tak bolestně jako výtkou procovství, parvenuovství. Uvažte důvod, jenž mě přiměl užit těch slov. Kdyby si ochotníci doma zazpívali „Dalibora“ a uznali, že dokonalost provedení je učednická, budiž, jsou neškodnými nadšenci; jakmile si však řeknou: „my, my jsme zázrak, půjdem po vlastech ukazovat velikost svou“, jsou procové, přepjatci, kterým to třeba říci, aby skutky jejich nebyly přičteny na vrub všech vlastí. Myslí „Pozor“ snad, že by „brněnský centralism“ tleskal, kdyby Filh. Beseda nastudovala cyklus Smetanův a podnikla s ním uměleckou výpravu po Moravě? Noticka nebyla psána z důvodů centralistických, nebyla psána proti Olomouci, byla diktována uměleckým vkusem. Mohla uvést ještě hezkou řadu moravských dokumentů, takové na př. školní kopírování originálů Úprkových, na nichž učitel pomůže „udělat“ hlavu, aby to lépe dopadlo, a jež potom sebevědomě vystaví na krajinské výstavě jako obrovský úspěch ročního vyučování; ale zasáhla i tak, přiměla k úvaze, a to stačí. Stačí to snad i „Pozoru“, jenž jeví o umění zájem poctivý a má pro ně i porozumění větší než „Selské listy“, jichž polemickému tonu se celkem nediv.m.

Vzdech velikého vezíra.

Tmí se voda na Bosporu
dnes tak jako předvčírem,
koho míní Allah trestat,
dá mu býti vezírem.

Milé dítě, uvaž sobě,
vezírem být, co to je,
ve dne v noci, v žádné době
vezír nemá pokoje.

Jaký žel! Ach jaké břímě!
Klid můj rozbit na kousky.
Stokrát denně navštíví mě
ruský posel, rakouský.

Bože Turků, dolů shlédni
prv než oči vypláču,
na siestu odpolední
ještě příchod Klofáčů!

Není jenom čibuk míti,
mokka, lůžko v harému,
ideální živobytí
není dáno každému.

K čemu je mi zapotřebí
těchto muk a zápasů?
Složím úřad, přisám nebi
u všech koňských ocasů.

April.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 18. DUBNA 1903. ČÍSLO 29.

Řeč dra Fořta pro obstrukci — druhá.

V horlivé agitaci pro obstrukci poslanců českých na radě říšské proti t. zv. nutnostem státním, kterou poslanec dr. Josef Fořt zahájil řečí 25. ledna v politickém klubu kolínském, pokračoval řečí druhou na schůzi voličů v Českém Brodě v neděli 5. dubna. Já obstrukci tu pokládám, jak v článcích svých: „Opět nutna upřímnost“ v čísle 17. (24./1.) a »Řeč dra Fořta pro obstrukci« v číslech 22. a 23. (28./2. a 7./3.) jsem vyložil, za jednání pro národ český zhoubné a sice proto, že dle úsudku mého výsledkem jejím bude: 1. vydání Koerbrových vražedných pro nás „dorozumívacích« návrhů jazykových nařízením a 2. udolání právě této obstrukce české viribus unitis. Roztrhají ji nikoli na zemi, nýbrž jako hladovící krkavci dopadenou na zasněžené pláni koroptev v letu, a vyrovnání uherské — jak věci nyní stojí — projednáno říšskou radou bude, a sice povedeme-li proti němu obstrukci, bude projednáno nikoli přes to, že vedeme obstrukci, nýbrž právě proto; za nynějších okolností ani parlamentu neučiníme konec, neřku-li ústavě.

Řeč dra Fořta druhá jest co do důvodů, uvedených pro obstrukci, tak jako řeč první venkoncem nesprávná. Lituji, že řeč tu, zaujímající v „Národních Listech“ dne 5./4. čtyry celé sloupce, nemohu zde otisknouti celou a za každým nesprávným tvrzením hned uvésti důkaz nesprávnosti jeho. A nesprávných tvrzení jest v řeči té tolik a jedno krásnější druhých v té míře, že i pouhý výběr jest věcí nad míru nesnadnou a téměř nemožnou. Teď vím, jak bylo chudákovi Jankovi v pohádce, když se octnul o půlnoci v zaklené hoře v komnatě plné třpytných skvostů, z nichž do jedné s půlnoci vybrati si měl, co chtěl. Abych nepochodil jako on a abych vybral si alespoň něco a do věci vůbec nějak se dostal, začnu s tím, co dr. Fořt tvrdí správného.

Víme, že — dle úsudku mého hlavně následkem první řeči dra Fořta a následkem velikého vlivu »Národních Listů« — (jež, jako kdysi realisté všechny pseudovědecké rozumy terori-

sovali svými frásemi o věcném svém na vše nazírání a vědeckém všech věcí promyšlování, terorisují všechny pseudo-politické hlavy — a těch jest spousta ohromná, poněvadž zaplativ dávku nabývá kde kdo též i rozumu politického — svými úvodníkovými frásemi o nezadatelnosti práv národa českého, o jeho bohatýrství a o své vlastní nelekavosti a udatnosti) — víme, pravím, že v posledních dobách jménem klubu českého se tvrdí, že upuštěno od obstrukce proti projednávání uherského vyrovnání pouze při čtení p r v n í m. To vytýká dr. Fořt správně slovy: . . »Dnes již arci samo naše vedení, vidouc jaký nastává" (též následkem agitace mé) „debâcle, leká se jeho důsledků a prohlašuje několika ústy současně, že obrat, jehož důvodnost v manifestu tak vřele byla obhajována, obratem vlastně není, že obstrukční zbraň nebyla odhozena, nýbrž že se tu jedná jen o pouhý »odklad" tak dlouho slibované bitvy. Přál bych si z plna srdce, aby tomu tak bylo a aby zejména svolaný sbor důvěrníků učinil energický pokus, by z nynějších pochroumaných poměrů (následků to r. 1897) — zachráněno bylo, co se vůbec ještě zachrániti dá«. (V tom přání, týkajícím se svolané na den 26. dubna schůze důvěrníků, jsem s drem Fořtem za jedno — v e s v é m, rozumí se, smyslu!) »Bohužel však, znaje dopodrobna, co se v lůně vedení našeho ode dvou let odehrává, nemám víry, že by se jednalo skutečně jen o pouhý odklad. Předstírání odkladu toho zdá se mi být" (správně řečeno: j e s t) „novým aktem politování hodné neupřímnosti a dvojakosti, které během poslední doby tolik škod nám způsobily. Neboť zdaž« (nesprávný!) »argument článku 14., který se pro propuštění prvého čtení uvádí, pozbude své váhy při čtení druhém? Zdaž obava před mrskáním škorpiony a před případným zlomením obstrukce ztratí při druhém čtení význam? . .« Rozumí se, že neztratí a proto jest výtka, kterou zde dr. Fořt činí vůdčím poslancům, správná! —

Druhá správná výtka, kterou jim činí, jest, že se vyhrožovalo obstrukcí i tehdy, když on, shledav, že ve většině vedení našeho není potřebné k obstrukci odhodlanosti, již r. 1901 před Velikonocemi, když běželo o první t. zv. dočasný obrat, ve veřejné schůzi radil předstoupiti před voliče, vyložiti jim důvody pro obrat ten a dáti jim mandáty k disposici. Praví: ». . Však kdyby bylo jen dost na porážce hmotné! K této druží se pohříchu i bolestná úhona mravní. V ohledu tom dopustilo se vedení naše chyby přímo osudné, chyby, ve které leží vlastní kořen zbědovaného postavení našeho." (Kořen zbědovaného postavení našeho vězí v tom, že když nařízeními Badeniho již položen byl správnou cestou správný základ k provedení jazykové rovnoprávnosti, žádali jsme přídavkem ještě i spravedlivé vyrovnání s Uhry. A kdo arciť puzen svým národohospodářským svědomím, této rerum natura nemožné věci nejdůrazněji žádal, to byl dr. Fořt!) My po tři leta hrozili, řinčeli oružím slibovali urbi et orbi „hlavní bitvu« a, když rozhodný okamžik

nadešel, vzali jsme« — (puzeni konečně alespoň jedenkráte dle přísloví »Lépe pozdě nežli nikdy«, střízlivou úvahou faktických poměrů) — „nohy na ramena. V tom leží, drazí přátelé, tragická vina dramatu, jež dnes duši českou rozechvívá.“ (Tragická vina dramatu leží v tom, že dosud jsme nepochytili, že r. 1897 jsme prohráli, jak na Moravě říkají, gatě, a že na nějaký čas jsme odvařeni a že nikdo na světě není povinen, odvraceti od nás nemilé nám toho následky.)

Nevím, jakou aneb zdaž vůbec nějakou akcii má dr. Fořt na heslo »zadostučinění“ žádané námi za křivdu učiněnou nám úplným zrušením jazykových nařízení Badenových, nařízeními Gautschovými a Claryho. Jak směšným jevilo se heslo to lidem soudným, toho důkazem jest na př., co napsal jsem já o tomto »zadostučinění“ v článku „Z Vaškova politického života“, uveřejněném v „Moravské Orlici“ 31. května 1901.: „. . a za učiněnou nám křivdu, kterou jsme hloupostí svou přímo provokovali, žádáme bez obstrukce občas — k posměchu všem soudným lidem — zadostučinění, jehož se nám, jak věci stojí, ani tak brzy dostati nemůže. Nemožnost tato zračí se i v tom, že dosud — pokud vím — nikdo z nás ani nenaznačil, jakým způsobem by žádané zadostučinění nám mělo býti dáno; není nyní takového způsobu žádného.“ Když se pak k tomuto všeobecnému „zadostučinění“ nikdo neměl, specifikoval je — kdo, nevím říci — slovem „vnitřní úřadní řeč česká“, a té pak jsme po vládě žádali, vyhrožujíce jí zároveň, že shledáme se u Filippi. Vyhrůžka tato působila na dra Körbra, který spolu podepsal i nařízení Gautschova i nařízení Claryho tímže dojmem, jako na hocha, jemuž, když spráskal jiného, tento pak v malomocné zlosti vyhrožoval: „Počkej jenom, až pudeš okolo našeho!“ —

A teď přihlédněme alespoň k některým z nesprávných tvrzení a názorů dra Fořta.

1. Obstrukci českou pokládá dr. Fořt za rovnocennou s obstrukcí německou; praví: „ . . Úspěchu svého dosáhli Němci vytrvalou, do krajnosti neústupnou bezohledností. Pod dojmem bezohlednosti jejich teroru leží jim parlament i celý vládní systém u nohou. Vůči tomu byl postup náš dán sám sebou. Byť bychom i nebyli s to, na bořivý postup trvale se zaříditi, a tím centralistickou soustavu na jeden ráz vyvrátiti“ — (o Němcích řečník právě teď pravil: „Úspěchu svého dosáhli Němci vytrvalou, do krajností neústupnou bezohledností«, kdežto k dosažení cílů našich stačí prý bezohlednost s přestávkami, nedostatkem sil vynucenými a intermitující jako geysir na Islandě!) —, »bylo nutno, proti bezohlednosti německé postaviti jakožto rovnocenou bezohlednost českou« — (to bylo by beze vší pochybnosti nejen žádoucí, nýbrž i příjemné, jen kdyby to bylo možné!) — „bylo nutno, ať běží o jakékoli tak zvané státní nezbytnosti, mařit, tak jako Němci dělali, vytrvale bezohledně dělnost parlamentu“ — (a co v těch geysirských přestávkách? V těch vláda a všichni ostatní patrně buďto se

vším počkají, aneb jednou pro vždy svolí k tomu, aby projednávány byly jen věci malicherné, až opět nabudeme sil!) — „až proveden bude důkaz, že Körber, tento prokonsul vítězné obstrukce německé na lavici ministerské, z nynější kampaně jako vítěz nevyjde . .“ Jest to totéž, co „Národní Listy“ označily (v úvodníku dne 13./3.) velmi dovedně slovy: „Tato síla odporu českého, poraziwší Körbrovo uherské vyrovnání, byla by po našem přesvědčení vzbudila ve Vídni patřičný respekt . .“ (Rozuměj: k d y b y b y l a porazila! aneb i: k d y b y porazila!) Rčení, že obstrukce česká s německou je rovnocenná, jest tvrzením již vzhledem k rozdílu počtu obstručníků německých a českých — k ostatním faktorům, obstrukci německé příznivým a obstrukci české nepříznivým ani nepřihlížeje — naprosto nesprávným.

2. Obavu, že budou-li naši poslanci obstruovati, dr. Körber »dorozumívací« návrhy své jazykové, pro nás vražedné, vydá nařízením, pokládá dr. Fořt za neodůvodněnou. Praví: »Druhý důvod, jenž v poslední době asi dvakráte byl opakován, leží v obavě, že prý vláda, zmaříme-li dělnost parlamentu, povolí Němcům trhání země a začne nás mrskat škorpiony. Hrozbám těmto nevěřím. Měl jsem dosti čilé účastenství na všech politických úkonech, však nikdy jsem hrozeb podobných neslyšel, aniž si odnesl dojem, že by k provedení jejich bylo odhodlání.« O »mrskání škorpiony« mluvil, pokud vím, dosud pouze dr. Fořt; co se však týče případného provedení »dorozumívacích« návrhů Körbrových nařízením, tu jest jisté, že nesprávně soudí a) nejen ten, kdo drže v ruce bambitku, myslí že ten, proti němuž jest namířena, bude báti se zastřelení přes to, že bezpečně ví, že v bambitce není náboje, jen když on — držitel bambitky — jemu vyhrožovati bude zastřelením (jako my dru. Körbrovi bitvou »u Filippi«), nýbrž b) i ten, kdo stoje před puškou, před očima jeho důkladně nabíjenou a s nataženým kohoutkem naň namířenou, myslí, že mu držitel pušky s prstem na spoušti nevyhrožuje zastřelením a že mu netřeba obávati se zastřelení, když z úst držitele pušky žádné hrozby a ani žádného »holberdó!« neslyšel.

Tím, že dr. Körber »dorozumívací« návrhy své sestavil a ku projednání jich svolal konferenci, jest nezvratně dokázáno, že vláda úpravu české otázky jazykové, tak jak v návrzích jest obsažena, pokládá za dobrou. Z toho, že z konference »dorozumívací«, ku které poslancové naši, prohlásivše návrhy Körbrovy právem za indiscutable, dostavili se za tím účelem, aby o smír národnostní vyjednáváno bylo na jiných základech, Němci ihned odešli, jak mile dr. Körber prohlásil, že na návrzích svých nestojí, s naprostou jde jistotou, že by Němci provedení návrhů těch přijali jako mastný pekáč, a to proto, že v nich obsaženo vše, čeho si dříve žádávali a kromě toho i důkladné zárodky státní řeči německé. Jisté jest dále, že možnost, v případě naší obstrukce proti vyrovnání uherskému získati pro udo-

lání obstrukce této a tím i pro přijetí vyrovnání uherského všechny Němce provedením návrhů těch nařízením, pokládati dlužno za motiv dostatečně silný, aby přiměl dra Körbra provésti, co sám navrhuje. Překážeti v tom mu nebude někdejší prohlášení, že v otázce jazykové ničeho neučiní bez svolení obou národů, neboť vzhledem k tomu, že každé jen poněkud spravedlivé upravení poměrů jazykových nezbytně vyžaduje alespoň částečného zrušení německého nadpráví, tímto svolením »obou« národů mínil jen svolení Němců, a pak víme, že, ačkoli slavnostně se odříkal článku 14, jednou si již omočil. Dále jest jisté, že dr. Körber návrhy své jazykové provésti může dle libé vůle své buďto na základě a za šetření zákonitých ustanovení o kompetenci vládní ve věcech jazykových jednoduchým nařízením aneb za obvyklého již zneužívání pověstného článku 14í nařízením císařským. Jisté jest konečně, že ani v tomto ani v onom případě Němci naši přes to, že od r. 1897 upíraj. vládě kompetenci k vydání nařízení jazykových, kompetenci tu popírati nebudou, a že Všeněmcům obou odrud provedení návrhů Körbrových, pro nás vražedných, nařízením nebude motivem k tomu, aby obstrukci naši proti vyrovnání uherskému podporovali, jako r. 1897 podporovali jsme, puzeni vyškolenou chytrostí svou, boj Němců proti vyrovnání uherskému, přes to, že vydána již byla nařízení hraběte Badeniho nám tak příznivá.

A za těchto okolností a vůči těmto faktům žádá dr. Fořt, abychom a sice jen proto, že on nikdy hrozeb podobných neslyšel, aniž si odnesl dojem, že by ku provedení jich bylo odhodlání a že on hrozbám těmto nevěří, i my ostatní Körbrovy tak důkladně nabité a s nataženým kohoutkem proti nám namířené pušky neviděli. Jest, tážu se, v požadavku tom — jehož neskromnost bez výtky pouze konstatuji — i jen nějaký sebe menší ždibec logiky?

3. Taktéž za neodůvodněnou pokládá dr. Fořt i obavu, že by obstrukce česká mohla býti zdolána. Praví: »Třetím důvodem jest obava, že by naše obstrukce mohla být zlomena. Tvrdím, že bez pronikavé změny nynějšího jednacího řádu by trvalé zdolání obstrukce naší bylo nemožným. Byť i tu a tam snad stihl nás nezdar« — (na př. v dotčených již přestávkách geysirských) — »trvalá dělnost parlamentu, návrat do poměrů normálních a možnost vyřízení velikých předloh byly by vyloučeny. A o to tu vlastně běží. Nepustit parlament z krise, dokud v něm vládne německý teror a dokud prokonsulové teroru tohoto, sedící na lavicích ministerských nebudou vystřídáni kabinetem skutečně neutrálním.« Já obavy, že by případná obstrukce naše proti uherskému vyrovnání mohla býti zlomena, nemám, mně jest za nynějších okolností věcí naprosto jistou, že zdolána bude. Ony veliké předlohy, nynější i budoucí, které netýkají se pouze zemí na radě říšské zastoupených, nýbrž i Uherska a států cizích, jako na př. vyrovnání uherské, celní tarif a smlouvy obchodní, a před krátkou dobou na př. kon-

verse cukerní, vždy důležitostí, nezbytností a neodkladností svou vynutí si projednání říšskou radou anebo provedení bez říšské rady, poněvadž k vůli nám Čechům ostatní svět nezůstane stát, až boj svůj s Němci dobojujeme, jako kdysi k vůli Židům zůstalo státi slunce nad Gabaonem a měsíc nad údolím Aialon, až Židé v bitvě dorazili Amorejských. A velké předlohy budoucí, které týkati se budou pouze zemí na radě říšské zastoupených, budou, pak-li »trvale«, byť i s geysirskými přestávkami, budeme obstruovat a napořád, předkládány jen ve smyslu Němců a jim vždy věrných našich bratrů Poláků a ve smyslu jejich vykonávána bude i moc vládní. Prvním takovým opatřením bude provedení Körbrových návrhů jazykových nařízením. A v případech nutných ani Němci ani Poláci se nebudou nikterak ostýchati, aby dle vzoru námi jim poskytnutého v naprostém odporu s jednacím řádem odhlasovali si potřebnou lex Falkenheyn ad hoc a pak ji, aby snad neškodila i Němcům, opět zrušili. — (Velmi zajímavým faktem jest, že v původní obšírné zprávě, datované z Českého Brodu 5./4. stejného znění v „Bohemii« a „Neue Freie Presse" v pondělí 6./4., uvádí se jako výrok dra Fořta, že stačí 50 poslanců, aby ochromili parlament. O tom v „Nár. Listech" není ani zmínky.) A téměř jako náhradou za to, co zatajil, podává dr. Fořt názor svůj o tom, co by nastalo a čím bychom se měli troštovat, kdybychom přes vše jeho očekávání byli zdoláni. Pokračuje totiž: »Nuže a kdyby v nejhorším případě dosažení cíle toho se nezdařilo, kdybychom byli po tuhém zápasu konečně přece zdrceni a poraženi, myslíte, že by dojem a politické účinky takovéto porážky byly horší, nežli budou dojem a účinky postupu nynějšího? (Ovšem!)« — (Toto správné „ovšem" vyrazil snad ze sebe některý z oněch voličů, kteří v tomto stadiu řeči dra Fořta ještě nebyli podlehli výmluvnosti řečníkově). — „Vzpomeňte si jen na onu matku spartánskou, jež vypravujíc syna do boje, dadouc mu štít, pravila: „Vrať se jako vítěz se štítem neb mrtev na štítu, však nikoli bez štítu!" Případnou porážku vysvětlí a odpustí každý, útěk bez boje však nikoli . ." Co, tážu se, za to vysvětlení a za to odpuštění koupí sobě: a) ten mrtvý na štítě (rozuměj: národ český) a b) ta jeho maminka, v případě našem pojmově nemyslitelná? Lze diviti se, že vůči takovéto argumentaci, jaké užívá tu dr. Fořt ve věci pro osudy národa českého tak nad míru důležité, neúprosně vtírá se hořkost v srdce a v péro satira? —

4. „Všechny tyto« — tak tvrdí dr. Fořt dále — „a podobné důvody, jimiž se obrat vysvětluje, jsou tedy liché.« Tímto skvostným „tedy" prohlašuje dr. Fořt své argumenty pro obstrukci za správné.

Agitující pro obstrukci část řeči své ukončil dr. Fořt, jenž hned na počátku výkladů svých pravil, že přichází, aby voličům vrátil mandát, těmito slovy: „. . národ pokoření z hrozícího fiaska" (t. j. z upuštění od obstrukce a z jeho následků) „ne-

snese a nemoha vzíti odvetu na Vídni, vyleje si hořkost svoji vespolným zápasem všech proti všem!

Tak se dívám na konce, ke kterým nynější vedení stranu naši postupně přivedlo. Pochopíte, že další spoluzodpovědnost nésti nehodlám. Však úloha má nebyla by vyčerpána, kdybych přestal na pouhé negativní kritice. Máte právo žádat ode mne, jemuž dvakrát jste svěřili mandát, abych naznačil positivní cesty, po kterých kráčejíce, mohli bychom snad uniknouti z politické bídy, do které se horem pádem" (zvláště propagovanou drem Fořtem obstrukcí) — „řítíme. Jakkoli cítím nedostatečnost svých sil, učiním tak přece, jak umím a dovedu.« S tím, co pak řečník za tímto účelem vykládal, nebudu se zabývati a sice proto, že zde jedná se mně jen o agitaci jeho pro obstrukci, a jen za tím účelem, abych ukázal, jaká nejasnost a nelogičnost i v těchto vývodech řečníkových se jeví, přihlédnu k tomu, co řečník, jakožto summu přemyšlování svého o politice české podává. Praví: »Lodice mladočeské politiky v bouřných dobách Badena a Thuna ztratila kompas a znovu jej nalézti, musí býti úkolem politické generace nynější. Pokud mne se týče, nechť o věci přemýšlím jakkoli, vždy přicházím k přesvědčení, že prvním cílem, první metou státoprávních našich snah musí být: poctivý smír s Němci, však dosažený a zabezpečený přeměnou ústavy ve směru decentralisace zákonodárství a správy."

K tomu poznamenávám:

a) Ku každému smíru třeba jest dvou a Němci k smíru s námi náchylnosti nejeví ani té nejmenší, leč k smíru takovému, jak si jej v souladu a patrně i v dorozumění s Němci představuje dr. Körber ve svých »dorozumívacích« návrzích, pro nás vražedných. Kdo vůbec kdy mohl a zvláště ještě i nyní může míti za to, že »poctivý smír«, t, j. smír, jenž by i nám Čechům dovoloval svobodně dýchati o hřbetě přímém, s Němci jest možný v době dozírné?

b) Výrok dra Fořta jest dle úsudku mého klasickým příkladem logické chyby, kterou zoveme hysteron-proteron (konec v před). Jako vždy i teď mám za to, že i když by otázka česká z božího dopuštění byla najednou upravena dohodou s Němci, musela by dohoda ta (smír) předcházeti své výsledky (provedení jazykové rovnoprávnosti, zavedení spravedlivých řádů volebních a konečně provedení státního práva českého t. j. přeměna ústavy ve směru decentralisace zákonodárství a správy). A dosud myslel jsem též, že všichni téhož jsme názoru. Avšak dr. Fořt výslovně praví: » ... prvním cílem, první metou státoprávních našich snah musí býti: poctivý smír s Němci, však dosažený« — opakuji: dosažený — »a zabezpečený přeměnou ústavy ve směru decentralisace zákonodárství a správy« t. j. přeměna ústavy má dle dra Fořta býti prostředkem k dosažení smíru s Němci, musí tudíž jakožto prostředek smír předcházeti a, jelikož přeměna ta dosud není provedena musí býti »prvním« cílem snah našich provedení přeměny té a ne-

může jím býti smír s Němci, jak tvrdí dr. Fořt. I zde netřeba trvám, žádné další poznámky.

Abych skončil. Na začátku řeči své praví dr. Fořt, že zbraň obstrukční jemu osobně se příčí, »jakožto člověku, zvyklému bojovati argumenty ducha . . . « Výrok, že dr. Fořt zvyklý jest bojovati argumenty ducha, jest — potřeba tu ukázati jen na jeho skvělý referát podaný radě říšské ve příčině zákona o zabezpečení pense úředníkům soukromým — svatou pravdou, když doplníme jej slovy: pokud nevzbouří se jeho city. V jaké míře však dr. Fořt podléhá vlivu citů a v jaké míře vlivem jich stává se nelogickým a v jaké míře bojuje pak nikoli argumenty ducha nýbrž argumenty citu, to zřejmé jest z uvedených již tvrzení jeho a zvláště z argumentu jeho spartánského, o němž i dr. Fořt, byť i ne snad teď, avšak někdy později, sám — trvám — připustí, že historka ta jest sice na místě, když na gymnasiu v sekundě do nekritických duší hochů vtlouká se nesmyslný pojem tak zvané cti, zdroje to smrtelného hříchu ctižádosti, že však není na místě, když v politice jedná se o věc takového dosahu jako nyní, ani v Českém Brodě a že historka ta není argumentem ducha, nýbrž argumentem citu.

Avšak city svádějí dra Fořta k rčením a obrazům ještě hroznějším, jak z výroku tohoto viděti: »Jsou-li dva muži na lodici, derouci se skrz bouřné vlny do přístavu, nesmí jeden druhému šlapat na krk. Ten pak jenž leže pokořen cítí nohu soka na hrdle, nesmí skutečně rozplývat se v loyalitě, nýbrž, má-li v sobě kouska životního ohně, musí se po utlačovateli rozehnat« (v této své posici?!) »volaje: »pusť mne a veslujme oba, abychom se zachránili; nepustíš-li mne dobrovolně, nuž dobrá, změříme« (nedošlápneš-li mne totiž hned teď!) »své síly a padneme-li oba do vln, uvidíme, kdo umí lépe plovati.« Já mám za to, že v situaci tu vylíčené ten, jehož situace ta přiměla k tomu, aby soku svému šlápnul na krk, soka svého došlápne bez dalšího měření sil svých se silami jeho. A jisté jest, že tato povídka dra Fořta ani mezi milujícími se vřele bratry-dvojčaty nemůže býti pokládána za argument ducha, nýbrž že pak-li vůči věcné své nesprávnosti vnitřní nazvána býti může vůbec argumentem, jest pouze argumentem citu. Jak na příkl. hněte dra Fořta, že někdo (teď dr. Körber) má býti aneb správně řečeno: jest vítězem nad námi. Oproti tomu já prostě vím, že v politice tak jako na př. při tarokách, dělám-li já chyby, někdo jiný ovoce hlouposti mé musí kliditi. Mně tu jedná se o to, abychom konečně ustali ožebračovati se hlouposti svou vlastní.

Sboru důvěrníků rozhodovati bude, zdali říditi se máme co do postupu politického radou dra Fořta, doloženou argumenty citu a vésti proti projednávání uherského vyrovnání, celních tarifů a smluv obchodních obstrukci, aneb říditi se radou opačnou, doloženou argumenty obyčejnými a obstrukci nevésti. Není sice vyloučeno, že někdy i rada, doložená pouze argumenty citovými může býti správná. Avšak z pravidla jest zavrhnouti radu ta-

kovou tehdy, když v odporu jest s radou, doloženou argumenty obyčejnými. A jisté jest, že zavrhnouti jest a limine radu takovou, když a) udílí ji ten, jehož v dřívějším důležitém stadiu věci rada se neosvědčila a jednání dle rady té bylo zhoubné a když b) zároveň nynější rada jeho jest v odporu s radou právě toho, kdo i v dotyčném dřívějším stadiu věci před zhoubným jednáním tím varoval. Anebo konkretně řečeno: R. 1897 žádáno ve smyslu tehdejší rady dra Fořta k vydaným již nařízením hraběte Badeniho přídavkem též ještě s pravedlivé vyrovnání s Uhry a sice v odporu s radou mou, aby poslanci naši prohlásili, že vstupují do majority, vládou za účelem přijetí uherského vyrovnání kýžené, a že hlasovati budou pro vyrovnání; výsledkem bylo, že jsme oškrábali kolečka. Teď radí týž dr. Fořt, dokládaje radu svou argumenty citovými, abychom vedli obstrukci a sice v odporu s opačnou, obyčejnými argumenty doloženou radou téhož člověka, jenž r. 1897 varoval před zhoubným jednáním ve smyslu tehdejší rady dra Fořta. Proti tomu, abychom uposlechli nynější rady dra Fořta, odporující radě mé, mluví nejen okolnost, že rada jeho doložena jest jen argumenty citovými, nýbrž i okolnost druhá, že i dřívější rada dra Fořta, taktéž odporující tehdejší radě mé, osvědčila se chybnou. Z toho jde, že poslechnout jest rady mé, jako bylo poslechnouti rady mé r. 1897, a že hřeší všichni, kdož umlčují nynější radu mou, tak jako hřešili r. 1897 ti, kdož umlčovali radu tehdejší. K hlavním hříšníkům patřily a patří tu vzhledem k vůdčí posici své „Národní Listy.“ *) Odkud, když ne z „Národních Listů“ mají členové sboru důvěrníků, jemuž rozhodovati bude o nejdůležitější nyní otázce politické, zvěděti o protiargumentech mých, jimiž potírám citové argumenty dra Fořta?

A vzhledem k tomu, že jest věcně nutné, aby ten, kdo rozhodovati má o věci nějaké a zvláště o věci tak důležité a rozhodovati správně, informován byl o všech pro a contra, žádám, aby na schůzi důvěrníků slyšán byl i hlas můj. Nejúčinněji mohl by hlasu mému dáti výraz dr. Fořt sám, kdyby s láskou, mně v životě soukromém prokázanou, podjal se úkolu toho a po vzletném přednesu svých důvodů pro obstrukci vyložil mé protidůvody. Že by argumenty mé přednesl loyalně, rozumí se samo sebou, a že by je přednesl správně, jde z toho, že by je, jelikož vylučují veškeré nadšení, vykládati musel bez vzrušení svých citů jako argumenty obyčejné a s argumenty takovými operovati dr. Fořt, jak víme, jest zvyklý. —

*) Aby vývodům mým nebyla na újmu lichá domněnka, že na „Národní Listy“, které mlčí tak, že na sanglantní výtku, učiněnou jim v článku „Taktický obrat poselstva českého a „Národní Listy“ (v čísle 26. ze dne 28. března), dosud dluhují odpověď, mám nějak spadeno ze zájmů osobních, konstatuji při této příležitosti s velikou radostí, že „Národní Listy“ houževnatou kampaň proti německé „České“ spořitelně vedou dle úsudku mého tak šikovně a správně, že z mnoha důvodů jest žádoucno, aby dotyčné články vydány byly jako samostatný spis.

Svrchovaně jest na čase, aby o osudech národa českého konečně — alespoň s jeho strany — rozhodoval střízlivý rozum a nikoli vřelý cit. Nestane-li se tak a rozhodne-li sbor důvěrníků pro obstrukci, pak vydány budou »dorozumívací« návrhy jazykové dr. Körbra nařízením, obstrukce naše bude zdolána a věci poslední horší budou prvních. Arci, dr. Fořtovi bude tu útěchou, že naši »porážku vysvětlí a odpustí každý«, i Němci naši, a vezdy nelekavé »Národní Listy« občas napíšou: »Toho bohdá nebude, aby odvěká vlast naše rodná, označená i přírodou jako celek věncem pohoří, k vůli cizím k nám vetřelcům rozdělenou zůstala na věky«, a když pak snad přijde do tuhého, podvážou si more probato křídla, a z nás a najmě z českých menšin v tak zvaném nyní a pak skutečně uzavřeném území bude se kouřit! Quo usque tandem patiemur amentia nostra?!

V Praze, dne 14. dubna 1903. *Alexander Neklan.*

Z nové poesie.

II. — A. Sova: Ballada o jednom člověku a jeho radostech. Není nejnovější, a proto snad jsem četl tolik již posudků o ní, že těžko je mi psát bez ohledu k nim. Většinu překvapila alegorická epika u subjektivního vždy poety a nejas alegorie. Přiznávám i já, že není vše tak silné, jak bych si přál, však nestanul jsem nad myšlenkou ztrnulý; zdálo se mi, že příliš mnoho chtěli vidět kritikové v myšlenkovém jádře, celou filosofií životní, faustiádu, již marně ovšem hledali, kde jí nebylo. Málo jim bylo spokojit se ideou, že je radost základem života, bez ní že hyne vše, a byť i byla malá, k zemi připjatá a vzletu neschopná, jak »pánova«; málo jim bylo, že velké radosti jen rostou v samotách a k výškám duši nesou, byť tělo bylo v okovech, zkrátka málo se jim zdálo, aby básník nejvypjatější své přesvědčení o kráse života do veršů vtiskl výpravných, pro ně aby dal střítit se krajům, zástupům — a Sova nechtěl víc. Snad byla vinna neporozuměním faustovská stavba Ballady, jež »pána« dala v ruce šaška Mefista, snad ironické zájezdy do jiných oblastí, jichž nemohl se Sova vzdát, jsa příliš ještě subjektivním k tomu. Neviděl jsem úrazu v myšlence, ale ve formě, jíž jde chlad a stísněnost, jež nenutí procítit tragiku bezradostné pouti tak vehementně, jak žádá katastrofa závěrná; nechává symboly své abstrakcemi, nevlévá jim krve, nesrůstá s nimi ani necítí, a tak se rozvíjejí scény prázdných mask pojmových, z nichž chlad jde v duši čtenářovu místo vzrušení, jak kdy opona se zvedne před vyhřátým hledištěm. Ač lehce plyne verš a jiskří slovo tvrdým poznáním i kresli výrazně, přece znát je nesnáz přechodu, tutéž, s jakou se setkává všechna lyrická generace minulá, když klene mosty k šířkám epiky; a přechody se hledají již od dvou let vždy úsilovněji, což je zajímavým symptomem nového období. V tom

nastoupení nové cesty, v nejistotě ovládání nových prostředků a forem, v hledání zkrátka bylo úskalí, o něž Sova leckdy narazil, však neztroskotal.

Z mladých poetů tři sbírky mám dnes v programu. K. Babánek v Písních tuláka vystupuje sympaticky nenuceností svých vzrušení, průhledným jasem formy lehké dost, aby nerušila často, však zřídka přestupuje přes hranici vlídného úsměvu, ovládnuv tak celou duši čtenářovu na chvíli silnější emocí. Jde v úzkých obzorech nitra prostě a nevtíravě. Ve slokách melancholických je celkem chud, pružnější obsahově i formálně je v popěvcích lehkého rozběhu, v nichž blíží se stylu písní národních (v dobrém smyslu řečeno, bych nebyl vinen z kontradikce.) Nejpěknější pieçou toho druhu je »Potkal jsem děvčátko cestou včera«. Písně nejsou debutem, tak zůstávají drobtem, ničím víc.

J. Janovického Vlny tekou ve stopách poesie Březinovy širokými svými verši, napodobíce je i plností obrazů i rythmy slavnostními; vtírá se odsouzení, kdykoli přiliš upomíná vnějšek na svůj vzor, zatím co plna jsou slova prázdnoty a dutosti a obrazy zas vůní vyvětralých. Však přece vždy znovu odložil jsem rozsudek, zavlnilť se chvílemi v plavném rythmu obsah jadrný, kus hudby znělo z veršů, i celá myšlenka se někdy rozvinula v pathetickou linii, by obhájila tvůrce svého. Ten dojem silně vystupuje: Je jádro, však příliš ještě zacloněno epigonským parafrasováním mistra, jejž ctí a v jehož stínu pracuje. Něco originelního však přece má, aspoň chybu svou, že bez příčiny, bez důvodu zaopakuje si slovo některé, jež se mu líbí:

A přijdou temné obzory,
obzory, obzory . . .
a západ vstává.

jinak právě tento zpěv úvodní tak pěkně charakterisuje titul knihy chodem svým, když začíná

Vlny jdou, vlny jdou . .
a vrou a vrou
tou moji mhou a tmou —
jdou z rána jako z rána,
— — — — atd.
a jdou a jdou.

Široce a plně rozvinuta svým celkem je báseň »Noc měsíční zářila .!« I Vlny nejsou debutem, a škoda zas.

Jediným nováčkem v trojici je Jar. Havlíček. Smutné chvíle jeho našly myšlenky, mají i výraz ohebný, dávajíce tušit zrno, z něhož může vzklíčit klas, však i ony tonou ještě v nesvobodě, ve vleku melancholických lyriků nejmladších. Parafrasuje se příliš často, k únavě často, zejména v básních tiilních, a nedovede ještě slovo ovládnout, by určitě vyreliefoval myšlenku. To jsou chyby, kterých se lze střást.

Zcela výminečné místo v poesii naší má Bezručovo Slezské číslo. Kniha, v níž vyhořívá vlastenectví a sociální

revolta jediným plamenem, kniha temných smutků zhořklých až v nenávist a prokletí, kniha zoufalých výkřiků plných nenasytné touhy k životu, vyzpívané elementární silou vroucí velké duše básnické však bez vší umělecké kultury: toť Slezské číslo, jež smutek rozsévá, uráží, jež krev rozpaluje všem, kdo poznali umírání nejzazších, polozapomenutých větví národa, jež sotva bude pochopeno šťastnými, však ztělesňuje, co vře nitrem ubíjených a mluví k nim. Úžasné je bohatství citu, jež živí sloky Bezručovy, bohatství hutné a těžké, že slovo sotva stačuje mu, že zaplavuje nás svým proudem strhujícím a omamuje nás, zvyklé malým hnutím, zřídlým záchvěvům do velkých forem zapadlým. Bohat je básník zřením vnímavým, bohat je odvahou, jíž vyjádřuje svoje bolesti, ač je přesvědčen, že darmo zpívá hluchým a jen bláznem zdát se bude těm, jež stíhá nenávistí svou. A při všem silném fondu vniterném je sláb ve výrazu, kterému nevěnoval nic ze sil svých, snad aby neumdlela ani o stín intensita myšlenky. Nechci tím říci, že není ciselován verš a rým a sloka, rytmus snad, ne, ať drsný výkřik drsně vyzní, ale není slovo ovládnuto vůbec, nestačuje říci vše a zamlčuje celé tragedie nitra mezi dvěma verši, jež vyčte, vytuší jen tvrdý poeta jak on, a o které jsou ochuzeni ostatní, jimž není dáno pochopení nejhlubší. Tak as vzrůstá národní poesie, jejíž lašskou vůní Slezské číslo dýchá, jen že nemá lid v svém nitru tak drtivý přízvuk pesimistický. Ničím víc není Bezruč, než poetou z lidu, duší lidu, jež vyzpívá se neznáma a zajít chce, jak přišla, v zapomnění, však krev svou zanechavši dědictvím — embryo velkého umělce. I tu slabost jeho má, že opustí-li půdu svou, láme se, podléhá jako Anteus, nejsa s cizokrajnou myšlenku ni formu, čehož důkazem jsou historické transkripce »Michalkovice«, »Leonidas« a dvě as ještě pieçy, jež chtěly lehkým rytmem vyznít.

Vyšla ještě jedna kniha s emblemem vlastenectví a socialismu v čele: V. L. Liberté Písně dělníka.

Jaké chtěl autor určit stanovisko čtenáři, když napsal titul? Svůj charakter chtěl jim vtisknout omluvou či hrdě, nebo chtěl říci, tak že představuje si poesii pro našeho dělníka? Píše stylem vlastenecké školy básnické, jejž dosti si osvojil; má myšlenky, jež opakuje však příliš často, a jsou-li silné, formou svou je rozředí, má ustrnulý způsob nazírání tendenčního, málo života svého, jak byl by mluvčím strany, ne svým; kde však se sprostí tohoto pouta programového, projevuje silně svou osobitost, zejména postřehuje plně a kreslí prostě sic, však jistě. Ty písně samostatné vznikem svým jsou ve sbírce nejlepší; v ostatních sociálních je dosti českého sentimentálního revolucionářství, jež drsně křikne sic, ale na prázdno jaks, nezvučně. Zpola škrtnout, co se vrací znovu a znovu, očistit zbylé verše poctivou prací a sebehledáním, a písně dělníka mohou se jimi stát opravdu.

E. Sokol.

Marie Dostalova.

Posmrtná výstava.

»Přátelská svá slova posýlám za Ní a pro vzpomínku připojuji je k nadšeným Jejím pracem. Nemají býti také ničím jiným, nežli rozloučením.« Těmi slovy ukončil F. Engelmüller průvod, který podával navštěvníkům výstavy prací mladistvé žákyně Marie Dostalovy, již v atelieru svém uspořádal k uctění umělecké památky její. Nekrology, plné dat a vypočítávání zásluh psávají se umělcům hotovým, uznaným, s jichž jmény počítá se jako s jedničkami, tvořícími řetěz vývinu a postupu. Tu dnes stojíme před výstavou umělkyně, zemřelé u věku necelých 24 let, v době rozvíjení se talentu a hledání samostatné, nezávislé dráhy. Že té by se byla dopracovala, jest nepopíratelno.

Pevná, mužská energie jest charakteristickou vignetou její práce. Ta položila kamenný základ její studiu a přípravné práci, vedené dobrou a poctivou rukou učitele, který dovedl rozpoznati nerv talentu, bijící v její tvoření, a opíraje se o houževnatost její upřímného oddání se umění řídil její krok. Přirozeno, že vliv jeho nezůstal bez účinků: v celé řadě prací její hned řeknete: »Engelmüller«, jak ve volbě sujetu tak i jeho líčení. Jsou to hlavně motivy dumné, melancholické, zapředené do fialově zeleného pavučí mlhových přísvitů, pohádkové, trochu i romantické úbočí a stráně skal, opuštěné, zapomenuté kouty daleko od světa, prostředí duší snících a do sebe uzavřených. Ale studie z Poděbradska, z lučin a rovin kolem Labe dávají tušiti krok ku předu v samostatnosti. Silný, odhodlaný krok, učiněný v nedlouhé chvíli nenáhodně, ale s rozmyslem a po dobrém uvážení. Hlavně skizy, práce nahozené široce a odvážně podané v hlavních charakterisujících barevných náladách ukazují, jak dovedla se tato dívčí duše podívati směle objektu do očí a reprodukovati dojem. Tam u Poděbrad lány luk, svěže zelené táhnou se hluboko do horizontu, věnčeny řadou topolů; v měkkých plochách zapadají do sebe různé odstíny zeleně a žluti, od šedivě sivých záhonů do zlatě smaragdových tučných travin pobřežních a modře mlhavých kontur vrbin a olší. V slepých ramenech stulík pokryl hladinu srdcovitě vykrojenými terči svých lupenů, mizících v husté spleti vodních řas a rostlin. A když na jaře zahýří si Labe spoustami svých vln, tu zaleje kraj a z hladiny jeho trčí řady stromů, blýskajíce v kalných reflexech. A voda, plná rozmoklého jílu, v zarůžovělých svitech odráží zapadající slunce, modré nebe, perleťovou klenbu jeho a splývá se zelenými rovinami. V tom kraji bloudila zesnulá ráda a v pilnosti obdivuhodné znamenala svým štětcem náladu za náladou, partii za partií. Tak opakují se mnohé sujety, tu v rychlé skize, tu již propracované, všímajíce si detailů bez odporu a strachu. Najdete výborná čísla, připomínám jen na př. nepatrný, malý obrázek: kus vodní hladiny a břeh zarostlý hustou, košatou

spoustou starých stromů. podaný několika bravurně širokými tahy štětce, ale nezapomenutelné pro svoje individuelní pojetí. Ale i do zahrad nesla paletu, tu ovšem někdy zamilována do detailů, celek rozptylujících, jinde však, na př. v hlohovém keři rudě rozkvetlém, dávajíc unášeti se barevným akordem a směle, nehledíc k podrobnostem, zachycujíc kolor a jeho působivost.

Mnohé motivy odjinud (na př. partie od Stromovky) líčí i v rozměrnějších obrazech, hledajíc nezávislost od své školy a neulpívajíc na mistrově vzoru. — Zasloužila si piety svého učitele, hrdého na ni a my s ním litujeme žačky, která tak upřímně umělecky jala se bráti svou cestou. *K. D. Mráz.*

Nový celní tarif.

(Pokračování.)

První třída zboží koloniální zůstala v celku táž jako v tarifu dosavadním i s oním ustanovením, že při dovozu po moři přes Terst a Rjeku jádra kakaová, káva i čaj požívají značné úlevy. Tato úleva měla i má účelem podporovati oba hlavní rakousko-uherské přístavy Terst i Rjeku, aby lodi s kávou je vyhledávaly a celý obchod s tímto koloniálním zbožím i s kořením a jižním ovocem soustředil se v nich. Ale naděje zcela se nesplnily. Starý obchod holandský i hamburský nedal se i přes vyšší clo vylákati ze svého území a to hlavně z toho důvodu, že jest jmenovitě obchod holandský nad míru reelní. Nejen že se poskytuje obchodníkům dobrá váha, nýbrž, a to je hlavní věcí, zboží prodává se přesně dle vzorku a smíchání nebo jinaké poškozování zboží se neděje. To však nelze říci o Terstu, kde některé firmy pověst obchodu terstského s kávou poškodily tou měrou, že se obchodník přes všechny slevy obrací raději do Amsterodamu neb Hamburku k veliké škodě rakouského obchodu. Jmenovitě několik obchodníků cizinců usazených v Terstu, jež velikou část rakouského obchodu na sebe strhli, počíná si nereelně. Takto lze si vysvětliti nespokojenost Terstu, kdež žádají pro zmíněné zboží ještě větší slevy při dovozu po moři než dosud a chtějí, aby činěn byl rozdíl mezi obchodníkem zdejším a cizím. Jest očividno, že stanovisko několika vyděračných italských obchodníků nemohlo býti vládě při sestavování nového tarifu měřítkem a že také říšská rada si rozmyslí zjednati jim nějaké výlučné postavení, které ostatně při patřičné reelnosti mohli již dávno míti.

Se svého českého stanoviska litovati musíme, že ani v Hamburku, ani v Amsterodamu, ba ani v Terstu nemáme české nebo aspoň slovanské firmy!

Také třída II.: Koření, doznala v sazbách jenom nepatrného zvýšení a totéž možno říci i o třídě následující.

V této jediné budí pozornost nové zařazení a zvýšení cla z fíků a pak že sem zařazen byl zcela správně ananas s po-

někud zvýšenou sazbou, kteréž obě patrně doznají ve smluvním tarifu značného zlevnění.

Prakticky zjednodušeny jsou další položky cukru se týkající a proti všeobecné zvyklosti bude se i na dále vybírati daň spotřební zvláště.

Pozornost vzbuditi může třída V. tabák. Rakousko-Uhersko jest z těch států, v nichž jest tabák monopolem. Stát hájí svá výhradní práva na výrobu a prodej tabáku také při dovozu tabákových výrobků z ciziny tím, že dle platného tarifu na každý kilogram doutníků a cigaret ukládá zvláštní licenční poplatek 11 zl., na jiné tabákové výrobky 8 zl. 40 kr. a na tabák surový 7 zl. V návrhu nového celního tarifu jest clo sice totéž jako dosud, ale licenční poplatky jsou zvýšeny: za cigarety 15 zl., za doutníky 13 zl. a za jiné tabákové výrobky a tabák surový 10 zl. z jednoho kilogramu.

K tomuto zvýšení licenční dávky dáti svolení nebude zajisté lidovému poslanci nijak závadou, neboť nehledě k tomu, že přibude výnosům tabákového monopolu několik tisíc, jest ještě rozhodující i ta okolnost, že tento poplatek zapraví jen lidé zámožní a oni přepjatci, kteří se nemohou spokojiti s lacinějším a lepším doutníkem rakouským.

Poměrně největšího zvýšení doznala třída VI.: obilí, slad; luštěniny, rýže, mouka atd. a to, jak jsme se již dříve obšírněji zmínili, hlavně vlivem maďarským. Že by bylo štěstím pro Rakousko, že tak ochotně vyhovělo přáním maďarským, lze pochybovati. Obchodní kruhy maďarské, s povděkem sice přijímají, dle zprávy Obchodní komory pešťské, zvýšená cla agrární, při tom však by si přály, aby cla na průmyslové výrobky, které dosud Uhry nevyrábějí, byly co nejnižší. Lhostejný jest jim osud rakouského průmyslu, který ve zvýšených clech průmyslových by našel kompensační předmět za cla agrární. Maďaři by vůbec nejraději dovozu obilí uzavřeli hranice balkánské, ruské i rumunské, za to by otevřeli dokořán hranice výrobkům průmyslovým z Německa. Proti této snaze ozval se na poslední schůzi ústřední spolek rakouských průmyslníků, prohlásiv, že jest tarif ovládán agrárními tendencemi, které znemožňují říši, aby nabídla rovnocenné ústupky smluvním státům jiným na př. Rusku, a budí zároveň obavu, že bude ohrožen odbyt průmyslový na Balkán.

Jako svaz průmyslníků rakouských, tak, a to ještě větší bavou pohlíží na vývoz do Ruska i na Balkán náš malý růmysl český. Našemu rolnictvu cla agrární z veliké většiny prospějí a přece ocitne se náš průmysl snad před vážnou isí, neboť místo, aby se nám otvíraly hranice Ruska, které by ohlo našemu malému národu poskytnouti na veškeré druhy ůmyslu neocenitelné odbytiště, zavírají se nám snad na dlou- u dobu, nepostará-li se naše poselstvo o patřičnou změnu ifu.

V třídě následující, která jest vesměs pokračováním v agrárních clech, jest význačno zvýšení cla na vinné hrozny ze 24 K na 40 K, jakož jmenovitě jemné ovoce k tabulím, které dříve bylo cla prosto, jest teď stiženo clem 20 K. Rovněž na sušené ovoce a zeleninu jsou cla značně zvýšena a mezi posledními vyskytá se také jako novinka clo 40 K na lanýže, které až dosud byly beze cla.

Překvapující jsou dále sazby máku z 2 K 40 h. na 14 K, jetelového semena i travného semena z 1 K 20 h. na 30 K, semen v obálkách z 1 K 20 h. na 50 K, květin ozdobných z 12 K na 50 K, z listů ozdobných z 12 K na 25 K., a t. d. O těchto clech budou zajisté vážně přemýšleti naši zahradníci, kteří do roka spotřebují značné množství dvou posléze jmenovaných druhů zboží, jichž pěstění ve sklenicích jest přece jenom holou nemožností.

Plně uspokojeni mohou býti chmelaři, neboť na ty pamatováno v předloženém návrhu nejlépe a to stanovením cla na chmel místo 24 K na 70 K a na lupulín s 24 K na 100 K. Jak příjemné bude toto zvýšení pro žatecké chmelaře, tak nepříjemné bude to asi Bavorsku.

Třídy VIII, IX., X. a XI. obsahující zvířata jatečná i tažná, zvířata jiná, jakož i plodiny živočišné a tuky jsou poslední v souvislém řetěze položek agrárních a vykazují kus od kusu značné zvýšení cla, chráníce jmenovitě chov uherských koní a bráníce takřka nadobro vstupu živému prasečímu dobytku ze Srbska, což obé jest zajisté nejvroucnějším přáním Maďarů. Poměrně značné zvýšení vykazují vejce, med, střeva a měchýře, máslo, slanina, sádlo a rybí tuk. Takořka jediné snížení cla vykazuje vosk japonský původu rostlinného.

Při olejích mastných třídy XII. budí pozornost zvýšení cla na olej ze semena bavlníkového z 19 K 20 h. na 40 K v sudech, a ze 24 K na 48 K v lahvích. Toto nápadné zvýšení, proti kterému již jak terstské tak rjecké kruhy obchodní protestují a které snad dohodou s Italií dozná značné slevy, jest z větší části paralisováno clem 12 K, které uloženo bude na olej bavlníkový, když se ho užívati bude pro technické potřeby na listy dovolovací

Třídy následující, XIII. a XIV. jednají o nápojích a potravinách a budou pro mnohé odběratele značným překvapením, pokud ovšem nebudou změněny při uzavírání obchodních smluv. Tak jmenovitě koňak jest zdražen clem asi o 60 K, likéry o 30 K, vína v sudech o 12 K a v lahvích o 27 K. Nechybíme, přičteme-li zdražení to zejména vlivu maďarskému.

Dle dosavadního tarifu jest při víně v sudech pro Italii zvláštní úleva. Italská obyčejná vína jistých druhů stížena jsou clem pouze 8 K 60 h. Tato t. zv. vinná klausule způsobila rakouskému vinařství značné škody a jest proto pochopitelna touha jak uherských, tak dalmatských i rakouských vinařů, aby byla zrušena. Z tohoto návrhu není sice vidět, ja-

kému clu tato zmíněná italská vína pro příště podrobena budou, jisto jest však, že při nejmenším clo smluvné proti nynějšímu značně zvýšeno bude.

Kromě mírného zvýšení cla na obyčejný chléb, vykazuje návrh k novému tarifu novou položku: pekařské výrobky, která proti nynějšímu trojnásobným clem stižena jest a to místo dosavadních 84 K 150 K.

Při cle na maso, které zvýšeno jest ze 14 K na 30 K, dlužno připomenouti tolik. Konkurenci srbskou, která se stala Maďarům nepohodlnou, hleděli tito ubíti, zostřivše předpisy zdravotní tak, že byl dovoz živého dobytka nemožný. Proto utvořila se v Srbsku veliká akciová společnost, mimo jiné menší, která zasílala prasata již vyvržená, takže se proti těm nemohlo v ohledu zdravotním celkem ničeho namítati. Dosavadní clo 14 K za 100 *kg* bylo sice dosti závažnou překážkou vývozu, přes to však obchod vzkvétal takovou měrou, že jmenovitě do Prahy nedovážen vepřový dobytek z Uher téměř žádný a veškera potřeba kryta byla ze Srbska, odkud v zimních měsících až na 150 vagonů měsíčně do Prahy dopraveno bylo. Tomuto obchodu má patrně učiněna býti přítrž zvýšením cla ze 14 K na 30 K, aby zůstal na dále obchod maďarský jediným pánem v Rakousku. Uvidíme na kolik vliv maďarský vystačí!

Za clo odvetné lze považovati clo na droby masité (salámy, jaternice, párky atd.), které zvýšeno na 100 K z 38 K, popř. 86 K.

Zůstane-li toto clo, jak by si přáti bylo, stihne vývoz německý značná pohroma. Až dosud naši sousedé zavádějíce nemístná zdravotní opatření, boykotují naše šunky i ostatní uzenářské zboží a sami zaplavují nás paštikovými výrobky ve střevech, které jako lahůdkářské zboží s lanýži neb sardelemi v našich obchodech všeobecně zavedeny jsou. Že se za vyspělosti našeho uzenářského průmyslu až dosud nepovedlo vypuditi toto cizozemské zboží, které v Německu čeští uzenáři připravují, jest dosti smutné. Snad konečně zvýšené clo přispěje k tomu, aby vznikla u nás podnikavá firma (v malém vyrábí tyto firma Vokas ve Vršovicích), která konkurenčními výrobky dovoz zmíněného zboží naprosto znemožní. (P. d.)

Král. čes. zem. ústavy pro choromyslné.

I. — Navazujíce na článek, uveřejněný v posledním čísle R., přinášíme další příspěvek k poznání povahy zemských ústavů pro choromyslné.

Dnešní zemské blázince nejsou ústavy léčebnými, za jaké jsou na mnoze považovány, nýbrž ústavy jen detenčními. Při množství ošetřovanců, jimž náležitá péče, pokud se týče duševní-

ního léčení, se nevěnuje, nelze se tomu ani diviti. Vždyť do těchto ústavů dodáváni jsou lidé, kteří tam vůbec nepatří. Jednak není dosud zemských ústavů pro různé choroby podobné, jednak obce hledí se zbaviti svých obtížných příslušníků a předepsaný chorobopis pro dodání do blázince zaopatří si i pro ty, kdož by nikdy do blázince nepřišli, patříce do ústavu pro blbé, neb do obecního či okresního chorobince a p. Bývají do zemských ústavů pro choromyslné dodáváni i 70letí starci, které z přijímací kanceláře na oddělení — odnesou! Ti přece nejsou nebezpečni okolí svému, jak vyznačeno v chorobopise, jen když jim obec poněkud péče věnuje. Však dle stávajících předpisů nemůže ředitel blázince, předloží-li se mu předepsaný chorobopis, nemocného odmítnouti, není-li ovšem jiných podstatných závad. Jak se však chorobopisy vystavují, jest známo. Do ústavu přivede choromyslného městský strážník z N. a nemá chorobopisu. Ředitel ústavu odmítne nemocného dokud průvodce nepředloží předepsaného chorobopisu. I jde průvodce nemocného k místnímu neb obvodnímu lékaři (v místě ústavu), vypoví jemu co ví o přítomném choromyslném a jeho příbuzenstvu, kterého ve většině případů ani nezná, a lékař sepíše chorobopis, na jehož základě choromyslný přijat jest do ústavu. Jak viděti, pouze forma!

Jest tudíž na čase, aby záležitost přijímání ošetřovanců do zemských ústavů pro choromyslné co nejdříve byla upravena a postavena na solidnější základ. Tím současně vyřídila by se otázka neustálého přeplňování zemských ústavů pro choromyslné. Příslušné činitele na tuto věc upozorniti jest ovšem věcí lékařů, vlastně ředitelů zemských blázinců.

Pokud jde o vlastní ošetřování a léčení choromyslných lékaři, o té věci vyslovíme se šetrně, ale bez obalu. Jest v zemských ústavech pro choromyslné tolik lékařů, že kdyby se věnovali skutečně léčení choromyslných, nebylo by to bez výsledku. Lékaři v ústavech zemských sice dokazují statistickými výpočty a srovnáváním s jinými ústavy, že jest jich málo. Ale jejich denní práce netrvá déle než asi 2—3 hodiny i bylo by možno výkonnost jich zvýšiti a také by to mnohými vděčně bylo přijato, jež nemají čím nudu zaplašiti.

Lékaři, obvykle primární lékař se sekundárním, mají svěřeno několik oddělení, obvykle po 150—200 ošetřovanců, jež podrobují každodenní prohlídce ráno a odpoledne. Visita tato trvá ráno, dobře počítáno 1—$1^1/_2$ hod., a to musí při ní prohlédnuta býti oddělení tak zv. ležatá, t. j. s choromyslným somaticky nemocnými, jichž mnohdy 50 a více. K visitě nemocní nastoupí na koridoru, v létě v zahradě, do řady, jako vojáci k raportu, lékaři jdou podle řady, tu neb onde na ně koho promluví, podají sem neb tam ruku, a za půl hodiny po lékařské visitě. A ošetřovanců bylo — 150!

Další výše naznačenou dobu ztráví lékaři na oddělení pro ležaté, kde třeba obnoviti obvazy atd. Tím uběhlo dopoledne

do 10 hodin. Odpoledne opakuje se táž procedura, však v menším rozsahu, poněvadž visitu koná sekundární lékař sám, a z největší části věnuje se tělesně nemocným. Primáři se odpoledne o nemocné nestarají a z pravidla na oddělení ani nevstoupí, tak že denní jejich služba trvá 2—3 hodiny.

Všecku ostatní denní dobu odkázáni jsou choromyslní na opatrovnictvo, které sice dle instrukcí zle s nimi nakládati nemá, ale o instrukce čerta dbá! Aby nějak přispělo k zlepšení duševní choroby, dle úrovně svého vzdělání a všech poměrů ani schopno není. Mohli a měli by ovšem lékaři sami vychovávati si zdatné opatrovnictvo na př. i tím způsobem, že by jakousi školou, demonstracemi potřebné vědomosti jemu vštěpovali.

Lékaři v ústavech pro choromyslné jsou skutečnými zemskými úředníky a dle poslední úpravy hmotně dobře situováni. Nejsou tísněni starostí o vezdejší věci. Ve většině ústavů zařízeny jsou vysokým nákladem laboratoře, operační síně, opatřené všemi pomůckami, vědeckými knihami atd. Materiálu k studiu psychiatrie jest až přebytek, času volného více než třeba, a přece? Laboratoře její prázdnotou, operační síně jsou svědky pouhého trhání zubů! Stane-li se něco a potřeba-li sebe menší operace, ustálil se již v zemských některých ústavech zvyk, odvésti nemocného do blízké okresní nemocnice. K čemu vydány byly tisíce na moderní operační nástroje, nikdo neví.

Poněvadž pro lékaře nejsou stanoveny úřední hodiny, jde každý, jakmile jest po visitě, po svém a z dlouhé chvíle prohlíží v ústavě, kde se co staví, jak roste zelenina atd. Odvolávají se sice lékaři, že musí býti stále k disposici, ale to jen v případě povinností veškerého personálu. Mimo to jest zavedena denní inspekční služba, tak že vždy po několikadenní prázdni povinen jest jeden z lékařů býti doma, t. j. v rayonu ústavu. Ostatně tyto inspekce týkají se pouze lékařů sekundárních; proč primáři jsou jich sproštěni, není známo.

V čele ústavu, pokud se týče celkového řízení a záležitostí lékařských, jest lékař, ředitel. Věci hospodářské vyhraženy jsou správci a ostatnímu úřednickému personálu.

Ačkoliv všechny zemské ústavy pro choromyslné podřízeny jsou témuž referentovi zemského výboru, nemají jednotné instrukce. Téměř každý ústav má instrukce jiné, lze-li vůbec instrukcemi nazvati zastaralý, před 20—25 lety pořízený seznam povinností a nejasných nařízení. Tolik času nebylo dosud v dotyčném referátě zemského výboru, aby vypracoval jednotnou, modernímu duchu vyhovující instrukci pro všechny ústavy! Vinu toho ovšem má nynější přísedící zemského výboru, posl. J. Žďárský, který prv krátkou dobu agendu tu vede po dru Ed. Grégrovi.

Za těch okolností vede v některém ústavě ředitel, lékař, záležitosti hospodářské, ač ty jsou vyhrazeny správě ústavu. Ředitel by měl ve svém oboru práce ovšem dosti. Mať denní visitu, přijímání nemocných, vyřizování dotazů, veškeré lékařské

záležitosti atd. Rozumný ředitel to také uznává. Ale mnohý strhne veškeru pravomoc na sebe a učiní z lékařského personálu i úřednického jen vykonavatele svých rozkazů. Jak se vyvinou poměry v takovém ústavě, lze se lehce domysliti. Kdo samostatný, přímý člověk, uteče odtamtud brzy. Nelze ovšem zamlčeti, že jest v zemské účtárně dosti bývalých ústavních úředníků. Ti však přiděleni jsou jiné agendě.

Tím stručně jsme narýsovali hlavní nepřístojnosti. Zbývá o některých promluviti podrobněji

Že se z některých ústavů zřizují veliké hospodářské dvory, hotové velkostatky, bylo již vylíčeno v Rozhledech loni v čís. 36. Dvory ty prospívají! Zástupy nemocných nastupují do práce právě tak jako zdravé dělnictvo na jiných dvorech, musí pracovati celý den za dozoru opatrovníků a za to denně se jim uloží několik haléřů do pokladny. Proč by dvory ty hospodářsky neprospívaly, zvláště když z peněz zemských se kupují koně, krávy, zvláštní druhy slepic, opatřují násady pstruhů a p.? Ale jsou zemské ústavy pro choromyslné na to? A jsou nemocní tu k vůli hospodářství?

To jen tak z hruba. Jsou i jiné nepřístojnosti a jest jich dosti. Rozmohly se hlavně za panování dra Ed. Grégra, jenž svůj referát v zem. výboru odbýval až běda! Sám do ústavů pro choromyslné zřídka kdy zašel. A úřednictvo v jeho referátě jemu »přes hlavu« růsti nesmělo! Kontrolní pak úřad pro hospodářství ústavní, kr. čes. zem. účtárna, svým povinnostem v této záležitosti také nedostála, protože nemohla; jednak agendu v referátě tomto při účtárně obstarávají většinou úředníci, kteří nikdy v ústavech nesloužili a je na dištanc jen znají a nedovedou účelnost nebo bezúčelnost jednotlivých opatření posouditi, jednak kompetence účtárny v těchto věcech na příslušných místech se oklešťuje a k platnosti nepřipouští. *xyz.*

Literatura, umění, věda.

Hudba. Ve čtvrtém večeru Českého spolku pro komorní hudbu 7. dubna hrálo České kvarteto Griegův kvartet z G-moll a Beethovenův z Es-dur, op. 127. Nedávno upozornil jsem na těchto místech na velikou rozpínavost výkonů tohoto sdružení obsahujícího svým uměním různé hudební světy: i zde měli jsme o tom nový důkaz, neboť Griegovo dílo dýše zcela jiným, reálnějším životem nežli Beethovenovo, rozpínající svou náruč v touze po světlých říších duševného. Velký norský mistr synthetisuje zpěv své vlasti, oživený kolorit kraje, zvučící podstatu jeho v silných svérázných myšlenkách, jež spíná jeho zvláštní formální umění v celek obdivuhodné krásy. Největší mistr Beethoven pak abstrahuje ode všeho hmotného, jen do krajů od světa odvrácených obrací svůj zrak, spatřuje v nich vrcholky svých strmých cest. Každý má svůj vlastní sloh, zásadně rozdílný svou odlišnou duchovní náladu a proto tím vzácnější je umění Českého kvarteta, že dovede obé tak výborně tlumočiti. Intimní výkony zpěvní ruských hostí, dam M. Michajlovy a M. J. Gorlenko-Doliny z Petrohradu, jež před tím již v samostatném ruském večeru v Národním domě na Král. Vinohradech

řadami krásných a výborně traktovaných písní se u nás letos uvedly, doplnily z části nekomorně komorní program. *Dr. E. Hoffer.*

Výtvarné umění. *Pražské umělecké plakáty*! Už jim odzvonili! Umíráčky klinkavými i těmi, jež zní plně čistým kovem, Škoda jich. Plakát zůstane jako reklamní prostředek, nevymizí hned tak, bude dlouho volati a křičeti ze svých nároží do ulic. Banální, hloupé figury vystřídaly umělecké zjevy, které přece lépe, ideověji a estetičtěji působily než jejich nástupci pitomí a nepěkní. Páni obchodníci raději objednají z Německa tuctový škvár než by obrátili se na domácího umělce a aspoň tak, pro svůj prospěch, stávali se mecenáši. Bývalo to někdy aspoň pěkné podívání na pražská nároží. Vzpomínám si leckterých výborných afiší, na př. Hofbauerových, s jakou radostí vítali jsme je a upozorňovali se na ně. Když jsme přijeli z Mnichova, kde na nás nároží přece trochu jinak působila (přes to, že nebyla výstavami, jak se kdesi psalo..), což tu bylo uprímné radosti, že také u nás začínáme. Celá obec plakátových umělců tu byla, jako by ji vydupal. A rostla, známost o ní šířila se do ciziny. Tenkrát Chéret byl již starší pán, Francie měla znamenitou etapu plakátů uměleckých skoro odbytu. Angličtí opanovávali pole, ti do afišového umění vnesli nový živel, střízlivější, ale za to markantnější a základní, zásadní ideji předmětu bližší. Srovnejte si jen Chéreta nebo Pala (Paléologue-a) s Beggarstaffy, co tu kmenových rozdílů! Němci z říše odkukovali, co se dalo, ač mezi nimi vyrostly originály znamenité, na př. Heine nebo Unger. Celá Evropa pracovala. Italie, Španělové (z nich Riquer, karikaturista Xaudaro), holandští (výborný v. Caspel), Švédové, belgičtí a pak i čeští. A když u nás věc se ujímala — venku zazpívali „requiescat", v Anglii přestali vydávati „The Poster", jediný výborný plakátový časopis, a změnili zúplna jeho program, a třebas že v Německu dál svižně vypisovali konkursy plakátové, třebas že i ve Francii dál mistři malovali nová, krásná díla toho oboru, my u nás jsme si řekli: moda přešla, nadšení vyhaslo a o věci přestalo se mluviti. A tak zase straší nároží hnusnými obrázky dováženými odněkud z židovských fabrik za žebrácký halíř, který naši podnikaví a prozíraví obchodníci platí ovšem zlatem. Srovnával jsem pražská nároží s nárožími obchodních měst, na př. Berlína, Kodaně, Hamburku. Neříkám, že by vše tam bylo výborné a krásné: sprostoty dost a dost, ale slušné procento je plakátů uměleckých. Jdete dnes pražskými ulicemi a pozorujete nároží. V těchto dnech jsou to dva plakáty nesoucí heslo umění. Oba výstavní, neboť tento obor dosud drží se u nás nad niveau ostatních reklam. „Manes" a „Rudolfinum". Županský jest výborný, znamenitý plakatista: vzpomínám plakátu pro Manes drženého ve fialových a zelených tonech (ženská figura s dívčí), neodolatelného plakátu výstavy Rodinovy, plakátu výstavy francouzských umělců (bílý páv). Plakát „České umění" umělecké výše oněch nedosáhl. Plakátově t. j. reklamně nepůsobí. Zlaté písmo, jež nyní změněno bylo v temné, ztrácelo se v rumělkovém podkladu a nelákalo, nevybízelo. Jako tapeta byl by výborný tento návrh, což nejlépe dokazují nároží, kde nalepeno jich několik vedle sebe. Pěkná stěna salonová. Že bílý ornament jest písmena M a v ní tři stylisované umělecké štítky, jest dosti těžko rozeznati. Krátce: práce umělecky cenná, ale plakátově nevýstižná. — Druhý plakát Čiperův pro výstavu Krasoumné Jednoty není ničím epochálním. Ani myšlenkově ani provedením. Figura známé sfingy na schodišti do vchodu výstavního křídla Rudolfina, trochu zkrácená, dobře ovšem nesená v tónu a odlišnosti od ostatního koloru plakátu. Spousta písmen a mnoho ornamentů ruší celkový dojem.

To jsou plakáty těchto dnů. Mnoho psalo se v žurnálech o Frolkově plakátu Slováckého večera. Ti, kdož psali dithyramby, neznali, myslím, onoho reklamního oznámení ubohých písmen a slaboučkého provedení. Neboť nebyli by zbytečně upozorňovali..

Dychtivě můžeme očekávati nový přírůstek umělecký na našich nárožích. A že by bylo třeba, aby jich tam narostlo a rozkvetlo řada,

jest samozřejmo. I kdyby jinde byl vyšel z mody. Ale ani to tvrzení není správné. *K. D. M.*

Mistra Jana Husi Sebrané spisy. Řada I. Spisy latinské. Přel. M. Svoboda. Úvody a vysvětlívkami opatřil dr. V. Flajšhans. Nákl. J. Bursíka na Kr. Vinohradech. — Dle oznámení má se nám nyní dostati úplného vydání veškerých nejen českých, ale i latinských děl Husových, kterýchž posud si u nás nebylo ani všímáno. Nejprve vyjdou řeči akademické, pak žaloby na Husa a jeho odpovědi k nim. Jsou to díla jeho česky dosud nevydaná. Z prospektu není zcela jasno, obsáhne-li toto vydání vše, co dnes z Husových spisů je zachováno i doporučovalo by se při 2. sešitě to uvésti podrobněji. H. sp. vycházejí v sešitech po 40 hal.

Přehled politický, hospod., sociální.

Země české. Na pondělní (14. t. m.) schůzi posl. dra. *Fiedlera* v Králové Městci ležela zprima tíseň, což zevně se projevilo i tím, že k oficielní resoluci přijat dodatek člena radikál. strany dra. Moníka, vyslovující nedůvěru poslaneckému klubu. Dr. Fiedler pravil, že účelem podzimní obstrukce bylo vymoci na vládě vnitřní úřadní češtinu a českou universitu na Moravě. Obstrukce selhala. Dr. Fiedler nedoporučuje obnovu staré pravice, ježto strany bývalé pravice se hodně změnily a my bychom ničeho nedosáhli, ani kdybychom se obmezili na rovné právo a národní autonomii. Na součinnost s mírnějšími němec! stranami nelze zatím počítati. Bude-li se znovu nyní obstruovati, bude asi parlament rozpuštěn. Ježto prý dru. Körbrovi záleží na rozdrobení velkých stran, doporučuje se, aby strany ještě před volbami se dohodly o společný postup v určitých otázkách politických a národnostních. —

Bojovně naproti tomu vyzněla schůze dra. *Baxy* (12. t. m.) v Konviktě. Rozbít parlament, zvrátit centrální ústavu — nic snazšího, jen chtít! Za ohromného souhlasu přijat kýmsi podaný návrh, aby poslána byla hr. Vettrovi depeše, že si český národ nedá více líbiti šlapání svých jazykových i národních práv! K. S. Sokol pravil, že třeba zlomiti nadvládu a teror Němců v Rakousku a pak také bude lze zvrátiti centralism a navrhl — resoluci.

Ještě romantičněji vyzněla schůze posl. *Klofáče* (13. t. m.), kdež bylo usneseno varovati bulharskou vládu před rakouskými intrikami.

Všecka politika otáčí se kol otázky: budou Mladočeši na říš. radě obstruovati či ne? To jest, povolí jim vláda zřízení čes. university na Moravě či nepovolí? Proslechlo se, že před velkonocemi o tom jednali posl. dr. Pacák a Stránský s mp. Körbrem a že odešli s nepořízenou. A má se za to, že 22. t. m. až se říš. rada sejde, začne se s obstrukcí! „Nedomnívejme se, že naše domnělé či skutečné neúspěchy politické jsou zjevem osamělým. Nikoli. Jsou spíše výsledkem normálního stavu ostatního.“ („Nár. L.“ 12. t. m.) A přece pořád se sází jen na tu politickou kartu!

Zemský výbor na M o r a v ě usnesl se 9. března 1903 zapověděti rolnické záložně v *Hněvotíně*, aby použila postavené školní budovy k umístění soukromé školy obec., kterou v obci zřídila Ústř. Mat. Šk., ač zemská školní rada k tomu svolení dala, ježto budova všem požadavkům vyhovuje. Čeští členové zem. výboru, pp. Rozkošný a dr. Žáček přeslechli prý ve schůzi zem. výboru 9. března jednání o tom a zvěděli o usnesení výboru až z výnosu, jejž zem. hejtman hr. Vetter doručil zástupcům rol. záložny v Hněvotíně! Snad konečně budou členy zem. výboru muži v Brně přebývající, jež budou moci svůj úřad alespoň fysicky zastati!

Sociální. Sociální demokracie česká provedla o svátcích velikonočních již minulého roku v podstatě usnesenou přeměnu svých spolků *vzdělavacích* ve *všeodborové*. Ježto politická síla strany značně závisí na

síle jejích odborových organisací, jest touto přeměnou síla ta dojista zvýšena. „Doba. kdy vzdělavací spolky byly odůvodněny, přešla, a my dnes potřebujeme ke svým zápasům zbraně účinnější, jíž jsou odborové organisace," pravil referent na sjezdu, red. A. Němec. „Vzdělavací spolky, které byly dříve oporou našeho hnutí, jsou dnes jeho brzdou. Svými nízkými příspěvky poskytují příležitost, aby se ve straně vzmáhal zakrytý indiferentism . . Dnes kdo chce slouti soudruhem, musí býti členem politické a odborové organisace. Soukromě může býti členem vzdělavacího spolku kdo chce, ale tyto spolky nemůžeme považovat za část organisace strany. V rámci naší organisace jest tedy nutno vzdělávací spolky zrušit." Znamená tedy usnesení strany soc. dem. posílení centralismu a sesílení bojovné moci strany. — O požadavku starobního a invalidního pojišťování a o pojištění vdov a sirotků referoval dr. Winter.

Všeobecná *stávka* dopravních zřízenců *v Holandsku* skončila jako v lednu nezdarem, když stávková předloha byla ve sněmovně 9. t. m. přijata 81 proti 14 hlasům a hned sankcionována. Vyloučených stávkářů je 25.000. V dělnictvu samém došlo k třenicím. — *V Římě* vyvinula se ze stávky typografů stávka všeobecná, asi 27.000 dělnictva všeho odboru. Dne 8. t. m. bylo v Římě jako po vymření. Ale hned už 9. stávka ochabovala a 10. t. m. dělnická komora se usnesla, aby práce byla bez podmínky zahájena. Stávka byla také bezúspěšna. — *V Budapešti* zřízenci městské dráhy zastavili práci pro neshody mezdní. Stávkující shromáždili se v zahradní místnosti mimo město a nikdo nesměl tábor opustiti. Doprava nebyla přerušena a stávkující 10. t. m. propuštěni ze služby. Jak daleko je před Evropou Amerika, kdež právě komise Rooseveltem svolaná podala po pětiměsíční práci návrhy na smírné vyrovnání havířů a majitelů dolů, jež střetli se minulé zimy ve stávce, jež stála 99 mil. dolarů. O tom příště!

Hospodářský. Železářský kartel byl považován za úplně ujednaný a příslušná smlouva podepsána již rakouskými závody, kdežto podniky uherské byly vázány ústně. Kartelem měly býti regulovány odbyt a ceny nejen výrobků již v dřívějším kartelu obsažených, nýbrž i produktů různých odvětví železářského průmyslu, jako na př. rour, jemných plechův a j. Zásada, aby s hlavním kartelem souvisela i sdružení těchto vedlejších odvětví, vyšla od nynějšího ředitele Pražské železářské společnosti, a po dlouhém jednání přistoupily na ni i společnosti uherské. Ustavení však jednotlivých sdružení potkávalo se s velikými obtížemi a zvláště kartel továren na jemné plechy ohrožoval dlouhou dobu uskutečnění se kartelu celkového. Konečně však i v tomto oboru nastalo dohodnutí a kartel by byl uzavřen, přes to, že nádražské železárny prohlásily, že necítí se ujednáními mezi rakouskými a uherskými komitéty kartelovými vázány, ačkoliv rakouský komitét musil mít za to, že komitét uherský má mandát ode všech podniků uherských. Hlavní příčina rozpadnutí se celkového kartelu vyšla opět z kartelu továren na jemné plechy. Ujednání rakouských a uherských továren tohoto odvětví směřovalo k tomu, stanoviti hranice rakouského odbytu jemných plechů v Uhrách, a naproti tomu uherského zboží v Předlitavsku. Za základ k tomuto ujednání měly sloužiti průměrné číslice za léta 1899—1900: než továrna na jemné plechy „Union", jejíž akcie jsou převážnou většinou v rukou Rimamuráňské železářské společnosti, odvolala svůj podpis se smlouvy kartelové. Věc byla připravena vedoucími faktory Rimamuráňské společnosti, a měla zjednati tomuto odvětví volné ruce, ostatním odvětvím však dopřáti výhod kartelu. Tím však pozbyl by kartel ceny pro závody předlitavské, kdyby uherské továrny libovolně zhošťovaly se svých povinností. Než uherské kruhy neočekávaly od rakouských v této příčině nějaké radikální obrany, a při prvních objevivších se protestech poukazovaly nespokojence na smírčí soud. Tento však nebyl kompetentní, poněvadž kartel nebyl dosud podepsán a tu ohlásila Pražská železářská společnost své vystoupení z kartelu. Tím kartel jest pochoulý, ač nebudou-li uherské společnosti samy vyhledávati cestu k dohnutí. V odborných kruzích neočekává se pro nejbližší dobu přeru-

šení příměří půl roku trvajícího. Jakým způsobem vyvinul by se v případě tom boj konkurenční, nelze určitěji odhadnouti. Polohou svojí byla by na př. Alpinská montanní společnost oproti Rimamuráňské společnosti ve výhodě, a vzhledem k tomu, že by státní potřebu v Uhrách kryly v první řadě železárny státní, jeví se býti situace společnosti této nepříznivou. Dlužno však míti na paměti, že rakouskému produktu je v Uhrách bojovati s dobře organisovaným odporem proti rakouskému dovozu. Rovněž možnost samostatné tarifové politiky uherských drah znesnadňovala by v případě uskutečnění se kartelu rakouským výrobkům cestu do Uher. *Kš.*

V Římě zasedá mezinárod. zemědělský kongres, na němž má se jednati také o *středoevropské celní unii*, navrhované i rak. národ. hospol dáři. Navrh zní, aby při sjednání nových obchod smluv zaručeny byly středoevropskému dovozu celní slevy, je-li zboží evropského původu. Tím má býti připravena půda celní unii evropské (hlavně proti Americe).

Ozvuky a paběrky.

Žena. Že základem mravnosti společenské je vzájemný poměr ženy a muže, je přesvědčení obecné. Ale není to pouze mínění lidu. Moderní ethika vyšetřujíc normy pro vzájemné vztahy lidí, vidí jádro svého učení právě v úpravě vztahů obou pohlaví. Uvedu jen Ratzenhofera. Vědecká ethika setkává se tedy s podáním lidovým a můžeme se nadíti z toho spojení vzpru: žení ethické vědy. U nás o poměru ženy a muže uvažuje se již čile. V Čas- v čís. 52. ze dne 22. února pěkně jest řečeno v čl. „Jednoho jest potřebí“e „České ctnosti občanské, mají-li plně vystačiti důstojnému žití národnímu, nesmějí postrádati čestného názoru na ženu, upřímného, pravdivého poměru k ženě. Naši mužové neváží si žen a v následcích toho s lehkým srdcem jim ubližují. Ale sami na sobě a dětech svých nutně pociťují zpětný náraz svého falešného poměru k ženám. V manželství zaslouženě mučívají je ženy povrchní, lstivé a vychytralé, proti nimž nezvítězí žádnou pravdou, žádným sebe správnějším myšlenkovým důkazem. Dán chce stejné vzdělání u mladíka i dívky a tím již dokazuje, že ženy nepodceňuje, že v ní vidí a vychovává člověka právě jako u hocha. A výsledky těchto názorů o ženě u Dánů jsou patrné i ve veřejném i rodinném životě dánském a ovšem i ve výslednici tohoto života, v blahobytu a mravnosti národa dánského.« — Že takový názor u nás proniká, o to jsme se také my přičinili, vydavše několik pěkných knih o ženské otázce. Poslední z nich Ellis Ethelner: Odkud přišel bratříček? (za 20 hal.) došla všude, komu se dostala do rukou, přijeti velmi vřelého, jak vidíme z dopisů nám od čtenářů zaslaných. Dojista ušlechtilý názor na ženu nic tak neposiluje, jako výklady matčiny v této knížce.

Literární politika. Ve vymýšlení nových zdrojů příjmů neúnavný »Máj« zval před 14 dny všechny své členy, aby se sjeli na večírek Vrchlického do Turnova, z toho večírku, že »kus čistého výtěžku připadne ‚Máji‘. Skutečně několik nesmrtelných z ‚Máje‘ do Turnova zajelo, Z oslavy Vrchlického — obchod. — P. V. Štech obchází pražské knihkupce, aby mu svěřili svoji biografii a dějiny svého závodu, že o nich bude psáti v »Máji«. Vedle jednotlivců a stavův i města chytá p. Štech na tuto primitivní udici. Tak napsal o Táboru několik tlustě lichotících slov, jež sám místní časopis Tábor odmítl, řka, že se literatuře neposlouží, ujišťuje-li p. Štech, že by Táborany a Táboranky na potkání líbal. Obchodní triky „Máje“ jsou jak viděti tak jarmareční, že i političtí Kleonové by se mohli chodit ke „krásné literatuře“ učit!

Žití, sousede, jen napaluje,
nedá člověku, co přislibuje.
A když dá, jen aby ukázalo,
že to není tak. jak nám se zdálo.

Hm, co vyjevil jste, pravda čistá!
Dnes už solidnost si není jistá.
Člověk na vlastní to oči vidí,
že teď, jak by nic, i druhý šidí. —

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 25. DUBNA 1903. ČÍSLO 30.

Hmotné zájmy lidu . .

Na tuto neděli svoláni jsou do Prahy zem. důvěrníci mladočeské strany. Jsou svoláni v době, když mezi příslušníky strany již zřejmě propukly zápasy a spory a hrozí v ní rozvrat. Bude tedy hlavním z úkolů sjezdu, stranu sjednotiti. »Národní Listy« dne 19. dubna 1903 praví (Ke sjezdu důvěrníků), že »příčiny nynějšího rozvratu jsou dvojího druhu: jednak odchylky od programu strany, jednak odchylky od taktických usnesení«. Přehlížejíce zásady programu a usnesení strany, aby zjistily, pokud jsou plněny a pokud od nich bylo upuštěno, uvádějí, že dle programu má strana mladoč. usilovati o zřízení *svobodomyslná*, spočívající na základech *demokratických*, t. j. na rovném právu všech; má hájiti zásady konstituční a přičiňovati se k opravě a ke zdokonalení řádů parlamentních, k rozšíření samosprávy okresů a obcí; domáhati se na sněmu zemském uznání a uskutečnění samostatnosti a samosprávy zemí českých na základě platného a neporušitelného státního práva a usilovati o vydání spravedlivého zákona na ochranu národnosti v zemi; pracovati, aby nynější sněmovní řád volební opraven byl dle zásad všeobecného práva hlasovacího; usilovat o zvelebení českého školství, o bezplatné vyučování, o zřízení české university a starati se o *hmotné zájmy lidu*. — »Ve volebním provolání do sněmu r. 1889 ohlášen byl dále boj proti klerikalismu, obmezení kurie velkostatků, odstranění politických privilejí, zamezování ztenčování selského majetku, odstranění systému zemských přirážek, autonomisování politické správy« a ve volebním provolání (do rady říšské) r. 1891 bylo prohlášeno, že poslanci budou domáhati se federativní úpravy říše" aby v ní zjednali »platnost nepochybným, odvěkým právům zemí koruny České na samosprávu a svézákonnost«. »Jest třeba otevřeně doznat, že úsilí strany o uskutečnění všech programových požadavků ochablo od té doby, kdy strana naše přinucena byla zrušením jazykových nařízení Badenových pustit se v zápas o rozluštění otázky jazykové zavedením vnitřní řečí úřadní« a »úplně zastaven byl boj o usku-

tečnění všeobecného hlasovacího práva a upuštěno bylo od domáhání se federativní úpravy říše změnou ústavy, jediným to způsobem, jenž k cíli tomu vede.« Mimo vše to, co bylo vytknuto, nic se nestalo na ochranu menšin, nic v zájmu slovanské otázky, nic pro demokratickou opravu volebních řádů a nic pro odstranění kurie velkostatkářské.

Z výkladu »Nár. Listů« jest jasno, že strana mladočeská, t. j. osoby, jež stranu vedou, a poslanci — s programem strany se rozešli. Program zůstal na papíře — snahy a touhy zodpovědných osob nesly se k cílům jiným, ano programu zpříma protilehlým. Ježto záleží nejen na programu, ale především na osobách, náprava se nestane, uvede-li se na sjezdu pouze program na paměť.

Jest toho mnoho, co Mladočeši ve svém programu opustili. Jest to skoro vše, čím kdysi v Čechách uměli dojíti přízně a stali se hlavní stranou. Jako však zbavili se povinností z programových závazků, tak podkopali si zároveň pevnou půdu pod nohama. V neděli bude v Praze shromážděna pod jediným stropem bezmála strana celá, alespoň na jiné příslušníky mimo sjezd s jistotou počítati nelze. A to by pro stranu, jež před 10—12 léty za sebou vodila statisícové zástupy, bylo koncem neslavným. Co však kde komu se již rozbřeskovalo, že ohromný kdysi tábor mladočeský pustne a tichne, že na všechny strany z něho se rozbíhají proudy nespokojenců a odpadlíků, zahazujících barvy strany i zbraně, to nebylo známo ústřednímu vedení. To ve svém generálském stanu pyšně a s vysoka přijímalo zprávy o tom, co se kolem děje, až z čista jasna 18. března t. r. bylo přepadeno vlastními vojáky, jež byli tábor již opustili a bez kázně i vůdce kolem se potloukajíce, přidali se k útoku tenkého houfce Baxova a pomohli mu poraziti mladočeský tábor. Pak vedení uznalo, že bude nutno něco učiniti. A svolán byl sjezd důvěrníkův.

Strana mladočeská není dnes už stranou zastupující národ. O tom svědčí pouhý vznik a zmohutnění všech zájmových stran českých právě v posledních letech mladočeské politiky. Strana agrární, sociálně-demokratická a národně-sociální, každá z nich počtem svých přívrženců a svojí organisací jest silnější a vlivnější než strana mladočeská. Mají za sebou to, co mladočeská dnes nemá — lid! Mají ony a vedle nich i ostatní menší strany: česká lidová, radik.-pokroková a radikální množství mladých a podnikavých podvůdců-organisatorů, jež Čechy neustále všemi směry projížději a všude dobývají pro svoji stranu půdy a zjednávají jí nové přívržence. A takových dobrovolných agitatorů mladočeská strana také nemá. Její existence je již skoro jen zdánlivá.

Bude možno vzkřísiti ji zase k jarému a plodnému životu? O tom dnes v samé straně mladočeské se pochybuje. Nechť však osud její bude jakýkoliv, nyní o to jde a každému na tom záleží, aby strana mladočeská se alespoň sebrala a vrátila k pů-

vodnímu programu svému, který byl a je demokratický a svobodomyslný a byl opuštěn, proto že rozhodující většina ve vedení strany je nesvobodomyslná a nedemokratická. Nebude proto nápravy bez opravy v hlavě i údech!

Nedemokratická je strana mladočeská. Především a hlavně nedemokratická. Zapomenula na lid, na českého průměrného člověka, na jeho strasti a potřeby. Zapomenula na *hmotné zájmy lidu*. Sem tam slyšeti slova a slova, ale skutků neviděti. Nejnutnější prostředky životní jsou vyháněny do výše nepřímo státem a přímo kruhy, jež k tomu užívají moci státu a mladočeská strana nehne rukou, ona ani nepromluví. Rozhořčení rozlévá se po celé zemi, když dnes ti, zítra oni drancují kapsu prostého člověka, tak sklíčeného obecnou tísní hospodářskou, a nikdo se neozve, nikdo to rozhořčení nevysloví, nikdo se nezastane. Fiskální hospodářství státu trvá a sociální nespravedlivost se rozmahá, a nikde odporu, nikde zastání. Zdražování životních potřeb t. zv. nepřímými daněmi netroufá si zastávati už žádný fiskalista, ale co proti tomu učinila strana? Stát sám dovoluje užiti občanských práv jen tomu, kdo odvádí daň přímou, ač právě t. zv. nepřímými daněmi vyždímá z občanstva $^3/_4$ všeho svého důchodu. Kdo koupí kilo cukru, již v kupní ceně odvádí státu 50 hal, kdo koupí kilo kávy, odvede na dani 96 h., za kilo soli 22 h., za kilo mastnoty 32 h., za litr petroleje 24 h., za litr piva 8 h., vína 6 h., kořalky 36 h. a skoro za každý krajíc chleba 1 h. Stát vybéře, aniž poplatník o tom ví, ročně přes tisíc milionů korun. Jen potravní daně zaplatí 360 milionů korun. Pětičlenná rodina platí nepřímých daní průměrně 240 korun ročně, kolik je rodin, že takto zaplatí plnou třetinu živitelova výdělku. Taková je daňová spravedlnost, takový hlavní zdroj příjmů státních! Dostaví-li se někdy nevysvětlitelný záchvat, státní hospodářství poněkud zmodernisovat, dopadne to jako blahé paměti s osobní daní z příjmů. Ročně splyne nyní daní tou o 46 mil K do státních kas více, ale jinak zůstalo vše při starém. Ale jakkoli tato daňová nespravedlnost je zřejma, není to ona, jež právě teď jitří tak všechen cit kde koho, kdo nepatří k horním deseti tisícům. Státní vydání rostou, každý vše žádá jen od státu, peníze musí stát míti vem kde vem! Veliké reformy daňové nelze provádět najednou a dokonce ne s parlamentem rozvráceným. Zatím nelze jinak než opatřovati důchody státu dosavadním způsobem. A třebas měl každý hořko v srdci, umlkne, neboť v zásadě nikdo nic nemá proti tomu, aby se dalo státu, co mu patří.

Ale bčře-li stát, neohlížeje se na to, jaké jsou důchody poplatnictva, nemá to trvale činiti, pokud jde o nejnutnější potřeby životní. A především: nesmí to také dovolovati jiným. A o to právě jde! V posledních letech byly značně zdraženy uhlí, chléb, maso, cukr, pivo a zdá se, že jistým kruhům nejsou tyto nevyhnutelné prostředky k živobytí ještě dosti drahé a že má býti zdražováno dále! Ale jak ve světové konkurenci vypadá obyvatelstvo

špatně živené? Není tomu dávno, co prolétla novinami o tom zpráva. Zástupce jisté německé firmy v Anglii marně se snažil, aby její výrobky tam zavedl. Po marných pokusech dopsal své firmě: „Nezbývá, než abych se vzdal úmyslu zavésti tu vaše zboží. Nemá té jakosti, v jaké se tu v Anglii vyrábí, a když jsem upřímně o tom mluvil s jedním Angličanem, pravil mi: Naši dělníci mají, panečku, více beefsteaku v kostech než vaši, a proto se také jinak postaví k takové práci než vaši.“ — Co by tak asi řekl onen upřímný Angličan o našem dělnictvu! Má-li dělník německý málo beefsteaku v kostech, nemá v nich náš skoro žádný. Je životní úroveň rakouského dělníka k německému v tom asi poměru, jako německého k anglickému. A co se u nás děje? Ač na př. v Čechách chov hovězího dobytka klesá, zavírají se hranice dovozu dobytka cizího. R. 1880 bylo v Čechách 2.092 mil. hovězích kusů v ceně 345 mil. zlatých, r. 1890 již 2 007 mil. kusů v ceně 339 mil. zl. Přes to, že úsilovnou snahou zemědělských ústředí a hospodářských spolků značně přibylo vepřů, (z 332.025 kusů v ceně $14^1/_2$ mil. zlatých r. 1880 na 497.030 kusů v ceně 23 mil. zl.), přece za desetiletí 1880—90 ubylo v Čechách všeho dobytka hovězího, vepřového a skopového o $16^1/_3$ mil. zl. A přece není Rakousko-Uhersko tak naň bohato, aby se dalo u nás brát odjinud. Nehledě k zemím po té stránce bohatým, jako jsou Belgie, Nizozemí, Dánsko a Irsko, stojíme za Německem i za Francií. Je-li v Německu na 1 čtvr. kilometr hovězích kusů 34·2, ve Francii 25·1, jest ho u nás 24·5; je-li v Německu na 1 km^2 skopců 20, ve Francii 39 9, je jich u nás na 1 km^2 17·5, je-li vepřů v Německu 26·4, je jich u nás 17 na 1 km^2 Sní-li tedy anglický dělník průměrně ročně 68 kg masa a německý 48 kg, musí se náš člověk spokojiti průměrně 28 kg! Ale hranice zůstanou zavřeny a ceny masa každý rok popolézají o stupínek výše. Právě letos o svátcích velikonočních ucítila Praha pokus zdražiti skopové a vepřové až o 18 h. na kilo! Tu stát svojí celní politikou zpříma pracuje jistým kruhům do ruky. A není to ve prospěch rolníka. Tomu zavření hranic neprospívá. Tomu by jen prospělo, kdyby stoupla spotřeba masa. — Hospodářsky silné státy evropské ohlížejí se po obraně proti citelné konkurenci americké. Bylo řečeno, jak se mají evropské státy brániti konkurenci Ameriky, když platí hovězí maso v Hamburku 111 M., v Londýně 96, v Chicagu 49! A vepřové maso v Hamburku 129 M, v Londýně 106, v Chicagu 49! Počítejte však, jak teprve u nás v Rakousku to vypadá a jak žije dělník v Rakousku proti dělníku americkému! — Jako v tomto případě účinkuje stát i v jiných jako dobrovolný aparát na zdražování nezbytných požívatin ve prospěch určitých interesentů. Způsob, jakým se chystají využitkovati rakouští rafinéři důsledků bruselské konvence a povolené jim státem kontingentace, je vskutku pobuřující. Místo aby po bruselské smlouvě, jak se právem všude čekalo, cena cukru byla snížena nejméně o 36 h. na kilo, aby spotřeba vzrostla, byla právě nyní cena cukru o 8 h. na

kilogramu zvýšena. To jest zřejmým porušením bruselské konvence, jejíž účelem bylo zabrániti, aby z některé země vývoz cukru byl uměle podporován zdražováním cukru pro domácí spotřebitele. Ozval se někdo? Ozvala se mladočeská strana? Požívá-li posud Angličan průměrně 45 *kg* ročně cukru (našeho) a to po *43* h. za *kg* a požívá-li Němec v říši průměrně za rok 14 *kg* po 77 h. za *kg* a obyvatel Rakouska průměrně ročně pouze 8 *kg* po *96* h. za *kg*, zhorší se nyní ještě poměr ten v náš neprospěch. Páni rafinéři však vyssají nynějším zdražením cukru jen z Čech ročně o 4 mil. K více než posud. Ale rafinéři nejsou sami. Páni hostinští zdraživše pivo o 2·3 h. na litru nad zemskou přirážku, vydrancují ročně 18½ mil. K a bude-li velikonoční zdražení masa v Praze zavedeno všeobecně, pomohou nám v Cechách řezníci ročně od 12 mil. K. Tím vším výživa lidu se ztěžuje a co do jakosti zhoršuje. A ztížení nejprostší existence člověka se děje v době, když lidu se nelze najísti už ani chleba, když i konsum chleba značně klesá. Nelítostná je to cifra, ale jest zde a mluví, ano křičí. Spotřeba chleba v Rakousku klesla ze 173 *kg* na hlavu na 149 *kg*, tedy o plných 14 proc. Kde je viděti starost o hmotné zájmy lidu? Mlčí vláda a mlčí parlament, mlčí země, mlčí obce. Nějaká sem tam schůze a v parlamentě interpelace nic nepomůže, tu jest třeba parlamentní práce a organisovaného odporu obecenstva ve velkém, nemá-li zdražování jíti do nekonečna, dnes uhlí, zítra železa, papíru, chleba, kůže, petroleje, pryže, masa, piva atd. Na tom poli čeští poslanci pracovati opomenuli zcela. A nevypadá to u nás přece nějak idylicky. Poslanec Kaftan vypočetl, že nové vyrovnání (viz celní tarif) bude státi každého „přednostu domácnosti“ o 50 až 60 K ročně více než posud. Sečtěte co jen v Čechách už připlácíme za zdražené letos maso, pivo a cukr, připočtěte že se vyrovnáním zvýší na rodinu vydání ročně (většinou za chléb) o 50—60 K a vyjde: 4 mil. K (cukr) + 18·5 mil. K (pivo) + 12 mil. K (maso) a 65 mil. K (chléb atd.) = okrouhle *100 mil. K.* O tolik budeme platiti více za potraviny *ročně v Čechách.* Z toho bude dobře 70 mil. K peněz českých a z nich více jak polovice se postěhuje ze země. Nevolá to po české sociální politice? Po péči o hmotné zájmy lidu? — Ale těchto 100 mil. K ročně co je konečně proti těm několikanásobným stům milionů, jež se mimo to ročně vyplýtvají nerozumně bez užitku z nevzdělanosti lidu, předsudků, pověr, požívačnosti a furiantství! Jak to pravil Multaluli? „Zákon ani neuznává ani nežádá jiných dávek vedle těch, které jsou pevně stanoveny. Zvyk však nás nutí k výdejům celých kapitálů a to jen k vůli marnivosti, hlouposti, blouznivosti, obyčeji a podvodu.“ Četli jste v Rozhl. v č. 27. článek Zanedbaný okres (Ledečsko)? Přečtěte si jej. Budeme moci ukázati vám několik tak zanedbaných okresů. Kterak však je to možno, aby takové okresy byly v zemi, ve které 40 let několik stran se předbíhá „ve výchově“ lidu? Není velikou lehkomyslností mladočeské strany, že po celé de-

setiletí ani prstem nehnula, aby stála a se zakotvila na pevnější půdě nežli jsou takové okresy jako je Ledečsko? Nevolá-li i to, pravím znovu, po české sociální politice? — —

Co jsem napsal, jest pouze částí velikého problému, jenž slove obrození mladočeské strany. Jen jednu z výtek Národních Listů, straně vlastní učiněných, jsem rozvedl a objasnil. Co by se dalo napsati k těm ostatním? Sjezd mladočeských důvěrníků se sjede a zase rozjede, ale mladočeskou stranu neuzdraví. To sjezdy důvěrníků nemohou. Kéž by se mu podařilo alespoň pozvednouti stranu, než se vyskytne svědomitý lékař a dovedný operatér — anebo než bude tu za ni řádná náhrada. *J. P.*

Z nové prosy.

Kniha G. Preissové: Máky v žitě je vlastně pokračováním Korutanských povídek, tak zcela nahodile otitulovaná letním květem nejlehčím, s nímž společnu má jistou lehkost vnitřní. Je něco v drobných nejnovějších povídkách Preissové, z čeho vzklíčit by mohla úroda, nejsou prázdny, bez jádra, však málo je toho a málo i slunečné síly v duši její, že nestačí živnou mízou naplnit slabé stonky, vyhřát květy v plod. Dobré jsou na př. typy vybrány, vezměme kterýkoli z nich. Takový dobrák vrah, jenž zabíjí naivně jak dítě, takové »pláně« člověk, jdoucí mimo život vážný jako pták, nebo konečně švec Kajt ve své řemeslné pýše zlomený — pěkné postavy i charaktery, ale škoda, že je našla ruka tak příliš ženská. Pozbyli u ní všichni své rázovité vůně, své výraznosti, stali se změklými jejími dětmi jak všichni kdys ve Slovácký obrázcích; sentimentálnost zamhlila jejich kontury, zženštili ve vlastním slova smyslu a mohli by být vytrženi ze svého ovzduší, vsazeni kamkoliv; krom vnějších několik detailů nic by jim nevadilo, není sentimentalita a měkkost jich charakterem, než pouhým odeurem duše autorčiny. Všecky psychické prvky dřívější její tvorby podržely Máky v žitě, jen stylisticky jsou vypracovanější, rutinovanější architektonicky, jaksi lehčeji a svěžeji. Jedinou črtou čistě koncipovanou i vyznívající je poslední satyrická idylka, drobnokresba, z níž dýše opravdu kus neretušované krásy.

Nečetl jsem posud knihy tak roztříštěné, ani almanachy mnohdy takým dojmem nepůsobily na mne jako Soumraky Těverovy. Kolik povídek, tolik literárních směrů, tolik vnitřních a vnějších disonancí. Od nejpřísernější romantiky vsazené pod modré nebe italské, od ošuntělého larmoyantního vlastenectví přes realism až k nejvypjatější mystice, vše spřaženo v jeden krám bez vnitřní nutnosti, čistě jen knihařskou obálkou, jíž jedno je, co objímá. Řadou pokusů, výzkumných cest do vlastního nitra, aby objevena byla ta pravá struna nejplněji zvučící, připadala mi kniha, vstupem slabé individuality, tím slabší, že není prvou. Málo na tom změnilo, že některé z drobnost

jsou dost dobré, zejména ony realistické (Babička Kahrnova), jež vynikají dost plastickou charakteristikou. Všecko to snad je dobrým epigontstvím, ne však silou, jež sama si cestu razí netápajíc dlouho v tmách. Jednu pochybnou přednost má Tèver; dovede se aklimatisovat rychle v každém prostředí, vpravuje se ohebné ve všemožné styky. Kdyby dovedl správně vycítit proud líbivosti, mohl by se stát modním na několik období.

V každém kritiku je tolik dobré vůle, aby uznal i malou přednost, zejména když zvednout chce »něco lepšího«, aby rychleji vyhubil nedomřelou jakous plevel. Slovo uznání vyklouzne, a běda, zpět se nedá přivolat, když za prvou maskou vejde nová, pak jiná. Nedávno jsem přiznal na tomto místě Řezníčkovi snahu po čemsi lepším. Ale už se kaju! Dr. J. L. Hrdina Vlastní silou přichází už za ním s podobným druhem mravokárného románu. »Naříká se na slabost české povahy, dobrá, zde jsou neomylné prostředky,« nabízejí autoři. Příklady táhnou již od starodávna, tož najdou se příklady, jež povzbudí; a aby se nemusilo chodit daleko, vezme se staré schema, starý vzor, trochu se přešije, a nový příkladný román je hotov. Jestliže dávali v minulém století autoři hynout všemu zlému všemi možnými tresty božími, zvedají se nyní všichni dobří, ovšem že zase řízením božím, ale také trochu »vlastní silou«, aby to působilo pedagogicky na milý národ náš. Všichni ti Lindové, Bozděchové, a jak se jmenují, začínají s ničím, s holýma rukama, všichni se prosekají nanejméně k majitelství pražského rožáku ne-li k velkostatkářství, a aby vzrůst jejich ještě sugestivněji působil, dá se zbankrotit, padnout, pomřít či postřílet všemu okolí, v čem je zrovna Hrdinův dvoudílný román klasický. Naivita, lež, prázdnota, toť nový erb nového typu literatury pro lid; dřív četl se: prázdnota, lež, naivita. Oba idiomy nalezají domov svůj v nejrozšířenějších knihovnách pro lid, že se zdá prosvítati vzácná shoda, vzácné dorozumění mezi umělci a nakladateli, již společnou rukou štěpují »umění v lid«.

Překladem Vettiho seznamuji se s románem novoarmenštiny, Raffi: Ch e ut. Kniha zajímá svým původem, předvádějíc život národa, jejž vlna dějin vynesla na několik okamžiků do popředí, a jenž trpnou bezradností svou je nám dosti blízký. Právě ty partie, jež zvědavý zájem ukájejí, kresby života dle skutečnosti, ty právě nezklamávají, jsouce psány s láskou, znalostí a značným pozorovatelským talentem, jenž stojí tu na své půdě. Sytě a originelně podané ethnografické studie, vonné svým původem. Jakmile však ustupuje kresba ovzduší do pozadí, jakmile chce umělecká práce z ní rozvíjeti román, rozplývají se slova v duté tirády a vyhasíná síla, obrazy se rozvlékají pod rukou v nechutné délky, v bezmocné povídání, kdy mlčí talent a mluví jen dobrá vůle napsat to a to. Kromě politické zajímavosti má překlad ještě jinou, literární, uváděje k nám poprvé větší práci neznámých posud končin. V tomto ohledu je Raffi zklamáním. Je-li z nejlepších, jak praví před-

mluva, pak jen jedno přesvědčení plyne z ukázky: tam že nové popudy, nové símě umění hledat nemůžeme, tam že jsme po prvé ukázce již hotovi. *E. Sokol.*

Nový celní tarif.

(Dokončení.)

Pozoruhodno je zvýšení cla při kakaovém prášku a čokoládě ze 144 K na 200 K a při ostatních hermeticky uzavřených požívatinách ze 84 K na 120 K. Jako zvláštnost budiž uvedeno, že clo na kakaové máslo sníženo jest ze 36 K na 18 K, což naše továrna na čokoládu zajisté se zadostučiněním uvítá.

Třídy XV., XVI., XVII., XVIII., XIX., XX. a XXI. nepřinášejí změny takřka pražádné.

Nejtěžší a nejsložitější partií jak dosavadního tak i budoucího tarifu jest a zůstane pět za sebou následujících tříd od XXII. až do XXVII.

První z nich pojímá bavlnu a zboží bavlněné a má několik novot, které zjednodušením sazby nazvati nelze. Ačkoliv clo zůstává až na malé výjimky beze změny, přece celá třída jest z větší části nová. Tak jmenovitě jest v návrhu k novému tarifu mezi bavlněnou přízí zařazeno jako novinka »předpředivo« a místo hranic, dle kterých dosud bavlněná příze se vyclívala, a to: do čís. 12 angl., od čís. 12—29, od čís. 29—50 jest přidána hranice od čís. 50—70 angl. Příze třínitá i vícenitá, která se vyclívá až dosud bez ohledu na hranice anglického číslování, bude se na dále pohybovati rovněž ve zmíněných hranicích, ba bude u ní ještě o další hranice »do čís. 80 angl.« přidáno.

Druhou novotou jest přirážka na přízi barvenou, mercerisovanou, bílenou atd. a rozdělení příze pro drobný prodej upravenou na dvě podřadí místo dosavadního jednoho.

Možno-li ještě povážlivější úchylky vykazují látky bavlněné, u nichž docela i počet barev bude měřítkem pro celní dávku.

Poměrům více odpovídající bude změna při vyšívaných látkách, kde půjde o to, je-li vyšívání jen po kraji látky nebo přes celý její povrch.

Novotou bude clo na punčochy, ponožky a rukavice, které bylo až dosud pro všechny druhy zboží stávkového stejné, kdežto na příště má rozhodovati váha celého tuctu. To bude na příště sice poněkud lépe přizpůsobeno ceně zboží, celní manipulace však bude značně stížena.

Při další třídě jednající o lněné, konopné a jutové přízi i téhož druhu látkách jest nejrozhodnějším zvýšení sazby pro lněné látky jak surové tak i vzorkované tím, že nejmenší počet nití stanoven jest na 40 místo dosavadních 5 po př. 20.

Politování hodna jest okolnost, že nebylo clo zvýšeno také na druhy jemnější, jako na damašky a batisty. Tím by se snad

mohla zvednout pokleslá industrie lněná a vítězně obstáti před konkurencí anglickou i saskou. Našemu hospodářství byla by aspoň částečně nahražena škoda, kterou utrpí krisí cukerní, našim horalům by znovu mohly výdělek poskytnouti přádelny i tkalcovny na len a na dávno opuštěných bělidlech znovu by se zastkvěly v zelené obrubě hor široké bílé plochy. Co nedostalo se průmyslu lněnému, toho dle návrhu tarifu má se dostati průmyslu vlněnému, který má své největší zástupce v severních Čechách a v Brně.

Nejcennější jest ustanovení, že příze mohairová, alpaková (též mottled alpaková) a jennappská, které dosud podrobeny byly clu 3 K 60 hal. mají býti, budou-li dováženy přes zvláště k tomu určené celní úřady, cla prosty. Na tuto cennou výhodu řadí se snížení cla pro surovou, jednoduchou i vícenitou přízi, česanou o 4—7 korun, což jest nemalým darem továrnám na vlněné látky. Bohužel že tuto smetánku pozře německý průmysl, neboť náš Humpolec bude jen pranepatrným procentem účasten této výhody.

Podobnou výsadu získá také prýmkářský průmysl v Rudohoří, kterému dovolí se česanou přízi přes č. 30 dovážeti za určitých výminek beze cla.

Z tohoto celního řízení nebude míti český průmysl výhod pražádných.

Ostatní cla pro přízi, vyjímajíc novou položku pro drobný prodej určenou, jakož i cla pro látky jsou takřka beze změny až na ustanovení, že vyšívané vlněné látky hedbávím, nebudou zařazeny za zboží polohedbávné, nýbrž zůstanou v dosavadní třídě se clem, jaké dosud platí.

Při hedbávných látkách i přízi jest pak podotknouti, že poprvé uvedeno v sazbu umělé hedbáví, které dnes činí již mocnou konkurenci dosavadnímu hedbáví a pak že průměrně pro všechny druhy celohedbávného zboží jest zvýšeno clo asi o 200 K, takže by mohlo býti hedbávnému průmyslu novou zpruhou, budou-li jen smluvní sazby přibližně dle těchto všeobecných zařízeny. Snad tato okolnost bude na prospěch české malé továrně na hedbávné látky v Soběslavi, což by tím vroucněji si přáti bylo, jelikož německé továrny na hedbáví v Aši zajisté tohoto zvýšení cla jak náleží využijí.

Zboží polohedbávné zůstává za to ve svém celku nezměněno. —

Třída následující: konfekční zboží, nejen že se liší od souhlasné třídy dosavadního tarifu různými sazbami; odchyluje se kromě toho i svojí soustavou. V ní jsou pojaty předměty z jiných tříd tarifu na př.: kožešina z peří, vějíře, deštníky a slunečníky. Jsou to zbytky oné kuriosní třídy dosavadního tarifu označené jako »krátké zboží«, která, jak jsem se již dříve zmínil, rozmetena jest po celém tarifu.

Nejzajímavější pro průmysl hlavně vídeňský jest, že také klobouky mužské (dosud jen ženské) mají vyclívati dle kusu,

což znamená zvýšení cla o 100 proc. Zařízení toto raní ponejvíce Italii. Našemu průmyslu, který se dosud neodhodlal vyráběti plstěné klobouky, naskytá se široké pole působnosti, neboť clo 1 koruny (dosavad asi jen 25 h.) stojí za to pokusiti se o domácí konkurenci.

Také clo na vějíře, deštníky a slunečníky je značně zvýšeno a jmenovitě zlatem a stříbrem ozdobené budou vysokým clem z dovozu takřka vyloučeny.

Tarifování zboží uvedeného v třídě XXII. až XXVI. bylo až dosud nejtěžším bodem celého dosavadního tarifu. Při tarifu budoucím aspoň dle návrhu předloženého řišské radě bude toto tarifování o několik závažných bodů stíženo a tím zvětší se počet rozepří vyclívajících s úřadem o značné procento. Až dosud nastane-li mezi vyclívajícím a úřadem rozpor o vyclívání toho nebo onoho předmětu, rozhoduje tak zvaný celní poradní sbor ve Vídni, sestávající z 18 členů od vlády jmenovaných a 34 členů na návrh obchodních komor povolaných. Takových rozepří bylo rok co rok tisíce! Jak bude teprve, až dojde platnosti tarif nový? Kolik hádek povstane o to, je-li bavlněná látka čtyř- nebo pětibarevná, je-li vyšívání jen po okraji, je-li látka jen jednoduše obroubená či nic atd. a při každém takovém rozporu bude rozhodnouti celnímu poradnímu sboru. Máme-li dnes 1000 nebo více rozhodnutí, z nichž mnohé není vůbec ani nikde uveřejněno, jak bude potom, až bude těchto rozhodnutí 2000—3000? Jak bude možno tato rozhodnutí, která stanoví výminku od stávajícího pravidla, si pamatovati a kde pak zůstane pravidlo?

O následujících třídách XXVII až XXIX lze říci, že při všech, jakož i následujících, jest postaráno o to, jak je zařaditi jsou-li ve spojení se zlatem a stříbrem i jinými látkami, které dosud tyto předměty řadily pod t. zv. krátké zboží. Kromě toho vyššímu clu má býti podroben chemický papír a jmenovitě papír na fotografování jakož i papír přepychový, čímž by snad bylo možno zaraziti konečně dovoz pohlednic, které se zvrhly v nejapné mazanice, a utvořiti domácí průmysl s uměleckou kresbou.

Pravý opak jeví se při třídě XXX. jednající o kaučuku. Zde pozorujeme od položky k položce značné zvýšení cla, s kterým dlužno projeviti úplný souhlas, neboť toto odvětví průmyslu, které není takřka ani zastoupeno, má velikou budoucnost. Kromě toho zavedena nová přirážka 20 proc. při šatstvu kaučukovém.

Nepatrně jsou zvýšena cla na voskované plátno a na kůži a zboží kožené. Sazba pro kůži lakovanou dosud byla 42 K, dle smluv 21 K, nyní navržena jest 60 K. Také zboží obuvnické bude na příště podrobeno clu dle váhy páru a clo značně zvýšeno, ačkoliv toho při předmětu, který se jmenovitě z českých krajin tak houfně vyváží, nebylo tak nutně třeba. Totéž platí o clu z kožených rukavic, kteréžto české výrobky mají

zrovna světové jméno a sotva jest se jim v dohledné době báti konkurence.

Nezměněna zůstává třída XXXIII.: Kožešnické zboží. Pro třídu XXXIV. jednající o zboží dřevěném jest zajímavo, že v ní umístěny některé druhy zboží, které dříve zařaděny byly mezi »krátkým zbožím«, jako na př. zboží ze slonoviny, perleti, mořské pěny, gagatu, celluloidu, želvoviny atd. Jinak není značnějších změn ve výši cla pozorovati.

Pro naše české národohospodářství jest zajímavo osvědčení korutanských průmyslníků dřeva, kteří jednak chtějí brániti přílišnému vývozu měkkého dříví, z druhé strany však žádají odvetná cla vůči státům, které na řezané dříví a dřevinu stanoví vyšší než trojnásobná cla pro dříví surová. Část tohoto odporu by zajisté slušela také nám, ale zároveň mělo by se žádati, aby se na zboží hračkářské cla zvýšila do té míry, aby se domácímu průmyslu zjednala možnost soutěže.

Za té příležitosti sluší naše průmyslové kruhy upozorniti na toto odvětví. V pohraničním německém pruhu a to jmenovitě v Rudohoří povstal teprve před několika roky průmysl na výrobu hraček a kuchyňského nádobí a nářadí ze dřeva a již dnes by se každý mohl přesvědčiti na vlastní oči, s jakým výborným výsledkem. Nemohlo by se v našich krajích s takovou hojností krásných lesů dařiti témuž průmyslu ještě lépe? Jisto jest, že při dosavadních cenách dříví, při laciné pracovní síle a dobré vůli nemohla by cizina dováželi k nám, nýbrž naše výrobky by naopak mohly vítězně konkurovati i v sousedním Německu.

Nikoliv beze vlivu na sklárny, vyrábějící tabulové a zrcadlové sklo, bude dosud nebývalé ustanovení celního tarifu, že tyto druhy zboží, u nichž se bez nebezpečí rozbití čistá váha stanoviti nemohla, na dále mají vyclívati dle váhy hrubé. Toto ustanovení bude jmenovitě rozhodné pro fotografické desky, s jejichž výrobou se dosud domácí průmysl nepatrně zabýval. Jinak není v této třídě pozorovati značnější změny sazeb.

Při kamenném zboží třídy XXXVI. padá do očí zvýšení sazby pro mramorové a alabastrové desky nebroušené ze 3 K 57 h. na 6 K a pro desky žulové atd. na 5 K. Nezmění-li se tyto sazby v tarifech smluvních, byly by ránou pro lomy italské i belgické a novou pobídkou lépe se zařídíti pro rozsáhlá z části otevřená i dosud nepovšimnutá ložiska žuly, českého mramoru atd. podél celého toku Vltavy. Částečného zlevnění dostává se v návrhu k novému tarifu brusům i brouskům ve spojení se dřevem, železem nebo obyčejnými kovy. Za to však zvyšuje se sazba pro položku 408: »Kamenné zboží jemné« v níž jako novota zařaděny jsou hračky z kamene.

Sazby zboží hliněného mění se v návrhu jen nepatrně Jedině u cihel jest jiné rozdělení a také zvýšení cla a pak retorty, kelímky atd z tuhy mají býti na dále místo 2 K 38 hal. podrobeny clu 6 K.

Přicházíme k obsáhlé třídě XXXVIII. Tato se zvláštní pílí a rozvahou pracovaná třída připadá čtenáři tak, jako by ze ssutin staré budovy vyvstávala nová monumentální stavba střízlivého slohu.

Tak jmenovitě do očí padá bohaté rozdělení plechů a rour, k nimž pojí se dosud neznámá položka železných sudů. Do detailů propracovány jsou železniční potřeby. Vyšším clem v celku nejsou železné předměty stíženy až na některé výjimky jako píly, pilníky a nástroje, při čem rozhodl patně ohled na štýrský průmysl železářský.

Zvláště podrobné jsou položky o šroubech a mírně zdražené železné potřeby tkalcovské.

Při jehlách nečiní se více rozdíl, zda jsou pod nebo přes 5 *cm* délky, za to zámky vyclívati se mají na dále při současném zvýšení cla dle váhy, při čemž hranici tvořiti bude 300 *gr.*

Největší ještě zdražení postihnouti má nůžky a nože, jakož i zbraně sečné a střelné. Jmenovitě u posledních budeme snad litovati, že tak rychle zanikl projekt na výrobu zbraní v Písku, neboť mohla mu býti nově zamýšlená cla znamenitým podporovatelem. Snad konečně tato okolnost vzbudí nové tužby a cíle bude brzo dosaženo. Zajímavé a úplně nové, jakož i rozumné rozdělení vyskytá se při nekujné i kujné litině, kde clo má se dle nové sazby vybírati dle váhy ve čtyřech stupních.

Z dodatku sluší uvésti, že se při zboží nejjemněji zpracovaném, tedy hlazeném, niklovaném atd. vybírati má dle návrhu 50 proc. přirážka.

Třída následující pojednávající o kovech nedrahých a zboží z nich obsahuje sice na místě 9 dosavadních položek 37 položek nových, leč při své neobyčejné rozčleněnosti neposkytuje pro znalce žádná překvapení, odečteme-li některé malé změny, na př clo na plechy zlatem pokládané místo dosavadních 238 K 10 h jest vyměřeno 60 K, což u přirovnání s drátem stíženým clem 300 K poněkud překvapuje. Toto laciné clo na plechy zlatem pokládané by mohlo míti do konce vliv na výrobu zboží granátového.

Stroje a přístroje nevykazují větších změn až na to, že jsou rozděleny na stroje elektrické a jiné. Při jiných strojích zajímavým můžeme nazvati clo pro parní stroje, které se má říditi dle váhy stroje při malém zvýšení cla. Bohužel clo na stroje hospodářské není takové, aby chránilo náš domácí drobný průmysl, což by se ostatně ještě mohlo napraviti.

Za to při strojích elektrických v každé položce jsou cla dvojnásobně až trojnásobně zvýšena a bylo by si přáti, aby ani jednání o tarifu ani sazby smluvní neměly na výši tohoto cla vlivu, neboť tak by snad nejjistěji položil se základ k tomuto novému a nade vše slibnému průmyslu. Nedejme ujíti si tuto lákavou příležitost!

V třídě XLII. jednající o povozech, dlužno zmíniti se hlavně o velocipedech a automobilech. Aby se povznesl průmysl velocipedů, bylo na kus uloženo clo 25 zl. zlata = 60 K. Jak toto clo blahodárně působilo na vývin tohoto průmyslu, viděti z toho, že se rakouská kola dosti houfně vyvážejí do ciziny, kde částečně vydržela i konkurenci kol anglických. Při tom ještě platilo to ustanovení, že hlavní kolo samo o sobě podrobeno bylo témuž clu jako celý velociped. Od té doby zmizely vysoké velocipedy a s ním hlavní kola, ale clo a zmíněné ustanovení přeneseno bylo na kola nynější soustavy. V návrhu nového tarifu zůstalo sice clo na celé kolo 60 K jako dříve, leč kola s pneumatikou mají býti stížena clem 24 K a bez nich clem 20 K. V novém tarifu jde však ochrana tohoto průmyslu ještě dále, neboť veškeré součástky, které dosud podrobeny byly průměrně clu 60 K budou na dále stíženy clem 190 K za 100 *kg*.

Jako společník a částečně nepřítel velocipedu vystupuje s úspěchem automobil a toho povšimnuli si v novém tarifu s uznání hodnou důkladností. Clo bude dle různé váhy od 60—150 K za 100 *kg* a jest tudíž toto vysoké clo zárukou, že nový tento průmysl nedáme si tak snadno ubíti nadprodukcí ciziny.

Při kovech drahých a zboží z nich jest nápadné clo vysoké na př. za 100 *kg* zlatého neb stříbrného zboží místo dosavadních 715 K 3000 K a měřítkem k vyclení není více 100 *kg* nýbrž 1 *kg*. Až dosud dovážejí se do Rakouska obrovské zásilky zboží zlatého i stříbrného, jmenovitě z Německa. Nebylo by divu kdyby tím způsobem náš zlatnický průmysl byl již dávno býval zničen. Jest záhodno, aby se tato vysoká cla udržela.

Také při optických výrobcích má sloužiti za základ vyclení na dále 1 *kg* a clo v některých případech dostatečně zvýšeno.

Částečně zvýšeno dále clo na klavíry, pianina a harmonia a zároveň zařazeny do této třídy také struny.

Při hodinách, které nám takřka výhradně dodává průmysl švýcarský, zůstala cla, až na malé výjimky, nezměněna.

Obsáhlá třída chemických pomocných látek rozdělena v novém tarifu daleko účelněji na př. dle různých kyselin a kovů a kromě toho zahrnuty jsou v této třídě ještě další předměty, které patřily až dosud mezi chemické výrobky. Celkem můžeme říci, že ve clech není žádného rozdílu jen některé zvláštnosti dlužno poznamenati Jednou z takových jest pro naše veliké pivovary důležitá novota, že semenné kvasnice mají býti na dále za určitých kontrol a výminek cla prosty, což činí při pivovarech, jakými jest na př. plzeňský a smíchovský, veliké obnosy do roka.

Při éterech zvýšena cla dvojnásobně ba až trojnásobně. Něco v tarifu rakouském dosud nebývalého jest clo (pol. 622.)

na chemické výrobky zvláště nejmenované, které mají býti dle návrhu stiženy clem 15 proc. ceny. Snad že toto nejspravedlivější ze všech cel zavedeno na zkoušku.

Totéž ustanovení je ještě při dehtových barvivech (položka 625.) a rovněž zde jest na svém místě, neboť až dosud obnášelo clo za tato barviva 3 K 57 h. a můžeme rovněž říci, že tato nízká cla ubila tuto část průmyslu rakouského na dobro.

Jinak nelze ani o třídě XLVII ani o XLVIII mnoho říci, neboť cla jsou takřka nezměněna s jedinou výjimkou pol. 632 a 633, kde vzhledem na zvýšenou dávku z alkoholu také clo přiměřeně upraveno bylo.

Třída XLIX, v níž nalezlo místa zboží zápalné, jest souhlasna s dosavadní v seřazení, jenom cla několika položek a to jmenovitě u prázdných patron zvýšena o 50 proc.

Dvě poslední třídy dovozného tarifu pojednávající o literárních a uměleckých předmětech a odpadcích nedoznala podstatných změn leda tím, že vinné kvasnice clu 5 K a vinné mláto clu 15 K podrobeny býti mají, ačkoliv až dosud byly beze cla. Za to ale slyšeli jsme již mnohou výtku esthetiků, že dvě tak od sebe různé třídy položeny vedle sebe.

Tarif dovozný obsahuje 657 položek, tarif vývozný zahrnut v položce jediné: hadry a odpadky k výrobě papíru se hodící, se clem dosavadním.

Jiná jest otázka, nejsou-li oprávněny výtky pronesené na poslední schůzi továrníků papíru, na které důvodně poukazováno k tomu, že výroba papíru se úplně změnila a že vyrábí se teď papír hlavně z cellulosy a žádáno se vším důrazem, aby hlavně na vývoz dříví položeno bylo clo. Co tomuto stanovisku řekne vláda, dosud říci nelze, za to však široké obecenstvo, které hledá zdravý vzduch v lesích, přivítalo by rádo obmezení přehnaného vývozu dříví do Německa.

V hrubých rysech nevykazuje tedy návrh k novému celnímu tarifu značných změn, ačkoliv jsou mnohé třídy řádně, ba až k nepoznání přeházeny. Jeví se v něm snaha zvýšiti v celku nepatrně clo a některá odvětví hájiti zvýšenými dávkami proti cizozemské konkurenci.

Tak jak jest, byl by snad přijatelnější nežli jakým bude až vyjde přepracován z říšské rady, ale jmenovitě dlužno se obávati sazeb smluvních, neboť právě ony na mnoze zničí jeho dobré stránky. Aby se tak nestalo ke škodě rakouského a jmenovitě mladého českého průmyslu, jest třeba, aby veškeří poslanci s porozuměním věci vytrvale stáli na stráži.

Jos. Prusík.

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Také rodinný život je podepřen principem autority. Naznačuje to již způsob, jakým bývá sňatek uzavírán; nepo-

stačuje ku spolužití manželů obapolné jich rozhodnutí a souhlas, ale vyžaduje se nad to vnější obřad (zase se setkáváme s objektivismem) a potvrzení autority; to pak jest v praxi při uzavření sňatku věcí hlavní.*) Ano i to se přihází (ač dnes již řídčeji než dříve), že rozhodující vliv na uzavření sňatku manželského má nikoliv vůle snoubenců, ale vůle jejich rodičů.**)

Při slavnostním aktu samém slibuje žena muži poslušnost, čímž vláda muže v rodině a poddanství ženy dochází náboženské sankce. A zase můžeme znamenati, že tento patriarchální ráz rodinného života, kde muž je ‚hlavní' a svrchovanou autoritou, žena pak ne o mnoho více než služkou, jest nejostřeji vyhraněn v obyvatelstvu venkovském, nejméně pak v dělnictvu průmyslovém, kde samy hospodářské poměry, zejména nutnost, aby i žena se účastnila v opatřování výživy pro rodinu, vedou k jistému jejímu usamostatnění.

Žena, pasivní subjekt tohoto autoritativismu, jest dosud málo schopna vyjíti z něho. Je právě pasivní, nesamostatná, což však není původní a nezměnitelná její vlastnost, nýbrž výsledek společenského řádu a vývoje dosavadního. Již u dívek potvrzuje se tato pasivita mezi jiným i tou známou zkušeností pedagogův, že děvčata mnohem lépe memorují, ale daleko hůře soudí než hoši; jejich duše je velmi plastická, aby přijímala formy vtlačené jí z venčí, ale schází jí síla vnitřní, jíž by sama si své formy určovala. Tento nedostatek samostatnosti a sebevlády a souvisící s tím potřeba býti ovládána bývá osudna ženě, zejména je-li postavena do poměru, kde se nelze o nikoho, o nic opříti, kde je sama na sebe odkázána, nucena sama o sebe se starati; veliké procento žen v takových poměrech fysicky i mravně hyne nebo degeneruje. Jsou to oběti poměrů kladoucích na ně větší požadavky, než se které jejich síla je.

Vůbec »ženská otázka«, t. j. postavení žen v dnešní společnosti jest příznačna v mnohém směru nejen pro rodinný život, ale pro celý ráz této společnosti. Co do postavení politického, jest žena jen poddanou autority; myšlenka konstitucionalismu nepronikla až k ní. Zřízení církevní trvá dosud na zásadě: mulier taceat in ecclesia, a ačkoliv právě v ženě má církev nejpevnější svou tvrz, vylučuje ji zásadně ze všech

*) Theoretikové manžel. práva sice dovozují, že souhlas snoubenců je podstatným činitelem při uzavření sňatku. Nicméně trvám na tom, že souhlas tento je v dnešní praxi jen velmi podřízeným faktorem, neboť 1) manželství má povahu veřejnoprávní, kdežto souhlas je aktem vnitřním, 2) kdyby souhlas byl věcí podstatnou, mohlo by manželství býti jeho pominutím rozvázáno; zatím však se pokládá za nerozlučitelné. Protestantism svou praxí rozlučitelného manželství představuje zde vyšší stupeň; 3) mnohé z překážek manželských autoritou církevní nebo státní stanovených dokazují jednak odvislost sňatku od řečených autorit, jednak fakticky podřízený ráz souhlasu.

**) Proti dřívější době, kde nejen vůle rodičů, ale i vůle patrimoniálních vrchností byla směrodatna v této příčině, jest ovšem dnešní praxe značným pokrokem. Přežitkem z těch dob jsou některé manželské překážky, právem církevním neb státním stanovené.

vůdčích míst ve své organisaci. Mnohá povolání jsou jí zavřena; to znamená tedy, že jsou výsadami mužského pohlaví. Se stanoviska mravního je zejména pozoruhodný poměr dnešní společnosti k t. zv. padlým ženám. Kdežto muže-svůdce zůstavuje veřejné mínění beze vší mravní příhany (ano dovoluje mu často i chlubiti se svými obětmi a věsí na něho takto prestyž jakési rekovnosti), stíhá ženu celou tíhou svého anathematu: v takovémto způsobu mravního nazírání otvírá se nám pohled do nejprimitivnějších útvarů společenského vývoje, kde žena byla pouhou věcí, u muže pak ceněny byly takové vlastnosti, jež dnes (v kontrastu k názoru uvedenému) se přisuzují obyčejně jen lupičům a vrahům.

Než vraťme se již k rodině samé. Charakteristický pro ráz dnešní rodiny jest také poměr rodičů k dětem. Rodinná výchova dnešní jest kázeňská: dosud platí za vzornou rodina, kde děti jsou poslušny a otec dosti přísný; poručníkování a metla jsou skoro jediným prostředkem, poslušnost a analogické ctnosti (mezi nimi i vděčnost) jediným cílem výchovy. »Hodné" dítě a »na slovo poslušné« jsou synonyma. O výchově k samostatnosti a sebevládě sotva může býti řeči; i příští povolání dítěti určuje otec, který také mívá rozhodující slovo v příčině volby ženicha či nevěsty pro svého rozence. To ovšem platí zase především o venkově, z městského pak obyvatelstva o t. zv. lepších třídách. U dělnictva průmyslového již z té pochopitelné příčiny, že rodiče jsouce zaměstnáni skoro celý den v dílně nemohou stále na děti dohlížeti, požívají tyto větší volnosti. To má sice dnes více účinků nepříznivých než příznivých, ale mezi těmito posledními jest i ten, že z takových dětí ty, které přežijí, stávají se z pravidla samostatnější a schopnější se probit bez cizí podpory životem.

To stačí pro pochopení hlavních rysů autoritativismu rodinného života: ale již také objevují se jisté tendence k jeho překonání. »Poddanství žen« dochází uvědomění tu a tam a vzbuzuje nespokojenost. Vedle tolika jiných »otázek« vztyčuje se také o t á z k a ž e n s k á, skromně sice a jaksi bojácně, ale již to je pokrokem, že nám jméno i pojem nejsou docela cizí. Již není u nás neslýchaným názor, že sňatek má býti svobodnou smlouvou, k níž netřeba potvrzení církevně-náboženské autority, a že může také za jistých podmínek býti rozvázán. V literatuře objevují se porůznu požadavky rovnoprávnosti žen, reformy manželského poměru (aby žena nebyla služkou, ale rovnocennou družkou manželovou), vymanění jich z područí mužův atd.; jsou to dnes ovšem náběhy ještě slabé (poněvadž se pociťuje, že ženy nejsou dosud k úplnému usamostatnění schopny a že je tudíž potřeba je prve vychovat), ale již to, že se takové názory vyskytují, je pokrokem. Také povinnosti rodičů k dětem bývají přetřásány a jsou pojímány protiautoritativně, ve smyslu nového výchovného ideálu, o němž záhy bude řeč. Propaganda všech těchto snah o reformu rodinného života

a rozření »otázky ženské« jest vedena týmiž činiteli, kteří i jinde pracují pro idee pokrokové. Literárně činí to část inteligence, prakticky část průmyslového dělnictva, které požadavky týkající se reformy manželství a rovnoprávnosti žen, vytýčilo nejrázněji.

A neschází také na jistém pokroku ve všech těchto směrech; ovšem, zde jest tento pokrok ještě povlovnější a méně znatelný, nežli ve všech případech, jimiž jsme se dosud obírali. O dělnictvu, ve kterém způsob uzavírání sňatku celkem nejdále pokročil v emancipaci od církevní autority a od autority vůbec, a kde poměr muže a ženy z příčin diktovaných hlavně hospodářskými poměry, není již v té míře, jak tomu bylo dříve, poměrem pána a služky, bylo již promluveno. Ale dokonce i ve venkovském obyvatelstvu rolnickém neschází na skromných náběžích k témuž cíli; o tom však lépe nás poučí bezprostřední názor na rodinný život nynějšího venkova a srovnání jeho se životem našich otců a dědů, než sebe delší výklady; pokrok je sotva znatelný, ale přece nepopíratelný. Budiž poznamenáno, že již stoupající nedostatek rolnických nevěst (viz nářky rolníků a jich časopisectva na to, že venkovské dcerky se raději provdávají za „pány« nebo i za řemeslníky, než do statků) čině tyto vzácnějšími, přispívá k jemnějšímu s nimi nakládání. Ze širšího života společenského může tu býti za doklad uvedeno postupné šíření ženského studia (dívčí školy, gymnasium etc.), přístupnost některých povolání ženám (školy, pošty, telegrafní úřady atd.), jakož i ten zjev, že žena-spisovatelka není dnes již úkazem vzácným, kdežto dříve byl to zjev neznámý; dále počátky organisace žen (spolky paní a dívek, ženské tělocvičné spolky atd.) a pod.

Co se výchovy týče, je tu asi pokrok nepatrný, přece však zdá se mi, soudě z některých zkušeností, že porozumění pro duševní život dítěte a následek toho: úpadek kázeňského rázu rodinné výchovy pokračuje. (P. d.)

Falšování selských dějin jihočeských.

Po uveřejnění článku Ad. L. Krejčíka »Falšování selských dějin jihočeských« v Rozhledech č. 23., očekávali jsme všichni interesující se o hnutí kubatovské na Blatech, odpověď p. F. M. Čapka, autora brožury: »Rychtář Jakub Kubata, dal hlavu za Blata«, ve které vyvrátí tvrzení p. Ad. L. Krejčíkovo, že falšoval dějiny jihočeské. Čekali jsme tím spíše, jelikož p. F. M. Čapek dal brožuře své tvar nikoliv románu, ale historické stati a sám za znatele dějin jihočeských se vydával; mimo to nezdálo se nám pro p. F. M. Čapka obtížným, dokázati historicky aspoň základní body své brožury ku př. osobu, život, smrt Kubatovu, svobodu Blat, držení těchto pány z Hradce. Vždyť svou brožuru snad z historie čerpal?

Však mýlili jsme se. Jak rozumí obhajování pravdy historické a jaké obránce pro historičnost své brožury našel, dovídáme se v »Jihočeských listech« ze dne 6. dubna č. 40 v referátu jeho o »Bouřlivé schůzi spolku Kubatovského pro zbudování pomníku Kubatovi«. Schůze tato konaná 29. března ve Zbudově na rychtě »u Kubatů«, naprosto prý se lišila ode všech předešlých a svým bouřlivým průběhem dlouho zůstane v paměti všem přítomným účastníkům, ale i v dějinách hnutí kubatovského. Vyjímáme nejdůležitější. Po zahájení schůze předsedou spolku F. M. Čapkem, vstává pan Č. rolník z Písecka, a nabádá sedláky, aby věrni zůstali tradici. V tom rozlehne se místností volání a nepokoj, volání »Hanba«. Mnozí vztyčují ruce do výše, v nich drží nějaký časopis. (Že by ve Zbudově měli tolik exemplářů »Rozhledů«, pochybujeme. Pozn. red.) Předseda zjednav klid, táže se po příčině nepokoje. Hlasy: »Druhdy nám rvali půdu, teď nám rvou tradici a památku. Zjednav opět klid, vysvětluje předseda p. F. M. Čapek, že knížecí archivář z Třeboně Ad. L. Krejčík vydal prostřednictvím »Rozhledů« leták, ve kterém nejen předsedu, ale i myšlenku Kubatovskou tupí a že účelem tohoto letáku jest, zaseti nesvár mezi obyvateli Blat. Všeobecný smích a hlasy: Kdo dal ty kameny na Blata? Spadly s nebe?

Předseda vida nepokoj, končí schůzi, před tím ovšem shromáždění se usnesli, poslat dva mluvčí ke knížeti Švarcenberkovi, aby zakázal úředníkům tímto způsobem myšlenku kubatovskou tupiti.

Tak předseda spolku kubatovského na Blatech a autor brožury »Jakub Kubata dal hlavu za Blata. Děj a vzpoura na Blatech ke konci 16. století«, F. M. Čapek dokázal historičnost své brožury. *F. Ch.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Před Mitrovicí postřelený ruský konsul *Ščerbina* dne 8. t. m. zemřel. Voják Arnaut, jenž po něm střelil, byl původně odsouzen k několikaletému žaláři. Ale proti tak nízkému trestu ozvaly se ruské listy a tak rozsudek byl v Cařihradě zrušen a vynesen trest smrti. Zdá se, že tím, jakož i peněžitou náhradou, jež Turecko zaplatilo rodině Ščerbinově a diplomatickým zadostučiněním je odbyta tato aféra, od níž se čekalo ráznější vystoupení Ruska a že zájem Ruska a Rakouska, aby zůstalo při statu quo, bude i na dále rozhodující:

Rak.-Uhersko. Říšská rada sešla se 22. t. m. na den.

Uherskou sněmovnou táhne protirakouský a protiarmádní duch. Dne 16. t. m. byla veliká bouře, že bylo v kadetní škole v Pétikostelí potrestáno několik chovanců za to, že odepřeli zpívat hymnu „Zachovej nám!“ Dle zprávy min. Fejervarya „střídají se každou neděli uher. a rakouská hymna. Ježto několik chovanců nechtělo 15. března „Zachovej nám“ zpívat, nedostali dovolenou. Na to jeden z nich řekl, že se to musí říci posl. Rakovszkému, že je to svinstvo. Chovanec, jenž nechtěl zpívat, byl zavřen jen na 3 dny.“ Oposice ve sněmu bouřila pro to dva dny.

Země české. Od velikonoci značně se přiostřil poměr náš k vládě. Na schůzi voličů 16. t. m. na Smíchově posl. Fiedler již otevřeně vyložil, že poslanci propustili 1. čtení vyrovnacích zákonů, ježto „dle sdělení klubovního vedení měla mimo jiné splněna býti dávná naše tužba, česká universita v Brně" a protože vláda „projevila ochotu k ústupkům, o kterých mezi vedením klubu a vládou bylo vyjednáváno" . , „Smíru, jak dnes se vysvětluje, se nedaří, nikoliv naší vinou." A tudíž postup obstrukční proti vyrovnání bude asi nevyhnutelný" a nové volby „zdají se býti blízkými". I tu doporučoval dr. Fiedler jako v Králově Městci usjednocení stran, jež se volby účastní, o jednotném postupu v určitých politických a národnostních otázkách.

Také „Nár. Listy" ladí od předvelikonočního nezdařeného jednání dra Pacáka a Stránského s mp. Körbrem do obstrukce. Jmenovitě vídeňská redakce ve svých telefonických zprávách do obstrukce. žene.

V neděli 19. t. m. zasedal v Praze mladoč. výkonný výbor. Patrně šlo o sjezd důvěrníků. Nebude prý se na něm jednati jen o taktice a minulosti, ale i o organisaci a programu pro budoucnost. „Nár. Listy" 19. t. m. počaly tisknouti článek o programových zásadách strany, zvláště se zřetelem k tomu, pokud byly stranou zanedbány či odstaveny. Sjezd prý bude rokovati o tom, které státoprávní, kulturní a hospodářské požadavky jsou nejnutnější. Zdá se, že volba dra Baxy stranou zatřásla! Jinak lze jen schvalovati, že důvěrníci budou zaměstnáni rokováním o programu a organisaci strany a že patrně o taktice klubu rozhodovati nebudou. (Viz „Rozhl." č. 27 čl. „Mámení se přitovaryšilo".) Alespoň novinami se potlouká zpráva, že dr. Pacák složí mandáty, neponechá-li sjezd důvěrníků klubu volnou ruku v rozhodování o taktice. Dalo by se to vyřídit zpříma (viz citovaný článek v Rozhl. 27), ale hrozbou a nátlakem je to češtější!

Posl. *dr. Fořt* mluvil na schůzi voličů v Nymburce a Sadské 19. t. m. Pravil: „Körber kdyby i chtěl, nemůže a nesmí nám proti diktátu německému poskytovati jakékoli opravdové koncese jazykové či národní, hrozící výbuch německé obstrukce tomu brání. Nějakou makavou positivní kořist svojí obstrukcí na ten čas nedosáhneme." „Účel náš může být jen negativní; musí záležeti v tom, abychom zmařili vzrůst a vývoj vládní a parlamentní soustavy." „Vybavit Rakousko a parlament z kleští německého teroru" a na jiném místě zcela konkretně pravil dr. Fořt, že jde o to, aby Körbrova vláda byla poražena a aby nastoleno bylo ministerstvo neutrální. S těmito názory posl. dra Fořta jsme se zabývali v tyto dni častěji. Dnes můžeme tedy přestati na tom, řekneme-li, že vybaviti parlament z teroru německého obstrukcí jest tolik co hasiti oheň olejem. Tu je pomoc „zameziti obstrukci vůbec přiměřenou změnou jednacího řádu", jak pravil posl. Fořt v Kolíně 25. ledna. Posl. Fořtovi byla v Sadské odhlasována resoluce, jež končí slovy: „Kdyby poselstvo české na radě říšské dosavadním směrem v politice se bralo, aby (dr. Fořt) z klubu vystoupil a samostatnou práci na radě říšské zahájil."

Veřejná správa. *Reforma veřejné správy* je nejnovější frází vládní. Že frází patrno je ze zpráv přímo ohromujících, jež zvěstovaly, že a jaký atentát chystala vláda na samosprávu našich obcí. „Rad. Listy" z 1. dubna č. 27. str. 5. první přinesly zprávu z Moravy o oběžníku c. k. okr. hejtmanství v Moravské Ostravě, dle něhož připadlo ministerstvo války na myšlenku zaopatřovati vysloužilé poddůstojníky tím, že by „svéprávnými" úřady při obsazování kancelářských a manipulačních míst úřednických byla dávána vysloužilým poddůstojníkům přednost před ostatními uchazeči i aby všechna místa sluhů a dozorců u zmíněných úřadů takovým poddůstojníkům byla vyhražena, že by se jim započítávala vojenská služební léta tak jako by byli sloužili samosprávě a že by se přípustné stáří k dosažení míst v občanské službě pro vysloužilé důstojníky stanovilo podobně jako u státních úřadů 45 rokem, poněvadž by stanovení nižšího stáří výhody poddůstojníkům poskytnuté značně obmezilo. Podobného obsahu byl asi oběžník, o němž

dle zpráv denních listů bylo odmítavě pojednáno v zem. výboru král Českého. Požadavky vlády tuto vyložené velmi podezřele upomínají na poslední řeč dra Körbra: Zkormoucen jsem pozoroval, že starostové malých vesnických obcí, kteří při své volbě byli ve spořádaných poměrech, na konci své úřední činnosti až příliš často jsou lidmi finančně ruinovanými. Tomuto zlu má býti učiněna přítrž a může se tak státi, bude-li od počátku starosta přidržován k pořádku a dá-li se mu k ruce schopný společník jako účetní.“ Feldvéblové, vysloužilí četničtí strážmistři a p. šarže mají snad býti k tomuto úkolu povoláni? Tím způsobem ovšem by se odstranilo hladce to, co nazval dr. Körber v téže řeči „Vielregiererei“, stačilo by jen postavit tyto „schopné společníky“ pod různé komando okresních hejtmanů. A tak se skoro zdá, že ve Vídni od let není vroucnějšího přání, než aby se něco podobného uskutečnilo. Více jak desítiletí tomu, co bylo jednáno o úpravu služebních poměrů obecních úředníků. Co tehdy bylo potíží s vládou (poslanec dr. Fiedler mnoho o tom asi ví), než se dospělo k nějakým positivním výsledkům a to jen tím, že mimo vše očekávání její zem. výbor v osnově příslušného zákona pro sněm král. Českého přistoupil na požadavek vládní, aby i konceptní i účetní úředníci, na něž pomýšleno bylo, konali praktické zkoušky za účasti a dozoru státu. Osnova podána současně s osnovou podobné úpravy poměrů úředníků okresních. Do dnes však ani jedna ani druhá nestala se zákonem, poněvadž jsme u nás sice ukrutní autonomisti, kteří by s chutí nadělali předpisů a zákonů, ale sami, neb svými organy je prováděti, sebe samy spravovati, nám nevoní. Jen at někdo vyjde za humna Prahy a uvidí, jak to se samosprávou u nás vypadá! A i české odpovědi vládě, i ty, nad nimiž se R. L. dmula prsa radostí, i ty, při nichž tomu tak nebylo, dopadly podle toho. Nikde se neřeklo, že inteligence feldvéblů naši samosprávě na nohy nepomůže, ta že potřebuje něčeho jiného. Právnická fakulta české university je nabita, hodně našich lidí studuje práva i jinde, za chvíli budeme českými právníky dláždit ulice, ale přes to si nám vůbec někdo troufá přijít s feldvébly, spasiteli české samosprávy! Ovšem i Němcům, ale jimi nikdy nebyl na samosprávu kladen takový důraz, jako se strany naší, mimo to však jsou na straně německé v tomto směru velmi parátní. Dokladem je mimo jiné zajímavý projev, prý z kruhů venkovského velkostatku v Pr. Tagblattu 25. března otištěný, který ukazuje stejně nevalnou přízeň — bohužel přesvědčivě odůvodněnou — vůči některým samosprávným tělesům. Slabou útěchou je nám pouze, že ovšem proti *nynějším*. V článku tom navrhuje se totiž spojování menších obcí ku společné zemí placené správě, avšak jen *účetní*, nepovolování nových samostatných, z dosavadních vylučovaných obcí a prudce se útočí na okresní zastupitelstva (preludium pro krajské zřízení?) proto, že ochuzují obce venkovské ve prospěch okresních měst. Jak patrno, všude, kam se podíváme, je v samosprávě u nás něco v nepořádku, ale odhodlání, udělati jednou pořádek, neviděti nikde. A tak konec konců, kdož ví, nebyli-li by ti i feldvéblové pokrokem.

Hospodářský. Ještě *Velká Praha*. Zmínka naše v č. 26. letošního ročníku o Velké Praze, která byla napsána dříve, než uveřejněno poslední vyjádření obcí předměstských o věci té, tala do živého i budiž náležitým způsobem doplněna. Obce předměstské poukazují ve svém vyjádření v podstatě na tytéž okolnosti, jako my jsme učinili. Poukazujít na zvýšení daně činžovní a rozšíření čáry potravní daně, jako hlavní překážk, sloučení obcí předměstských s Prahou a vším právem. Poukazují dál na zdražení správy autonomní jednak tím, že by rozšířený kruh působnosti magistrátu přešla t. zv. politická správa, kterou dnes v předměstích vykonávají c. k. okr. hejtmanství, jednak tím, že by správa tal velikého obvodu byla složitá (zajisté!) a vším právem vytýkají, že stá nejeví nejmenší ochoty ze zvýšeného výnosu uvedených daní něco n úhradu těchto nákladů chystané nové obci poskytnouti. Na tuto věc zejména nebudiž zapomínáno. Je dobře známo, jak vláda dra Körbr umí si předcházeti kde koho z vlivných činitelů v kruzích vojenský

a dvorských — stačí jen poukázati na to, co všecko učinila pro vojsko, vůči němuž dávno nebyla žádná vláda tak povolna jako tato, a na předlohu o civilní listě, jak umí shánětí potřebné prostředky na splnění kde kterého přání těchto kruhů, a jak na druhé straně šetří ve všech oborech správy v Čechách. — Dolní Rakousy, Halič, Slezsko (!) ba i Morava lépe jsou ve veřejné správě na tom, než Čechy a v Čechách zase Praha. S jakým personálem vede se politická a finanční sprava v Praze, je neuvěřitelno. Politická správa, která pohybuje se pořád jenom na samém pokraji katastrofy t. j. naprostého zbahnění agendy, má se hoditi nové Praze na krk. To však znamená ihned velké rozmožení počtu úřednictva oproti nynějšímu stavu, neboť autonomní správa nemohla by tak ignorovat nářky a stesky občanstva do magistrátní správy jak činí vládní kruhy vůči výtkám bídnosti správy nynější při naprostém vyčerpávání sil a přes nejlepší vůli a schopnosti dotyčných úředníků. Co však se správou finanční? Prý by i *vybírání* daní v předměstích přešlo na novou Prahu. Bylo by zajisté úkolem jednatelů vymoci, aby aspoň toto břemeno a spolu vybírání v dosavadní Praze převzal resp. ponechal si stát. Avšak co s úřady pro *vyměřování* daní? Dosavadní dvě pražské berní správy a berní referáty u předměstských c. k. okr. hejtmanství jsou přímo příkladem správy daní přímých, jaká nemá být. Nedostatek věcí řádně znalých konceptních úředníků (dlouho-li je tomu, co jednomu z nich v „Právu Lidu" bylo vyčteno, že si dává vyřízení nesnadnějších spisů koncipovati od úředníka podřízeného druhu a že je pak sám pouze opíše!), záplava berních (kasovních) úředníků (neprávníků) na místě konceptních, při hejtmanstvích naprostý nedostatek úředníků účetních, jak z jediného pohledu do „Statusu" patrno. U c. k. okr. hejtmanství pak vůbec, jak u politických, tak u finančních oddělení, schází to, k čemu u soudu je soudní kancelář, orgán pro práce manipulační. A jaké místnosti úřadní má na př. II. berní správa pražská, s tmavými chodbami, kde ani umělé světlo nehořívá, bez veškeré orientace, pravé bludiště pro poplatníka, s těsnými úřadovnami, v níž každé sedí více úředníků, jež současně konají úřední šetření, která mají podle zákona zůstati v tajnosti, ale která se takto stávají veřejnými, zejména, čeká-li v téže místnosti na úřední řízení ještě celá řada osob! — Z Libně zase musí poplatníci choditi 2 hodiny cesty až do Náprstkovy ulice k I. berní správě. — A konečně ten berní šroub v Praze! Známe případy z kruhu velkého průmyslu, že průmyslníci raději přesídlili do Vídně, která sbírá smetanu důchodů celé říše a kde se dosti vybere i když se větší příznané obnosy beze všeho berou za základ zdanění, jen aby tak ušli zdejšímu zcela libovolnému a často závratnému zvyšování přiznaných obnosů důchodových. Zde by tedy bylo na místě zasáhnout a v čas na nápravu pamatovat a to v tom směru, aby se zřídil dostatečný počet berních správ (Holešovice-Bubny dlouho již marně jedné se domáhají!), aby dotovány byly výtečnými konceptními úředníky v dostatečném počtu, aby odstraněni byli od nich berní úředníci, zřízeny kanceláře pro práce manipulační a řádná účetní oddělení. — Stejně pak mělo by se státi s úřady poplatkovými, jediný by nestačil a byl by nepraktický pro město tak velké rozlohy a o hodnotě nynějšího daly by se povídat veselé anekdoty, kdyby se věc tak smutně nedotýkala kapes poplatníků. Ve věcech finančních, jimiž advokáti nejméně se obírají a jež pak přirozeně také nejméně ovládají, je potřebí úřadování co nejsvědomitějšího a nejpřesnějšího, nemá-li se poplatníkům natropiti nesčetných škod! Praha, tolik poplatná, zejména pak Praha Velká, má nárok, aby se jí úřadovalo aspoň tak jako směšně nepatrně poplatné a skvěle úřady i úřadnictvem dotované Haliči, zejména když by stát měl z ní vymačkati takový tribut (jen větší výnos zvýšené činžovní daně státní vypočítávají předměstské obce na 2,860.959 K 46 hal.!), jaký se neukládá vždycky ani po prohraných vojnách. Právem volají předměstské obce po větší dávce rozumu a hodně menší citu. Hodnou dávku věcné znalosti a řešení již dnes naléhavých úkolů správních atp. doporučovali bychom my! Ponechati starost o úkoly zmí-

něné vládním kruhům samotným nelze, znamenalo by to prosté zachování stavu nynějšího sem tam s nějakou záplatou. Je ovšem přirozeno, že na bezprostředné úkoly nové autonomní správy na př. politické a p. v první řadě se pamatuje, ale to nemůže a nesmí býti na závadu tomu, aby se pamatovalo i na ostatní, právě zmíněné. Konečně pak ještě něco. Běží-li již o úpravu daně činžovní, mělo býti — bez ohledu na možné změny soustavy zdaňovací! — postupováno aspoň tak, že by se sice o něco zvýšila daň v obcích předměstských, současně však částečně snížila daň v dosavadní Praze, ač netřeba se tajiti míněním, že nikterak není nutno bezhlavě daň v dosavadních předměstích zvyšovati, poněvadž jiné jsou poměry nájemní v dosavadní Praze, středisku všeho obchodu a hospodářského ruchu budoucí Velké Prahy a jiné v předměstích na periferii ležících a tudíž narážení jich na jedno kopyto je nepřirozeným, stejně jako na př. poměrů nájemních na Malé Straně a Hradčanech na kopyto poměrů v Praze ostatní. — A daň potravní měla by býti vůbec zrušena a nahražena jedině smysl mající obecní daní tržní, stíhající *prodavače* výhodněji než na venku prodávající na velkopražském trhu, a pokud možno zařízenou tak, aby nebylo lze ji přesunouti (na př. vstupní lístky na pražské tržiště atp.).

Národní podnik obchodní a průmyslový spěje za úsilovné činnosti svého místopředsedy p. J. Urbana a úřednictva ke kýžené konsolidaci. Spolek čítá 6400 členů se závodním kapitálem 445.800 K. Podnik vyrobil loni 6·8 milionů tužek; dvě třetiny jich spotřebují školy. Celkový prodej vyrostl loni o 10 tisíc korun. Čistý zisk 4328 K připouštěl by vyplácení 3proc. dividendy, ale správní rada navrhuje, aby přenesen byl na nový účet. Letos asi už naposledy to bude, co se nevyplatí dividenda.

Školský. *Čtvrtá třída* při měšť. školách, jíž se dožaduje učitelstvo veškerých měšť. škol v Předlitavsku, stala se podnětem německému školnímu inspektoru, prof. Effenbergerovi, pro drsný výrok, že mnohé učitele měšť. škol žene jen ctižádost a marnivá snaha po postavení a titulu profesorském, a to prý je hlavní základ všech návrhů na zřízení 4. tř. K tomu připomínáme, že učitelstvo českých měšť. škol prohlásilo, že nemůže svoliti, aby měšť. škola byla jen pouhým napodobením škol středních, nýbrž že má svojí 4. třídou zvýšiti vzdělání lidové na základě praktického života.

Sociální. Ohlašuje se osnova *starobního a invalidního pojištění dělnictva*, jež bude zahrnovati jak dělnictvo pracující za denní mzdu tak zřízence s platem týdenním a měsíčním, (předloha o starobním a invalidním pojišťování soukromých úředníkův stala by se tak zbytečna a byla by vzata zpět), jakož i reformu úrazového a nemocenského pojištění. Předloha je prý v ministerstvu vnitra vypracována a bude předložena pracovní radě a na podzim anketě složené z podnikatelů, zástupců dělnických organisací a všech zástupců V. kurie. Social.-demokratické listy praví, že dělnictvo nedá souhlasu k žádné osnově zákona, která by stát sprostila povinnosti přispívat na invalidní a starobní rentu.

Ozvuky a paběrky.

A v Čechách ještě není ticho! V předminulém čísle »Rozhledů« seznámili jsme na str. 691. čtenáře své se článkem p. V. Dyka v Přehledě č. 18, jímž p. Dyk karakterisoval ovzduší let devadesátých v literatuře. Pan A. Sova jemu odpovídá v č. 20. »Přehledu« obšírnějším článkem, ve kterém příkře odsuzuje a se zříká celé starší generace literární, zastoupené — »Májem«. Praví p. Sova: »Je tu generace stará, se starými tradicemi, se svým nevkusem, svou autokritickou zabedněností, se svou tradiční literaturou, která už nebude jinou —« a »generace stará jako generace mladá (v Máji?) všude hnus dne, smutek neupřímnosti, lstná zloba stolních společností, jimž záleží na zužitkování chvíle pro vyvýšení sebe, pro svou politiku a pro svá kreda.« Dále praví p. Sova, že Družstvo Máje bylo založeno »pro šíření literatury hlavně dočasných. (Což jsou i věční členové Máje? To by bylo

jistě k zoufání!) členů«, a »přejíti musí po energickém boji (Ovšem že!) v dědictví nových a schopnějších generací, než byly všecky minulé a než jsou nynější«. (P. Sova prohlašuje níže, že není »ani v táboře staré ani mladé generace*.) Pan Dyk velice trefně k tomu praví, že ta příští »schopnější« generace Máje, jsou ti „Fučíkové, Breskové. Havlasové, Müldnerové, Rožkové, Lešehradové, Zíkové« a končí svoji polemiku slovy: »Je třeba se rozhodnout: buďto jste proti Máji, jeho působnosti, jeho vystupování, proti cenám dávaným Škampům, proti hromadným projevům, proti nájezdům na »reptilní tisk« — anebo kryjete to vše, mlčíte, zůstáváte v oné společnosti, na niž jste tolikrát útočil.« Vítáme tuto polemiku p. A. Sovy s p. V. Dykem, jakožto důkaz, že není v Čechách tak mrtvé ticho, jak se v táboře starých myslilo. Naše »Oslava papírové pyramidy" nebyla tedy výkřikem na vyprahlé pouští. Po zdrcující kritice společnosti Máje, již p. Sova pronesl, jsme zvědavi na resoluci, již Máj na příští valné hromadě jistě neopomene proti p. Sovovi prohlásiti a k podpisu celému 76 člennému cechu dáti.

Prof. Delitzsch proti císaři Vilémovi. Druhá přednáška prof. Bedř. Delitzsche o thematě „Babel a bible« vyšla již v třetím vydání (nákl. něm. nakladatelského ústavu v Stuttgartě). Třetí vydání jest rozmnoženo úvodem, kterým se prof. Delitzsch ohrazuje, říkajíc proti pojímání císaře Viléma, prosloveném ve známém jeho listu admirálu Hollmannovi, jakoby starý zákon měl přese všechna novější zkoumání ve všem význam knihy náboženské, a proti jeho přeceňování ethického profetismu israelského. Zníť úvod Delitzschův takto:

Na objasněnou.

Kdož jest to, ježto se béře z Edom, v ubroceném rouše z Bozra?
ten ozdobený rouchem svým, kráčeje u velikosti síly své?
„Já*) jsem, kterýž mluvím spravedlivě, dostatečný k vysvobození."
Proč jest červené roucho tvé, a oděv tvůj jako toho, kterýž tlačí v presu?
„Pres jsem tlačil sám, aniž kdo z lidí byl se mnou:
tlačil jsem nepřátely v hněvě svém, a pošlapal jsem je v prchlivosti své,
až stříkala krev (i nejsilnějších) jejich na roucho mé, a tak všecken oděv svůj zkálel jsem.
Den zajisté pomsty v srdci mém, a léto, v němž mají vykoupení býti moji, přišlo.
Když jsem pak viděl, že není žádného spomocníka, až jsem se užasl,
že žádného nebylo, kdo by podpíral, a protož mi vysvobození
způsobilo rámě mé, a prchlivost má, ta mě podepřela.
I pošlapal jsem národy v hněvě svém, a opojil jsem je prchlivostí
svou, a porazil jsem na zem nejsilnější reky jejich.**)

Opravdu, pravý beduinský zpěv válečný a vítězný dle slohu a smýšlení. Nikoliv! Toť Isaiáše kap. 63, v. 1—6. Tento výrok a sta jiných prorockých výroků, plných nezhladitelného záští proti okolním národům: proti Edomu a Moabu, Assuru a Babelu, Tyru a Aegyptu, většinou mistrovské kusy hebrejské výmluvnosti, mají představovati ethický profetismus Israele, snad na jeho vrcholu! Tyto výlevy politické žárlivosti, vyrozené z určitých poměrů časových a s lidského stanoviska, snad pochopitelného náruživého záští pokolení dávno zašlých, mají nám dětem dvacátého století po Kristu, mají také západním a křesťanským národům sloužiti ještě za knihu náboženskou k umravňování a povzbuzování! Místo abychom »s dikem se podivujíce« ponořovali se v řízení boží ve vlastním svém národu od germánského pravěku až na naše dny, přiznáváme dále z nevědomosti, vlažnosti nebo zaslepenosti oněm staroisraelským věštbám ráz »zjevení«, který neobstojí ani ve světle vědy ani ve světle náboženství nebo ethiky. Čím hlouběji se ponořuji v ducha starozákonného prorockého písemnictví, tím úzkostlivěji stává se mi u Jahve, jenž národy poráží nenasytným svým mečem válečným, který má jen jediného miláčka, naproti tomu vydávaje v šanc všechny jiné národy noci, hanbě, zkáze, jenž děl již Abrahamovi (I. Moj. 12, 3): »Požehnám také dobrořečícím tobě a zlořečícím tobě zlořečiti budu« — já***) pak beru své útočiště k tomu, jenž žije a umíraje, učil: »Žehnejte těm, kteří vám zlořečí« a skrývám se pln jsa důvěry a radosti a opravdového snažení po mravném zdokonalení v boha, k němuž nás učil se modliti Ježíš, k Bohu, který jest milujícím a spravedlivým otcem nade všemi lidmi na zemi. *K.*

*) t. j. Jahve. — **) dle znění Biblí kralické.
***) t. j. prof. Delitzsch proti císaři.

Král. čes. zem. ústavy pro choromyslné v Praze. Před třemi roky zavezl můj švakr syna svého do ústavu pro choromyslné v Praze. Chlapec přidělen byl německému oddělení, ačkoli neuměl slova německy. Téhož dne byla totiž řada na německém oddělení a proto všichni nemocní tam byli přidělení bez ohledu na národnost. Když jsem navštívil svého synovce, protestoval jsem u lékaře »ode dne« proti tomu přidělení, ale marně. Chlapec zůstal mezi Němci. Štěstí bylo, že na chlapce přicházely záchvaty šílenství v určitých dobách, tak že v ostatní dobu byl zcela rozumný a lékaři mohli ho potřebovati ku své posluze, ku stavbě kuželek a k různým pracím. Jen to jej snad po $1^1/_2$letém setrvání v ústavě vyléčilo. Styk s ostatními nemocnými, Němci, byl by jej jistě připravil o rozum. V dobách šílenství býval od opatrovníků bit a nerad vzpomíná nyní na ty chvíle. Opatrovníci při každé návštěvě měli otevřené ruce na bakšiš, a kromě toho, co bylo přineseno nemocnému pro pochoutku, odejmuli mu hned po návštěvě. Ostatní poměry shledal jsem takové, jak jsou vyličeny v předešlých číslech »Rozhledů« a chtěl jsem je uveřejniti svého času v denních listech, ale zprávy mé o tom dostaly se do redakčních košů. Taková byla obava, aby se nefuklo na slabiny našich zemských ústavů. *Šr.*

Schůze politické s obligátním thematem O politické situaci se už přejedly, jak jsme se zmínili v Rozhl. č. 17. »Čas« 14. t. m. správně praví: »Naši poslanci nesmějí přijíti k voličstvu jen s řečí o politické situaci, je nutno, aby šli mezi lid a pověděli mu právě tak, jak má použiti nových vynálezů hospodářských, jako mu mají povědět, jak má spořiti a co má čísti.«

Špačci vracejí se v české budky k jaru,
do Čech zavítala z vlasti kaviaru,
zpěvačka jediná, Gorlenko-Doliná.
Černozobým špackům staví v sadech budníky,
po městech koncertní pořádají podniky. —
Hoj ty špačku ptáku, za lubem co míváš,
přicházíš nás těšit, lahodně nezpíváš,
v sadě třešně mlsáš, třešně sotva zralé,
a to peří tvoje, peří krásy malé. —
Radostně, holenku, vítám za to Gorlenku!
Její koncerty, nu péro nechť prozradí,
politické mají tajné všem pozadí:
na oko v nich světu zpívají a hrají,
měnu korunovou v bráně vybírají,
však jen k ošálení německého světa!
Jiná za tím v dáli, jiná kyne meta,
Hosudara z mlhy jasná silhueta.
Těmi koncerty se nenápadně chystá,
v evropském koncertě akord, změna jistá,
poslyšte a mlčte, máť už velké chance
franko-rusko-česká svatá aliance!

Dopisy. *Národní slavnosti?* Nic snazšího Zde je recept (na letní sezonu)! V předvečer v 8 hodin promenádní koncert místní kapely ostrostřelců nebo voj. vysloužilců. O 9. hod. več. osvětlení města a pochodňový průvod. Zpěv. Ohňostroj (bengálský oheň). V neděli ráno o 5. hod. budíček Vítání hostů (banderia, na žebřinových vozech). O půl 11. hodině dopol. seřadí se průvod. Střelba z hmoždířů Na náměstí polní mše. Pak kantáta. Slavnostní řeči. O 2. hod. banket. O 3. hod. koncert. Od 5. hod. až do rána tanec.

Redakční. P. Dr. T. zde a p. K. v T. Díky za upozornění. »Koncertní« zpěvačka slč. Kačenka Narcisa Colli-Kollihová v Turnově zpívat umí sice špatně, jak jsme v Praze slyšeli, ale patrně je pravý její obor dávat koncerty v nadávání. V tom už mistrovství dosáhla takového, že chybí jen k úplné slávě její, aby pohostinsky vystoupila někde na Zeleném trhu. Tam by našla mnoho příbuzných duší, ale my s touto »pěvkyní« »koncertovati« nebudeme. — Kš. V. Pozdě. Bude příště.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 2. KVĚTNA 1903. ČÍSLO 31.

Rectus.

Případ Rectusův, v jehož projednávání osvědčila veškera žurnalistika bez rozdílu národností a stran vzácnou jinak jednomyslnost, je hluboce významný nejen pro osoby v něm súčastněné, ale mnohem ještě více pro kulturní prostředí, v němž se odehrál. Dva muži tu stojí proti sobě. Jeden z nich mohl by býti bez vší nadsázky řečeno, typem orientálního despoty. Člověk dnešní doby s trochou jen citu marně se snaží pochopit otupělost či spíše nevyvinutost svědomí a právního citu, jakého bylo potřebí, aby člověk jednal s člověkem tak, jako jedná olomoucký arcibiskup s kněžstvem své diecése. Případ faráře Ocáska nestojí tu nikterak osamocen, ač ovšem je nad jiné drastický. Chápete surovost mysli, jaká se tají v depeši zaslané Hoferovi (po denunciaci Lepaříkově), v níž jeho doznání činí se podmínkou propuštění Ocáskova z vazby? Neslyšíte v těch slovech, s nimiž konečně nevinně vězněný kněz je propuštěn na svobodu: »Odeber se na své stanoviště,« ozvuk hlasu pána, který zmrskav bez příčiny psa káže mu lehnouti si pod stůl? Chápete úroveň právního citu, jakou předpokládá instrukce d aná arcibiskupem soudu delegovanému nad Ocáskem? Tak jednati může pouze člověk, který zná jen zásadu despotické vlády: Mým právem jest Má moc; člověk, který právě z této příčiny nemůže pochopiti, že by vůči svým podřízeným mohl se dopustiti bezpráví — neboť že se tu nejedná o ojedinělý akt okamžitého návalu vášně, uražené osobní ješitnosti, ale o stabilní vlastnost povahy, vysvítá z tolika případů jiných, kde s kněžími rovněž tak despoticky nakládáno, z jednání arcibiskupova vůči úřednictvu, dělnictvu, sousedům jeho statků atd. Jest třeba vmysliti se hodně daleko nazpět do středověku, anebo do vzdálenějších nám ještě poměrů ve starých asijských státech a státečcích, abychom si utvořili nějaký pojem o stavu mysli, jaký toto jednání předpokládá. Nemluvím o jiných vlastnostech této povahy: o úžasně nízké úrovni jak rozumové tak mravní, jaká zračí se na př. v článcích »Moravana« nebo »Olmützer Zeitung«, při kterých, četli-li jste je, zachvívali jste se hnusem; ale pře-

cházím k jiné věci, důležitější. Jest jistě příznačno, že tento muž, který měrou tak podivuhodnou a dnes již vzácnou představuje vlastnosti despoty, jest spolu representantem jednoho z nejvyšších úřadů v církvi, která samojediná činí si nárok na to, že dochovala a hlásá Kristovo evangelium lásky a svobody; a že není katolíkem nikterak povrchním, ale horlivým, zaníceným a zbožným. A přece tato katolická zanícenost a zbožnost dovede se v jeho mysli docela dobře snést s oněmi vlastnostmi, které, řekli byste, jsou tak příkře protikřesťanské. Toto náboženství nemá v sobě tedy ani tolik síly, nepravím, aby vykořenilo, ale jen aby uvědomilo člověku tyto vlastnosti — já alespoň nepochybuji o tom (a znám dra Kohna dosti dobře), že Kohn vše, co koná, koná bona fide, v nejlepším úmyslu, bez nejmenší výčitky svědomí, v přesvědčení, že koná věc dobrou, nutnou, spasitelnou; že není to subjektivně zlomyslný člověk, zla, jež koná, si vědomý, ale naopak konající je s touž naivní prostomyslností, s jakou malý chlapec utrhává křidélka lapené mouše. Nuže to je příznačno mnohem více než pro dra Kohna pro katolicism dnešní: že tento katolicism klade v praxi tak málo důrazu na mravní ctnosti, na povinnosti člověka k člověku, že tak malý má vliv na vývoj mravního sebevědomí v člověku, klada hlavní důraz na kultus, na formality, na růžence, modlitbičky, obrázky, škapulíře, u kněze na brevíř, askési, až k té neholené bradě a po kolena sahajícím kabátům; že kněz, který by na př. se objevil před svým biskupem ve světlém krátkém saccu, vzbudil by u tohoto mnohem větší nelibost, než kněz lakomý anebo dopustivší se bezpráví vůči jinému člověku. Pochopíte-li to, pak pochopíte zároveň, jak Turecký, defraudant z Kateřinek, mohl býti horlivým katolíkem, jak Drozd mohl napsati knížku (Cesty veřejného mínění) dýšící vroucí katolickou zbožností a voditi poutnické vlaky, jak může dr. Kohn dělati to, co dělá, pochopíte konečně ty faráře, kteří ač hluboce zbožní, dovedou s touto zbožností ve svém svědomí srovnati i lakotu a necitelnost, s jakou vymáhají stolární poplatky na chudině. Nekazí-li tento katolicism dnešní zvlášť ve formě, jaká mu dána jezuity, svědomí přímo, kazí je jistě nepřímo tím, že ho nevychovává anebo vychovává jen málo; tím, že dodávaje zdání nejvyšší mravnosti skutkům a vlastnostem pro skutečnou mravnost, zejména pro poměr člověka k člověku, bezvýznamným, dává mravnímu snažení člověka falešný směr a ukolébává ty, kteří tímto směrem se berou, v ilusi mravní povýšenosti, byť to byli i lidé vskutku vysoce nemravní.

Než vraťme se k našemu případu. K tyranii je třeba otroků a k tomu, aby kdo byl otrokem, je třeba otrockého smýšlení; to jsou podmínky, bez nichž by žádná tyranie vůbec nebyla možna. A tisíce takovýchto otroků žije v českých vlastech, z těch pak na Moravě mnohem ještě víc než v Čechách: nikde s takovou byzantinskou servilností nevycházejí vstříc de-

spotovi, nikde s takovou slávou jej nevítají, jako právě tam, a chcete-li poznati, co znamená byzantinism v literatuře, přečtěte si oslavné články a knížky napsané u příležitosti 10tiletého jubilea Kohnova. Je-li pravdou, že řekl jistý jezuita kněžím olomouckým stěžujícím si do tyranie Kohnovy: sami jste vinni, sami jste si jej tak vychovali, týká se tato pravda nejen oněch kněží, ale i lidu samého, neboť tito kněží jsou přece krev z krve tohoto lidu. A tu se naskytá příležitost uvažovat o nás samých, o jistých vlastnostech národní povahy, daleko rozšířenějších mezi námi, než bychom snad byli ochotni přiznati; na př. o příčinách slabosti naší politiky, o příčinách, proč cizinec mohl vysloviti známé slovo o Čechu líbajícím ruku, slovo, které se nám zdálo urážkou, které však jen ostře charakterisuje pravý stav věcí.

Takový je stav věcí, takové je prostředí, pro které jest případ moravský příznačný. Ale hleděli bychom příliš černě na českou skutečnost, kdybychom v ní nepozorovali také příznaky, ač dosti slabé příznaky nové doby. Nejsou jen otroci se smýšlením otrockým, jsou též tací, v nichž se probouzí vědomí lidské důstojnosti. Proti despotovi Davidovi povstávají proroci Nathanové pravící mužně: Zhřešil jsi, pane! Proti despocii Olomoucké povstal Rozvoj — v Olomouci vznikl a odtamtud také čerpal nejvíce látky. Povstávají Hoferové: četli-li jste před rokem ty články jeho v »Pozoru«, plamenné; jako ze žuly tesané články apostrofující biskupa slovy: Ty Pane, překvapoval vás jistě prorocký jejich ton a ta živelná touha po uvolnění a lidskosti. Než kde je tyranie příliš krutá, kde mimo to vězí ne ve vůli, ne v osobě jednoho člověka, ale v celé soustavě, v celém prostředí církevním a národním, tam je nebezpečno býti prorokem. Otrok, v němž se probudilo lidské sebevědomí a jemuž vynutilo plamenná tato slova, zůstává skryt: Rectus..

Rectus se přiznal; byl nucen se přiznati. Sympatie všech octly se rázem na jeho straně. Byli jsme zvědavi na výsledek zápasu. Už jsme viděli Husa stojícího před koncilem mužně, sebevědomě a těšili jsme se na bezmocnost hněvu tyranova, na jeho pokoření.. »vždyť přece nežijeme už v 15. století!«

Ale kdo zmařil tyto naděje, byl P. Hofer sám. Prohlašuje, že je knězem z přesvědčení, uznává, že chybil proti »Nejdůstojnějšímu Arcipastýři«, je hotov se káti, prosí, aby z jeho článků nikdo nebral pohoršení proti víře atd. A naše sympatie chladnou tak rázem, jako rázem vznikly. Hledali jsme mužnost a nalézáme zase otroctví, otrockou mysl.. Ale nebuďme příliš kvapni v odsuzování! Především si tu zase přiveďme k vědomí náš národní charakter: či neviděli jsme jej tolikrát v radikálním nadšení s heslem: hrr na vrahy! za nímž však následovalo v zápětí malomyslné: prr! Nenásledovaly po slavných výpravách husitských, po Tachovu, Ústí, Domažlicích atd. výpravy do Bazileje, smlouvání, kompaktata, Lipany a konečně prosebná vyslanectva do Říma? Neměli jsme v nejnovější době po mlado-

češích z r. 1891 mladočechy z let přítomných? Po hrdém literárním vzmachu z let devadesátých periodu literárních družstev, Májů atd.?

Ale odbočujeme zase poněkud; trvám, že nemáme více práva odsuzovati Hofera než odsuzovati sami sebe a to tím spíš, že u Hofera byla ještě jiná okolnost, která mu stěžovala, aby vytrval, okolnost, na níž nikdo dosud po zásluze neupozornil. »Jedna věc však v duši mne pálí« (tak zní zpráva o jeho rozmluvě s přátely uveřejněná v Ostravském denníku) »— a tu hlas jeho se zachvěl a zanikl v tlumeném štkání — vzpomínka na staré chudé mé rodiče, na matičku, která schromla v práci pro mé dobro, na otce, který již již očekává hodinku poslední a kterého jistě usmrtí zpráva o mém zatčení. Vždyť v prostotě své nedovede pochopiti moje poctivé snahy, mé nejlepší úmysly a působí na mne hrozným dojmem, uvažuji-li, že zemře snad v domněnce, že syn jeho je knězem nehodným!« — Představte si takovéto rodiče: prosté venkovské lidi odněkud ze slovácких hor, pro něž nejlepším ideálem člověka je »panáček« a kteří tonou v moři nevýslovného blaha, je-li to jejich dítě, které dostoupilo této nebetyčné výše; jak hrdi jsou na svého syna, jak šťastni jím! Ale téhož stupně, jakého dostihuje tato radost a tato vážnost pro stav kněžský, dosahuje i hrůza před odpadlictvím, před knězem, který se stavu svého sešel. Při náboženských názorech takovýchto prostých lidí mohla by rána, kterou by jim takový čin synův zasadil, býti smrtelna. Nuže pro P. Hofera, nechtěl-li se podrobiti, nezbývalo jiné cesty než sejíti s kněžství, a zasaditi tak svým rodičům ránu, o jejíž účincích nemohl předvídati ničeho jiného nežli že by stařičké jeho rodiče uvedla na pokraj zoufalství, kde by viděli celou strašnou práci svého života zmařenu svým dítětem, před tím nejvyšší pýchou a radostí jejich, teď skvrnou nejvyšší hanby, ač-li by je rána taková neusmrtila. Člověk je snad mravně povinen obětovati vlastní své štěstí svému přesvědčení, ale je-li také oprávněn či docela povinen obětovati svému přesvědčení i štěstí lidí jiných, a zejména štěstí posledních dnů lidí sobě nejbližších, matky, která schromla v práci pro něho a otce, který již již umírá, to může býti otázkou. Vmyslete se do postavení takového člověka, a dovedl li byste v tomto postavení jednati jinak než jednal Hofer, pak — vrhněte po něm kamenem. *V. N.*

Postátnění železnic.

Není žádné pochybnosti, že nejdůležitějším momentem v postátňování, která s denního pořádku sotva již zmizí, jest a bude otázka tarifní. Ne po změně firmy té které dráhy se volá, nýbrž po změně dosavadního systemu její správy, či lépe konkretněji řečeno, o to se ve věci usiluje, aby se na postátněných železnicích l e v n ě j i dopravovalo, nežli dnes. Postátnit

velké naše soukromé dráhy a ponechati dosavadní jejich tarify, o čem, jak známo, též se uvažovalo, znamenalo by přijíti z deště pod okap. Jedná se tedy při postátnění o levnější dopravu, tudíž o levnější nižší tarify.

Přirozeným východiskem bude tu otázka, jaký vliv, jaký účinek by mělo jednoduché přenesení dnešních tarifů c. k. stát. drah, totiž drah postátňujících na dráhy postátněné, aneb, což totéž jest, záměna vyšších tarifů soukromých drah za nižší tarify c. k. stát. drah. Účinek ten dá se vyjádřiti nejkonkretněji v určitých, aneb aspoň v přibližných číslicích. V podstatě možno říci toto:

Kdyby se dosavadní tarify c. k. stát. drah přenesly tale quale na trati železnic, jež se mají postátniti, byl by nezbytný následek toho úbytek v dosavadních příjmech dotyčných železnic a to z příčiny dvojí, předně proto, že tarify c. k. stát. drah jsou již samy o sobě nižší, než-li drah soukromých, za druhé proto, že by *další* snížení nastalo propočítáváním tarifů, stupňovitě s klesající jednotkou sazbovou zařízených, ve vzájemné dopravě státních a postát. tratí, tudíž na velkém komplexu železn. sítí.

Dle průměrných výpočtů vládních činilo by naznačené příjmové minus — dopravní pohyb z r. 1900 předpokládajíc — z propočítávání nižšího barêmu vyplývající *ročně* u spol. stát. dráhy asi 7 mil. korun, u sev.-záp. dráhy a jiho-severo-německé spoj. dráhy asi 5 mil. korun a u sev. dráhy cís. Ferdinanda, jejíž tarify se pohybují v stejné výši jako tarify c. k. stát. drah, asi 1·5 mil. korun. S tímto příjmovým úbytkem bylo by nutno počítati, kdyby se naznačené tři soukromé dráhy postátňovaly jedna po druhé.

Kdyby však dráhy tyto byly *současně* postátněny, byl by naznačený úbytek, vyplývající nutně ze *současného* propočítávání nových sazeb dle nižšího barêmu (c. k. stát. drah) ve vzájemné dopravě těchto drah, ještě asi o 5 mil. korun ročně větší.

Tomu jest rozuměti takto. Tvoří-li se nyní pravidelně sazba pro tar. tř. C, dle které tarifuje na př. živec při zásilkách nejméně 10.000 *kg*. v relaci »*Příbram-Pardubice*« (= 194 *km*), započítávají se sazbové jednotky v této třídě dle barêmů dvou, totiž pro trať »Příbram-Praha (Hrabovka) transit« (= 85 *km*) dle nižšího barêmu c. k. stát. drah a pro trať Praha (Hrabovka) trs. — Pardubice« (= 109 *km*) dle vyššího barêmu spol. stát. drah.

Dle prvého barêmu (c. k. stát. drah) proběhne jednotka sazbová v relaci »Příbram-Praha trs« (85 *km*) celé 1. pásmo, t. j. vzdálenost od 1—50 *km*, a jest část 2. pásma t. j. vzdálenost od 51—85 *km*, v tomto druhém pásmu důsledkem stupnicového tarifu s *klesající* jednotkou sazbovou značně zmenšena.

Obdobně týž pochod děje se na trati »Praha trs.-Pardubice« (109 *km*) dle vyššího a jinak (stupňovitě) rozděleného

barêmu spol. stát. dráhy; ježto sazbová jednotka přebíhá ve spojovací stanici »Praha-Hrabovka trs.« na nový, cizí barême, proběhne znovu 1., 2. atd. pásmo tohoto nového barêmu, ztrácejíc tím výhody sukcesivního zmenšování, nabyté již za barêmu c. k. stát. drah.

Jaký to má vliv na výši celkové sazby, viděti z tohoto příkladu. Jednotka sazbová pro třídu C obnáší za každý 100 *kg* na 1 *km* dopravených, haléřů:

a) na trati: »Příbram-Praha trs. (c. k. stát. dráhy) = 85 *km* v 1. pásmu od 1—50 *km* = 0·48, v 2. pásmu od 51—85 *km* = 0·30;

b) na trati »Praha trs.-Pardubice« (sp. st. dr.) = 109 *km* v 1. pásmu od 1—40 *km* = 0·52, v 2. pásmu 41—80 *km* = 0·48, v 3. pásmu 81—109 *km* = 0·42.

Jak z příkladu tohoto viděti, klesla zprvu jednotka sazbová při přechodu z 1. pásma do 2. pásma na c. k. stát. drahách z 0·48 h. na 0·30 h.; ale pak začínajíc znova s 1. pásmem (na trati spol. stát. dr.) zvýšila se na 0·52 a klesnula teprve v 2. pásmu nového barêmu na 0·42.

Kdyby celá trať »Příbram-Pardubice (194 *km*) byla v majetku c. k. stát drah s jediným barêmem (dnešním), nastala by v ohledu tarifním ta důležitá změna, že by jednotka sazbová trvale při přechodu z 1. do 2. pásma, a z 2. do 3. pásma téhož barêmu klesala a to takto: 1—50 *km* = 0·48 h za 100 *kg* a 1 *km*, od 51—150 *km* = 0·30 h. za 100 *kg* a 1 *km*, od 151 až 194 *km* = 0·22 h. za 100 *kg* a 1 *km*.

Dnes za platnosti dvou rozličných barêmů činí sazba (za 100 *kg*) pro třídu C v relaci »Příbram-Pardubice« 103 h., za platnosti jednotného nynějšího barêmu (c. k. stát. drah) pro tutéž trať činila by pouze 72 h., tudíž o 29 h. méně (včetně manipulační poplatek).

Na tento způsob, totiž propočítáváním nízkého barêmu c. k. stát. drah ve vzájemné dopravě postátněných železnic, z níchž dnes má každá jiný barêm, povstal by značný úbytek v příjmech, odhadnutý v případě současného postátnění spol. stát. dráhy, sev. záp. dr. a sev. dr. cís. Ferdin. as 18·5 mil. korun ročně.

Lícem příjmového minus jest ovšem značný prospěch, jaký by z této barêmové transankce vzešel dopravovatelům, zvláště na velké vzdálenosti. Nejlépe by na tom byla Halič, kteráž dnes vyvážejíc a přivážejíc do západních resp. ze západn. zemí (zvláště Rakous a Čech) platí při přechodu na trati sev. dráhy, resp. spol. st. dr., jak jsme ukázali, důsledkem rozličných, stupňovitě zařízených tarif. barêmů, značně vyšší dopravné, nežli by platila, kdyby nynější trati sev. dráhy, a spol. stát. dráhy postátněné, tvořily jednak s haličskými, jednak s českými a dolno- i hornorakouskými sítěmi stát. drah jedinou, tarifně jednotně upravenou síť. Doprava vagonu železného neb ocelového zboží à 10.000 *kg* v relaci »Plzeň-Przemyśl« (865 *km*) stojí dnes

dle přímého svazového tarifu východo-severo-západo rakouského (díl II., seš. 3.) 452 K, za platnosti dnešního barêmu a klasifikace c. k. stát. drah v této relaci stála by pouze 318 K t. j. o 134 K méně! Pochopitelno proto úsilí Polského klubu na říš. radě, s jakým domáhá se brzkého provedení postátňovací akce.

Podotknouti dlužno, že propočítávání barêmu c. k. státních drah již dnes jest (částečně) v dopravě c. k. stát. drah se s e v. č e s k o u drahou.

Pokud o to jde, jak by bylo nutno nový tarif upraviti, aby se nepříznivý finanční účinek převedení barêmu c. k. stát. drah tale quale na postátněné trati buď úplně, neb aspoň částečně paralysoval, jest vláda toho náhledu, že předvídaný úbytek z postátnění řečených tří drah soukromých není tak veliký, aby se mu nedalo zabrániti přiměřenou tarifní konstrukcí

Dle enunciace této, jakož i z nedávného jednání železničního výboru postátňovací lze souditi, že vláda na postátňovací akci vážně pohlíží. Jedná se však o to, zda-li vláda dnes má týž zájem jako dříve na postátnění velkých drah soukromých. Uvážíme-li dobře okolnost tu, budeme dle míry dotyčných zájmů moci usouditi též, s jakou asi rozhodností k postátňování znovu přikročí a za jakých asi podmínek bude je chtíti provésti.

Polititická i hospodářská situace se valně změnila od té doby, kdy postátňovací akce znovu oživena byla. Nejprve nutno si uvědomiti, že v době, kdy vláda tak slibně o této akci ústy želez. ministerstva v poslanecké sněmovně (13. května př. r.) se pronesla, bylo pravděpodobné, že k rak. uher. vyrovnání v nejbližší době sotva dojde, z které příčiny si vláda chtěla pro všecky případy zabezpečiti mohutného hospodářského činitele směrem k Uhrám, totiž sp. st. dráhy. Dnes však, kdy téměř jisto, anebo aspoň pravděpodobné jest, že dojde k vyrovnání, které i v ohledudopravně-politickém dle předložených osnov vyrovnávacích na zásadě parity v celku spočívá, oslabuje se přirozeně v přiměřeném poměru dřívější míra zájmů, které vláda hlavně na postátnění společ. státní dráhy byla měla. Namítne se ovšem, že ustanovení v záležitostech železničních ve vyrovnávacích předlohách (čl. VIII. a IX.) jest doslovně totéž, jaké již obsahuje ministr. nařízení ze dne 22. září 1899 (č. 178 ř. z. ex 1899), publikované v souhlase s vládou uherskou s eventuelní platností do konce roku 1907, čím by de facto podstatné změny oproti status quo nenastalo, avšak dlužno uvážiti, předně, ustanovení toto bylo předem za p r o v i s o r n í (časově i materielně) opatření prohlášeno a po druhé, že nemělo k l a u s u l e l o y a l i t n í, kteráž právě pro tarifní politiku, prakticky jsouc prováděna, velikou důležitost má.

Než i jiné momenty též fiskální povahy nasvědčují tomu, že vláda nemá už dřívějšího zájmu na okamžitém provedení postátňovací akce ve velkém slohu. Jest si jista vláda již dnes, jak se utváří náš hospodářský poměr k našemu nejdůležitěj-

šímu zahraničnímu kompaciscentu v Německu, na základě nové smlouvy obchodní, resp. za platnosti obou nových celních tarifů? Vždyť dnes sotva lze odhadnouti dosah nových ochranářských cel agrárních německých i rakouských, zvláště po stránce dopravně-politické; klesne-li vývoz obilí do Německa, bude to znamenati pro dráhy, jež mají býti postátněny, zajisté velký úbytek příjmový, uvážíme-li, že jen na tratích spol. stát. dráhy r. 1901 dopraveno bylo 78 tisíc vagonů obilí, z kteréhož množství zajisté velmi značná (v želez. statistice za r. 1901 neuvedená) část do Německa vyvežena byla. Podobně se to má s vývozem pivovarského ječmene, jemuž novým německým celním tarifem mají býti hranice Německa přímo zavřeny, a jež právě na železnicích, jež stát míní do vlastnictví převzíti, velmi důležitým dopravním předmětem jest. Neméně nutno počítati s okolností, že nejsou dnes ani přibližně známy účinky, jaké míti bude bruselská cukerní konvence na dopravu cukru, jehož r. 1901 jen na tratích spol. státní dráhy přes půl milionu tun (53 tisíc vagonů) bylo dopraveno.

Uvážíme-li, že i velice nejasné poměry zahraniční rázem též hospodářské politice nový, jiný směr dáti mohou, který by současně podstatnou změnu v dosavádním dopravním ruchu přivoditi mohl, seznáme, že vláda octla se před spletitým komplexem dopravně-politických otázek, před jejichž rozluštěním stěží přikročí k definitivnímu vyřízení tak eminentně důležité otázky, jakou jest postátnění celé řady velkých soukromých železnic.

V Plzni, 10.4. 1903. *O. Šmíd, žel. komisař.*

Láska a umění.

Jestliže ve filosofii pokračují, anebo alespoň živější zájem budí ethika a theorie poznání, esthetika leží na dobro ladem. Za to však přírodní vědy čím dál více se zabývají problémy krasovědy. Pokusná psychologie převádí esthetické city a představy na dojmy nejjednodušší a tyto zase na poměry vyjádřitelné čísly i geometrií. Esthetická anthropometrie zkoumá zákony proporce, symetrie a rytmu lidského těla v celku i jeho údů. Počátky umění zabývá se srovnávací národozpyt. Až k biologickým kořenům uměleckého tvoření se proniká (zkoumání o hrách lidí i zvířat, o zpěvu ptactva) a dochází k problémům, jež zabývají se uměním a krásou po stránce historickoevoluční. A tu poprvé objasněny byly souvislosti pohlavního života a pudu uměleckého a vysloveny názory, že vznik krásných tvarů a dojmů jest v úzké souvislosti s pudem pohlavním.

Čtyři badatelé Naumann, Schenk, Moebius a Pudor skoro současně a každý z nich samostatně došli k podobným závěrům, že totiž mezi pudem pohlavním a uměleckým a mezi krásou a láskou jsou určité vztahy. Jako krásné formy rostlin a zví-

řat, zpěvy ptáků atd. jsou účinkem pohlavního rozčilení, tak jest i u člověka. I nehezký dorůstající člověk stane se hezký, jakmile nastane pohlavní život, krása a pohlavní život dosáhnou asi současně své výše a když pominou, člověk zase seškaredí. Časně vyklestění lidé ztratí na kráse. Cítění a konání umělecké jsou nejsilnější, když nastane dospělost. Doba zamilovanosti a tvůrčí období dostavují se umělcům současně. Ovšem odpoutávají se ponenáhlu umění u lidí vyšší civilisace od pohlavnosti, souvislost obou stává se více nepřímou a vědomí té souvislosti skoro zcela mizí, ale roztržen svazek není nikdy.

Zkoumání o původu krásných tvarů a hnutí souvisí s otázkou po příčinách a zákonech organického rozvoje vůbec. Pro účel tohoto referatu postačí říci, že organická substance ve svém rozvoji a životě vyznačuje se esthetickou zákonitostí symetrie, proporce a rythmu. Pud umělecký jest přírodě vlastní a projevuje se jak v útvarech krystalových a organických, tak i duševních. Ale esthetické není v přírodě zjevem druhořadým, neboť všecky variace a všecka přizpůsobení obsahují esthetické elementy a pravidla Krása jest tedy dle biologie dokonalým přizpůsobením k účelům druhu. Krása jest zračitým významem dokonalosti organického druhu a všude, kde se organismy mění a přizpůsobují, děje se tak podle vlastních esthetických pravidel.

Schiller již v esthetických svých pracech mluví obšírněji o tom, že krásná tvářnost a stupňovaná krása stává se patrnou zvláště v době plemenění, kdy přebytečná síla tlačí se do barev a forem. V tuže dobu spadá také hodina probuzení dojmů esthetických.. Zvířata jinak tupá se probouzí a oživují. Nejprimitivnější úkony esthetické libosti projevují se v rythmických pohybech a ve hře. Procitá vnímavost pro vnadu jiné bytosti, pro barvy, vůně, pohyby a formy. Že se nejinak děje člověku, pozná každý, pozoruje sebe. Tak praví Goethe: »První zamilovanost nezkaženého mládí obrací se veskrze na duševní stránku. Příroda jako by chtěla, aby jedno pohlaví v druhém vnímalo dobro a krásno. A tak i mně patřícímu na tuto dívku, zjevil se náklonností mojí nový svět krásy a dokonalosti.«

Psychofysická souvislost pudu pohlavního a uměleckého jest již od Darvina četnými pozorováními zjištěna. Organism sprostí se napjetí nastřádané a přebytečné síly fysiologickým procesem, vybaveným smyslovými dojmy z bytosti druhého pohlaví, viděním, čichem, dotykem. A proces ten jest zároveň podnětem vzniku nové bytosti. Tak vábí krása k lásce a láska stává se činitelem nového rozvoje dokonalejších forem a dojmů esthetických. Jsou tedy díla určitého umělce anebo období uměleckého zrcadlem a ozvukem převládajícího pohlavního charakteru, na němž závisí cítění a myšlení různých dob.

Moebius snaží se dokázati, že umělecké talenty, vyjma talent pro poesii, bývají často, ale jen po otci děděny, ježto původně byly pohlavními vlastnostmi mužů. S druhé strany

umělec má dvojitou povahu, citovou povahu ženy, an se od abstraktního odvrací a utkvívá na dojmech zrakových a sluchových, ale zase jako tvůrčí muž ve zvýšeném smyslu slova jest docela neženský. Podobně se v uměleckém tvoření rozlišují elementy mužské a ženské, tvoření patří k oněm, požívání a vzdávání se k těmto. Refer. —*l.*

Zanedbaný okres č. 2.

V č. 27. t. l. bylo poukázáno na zanedbaný okres ledečský. Budiž mi dovoleno poukázati na zanedbanější okres nasavršský. Okres ten nemá vůbec dráhy. Z Nasavrch jezdí pošta denně do Chrudimi a zpět. Také denně jezdí pošta do Trhové Kamenice a odtud do Hlinska. Kromě toho jde posel denně ze Slatiňan a zpět, jakož i na poštu do Seče a zpět. To je celá komunikace v okresu nasavršském. Jednalo a snad i dosud se jedná o postavení dráhy, kteráž by vedla od Třemošné přes Bestviň, Maleč, Bradlo, Trh. Kamenici, Mířetice, Nasavrchy do Skuče, a tak spojovala by přímo Prahu s Moravou a stala by se jistě nejen tepnou celé té krajiny, kteráž na ploše 12 čtv. mil nemá dráhy, ale i důležitou strategickou dráhou.*) Je smutným vysvědčením pro naši samosprávu, že ku postavení dráhy této dal impuls baron Hercogenburg z Bestvině a kníže Auersperg ze Slatiňan, zastoupen ingenieurem Sommerem a že pak ani na tento impuls nenavázala samospráva veškeré své úsilí, aby okresům těm zaopatřila nejnutnější podmínku komunikace.**) Bylo mi sděleno, že jmenovitě okres nasavršský nikterak se nestará o uskutečnění té dráhy. A přec již jest vypočítáno, že tato dráha bude dosti výnosnou, neboť v obvodu jejím nalézají se podniky, které dodávati budou stále hojnost voziva pro dráhy, nehledě ani ku dopravě osob, kteráž by zde byla jistě veliká, neboť celé Nasavršsko slyne krasami, jimž je málo kde rovno. Jmenuji jen celé horní údolí Ohebky, (Chrudimky), Oheb, Seč, Bradlo, Malá Střítež, Kamenici, Strádov, Libáň, atd., atd., vesměs krajinky hodné malířského štětce a dosud nezkažené kouřem a hlukem továren. Nikde není pěknějších a klidnějších míst pro letní byty, jako zde. Bohužel daleko jest sem od dráhy a protož ty krajinné drahokamy ne-

*) Dráha měla býti elektrická. Sílu měla dodávati řeka Chrudimka centrálou u Hoješína. Aby měla Chrudimka stálou vodu, měly býti zřízeny na nejhořejším toku nádržky, z nichž by se přítok vody reguloval. Zřízení nádržek nepožadovalo by velkého nákladu, jen 2 hal. za m^3 vody. Generální projekt dráhy pracovali inženýři Reiter z Prahy a Spitzer z Vídně.

**) Dne 18. dubna měli schůzi zástupcové okresů: chotěbořského, nasavršského a skutečského, na níž usnesli se upisovati akcie na stavbu dráhy ve výši nedostávajícího se obnosu po odečtení subvence zemské a státní. Obce měly by nyní ukázati porozumění pro dráhu a uložiti do akcií kmenové své jmění.

nalézají dosti ctitelů. Také těžce lze cestovati po našem okrese pěšky. Každá vesnička, čítající třebas i jen 100 obyvatelů, má dvě i více hospod, ale jakých. Je ku podivu, do jakých děr udělí okr. hejtmanství koncesi hostinskou a jakým lidem. Na mnoze nemají o nejnutnějších pravidlech zdravotních ani zdání. Vyplachování sklenic zdá se jim úplně zbytečné. Chléb viděl jsem podávati z rozestlané nečisté postele od noh, nůž k němu podával hostinský z kapsy a očišťoval jej o lesknoucí se nohavici, o niž utírají si obyčejně ruce. Ve většině venkovských hospod nedostane se ničeho k jídlu. Mnohde povolen jest jen prodej piva a kořalky v lahvích, ale prodává se otevřeně na skleničky a tak obchází se nařízení ke cti a chvále alkoholismu. Někde bývá hostinský nejhlavnějším konsumentem ve svém obchodě a pak nelze se diviti, že v takových hostincích nejvíce bývá sporů, svárů a rvaček, tak že okresní soud v Nasavrchách má neustále zaměstnání víc než dost. Alkoholism jest rozšířen na našem okrese tak, jako snad nikde jinde. Nejsou jím zachváceni jen muži, ale i ženy, kteréž pijí, aby neobtěžkaly, a když obtěžkaly, aby měly snadný porod. Následky toho jsou zřejmy na dětech, neboť velké procento dětí jest slabomyslných, blbých. Bohužel, že děti musí pomáhati rodičům svým výdělkem na kořalku. Již od pěti, šesti let učí se dítky navazovati vlasy a síťovati. Je to práce úmorná.*) Dítky trpí při ní katarhy očními, neboť síťují dlouho do noci a časně z rána. Tělesně se nevyvinou, jsou slabé, útlé, s prsy vtlačenými do vnitř, ručky tenké. Oblé rámě, pěkně vyvinuté dívčí tělo je na Nasavršsku velkou vzácností mezi dělnictvem. Jaké to bude míti následky pro budoucí generace! **) Školní návštěva trpí velice tímto průmyslem, neboť dítky zůstávají doma k vůli síťování anebo pro nemoce povstalé následkem síťování, t. j. následkem stálého sezení v uzavřených místnostech. Jsou sice jen 2·79 proc. neomluvených půldnů ve škol. okrese chrudimském, k němuž nasavršsko náleží, ale jen 88·02 proc. půldnů jest skutečně navštívených, tak že téměř 12 proc. půldnů jest zameškaných, (nehledě ani k tomu, že okres chrudimský značně zlepší návštěvu v celém šk. okrese. [Zpráva zem. školní rady za rok 1901—1902].).

V našem okrese jest několik vodních pil a parní pila, bednárna v Trh. Kamenici (se zaniklou skelnou hutí, jež má opět oživnouti), skelná huť v Bradle. Také dosti je zde knoflíkářských

*) Školní dítě usituje denně 4—5 sítěk a dostává od jedné 8 až 24 hal., dle toho, jak jest mnoho síťovaček a „jak sítky jdou“. Dospělá síťovačka, má-li navazovače vlasů, zhotoví denně až tucet sítěk, od něhož dostane 96 hal. až 2 K 88 hal. Všechna děvčata zde sitují, žádné nejde do služby. Ba sitují i děvčata selská i městská. Síťovačkám říkají zde „necudy“ a faktorům, kteří dávají síťovati (necovati) „necuďák“.

**) Také zde vyšívají vložky, nazvané „štráfky“, ale ty pracují jen dospělejší děvčata a proto není tato práce tak zdraví škodliva. „Štráfky“ pomalu přestávají, neboť od nich není ten výdělek, jak od „neců“. Obojí průmysl mají v rukou židé úplně.

dělníků, kteří nehotové výrobky odvádějí svým mistrům do Vídně. Zde mají syrovátku, ve Vídni smetanu z toho průmyslu.

Skolství na Nasavršsku jest tak zanedbáno jako snad nikde v Čechách. Na celém okrese není dosud měšťanské školy a dosud se o ní ani nejedná. Podmínky pro měšťanskou školu měla by Trhová Kamenice, která jest nejčilejším městečkem na okrese. V sídle okresních úřadů, v Nasavrchách, nezdají se býti příznivé podmínky pro měšťanskou školu a město samo nestojí o ni, jak dokázalo tím, že postavilo novou školu jen vhodnou pro nynější počet tříd. Od r. 1889, tedy za 14 let, přibylo na okrese zdejším jen 8 tříd, v nichž počítána jest nová 2třídní škola v Lukavici, 1tř. škola v Dřeveši, expositura v Proseči a soukromá evang. 1tř. škola v Hradišti. V celém okrese jsou jen 52 třídy v 16. školách. Nejbližší měšťanské školy jsou v Hlinsku, Chrudimi, Chotěboři, kamž jsou nejméně 3—4 hodiny jízdou kočárem. Jiných škol na okrese není, ani pokračovacích průmyslových ani hospodářských, ač bylo by je lze zříditi ve všech městečkách okresu, kdyby pohlaváři jejich o to dbali. O vzdělání školní tedy není zde valně postaráno a o jiné je též malá péče. Několik ochotnických divadel živoří, o hospodářských a čtenářských besídkách není ani slyšeti a okresní hosp. spolek má do roka dvě nebo tři schůze. Inteligence je na okrese málo, a ta která jest, stará se o vzdělání lidu, majíc na starosti různé sporty, karban, ano i alkoholismus. Tak jest mnohý inteligent (je-li to vůbec inteligent?) vlastně špatným a ne dobrým příkladem ostatním spoluobčanům. Kněží starají se po většině jen o zklerikalisování lidu, což stává se až směšným, tak že ku př. v Seči odložili hasiči svůj ples k vůli příchodu misionářů. »Fary bývají středem kolportáže klerikálního tisku, jako časopisů »Kříž«, »Maria«, kalendářů »Meč«, »Kalich«, ano i barvotiskových mazanic, jímž se zde říká obrazy svatých. Takto není platna nic starost o uměleckou výchovu lidu!

Učitelstvo je zastrašeno klerikálním udavačstvím a proto vzdaluje se veřejné práce. Také zde nemá půdy, neboť veškerou moc v okrese strhují na sebe knížecí úředníci, od nichž závisí zde téměř všechno obyvatelstvo a k vůli nímž i úřady mnohé udělají.

V hostincích na vsích lze všude nalézti dosti karet, ale žádného časopisu. Analfabetů jest v okrese dosud mnoho, ale zajisté není zde mužů, kteří by neuměli hráti v karty. Výdělky jsou zde slušné a stálé, jednak při porážení dříví, v továrnách, při lámání a upravování kamene, ale všechen výdělek utopí se v alkoholu a probije se v kartech.

Obce jsou většinou dosti zámožné a výnos zdejších rustikálních lesů a pozemků kryje téměř všude přirážky obecní a školní. Mohl by tedy panovati v celém okresu blahobyt, avšak panuje zde většinou chudoba, která kráčí ruku v ruce s chudobou ducha.

Šr.

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Přicházíme ke školství, tedy k předmětu, jehož dnešní ráz a žádoucí opravy byly tolikrát probrány ve veřejném tisku, zvláště v listech učitelských, že se zde můžeme omeziti na několik málo význačnějších bodů.

Celkový ráz našeho školství jest po výtce autoritativní, kázeňský. Již zákonem předepsané osnovy učební, velice podrobné, naznačují, že školní výchova směřuje k uniformitě, a že tudíž zanedbává individualitu chovanců, to platí o školství nižším a středním vůbec, poněkud v menším stupni pak také o školách vysokých. Pozorujeme-li nepředpojatě výchovnou praxi, shledáváme, že ve všech školách, ani vysokých nevyjímaje, klade se hlavní důraz na cvičení paměti, kdežto schopnosti duševní (rozum, vůle atd.) i fysické jsou odbývány macešsky. S tím souvisí také ráz zkoušek: zkouší se právě jen paměť. To jsou vesměs příznaky autoritativismu školní výchovy (srv. str. 440).

Avšak na tom není dosti. Povšimněme si zkoušek ještě s jiné stránky: proč se vlastně dějí, jaký jest jejich účel? Aby žák mohl býti klasifikován, aby dostal vysvědčení. Vysvědčení pak jest poukázkou na jistou privilej: s ním může i obmezenec dosíci úřadu, postavení, zkrátka »existence«, která člověku sebe schopnějšímu, ale nemajícímu vysvědčení, to jest potvrzení o tom, že si vštípil v pamět jisté poučky, kterých pak pravděpodobně záhy zase zapomenul, jest nepřístupna. Považuji tento význam zkoušek a vysvědčení za zvláště charakteristický pro to, co jmenuji objektivismem školství a školní výchovy; aby však věc byla jasnější, pohledněme na ni ještě s jiné stránky. Proč posílají rodiče své děti do škol? Snad proto, že zvláště si cení bezprostřední význam výchovy pro individuelní rozvoj svých dětí, že si přejí, aby z nich byli lidé dokonalí? Nikoliv: to jsou u většiny rodičů zcela podružné věci, pro které jim schází všecko porozumění; cílem je právě »existence«, zaopatření, které se pokládá za zvláště pohodlné a výhodné; poněvadž pak nevyhnutelnou podmínkou takového zaopatření je školní vysvědčení, jeví se škola spíše jako nutné zlo, které však třeba snésti, aby cíle bylo dosaženo. Výchova se tedy necení pro sebe samu, ne pro bezprostřední význam, který má (či spíše: má míti) pro žáka, ale jakožto prostředek k dosažení privilegovaného postavení ve společnosti.*)

*) K tomuto dolíčenému, objektivistickému rázu klasifikace, vysvědčení atd. připomeňme si některé, dílem již odstraněné, dílem dosud udržované formy: dřívější slavné zkoušky u přítomnosti vrchností, odměny a ovace činěné premiantům, nedávno odstraněnou lokaci, středověké přežitky při některých příležitostech ve vys. školství; při immatrikulaci, promoci atd.; význam a prestyž pojící se k titulům jako „Dr.“ a t. d.

Ale vraťme se ještě do školy samé. Představa žáka o učiteli nebo profesoru velmi se blíží představě středověkého poddaného o jeho vrchnosti; jest jí přimísen jistý pocit bázně a úcty (tato bývá výslovně přikazována), ale také pasivní důvěřivosti. Není to pomluvou, dím-li, že leckde ve střední škole, opraví-li i dospělejší žák profesora dopustivšího se chyby v přednášce, nebo projeví-li samostatný úsudek, který se však neshoduje s úsudkem profesorovým, bývá to pokládáno za přestupek proti kázni — a nejsou to nikterak ojedinělé případy, naopak, je to typ. Ujde-li takový žák bezprostřednímu trestu, sotva ujde nepřímé mstě svého učitele, který za přední ctnost u svých žáků pokládá úctu, poslušnost a tudíž i naprosté podřizování se učiteli-autoritě. Ostatně i v mysli žáků samých jest jakési instinktivní vědomí o tom; proto neodvažují se pronésti svůj úsudek (mají-li taký) a simulují víru v autoritu učitelovu, i když jí pozbyli; největší část jich však se vůbec nepokouší samostatně souditi. S tím souvisí, že zjev servilního, podlízavého žáka (zejména mezi premianty) není vzácný; a jest vzácnou výjimkou učitel, který tomuto zlu brání. Poslušný žák, pasivní stroj, nechávající sebe úplně ovládati strojvůdcem-učitelem, je dosud vzorem žáka; proto také soudnost je méně ceněna než mechanická paměť. Žák »dříč«, byť jinak byl sebe obmezenější, je klasifikován lépe než student myslící, který však nalézá méně zájmu na mechanickém memorování podrobností, z pravidla neplodném. »Jen ne úsudek, raději slepá víra v dogma slov učitelových, jen ne samostatná práce, tak z kořenu samostatná, raději uniformita.« (E. Sokol, Kritika školy v Životě III. str. 384).

Ke kázeňskému řádu patří také tresty. Některé tresty tělesné*) jsou sice i ze školství obecného zákonitě vyloučeny ač v praxi se vždy tohoto zákazu nedbá), ale přece je trestům jakožto výchovnému prostředku ponecháno ve všem školství pole dosti široké. Každý praktický pedagog řekne ovšem, že ani nelze jinak, zejména v nižším (obecném) školství, kde výchova podrží pravděpodobně vždy ráz kázeňský. To jest správno, ale s dvěma výhradami; předně jde o ráz a míru trestů a o to, kdy jich užívati (jsou na př. pedagogové, kteří trestají děti za to, že se klouzají, že se »kulují« sněhem, že běhají); a za druhé to, co je oprávněno ve škole obecné, je méně oprávněno na vyšším gymnasiu. Ostatně nám zde nejde o otázku oprávněnosti, nýbrž o prosté konstatování věci. Většina ve škole užívaných trestů má týž ráz, jako celé školství: omezovati samočinnost, podporovati pasivitu; takový ráz mají na př. tresty nechávání dětí po »škole« bez oběda, mnohonásobné opisování a pod. Školní kázeň namnoze podobá se kázni vojenské. Požadavek úplně nehybného sedění, vstávání na povel, podrobné

*) Pravím „některé“ z dobrého důvodu. Nepovažuji za tělesný trest jen švihnutí metlou, ale také nechání dítěte po škole bez oběda, stonásobné opisování mravoučné průpovídky a pod. Prvé jest zakázáno druhé nikoliv. Který trest je horší?

určování gest, školní tělocvik, všecko to je vzato z typu vojenského a svědčí, že základním (byť ne vždy uvědomělým) principem školní výchovy jest naprostá pasivita žákův, stotožnění jich se strojem, který říditi, s nepopsanou deskou (tabula rasa), na niž psáti smí a jest povinen toliko učitel-autorita.

Ale tento učitel, vrchnost vzhledem k žákům, jest zase poddaným vzhledem k nadřízeným úřadům, takže i po této stránce jeví se shoda s autoritativním, hierarchicky utříděným typem společenským (srv. str. 40—1). Bylo již vzpomenuto, že je vázán osnovami, které mu předpisují celý modus procedendi; mimo to je vázán takým disciplinárním řádem. Mnozí z představených nakládají s učitelem skoro jako s nevolníkem (po této stránce je na tom učitel jen o málo lépe než kněz), anebo v něm vidí stroj, jehož řídicí silou jsou osnovy a ordonance vyšších mocností. Jest to především valná část učitelstva samého (zejm. učitelstvo mladší), která si uvědomuje tento stav a dává na jevo svou nespokojenost s ním; a tato nespokojenost jest opět hlavní hybnou silou pokroku ve školství.

Dějí se tedy (zejména od let devadesátých) náběhy k novému chápání úkolů výchovy; zdůrazňuje se výchovný ideál, který chce z dětí vytvořiti ne tak dobré poddané, pasivní povahy, jako d o b r é o b č a n y, samostatné a svézodpovědné, dostatečně vyzbrojené k existenčnímu boji, samostatně myslící a soudné lidi, zvyklé a schopné spolehat na sebe samy; na automaty, potřebující strojvůdců a odehrávající písničky cizí. Má-li výchova takovýto cíl, je nutně její úlohou pěstit individuelní vlohy chovance, podporovat a zvýšovat jeho aktivitu, harmonický rozvoj jeho schopností. Proto se pedagogika staví na základ psychologický, studuje se duše dítěte, a poznává se, jak to krásně pověděl Bělinský, že to není »bílá deska, na niž lze napsati všecko«, ale že »každý člověk je individuelní osobností, jež se může státi horší neb lepší j e n p o s v é m, individuálně«; že duše dítěte je »stromem v jádru, člověkem v možnosti«. Proto také nespatřuje se úkol vychovatele již v tom, aby on sám výlučně byl aktivním, aby jen on psal na tu »bílou desku", přednášel, vštěpoval v paměť svých žáků poučky v domnění, že v duši jejich bude jen to, co on tam vloží, že on je tvůrcem, dárcem výchovného obsahu, a aby je mistroval: ale aby byl spíše podporovatelem rozvoje chovancova, který se utváří samočinně a ovšem individuálně. V dítěti jsou zděděné disposice, a to právě jsou semena, jichž vzrůst má učitel podporovati,*)

* Jsou ovšem také zděděné disposice škodlivé, zejména protispolečenské, které učitel musí tlumiti, čímž výchova zase nabývá rázu autoritativně-káze ňského. Proto jsme dříve již (str. 486.) podotkli, že nevyhnutelnou podmínkou individualistní výchovy jest vymítění protispolečenských pudů předchozím vývojem společenským. Odtud také plyne, že jako není absolutní ústavy, t. j. takového zřízení politického, které by se hodilo stejně všem národům a společnostem, tak není také absolutního ideálu výchovného; děti australských divochů nebo i jihonerických míšenců nemohou býti stejným způsobem vychovávány ko na př. děti anglické.

upravovati podmínky, odstraňovati překážky, které jej uchylují do pravého směru. Učivo, obsah paměti, není nikterak cílem (jako dříve), ale pouze prostředkem k tomu, aby žák se učil samostatně mysliti; je materiálem rozumové činnosti. Tedy rozvoj individuelních schopností se vyžaduje, ale ne pouze duševních, neboť tyto jsou v nejtěsnějším vztahu ku vlastnostem a disposicím fysickým, a proto staví-li se pedagogika na základ psychologický, staví se neméně na základ fysiologický: odtud pak přímo vyplývá náležité oceňování významu výchovy tělesné, dosud zneuznávané. S tímto základním plánem výchovy souvisí či spíše z něho vyplývají specielnější požadavky, jako jsou: psychologičtější oceňování přestupků mládeže, odstranění klasifikace, větší volnost učitele ve výběru učebné látky, zmenšení počtu žákův ve třídě a pod. K programu pak tělesné výchovy náleží péče o školní hygienu (zavedení školních lékařů) a mezi jiným také slabé sice dosud, ale přece občas slýchané požadavky, aby dnešní uniformní, vojenský tělocvik školní byl nahražen hrami na volném vzduchu a prací, což by jistě bylo účelnější.**) (P. d.)

Hladový.

Nauky, směřující k přirozené správě života, nebyly samy o sobě spůsobily, aby daly Duchoňovi chleba. Ať se obracely na tu nebo onu stranu, vycházely stále z téhož předpokladu, z nějakého po lidsku snesitelného stavu. Ale Duchoň nežil ani snesitelně a nauky objevily se jako chatrný výmysl několika lidí. Mohlo to přinésti trochu nepříjemností vrstvám, které nauky tyto vynalézaly, ale svrchovaně lhostejno zůstalo Duchoňovi, který už měl jednu velmi starou, ustálenou »nauku o naukách«.

Ani hořkost, ani zvlčilá tužba po jídle nemohly zahladit rozmarné jeho vzezření. Bylo to na překážku cizí útrpnosti, ale z jeho strany nedalo se tomu ničím odpomoci. Tvář jeho zdála se vypravovat o štěstí právě zažitém a malý jeho nos přímo se ušklíboval ve své zakrslosti. Oči mrkaly úsilovně a každý mohl jim jen takto rozuměti: otvíráme a zavíráme se pouze pro radost a co vidíme, líbí se nám jak náleží! I jeho chůze, v každém pohybu nepravidelná, pudila k všetečným přirovnáním a Duchoň bral se z místa na místo, zastíraje svým zevnějškem bídu, které mu bylo dáno v hojnosti dosud nepoznané. Nenaříkal si na svůj obličej, i myslím, že neměl o jeho falešné veselosti mnoho ponětí. Byl, jak byl a lidé říkali o něm, že má z pekla štěstí,

---

**) Požadavky, týkající se reformy školství středního, jsou velmi určitě a jasně vyjádřeny ve spise prof. dra O. Kramáře „Úvahy o střední škole". (Viz také referát o tomto spise v Rozhledech XII. str. 1060 a násl.); požadavky ty jsou v úplné shodě s nastíněným ideálem výchovy individualistní.

utkvívajíce na sobě pohledem, který naznačoval, že v nich závisti není.

Věru nebylo a tedy jednou jedinkrát mluvily jejich pohledy pravdu. Ale ani tato psychická vzácnost nepřinesla žádoucího nasycení a jeho řemen do břicha vřezaný působil podlitiny.

Ptáci málo šveholili a všude kolem se rozestírala nesmírná záře slunečního disku. Bylo o polednách, z několika stavení ubíhal nedbale kouř a malý, krvavý kohoutek křičel ze hnojiště. Vzdýmal se jako měchýř a v jeho dlouhém chvostu objevila se nejasná prisma. Domníval se býti váženým, krásným ptákem, třináct slepic ze sousedstva uznávalo jeho vynikající vlohy, načež on přimhuřoval víčka rozvážně jako úřadní posel. Netrpěl nikdy hladem a vylezl na hnojiště z pravé svévole.

Bylo o polednách a na parném slunci kysaly zbytky žrádla v korytě. Pohled na pokálená prasata, vlekoucí svoje bledá břicha jako cíchy, probouzel nejvyšší fysický hnus. Hýbala se jako zpití lidé a každá změna polohy provázena byla zápachem vlastního moče. Nad vikýřem stáli holoubci s krky přecpanými, nemajíce dosti hlasu k naznačení sladké únavy; s bidla na bidlo přenášely se pohlavní hříčky jejich a nad jejich příbytkem dýchala kytice suchého feniklu, jehož požitá zrna činila je příchylnými k člověku a jeho moci. Ocasy krav jako kyvadla komíhaly se ve vchodu chlíva a tučný králík zabýval se svým zevnějškem v postavení nejvýše rozmařilém.

Z neznámé pohnutky prodlužovala se dnešní siesta, přikrývajíc tvory i věci a pes, nevzhledný kříženec, přemáhal spánek jenom z neskonalé devotnosti své.

Neozval se hovor lidí, jakoby nadobro ustaly běžné jejich styky a všecko důležité jenom znameními vyřízeno býti mohlo, neozval se leda hlásek porcelánového talíře a rozevřenými okny valila se vůně chleba a zelí. V sadě bzikaly včely a na záspi se rozestíral lenivý přídech církevního svátku.

Všecko to dalo se pojmouti jediným pohledem, každý další stal se lačnému prostě nesnesitelným. Hlad se proměňoval ve svém účinku a postupem času vzal na se povahu periodických křečí. Duchoň připomínal si s trpkostí lásku boží a pitvornost jeho obličeje zvětšovala se na roveň s jeho bolestmi. Zatmělo se mu před očima. Prasata skupila se k ohavnému tanci, krávy hýbaly čelistmi jako třecími kameny, holubi lítali těsně kolem jeho hlavy a králík tvářil se hodně potměšile a salutoval jako gardový voják. Hlásek porcelánového talíře vedl prim a patrně byl pravým původcem tohoto pozdvižení. Čelilo proti Duchoňovi a tento nemohl zabrániti, aby jeho hrdlem nevyšel strašlivý výkřik, podobný oněm, s jakými se ze sna probouzíme.

Prohlédl jasně a chabý a stydlivý úsměv zahrál po tomto výkřiku na jeho rtu i očích.

»Není se vskutku čeho obávati,« pravil nepřirozený úsměv a vrátil se jako slabé zablesknutí na jeho tvář ještě několikrát. Není obavy, neboť nebývalo zvykem, aby prasata tancovala, tím

méně kdo viděl králíka, provozujícího samostatně vojenská cvičení.

Co pak se týče hlásku porcelánového talíře, upustil nyní, patrně ve svém zájmu, ode všeho hlomozu. Není obavy a hanba zraku, který ostatním smyslům cosi hrozného namluviti hledí. Jsou žerty krvavé i nekrvavé, ale Duchoň bude příště vždy na stráži, aby nedošlo více k bláznivému pobluzení smyslů.

Vytřel vlasy potem slepené a minul stavení, které bylo ostatně posledním ve vsi. Neboť tady už počínala se rozkládati luka ve své horké vůni, potok je rozděloval jasný a chladný a olše po jeho březích šelestily od rána do večera. Písek na dně slynul jemností, stříbrné mřeny mohly toho lehce využíti k mnohostrannému pohodlí, ale jejich chování zůstávalo vždycky graciésní a pružné, přes vrozenou zádumčivost svou. V tůni zrcadlilo se nebe i země a tak bylo tedy lze nalézti klidu každému, kdo by ho tu vyhledával.

Duchoň usadil se na mez a režné kobylky vyskakovaly kolem něho jako střely. Každý oblouk jejich povzletu zanechával před jeho očima černou linii na znamení své dráhy. Byla z toho bludná, zoufalá, asimetrická kresba a Duchoň neměl síly, přistoupiti k jejímu rozluštění, neboť kobylky neumdlévaly ve svém počínání a zdalo se to býti trestným údělem jejich.

Všechno dělo se na dosah jeho ruky a tomuto šílenství nebylo konce.

Vztáhl dlaň a mezi prsty mu uvízla zelená kobylka, čelistmi živě pracující. Nesl ji k ústům, mechanicky, v náhlém pocitu čehosi hmotného a živného, přehlížeje smrtelné rozpaky zvířete a jeho bolest představila si těchto malých předmětů deset, sto, tisíc, až by se jimi žaludek naplnil do sytosti a do zvůle. Nesl ji k ústům mechanicky, ale lapený hmyz vyrůstal v jeho ruce do rozměrů nikdy netušených.

Tuhý pancíř přikrýval jeho hruď a týlo a oči se přiblížily k němu jako svítilny vlaku. Zvíře objevilo nadsmyslnou sílu svalů a z jeho tlamy vyléval se rmut, který otravoval a šuměl. Hrozilo vážným nebezpečím, jako bezprostřední blízkost vzepjatého koně.

Vedro naplnilo Duchoňovi hlavu a přivřel oči jako ve spánku, domnívaje se býti v tomto postavení lépe zabezpečen, ale jeho pokradmý pohled spatřil už jen mezi palcem a ukazováčkem zbylou nožku kobylky, chvějící se v konvulsi sotva viditelné.

Prudké bolesti útrob nezabránily, aby se na tvář Duchoňovu nedostavil opět onen úsměv stydlivý a chabý, který znamenal tichou omluvu hallucinace sobě samému i všem těm, kteří by na něho v tuto chvíli pohlíželi. Vstal zase a přejíl tato luka mělo pro něho obtíž celodenního putování.

Metlice, které míjel, třásly se plny živoucnosti, vonné extrakty vycházely z trav a motýl cestoval jako barevný list nevěda, kam by padl. Oči mohly se napínati do únavy, aniž

spatřily človíčka, tíhnoucího za svým cílem a jenom daleko od kopců přicházelo jednotvárné, smutné volání sedláka, který koně popoháněl. Nebylo ho však viděti, patřil dojista jinému okrsku země, nejsa v žádném myslitelném vztahu k tomu, co se tady odbývalo a strojilo, cizí tomuto rozpálenému nebi i lukám, která měnila svoje vůně jako otevřená lékárna.

Ale z tohoto vzdáleného »hyéhót« mnohokrát opakovaného utvořena byla v nitru Duchoňově píseň, obzvláštní ve své modulaci a nepochopitelná ve svém sestrojení, vhodná jako pohřební průvod pro tenkrát, když se vědomí člověka ubírá na svou poslední cestu....

Přešla-li se luka, byl tu les, vyrostlý na mírném svahu způsobem amfitheatrálním. Tady seděl Duchoň po nějakou dobu, jejíž délku nemohl posouditi ani on, ani kdo jiný. Bylo tu ovzduší celkem pochmourné, bez kukačky milencům prorokující a představa mysliveckého mládence nemohla vyklíčit ani v duši romanticky předrážděné. Jehličí a nepojmenovatelná směs listí, které nikdy nevykvétalo, pokryla zemi docela, mrtvé stelivo ze spodu uhnívalo a stromy mlčíce, odcizovaly se jeden druhému, tak že to byl rayon, na který si vždycky vzpomínáme. Duchoň seděl a seděl a jeho bolesti zdály se mizeti. Žaludek tkvěl na svém místě jako horký hadr, který si ničeho více nežádal, pochopiv zevrubně svoje postavení, pro nějž se změny nedomůže.

»Vše je v pořádku!« a tato zpráva zdá se sterými dráty docházeti k vědomí Duchoňovu, který ji přijímá jako samosrozumitelnou, s jistotou očekávanou, pro kterou tahy jeho obličeje nestanou se o vlas pitvornějšími, pro kterou se ani z místa nehne a neučiní vůbec ničeho, cokoliv je v jeho moci. Zachovati klid přikazuje mu i nynější potřeba nezabývati se dojmy vnitřními ani vnějšími, aby se bez nejmenšího zdržení mohlo dokonati ustrnutí a zastavení života, o čemž nemá horký hadr, jako malý, skrytý funkcionář, tušení. Život se zastaví a horký hadr ztratí poslední pojem o svých bývalých požadavcích, tyto stromy, vzdychajíce, odcizí se jeden druhému a s příchodem noci objeví se mezi jejich modrými mezerami hvězdy jako na klenbě chrámu. *Jan Opolský.*

Literatura, umění, věda.

Jan Kapras: K dějinám českého zástavního práva. (Knih. Sborníku věd práv. a státních.) Soustavné dějiny zástavního práva českého nelze lze tak brzy podati, pokud alespoň budou dějiny soukromého práva našeho ve stavu tak zanedbaném. Proto omezil se spisovatel na podání přehledu a nástinu jednotlivých zjevů, třídě je ve dvě hlavní kategorie: zástavu soudní, obsahující exekuci jak obecnou, tak i celou řadu zvláštních účelově přetvořených a zkrácených, a zástavní právo smluvené, tvořící vlastní jádro práce. Mezi obé bylo třeba umístiti tvary přechodní, z nichž mnohé podávají zajímavé doklady pro tehdejší stavisko sociální. Zástavní právo smluvené přihlíží jak k právu soukromému, tak i veřejnému, jež ostatně tehdy od sebe lišena nebyla, a vě-

nuje zvláštní pozornost zjevům, kde užito zástavního práva k účelům přeneseným. Časově končí práce obnoveným zřízením, které pro soukromé právo značí dle mínění spisovatele uzavření staršího vývoje; teritorialně vztahují se výklady na Čechy, Moravu a Opavsko, a dokazují, že Morava u vývoji právním aspoň o dvě století se opozdila, kdežto Opavsko střední místo mezi oběma zeměmi zaujalo. Varuje se zbytečných hypotes, jimiž mnohé práce trpí, pracuje Kapras pouze na základech pramenů, přihlíže je ovšem k literatuře dosavadní. Jen mimochodem navrhuje několik theorií odchylných od dosavadních, nepouštěje se však v dlouhé polemiky, a ponechávaje si patrně bližší jich propracování a odůvodnění na budoucnost.

Nové knihy. V literatuře *státovědecké* a *právnické* jest stále čileji. Poslední dobu vydal Dr. J. J. Svátek: Uvedení do práva mezinárodního, J. Kapras: K dějinám čes. zástav. práva, prof. Dr. J. Fiedler: Rakouskouherská vyrovnání po r. 1878, Dr. B. Prusík překlad Balického: Parlamentarismu a Dr. J. E. Salaba překlad Ehebergovy Finanční vědy. Dr. L. Winter populárně vykládá v 20 hal. brožurce o Právech a povinnostech nájemníků. — Obec. zákoníka občanského Dr. A. Nevšímala vyšel seš. 17. — Dvacáté výročí *Marxova* úmrtí oslavila strana soc. dem. Májovým listem jemu věnovaným a V. Stein napsal životopisný nárys: Karel Marx, jeho život a dílo. — Rovněž *cesto- a národopisná* literatura má se k světu. Vrázovy cesty světem dospěly k seš. 47. (Čína), O. Sverdrupa Nová země na severu k seš. 6., J. Kořenského K protinožcům k seš. 14. (V hlavním městě Viktorie); burského plukovníka Schiela 23 let bouře a slunečna v již. Africe seš. 17. a Pamětí Pavla Krügera seš. 12. —

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. *Ve Španělsku* odbyty 26. dubna volby do kortesů. Vládních kandidátů zvolena sice veliká většina (232), ale překvapením je síla hnutí republikánského. V Madridě (29.000 hlasů proti 15.000), Barceloně a Valencii a jiných větších městech měli republikáni většinu a zvoleno jich bylo 28 (v dřívější sněmovně 17). Kromě republikánů zvoleno 7 Karlistů, 6 Katalonistů, 6 Tetuanovců, 11 demokratů, 70 liberálů, 8 neodvislých atd. Hnutí republikánské se sjednotilo pod vůdcem Salmeronem a bude prováděti větší agitaci.

O Mandžursko propukne asi spor mezi Ruskem a evrop. velmocemi. Pokračováním sibiřské dráhy je východ. dráha mandžurská a čínská. Ježto Čína je slabá, alespoň ne vědoma své síly, jest M. v obvodu ruské moci. Východ. dráha čínská má býti letos dohotovena a jakmile by nastoupil ruský na místo čínského správního aparátu, uhodí hodina ku přivtělení Mandžurska k Rusku. Proto nyní tak náhle vyvřela tato zápletka. Mandžursko je bohatá země s kvetoucím zemědělstvím a dobytkářstvím, jež bude míti veliký význam, až bude dráhou spojeno s mořem a se Sibiří. Rusko za rostoucího upadání svého rolnictva a nedostatku půdy — venkovského proletariátu přibývá ročně 1 mil. duší — nevydá asi tuto zemi, jež se mu výborně hodí ke kolonisaci, jakož vůbec Sibiř a asijská politika Ruska nejsou nic jiného než politikou kolonisační, jenže Rusko má tu výhodu, že má kolonie u ruky. Mandžursko je pro Rusko otázkou agrárně-sociální.

Rak. Uhersko. *Říšská rada* sešla se 28. t. m. Schůze památná tím, že ukázala, jak projednání nového jednacího řádu asi uvázne. Hrozí se i obstrukcí, kdyby k projednávání došlo (sociální demokraté a Všeněmci) a podle všeho zůstane návrh pochován. Také mladočeští poslanci jsou proti opravě! Jde-li jim však o porážku vlády Koerbrovy, měli by se přičinit, aby německá obstrukce a hrozba tou obstrukcí byla nemožna, neboť ta drží dnešní kabinet a drží jej ve svém zajetí. — V téže schůzi žádali Všeněmci a křest. sociálové, aby ihned vypovězena byla smlouva se Srbskem, t. j. aby hranice úplně byly uzavřeny dovozu srbského dobytka. Nepochodili však.

Mp. *Szell* vyslovil se v uher. sněmovně, že na podzim objasní, kdy bude lze zavésti dvouletou vojen. službu a možno že i podá předlohu. V zásadě je přijata a řešena; rozmnožení poddůstojníků, rozložení vojska, ozbrojení a výzbroj značně zvýší náklady. — Bouře proti vojenské předloze v Pešti neutuchají. Studenti jsou poslanci strany Košutovy vyzýváni, aby jako nejmocnější zástupcové veřejného mínění setrvali v boji proti vládě a proti branné předloze. — Také min. *Welsersheimb* přislíbil důvěrně dvouletou službu vojenskou za to, odhlasují-li poslanci brannou předlohu. Zvýšení rozpočtu bude z toho prý 45—70 mil. K ročně. Kdož se za 2letou službu dříve přimlouvali, nyní toho litují. Praví se, že prý by byla vláda za odhlasování branné předlohy byla svolila k dovoleným vojínům jmenovitě o žních a to že by bylo alespoň nic nestálo.

Země české. *Sjezd mladočeských důvěrníků* dne 26. t. m. v Praze odbyl se „hladce". Sjezdový aparát, důkladně namazán a vycíděn, pracoval vzorně. K 500 osob sjelo se do Prahy vyslechnout celkem známé řeči a přijati 3 resoluce: o programu strany, o taktickém postupu poslanců a o organisaci strany, a rozejeli se zase s hlodajícími pochybnostmi a nejistotami v srdci, ponechavše záležitosti strany v dosavadních rukou. „Spor, vzniklý o taktiku, kázeň a organisaci strany byl šťastně vybojován a uklizen již před sjezdem ve výkonném výboru strany naší vlastenecký m dohodnutím", píší Nár. Listy 28. t. m. „Vlastenecké" dohodnutí zavání jaksi divně. Praktický výsledek sjezdu bude snad v pokusech o zpevnění organisace. Zrevidují se důvěrnické pětky a doplní mladšími silami. Pětky takto sestavené v celé zemi tvořily by základ organisace, předsedové jejich venkovští i ve městech společně s poslanci a důvěrníky pražskými a s representanty mladočeské publicistiky tvořili by sbor zem. důvěrníků. Mezi pětkami a sborem zem. důvěrníků bude snad zřízen krajský sbor důvěrníků po několik okresů. — Že sjezd hlasováním neuložil poslancům taktiku, rozumí se samo sebou. To netroufali si žádat už ani zasílatelé resolucí z Kolína, Slaného a Poličky. Že však se nejednalo a nehlasovalo o jiných důležitých věcech, z nichž dosti jich „Nár. Listy" v článcích „Ku sjezdu důvěrníků" uvedly, bylo neupřímné. Byla to taktika kdysi nazvaná notáblovskou, jež se neosvědčuje. Dr. Fořt sice (dle N. L.) nadhodil, že „na reorganisaci strany naší a na vymanění její z vlivu někdejšího staročeského státoprávního radikalismu, je nejvyšší čas pomýšleti (Pochvala a potlesk)", ale to bylo všecko. A přece příčinou tolika nesnází a podnětem sjezdu samého byla a jest dvojí politika, již táž strana koná a již se takto nelze zbýti; dále opuštění mnohých programových požadavků strany a konečně záležitosti poslanecké kvalifikace, vesměs věci, o kterých sjezd rokovati měl. Formálně sjezd schválil „obrat" poslanec. klubu na říšské radě. Věc sama, jasná a nevyhnutelná, tu zvítězila. Ale vnitřní protivy názorů ve straně na vedení české politiky nejsou srovnány. Jest asi obecný dojem, že po sjezdě bude hůře než před sjezdem. Mladočeské listy od sjezdu čekaly a si slibovaly zásadní vyjasnění. Nepomůže asi jen nová organisace. Politickou stranu musí pohromadě držeti něco jiného než důvěrníci. — Zbývá dodati, že na sjezdě důvěrník p. Šebor z Mnich. Hradiště vytkl za hlavní překážku české politiky nynější hmotné poměry českého lidu, jehož zvelebení po stránce kulturní i sociální nemá býti z programu vylučováno a p. Malýpetr z Klobúk žádal (proti Nár. Listům?), aby vedení pamatovalo na založení vlastního lacinho orgánu. — Nár. Listy po sjezdu 28. dubna 1903 vyjely si na ministra dra Rezka, že prý resoluce sjezdová potírá vládu dra Körbra nevyjímaje dra Rezka. Ve smířlivosti sjezdové jest tento za vlasy přitažený výpad stejně nápadný jako nespravedlivý. Kdyby alespoň všichni poslanci a redaktoři konali svoji českou povinnost tak jako dr. Rezek, česká politika by jistě vypadala jinak. Výpad na dra Rezka vyjímá se divně po nedělní resoluci důvěrníků, že se „pokládá za úkoly praktické politiky české k rozmnožení politické moci vedoucí, aby národu českému byl zjednán příslušný vliv na veřejnou správu, zejména přiměřeným zastoupením české národnosti ve vyšších úřadech státních".

Veřejná správa. *Na ochranu značky a jména červeného kříže* vydán zákon ze dne 14. dubna 1903. č. 85. ř. z. (vyhlášen 16. dubna). — Jím stanoví se výhradní právo používati odznaku červeného kříže v bílém poli [Ženevskou úmluvou (1864.) pro pásky na ruku nebo prápory zavedeného odznaku neutrality] pro rakouskou společnost červeného kříže a řád maltézských rytířů. Ministerstvo vnitra v souhlase s ministerstvem zemské obrany může však povoliti užívání tohoto odznaku i jiným sdružením, věnovaným vojenské službě zdravotní. — Ode dne 1. ledna 1905. pak bude dovoleno užívání červeného kříže v bílém poli nebo slov „červený kříž" k označování obchodních podniků nebo provozoven, k označení zboží na odiv vystaveného neb do oběhu daného jeho obalu, obstírce nebo nádobě, v oznámeních, cirkulářích, cennících atp., jakož i jako součástky firmy, dále prodávání, vystavování nebo dávání do obchodu zboží, jež je označeno tímto odznakem nebo jménem, pouze na základě zvláštního povolení politického úřadu zemského (místodržitelství, zemské vlády), pro něž mají býti o tom vydány zvláštní předpisy. Povolení až dosud udělená zůstanou v platnosti. Dodati jest, že na přestoupení uvedeného zákona stanoví se pokuty od 2—200 K, po případě vězení od 6 hodin do 14 dnů, jež mají ukládati politické úřady (okr. hejtmanství, magistráty) a že zakázáno jest také užívání odznaku červeného kříže s takovými dodatky a změnami, kterých při obyčejné pozornosti nelze uznamenati. — Ode dne vyhlášky tohoto zákona nesmí se bez průkazu úředního povolení zapisovati do obchodního rejstříku firmy, které obsahují jméno červeného kříže, firmy již registrované mají se do 1. ledna 1905. povolením takovým obchodnímu soudu prokázati nebo změniti firmu. — Také „reforma"! Upozorňujeme na ni jednak pro příznačnost její pro „starosti" vládní, jednak i proto, že si jí dosud patřičně nebylo všimnuto, ačkoli by se mohla citelně leckoho dotknouti.

Reforma divadelní censury je jedním z posledních Körbrových parol. — Předseda ministerstva vydal totiž k místodržitelstvím výnos o této censuře, kde píše způsobem velmi zajímavým o časté úzkoprsosti její — možno, že by v bojovné náladě za tak břitkou kritiku některého censorského svého výkonu leckteré hejtmanství venkovský list konfiskovalo. — S důrazem před úzkoprsostí takou varuje a ohlašuje zřízení zvláštního poradního sboru pro censuru divadelních kusů, s nimiž by si politické úřady I. instance nevěděly rady. Sbory tyto mají zřízeny býti u místodržitelství a býti složeny z literárně vzdělaných úředníků, zástupců dramatických spisovatelů, profesorů a p. Censura vůbec má býti svěřována literárně vzdělaným úředníkům. Na pohled vypadá věc pěkně, záleží ovšem ještě mnoho na osobách, jež censuru budou prováděti, ale kdo zná cesty byrokratické, neubrání se obavám, aby projektované poradní sbory nebyly propadlištěm neb aspoň vitaným prostředkem odstavování nepohodlných divadelních kusů. Než taková komise přečte zejména rukopis, může hodně vody uplynouti.

Sociální. Zemský zákon o úpravě všeobecného sprostředkování práce vstoupil v král. Českém dnem 16. dubna v platnost. Jím prohlašují se především okresní stravovny dle zákona z roku 1895. zřízené za ústavy pro všeobecné a bezplatné sprostředkování práce, s působností každé stravovny pro celý okres, v němž zřízena jest. Dále ukládá se jím zemskému výboru povinnost určiti, které stravovny mají fungovati jako ústřední sprostředkovací ústavy pro více zastupitelských okresů. Vedle toho zůstavuje se okresům, aby vedle stravoven zařizovaly ještě samostatné ústavy pro všeobecné a bezplatné sprostředkování práce a služeb a zmocňuje se zemský výbor, aby po vyslyšení dotyčného okresního výboru „na základě prokázané potřeby" uloži jednotlivým okresům, aby zřídily vlastním nákladem ústavy takové. Praze a Liberci se ukládá, aby zřídily vlastním nákladem ústavy pro všeob. a bezplatné sprostředkování práce a služeb. Organisace pak má býti vyvrcholena v zemských ústavech pro sprostředkování práce počtem, jejž určí zemský výbor (ústupek Němcům? proč by se jinak zřizovalo několik zemských ústavů?) Dále se stanoví, že okresům spro

středkovacími ústavy nepoměrně obtíženým, poskytnuta bude ku zřízení a vydržování těchto ústavů přiměřená subvence ze zemského fondu. Obecní úřady mají sprostředkování práce všemožně podporovati a v místech, kde není okresní stravovny, sbírati přihlášky a odhlášky uprázdněných pracovních míst. — Zemskému výboru se zůstavuje stanoviti všeobecné zásady úpravy sprostředkovatelské činnosti stravoven a vnitřního zařízení samostatných okresních, pražských a libereckých i zemských ústředních ústavů, jakož i dohled k nim prostřednictvím zemských inspektorů stravoven. Stát má právo dozoru. Podklad pro blahodárnou činnost naší samosprávy v tomto směru by tu tedy byl, běží jen o to, aby získáno bylo porozumění nejširších kruhů pro věc. Pokud pak jde o zásady, jež zemský výbor má vydati, nemáme vřelejšího přání, než aby náležitou měrou bylo pamatováno na statistiku práce a to dle národnosti odděleně vedenou, doufajíce, že důvody a prospěchy z takovéto statistiky jsou zřejmé.

Hospodářský. Období bilanční podalo již z veliké části své číslice a *hospodářský stav* roku 1902 jeví se jako povlovný přechod z nejnižšího bodu hospodářské stagnace k intensivnější činnosti. Přechod udržován bude i budoucně hojnými překážkami všeobecnými, jednotlivé obory průmyslové a obchodní budou míti ještě na dále své vlastní bolesti, zaviněné osudnými chybami let minulých. K nedostatku vodních drah, k nemožnosti jednotně organisované politiky tarifové na železnicích, k nedostatkům zákonodárství hospodářského, k neurovnanosti v hospodářských vztazích k Uhrám, druží se nesnáze některých oborů zvláště, na př. průmyslu cukerního, strojírenského a j

Hospodářská stagnace obrážela se roku minulého v trhu peněžním. Nízká míra úroková od samého počátku roku stlačila bilance bank. Úbytek úrokového zisku největší měrou odnesla banka rakousko-uherská, jež za nadbytku peněz a za minimální potřeby jich v průmyslu a obchodě nemohla těžiti ze své privilege cedulové, neboť celý oběh bankovek byl téměř plně kovem kryt, takže banka měla sotva příležitost vlastní prostředky zcela zúročitelně umístiti. Potřeba peněžního trhu zůstala za přílivem zlata z ciziny, jenž vyvolán byl umístěním domácích půjček za hranicemi. Půjčky ty opatřily i ostatním tuzemským velkým bankám nadbytek prostředků, celý výtěžek jich nemohl totiž býti bezprostředně odevzdán svému účelu, naproti tomu byly půjčky mezi obecenstvem za překotné poptávky po zúročitelných papírech rychle umísťovány. Tento čilý obchod s cennými papíry ukládacími dal bankám (mimo rak.-uh.) značný zisk, který skoro všude nahradil úbytek zisku z obchodů půjčovních, a u bank, jež jsou silně angažovány v podnicích průmyslových, i úbytek na dividendách.

Bilance železnic jsou celkem příznivější než r. 1901. Definitivní cifry příjmů drah vypadly lépe než prozatímní. Hlavní příčinou celkového zlepšení však jest úbytek na správních výdajích. Do doby nejtěžší krise let minulých spadaly zároveň i zvýšené výdaje na potřeby investiční, na regulaci služebních poměrů, zvýšené břemeno berní, a v letech 1900—1901 i drahota uhlí. Tyto okolnosti r. 1902 namnoze odpadly, u některých však společností nastoupily jiné příčiny zmenšení výtěžku, jako na příklad u společnosti státní dráhy, jejíž přírůstek zisku z dopravy pohltily částečně neúspěchy průmyslových závodů společnosti náležejících.

Z průmyslu přicházejí porůznu také příznivější cifry bilanční proti loňsku. To platí v posledním týdnu na př. v odvětví stavebním, a o výrobě stavebních hmot (cementárny). Domácímu průmyslu železářskému platí příznivější zprávy o rostoucí zaměstnanosti v Německu, a stálé potřebě americké, a to při vyšších cenách, následkem prý zvýšených mezd. Průmysl strojnický a elektrotechnický čeká vysvobození z tísně objednávkami státními a obecními, jakož i od lepší konjunktury za hranicemi, kde za nynějšího boje konkurenčního těžko lze soutěžiti.

Vývoj hospodářský závisí jak řečeno od tempa, s jakým provedeny budou žádoucí vnitrohospodářské reformy, na nichž mají býti založeny budoucí obchodní smlouvy. *Kš.*

Ozvuky a paběrky.

Falšování selských dějin jihočeských. Mythický hrdina blatský Kubata, nemá štěstí ani na svého „historika“, ani na své epigony, nynější blatské chlapíky. Proti p. Krejčíkovi vzplanuli vesměs hrozným hněvem, ale ani pahistorik nezmohl se na přiměřenou odpověď pérem, ani o „své tradice olupovaní“ bodří a stateční potomci Kubatovi nezničili p. Krejčíka rázným činem. Jenom heroicky se odhodlali jíti žalovati ke „knížeti pánu“ na jeho úřadníka; patrně zdá se jim to i p. Čapkovi hrdinným odhodláním, jiným to zase připadá tak, jako když školáci jdou k panu učitelovi žalovati na kamarády, od nichž byli biti. Byl-li skutečně ten nešťastný Kubata, a byl-li vskutku takový, jak jej p. Čapek líčí, co by řekl tomuto modernímu blatskému hrdinství? S jakým despektem hledí kníže Schwarzenberk, kterýž jest ovšem grand seigneur, ale při tom muž přímého a dobrého charakteru, na tuto deputaci rolnictva, prosícího o pomoc proti kritikovi pana Čapka! To se hrdinům nové doby povedlo! Že p. historik potomky selských revolucionářů sám neupozornil na ubohost a zbabělost takového denuncování úředníka u jeho „chlebodárce“, to vrhá naň podivné světlo. Což nemohla raději valná hromada spolku Kubatovského požádati neohroženého poslance Holanského a věhlasného poslance říšského Dvořáka z Podcříšť, tyto dva osvědčené „sloupy“ jihočeského rolnictva, by se o to vzali, by zlý kritik Krejčík řádně potrestán a neškodným učiněn byl? Vždyt by to byla pro V. Holanského brilantní příležitost k interpelaci na ministra vnitra pro nedovolené týrání a „odírání o tradice“ atd. bodrých Blatáků knížecím schwarzenberským archivním úředníkem! Dr. *S. K.*

Kolkovna č. p. 922-I. v Dlouhé třídě, dům starobylý náleževší kdysi rodině Rokycanských a v XV. stol. králi Václavu IV., v němž je nyní sídlo Živnostenského soudu, má býti zničen dopadnutím asanačního krumpáče, přes to, že je úplně zachovalý a že z doby gotické chová ještě pěkný arkýř s pilířem s původní mnohouhelnou nohou, jakož i neporušenou věž. Bořiti dům z důvodů komunikačních je zcela zbytečno, poněvadž by postačilo pro její účely úplně otevříti někdejší nyní zavřený průchod do ulice Dušní a znovuzříditi rovnčž stávavší průjezd k ulici Kozí.

Příchod Máje.

Už v polích zela strniště
a pelichaly háje,
když český národ rozechvěn
na příchod čekal „Máje“.

Děl v dumách Matěj Anastáz
se smutným hlavy sklonem:
— Autoři staří tu i tam.
Tot soutěž zlá s mým Zvonem.

Pan Hladík týden nespal už,
neb hruď mu starost svírá.
— Jak, staří v spolku s mladými?
Sok vážný pro Lumíra.

I Procházka se zachmuřil
a vydech těžká slova:
— Tot konkurence Moderně,
vždyt v redakci je Sova.

I rozhoupal se mocně „Zvon“,
by svolal věrných řadu,
a Lumír pěl, že písní svou
hnul skalou Vyšehradu.

Sám Procházka se polekal.
Jak bude dál se neví..
Část poetické přítěže
svrh s balonu své revue..

Už v polích zela strniště
a pelychaly háje,
když v rozechvěný český kraj
spad' první lístek „Máje.“

Jak zajásal pan Šimáček,
když sešit zrakem prolet!
Jak zasmál se chef Lumíra!
— To nemusí mne bolet.

— Hm, trochu jsem se přenáhlil,
pan Procházka děl suše.
Té noci spaly blaženě
všech redaktorů duše.

Jen nakladatel Vilímek
zbled, jak se listu dotek.
O, nebesa! můj kalendář!
mé sbírky anekdotek..!

Modrovous.

Nákladem Jos. Pelcla. — nihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v P raze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 9. KVĚTNA 1903. ČÍSLO 32.

Politika práce..

Je po schůzi sboru mladočeských důvěrníků, přijata p. Heroldova resoluce a »s povzneseným uspokojením z výsledku sjezdu a s odhodláním k další úsilovné práci stranou podnikané, rozcházeli se účastníci do svých domovů« — jak praví zpráva předsednictva, slov »úsilovné práci« však nepodškrtujíc. Neradi bychom viděli, aby tato zmínka o úsilovné práci jen tak mimochodem byla pronesena, aby znamenala pouhý závěrečný stilistický effekt ve zmíněné zprávě, budiž tedy s důrazem potřeba úsilovné práce v popředí postavena. —

Příčina je velmi prostá: v činnosti mladočeské delegace mimo činnost několika jednotlivců, a to ještě nestejné ceny, úsilovné práce neviděti. Poslanec je u nás výlučně advokát národa, muž, který snáší více méně trefné řečnické argumenty, aby dokázal, co práv má český národ — míti. Bohužel schází tu onen třetí, onen rozsudí, který by práva nám přiřknul tak, jako děje se v obyčejných procesech s advokáty. Že voláme pak po vládě, činitelích koruně ještě bližších, ba po koruně samé, aby byly takovými rozhodčími, dá se z tohoto hlediska psychologicky sice vysvětliti, otázka jiná však jest, jeli možno v politice něco takového, resp. v politice konstitučního státu. A tu při bližším zkoumání brzo vysvitne, že tomu tak není. Činnost politická líší se přec podstatně od jurisdikce soudní i správní v tom směru, že jí právě tvoří se právo, jehož prováděním a výkladem jurisdikce se zabývá. Tvořiti pak nové právo znamená vtělovati určité mocenské vztahy ve formální předpisy. Ony mocenské vztahy musí tedy tu býti, než mohou býti vtěleny v právo platné, kde jich není, nelze jich z ničeho stvořiti. Politika tedy v tomto smyslu není než projevem moci těch kterých na ní súčastněných činitelů, zejména tedy také moci oněch skupin parlamentních, jež na ní jsou interesovány. Politika pak naše nemůže nebýti než projevem moci a váhy, kterou jako národ máme a které požíváme. Politické naše neúspěchy nejsou než projevem naší slabosti a nevážnosti. Cesta k nápravě ovšem nemůže pak býti jiná nežli síliti vnitřně a na-

bývati vážnosti na venek. Nabývati síly a vážnosti nelze však jinak než prací, úsilovnou prací v každém směru: bez práce nikdo nejídá koláče.

Příliš mnoho plevele rozmohlo se v našem životě, soukromém i veřejném. Demagogie nejhoršího druhu — a právě i u t. zv. mladých stran nalézáme zjev, že nejméně se jí štítívají — podryla nám základy solidního národního bytu. Byly volby, bývají a bohužel asi vícekráte ještě budou, kdy budeme slýchati chválu požadavků a stížností z řad rolnictva, živnostnictva, dělnictva i jiných společenských tříd, které v podstatě nejsou než sebeobžalobou těchto tříd, svědectvím jejich nepěkných vlastností, hlouposti, zabedněnosti vůči pokrokům doby, aniž kdo má kuráže říci jim, že bloudí, že žádná moc na světě nevykoná za ně to, co sami konati mají: úsilovnou prací. Byly, bývají a budou v parlamentě scény, kdy všecky tyto požadavky a stížnosti budou s hrozně vážnou tváří přednášeny jako s tribuny lidu, o jejíž posvátnosti nesmí býti pochybováno. Byly, jsou a budou asi ještě řady kormutlivých zjevů podobných, svědectví nepráce a s ní souvisící slabosti spojené s nevážností.

Kamkoliv se ohlédneme, všude spousty, všude nedostatky a z největší části naší vinou. Krise v zemědělství, úpadek živnosti, krise v průmyslu, jedno zasahuje v druhé a podmiňuje druhé. A nic se neděje, jenom odevšad zní volání: Slavná vládo pomoz! Ale slavná vláda i kdyby chtěla, při nejlepší vůli pomoci nemůže: několik lidí prostě nemůže vykonati za miliony to, co ony mají konati a tak nezbude než dobře poručiti, ale ještě lépe vykonati sami! Pečovati o vzdělání všeobecné a zejména odborné, o něž nijak není postaráno, zejména na př. řádné odborné vzdělání k d e k t e r é h o rolníka, živnostníka a dělníka, pokud ten není členem některé o jeho vzdělání pečující organisace dělnické, avšak i příslušníků stavů jiných. Je-li vědění moc, jak praví Baco — a ono skutečně mocí je — pak nám tato moc valně schází. A přece pro národ početně malý není jiné bezpečné síly, než síly ducha! Je to tak čistě lidské: čím více kdo zná, čím více rozumí, tím více váhy požívá — tak je to samozřejmé a prosté. V každodenním životě viděti lze, že věčné ale prázdné bolestíny nikdo nebere vážně — a to je jejich konec. —

Politika práce však žádá mužů práce, zejména politika národa, jehož parlamentní zastoupení je absolutně i relativně co do počtu slabé, který si tedy může co nejméně dopřáti luxu bezvýznamných zástupců. A tu jsme, pokud jde o nás, u nejbolestnější stránky věci. Kolik poslanců českého národa vynik inteligencí, odbornou znalostí a schopností k činorodé a kloudn zákonodárné práci? Jak provedena dělba práce v klubech, t. j jak rozdělena starost o nejrůznější agendy zákonodárné a správn a s jakým uspokojením možno hleděti obstarávání těchto agen vstříc? Kolik prázdných hlav a prázdných vyřídilek za to zaujímá i čelná postavení v českém politickém zastoupení!

Tak to nemůže jíti dále: lomozná politika bankrotu, jež usnesením zmíněného sjezdu z hrůzy před bankrotem aspoň na čas byla odložena, nemůže býti vystřídána než politikou práce, skutečné, intensivní práce, neboť politika založených rukou je stejně konec konců politikou bankrotu.

Dvě jsou pak cesty vedoucí ke skutečné politice práce. Jedna: nechat nynější zastoupení politické tam, kde je a takovým, jakým je, aby zhynulo, ubilo se svou neschopností resp. převahou neschopných lidí v něm, druhá: součinnost všech práce schopných lidí různých politických stran, postupná záměna lidí neschopných za schopné a touto cestou rekonstrukce dosavadního politického zastoupení národa. Cesta poslední ovšem předpokládá ještě jedno tříbení duchů: rozhodnutí mezi politikou pokrokovou a politikou reakce, podle něhož by se skupení zmíněných různých stran řídilo.

Tato poslednější cesta v duchu pokroku byla by zajisté spojena s nepoměrně menšími ztrátami pro národ, než cesta prvá. Právem bylo na sjezdě mladočeském řečeno, že žádná z mladých stran není dosti silna, aby přejala vedení věcí národa, neprávem však, pokud mladočeská strana sama byla prohlášena za tak silnu. Pravda je totiž, že žádná z t. zv. mladých nemá tolik schopných lidí, aby stačili na všecky úkoly pracovního politického zastoupení národa, pravdou však je též, že kterákoliv z těchto stran stačila by vyslati tolik bezvýznamných lidí do parlamentu, kolik jich vyslala mladočeská. Běží však o to, aby neopakovala se historie se Staročechy, aby práce schopné talenty, které v politice nynějšího zastoupení se zbytečně zabíjejí, lepšímu politickému zastoupení zůstaly zachovány a aby nedošlo k novým vydáním hnusných rozmachů demagogie a k volebním bojům v tomto znamení, jež vznášejí stále horší, jen když vášním lidu lichotící, plody na povrch a schopné lidi zahánějí v nedobrovolné ústraní. Tato cesta však je také tím žádoucnější, čím větší nebezpečí hrozí zájmům národa z neschopnosti jeho politického zastoupení. Vláda ohlašuje na př. jednou po dlouhých letech reformu správy — a jaká je veškera správa veřejná v zemích českých! —: Smíme my nečině přihlížeti k tomu, jak reforma tak dalekosáhlá, jež opět po dlouhá léta byla by v platnosti, neschopností zmíněnou reformuje se bez ohledu na nás a naše potřeby, ne-li dokonce proti nám? Podobných příhod mohlo by nás potkati více. Na druhé straně předpokládá zase tato cesta tolik vlastenectví u všech těch, kdož nestačí na úkoly platného zástupce lidu, aby pochopili, že nejlépe poslouží věci svého národa, když se odeberou v ústraní a učiní místo jiným, schopnějším. Běží taky o to, jsou-li všichni bezvýznamní lidé v mladočeské delegaci tak velcí vlastenci, aby pochopili svoji bezvýznamnost a své vetřelství na místa, kam nepatří, a učiní-li to, co povinnost jejich vůči národu jim káže? Neučiní-li, nezbyla by ovšem než cesta prvá, nechati nynější zastoupení osudu, bankrotu, a snažit se ze všech

sil jej uspíšit, aby došlo k očistě zastoupení národa od neschopných sebemilců. Ale i tehdy by mohli aspoň dědicové bankrotářů spojiti své nejlepší pracovní síly k vybudování lepší representace.

Pokrokové hnutí vydalo kdysi J. S. Millovu knihu úvah o vládě representativní, v níž veliká váha se klade na vysokou inteligenci representativních zastoupení a zejména parlamentním menšinám dává se rada, že jedině touto inteligencí a svou pracovní potencí mohou konkurovati s panujícím vládním systémem, který má a může si opatřiti v činnosti vyškoleného a inteligentního úřednictva dostatečný duševní fond a pracovní oporu pro parlamentní převahu nad neodborníky parlamentníky. Poučení si však z toho, zdá se, dosud u nás nevzal nikdo. Zmiňte se o kandidaturách státních úředníků za poslance, mužů na př. správní techniky a všech jejích fines znalých, na zákonodárné předlohy tudíž jiným okem pohlížejích než důvěřivé oko laika, třebas teoreticky věci znalého. A přec jsou dnes již i příslušníci těch t. zv. mladých stran státními úředníky, jsou lidé osobně milí, bývali nejlepšími a nejspolehlivějšími kamarády za studentského života, jakmile oblékli úřednický kabát, jak na ně vlastní stranníci pohlížejí?

Va banque politika řvoucích plic nenávidí muže práce, politika založených rukou nebo rozpačitého kolísání je politika bankrotu — politika práce, jediná politika lepší budoucnosti, shledává a sdružuje kde kterou schopnou hlavu a dovednou ruku k společnému dílu. Co se stane u nás na politickém rozcestí?

K. F.

Svoboda Finska.

Finsko patřívalo ke Švédsku. Petr Vel. připojil jižní část k Rusku a během necelého století připadl i ostatek až po řeku Torneu k této říši. Při tom ponecháno bylo zemi protestantské vyznání a politické svobody. Za Kateřiny II. provedena revise ústavy, dle níž velké knížectví má svobodu politickou s rozsáhlou samosprávou, švédská úřední řeč má platnosť všude a pouze dopisování s nejvyššími úřady ruskými děje se ruštinou. V čele země stojí generál-guvernér, jemuž k ruce dán senát, osm guvernérů spravuje jednotlivé provincie, zákonodárná moc svěřena sněmu. Města mají purkmistry a rady vedle magistrátů, obce zastupitelstva samosprávná Soudy jsou úplně neodvislé, rovněž representativní zastupitelstvo země. Tato ústava byla zachována všemi panovníky až do předlonského roku. První otřes utrpěla r. 1898, kdy prohlášena ruština za úřední jazyk.

Ode dávna bylo trnem v oku ministerstvům a vysoké hierarchii úřednické v Rusku, že v jedné části říše panují řády, které »jsou zlým příkladem pro ostatní říši, protože Rusové touží, aby bylo jim uděleno to, co má toto velkoknížectví«. Již

v dřívějších dobách několikrát pokoušeli se tito živlové vyhubiti »zlý příklad« pro vlastní zemi, ale panovníci neměli dosti odvahy sáhnouti na staleté svobody země, jejíž obyvatelstvo bylo jim nezlomně věrno a vždy plnilo své občanské povinnosti vzorně. Také nebylo lze ukázati, že by ústava finská byla na škodu trůnu nebo říše ruské. Ale čím hřmotněji v samém Rusku ozývají se hlasové po občanské svobodě, čím hrozivěji otřásáno jest mírem bouřemi selskými, studentskými a dělnickými, čím šířeji proniká vzdělanost a s ní nové ideály v západní Evropě uskutečněné, čím více praská to v chatrné budově absolutismu, tím horlivější a usilovnější projevila se činnost namířena proti Finsku.

Finnové zařazeni jsou do ruského vojska a když proto obyvatelstvo hlučně protestuje a branci nedostavují se k odvodu, saženo k represáliím. Potom zavedena ruština do úřadů finských vyšších kategorií, zaveden policejní řád ruský, zřízena státní policie a žandarmerie a obmezovány svobody občanské. Leč čím větší nátlak provádí stát, tím větší klade se mu odpor, neboť Finnové jsou daleko vzdělanější nežli Rusové a tudíž znají cenu svobod občanských, které jsou jim beze vší zjevné příčiny brány a proto se všemožně brání. Toho hledí využitkovati ony osoby ve svůj prospěch, které mají na státní záležitosti v Rusku největší vliv a podtíti u kořene strom dosavadních svobod, který sice nevrhal na říši stínu, ale byl nenáviděn pro svůj ušlechtilý zjev a zdravé ovoce. Že snahy tyto nebyly marny, ukazuje nad jiné jasněji právě vydaný nejvyšší reskript ze dne 20. března (2. dubna) 1903. V něm velmi obratně zastřeny jsou snahy byrokracie absolutistické a svalována všecka vina nynějšího stavu i budoucnosti na Finny samotné a hledána v tom příčina pro rušení svobod občanských v zemi ve XX. stol. zděděných z dob XVIII. stol., kdy jak známo byly časy politicky i kulturně velmi temné. Kromě reskriptu vydáno ještě nařízení (27. března, [9. dubna] 1903) pro gen. guvernéra, jeho náměstka a guvernéry.

Co je příčinou, že reskriptem na tři roky suspenduje se ústava a zavádí se úřednický absolutismus? »Špatně smýšlející lidé majíce namířeno svésti na cestu protivení se vládě pokojné obyvatelstvo, které není ochotno následovati jich, a k svádění ke skutkům, které porušují klidný chod života, nezastavili se ani před zjevným násilím při jednání s osobami věrnými své povinnosti..« »Za obyčejných okolností porušený takovými událostmi pořádek mohl by býti obnoven pohnáním vinníků k soudní zodpovědnosti a jinými způsoby, uvedenými v platných zákonech. Tyto způsoby jsou však nyní nevhodné, poněvadž někteří hodnostáři a právě soudní rozsudky nejenom nedostačují k ochraně veřejného pořádku, nýbrž často samy podávají zhoubný příklad neposlušnosti zákona.“ Tu jsou obviněni reskriptem soudy a vyšší úředníci finští z neplnění povinností ano přímo ze zlého příkladu pro občanstvo. Každý roz-

umný by soudil, že stačí tudíž odstraniti tyto osoby z úřadů a posaditi tam osoby, které by poctivě prováděly zákon — ale zatím osoby budou ponechány a nevinný zákon bude potrestán suspendováním. Může-li býti jasnějšího svědectví, oč tu běží ve Finsku, může-li lépe býti dokázáno, kdo je v této skrývačce vinníkem a co jest účelem suspendování stávajícího pořádku v této zemi. Zda nejde tu pan Pleve s Pobědonoscevem ruku v ruce? Jisto jest, že hned na tři roky suspendovati ústavu je prostředek tím krutější, že snad potom bude zrušena navždy.

Nařízení dané gen. guvenérovi je stejně významné. Týž »rozhoduje o dočasném zavření hostinců, knihoskladů, skladišť a vůbec obchodních a průmyslových závodů.« Tu má býti utažen šroub v nejcitlivějším místě — na hmotnou existenci obyvatelstva. Hostinský, knihkupec, obchodník a továrník jsou nebezpečné osoby státu a proto na prvém místě jim se zahrožuje. Gen. guvernér smí »zapovídati všecka veřejná i soukromá shromáždění,« tedy na př. i náboženská, vědecká a p. — »rozpouštěti soukromé spolky a jich odvětví", zapověděti ve Finsku pobyt osobám, které má za nebezpečné státnímu pořádku nebo veřejnému pokoji;*) tohoto prostředku kromě případů, které nepřipouštějí odkladu, smí užiti gen. gubernátor pouze jen s nejvyšším svolením a smí to provázeno býti internováním takových osob do určitého kraje říše« — tedy na př. do Uralu nebo Kavkazu. »Osoby určené k internování v říši mají býti odevzdány — k vyřízení záležitosti — ministerstvu vnitra, od něhož závisí, budou-li odevzdány veřejnému policejnímu dozoru na základě platných zákonů v říši.« Takové osoby jsou stíhány zatykačem a po dopadení zavezeny do Ruska. »Týchž prostředků užívá se proti osobám, které nebyly odsouzeny k internování na určitém místě, nýbrž po zakázání jim pobytu ve Finsku neodešly v ustanovené lhůtě ze země nebo se do ní o své vůli vrátily.« Že tu míní se na předním místě finští úředníci zemští a j., viděti jest z následujícího odstavce: »Osoby označené v odst. 1. a 2. tohoto nařízení mohou zároveň s vypověděním jich z hranic Finska zbaveny býti placených jim pensí ze státních (nikoli ruských!) peněz, avšak nejinak nežli vyžádáním si v každém jednotlivém případě nejvyššího svolení.« Toto obmezení o sobě velmi důležité zmírňuje příkrost ustanovení a má patrně za účel působiti konejšivě na mysl ohroženého obyvatelstva.

Zároveň rozšiřuje se administrativní moc gubernátorů, že mohou ze své moci odsuzovati přestupníky veřejných nařízení

*) Dosud vypovědění byli: senátor Lev Mechelin, vůdce konstituční strany; dor Axel Lille, spolupracovník „Nya Pressen", a redaktor Konni Zilliakus; vůdce mladofinské strany Jonáš Kastren, vůdce pasivní oposice selské; hrabě Karel Nannerheim, podporovatel osvěty a řed. Severní banky; Eug. Wolf, velkoobchodník a vůdce adresní deputace k carovi, jeho bratr Reguel, továrník, Václav Chagelstam, knihkupec, historik a publicist; dor Lülü, publicista mladofinský.

(nař. ze dne 2. června 1902) k pokutě do 400 marek neb odpovídajícímu pokutě vězení. Ještě však důležitější jest § 6., jímž vlastně ruší se samospráva. »Městské magistráty a městská i selská zastupitelstva podřizují se vrchnímu dozoru gen. gubernátora a nejbližšímu gubernátorovi na tomto základě: a) stížnosti na osoby volené za purkmistra, rady, předsedy a místopředsedy městských zastupitelstev a rovněž i ostatní hodnosty městských a selských obecních zastupitelstev vedou se u místního gubernátora, od něhož závisí potvrzení navrženého kandidáta v hodnosti. V případě dvojího zamítnutí potvrzení volené osoby, obsadí hodnost příslušné departement senátu v souhlase s gen. gubernátorem; b) purkmistři a radové magistrátů, předsedové a místopředsedové městských zastupitelstev a rovněž jiné osoby, jsoucí ve službě městské nebo selské obecní správy, mohou býti administrativní cestou zbaveni služby příslušným departementem senátu v souhlase s gen. gubernátorem a zachováním předpisů nejv. nařízení ze dne 1. (14.) srpna 1902.« Tedy v prvé části obchodník, živnostník a průmyslník ve druhé pak úředník samosprávný jest vydán úplně v moc ruských — dle ústavy finské cizích — dozorců, čímž úplně je podlomena zákonná oposice lidu. Nebe budoucnosti pokryto jest právě tak chmurnými mračny jako v Rusku, na obou stranách hromadí se politická elektřina, poslední klidní živlové ženou se odboji do náruče. (Krvavé velikonoce v Kišiněvě).

Jak odhodlaně postupuje absolutismus proti konstitučnímu Finsku, viděti z toho, že již 13. (26.) března 1903 vydána zvláštní instrukce pro gen. guvernéra. Tato instrukce je svým duchem právě tak zajímavá jako reskript a proto si dovolím čtenáře na některé body zvláště upozorniti.

Gen. guvernér byl ve Velkém knížectví finském podle instrukce z r. 1812 dané cís. Alexandrem I., nejvyšším úředníkem zemským a tudíž i předsedou senátu. Ovšem při konstituci zemské nemohl ani ze své vůle vydávati všeobecná nařízení, ani neměl práva bez svolení senátu přijímati taková nařízení k provedení z Petrohradu. Proto prohlašovali v Petrohradě tuto instrukci za zastaralou a říši t. j. Rusku nebezpečnou, protože zde »náměstník císařův" nespravuje se pouze vůlí svého pána, nýbrž podléhá senátu a zemskému sněmu. Až do říšského ministra V. K. Pleve nepodařilo se však nikomu skoro stoletou instituci zvrátiti. Teprve Pleve rozložil v státní radě a také císaři, že jsou poměry ve Finsku neudržitelny.

Důvody jeho předem dotýkaly se zemského zřízení. Ve Finsku byla řečí úřední švédština — řeč finské literatury, škol, církve a obchodu. Poněvadž bez ohledu na to byli gen. guvernéry jmenovány osoby, které této řeči neznaly, množily se prý nepořádky, protože ostatní úřady byly bez dozoru. Aby takový gen. guvernér nemusil učiti se úřední řeči zemské, naléháno na to, aby vypuzena byla švédština z úřadů! Ze finští úředníci kladli právo a zákon nad vůli gen. guvernéra, bylo jim

vytýkáno za buřičství a neloyálnost. Senát rovněž nemínil býti slepým nástrojem gen. guvernéra a býval řízen jeho náměstkem, neuměl-li onen švédsky. O jednání senátu dověděl se gen. guvernér někdy až z rekursů, poddaných proti rozhodnutím senátním. Také ostatních osm guvernérů v provinciích neměl gen. guvernér ve své moci, poněvadž byli odpovědni senátu; poněvadž pak bývali to Finnové, hájili rovněž platné ústavy naproti absolutistickým choutkám »říše« a byli prohlašováni za úředníky nespolehlivé.

Podle jich vzoru vedly si i magistráty a obecní zastupitelstva. Nepodrobily se prostým rozkazům gen. guvernéra, nýbrž odvolávajíce se na platné zákony a ústavu podávali »drzé« resoluce a »pobuřovaly« obyvatelstvo, aby podávalo adresy a protesty, nebo dokonce kladli »pasivní odpor«. To prý velice ohrozilo bezpečnost »říše« a když čtyři neděle marně namahal se nynější gen. guvernér, aby to přetrhl a zavedl »pořádek«, žádal za mimořádnou plnou moc k skrocení „zvůle« lidu finského. Stalo se.

Podle nové instrukce je gen. guvernér nejvyšším zástupcem Velikého knížectví a jest jmenován jmenovitým úkazem daným nejvyššímu senátu v říši, čímž stává se úředníkem ruským nikoli finským. Jemu podléhají všecky instituce a všichni úředníci v zemi. V mimořádných okolnostech smí užívati mimořádných prostředků. Odpověden je pouze císaři a nikoli senátu finskému a sněmu. Sám podává zemské zprávy. Zvláště důležitou činností jeho je dozor nad školami. Jest povinen říditi je v duchu oddanosti k císaři a říši (Rusku) a sám vésti dozor nad vyučováním a výchovou; neboť až dosud byly finské školy vedeny v partikulárním duchu finském, vlastenecké tendence nevztahovaly se i na Busko a zejména ruský absolutismus přímo obviňuje vlastenecké učebnice Z. Topeltusa a apisy básníka Runeberga (Povídky praporečníka Stolla). Knihy ty jsou sice naprosto loyální k osobě panovníkově, ale jinak dbají o zájmy svého lidu a nikoli o říšskou politiku samovládného Ruska.

Všecky osoby úřední a veřejné ústavy jsou mu osobně odpovědny, proto může kdykoli zasednouti v kterékoli správní instituci. Má nejvyšší policejní moc ve svých rukách, zvláště pak censuru škodlivých účení, peněžních sbírek, darů k veřejným účelům, loteriím věcným atd. Jemu svěřen tisk, může zastaviti vydávání novin kdykoli, zavříti veřejné knihovny a čítárny kdekoli, rovněž odníti koncese tiskárnám, obchodům, továrnám, ba stíhati tím i zemědělce.

Zeptá se snad někdo, co se to vlastně dělo ve Finsku, že tak přísných prostředků bylo třeba užiti?

»Příčinou všeho toho« — praví vládní noviny ruské — »byli zle smýšlející lidé ve Finsku«. »Zle smýšlející osoby« jsou odjakživa locus communis všech paušálních stížností absolutismu. Kdo byli tito lidé? Snad spiklenci nebo socialisté?

Slyšme: soudy odpíraly poháněti vinníky k zodpovědnosti a úředníci sami nezřídka dávali »zhoubný příklad neposlušnosti zákona.« Jednání sněmů r. 1899 a 1900 bylo vyzývavé, neboť sněm nechtěl prostě a mlčky přijmouti, co mu bylo diktováno ruským min. Plevem; senátoři podávali protesty proti nucení k protiústavnímu jednání a když tyto byly prostě hozeny do koše, tedy podávali hromadně žádost za pensionování, aby tím protestovali proti zavedení ruštiny jako úředního jazyka ve Finsku. Rovněž gubernátoři v provinciích postavili se na stranu oposice proti nezákonnému vypuzení švédštiny z úřadů a také nechtěli spolupůsobiti při nových odvodech, k nimž ani sněm ani senát nedal svolení. Pastoři místo aby pomáhali ruské vládě, odepřeli ohlásiti ve svých kostelích nový (neústavní) zákon o vojenské povinnosti a ani nyní nechtějí podati vládě seznamy branců. Část jich podepsala petice (na to je v Rusku vězení až do 6 měsíců!) a adresy a sbírala peníze k národním účelům, ba měla i »politická« kázání, vzývajíc lid k hájení svobod země a jazyka. Také učitelstvo »nevlastenecky« vedlo mládež a zvláště ve vyšších školách nabádalo ji k separatismu.

A tak sněm, senát, církev, školy, politické úřady a soudy zavlečeny byly do »vzpoury« proti říši, ano byli tvořeny i »tajné« spolky politické, v nichž osoby z těchto institucí byli »členy«. Ani jediný list finský nedržel s absolutní vládou ruskou, což »jest politování hodné, neboť tato neměla vlivu na široké vrstvy.« Ba nedávno pobouřila celé Finsko brožura „Národní katechismus«, jímž autor zejména obracel se proti finským renegátům ve veřejných službách, kteří »jediní byli spolehliví ve velikém knížectví«. Lid i společnost vybízení, aby přetrhli s nimi všechen styk a dávali jim na jevo své opovržení. Ale i celnice pomáhala prý agitaci kontrabantem »nelegální literatury« a pošta dodáváním spisů jako byl »Nový katechismus.« K tomu prý všecky možné spolky — asi prý 1000 — svorně vedly politiku odbojnou »říši«, takže i vojsko propouštěné domů dělalo demonstrace.

Ze všeho toho viděti, že obyvatelstvo spoléhajíc na platnost dané ústavy a zákonů opíralo se všemi legálními prostředky absolutistickému násilí petrohradskému, začež prohlášeno bylo za buřiče, hnutí nazváno vzbouřením a saženo, jak tomu v podobných případech bývá, k mimořádným prostředkům. Tyto mimořádné prostředky suspendují na »tři« roky zemskou ústavu a zavádějí absolutismus úřednický; po třech letech ohlásí se, že obyvatelstvo se posud »neutišilo« a bude se v tom pokračovati, až snad nastane jiná svobodomyslnější doba i v Rusku.

E. Koutek.

Tvoření a kritika.

V lednu 1903 přednášel M. Harden v Berlíně v »Krasoumné jednotě« o Tvoření a kritice a na jeho přednášku na-

vázal H. Schudt několik poznámek v č. 3. »Das Freie Wort«. Nejhlavnější z nich vybírám především se zřetelem na poměry naše.

Kritika je dobrá, dovede-li říci umělci, jenž se odchyluje od své individuality, jak by zase sebe sama našel a je špatná, vytýká-li mu jeho individualitu. Je vůbec jen potud kritikou, pokud se umí zabývati individualitou umělcovou.

Ale individualita umělce a právě toho, jenž poprvé vystoupil, je cosi nového, nezvyklého, ano, je-li dílo jeho geniální, cosi tak absurdního, že kritiku nezbývá než odvrci všecka pravidla, podle nichž, třebas toho nepřiznal, posud kritisoval. Kritik bezvýznamný zavrhne, co se nehodí do jeho rámce, vynikající však bude se zabývati zjevem, jenž překvapuje.

Zabývá-li se kdo jinými, jest kritik, je-li sám sebou dosti zaměstnán, jest duch tvůrčí. Velicí zralí tvůrci celkem kritiky si nevšímají. Nemůžeť jim prospěti ani uškodit. Vědí, že úsudek nižádného člověka významu jejich nezvýší ani nesníží a vědomí, že pracují i pro příští věky, obrňuje je lhostejností ke kritice současníků. Skuteční tvůrci kráčejí svojí cestou suverenně přese všecky úsudky a kritiky.

Dovede-li kdo pérem, notami, štětcem či dlátem vyjádřiti svůj život vnitřní, jest tvůrcem; dovede-li jej vysloviti řečí svojí vlastní, takovou, jakou posud nikdo nepromluvil, jest hoden nejvyšší kritiky; vyjádří-li jej řečí naučenou u jiných, kritiky potřebuje. Ale právě tato třída bude se rozhořčeně stavěti kritice na odpor, kritice vůbec, neboť dnes i nejposlednější kritikus je tak sečtělý, že vypátrá prameny, z nichž tito tvůrci čerpají. A vzplane-li zápas, bude to zápas malých lidí, který je vždy nenávistný a osobní. Ale zápas prvého druhu tvůrců a kritiků jest vznešený, není to ani boj — duševní hody to jsou. Genius cítí, že duchaplnou kritikou je pochopen a nejvyšším štěstím jest proň, že jest správně chápán a ceněn člověkem, jehož si váží. Pak nevidí v kritikovi »druhou stranu«, nýbrž pomocníka u společného cíle.

Nejlepšími kritiky byli — apoštolé Kristovi. Kristus tvořil, oni kritisovali. Zachovali nám jeho dílo, snažili se nám vysvětliti jeho úkol životní a ujali se ho sami všemi silami. A přece kritika jejich neměla té moci, aby byla ochránila Mistra, jemuž bylo vytrpěti mučenickou smrt nejvyšších mezi tvůrci. Vskutku, kritika nemá té moci, jaká se jí přisuzuje. Přes jednosvorný hlas kritiky bují na všech jevištích nejhorší plevel a nejčtenější jsou plytké romány. Mělo by se rozlišovati pravé umění, dílo opravdového tvůrce, od umění, jehož účelem jest na jeden večer pobaviti. To rozpoznati a určiti jest věcí kritiky. Jen kdyby se více na její úsudek dalo!

Mělo by tedy býti prvním úkolem kritikovým, aby určil, je-li jisté dílo dílem umělce-tvůrce anebo výrobkem lovce sensací. Říci pravdu je nebezpečno. Zvedne se pokřik, vyhlašují se ortely; ale pravda jest již sama o sobě beze studu a kdyby jednou

mezi nás vstoupila nahá a promluvila tak, jak by chtěla, všichni bychom utekli.

Kritika má býti poctiva! Ale to nestačí. Nestačí oznámiti, že nemáme tvůrců-umělců, nýbrž povinností její jest objeviti tvůrce, je-li jaký tu. A pak nechť objasní nám, jaký jest rozdíl mezi tím, jejž jsme právě vynášeli do nebes, a mezi oním neznámým, skutečným geniem. Ovšem byla by pak úloha kritikova podobna úloze detektivově — ale tou jest tak jako tak, ať se směje, kdo chce. — Ale ani to nestačí, vysloví-li kritika poctivě svůj soud o každém díle. Nemohla by podniknouti cosi podobného tomu, co dokázala Armáda spásy, jež s úspěchy nám nepochopitelnými proniká i do nejzalehlejších peleší za svými oběťmi a zaopatřivši je, užije jich ihned k šíření »slova božího?« Neměla by činně pracovati o zušlechtění lidské duše? U nás se občas ohrne nosem nad »krváky« a dost! (Nedávno ve Zvonu). A krvákům se při tom stále dobře daří. Ale státi proti krvákům a vytlačovati je — nebyl by to problém hodný kritiky? Neosvědčila by se tu organisace nějaké Armády spásy? Aneb, proč by nemohla kritika uspořádati výstavu výtvarných prací odmítnutých? Kdo by pochyboval, že by se na této výstavě vyskytly geniální tvorby? Proč se posud nikdo nepokusil o to, vypraviti ten tucet původních českých oper, většinou mladších umělců, jež nebyly přijaty k provozování na Národ. divadle? Není pochyby, že i mezi těmi jest pochována nějaká dobrá opera. Kdo by se měl takových podniků ujímati? Kdo jiný než kritika! —*l.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Tyto požadavky vyjadřují vesměs ideál výchovy individualistní*); ale zároveň a zcela důsledně směřuje se k sociabilitě

*) Myšlenka výchovy k individualitě není nikterak docela nová. U nás již v 17. stol. vyjádřil ji Komenský (ačkoliv, jak za jeho doby ani nemohlo jinak býti, ne zcela důsledně a přesně), žádaje si výchovu na základě přirozeném, výchovu, která odpovídajíc přirozeným schopnostem mládeže a jejich vývoji se přizpůsobujíc, by mládeži byla spíše snadnou a příjemnou hrou, než ustavičným mistrováním. Je pozoruhodno, že v *Didaktice* své (viz zejm. hl. XIV.—XIX.) Komenský k opření svých požadavků důsledně užívá dvou zejména analogií: přirozeného vývoje zárodku živočišného a růstu stromu; jeho theorie jest takto prvým významným pokusem o to, aby pedagogika byla postavena na základ vědecký. Celkové ocenění významu K—ho viz ve spise Quickově: Vychovatelští reformátoři (přel. Dr. B. Foustka, Pr. 1897), kde naznačený tuto ráz (individualistní) pedagogiky K. pěkně jest vysloven. Nejradikálněji podal individualistní ideál Rousseau ve svém Emilu, podrobněji jej propracovali Pestalozzi, Froebel a jiní. Zejména v Rousseauvě, ovšem ideologicky výstředním a jednostranném obraze výchovy je základní rys ideálu individualistního výrazně znázorněn. Tyto zjevy nejsou nikterak nahodilé, a zejména pro sociologa velice poučné: Komenský, Rousseau, Pestalozzi, Froebel a všichni ti

ve výchově, k uschopnění chovanců pro život pospolitý. Myslím, že ten a ne jiný smysl mají snahy: zavést do škol ethiku jako učebný předmět (ač po mém soudu tento požadavek, nemíjí-li se docela s cílem, bývá alespoň velmi přeceňován), zavést do školy jistý konstitucionalism; z téhož asi důvodu se žádá oddělené vyučování dětí mravně zanedbaných, společné vyučování dětí ze všech tříd společenských a obou pohlaví atd.

Ovšem přihledneme-li k ohromné literatuře (ponejvíce rozptýlené ve spoustě časopiseckých článků), v níž tyto požadavky bývají vyslovovány, neshledáme, že by byly vždy vyjádřeny jasně a celistvě, s úplným vědomím toho, co by mělo býti požadováno. Někdy se výstředně horuje pro individuálnost, jindy pro sociálnost ve výchově, aniž jest poznávána homogenita obou požadavků; jindy bývá celá reforma spatřována v rozmnožení učebních předmětů a v rozmnožení škol; jindy opět zdůrazňují se jednotlivé, nedobře pochopené požadavky tak, jakoby v nich záležela celá reforma anebo alespoň podstatná její část atd. Ale dvojí věc je velmi jista: předně, že zmíněná literatura vyjadřuje živě pociťovanou nespokojenost s nynějším stavem školství; a za druhé, že i ony neuvědomělé a nejasné představy o reformě jeho nejsou ve sporu, ale ve shodě s oněmi, jichž povahu jsme právě stručně nastínili; jsou primitivnějším a především emočním výrazem týchž ideálů.

K snahám o reformu výchovy školní druží se co nejtěsněji emancipační snahy stavu učitelského. Organisace tohoto stavu a požadavky jako: vyšší vzdělání, odstranění disciplinárního řádu, immunita vychovatelů, učitelská samospráva, existenční zajištění a pod. nejsou indiferentní v těchto otázkách; jsou právě výrazem správného úsudku, že k samostatnosti a svézodpovědnosti vychovávati mládež nemůže člověk, který sám je odvislý; ovšem že vedle toho jsou tytéž snahy také jedním z příznaků širšího proudu emancipačního, který se neomezuje jen na učitelstvo, ale zabírá, měrou ovšem nestejnou, i ostatní vrstvy obyvatelstva.*)

Všecky tyto k reformě školní výchovy a k emancipaci stavu učitelského směřující tendence uplatňují se především v učitelstvu samém, ale docházejí také sympatie všech stran a jednotlivců, jižto také v jiných směrech se hlásí k ideálům

---

vychovatelští reformatoři nečinili nic jiného, než co činili vždy a činí všichni filosofové (zejména ethikové) a všichni vůbec: dali výraz potřebě, temně pociťované u ostatní společnosti své doby — v našem případě doby, v níž přechod společnosti z útvaru starého v nový počínal býti uvědomován, doby poreformační a předrevoluční.

*) V poslední době zdá se jakoby stavovské zájmy učitelstva nabyly převahy nad zájmy bezprostředně výchovy se týkajícími; souvisí to se zjevem, jehož několikrát jsme se již dotkli: se sploštěním pokrokových ideí v posledních několika letech. Dokladem tohoto úsudku mi jest srovnání dnešního časopisectva učitelského co se obsahu jeho týká s týmž časopisectvem před 6— 7 roky a mnohé zkušenosti bezprostředním pozorováním nabyté.

pokrokovým. Nejméně porozumění pro ně nalezneme u vrstev vůbec konservativních, tedy u venkovského (zejm. rolnického) obyvatelstva a u nevýrobní nebo byrokratické buržoasie.

Zbývá ještě otázka, zda-li ve stavu školství, jehož převážně autoritativní ráz jsme výše vypsali, dějí se nějaké změny ve smyslu tendencí právě nastíněných. Otázku tuto nelze jinak zodpovídati než kladně Již a priori lze souditi, že učitelstvo své, k pokroku a výchově směřující idee uplatňuje pokud to možno i v praxi; s porozuměním pro nové úkoly výchovné stoupá zároveň i tlak směřující k prolomení starého systému, a tlak ten nemůže jistě zůstati docela beze stopy vlivu na praxi výchovnou. Ale také přímé pozorování dotvrzuje pokrok ve školství. Slýcháváme sice někdy, že ve starých školách se děti více naučily; a vskutku otcové a matky mnohých z nás překvapovali nás leckdy odříkáváním neobyčejně dlouhých statí, jimž se naučili ve staré škole, a jichž nezapomněli do pozdních let. Avšak to neznamená nic jiného, nežli že ve staré škole byl hlavní zřetel brán k vycvičení paměti. Ve škole nové nenaučí se sice děti z paměti takovému množství učiva, ale jsou za to spíše vedeny k tomu, aby p o r o z u m ě l y *). Názorné vyučování, které je na stálém postupu, rovněž tak pokračující vnikání přírodních věd do škol, zmírnění kázně, větší než dříve přihlížení k potřebám praktického života atd. jsou symptomy nepopíratelného pokroku. **) Jest to ovšem jen pokrok nenáhlý a přihlížíme-li ku krátkému jen období, sotva znatelný; proto také autoritativní ráz dosud ve školství podržuje převahu. Ale není jinak možno: také podmínky, na nichž pokrok školství závisí a z nichž ne posledními jsou i povaha (zejm. vrozená či zděděná) žákův samých i učitelstva, mění se jen znenáhla.

Také emancipace učitelského stavu je na postupu: přirovnejme jen dnešního mladého učitele, hrdého a sebevědomého, s někdejším poníženým »pomocníkem«; sledujme poměr učitelstva k církvi, jeho snahy sebevzdělávací atd. Rovněž existenční poměry se zlepšily; a jak se zdá, i tuhý řád disciplinární dostává trhliny.

A tak poměry ve školství (faktický ráz autoritativní, tendence protiautoritativní, nenáhlé jich uskutečňování) jsou v dokonalém chodě s poměry v ostatních oborech veřejného života, které jsme dříve probrali.

---

*) Ovšem tento výrok sluší bráti cum grano salis. Jako celá dnešní doba — doba přechodu — trpí i škola dnešní vnitřním rozporem, na jedné straně vskutku se hledí k tomu, aby žáci učivu porozuměli, s větším důrazem, než se to dělo ve škole staré (a to chce vyjádřiti hořejší výrok); ale na druhé straně se dosažení úkolu toho stěžuje, zejména přetížením žactva, nakupením učiva, nedokonalým ještě přihlížením k fysiologickým podmínkám duševní činnosti, zejména k významu únavy atd.).

**) Nejznatelněji jeví se pokrok ve školách měšťanských, v celém jejich rázu a v neobyčejném jich rozvoji. Za to ve školství středním jest pokrok nejmenší, je-li vůbec jaký; jest však významno, že žactva v těchto školách ubývá — není i tento zjev jakousi značkou pokroku?

Také věda má svůj autoritativism a objektivism. O prvém jsme se již zmínili; záleží v tom, že za kriterium pravdy jest užíváno výroků mužů, k jichž jménům se pojí prestyž geniality nebo uznané velikosti. V tomto ostře vymezeném smyslu autoritativism již ovšem z dnešní vědy mizí*), ale nikoliv beze stopy. Jestliže spisovatel vědeckého pojednání nebo řečník probírající vědecké thema dosud rádi citují autority na dotvrzení svého mínění, svědčí to (snad bezděčně) o jakési nedůvěře ve vlastní úsudek, o potřebě opřít se o něco, v tomto případě o mínění znamenitého muže. A jest to rys tak hluboce zakořeněný v povaze dnešního učence, že i tu, kde si je vskutku svou věcí jist, z instiktivního popudu shání se po »dokladech«. A totéž platí o čtenářstvu; kniha domácího spisovatele vědeckého, která od počátku do konce podává jen výsledky jeho vlastního myšlení, zdá se fádní a vzbuzuje nedůvěru; obé však je zažehnáno, i fádnost i nedůvěřivost, jestliže spisovatel (resp. řečník probírající vědecké thema) vetkal do svého výkladu doklady cizích, anglických, francouzských, německých autorit, doklady, jichž myšlenková cena leckdy stojí za vlastními úsudky autorovými. Sečtělost, shledáváme-li ji u autora, je v našich očích vždy zvláštní předností aneb alespoň omluvou, je-li kniha jinak slabá; naproti tomu myslitel sebe bystřejší, ale nesečtělý, je nám ‚diletantem' ve známém příhanlivém významu tohoto slova. To je vědecký autoritativism a ovšem i objektivism, nedostatek samostatnosti v myšlení a odtud potřeba opory o autoritu.

Avšak jest ještě jiná forma vědeckého objektivismu, kterou si ujasníme stručným rozborem povahy věd. K našemu účelu postačí, popatříme-li jen letmo na hlavní ráz a rozdíly dvou rozsáhlých tříd věd; věd popisných a abstraktních.

Vědy popisné zabývají se shledáváním, konstatováním a popisem fakt zkušenosti; patří k nim zejména historie (v nejširším co možno významu tohoto slova: tedy dějiny politické, kulturní, děj. náboženství, práva, filosofie, umění atd., a pak i vědy s historií příbuzné, jako jsou na př.: archeologie, národopis a lidopis, statistika, geografie, životopis a j.) a přírodopis ve všech svých odvětvích (mineralogie, botanika, zoologie, anthropologie, fysika, astronomie, geologie atd.); ovšem pouze potud, pokud se vskutku zabývají jen popisem jevů, jinak přecházejí do třídy následující. Tyto vědy činí především nárok na dobrou schopnost pozorovací a na dobrou paměť (tedy na schopnosti, jichž pasivní ráz je znám); vyšší schopnosti rozumové jsou jimi zaměstnávány v míře jen nepatrné. Jejich předmět je hotov, dán, jest to vnější skutečnost sama; úlohou badatele jest, vzíti tento předmět takový, jaký jest, nechati mu na sebe působiti a dojmy odtud povstalé přesně a věrně reprodukovati t. j.: danou skutečnost popsati. A z této právě příčiny,

*) Leda v theologických a katolicko-filosofických pojednáních, kde dosud o pravdě či nepravdě úsudků nerozhoduje rozum, ale sv. Tomáš Aqu. aneb jiné podobné autority.

že hlavní váha ve vědách popisných spočívá na vnějšku, a že vyšší činnosti duševní jsou v nich tak málo zaměstnány, lze vědy ty nazvati objektivistickými.*)

Druhá třída věd (v. abstraktní) zabývá se zpracováním materiálu vědami popisnými poskytnutého. Táž skutečnost vnější, která byla vědám popisným, jak právě pověděno, hotovým, daným předmětem, stává se zde problémem; badatel staví se k ní v poměr ne pouze trpného, jí se podřizujícího pozorovatele, ale v poměr člověka, který ji chce ovládnouti, podrobiti svému rozumu a vniknouti v její smysl. Abstraktní věda nenalézá svou pravdu hotovu, takže by bylo třeba ji jen vzíti a popsati, ale hledá ji teprve, hledá zákony, t. j. společné prvky v mnohotvárném dění, v němž zkušenost (a její výraz: věda popisná) podává zprávu. Ať již forma tohoto hledání jest jakákoliv, ať je to indukce či dedukce, vždy hlavní úkol připadá vyšším, a tedy subjektivnějším činnostem rozumovým; chválíme-li při dobré knize historické přesné pozorování, znalost pramenů, věrný popis dějinných fakt, chválíme při dobré knize sociologické nebo filosofické bystré myšlení, důmysl autorův; takový jest asi také rozdíl významů slov »učenec« a »myslitel«. Z toho již vysvítá, proč a v jakém smyslu můžeme tyto vědy nazvati subjektivistickými. Psychologie, biologie (a vůbec přírodověda na rozdíl od přírodopisu), sociologie, filosofie jsou hlavními členy této rodiny; a zároveň tyto vědy to jsou, jež konstituují t. zv. názor světový.**)

Která z obou tříd věd má převahu v české práci vědecké? Na první pohled je patrno, že to jsou vědy popisné. Zejména historie (s příbuznými vědami: archeologií, lidopisem) podržuje dosud dominující postavení ve vědecké naší práci, ačkoliv v poslední době s ní počínají o žezlo zápasiti vědy přírodopisné. Vedle dějepisu a přírodopisu také filologie, a sice opět popisná filologie klasická jest dosti zastoupena. Literatura těchto tří oborů, počet vědeckých pracovníků, kvantita i kvalita jejich prací, jsou jistě úctyhodny. Avšak oproti tomuto bohatství jaká chudoba zeje na nás s pole věd abstraktních! Vezměme v úvahu kteroukoliv z věd, jež jsme zařadili do této třídy, a shledáme vždy totéž: nedostatek vědeckých prací, malý počet pracovníků a nedostatek samostatnosti u většiny těch, kteří jsou. Tak

*) V této povaze historických věd máme zároveň výklad, proč Nietzsche — výstřední individualista — choval proti nim tak příkrý odpor.

**) Samo sebou se rozumí, že toto rozdělení nelze pojímati přísně schematicky; jest asi právě tak málo vědeckých prací ryze popisných t. j. takových, v nichž by jen paměť a pozorovací schopnosti byly zaměstnány — již soustava, řadění popisovaného materiálu jest činností rozumovou), jako není věd ryze abstraktních. Obě stránky jsou vždy smíšeny a ráz vědeckého díla určuje se dle toho, která z obou stránek má převahu. Nuže jest jisto, abychom užili názorného příkladu, že v Brehmově „Životě zvířat" převládá stránka popisná, ve Spencerově Biologii rozumová.

na př. v psychologii: Angličané mají svého Spencera, Baina, Němci svého Herbarta, Wundta, Brentana, Francouzi Tainea, Ribota atd.; — my kromě několika učebnic (závislých na cizích vzorech) máme jen menší spisy psychologické; jediný větší spis z tohoto oboru, dílo prof. Dr. O. Kramáře,*) musilo býti, mělo-li nalézti čtenáře, vydáno německy: ohled to, který u děl historických v té míře na váhu nepadá. V přírodovědě pokusil se prof. Mareš o vypracování synthetického názoru; s jakým zdarem to posouditi jest ovšem věcí odborníků. V sociologii nemáme vůbec původního díla a ve filosofii máme skoro jen knihy a články zase historické, t. j. o dějinách filosofie. Nepravím, že by samostatné práce ve všech těchto oborech (až na jedinou sociologii) vůbec nebylo; jest, ale v poměru k ostatní mizí. Námitka, že srovnání s Angličany, Francouzi, Němci je v zásadě pochybeno, poněvadž to jsou národové velcí, vyvrací se tím, že naše historická, přírodopisná i filologická práce snese zcela dobře toto přirovnání.

Pravili-li jsme dříve, že abstraktní vědy především to jsou, jež konstituují vědecký názor světový, dlužno dle řečeného dodati, že my (a potiori řečeno) nedíváme se na svět očima svýma, ale očima myslitelů německých, francouzských, anglických. Takový je faktický stav naší vědy: převaha objektivismu. Jest pozoruhodno, že i zde, kde bychom toho asi nejméně čekali, shledáváme shodu s faktickým stavem v ostatních, z části již popsaných oborech veřejného života. (P. d.)

Ženy odsouzených k nucené práci.

Ruský spisovatel pan Čechov v několika článcích Ruské Mysli vylíčil život vypovězenců na Sachalině, ztraceném ostrůvku mezi Ochotským a Japonským mořem, a jeho řádky odkrývají před našimi zraky svět nám neznámý, který nás vždycky poutá a často dojme.

Tito vypovězenci odsouzeni k nucené práci, kteří opustili vlast bez čáky, že opět jednou ji uzří, kteří chodí na práci trudnou a dlouhou jako život, spříkřelou ještě nelítostnou přísností státních zřízenců, mají alespoň jednu útěchu, které pro naše zločince není. Na ten daleký ostrov mohou je provázeti jejich ženy; v tom strastném vyhnanství nepostrádají společnosti a pohodlí ženy, která přináší strunu poesie do této smečky bídníkův a dodává ještě mízy slabému kvítku citu v těch nepravostmi otrlých svědomích.

Je mnoho případů v Čechovově vypravování, kde ženy dobrovolně šly za muži do vypovězenectví a jest velmi mnoho takových, kde deportovaný nalezl v ženě, jako on odsouzené

*) Die Hypothese der Seele, ihre Begründung und metafysische Beleuchtung. 2 díly. Lipsko 1898. Dílo toto náleží do oboru nejen psychologie, ale i filosofie.

k nucené práci, novou družku života, která mu nahrazuje ztracenou rodinu a dává mu zapomenouti na ni.

Ne všechny deportované na Sachalin mohou se státi ženami nebo milenkami vypovězenců: slouží (je to tvrdé slovo, ale bohužel pravdivé), slouží též obyvatelům toho ostrova.

K rukám vrchního správce kolonie zhusta docházívají naléhavé žádosti, koncipované zpravidla skoro do slova takto: »Prosíme Vaší Excelenci o opatření dojného dobytka k zažehnání hrozícího nedostatku mléka, jakož i o opatření ženského pohlaví k řádnému spravování našich domácností.« Žádost je podepsána sedláky, a vrchní správce si pospíší odpověděti, že se postará o vše, jakmile přibude nový transport z Ruska.

Vizme, kterak se stará, aby vyhověl této podivné suplice.

Jakmile přibude nový transport žen do Alexandrovskaje, hlavního města na Sachalině, jest houfně veden přímo do věznice. Ubohé ženy, ještě bledé a vysílené mořskou nemocí, krátcejí pomalu, sehnuté pod tíží svých zavazadel. Za nimi hrne se pestrý dav zvědavců. Truchlivý obrázek maně připomíná na zástupy sleďů, pronásledované velrybami, tuleni, delfíny, žádostivými zmocniti se těchto ryb. Osadníci provázívají takovou eskortu s prostou a poctivou myšlenkou: potřebují ženy, která by jim řádně spravovala domácnost, nežádají si než hospodyně. Naproti tomu úředníci a zřízenci trestničtí potřebují milenky.

Nadchází soumrak. Ženy zavírají se do žaláře. Lid venku mluví o nich, posuzuje je, připravuje se k volbě mezi nimi, k níž zítra bude připuštěn.

S rozbřeskem jitra rozděluje se kořist mezi obyvatele Sachalinu. Nejmladší a nejkrásnější z žen zůstanou ve hlavním městě u úředníkův a bohatých sedlákův, staré a nehezké ponechají se z části pro vypovězence na nucené práci, z části pro venkovské sedláky a pro mužíky. Učinivše výběr pro harem úředníků, rozhodnou tito, kteří ze sedlákův a kteří z mužíků mohou se hlásiti o svoji ženskou kořist. Tito šťastní jsou pak pozváni, aby toho a toho dne v tolik a v tolik hodin přišli si vybrati — »svoje nevěsty«.

A v ustanovený den všichni ženichové (nazývají je skutečně tím jménem) také se dostaví do věznice. Mají opravdu podivné vzezření, jako praví ženichové: obléknou svoje nejlepší a nejnovější šaty, klobouky co možná největší a boty co možná nejvyleštěnější.

Jakmile všichni se sešli, otevře se jim ženské oddělení.

První čtvrthodinku všichni jsou jaksi nesví, jako pomateni, omámeni: se všech stran obcházejí a prohlížejí ty ženy, sedící nehybně v zamyšlení. Jsoutě to muži, kteří si vybírají: volí si, posuzujíce se stanoviska estetického i spolu se stanoviska utilitaristického, hledíce vyčísti z pohledu všecky ctnosti své bu-

doucí hospodyně. Avšak hle, nyní se každý již rozhodl. Přisedne ku své vyvolené a nyní začne rozhovor. Ona se vyptává, je-li chalupa, do které přijde, kryta šindelem či doškami, a je-li tam také samovar. On na to odpovídá, že samovar má, a že má také jednoho koně, a jalovici má a jednu postel. A když je s inventářem hotov, ona bázlivě osmělí se ho zeptati: ». . A vy mne nebudete bít, viďte že ne?«

Tím je vše ujednáno. Žena ihned je zapsána jakožto nevěsta toho a toho sedláka či mužíka a civilní sňatek jest uzavřen. Muž vydá se na cestu k domovu se svou ženou, po případě vezme si nějaký povoz.

Přišedši domů, nevěsta především zapálí samovar a rozdělá oheň v krbu. A sousedé, vidouce vystupovati kouř z chalupy závistivě si povídají: »A . . ten si přivedl ženu!«

Z knihy *Scipio Sighele: Nová žena.*

Literatura, umění, věda.

Obzor historický. — Česká Akademie připravuje vydávání Pramenů náboženského hnutí českého v 14. a 15. st., především spisů Husových. K návrhu prof. Čelakovského byla zřízena ze členů I. a III. třídy stálá prováděcí komise, která má vypracovat statut a program pro své práce. Akademie se tedy konečně ujímá myšlenky, kterou měl v podstatě Spolek pro vydávání písemných památek náboženského a církevního vývoje národa českého, ustavený r. 1885. Nový podnik Akademie uvítá každý český historik, a nejen historik s nejvřelejší sympathií, poněvadž se jím má počít soustavné studium husitství po stránce náboženské. Ovšem, podnik Akademie bude vyžadovati k plnému uskutečnění řadu let, a bude záležeti především na sorganisování ediční práce a na dostatečném počtu náležitě připravených a do doby zapracovaných historiků, má-li býti česká historiografie o jedno monumentální dílo bohatší. Jedná se především o vydání všech spisů Husových. Kdyby Literární činnost Husova od dra Flajšhanse nebyla tak nespolehlivá a kusá, byl by tu již základ edice; neboť rozumí se samo sebou, že vydání musí předcházet netoliko svědomité prozkoumání spisů Husových pravých a nepravých, sestavení přesného katalogu všech spisů Husových, ale i pokud možná úplné zjištění a popsání všech rukopisů Husových spisů, soupis všech rukopisných i knižních hussitik. Dnes na takovou přípravnou práci musíme teprve čekat. Dokud nebude první požadavek vyplněn či lépe dokud vůbec nebudeme míti vědecké vydání spisů Husových, je dosti riskantní „úplné vydání děl Husových veškerých českých i latinských", vydání české pro nejširší kruhy určené, jak je obětavě podnikl nakladatel J. Bursík s pomocí dra Flajšhanse, jehož „vědecké" a „kritické" vydání latinské, ve kterém „každé písmeno jest doloženo rukopisy dosud zachovanými a v úvodech obšírně vyloženo o vzniku a pramenech našich nynějších textů Husových", teprve má být vydáno. — Jsme-li již u doby Husovy, zaznamenáváme zajímavou zprávu dra Flajšhanse o rukopise kapitulní knihovny (Popis vzácnějších (po stránce umělecké) rukopisů kapitulní knihovny podal nově dr. Podlaha v Soupise histor. a uměl. památek v král. českém (vydává č. Akademie) pod n. Knihovna kapitulní. V Praze 1903) obsahujícím dosud neznámé „největší původní dílo celé literatury staročeské", t. český Výklad na Apokalypsi z r. 1420 (v. Vrstevník Husův, nákl. Učené Společnosti, 1903) a pojednání dra Fikrla „Čechové na koncilu Kostnickém" v novém (2.) čísle Čes. Časopisu Histor. — V témž čísle Č. č. H. vedle pokračování kritiky dra Novot-

ného Bachmannových Dějin Čech a J. Truhlářových Paběrků z rukopisů klementinských nalezneme odpověď prof. Pekaře na Kalouskovy námitky činěné (v únorové Osvětě) proti jeho Nejstarší kronice české. Odpověď Pekařovu můžeme považovat za definitivní rozhodnutí sporu o Kristiána; nespokojuje se vyvrácením všech námitek Kalouskem činěných, nýbrž přináší nové a přesvědčivé doklady pro tvrzení, že Kristiánova práce je z 10. st. a že je skutečně pro svou historickou cenu nejstarší kronikou českou. Hlavním důkazem pravosti Kristiána v práci Pekařově jest netoliko positivní zjištění přímé závislosti Kosmy na Kristiánovi a (negativně) naprosté nezávislosti Kristiána na Kosmovi, nýbrž, a především konstatování, že pramen svou formální i věcnou povahou (řeč, styl, názory a celkové pojímání historické i světové) náleží do doby, do níž se svou předmluvou hlásí, a že do 12.—14. století náležeti nemůže. Vedle vyvrácení Kalouskových námitek a pochybností obsahuje pojednání P. ještě nové poznatky historické, s nimiž Kristiánova otázka jen nepřímo souvisí: 1. o způsobu historické práce Kosmovy: Kosmas-humanista 12. st. jen vzdělal české dějiny báječné více na základě cizí fabule než pramenů, 2. Čechy doby Václavovy pravděpodobně slušely k poslušenství vévod bavorských a 3. Morava za Boleslava II. nenáležela ještě k Čechám, nýbrž teprve za Břetislava. — Jak nedostatečné je vydávání Sněmů českých (vydává Fr. Dvorský), ukazuje věcný posudek dra Glücklicha o desátém dílu Sněmů (1600—1604). Gl. na základě srovnání edice s archiválním materiálem vytýká vydavateli, že některé listiny nejsou vůbec otištěny, že souvislé kusy nebývají opatřovány vzájemnými odkazy, že jsou pomíjena akta, jež mají se sněmy souvislost, data praesenční a úřední vyřízení na rubru že se neotiskují, že chybějí odkazy k tiskům jiným a konečně že ani předmluvy k Sněmům nestojí za nic. — O † dru Riegrovi, který také náležel historické literatuře, napsal tato charakteristická slova prof. Goll (v Zprávách Č. Č. H.): „Frant. Lad. Rieger byl politik, ale byl více než politik. Jemu byla politika částí většího celku: povznesení národa, jemuž své bohaté síly věnoval, všestranného a harmonického. Vyšel ze školy Palackého a odpovídalo to jeho individualitě. Rieger se v tom podobal vynikajícím a karakteristickým representantům doby renaissanční. V něm se spojovaly rozmanité talenty a interesy s obdivuhodnou pružností těla i ducha; on sám byl harmonický celek — odtud ono kouzlo jeho osobnosti, nezměněné, ba stupňované pokračujícím věkem.“ — Politiky upozorňuje prof. Goll (v témž č. Č. Č. H.) na zajímavou knihu St. Kozmiana „O działaniach i dziełach Bismarcka“ (Krakov, 1902). — *vk.*

Alois Hajn: Politické strany u nás. Brožura podává historii strany staro-, mladočeské, čes. lidové, radik. pokrokové, státoprávní a stran zájmových: sociálně demokratické, národ. sociální, agrární, klerikální, šlechty, a anarchistů. Spisovatel, známý předák radik. pokrokový, charakterisuje strany a nazírá na události se svého stanoviska pokrokového, jež má v něm jednoho z nejčistších svých zastanců a hlasatelů. Brožura chce zaujati lid jmenovitě na čes. východě pro politickou činnost a zahajuje sbírku populárních spisů z oboru politiky a národ. hospodářství. Vzhledem k svému poslání nemůže ani jinak než bráti se cestami staré ideologie politické, dle níž n. př. lidskost, myšlenka svobody a p. jsou „vůdčími hvězdami“ politického dění. Rovněž její ráz propagační nese sebou, že ke všem ostatním stranám nechová se nepředpojatě. Ale bez užitku ji nepřečte nikdo ą jmenovitě historii posledních let přečte každý se zájmem.

Prof. dr. C. Hilty: Štěstí. Volně přeložila Lud. Pokorná. — Známý tento spis cituplného švýcarského profesora, německy již asi ve 30.000 exempl. vyšedší, dojde zajisté i u nás obliby, jíž zasluhuje. Jet četba jeho obohacením a povznesením vnitřního života a k nám přichází zajisté v čas, rozumíme-li dobře volání po náboženství, jež i u nás slyšeti, jakkoli mu zcela nevěříme a ani s Hiltym nesdílíme naději, že toto století bude vysoce náboženské. Dosud vyšel překladu I. díl. Přáli bychom

si, aby díl II. přeložen byl věrně a ne volně. Rozevřeli jsme knihu namátkou ve str. 164 našli jsme značné odchylky od originálu (25 vyd. z r. 1897 str. 198). Vynechána jsou slova, věty i odstavce, 4řádkový citát z Danta a p. (Leitende Idee Napoleons není „jedinou" ideou N.) Také na věrném překladě poznámek záleží. Kniha jest vypravena velice vkusně.

Činohra. Paní *Sklenářová-Malá* rozloučila se 3. května s Národním divadlem v roli Hermiony v Zimní pohádce Shakespearově. Pro mnohé bylo jistě překvapením, že jest tato paní ještě členem Nár. divadla — bylať již poslední desetiletí jako by v pensi. Na případě pí. Sklenářové-Malé viděti, co na ostatních oborech našeho národního života: nepravidelný vývoj, nedostatek tradice a zkušenosti. Nejslavnější česká umělkyně ustupuje najednou se scény v plném rozkvětu své umělecké síly v provisorní ústraní a živoří v něm celé desetiletí. Pak skoro již zapomenuta rozloučí se jubilejním večerem. Čím byla starší generaci české, čím byla českému umění? Co zůstane po ní? Přes to, že o české herečce nebylo posud napsáno tolik studií, co o ní, a že posud žádná se tak nestala po všech českých jevištích populární jako ona, jíž bylo dáno svým uměním ověnčiti dokonanou stavbu národního obrození! Co zůstane po čtyřicetileté její činnosti umělecké? Pro tragédku her Shakespearových a Schillerových měla zjev i hlas i inteligenci. Česká deklamace její strhovala v létech 70tých k bouřlivým potleskům. Ale tehdy už ohlašoval se naturalism, jenž paní Sklenářovou předčasně postavil do stínu a odsoudil k nečinnosti. — Čas charakterisuje umění její v č. 121, že bylo ušlechtilé, totiž zdrželivé, „neomylným taktem" (Durdík) vedené. Všecko příkré a divoké obnovuje se v umění jejím zmírněno a oslabeno, více zmírněno a oslabeno než činí dnešní naše umění, troufalejší a svobodnější. Té zdrželivosti konečně bylo by lze se naučit aspoň do jisté míry, ale mnohem tíže lze napodobiti její úctu a ryzí zájem pro předměty divadelní tvorby, pro jejich životní a myšlenkový obsah. Její osoba ve hře ustupuje úplně do pozadí, stává se pouhou prostřednicí která sama sebou nic neváží proti tomu, co interpretuje. Nutí, aby divák se obíral jen předmětem samým a ne jí a dociluje toho tím, že sama také soustředěně se jím a jen jím obírá. Je to pravý klasicismus divadelní hry, kde herec a divák (divák vlivem hercovým) stávají se zároveň společnými pozorovateli a požívateli téhož předmětu, téže věci

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. *Bagdadská dráha* znepokojila minulý týden Evropu. Anglie svojí tajnou i zjevnou oposicí proti ní pobouřila tisk v Německu a za té příležitosti ukázala se hloubka konkurenční žárlivosti a zášti mezi těmito dvěma „spřízněnými" zeměmi. Ježto správa dráhy bude z větší části v německých rukou, Anglie činí oposici. Budou toho příčiny také jiné, politické, (Rusko), ale hlavní jsou nevraživost na Německo. Mimo to, a nikoliv na posledním místě, dráha ta není hospodářsky na pevných nohou. Byla sice po dlouhém jednání, jež zdálo se několikrát již rozbito, r. 1902 dojednána smlouva mezi tureckou vládou a společností anatolských drah (čili německou bankou) o stavbě dráhy bagdadské, dle niž stavba má býti za 8 let hotova. Ale dojednati smlouvu nebylo totéž jako začít se stavbou. A vskutku dnes ještě je do stavby bagdadské dráhy daleko. Turecko totiž nemůže dáti žádané záruky a opatřiti kapitály na splacení povolených garancií ve výši 16.500 franků ročně za kilometr. Ježto bagdadská dráha má se táhnouti na délku 2000 km., jest třeba kapitálů velikých. Záruka zúrokovací záleží v tom, že Turecko ročně doplatí železniční společnosti každý rok tolik, co bude se nedostávati do 16.500 fr. (na kilometr.) V prvním desitiletí jsou rozpočteny příjmy na 4000 fr. na kilometr, i mělo by Turecko, ovšem až bude celá dráha hotova, připlácet ročně $2000 \times 12.500 =$ 25 mil. franků. Za těch okolností jest možno, že bagdadská dráha ja-

kožto dráha spojující dvě moře, dočká se konkurenta dříve než sama bude hotova stát. Chystají se totiž stavby ještě těchto evropsko-indických drah: 1. Jižním Ruskem a Turkestanem do Afghanistanu s výhodnými poměry provozovacími. 2. Jižním Ruskem a Kavkazem do sever. Persie a Afghanistanu. 3. Z Cařihradu přes Erzerum a Persii do Afghanistanu. 4. Z Cařihradu přes Bagdad, jižní Persii a Beludžistan. Ovšem záleží uskutečnění těchto drah nejen na zdolání překážek technických a j., nýbrž i na tom, jak se utváří politické poměry zemí těch.

V Macedonii to zabouřilo 30. dubna. V Soluni byla vypálena filialka Otomanské Banky a asi prý na 50 místech města spáchány byly dynamitové atentáty. Atentáty hned byly přiřknuty na vrub komitétů. V Soluni trvaly na to pouliční střelba a šarvátky od 8 h. več. až do půlnoci. Zahynulo mnoho osob, prý 400 Bulharů bylo při tom vojskem tureckým usmrceno. Podle zpráv konsulárních jest prý to poslední zoufalý pokus Bulharů, jimž docházejí peníze. Pátrá se po členech výborů macedonských a mnoho osob bylo pozatýkáno. Do přístavu soluňského připluly rakouské válečné lodi.

Hospodářský. *Finančními návrhy* velmi pozoruhodnými obdařili poslanci polští parlament ve schůzi dne 3. dubna 1903. Především je to návrh poslanců Sapiehy, dr. Niementowského a soudruhů, vyzývající vládu, aby vyjednávala s vládou uherskou o snížení ceny soli k vaření o 8 hal. na kilogramu. Návrh ten odůvodněn jest úvahou, že sůl k vaření přispívá ve velmi vysoké míře ku zlepšení potravin nejchudších tříd obyvatelstva a že vysoká cena její od všech vrstev mimořádně těžce se pocituje. Dále pak poukazují navrhovatelé k tomu, že snížení ceny soli k vaření může se státi jenom v souhlase s král. uher. vládou a že tudíž nynější okamžik před skoncováním rakouskouherského vyrovnání je rozhodný, ježto by jinak tato „nejvýš" důležitá otázka znovu musila na dlouhou řadu let zmizeti s denního pořádku. Mají opravdu pánové tak velikou starost o zlepšení potravin nejchudších tříd obyvatelstva, či spíše zakrývají touto starostí péči o zvýšení soutěživosti haličské soli se všemi hospodářskými důsledky toho pro zemi? A jak a odkud krýti úbytek ve příjmech ze státních solnic? Opět z aktivních zemí? — Mimo tento návrh podány poslancem drem Glabinskim (o němž v posledním čase proběhla novinami zpráva, že má býti jmenován vicepresidentem haličského zemského finančního řiditelství) tři další návrhy, čistě finančního obsahu. Jednak je to paragrafovaný návrh z á k o n a na změnu poplatků n a ř í z e n í m (!) ministerstva financí z 25. dubna 1857. (lvovského listu příloh k věstníku ministerstva financí č. 16. ex 1857. č. 7220.) stanovených, za exekuční upomínky dlužníků daní, podle něhož při těchto upomínkách vybírati se má po čtrnácte dní, co tento způsob exekuce trvá, jednoduchý poplatek 10 hal. denně z každých 100 K a jež navrhovatelé chtějí míti změněn tak, aby jednoduchý poplatek byl vybírán i z nedoplatků daňových 100 K přesahujících. Jak si věc představují, těžko se ovšem domysliti, vždyť i za daného stavu vybírá se z obnosu přes 100 K, a to za každých 100 K i prvních i dalších 10 h denně. V odůvodnění uvádějí, že se v Haliči a Bukovině od dlužníka vybírá vedle exekučních poplatků v ostatních zemích platných 10 h denně, ještě další poplatek, zmíněných 10 hal. z každých 100 K dlužných daní s přirážkami. To však především třeba opraviti tak, že v ostatních zemích vybírá se po 7 dní 10 h a dalších 7 dní po 20 h denně a dále nutno poznamenati, že znění příslušných nařízení, zejména s důrazem uváděný j e d n o d u c h ý poplatek, je takové, že pravděpodobně tento haličskobukovinský poplatek má býti vybírán místo poplatku v jiných zemích zavedeného. Ale budiž. Zajímavo jest slyšeti jakými důvody tyto poplatky se potírají. Tyto poplatky (vůbec), pro východní země v říši nespravedlivě zvýšené, principu rovnoprávnosti zemí (!) se posmívající, mají za následek, že, jak známo, exekuční poplatky v těchto zemích poskytují státní pokladně přebytek nad exekuční výdaje a stávají se ve mnohých okresích stálým zdrojem čistého důchodu pro stát. Tomu musí býti učiněna přítrž atd. Po našem soudě — i když by sku-

tečně vybírati se měly v Haliči a Bukovině zvýšené exekuční poplatky daňové — není jejich pouhá existence i rozličné důsledky její než dokladem velmi laxních pojmů těchto zemí, které naopak dovedou se velmi účinně dovolávati své (!) rovnoprávnosti, o povinnostech veřejných (dávná bolest staré Polsky!) a vedle všeho i velké „benevolence" orgánů polské berní exekutivy vůči poplatnictvu. U nás do lidí se stříli (viz Soběslavsko)! — Dále podán drem Glabinským opět paragrafovaný návrh, dle něhož mají býti vyňaty ze zdanění podle II. hlavy nového zákona o osobních daních přímých (r. 1896) všecky ku všeobecnému dobru a vzdělání zřízené, od veřejnoprávních korporací (zemí, okresů, obcí) provozované podniky. Daň tato jest příliš vysoká, 10 proc., a ještě citelnější se stává způsobem stanovení jejích základů, to jest onoho výnosu, z něhož právě oněch 10 proc. se vybírá. V důvodech vytýká se právem a správně, jak podivně se manipulovalo při daňové reformě se zmíněnými korporacemi. V důležitém § 83. zmíněného zákona není o nich zmínka, avšak sem tam do jiných §§ vpašovány zmínky o nich, které páni poslanci ovšem přehlídli. A širokých vrstev poplatnických dotýká se konečně co nejvíce a co nejsympatičtěji třetí návrh dra Glabinského, opět paragrafovaný, žádající, aby předsedou komise pro ukládání osobní daně z příjmů nesměl býti úředník onoho daňového úřadu (berní správy, berního referátu okresního hejtmanství), kterému přísluší zaříditi a vykonati ukládání daně a dále, aby do jednacích protokolů odhadních komisí zapisovány byly důvody odchylek odhadů od přiznání poplatníků a aby tyto důvody byly na platebním rozkaze sdělovány. — Odůvodněn jest návrh tento takto: Je všeobecný a důvodný názor, že se zákon o osobní dani z příjmu ve mnohém směru v Rakousku neosvědčil, v první řadě co do očekávání, že se berní morálka poplatnictva znenáhla povznese a libovolnému vyměřování daně finančními úřady učiní se konec. Zdroj tohoto zlého sklamání jistě nelze hledati v tendencích a ustanoveních zákona (?) nýbrž ve vykonávacích nařízeních a ve vykonávání jejich, které jasnému znění zákona často nápadným způsobem odporují a jej z pravých kolejí vyšinuly. Jde nyní o to autentickým výkladem zavésti praxi do správných kolejí. Pánové se však mýlí domnívají-li se, že zákon je tak výborný, že se nepotřebuje než řádného výkladu, aby se věc odbyla. Ostatně návrhují změny jeho a to pak již není jen autentický výklad! Na druhé straně ovšem nebudiž ani v nejmenším popíráno, že je tu libovůle až báječná, ale jak se má bez ní obejíti systém daňový založený na odhadu, bez něhož bylo by konec ukládání daně: V osobách finančních úředníků a předsedů nebylo by nutno hledati závadu, kdyby bylo dostatečným však způsobem postaráno o kautely správného odhadu, z nichž zejména důvody odchylek od přiznání hrají důležitou roli již při výdělkové dani dle II. hlavy nového daňového zákona, svrchu zmíněného. Ale i o tyto kautely je zle, nemá-li býti odhad znemožněn a přece o správnost jeho postaráno. Zajisté však je přímo vzorem poslanecké práce kautely takové hledati a odíti své návrhy v roucho paragrafů. To je něco jiného než „slavné" u nás: slavná vláda se vyzývá, aby to a to udělala za nás! Jak na př. bylo by pěkné, kdyby naši poslanci přišli s určitými návrhy ve věci zlepšení finanční správy u nás, proti níž správa finanční v Haliči vypravena jest přímo královsky! Není lepší kautely správného provádění zákonů než dobře dotovaná správa. Naříká-li Halič na praxi finančních úřadů, jak to vypadá teprv u nás — aspoň tolik by mohlo našim poslancům napadnouti, ale nenapadne, poněvadž nejsou zvykli se o „takové věci" starat, majíce pohodlného šimla: až dobudeme státního práva, pak .. inu pak nebudeme vědět co s ním dělat, poněvadž nebudeme ničemu rozumět!

O celní tarif válčí se a kompromisuje mezi agrárníky a průmysloníky ve výboru celním i mimo něj. V cel. výboru je mnoho položek již projednáno a pracuje se vůbec rychle. Mimo výbor hlásí se o slovo jedna i druhá strana veřejnými projevy a pamětními spisy. Stálý výbor složený z předsednictva sdružení rak. průmyslníků, industriel. klubu a ústřed. svazu průmyslníků v Rakousku připomíná, že „splnění pož-

davku, aby uvaleno bylo clo na takové suroviny, jež jsou pro průmysl nanejvýš důležity, zachvátilo by celá odvětví rakouského průmyslu v kořenech jejich existence a vydalo je soutěži výrobků cizozemských ve vlastní zemi. Zvýšení cel na dobytek a jeho produkty, jak se žádá v celním výboru, zdražilo by měrou ještě ohromnější než to má být provedeno vysokými sazbami osnovy vládní, živobytí nejširších vrstev obyvatelstva. Stálý výbor tří centrál. svazů průmyslových ohražuje se co nejrozhodněji proti nesmírným požadavkům agrárních poslanců v celním výboru."

Banka „Slavia". V životním odboru bylo v těchto třech měsících podáno „Slavii" 1950 přihlášek na kapitál kor. 5,295.760·—, z čehož bylo vyhotoveno 1507 pojistek na kapitál kor. 4,108.960. Kapitálův a pensí bylo v téže době vyplaceno kor. 372.052·50. — Za trvání svého „Slavia" vyplatila ve všech odborech kor. 73,962.032·88, reservní fondy dosáhly obnosu kor. 26,906.032·32, dividendy pak bylo až dosud bankou „Slavií" vyplaceno kor. 1,061.385·37, rozděluje totiž banka tato jakožto ústav vzájemný veškerý zisk členům. Čech, uznávaje oprávněnost našeho stanoviska národohospodářského, při volbě ústavu obrací se k ryze české „Slavii".

Školský. *Svaz ženských jednot v Německu* (Bund Deutscher Frauenvereine) zahrnuje 151 jednot s asi 80.000 členy ve všech částech Německa. Valnou schůzi delegátů konává svaz každý druhý rok. Zmiňujeme se o ní proto, poněvadž byly na poradě její také otázky paedagogické. Za prvé jednáno o dětských zahrádkách Fröblových, kterým stoupenci socialní výchovy (za příkl. Natorp, Bergemann) věnují zvláštní pozornost. Hromada delegační se usnesla, aby se bylo domáháno toho, by školní zahrádky Fröblovy se staly všeobecným ústavem obecním a státním. — Delegace za druhé zaujala také stanovisko v příčině vzdělávání dívek na vyšších (středních) školách a zdůrazňovaného nyní společného vyučování obou pohlaví (koedukace). Žádá, aby byly dívky připouštěny ve všech státech Německého spolku do chlapeckých gymnasií a škol reálních. Bylo sice na kongresu navrhováno, zřizovati zvláštní dívčí gymnasia. Ale přítomní učitelé vyšších škol, na nichž společné vyučování žáků obojího pohlaví již prozkoumáno, potvrzovali obecně, že se za těch pokusů nabylo zkušeností příznivých. Smíšené střední školy lze míti proměňováním dosavadních výhradně chlapeckých snadno a bez patrnějšího nákladu. — Reforma vyššího dívčího školství má se díti dle jisté obdoby reformních gymnasií v Německu (gymnasií Komenského). Školy ty mají míti dvanáct tříd, z nichž prvních šest (1.—6. školní rok) jest společným podstavkem (ob. škola), po čemž se rozštěpují vrchní stupně tolikéž šestitřídní v oddělení humanistické a realistické. Abiturientky obou oddělení mají po vybyté zkoušce maturitní oprávněnost k studiu akademickému. — Dále jest se domáhati zřizování ženských škol zemědělských. Těmi by se měla část žen, tíhnoucích za učeným povoláním, odluzovati k povoláním praktickým, jako jest zahradnictví a hospodářství, prospěšným tělesnému zdraví a podmínkám socialního žití více nežli jednostranné vzdělání duchové. — Nejpozoruhodnějším thematem výchovným delegační schůze byla palčivá již bez nadsázky otázka o poučování o pohlavních poměrech ve škole a doma (otázka o rození dítek, die Storchfrage, přináší-li děti vrána). Jednosvorně téměř připouštěno, že dosavadní zamlčování přirozeného rozmnožování a vyvíjení se lidstva mívá následky škodlivé. Důsledkem dosavadního zvyku jest, že se dětem dostává o tom zpráv od osob k tomu nepovolaných, že se jimi podávají se zámysly necudnými jako výron fantasie znecudněné, že následkem toho bývá pokrytectví takto poučovaných a vzrušování city plzkými. Nesvornou však byla delegace v tom, má-li se poučování případné díti ve škole nebo v rodině. Věc ta ovšem, pokud se jí hledí ku škole, jest více nežli na považenou. Správné jest asi mínění, že tu třeba individuasovati naprosto, totiž počínati takovým poučováním tehdy, když ho jednotlivcům třeba nebo když si ho přejí. Děti, kterým jest dosud po-

hádkový svět všechno, nebylo by dobře strhovati podobným poučením, jim ještě nepotřebným, před časem do skutečnosti. Ale odbývati otázku tuto ukvapenou alespoň poznámkou, že o takových věcech se vůbec nemá s dětmi mluviti (ba snad ani ne ve shromáždění žen), jak učinily některé naše politické listy, k tomu zrovna ještě s úsměškem (třeba „Politik"), svědčí o nesoudném vyhýbání se věcem, jež by konečně žurnalistika naše měla také pozorovati v jiném ozařování nežli pod zorným uhlem hampejzství. S větším právem Svaz ženských jednot může nastupovati na školu s požadavkem, aby byla bojovatelkou proti alkoholismu. Zactvu vůbec v Německu (jako v Rakousku) jest úředně zapověděno tvořiti spolky. V Anglicku a americkém Soustátí spolkování školní mládeže jest nejen dovoleno, ba se také zdárně vyvíjí. Za příkl. vzniká tam spolky školní mládeže zrovna armáda zdrženlivců. Proto se Svaz ženských jednot hodlá domáhati, aby případný zákaz tvoření žákovských spolků byl v ten smysl pozměněn, že za účely mravními žákovská sdružení se dovolují. — Také otázkou péče o děti bez rodičovské výchovy (nucené vychovávání dětí) se delegace zabývala. Zejména sneseno, aby případný pruský zákon (Fürsorge-Erziehungsgesetz), jehož účinky jeví se již dosti patrně, ač teprve nedávno nabyl platnosti, přijat byl také v ostatních státech spolkových.

K.

Nový návrh *reformy školské* předvádí Čes. Škola z Dr. E. Mayera ve článku Škamna a výchova, v němž se vytýká, že 8—16letým mořením ve škamnách se ubíjí mladý věk bez užitku. „Ta pravá doba školní mohla by být od 12. do 15. roku. Do té doby stačí veselé myslí dětské čísti, psáti, počítatí. Teprvé po 15. roce nastupte školy pokračovací a odborné: ona povolání, které vyžadují mathematiky (algebry, geometrie, trigonometrie) a řeči. Žáci by vše rychleji chápali a si osvojili. Idea výchovy té vyšla z Anglie (dr. Reddie), do Němec zavedl ji dr. M. Lietz a založil v Ilsenburgu ústav, jejž záhy bylo ve větších rozměrech přeložiti do Haubindy u Meiningen. Podobný ústav je v Glariseggu ve Švýcařích a dívčí „domácnost" u Potsdamu. Úkolem „domácnosti" je v prvé řadě vychovávati, ač se vyučování, jaké vyžaduje stát, nikterak nezanedbává. V prostých, ale umělecky spořádaných síních vládne duch svobodný, čistotný, zbožný, ale nedogmatický. Není kontroly dopisů a vycházek. Alkohol je úplně vyloučen.

Sociální. Počátkem léta zahajuje se vždy agitace o *nedělní klid.* Posud není nedělního klidu v závodech s potravinami, pro něž místodržitelství zavádí klid až od 11. hod. dop. Za zavedení úplného klidu volá organisace obchodního pomocnictva specerejního a za to se také přimlouvali obecní starší Pinc, dr. Horáček a dr. Scharf na schůzi sboru obec. starších v Praze dne 4. t. m. žádajíce, aby městská rada působila k zavedení celonedělního klidu a aby příště dobrozdání měst. rady znělo příznivěji než letos. — Též spolek advokátních úředníků pro Prahu a předměstí domahá se celoročního nedělního klidu a svátečního klidu ve všech advokát. a notář. kancelářích.

Po sjezdu.

Hle, hrozivá se kupí mračna,
kraj kolem ztrnul v úděsu
a bídných vlků smečka lačná
se na nás žene od lesů.

Teď třeba je nám ruky chranné,
kdo pomoc dá, kdo útěchu?
Dřív nežli nebe v blescích vzplane
sem mladočeskou pod střechu!

A národ vešel. Na lavici
blíž kamen posadil se rád,
zřel venku blesky létající
a deště kalný vodopád.

Však než den noci ruku podá,
lká národ: „Běda duši mé,
vždyt světnice je samá voda —
ó, pomoc, už se topíme. *Moir.*

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskarna narodně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 16. KVĚTNA 1903. ČÍSLO 33.

Smetanův týden.

Dne 12. května o 5. hod. odpol. bylo tomu 19 let, kdy Smetana zemřel. Jednou za svého života dojemně se ve své skromnosti vyslovil o svém díle: »Jsemť dle zásluh svých a dle svého snažení skladatelem českým a stvořitelem českého slohu v dramatickém a symfonickém oddílu hudby výhradně české« a sám určil za neutuchajících ještě bojů a útoků na sebe místo své v duchovním snažení národa. Dnes jest Smetana sluncem rozlévajícím světlo života a radosti, kamkoli přijde, čarovným množitelem hodnot a krás žití. Nic nebylo Smetany tak daleko, jako uvažovati o mravním obsahu své hudby. Jeho svéráznost a samostatnost nejlépe se právě značí v tom, že na toto pole neučinil za Wagnerem ani nejmenšího krůčku a že ani na okamžik nezakolísav, prohlédl marnost Wagnerovy iluse, jíž podlehlo tolik duchů! Smetana nesnil o tom, založiti svojí hudbou nové jakés náboženství a učiniti je hlasatelem hlubšího cítění mravního. A přece poslechnete-li hudbu Smetanovu, cítíte, že jste poznali v sobě mnoho mravní krásy, o níž jste před tím nevěděli. Jako čarovným proutkem otvírá hudba jeho skryté poklady ve vašem nitru a předvádí je blaženým vašim zrakům. Vaše snahy, touhy a naděje zastkvějí se jako květy na ozářené louce v plné nádheře svých barev a vaše hruď plní se citem odhodlání a síly vykonati to krásné a veliké, co ještě ukrýváte jako nejdražší svoje tajemství zrakům okolního světa. Ta hudba jeho posiluje vás k dobru a kráse, naplňuje sebevědomím a vnitřní blažeností, že odhodláváte se podstoupiti a podniknouti, k čemu vám jindy by se nedostávalo odvahy. Útěcha, odvaha, vroucnost, nadšení plyne z tónů a harmonií Smetanových. Jeho hudba jest mravním povznešením ve všech okolnostech života, jest skutečně tvůrčí moc, jest projevem síly a moci transcendentní.

K nám Čechoslovanům mluví naším jazykem, harmonií a rythmem naší duše, melodií našeho citu. Čím ve vesmíru zvláštním složením prvků jsme, to nám ona zjevuje. Jejím zřídlem

jest tajemný základ světa, našeho světa, z něhož vyšli i my. Hudba Smetanova odtamtud prýští čistě a bezprostředně a probouzí v nás temné tuchy a vzpomínky veliké harmonie světové. V tom smyslu, aniž Smetana kdy theoreticky to hlásal a hájil, jest hudba jeho zjevením, jest náboženstvím, naším českým náboženstvím, naší českou bohoslužbou. Ona svými tóny otvírá nám zásvětí. Neodvratné kroky neúnavně chvátajícího osudu vylíčí tak mistrně jako mysterium smrti a smutek hrobu, ony děje a místa, kde člověk vrací se k prazdrojům a silám vesmíru a s nimi splyne, aby v novém seskupení látek znovu nastoupil organický život.

Jestliže tu hudba Smetanova našemu citu podává, co prostřednictvím zkušenosti nikdy zvěděti nemůžeme, jakkoliv po tom neukojitelně toužíme, předvádí s druhé strany zjevy nám známé v podobě tak očištěné a svěži a odhaluje na nich stránky á vlastnosti tak nové, že nám je na vždy a nezapomenutelně ukládá v srdce. Česká krajina požehnaná úrodou zlatých vánkem zčeřených klasů, s jásajícím skřivanem pod boží oblohou, hluboký klid zadumaného lesa, hravý proud řeky mezi lučinami, bouři v horách, mírně zvlněnou krajinu středočeskou probudí ve vašich vzpomínkách tak, že obraz plasticky vám vystoupí na oči. Bujarost mládí, resignaci a trud stáří, české rodiče a děti, milence, idylu na naší vsi i velikost a tragiku českých dějin najdete v jeho díle, v tónech tak jímavých a výrazných, že nové půvaby odkrýváte na všem tom našem, milém a známém a více je milujete, lépe a všestranněji poznáváte.

Českost, prostonárodnost a lidovost Smetanova nebyla však přijata u nás vlídně a dnes ještě přes veškeru úctu k němu i přes všechen obdiv jeho genia jest Smetana málo znám svému lidu. Jest jen vítati podnik, jako je Smetanův týden v Národním divadle, za kterého dostanou se na jeviště po sobě od 12. do 19. května Braniboři v Čechách, Prodaná nevěsta, Dalibor, Hubička, Dvě vdovy, Tajemství, Libuše a Vlast. Škoda, že neuvidíme Čertovu stěnu, jež přece byla provedena 19. října v posledním cykly Smetanově před 4 léty. Dostane se nám ovšem z části náhrady v novém pečlivém nastudování a krásné výpravě všech uvedených oper a budeme spokojeni, uloží-li si Národní divadlo za povinnost, vypraviti cyklus Smetanův i příští a každý další rok a vloží-li do něho na přes rok a již pro vždy nově nastudovanou Čertovu stěnu. Národní divadlo nemůže jinak než předváděti operní tvorbu Smetanovu celou Národní divadlo musí jíti v čele a býti dobrým příkladem a pobídkou všem ostatním divadlům českým i hudebním a pěveckým jednotám v pietě a úctě k Smetanovu dílu. Neboť, jak F. V. Krejčí uzavírá svoji knihu Bedřich Smetana«, jako klidné Ostrovy Blažených září nám díla Smetanova na této cestě, ale nebudeme jich míjeti netečně a nespustíme jich s dohledu. Ona ukazují cestu naší umělecké kultuře, neboť rajským tímto souostrovím vede cesta k novým pevninám krásy, života a společnosti

a v poslední formuli dá se dílo našeho prvého velkého umělce svésti na slovo, drahé všem, kdož sní o prolnutí života s krásou, na zlaté a blankytné slovo: »Renaissance«. *J. P.*

Poddanství Čechů.

K dlouhému v tomto listě již uvedenému seznamu nedostatků a vad českých připínáme číslo, jež nejen v ničem nezadá dnes dostatečně již z případu České spořitelny známé dobrovolné na cizině závislosti a poplatnosti české, ale jej snad i předčí. Jde o to, kterak se české výrobky dostanou na mezinárodní trh, kdo sprostředkuje spojení mezi českými výrobci ječmene, chmelu, sladu, cukru a mezi bursou anebo zpříma určitým těžištěm a odbytištěm.

Probeřme české cukrovary. Komu svěřují české cukrovary zastoupení a komisionářský obchod? České cukrovary patří význačně českému průmyslu a také se tu vždy o první místo hlásí; zastoupení a komisionářský obchod je však s polovice v rukou německých bank, v rukou filiálek vídeňských bank v Praze a Brně, jež jsou v těchto městech svou poplatností a svým úřednictvem nejsilnější oporou němectví, které nechce národnostní rovnoprávnosti v českých krajích a které svojí snahou po národnostní hegemonii německé je příčinou tolika zmatků a úpadku hospodářského v říši. Pražská filiálka vídeňské Länderbanky má na př. zastoupení skoro celé průmyslové Chrudimi. Cukrovar, lihovar, pivovar, sladovna, záložna i spořitelna chrudimská jsou klienty pražské filiálky vídeňské Länderbanky. Celé jedno české a národně prý uvědomělé město svěřuje svůj majetek této vídeňské bance. Rozevřete si Batovcův kalendář na r. 1902. Na str. 398 najdete ony 4 filiálky vídeňských bank v Praze i s výkazem vrchních úředníků: rak. úvěrního ústavu (Creditanstalt), banky pro země rak. (Länderbank), anglorakouské banky (Anglobank) a vídeňského bank. spolku (Wiener Bank-Verein), pro něž naše české průmyslové podniky, především cukrovary pracují. Pátá ve spolku s nimi je Česká eskomptní banka (Böhm. Escomptebank), jež od roku 1900 je sloučena s dolnorakouskou eskomptní společností ve Vídni. Těchto pět bank má zastoupení a komisionářský obchod polovice českých cukrovarů.

Filiálka Länderbanky v Praze zastupuje: rolnický cukrovar akciový v Dřevohosticích, cukrovar v Cholticích (komand. spol. Klimeš, Salášek, Horký a spol.), akciovou továrnu na cukr v Chrudimi, cukrovary Močovice a Libice Fr. Wiesnera a spol., cukrovar hr. Šlika v Kopidlně, cukrovar v Pětipsech (G. Hodek), cukrovar kníž. Schwarzenberga v Čes. Budějovicích.

Filiálka víd. bank. jednoty zastupuje: akciový spol. rol. cukrovar v Čelechovicích, rol. cukrovar v Litovli (a prostějovskou sladovnu).

Anglorakouská banka zastupuje rolnický cukrovar v Kroměříži, cukrovar v Libňovsi (Märky, Bromovský), akc. cukrovar v Mělníku.

Rak. úvěrní ústav zastupuje rolnický cukrovar ve Vrbátkách, rol. akc. cukrovar v Holici u Olomouce, kníž. Schwarzenberský cukrovar v Postoloprtech a v Sulejovicích a kníž. Lobkovický cukrovar v Rožďalovicích.

Česká eskomptní banka zastupuje: akc. cukrovar v Klobukách, akc. cukrovar v Pardubicích, kníž. Lobkovice v Dolních Beřkovicích a cukrovar kníž. Kinského v Kostelci n. O.

Některé české cukrovary se tím na venek tají, že svěřují svůj cukr německým ústavům, mnohé pak obchodují s německými agenty, jako rolnický akc. cukrovar v Dašicích, cukrov. v Cerekvici, rol. akc. cukrovar Horka, akc. cukrovar v Kolíně, v Napajedlích, Plaňanech, akciový cukrov. ve Vinoři a kníž. Kinského cukrovar v Hospozíně. Dojista, že ke 30 cukrovarů českých svěřuje německým bankám svůj obchod a dává jim výdělek, jenž ročně dosahuje několika set tisíc korun. Že Morava je skoro zcela v německých rukou, netřeba dokládati.

Zastupitelství a komisionářský obchod s cukrem mají z českých bank: Živnostenská, Pražská úvěrní a Čes. průmyslová. Tyto tři české banky zastupují:

Živnostenská: rolnické akciové cukrovary v Brodku, v Nov. Bydžově, v Háji, v Holici, v Kralupech, v Lenešicích, v Lounech, v Lužci, v Moravanech, Čes. společ. pro průmysl cukerní v Domažlicích a hr. Harracha v Sadové.

Pražská úvěrní banka: rol. akc. cukrovar v Holici, v Kouřími, Svojšicích, dále cukrov. v Bečvarech, Radboři a Bašnicích.

Česká průmyslová banka: akc. cukrovar ve Vys. Mýtě, ve Velvarech a hr. Martinice v Studňovci.

Mimo to jsou zastupovány českými agenty cukrovary v Bohušovicích, Dol. Bousově, Dol. Bučicích, Černožicích, Hradci Král., Lounech I, Mochově, Mšeném, Nymburce, Poděbradech, Prosenicích, Předměřicích, Přelouči, Roudnici, Slapanicích, Hr. Týnci, Uhřiněvsi, Velimi (akc.), Vranovicích, Vrbátkách a Záboři.

České zastoupení má tedy ke 40 českým cukrovarům.

Jaké jsou příčiny, že polovice českých cukrovarů, velikou většinou české akciové rolnické cukrovary, zůstávají klienty bank německých, a to přes veškeru snahu českých, jmenovitě obou mladších bank, pražské úvěrní a české průmyslové, aby jich zastoupení na sebe převedly? *J. P.*

J. Vrchlický – překladatel.

Anatole France napsal román »Červená lilie, »Le lys rouge«, J. Vrchlický to přeložil, Vilímek vydal, a já, žel Bohu, četl. Kéž by mi nebyla přišla do rukou ta nešťastná »Červená lilie« v onen večer, kdy zapáliv si cigaretu, usedl jsem do lenošky,

a těšil jsem se, že po celodenní lopotě se příjemnou četbou osvěžím, pobavím! Místo toho nalezl jsem mimo nadání a proti své vůli práci neutěšenou, piplavou, nevděčnou, smutnou, ale nevyhnul jsem se jí, poněvadž poctivost káže vystoupiti proti podobnému ledabylému, nejapnému překládání, které stírajíc nejen veškerý půvab, ráz i smysl originálu, uráží nebo zhrubuje svou bídnou češtinou vkus čtenářstva. Kdyby šlo o nezdařený pokus nějakého amatéra kdesi pod čarou venkovského listu, mohlo by se to pominouti útrpným mlčením, ale má-li takový překladatelský brak smělost vyplouti na plný jas literárního světa a to ještě pod vlajkou předního spisovatele, pak je věcí svědomí to také veřejně přibíti. Překladatelé jsou lidé křehcí, kteří někdy klopýtnou, vím to, a vím také, že jejich honoráře nejsou dle toho, aby překlad mohli pilovati, avšak překladateli, který tak neskonale a veskrze bídně pracuje jako uslyšíte, tomu se musí prostě říci: když to neumíš lépe, tedy toho nech!

Avšak raději už čtěte a suďte sami. —

Začnu případným citátem na str. 6. »Od té doby, co jsme zde, hloupneme spolu« místo »jsme jí hodně protivnými« (nous l'embêtons ferme). S malou změnou »co to čteme« hodí se za motto pro zrobitele i čtenáře tohoto překladu.

Vyberme některé ukázky nejpodařenější. Čteme na str. 7. »černý humor« místo »temná nálada«. — Na str. 11. »básník« m. »básnířka«, — str. 14. »odvětila .., že bylo pozdě, že neočekávala více návštěv, atd.« m. »že jest pozdě, že neočekává« atd. Doslovně z francziny, kde musí být arci minulý čas. A tak i zhusta jinde. — Na str. 15. »na těle jejím unylém, ještě chutnějším v tomto spánku duše«, m. »žádoucnějším« (plus désirable). — Na str. 17. »nalezl, aby je (t. j. kreditní ústavy) udržel v těžkých hodinách, zdroje plodného ducha« m. »prostředky« (les ressources, nikoli sources!). — Str. 17. »Těšil se všemu, co je vzácného ve společnosti« m. »Užíval všeho« (il jouissait, nikoli se réjouissait).

Na str. 18. »Jako všichni velcí masožravci měl on své hodiny roztomilé veselosti« m. »Jako všichni velcí dravci« (carnassier, v přenešeném smyslu zde, tolik co dravý člověk, uchvatitel, nikoliv »masožravec«). Nemístné je zde také klásti nadbytečně »on« dle francouzského »il«, jak se to vyskytá častěji. —

Str. 22 »valili se mezi neurčitými stíny« m. »jeli« (v drožce), naivně a doslovně přeloženo »ils roulaient«! (Srovn. »kam to valíš?« f). — Str. 26. Neporozumění textu. Řádek 4.—7. mluví Robert, nikoli Tereza, má tedy státi »Nejsem přísný«, atd.

Str. 27. »jest těžký jako slon« m. »těžkopádný« (mluví se o „Notre-Dame"!) — Str. 28. »To je ohromná potvora« m. »nesmírný netvor« (také o N.-Dame). — Str. 30. »Slova .. ne více chlípná a spilá« m. »posměšná a kluzká« (gouailleuses et grivoises, nikoli grises). — Str. 33. »(Utopie) směřují vnuknouti nechuť k realitě« m. »Směřují k tomu«. — Str. 41. (Don

Juan) »utrácel svůj čas s třemi ženami« m. »ztrácel«, t. j. marně se o ně ucházel, což dává arci zcela jiný smysl dotyčnému místu (il perdit son temps). — Str. 41. »Jisté naše skutky .. jsou naše dcery« m. »naši synové«. Mechanicky dle franc. »nos filles«, poněvadž je l'action (čin) ženského rodu. — Str. 54. »Ona nevěděla a on byl lhostejný to věděti« m. »Nevěděla a bylo jí lhostejno zda to ví« (Elle ne savait pas et il lui était indifférent de savoir). — Str. 58. »roztomilou dívku s — krkem kulatým a tlustým« m. »s krkem okrouhlým a silným« (rond et fort). — Str. 67. »Dechartre se rozlobil a trhl s ní" m. »přerušil poměr« (il rompit). — Str. 68 »Zavolala jej zpět. Pane Vence, víte, co je vážné« m. »víte, je to do opravdy« (vous savez que c'est sérieux). — Str. 71. »Nepřipomínala si ráda, jak s ním (t. j. s jejím životem) byl smíchán« m. »do něho zapředen« (mêlé).

Str. 76. »Kráčel podél nábřeží« m. »šel po nádražním peronu«. Celý výjev odehrává se na nádraží před odjezdem vlaku a zdravý rozum, když ne slovník, by mohl tu překladateli říci, že »il longeait le quai« nemůže nic jiného znamenati. — Str. 78. »Zatím co vlak se valil« (!) m. »vlak jel« (le train roulait).

Str. 78. Choulette vyjímá z »peněženky« dopisy a papíry m. z »tobolky« (portefeuille nikoli portemonnaie). — Str. 90. »Kněží vás složí a prohlásí proti vám protipapeže« m. »sesadí« (déposeront), neboť jedná se tu o papeže. — Str. 94. »filosofové duchaplní a světáčtí« m. »stýkající se s velkou společností« (mondains).

Str. 101. »Savonarola .. nenalézaje soucitu v žádném díle uměleckém, chtěl je spáliti všecka« m. »zbožnosti«; piété a nikoli pitié! — Str. 102. »probošt Jesuitů« m. »převor« (prieur), jak je správně na str 103. — Str. 103. »modř zvaná outremer«, sluje prostě »ultramarin«. Na témže místě ledabylá čeština: »váš outremer, který jsem nabíral svým štětcem, kleslo na dno«.

Str. 103. »domácí pán« podává stříbrné umývadlo k omývání rukou. Tak úslužni nejsou ani Francouzi, to koná »správce domu" (maître d'hôtel); ostatně tu vůbec ani žádného »domácího pána« není, poněvadž dům patří slečně Bellové! — Str. 104. »mistr a sluha« m. »pán a sluha«. — Str. 105. »Měla lidi jediné schopné citu, oceniti účin toiletty«. Nesmyslný překlad věty: Elle croyoit les hommes capables seulement de sentir l'effet d'une toilette = Považovala muže za schopné pocítiti pouze dojem toiletty (a nic více).

Str. 105. »Podával se jaksi nedbale« m. »Dodával si nedbalého zjevu«. — Str. 106. »Neměl touhy žíti déle« m. »neměl touhy přežíti svá díla« (de se survivre).

Str. 106. »Dechartre s okem žlutým v obličeji trochu unaveném«. Podivný hrdina románu, který má žloutenku, že? Ale jeho oko je zdravé, »mladistvé« (jeune), za to však oko překladatelovo je chatrné nebo spíše nedbalé, že čte jaune (žlutý) m. jeune.

Str. 107. »Nemohla viděti svůj obličej a to ji mátlo«. Jak ze souvislosti nad slunce jasněji vysvítá, jedná se o »jeho« obličej (son = svůj i jeho).

Str. 110. »smělé zvlnění taille« m. »vykrojení« (cambrure).

Str. 111. »jeho hlas ji hladil« m. laskal (caresser).

Str. 112. »déjeuner« není »posnídávka«, nýbrž snídaně, vlastně náš oběd.

Str. 113. »její vloha« m. »temperament«.

Str. 113. »násilná záliba v ženách«; »violent« vždy překládáno zde »násilný«; ale obyčejně spíše se hodí »ohnivý, horoucí, prudký« a pod.

Str. 116. „jak sestupovali" m. „sjížděly". — Str. 117. „to je talíř Pampaloniho, každý jí dle své chuti" m. „jídlo P., každý je jí dle .." — Str. 117. „Šli jsme obě".

Str. 118. „Na chmurné facadě vzezření rustiky (?)" m. „Na pošmourném průčelí, vzezření venkovského".

Str. 118. „panoval vkus pro Quidy a Carrache" m. „převládala záliba pro Quida (t. j. Quido Reni) a Carraccie" (où dominait le goût du Guide et des Carrache).

Str. 123. „Měl dosti jemnosti, ale byl neschopný, aby chápal" m. „bystrosti" (finesse).

Str. 126. „peří celuloidové bílé a lehké" m. „péra" (ku psaní).

Str. 126. „(velebila obrazy) bez vkusu, jen aby stránky vyplnila" m. „bez záliby". — Str. 127. „Ale miss Bell je zahanbila, nevědouc o krásné fresce" m. „že nevěděli oni". Vždyť je právě upozorňuje! — Str. 129. „A aniž by se pokoušel ji zadržeti, šla dohoniti miss B." převedena slovně a nemístně fráse franc. — Str. 129. „Teresa opouštějíc D., snídala" m. opustivši.

Str. 130. „v ryzosti vzduchu" m. „čistotě" (pureté).

Str. 131. cítíc „v obličeji žár libeccia" — proč uvozovky? V originále nejsou a není též důvodu k tomu.

Str. 133. „do hrubých vln Arna" m. „do rozvodněných"; (les eaux grossies; záměna s „grossier"!)

Str. 134. „Vyšší lidé postrádají někdy jemnosti", m. „Vynikající lidé postrádají někdy prozíravosti" (finesse). — Str. 134. „Ejhle proč jsem přišla" m. „Proto jsem přišla" (Voilà pourquoi je suis venue).

Str. 135 »cítím velký fond záští a hněvu« m. »hluboké záští«.

Str. 145. »před temnou alejí, »allée« zde znamená »chodba«; a dále: »šli po vlhkém stínu stromořadí. Přešli dvůr« m. »šli temným stínem chodby«.

Str. 146. »několik pláten staré látky« m. »kusů« (lé). — Str. 147. «oblečen do houně z ovčí kůže« m. »do kalmuku« (casaque). — Str. 147. »roztomilá obryně« m. »lidožroutka« (ogresse), žertovně řečeno.

Str. 148. »Bolestná něha a spálená jeho víčka« m. »Bolestná unylost a palčivost jeho víček«.

Str. 150. »Jest třeba, aby hluboká pravda byla uzavřena do prokletí Evina« m. »Zatracení Evy obsahuje asi hlubokou pravdu«. (Il faut qu'une vérité profonde soit enfermée dans la malediction d' Ève).

Str. 151. »prozíravost její vlohy« m. »jejího rozumu« (intelligence).

Str. 152. »k malé uličce vroubené uličkami« (!) m. »zahrádkami« (jardinets). — Str. 155. »Sabina« m. »Sabinka«. — Str. 161. »jsem lehká« (!) m. „lehkomyslná« — str. 162. »kdo poznal tebe, shledá i u té nejkrasší nudný vkus« m. »fádní příchuť« (un goût fade). — Str. 163. »šum šatu« m. »šustění« — Str. 163. „plachý cit" m. „neurčitý" (vague). — Str. 164. „přehoupla se přes to" místo „pominula to" (elle glissa). — Str. 175. „o radosti a nevinnosti příští J. Krista" m. „o nevinnosti *a* o příští J. K." — Str. 192. „vůz sledoval na nábřeží" m. „jel po n." — Str. 193. „také sobě, »aby se líbila, chtěla se líbiti"(?) m. „také sobě se líbila, chtěla se líbiti" (C'est à elle aussi qu'elle plaisait, qu'elle voulait plaire). — Str. 193. „A tak hodiny .. rychle se ničily" místo „mizely, zapadaly v nivec", nebo prostě „míjely" (s'anéantir).

Str. 193. A teď, prosím, pozor: „Šedý den .. sklem nádraží padal na ni jako *zrnka ohromné zástěry* (!!), která jí měřila vteřiny ztracené pro štěstí." Čtenáři. sevři hlavu do dlaní, zamhuř oči a představ si, můžeš-li, ten pokrouceně secesní obraz, jak zrnka zástěry měří vteřiny! Jen že ta smělá licence nejde na účet chorobné fantasie Anatola France, nýbrž na vrub těch špatných očí překladatelových; přehlédl, že je tam sablier (přesýpací hodiny) a nikoli tablier (zástěra). Nemyslíš, čtenáři, že tu vadí ještě něco jiného než jen špatné oči?

Str. 194. „díval se na ni s druhem chmurné a násilné radosti" m. „s jakousi pochmurnou a bouřnou r." (avec une sorte de).

Str. 196. »V hloubi hotel - - otvíral šest oken« m. »v pozadí« (t. j. dvora, au fond).

Str. 196. »s naivní těžkopádností tří rytířů sotva z hruba otesaných«. Zase ty prožluklé špatné oči! Místo »*vikýř*« (lucarne) četl překladatel ve slovníku »*rytíř*«, spletl si r-v, spletl si y-i, a spletl dohromady nesmysl.

Str. 196. »uváděl se pokorně v souhlas s bytem čtvrti zohyzděné« (!?) m. »shodoval se (dům) s ponížeností zohyzděné čtvrti« (s'accordait avec l'humilité d'un quartier enlaidi).

Str. 200. »pan F., *Švýcar* a pán hotelu« m. »pan F., *vrátný* (suisse) a správce domu« (maître d'hôtel).

Str. 201. »pinquin« m. »tučňák« (pinguin). — str. 205. »najali si loďku, již vídala tak často projížděti pod svými okny« m. »jeli parníčkem« (prendre le bateau, dle smyslu jen tak tomu lze rozuměti). — Str. 207. »Je to květ jeho těla, který

dává to nezhojitelné zlo« m. »půvab jejího těla, který působí«, a i dále podobné nedorozumění. — Str. 207. »Neříkám, z paměti« m. »Z paměti, to je něco jiného« (De mémoire, je ne dis pas).

Str. 208. »Večeřeli oba ve vestách« (!) Jaká nonchalance v nejlepší pařížské společnosti! Jen že »veston« znamená krátký kabát, naše »sako«, a smysl zde je, že ve spěchu nepřevlékli se před večeří do fraku. — Podobně str. 220. maluje D. ve svém atelieru ve »flanelové vestě«.

Str. 209. »v poštovním voze«; hraběcí rodina jede tu s hosty na procházku v angl. společenském voze, zvaném mail-coach (v originálu jen zkrátka »mail«). — Str. 209. »nebyl nikdy rozesmanější«. m. »smavější« (riant).

Str. 210. »celé to tělo, kde se důlky smály pružné, svěží a vonné jako potok ..« m. »celá tato pleť, kde smály se důlky, to pružné tělo ..« (toute cette chair où riaient des fossettes, ce corps souple ..).

Str. 211. »Očekávajíc ruch parníku, který se měl zastaviti« m. »Slyšíc hukot parníku, který se zastavoval« (En entendant le bruit du vapeur qui venait se placer).

Str. 213. »Již se kněžna S-. zavěšovala na žebřík sítě« (!) Tážeš se, čtenáři, jaký tělocvik to ta kněžna provozuje? Velmi prostý: »zavěšovala se na schůdky mail-coache. Na str. 209. bylo »mail« »poštovským vozem«, teď je to už zase »sítí«! (síť, oko = maille).

Str. 214. »zvonice" m. »věž«. — Str. 215. »povoz ubíral se po jedné straně" m. »povoz jel vzhůru po úbočí« (la voiture gravit une côte; strana = le côté!) — Str. 216. »Vítá v G dva nebo tři starce« m. »přijímá návštěvy dvou ..« (reçoit). — Str. 216. Pozoruhodná kostrbatost věty: »Užívá, aby se ukryl, energie, s kterou druhdy vystupoval«. — Str. 217. »mignonne« nepřeloženo; »milouši«. — Str. 218. »líšíc exquisní formu pod bídou těla špatně živeného«; m. »vystihujíc rozkošnou f.« (démêlant).

Str. 219. »na mlatu zrnka i koule (!!) jsou míchána« m. »na ošatce (přesývce) míchají se zrna a plevy«! (van; balle znamená arci »koule«, ale zde jest přec patrno, že to musí míti ještě jiný význam!) — Str. 230. »nestejnost jeho humoru« m. »nálady.«

Str. 230. »nalézal myšlenky při hnětení korku, z něhož zátky se řezají« m. »připadal na myšlenky při hnětení drobtů (t. j. chleba) nebo při krájení zátek« (c'est en pétrissant des miettes ou en taillant des bouchons qu'il trouvait ses idées).

Str. 231. »A dívaje se na G. s očima pitomýma« (!) Vždyť Loyer je přeci chytrák! » očima blízko sebe ležícíma« (les yeux bridés).

Str. 232. »Chechtal se, zaměstnán střídou chleba, modeluje čubičku« m. »Uštěpačně se usmíval (ricana), zabývaje se modelováním pudlíka (caniche) ze střídky« (Mimo to, jaký sloh!)

Str. 233. »shledávala, že jest zajímavější než druzí pod svou tloušťkou« m. »pod svou tlustou špínou« (sous sa crasse épaisse; nikoli graisse«, tuk!)

Str. 235. »zakoušela šťavnatou trpkost vzduchu« místo »okoušela chutnou (savoureusě) t. v.« — Str. 237. »Hledal jsem, jak vás zapomenout« m. »Snažil jsem se..« (J'ai cherché à vous oublier). — Str. 237. »A po šest měsíců jsem plaval« m. »plavil jsem se« (t. j. po lodi »naviguait«). — Str. 237. »Silou myšlení a utrpení já pochopil" m. »Tím že jsem přemýšlel a trpěl, pochopil jsem« (à force de penser — j'ai compris). — Str. 239. »objevila tak přirozený mžik překvapení« m. »hnutí« (mouvement nikoli moment!)

Str. 242. »Drobné zbraně jsou jedině dobré«. Tento famosní výrok pochází od — Napoleona! Jen že s malou změnou: »Les petites armées«, tedy »vojska«, nikoli »armes«, (zbraně).

Str. 242. (dáma sedí v loži v divadle) »*s pentlemi* přilehajícími na tvářích«. Podivné mody v téhle Francii! »bandeaux« však jsou »prameny vlasů«, tedy s »účesem k tvářím připřilehlým.

Str. 243. »Jinak byl tu její muž« m. »Ostatně« (d'ailleurs.) — Str. 244. (na sloupu Trajánově nalézá se sedmiramenný svícen) »mezi cáry Židů« m. »mezi kořistí odňatou Židům« (les dépouilles). — Str. 245. »Moje (sláva) krvácí pod deštěm drahokamů« m. »kamenů« (une pluie de pierres), což arci dává místu jiný smysl. — Str. 245. (kdosi vchází do lože v divadle) »poroučející a řvavý« (!) m. »velitelsky a hlučně« (impérieux et tapageur).

Str. 246. »President republiky, ptala se paní Martin-Bellemová, nedělal námitek, když mé jméno bylo vysloveno před ním«. Jedná se o kandidata ministerského portefeuillu a v originálu stojí také »M. Martin-B.«, totiž pan, jak se samo sebou rozumí, a nikoli „Mme«, neboť ani ve Francii nejsou dámy ministry.

Str. 246. „soutěž finančního světa (státu)« m. »přispění« (concurrence). — Str. 246. »od dob Grévyho« m »za dob G.«

Str. 247. »Dostali jsme *do ohně* vašeho přítele« m. »Do ministerstva války« (nous avons mis à la Guerre!)

Str. 248. »ženy v krátkých a vzdutých jupkách místo »v suknicích« (en jupe courte). Jedná se o baletky! — Str. 249. »hádal na zálohu« m. »tušil léčku«. — Str. 251. »nalezl několik závazných slov« m. »laskavých« (obligeant). — Str. 252. »Vládna sám sebou, velmi prostý, mluvil (t. j. Le Ménil) s klidem: Ach, pane Le Ménile,..« Mluví tu tedy Le Ménil sám k sobě! Dvojtečka sem nepatří, ruší se jí smysl.

Str. 253. »Jsem odhodlán odejíti každodenně o třech hodinách od nás, ulice Spontiniho«; naopak má býti. »Budu každodenně od tří hodin v našem bytě, v ulici Spontiniho«. (Je serai tous les jours à partir de 3 h. chez nous, rue S.) Vždyť

přece se dává zde dostaveníčko, jak tedy možná napsati takový nesmysl, že »odejde« z bytu, kde se mají sejíti? Na str. 263. totéž místo správně pochopeno.

Str. 255. »V posteli .. *válela* jedinou myšlenku v hlavě« m. »přemítala« (remuait). — Str. 255. »On (by mohl) se znepokojovati jinou!« m. »jiným«, d'un autre. totiž jiným mužem, sokem.

Str. 257. „nárazy *okovaných dřeváků*«. Podivný to article de Paris, »okované dřeváky!« Líčí se tu hrčení kočárů a dusot koní v nočním tichu: »des sabots ferrés« »okovaná kopyta«, Překladatel nalezl ve slovníku význam »dřevák« na prvním místě a bezmyšlenkovitě ho sem položil.

Str. 258. »dešť padal ze šalebného nebe« m. »ze sinavého« (blafard; zmýlil tu překladatele snad výraz »oblafnout« = ošálit?)

Str. 260. »Madame se zatím ohřeje, čekajíc« m. »Madame se zatím může ohřáti« (Que madame se chauffe en attendant.)

Str. 265. »oplachoval ve skleněné karafě své prsty« m. »v umývadle« (bol de verre); karafa je skleněná lahev na vodu k pití, (»skleněná karafa« asi jako »skleněná sklenice«).

Str. 266. „a jinak nevyhledávala příležitost" m. „ostatně", (d'ailleurs, nikoli: autrement).

A aby byl i konec důstojný konfusního překladu, stojí tam: „Konec dílu II. a posledního", ač marně hledáte v knize nějaký I. a II. díl!

Tato snůška nevyčerpává všecky slabosti překladu. Tak na př. vyskytá se zhusta nadbytečně a nečesky náměstka »on« a »ona« a pod., mechanicky dle francziny přejatá; důsledně čte se vždy »můj příteli« místo »milý p.« atd. a kdyby mimo očividné chyby a nesmysle měl se podrobně vytýkati ještě kostrbatý, nepříjemný, místy k originálu otrocky přiléhající sloh a jazyk, citování by nemělo konce. Uhlazená řeč Anatola France by se v tom českém zrcadle nepoznala. Lituji čtenáře, kteří jsou odkázáni na takovéto překlady, aby jich prostřednictvím se seznamovali s francouzskou literaturou. Vytříbenosť, hladkost, odstíněnost zvláště konversační mluvy francouzské je vůbec nesnadno vystihnouti jiným jazykem, ale překlad tak drsný a nejapný odráží se tuze křiklavě od elegantního ovzduší rafinované a duchaplné společnosti, v níž děj se odehrává.

Avšak čtenář, který měl tolik trpělivosti, že se probral hložím a suchopárem citátů, nepotřebuje dojista již žádných dodatečných glos. Resumujme tedy suše a stručně:

1. Kdo to překládal, neumí pořádně francouzsky; jeho práce je, mírně řečeno, prací začátečníka, který nevyzná se ještě ani v hledání ve slovníku. Tak mate: source-ressource, jouir-se réjouir, arme-armée, piété-pitié, grossi-grossier, mail-maille, crasse-graisse, grivois-gris, la côte-le côté, veste-veston, sablier-tablier, vikýř-rytíř atd.

2. Neumí tolik česky, mnoho-li třeba k správnému vystižení tak jemného originálu; nemá smyslu a citu pro výraznost, připadnost slova pro hladký, plynný spád vět, ještě méně pak pro jemnější odstíny myšlenkové a konversační. Na př. rozesmanější, chechtal se, řvavý, ta ohromná potvora (Notre Dame), lišiti formu (m. vystihnouti), válela v posteli myšlenky v hlavě, vlak se valil, valili se (v drožce), černý humor, atd.

3. Často nerozumí originálu, nesleduje smysl pásma dějového, mate si mluvící osoby (posílá paní ministra nového kabinetu představiti se presidentovi!) a jich hovor, ba nechává jednu osobu oslovovati samu sebe, jinou jíti podél vlaku na »nábřeží« místo na nádražním peronu atd.

4. Je ledabylý a nepozorný, tak že napíše očividné, nehorázné nejapnosti jako: »zrnka ohromné zástěry«, »žluté oko« (m. mladistvé), »ulička vroubená uličkami« (m. zahrádkami), »stromořadí« (m. chodba), »celuloidové peří« (m. péra), »zrnka i koule« (m. zrní i plevy), »dostati do ohně« (m. do ministerstva války), »krátké jupky baletek« (m. sukně), »okované dřeváky« (m. kopyta), nesmysl na str. 253 a jinde.

A tohle že psal Vrchlický, nejrutinovanější překladatel, tvůrce a tříbitel moderní češtiny? Není-li však on původcem tohoto literárního skandálu, pak od Vrchlického je snad jen literární úvod, knihu překládal někdo jiný a Vrchlický půjčil nebo prodal své jméno nakladateli a pod jeho firmou proběhlo v nestřežené chvíli toto nedochůdče na svět. Když již tak učinil, mohl překlad aspoň pročísti, revidovati; byl by se zajisté sám zhrozil a byl by zamezil literární ostudu, která se snad už teď nebude více opakovati v zájmu českého čtenářstva, v zájmu dobrého jména české literatury a v zájmu jeho vlastním.

Nové německé romány.

O průměrné literární produkci německé lze si učiniti ponětí na základě knihy, jež dobyla úspěchu, jakého nebylo již několik let. Ode dnů Scheffelova sladce romantického Trubače ze Säkkingu neodbylo se ještě knihy v takových spoustách jako románu „Jörn Uhl“, jehož autorem je holštýnský pastor Gustav Frenssen. Za rok vydáno bylo více než 100.000 výtisků, událost i v 50milionovém národě německém vzácná. Dnes jest požadavkem „obecného vzdělání“ znáti Jörn Uhla. Není něco hned tak zajímavého, než jak byl tento knižný úspěch inscenován. Jednoho dne jistý veliký berlínský list „odkryl“ Frenssena, přirovnal jej k Stormovi a Raabovi. Tato fanfara se odrazila tu i tam odezvou. Vycházely kritika za kritikou, kritikové trnuli, jak zralé a klidné je umění autora, jehož jména posud neslyšeli, ač byl vydal několik už knih. Storm a Raabe ani už pak nestačili k přirovnáním, nastaly předháňky v obdivovatelství, jména čím dál větší brána byla nadarmo, už i Zola

Goethe a konečně Homer! Ale také se ozvaly varovné hlasy: z části zásadně odporující, z části na pochvalu skoupé a činící výhrady. Tato tlustá pracně sepsaná kniha že by mohla býti jakýms standard-work? Není-li pak vlastně nudné to vypravování o životě sedláka, toho těžkopádného a tuhého zádumčivce? A má celek jakous komposici? Nerozpadá-li se Jörn Uhl v samé episody, z nichž tak mnohá je zbytečna a prostřední, třebas že jiné za to překvapují a odměňují naturalistickým líčením. Ale právě ten naturalism, jehož máme již dávno až po krk!.. Nu, pravilo se, alespoň je ten román ryze cítěn. A nikdo slova nenamítal až najednou se odkudsi ozvalo: »Vždyť je to renaissance šosáctví!« A tu je klíč k onomu velikému úspěchu. Jörn Uhl jest psán vřele, s poctivou pílí, hodně připomíná domov a budí vzpomínky. Za dlouhé zimy, když oheň v krbu praská, lze jej předčítati v rodinném kroužku, každý večer kousek. Netřeba se při tom unaviti, jen tak volně se ukolébávati. Tu i tam lze smlsnouti nějakou pochvalu, jeť básník evangelickým pastorem. Vypravuje o strasti a práci. Každý má svůj křížek, pravda, pravda! A takový chlapík jako Jörn má jich ovšem více než ten vlastní, má na př. křížek i svých lehkovážných otců a bratrů. Ale dvě tvrdé selské pěsti a klidné svědomí najdou cestu přece jen do nebe. Gustav Frenssen je dobrý, vzdělaný a vřelý Němec, solidní hlava, ale do geniálnosti má daleko. Jeho úspěch jest příznakem toho, čeho si žádají široké vrstvy německého čtenářstva.

Vedle Jörn Uhla došly pozornosti ještě dva romány, náležející v příbuzný řád knih »o prostotě ducha«. Jeden pochází z péra lyrika Wilhelma Holzamera a nazývá se »Peter Nockler, příběh krejčího«. Osudy nuzného života jsou tu líčeny prostředky daleko jednoduššími než v Jörn Uhlu. Velikou událostí v životě vesnického krejčího Petra Nocklera jest jeho láska k domkářově Elišce, jež slouží v témže městě, ve kterém Petr dostal po vyučení práci. Eliška je pálená, veselá kopa, pravý opak ostýchavého, nemluvného Petra. Když před svatbou se Eliška zapomene s jiným hochem, propuká tragika přítulného, pasivního srdce Petrova. Opuštěn a zrazen vrací se domů do vsi. Jednoho dne zaklepe na jeho dvéře z nenadání Eliška, všecka proměněna, kajicná, zlomena a s prosícíma očima raněného tvora. A Petr ji opravdu přijme a pojme za ženu. Štěstí jim ovšem už nerozkvete. Neboť Eliška hřích svůj a svoji vinu nese příliš těžce a žalem brzy zemře. Wilhelm Holzamer vypravuje tuto tichou tragedii s krásnou zdrženlivostí a nekonečnou prostotou. Soucitným úsměvem přikrývá toto veliké hoře na kousku zemské hroudy. A jeho obrazy i postavy dýchají silnou zdravou vůní hesenské domoviny.

Ještě výše stavím román Friedrich Hucha »Peter Michel«. Jeť daleko složitější a subtilnější než příběh krejčího Nocklera, byť osou jeho byla také jen naivní a prostá duše. První věty knihy začínají tímto popisem: »Otec Petra Michla

byl na vsi ševcem. Měl zádumčivé oči, které jako by vědomě utkvívaly na jednom místě, a ducha, jenž neustále hloubal, aniž se na čem pevném ustálil. Přemýšlel o věcech nejdobrodružnějších, ale jistoty žádné se ani z daleka nedomyslil. K jiným choval úctu neobmezenou, především ke své ženě, která kdo ví co o sobě myslila, jako by ani nebylo nad ni.« Takoví jsou otec a matka Petrovi a Petr je jejich výslednicí: prostřední nadání, ale nadbytek citů. Přivedl to až za učitele. Svému životu nevykazuje dráhu sám, ale určují mu ji lidé, s nimiž se stýká. Dojímavé tragikomické jsou příběhy zaviněné jeho nerozhodností a loudavostí. Obdivuhodna je ironie, líčící tento život sebetrýzně! Jest to ironie tichá, dlouho sotva pozorovatelná, která teprve na konec, když se už nemůže zdržeti, propukne v hlasitý smích! Vskutku Němcům není se báti »renaissance šosáctví,« pokud mají duchy tak jemné a rozmarné jako jest Friedrich Huch. I po slohové stránce jest kniha jeho umělecky vynikající a lahodná.

Společný znak všech těchto tří knih jest vyjádřen již v jejich titulech. Vystupují beze zvláštních nároků, jméno hrdiny jest titulem knihy; obsahem jejich tedy jsou osobní životní osudy. — Nic jednoduššího nemůže již býti, jest to návrat k umění starých kronikářských životopisů a reakce na snahy posledních let. Ani slechu po úzkostlivě sesbíraných podrobnostech prostředí, po duševním hloubání a po chorobně zajímavých zjevech! Jsou-liž »hrdiny«, — sedlák, krejčí a učitel? V pravém slova smyslu jimi nejsou; jest setřeno tu právě to, co jest románového. Co naturalism zasil, teprve my nyní sklízíme. Není hlavní věcí, co člověk prožije a koná, nýbrž čím a kým jest. A není hlavní věcí co jest na králi královského, na dobrodruhu romantického a továrním dělníku utlačeného, nýbrž co jest všem společno, co jest lidské.

Mluvil jsem však jen o třech knihách, jež vznikly v severním Německu. Ditmarská lada a Hamburk žijí a kvetou v Jörn Uhlu; v Petru Nocklerovi Odenwald a Mohuč a v Petru Michlu jedno z prostředních měst pruhu Mohanského. Mohan jest v literárních věcech vůbec starou hranicí. Jih uchoval si vždy živější barvy, čilejší zájem pro stránku uměleckou a bujnější fantasii. (P. d.)

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Ale také v tomto oboru lidské činnosti nalézáme snahy směřující k vyšším útvarům. Jeví se dvojím způsobem. Vzpomeňme si nejprve, jak často zejména v devadesátých letech (a dosud, ač dnes méně hlasitě) bývala vyslovována potřeba vědeckého názoru světového a touha po něm. Bylo to zejména časopisectvo hnutí pokrokového, realistické, později učitelské a

z části také tisk dělnický, odkud tyto hlasy se ozývaly. Nuže, tato touha po vědeckém názoru světovém neznačila nic jiného než požadovat rozumového ucelení roztříštěných poznatků vědami popisnými a zkušeností vůbec zjednaných, podřízení jich jednotné formuli. Byl to tedy patrně proud tíhnoucí k vědeckému subjektivismu. Tenkráte také to bylo, kdy častěji než jindy byla vyslovována jména: Spencerovo, Taineovo a jiných myslitelů, jichž význam spočívá právě v tom, že podali takový ucelený názor světový aneb alespoň značně k němu přispěli. Lví podíl v podněcování a částečném ukájení takových snah připadá realismu vůbec a činnosti prof. Masaryka zvlášť, myslím, že právě zde spočívá těžiště jeho významu.

Druhá, s právě uvedenou co nejtěsněji souvislá forma, jíž se projevovaly tytéž tendence, jest vědecká literatura překladová, vycházející zejména ze dvou nakladatelství: Laichterova (tábor realismu) a Pelclova (hnutí pokrokové). Jest pozoruhodno, že mezi všemi těmito překlady není ani jediného díla ryze historického (až na dějiny literatur), ani přírodopisného. Jsou to díla filosofická, psychologická, přírodovědná a pod, a pokud jsou také historická, nejsou ryze taková, nejsou to holé záznamy a popisy dějinných fakt, ale snaží se sociologicky či libo-li: filosoficky vypátrat hlubší smysl těchto fakt, skrytou jich souvislost, jež může býti objevena jen rozumovým úsilím. Význam těchto překladů nemůže býti jiný (a v prospektech i v referátech bylo to nejednou vysloveno) než podnítiti domácí práci vědeckou podobného rázu, jakého jsou díla překládaná. A zase bychom mohli upozorniti na circulus, ovšem sotva vyhnutelný: předně, že se pracuje pro samostatnost našeho myšlení vědeckého, pro jeho emancipaci — překlady, tedy něčím eminentně odvislým od téže ciziny; a za druhé, že radikalism překladový, či jak bych měl nazvati tento úkaz, poněkud stěžuje domácí práci vědeckou tím, že rozsáhlá literatura překladová zabírá pro sebe celý téměř knižní trh (pokud se týká věd. literatury), takže ani nakladatelům ani odběratelům nezbývá potřebných prostředků k podpoře domácí literatury vědecké (je-li totiž jaká). Mimo to stopa autoritativismu: při překládání rozhoduje často vigneta, jméno spisovatele, z něhož se překládá, více než obsah spisu samého.

Těmito dvěma směry — snahou po uceleném názoru světovém a překládáním děl cizích — utvářela se česká »vědecká moderna«: bez hluku, tiše, jsouc daleko méně temperamentní než současná moderna umělecká, ale právě proto i zklamání, či řekněme rovně: sploštění těchto tendencí, ač tuším, nepopíratelné, nebylo přece tak zřejmé, jako právě v umění.

Konečná otázka, je-li i ve vědecké činnosti znatelný nějaký pokrok od autoritativismu a objektivismu, nemůže býti zodpovědněna než kladně. Co se především vědeckého autoritativismu týče, bylo pověděno již, že a jak ho ubývá. V historické literatuře shledáváme dvojí příznak pokroku. Předně, jsou histo-

rikové, kteří se nespokojují již pouhým výčtem a popisem dějinných fakt, ale snaží se vypátrati hlubší jich souvislost a smysl: čili dějí se náběhy k sociologisování historie. Především v historii písemnictví se tento pokrok jeví; poukazuji na př. na práce prof. Vlčka. Za druhé, zřetel historikův obrací se rád k temným místům v historii, kde nestačí pouhá píle ve shledávání a četbě pramenů, nýbrž i bystré soudnosti a intensivního úsilí rozumového jest třeba, mají-li místa ona býti osvětlena. V přírodovědě (a rovněž tak ve filologii) jest pokrok v naznačeném směru (nepravím: pokrok vůbec!) z příčin právě u tohoto oboru snadno vysvětlitelných nejslabší; pozorování a popis převládá; ale přece některé pokusy o synthesu alespoň částečnou lze zaznamenati. Co se konečně filosofie a příbuzných oborů týká, uvádím (vedle známých prací prof. O. Kramáře, Drtiny, F. Krejčího a j.) časopis »Česká mysl« r. 1900 založený, v jehož programu výslovně bylo uvedeno, že chce nejen podávati celkový přehled o ruchu ve filosofické práci přítomné doby, ale také »dávati podnět k samostatné práci vlastní.«

Srovnáme-li ovšem vědu naši s vědou jiných západoevropských národů, nalézáme v této (poměrně) více snahy po synthetičnosti a více positivních výsledků v tomto směru.*)

Nerozpakuji se jakožto příznak vědeckého pokroku uvésti i práce t. zv. diletantův, práce, jichž význam je daleko větší než se jim obvykle zejména u nás přiznává; ano mám tyto práce za hlavní symptom vědeckého pokroku. V našich revuích i v jiných časopisech (zvl. učitelských a studentských) nalezáme dosti článků, nevelikých rozsahem, ale svědčících o úsilí vědeckém a sice právě v těch směrech, které jsme označili za subjektivistické. Již vnější forma těchto článků bývá pozoruhodna: naleznete v nich málo citátův, autoři podávají mínění svá, výsledky vlastní duševní práce, a dovolávají-li se autorit přece, nepodřizují se jim, nýbrž staví se k nim kriticky; chtí patrně viděti svět svýma očima, což není nikterak nutně na závadu, aby jej viděli správně. Co pak obsahu se týká, bývají to články filosofické, psychologické a pod. Největší však díl mezi nimi připadá t. zv. vědecké kritice, nuže, právě v této nové vědě (bez rozpaků dovoluji si ji tak nazvati, třebas že nemá dosud přísně vědecký ráz a svou methodu teprve hledá) brány jsou nejvíce v potaz nejvyšší schopnosti rozumové.

A tak i v oboru vědy je analogie k oborům dříve vypsaným úplná.

*

*) Konstatuje, že pokrok k subjektivismu a k synthese je ve vědecké naší činnosti tak slabý, nechci to vytýkati jako nějaký zvláštní nedostatek. Jednak je naše věda tak mladá ještě a jednak věda vůbec, nemá-li sejíti na scestí, může pevným krokem přistoupiti k synthese teprve tehda, když vynaložila co nejvíce úsilí na shledávání a pozorování materiálu objektivních fakt. Věda je nejsublimnější essencí lidské činnosti; i může ku své dokonalé formě, k ucelenému názoru na svět dospěti teprve potom, když již obdobný pokrok v ostatních, hrubších oborech lidské činnosti byl vykonán.

Máme-li se nyní pokusiti o rozbor umění, jest nám tato práce usnadněna jednak tím, co v tomto směru bylo již vykonáno od jiných, zvláště od t. zv. mladých kritiků,*) jednak tím, že větší část fakt, o něž jde, došla výrazu literárního a může tudíž snadno býti kontrolována. Nutná stručnost, kterou již rozsah článku ukládá, brání nám i zde zabrati se do jednotlivostí a detailů; jde nám o to, určiti spíše základní jen linie, plán obrazu, než nuance jeho koloritu a proto si budeme všímati jen toho, co fakta tohoto oboru mají společného, typického a tím rázovitého.

V devadesátých letech ruchu a vření na všech stranách počaly se v literatuře naší ostře odlišovati dva směry, záhy označené přívlastky »starých« a »mladých«; v krátce, zejména v létech 1894—95, rozvinul se mezi oběma boj na celé čáře. Dnes protivy mezi »starými« a »mladými« nejsou daleko tak vypjaty jako tehda, vlastně pominuly již, skončily vzájemnou jakousi tolerancí či lhostejností a s nimi pohřbeny i zmíněné názvy. Konservativním a patrně zvítězivším**) činitelem v těchto sporech jedině byl směr »starých« a ten také převážně určuje základní ráz soudobé umělecké literatury české; jeho tedy bude se týkati nejbližší část našeho rozboru.

Význačný pro tuto literaturu jest její ráz popisný. Není nahodilé, že k nejplodnějším a nejoblíbenějším autorům v prose náleží historikové: Třebízský ***) a Jirásek. Umělecký historism je zajímavým pendantem k historismu politickému a vědeckému. Vždy jest to stránka dějová, k níž se pne interes autorův i čtenářstva, ve všech dílech bez rozdílu rozsahu spočívá hlavní důraz na ději, buď křiklavém a zkresleném podle vzoru staré romantiky či všednějším a opisovaném po způsobu cizího realismu a naturalismu. V poesii, důsledně k uvedenému popisnému rázu, má převahu poesie výpravná (epická i dramatická, ač tato v menší míře); a pokud tu jest lyrika, je to zase lyrika popisná: krajinomalba, erotika líčící půvaby milenky, báseň rodinná (předmětem obyčejně: matka) a vzpomínková (zašlé mládí a pod.), nebo konečně báseň vlastenecká, opěvající krásy vlasti, slávu a utrpení národa nebo zlobu jeho nepřátel. Lyrika čistě náladová jest zjevem celkem vzácným — a i tu nejsou tyto nálady prožitými a jemně odstíněnými stavy nitra, ale jsou to jakési loci communes, konvenční majetek literatury; a lyrická báseň tyto nálady opěvuje t. j. zpředmětňuje si je

*) Srv. zejmena: F. V. Krejčí, Deset let mladé literatury v Rozhl. XII.; také samostatně; týž: Dekadence v Naší době, r. II.

**) Nemám na mysli vítězství ideové t. j. silnějšími, bystřejšími zbraněmi ducha dosažené; ale prostě fakt, že dnešní literatura se daleko méně odchýlila od směru „starých“ z let 90tých, nežli se přiblížila k ideálům „mladých“.

***) Pro povahu českého čtenářstva je velice charakteristický enthusiasmus jeho pro tohoto autora, jehož historism je zabarven pasivním sentimentalismem; jest tu jistě nějaký těsný vztah mezi tímto posledním znakem a povahou českou (a slovanskou vůbec).

(a tedy zase popisuje), není tedy bezprostředním, elementárně subjektivným jich výrazem.

Druhým význačným znakem této literatury jest její podřizování se konvenčním estetickým tradicím a dogmatům. Její slovesnost je vskutku velmi dogmatická a velmi škatulkářská: určuje do detailů rytmy i rýmy, mistruje sloh, přihrádkuje jednotlivé druhy umělecké tvorby, ano obsahuje předpisy: pro obsah děje, jeho spád, zauzlení atd. Spisovatelé přizpůsobují se s fatalistickou pasivitou těmto tradicím; a když pak vyvstanou kacíři, kteří vypoví poslušnost konvenčním dogmatům a prolomí stěny přihrádek, vzbudí to nejprve úžas a po té prudký odpor. (P. d.)

Holubice.

Tři holubice vypustil Noé ze svého korábu, když byl uvízl na hoře Araratu. První nenalezši, kde by odpočinula noha její, navrátila se k němu do korábu; druhá vrátila se k večeru s listem olivovým v zobáku; třetí nevrátila se k němu více.

Všecky tři holubice vyletěly poslušny rozkazu Noémova, ochotny podati mu zprávu o stavu vod na zemi. Ale pouze druhou z nich zamiloval si Noé. Ji choval na dvoře svém v úctě a hojnosti, ji sledoval pohledem laskavým, když se vznášela nad jeho hlavou, ji hladily a celovaly jeho děti. Její památka uctívána v rodu jeho od pokolení do pokolení, a holubice přinášející ratolest olivovou stala se všemu lidstvu symbolem vracejícího se Míru.

Pouze druhou holubici oblíbil si Noé. Holubice první žila na dvoře jeho v hejně ostatních, neznámá mezi neznámými. A když udeřila její hodina, kdož ví, zdali neskončila smrtí násilnou jako oběť Noémova stolu nebo jeho zápalného oltáře? Holubice třetí nikdy nevzpomněl Noé, ani ti, kdož byli s ním.

A přece holubice první vydávala se v největší nebezpečí, když opouštěla okénko korábu; neboť vysoké vody pokrývaly ještě všecku zem a hltavé vlny číhaly na mdlobu jejích křídel. A přece i ona byla by ráda usedla na vyčnívající korunu stromu, utrhla list a přinesla jej čekajícím v korábu; ale stromy spaly tehdy ještě na dně moře, které pohltilo všechen život.

A holubice třetí? Mohla-liž i ona přinésti čekajícím lístek olivový, jaký byla přinesla již holubice druhá? Chtěla přinésti více, chtěla přinésti luční květ. Ale květy spaly ještě utajeny a nedostupny na dně vod. Letěla tedy dál a dále stále hledajíc a vzdalujíc se víc a více černé archy na vrcholu Araratu, v níž byl zaklet všechen život v oněch dnech. Zlomena únavou, klesla konečně na jednu z oněch vyčnívajících větví, jež byla povodeň zbavila všech plodů, a nenalézajíc nikde potravy, kterou by posílila svá křídla k dalšímu letu, zhynula v středu opadávajících vod, pod rozjasňující se oblohou. Ona jediná přinesla svému poslání největší oběť, vlastní život..

Noéme! Otče! Všickni jsme tvé děti. Tvá krev koluje v našich žilách, tvé pudy a city žijí v našich duších. I my milujeme pouze holubice druhé, ty, které vyletěvše z korábu v čas, kdy se z vod na blízku vynořily první koruny stromů, vrátily se s olivovým listem v zobáku. I my je zahrnujeme projevy přízně, chováme je na svých dvorech v úctě a hojnosti, sledujeme se zálibou každé hnutí jejich křídel a dochovávámé památku jejich svým dětem a vnukům jako světlé symboly. Kdož by však vzpomínal holubic prvních a třetích, těch, které se vrátily s prázdnem a těch, jež se nevrátily vůbec? Kdož by dokonce vzpomínal černého krkavce, jenž je předcházel všecky výzkumnou cestou do zatopených krajů?

Kdož by vzpomínal těch, kteří přišli příliš záhy a těch, kteří přišli pozdě? *Karel Scheinpflug.*

Literatura, umění, věda.

Jiří Bittner zemřel 6. května 1903. (nar. 23. ledna 1846. v Milavči u Domažlic). Od r. 1866. trvale byl hercem (r. 1866—1877 u Národ. div., 1877—1881 v Německu, r. 1881—1899 a od 7. dubna 1900 do své smrti u Nár. Divadla). Bittner byl z našich nejlepších herců. Jeho bonvivanti, intrikáni, kavalíři a hrdinové salonů zůstanou dnes nedostiženi. Bittner vydal souborně „Z mých pamětí“ (1894) a „Frašky a tragedie“ (1896). Chystal se po r. 1899 napsati román divadelní. Přeložil z polštiny několik divadelních her a román Orzeškové „Ctnostní“. Bittner vytvořil v kusech starého i nového směru k 60 postavám klasické dokonalosti. S ním skoro současně

P. Beneš M. Kulda zemřel (v noci na 6. května) u věku 83 let (nar. 16. března 1890 v Ivančicích). Vedle spisů theologických vydal Kulda několik knížek zábavných pro lid (nářečím lidu moravského), v nichž horlil proti alkoholismu, lehkomyslnosti selského lidu a p. Takové čtení velmi se lidu líbilo a dosud po vsích moravských se čítává.

V. Hynaisa soubor prací vydala právě „Unie“ v Praze ve velikém foliovém svazku s úvodní studií K. B. Mádla. Obsahuje technicky dokonalých barevných reprodukcí ke třiceti, od proslaveného „Paridova soudu“ z r. 1891 až nejposlednější práci Hynaisově „Zimě“ z foyeru král. lože v Nár. divadle.

Výtvarné umění. *Obrazy z Alp* dle originálů Jana Nowopackého počalo vydávati umělecké nakladatelství B. Kočího v Praze. Reprodukovány litograficky působí tyto obrazy pracované před 40—50 léty neobyčejně živě a plasticky. Radost, upřímnou radost mám, že stařičký mistr uplatněn bude v našem českém světě. Čítá-li jej vídeňská škola krajinářská mezi přední svoje členy předešlého století, jsme my povinni paralysovati tuto usurpaci tím, že hlásíme se k jeho práci a uplatníme ji dříve než vídeňští. Znaje originály, s tím větším uznáním píši o reprodukcích litografických, jež barvou a svěžím valeurem daleko lépe působí, než byla by snad umožnila reprodukce methody jiné. Vím, že starý pán v slavětínském atelieru spokojen prohlížeti bude právě vydané první čtyry obrazy, srovnávaje je pečlivě s originály až do detailů nejpodrobnějších. A píši-li již nyní, hned po vydání prvního sešitu, o tomto díle, nutí mne k tomu jak uznání nad zdařilostí reprodukcí, tak spokojení, že jedenaosmdesátiletý kmet zaraduje se nad svou prací. Myslím, že jsme povinni, připraviti mu takovou pěknou chvíli.

K. D. Mráz.

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Od 29. dubna, kdy jali se komiti pracovati dynamitovými pumami (v Soluni), velmi se přiostřil stav na *Balkáně*. Nejistota osoby i majetku dávají Turecku volnost, nemilosrdně jednati s každým podezřelým. V makedonských místech jsou zatýkání bulharští učitelé, ženy a děti jsou týrány a pobíjeny a napjetí tak vzrostlo, že snad do vypovězení války Bulharsku není dle novin ani daleko. Turecko viní je, že podporuje komity, Bulharsko však se brání, tvrdíc, že atentáty jsou vinny anarchistické poměry v Turecké správě. Bulharsko je zajisté od války zdržováno jen vědomím, že by jen tahalo z ohně kaštany pro jiné, neboť bude-li se dělit mapa Turecka, jsou tu silnější, jež budou chtíti kus urvati pro sebe. Jsou to Rakousko a Italie!

Francouzský nacionalism spěje ku svému konci. Jest to ta Francie, za níž jezdil p. Hladík a kterou okuřovaly Nár. Listy. Uhlazený p. Dausset, za nímž si mohl „český národ" (z několika elegantních ochotníků a žurnalistů) předloni nohy uběhat, není už pánem Paříže a marné bylo české lásky snažení. Za to nyní ve francouzských listech radikální strany se pálí do nás jen se kouří a co věky stavěly, zbořila jedna chvíle! Česká informační kancelář již vypustila páru a stojí nehybně. — Vláda nastupuje přísně proti neautorisovaným řádům mnišským a ježto většinou ustupují teprve branné moci, vyvádí je z klášterů vojskem. Při tom jsou srážky lidu s vojskem dosti časty. V některých krajích staví se biskupové řádům po bok. Vláda pohrozila v Římě odloučením církve od státu, neobrátí-li biskupi.

Německo se připravuje k volbám, jež postaví říš. parlament před důležité úkoly: obnovu obchodních smluv, finanční reformu, nový vojenský a nový námořní zákon a projekt stavby nových drah v afrických koloniích. Z nich nejdůležitější — i pro volby — je obnova obchodních smluv. Sráží se tu zájmy agrárních junkerů, jež přejí si politiku silně ochranářskou, se zájmy průmyslu a dělnictva, jimž záleží na tom, aby cizí státy neuzavíraly své hranice německému průmyslu. Všechny strany vyhlásily již svá volební provolání, jen „svobodomyslná" strana Richtrova žádného nevydala, aby její kandidáti měli pro užší volbu volné ruce! —

Rakousko-Uhersko. Dne 28. dubna „pracovala" *říšská rada* a dala si na týden prázdno. Sešla se 6. května, ale ve sněmovně nebylo tolik poslanců, kolik jich k usnášení třeba a sněmovna si dala zase prázdno. Pilný návrh dra Stránského v záležitosti Recta a Kohna nebyl projednán a povleče se do třetí schůze. Při hlasování o návrhu dra Stránského bylo ve sněmovně 16 poslanců mladočeských. „Když se mělo o pilnosti hlasovati, nebylo lze sehnati ani samé Mladočechy", praví Plzeň. Listy" č. 102. „Musili je hledat po celém domě, až posléze počet jich doplněn na 16. Při druhém hlasování o meritu téhož pilného návrhu bylo v rokovací síni toliko 15 Mladočechů a schůze musila jako bezvýsledná býti uzavřena. Na sjezdu mladočeském nedávno konaném bylo poslancům na srdce vloženo, aby pilně se schůzí účastniti — a hle, na jak úrodnou půdu padla slova důvěrnického sboru! A to se včera (5. květ.) jednalo o mladočeském návrhu ..." Že většina nynějších poslanců (mladočeských i z jiných stran) jsou pouze desetizlatoví dietaři a více nic jest očividno a rovněž je očividno, že parlament s takovou většinou za nic nestojí.

V Uhrách sněmovna do 1. května neprojednala rozpočet i nastává stav t. zv. ex lex, za kterého nikdo není povinen platiti daně a stát jich nesmí vymahati tak dlouho, dokud nebude ústavní cestou schválen alespoň prozatímný rozpočet. Opoziční časopisy rozšiřují výklad stran toho, že prý může každý ve svých vinopalnách svobodně pálit líh, neplatit mýta, potravní daně, právní listiny nekolkovat atd.

Země české. *Národní Radu* zřizují Němci (vylučují ze zastoupení křesť. sociály) i vzpomenuto tedy i naší Nár. Rady a jedná se prý o to vzkřísit ji k životu. Všechny strany mají býti zastoupeny! Zda-li i soc.

demokratická, nevíme. — I mezi mladými stranami se pracuje o splynutí v jedinou stranu. Jsou to radik. pokroková, Baxova a národní-socialisté. Konečně i v agrární straně se jedná o větší rozmach organisační. Selský List, orgán katol. rolnictva v Čechách i Obrana zemědělců oznamují, že dne 16. a 17. května bude na sjezdu *katolického rolnictva* či „selské pouti" „rozhovor o dohodě s českou *stranou agrární*, načež provede se přihlašování členů ke „Sdružení českých zemědělců" a volba zástupců ze řad katolických sedláků do výkonného výboru strany agrární, jež prohlásivši, že proti cílům katolického rolnictva českého nebude vystupovat, k tomuto spojení dala podnět. Rovněž, dle Obrany zeměděl., přilne k ní připravované sdružení evangelických zemědělcův. — Všechny tyto přípravy jsou přímým účinkem rozkladných zjevů ve straně mladočeské. Česká strana lidová stojí zatím stranou. Poslední dobu vznikla mezi Časem a pardubickou Osvětou Lidu polemika o některé zásady programové (státní právo, jedno- a dvojjazyčnost úředníků státních), a z obsahu polemiky i z tónu lze souditi, že sotva dojde k jakés fusi mezi těmito dvěma listy a jejich stranníky.

Hospodářský. *O Velké Praze* rozepsaly se též „Národní Listy" dne 5. t. m. v článku „Příští úprava potravní daně v Praze", ve kterém přesvědčivě se ukazuje, jaké chystaná úprava dle nového velkoměstského tarifu potravní daně znamenala by břemeno nejen pro nynější obce předměstské, nýbrž i pro nynější Prahu samu na příkladě jediné chystané položky — daně z masa. Dále se poukazuje na nebezpečí, které odtud hrozí pražskému uzenářství, které v chystaném obvodu platnosti nového tarifu nemohlo by vůbec obstáti a musilo by jej opustiti, celkem pak na značné zdražení masa a výrobků z masa pro veškeré obyvatelstvo měst a míst pojatých do nového obvodu potravní čáry a značné zdražení výrobků z masa, pro vývoz určených. I žádá se právem snížení dosavadního pražského tarifu v oněch položkách, které i pro budoucnost měly by zůstati. Otázka přec pořáde zní: „Co bude míti obyvatelstvo z toho, když stát vezme „na vědomí" vlastně již stávající Velkou Prahu? Stojí to jemu za jediný groš obětí? Je správno opájeti se blouzněním o něčem, co střízlivě vzato neznamená mnoho a uvazovati si na krk v takovém záchvatu „břemena těžká a nesnesitelná?" Ze způsobu, jak odpověděla dle „Nár. Potitiky" ze 6. t. m. městská rada pražská na klidný a důstojný pamětní spis obcí předměstských aspoň přímo číší pohroma. Zbavují rozumu bohové, koho chtí zničiti! Spis pražské rady městské, neklidný, plný advokátského planého popírání a rozčilených slov, domnívající se, že vykonal bůh ví co, když prostě popře, co druhý podepřel ciframi a zlehčí-li tyto cifry, tím že nazve pole jejich imaginárním (! co pak je jisté, když cifry jsou imaginární?), zřejmě nese všecky známky poruchy příčetnosti. Ale přece uvádí se v „Nár. Pol." něco věcného: i kdyby prý nakrásně nastalo větší zatížení obcí předměstských daní činžovní (i jistě!) stane se tak prý až po 22 letech, co jinak během této doby a doby zajisté nedaleké se stane a státi musí, o tom prý v podání není zmínky. To zní velmi záhadně a teprvé v dalším vidíme, že se tu operuje s velikým Kdyby: totiž kdyby došlo k reformě činžovní daně pražské, pak budou jí prý účastny i obce předměstské. Obce předměstské však mohou klidně odvětiti: kdyby nebylo kdyby, nebylo by chyby — nač tedy dělán byl na 22 let napřed zákon na sklad, kdyby byla reforma daně činžovní tak blízka, dokonce pak zákon, ve kterém se mluví jen o zvyšování procenta daňového a nic o stejných změnách v něm se změnami v procentu pražském? Mají si předměstské obce navaliti takové břemeno dobrovolně a pak choditi s čepicí pod paží na prosík ku vládě, aby jim slevila na tom, do čeho nemusily lézt? Dále pak operuje se, „předpokládaje nynější stav přirážek" s něčím, s čím operovati může jenom svéhlavé dítě, neboť tvrdí-li někdo, že „je nepochybno, že celková výměra všech přirážek obecních a okresních je dnes v předměstích větší, než budou přirážky obecní a školní ve Velké Praze", aniž uvedl sebe menších dokladů pro toto tvrzení — co je to jiného než trucovité dětinství, které

však může býti hodně draze zaplaceno — státu. O to přec hlavně běží, jak stát k tomu přijde, aby pro nic za nic shrábl za splnění velmi problematického ideálu, z našich kapes nové miliony? Kdyby se městská rada pražská s tou energii a ovšem pomocí solidnějšího materiálu — nenít z uveřejněných tabulek vůbec viděti, za jakých premis byly počítány — obracela proti neslýchaným choutkám vládním, kdyby v jedné řadě s obcemi předměstskými usilovala o reformu daně činžovní, daně potravní ve formě správy atd. napřed, než se bude o Velkou Prahu definitivně jednati, bojovala by za zájmy lidu, kdežto dnes v překotné nedočkavosti své za čočovici zaprodává jeho zájmy . .

Školský. Profesor štrasburské university Th. Ziegler (paedagogický spisovatel, po prof. Schillerovi spoluredaktor známé sbírky „Abhandlungen aus dem Gebiete der paedagogischen Psychologie") podává rozpravou *Německé školstvo v devatenáctém století* ve Wolfově publikaci „Das neunzehnte Jahrhundert" (str. 47—54) stručný přehled vývoje školstva německého v devatenáctém století. Na počátku století toho jsou význačni Pestalozzi a Herbart. Herbart a stoupenci jeho, druhdy u výstřednictví upadající, ovládli v druhé polovici století. Ku konci jeho však počíná se paedagogika pronikati sociálním duchem a školu jímají se stavěti ve služby sociálních úkolův. V tom Ziegler shledává znamenitý pokrok. S tím souvisí, že si opět více všímáno socialního paedagoga Pestalozze, dříve více jen jako paedagoga pro obecnou školu oceňovaného. Když Herbartism dohospodařil, opět se připojuje zvláště k Pestalozzovi a Herbart zůstává v platnosti potud, pokud jest vykladatelem. (Pavel Natorp vybudoval svou „Socialní paedagogiku" hlavně na základech těchto.) Nynější obecná škola, totiž vlastně ráz její, jest dítkem devatenáctého století. Ale také gymnasium a škola reální u věku tom nabyly svého definitivního útvaru. Školstvo chlapecké, stojící na postati starých tradic, stojí pevně v bouřích, jež na ně odevšad dorážejí (míní se tu hlavně nastupování proti gymnasiím, pěstujícím obzvláště staroklassické jazyky); vyšší dívčí školstvo však nevybředlo dosud z experimentování a tápání. *K.*

O reformách v rakouském školství píše „Věstník českých profesorů" v čís. 4.: Letošní měsíc duben stál ve Vídni ve znamení anket školních, jež svědčí o neobyčejné čilosti v nynější správě ministeria vyučování. První zasedala hned počátkem měsíce anketa, rokující za předsednictví ministra dra Hartla, o potřebách průmyslového školství. K ní pozváni ředitelé průmyslových škol. Doporučila zřízení pobočných kursů při státních průmyslových školách ve Vídni, v Praze a ve Lvově nebo v Krakově, na nichž by byly vzdělávány výpomocné síly technické pro stavbu vodních drah a regulaci řek. Anketa mimo to se radila o rozšíření, po případě rozmnožení státních škol průmyslových a prohlásila se pro zřízení nových škol podobných v jednotlivých zemích rakousko-uherské říše. Velká většina účastníků prohlásila se proti přijímání žáků vyšších průmyslových škol na techniku, leda v případech zcela výjimečných, a to tím, že by jim bylo ulehčeno složiti maturitu na reálkách. Posléz přijat i návrh na zřízení 4. ročníku škol měšťanských, čímž doufají průmyslové školy dostávati pak dobře připravený materiál žákovský. — Po této anketě konány ve Vídni další porady o reformě měšťanských škol za účasti zemských inspektorů a vynikajících odborníků, pak o reformě škol reálních, a posléz o školách středních. K těmto posledním povoláni toliko zemští inspektoři středoškolní ze všech zemí. — Ke zprávě této připojujeme, že by byl již svrchovaný čas, aby se v Rakousku od anket, zabývajících se více jen jednotlivostmi, kterých by snad ani nebylo, kdyby se více hledělo se strany dozorských a správních úřadů k duchu věci nežli k mrtvému písmeni zákona, přikročilo ke skutečnému reformatorskému činu. A k tomu od anket v Rakousku bývá dlouhá cesta. Nadělá se s anketami dosti hluku, a každou anketu předchází a následuje diskuse v časopisech odborných a politických — často vyspělejší a upřímnější, poněvadž nezamýká nikomu ústa přítomnost ministra a jeho rozličných úředníků — a za několik neděl jako by se po všem země slehla; věci druhdy bývají pak jež

horší než před tím. Co za příklad bylo letos žalováno na sjezdě středoškolských profesorů ve Vídni na týrání učitelův a žáků při maturitách a za nedlouho bude zase dosti zpráv o samovražedných pokusech abiturientův u zkoušky následkem „lidomilností“ předsedy zkoušky propadlých a o úmrtí mladých profesorů „blahovolnými“ představenými rok od roku do nových útrap duševních štvaných. Co bylo koncem minulého století hluku s připravovanou reformou učitelských ústavů! A vyseděli tam pánové něco, s čím se z dobrých asi příčin dosud neodvažují na veřejnost. *K.*

Ozvuky a paběrky.

Moravský diletantism. (Viz Rozhl. č. 28). Píše se nám: Všeobecně bylo chváleno, že se někdo ozval proti profanování nejvýznamnějších děl nejpřednějších našich mistrů. Nepravím, že Olomúc profanovala. Ale za příkladem Olomouce přikulhal Tišnov s Daliborem a strojil se i na Libuši (s venkovskou „muzikou“ jako Dalibora) a byly již i v jiných místech vystrkovány růžky s různými jmény oper a operet. Mám za nutno však několik slov říci k tomu, co bylo uvedeno v čís. 20. Urbánkova Dalibora. Připouštím, že přípravě provedení Dalibora věnována byla všechna péče. Přes to konstatuji, že je nesmyslem, píše-li obhájce, že p. Bouchal uplatnil svůj sonorní hlas v úloze krále. Na úlohu krále nestačí ani 5 takových „sonorních“ hlasů, Nesmyslem je říci, že v Daliboru jsou „vlastně“ jen dvě úlohy, jež třeba vytvořiti v pravém moderním pojetí. Úloha Jitky je rovnocenná a po jisté stránce obtížnější než úloha Milady, a žalářníka provede „s pravým moderním pojetím“ jen umělec prvého řádu. Že diví se p. obhájce, navrhuje-li se v Rozhledech koncertní provedení oper, tomu divím se zase já tím více, čím známější je záslužný a umělecký významný čin dra Theuerera, jímž ukázal, jak možno popularisovati i díla operní bez profanace. Proto jsou absurdní poznámky, které p. obhájce na počátku str. 151 Dalibora připojuje. A nyní hlavní věc: Provozováním oper chce prý se v Olomouci alespoň diletantsky nahradit, čeho se tu nedostává. V Olomouci není divadla českého a divadelní společnost nesmí prý v obvodu města hráti, dokud město nedá povolení. Je smutná kapitola, že dosud nebyla tato překážka odstraněna, neboť zvůle olomoucké obce nebude o nic lepší ani horší než v jiných městech s německým zastupitelstvem, a v Brně na př. dávno divadlo české zřízeno bylo, ač finačně by divadlo v Olomouci vzhledem k bohatému českému okolí lépe si asi stálo než v Brně. Dávno se měli páni v Olomouci postarati o to, aby dovoleno bylo buď brněnskému divadlu hráti část roku v Olomouci, nebo aby jiná slušná společnost činoherní a operní v Olomouci vystupovala. Ale at tak či tak, scénické provozování oper není úlohou zpěváckých spolků a kde se děje, musí jeviti tak velké nedostatky, že je lépe se mu vyhnouti.

Rectus. Píše se nám: Vaše zpráva o vzdání se p. Hofera není již správna. Kolísal jen první okamžik. Ale brzo se rozhodl a podal žalobu do Říma — se souhlasem svého otce dodatečným. „Podrobiti se trestu“ bylo zatím nezbytno. Zatím donášejí se o Rectovi nepříznivé zprávy z Moravy. Věstník ústřed. spolku učitelských jednot na Moravě praví, že protiučitelské články v Kohnově Moravanu psal za arcibiskupova dohledu Rectus sám. Z Mor. Ostravy pak se oznamuje, že si došel kdys do redakce Duchu času na redaktora v uniformě vojenského kaplana a p. Jsou-li zprávy tyto a takové pravdivy, byly by svědectvím, že P. Hofer má jednak slabůstky, jako konečně každý člověk, jednak že je čistokrevným klerikem římsko-katolickým, čemu se u něho netřeba diviti. Pokud však jde o hnutí proti despocii arcibiskupa olomouckého, ve kterém jest i P. Hofer zúčastněn, nemůže býti, co uvedeno bylo proti ěmu příčinou, aby hnutí to bylo oslabováno aneb zlehčováno některými řekněme kousky nerozvážlivostí a strannictví, jichž se dopustil,

Láme-li hierarchickou despocii čistokrevný klerikál a dokonce oblíbenec arcibiskupův, pak je věc pokroku na dobré cestě. Zatím arcibiskup na obrat ještě snad ani nepomyslil. Ve svém úmyslu je dojista utvrzován chováním lidu a kněžstva i přes protesty s různých stran (ve Frenštátě se podepsalo více než 2000 osob.) Proti arcibiskupu Kohnovi vystupuje sice již i kněžstvo v diecesi. Pět městských farářů olomouckých poslalo mu přípis, v němž žádají, aby bylo vyšetřeno, je-li pravda, že vybízel dominikána, jemuž se Rectus zpovídal, aby mu Recta prozradil. Praví se také, že v Římě považují věc Kohnovu za ztracenu a očekávají, že odstoupí. Z kruhů „kněžstva a věřícího lidu arcidiecese olomoucké" zaslán byl kardinálu Rampollovi i nuntiovi Tallianimu a všem rakouským biskupům projev, aby dali vyšetřiti jmenovitě týž případ zpověd. tajemství. Ale časopisy od Kohna odvislé (Moravan, Mír, Hanácký kraj, Noviny z Pod-Radhoště, Našinec a j.) lichotí mu dále, kněžím, kteří se ozvali, nadávají křivopřísežníků a Jidášů, a děkani i faráři krajů, kam má arcibiskup přijet visitovat, starají se o uvítání co nejskvělejší.

Království Boží na zemi.

Proč moravský tak jásá lid?
Kdo taký rozruch zvířil?
Ha stůjte, neslýchaná zvěst,
že Pán se s lidem smířil.

Teď z Moravy on udělá
říš zvláštní, ne jak jinde,
Království Boží na zemi
nám na Moravu přinde.

On pobožnost a blahobyt
v té dobré zemi zvýší
a vzkřísí znovu mohutnou
kdys Ječmínkovu říši.

A lid moravský ochrání
ho věrně svojí krví
a zajásá mu v nadšení:
„At žije náš Kohn prvý!"

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

VELKOLEPÁ

umělecká novinka

V. HYNAIS.

Výběr prací z let 1891—1901.
Text napsal Karel B. Mádl.

PRÁVĚ VYŠLO!

Obsahuje: 40 stran textu, 29 illustrací černou autotypií, 5 barevnou v textu, 16 listů přeskvostných reprodukcí, 18 barevných, 7 světlotisků, 1 heliogravuru, portrét mistrův a autograf.

Nejkrásnější umělecká novinka jarní saisony.

Cena brož. K 60·—, skvostně váz. K 66 —.

Lze objednati v každém knihkupectví, jakož i v

Nakladatelství České grafické společnosti „Unie" v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 23. KVĚTNA 1903. ČÍSLO 34.

My a rak.-uher. banka.

Snaha českých ústavů peněžních domoci se jednoho místa v generální radě rakousko-uherské banky, ukázala opětně naše staré nedostatky v hospodářské organisaci naší. Akce ta nebyla zahájena teprvé v poslední době, neboť již dříve doporučovaly některé české banky českým spořitelnám nákup akcií rakousko-uherské banky, ale marně. Vyzvání taková zůstávala nezodpověděna a teprve v poslední době, kdy věci ujal se ústřední svaz českých spořitelen, dospělo se jakéhosi výsledku, takže zajištěno jest pro nejbližší valnou hromadu rakousko-uherské banky asi sto českých hlasů. Způsob však, jakého bohužel bylo nutno užíti k propagování této myšlenky, vyvolal podobnou akci na straně ústavů německých a v poslední době stoupl kurs akcií rak.-uher. banky následkem koupí z obou stran dosti značně. Toho bylo možno se vyvarovati, kdyby dříve již ponenáhlu a soustavně bylo se zakupovalo a nebylo ani potřebí, aby i druhá strana byla alarmována. Neboť to právě může znesnadniti, ba i znemožniti žádoucí výsledek. Aby měly české ústavy přiměřený počet hlasů k celkovému akciovému kapitálu, musily by míti v rukou svých 12.500 akcií (všech akcií jest 150.000), kdežto dosavádních asi sto hlasů odpovídá toliko asi dvěma tisícům akcií (20 akcií připadá na jeden hlas). Ovšem dlužno míti na zřeteli, že veliká část akcií banky nezní na jméno, nemá tudíž práva k účastenství na valné hromadě, přece však může býti přírůstek přihlášených akcií ústavy německými na překážku cíli, za kterýmž české hlasy se valné hromady súčastní. Proto jest třeba, aby zbývající krátké doby do července (jenom akcie do července na jméno připsané mohou se účastniti valné hromady) bylo užito k sesílení české posice. Kromě spořitelen musí i větší záložny do ohně, aby celá věc neselhala. Investování části kapitálu v akciích rak.-uher. banky není za dnešních poměrů na trhu peněžním nevýhodno. Hubená léta nízké sazby úrokové zdají se býti již za námi. Z různých úkazů na mezinárodním trhu peněžním jest patrno, že činnost obchodní a průmyslová pomalu sice, ale přece oživuje a nena-

stane-li v tom rozvoji nepředvídaná překážka, lze čekati, že v příští podzimní saisoně budou peníze daleko hledanější než loni. Pak banka bude zase moci těžiti ze své privileje. Výsledky běžného roku možno nazvati velice uspokojivými, neboť výsledkem prvních čtyř měsíců samotných jest již zajištěn pololetní čtyřprocentní kupon srážkový, takže celkový zisk letos zdvihne se nad čtyry procenta roku minulého, kteréžto procento bylo dosaváde nejnižší dividendou banky rakousko-uherské. Co se tkne cedulové privileje banky, jest ujednána do roku 1910, může však i rokem 1907 přestati, nedojde-li toho roku k obnovení jednotnosti celního území říše rak.-uh. V tomto případě by se dostalo bance náhrady za zbývající tři léta po 22 K ročně na každou akcii. Nebude-li obnovena privilej, přísluší státu právo převzíti bankovní obchody banky, vyjímaje obchod hypotekární za náhradu K 1520 na akcii, při čem reservní fond bude vrácen akcionařům. Přihlédne-li se ještě k výši reservního fondu (10 mil. K), jest zřejmo, že dnešní kurs akcií banky rak.-uherské není vysoký.

Podaří-li se nám prosaditi jednoho člena generální rady mezi šesti členy předlitavské části její, připadne mu hájiti prospěch českého úvěrnictví a bude třeba, aby na místo ono zasedla osobnost znající praktické potřeby a nedostatky organisace jeho. Jak dosaváde jest český živel u cedulové banky beze vlivu, jest viděti z nepatrného poměrně počtu českých úředníků u banky (celkem toliko asi 60 českých úředníků v celé říši; u brněnské filiálky banky jest tou dobou prý toliko jediný úředník, jemuž lze dorozuměti se správnou češtinou se stranami).

Bude-li snaha po českém zastoupení v generální radě banky korunována žádoucím výsledkem, bude na řadě zahájiti akci další, aby v gen. radě zastoupeny byly i ostatní slovanské národnosti říše. *Kš.*

Výr. výstava Krasoumné Jednoty v Praze.

Boj o galerii jest jedním z důvodů, že letos Krasoumná Jednota uspořádala výstavu. Žertovná korporace, tahle Jednota. Do černých florů rozloučení halila se předešlého roku, smutně hlavou kývala nad finančními i jinými nezdary svých výstav, a ejhle: když bylo třeba dokázati, že existuje německé umění v Čechách, že jsou zde umělci, mající právo i nárok na místo v galerii, rovnocenné i spravedlivě stejné s českými a na jiné s tím spojené prospěchy, Krasoumná Jednota jako mraveneček pilný snáší, věsí, ozdobuje, háje vavřínů sází do pochmurných a nepříjemných místností Rudolfina, jako dobrá matka stará se a pečuje a hotova se svou prací pyšně ukazuje: tu je máte, pojďte a vizte! Nuže, tu je máme. Soubornou výstavu »Spolku německých výtvarníků v Čechách« a soubornou výstavu prof. Frant. Thiele. Tu tváří v tvář stojíme prý umění německých

výtvarníků v Čechách. Totiž členstva shora zmíněného spolku, tedy namnoze umělců, kteří Čech vůbec ani neviděli, pak mnohých, kteří aspoň narodili se v této zemi, ale obrátivše se do ciziny již v době studií, tam zůstali a sem, jako hosté, občas zavítají. Teprve v třetí řadě stojí umělci, pracující, žijící v Čechách, súčastněni na kulturním jich pochodu činně, osobně a seznámení s proudy, prochvívajícími politickou atmosféru.

Jest paskvilem mluviti o výstavě umění německých výtvarníků v Čechách z nějakého jen stanoviska příslušnosti. Vždyť třeba rozlišovati spolek výtvarníků (mající nota bene velikou část svého členstva mimo tuto zemi) a umění kmene obývajícího jisté teritorium. Bylo-li by ukazováno na tuto výstavu jako dokument, hle německé umění v Čechách! pak byla by to komedie průzračná sice, ale při tom nedůstojná a nehodná, poněvadž jde tu o vysoké cíle kulturní a následky dalekosáhlé.

Z Mnichovských »českých Němců« uvedeni buďtež Bedř. Hegenbart (nar. v Solnohradě) se zajímavým cyklem leptů »Kanon života", z něhož čísla »Radost«, »Potměšilost", »V snažení« jak konceptem tak i vyjádřením jsou působiva a silna. Hugo Steiner vystavuje mnoho ilustrací k básním, z nichž ilustrace k Lenanovi jsou namnoze mistrovskými ukázkami ilustračního umění. Ať líčí žhavé barvy podzimu nebo veselé tony jara, pracuje vždy pro konečný efekt delikátní harmonie, v šeptavých nuancích, polovyslovených, s úmyslně naivní kresbou zvláště tam, kde motivy biedermeierovské na ruku jsou mu svým stylem rozněžněnýma hravým. Melancholické dojmy poesie Lenauovy prožity jsou citlivým srdcem a vysloveny plasticky, v barevných průvodech plných jich romanticky snivého kouzla. Jmenuji aspoň »postiliona«, »nemocného v zahradě« »jara« nebo »vesnu«. Kytičky v roztomilých guirlandách rozhazuje tu štětec malířův bohatě, hvězdičky do modra nebe rozsévá, jako by si dítě hrálo a smálo se na vás. A v tom úsměvu jest dose trpkosti, zklamání, znícího přidušeně jako dumka tam od zašedlých hor z dáli. Exlibris Steinerova a barevné kresby svědčí o ovládání materiálu i hbité produktivnosti. Konstantin Korzendörfer portréty mistra svého Stucka namnoze připomíná, tak na př. v podobizně »dvorního hudebníka«. Výborná jest vlastní podobizna, pracovaná temperou a olejem, s tváří k předu skloněnou a očima sugestivníma, plnýma života a jeho proudění. Emil Uhl věren svým náladám a motivům z Orientu nevnáší nic nového ani uchvacujícího. W. Ziegler ex libris kreslí. Em. Hegenbarth v svých »Náhončích« v ostrých, až trochu tvrdých barvách světelné problémy v březovém háji líčí, v ostatních opět Zügela připomínaje. Jmenován budiž z Mnichovských ještě Gabr. šl. Max a Václav Wirkner se svojí »Legendou« a »Mučednicí«. »Legenda« jest náladovou, velmi dobře podán barevný soulad šedavých a zelenavých kmenů bukových, rudě hnědé půdy a několika mo-

drých skvrn prosvitající oblohy. Z vídeňských K. Kubínová poslala řadu obrazů, traktovaných až příliš energicky a odvážně, až úmyslná rafinovanovanost na první pohled zaráží a odpuzuje. Ještě tak nejlepším jest „V parku“, za to „Jaro“ jest ubohé, skoro trapné. R. Jettmar, H. Pontini poslali pěkné lepty, R. A. Wolf uhlokresby dost všedních motivů, E. Lebiedzki tuctový „Paridův soud“, chudičký v invenci i podání. Ostatní vídeňské pomíjím, z drážďanských zmiňuje se o R. Müllerově studii hlavy starce pěkně působivé, ač do přílišných detailů propracované, kteráž chyba mnohdy kazí práce tohoto známého umělce.

Konečně tedy o českých Němcích. Lepty hluboce založené svým obsahem a podané s vážnou opravdovostí vystavuje ve svém cyklu „Smrt a dívka“ Aug. Brömse. Najdeme-li mezi těmito listy tu i tam hledanost, jest tím, myslím, spíše vinen motiv leckde opakovaný a nové, originální vyjádření si vynucující. Emil Orlik leptané podobizny Klingerovu, Mahlerovu a Kalckreuthovu, — odjinud již známé, — poslal, pak dobrou „Zimní náladu“ a méně zdařené „V zámeckém parku“ a „Hagar“.

Zjevem kypící životní síly, produkujícím dojmy svoje v pyšně hýřících barevných efektech, nelhaných, nestrojených, ale upřímně cítěných a líčených jest Richard Teschner. Reminiscence na Orlika často jej ovládnou: ale cesta, kterou jde, jest dobrá, třebas by ještě ohlížel se po oblíbeném a tak mu sympatickém vzoru. Ať litografuje nebo ilustrace maluje či olejové obrazy tvoří, vždy a všude převládá u něho radost z barvy, její záření a zpěvných její tonů. V motivech báchorkových plným proudem dává rozložiti se duze své palety, a aby docílil hodně romantického a tajemného, z hluboce temných akordů náhle do prudce svítících bengálů přechází, v jichž zlatě dává figurkám fantastickým přebíhati s humorem i satyrou. Tak vyprávěna jest „Pohádka“ s gnomem palčivě červeného šatu ženoucím před sebou bublinu mýdlovou, lesknoucí se chvějícími reflexy. A tráva hoří smaragdem, jako zalita požárem slunce, zatím co pozadí umírá v indigové modři uduseno, ač průsvitné a lazurní. Tu není hmotnosti, není reality: jest to pohádka barev, rozkošná, jakou málo kdy dovedl někdo říkati v tomto veselém a ohnivém rytmu. Jen bizarní rámování nemusilo býti, ač svědčí vtipu autorově. Z ilustrací jsou zdařeny čtyři k básni H. Sanerové, z nichž zvláště zaznamenána budiž „o Růžence“ s dalekým pohledem do kraje svým vystižením ubohé odloučenosti Růženky zarostlé do šípkovi. — Jako portrétista přísných aspirací a techniky dokonalé vystupuje Ferd. Michl. Jednoduše a směle líčí v tvářích svých modelů jejich nitro, vystihuje charakter a duši. Podobizna básníka V. H. jest takovým obrazem duševního života. Žlutavě bledá tvář, rtů semknutých, s očima hluboce zapadlýma kloní se tu k vám v zamyšlení, připoutávajíc vás svým démonickým

zjevem, pohledem smutným, plným nevyzpívaného bolu, ale i zlé ironie a odmítání. Byl přemýšlivým psychologem malíř, jehož ruka dovedla tento obraz v celé životnosti nerostva a mozku položiti na plátno. V koloristickém ohledu velmi jemně podány odstíny pletí, barvy prostěradla na stole a bílých skvrn papíru. A ruce, ruce tohoto rozrušeného poety chvějí se jak by v žilách modravých vřela krev. „Podobizna dámy" nedosahuje již té výše. — Jindřich Jakesch také maluje podobiznu dámy, ne sice tak oduševnělou, spíše parádní, na zevnější noblesu a eleganci vypočítanou, ale tou právě působivou a v harmoniích zbarvení vynikající.

Zbývá mi jmenovati Karla Krattnera libujícího si v pastósním nanášení, kladení širokých barevným ploch podle sebe, teprve v určité větší distanci tvořících celek. Nejlepší ještě jest „Soumrak", takový shluk starých domů mansardových střech stopený v zamlženém fialově svitajícím položeru, v němž lámou se určité, vyslovené tóny v přidušené a nejasné. Mohl bych leckdes ještě zastaviti se s vámi, než netřeba u prostředních, méně významných prací plýtvati slovem a lépe již resumovati. Projdete sálem IX., X. a schodištěm k nim vedoucím (— neboť ty věnovány byly pořadatelstvem této souborné výstavě „Spolku" —) a konečně řeknete si, že mimo několik opravdově uměleckých věcí Steinerových, Teschnerových, Michlových, Orlikových a několika málo jiných, ostatní nad prostřednost nevynikají. Z plastiků K. Wilfertova „Podobizna" učencova a A. Rieberův portrét malíře Krattnera budtež uvedeny. Z místností „Spolku" cesta naše do souborné výstavy profesora Františka Thiele vede. Tu rozesmutní se duše vaše. Jste na jihu, kdes v Sabině, kde slunce praží, tetelí se barvy v jeho žáru a černé oči vášnivě vlhnou. V těch krajích září barvy, v chorovodech pestrých výskají a splývají do extatických záchvěvů. U Frant. Thiele však barvy nehoří. Jsou odstupňovány na suchou reguli, odměřeny na paletě podle procent a sluníčko jest dobrá, poctivě a pořádně reflektující lampa. Jest v tom příliš mnoho snahy po efektu, honba za líbivostí, úmyslné cukrování bez pravdy, obrázky, které namalovati musí dobrý praktik z paměti, aniž modely a prostředí viděl. To již motivy od Vídně, nebo z Rakous přece jsou lepší, daleko realističtěji a upřímněji podány.

Plachtu „Rekové" nebo „Masky" nechávám vůbec stranou, chci ušetřiti umělce směšnosti.

Jest, bohužel, málo autokritiky u profesora akademie, jemuž svěřuje se výchova mladých a nerozhodných talentů, vyvěsí-li takovéto práce na výstavě. Jsem přesvědčen, že menší počet dobrých prací vystavovatelných lépe byl by svědčil jeho uměleckému jménu. (P. d.)

Nové německé romány.

II. Než dojdeme k prostým, vypjatým a podivným knihám Ricardy Huch a H. Manna, zmínil bych se o malé vybrané sbírce novel „Die Letzten“ (Poslední) Rainera Marie Rilke, rodem z Čech. Jest známa jeho něžná a virtuosní lyrika. Jako jeho verše jest i prosa jeho zvláštní a delikátní. Tíhne také ke klidné prostotě a čistotě, ale zůstavuje dojem rafinovanosti. Jestiť více esthetem než ostatní. U něho záleží všecko na tom: Jak? Hledá-li v naší duši, co je jako sen plaché, nevyslovené, ta nejtišší a nejskrytější hnutí, vábí jej při tom pouze to, kterak je zachytiti těžkopádným nástrojem slov. Jsou proto novely jeho řadou nejintimnějších postřehů, mizících pozorování, pochodů jemně tušených. Má jako Jiří Karásek zálibu v „Posledních“, v odkvétajících, vůněmi přetížených haluzích starých rodů, v dědicích zvláštních duševních vlastností, avšak i tělesného zatížení.

Jméno Huch má dnes v Německu dobrý zvuk. Vedle Friedricha Hucha přihlásil se také Rudolf Huch s pěkným a pozoruhodným románem „Hans, der Träumer“ (Zádumčivý H.). Rudolf Huch je bratrem Ricardy Huch, již stavím nad oba její příbuzné. Její příběh „Aus der Triumfgasse“ (Z vítězné ulice) považuji za nejzajímavější a nejkrásnější román posledních let. Nazvala svoji knihu „Lebensskizzen“, ale nelze říci, že by zůstala skizou, jako nelze nějaký sen nazvati nedokonalým, protože neznáme viditelných vnějších příčin pro to, co se v něm děje. V pravdě jest tato kniha Ricardy Huch jako veliký, pestrý, těžký sen, tak zvláštní svým rázem a svojí formou. V ní znovu se k životu hlásí jakás divná čtvrt města, plná zločinců a mrzáků, plná bídy a nouze, neřestí a strasti a vrhá ze sebe svůj chmurný a bizarní život. Na jejích stránkách vystřídávají se vražda a nemoc, hlad a duševní muka, hřích a zoufalství, v tichém smutku a klidu, jenž dalek je toho, aby se dovolával soucitu. Řádí tu neslyšně temná, mystická, strašlivá moc, sama neodvratná nutnost. Všecky postavy a příběhy „vítězné ulice“ jsou projevy bídy, bídy záhadně chmurné velikosti. Kdo mohl stvořiti onu nuznou, v hadry zahalenou ženu Farfallu, jejíž srdce na suchopár zpráhlo pod ranami osudu a jež přijímá vše, ať přijde co přijde, neohroženě a s převahou vychytralé moudrosti životní, kdo stvořil jejího syna zchromlého a neduživého Riccarda, jenž na smrt čeká, maje v srdci nesplněné a zklamané touhy, ten má schopnosti genia a jasnovidce. Tato kniha z romantického ducha zrozená, není snad jen šťastnou náhodou podařenou tretou. Ricarda Huch, krajanka Gottfrieda Kellera, dokázala již skvěle, co dovede, v románě „Ludolf Ursleu“, kronice hynoucího patricijského rodu. A nedávno teprve vydala objemný román „Vita somnium breve“ (Život krátký sen), jenž upoutal na sebe všeobecnou

pozornost, ač se oběma uvedeným knihám nevyrovná. Nic není tak velice hodno obdivu na této paní, jako umělecká opravdovost, ve všem převládající, co tvoří. Ricarda Huch patří dnes k nejpečlivějším stilistům německým. Od „Ludolfa Ursleu" líbuje si v mluvě kronikářské, jež zaokrouhleností a ladnou stavbou period připomíná Goetha a Kellera.

Stilistou až oslňujícím, snad vůbec nejdovednějším a nejsmělejším ze žijících Němcův, jest H. Mann, o jehož třídílném románě „Die Herzogin von Assy" jest poměrně málo slyšeti. Zdá se, že si H. Mann důkladně rozlil ocet prvním románem „Im Schlaraffenland" (Mezi blahorády, kde pečení ptáci do huby lítají), v němž v plné nahotě vylíčil jisté berlínské kruhy, blízké burse a novinám. Ale jeho vzácný talent nelze mlčením pomíjeti. Jeť on fenomen v německé literatuře. Kdo čte jeho „Herzogin von Assy", neubrání se, aby autora nesrovnával s Gabriele d'Annunzio. Podrobnosti jsou až zarážející. Jest případ překvapující a posud nebývalý, že se vyskytl mezi Němci takový kolorista, takový fanatik krásy. Co doposud bylo výhradně věcí románských národů, záliba totiž v okázalé nádheře, gracii, hře, bohatství, eklekticismu, duchaplnosti, v krásných formách těla i vzdělání ducha, má také on a mimo to i rozmarnost antických bajkařů. Poprvé románský element vítězně zachvátil německého ducha a ze spojení toho vzešlo umělecké dílo okouzlující krásy. Nikdy ještě nekráčela německou knihou žena tak čarovně krásná, s tak rozněcujícím úsměvem a tak vznešená, jako tato vévodkyně z Assy v románě H. Manna. Autor dal také románu jméno „Die Göttinen" (bohyně) a tři díly označil jmény „Diana", „Minerva" a „Venus", neboť vévodkyně vystupuje v těchto třech přeměnách. V prvním chce dáti isterskému lidu svobodu a připraví pozdvižení, musí však uprchnouti do Říma. V druhém díle žije ve svém benátském paláci svým sochám, obrazům a velikým, skvělým slavnostem. V třetím a posledním díle probudila se v ní bohyně lásky a vede ji v závrati opojení svými kvetoucími říšemi a nevyčerpatelnými poklady až ji šílenou nenasytností zahubí. Velikolepý rej předvádí básník čtenářům na oči v barvách žhavých, stále znovu se rozhořívajících. Jasnozvuká a přece ztlumená poesie srší z každé věty silnou sugestivností. Postavy typické pro celé společenské kruhy přicházejí a odcházejí, ale k nezapomenutí se vrývají do paměti, v tak ostrých obrysech a s tak originelními znaky je básník vylíčil. Vzedmutý proud široce rozpředeného děje plní čtenáře sladkou nedočkavostí, jež spěje ku předu, jakkoliv by čtenář rád prodlel u mnohé vzácně vybroušené podrobnosti. Mnohá vzpomínka a narážka na nějakou událost historickou, mnohý, věrně vystižený portrét a mnohé pravé jméno způsobem rafinovaným napjetí zvyšují. Veliký oslavovatel umění a lásky d'Annunzio, dočkal se znamenitého soka: v zemi Gambrinově! To zase jednou zajímavým způsobem osvětluje nezávislost ideálných uměleckých principů od rasy a

půdy, kosmopolitická proudění v literatuře a především rozhodnou hodnotu suverenní fantasie.

Ve Vídni. *Camill Hoffmann.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Nelze také nepozorovati jistý autoritativism: klanění se geniům a napodobu jich. V literatuře existuje jakási konvenčně utvořená hierarchie umělcův; odepříti uznání tomu, koho literární veřejné mínění uznalo za umělce prvého řádu, je crimen laesae maiestatis, které se snadno neodpouští; a naopak, zjednati si přízeň literárních veličin a přiblížiti se jim co nejvíce (a »přiblížiti se" znamená také: napodobiti) bývá nejvyšší ctižádostí a spolu nejjistějším prostředkem literární kariéry. Bylo nejednou pověděno, jak i nejvlivnější a nejnadanější básníci tohoto směru (na př. Vrchlický) jsou nesamostatní, co však platí o vrcholech, platí tím více o veličinách nižšího řádu, jichž díla jsou převážnou většinou jen více méně zdařilé imitace cizích (a to nejenom českých) originálů; proto také velmi dobře se hodí pro klasifikaci této literatury pojem školy (ve smyslu literárním).

Nuže, toto vše: utkvění na vnějšku, závislost od tradic a jmen vtiskuje této literatuře ráz neosobnosti. Tím nemá býti řečeno, že by se osobnost autorův nejevila nikterak v jejich dílech, to prostě není možno; ale je tu skryta; je vidět, jak to vnější, ten motiv, ty tradice a vzory tisknou, přemáhají, ovládají a upoutávají osobnost, která zůstává tím vším pasivní. Je-li každé dílo výslednicí obou činitelů: subjektu i objektu, spočívá v této literatuře převaha na druhém.

A tento ráz jak jen možno krátce nastíněný, obráží se také v literární kritice. Kritika přihlíží asi k těmto věcem: k ději (motivu) — obyčejně udává se obsah díla a chce-li kritika býti důkladnější, »analysuje» také charaktery (jde-li o dílo výpravné); dále k formě: tu se přikládají na umělecké dílo zmíněná již esteticko-dogmatická měřítka, a mimo to posuzuje se též filologická správnost mluvy. Ale nebéře se zřetel k personalitě autorově; ten se nanejvýše pochválí či odsoudí, je-li či není-li umělcem, a v případě prvém dostane se mu některého z epithet, jichž je celá gradace (nadějný, nadaný, veliký, posvěcený, geniální) a poví se mu několik příjemných slov. O uměleckosti rozhoduje způsob, jakým umělec ovládá techniku (t. j. jak vyhovuje estetickým dogmatům), jeho plodnost, poutavost děje a pod.; někdy i jiné, t. zv. přátelské ohledy.

Takový byl asi povšechný ráz české literatury do let devadesátých*) a z největší části dosud. V letech těchto však se

*) Samo sebou se rozumí, že dolíčená schemata nehodí se na všechny autory stejně, na Zeyera na př. se nehodí skoro vůbec. Ale Zeyer také stojí tu jaksi stranou.

objevuje skoro náhle, bez přípravy (ač ne docela bez přípravy) nový směr a nová hesla; hlásí se o slovo »mladá« literatura. Přistupujeme-li k její charakteristice, musíme dobře rozeznávati mezi tím, co chtěla vykonati, a tím, co skutečně vykonala, čili mezi tendencemi a praktickou aplikací.

Všimněme si nejprve tendencí. Jsou příkře protiautoritativní a protiobjektivistické, tedy: individualistní (subjektivistické). Protiautoritativní: příkře, bez milosrdenství trhají noví kritikové (neboť to jsou přední representanti těchto tendencí) nimbus s hlav dosud ovládajících český Parnas; není u nich (alespoň v theorii) ani stopy úcty k uznávaným jménům, spíše by se dala konstatovati jistá averse, nechuť k nim. Neméně příkře se staví proti konvenční estetice, proti tradicionelním formám, v nichž dosud je umění sešněrováno. Pryč s formami; chceme viděti duši umělce, chceme dílo životné, prošlé výhní duše, volné duše, které netřeba šněrovačky estetických dogmat, ani tradičních rytmů a rýmů, poněvadž ona sama si určí formu svých projevů. S tím ruku v ruce jde odpor proti historismu v literatuře a vůbec lhostejnost k ději; uvidíme také, že nová literatura je skoro výlučně lyrická. Vypjatá individuálnost se akcentuje: odtud zápal pro Nietzscheho, proroka individualismu a v kritice pro Hermequina. Duševnost se akcentuje: odtud sympatie k cizím autorům, jichž díla jsou právě touto vřelou duševností proniknuta: k Verlaineovi, Mallarméovi, Maeterlinckovi a jiným. Odpor proti všem tradicím a formám jde až tam, že i sama řeč, tato nejsetrvačnější z tradic, je revolucionována: povstává nový sloh, tvoří se bez rozpaků novotvary, zavádějí cizí jména, a kde to nestačí, dostávají alespoň slova a věty jiný význam: symbolism této literatury. Takové byly tendence: chtěly vytvořiti literaturu novou, personalistní, emancipovanou pokud možno od objektivity, a pokud by to nebylo možno, tedy objektivitu dokonale produševněnou. Umělec jest individualita svého druhu; svézákonná; dává sám svému dílu tvar a nepodřizuje se tudíž žádným tradicím a žádným vzorům (neexistují tedy »školy« umělecké. Umělecké dílo je prostě projevem individuality: v tom je jeho jediný význam i účel (tedy l'art pour l'art, nepřizpůsobovat se »davu«) a jediný požadavek na ně kladený jest, aby bylo silným výrazem silné umělecké individuality.

Tišeji co do času o něco dříve brala se jiná forma reformních tendencí: míním literaturu překladovou, zastoupenou hlavně Vzdělávací bibliotékou. Z volby překladů je patrna snaha, aby literatura nebyla pouhou hříčkou pro ukrácení chvíle, ale aby se více zabývala aktuelními otázkami dne; ten smysl zajisté měly alespoň překlady z Björnsona, Kiellanda, Tolstého, Zolova Germinalu a pod. Srovnáme-li tyto tendence s oněmi, které jsme výše nastínili, shledáváme, že souhlasí jen v jednom bodě: v odporu proti staré literatuře, a i tu ne docela. Kdežto totiž odpor nových kritiků proti této literatuře je bezmála ne-

omezený, pokrokáři stojící za Vzdělávací bibliotékou čelí hlavně její pasivitě a sentimentalismu; chtí míti umění životnější a hlavně: sociálnější; vůdčí a učitelské. A tu se již ocitají v kolisi s výstřednostmi prvého směru, s jeho aristokratickým individualismem a čirým articismem

Vizme nyní, jaké aplikace dostalo se theoriím nových kritiků. Ti z nich, kteří chtěli býti zároveň básníky, založili r. 1894 Moderní revui; na této a na drobných svazečcích lyriky, vydaných většinou jejím nákladem, lze studovati ráz »mladé« literatury, míru, až po kterou realisovala zmíněné theorie. Předně, jak jsme pravili již, je to literatura téměř výlučně lyrická, větší dílo epické nebo románové úplně schází. Za druhé, na rozdíl od staré, popisné lyriky je to lyrika náladová. Jest emancipována od tradičních forem; její řeč je symbolistní, sloh nový se hemží novotvary a exotismy, stavba verše volná. Je individualistní: výraz citů a nálad umělcova Já, obyčejně Já zraněného, osláblého, stísněného vnější realitou, které by se chtělo volně rozprostraniti, rozvíjeti (odtud ty časté obraty o »dálkách«, mystických propastech a obzorech, o Nekonečnu, Království Duše a pod.), anebo pasivně se kochajícího ve svých ranách.

Avšak osudný cirkulus každého radikalismu: tato radikální emancipace od autoritativismu a objektivismu vede sama k autoritativismu i objektivismu, pouze vignety a hesla jsou změněny. Předně individuálnost její je ponejvíce jen zdánlivá: vskutku to bývá napodoba cizích vzorů, Verlaineů, Mallarméů, Maeterlincků, a kdo je vskutku původní, stává se záhy zdrojem, z něhož čerpají jiní, také »individualisté«. (Srovnej: F. V. Krejčí, Deset let mladé literatury. »Rozhl.« XII. str. 108.) Negace předpisů konvenční estetiky stala se sama konvencí a dogmatem; jisté formy, slohové a slovní obraty a pod., vzniklé původně z averse ku všem tradicím, stávají se, sevšedněvše, samy tradicemi, a individualističtí básníci, nepřátelé všech »škol«, ustavují sami novou školu. A tak nová literatura nevykonala ani z daleka toho, k čemu směřovaly její a nových kritiků theorie.

Nicméně popříti nelze, že tato literatura jest alespoň náběhem k uměleckému individualismu, a tak příznakem pokroku v tomto směru. Nelze také říci, že by nová kritika, která provedla literární revoluci, zůstala úplně beze stopy vlivu na umění, třeba že za vítězný (ve smyslu dříve uvedeném) musí býti pokládán směr »starých«. Již to je pokrokem, že nová kritika vnesla do literatury větší hybnost, uvolnila šněrovačku tradic a vybojovavši větší volnost kritického i uměleckého projevu, zajistila tím zároveň větší tolerantnost ve věcech uměleckých, která je zárukou, že povstane-li z dnešního chaosu vskutku velký umělec, nebude (alespoň tak příkře, jako by byl, nebýti »literární revoluce«) ubíjen ve jménu týchž tradic a dogmat. Řeč stala se ohebnější, stil nepopíratelně pokročil za posledního desetiletí, což jest neméně zásluhou téže kritiky. A tak, zvítězil-li směr »starých«, bylo toto vítězství v nejedné

příčině podobno Pyrrhovu: tuhý jeho konservatism a hierarchism značně se uvolnil.

Ale jest tu ještě jiná okolnost, které nelze pominouti. Pan F. V. Krejčí v uvedené studii, jednaje o t. zv. české dekadenci, t. j. o témž literárním zjevu, o kterém jsme i my právě jednali, praví, že ačkoliv »tolik v tomto typu bylo pouhou pósou, dutou maskou a lží, přece jen mu v základech nelze upříti jistou příčinnou souvislost s českým prostředím, jistou míru životní pravdy a nutnosti«. (»Rozhl.« XII. str. 46). To je velmi správno. Sociální síly, tytéž, které v týchž letech vznesly pohyb do života našeho politického, náboženského, mravního, vědeckého atd. a které v literatuře vyvolaly »dekadenci«, působily tu způsobem jednak podobným, jednak i pozměněným, vlivem odlišného ustrojení těchto individualit. Literární zjevy jako Machar, Svobodová, Šlejhar, Bezruč a mnoho jiných nelze uvésti v bezprostřední souvislost s novou kritikou tak, jako dekadenci, a přece vyznačuje tyto umělce větší individuálnost; v jejich dílech je více duševního tepla, více svérázné subjektivity, menší závislost na vzorech a tradicích. Ale spolu i větší sociálnost jeví se u většiny jich: není tu pouhý pasivní sentimentalism a neosobní popisování poutavých dějů, ale jest brán především zřetel ke všemu, co hýbe současnou dobou, k jejím zájmům a potřebám; jest tu, jedním slovem více aktuelní životnosti. A nelze neznamenati dnes příznaky téhož rázu i u většiny autorů, kteří se v létech 90tých zjevně stavěli na stranu »starých«. To jest tedy druhý symptom pokroku.

Konečně, uvedl-li jsem jakožto příznak pokroku ve vědě za posledních let vědecký diletantism, mohu zde uvésti i diletantism umělecký, rozvoj mladické literatury, jak ji přinášel na př. Salon odmítnutých, a přináší dosud Srdce, Moderní život a j. Ačkoliv se zdá tato literatura tak slaboduchá, přece nemůže tento úsudek býti rozšířen šablonovitě na celek její, na všechna její jména; a mimo to je tento zjev příznakem jisté popularisace uměleckého snažení mezi mládeží (tak jako vědecký diletantism je symptomem popularisace vědeckého snažení), větší pohyblivosti myšlení, a to je konečně také pokrokem.

Resumujeme-li již, vidíme, že rozbor umění (slovesného) dovedl nás k výsledkům zcela analogickým těm, jichž jsme došli rozborem jiných oborů našeho společenského života: i zde jsme shledali převahu autoritativismu a objektivismu, silné tendence protiautoritativní a protiobjektivistické, a nenáhlé, poměrně slabé uskutečňování těchto tendencí. (P. d.)

Náhrobek kanovníka Premersteina.

Objev můj, o němž jsem referoval ve dvou číslech »Rozhledů«, vzbudil v klerikálním světě bouři, zasahující svými blesky až do alpských zemí; slovinské i německé listy tamnější různých odstínů měly více interesu, nežli celá tak zv. svobodomyslná (též téměř všech odstínů) žurnalistika česká. České klerikální listy pokusily se o nešťastnou polemiku, kterou vyvrátit bylo hračkou; jen olomoucký »Našinec« stojí za zaznamenání pro »alchymistický« výklad, dle něhož nápis doslova zněl: Rytíř Premerstein, kanovník olomoucký; ocet s olejem! Znatel receptů na kožní nemoce. Věřím v Ježíše Krista atd. Rtuť, salpetr, vitriol!« (Viz »Našinec« č. 35. r. XXXIX.) Po mém doslovu v „Pozoru“ č. 47. r. X. nastalo utišení, tím větší, jelikož deska na fotografii zachovaná byla neznámými pachateli odstraněna a na místo ní vsazena jiná, katolicismem jen dýšící: Fridericus eques de P., A. M. E. Olom. canonicus capitularis, S. S. P. Leonis XIII. praelatus dom., protonotarius ap. A. J. P. S. S., Canonum Doctor etc. natus Labaci MDCCCXXXIII., obiit XXXI. Juli MDCCCLXXXXI Philosophus secretus. Credo in Jesum etc.“ Lupiči desky nešli přece tak daleko, aby i credo kanovníkovo, jež ovšem bylo v „S. Artis magister“ ostřeji vyznačeno, úplně vyhodili a ponechali tam aspoň nevinné „Philosophus secretus“. Nevadí; článek vykonal svou úlohu. Líbezné klerikální žurnalistice vyražena z péra zase jedna fráze o „frajmauřích“ a tím vykonán zase malý kousek práce.

Karel Pelant.

Vlečka.

O mnohé věci se staráme, důležité některé a přemnohé malicherné, ale věci nejbližší a nejdůležitější, podmínky zdravého a zdárného žití, zůstávají nepovšimnuty. Co lidí učených i neučených, bohatých i chudých dusilo se za letošní suché zimy v nesnesitelném prachu pražských ulic a kdo staral se o nápravu? Kdo protestoval proti bezohlednosti jedné části obyvatelstva vůči ostatním, kdo chránil anebo jen snažil se ochránit nevinné lidi před zkázou zdraví, jež svévolně a bezohledně zaviňuje tisíce zcela zbytečných vleček, zametajících ulice v Praze a bezpochyby i ve všech jiných městech od časného rána do pozdní noci? Šťasten ještě, kdo se může vyhnouti hlavním ulicím, hůře je těm, kdo nemohou, jako bezbranná školní mládež, která nucena jest vdechovati všecku tu nákazu rozvířenou ve vzduchu útlocitnými dámami. Což nikomu opravdově nezáleží na zdraví mládeže, nebo se nedovede nikdo opřít nesmyslné modě, která nás moří již po 2 roky a vážně ohrožuje i zdraví příštích pokolení? Morová rána tato ohlásila se šerednými modními obrázky, jimž se smál kde kdo, předpokládaje, že se taková vlečka nebude a nemůže nosit, leda do kočárů a salonů, ač i tam práší a je škodliva. Brzy však objevily se vlečky na ulici a za nedlouho rozšířila se nesmyslná moda jako nakažlivá nemoc. Z počátku byla vlečka jen vzadu, tu bylo ještě možno zvednout, pak se však rozlezla kol celé svrchní sukně, která se nyní vláčí po zemi na celém objemu, vzadu, po stranách i napřed. S vlečkami počaly modní dámy, za nimi tu byly ihned ženy a dívky středních vrstev a dnes práší za sebou i žena z lidu, pospíchající v poledne s obědem za mužem, s dítětem na jedné a s taškou v druhé ruce — třetí ruka na podržení šatů jí schází. Je to skutečně velice důmyslné, ušít šaty tak, aby je bylo třeba nepřetržitě držet rukou! Ruka ovšem umdlí a v zimě zebe, vystřídá ji tedy druhá, konečně však dáma unavena neustálým držením šatů, vstrčí obě ruce do rukávníku a vleče drahé šaty po špinavém chodníku, zanechávajíc za sebou širokou stopu v rozmeteném prachu. Dnešní modní šaty ženské, které se na všech stranách pět, deset i více centimetrů vlekou po zemi, nemožno již ani rukou zvednouti a vypomáhá se proto sponkami, ovšem jen je-li velké bláto. Šaty takto schumlané jsou patrně o mnoho krásnější než sukně při chůzi země se nedotýkající, jaké se dnes říká krátká a již vám nyní jakožto nemoderní žádný krejčí a žádná švadlena za živý svět neušije, ač nejvýš taková délka by byla přípustna pro šat pohodlný a pro větší chůze způsobilý.

Jsou-li smutným úkazem i jiné výstřelky ženské mody, vyžadující dnes na př. násilné zatlačování částí těla, které se třeba nedávno k vůli modě přicpávaly, diktující nesmyslné šněrování se všemi zhoubnými následky pro zdraví žen a jich dětí, předpisující největší nesmysly, jako dole široce rozevřené

rukávy u zimních kabátů atd., jsou tyto důkazy ženské ubohosti ještě snesitelnější než vlečka, ježto škodí hlavně těm, kdo si v nich libují, kdežto vlečka na ulici obtěžuje a ohrožuje celé okolí a proto by bezohledně měla být potírána.

Co však se stalo dosud na obranu proti tomuto svévolnému ohrožování zdraví tisiců obyvatelstva? Noviny se tu a tam o vlečkách zmínily, ovšem jen tak žertem, muži si mezi sebou pohubovali, slavná městská rada pražská vyvěsila tabulky s něžnou žádostí, aby dámy v parku neprášily, ale celkem se nestalo zhola nic a příšerná vlečka jako pravá nezmara se vláčí ulicemi stále hojněji, roste ještě a není proti ní obrany mimo bláto. A ani bláto ji nezmůže, ucouraná a roztřepaná vlečka nahradí se novou, snad ještě delší, a ta zametá čile a vesele po ulicích dále jako by nic. Muži to zaplatí, zaplatí i za spodničky, jen o málo kratší a rovněž země se dotýkající a nákladné, poněvadž se ukazují, když je třeba zvednout svrchní šat, který se pak ovšem často zase zvedá, jen aby se ukázala skvostná spodnička. Je nepochopitelno, že ženám, když již nemají slušnosti a ohledu na ostatní, nebrání aspoň smysl pro hospodárnost a vlastní čistotu, aby tak slepě se nepodávaly této modě a že neutrhnou vlečku, která po jedné delší chůzi se třepí a znečistí spodní část těla tak, že je třeba se hned vykoupat anebo aspoň řádně umýt. Činí tak všecky dámy, a mohou to činit i chudé ženy?

Co si má soudný člověk o ženách pomysliti, když tak bezmyšlenkovitě a bez nejmenšího odporu všeobecně se řídí modou tak zhoubnou a nehospodárnou? Třeba ovšem přiznat, že mnohé ženy činí tak nerady a pouze proto, že si nevědí rady, nemajíce odvahy zdáti se výstředními anebo staromodními. Nejsouce si jasně vědomy, že otravují vlastní děti, o jichž zdraví jinak třeba úzkostlivě pečují, ničí svým příkladem i všecka dobrá naučení o čistotnosti, šetrnosti atd., kterých se dcerám jejich ve školách dostává a jež jim i samy vštěpují.

Hlavní vinu mají však mužové, neboť ženy konečně vždy jen dělají to, čím se mužům líbí anebo líbit domnívají; to jest vlastní důvod všeho strojení se a vší fintivosti. Kdyby mužové ženám a dcerám svým nepochybně projevili, že si vleček nepřejou, a kdyby svobodní mužové těm, které o přízeň jejich stojí, zřetelně dali na jevo, že neváží si žen a dívek fintivých, nýbrž opovrhují těmi, které nemají ani smyslu pro čistotu a hospodárnost, ani šetrnosti vůči svému okolí, pak by vlečky se brzy vytratily. Patrně se však málo kdo z mužů dosud ozval rázně proti vlečce, ať veřejně nebo soukromě, ač je řádění její nepochybně většině mužů všude proti mysli a musí jim být zřejmo nebezpečí vyvolané všeobecným nosením vlečky na ulici. Proč neozývají se páni lékaři proti vlečce, když umějí tak pěkně mluvit a psát o tuberkulose a nákaze tuberkulosní vdechováním bacilů ze suchých chrchlí? Kdo z nich dosáhl toho, aby aspoň jeho žena po boku jeho vlečkou tuberkulosu

nevinným lidem za ní jdoucím neočkovala? Proč mlčí spolky pro veřejné zdravotnictví, státní i samosprávní orgánové a jiní hodnostové, jichž povinnosti by bylo proti veřejnému nebezpečí zakročiti? *) Nemožno si to jinak vysvětlit, než že se toho vůči ženám, a hlavně ovšem vůči svým ženám, neodváží. A tak vlečka zřejmě dokazuje, jak ti slovutní, učení a všemocní mužové jsou bezmocni a v područanství nevzdělaných, prý »poddaných a odvislých« žen. Nestydí se za to a postačí jim, že to zatím nikdo na ně nepokřikuje? V tomto směru je vláda vlečky věru zajímavým a poučným úkazem a zároveň smutným vysvědčením pro muže i ženy.

A odpomoc odnikud nekyne. Nesmyslná a zhoubná moda tak brzy ještě nepomine, neboť dosud všecky secesní víly rozplývají se v cárech, na divadle ženy všech století vláčí dlouhé vlečky napřed i v zadu a i na nejnovějších obrázcích modních jsou samé vlečky, snad ještě delší než dosud. Ostatně je to pochopitelno, vždyť tak výtečná moda se modním závodům a jiným rozhodujícím činitelům při výrobě mod, jichž otrokyněmi jsou ženy, hned tak nepodaří a není proto důvodu nynější modu měniti. Vlečková moda, při níž se zničí šatů víc než při kterékoliv jinak možné, je tedy přímo ideální se stanoviska modních závodů a to rozhoduje. Můžeme se proto připravit, že ještě hodně vody uplyne než nám některý modní obrázek přinese spásnou zvěst, že paní hraběnka, markýza nebo vévodkyně X. v Paříži »stvořila« krátkou sukni.

Sbírejte proto zatím pilně na sanatoria pro souchotináře, jichž velkovýroba ještě dlouho potrvá. *Ludm. Roháčková.*

První deštík májový.

Otevírám okno, a vlahé krůpěje řídkého deštíku stříknou mně v oči. Tichý vzduch, prosycený vůní skropené půdy jarní, milostné zpěvy špačka z protější zahrady, jejíž vrcholky stromů přes střechu nizounkého domu se dívají — táhlé volání drozda, zvonivý zpěv rudé pěnkavy — — květen!

Skromně a tiše dává nebe zeleným loukám a polím své požehnání — déšť lehounký a teplý....

*) Proti vlečce ozval se obecní rada ve Štuttgartě Fischer. Uvedl, že podle rozhodnutí policej. oddělení měst. rady několikrát již uveřejnil městský policejní úřad provolání císař. zdravotního úřadu o tuberkulose, dle něhož každý třetí ze zemřelých ve věku od 15—60 let této nemoci podlehl a že mimo jiná opatření proti tuberkulose jest nutno zakázati nosení vleček. Přes to vlečky panují a jsou to i matky, jež nechávají své dítky jíti vedle sebe v prachu, jejž samy zvířily a tak k vůli nepěkné módě stávají se vražednicemi svých dětí. I navrhl Fischer, aby se další řízení proti té módě odevzdalo policejnímu oddělení. V debatě na to bylo uvedeno, že místními policejními nařízeními nelze zlu brániti, iniciativa že musí vyjíti od říšského zdravotního ústavu. Na konec byl přijat návrh, že se bude záležitostí tou dále obírati policejní oddělení.

Z vedlejšího krámu krupařského vychází sedlák stařeček, a s úsměvem na širokých rtech promlouvá ještě na ulici s obchodnicí. Co povídají, neslyším, ale napadá mi ta milá, bodrá tvář stařečka, jejíž dobrota vryta je do každé vrásky kolem úst a na čele. Nejsou to vrásky prázdného života nudy, ale vrásky práce, které tak milou ji utvářily! Mluví volně, rozkládá při tom rukama, a ani na okamžik nevyndá svou starou, krátkou dýmku, jediný snad luxus sedláka, ze svých širokých, stále a stále se usmívajících úst.

Uzavíral s krupařem snad obchůdek nějaký — a pomalu obrací se k odchodu, když dorozprávěli a rukou si potřásli. Má v ruce děštník slušně provázkem svázaný, rezavě šedivý a bachoratý, a pevně naráží ním při každém kroku o mokrou dlažbu ulice.

Májový deštíček houstne, krůpěje narostly, ale sedlák nedbá. Vycituji jen úsměv jeho, stále spokojenější, slyším slova, která si snad v důvěře pronáší: »Pane Bože, houšť!« Ten povzdech zná už jen sedlák; snad proto, že závisí od svého políčka, o které od rána do večera nutno se starati.

»Děti, to padají dukáty!« slyším v duchu slova našeho tatíčka, když nebe kropilo úrodu takovým teplým deštíkem májovým.

Hledím za sedlákem stařečkem celou dlouhou ulicí, dokud nezahne za rohem na silnici. Vidím, jak spokojeně si pokuřuje, o deštník se opírá, a ani si nepřichvátne. Bylo dlouho sucho, a osení, úroda všechna tolik té vláhy má potřebí. A sedlák stařeček nemyslí ani na svůj klobouk, ani na kabát, myslí jen na svá milá políčka a louky, jak pěkně do tmava se teď zazelenají, a je vděčen a spokojen....

Zmizel za rohem, a já mimovolně si připomínám, že nejbližší vesnice je více než hodinu odtud, jestli vzpomene cestou přece na sebe a ten vysloužilý deštník si otevře? Napadá mi, že ten sedlák stařeček ve své tak jednoduché a namahavé denní práci přece jen lépe život pochopil než já, a se mnou tak mnozí, mnozí jiní... — — Naproti mně v prvém poschodí zelenavého domu právě okno se otevírá, a mladá paní, rok už provdaná, v ranním obleku nejmodernějšího střihu vyloží se na chvilečku ven, rozhlédne se na pravo i na levo do ulice, a vidí, jak je prázdna. Několik jen chodců, otevřených deštníků, a nic jiného. Pošine tedy záclonu krajkovou za sebou do úpravnějších záhybů, pohlédne na mně, zdali ji aspoň já pozoruji, a staví prsty u ruky tak, aby na nich dobře viděti byl kroužek zlatý, široký, ten odznak manželství, a vedle něho ještě několik malých, drobných prstének. Pak mizí do temna pokoje za krajkovou záslonou.

Zpozorovala jsem její úmysl a touhu, být aspoň zraky ženskými pozorována, a ráda jsem jí vyhověla; viděla jsem, jak je spokojena, jak pomalé byly její pohyby, jak chvílenku déle u okna postála, půvabnými pohyby záslonu upravujíc —

jen abych dobře si povšimla světle fialového jejího matinée s límcem žlutým, krajkovým ....

Ráda jsem ji potěšila svým uznáním — hned v zápětí se však lekám, že ji neprávem snad podezřívám, že ji křivdím tak ošklivě. Ale ne — přece jen nekřivdím. Znova k oknu přistupuje, a znovu vyloží se ven. Zadívám se na ni, a pozoruji, jak s úsměvem oči klopí, a své jemné, bílé ruce si prohlíží, nevědomě asi, v hlubokém zamyšlení ... Jak jsou pěstěné, jak tlustouňké, zarůžovělé ... i přes ulici lze barvu a tvar jejich rozpoznati!

Bezvadně je upravena také její hlava; účes pečlivě zkadeřelý, zčechraný kolem drobného obličeje jako rudá zář zlata, uprostřed nad čelem nepatrně rozčísnutá, zadržená dvěma roztomilými hřebínky blýskavými ... Bezvadné ...

Vzpomínám, zdali jsem jedenkrát ji viděla v účesu třeba spořádaném, ale na rychlo jen upraveném, a vzpomínám marně; ani jedenkrát! Uznávám, že musí býti velice pořádná a přece mně mimovolně napadá, že účes tak dokonale upravený, se všemi těmi vlnami, želízkem vytvořenými, asi hodinu, snad hodiny dvě času vyžaduje ... ale pilná hospodyňka ten ztracený čas si už nahradí ...

Ovšem že — hospodyňka pilná! Mladá žena mně naproti odchází od okna, a ihned zas přistupuje k němu, a v náručí tiskne a upřímně líbá mourka-kočičku. Posadí si jí k sobě na podušku čistě bílou, a hladí, lichotí se k ní, někdy ji také trochu zaškádlí, vytahá za uši, štípne do ocasu, až kočička-mourek hlasitě zamňouká, aby mladá paní mohla se zasmáti.

Ach, ubohá žena! Její manželství zůstává bezdětné a manžel zhusta odchází. Mladá paní se nudí a zase nudí; ráda by si dlouhou chvíli zahnala, a má už k tomu všeliké předměty. V saloně stojí nový klavír, na který mnohdy celé hodiny hraje a zpívá, až ji hudba i zpěv omrzí. Pak má roztomilého psíčka, huňatého a ospalého častým jejím laskáním. Je už k ní nadmíru lhostejný, a dlouhé hodiny líně a netečně prospí na bílé podušce za oknem. Také klec, hezounkou a výstavnou mladé své ženě dobrý manžel opatřil, a do ní žluťoučkého, hezounkého kanárka posadil: a ten kanárek zpívá a zpívá touhou po družce, a nadzdvihuje štíhlá křídelka, jakoby chtěl tu svou hezounkou klícku opustit. Je-li možná, že je tak nevděčný? Všeho má do syta, nemusí sám každé sousto pracně si hledati, jako ptáci na svobodě, i zlacený, nádherný má domeček .. což na tom, že je tak uzounký, že nemožno se v něm ani prolétnout?

Tolik předmětů tady je pro ukrácení chvíle a přece všecko to nestačí, neboť mladá paní se nudí a nudí, a proto celý den, od rána do večera jen s krafoučkými přestávkami dívá se z okna. Divím se, že to vydrží.

A najednou si vzpomene, že ještě něco jiného je na světě pro ukrácení chvíle: Práce.

Odchází opět od okna, a usedá nedaleko něho s nějakou prací v ruce. Každou chvilenku podívá se ven a na mé okno se zahledí, ačkoliv vždycky se snaží ukrýti ten pohled přede mnou. Ach, ta podivná, intimní, vzájemná pozorování dvou protějšků!

Škoda bylo by té hezounké práce, na které vyšívá, kdybych ani netušila, k jakému účelu slouží. A proto mladá paní štíhlýma rukama svou práci pozvedá, jakoby na světle si jí prohlížela. Není to ani zástěrka, ani prádlo nebo utěrák, ale hezounká, roztomilá pokrývka, se středem barevným hedvábím vyšitým a kolem středu vine se bohatá krajka rokoková, taková titěrná, jemňounká moderní práce pro pilné ruce, jakou je na poslední stránce každého modního časopisu viděti . . .

Ach, nikdo netuší, mnoho-li práce dá přesné takové napodobení obrázku! Ale třeba také něco pracovati, aby čas volný byl tím sladší. Nemůže mladá žena přece prádlo spravovati — u okna je to nemožný nezpůsob — a od okna se jí nechce. V pokoji je prázdno a ticho a kuchyňské ovzduší pleti nesvědčí. Tam už je kuchařka dobře zaměstnána — a pak! Je třeba, ukázati vždycky a každému, že provdala se dobře, a že muž její mohl by výborně uživiti četnou rodinu, jak pak by neužívil tedy pouze ji? Nesmí ho zahanbit a každá její práce musí být svědkem jejich blahobytu. Kdo mohl by takové zdobné maličkosti vyrábět, když ne ona a pak by vycházely ty svůdné obrázky ženské dovednosti v modních časopisech docela nadarmo!

— Ale bolí oči při pohlížení do titěrného vzorečku; není to maličkost, pracovat s nití tak tenounkou, počítati stehy tak drobounké a mladá paní práci opět odkládá. Není třeba jejího spěchu, nikdo na ni nečeká. Vezme tedy knihu do ruky a když přehlédne ulici. stále ještě tak prázdnou a pustou, zahledí se mezi potištěné stránky. Ale kroky jednotlivých chodců ji vyrušují — a tam dokonce vychází herečka, provázena hercem, nesou cedule a vstupenky. Divadlo, ach, divadlo!

Koupí si lístek a čeká do večera na příjemné rozechvění, které ji očekává; na knihu už zapomněla.

A zase hledí s okna, překládá ruce, které ji obolely, bradu si podpírá . . A v růžovém, drobném obličeji pomalu, zlehounka kreslí ji nuda ostré rýhy kolem úst, a bujné rty stlačuje dolů. Ach není divu, prší ještě, a prší stále, vydatně, jednotvárně a ulice, beztoho málo živá, jako po vyhoření. Ošklivý, protivný déšť! Přiláká k ní náladu pochmurnou, zjitří ji nervy, a před oči ji přivábí ohromnou představu nudy, prázdnoty, bezúčelnosti . .

Jak veselá byla za svobodna! Na žádnou budoucnost nemyslila, jen se provdati, a dobře provdati! A život plynul jí v bezstarostné zábavě, a při polibcích mladých mužů ani jednou se nelekala, co ji očekává. Nemyslila ani na to, krčilo li se nad způsobem takového života ramenoma a zůstávalo jí lhostejno,

když muži, zlíbavše jí ruce a rty, druhý den ani ji nezdravili, ba ani nepoznávali!

Vysmívala se těm hlupákům; vždyť našel se opět druhý a opět jiný, jiný, a zase jiný, až přišel ten pravý, s hlavou sešedivělou sice, se srdcem vyhořelým, koktavou řečí a odpornými návyky, ale s penězi, dobrým postavením a mlsnýma žádostivýma očima.

Hledím dolů, mezi mokré kameny, a dívám se, jak hltavě ssaje jarní půda oživující vláhu do sebe, třeba že ani úrodu nepřinese. A vzpomínám na stařečka sedláka, který zatím snad už polovici cesty urazil, a dlouhými výdechy ssaji do sebe vlhký vzduch, který mně tolik osvěžil. Tu těším se, že odstoupím od okna, usednu a budu psát.. *Nora Hauskova.*

Literatura, umění, věda.

Smetanův týden v Národ. divadle nesplnil očekávání k němu připjatá. Především účast obecenstva, na hanbu naši, nepřevyšovala normálu obyčejných představení. A provedení většiny oper ani nedosahovalo normálu provedení oper Smetanových. Bylo ztěžováno indisposicemi herců, únavou a hlavně neštastným experimentem nového obsazení hlavních úloh. Tak Dalibor, ve kterém experiment ten zvrhl se v obsazení všech hlavních rolí silami většinou druhého řádu, zůstavil v posluchačích jen smutek a rozjitření. Myslili jsme, že o Smetanově týdnu budou představení vzorná s drahými nám postavami krále Vladislava-Viktorina, Milady-pí. Maturové, Přemysla-Benonia a zatím nám bylo poslouchati operního pensistu p. Kroupu a herce, jichž umění kvete na jiných polích. Teprve závěrečný koncert Smetanova týdne uhodil nepoměrně souzvučnější akord a smírnější — odtud také příznivější nálada v hledišti. Těžisko hudebního zájmu přesunulo se již předem do druhé polovice, k provedení cyklu symfonických básní „Má Vlast", jemuž nelze upříti píli a nejlepší snahy, ale které přec jen trpělo v celku povahou orchestru zvukem nedosti barvitého a kyprého, v jednotlivostech pak upřílišeným tempem v živějších scénách; dosavadní zvyk dirigentův zvrátil se v opak. K podrobnostem se vrátíme ještě v souborné úvaze o cyklu Smetanově příště.

Brněnská Filharmonická Beseda projevila vůli k plodnějšímu a zdárnějšímu životu, což konstatuji tím raději, že neměl jsem dosud pro ni než výtky. Uskutečnila jeden z největších svých úkolů, počala pořádat lidové koncerty v nejlepší formě: zdarma. Získala budovu divadelní, na léto prázdnou, prodává křesla, aby uhradila režijní výlohy, ostatní pak místa dává všem dělnickým spolkům na rozdání. Co tím dělá pro popularisaci umění, jak může pozvedat úroveň vkusu lidového, je tak samozřejmo, že netřeba hovořit o obém; chci vyzvednout jen ony momenty, jež myšlenku Besedy mohou učinit přijatelnou i ostatními korporacemi uměleckými. Bylo mi vždy líto veliké práce, jíž vyžaduje nacvičení kteréhokoliv díla pro jediné jeho uvedení. bylo mi líto, že energie vynaložená i dílo samo vyzní tak rychle. Hle, všecky produkce potřebují finanční base, nuž at si ji získají prvým, elitním večerem, pak ale at se postaví na širší cestu, at nesou krásu všem lidem dobré vůle, kteří nemohou honorovat. Nové práce takové rozšíření nežádá ani větších výloh, jen právě dobré vůle. Jakmile však tu najdou spolky umělecké, získají oprávněnost lidskou, řekl bych, získají důležitost, jaké jim dnešní úzké působiště dát nemůže, stanou se silnějšími vědomím rozdávaného dobra. A té síly je jim třeba, aby se

osvěžily ze sevšednělosti. Filh. Beseda myšlenku našla, realisovala ji, bylo by nyní třeba, aby našla i následovníky.

Líčení ošklivého — vysvobození z bědnosti literární. Věcmi těmito se obírá spisek Heřmana Hölzkea (Das Hässliche in der modernen deutschen Litteratur. V Brunšviku 1902 u Rich. Sattlera). Líčení malichernůstek předmětův a zacházení s nimi, všednostnin, surovostí, trýzní, plzkostí a necudností, brutalit a bizarností způsobilo literatuře bědnost (netoliko německé — sluší doložiti; v Čechách jsme až příliš učeliví odposlouchači sousedů Němců, druhdy teprve zavěšujíce na sebe odhozenou již jimi veteš). Z bědnosti té, jíž strádá německá literatura, mohl by ji vysvoboditi jediný básník, který by byl silným, zdravým ryze německým mužem, nevzrostlým v oparu velkoměsta, nýbrž od mládí vyrůstajícím ve svěžím a čerstvém ovzduší horském nebo na pobřeží anebo vřesovišti. K.

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Odpor, jejž kongregace a biskupové kladou *francouzské* vládě, svádí k pouličním výtržnostem a pranicím. Kněží pořádají procesí a modlitby, aby bůh a matka boží přispěly církvi v boji proti republikánské vládě, a přirozeně dráždí ostatní obyvatelstvo k odporu, jež postřehuje, že se tu s náboženstvím provozuje politika. Vatikán prý považuje postup vlády za porušení konkordátu a schvaluje úmysl biskupův, pomocí kazatelny překaziti provádění protikongregačního zákona. Stane-li se to, měli bychom podívanou na veliký zápas církve s mocí státní. Jak to bude pak dopadati, můžeme posouditi již z toho, co se teď děje. Dne 17. t. m. na př. chtěli socialisté znemožniti kázání členů řeholí v kostelích pařížských. Katolíci však se připravili k odporu a vyzbrojili se holemi s olověnými vložkami, zabijáky a americkými prstenci. Tak připraveni v několika kostelích vrhli se katolíci na socialisty a před kostelem Belleville zraněno bylo 100 osob, z nichž 10 těžce. Také v Marseillu, Toulonu, Rouenu a Remeši byly krvavé bitky.

Solunské atentáty hnuly diplomaty a evropským tiskem alespoň tolik, že se uvažuje, nebyla-li by včasna intervence evropských velmocí. Při tom píše se o nevýslovném utrpení nešťastného obyvatelstva, které jsouc samo na sebe odkázáno (z Bulharska není podporováno vojensky ani penězi), chápe se ze zoufalství dynamitu, aby svět přimělo k nějakému pořádku. Opravy navržené Rakouskem a Ruskem zůstaly mrtvou literou právě tak jako ujednání obsažená v berlínské smlouvě. Bulharský ministr Danev otevřeně řekl, že Macedonii upokojiti jsou povinny velmoci evropské. Ty věrolomné velmoci!

Rak.-Uhersko. *Říšská rada* má prý vyříditi v letním zasedání celněobchodní smlouvy a celní tarif již prý vzhledem na vypovědělou obchodní smlouvu s Italií, jejíž obnovení musí býti na podzim projednáno. Vederemo! — Dne 30. června vyprší rozpočtové provisorium, jež si dala vláda §. 14. Po letnicích podá vláda nové provisorium rozpočtové na druhou polovinu roku. Celý rok povládne bez rozpočtu mp. Körber i Szell, nepodá-li tento zatím demisi, jemuž odpor proti branné předloze podrývá půdu pod nohama.

V *Chorvatsku-Slavonsku* jsou nepokoje následkem dlouholetého porušování zákonů a násilnictví Maďarů. Po celé zemi šíří se touha po finanční samostatnosti Chorvatska a rozšíření volebního práva. Lid instinktem projevuje odpor k maďarským úřadům i úředníkům, jmenovitě železničním a poštovním, tak že skoro každé nádraží jest hlídáno vojskem. Na bana Khuen-Hedervary jsou v Budapešti rozezleni, vytýkajíce mu, že všecko vždy jen ututlává a vůbec potlačuje pravdivé vylíčení věcí v Chorvatsku. Žurnalisté i dopisovatelé do zahraničných listů, jakmile jsou mu nepohodlni, propadají trestu a vypovězení. Košutovská oposice v Uhrách domnívá se, že jejímu chauvinismu má býti

čeleno chauvinismem chorvatským a má bana v podezření, že touží po křesle ministrpresidenta v Uhrách a že on sám, jakož i „podněcovatelé" bouří chorvatských jsou ve spojení „s jistými vídeňskými kruhy". — Bouře byly posledně v Brodě, Sisku, Rěce, kdež byl 12. t. m. napaden osobní vlak a ve Vukovaru, kdež prý úředníci železniční opatřeni byli již revolvery! Podle všeho chystají se Maďaři šlápnout Chorvatsku na krk (viz báji o spojení s „jistými vídeňskými kruhy"), jak viděti z přesily vojska, rozloženého v zemi, z náhlého soudu zavedeného veřejně (v okrese Kříževci) i tajně, relegování studentů, suspendování úředníků, kteří nebyli dost brutální proti lidu, konfiskací, rušení listovního tajemství a p. Raněno bylo již přes 1000 osob, zabito 19. Že Maďarům pomáhá v tom i vláda rakouská, odhalil pilný návrh posl. Biankini na říš. radě 19. t. m., jímž vládu vyzval, aby 1) nedovolovala tajným agentům banovým špiclovat v Lublani a aby 2) udala, ze kterých důvodů zavedla soudní vyšetřování proti slovinské tiskárně v Lublani. Obé se stalo pro chorvatské letáky proti tyranii banově, jež prý tištěny byly v Lublani. Za debaty správně řekl posl. Žitnik, že Rakousko místo reforem v Macedonii mělo by odkliditi nesnesitelné poměry v obou polovicích říše a upraviti poměr Rakouska k Uhrám. Maďaři vládnou si po své libosti za i před Litavou! My zajisté přáti si musíme, aby stalo se Chorvatům po právu. Bojíme se však, že v boji proti Maďarům nevydrží, ježto rozbitím několika tabul v úřadních oknech dali vládě příležitost, aby se bránila hrubou mocí, vojskem a žaláři.

Hospodářský týden zahájen 17. t. m. i ve Vídni za účasti zemsk. výborů a zástupců zemědělských rad, společenstev a různých korporací ze všech korunních zemí. Pracováno v sekcích. Organisace zájmů zemědělských má se díti především zřizováním hospodář. společenstev, neboť zemědělská rada, ustanovená vládou, nemůže zastupovati zemědělské zájmy (Postelt, taj. něm. odb. zeměd. rady morav.) Dr. Viškovský sdělil, že čes. i něm. odbor zeměd. rady v Čechách se dohodly již o podstatných zásadách zem. zákona. Usneseno svolávati každý rok sjezd zástupců zeměd. rad a společenstev a založiti velký agrární denník. — Hospodářský týden v Praze vedle hojně obeslané hospodářské výstavy měl ráz a směr vzdělávací. Konány byly odborné přednášky v čes. technice i na výstavišti.

Výkonné výbory české i německé *sociální demokracie* v Čechách konaly 16. t. m. v Teplicích společnou schůzi, v níž usneseno: Vyrovnací předlohy a celní tarif buďtež v parlamentě potírány všemi prostředky nejostřejší oposice. Budiž žádána rozluka společného celního území.

Zřízení IV. třídy na c. k. státních drahách domáhají se zvláštním návrhem poslanci Kaiser, Harnansky a soudruzi, ne tedy poslanci „demokratického" národa českého! Prostě asi proto, že němečtí poslanci vyjedou si aspoň za humna do říše a všelicos dobrého tam uvidí, co za našimi humny se nevidí. — Jiná ovšem je, zdali výtečná dosavadní železniční politika postátňovací uvedla c. k. státní dráhy do takového postavení, aby mohly v tomto směru býti s úspěchem průkopníky dobré věci.

Školský. Právě se dočítáme v brněnských denních časopisech zprávy o schůzi tamnější místní skupiny německého školského spolku (Deutscher Schulverein), v níž se uvádí mimo jiné, že sčitatelem volebních hlasův ustanoven nadučitel Drexler. Co na tom, řekne čtenář: vždyt v naší Matici školské jsou také učitelé, a jsou funkcionáři. Dobrá; ale nadučitel Drexler jest přes své německé jméno a vyzývavé německé smýšlení, jež ho uchránilo disciplinárního stíhání za skutek proti mravopočestnosti, jímž hrubě porušil vážnost stavu učitelského, nadučitelem — české obecné školy v Brně! Věc ta ovšem křičí ještě více, nežli že podepisuje volební provolání brněnských Němců, v nichž až se řeští zuřivostí proti snahám na zvelebení, neb abychom neupřílišovali, na rozšíření českých obecných škol v Brně. A ani vlásku se mu ne-

zkřiví od jeho paedagogických představených (od administrativních městských tím méně), ba zrovna na roveň se staví působení tohoto správce největší téměř obecné školy české v Brně, jež dle zpráv okresního školního dozorce ředitele Buriána, podávaných okresní učitelské poradě a přece pak dle toho i okresní a zemské školní radě, jest celkem, t. j. ve všech školách českých velmi uspokojivé. Tato „velmi uspokojivá" známka ovšem už pro jediného nadučitele Drexlera a pro druhého nadučitele Hyšťáka (podepisujícího se Hystak, snad na věcech, jež se dostávají do rukou okresnímu školnímu dozorci Buriánovi, správně také „Hysták") tento jinak velmi pochvalný posudek, nelišící v ničem plevel a pozadinu od plného zrna, již mnohému se jevila podezřelou, zvláště kdo měl příležitost slyšeti, jak řečení správcové buď z neznalosti nebo hříšné umíněnosti mluví češtinou, až mluviti o tom hanba, a kdyby pan inspektor četl jejich česká (bývají-li která) podání s červenou tužkou v ruce, vznikalo by mu pod rukou jistě červené moře. Snad přece nyní, kdy nadučitel české školy tak metá políčky v tvář českého obecenstva v Brně, zmohou se paedagogičtí představení toho pána, sedící na křeslech inspektorských v ředitelnách paedagogií a na „místodržitelském plácku" v Brně a dávající (či jen „nechávající"?) se ob chvíli v časopisech vlasteneckých velebiti do desátého nebe za osvědčené vlastence, aby mu ukázali, že i pro porušování základního pravidla paedagogického může se najíti paragraf. Ovšem, těžká věc jest to pro lidi, kteří majíce své dcery, dcery příbuzných, přátel a známých na školách městských, aby něco proti miláčkům městských otcův — začínali. — *ch* —

České školy průmyslové oslavily 17. t. m. čtyřicetileté jubileum založení první pražské školy průmysl. v Rakousku. Za nejbližší cíl budoucnosti vytkl dvorní rada dr. K. ryt. Kořistka, výchovu k podnikavosti. Až v údolí Sázavy, Berounky a Vltavy vzniknou průmyslové závody, přestane se náš lid ze země stěhovati. Technické vzdělání podává pražská škola průmyslová nejen středoškolským technikům, ale ve večerních a nedělních hodinách i vrstvám dělnickým. Volné běhy a mistrovská škola zdatně přispívají k zvýšení úrovně lidové vzdělanosti.

Ozvuky a paběrky.

Nová žena. Od prof. Scipio Sighele. (V Knih. „Rozhledů" XLVI). Učený sociolog italský vydal krátkou studii psychologickou o současné ženě. Vybíráme z ní několik aforismů. „Žena dopouští se daleko menší měrou zločinu než muž, ale když se dopouští zločinu, pak jest nestoudnější, krutější, brutálnější, podlejší muže. Vedle toho postavte jiné faktum: že totiž žena daleko převyšuje nás mravní velikostí, neboť není ctnosti, není obětavosti ani hrdinství, ve kterých by nás nepřekonávala .. Stále a vždycky je to jen psychologie extrémů, která projevuje se v ženské duši. A je to psychologie nebezpečná, která nicméně, co by měla spíše odpuzovati, přitahuje a vábí. A proč? Ve všem nebezpečném, riskantním je zvláštní přitažlivost: co je jisté, bezpečné, nemůže opravdově nadchnouti. Tak je tomu i v lásce. V ženě, v této bytosti rozmarné, vrtošivé a zrádné, od níž třeba očekávati největších a nejbolestnějších zklamání, muž nalézá onu sensaci nebezpečí, která nicméně dnešního dne je tak řídká a která působí takovým kouzlem na každého, komu lahodí poetický život." — „Faktem nepopíratelným a význačným, jež může býti zároveň nemalou hrdostí žen doktorek, jest absolutní neexistence rozvodu v jejich manželství. Dokončivše svá studia jakožto dívky-doktorky mediciny, advokátky, architektky, jeví nesnadnější vybíravost u volbě svých kolegů — pardon, chtěl jsem říci svých manželů — ale činí důkladnější volbu, vážnější, která nikdy jim nedává příležitosti, aby jí litovaly .. Nicméně tím není řečeno, že poněvadž není rozvodů, je v těchto manželstvích láska v povznešeném a vášnivém smyslu toho slova. Žena, která vedle svého určení, jakožto

manželka a matka, má ještě svoje zaměstnání, žena, která se musí uzavírati do své studovny nebo navštěvovati soudní dvory, banky či ministerské konference, zajisté nevycítí tak potřebu intimního života, které tak těžce leží na bedrách jiných žen; ona však ani necítí a nemůže oceniti oněch splývavých odstínů úcty a oddanosti, oněch přejemných psychologických stehů, ze kterých delikátní cit splétá tkáň svojí lásky. A to, co bývá považováno za štěstí manželské, není snad ničím víc než necitlivostí.

O moravské universitě se nám píše: „U nás otázka se točí o to, zda-li „česká či utrakvistická? Ve Vídni odpovídají na to stále stejně: utrakvistická. Česká nemá naděje (jistě ne do 2—3 let), leda by se celá Vídeň převrátila, třebas že s jistých stran, zvláště jistou částí konservativců se přeje zřízení české university, aby se tím posílil separatism moravský, v čem soudí tito dobře. A já bych k tomu dodal: aby dorost zakrněl, jak to hrozí skutečně dorostu i na technice brněnské. Proti utrakvistické brojí obě strany, bojíce se, že by se převrátila v jednotnou, at tu, at onu. Upřímně řečeno: utrakvistická byla by vlastně velmi dobrá, mohla by se rozvinout, nestála by tolik atd. Ale to je v theorii, v praxi rád bych viděl, kde by vzali lidi, kteří by se nedali v universitních přednáškách zavést na tu či onu stranu. Nehledě k otázce politické, řekněme si upřímně, jak bychom asi universitu moravskou obsadili? Beztoho i při nejlepším výběru vidím, že bychom tam dostali na př. na filosofickou fakultu několik pánů, kteří píší knihy na kila a obsah je podle toho!

V Třebíči objevena byla pod omítkou domu p. F. Svobody na náměstí zachovalá sgrafita z druhé polovice 15. stol., vynikající jemností a krásou. K zachování jich je třeba 800—1000 K, jež rodáci Třebíčtí mimo Třebíč dlící sbírkou uhradí. Provolání Třebíčáků je podepsáno mimo jiné prof. dr. A. Bráfem, prof. dr. J. Hanelem a redaktorem Al. Simonidesem.

Kubelík Maďarem, rozčilují se české noviny. Zažádal o státní občanství v Uhrách, aby nabyl stejného příslušenství jako jeho nevěsta. — Čtenáři Rozhledů vědí, že noviny v cizině Kubelíka obyčejně (anglické listy, anglické adresáře) vydávaly za Maďara. Při známých „vlasteneckých" názorech jeho impresaria Skřivana (o Husovi, Havlíčkovi, Palackém), jest to konečně přirozené!

Král. čes. zem. ústavy pro choromyslné. (Viz Rozhledy čís. 11 str. 281, čís. 28, 29 a 30.) Píše se nám: Bývalý ošetřovanec jednoho z těchto ústavů (nezáleží na tom, kterého), nyní úplně normální, jehožto věrohodnost po stránce mravní jest mimo vši pochybnost, mi důvěrně sdělil, že mu za pobytu v ústavě snášeti bylo různé nepřístojnosti od opatrovníkův. Jeden z nich, veda ho k lékařské visitě, namluvil mu, že „ho teď budou sekcírovat". Při jiné příležitosti vytáhl (opatrovník) z kapsy velký klíč a namířil jím jako revolverem na hlavu nemocného. Jindy na procházce strašil jej, schovav se za křoví v parku a z nenadání proti němu (nemocnému) vyskočil a pod. Týž (bývalý ošetřovanec) mne ujišťoval, že jej to velice děsilo. Skutečně věřil, co mu bylo namluveno, obával se zastřelení a přepadení. Jednou za nahodilé (přátelské) schůze s lékaři, jichž povoláním jest léčiti duševně choré, odsuzoval jsem takové chování opatrovníkovo. Než jaké se mi dostalo odpovědi? Takovéto. „To byl paranoik a tomu se nevěří a nemůže věřiti. Tito nemocní vyprávějí úžasné věci, aniž jim třeba víry přikládati." Tázal jsem se tedy, zdaž jistá mylná představa může potrvati až do vyléčení nemocného, tak že on, jsa jako uzdravený z ošetřování propuštěn, tuto mylnou představu i po svém uzdravení za správnou pokládá? A bylo mi přisvědčeno. To jest tedy úsudek znalců a proti němu ničeho nechci uvésti. Avšak zároveň moji znalci prohlásili, že různým žertům opatrovníků nelze zabrániti i připouštějí, že opatrovníci nemocné straší a děsí. Já úplně věřím tomu, co mi přítel vyprávěl a myslím, že každý, kdo slyšel, čeho tito opatrovníci jsou schopni, uvěří také.

Máj na cestách. K vyzvání „Máje“ a v jeho prospěch pořádají spolky Mladoboleslavské spolu s Májem tuto sobotu a neděli tři „slavnosti“ a zvou na ně po M. Boleslavi a okolí, říkouce: „Při návštěvě města našeho slovutnými českými spisovateli a členy Máje“ 23. a 24. května bude „ku poctě vzácných hostí“ „velká slavnostní akademie za spolupůsobení slovutných českých spisovatelů, pánů: Ignáta Herrmanna, Dra R. J. Kronbaura, Dra Panýrka, Václava Štecha, Josefa Šmahy, virtuosky na housle sl. M. Heritesovy a koncertní pěvkyně sl. R. Mattušovy. Pořad: Dr. Panýrek: Jak jsem umřel. — J. Herrmann: Desertér jubilant. — Dr. R. J. Kronbauer: Z mého gymnasiálního vyhnanství. — Václ. Štech: Z literárního zákulisí. — V neděli dne 24. květ. v 11 h. dopol. v měst. divadle: Přednáška velmistra české poesie, slovutného professora Dra Jar. Vrchlického: Danteova Beatrice v poesii a ve skutečnosti“. — Lože v přízemí vyhraženy jsou vzácným hostím. — Odpůldne: Dětský průvod: „Hold maličkých českým spisovatelům“. Proslov p. Dra R. Kronbaura. Pak velký lidový koncert úplné kapely H. Pospíšila. „Prosíme vlastenecké občanstvo král. města našeho i vůkolí, aby laskavě hojnou účastí na všech slavnostech uctilo vzácné vynikající muže české, do města našeho zavítající a podalo tak důkaz upřímné vděčnosti našim spisovatelům českým, jichž zásluhy o svatou věc národa jsou neocenitelny a jinak chudě odměňovány.“ — V pořadatelstvu je člen Máje Dr. V. Walter, okres. lékař v Ml. Boleslavi a přihlášky dětí do průvodu přijímá pí. Z. Waltrová, jeho chot. — Bude-li v Ml. Boleslavi v tuto neděli i Danteův duch, poklekne před „slovutnými“ spisovateli a pokloní se řka: Tys zvítězil, Václave Štechu!

Dante agentem Máje, Neruda agentem J. G. Seliga. V úterý 19. t. m. otiskly české denníky tuto nestydatou reklamu: „Kde je jedna houba, je jich více“, říkával mistr náš Neruda, slyšel-li, že u firmy J. G. Selig na Příkopě zase někdo učinil hlavní výhru. Zdá se, že v těchto slovech i pro časy budoucí vysloveno bylo proroctví, neb, jak se právě dovídáme,“ atd. Co je dovoleno Máji, proč by nebylo dovoleno Seligovi?

Článek Poddanství Čechů v minulém čísle opravujeme tím: 1) že cukrovary Horka a ve Vinoři mají českého komisionáře a ne německého a 2) pro úplnost uvádíme ještě, že Živnostenská banka má zastoupení mimo již uvedených cukrovarů ještě cukrovarů v Mochově, Kr. Městci, Kunovicích, Basnicích také halíčského v Przeworsku a v Bukovině Zučce. K věci se ještě vrátíme.

Píseň ku chvále literární kritiky.

1. sbor:
Sdruženi jsme jednou pod střechou,
proto buďme sobě potěchou.
Kronbauer a Škampa, také Štech
největší jsou z pisatelů všech.
— Jenom sebe chválíme,
koterie pobijme! —

2. sbor:
Protože jsme Revue Moderní,
nesmíme si býti nevěrní.
Karásek a Hilbert, Marten, Dyk —
v Evropě kdo z nich by nevynik?
— Jenom sebe chválíme,
koterie pobijme! —

3. sbor:
Jednoho jsme „Srdce“ rozenci,
musíme býti vždycky spojenci.
Rožek, Otomar a Havlasa
českého jsou nebe okrasa.
— Jenom sebe chválíme,
koterie pobijme! —

4. sbor:
Moderní jsme; oheň Života
ve mladých nám žilách kolotá.
Velhartický, Hilar, Vyskočil
rety v krásy zdroji omočil.
— Jenom sebe chválíme,
koterie pobijme! —

(S různými variacemi, ale se stejným refrainem do nekonečna.)

Moi

Nakladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 30. KVĚTNA 1903. ČÍSLO 35.

Zemědělský týden.

Tak tedy nejen Berlín, také my již dovedeme míti zemědělský týden! Nikdo se ani nepozastavuje, ač je to přece pravda z Němec — a to je chyba, ne ovšem proto, že by se snad mělo proti takové pravdě brojiti, ale proto, že neúčast řemeslného tisku a hluboké jeho mlčení o věci, ze které mohlo by se vyvinouti mnoho, byla až křiklavá. Představme si jen, co to znamená, když pojednou týden se pojednává o zemědělství, jeho nesnázích a potřebách, tisk však nedovede než otisknouti politickou řeč, která jen zásluhou řečníka byla více než pouhou politickou řečí dle osvědčeného šimla označeného slovy »pro sedláky.«

Zemědělský týden — manifestace selského živlu! Význačnými zjevy byly tu zejména dvě paralelní zemědělské akce v Praze a ve Vídni. U nás v Praze byla to především obvyklá jarní výstava a sjezd delegátů čes. odboru rady zemědělské. Mimo to však řada přednášek a praktický kurs pro činovníky spořitelních a záložních spolků a hospodářských družstev na čes. technice. — Přednášky zahájeny rektorem techniky a přednášeli pak: Prof. Hrázský »O uplavnění toků a účinku jeho na melioraci zájmového území«, dr. Ot. Laxa »O racionelním zužitkování mléka«, dr. K. Polák »Výměnek a starobní pojišťování«, prof. Jedlička »O zásobování hospodářského statku hnací silou«, A. Blažek »O budoucích úkolech hospod. družstev«, prof. dr. C. Horáček »O úvěru zemědělském«, docent dr. Lukáš »O některých právních a společenských poměrech zemědělců«, adjunkt Andrlík »O hnojení k řepě cukrové«, konána anketa o otázce »Jakými prostředky dalo by se docíliti toho, aby naše domácí pšenice dostoupla oné hodnoty a ceny, jako pšenice cizokrajné zejména uherské«, odbýval se manifestační sjezd rolnictva českého na výstavišti s přednáškou prof. dra A. Bráfa: »Proudy veřejného mínění v názorech zemědělsko-politických« byla valná hromada Ústřední Jednoty řepařů — jak zřejmo, program velmi pestrý a různorodý. — Význam celé akce ne-

lze dosud přehlédnouti, zejména pokud není uveřejněn obsah přednášek. Prozatím jest a patrně i definitivně zůstane kulminačním bodem přednáška prof. Bráfa. Z bohatého obsahu jejího, s nímž seznámiti by se měl v plném rozsahu každý, kdo se zajímá o předmět, o němž jedná, vytknuto budiž aspoň toto: Prodělali jsme dle něho v posledních 50 létech trojí období zemědělsko-politických názorů, a to 1) liberální, 2) období rozmachu pro tak zvané velké problémy, a konečně 3) návrat zemědělství v sebe sama, také na půdu vlastní pomoci. O obojím prvnějším období nalézáme v přednášce velmi zajímavé podrobnosti a doklady, třetí však zajímá nás nejvíce. Navazuje na program zemědělsko-politické strany agrární a vzpomenuv své kritiky jeho, konstatoval prof. Bráf, že se mu v něm líbí a zdá velmi důležitou okolnost, že »s jistým klidem a jistou rozvážností pojímají se« zmíněné velké projekty, »které očekávají od zákonodárného počinu mocného převratu. Chce se pracovati k jejich uskutečnění, ale neukvapuje se.« To však znamená, že se nevrátíme nikdy více na půdu čirého liberalismu. »My z něho vybereme jen to, co vskutku je v něm mravně silné, co může býti podkladem pokroku. A to je duch zodpovědnosti za své vlastní dobro. My žádáme dnes na státu celou řadu opatření, nevzdáváme se však naděje, že se nám podaří na základě domácích potřeb přetvořiti nynější právo agrární, ale my také budeme postupovati s vědomím, že i pro toto nové agrární právo musí býti teprvé vytvořeny nové mravní a intelektuální podmínky v zemědělstvu samém. Jsme na počátku nové doby, na počátku třetího období v proudech zemědělsko-politických, které slučuje snahu a víru v záměrné zasahování veřejné moci s přesvědčením, že zákon zůstává pouhou literou, když mu ducha nedají lidé, kteří jej provádějí. A my musíme to obojí sloučiti.« Ukazuje-li se tu nový duch, který je mravně plodný, který může nésti mnoho dobrého ovoce, musíme rozvinouti větší rozvahu i při různých návrzích opravných. Je potřebí stopovati soustavně kde co dobrého v zákonodárství agrárním vykonáno v cizině. »Vidíme s radostí, že zemědělská revue moravská dala k tomu náběh a bylo by, myslím, velmi důležito, aby zemědělství české mělo orgán, ve kterém by se soustavně a úplně sledovaly všecky agrárně-politické snahy v cizině, všecky změny v zákonodárství, osnovy a pod. Při nynějším stavu sil a inteligence se to dá docíliti« a bylo by užitečnější než leckterý „původní« článek. Další pak věc: »vypěstiti rolníka-podnikatele. Na jiném místě se o tom šířeji vyslovil.. Ať nikdo neříká, že my nejsme pro obchod. To je fráse, čirý fatalismus. X je obchodníkem čilým, ne že to sdědil, že to má »v krvi«, nýbrž že od dětství je mezi lidmi, kteří ustavičně tak jsou činni, o těch věcech mluví a myslí, o ně se starají. My se však od školy až příliš navykáme pohlížeti na takové věci jako na holé chlebíčkářství, jako na interesy neideální, odvykáme si úvaze, že pomocí lepšího zabezpečení svých hmotných interesů nej-

lépe také jiných ideálů se dodělámе. I můžeme také obchodnicky se povznésti, vychovati a zdokonaliti, když se na to dáme se vší potřebnou opravdovostí«. To jsou konečně jiná slova, než na jaká zvyklý byl dosud náš selský lid, jemuž se pořád jenom říkalo, on že je ten výtečník, nad něhož není a jenž všemu rozumí, poněvadž má — vřelý cit! Souhlasíce však jinak plně s vývody těmito zde zúmysla podrobně uvedenými, nemůžeme potlačiti názor, že obsahují mnoho anticipace i sugesce, zejména pokud jde o sjezdové posluchačstvo samo. Záleží přece mnoho na tom, k d o je to »my«, k d o střízlivě usuzuje atd. Sama resoluce sjezdová, v níž zdůrazňuje se vlastně jediný požadavek: selského práva, jinak — budiž to loyálně doznáno — stylisticky dosti střízlivá, je podezřelou co do střízlivosti věcné. Tím více pak současně téměř se sjezdem vydané provolání zástupců mlynářů, pekařů a zemědělců v král. Českém proti uherské soutěži podezřele dokonce mluvící pouze o uherském dovoze mlýnském, nikoliv též o uherském obilí, jehož se u nás přece něco semele, provolání ubezpečující, že nežádá od veřejnosti podpory hmotné, že organisace těchto stavů nehodlá »ukládati« hospodářských obětí ani haléře, že nemá v úmyslu vykořisťovati konsumenta, jako činí snad různé kartely, nýbrž žádá jen naši veřejnost o morální, ale za to silnou podporu — jakou vlastně? V čem záležeti má? Ale máme i jiné poznámky. Zmíněným svrchu orgánem zemědělským pro sledování agrárně politických snah v cizině má snad býti signalisován nový list? Bylo by to rozhodně tříštění sil, když je tu jednou dobrý list moravský a neradi bychom viděli, kdyby prof. Bráf svým jménem krýti měl někoho, kdo dosud není redaktorem takového listu. Agrární revue moravskou posílit plně stačí a je také nejvýhodnější. A vychovat rolníka-podnikatele? Jistě není hned tak něco žádoucnějšího. Kde však nabereme učitelů? Otázka t ě c h t o je přednější a musí svědomitě býti uvážena a řešena napřed! Ale to vše jsou úvahy ex post, látka sama přirozeně narůstá pod rukama, jakmile se o ní počne hlouběji uvažovati. Důležitý a potěšitelný je fakt, že to všecko, co prof. Bráf na selském sjezdě místy sice opatrně, jak ani jinak nebylo lze, ale přec jen řekl, vůbec mohlo býti a bylo řečeno a bylo dokonce uvítáno bouřlivým souhlasem. V tom vedle cenného obsahu řeči, tkví hlavní váha tohoto projevu. To také činí tento náš zemědělský týden tak sympatickým, jako málo který projev stavovský našich dnů.

Jinak měla se věc s týdnem vídeňským. Jednáno za přítomnosti vysokých hodnostářů státních, samosprávných, za účasti odborných referentů vládních atd. P. Simitsch Reichsritter von Hohenblum pojednal o thematě »Je-li agrární hnutí v Rakousku oprávněno« tak šťavnatě, že proti němu na místě vystoupil dr. ryt. Kozlowski, potíraje agrární radikalism. Centrální ředitel Leopold Hufnagl pojednal o obchodněpolitických požadavcích lesnictví, žádaje zejména: hustší síť železniční, snížení tarifů, zastoupení lesnictví v radě železniční, nové dráhy plavby po

moři. Dr. Eduard Türk referoval o zákoně o revisi výdělkových a hospodářských společenstev, sekční rada dr. Ertl přednášel o skladištní otázce, odbýván sjezd zástupců zemědělských rad a společností, kde jednáno o odborových společenstvech zemědělských atd. Konečně nebudiž pominuto přednášky profesora dr. Wolfa v zemědělské společnosti o hospodářském svazu středoevropských států. Společný nepřítel Amerika (nikoliv Anglie, jak v Římě tvrdil hr. Schwerin), nutí ku semknutí, které by se mělo provésti tak, že by se stanovilo, pro které speciality průmyslu jedné a druhé země ke svazu příslušící také druhá zůstati mu má volna, učinil se konec mnohostrannosti, ba všestrannosti v zemědělství specialisací, obmezením odvětví provozování, dělbou práce mezi zeměmi, tudíž se zřídily obchodně politické aliance (Rakousko-Uhersko, Německo, Francie) ne však ad hoc, pro případ celních potíží, nybrž trvalé, dále pak větší jednota práva, větší jednotnost sociálně politických břemen a zjednodušení hraniční kontroly. To by byly co nejstručněji hlavní myšlenky přednášky, po níž následovala čilá debata. — Aniž se pouštějíce do podrobností, nechybíme zajisté, když si všímneme toho, že málo se pamatuje na to, se tázati, jak se stalo, že Amerika je tak nebezpečným nepřítelem. A tu sotva chybíme, obrátíme-li pozornost k vysokému stupni vzdělání, ku politické svobodě a zkrátka všem těm složkám amerického ovzduší, které dopouštějí mocný rozmach a bezpříkladné dosud prospívání schopných jednotlivců i mohutný rozvoj celku. Celní šraňky a kosinky finanční stráže jsou ubohými prostředky proti eruptivnímu příboji práce silných duchů! Ať jen se podívá někdo na oba zemědělské naše týdny: nesmělé první kroky nemluvněte v Praze, mladičké pošetilosti anebo zoufalá bezradnost lidí studoven ve Vídni — takový dojem odnáší si pozorovatel, který jen nakoukl, třebas jen pomocí novin, ústní tradice, zkrátka z druhé ruky za oceán. Fr. List svého času dojel se do Ameriky podívat, žil tam, poznal dokonale poměry, dokonce i vůdčí roli měl a když se vrátil — psal plamenné své epištoly. Jak teprvé nyní dovedla by Amerika poučiti, nadchnouti a varovati, kdo by se tam pustil vyzbrojen jako List! *K. F.*

Židovské a babylonské dějiny stvoření.

Bohoslovecký učenec Heřman Gunkel podává v čís. 8. měsíčníku „Deutsche Rundschau“ (květen 1903) časovou zajímavou rozpravu »Die jüdische und die babylonische Schöpfungsgeschichte«, z níž uvádíme některé věci u nás obecněji méně známé:

Biblické dějiny stvoření (1. Mojžíš 1) jsou obecně známy a u nás se vštěpují již drobným dětem v paměť; výkladu k nim se nedostává však ani věřícím dospělým. Výklad jejich jest nesnadnější nežli se zdá tomu, kdo nezná dějin náboženství

ských. Dějiny tyto považují však svým úkolem, hlavě jako I. Moj. 1, porozumívati z j e j í doby, nedbajíce při tom naprosto nic církevních a synagogalních výkladů, které se průběhem dějin k tomu připojily.

Patero knih z Mojžíšova zákona — může se tvrditi s úplnou jistotou — nepochází od Mojžíše a netvoří vůbec původní literární jednotky, nybrž knihy ty srostly z celé řady pramenů, pocházejících zase z rozličných dějin Israele, v dílo j e d n o. Biblický děj stvoření, kap. I. celého díla, jest, jak dokazuje způsob mluvení a myšlenkový obsah, původně první část řečeného námi zákonníku kněží, který dle všech téměř nynějších zpytatelů, složen byl v babylonském zajetí kněžími dřívějšího chrámu v Jerusalemě (okolo r. 500 př. Kr.). Tehdy došlo po mocných katastrofách, kterými Israel byl roztříštěn a Juda až do nejhlubších hlubin otřesena, za vedení starých kněžských pokolení jerusalemských k veliké restauraci, z níž vyšlo »židovstvo«. Památníkem toho velikého reformačního ruchu, jemuž se skutečně podařilo, rozptýlené zbytky národu spojiti v náboženskou obec, jest »kodex kněží«; a tudy mluví k nám z I. Mojž. 1 duch »židovstva«. Jinak kosmogenie za starověku nikdy nebyly vybajovány volně, nýbrž podobné výpravy záležejí vždy na starých a většinou prastarých podáních (skazkách), kteráž asi pak zpracovatelé pozdnější přetvořovali. Také v tomto příběhu o stvoření jest nám vzhlédati k dvěma rozličným momentům, k duchu spisovatele a k látce, kterou shledal.

Ve vypravování biblickém vyskytují se rozličné archaistické zbytky. Tak za příkl. mnohým způsobem vykládaný plural ve větě: »Učiňme člověka dle obrazu n a š e h o a podoby (n a š í)!« *) Stálo již mnoho práce, aby množné číslo toto bylo se světa sprovozeno; neboť židovské náboženství se svou naukou o jediném (jednom) bohu nemůže — dí se — takového pluralu naprosto snášeti. Úvaha nábožensko-dějepisná však řeší otázku tu nejprostěji pokládajíc toto množné číslo za působení polytheistické prarecense vypravování toho. Měl sice starý Israel od počátku silnou sklonnost k monotheismu, která se za jeho klasické doby plně vyvinula. Ale přes to Israel pociťoval za rozličných dob svých dějin mocně vliv polytheismu jej obklopujícího; tak v Israeli mluví zvláště lidové kruhy a básníci archaisující o nižších božských nebo poloubožských bytostech, o týchž, kterým dáno později jméno »andělé«, jež však jsou národnímu bohu J a h v e řečenému podřízeny, jemu sloužíce. Takové bohobytosti tvoří — což jest představou velmi obvyklou — nebeskou »radu«, s níž se Nejvyšší radí o věcech své říše. Na tu nebeskou »radu« se tu obrací bůh; nejvyšší z tvorů má vyjíti ze společné činnosti celého okruhu, a podoba člověka má se vzíti od podoby »božstva« samého! Tedy není myšleno to,

*) Po česku ovšem správně: dle obrazu s v é h o a podoby s v é. Zvratné tvary mají však pomysl o podmětu v čísle m n o ž n é m.

že člověk jest »stvořen« dle obrazu nejvyššího boha Jahve (Jehovy), nýbrž dle »našeho« obrazu, t. j. dle obrazu bohobytostí vůbec; člověk jest, jak židovská tradice ve svém jazyku zcela správně vykládá, utvářen dle obrazu »andělův«. Tím jest už řečeno, v čem vlastně bohopodobnost záleží: jest to původně jistě podobnost v podobě, jako také starohebrejské podání nemluvilo jinak jako jiní národové zcela nepodjatě o podobě boha nebo bohů; myšlenka beztělesnosti boží vymáhá síly abstrahovací, jaké se starý Israel naprosto nemohl domoci a které dospěla teprve filosofie řecká. Učení, že člověk na sobě nosí podobu božstva, jest nám známo také jinak z antiky, a tu máme zbytek starého způsobu uvažování, v nějž pozdější zpracovatelé, jak bylo dobrým jejich právem, vložili smysl hledící k duchovému.

Babylonské vypravování o stvoření jest nám známo z řecké tradice Damasciem a Berosem a od objevení Georga Smitha 1873 z domácí tradice babylonské. Báje babylonská, zvaná Babyloňany dle počátečných slov Enuma eliš, klade se assyriology v tom tvaru z doby kol r. 2000 př. Kr. Jest tedy starší půldruhého tisícletí biblického vypravování a tohoto vzdáleno asi tak, jako my od stěhování národův. Mythus, psaný původně na sedmi tabulkách, dosud ještě není zcela úplně znám — ještě minulý rok přibyly nové důležité části Kingem. Ale souvislost celku lze již nyní zřetelně poznávati.

Mythus ten v zachované podobě připisuje stvoření světa bohu Mardukovi a rozhlašuje chvalozpěvně, že bohu tomu, poněvadž stvořil svět, také proto náleží vláda nad světem. Marduk jest bohem města Babylona; mythus slaví a prohlašuje tudy zároveň světovou vládu Babylona: Babelův bůh stvořil svět, proto panuje Babelův král právem nade vším světem. Městu Babylonu se dostalo v celém kulturním okruhu za doby teprve poměrně mladší, od doby Hammurabie (okolo 2200), panství; tudy postavení Mardukovo v tomto spojení nemůže býti prastaré; také můžeme ještě ohlásiti, že v starším podání připisováno vítězství nad Tiâmatem Bêlu z Nippura.

Tento babylonský mythus míval asi v starém světě význam nad ostatní předčící; býval — můžeme se domnívati — vypravováním tehdy nejvíce známým, právě tak, jako nyní jest I. Moj. 1. Neboť zvěstoval mythus o Mardukovi vznešenost onoho města, které od dob Hammurabie třímalo panství nad východem ve všech věcech kulturních. Jak veliký jest vliv báje té, poznává se nejzřetelněji z rozmanitých variací, v nichž se vrací v Starém, ba dokonce i v Novém zákoně. (Odkazuje se tu na Gunkelův spis: Schöpfung und Chaos. V Gotinkách r. 1895).

I. Moj. 1 není jediným vypravováním o vzniku světa, již máme v St. zák.; starý Israel jich měl asi celou řadu, z nichž některá buď úplně nebo zbytky se dochovala až na nás. Nejdůležitější vypravování jest ono v II. Moj., 4 n., jež jest způ-

sobu mnohem naivnějšího nežli vypravování v I. a náleží podanou formou době mnohem starší. Narážky na jiné, ještě archaističtější báje o stvoření zachovány jsou u básníkův a v poetických částech proroků. V takových básnických narážkách se nezřídka předpokládá, že předcházel před tvořením světa zápas boha s obludou pramoře. (Žalm 89, 10 n.; Jsaiáš 51, 9 n.; Job 26, 12 n.; 9, 13.; žalm 74, 12 n. — Přemožení Leviathana událo se před stvořením a následkem jeho stal se Jahve pánem světa; a Leviathan jest zvíře vodní; jeho přemožení a »rozdělení« [rozklání] moře souvisí.)

Pokládá-li se původ I. Moj. 1 z babylonské tradice za pravděpodobný na výsost, nesmí se jinak nedbati velikého, nepřemožitelně velikého rozdílu obou vypravování. Vnitřní té rozdílnosti Delitzsch výslovně nezjistil, a tím se dopustil veliké chyby; větší, nežli by bylo provinění proti skutečnostem. Neboť když zpytatel zjistí původ látky, má, chce-li podati vědecké, t. j. obsažné a spravedlivé vypsání, neodpuštěnou povinností, dodati, co se z látky té v nové podobě stalo.

Babylonská báje o stvoření dýše čirým polytheismem starobabylonské doby, israelská předpokládá monotheismus; tam mnozí, kteří se rozměšili v divoký boj proti sobě, zde jeden; tam bohové plodící a zplození, zde Bůh, který žije od věků věkoma; tam Marduk, který mateř bohův rozestřihuje ve dví, zde Nejvyšší, jenž mluví, a ono se stává; tam bohové rozmanitě na přírodu vázaní: Tiâmat zároveň pramoře, zde Bůh, který jest mimo svět a stojí nad ním; tam pestrá a groteskní mythologie, zde přesný a střízlivý duch; zde sice také ještě jisté zbytky dřevnější mythologie, ale jen již archaismy a počtem skrovným proti bujnému rozkvětu fantastické mythologie v podání babylonském; slovem: tam polytheistické náboženství přírodní, zde monotheistický supernaturalism. *K.*

Výr. výstava Krasoumné Jednoty v Praze.

II. — Nelze diviti se, že při procházce dvoranou, kde z vystavených děl veliká většina jest česká, vzpomínáme prací českými Němci výstavě zaslaných a tu také ve sraženém šiku předvedených. Srovnáváme, ač dobře víme, že důvodem této německo-české výstavy nebylo dokázati jakost, kvalifikaci vystavujících umělců, nýbrž že jednalo se pouze o vyvrácení tvrzení, že tu výtvarníků není a že není jich tolik, kolik třeba pro nároky a výsady, jichž oni se domahají. A přece, i když to jsme si uvědomili, srovnáváme. Jednáť se tu o konkurenci uměleckou, třebas že převážně rázu prakticky-obchodnického, ale přece jen konkurenci, která letos sice poprve vyvěsila firmu, ale bude jistě dále hleděti sesilovati svůj kapitál a pracovati co možná hezky do široka. A pak jistě dostaví se i druhá věta této nově počaté sonaty, kterou letos hrají ve všech ná-

strojích i toninách, třebas že s hodně slabými muzikanty.. Nejdříve řeklo se: tu jsme, a podruhé bude snaha říci: a jsme lepší. Že není toto tvrzení tak nesprávné, o tom poučí se každý, přečte-li si jen několik stránek v časopise »Deutsche Arbeit in Böhmen«. To třeba si uvědomiti. —

Ač mnoho umělců českých, kteří k representaci byli by nezbytni, letos schází, poněvadž v pavilonu Kotěrově sešli se ku souborné výstavě, přece jen oddělení české zůstává jednou z nejlepších částí výstavy. Řada vystavovatelů z Manesu sešla se tu opět. A mnozí lepší věci vystavují než v Manesu. Povídalo-li se po českých krajích, že bude v Rudolfině výstava české Secesse od Manesu, čili lépe řečeno věcí jim zamítnutých, nebylo tvrzení to asi správné. Neboť pak byla by přísná jury Manesu leckdy dobré věci zamítala..

Nedostatek figurálních motivů není letos tak hrozný, jak se leckde tak píše. Portrétů vystaveno poměrně nejvíce. Vácha, Schusser, Koudelka, Pollak, Jelínek, Ondrušek, Kejmar, Kleinmondová, Hron, Böttinger, poslali podobizny různě traktované. Dle toho, jaký kdo z nich v portrétu vidí umělecký účel a cíl. Jeden maluje potrétovaného v pestře barevných látkách, dávaje přednost pěkně a věrně podaným druhům hedvábu a sametu nad živostí a oduševnělostí tváře, jiný model svůj do temného, mizícího pozadí posazuje, dávaje konturám rozzařovati se do šera a dociluje jakési mdlé neurčitosti, nuancované v měkkých, sympatických tónech, jiný zase v tváři svého portrétu duši jeho a srdce odhaluje, nedbaje rigorosních podrobností a dekorujících doplňků. Z portrétů Schusserových nejvíce líbí se mi podobizna paní W., při níž nestály v cestě slavnostní parády, jimž při t. zv. representačních portrétech leckdy důležitější význam se přikládává, než samé tváři portrétovaného. V této tváři starší dámy zrcadlí se duševní život, jenž z jejích očí září a hřeje.

Výborny jsou portréty Pollakovy, Hronův (skizza k Vrchlickému), Váchův »otec«, Ondrušků a velmi delikátní Böttingerův hoch s černým psem, neobyčejně působivě založený, dýšící pravdivým, intimním kouzlem. Böttinger zastoupen jest v této výstavě větším počtem prací, z nichž všechny dokumentují snahu jeho po barevně harmonickém vyslovení dekorativních námětů. Tyto alegorické figury vznášející se před vašima očima tu v ladných, tu ještě v tvrdých posách vysnila fantasie umělcova jen proto, aby na nich svítiti mohly ty či ony modře zelenavé či růžové nebo hnědé tóny, jež pak ve svém souzvuku daly by výslední harmonii nálady. Tak v »Podzimním hávu přírody« červenavě rezavá roucha, žluť listí v trávě, barva oblohy a inkarnát těl tvoří akord, (třebas ne dosud úplně souladný), v němž trochu zelené barvy v pásu příjemně doplňuje celek. Tato nenápadná, přece svítící zeleň, hrající poněkud do modra, jest vůbec charakteristickou jedničkou Böttingerovy palety. Pěkně portrétuje Koudelka malíře Bu-

beníčka a Šimon sochaře Kafku. Šimon vystavuje dále několik Benátských nálad, z nich »Reflexy« jsou koloristicky nejpůsobivější. Dobře řešena »Měsíční noc v Benátkách«; sujetem málo originelní, za to barevně rozkošné jest »Jaro«, »V loži při koncertu« jest sladěno na jednu základní notu, ale bedlivější studium a tím i správnější kresba nebyly by bývaly věci na škodu. Šimon jest neobyčejně plodným a neunavným pracovníkem, vybírá si motivy nesnadné pro umělecké vyjádření, tím ovšem slibné a pro umělce jeho energie účinné. Libuje si v chvějných bravurách večerních a nočních přísvitů a efektů, jež dovede reprodukovati sugestivně a bez nucené šperkovanosti. Nemyslím, že snaha stvořiti mnoho a s tím spojené přepínání sil, jsou důvodem některých nedostatků architektonických neb anatomických, vyskytujících se tu i tam v jeho pracích. Dle mého jest to láska k barvě, která převládajíc u něho, nutí zanedbávati leckde formu, hýčkajíc problémy barevné na její úkor. Projevem umělecké vervy, hlasité a pevné, jest Vacátkovo »Ego«. Na prvni pohled zarazíte se nad těmito těly kolotajícími a ženoucími se v prudkém rozmachu síly neústupné a bouřlivé, řítící se do propasti. V barvě i kresbě směle, vyzývavě podáno působí toto barbarské credo individua odvážnou pýchou slepě vlečeného, skoro divoce. Ale jest v tom kus umělecké poctivosti, neohlížející se v žádnou stranu, tvořící, jak diktuje temperament a přesvědčení.

Jiránek representuje se svojí »Kopanou« daleko zdařileji než v Manesu nahými Sokoly. Třebas že nese obraz namnoze charakter rychlé skizy, jest na něm pěkně zachycen moment ze života závodiště, figury zdají se pohybovati, po trávníku přebíhati. Jest v tom ruch, nervósa nedočkavosti, vystižení daného děje. Perspekticky jest kreslen velmi zajímavě a směle. Ovšem že barva, rozložení její skvrn a ploch umělce zajímalo nejvíce. Krátce: dobrá věc zasluhující povšimnutí, významná svým dobovým charakterem, tak ostře svádějícím k banálnosti, jíž autor tu lehce se vysmekl. Stretti dobře řeší akord jednotné barvy ve svém »Koncertu Lamoureux« a ještě náladověji v »Pohledu z atelieru«, kde v tmavě šedém tónu načrtává známý, ale dosud nemalovaný kout Prahy za zimního mlhavého večera a znovu dokumentuje svůj chic ve volbě barvy. Lepty »Večer« a »Pařížanka« buďtež aspoň názvem uvedeny. Knüpfer jakousi zapomenutou nymfu našel kdesi na úskalí. Chuděrka zabloudila tam daleko od břehu a neví, kam se obrátiti. Jest v rozpacích — a autor s ní. »Chrám Vesty v Římě« téhož autora jest prostřední ceny. Kolorované fotografie, libující si v nasládlých barvách neliší se příliš od tohoto obrazu. Jisto jest, že pevnina nesvědčí Knüpferovi a že jeho nevěra moři tuto se pomstila. Mandl román o lásce s nešťastným koncem vypráví v triptychu ve visionářských roznícenich. Barevně jest obraz jeho velmi delikátní. Skoro týž motiv vybral si Skramlík ve svém »Fatu«, ale nepochodil. To jsou nepřirozené, teatrální

posice lidí bez citu, modelů, hrajících jak principál volá. Jest tu sice upřímně vyslovena snaha po pravdivém, realistickém ději, s volbou lidí skutečného, strohého života — ale pak zdemalovaná gesta jejich jsou neupřímna, falešna. Na jedné straně v »Polibku« jest líčení až nepěkně naturalistické a v třetím obraze, na hřbitově, odpuzuje strojené podání bolu, neživotné a u lidí, jež vybral si autor, naprosto nemožné.

Satyra a karikatura ozvaly se letos hezky vesele. Novákův »Alkohol« jest snůškou roztomilých typů, namnoze portrétů, jež v celku však nedostatkem živého pohybu přece trpí. Figury mají hnáti se v bezmocné touze a neodvratném oddání se alkoholu za svým všemocným králem, jenž strhává je ve svůj vír s ironickým, panovačným pošklebkem v své opičí tváři.

Než onoho vzrušeného, spitého shluku tu není. Loukota jest umělcem výborným. Neodolatelny jsou věci jeho, prosycené drastickým humorem, plným ostré tepající karikatury, při tom věrně vystihující charakter a komičné jeho stránky. Zadíváte-li se na jeho „Vztek«, neubráníte se smíchu. Veselému, upřímnému. Měli jste nepřítele: ani nevíte, jak, kde vznikl jeho hněv. Plivl po vás. Mlčeli jste. Plivl zase. Obrátili jste se a pokrčili rameny. Než tu pohlednete mu do tváře: hle, zuří, že jste také neplivli dle jeho vzoru. A slíny, zbytečné slíny tekou mu od koutků tlamy, která se šklebí v grimasu odpornou a přece nesmrtelně směšnou. A vy smějete se, máte v srdci radost, že obluda zuří .. To řekl, dle mého, Loukota znamenitě. »Na galerii« jest směs portrétů animálního publika galerijního, jež chechtá se a řve při nějakém sprostém, surovém vtipu, který spadl s rampy jeviště. Tak ve všech pracích ukazuje Loukota, jak dovede kresliti život ze svého stanoviska. I tam, kde mistra svého Schwaigra připomíná, jeví se umělecká individualita a není kopirování. V »hádce« vadí sice trochu ulízanost barvy, ale tváře podány úžasně živě. —

Holárkův cyklus »Bojem unaven« jest sice myšlenkově velice bohat, pln symbolův a smutně vyčítavých allegorií, ale výtvarnicky, vyjádřením jeví až příliš nonchalantní opomíjení esteticky dokonalou formou. R. Bém partii Paříže u Seiny vystavuje, pěkně osvětlenou a bez pretensí barevné afektace podanou. »Návrat z práce« poslaný jako dodatek výstavy v poslední době, není realistickým obrazem, majícím jen za účel věrné a pravdivé ukázání dvou starých lidí, vracejících se při slunce západu z práce. Mladý a nadaný autor obral si vyšší metu pro své dílo. Řeknu: apoteosa práce založená na motivu venkovském. Monumentálního poznesení docíleno snížením horizontu pod obvyklé niveau obrazu, čímž figury nabývají — odrážejíce se ostře od oblohy — formy mohutné a lapidární. Zality jsouce vibrujícími plameny slunce zapadajícího, jeho brunátnými, fialovými a ultramarinovými paprsky hoří a svítí velmi významně. Jsou podrobnosti, namnoze dost význačné, jež ruší tu v dosažení celkové složky dojmů, leccos mohl malíř, odváživší se

smělou rukou ovládnouti toto veliké plátno, lépe propracovati a originálněji, nedávaje působiti na sebe odjinud — než to nevytkneme v odměnu za to, že dovedl poeticky a v opravdové vážnosti vysloviti, co chtěl. Interesantními barevným řešením jsou Homoláčovy »Při toiletě« »Studie ženského aktu« a »V knihovně«. Pominuli-li jsme zúmyslně »Portrét dámy« tohoto umělce vystavený v Manesu, tu opět upozorňujeme na tyto tři pastely, pracované s uměleckým taktem a výběrem neobyčejně jemným.

Ze starých pánů poslali práce námětů figurálních Melka (nar. 1836), Javůrek (1815) a Mathauser (1846).

Krajinářů celá řada se dostavila a z nich mnozí opět s kolekcemi. Kalvoda, Rašek, Engelmüller a Havelka zastoupeni jsou nejbohatěji. Od obrazů krajinových, realisticky věrně traktovaných až do stylisovaných poemat, malovaných tak jak narodily se v celé své barevné slávě v duši básníka-umělce, tuto celou stupnici sledovati můžete ve vystavených obrazech Kalvodových.

»Nálada v břízách« věrně vypráví, bez komposičního aparátu, bez hledanosti a úmyslné volby těch či oněch tónů, »Rybník v dešti«, »Po dešti« jsou rovněž vystiženými výkroji z krajinového prospektu, na nichž směle a pevně zachycena nálada kraje a denní doby. »V zimním ránu« nebo »Ránu« vidíte styl, úmyslné vynesení jistého barevného prvku a vyvršení jeho druhými, jej podporujícími a sesilujícími.

Roztomilé jest »Zimní ráno«: obloha zlatá se sněhem zamodralým, průsvitným a jasným doplňuje se v měkký, sice ostře svítící, ale velmi sympatický akord, jehož působivost zvýšena jest, řekl bych, dramaticky, silhuetou vozu s vozkou podle šlapajícím a několika stromky, jichž chudé linie odrážejí se od oblohy. Tu vyjádřeny jsou ticho a mrazivý klid zimního rána prostředky výborně uměleckými jako na málokterém jiném obraze. »Básníkův hrob« jest pak již pouze fantasií, snad vyrostlou v základě reality kdes viděné, ale opředené umělcovou silou tvůrčí tolika jinotvárnými prvky prokomponovanými do mračen, stromů, teritoria atd., že stojíte zde již před visí, básní, v tomto případě sice velmi pěkně provedenou, ale ne tak hluboce působící. Kalvoda velikými kroky jde po krajině, rukama jako by stromy ohýbal a deformoval a hlavou mračna rozrážel. Jeho umění libuje si v monumentálnosti, mohutnosti, není skromné, třebas že dovede subtilně vnímati a i sladce přednášeti. Neb v tomto silném rozkročení nese si v duši kus snivé melancholie, roztoužení a radostného smutku. To zase jiní někam do koutku v kraji sednou, do nepatrného skupení stromů a kamenů se zadívají a v tom zadívání své city vyzpívají. Rašek sbírku takových smutných písniček vystavil. Ať za humna či do lesa, k potůčku nebo do starého parku odnesl svůj stojan, vždy na plátně odrazily se vzdechy a stesk opuštění vyjádřené v několika zakřiknutých, zašedlých tónech. Narůžovělé mlhy západu,

měsíční svit zelenavých pablesků, temně modrý reflex pohádkových jeskyň či přísvity rána, vše jako by nedomluveno a zaleknuto. I prameny světla (lampu, oheň) maluje mrtvé, bez života. Jest v tom individuelní podání i svérázné pojímání, jest sugestivní, nezanechává v nás však dojmu smutku, onoho poetického, sladkého smutku, ale dojem chladný, nepřístupný a tvrdý. Zajímavy jsou práce Raškovy se stanoviska malířské techniky: neboť pracuje leckde několika způsoby jeden obraz, akvareluje, pasteluje, guašuje a Raffaeliho malbami domalovává. Opakem jeho jest Havelka. Z cest svých po Hercegovině a Bosně přinesl obrazy blýskající barvami, jejich ohni a effekty. Výborné jest »Letní jitro« svými jemně nuancovanými harmoniemi zeleně a fialových stínů, pěkně osvětlen sluncem jest »Hrad Vöttau«. Tu jest hojně radosti ze světla, sluníčka a barev, vše veselo a zářící. Jen onen hřbitov cypřiší s krvavým pruhem západu nepůsobí upřímně, tu stál Kdosi Veliký za tvořícím Havelkou a příliš hlasitě diktoval barvy. A toho umělec jeho rázu nemá potřebí, dokazujeť jinde zjevně samostatné a krásné pojetí. Významné a hrdé jméno dal Engelmüller svému cyklu, z něhož některé obrazy vystavil. »Česká krajina«. Tedy typické obrazy různých krajů, vyjádřené stuženými svými charakteristickými individualitami. Jsou takové individuality rozhodné pro charakter té které krajiny a musí býti opravdu uměleckým okem vyhledány a pak jednoduše, bez přetěžujícího materialu vyváženy. Proto zdařilo se »Polabí« (stromová alej prudce zmítaná větrem, s lukama zeleně běžícíma hluboko do pěkného pozadí), a proto také již méně působící »Třeboňsko« svým rozptýlením a rozčlánkováním. Tu jednotný dojem oné únavné roviny močálů, porostlých rákosím, s prorážejícími zrcadly rybníků, jejíž jednotvárnost zvýšena kouřem tu a tam rozsetých chalup, porušena jest přílišnou barvitostí oblak, třebas že vystiženou a náladovou. Ale jest v tom cosi strojeného, nepůsobícího tak bezprostředně k duši, jako ono zmíněné Polabí. »Praha« se nezdařila a neměla se vedle obrazů z »České krajiny«, umělecky kvalifikovaných, ani vystavovati. Jansa poslal »Krajinu u Písku« malovanou v plném prozáření slunce, barevně nevyrovnanou a kulisovitě působící. Slabý, Trsek, Panuška, Honsa, Foerster buďtež jmenováni. Langer vystavuje roztomilý kout pole ovesného, v němž modrají se chrpy, s lehoučce nahozeným pozadím, obrázek plný intimity a skřivánčích písní. Když Langer v Umělecké Besedě r. 1901 vystavoval, upozorňoval jsem na tyto jeho motivy a jen s radostí konstatuji, — ač dle obrazů v poslední době vystavovaných jsem se o to obával — že zůstal jim věrným. Velmi pěkné věci vystavuje O. Bubeníček, z nichž uvádím zdařenou »Předtuchu jara«, barevně bohaté jest »Vybírání bramborů« od Lolka, jenž libuje si v akordech modré a hnědé, tak často v podzimních sujetech dominujících, (v zmíněném obraze perleťová modř oblohy a fialová hněď půdy pěkně se doplňují), ze-

snulá Dostalová zastoupena dvěma obrazy, z nichž »V Doubravě« zase přesvědčuje o ztrátě, již jsme Její smrtí utrpěli, Zd. Braunerová vystavuje »Břeh Malé Strany« a »Po bouři«, Ullmann s prací velkého rozměru předstoupil a se zdarem se praesentuje, Kavan opět zimní motivy, tentokrát trochu tvrdé a barevně jednotvárné poslal, pověšené v t. zv. výklenku, kde osvětlení hodné nejspodnější lodní kabiny starého korábu obrazům není ovšem na prospěch, stařičký Nowopacký dvěma pracemi jest zastoupen, (pověšenými rovněž v oněch roztomilých výklencích) »Lesní partií« a »Mlýnským údolím u Amalfi«, jednou ze svých fenomenálních krajinových vedut. Proč Stibral »Hřbitov v Kajově« vystavuje, jest záhadou. Myslím, že měl by si více vážiti svého uměleckého jména. Z plastik českých uvádím práce F. Úprkovy, z nich »Ženu Lotovu«, výborně komponovaný portrét spisovatele-herce Želenského od Krouského Tichého, života plné figury zvířat Vacátkovy, dále portréty pracované Opatrným, Vlčkem a Říhou. J. Kalvodovo »Ve větru« jest živé a elegantní. Bílek vystavuje dvě skupiny, v hlíně pracované, málo originelní jak myšlénkově tak provedením. Tím bychom byli s českou exposicí hotovi. — *K. D. Mráz.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Na konec přihlédněme ještě k oboru materielního hospodářství, abychom se přesvědčili, není-li tu snad nějaká odchylka od dosavadních výsledků našich rozborů.

Co se tohoto oboru týká, v národě českém dosud nepozbylo polní hospodářství vůdčího svého postavení, ačkoliv, uvážíme-li, že počet obyvatelstva venkovského vytrvale klesá, co zatím těch, jižto se věnují činnostem obchodním a průmyslovým, stále přibývá, není k tomu patrně daleko.

Podmínky, které určují výrobu zemědělskou (mám tu vždy na mysli především hospodářství polní, jakožto nejrozsáhlejší odvětví této výroby), jsou takového rázu, že nedovolují rolníku, aby řídil a určoval svou hospodářskou činnost tak samostatně, jako to může činiti a činí obchodník nebo průmyslník. U těchto posledních závisí hospodářský úspěch především na osobní zdatnosti; čím více je obchodník (resp. průmyslník) vzdělán zejm. odborně, čím větší má rozhled po poměrech trhu, čím lépe dovede říditi svůj obchod či průmyslový závod, tím větší je naděje na úspěch; a nedostaví-li se tento, bývá to zpravidla vinou jeho samého, jeho neznalosti, neschopnosti, nepodnikavosti a pod. Toho všeho u rolníka není. Zdar jeho práce závisí především na povaze půdy a na počasí; a jestliže první z obou jmenovaných podmínek připouští přece alespoň tolik osobního vlivu, že půda špatná může býti meliorována

nebo vyměněna za lepší (koupí), druhá z nich vymyká se tomuto osobnímu vlivu naprosto. Byť sebe více se přičinil, není rolník nikdy jist, zda nějaká živelní pohroma, krupobití na příklad, nezmaří úplně jeho práci; nemůže ani předvídati, jaké bude počasí, ani odvrátiti škodlivé účinky počasí nepříznivého. Následkem toho jest obmezen i v rozvrhu své práce; kdežto průmyslník i obchodník mohou konati daleké i podrobné plány a rozvrhy práce pro budoucnost, rolník neví s určitostí dnes, bude-li moci zítra orat, kosit atd., poněvadž neví, dovolí-li to počasí. To vše vtiskuje povolání rolnickému pečeť jisté nahodilosti, neosobnosti, a tudíž objektivismu.*)

Vskutku v tomto oboru výroby záleží poměrně málo na osobních vlastnostech. Kdežto průmyslník i obchodník musí stále udržovati ducha v čilosti, poněvadž všechen zdar jejich živností od toho závisí, aby stále sledovali poměry trhu, aby dobře dovedli využitkovati příznivých konjunktur, výhod úvěru, reklamy, zlepšení technických a pod.: v hospodářství polním jde vše stále týmž chodem. Je méně příležitosti uplatnit osobní přednosti duševní. Zde proto také nejdéle udržují se tradicionelní způsoby výroby, jimž syn se učí od otce, jako se jim tento naučil od děda atd. Můžeme zcela důvodně tento tradicionism výrobních method označiti jakožto autoritativism; příkladem nám tu mohou býti oni, většinou starší rolníci, kteří se naprosto uzavírají všem novotám v poslední době do hospodářství zaváděným z důvodu, že to »náš nebožtík otec, dej mu Pámbu nebe, dělal takhle, a já to budu dělat také tak, co budu živ,« neboť »by se musil v hrobě obrátit, kdybych to dělal jinak.« **)

Ještě jedna okolnost doplňuje objektivism výše zmíněný; jest to nepatrný osobní vliv rolníkův na plodinový trh. I v této příčině je srovnání s průmyslníkem poučno. Tento zajisté při svém obchodním vzdělání má širší rozhled po poměrech trhu, a uměje nad to používati výhod sdružení, úvěru a dopravních prostředků, může následkem toho všeho svobodněji voliti dobu i místo odprodeje příp. nákupu a vyhnouti se tak nepříznivým účinkům nahodilého klesnutí cen; proto má také poměrně větší vliv na cenu svých tovarů. Naproti tomu rolník stojí osamocen a obchodně nevzdělán; s obilím jede na trh tenkrát, když potřebuje peněz, a sice na nejbližší trh i musí pak ovšem přijati cenu, která je mu nabídnuta. S jeho stanoviska pozorován má trh ráz jakési nahodilosti.

To tedy znamená hospodářský objektivism a autoritativism rolnického lidu: nízký stupeň uplatňování osobnosti na poli

*) V tom je také příčina jistého fatalismu v životním názoru rolníkově, a spolu konservatismu jeho náboženských představ. Srovnej k tomu též v mém článku Myšlenkové proudy atd. (Rozhl. roč. XII.)

**) Dnes již ovšem počet takovýchto konservativců na venkově ubývá; mladší jsou již přístupnější reformám, jichž potřebu s důrazem vymáhají dnešní kritické poměry zemědělské výroby.

výrobním, závislost od poměrů přírodních, hospodářských tradic a od trhu.

V poslední době, zase hlavně od let devadesátých, lze pozorovati jistý pohyb, který patrně směřuje k industrialisaci výroby zemědělské. Mluví se o agrární krisi. O potřebě vzdělání. Vzrůstá počet odborných listů. Množí se hosp. školy. Dějí se pokusy o organisaci: hospodářská družstva, úvěrní spolky (především spořitelny Reiffeisenovy), společenská skladiště a pod.*) Všimneme-li si zejména posledního požadavku (organisace), projevuje se v něm patrně úsilí emancipovat rolnictvo od závislosti na kapitálu a od nahodilosti trhu, aby svůj vliv co do určování plodinových cen mohlo lépe uplatniti. Požadavek vzdělání, zavádění strojů, odborné školy a časopisy mají zase patrně za přední účel zvýšit nejen produktivitu rolníkovy práce, ale vůbec stupeň vlivu, jímž se uplatňuje jeho osobnost na poli výrobním; zároveň pak to značí emancipaci od tradičních způsobů výroby a tedy protiautoritativism. To vše jsou zřejmé náběhy k industrialisaci, ač ovšem jejich realisace postupuje velmi zvolna. Již to jest jistě charakteristické pro povahu rolnictva, že v něm dosud je tak málo smyslu pro sdružení, že se stále ještě musí požadovati sdružování n u c e n é. Avšak přece jen nelze neznamenati jistý pokrok ve všech naznačených směrech, zvláště u rolnictva mladšího a v krajinách, v nichž jsou také střediska průmyslová.

Střed mezi polním hospodářstvím a průmyslem zaujímá výroba maloživnostenská. Onomu se podobá mnoha znaky: tradicionelností výrobních method, nedostatkem organisace, patriarchálním poměrem mezi učeníkem a tovaryšem s jedné a mistrem s druhé strany, kterýžto poměr je v nejedné příčině analogický poměru syna rolníkova k otci. Závislost od poměrů přírodních ovšem u řemesla odpadá, ale zase je nahražuje závislost od zákazníkův, podporovaná hlavně zmíněným již nedostatkem organisace. Jest zapotřebí přizpůsobovat se přáním, leckdy i rozmarům zákazníkův; udržovat si jejich přízeň; není jistoty o tom, jaké budou zakázky a budou-li vůbec jaké. To vše vtiskuje také řemeslu ráz jisté nahodilosti, objektivismu, a ve spojení s prve jmenovanými znaky i autoritativismu. Avšak přece zase tento ráz není u řemesla tak vyvrcholen jako u rolnictví, neboť také závislost od zákaznictva je méně fatalistická než závislost od počasí a dá se snáze regulovati osobním vlivem. Řemeslník, který vykonává dobrou práci, může vždy doufati v úspěch a i jinak je v řemesle více možnosti a příležitosti uplatnit osobnost: tím pak se řemeslo opět přibližuje průmyslu.

---

*) Mnohé z reformních snah jsou dosti nejasné; nejradikálnější trpí zase autoritativismem a objektivismem. Tak na př. mluví se také o obmezení různých svobod hospodářských (pořizovací, svobody dělby pozemkův atd.); činí se upřílišené nároky na intervenci státní atd.

Snahy po organisaci, po odborném vzdělání, zavádění strojů do dílen živnostenských, zřizování tržnic, »otázka učenická«, vnikání hnutí dělnictva průmyslového do řad dělnictva živnostenského, jsou i zde tendencemi pokrokovými, směřujíce jednak k emancipaci živnostníka od zákaznictva (pokud taková emancipace je možna), seslabení nahodilého rázu trhu, jednak k zvýšení produktivity a stupně uplatnění osobnosti vůbec a konečně k tomu, aby v poměr mistra a dělnictva vneseno bylo více altruismu. Tyto snahy vycházejí však jen z malé poměrně části řemeslnictva; většina, pokud není docela apatická, pokud si uvědomuje krisi svého stavu, chová se k ní pasivně; to jest, místo co by hledala a chápala se prostředků svépomoci, činí si nejasné představy o všemohoucnosti intervence státní*) a poněvadž této nevidí, sympatisuje s radikálními stranami politickými, které hlomozem chtí vynutiti od vlád zázrak rozmnožení chlebů. Nicméně srovnáme-li řemeslnictvo po této stránce s rolnictvem, nalezneme u onoho přece méně apatičnosti a více smyslu pro svépomocné reformní snahy. Že tyto snahy docházejí uskutečnění, ovšem zase jen nenáhlého, jest tuším zřejmo každému, kdo sleduje poměry živnostenstva zvláště za posledních let.**)

Zbývá ještě výroba průmyslová, o které již dříve (str. 510) bylo pověděno, že jest dokonce charakteristickým typem výroby ve společnosti representativního rázu. Tato charakteristika však neplatí ještě úplně o průmyslu dnešním, ve kterém jest dosud nejeden přežitek starého řádu kázeňského. Tak na př. poměr zaměstnavatele k dělnictvu je spíše patriarchálně-feudální, než aby odpovídal z plna altruistnímu typu representativnímu. Dělníci jsou de facto poddanými svého „pána"; pracovní smlouva, ač theoreticky svobodná, v praxi daleko není takovou, jsouc patrně výhodna pánovi.***) Ale již to, že alespoň v theorii je svobodna, a že nepopíratelně existují tendence, tento přívlastek její uplatnit dokonaleji i v praxi, svědčí ve prospěch pokrokovosti v průmyslu. Různé svobody na př. svoboda stěhování, svoboda konkurence, trhu atd. zdají se vzhledem k průmyslu býti takřka podmínkami sine qua non.

Nikde snad nejsou snahy po odstranění autoritativistických přežitků tak intensivní jako právě zde. Projevují se hlavně (ač ne jedině†) v hnutí dělnickém. V hnutí tomto, přihlédáme-li

*) Jest charakteristické pro autoritativní ráz našeho myšlení politického, že výrazy: „stát" a „vláda" bývají tak často zaměňovány, jakoby byly identické.

**) Táž charakteristika jako o malém řemeslnictvu platí mutatis mutandis i o drobném obchodnictvu.

***) Tento poměr poddanství patrně souvisí s faktem, že zaměstnavatel je jediným vlastníkem výrobních prostředků; neboť právě tato okolnost nutí lidi, kteří k uhájení živobytí nemají než schopnost práce, sdružovati se s ním (a přijati pak ovšem pracovní podmínky jím nabídnuté) a činí tak práci odvislou od kapitálu.

†) I u samých zaměstnavatelů lze pozorovati jisté tendence po-

k jeho povaze, nalezneme zajímavé doklady pro pravdu tohoto rozpoznání: všechny jednotlivé body programů dělnických stran směřují s větší či menší uvědoměloslí k tomu cíli, aby organisace průmyslová nabyla těch znaků, které vyznačují typ representativní; tento směr lze v zmíněných programech objeviti i tenkrát, když jsou zahaleny jakkoli hustou mlhou romantické ideologie. Tak odpor proti kapitalismu, snahy po sespolečnění výrobních prostředků*) atd. neznamenají nic jiného než touhu po emancipaci z nadvlády kapitalismu a dokonalejší úpravě sdružení. Požadavky ty směřují k zvýšení altruismu ve společnosti a samy jsou výrazem pokroku téhož altruismu, neboť se zakládají na vědomí solidarity zájmů a na myšlence stavovské svépomoci. Požadavek zkrácení doby pracovní, zvýšení mzdy, zájem pro vzdělání, organisace (odborová, podpůrná a j.), snahy po rovnoprávnosti politické a pod. vyjadřují touž povahu a vycházejí zároveň vstříc nárokům osobnosti. Ovšem nebývají (zejména u nás) vždycky takové snahy prosty nejasné radikální ideologie, která vykazuje všecky známky, jichž jsme se již nejednou u radikalismu dotkli; není však možno do podrobna tento ráz zde rozebírati. Ostatně nemýlím-li se, počíná již i u nás dělnické hnutí pozvolna opouštěti dráhy revolučnosti a nastupovati cestu reálnějších reformních požadavků, po které se postupuje sice volněji, ale za to jistěji a účinněji; je-li tomu vskutku tak, jest to zase pokrok ve směru naznačeném.

Tímto hnutím, o němž právě mluvíme, není však ještě dosud zasaženo dělnictvo celé; existuje dosud dosti početná minorita apatických jednotlivců, kteří zastupují v dělnictvu živel konservativní, spokojený s přítomným stavem. Ale jest to přece jen menšina, která nad to vytrvale řídne. Jinak snahy dělnické požívají sympatie u pokrokové inteligence a u části téže »buržoasie«, proti které dosud někteří zástupci dělnického hnutí považují za nutno vésti třídní »boj«; a tyto sympatie se stále

---

dobného rázu. Tak na př. ačkoliv jsme pravili, že průmyslník má lepší rozhled po poměrech trhu a více možnosti uplatnit svůj vliv na něm než rolník nebo řemeslník, přece nepozbývá trh ani pro něho úplně rázu nahodilosti; výhoda na straně průmyslníkově jest jen relativní, totiž pokud máme právě na zřeteli jen srovnání mezi ním s jedné a rolníkem (řemeslníkem) s druhé strany. Snaha umenšit risiko vyplývající z této nahodilosti trhu (socialisté říkají: anarchie výroby) vede jednak ke sdružování, jednak ku přeměně soukromého kapitálu v akciový. Přihlédneme-li nyní k vlivu, jaký toto sdružování nebo tato přeměna (soukromého kapitálu v akciový) má na osobnost průmyslníkovu, poznáme snadno, že tím jest jeho osobní svoboda a samostatnost zvýšena, právě proto, že nyní jest emancipován z vlivu nahodilých vnějších činitelů.

**) Toto sespolečnění může býti pojímáno různě: buď ideologickým způsobem Marxovým, který prostě „vyvlastněním vyvlastňovatelů“ chce majetek výrobních prostředků přenésti na stát; anebo tím způsobem, jakým se již počíná uskutečňovati, totiž přechodem soukromého kapitálu v akciový; že konečně sespolečnění prostřednictvím konsumních společenstev (a výrobních), jak je pojímá Gschwind (viz o tom v Herknerově Dělnické otázce str. 196—198.).

šíří. Nejméně asi sympatie má dělnické hnutí mezi konservativními vrstvami hlavně venkovského obyvatelstva, takže přicházíme opět k stupnici, kterou jsme již dříve stanovili při rozboru poměrů politických.

Konečně by zbývala ještě otázka, zda vedle těchto tendencí lze pozorovati i skutečný nějaký pokrok v průmyslu k naznačenému cíli, t. j. k typu representativnímu. Že vskutku tento typ se v průmyslu vytrvalým (ač ovšem zase jen nenáhlým) postupem uplatňuje, o tom nemůže býti pochybnosti žádné. Počátky přeměny soukromého hospodářství kapitálového ve společenstevní (akciový kapitál), nepopíratelné zlepšování poměrů dělnictva jsou fakta všeobecně známá a tato fakta jsou právě symptomem zmíněného pokroku. (P. d.)

Literatura, umění, věda.

Činohra. — *Falkenštein.* Hra v 5 dějstvích od Jarosl. *Hilberta.* Poprvé v Nár. divadle dne 24. května 1903. — Postava Záviše z Rosenberka jest pro české divadlo zvláštním obetkána kouzlem a jako dramaticky vděčný sujet stále svádí k scenování. Náčelník nejbohatšího a nejzrádnějšího rodu v Čechách, přičinil se pan Záviš o pád Otakara II. a podlomení samostatnosti české; zradil krále i manžela. K synu Otakarovu choval se za to dobrodušně, ale strašnou od něho vzal odplatu za zrádu na otci: lstně vylákán jím do Prahy, byl zajat, vězněn a pod svým vlastním hradem prknem popraven. Co vše se dálo mezi osobami zúčastněnými, jest pohřbeno v ssutinách věků a historie může jen nesnadno a matně načrtnouti obrysy dějů a osob, tak že pro tvůrčí fantasii jest tu látka nad jiné podajná a pružná. Ale záhadnost těchto osudných a tragických udalostí, jež kdysi otřásaly celou zemí, nedopouští, aby si s nimi fantasie jen tak pro efekt pohrávala. Čím živější jest v národě vědomí strašných následků oněch udalostí, utrpení a strastí, jež zachvěly i srdcem tehdejších nepřátel Čech, tím neodbytnější pro českého dramatika příkaz, zachovati to, co jest zjištěno, v historické podobě. Připomenouti si Goethova slova: „In der Beschränkung zeigt sich der Meister", jest právě tu na místě. Pan Hilbert však jako jeho čeští předchůdci, zdramatisovavší historii Závišovu, mnoho se neptal po smyslu moudrého příkazu Goethova a stvořil Falkenšteina svého, Falkenšteina fin de siècle, odkojeného modní lekturou Zarathustry a politických žurnálů, posmívajícího se „oddané české rase", horujícího o „svém století", o svébytí Čech, zakotvení jich do nových věků samostatnosti a slávy atd. Nechť jest svoboda historického dramatu jak chce široká, přece má pevnou nepřekročitelnou hráz. Tajemný paralelism minulosti a přítomnosti může býti nesen jen tím, co z minulosti ještě dnes žije v našich představách, citech a snahách a naopak k životu dramatickému může křísiti osoby a děje minulosti jen těmi představami, city a snahami našimi, jež nejsou teprve produktem oné minulosti. Jen tehdy bude dramatik moci něco nám říci a zasáhne v život náš. Jeho umění sblíží dva světy a z jich doteku vzejde život, smysl i tvar. Pan Hilbert nevycítil aniž si uvědomil tuto mez a jeho Falkenštein nám skutečně nic nepraví. Jako prvá scéna s osudovou hvězdou vyzní na prázdno, ježto astrologické pověry jsou pro nás právě jen pověrami již dávno překonanými, tak Falkenšteinovy deklamace o svém historickém poslání (Samostatnost Čech jsem nyní já a ve mně jsou jejich věky, soupeřská Evropa) a o Otakarovi, (jenž byl „nejmocnější postavou Evropy), historické výklady krále Václava, ještě

hocha téměř. (Moc královská nejsem, jenom její poslední krev. Budu zlý a špatný, jelikož jsem zbytečný), Dobšovy (Neměl-li jsem pravdu, když jsem tuto mělkou kotlinu ssunul do područí němectva, hledaje trochu té slávy pro ni ve splynutí její ovčí krve se lví krví Němců! Tato malá kra přitažena velikou, která by ji shltla a dala tu vyrůsti středu státu, jdoucímu od moře k moři), působí jako střízlivé a opsané vignety, jež básník na své figuriny pouze přišpendlil. Že postavy hry jsou jednotvárně schematické a bezkrevné, jest rovněž tak důsledkem bezideovosti hry, jako místy triviální ceština, (Rozhodně ale naprosto ne tím svrchovaným vlivem; prohlašujeme, že pravomoc královninu v tom směru neuznáváme; ponechávaje si svoje rozhodnutí pro přítomnost širší veřejnosti; kout Moravy zdemoralisován; k informaci ještě než rozhodneš, dovoluji si tě upozorniti; prohlašuji ještě, že obdobně panu Falkenšteinu i já se svým návrhem stojím a padám atd.), nehorázné anachronismy (Kunhuta mluví o krásných ženách Řecka, vstupujících před zraky tisíců do osluněné hladiny moře; Janovic slibuje, že rozkaz provede přesně jako stroj; Král Václav mluví o své pracovně, s úsměškem o staré loyálnosti, otrockém davu a p.) humoristické oslovování pána z Dubé jménem Dubý! Pan Hilbert prostě na modní thema: Jdeš-li k ženě, vezmi s sebou karabáč, rozestavil několik osob, silně připomínajících různé vzory z činoher i oper, a přehodil přes ně něco bez ladu a skladu sebraných historických obleků — a to má něco nám říci? Nejen v maličkostech a podrobnostech, ale vůbec v pojetí díla, hlavních osob, činitelů a sil historických vládne tu rozmar a anarchie povrchnosti.

Co technika dramatikova z takto daného vytvořiti mohla, p. Hilbert celkem vytvořil. Ctihodné mistry, Rümelina a Freytaga, má v malíku a vyzná se v architektonice dramatické. Svá dějství staví pevně a jistě, ač mnohdy násilně, a vrcholí ve scény efektní a živé. Dějem silnými peripetiemi zvlněným udržuje diváka ve stálém napjetí. Proti střízlivé drobnomalbě moderních her přichází se vzletem a rozpjetím velikých osudů, silných vášní a prudkých nárazů sociálních a dějinných útvarů, ač s nepřirozenými a vleklými monology. Chce, chce více než ostatní, chce něco, co by bylo jeho a nové. V rámci žurnalistického jargonu zatřpytí se v dialogu jeho osob výstižný obrat, náladový obraz, jemný psychologický postřeh; drsná jeho a krutě orubaná věta, jež čtenáře odpuzuje, mnohdy chytí posluchače svojí břitkostí a případností v ústech jednajících osob a dává naději na vývoj čehosi karakteristického pro sama autora, dostaví-li se chuť k práci, sebezapření a přísná autokritika.

Hráno bylo za režie p. Šmahovy. Falkenštein p. Vojanův i Kunhuta pí. Laudové, rovněž p. Želenského Dobeš byly zjevy hluboce založené a zajímavé. Scéna v I. dějství mezi Purkartovci a Vítkovci působila hospodsky trapně. To však není řečeno na úkor režie p. Šmahovy, jíž náleží vysloviti uznání. *P.*

J. Vrchlického sbírka básní **Duše mimosa** byla ostře odsouzena v „Čase" 24. t. m. Referent praví, že se nám nedostává mužů. U nás padesátiletý básník, jehož jméno stojí mezi předními naší přítomnosti, může vydat veršovou knihu, jejíž největší část je holé povídání do větru. Věci, z nichž každý rozumný člověk odnese si dojem bezcennosti a zbytečnosti. Věci prázdné a pošetilé, jakými z dlouhé chvíle mohou se zabývat zahálčiví studenti, ale ne lidé, kteří svůj život pojímají opravdově. Věci malicherné a falešné, při nichž i básník musí se nutit, aby mu nedošla řeč, namáhavá, jen mocí udržovaná. U nás dokonce padesátiletý básník nemusí se ani bát, že se takové knize vysmějí, naopak, může býti jist, že bude vynášena a oslavována třeba od — mužů stejného věku!" Bude-li kdo číst Vrchlického pozorně a vydá-li počet z toho, jakého vnitřního obohacení a povznesení nabyl, u většiny jeho básní řekne sobě, že zažil jen nudu a zklamání a přečasto, že se hanbil za pošetilosti, jež Vrchlický povídá!

Václav Vladivoj Tomek, slavný český dějepisec, dožije se 31. května 85 let. Minulou neděli oslavilo rodné jeho město, Hradec Králové, památný ten den, pozvavši slavného historika k slavnosti, na níž v měst. divadle prof. dr. J. Goll přednášel na základě rukopisných pamětí Tomkových o životě a literární práci jeho.

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Tak zvané protižidovské bouře v *Kyšiněvě v Rusku* pobily 50 osob, smrtelně ranily 85, 400 těžce. Škoda způsobena drancováním několik milionů rublů. Israelité ve všech větších městech pořádají sbírky pro postižené. Tyto Kyšiněvské bouře vydává však výhradně za protižidovské jen vláda a noviny, jež smějí psáti jen, co vláda dovolí. V pravdě však jsou ony jen jedním ze symptomů nespokojenosti, jež ovládla jak vyšší třídy tak rolnictvo v Rusku, o čem svědčí pozdvižení dělnická v Petrohradě, Jekaterinoslavi, Rostově, Tiflisu; selská v Charkově, Pultavě, Saratově, atentáty na ministry, guvernéry a studentské nepokoje po celé zemi. V Kyšiněvě sice „se židy" to začalo, ale byla vybita okna také v paláci guvernérově, dům maršálka šlechty byl zcela rozbourán, jeden kostel vydrancován; mezi zabitými a těžce raněnými je mnoho křesťanů. Jak řečeno, ve všech větších evropských městech pořádají židé sbírky pro své souvěrce Kyšiněvské. V Bruselu uspořádala 20. t. m. Liga pro lidská práva veliký protestní meeting proti Rusku.

Z Anglie ozývá se občas, a stále hustěji, touha po ochranářské politice. Jest to ministr osad Chamberlain, jenž počátkem května před voliči prohlásil, že Anglie musí čeliti výstředně ochrannému celnictvi jiných států odvetnými prostředky, koloním však musí dopřávati výhodného dovozu, začež byl časopisy konservativními velmi pochválen, neboť v celní politice vidí ony nejsilnější zbraň pro sloučení všech říšských zemí v jednotný stát. Týž den Balfour, předseda ministerstva, vyslovil se pro politiku zcela opačnou, totiž pro naprostou obchodní svobodu a zrušení cla na žito, ale jeho stanovisko Angličany nerozehřálo. Anglie cítí, že byla v zápase o světový obchod zatlačena do druhé a třetí řady a válkou s Bury pozbyla prestyže vojenské. Celý imperialism Chamberlainův jest vlastně jen důsledkem vědomí této slabosti její a ochrannou hrází v konkurenci světové. Zvítězí tedy dojista stanovisko Chamberlainovo.

Rakousko-Uhersko. Rozpočtové provisorium předložil Koerber sněmovně 22. t. m. Mladočeský klub 27. t. m. rozhodl o svém stanovisku k provisoriu. Bude pilnými návrhy projednání znemožňovati. Dne 26. posl. Wolf podal pilný návrh na regulaci malého Labe a posl. Formánek resoluci, aby k regulování přibrána byla také Metuje. Obé přijato. Na to jednáno o nedělním a svátečním klidu. — Příští schůze 5. června.

Zprávy, jež k nám pronikají *z Chorvatska*, mluví o skutečném, ovšem ne branném, pozdvižení národa. Ve Splitu, celém zahaleném ve smutek, demonstruje všechno obyvatelstvo i dámy. Také v okolí. Na nádraží strhány německé i italské nápisy, parníkům uherským brání se přistáti a p. Chorvatští poslanci přijeli do Vídně a kabinetní kanceláři podali žádost audienci u císaře, ale ministr Koerber ji zamítl. Na říš. radě, jež se 26. zase sešla, byl proto podán posl. Biankinim dotaz a schůze byla velmi bouřliva pro způsob i obsah odpovědi Körbrovy. V příští schůzi podají poslanci chorvatští pilný návrh. Poslanci Dalmatští usnesli se vydati manifest k chorvatskému národu a v něm skutečné poměry nynějšího odboje vyložiti.

V Uhrách nepanuje bez výhrady obstrukce proti vojenské předloze — již 20 komitátů vyslovilo se proti obstrukci a pro přijetí předloh. Dne 20. t. m. vystoupil v 81. Tisza v biharské župě, nejrozsáhlejší v Uhrách, proti obstrukci, jíž byla 184 proti 37 hlasům vyslovena

nelibost. Tisza uvedl mimo jiné, že Maďarům záleží na tom, aby armáda byla co největší, ježto oni jediní v Rakousku neměli by se ke komu přidati a jsou tudíž na sebe a na silnou armádu odkázáni.

Země české. „Pokrokovost neleží v programu. Pokrokovost neleží ve stranách, ale v lidech. Strany jsou nutny jako politická organisace, ale nesmějí překážet nejnalehavější nutnosti v české domácnosti: koalici slušných lidí". Citát jest z „Osvěty Lidu" z 23. t. m., kdež podnětu redakce „k silnějším jednotlivcům", aby „přes útvary stran podali si ruce ku pokrokové drobné práci osvětové i pokrokářské", vyslovili někteří ze čtenářů souhlas. V dnešním přehledu školském najde čtenář tytéž snahy a zásady v učitelstvu, na důkaz, že dnešní organisace bezohledným egoismem strannickým, nečinností a nehybností massy (až na terorism, jejž někdy, ovšem samy jsouce jak figurky na drátkách, provozují a neupřímností vůdců, užívajících i nekalých prostředků k udržení své vlády a slávy, budí odpor v lidech nezištných a upřímných. Snahy podobné, aby uvědomělí jedinci nad stranami a mimo strany si podali ruce k práci, snaží se propagovati i rokycanský „Žďár". V jednom z dopisů v „Osv. L. vykládá se, jak rozuměti pokrokovosti. Pokrokovým je prý člověk, jenž nemá předsudků, nevěří ničemu slepě, ze zvyku, důslednosti, sentimentality; jenž nebojí se pravdy i nepříjemné a bolestné; jemuž pravda nemůže přijít do konfliktu s oportunitou nebo dočasným prospěchem třeba i ideálním (na př. národním), jenž je krajně snášenlivý vůči upřímnému přesvědčení protivníka a bezohledný vůči neupřímnosti třeba vyplynulé z dobrých pohnutek. Jest to jaksi přirozené, že právě v politice, kde je nejméně úspěchu, propuká poznání, že všecky organisace a strany jsou neplodné, nebude-li náprava založena na lepších lidech než jsou posud.

Posl. *Pantůček* pravil 24. t. m. v Nov. Bydžově: „Proto pracuje dnes česká delegace hlavně k tomu, aby se utvořila parlamentní většina, která by vzala program náš autonomistický za svůj a donutila vládu, aby buď obrátila neb odstoupila. Proto jsme hlasovali také proti změně jednacího řádu, poněvadž ještě obstrukce potřebovati budeme." Nu, těšit se na autonomistickou pravici nemáme právě proč. Než to, raději nic. A obstrukcí lze porazit vládu parlamentní a ústavní, ale ne absolutní, tu by byla pomohla přece jen změna jednacího řádu. — Posl. *Mašťálka* pravil na to, že 6 svobodomyslných poslanců drží celý vyrovnací výbor v šachu a nepřipustí projednání rak.-uherského vyrovnání, dokud se nedostane národu českému „zadostučinění". Výbor vyrovnací nebude hotov ani do července a bude-li nás vláda nutiti k nočním sezením, znemožníme vyrovnání svými absencemi. „Buď učiní Körber s námi vyrovnání, anebo padne přes vyrovnání." Zase sliby a hrozby! A plané!

Národní rada sešla se 24. t. m. (ze 64 členů 37). Byli přítomni: Staro- Mladočeši, nár. dělníci, radikálové, agrárníci a klerikálové. Četné návrhy byly přikázány výborům a schůze svorně skončila! Národní rada Němců ustavena byla v Třebenicích 16. t. m. Za základ porad vzaty stanovy národní rady německé pro Moravu. Křesťanští sociálové vyloučeni.

V Kolíně 24. t. m. sešli se voličové posl. E. *Hrubého* a důrazně jej vyzvali, aby složil mandát. Hrubých, kteří velkohubou demagogií se dolísali mandátu, je více. Kdyby jen voliči prohlédli!

Hospodářský. Podle statistiky *cenové* novou methodou vyšetřené americkým Department of Labor, klesaly ceny od r. 1890 do r. 1897 vytrvale a pak zase stoupaly do roku 1902, kdy octly se na výši cen r. 1890. Departm. of Labor béře průměrnou cenu kteréhokoli zboží v letech 1890 až 1899 za 100 a vypočítává, že suroviny klesly ze 115 na 84 (1896) a stouply (1902) na 122·4 a tovary klesly ze 112·3 na (1897) 90·1 a stouply (r. 1902) na 110·6. Celkem byl r. 1902: dobou vysokých cen, jež ostatek v odvětví nejdůležitějších surovin (kovy, bavlna) ještě stoupají. Pod desítiletým průměrem byly r. 1902: rejže 99·6, pšenice 98·7,

zápalky 90·1, cukr 89·3, novinový papír 80·9, sklo 70·9, alkohol ze dřeva 67·3, káva 44·6; nad průměrem: podešve z Buenos Aires 122·1, kuchyňské nádobí 128·5, hovězí maso 147·1, besemerské železo 150, vepřové maso 154·2, solná kyselina 161·5, slévařské železo 162·7, dveře ze smrkového dřeva 194·1 a uhlí od 110·4 do 239·1. Ceny ty jsou průměrné na světovém trhu.

Školský. Bylo patrno, že dosavadní organisace učitelstva, jež se vyvinula a stmelila v zápase o zvýšení služného, nedostačí, jakmile služné bude zvýšeno a nové úkoly se ohlásí v pokrokových a inteligentnějších jedincích. Rozhledy o věci psaly před úpravou a hned po sankci zákona o služném a připomenuly některé z hlásících se duchovních potřeb. Dnes již v jedné části učitelstva se požadavky ty vtělily v konkretnější formu a byly vysloveny ve schůzce v Pardubicích dne 17. května, jíž se účastnili přívrženci opposice proti nynějšímu ústřednímu vedení učitelstva, opposice representované časopisy „Učitelské Noviny“ (red. p. A. Frumar) a „Školský Obzor“ (red. p. K. Hofrychter). „Vystupujeme jako vědomá, duševně jednotná opposice“ praví. „Pokládáme život v našich stavovských útvarech za pochybený. Příslušenství k té neb oné organisaci projevuje se většinou pouhým placením příspěvků. Nám však zde o vypěstování silných osobností, které nepotřebují vůdců, obejdou se bez předsedův, jednatelů, které mají dosti síly, aby dovedly kriticky vésti svou vlastní činnost k nejvyššímu rozvoji osobních svých schopností a pomáhaly mužnými činy k rozvoji jiných. Kdo chce jíti s námi, musí způsobem svého života býti vzorem kolegům a občanstvu. Kniha a časopis je nám milejší a užitečnější nežli drahé, těžce sbubnované okresní schůze, plné formalit a prázdné obsahem. Ani činnost většiny okrsků nevyhovuje. Snahou naší pro nejbližší dobu bude: 1) Aby připravovaný program učitelstva nejen vyhovoval duchu a potřebám pokrokového učitelstva, aby nebyl na sjezdu jen vyslechnut, odhlasován — a neplněn, nýbrž aby byl posuzován a vykonáván. — 2) Aby nebyl zapomenut požadavek akademického vzdělání a uvolnění učitelstva ve vykonávání disciplinární moci nad ním. Na organisaci mas při těchto dvou bodech nespoléháme, poněvadž vidíme, že po vyšším vzdělání příliš netouží a s disciplinárním řádem do styku nepřicházejí. 3) Aby ti, kdož stojí v čele, přinášeli oběti. Jen vlastním sebeobětováním mohou vykoupiti prospěch a pokrok mas. Budeme usilovat o změnu stanov Z. Ú. S. v tom směru, by po uplynulém období volebním nesměli býti titéž funkcionáři znova voleni. 4) Správě Ústředního spolku ohlašujeme opposici a každé činnosti a správě jakékoliv veřejné instituce učitelské přísnou kritiku. Jednání člena svého sdružení budeme vzájemně posuzovati s nejpřísnější veřejnou kritikou. 5) Najdeme-li ohlas mezi opravdu pokrokovými kolegy na Moravě, vejdeme s nimi v dohovor o společném působení.“ Podepsáno jest 25 učitelů. Sdružení toto jest vědomou reakcí na davovou agitaci a organisaci, nutnou a účelnou pro zjednání úpravy služného, ale málo plodnou a nezřídka nebezpečnou stanoviskům a snahám kulturním i pokrokovým. Po té stránce bude uvědomělá práce Sdružení dojista plodna podněty k vytrvalé práci a záslužna nepokrytou pravdou, ježto nebude vázána „ohledy k žádné klice“ a ohledy na hesla a proudění davová. Že ovšem na vzdělání a zušlechtění „masy“ t. j. všeho učitelstva především záleží, rozumí se samo sebou. Tu bude sdružení pracovati více nepřímo. Za to vlastní pole jeho činnosti „vypěstování silných osobností“ jest pokus v našich českých poměrech veležádoucí a lze opravdu snahu tu provázeti přáním nejlepšího zdaru. Ovšem že „pěstovati silné osobnosti“ nelze na zakázku. Vlastně lze tu mluviti jen o jednotlivcově úsilí „vypěstovati *se* v silnou osobnost“.

Ozvuky a paběrky.

Výletní výprava Májistů v Ml. Boleslavi způsobila u mne přímo depresi. Slavnostních bombastů, toastův a banketů vůbec pomíjím.

V tom člověk bývá dokonalým živočichem. Ale stránka animovanosti scházela právě na representacích. Mnoho jsme sice nečekali. Avšak i v tom málu byli jsme zklamáni. Program sobotní „akademie“ změněn. Pp. dr. Panýrek a Šmaha nerecitovali a Stecha, jenž chtěl přednésti „Kupte si dům!“ místo „Literárního zákulisí“, obecenstvo (a bylo hodně dam!) vůbec nevyslechlo, bylot monotonním povídáním páně Kronbauerovým, jeho stylisticky zkroucenou vzpomínkou z mládí tak uondáno, že zemdlené opouštělo svá místa. Za to pan otec Kondelík-Ig. Herrmann občerstvoval hned zprvu šprýmovností „jemu vlastní“. Desertér-jubilant Sv. Čech před 10ti lety byl jeho paštikou. Při tom ovšem nemohl nevzdychnouti, kterak tehdy klidně míjela jubilea, dnes však, že třeba k nim celého příbuzenstva. Za odměnu svého úkolu „domácího pána“ obdržel lyru. — Sl. Heritesova ovládá slušně svůj nástroj, za to však sl. Mattušova svými nechutnými gesty a nenuancovaností zpěvnou zploštila svá čísla. Přednáška Vrchlického „Danteova Beatrice“ se líbila, ač asi málo byla chápána. V neděli odpůldne na počest vzácných pánů hrála „také“ kapela Pospíšilova, jejíž nechutenství napravoval dobrý zpěvácký spolek „Boleslav“ nár. písněmi z Maláta a j. v. Také děti házely na oslavence růžičky a pan Kronbauer jim něco povídal, něco jako špatnou variaci: mládeži, jsi pramének, který v horách vyvěrá .. Slabost jeho výkonu nezastíní ani akcentování, že býti člověkem je přední a nejsvětější úkol. Pan Vrchlický byl zase předmětem všeobecné pozornosti a holdů a ještě více osobou, která nenasytnému obecenstvu nestačila darovati svůj autograf na pohlednice .. Tak hezky ploše, tiše to minulo. A lidu bylo na parádě mnoho! Tu noc jsem spal velice klidně, ale zdálo se mi přece k ránu, že spisovatelé mají znamenati něco více a také něco vhodnějšího si zasloužiti. *D.*

Arcibiskupu olomouc. dru Kohnovi na visitační cestě nejen kněží jeho pronášejí nadšené projevy oddanosti, ale i lid, jenž nejen neví dílem, oč běží, dílem o to dbá, aby nepokazil panáčkům konduitu. Arcibiskup upevňuje si půdu ještě tím, že posílá do obcí, kam přijeti má, předem po 200 K pro chudé. Záleží nyní na tom, co řekne Řím. V Římě leží tři žaloby: P. Ocáskova, Hoferova a Dostálova a čtvrtá, zjevná všemu světu, o svádění zpovědníka. Na větší počin kněžstva pomysliti nelze. Většina není ani informována, vždyť čtení listů oposičních bylo jim zavčas zapovězeno, nemají vědomí svých práv, ani odvahy jich zastávat, neboť jsou, jak sami uznávají, různými institucemi demoralisováni. Pozvednouti kněžstvo je základní význam boje proti dru Kohnovi, proto státi při Kohnovi proti kněžstvu je chyba. Kněžstvo, pokud může promluviti, žádá, aby biskup nesměl nutit kněze k zakládání žádných spolků anebo vystupovat ze spolků a jemu nezakazoval čtení časopisů a knih, mimo ty, jež jsou na indexu. Dále nechť kněží nejsou nuceni dávat konat misle ve svých farnostech. At se konečně řádně spravuje náboženský fond a Hostýn a Velehrad, at jest navrácen světským kněžím a vzat Jesuitům. — Nám nekněžím nelze zapomenouti, že Kohn zavedl ve správě diecese i ve správě statků svých nadpráví němčiny, našemu národnímu boji se posmíval, o volbách do obchodní komory olomoucké se spolčil s Němci, na theologické fakultě v Olomouci udržuje němčinu a nutí české žáky svého semináře v Kroměříži k návštěvě německého gymnasia. Po stránce humanní a sociální že zhoršil pracovní poměry dělníků a zřízenců na svých statcích, soudil se nesčetněkrát pro rušení držby a s chudými lidmi o kus klestí a pod. — Český politický spolek v Prostějově na valné hromadě 14. t. m. vytkl, že boj se obmezuje jen proti osobě Kohnově a zapomíná se potírati celý systém klerikální, přehlíží se podezřelé hnutí stavovské v kněžstvu a vystupování P. Hoffera-Recta proti pokrokové škole. V Kroměříži uspořádán 17. t. m. tábor lidu. Resoluce praví, že nebezpečí klerikalismu tím více roste, čím více zákonodárství ponechává mu volné pole pro agitaci v kostele a na kazatelně .. i „bojovati budeme proti privilejím stavu duchovního, jichž na úkor svobody se zneužívá“. Kohn dle své činnosti ukázal se vždy jako nepřítel českého lidu, jeho národních i kulturních snah a svým jedná-

ním stavěl se vždy do řad těch, s jichž nadprávím jsme nuceni vésti houževnatý boj.“ Tábor uspořádal Politický spolek pokrokový pro severní Moravu.

Politika a jazyk. Angličané mají už po čtyři století nepřetržitou literární tradici, s níž jde rozvoj řeči ruku v ruce. Tam také moment esthetický, t. j. záliba v řeči jakožto umění, zplodila jednotný jazyk, jenž připravoval půdu politickému spojení se Skotskem a rozšíření angličiny po celém světě. Kdyby to naši politikové věděli, jistě by všechno nasadili pro esthetickou kulturu řeči. Bohužel, kdo slyší tu strašnou advokátní a žurnalistickou češtinu našich starých i mladých politiků (až na málo výjimek), chápe, že tito „virtuosové češtiny“ neprovedou státoprávní spojení zemí českých!

Apotheosa.

Již vstaň a pojď, tak duše má mi praví,
cos velkého se koná v Boleslavi!
Na bílých báních prapory se mění,
tu zaplanou, tu tmí se v uzardění
a jako kníže nade hlasy všemi
hrom hudby městské táhne ulicemi.
A voní chvoj a pečeně — ó vizte!
Své bílé šaty žehlí panny čisté,
vzdech tužby nyvé plyne jejich se rtů:
Ach, mama dobrá, hynu po koncertu!
strach temně sladký prsa moje stiská,
těm mužům ve tvář patřit budu z blízka,
Jich laury svěží před zrakem mi rostou,
svou duši dám Jim za oběru prostou,
a když už svadnu, ještě zbyde těcha,
že duch můj uzřel Kronbaura a Štecha,
jak živí, zdraví hýbou se a řeční
i lidsky jedí, v pravdě jsouce věční . .
Již vstaň a pojď, tak duše má mi praví,
cos tklivého se strojí v Boleslavi,
jsou připraveny lichotivé děje,
tlum dítek jasných táhne sem a pěje,
jich ústa zkvetlá vroucným chví se díkem:
Zdráv Herrmann bývej s tchánem Kondelíkem!
Hold dítek malých blaží duši měkkou
i mužům drsným vlahé slzy tekou,
jimž nelze bránit, po lícmi a bradě
a hudba spouští hymnu na zahradě
a davy hučí, chví se země šírá . .
Kdo velký je, ten nikdy neumírá! *Ego.*

Upozorňujeme své čtenáře na dnešní insert, kterým Nár. podnik hledá kupce na pozemky, koupené r. 1895 u Jablonce na Jizeře za tím účelem, aby zachovány byly pro nějaký nový český podnik průmyslový. Výbor Národního podniku marně po tolik let hleděl odbýti pozemky do rukou některého českého podnikatele a oběti podstoupil značně. Nedostatečná finanční síla jeho již nedovoluje, aby udržel dále nevýnosná staveniště. Doporučujeme proto, aby každý působil k tomu, by pozemky, o které jde, brzy byly speněženy a pak také českou továrnou zastavěny. Pozemky mají polohu nad míru příznivou, a Národní podnik nevyhledávaje žádného zvláštního zisku, hodlá je prodati za cenu poměrně velmi mírnou.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 6. ČERVNA 1903. ČÍSLO 36.

Rud. hr. Czernin o úkolech a cílech želez. ministerstva.

V komisi firmy K. Gerolda syn ve Vídni vyšla brožura: »Aufgaben und Ziele des k. k. Eisenbahnministeriums. Kritische Betrachtungen über die Eisenbahnen in Österreich von Rudolf Graf Czernin«. Brožura jest vlastně důkladný spis o 302 stranách, v kterémž autor kritisuje se znalostí neobvyklou u neodborníka, za nějž se v předmluvě sám, ovšem s patrnou skromností, označuje, rakouskou železniční správu. Spis tento vzbudil nejen v kruzích odborných, nýbrž i v širší veřejnosti jistou sensaci, ježto, čeho upříti nelze, velmi mnohou dobrou myšlenku a radu obsahuje, i mám za to, že nebude nezajímavo a bez účele, též čtenáře naše v hlavních rysech s obsahem jeho seznámiti. Předem budiž podotknuto, že autor této brožury není homo novus na poli odborné literatury, neboť znám jest svojí polemikou proti Kaizlově brožuře o pasivních drahách (otisk z »Zeitu«) z r. 1895, kdy uveřejnil (rovněž ve Vídeňském »Zeitu« a též samostatně) odpověď »Sollen Staatsbahnen rentiren?« v níž proti Kaizlovu mínění, že státní dráhy mají býti spravovány dle principu soukromohospodářského a tudíž vysokými tarify opatřiti mají nejen úplného zúročení investovaného kapitálu, nýbrž nad to značné výnosnosti, hájí stanovisko opačné, že totiž dráhy státní mají sledovati politiku ryze veřejnohospodářskou a pokud možno nejnižšími tarify, jimiž by jen dopravní výlohy se kryly, nejlacinější dopravu umožniti.

Spis svůj »Aufgaben und Ziele des k. k. Eisenbahnministeriums« rozdělil autor na 10 kapitol, v nichž probírá a kritisuje nejdůležitější odbory železniční služby resp. správy. A to administrativní, technický, dopravní a komercielní.

Pokud se týká administrativy, obírá se pouze nejdůležitější části její, totiž otázkou personalií, a dovozuje, jak ve velkém, složitém organismu železniční služby každý člen od posledního dělníka a zvláště hlídače až do řad nejvyšších úředníků k plnění důležitých, zodpovědných úkolů povolán jest.

Nejlépe postaráno jest o službu technickou, která dle názoru autorova spočívá v nejjistějších a nejpovolanějších rukou, ježto prý vědecká a praktická kvalifikace rakouských vys. škol technických, které síly tyto odchovávají, nade vši pochybnost povznešena jest, přes to odporučuje, aby na našich technikách byla zřízena specielní oddělení pro výchovu zvláštních železničních inženýrů. V tom zdá se mně, jeví se jistá nedůslednost autorova.

Ne tak spokojen jest autor s právníky, jímž prý se neprávem přisuzuje příliš velká způsobilost k železniční službě. Ač prý nelze postrádatí ingerence právníka při spletitých otázkách železničně právních, vyžaduje prý správa železniční hlavně »vědomostí technických, komercielního nadání a národohospodářsky zdravého rozumu« a měla by tudíž spočívati správa železnic v rukou techniků, kupců, sociálních a národohospodářských politiků.

V tomto bodě, jehož tendence jest výlučně namířena proti právníkům, nemohu ovšem jako právník, ale též ne jako praktický úředník komercielní s autorem souhlasiti. Jako nikdo nebude popírati, že ke správě technického odboru nejlépe se hodí technik, tak nikdo nemůže důvodně odpírati způsobilosti právníku pro vedení a obstarávání železniční administrativity, právě tak, jako nikomu nenapadne potírati upotřebení právníka v administrativě poštovní, finanční, politické, úřadů samosprávných atd. Tím méně možno odpírati právníku způsobilosti pro odbor komercielní, přihlíží-li se k praktické agendě tohoto odboru, totiž reklamační, dopravně-právní a tarifní (národohospodářské), ke kterým odborům právník vzhledem ke svému předběžnému odbornému vzdělání přímo povolán (viz obchodní komory!) zajisté ale daleko povolanější jest, nežli mnozí úředníci, dnes v tomto odboru důležitou roli hrající, jež postrádajíce i průměrného (středoškolského) vzdělání, nemohou míti náležité schopnosti pro obor ten, rozhledu a vzdělání všeobecného i odborného vyžadující. A má za to autor, že »zdravý národohospodářský rozum«, jehož u komercielního úředníka požaduje, nemůže se u právníka v tak velké míře vyvinouti, jako u neprávníka?

Zcela nespokojen jest autor s exekutivním staničním personálem dopravní a komercielní služby, kteráž většinou prý spočívá v rukou orgánů, jež bez odborného předběžného vzdělání, teprve v praxi nejpotřebnějších vědomostí nabývají a bez dostatečného porozumění pro důležitost svého povolání službu zastávají; žádá proto, aby byli přijímáni k této těžké a zodpo vědné službě jen lidé inteligentní, spolehliví, k jichž předběžn výchově měla by se zříditi zvláštní učiliště přípravná, do kt rýchž by mohli vstupovati absolventi nižších středních ško Mám za to, že by vlastně požadovanou inteligenci železničníc úředníků jen zvyšovalo, kdyby do takovýchto škol, které dn v Linci a ve Vídni již jsou, byli přijímáni absolventi vyšší

škol středních, čímž by bylo zároveň umožněno, vyučovací dobu na těchto ústavech přiměřeně obmeziti.

S největší důkladností, prohloubenou znalost odbornou prozrazující, kritisuje autor technickou službu železniční, zvláště strojní. Probírá skoro všechny typy strojové, staré i nové doby jednotlivých rak. drah. V celku uznává, že si na poli tom největších zásluh získaly rak. stát. dráhy, hlavně zavedením moderních lokomotiv (s nápravou $^2/_4$ spřeženou*)) v dopravě osobní. Tím více dlužno odsouditi, že rak. dráhy soukromé, jež v celku mnohem příznivěji profilovány jsou než naše státní dráhy, v tomto ohledu daleko za těmito zůstaly, ponechavše na př. ještě dnes stroje (lokomotivy) v dopravě osobní v užívání, jež v Německu dokonce již před 30 lety jako nezpůsobilé z dopravy vyloučeny byly. Dále vytýká autor, že u nás není dostatečně využitkováno modernich výhod technických, hlavně ohledně zatížení osového, jež u nás nepřesahuje 14·5 tun, kdežto v Uhrách 15·6, v Německu a Francii 16, v Americe až 20 tun obnáší.

Menší pokrok učiněn v dopravě nákladové, kdež se po výtce stále ještě užívá strojů požadavkům moderní dopravy nevyhovujících (o nápravě $^3/_3$ a $^4/_4$ spřežené), aniž se při nových objednávkách dbá moderních vymožeností.

Za to s našimi vozidly (vagony), zvláště osobními, jest kritik celkem spokojen, a to hlavně na stát. drahách, které i dráhy cizozemské předčily. Žádá po příkladu Belgie za odstranění I. třídy jako nepotřebné (v Rak. jezdí v I. tř. 0·75 proc. všech cestujících) a dopravní konto nepoměrně zatěžující. Postulát ten není ovšem u nás nic nového, neboť to již delší dobu v kruzích (zvláště v časopisech) odborných se požaduje a na lokálních drahách I. tř. skoro nikde zavedeny nejsou.

Pokud se týče dopravní služby, není autor s touto u rak. uherských drah spokojen. Obšírně vyličuje její vady. Nejvíce odsuzuje pověstné prý nedodržování jízd. řádů na rak drahách, totiž pravidelné zpozdování vlaků, čehož příčinu hledá autor ve všeobecně zakořeněném šlendriánu, s jakým prý se želez. služba odbývá, mimo to v naprosté apatii cestujícího obecenstva, jež prý si takovýto nepořádek nechá líbiti. Mohu však z vlastní zkušenosti pana autora ujistiti, že by bylo zejména vůči dopravnímu úřednictvu, které často s napjetím všech svých sil těžkou a nejvýš zodpovědnou službu koná, nespravedlivo, výtku tuto generalisovati.

Další příčinu nedostatečné vozby shledává autor v zastaralých normách, které stanoví u nás poměrně nízko »maximální jízdní rychlost«, totiž u osob. vlaků nejvýše 80 *km* (výjimečně 90 *km*), u nákl. vlaků nejvýše 40 *km* za hodinu a poukazuje na to, že v cizozemsku mnohem výhodněji stanovena

*) $^2/_4$ spřeženou nápravou znamená, že ze 4 kol lokomotivy na téže straně se nacházejících, jsou 2 kola nápravou spojena.

jest: v Německu 100 *km*, ve Francii 120 *km*, v Anglii 130 *km* za hodinu a požaduje, aby u nás na příznivě profilovaných tratích sev. dráhy cís. Ferd. a spol. stát. dráhy na 100 *km* zvýšena byla; dále požaduje naprosté zrušení »uhelných premií« (odměn to za úsporu uhlí při topení parních strojů), ježto jsou jen na závadu využitkování energie strojové.

Ve zvláštní kapitole pojednává autor o službě rychlíkové. Z tabulky brožuře připojené patrno, že v létě r. 1901 nejrychleji jezdily, dobu zdržení ve stanicích v to čítajíc, rychlíky v relaci Vídeň-Pešť (69·6 *km* za hodinu), pak v relaci Mar. Lázně-Vídeň (66·2 *km*).

V relaci Praha-Vídeň jezdily rychlíky rychlostí: a) na dráze cís. Frant. Josefa 60·9 *km* za hodinu, b) na spol. stát. drah 57·1, c) na sev.-záp. dr. 54·6.

V dopravě nákladové požaduje autor zavedení 1) zvláštních rychlých vlaků nákladních pro dopravu mezi hlav. stanicemi téže dráhy a pro dopravu transitní, 2) zvl. manipulačních vlaků pro lokální dopravu drobného zboží, 3) zvl. vlaků pro dopravu zboží v celých vagonech. K tomu podotknouti dlužno, že na tratích stát. drah od 1. května 1902 zásadně v tomto směru vozba zregulována byla.

Kategoricky žádá autor odstranění § 51, odst. 1, rak.-uher. doprav. řádu, dle něhož ponechána u nás železnicím volba směru při instradování zásilek a žádá náhradu dle vzoru německého dopravního řádu, dle kterého jest železnice povinna, zásilku po tratích (dle sazeb) nejlacinějších dopraviti, k čemuž podotýkám, že se v praxi i u nás zásada tato již léta provádí.

S relativně menší důkladností kritisuje autor obor komercielní (tarifní). I zde hájí mínění, že železnice jako instituce veřejné mají se úplně přizpůsobiti státním požadavkům národohospodářským a obchodně-politickým a spokojili se pouze úhradou dopravních výloh. Aby se tak mohlo státi, nechť stát použije autority a vlivu svého v naznačeném směru na soukromé dráhy, anebo nechť je postátní.

Autor ostře kritisuje příslovečnou prý komplikovanost a nepřehlednost našich železničních tarifů, jež nazývá »ein unentwirrbares Chaos« a »ein Buch mit sieben Siegeln«. Konečně tvrdí, že má železniční ministerstvo v ohledu tarifním býti pouze výkonným orgánem ministerstva obchodu a orby, ježto jinak prý zájmy jeho často paralysuje.

Též místním drahám věnuje autor zvláštní kapitolu, v níž železniční politiku ohledně těchto drah na dobro odsuzuje. Místní dráhy nestaví se prý u nás z potřeby hospodářské, nýbrž často prý z motivů zcela jiných (politických a pod.) Nákladnost stavby a vozby není prý v žádném poměru s jejich pravděpodobnou a skutečnou výnosností a též těžkopádnost jejich a výše tarifů naprosto neodpovídá požadavkům pružné a laciné místní dopravy. Autor žádá zlacinění a zjednodušení dopravy na místních drahách a navrhuje, aby se zavedla na nich do-

prava vozy motorovými na způsob tramwaye a aby se místo stavby nových drah místních zaváděla doprava na automobilech po upravených silnicích. K tomu nutno podotknouti, že loni udělena byla koncese k okružní dopravě automobilové (osobní i nákladové) pro město Žatec a okolí.

Neutěšené finanční výsledky místních drah žádají kategoricky jich reorganisace. Roku 1900 zatížily místní dráhy stát obnosem 1,660.992 K, království České pak obnosem 4,346.454 K (= 6·53 proc. zemské přirážky).

Zajímavé své výklady zakončuje autor delší úvahou o vývoji železniční politiky v Rakousku (dle Kaizlovy brožury »Die Verstaatlichung der Eisenbahnen in Österreich«. Lipsko 1885), vytýká, že nebylo třeba stavěti nákladnou, novou dráhu terstskou, ježto toho účele bylo lze dojíti postátněním jižní dráhy a končí přáním, aby v akci postátňovací rychlým tempem bylo pokračováno, při čem za nejvýš nutné považuje a odůvodňuje zvláště postátnění velkých drah soukromých: dráhy jižní, sev. cís. Ferd., státní a severozápadní.

Pro posudek o nazírání spisovatelově na úkoly a cíle železniční politiky stůjž zde následující úryvek z poslední kapitoly této knihy (str. 292): »V politických bojích, jimiž Rakousko dlouhou řadu let jest drásáno, přivedl to úzkoprsý chauvinism národních stran tak daleko, že záležitosti vynikajícího státněpolitického a kulturního významu, ne méně pak záležitosti povahy výlučně hospodářské rády a úmyslně se stanoviska národnosti využitkovány bývají. Že velmocenské postavení říše se tím neutuží a blahobyt jejího obyvatelstva prospívati nemůže tam, kde slučující tmel hospodářské práce chybí a jenom slepá náruživost veřejný život ovládá, nahlédne každý nepředpojatý člověk. Co má otázka postátnění železnic, byla-li principielně uznána, činiti s jazykem a národností obyvatelstva? Kdo opodál stojí, zajisté nepochopí, proč výkup severozápadní dráhy, pro který veškery podmínky příznivy byly, před několika léty, majoritou zastupitelství lidu, hlavně z toho důvodu zamítnut byl, ježto v tomto opatření oporu germanisačních tendencí spatřovala a jak tato akce nyní zase od protivné strany potírána jest, ježto v státní správě hrozivé počešťovací choutky (Čechisirungsgelüste) tuší.«

V Plzni. *Ref. Ot. Šmid.*

Z humoristické literatury.

Vymírá ponenáhlu český humor, soudíme-li dle posledních zjevů. Ani jediného výrazného díla po léta, ani jediného humoristického časopisu, nečítám-li ovšem některé »humoristické«. ani jediného literáta humoristy, jenž by representoval lehký přízvuk naší krve. Z dnešních privilegovaných Herrmann dávno již přestal hledat, senilně ždímá poslední krůpěje Kondelíkov-

ských situací, Štech a Šípek dlouholetým pachtěním po dosažení nejnižšího niveau uondali se a nemohou již (dřív zas ještě nemohli), Dyk a jiní mladí, zdá se, podceňují tvorbu humoristickou a bohatství své ukládají jen do satyrických polemik časopiseckých, Holeček a Al. Mrštík, podávající největší dnes románové kresby a studie lidu, mají sice silný smysl pro komiku niternou i vnější, pro usmívavou i drásavou, ale pracují jen ve svém vážném rámci usmívajíce se pouze v oddechu.

Není u nás literátů humoristů od dob Nerudových, jakýž div tedy, že se vypravují do světa nová vydání věcí starých a překlady, má-li se vyhovět touze po smíchu, po chvíli bezstarostně jasné. Jakýž div, že musí kritik opakovat, má-li vůbec mluvit? Jen s takou omluvou se odvažuji k následujícím řádkům.

Fr. Herites vydává po druhé svoje Maloměstské humoresky. Je nevtíravým typem z generace idylického realismu u nás, má bonhomní úsměv krotkého dobráka, spokojeného se sebou, se světem, se vším. Humor jeho je opředen pavučím zátiší, jež nerozesměje, ale úsměv prodlužuje. Maluje svoje maloměstské ovzduší, zřídka zabíhaje nanejvýš za humna do myslivny. Tam odtud stereotypně vybírá svoje rozmilá děvčátka a mladé ženušky, své milé manžely trochu pantoflíčkem zatížené, bručivé fořty i romantické rytíře lásky, vždy dobré a vždy vítězné. Sejde-li se tato galerie figurek sama, jsou jeho humoresky všedním zbožím krámským, operujícím mělkou situací erotickou; ale podařilo se mu zachytiti některé zjevy maloměstské honorace, nevyčerpané dosud svým obsahem, a jimi někdy dodá svým hravým drobnůstkám trochu jímavosti. Dědoušek Tenora na př. je jedním z nich a jemu pendantem stojí Teta, na nichž na obou podařilo se mu rozvinouti svůj povídavý »styl«.

O. S. Kostelecký v posledním díle humoreskové trilogie U splavu se portretuje v celém rozsahu své malé potence. Nejprázdnější prázdnota a pokus o opravdovou práci jsou tu vedle sebe; nad pokus nikdy se nepovznesl. Ošuntělé námluvy doktorů práv i mediciny, jež úžasně stejným nemožným žonglérstvím dohání k svatbám, silácké výkony, jichž humor spočívá asi v množství rozšlapaných datlí či čeho, školácké rýmovačky z dob zeleného mládí, to je průměrný genre Kosteleckého v posledním a ve všech dílech Humoresek. Jediným pokusem práce je Hrabanský pan farář a jeho kostelník, jejichž paralelní charaktery jsou přece jen dokumentem, že kdysi pan Kostelecký chtěl. Poněvadž to však nestačí, rozplihla se krůpěj v jeho neumělých rukou v rozvleklou, rozšlapávanou mnohomluvnost. Základem jeho tvoření je hezká dose domýšlivosti, jež se značně vystupňuje novým vydáním jeho efemerek; jediné, co ho činí svérázným, je jistá noblesa, jež nedovoluje mu zpravidla sestoupit ve výběru hrdin pod hodnost doktorskou.

Z překladů vydány A. P. Čechovovy Rozmarné humoresky (II.), stojící vedle našich nesourodé, dráždivé svou silou a ostrou tvrdou vůní, jež až zaráží, a od níž se chřípí zvyklé našim limonádám odvrátí. Je to vůně charakteru Čechovova; znali jsme jej posud jako pesimistického analytika bezohledné ruky, jehož knihy bolely, překvapilo nás, že dovede se rozmarně smát, ale po několika stránkách již poznáváme jej zas, i když nasazuje škrabošku veselí. Je až tragický bezuzdností ve výsměchu, v bolestné konvulsi sarkasmu, s jakým dává umřít na př. svému úředníku pro kýchnutí za zády představeného; nezná hřejícího tepla, zdravého smíchu, otrávil jej příliš poznáním rubu pravdy a rozesměje-li nás každou stránkou svou, zůstává hořká příchuť v konci úsměvu. A přece chce se v některých črtách vyrvat sám sobě, chce se smát pro smích a tu vytryskne mu osamělá dravě rozpustilá situace z péra, takový »Divadelní ředitel« nebo »První milovník«, takové záchvaty veselosti zase až bezuzdné. Mezi těma dvěma krajními poly míjí řada figurek plných života a krve, rytých s mistrovskou hotovostí, mezi něž jen zřídka zapadne všední ton promrskaného již materiálu. Čím vedle jedovatého humoru a markantní charakteristiky ještě vynikají Rozmarné humoresky, je koncisní jejich forma, jež nikde nerozvléká myšlenku, spíš letmo jen ji nahazuje a načrtává, slovem však tak přiléhavým a výstižným, že každý i pouhý záblesk její nabývá jím určité modelace.

A nyní promiňte, mystifikoval-li jsem vás na začátku. Humor přece dosud nevymřel, aspoň ne v českých nakladatelích. Dělnická knihtiskárna si ho zachovala přijavši J. R. Neubaurovu novelu Ta první láska bezpochyby za převeselý doklad o tom, co už také lze napsat. Je i cosi nakyslého v humoru tom, kterýmž přízvukem prý se český honosí.

Co napsat o p. Neubaurovi? Jediné, co lze uhádnout: Je as kvintánem velmi slabým v jazyce českém, za to vášnivě rád jezdí na bicyklu, umí seskakovat, i když veze hrnéček mléka, a je zamilován. Doufám, že slečna, jíž svou lásku a knihu věnuje, za to nemůže a že nebude tím kompromitována pro svou budoucnost. Jinak přeji panu autorovi, aby se mu splnil závěrek snu, až se mu láska vdá, aby zbledl, zaplakal, padl na zeď a dal se vynest jako nebožtík — aspoň z literatury.

E. Sokol.

Výr. výstava Krasoumné Jednoty v Praze.

III. — Několik zajímavých skupin vykazuje výstava tato. Francouzští a belgičtí plastikové poslali hojně svých prací, mnozí z nich jako Falguière, Fremiet, Meunier, Jnjalbert, de St. Marceaux zastoupeni jsou řadou svých bronzů a mramorů. Rádi prohlédnete si dále obrazy Gotth. Kuehla, pak Courtense, pěknou kolekci starších německých mistrů ze sbírky Jana knížete z Lichten-

steinů, kolekci Glasgowských a interesantní obrazy z pozůstalosti Böcklinovy. A pak ještě zbude vám mnoho obrazů malířů všech národností, lepty, litografie a spousta prací drobného uměleckého průmyslu, stvořených umělci v tomto oboru jmen dnes již opravdu světových a zasloužene slavných. Jest třeba ovšem více návštěv, chce-li kdo z výstavy tak rozměrné a pestré odnésti si dojmy skutečně cenné pro budoucnost a čerpati tu látku k hlubšímu a trvalejšímu rozumění a cítění uměleckého díla. To ovšem u nás do dnes málo chápeme a v povrchním proběhnutí výstavou domníváme se, že povinnosti »viděti výstavu« učiněno zadost. Vysoké vstupné, drahé katalogy, nepřehledné a neinstruktivní rozestavení a rozvěšení děl ovšem snah přičinlivých nepodporuje, nahromadění pak mnoha méně cenných ba bezcenných věcí studium znesnadňuje a vytrvalou pilnost ubijí. Místnosti výstavní, namnoze nezpůsobilé, hrají tu ovšem úlohu dosti značnou i jest pak koncem konců výsledkem nechuť a nevšímavost obecenstva, jevící se nepatrnou návštěvou. —

Francouzští a belgičtí sochaři bohatě ve výstavě jsou zastoupeni, z nich mnozí nepředstavujíce se poprvé a dosud neznámi pražskému diváctvu.

J. A. J. Falguière (1831—1900) jeden z nejznámnějších a nejplodnějších plastiků Francie, jehož děl odlitky ve všech větších museích evropských naleznete, vycházeje ze studia antiky dovedl stvořiti nahé tělo ženy s neobyčejnou virtuosností a realitou. Než žena Falguièrova není ženou ideje, éterickým výplodem vysokých, vznešených snů: její nahota není studenou krásou bílého mramoru, ale tělem smyslně rozechvěným, odkrytým smělým rozmachem roztoužené mužské ruky. »Diana«, která v létech 80tých předešlého století tolik rozruchu způsobila, nebo »Juno s pávem« to dokazují a vzbouření, které »tanečnice« r. 97. vzniklá, rozvířila, do dnes jest v dobré paměti. O odlitku živého těla mluvilo se tenkráte ve spojení se jménem pařížské krásky a mnoho bojů bylo bojováno. Alegorické a mythologické postavy jeho nesou na sobě tento znak vášnivé reelnosti, jak dobře viděti i na »Poésie heroïque« i na »Dianě« tu vystavené. Výborným v traktaci jest »Vítěz«. E. Fremiet, geniální líčitel zvířat, najmě koní, zastoupen tu menšími reprodukcemi velikých sousoší, tu ovšem pro malé měřítko ne tak působícími, třeba že zřetelně demonstrujícími veliké jeho umění. »Svatý Jiří« obdobný monumentální soše, vystavené na mezinárodní výstavě drážďanské r. 1901., jest takovým dílem nezapomenutelným a ohromným ve svém pojetí a provedení dramaticky živém. Boj mezi jezdcem na vzpínajícím se, divokém a násilně kroceném koni a drakem, vztekle sápajícím se po kopí, jež proniká mu hrdlem a přibodává jej k zemi, zobrazen tu v krásných a harmonických liniích s obdivuhodnou vervou a machou. Tu jest život, kypění zuřivosti, rozmach síly, vítězství její, vše skomponováno do celku, působícího stejně mohutně, ať díváme se z kterékoli strany. »Gabonský gorilla«, »Jeanne

d'Arc« přece trpí svými nepatrnými rozměry, vypočteny jsou na dimense pomníkové a na pozorování z větší dálky. Roztomilá jest skupina »Fauna s medvídky«. V tom právě spočívá váha umění Fremietova, že dovede zvířata mistrovsky živě tvořená spojovati s lidskými figurami do skupin slitých v základní linii, ve vervní a sugestivní pohyb a vlnu. Belgičan C. Meunier (nar. 1831.) proslul svými typy dělníků, oněch složitých, tuhých a prací zmohutnělých postav, markantních tváří, těl přes veškeru pevnost svalstva semknutých dřinou a namaháním. V jeho díle stávají se tyto postavy klasickými zjevy alegorickými, representanty práce, jsouce na rozhraní věrného realismu a idealisujícího epického povznesení na symboly, v nichž koncentrovány typické znaky a charakter. Těmto horníkům, dělníkům v přístavech, plavcům zůstává věrným a v četných pracech svých obírá se jimi a vdechuje jim život. Dnes vidíme tu jeho »Havíře«, »Železáře«, »Dělníka« a »Tahače lodí«. Na širokou herku usedl tento v posici těžké; hleďte, jak pevně a nonchalantně dopadl na koně, nohy obuté v rozměrných botách roztáhl a čeká, až ozve se povel. Jest v tom neodolatelná moc tím větší, že socha držena v měřítku značně malém. Znamenití portretisté šelem, pardalů, tigrů, lvů V. Peter a G. Gardet vystavují skupiny plné pohybu. E. Barrias, pověstný svým »přísahajícím Spartakem«, vystavuje sedící Arabku, delikátní Charpentier sošku dítěte a krásné plakety, Vallgren »Spánek« a Léonard »tanečnice«, chvějící se jako motýly, nezapomenutelné svým temperamentem a rozkošnou subtilností.

Mrtvolu A. Dumasa Syna položil na náhrobek jemu určený R. de St. Marceaux, řeše tak velmi směle danou úlohu. Jest otázkou, zda se zdarem. Bosé nohy, roucho svými záhyby délku těla ještě zdánlivě prodlužující, veliký, nadrozměrný vavřínový věnec za hlavou — tyto symptomy myšleny sice odvážně a podány pěkně, než celek přece spíš odpuzuje, než pobožnou úctu budí. Marguesteova Galathea jest vystižně modelována, pozoruhodny jsou Injalbertovy »Satyr a nymfa« i »Ovčák«.

Vedle francouzských a belgických plastiků kníže Trubeckoj svými výtvory upoutá a pozornost divákovu hojně odmění. Tento syn Američanky a Rusa, vychovaný v Italii, za umělce italského dlouho počítaný, až teprve pařížskou výstavou r. 1900 velkým čestným diplomem anektovaný za ruského umělce, přinesl do moderního umění novou notu. Jest to umělecké traktování malebného v moderním kroji, jehož svou rázovitou technikou dociluje. Vybíraje si scény z denního života, portréty lidí svého okolí, všímaje si nevýznamných a dosud zanedbaných detailů, zachycuje je v momentech nepředvídaných, nestrojených a tím životně a bystře působivých.

K tomu volí nové vyjadřovací prostředky. Povrch sochy, kde toho potřebí, nechává nehlazen, nebo zúmyslně zdrsňuje, aby měl vzhled nepropracovaného a hrubého povrchu mra-

moru: naproti tomu místa, světlem oblitá, vyhlazuje a leští a tím dociluje kontrastů, v bronzových odlitcích krásně svítících a zářících.

Exposice Böcklinova neukáže Pražákům mistrovu krásu a velikost. Neboť to, co vystaveno, jsou poslední zbytky z atelieru, práce pamětihodné a cenné namnoze jen tím, že on je koncipoval a jeho štětec počal. Ještě dobře, že rozvěšeny tu reprodukce ostatních jeho děl, aby aspoň návštěvníci trochu přehledu nabyli. Ovšem barvy jeho tu nepoznají. A tou dovedl on včarovati nádherné dojmy ze svých výtvorů, na její škálách a sytě šťavnatých nebo melancholicky přidušených tónech hrál akordy nejkrásnější, jaké kdy ruka malířova docílila. Vypráví, děj poutavý líčí a ten v jeho obsahu, jeho celé šíři nálad a citů nejintimnějších i nejbouřlivějších zpívá v takové vehemenci a pádnosti koloritu, že celek, historie, báseň i její přednes do duše zapadá kovovým kouzlem nejčistších zvonů tam jednou uložen nikdy nevymírá, a vždy, vyvolán jsa jinou představou, probouzí se v celé své neporušenosti a jasu. Protože dovedl při vší pestrosti své nadobyčejné fantasie ovládnouti předmět jistotou genia při tom vybíraje jen to základní a zjednodušuje vše svou prostotou, dosáhne vždy intensivních dojmů. Pomijí detail a ve své hlavě přináší z přírody jen markantní linie a barvy, které jako cyklopské kameny na sebe rukou giganta staví a oživuje-li je, pak ne jen stafáží bezvýznamnou, pro pouhou dekoraci: ale staví tu osoby jako zosobněné elementy třesoucí se pod pružným tepotem života jeho motivů, nálad krajinových a sujetů. Nejsou zde allegorie dutě stojící a znící — jsou to kusy ohně, vyšlehnuté z rozbrázděných skal a hořící dál jich lávou životní a jejich energií. Jeho vise jsou sny, které narodily se v srdci přírody, které vdýchal do sebe jeho mozek z náruče lesa a bílých, kypících vln moře....

Tu mezi vystavenými v »Malířství a básnictví« možno demonstrovati umění jeho vkomponovati figuru do architektonických dekorací jich rozestavením, vyvážením a jakousi tíhou linií docíliti nálady a vysloviti ji bez vedlejších, rušících přídatků. V »lovu Dianině« vidíme postup práce. Jest známo, že maloval svoje obrazy krajinové z paměti, neřídě se podrobně sestavenými studiemi dle skutečného. Silou svého pozorovacího talentu dovedl si právě vštípiti ony rozhodné prvky, jichž bylo potřebí, uměním svým pak dovedl slíti je v celek, aby mohutným koloritem, jehož těžké, přebohaté kontrasty volil s rafinovaným taktem, vyvrcholil obraz do nevyslovitelného básnicky fantastního kouzla. Tak i tu v »lovu Dianině« vidíme ono vyrůstání dojmu a prostředky, jež k němu vedou. »Zuřivý Roland«, jeden z jeho humoristických námětů, dává tušiti onen humor a smích obra, chvějící se v hrdém sevření rtů a dunící z dáli jako bouře v horách. Jest v tom smíchu strašná síla, v jeho

žhavém zvuku létají figury lidské jako mouchy a pod jeho tvrdou patou válejí se ubožáci kramáři po zemi.

Obraz není již ani signován oním matematicky jasným a pravidelným písmem jeho podpisu, ale není jednou — jak kdosi se domníval — z oněch prací, jichž pravost prof. Muther bral v pochybnost.

Obrazy Franse Courtense z Bruselu dokazují svědomité a pečlivé studium, výborné vyjádření nálad počasů a denních dob, tu v barvách ztlumených, tmavých a mlhavých, jinde zase s effekty svítícími a pestrými. Technicky jsou práce tyto znamenity: barvy nanášeny jsou s vervou, ale, řekl bych, uklidněnou, vypočítanou, tak jako voleny jsou většinou motivy nápadné, působící sice brilantním svým zbarvením i formou, v nichž přece najdete kus nucenosti, která zanechává diváka chladným, dávajíc mu stále věděti ono »divácké« stanovisko. Nestrhuje, ale s jistou dosí koketerie a sebepýchy ukazuje svoji krásu. Realistický jest obraz »V kravíně«, na větší distanci až panoramaticky klamaje, náladově silny jsou »sněhová vichřice« šedivým proudem sněhu, v němž jen oranžový terč slunce pohasíná a černé pahýly lodí trčí, nebo »Jitro«, kde veselá zeleň a voda vibrující v růžově modrém světle dobře se doplňují, konečně »Noc« jeden z nejlepších obrazů Courtensových. Není příliš barevný: tma modrého tónu, průsvitná a hluboká, v níž do dálky táhne se řada lodí, s blikajícími žlutavými body lamp — ticho usnulého přístavu, kde jen vlnky tlukou se o boky lodí, to vše vypráví toto plátno s jakýmsi přízvukem tajemného a nemile smutného, skoro příšerného. Jinak většinou jsou tyto obrazy interesantními ukázkami umělecké obratnosti, ovšem že nedivoké a samy sebou spokojené.

Glasgowští, Praze vždy věrní, dostavili se letos opět hojně a přinesli věci nám povědomé i blízké. Zůstávají si věrni, svou intimitou i svou hebkostí koloritu, někoho unavují, někoho svou noblesou opájejí, — vždy přinášejíce díla určitého signa, mnohdy se opakují a i na manýru narazí. Ale věci jako A. Blackova »rybářská ves«, Kayův »ovčák« A. Brownlie-Dochartyho »potok«, »domov«, Terrisovy »červánky« jsou vždy ucelenými, hotovými díly vysokých uměleckých kvalit, jichž studium jest čtením rozkošných básní nebo poslouchánim příjemné, měkké hudby. — Ze sbírky Jana knížete z Liechtensteinu staré slavné pány německé tu máme zastoupeny, ač ne nejlepšími nebo právě nejcharakterističnějšími díly. Defregger, Uhde, velmi pěkný Leibl, Vautier, Hugo Kaufmann, Seitz dívají se tu na vás ze svých zlatých rámů tak nějak fotrovsky, usedle, se svými anekdotami pěkně pořádně namalovanými a jako by si pokyvovali hlavou nad tou spoustou kolem. Ba, vždyť i interpelovanou »Medicinu« Klimtovu tu máme letos. Výklad? Hygiea v předu, odvrácená od spousty nemocných a umírajících těl, v jichž středu smrť proplétá se s hroznou grimasou. A v pruhu

obětí naděje i doutání se nesou, jako bolesti i oddání se smrti, vše v jednom řetěze bez konce a začátku. Proč Hygiea tvrdě odvrací se, bez podání pomoci, strnulá a odpuzující ve své posici a zlatých ornamentech? Tuto otázku těžko zodpověděti. Nelze upříti překrásný kolorit obrazu, jako nádherně bohatý tón, proud splývajících barev, vyznívajících v mohutně dojemném akordu. Malebné, dekorativní bylo cílem tvůrce tohoto obrazu a zcela správně: neboť účelem jeho jest zdobiti strop universitního sálu a jako nástěnná dekorace jest jistě řešen znamenitě.

Pěkná jest kolekce G. Kuehlových pastelů a olejů z Drážďan, Gdánska a Brém, partií vybraných umělcem exquisitních aspirací koloristních a náladových, hlasitě volajících do naší umělecké obce o umělce Prahy, té krásné, malířsky vzácně krásné Prahy, nad jejíž uměleckou slávou stále do výše zdvihají se nádenické motiky a jejíž krása rozpadává se jako prokletá.. Kuehlovy pohledy nutí vzpomínati Prahy, jejíž bohatství, třebas že několik již uměleckých rukou počalo je dobývati, dosud vyváženo není. Není možno tuto ještě z celého ostatního množství vybírati a aspoň u některých se zastavovati: Lepty a litografie Lunoisovy, Zornovy, Lautrecovy, Jean Amanovy, Robbeovy, Segantiniho nebuďtež přehlédnuty, jakož i roztomilé výrobky společných dílen pro umění v řemesle v Mnichově, společnosti The Guild of Handicraft Ltd v Londýně, Argentoru ve Vídni, práce du Boisovy, našeho výborného J. L. Němce, práce Vallgrenovy, Louchetovy a jiných.

O Dánských umělcích nereferuji, odkazuje čtenáře na samostatný článek, jenž uveřejněn bude v »Rozhledech.«

Květen 1903. *K. D. Mráz.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Jestliže rozbor politiky, náboženství, morálky, rodinného života, výchovy, vědy, umění a posléze poměrů hospodářských dovedl nás k výsledkům tak shodným, můžeme uzavírati s pravděpodobností blížící se jistotě, že kdybychom rozbor svůj rozšířili i na jiné, méně podstatné složky národního našeho života, nenalezli bychom žádné úchylky. Tím zjednali jsme si potvrzení prve deduktivně vyvozené pravdy o konvergenci složek společenského útvaru a spolu jsme s to nyní pochopiti přesně smysl výroku, že naše doba je dobou přechodu, přechodu totiž od nižšího útvaru autoritativního k vyššímu, individualistnímu.

Avšak každý přechod, každý pokrok je po jedné stránce své krisí; jak praví Giddings, »pokrok není statkem nesmíšeným; stojí nejen námahu, ale i utrpení« (Zákl. soc. str. 399).

Žádný boj, ani boj vítězný neobejde se bez padlých. Společenský pokrok jest pohybem nesmírně složitým; je to výsledek tření přečetných sil, a tu není jinak možno, nežli že tam, kde je tření nejsilnější, vyskytují se zmrzačené, zraněné nebo docela zničené existence. Čím rychlejší je pokrok, anebo přesněji, čím větší je protiva mezi silami, které tíhnou ku předu, pokrokovými, a těmi, které představují setrvačný život společnosti, konservativními, tím silnější tření, tím více obětí vyžaduje si pokrok. Odtud vyplývá jisté nebezpečí každého radikalismu zejména pro menší národy. Radikalism vnáší vždy příliš mnoho pohybu do společenského organismu, ale příliš mnoho pohybu škodí právě tak jako škodí úplná nehybnost; vydrží-li takové přepjetí sil veliký národ, menšímu může býti osudno. Zde se nám naskytuje příležitost upozornit na fakt, jak zajímavý tak poučný. Bylo opět a opět poukazováno v předchozích rozborech k tomu, že městské obyvatelstvo bývá z pravidla hybnější, pokrokovější než obyvatelstvo venkovské. Nadšenec pokroku bude patrně v tomto zjevu spatřovati superioritu města nad venkovem a bude si přáti, aby venkovské obyvatelstvo nabylo téže čilosti, hybnosti, jedním slovem týchž pokroku příznivých vlastností, jakými se vyznačuje obyvatelstvo městské. Vlastnosti tyto, blíže-li k nim přihlédneme, lze redukovati na jedinou: na větší přizpůsobivost. Čím řidší jest obyvatelstvo (a tento případ jest právě na venkově), tím méně je společenských styků a tím více se takové obyvatelstvo utvrzuje ve svém způsobu života, ve svých zvycích a tradicích, tím konservativnějším, setrvačnějším a tedy méně hybným a přizpůsobivým se stává. Naproti tomu hojné styky společenské v obyvatelstvu hustěji nahromaděném, množství a rozmanitost těchto vztahů nedopouštějí vytvoření pevných forem života a tak stává se městské obyvatelstvo pohyblivějším a změně přístupnějším: v tom právě spočívá jeho superiorita vzhledem k pokroku. Avšak za jistých okolností může setrvačnost venkovského obyvatelstva býti cennější než přizpůsobivost, již shledáváme v obyvatelstvu městském — toť právě úkaz, na který upozorňuji. Důkaz toho podávají dějiny českého národa: v těžkých dobách národní poroby a germanisace byl to právě venkov, který následkem své setrvačnosti, nehybnosti, svého tuhého konservatismu nepodlehl odnárodňujícím vlivům; kdo jim podlehl, byly právě vrstvy pokrokovější.

Než vraťme se ještě k oné stinné stránce pokroku, kterou jsme nazvali krisí. Samovraždy, šílenství, různé zločiny a známky zkaženosti mravní docela i mezi mládeží se objevující, rozvrat života rodinného, defraudace, krise hospodářské, nezaměstnanost a pod., toť vesměs hrubší příznaky této krise. Ale těmi se ona daleko ještě nevyčerpává. Ve všech oborech společenského života, jichžto analysí jsme se dosud zabývali, mohli bychom shledávati chorobné příznaky, jimiž snadno by mohl náš názor

o soudobém stavu společnosti naší býti zakalen. Tu spatřujeme bezradnost politiků, kolísání politických stran a útvarů; zjevy politické nepoctivosti u lidí, kteří v politice hledají prostředek kariéry nebo aspoň popularity, rozeštvanost našeho veřejného života, frásovitost atd.; náboženské farizejství simulující víru, kde jí není a na druhé straně úžasnou pověrečnost (spiritism — Suchodol); »zlomené duše«, rozervané nebo blaseované nedostatkem pevného názoru na svět, nemohoucí se vyznati v chaosu myšlenkových směrů, jimiž tak bohata je naše doba; bezpáteřnost, slabost mravní, objevující se zejména v obtížných situacích; těžký zápas o chléb, zločiny z hladu, stěhování do Ameriky atd. Kdo by dovedl vypočísti jen přibližné všecky ty oběti, jimiž vykupován jest pokrok?

Přihlédáme-li k těmto obětem, posuzujeme-li společnost a běh jejího života jen se stanoviska těchto »obětovaných«, se stanoviska lidí trpících, podléhajících, hynoucích, objeví se nám ovšem obraz společnosti a jejího života velmi temný a pochopíme, proč tito lidé vidí ve společenském životě spíše úpadek nežli pokrok. Jejich názor na život utváří se pesimisticky; podobně pesimisticky utváří se životní názor lidí nadaných přemírou sympatie, poněvadž jejich pozornost jest právě zbystřena jen pro stinné stránky společenského života. Taková je povaha sympatie. S oběma těmito druhy lidí setkáte se tedy nutně ve společnosti dnešní, s pesimisty vychovanými utrpením i s pesimisty sympatie, budou vám mluviti o úpadku společnosti, o příštích válkách nebo revolucích, a je-li jejich názor nábožensky zbarven, budou snad očekávati brzký konec světa.

Ale s vyššího hlediska, se stanoviska celku národa jeví se obraz poněkud jinak. Co záleží na smrti jednotlivce, žije-li národ? Co záleží na bolestech, na útrapách části, je-li celek šťasten? Co záleží na tom, jestliže část milionového zástupu na cestě do budoucnosti únavou klesá, když druhá, větší část jde ku předu? Organism žije, roste — jednotlivé buňky hynou. Jest třeba jen, má-li to být růst, aby převyšoval ztrátu. Při celku společenském platí totéž: krise jest jen tenkráte krisí, úpadkem, není-li vykoupena převahou života, štěstí, či krátce: pokroku.

Proto nemohu viděti v krisi dnešní, jíž nikterak nepopírám, ani neseslabuji (neboť uvedené i neuvedené její příznaky jsou příliš patrny), skutečný úpadek. Jest stínem, ale světla je více. A specielně u nás je současná krise jen únavou po poněkud upřílišeném vzmachu nedávných let, únavou sice, ale spolu sbíráním nových sil.

V. — Po jedné stránce však vyžadují předchozí rozbory ještě doplnění; neboť příliš obecné jejich výrazy mohly by vyjadřovati skoro právě tak stav národa německého, nebo dánského, jako českého. Příčinou toho je fakt dříve dovozený, že společenský pohyb nezastavuje se u národnostních hranic, ale

děje se (aneb alespoň směřuje k tomu, aby se děl) mezinárodně. Čím více pokračuje společnost národů, tím více se jednotlivé její části sbližují a tím více se tedy také národ účastní života národů ostatních. Následkem toho i přítomný kulturní stav českého národa má mnoho společného se stavem národů ostatních, především těch, s nimiž bezprostředně sousedí. V této skutečnosti zakládá se také pravý smysl výroku, že otázka česká je otázkou evropskou; neboť existuje-li společný kulturní stav evropského lidstva, šíří-li se každý popud jako vlna z jednoho místa v šíř i dál, musí nezbytně každému národu v zájmu vlastního jeho pokroku jíti o to, aby pokrokové tendence nabývaly převahy a tudíž také materielní i duševní pokrok českého národa čili příznivé řešení otázky české je v zájmu celé Evropy.

Avšak tím, co kultura toho kterého národa má společného s kulturou národů ostatních, se celý obsah její nevyčerpává, společné ty prvky jsou jen basí, podmalbou, spodní a základní vrstvou, na které se zdvihají jiné vrstvy konkretnější a svéráznější, určitější rysy a barvy, doplňující obraz. Život každého národa má svůj vlastní osobitý spád a rytmus, třeba že i zde nepopíratelně existují jisté tendence nivelisační, směřující k úplnému vyrovnání všech protiv a rozdílů.*)

Dosavadní naše rozbory týkající se hlavně posledního desítiletí našeho života národního přihlížely hlavně k oněm spodním, základním tónům i bude nyní naším úkolem doplniti ve smyslu naznačeném výsledky, k nimž jsme dospěli, ukázati, co v našem kulturním pohybu je svérázného, osobitého, jedinečného. Učiníme tak seč možno krátce.

Tu především namítá se důležité faktum, že déle než jiní národové žili jsme v poroběˇ. Emancipační vlna vyšlá z Francie dotkla se nás ze západoevropských národů poměrně nejpozději a našla nás nejméně připraveny: bylať naše poroba také tužší než u národů jiných (západoevr.) vyjímaje snad jediné Irčany. Byla povahy nejen politické a hospodářské, ale i národnostní a dříve i náboženské. Nejpokročilejší vrstvy národa byly po osudné bitvě bělohorské ze země vypuzeny, kul-

*) Tyto nivelisační tendence mohou za jistých podmínek nabýti takového rázu a takové síly, že jimi i výše naznačené společenství pokrokových zájmů bývá rušeno. Může na př. býti v zájmu některého národa — odnárodnění druhého a poněvadž jedním z nejjistějších prostředků odnárodnění bývá odejmutí kulturních prostředků, tedy může býti — alespoň dočasně — v zájmu onoho národa kulturní zpátečnictví a útlak v druhém. Za doklad mohou nám tu býti Angličané v poměru k Irům, Němci v poměru k nám a Polákům Poznaňským. (Sama Vídeňská „Zeit“ mluvíc o zákazu vyučování polských dítek v mateřštině praví, že to je „ein Verbot von barbarischem Charakter, das fast ohne Beispiel dasteht in der Weltgeschichte!“ — viz týdeník „Zeit“ r. 1903 str. 100). Ale tento způsob surového násilnictví, jaký spatřujeme v případech právě uvedených, je nutně jen přechodný, s pokrokem národů, jak zřejmo z našich výroků o vývoji altruismu, seslabuje se násilnictví i uvnitř jich i oproti národům cizím.

turní prostředky národu násilím odňaty, poněvadž na nich lpělo osudné stigma kacířství a — přiměřeně k názoru tehdejších politiků — i podezření velezrády. Konečně germanisováno zcela zjevně.

První následek krutého tohoto útlaku byl, že jsme se v kultuře poněkud opozdili a že ani dnes nebylo by pravdou tvrditi, že jsme západní národy, jichž vývoj se dál za podmínek daleko příznivějších, dohonili. Přiznati to není nikterak hanbou, neboť opozdění nebylo vinou jen naší ani není důkazem vrozené inferiority, menší kulturní schopnosti rasy slovanské oproti germánské. K takovému důkazu bylo by zajisté třeba i rovnosti podmínek, za nichž se dál vývoj náš a oněch pokročilejších národů, ale toho není: podmínky byly pro nás a pro Slovany vůbec daleko nepříznivější*)

Povaha útlaku, který nás tísnil a z velké části tísní dosud, způsobila, že když jsme se v 19. století počali z něho probírati, přijímal národní náš život ráz především národnostní a pak i politický. Národnostní: po této stránce šlo především o to, dáti národu opět kulturní prostředky a čeliti úsilí germanisačnímu, což bylo hlavním předmětem obrozenských snah do r. 1848: český jazyk byl fetišem tehdejších nadšených vlastenců. Když pak tímto rokem počínal se vlivem kulturních konjunktur probouzeti u nás i život politický, byl přirozeně i tento zabarven národnostně. Politika a to politika národnostní, jazyková zabírá dosud největší část národního našeho úsilí. Dosud nedovedeme si téměř pojem »veřejného života« mysliti jinak než sub specie politiky, národnostní, jazykové politiky — a důsledně, všechny skoro naše »otázky« nabývají tohoto zabarvení. To jest jeden charakteristický rys našeho života, který se, alespoň v takové míře, nevyskytuje nikde jinde.

Dlouhá a těžká poroba měla však i jiné následky na povahu našeho života v 19. století.

Předně, když jsme se probouzeli k životu, byla západní Evropa již daleko napřed, neboť jak praveno již, u ní byl vývoj přirozenější, dál se za menších překážek. Prvním účinkem toho byla závislost naše na cizině: všecky téměř pokrokové vzněty přicházely k nám přes hranice, ze západu, hlavně literaturou. A to dosud. Vzmach devadesátých let byl podnícen hlavně činiteli evropskými**); překladová literatura a

*) Ostatně výtku inferiority vyvrací s dostatek někdejší naše superiorita: doba Karla IV., Husova, Jiřího z Poděbrad . .

**) Vím, že ne pouze jimi; ale věc tato vyžadovala by zvláštní studie, pro kterou však, alespoň po mém soudu, měla-li by býti uspokojivým výkladem zmíněné doby, nenadešel ještě čas. Bude ještě třeba mnoho práce vykonati v sociologii, a hlavně pro sociologii (mám na mysli různá desiderata sociologického bádání, jako dobře organisovanou statistiku a j., o nichž snad někdy promluvím), nežli bude možno přistoupiti k přesnému a úplně uspokojujícímu výkladu nejen českého života, ale i jen tak malého zlomku českého života, jakým byla doba 1890 až r. 1896.

vůbec cizí literatura má dosud velký vliv na literaturu naši a tím i na celý veřejný náš život, jako jej měla od počátku obrození. Toto přejímání z ciziny dusilo poněkud a dusí ještě přirozený rozvoj našich vlastních rasovních a národních pudů — jinými slovy, jest cosi nečeského, vneseného, s naší původní povahou ne docela shodného v našem životě; nevyvíjí se tento pokrok především z nás samých, ale jest k nám vnášen.

Za druhé, předkrok západní civilisace před naší byl příčinou, že jsme příliš rychle snažili se dohoniti, co zameškáno. Náš výšin byl příliš rychlý, chvatný, a tedy poněkud abnormální. A v tom je spolu příčina jisté chorobnosti našeho života v 19. století. Pokrokový výšin netýkal se celku národa, nýbrž jen jeho části a jevil se více v theorii, ve snahách, než ve skutečném uplatnění jich. Tou částí byla zejména mladší inteligence, na kterou působila cizí literatura. Ostatek národa, lid, převahou venkovský lid, neopouštěl příliš chvatně stanovisko, na kterém stál, t. j. zděděný, dlouhou porobou vypěstovaný způsob života, názorů a zvyků. Následkem toho byl rozpor mezi ideály poměrně nepatrné menšiny národa a skutečným stavem většiny národa příliš veliký; ony ideály hleděly příliš daleko ku předu a ti, kdož o nich snili, byli příliš netrpělivi, nežli aby celek národa, málo hybné, setrvačné masy mohly jim stačiti, aby mohly dosti rychle jich dostihnouti. A tak se odehrával nejednou na jevišti českého života následující obraz: naši mladí lidé dychtiví ruchu dívali se přes hranice, t. j. četbou nebo jiným způsobem dovídali se o tamnějším ruchu, o tamnějších ideálech, které si z dálky ovšem ještě více zidealisovali. Byli příliš vznětlivi, aby srovnávajíce s oněmi přeidealisovanými ideály stav svého národa nepocítili jednak hlubokou nespokojenost s tímto stavem, jednak touhu dohonit, rychle dohonit to, v čem dle jejich soudu jsme se opozdili.

Dali se tedy v běh — ale tíže české skutečnosti, o níž neměli tušení a na které ještě lpělo nejedno znamení okovů nedávno a to ještě nedokonale setřesených, byla příliš veliká, příliš těžce se jim věsila na paty, aby je takový chvat záhy neunavil; a tu nastalo dvojí: buď pesimism, kritika pro kritiku, resignace aneb oportunism, přizpůsobení se daným poměrům (»stavěti se na půdu reální skutečnosti« zní teď oblibovaný termin); anebo konečně odtržení se od lidu a pokračování v běhu za ideály, které však za tohoto stavu věcí bylo jen slovnou, theoretickou autosugescí síly, s přídechem planého radikálního don quijotství.*) (P. d.)

*) Různé tyto způsoby východu souvisí s různým způsobem pojímání příčin nezdaru: buď se poznává pravá jeho příčina, totiž opozdilost a malá hybnost lidových mas, poznání toto pak vede při různých individualitách opět k různým výsledkům; u slabších k resignaci nebo pesimismu, u energičtějších k oportunismu; anebo se za příčinu nezdaru pokládá slabost snah — pravá příčina se přehlíží — a odtud radikalism. Tento někdy vyplývá i z naprostého přehlížení neúspěchu.

Pokušení.

Nejmladší ze synů paní Anny Krzywosąd-Nasławské zasvětil se stavu duchovnímu. Od pacholeckých let jevil nezvyklou zálibu v modlitbě, byl tichý, pokorný, nad míru vážný a svatý. Vzdělával se v Římě za dozoru vzdáleného bratrance kardinála, a tamtéž v devatenácti letech ukončil slavně seminář. Poněvadž nemohl, nemaje přiměřených let obdržeti kaplanská svěcení, přišel do rodné země poprvé po mnoha letech a ubytoval se v domě matčině. Bydlel v rohové jizbičce paláce, pusté a vlhké jako žalářní cela, spal na zemi, postil se bez přestání, čítal latinské knihy, bičoval se a pod obnošenou klerikou nosil řemínky. Byl nevýslovně dobrý, příjemný, odpouštějící urážky a velice skromný. Seděl-li, tož na samém kraji křesla, jakoby se bál, že ve chvíli možného nanebevzetí zavadí tělem o stolek, chodil po prstech, jakoby měl pod podešvy sandálů jakési tajůplné drátky chránící jej zemského prachu, mluvil neslýchaně biblicky, stranil se lidí, šeptal modlitby, spatřiv vesnická děvčata. Každého dne před svitáním opouštěl byt a chodil do polí. Tam mohl nejlehčeji nalézti jména Tvůrci, tam tvořila jeho exstatická blouznění nejširší kruhy. Stezkou vyšlapanou středem velikého lánu žita chodíval na odlehlou horu, kde ve stínu sosen skrývala se lesní, na polo zbořená kaplička.

Toho dne šel jak obyčejně. Okolí bylo ještě pohrouženo v noční temno, ačkoli na východě zapalovala se již liliová stuha zábřesku. U kolének žitných stébel visely veliké krůpěje, jimiž byla zmočena cestička, stébla se schylovala pod tíží klasů. Obilí slabě osvětlené třpytem řítilo se jak ohromná vlna k hoře a k lesu, ve který vnikalo zátokami. Vzduch voněl zemí a dozrávajícím obilím, což rozněcuje v člověku vědomí síly, zdraví a mladosti. Ostrý, vlhký dech lesa šel odtud, z té černé hlubiny velikých stromů, po jejichž vrcholcích rozcházel se modravý předsvit. Kněz šel volně, nohy jeho se posouvaly bezvládně, ruku nesl na povrchu žita. U nohou vylétali skřivánci a chocholouši a zapadali hbitě jako kamení do houště obilí.

Svítání se rozlévalo v červánky, vzrostlo jako veliký plamen, osvětlovalo rozsedliny, úvozy a záhyby černých chmur, lenivě ležících nad lesem. Stoleté smrky věnčící okraj hory vyšly z noci nejprve veliké a krásné jako slovanští kněží. Haluze jejich trčely k jasnému blankytu jako ruce vztáhnuté k slunci, které přijde.

Náhle přeplynula nad zemí rychlá vlna: to zavanutí větru ženoucí svítání sletělo s haluzí smrkových zvěstujíc rostlinám, travám a obilí: slunce! Zdálo se, že země se chvěla, že srdce její počíná tlouci. Potom i vítr složil křídla a zavěsil je v prostoru páchnoucím pryskyřicí, chrastím a obilím. Nastala chvíle hrobového ticha, dlouhá a příjemná, nastala ta tajemná minuta předsvitu, kdy rostliny pohlcují uhlík, jak jen mohou. Mladý

kněz měl zrak obrácený k červánkům. Slova modlitby splývala ze srdce na rty, jako splývá míza na kůru sosny, když přijde vesna. Došel ke kapličce, otevřel dvéře sbité kolíky ze šedých destiček a padl na tvář s rozpjatýma rukama před tváří Kristovou, nakreslenou neumělou rukou prostého člověka. Zdálo se, že duše jeho uprchla ze země k nohoum božím. Za chvíli spadnou s očí jeho lístky slepoty, uzří obličej věčného..

Náhle se rozléhá brutálný zpěv mužský:

„Tehdy se's mi, tehdy, Hanko, líbila,
Na poli, když se's, jak labuť bělala..“

Písní té odpovídala jiná, dívčí přicházející z daleka:

„Nebělala já se — košilička lněná,
a ty's Janku myslel, že jsem malovaná!..“

Mládeneček se zdvihl se země a stanul na prahu kapličky. Spatřil vysokého čeledína v košili, bosého, v slaměném klobouku, káceti na kraji lesa jalovce. Vytrhával ze země motykou kořeny, otáčel si ruce větvičkami a vytahoval keře i s hroudami. Stezkou šla dívka nesoucí na plecích břímě chvoje. Kraj sukně zatknula za pas, široká její ramena sbíhala se pod tíží, toliko hlavu pokrytou červeným šátkem nesla vzhůru. Když stanula na záhybu stezky, zastoupil jí kopající cestu, odvázal konce plachty s jejích prsou a položil břímě na zem. Odstrkovala jej rukama, smějíc se.

Kněz si zaslonil dlaněmi oči, leč po chvilce mu ruce spadly, když zavzněla nová jejich píseň, která se v lese odrážela. Byla to divná hudba. Les jak napjatá struna se vlnil udeřením těch dvou hlasů.

Na zahrádce višnička
A v sádečku dvě,
Měl jsem tě rád Hanko víc
Než svět i sebe,
Dával jsem ti na střevíčky
A ty's nechtěla
Byla's tehdy, byla's mladá,
Nerozuměla!..“

Šli dolů obilím, které sáhalo k jich hlavám k sobě nachýleným. Hlavy ty osvětlené ohromnou měděnou koulí, která vyšla nad okraj rozsedliny, jasně se odrážely od šerého žita. Šli dlouho po mezích, pokud jich obilí úplně nezakrylo.

Slzy plynou zpod zavřených víček kněze. Zalomil prudce rukama. Neznámá slova, která volají tesknotu a milostné prosby tisknou se mu na rty.

Mluví je k vidění se slzavýma očima, s dlouhými pletenci dívčích vlasů, které plyne z jakési jeskyně a padá mu na oči. Vznikne v něm jakási síla neznámá, neodpustitelná, dotěrná, mocná, rozkošně sladká a táhne jej v daleký svět. Divoká volnost duše rozpoutala provazy a vzchopí se jak mladý kůň v šíleném běhu..

Po dlouhé chvíli, ve které byl jako spojen s tichem polí a luk, jal se probouzeti z ospalosti. Zatřásla jím náhle jakási

úzkost. Ohlédl se kolem a pozdvihl oči vzhůru k blankytu. Pod stříbrným oblakem vznášel se skřivánek pěje svoji píseň. Myšlenky asketovy běžely za ozvěnou, zrak se zvolna rozjasnil, moc víry zaujala nad ním ztracenou vládu.

»Bože, odpusť mi, odpusť,« šeptaly vybledlé rty.

Přel. Václav Prokop. *Stefan Żeromski.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Oznamuje se, že agitace *v Italii*, zejména mezi studenty přiměly rakouskou vládu zříditi (pro půl miliónu Vlachů) v Terstu při obchodní vysoké škole právnickou fakultu. Mimo to prý zřídí se smíšená fakulta pro vědy a literaturu pro vzdělání všeobecné. Italská irredenta osvědčila se tu jako nepřímý činitel kulturní. Nebot zpráva uvedená rozhlásila se hned na to, kdy v osmi italských městech veřejně byly spáleny prapory rakouských barev a kdy v celé Italii už měsíc se demonstruje tak, že na př. v Římě nepřátelské projevy protirakouské bylo nutno obmeziti vojskem. Za to Slovincům, Rusínům a nám Čechům bude na university čekati. Italské časopisy vládní píší velmi nepřátelsky Rakousku, takže posice Rakouska v trojspolku není závidění hodna, nehledě ani k možnosti srážky s Italií na Balkáně.

Rakousko-Uhersko. Pátý sjezd slovanských novinářů v Plzni 30. květ. až 1. června ukázal, že do zřízení slovanské tiskové kanceláře je ještě tak daleko, jako o sjezdě prvním. Jest to vysvědčení pro novináře málo chvalitebné. Na třetím sjezdě v Dubrovníce uloženo 8. dubna r. 1901, aby sjezd zvolil pro každou slovanskou zemi delegáta, který by se postaral doma o zřízení novinářských výborů jako středisek zpravodajské služby. Sjezd resoluci přijal, ale zapomenul jmenovat delegáty a ani sjezd následující na to nevzpomenul. Tak, ač se již pátý rok pořádají hlučné sjezdy, předplácejí se slovanské listy stále u německých kanceláří a letos 31. května sjezd vyslechl, že prozatím na zřízení slovanské kanceláře pomýšleti nelze. Slovanské listy o ně nestojí a peníze odnikud na ni nejdou. Je sice třeba jen 60 tisíc K, ale sebráno bylo u jednotlivců a okresních výborů u nás teprvé 12 tisíc K, čemu jest se ostatek jen diviti, nebot jest to prostě povinností novin samých, aby si kancelář opatřily. Za to, co dosavadních pět sjezdů už stálo, byla by kancelář světová. Jest to jen Slovanům k hanbě, že co jinde jednotlivci podnikají sami na svou pěst, tu se uvádí s takovou okázalostí a slávou na svět. Letos alespoň schválena volba delegátů a schválen návrh, aby byl sestaven katalog slovinských novinářů a vydán red. J. Kummrem založený slovník slovanských místních jmen. K osnově tiskového zákona přijata chabá resoluce. Odhlasován byl jistě na sjezdech podobných neuskutečnitelný návrh, aby podávány byly výroční zprávy o kulturním a národohospodářském pokroku každého jednotlivého slovanského národa.

Hospodářský. Blíží se nové ukládání *všeobecné daně výdělkové*. Nové dvouleté období, na které se ukládá. I bylo by na čase, aby všichni povolaní činitelé věnovali věci pozornost. Ústrojí nynější všeobecné daně výdělkové, spočívající na zákoně z 25. října 1896. č. 220. ř. z. je následující: Všichni poplatníci rozděleni jsou ve čtyři třídy a to dle výše roční placené daně tak, že ti, kdož platí méně než 60 korun, patří do IV. třídy, kdož platí od 60 K do 300 K do III., kdož od 300 K do 2000 K do II. a kdož přes 2000 K do I. třídy. — Uloží-li se komu, kdo patří do vyšší neb nižší třídy, daň nižší neb vyšší, než jest ta dle které zařazen byl dosud, zařadí se při následujícím ukládání do nižší neb vyšší třídy a to za podmínek v § 12. odst. 2. uvedeného zákona stanovených. Všichni poplatníci I. a II. třídy, kteří bydlí v obvodu jedné a téže ob-

chodní komory, tvoří samostatné společnosti berní, stejně poplatníci III. a IV. třídy v městech a průmyslových místech, majících přes 20.000 obyvatel (vyjma vojsko), pak poplatníci III. a IV. třídy každého politického okresu (okresního hejtmanství). Větší města mohou býti a jsou z nařízení ministra financí rozdělena ve více okresů ukládacích a v každém z nich pak jsou samostatné berní společnosti poplatnické, tak v Praze: Staré město-Josefov, Hradčany-Malá Strana, Holešovice-Bubny, Libeň; Horní Nové Město, Dolní Nové Město-Vyšehrad. Tyto berní společnosti pak stojí tu vlastně v první řadě proti státu, nikoliv jednotliví poplatníci. Jim — těmto společnostem — ukládá vlastně stát, mnoho-li mají na dani výdělkové v tom kterém období zapraviti. Suma ta — kontingent se jí říká — teprvé se rozděluje mezi jednotlivé příslušníky, komisemi z jejich středu volenými dle zvláštní sazby. Kontingent jednotlivých berních společností určuje pro každé období kontingentní komise ve Vídni, která opět nečiní nic jiného nežli že rozdělí (repartuje) říšský kontingent, sumu to všeob. daně výdělkové, zákonem stanovenou, která v celé říši vybrati se má, mezi jednotlivé berní společnosti. Pro toto dělení, vídeňskou kontingentní komisí není však stanovena žádná sazba, není tu žádný klíč, jenom volná úvaha komise té rozhoduje. Dosud ovšem praxe byla ta, že obnos dosavadní daně brán za východiště s menšími změnami ve prospěch neb neprospěch jednotlivých tříd (nehledě k původnímu stanovení kontingentů, které neseno bylo zásadou ulehčiti menším a řídilo se přesnými, v zákoně uvedenými ustanoveními). Avšak i tato praxe, nehledě k tomu, že není nutna, neposkytuje záruk spravedlivého rozdělení daně mezi jednotlivé berní společnosti, zejména pak, při tak různotvárných poměrech v říši, je tu nebezpečí, že ti, kdož více naříkají a se o úlevu hlásí, dojdou spíše vyslyšení než jiní, kteří spíše by zasloužili ohledu, avšak z neznalosti, z nedostatku iniciativy atp. nehlásí se. A přec, nestejná břemena berní mohou býti skrytou prémií pro některé kraje nebo pokutou pro kraje jiné. I mělo by býti jednou z předních našich starostí, aby v tom u nás zavládla rovnováha a nejen u nás, zejména také mezi oběma národnostmi a tu zas, aby slabší náš průmysl nebyl přetěžován a německý snad na jeho újmu protěžován — ale i vůči jiným zemím v říši. Tu by bylo věcí všech samosprávných korporací, mezi nimi hlavně živnostenských společenstev, aby žádostmi za úpravu, kde jí třeba, k tomuto cíli pracovaly, zejména však bylo by třeba, aby tu byl orgán, který by tuto akci ovládal a záměrně řídil, který by znal všechen dostupný materiál, jehož k tomu třeba atd. Máme tu obchodní a živnostenské komory, mohly bychom míti sekci národní rady, avšak stačil by také odborník pracovitý poslanec — ale kam pak s tou flintou! Či se přece někdo najde?

Sociální. *Opatřením proti úrazům v Rakousku* věnován byl v „Zeit" č. 216. zvláštní článek, jehož obsah stručně je asi tento: Ochrana dělníků proti nebezpečím v průmyslových závodech je v Rakousku teprvé od poměrně krátké doby předmětem zákonodárství. Ale i tu § 74. živnostenského řádu, na němž ochrana ta nyní spočívá, neposkytuje jí s dostatek, je to jedno z tolika prázdných rakouských ustanovení: krásně znějící zákon bez garancií provedení, řekněme aspoň: d o s t a t e č n ý c h, neboť úplně bez garancií tu nejsme (§ 188. a 133. a) živ. ř. Důsledek toho je, že dokud nebezpečí provozovací nebyla tak očividna, § 74. žil život téměř nepozorovaný. Stalo se dokonce manchestrovsky liberálním dogmatem, že nebezpečí úrazu nutně s průmyslovým podnikem spojena jsou a boj proti nim že je málo úspěšný. Přišlo však úrazové pojišťování, v němž spatřováno původně jediné možné sociální remedium proti hospodářské nouzi úrazem stižených, ale ukázalo se, že účele tak dosíci nelze, že zkrátka úrazové pojišťování nemůže býti než doplňkem opatření proti úrazům, ne však hlavní věcí. Na 80.000 úrazů v roce a zejména také deficit úrazoven v obnosu 27·3 mil. korun přesvědčily o tom, že opatření proti úrazům, i když by se na ně pohlíželo čistě finančně, musí býti věcí, která se vyplatí a zasluhuje podpor. Byly ovšem dříve již různé snahy podobné, zejména živnostenských inspektorů a úrazoven samých, které

vydaly poučení pro majitele zemědělských strojů („Zeit" uvádí jenom příklady z německých krajů), avšak nevedly k cíli. Přibýváním necvičených dělníků, novými způsoby fabrikace, zvýšenou rychlostí strojů rozmnožila se nebezpečí v podnicích a následek, zejména v létech průmyslového rozmachu byl, že úrazů přibylo, stav dosavadní stával se neudržitelným, zejména když přírůstek rent úrazových byl daleko větší, než úbytek, (jen od r. 1899. do 1900. stoupl počet příjemců rent úrazových o 9000, tak že koncem r. 1900. bylo požívatelů trvalého odškodného 47.920 osob, mužů, žen, dětí) a deficit úrazoven rostl. Přes to nedělo se nic. V Německu za to zákony z r. 1884. a 1887. dáno bylo odborově organisovaným družstevním pojišťovnám, jakož i vykonavacím úřadům právo vydávati předpisy o opatřeních proti úrazům, stejně zemským vládám. Z 61 živnostenských odborných sdružení vydalo 58 takové předpisy, 49 ústavů ustanovilo nad to 134 technických úředníků, kteří mají bdíti nad zachováváním těchto předpisů. Dvě velké sbírky předpisů vydány, jedna od svazu odborových sdružení, druhá od říšského pojišťovacího úřadu. Ale ani zde dobrá vůle nestačila, zejména na zemědělce, jimž sám císař Vilém II. v pruském zemědělském kolegiu musil povinnost jejich v tomto směru výslovně připomenouti. Za to však veliké jsou v Německu pokroky techniky opatření proti úrazům (výstavy v Berlíně 1883., 1886., 1889., Mnichově 1890., Frankfurtě 1901.), způsobené vypisováním cen a bohatou literaturou brožurovou a odborných spisů, nejnověji je tu „stálá výstava pro blaho dělnictva" v Charlottenburgu (od r. 1900. podobná v Mnichově). A tak v Německu přec jen říšská vláda je tak daleko, že bude moci udomácniti v podnicích opatření k ochraně dělnictva, která tu pro každé odvětví průmyslové dávno jsou. V Rakousku schází však dosud i potřebné zásady, dle nichž mělo by býti postupováno. R. 1900. dosazena byla komise, které dáno za úkol, raditi vládě ve všech záležitostech, které týkají se ochrany života a zdraví dělnictva v živnostenských i jiných podnicích, které podléhají povinnosti pojišťovati dle zákonů o úrazovém pojišťování dělníky a úředníky, jež zaměstnávají, zejména pak podávati dobrá zdání o opatřeních proti úrazům a nemocem. Komise tato sice vypracovala návrhy i všeobecných i zvláštních ochranných předpisů pro jednotlivá odvětví podnikání, avšak hotový materiál leží někde v ministerstvu obchodu a podivné jsou osudy, které prodělává. V několika týdnech však končí mandát komise a členové její měli by se ptáti, mají-li nadále býti španělskou stěnou pro dekorativní sociální politiku vlády, za niž se skrývá úřední nečinnost našich sociálně-politických hofrátů, nebo mají-li naléhati na takovou změnu statutu a jednacího řádu komise, která by z tohoto výstavního předmětu učinila „Živoucí orgán pro ztlumení nebezpečí úrazu". To je ovšem štavnatá poklona byrokratickému fortwurtlování, pomůže však? Svého času přece odpověděl sekční šéf p. Jorkasch-Koch v lihovém sboru poradním jednomu českému členu na otázku: „Wozu sind wir eigentlich da" s největším klidem: „Um die Verantwortung zu übernehmen!"

Vídeňská městská rada připravuje IV. sjezd rakouských měst, na němž bude se rokovati 1) aby zavedeno bylo povinné pojišťování proti ohni; 2) aby výdělečné podniky obecní byly osvobozeny od daní; 3) aby státní potravní daň byla ponechána příslušným městům; 4) aby zrevidován byl zákon o příslušnosti obecní a zavedeno bylo pojištění starobní a za neschopnosti k práci; 5) aby náklady za úkony v přenesené působnosti byly hrazeny obcím.

Školský. *Manie zkoušecí.* Byl jsi (z k o u š e n) z dějepisu (latiny, řečtiny atd.)? jest stereotypní otázka, kterou denně vítají rodiče svého gymnasistu, přicházejícího ze školy. Odpověď bývá také stereotypní ano, ne, pan professor dnes přednášel (to jest ani nezkoušel). Přednášení a zkoušení (přednášeného) — zkoušení (přednášeného minulou hodinu) a přednášení (nového, jež se pak „zadává"), tot věčný kolotoč práce školní některých profesorů, ba někdy i celých škol, zejmé-

gymnasií, kde je méně předmětů technických nebo žádný. Ba jsou i případy, že se jen „zadává" a „zkouší", a aby bylo ještě třetí, napřed se z učebnice čte. Bývá pak typ takové hodiny (říkati „vyučovací", bylo by neospravedlněno): zkoušeti, čísti (v učebnici) a zadávati (odtud až potud) nebo „zatrhovati" poznačená místa, „podškrtovati", co se má memorovati — v tom učení se hlavně záleží — a „přeškrtovati", co se má vynechati. Sem tam ještě nějaká poznámka připsaná k učebnému textu nebo do „Poznámek" bývá známkou buď zvláštní horlivosti neb učenosti p. „profesoru" (kdyby mu někdo řekl: pane učitel! hrozně by ho tím urazil. Však on také učitelem není; nikdy neučí, jen přednáší.) Tak to chodí osm a třebas i více let, aby vidět bylo, jak „pitomé" jest známé propovědění latinské „variatio delectat", jemuž a na němž se učí již desítiletí parváni. Zkoušení pravé ovšem jest umění, jest zrovna vrcholem paedagogické umy. Ale nežli se může zkoušeti, musí býti něčemu se naučeno; a aby bylo naučeno, musí tomu býti vyučováno. A ježto tohoto (vy-) tak často nebývá, nemůže býti ani onoho (na-); a pak-li nebylo ani toho, ani onoho, nemůže býti ani — zkoušeno. Co se obyčejně zkoušením býti praví, jest pouhé „vyslýchání", jež dovedou také monitoři žákovští ve škole obecné. K tomu ovšem není třeba paedagogické vědy. A kolik se takovým pseudozkoušením (vyslýcháním) maří v našich školách středních času! Bylo vypočítáno (viz: dr. Schipper, Alte Bildung und moderne Kultur), že každý gymnasijní žák „podstupuje" ročně asi 100 vyzkoušení. To činí pro 400 žáků 40.000 zkoušek. Trvá-li zkouška 3—4 minuty, činí to za rok 2000—2600 hodin. Polovice té doby „promrhané" pro vyučování, vystačila by na naučení se dvěma moderním jazykům (ovšem, že by se jim nesmělo učiti tak jako se učí klasickým: překládáním, slovíčkováním, odříkáváním gramatických pravidel a subtilností atd.) Nedávno se v učitelských (pardon: profesorských) „kruzích" mluvilo dosti o Martinákovi, řediteli gymn. v St. Hradci a prof. tamnější university (Psychologische Untersuchungen über Prüfen und Klassificieren). Ale jak se kruhy ty řídí jeho psychologickými vývody, každý den můžeme nyní pozorovati — na procházce! Kde jaké zákoutí, tam krok za krokem střetáš „dříče" knih, kteří budou zítra — „vyvoláni".

Středověk. Farář modlanský, Pieschel, udal „jménem katolických rodičů" okres. školní radě v Ústí n. Lab., že učitelka Antonyová se ve škole rouhá. Učitelka byla po disciplinárním řízení suspendována a pro přečin rušení náboženství dle § 303. tr. z. obeslána před čtyřčlenný senát kraj. soudu v Litoměřicích. Soud ji však osvobodil. „Provinění" její bylo: 1. že ve škole, když děti se učily vlastní jména rozeznávat od podstatných, žačce, jež uvedla „Svatá panna Marie", řekla, aby první dvě slova si nechala, 2. když farář držel dětem v kostele dvě svíčky křížem nad hlavou, aby prý nedostaly bolest v krku, řekla ve škole, že svíčky nemají moci léčivé a 3. o popeleční středu stírala dětem popel s tváří! Proto byla suspendována a obžalována!

V Brně uveden 1. června v život spolek *Dívčí akademie*, jenž bude se starati, aby na Moravě bylo zřízeno ženské gymnasium. Spolek je dílem hlavně Jednoty učitelek moravských, jíž v čele stojí sl. Wiedermannová.

Ozvuky a paběrky.

Máj v Ml. Boleslavi. Zprávu svého referenta o obchodním podniku Máje v Ml. Boleslavi v předešlém čísle Rozhledů doplňujeme zprávou z Čes. Stráže č. 16.: „Pořadatelstvo, v němž hlavní slovo měl zástupce Máje (dr. Walter) prosilo pivovary o darování piva, mezi nimi i pivovar německého rázu, jenž dal na jevo, jak nemístná jest prosba tato... A při Akademii representoval se Máj prašpatně. Byla to přece Akademie Máje! A koho jste slyšeli: Ignát Herrman po-

věděl humoresku o tom, jak Sv. Čech nemiluje společnost — něco podobného můžete si přečíst každou neděli v „Národ. Listech". Dr. Kronbauer spletl sebe, mladoboleslavské gymnasium, prof. Hradilíka, Smetanu, Kosmonosy, blázinec, své flámy, svou rodinu, šachty své duše, dokonce i své umělecké kredo, které prý dosud nikde neřekl a kterému jsme při nejlepší vůli nerozuměli." — O slč. Heritesově praví referent, že nemluví k srdci, virtuosita její je mrtva, studena, uměleckého prožití a procítění v ní není. Sl. Mattušova má hlas příjemný a deklamaci dokonalou, ale „v druhém vystoupení byla unavena. či má jen tak málo nuancí, že se opakovala?" Zpěv a hra na Akademii beletristů vyplnily přes polovici času a vlastně celou Akademii musily vytrhnout. Tři účinkující nepřijeli, což prý obecenstvo rozladilo (Panýrek, Šmaha, Stech). Že běželo v první řadě o výtěžek a nikoliv o umělecké hody, ukazuje nejenom případ s pivem, nýbrž i vysoké ceny míst (trojnásobně zvýšené) a shánění dárků do buffetu, takže i rodiny dobře situované z inteligence se nad výškou cen pozastavovaly." — Vrchlického přednáška o Danteově Beatrici byla v podstatě dosti učená, ale málo přístupná. Holdování dítek dopadlo komicky a uboze. — V „Mladoboleslavských Listech" psalo se o přítomných Rožkovi, Sekaninovi, Kronbauerovi atd. jako o „národních geniích v krásném umění sešedivělých", ale jejich jména tak si ten list pletl, že jich patrně slyšely „Mladobol. Listy" ve svém životě poprvé. Slovem: Máj výdělkaří jako všickni ti jeho representanti. A výdělkaří nečestně, protože humbukem.

„Za Starou Prahu". Pivovar „u modré štiky", památný dům v Karlově ulici, známý snad každému dobrému Pražanu, byl právě vystěhován, aby propadl krumpáči, u nás vždy vítěznějšímu zlobohu právě v těch místech, kde ho je nejméně třeba. Na místě pivovaru bude se stavěti dům čtyřpatrový. Nevíme, proč u nás si zasednuto zrovna na nejzachovalejší ulice. Není tomu dávno, co v malostranské Míšeňské ulici, jedné z nejudrženějších starým rázem v té krásné čtvrti, při „obnově" domu proti voňavkáři Demartinimu odstraněny lomenice (aniž kompetentní úřad použil svého práva ustanovení stavebního řádu o změně fasady), nová ideálně typická staropražská ulice bude zkažena. Vyjma svatováclavskou záložnu — bohudíky zastrčenou na nejužší místo ulice, takže její architekturu lze pozorovati jen s hvězdárny, nebyla ulice ta ničím rušena v kráse svého uceleného jednotného charakteru. Nyní bude jinak. Na nejchoulostivější místo ulice, povšimněte si. prosím, dobře, jako protějšek úchvatné skupiny vlaské kaple a kostela sv. Klimenta na presbyteři chrámu sv. Salvatora, postaví se čtyřpatrový obytný dům rohový v linii hroznych, nových, sousedních domů ulice Liliové. Nebude-li jeho sloh volen s nejstarostlivějším zřetelem ku stavebně historicky drahocennému okolí a jeho výška sražena na nevyhnutelné minimum, pak lučme se s velebenou ulicí Karlovou, lučme se s její posavadní nádherou a přestaňme tudy voditi cizince v zájmu své vlastní kulturní pověsti. V Německu už od pěti let vydávají si obce s historickou minulostí ustanovení trestná (jichž prostředkem je i vězení) na porušení zachovalých obrazů starého města stavbami, slohem, nátěrem, krytem nebo niveau do historického uličního zákoutí se nehodícími a mají právo absolutního veta (bez ohledu na tak zv. právo soukromého vlastnictví, které se u nás už přes míru povýšilo za nejvyšší instanci) na ochranu i jen charakteru ulic. Netroufáme si ani se ptáti, kdy u nás k podobným výsostným regulativům komuny dojde, ale v tomto jednotlivém případě voláme plni úzkosti: Nedejte nevhodnou snad budovou zahynouti rázu překrásné ulice Karlovy. —*l*—

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskarna narodně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 13. ČERVNA 1903. ČÍSLO 37.

Divadelní krise.

V bezvládném ztrnutí, ve kterém se octl podnik, jemuž se říká česká politika, viděli jsme v poslední dny několik jako by drastickými visicatory vynucených škubnutí, jež měly svět udržeti v blahé víře, že podnik kvete a prospívá na národa roli dědičné. Ačkoliv se jedná o věci dle jména aspoň důležitosti veliké a nebylo nouze o slova, jež třaskala a hřímala jako zákulisní hřímání děl v nějakém operetním obležení Račic, p. t. politiky - a škandálůmilovné české obecenstvo nedalo se strhnouti ani k nadšenému potlesku ani k syčení a představení tolika atrakcemi vystrojeného hrubě si ani nevšímalo. Byla svolána Národní rada — nikdo si toho nevšiml a Národní rada dále zase leží někde v nějakém temném a zaprášeném koutě nehybně a mrtvě, jak ji tam političtí aranžeři s podia svého černokněžnického umění odhodili. V Lidových Novinách byl vypuštěn balónek dohody státoprávních stran o společný klub — číslo úplně selhalo, sem tam trochu pohrdlivého škubnutí hlavou, co si to myslí páni choditi na nás s tak slabými věcmi a dost! Sjezd slovanských žurnalistů — k smíchu! Trochu bolení hlav z panslavistického nadšení pro prazdroj a ještě několik vtipů na slovanskou kancelář — přijetí celkem mrazivé. Jakáž pomoc, sem s parádním číslem: hrozba obstrukcí na říšské radě, rozbití parlamentu, absolutism. Nebesa, tentokrát číslo úplně selhalo! Dokonce jako by záhadným tím obecenstvem projel záchvat netrpělivosti. Co počít? Podnik uvízne na mělčině! S těžkým srdcem sahá ředitelství divadla k těm několika až posud neodolatelným nádherným pantomimám, jež má jen pro zvláštní příležitosti na skladě. Ministr dr. Rezek jako zrádce Nu přece! Na galerii jako by to mládeží trhlo! Radostné ozvalo se zavití, ano dokonce zařičení! Ale energické fuj! zkušenějšího publika mládež zarazilo a umlčelo a v aréně to bouří odporem a smíchem. Na rychlo stlučená pantomima byla velmi mizerně vypravena na naše obecenstvo tak vyhýčkané nádhernými národními pantomimami. Krise, na obzoru prudká divadelní krise!

P.

Židovské a babylonské dějiny stvoření.

II. — Mythologie babylonská vyzřejmí pronikavěji místnějším podáním obsahu a průběhu tvoření světa a jednotlivých v něm bytostí a těles. Praveno v prvé části tohoto náčrtu (str. 844.), že: »Babylonské vypravování o stvoření jest nám známo z řeckého podání Damasciem a Berosem*) a od objevení Georgem Smithem r. 1873 z domácí babylonské tradice. Babylonská báje o stvoření, řečená Babyloňany samými dle počátečných svých slov Enuma eliš, pokládá se v tom tvaru od a syorologů za pocházející z doby kol 2000 př. Kr.; jest tedy půldruhého tisícletí starší nežli biblické vypravování o stvoření**). Báje, původně psaná na sedmi deskách, ještě není zcela úplně známa; ještě minulý rok přibyly nové důležité části; ale souvislost celku lze již zřejmě poznávati***). Obsah těchto desk: První deska (tabulka) obsahuje napřed líčení prapočátku. Byla doba, kdy nebesa a země neměly ještě žádného jména, poněvadž byla toliko voda, kdy praotec Apsû a praměti Tiâmat (t. j. dle Jansena voda sladká a slaná) své vody míchaly, kdy ještě žádný z bohů nebyl vznikl, kdy nebylo vyslovováno ještě žádné jméno, kdy nebyl určen žádný osud; tu teprve se stali bohové; jmenují se Lahmu a Lahamu, Anšar a Kišar, a jako třetí pokolení Anu (Illil-Bêl) a Ea. Dochází pak k roztržce mezi Tiâmatou, mateří bohův, a nově vzniklým světem bohův. Za první fáse toho sporu, kdy se spolčili Apsû, jeho »posel«, Mummu (syn Apsûův?) a Tiâmat, podaří se Eaovi, učiniti Apsûa a Mummua neškodným. Tu pak se pozvédá Tiâmat, aby se pomstila za Apsûa a Mummua a strojí se k boji bohův. Jednu část bohů dostává na svou stranu. Ohromné obludy, obrovské hady, otroky, mloky, štírové lidi, rybí lidi a j., stvoří sobě za pomocníky. Z počtu bohů povznáší Kingua za svého milce a za velitele vojska. Na znamení své hodnosti dostává Kingu »desky osudu«: »Rozkaz tvůj nebudiž měněn; nebuď vrátká úst tvých výpověď!«

Druhá tabule vypravuje, jak se tím způsobem rozpřádá mezi Tiâmatou a bohy válka. Anšar, který má na straně bohů velení, uslyší od Ea o vzpouře Tiâmaty a vysílá napřed Anua; ten se však vrací s nepořízenou. Právě tak také Nudimmut

*) Řecké texty s německými překlady u Zimmerna a Zömmernově a Winklerově díle „Die Keilinschriften und das Alte Testament". 3. vyd. V Berlíně 1902.

**) „Rozhledy" č. 35, str. 842.

***) Poslední úplnou publikací textu jest *Kingovo*, The Seven Tablets of Creation - London 1902. — (Dřívější publikace: Zimmernův převod v Gunkelově díle Schöpfung und Chaos. V Gottinkách 1895. — Delitzsch, Das babilonische Weltschöpfungsepos. V Lipsku 1896. — Jansenův text, převod a komentář v „Keilinschriften Bibliothek" sv. VI. V Berlíně 1900. — Zimmernova stručná zpráva s výklady v „Keilinschriften und das Alte Testament." Gunkel v „Deutsche Rundschau" následuje bytně Zimmerna.

(= Illil-Bêl). Konečně se obrací Anšar na Marduka, syna Eaova. Marduk jest ochoten, podstoupiti Tiâmatu bojem; ale jen tehdy chce býti »mstitelem« bohů, přiznají-li mu v shromáždění bohů pro případ, že zvítězí, vrchní vládu nad bohy a právo, »určovati osudy«.

Třetí deska vypravuje, kterak k tomu shromáždění bohů došlo. Anšar posílá svého posla Gagu k prabohům Lahmu a Lahamu a vzkazuje jim průběh celé události a Mardukovu nabídku: jak jest obyčejem homerických básní, tak se i tu, co se přihodilo, opáčí týmiže slovy. K té zprávě Anšar připojuje výzvu, aby bylo vykonáno, co Marduk chce, aby šel a s mocným nepřítelem se utkal. Tak se bohové sejdou; nejdříve se vystrojí hostina, při níž se bohové patrně po dosavadním zvyku, opíjejí; potom jímají se, určiti Mardukův osud.

O tom vypravuje pak čtvrtá deska: jeho moci nemá býti rovné; povznášeti a ponižovati má býti v jeho ruce; žádný z bohů nemá překračovati jeho hranic! »Marduku, a ty chceš býti naším mstitelem, propůjčujeme tobě panství nad vším mírem«. »Ó pane, kdož tobě důvěřuje, toho života šetřiž; ale bůh, který jal se zlého, toho život zahlaď«. Jeho slovo má býti síly divotvorné a má moci povolávati věci v život a dávati jim mizeti. Na důkaz toho, že sílu takovou skutečně přijal, Marduk dá před bohy zmizeti oděvu a opět se mu objeviti. Když to bohové, jeho otcové, viděli, radovali se a holdovali: Marduk jest králem! Darovali mu královské odznaky a dali se mu odebrati na stezku štěstí.

Pak se vykládá, která se Marduk chystá k boji. Jeho zbraní jsou luk, šíp a toul; od bohů dostal darem »zbraň božskou«; dále má »blesk« a síť, jíž chce obestříti Tiâmatu. Doprovázejí ho řada větrův. Jeho hlavní zbraní jest však abûbu, dle Jensena »spousta světla«: Mardukův boj proti Tiâmatě jest bojem světla proti tmě. Pak vstoupí Marduk na svůj válečný vůz, do něhož jest zapřaženo čtvero hrozných válečných ořův, a vydává se na cestu: v ústech drží amulet a v ruce čarovnou bylinu.

Kinku a ostatní bohové se lekají, jakmile se blíží. Tiâmat však mu čelí a neobrací své šíje. Vzájemné lání předchází boj jako při bojích homerických; Tiâmat vyzývá Marduka a Marduk jí vytýká její zločinnou vzpouru: »postav se, já a ty, budeme bojovati«. Když Tiâmat slova ta uslyšela, zšílela, pozbyla rozumu; přes to staví se v potýkání proti Mardukovi. Marduk však ji obestřel svou sítí, dal vjeti v její otevřenou tlamu vichoru a vstřelil ji v tělo šíp; tak ji dorazil. Pak povrhl její mrtvolu a postavil se na ni. Po té se obrací proti bohům, jejím pomocníkům; polapí je a vrhá do síti; tam sedí spředeni a naplňují svět svým řevem. Také podivné bytosti, které utvořila Tiâmat, svážou provazy. Kinguovi vyrve »desky osudu« a sám si je vkládá na prsa. Pak se bůh vrací k Tiâmatě, rozbíjí jí lebku a krev její dává severáku roznášeti daleko široko. Když to však otcové jeho viděli, radovali se, plesali a dávali mu donášeti dary.

Nyní přichází vlastní zpráva o stvoření: bůh si zkoumavě prohlíží mrtvolu a tvoří umělá díla. Rozhrušuje tělo ve dvé částí; jednu polovici vztyčuje a činí ji stropem, nebesy; zastrčil závoru a postavil tam strážce; jejích vod (t. j. vody pramoře k nebi postavené) aby nevypouštěli, jim přikázal. Následující není zcela jasno; zdá se však, že obsahovalo tvoření země. Tak dává také řecko-babylonská recense Berosova zprávu, že Bêl ženu pramoře rozklál vejpůl a učinil z jedné polovice zemi, z druhé nebe.

Pátá tabule vypravuje o stvoření těles nebeských: líčení, nyní velmi zkomolené, bylo kdysi zvláště podrobné, přiměřeně k vynikajícímu zvláště astronomickému vědění, které měla od pradoby babylonská kultura a v němž byla mistryní všeho světa. Tabule ta na všechen způsob obsahovala také ještě stvoření zvířat; snad i rostlin.

Šestou poznáno poznovu stvoření člověka, které také v babylonském bylo vyvrcholením tvořící činnosti Mardukovy. Člověk jest stvořen, jak vypravuje Berosus, ze země a božské krve. Ku konci desky jsou bohové shromážděni opět v »komnatě osudu«, aby Marduka velebili. Zvelebování to obsahuje deska sedmá.

Mimo tuto báji jeví ještě řada vypravování, kteráž obměňují podobné motivy; také jsou neřídká vyobrazení, která představují mnohými variacemi bytost chaosu samu nebo v boji s bohem světla atd., mezi nimi zvláště velkolepá reliefní výtvarnina z paláce Assurnasirpala v Nimrud-Kelachu *), kteráž ovšem nepředstavuje právě Mardukova boje proti Tiâmatě, nýbrž nějaký podobný výjev.

Babylonský epos o tvoření jest esthetickým účinkem pramohutnou básní, plnou náruživostí a pestrých barev, dle našeho pociťování krásna, pocházejícího od Řekův, sice příliš křiklavou a groteskní, ale přece i pro nás s účinkem unášejícím. Doba před stvořením světa vyličuje se tu (jako jinde v podobných bájích) jako nejhroznější zima, které svět vůbec zažil: déšť proudí s nebes a zaplavuje zemi vodami bohatou, a s vodou zároveň vládne tma. Tak kdysi měla správu Tiâmat, pramoře, a (dle Berosa) tma. Hrůzyplný dojem, který činí Maos, ozřejmujeme si mythologickým způsobem, představujíce sobě pramoře, ano se hemží hroznými obludami. Počátek jara, kdy ještě zápasí spolu světlo a tma, zobrazuje se jako nerozhodnutý dosud boj vyšších bohů proti Tiâmatě, až konečně vzniká Marduk, bůh jarního slunce, a obdržuje vítězství. Pak počíná Mardukova vláda a tvoření světa. Svět však, to jest pointou báje, již zachoval i Berosus, stvořen jest způsobem tím, že Marduk rozklene Tiâmatu ve dví. K.

---

*) Též u Delitzsche (První přednáška) uveřejněno. Vyobrazení u Delitzsche jsou příliš drobná.

Po Smetanově týdnu.

Umělecký a výchovný význam cyklického provádění děl jednoho nebo více hudebních skladatelů náležejících téže nebo různým dobám bylo by zbytečno na tomto místě dokazovati, kde zřetele vývojové v umění vždy byly jedním z předních bodů, o které se posuzování všech uměleckých zjevů ať produktivních ať reproduktivních otáčelo. I Smetanův týden přes jeho základní vady mohli jsme vítati z těchto příčin. Dnes však, když zavřely se bez hluku vlny nad jeho osudy a přehlížeti máme výsledky práce, jež za daných poměrů skytala zajisté mnoho obtíží, aniž však okolnosti povahou věci nezaviněné měly míti právo, aby vydávány byly za podnik již o sobě, dle vlastní podstaty neobyčejný a namáhavý — nemůžeme se ubrániti mnohému, co neosvětluje příznivě snahy a cíle stejně jako výsledky toho českého uměleckého podniku.

Vzpomínka, že teprve po třech letech a to ještě neúplně mohl chef opery Národního divadla pan Kovařovic uskutečniti jediný ze slibů, k nimž marně byly připínány sny zkušených českých hudebníků o novém životě a květu naší zpěvohry, je sama pro poměry hudební posledního tříletí zpěvoherního skoro typickou. Byla totiž zvláštní methoda, v okamžiku repertoirových úzkostí ukazovati na práci obrozující dílo Smetanovo, která však nedodělala se ani toho nepoměrně laciného úspěchu, aby za tři leta nastudovány byly všechny zpěvohry Smetanovy, tedy i »Čertova stěna«, za to však dovedla stlačovati životní stupeň a tím i stupeň výkonnosti operního ústavu na nízkou míru, která je jeho zvláštností. Smetanovo dílo po zásluze sice stálo v popředí, ale uměle utlačovalo mnohé, jež má stejné právo býti provozováno: míním tím zejmena dílo Fibichovo. A když konečně mělo dojíti k souhrnému provedení jeho cyklickému, ukázala se práce let nedostatečnou.

Zdá se mi, jako by ani si nebývalo uvědomeno významu, jaký každá umělecká manifestace v českém rámci míti musí, aby bylo ji nazvati oprávněnou. Pro naše poměry každý takový podnik je bojovným doma i na venek a v první řadě tedy po něm žádati třeba úplnou pohotovost a vyzbrojenost. Smetanovým cyklem měl býti podán doklad nejen vývoje svérázu díla Smetanova, nýbrž i průkaz o umělecké výši jeho reprodukce, při čem tato podmiňuje ono. Příklad osvětlí snad rázem nedostatečnost pravého názoru o těchto nezbytných předpokladech cyklu; představení »Dalibora« snížilo míru umělecké výkonnosti tak, že k nejslabšímu provedení tohoto díla na př. ve vídeňské dvorní opeře ani zdaleka nelze je přirovnati; a přec na české zpěvoherní scéně, pro kterou Smetana zápasil a trpěl, máme právo žádati vesměs dobrá provedení jeho děl. Příčiny nezdaru v tomto i jiných případech jsou na snadě: způsob, jakým celý cyklus byl budován, byl stavbou na písku. S konečným chvatem rozmetány mnohé úlohy k novému studiu do

nových rukou, pracováno nervosně, jako by šlo o úkol, jehož každá složka musí býti znova přepracována a přec málo času k tomu zbývá, a výsledek se dostavil v dokonalém zmatku a předčasné unavené pokleslosti. Praxe, které se správa opery přidržela, pomohla ubíti cyklus umělecky. Bylo nejen nespravedlivo a libovolné, ale ohrozilo a zdolalo umělecký význam cyklu, že nejskvělejší postavy zpěvoher provedených, viděli jsme primitivně tvořeny od umělců, kteří nebyli povoláni býti jejich representanty při provedení cyklickém, kdežto práva ne sice psaná, ale za to tím vřeleji cítěná umělců povolaných odstrčena: příčin, proč ten či onen byl nově vyvoleným, těžko by bylo se dopátrati; libovůle zná jen direktivu záliby nebo zvrácené představy. Smíme-li doufati vůbec, že správa opery zmoudří ze svých nedobrých zkušeností, máme za nezbytné říci otevřeně, že podobný cyklus Smetanův rok co rok prováděný stal by se nesmazatelnou skvrnou české zpěvohry.

Smetanův cyklus úplný musí se státi ozdobou našeho hudebního života, květem lásky a porozumění k dílu genia, propagátorem kulturního proudu z díla toho pramenícího. Musí býti vybudován na neporušené umělecké tradici, na zkušenostech a právech umělců k dílu jimi spolutvořenému, nikoli na libovůli dalekosáhlých, charakteru díla a psychologii jeho vzniku odporujících změnách či úpravách (»Braniboři v Čechách«) nebo přemísťování (v závěrečném koncertě cyklus symfonických básní »Má vlast«), na provedení nedostatečném po stránce hudební a pěvecké. Podmínkou ovšem je zároveň, aby v čele podniku stál muž, který by si byl vědom svého úkolu a své zodpovědnosti za jeho výsledek nejen slovy vytištěnými, v rozmluvách konaných v šeré dálce tří let, nýbrž i skutkem, předpokládajícím porozumění hudební, zkušenosti a úctu k dílu prováděnému, neboť to jsou vlastnosti, kterých bylo nám těžce nyní postrádati.

Pak bude moci býti splněn úkol další, vedle uměleckého i úkol výchovný. Nelze se nezmíniti o nápadném zjevu, který důsledně provázel celý cyklus: v obecenstvu jakoby utuchl zájem o Smetanovo umělecké dílo. Tíž lidé, kteří náležejí do počtu několika set z širšího kruhu Smetanova, dostavovali se k slavnostním večerům, ostatně nebylo lze nabyti přesvědčení, že by se kruh ten byl za několik let rozšířil. A přec umělecké dílo Smetavovo musí se nám státi kvasem všudy přítomným a všude působícím k správnému vytčení cest našeho veřejného hudebního života, musí se státi kulturní složkou českého uměním interesovaného ducha. Cyklické provedení jeho děl musí se státi českým Bayreutem, populárním, nikoho nevylučujícím a paprskovitě šířícím světlo uměleckého ideálu svého tvůrce.

Tyto požadavky musí však cele splniti budoucnost, když letošní pokus úplně selhal. *Dr. E. Hoffer.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

Ovšem byly různé variace tohoto děje: vizme některé z nich.

Nejprve z oboru politiky. Je jisto, že lid náš velmi málo politicky myslí a žije; je dosud příliš uvyklý býti ovládán. Kdo tedy dělá u nás politiku? Vždy to byla část inteligence; poněvadž ji však nemohla dělati sama, byly idee politické do lidu vnášeny, či lépe ani ne tak idee jako prostý požadavek jít k volbě a volit Petra nebo Pavla. Nuže za tohoto stavu věcí je pozoruhodno, že naše politické ideály, t. j. politické ideály nepatrného počtu lidí inteligentních a polointeligentních pnuly se hodně vysoko. To je jedna věc. Za druhé je pozoruhodno, že tito političtí nadšenci neznali lidu. V jejich řečích a v žurnálech až do dnes paraduje bodrý uvědomělý lid, jehož předním zájmem je dosažení odňatých mu historických práv a který je hotov nasaditi vše za tato práva, vždyť je to lid pamětlivý bývalé slávy, svých předků, Husitů a schopný obnoviti tuto slávu.. Takovéhoto však lidu ve skutečnosti u nás nebylo a není. (Přiznávám se ostatně, že ten skutečný lid se všemi svými nedostatky je mi milejší než tento papírový, právě že tento je papírový jen, tam ten živý.) Politika česká pracovala tedy s ilusí, s ilusí tím vzdálenější pravdy, čím radikálnější byla ona politika. Obé spolu souvisí: politika, zejména politika radikální potřebovala této iluse, sice by nebývala vůbec možna; kdyby česká politika (zvláště v minulosti) chtěla stavěti jen na lidu skutečném, nebývala by, pravím opětně a s důrazem, možna, poněvadž tento lid politicky nežil, vždyť teprve nyní počínají se objevovati v něm záblesky politického probouzení! Ale zároveň tento rozpor iluse a skutečnosti způsoboval, že česká politika byla čímsi ve vzduchu se vznášejícím, lidu cizím. To se ani dnes ještě úplně nepoznává. Dosud je mezi politiky našimi dosti lidí, kteří nevystřízliveli ze své iluse; na př. posl. Choc prohlásil před nedávnem, že rolnictvo české je živel eminentně statoprávní. (Je povšimnutí hodno, že posl. Choc je v politice jedním z nejradikálnějších.) Ale vizme další pochod. Rozpor iluse a skutečnosti nemohl se nadlouho utajiti, tím méně, poněvadž intervenovaly i jiné příčiny. Nejenom že lid byl a je politicky pasivní, ale také jiné překážky, které brání uskutečnění našich politických ideálů, byly příliš mocny. Co následovalo? Co musilo následovati? Buď větší ještě zpovrchnění politiky, buď oportunism, t. j. upuštění od radikálních ideálů, aneb aspoň poodložení jich (čili rozdělení politického programu na program budoucnosti a program aktuální, poslanec Pacák 31. ledna 1903*). Touto cestou brala se politika staročeská. Jí

*) Čas od času obracel se zřetel od ideálů ke skutečnosti, t. j. k životu a povaze našeho lidu a ozývalo se heslo: upravovati tuto skutečnost, uvědomovat lid, drobná práce. Tento program propagovali

ubírala se také politika mladočeská: kdysi upřímně radikální, vedli Mladočeši od éry Badeniho politiku neupřímně radikální a povrchní, dnes pak plují v oportunismu, čili »staví se na půdu reálné skutečnosti« (vyslovují-li tento — po mém soudu velice správný — požadavek dnes samy mladočeské listy, není to nepřímým doznáním, že dosavadní politika jejich visela ve vzduchu?). Radikální státoprávníci byli od samého počátku stranou povrchní a nezměnili se dosud; zajímavý však a poučný pohled poskytuje strana radikálně pokroková. Její program je vyznačen názvem; chtěla pokrok, radikální pokrok ve všech směrech: politické prohloubení, povznesení kulturní úrovně lidu, boj proti klerikalismu, zlepšení školství atd. Avšak tato ideálnost byla tuze daleko před danou skutečností a v příkrém rozporu s ní, takže tato poslední blížila se pokrokovým ideálům jen velmi zvolna, tak zvolna, že se snadno mohlo zdáti, že se jim vůbec neblíží. Ideály jsou, zejména jsou-li od přítomnosti a jejích podmínek příliš vzdáleny, předmětem, o němž se sní, mluví a píše. Radikální pokrokáři činili toto všecko: psali, vydávali Lid, Ruch a jiné publikace, řečnili. Ale lid, zdálo se, zůstával nehybný. Publikací nečetl, do schůzí a přednášek nechodil, žil svůj po otcích zděděný způsob života nedávných nevolníků. A četl-li publikace, vyslechl-li přednášku, nestal se proto ještě uvědomělým; náraz byl v poměru k síle jeho zvyků příliš sláb, aby jimi otřásl. Nepravím, že tato činnost neměla vůbec významu; měla a to takový, jaký jen míti mohla za daného stavu věcí, ale tento význam a úspěch nestačil příliš nedočkavým a horkokrevným jednotlivcům z radikálně-pokrokové strany. V Osvětě lidu v únoru 1903 dokazuje p. Alois Hain, že se část strany rad. pokrokové odchýlila od původního programu, že pluje směrem k rad. státoprávníkům, že povrchní. Je tomu vskutku tak. Bývalý všestranný radikalism vyhrocuje se, opouštěje (alespoň v praxi když ne v theorii) ostatní části svého programu, v radikalism pouze státoprávnický. A p. Alois Hain sám? Možno říci, že se také staví — ač jinak a lépe než Mladočeši — »na půdu reálné skutečnosti«.

Vizme jiný příklad, z jiného oboru. Literární revoluci, boj za ideál nového umění s takovým enthusiasmem podniknutý v letech devadesátých t. zv. mladou kritikou. Vznikl zcela tak, jak nahoře psáno: naši mladí lidé dychtiví ruchu patřili přes hranice atd. Bilanci dalšího jeho vývoje podává F. V. Krejčí v loňském ročníku Rozhledů: je z ní vidět, že pyšné ideály prvního vzmachu hodně se setřely. Povšechně lze říci, že literární hnutí vybíhá hlavně ve dvě fronty: v radikální, od života odříznutý l'art pour l'artism a v přiblížení se »starým« (tedy zase: stavění se na půdu reálné skutečnosti).

---

hlavně realisté a do nedávna strana rad.-pokroková. I tento způsob nazírání vyplýval z poznání rozporu mezi našimi ideály a skutečností, z poznání potřeby upravovat nejprve podmínky pro dosažení ideálních cílů.

Učitelstvo. Vezměte do ruky jeho tisk z let 1895—7; jaké ideály! Jaké nadšení pro reformu výchovy, jak intensivně pociťována potřeba vyššího vzdělání atd.! A dnes — nejsme již svědky počínajícího ochabování, smiřování se s daným stavem, takže se namanuje otázka, co zbude zítra ze všech těch ideálů?

Než dosti příkladů. Špatně by mi rozuměl, kdo by se domníval, že tu obviňuji. Nikoliv; konstatuji pouze fakta, která z uvedených premis chápu sociologicky jakožto nutná a po většině nikterak politování hodná. Prozatím mi jde o formuli, která by vyjadřovala a shrnovala to, co tyto zjevy mají společného a podstatného. Můžeme říci, že náš život veřejný vyznačoval se a vyznačuje dosud občasnými záchvaty radikalismu, čilého, svěžího ruchu a následujícími na to dobami ústupu, reakce. Asi od roku 1896 prožíváme takovouto dobu ústupu (název: ‚úpadek' byl by tuším příliš silný), který se u mnohých jeví jako únava, přesycení kritikou a znechucení veřejného života. Uvedený rok má ovšem účelem jen přibližnou orientaci časovou, určitým, pevným datem býti nemůže, poněvadž ústup nedál se všude najednou, ale tu dříve, jinde později dle nejvýš složité rozmanitosti poměrů a individualit. Nutno však doložiti ještě, že uvedená formule neplatí stejnou měrou o všech vrstvách obyvatelstva, nýbrž hlavně o těch, jež jsme označili za pokrokové (tedy hlavně o části inteligence): lid na příklad i přes úpadek (zde se nerozpakuji již užiti tohoto slova) vedoucích politických stran postupoval a postupuje svým hlemýždím, ale stálým krokem (i politicky) v před. Ale docela z formule té vyňat není: hnutí agrární, protižidovské, a jiné zjevy ukazují, že i životní pohyb lidových mass děje se v rytmech jí odpovídajících, ale střídání je tu méně časté a méně výrazné než u vrstev ‚pokrokových'.

Tato nestálost, toto střídání se radikálních výšinů s únavou jest tím, co bychom mohli nazvati ‚francouzským' rázem našeho života národního; tak soudí i p. Jozífek. Jednostranným však zdá se mi jeho výklad těchto úkazů katolicismem jakožto jedinou základní příčinou. Co se především Francouzů týká, nestálost jejich politického a vůbec veřejného života má svůj kořen v samém rasovním, národním jejich temperamentu, který jest ostatně u všech jižních (t. j. jižnímu, ale ne docela tropickému podnebí staletým pobytem přizpůsobených) národů navzájem velice podobný. Jest to temperament emoční. Emoční temperament nepřipouští vytvoření pevných forem životních, pevných zvyků, musí tudíž v zájmu pospolitého života býti něčím držen na úzdě, krocen. Odtud politický i náboženský autoritativism; katolicism není tedy příčina, ale následek; katolicism (a když ne ten, tedy jiná forma náboženská podobné povahy) je nutným postulátem jižní povahy, na jejíž půdě se ostatně katolicism vytvořil v ten ráz, který nyní má*); jinak by také bylo

*) Emoční temperament podléhá vznětům a znesnadňuje takto u člověka vývoj sebevlády. Z této příčiny lze jej označiti také jakožto

nepochopitelno, proč se reformace neujala v románském obyvatelstvu a pravděpodobně nikdy neujme. Emoční temperamenty mohou v pevný sociální útvar býti přivedeny jedině autoritou, proti které se ovšem za každé příležitosti budou bouřiti. Odtud každé nebezpečí války anebo rozháranost vnitřní, překročila-li jistou míru, vyvolá diktaturu, a každý mír a blahobyt ji svrhne (— obyčejně však jen proto, aby ji nahradil novou, byť všelijak maskovanou, třeba republikánsky); každé národní neštěstí, každá živelní pohroma vžene lid do chrámů a každý blahobyt je rozmete (obyčejně však jen proto, aby je nahradil jinými, Pantheony, Musei, kult náboženský kultem genia, umění atd.).

Jest otázka, zda-li náš národní temperament nepodobá se poněkud francouzskému, jižnímu. Zda-li fakt (ne sice úplně zjištěný, ale velice pravděpodobný), že germánské plémě žilo déle v severním, chladném podnebí a lépe se mu tudíž přizpůsobilo nežli slovanské, které z jižních, teplejších končin vyšlo později, nezůstavil jistých stop v povaze ras. Ale to jsou ovšem otázky, na něž dáti odpověď úplně spolehlivou, je dnes při nejmenším velmi obtížno *); tolik však z nich vysvítá, že vedle katolicismu a před ním jest ještě jisté neznámé x (původní, zděděný charakter), které má vliv na jednotlivé rysy dnešního života národního. Mimo to katolicism byl sice jednou, ale ne jedinou z forem útlaku, který na nás po 2 století plnou tíží doléhal; vykládati tedy ráz dnešního života národního pouze

---

objektivistický. Projevy jeho možno sledovati ve všech složkách románské kultury. Kult formy, sloh, umění zrodily se na půdě románské; nesouvisí to s jistými známkami katolicismu, na př. s jeho vyvinutým obřadnictvím, s jeho často připomínaným uměleckým rázem, pro který i Zola dává katolicismu přednost před protestantismem? Co znamená objektivistický temperament ve vědě, můžeme poznati snadno, srovnáme-li románská vědecká díla (příbuzných neb stejných oborů) na př. s anglickými. Francouz není schopen klidné, trpělivé úvahy; jest i ve vědě umělcem. Duchaplnost, formální dokonalost, podivuhodně bystré postihování a charakteristika fakt, pravé dohadování se závěrů a pod., toť některé znaky francouzské tvorby vědecké, oproti níž tu stojí trpělivá, těžkopádností a zdlouhavostí svou únavná, ale železně logická práce dejme tomu Spencerova, Millova atd. O bližší výklad a rozbor tohoto objektivismu a jeho souvislosti s katolicismem pokusil jsem se v netištěném dosud svém spise o sociologii abstraktní.

*) Přes to zůstává pravděpodobno, že původní charakter slovanský, v němž kotví také český, drží jaksi střed mezi románským (jižním) a germánským (severním). Připomenutí zasluhují na tomto místě i tyto zjevy z naší minulosti: předně vznětlivost, s jakou se ujaly u nás na počátku 15. století ideje Husovy a s jakou se rozšířily i na jiné obory sociálního života (srovnej zejména sociální živel v nauce Táborské); této vznětlivosti a resolučnosti nebylo u Germánských národů, když tyto přijaly reformaci v 16. století. Za druhé, záhy na to se dostaviv ochablost a hledání opory jinde: strana „mírných kališníků", Lipany, kompaktáta, vyslanectva k papeži, do Byzance, k Rusům. Toho také nebylo u germánských národů přijavších reformaci; osvědčily se houževnatější. Tento rozdíl je patrně zakotven v rozdílu národních povah: u nás ve větší vznětlivosti, která právě vede k výraznému rytmickému střídání dob vzmachu až revolučního a pak zase ochablosti, u národů germánských ve větší, ale za to houževnatější zdlouhavosti,

jím znamená nejen opomíjeti ono neznámé x, ale také opomíjeti ostatní formy útlaku, čili bráti partem pro toto (část za celek) Odvolávati se na českou reformaci, není taktéž docela přesvědčivé, poněvadž není známo, co by se z ní na české půdě bylo vyvinulo, kdyby jí býval ponechán průběh docela volný.

Z premis tuto uvedených vysvítá tuším zcela jasně a s logickou nutností, že »otázka česká« není otázkou jen náboženskou; ale že to jest otázka 1. jak působiti na zděděný charakter českých lidí (jaké změny v něm provésti) a 2. jakým způsobem (tempem i methodou) odstraňovati přežilé formy útlaku (z nichž jednou je také katol.), aby dosaženo bylo národních cílů, které se nám zdají žádoucí a které není ovšem dovoleno stanoviti libovolně, ale s použitím nejúplnějších a nejpřesnějších znalostí a) přítomného stavu národa a jeho potřeb, b) podmínek a směru jeho vývoje, c) zákonů společenského vývoje vůbec. Ale o tom budeme moci promluviti teprve v praktické části své studie; tu také nalezneme příležitost vyslovit se o stanovisku těch, kteří vidouce v české otázce otázku především náboženskou, chtí ji řešiti taktéž nábožensky. (P. d.)

Ivan Cankar.

Jeden ze vzácných našich jihoslovanských spisovatelů, ryze slovinská duše, žijící ve Vídni a tam ve velkém městě bolestně a ironicky tvořící své plody, jež oddaně podává svému národu.

Jeden z těch vzácných našich spisovatelů, kteří jsou tím větší, čím lépe známe dnešní západní produkci. Naše spisovatele můžeme teprve tehdy spravedlivě oceniti a vůbec správně pochopiti, až když poznáme poměry jejich vlastí. Musíme se sníženi k těm malicherným a tragickým poměrům, zájmům a zápasům, pozorovati ten chaos, ve kterém jsou tančící hvězdy tak malé a bez lesku — a pak teprve nalezneme relativní měřítko. Teprve v této relativnosti jsou naši spisovatelé velcí — vyjma řídké jednotlivce, jako ku př. básník Kranjčević. U Cankara můžeme býti docela objektivní — je velkým pro každého, i pro toho, jenž nemá ani ponětí o jeho národu a poměrech, jenž ho prostě vidí jako jedničku, individuum. Ovšem, pozorujeme-li jej relativně, máme-li vedle objektivního měřítka na mysli i trudné poměry národu, ze kterého vyšel, pak je nám Cankar ještě větším. On první postřehl krásnou synthesu mezi uměleckými požadavky Západu, národními motivy a individuelním spracováním. Viděl a pochopil moderní snažení v umění a nemohl zůstati při naivní a neumělecké formě svých kolegů. Je příliš výrazná individualita, příliš silný a neodvislý charakter, aby svým pracem nevtiskl pečeť svého ducha a myšlení. Celá pak jeho bytost mocně je zakořeněna v jeho národu, rozehnal své kořání v jeho půdě, ale nedal se spoutati mělkým idea-

lismem a prázdným nadšením, nýbrž vysoce vyrost nad tyto poměry i ostře ohledal dobré a zlé.

Svou vlast miluje nade všechno. V pustém okolí cizáckého veleměsta sní o ní. Tak ji miluje, že jí až nenávidí, že k vůli jejím hříchům z celé duše jí opovrhuje. Je příliš kritický a analytický, aby neviděl mnohé a mnohé její vady. Žuří ve své bezmocné samotě, poněvadž nevědomky cítí, že východu není. Problém malého národu a — velkých jeho synů? Je asi osudem takového nárůdku, že prostě nechápe své velké lidi — mezi ním a nimi musí vzniknout osudná propast. Hrdina nejnovější Cankarovy povídky »Tujci« pod tíhou toho problému hledá smrt ve vlnách. Národ nechce takových synů, on všechno niveluje: »Po poli sráží kosa jednotlivce a klas, jenž příliš vysoko vyrostl, ztratí pyšnou hlavu.«

V takové situaci rodí se velicí odpadlíci anebo bezmocní satyrikové. Cankar jest příliš sentimentální, aby byl nešel mezi druhé. Proto jeho práce je jen kritika, zoufalý bezmocný odpor na bezpočetné rány a bolesti, žíravá ironie, řízný sarkasm. V mimořádných poměrech mění se tak mimořádně každý projev velkého citu. Tak miluje své lidi, že ještě v nejtěžším tupení vždy má na mysli jen jejich hříchy, je šťastný, může-li se aspoň tím zabývat, vždyť je to také kus jeho národu! Z dobrovolné emigrace, z objektivní dálky pozoruje ten smutný kaleidoskop, přichází domů a nabízí ironicky a sarkasticky své zraněné teplé srdce — a doma tupě se naň dívají nebo surovými poznámkami rozdírají jeho zkrvavělé srdce..

V tom je dost příbuzný Chrvatu S. Kranjčeviću a Čechu V. Dykovi. Kranjčević je básníkem ohromného vzletu, hledá útěchu svému zklamání, zoufalosti a sarkasmu ve velkých problémech všehomíru a přírody, je širší a vyšší nad Cankara, jenž zůstal ve formách dnešního realního života, — oba jsou pak silnější, neklidnější a barbarštější nad Dyka, jenž již ze subtilného sarkasmu přechází v unavenou, kontemplativní resignaci.

Cankar je prvním, nejsilnějším a veskrze moderním satyrikem slovanského jihu. Nejsilnějším proto, poněvadž volně a bezohledně se unáší svými city, moderní proto, poněvadž mimořádně šťastně dovedl spojit umění s tendencí. Jedno bez druhého není. Čistokrevný esthét a příliš citlivý člověk jako on mohl nalézti tuto šťastnou synthesu. A to ho vysoce vyzdvihuje nade všechny naše tendenční neumělce a nudné utilitáře a didaktiky. Proň je všechno tendenční, celý život, všechny příběhy, on jenom podloží své zrcádko, aby každý viděl svůj přísérný obličej.. K tomu ještě přichází jeho skvělá psychologie, v mistrné formě umí zachytiti nejsubtilnější a nejskrytější záchvěje duše.

Cankar patří k nejmladší slovinské generaci, jež nastoupla po vášnivých zápasech naturalismu. Psal doposud verše, povídky menší a větší a dramata. Básně jeho většinou mají ráz

dosti povrchního a všedního pro slovinské dnešní básnictví tak charakteristického naivního a ironisujícího sentimentalismu, dramata však vzdor povídkářské šířce vynikají mocnou akcí a dramatickou dynamikou. Ale jeho nejvlastnějším polem jest asi povídka; o tom vypravují dvě jeho doposud vydané knihy: »Vinjete« a »Knjiga za lahkomiselne ljudi« (nákl. L. Schwentnera, Lublaň), z které poslední přinášíme jednu ukázku. Nejnovější jeho delší povídka »Tujci«, kterou kromě ostatních vydala loni »Matice Slovínská«, jakoby zvěstovala novou fási jeho plodné práce, jakoby zvěstovala klidnější, méně revolucionářskou, méně sarkastickou, ale více prohloubenou a myšlenkovou epochu. Či je to první příznak smíření s poměry anebo začátek pronikavějšího a aktivnějšího působení? Přál bych sympathickému spisovateli to poslední.

V Praze, v květnu 1903. *Vladimír Jelovšek.*

Zlosyn.

Chystal jsem se k vysokému hodnostáři pro vstupenku. Bylo v předvečer toho slavného dne, který očekávali tisíce v zimniční nedočkavosti. Také já byl nervosní a zvlášť jsem se bál, aby mně nikdo nepředešel.

Přišel jsem zrovna v pravou chvíli, vstupenka již byla pro mne uchystána. O pět minut později byl by ji shrábl hodnostářův pan domácí, jenž se proto na mne ukrutně zlobil, až zčervenal a nadmul svou tvář. Bylo na něm vidět, že ho stihlo něco hrozného a bylo mi ho líto.

Hodnostář mi ve své blahosklonnosti nabídl doutník a takto jsme seděli a kouřili. Měl mě rád, poněvadž věděl, že jsem znamenitý člověk a že šilhám za jeho dceruškou. Nechával nás někdy o samotě v pokoji, tak že jsem mohl učiniti s ní všechno, co by mi bylo zrovna padlo na mysl. Jsem však v takových věcech velice morální, vyvolal bych bůh ví jaké nepříjemnosti a hodnostář byl báječně zadlužen.

Rozmlouvali jsme moudře a věcně o zlosynu Maslinovi, kterého již očekával provaz, aby se na něm vesele zahoupal.

Ale co vlastně zamýšlel? rozjímal hodnostář. V čem mu tihle lidé překáželi? Děti, ženy, všechno zabíjel a vraždil. Dávil jich jenom tak mimochodem, jen aby měl z toho radost! A ani nemocen nebyl.

Opravdu, je to ošklivé! rozzlobil jsem se. Kdyby mu lidé překáželi, kdyby usedali k jeho stolu — ano, řekněme, kdyby byl zabil jednoho.. nebo dva.. Nikdo by nic neřekl. Ale takto..

Hodnostář poněkud rozmýšlel. Čelo skládalo se ve vrásky a kouř svého doutníku podržel v ústech, tak že se mu napjala tvář.

Tahle věc mi nejde do hlavy — ale již mi zdaleka svítá. Rozumím a nerozumím.. Ovšem že nemocen nebyl, — kdo pak je vůbec nemocen a konečně co je to vlastně nemoc? Není moudře usuzovati o věcech s tohoto hlediska! Není-li docela jedno, zabije-li mne člověk s nosem červeným, anebo jiný s bledým a žádnou bradavkou na něm? Všechno jsou jenom vnější různosti. Lidé beztoho ani nemohou míti stejný mozek. Je nemocen, náchylen k zločinnému řádění, proto že není zodpovědeň za své hříchy.. hloupost! Každý člověk náchylen je k tomu či onomu! Já, ku příkladu, toužím za povýšením, za nějakou hvězdičkou v knoflíkové dírce a nebál bych se žádné hříšné denunciace, jen abych podrazil člověka, jenž by mi nešikovně stál v cestě. A všickni jsou takoví, všickni mají tu nebo jinou manii a všickni jsou proto hříšni, poněvadž odstrkávají, podrážejí, ošizují a zabíjí ty, kdož jim nešikovně stojí v cestě. A hleďte, Košutu, vraha, strčili do blázince, Maslina budou věšet, mne a Vás nehodlají ani strčit do blázince ani povýšit provazem..

Toť prospěšné — docela v pořádku!

Ovšem že v pořádku, — pro mne a pro Vás. Pro Maslina však není.. Hleďte, kolik je jich, jež se lísáním a brutalitou vyšplhají k vysokým hodnostem, a není zákonu, jenž by jich pro tu brutalitu trestal, docela klidně a poctivě jednají podle své náchylnosti i dosahují cíle. Také Maslin oddal se své náchylnosti, byl brutální — a věší ho! Je to spravedlivé?

Ten rozdíl je divný..

Ať ho nechají, aby vraždil! Nechť jde světem svou cestou. Je to vůbec směšné, že omezují lidskou náchylnost a moc, ale když již ji omezují, nechť tak činí se vším, ne jen jistým druhem náchylnosti náležejícím jistému druhu lidí. Každá náchylnost škodí, jenom mrtvý člověk neškodí žádnému — nechť tedy je každá svobodna anebo každá omezena. Rozlišovat, vybírat, toť strannické a nespravedlivé.

Je to hnusné, pravda! Skoro mne již přesvědčil. A smál se tak měkce a vlídně.

Vybírají ze strachu, z nízké bojácnosti a závisti. Ano, ze závisti, toť hlavně. Co pak myslíte, že zavřeli Maslina, vraha, aby ho potrestali pro jeho skutky a aby ho polepšili? Ne, co jim je po těch lidech, které Maslin zabil, kdo pak pláče nad jejich rovy? Aby se polepšil? Udělá tak, jako ten, jenž ještě v poslední chvíli pod provazem obrátil záda knězi a vykonal něco velmi neslušného. Jeho moc zavřeli, pane!

Hodnostář poněkud se naklonil i podíval se mi sladce do očí: Proč dnes není velkých lidí, heroů, o jakých se dočítáme v dějepisu dávných dob? Proto, poněvadž je to zapovězeno. Krista by dnes na kříž nepřibili, zavřeli by ho hezky hned ze začátku. Věci nynější urovnány jsou dnes pro prostředně moudré, prostředně mocné, prostředně poctivé lidi. Všechno je hezky

znivelisováno. Po poli sráží kosa jednotlivce, a klas, jenž vyrostl příliš vysoko, ztrácí smělou hlavu. Děsná nuda!

Ano, nuda! — Také na jeho rtech vznikl nudný výraz a nosem zakroutil, že kníry zavlály.

Přírodní, bezohlednou moc zavírají a pronásledují. Ó pane, dějiny velkých mužů jsou zpečetěny — finis! Už žádného Krista, žádného Husa, žádného Napoleona. Lidé jsou stále menší, stále prostředněji moudří, prostředněji mocní, prostředněji poctiví. Nemýlím-li se, jsou si dokonce také zevně stále podobnější. Nadejde okamžik, pane, kdy bratr nebude znát bratra, ženich nevěstu, rozejdou se na cestě, nikdy se již nepotkají. Nos bude stejný nosu! —

Ale Maslin, dovolte, nebyl heroem!

Jak pak ne? Vnější efekt jeho mocné vůle byl ovšem poněkud jiný než ku př. u Napoleona. Ale co to dokazuje? Kdyby byl Maslin jinak vychován, kdyby byl žil v jiných poměrech, kdo ví, jakou cestu by byla nastoupila jeho veliká, bezohledná moc. Takto jenom zabíjel a vraždil..

Bude to asi osud..

Nějak smutně bylo mi kolem srdce. Také hodnostář se zadumal. Díval se ke stropu a v jeho očích bylo lze čísti, že se zabýval řešením Maslinova problemu. Mluvil snad jenom proto, aby mu mezi mluvením, nahodile vysloveným slovem zableskla myšlenka.. Ale zamávl rukou; myšlenky se mu asi rozplynuly, zamlžily a hledal tedy nadarmo.

Divný člověk, ten hodnostář. Bylo v něm něco, co se nikdy na jeho tváři neukázalo, sotva někdy zavzlyklo nejasně v jeho slovech. Konal své povinnosti, jak se sluší a všickni ho ctili. Nikdy se neopíjel, ale toužil za vyznamenáním. Byl čirá skromnost a slušnost, ale já bych nechtěl, aby můj život byl jakkoli odvislý od něho, vždy bych se bál, aby se v něm neprobudilo zvíře, jež bylo v něm, jež ho hlodalo, a jež se chvílemi neočekávaně v něm protahovalo jako ve snách.

Ztemnělo se a má nedočkavost a rozčílení rostlo. Na cestě, v hospodách a kavárnách mluvilo se o Maslinovi. Žasly nad jeho hroznými činy a všichni měli velkou radost a uspokojení, že ho zastihne zasloužený trest. Něco dětinského, pěkného bylo v té radosti a spokojenosti. Černé strašidlo zahoupe se na provaze, vyplázne jazyk; černé, zločinné strašidlo, jež obcházelo s velkou sekerou a strašilo hodné děti. Strašidla jsou všemohoucí; kolik je jich, tolik je rukou neúprosného osudu; člověk mu nemůže utéci, nemůže se před ním schovati; přijde o půlnoci, skrze trojnásobné zamčené dvéře, sáhne pod postel a přitáhne ubohého tvora za nohu.. Maličký, směšný a bezmocný je člověk vůči němu, nemůže hýbati prstem, ani prosit nemůže; jenom vzlyká a se třese. Ó, jak jsem někdy toužíval, abych se stal tak mocným strašidlem a strašil děti velkou sekerou!..

A strašidlo bude viset! Také z časopisů smála se sladká radost, že bude viset. Popisovaly zevrubně všechny jeho hrozné

činy, nezapomněly ničeho; a s dětinskou zvědavostí, jež byla pomísena nevědomým obdivem a zřejmě ještě měla na sobě stopy přestálého strachu, hovořily o vedlejších a docela nedůležitých okolnostech a přetřásaly je svědomitě a starostlivě jako důležité prvky dějinných událostí. Celý život Maslina, od dětských košilek až do kalhot zlosyna, rozestřel se široce před námi. Seznali jsme celý život a působení lidí, jež s Maslinem obcovali anebo během let náhodou přišli s ním do styku. Kdyby mě byl někdy na cestě požádal o oheň, slyšeli by také můj život a ten nebo onen časopis přinesl by dokonce mou podobiznu. Bylo vidět, že Maslinova díla jsou velká a že byl sám velmi důležit. Ale nade vším třpytila se čistá, jarní záře: Bude viset! Tak jako zatřpytila po celé maličké, strachem se chvějící Evropě toho dne, když malý Wellington kousnul pod koleno velkého Napoleona. Dějinné události se opakují..

Přežil jsem tenkrát divnou noc. Toulal jsem se po městě pozdě ve tmě, nešel jsem domů ani do hospody. Všechno již utichlo, když jsem lehl a jaké divné věci přišly mi ve snu! Všechno letělo kolem, nikdy jsem již neviděl tolik a tak pestrých věcí najednou. V okamžiku obešel jsem svět, seznámil se s tisíci lidí, prožil jistě devateronásobný život. Bizarní život ve velkých, tvrdých rysech, bez vysílených a nudných odstínů, jichž je pln vezdejší život. Tak sní člověk v předvečer důležitých příběhů, poněvadž teprve po takových snech je způsobilý pro ně a na ně připraven: jeho oči jsou zvyklé na velké kontury, na groteskní barvy, nic jich nepřekvapuje. Nadešel den, jakých jsem málo viděl ve svém životě. Jako by černé sukno plápolalo ve vzduchu. Hodnostář již byl ustrojen i šli jsme mlčky. Slunce svítilo na cestě, po střechách. Když jsme se octli u velkého, šedého stavení, jež se rozprostíralo jako začarované město mezi čtverými cestami, bylo tam již plno lidí. Davem tlačili se páni v černých šatech, to byli vyvolení; dámám zakázali vstup a tady se jich hemžilo na sta. Něžné, bledé tváře, holubičí očička, drobounké ručičky, koukající zvědavě a dojemně pod bílými krajkami anebo bojácně se skrývající v napjatých rukavičkách. Měl jsem s nimi soucit, rád bych jim byl otevřel dvéře. Jak by se tlačily, věrné holubičky, vlahooké hrdličky, přes černý most, na černé nádvoří, pod provaz, na schody, k němu, aby se dotkly jeho rukou, jeho těla, aby v sladké touze zaťaly třpytné nehty v jeho šťavnaté, zločinné maso, aby zakously ostré bílé zoubky v tlusté zločinné rty a třásly se i skvěly — věrné holubičky, vlahooké hrdličky — holubičím strachem i holubičí chtivostí..

Lomozem se zavřely dvéře. Bylo k půl sedmé, chvíle se blížila. Hodnostář a já byli jsme téměř poslední, skoro nás zachytli dveřmi. Nádvoří bylo nabyto, velké, řádní nádvoří. Na všech čtyřech stranách vypínaly se zdi; zamřížená okna vzhlížila dolu prázdně a tupě. Jen na straně, odkud dopadal široký slunečný pruh, bylo okno otevřeno a dívala se skrz mříž ku-

latá plešatá hlava. Až vysoko, u samé střechy vyskočilo slunce, dopadlo jenom několika paprsky na protější zeď, ale dole bylo ještě všechno zahaleno ve tmě a vlhkost. Několik mladých kaštanů rostlo v řadě přes nádvoří, — ubohé, mladé kaštany! Bylo na nich vidět, že zavřeny jsou pro vědy; kvítky byly jalové, listí zaprášeno a viselo vysíleno, jako vymačkáno.

Ode dveří až k popravišti stáli vojáci ve dvou dlouhých řadách. Tváře jejich byly vážné a surové. Za nimi tlačilo se obecenstvo, samí černě a starostlivě ošacení lidé, převážně hodnostáři. Obecní radové byli téměř všickni, také starostu a oba jeho náměstky bylo vidět. Starosta byl ve fraku i v bílých rukavičkách, silný zlatý řetěz visel mu kolem krku; také náměstkové měli řetězy, ale poněkud tenčí a menší. Ale dokonce starosta nestál v popředí; nejlepší místa, odkud přesně dalo se přehlédnouti celé popraviště, zaujali vysocí hodnostáři v uniformách, s dlouhými šavlemi v pozlacených pouzdrech s pozlacenými rukojetmi.

V tom fádním nádvoří byla v této chvíli duše a ruka člověčenstva. Nejvyšší duchovní, světské a vojenské mocnosti vybraly si sedadla na podnoží popraviště; popraviště bylo ústředním bodem, z něhož vycházely paprsky mocností, zákonu, pořádku a morálky do nejzazších končin vlastí..

Čekali jsme nedočkavě; třásli jsme se sladkou zimnicí. Mluvili jsme tichounce, jako v kostele.

Přišel kat, zvolna kráčel mezi řadami vojáků. Viděl jsem jenom část jeho rudé, široké tváře až do malých, hustých knírů, pak vysoký cylindr. Vítr zavlál obecenstvem, zašumělo, zachvělo se.

Já nic nevidím! — vykřikl někdo za mnou. Ohlédnem se: sestárlá tvář, kozí brada, kulaté jiskřivé oči jako dvě zelené sklovité koule; frak a bílé rukavičky. — Já nic nevidím, nechte mě ku předu! — Znovu se tlačil dál. Také on by byl slušný kat, jenom ruce nemá tak široké, třebas dostatečně svalnaté. Také on by uchopil, stočil, přitiskl všechno v jednom okamžiku.

— Vždyť já také nic nevidím! Nerýpejte, k čertu! — Zavalitý člověk, tlusté tváře, zakalených očí; frak a bílé rukavičky. Také on by byl slušný kat a ruce měl široké.

Pohnutí rostlo. Viděli jsme jen katův cylindr v dálce nad hlavami, nic jiného. Strach nás opanoval, veliký, mocný; nohy se chvěly a slzy zalily kde jaké oko.

— Nechte mě ku předu, k čertu! Já nic nevidím! Nerýpejte, sakra!

Tlačili jsme se sem a tam, valili se na pravo a na levo, a vojáci stáli klidně a jejich tváře byly vážné a surové.

Vítr zavlál mocněji, zašumělo hlasitěji a zachvělo. Dvéře sebou škubly, krky se vytáhly, oči vypoulily. Tváře byly děsné: nadmuté, zarudlé, křečovité; tři sta katů stálo na nádvoří. Všichni nevědomky a z vnitřního popudu svlékli rukavičky a

stáhli prsty jako drápy. Někdo, jenž stál za mnou, zahrabal své drápy do mého boku, a já tak stejně svému hodnostáři, jenž však asi necítil, poněvadž se neohlédl. Kdyby byl někdo v té chvíli vyslovil nerozvážné slovo, vřítil by se jeden na druhého a stalo se velké vraždění: nebe by zarudlo, kaštany okamžitě uschly, potok krve svlažil šedý písek nádvoří a vytékal černým mostem. Ale nikdo nevyslovil toho nerozvážného slova.

Výkřiky z mačkanice. Štíhlý člověk se světlou hvězdou na prsou — nemýlím-li se, pan rada zemského soudu B. — vyšvihl se na kaštan, plazil šikovnými nožkami a zasedl mezi prašné větve; kalhoty vyhrnuly se mu nahoru, bylo viděti pestré punčochy. Ostatní dívali se naň závistným a nenávistným pohledem; za chvíli byly všechny kaštany obsazeny hodnostáři; fraky visely jako bizarné černé květy; na vrchol nejvyššího kaštanu zasedl židovský žurnalista a bylo vidět, jakoby ze stromu rostla kozobradá a šilhavá tvář.

Ticho.

Otevřely se dvéře, objevil se on. Někdo mě rýpnul vší silou a takto jsem se dostal do první řady, hned za vojáky. Přišel v průvodu tlustého kněze, dvou policajtů a ještě dvou černě oděných pánů. Všichni byli velmi vážní, neohlédli se ani jednou.

Prohlédl jsem ho dopodrobna. Člověk prostřední postavy, širokých plecí, poněkud kulhavý. Neštovicemi posetá tvář byla stejně šedé barvy jako hladce oholená hlava. Díval se malýma vodnatýma očima lhostejně, jako by se ho všechno ani netýkalo, a tlusté rty opovržlivě se napjaly a zakřivily. Tak kulhal, nedívaje se na žádnou stranu. Kněz nese v ruce krucifix. Šli pozvolna, kráčeli slavnostně mimo špalír vojáků jako svaté procesí.

Všechna krvelačnost naše zmizela v tom okamžiku; nebylo ani jednoho, jenž by mu zatrhl drápy do obličeje. Kolena nám se zachvěla, vlezla by do sebe před jeho majestátem. Živé strašidlo ukázalo se dětem a děti se zhrozily. Nikdy již bych nechtěl zažít takovou chvíli jako byla tato. Seznali jsme všickni, že jsme bojácni, malomyslni, slaboští a usmrkaní kluci; hodnostáři styděli se za své fraky a hvězdičky; nejraději by se všichni schovali. Rostl, vypjal se, malíkem kdyby mávl, padlo by nás deset a sta. A ještě nebylo konce, ještě pořád stál tam v celém svém hrůzostrašném majestátu, veliký a mocný. Začněte! zakřikl někdo z davu ve smrtelném úžasu. Možná, že vykřikl já sám: mráz mně švihl po obličeji a nohy se mně mocně chvěly.

Ale bylo již pozdě. On mávnul jako velitel rukou, několikrát zamrkal okem a vztyčil hlavu, jako ji tyčí král, když velí svým neposlušným otrokům.

Kat smeknul cylindr a hluboce se poklonil; na hlavě se mu zaleskla pleš. Poklonil se také tlustý kněz a jeho široká pleš také se zaleskla, stejně poklonili se oni dva černě oděni páni.

Potom sestoupil zvolna s popraviště a kráčel špalírem vojáků. Vojáci salutovali a jejich tváře byly vážné a surové jako dříve. Kráčel zvolna, kulhal poněkud méně, a přece zvedlo se pravé rámě o něco více než levé. Hlavu měl vysoko vztyčenou, díval se milostivě, ale velmi majestátně, levou ruku měl poněkud komediantsky upřenou o bok, a tři prsty pravice zastrčil do vesty na prsou. Tak zvolna kulhal a vznešeně kráčel špalírem.

Všichni jsme se hluboce skláněli, abychom mu prokázali poctu a schovali se ze strachu, ze studu, z poznání své nicotnosti. Kaštany se zachvěly, zachvěly se na nich černí hodnostářové a třásli se strachem, aby se náhodou na ně neohlédl.

Už dávno byl zmizel za černým mostem na cestě, a ještě pořád jsme stáli jako zkamenělí a skláněli do pasu. Tak stálo na nádvoří, na podnoží popraviště tři sta hodnostářů ve fraku a s vyznamenáními, zástupci církevních a světských mocností. Nad nimi, s vrcholu nejvyššího kaštanu, boulily se tupě oči žurnalisty.

Autor. přel. ze slovinského V. Jelovšek. *Ivan Cankar.*

Literatura, umění, věda.

Výstava děl a obrazů pro dětský věk. Umělecko-průmyslové museum opatřilo nám náhradou za berlínskou výstavu r. 1901 „Die Kunst im Leben des Kindes“, jež má pro nás ten zvláštní význam, že stala se popudem podobných podniků našich, jednak ze svého, jednak ze sbírek soukromých a hlavně ze sbírek rakouských museí uměleckých výstavku obrazův a ilustrovaných knih pro děti a ji od 30. května do 21. června zdarma otevřelo obecenstvu. Jsou tu obrázkové knihy i obrazy pro děti a obrazy z dětského života od malířů a ilustratorů českých, německých, francouzských, anglických, ruských, holandských, japonských a Angličana H. Rinka kniha povídek a tradic Eskymáků, jež autor za svého pobytu mezi nimi sebral a ilustracemi z rodinného jich života opatřil. Ze sbírek je ovšem největší česká. Jsou tu knížky z minulého století švabachem tištěné, buď výhradně pro děti (kohoutky s abecedou, orbis pictus), jednak běžné z počátku 19. věku knihy zábavné, jako čtení o Rožmberkovi, o Megeře, o čtyřech synech Haymonových, o Jenovefě, Eulenspiglovi, Ezopovi, o krásné Karolíně, kteráž za časů císaře Napoleona jakožto obršt ve vojně sloužila, o rytířích v blánickém vrchu a j., jež dovedly pobaviti dorostlé i děti. Většina těchto knížek jest ozdobena starými renesančními dřevořezbami ze 16. století. Ačkoliv knížky ty do literatury dětské vlastně nepatří, přece bylo zcela na místě, že je uměl. průmysl. museum do výstavky přibralo. Viděti na nich, že vědomá snaha mluviti k dětem jich vlastní řečí, není starší několika desítiletí, jakož studium dětské psychologie a psychologie vychovatelské jest data ještě novějšího. Před tím bylo dítě „člověk v malém“ a dělilo se s dorostlými o četbu i ilustrace, at jim rozumělo či nic. Tím nechci říci, že by dítě na tom bylo nějak zle bývalo. Byla to výchova do jisté míry spartánská s požadavky bezohlednými nerci-li nehoráznými, ale nebyla bez zdravého jádra. Vyprahlá poušť literatury dětské nastává počátkem druhé polovice minulého století, kdy zdokonalením knihtisku a reprodukcí zinkografických bylo tak snadno ve velkém vyráběti zvláštní literaturu pro děti, s nasládlými mravoučnými povídkami a klinkavými verši, jež byly zdobeny ulízanými a bezvýraznými obrázky. Začíná to

již Pečírkovými překlady Nieritze a za krátko zasypává trh literární výrobky tak ubohými a prázdnými, jimž se bezvýznamností zcela rovnají i ilustratoři. Kdo si netroufal s plody ducha svého na světlo pravého umění, dobyl lacino vavřínů a slávy v literatuře pro děti. Zillich, Hetteš, Muttich, Bíza, Černý, Oliva, Hudeček a j. nestačí dodávati ilustrace k mikulášskému a vánočnímu trhu a špatný knihkupec, který by se odbytem knížek pro děti o těchto příležitostech nebyl dal zlákati, aby také zkusil nakladatelské štěstí a nebyl něco dětského naložil. Jsme pořád ještě v plném rozkvětu této periody, třebas již se ohlašují jednotlivě a po různu díla opravdu umělecká. V suchoparu tom činí náš M. Aleš po několik desetiletí skoro sám jako hora mezi trpasličími vrstevníky. Přístupný dětem svojí technikou a námětem svých kreseb tak vroucně hovořících k dětským srdcím, dovede je rázem chytiti a upoutati případnou karakteristikou svých karikatur (figurky ke komediím vydaným Storchem, zvlášť bohatá sbírka naklad. Šimáčkova) a svěžím smíchem svého dobrosrdečného humoru. Máme vedle Alše i výtvory Svobodovy, Kroupovy, Ženíškovy (znamenité Zvířátka a Petrovští), Manesovy, ale Aleš zůstává po celé minulé století pravým a jediným ilustratorem pro děti. Teprve v novém tomto století hlásí se o palmu nové a silné talenty. První a nejvyšší místo patří mezi nimi Jos. Wenigovi, jenž ilustracemi k pohádkám vydaným u Kočího rázem vyšinul se na moderního ilustratora, virtuosně ovládajícího umění jednoduchých kontrastů a silných kontur, nejpřiměřenější dětské fantasii a chápavosti. K němu druží se V. Preissig svými Broučky a Scheiner povídkou o Kikibrovi. Ve všech třech dostalo se nám z nenadání tak výborných ilustratorů pro děti, že můžeme se těšiti nadějemi nejlepšími. Z umělců starší doby jest nám zmíniti se ještě o Barvitiovi (tři kresby dětských výjevů z façady Lannovy villy v Bubenči a dětské divadélko vystaveny), o biblických kresbách Tkadlíkových, Führichových. Nejbohatší po českých je sbírka ilustratorů německých. Máme tu již Chodowieckého ilustrace, známé Mnichovské Bilderbogen, výborné Düsseldorfské Jugendalbum, geniální karikatury W. Busche, Gerlachovy Jugendbücher, kresby Thomovy, Richtrovy, Schwindovy, Pleschovy a Specktrovy a nejnověji silnou vůní německé národní individuality rázem pozornost zabavující knížky Jungbrunnen. Na zdích visí klasicky dokonalé obrazy pro školní síně od Kallmorgena, Myrbacha, Georgi a především Volkmanna, ideálního v jednoduchosti a plastice svých obrazů, jenž opravdu je obdařen kouzelným proutkem, jímž otevírá fantasii a citu dětí nesmírné poklady čisté a vznešené krásy. Růsti pod záštitou takových obrazů jest požehnáním a talismanem ochraňujícím, karakter člověka od trivialit i nízkostí světa po celý život. Rozměry výstavy nedopouštějí, aby nám předveden byl stejně bohatě jako Němců i vývoj umění pro děti národů ostatních. Tu bylo se omeziti jen na několik čelných ukázek. Z Angličanů jest četnými ukázkami předveden W. Crane, tvůrce ilustračního umění pro děti, jenž nejen v Anglii, ale i v Německu, Francii a hlavně v Rusku byl zářivým sluncem, jehož paprsky vykouzlily zcela nové květy umění národního. Vedle Cranea upoutají něžné symfonie barev Greenewayové a ilustrace H. Summera, Caldecotta, Sowerby a Woodroffa. Ukázky francouzského umění máme od Rivièra, Monvela, Leflera, Caran d'Ache, Martholda. Knížka o Napoleonovi pro děti Le grand Napoléon des petits enfants je čistě francouzská, vervní a sršící espritem a sarkasmem. Maně se nám tu dere na mysl, co by se u nás stalo tomu smělci, jenž by některého z našich národních maličkých Napoleonův nakreslil dětem v situacích tak lidských, jak to učinil ilustrator francouzský! Holanďan van Hoytema obveseluje děti nádhernými kohouty a jeho soudruhy na dvorech. Několik pěkných japonských knih s ilustracemi (zvířata domácí, polní, ilustrace k pohádkám) vystavuje museum, opatřivši si je koupí v Německu, kdež, jak se zdá, po „hunském tažení“ jest trh hojně zásoben výtvory východoasijskými všeho druhu. Tím stručně zmíniv se o záslužném podniku musea doporučuji každému, kdo může, aby si do výstavy zašel (v Sanytrové ulici, proti

Rudolfinu). O základních požadavcích na literaturu a ilustrace pro děti napsal jsem několik slov v Životě (15. t. m.), kam čtenáře odkazuji.
J. P.

„Praha“. Dvacet pět barevných obrazů Václava Jansy, vydal B. Kočí v Praze, použiv k lacinému albu původních štočků, které měl z velkého díla „Stará Praha“. Album stojí pouze 5 K.

A. Boudy „Rostlina v dekorativním umění“. Díl II. Listy p. Boudovy dělí se ve studie přírodní a komposice dle těchto studií, k použití v uměleckém průmyslu. Předlohy mají býti pokládány za návod, kterak každý sám svým způsobem má prováděti rostlinné studie i aplikace jich. Značně na prospěch jsou tu autorovy pokyny, kterých barev na jednotlivých listech bylo použito. Studie dle přírody — jsou to magnolie, kolokasie, šafrán, slunečnice, brambořík, a cinerarie — krásou barev, jednoduchou technikou kresby a malby řadí se po bok studiím z dílu prvního. Reprodukce jsou krásné. Jemné krytí barev, pečlivě zharmonované odstíny a vystižení techniky autorovy jsou dokonalé. Díl tento obsahuje 12 listů a stojí 20 K v nakladatelství B. Kočího v Praze.

Letní byty. Pro ty, kdož hledají letní pobyt, vydala Národní Jednota Severočeská knížku o 48 stranách s popisy 80 obcí na pomezí národnostním, severovýchodu, severu a severozápadu Čech, příhodných pro letní pobyt. Jsou v ní uvedeny: vzdálenost od nádraží a pošty, počet bytů, cena, zda možno vařiti v kuchyni nebo nutno se stravovati v hostinci, kde lze nakoupiti potraviny, jaká je pitná voda, jak je postaráno o koupání, kde je lékař a lékárna atd. — Knížku „Letní sídla“ koupiti lze v kanceláři Národní Jednoty Severočeské, Praha, Ferdin. třída 33 za 30 hal., poštou za 36 hal.

Nové knihy. Z *přírodovědy* vyšlo: J. Gregora Stručný nerostopis v přehledu a téhož Tabulky nerostopisné, J. Polívky Názorná květena zemí koruny české dospěla k seš. 64. a Brehmova Života zvířat vyd. 3. k seš. 48. — Zvlášť hojně je opatřena populární *lékařská* a *zdravotnická* liter. Dědictví Komenského vydalo Dr. L. Burgersteina Nové směry v hygieně vyučování a učitelského povolání, v Tučkově Bibliotéce vyšel Dr. V. Waltera Tabák, Dr. T. Nováka Kašel, v Ottových Lidových rozpravách lék. Dr. L. Dvořáka Poměry nalezinectví a sirotčinectví v král. čes. a Domácího lékařství (Bursík Kohout) seš. 17. — Z vědeckých spisů jest uvésti Dr. E. Slavíka Aktinotherapii čili léčení světlem, Röntgenovými paprsky a proudy vysoké frequence, jež p. autor vydal současně když otevřel svůj ústav k léčení paprsky světelnými v Praze na Ovoc. trhu, o jehož zařízení poučuje vkusná brožura s četnými ilustracemi, již na požádání autor zašle. — Dr. G. Kabrhela Zdravověda (seš. 3.) a Dr. Panýrka Klinická terminologie (seš. 4.) a Dr. J. Hlavy Bakteriologie (seš. 4.) jsou spisy vědecké. — *Výchova a školství:* Prangových Základů umělec. výchovy vyšlo seš. 6. F. L. Sála Školství na Českobrodsku a Černokostelecku seš. 16. Stručný Slovník paedagogický počíná zase vycházeti (seš. 53.) — Ústřed. spolek jednot. učit. vydává si Zákony školské. V nové Vychovatelské čítance vyšly Právní svazky učitelstva v král. Čes. Dr. V. Vodička vydal Spor obce Písecké se státem o náklad na c. k. gymnasium v Písku. L. Pokorná zčeštila pěkný spis dra C. Hilty Štěstí a Fr. Šídlo vydal Aforismy a citáty v úhledné Kranichově Sbírce příruček pro učitelstvo a studentstvo. — O *umění* především lidu podal rozbory a výklady F. Bartoš v knížce Sto lidových písní československých, již lze doporučiti jako vzácný požitek literární. Mg. Fr. J. Lehner dospěl v bohatě vypravených Dějinách umění národa českého k oddílu Kostely centrální. — Fr. Rutha a P. Körbra kronika král. Prahy dospěla Ječné, Jelení, Jenštejnské a Jeronymovy ul. — Vedle Volných Směrů drží se dobře i Dílo. — Dr. Zd. Nejedlý vydal otisk ze svých Dějin čes. hudby Bedřich Smetana a pro praktickou potřebu A. J. Černý Slovníček názvů v nauce o tvarech hudebních obsažených. — *Slovníky*

Ottovy dospěly: Naučný seš. 448—450 (věnovány Praze), Českoněmecký seš. 12 (Kalivo), Rusko-český seš. 3. B. Boženy Němcové Babička vyšla v ruském překladě v Brně u Píšy.

Přehled politický, hospod., sociální.

Hospodářský. Vydatná *žeň* minulého roku nezpůsobila na mezinárodním trhu obilním nepoměr nabídky k poptávce a třeba že zásoby světové budou na nové žně znatelně vyšší než loni, není třeba se obávati, že by nepoměr takový mohl letos nastati, naopak, zůstane-li žeň letos za lonskou, budou staré zásoby sloužiti za vhodné doplnění. Na prvním místě mezi výrobními státy stojí ovšem Unie severoamerická. Poslední dobu však vývoz proti letům minulým se zmenšil, a z této strany nelze se naditi tísnivých přebytků. Jinak jest tomu s výrobkem argentinským, jehož podstatná část čeká dosud na vyvežení. Ježto však nabídka z této strany nevystupuje naléhavě a Anglie stále jeví schopnost dovozu, aniž bylo třeba se obávati přeplnění skladišť, netřeba obávati se ani odtud porušení rovnováhy! Na trhu evropském se viditelné zásoby obilí proti loňsku zmenšily; obnášejít 6,910.000 q. proti loňským 8,520.000. Mimo Anglii je z ostatních zemí spotřebních i Francie schopna dovozu, neboť odhady francouzské poslední žně selhaly; kvantita utrpělat hlavně dešti. V Německu byla poslední žeň sice bohatší proti roku předchozímu, úbytek dovozu obnáší však toliko 2,500.000 q. Přeplnění skladišť německých může nastati jen tehdy, vybočí-li nabídka argentinská a ruská z dosavádních mírných hranic. V přístavech ruských nahromaděny jsou tou dobou sice značnější kvanta obilí, než loni, za to vnitrozemská střediska obilní v Rusku jsou lehčí. Přebytky zemí dunajských čekají dosud na vyvežení. Perspektiva budoucí žně vytváří se nejslibněji opětně pro Spojené státy severoamerické. Ježto letos oseté půdy přibylo o 4 a půl mil. akrů, dá se odhadnouti přírůstek budoucí severoamerické žně asi stem milionů bushelů. Z evropských zemí mají hlavně země dunajské dobré naděje. Naproti tomu země konsumní, zvláště Francie a Prusko mají slabší vyhlídky. V Rusku trpěly zvláště severní kraje mrazy, a očekává se v této části úbytek žně. Rakousko-uherský trh obilní, jenž jest dosti isolován od trhu světového, vykazuje sice značný přebytek produktu čekajícího na vývoz, neboť zejména očekávaný vývoz pšenice nevyvinul se měrou kýženou, zvýšená však domácí spotřeba přebytek tento zmírnila. Zcenění produktu mělo tento rok klidný průběh a nikdy nevystupovala naléhavá nabídka. Za okolnost tuto děkovati sluší vyprázdněným skladištím v době žně, takže nový výrobek byl na trhu již toužebně očekáván. Následkem toho byla první naléhavá peněžní potřeba výrobců hladce ukojena, a těm bylo takto umožněno s dalšími prodeji vyčkati. Rovněž i pokročilejší organisace úvěru rolníku pomáhala.

Meeting všech světových výrobců *železa* odbývaný v posledních dnech v Londýně, na němž zastoupeny byly též čelné závody rakouské, zabýval se situací mezinárodního trhu železářského a vyhlídkami do budoucna. Těžiště výroby a trhu železářského leží za Oceanem, a od vývinu průmyslu amerického jsou závislé trhy evropské. Obavy před reakcí, která následkem bezmezné nadvýroby přervati může rozkvět odvětví toho v Americe, docházejí ohlasu jak v Anglii tak i na kontinentě. Posuzovatelé dnešní situace dělí se ovšem na optimisty a pesimisty. První z nich důvěřují solidní organisaci amerických trustů a nepřipouštějí možnost, že by americká výroba vpadla se svými výrobky na trhy evropské. Při dnešních cenách byl by to krok zoufalý, ke kterému nemohla by se americká výroba odhodlati, neb jí nestačí, aby v tržní cenu produktu vkalkulovány byly náklady výrobní, nýbrž i kvota na zúročení dluhů trustu. Optimisté důvěřují opatrnosti ocelových magnátů amerických, kteří zavčas rozhodnou se pro náležité ome-

zení výroby, a tak, podobně jako roku 1900 krisi v několika měsících zažehnají. Pesimisté však nepřidávají se k těmto názorům, uznávajíce za vůdčí zmíněných magnátů snahu spíše, aby závody jich byly plně zaměstnány a využitkovány. Dokud domácí potřeba americká neobsáhla celou produkci domácí, dokud nebylo v Americe lepších cen pro domácí produkt než v zámořských územích odbytu, dotud konkuroval americký výrobek i mimo svou vlast. jako na př. v jižní Africe, v Levantě a jinde. Z toho důvodu není vyloučena možnost, že v případě nadvýroby a klesnutí cen domácích, vyhledá si americký výrobek dřívější svá místa odbytu. Taková krise vykonala by svůj bezprostřední vliv na trhu anglickém a německém. — V létech rozkvětu německého železářského průmyslu tvořila domácí spotřeba skoro výhradní oporu jeho. Nyní, po přestálé krisi tvoří vývoz dobrou polovinu výroby a tím jest německý trh závislý na trhu světovém, hlavně na trhu americkém, kamž německé výrobky, ovšem za cen málo výhodných, z největší části jsou vyváženy. Domácí potřeba německá jest však nyní na pozvolném vzestupu, a lze očekávati, že nadejde doba, kdy domácí spotřeba s výrobou budou v souladnějším poměru. (V době rozkvětu obnášela spotřeba železa v Německu na hlavu 131 *kg*, nyní jen 76 *kg*.) Do té doby bude americké nebezpečí pro německý železářský průmysl tím větší, a možná krise zhoubně by zasáhla v proces zotavovací.

Vliv americké krise na železářský průmysl rak.-uherský nebyl by bezprostřední. Vývoz rakouský do Ameriky tvoří nepatrný zlomek celkového vývozu, a jsou to z velké části jen výrobky speciální, na něž se americká konkurence nevztahuje Další vývin cen železa v Rakousku jest závislý v první řadě na zvýšení domácího odbytu, a ten opět jde ruku v ruce s povšechným hospodářským oživením. Ceny v Rakousku jsou na úrovni německé parity. Dřívější nižší ceny byly následkem kartelového boje, a nikoliv nějaké intensivní soutěže německé. Krise na světovém trhu nezůstala by ovšem bez následků na trh domácí, leč k té snad ani nedojde.

Zlepšení cen *petrolejových* na trhu světovém vyvoláno bylo značným obmezením nadvýroby. Jak anglické tak i ruské korporace petrolejové, dva hlavní činitelé na trhu světovém, zvýšily značně ceny surového výrobku, a tak i u nás stoupla cena suroviny o více než dvě koruny na metr. centu, ze $1^1/_2$ na 3, $3^1/_2$, 4. Následkem obmezení nadvýroby zmenšují se staré zásoby, ačkoliv oba sokové petroleje, plyn a elektřina nabývají stále více půdy. Domácí spotřeba rafinády v Rak.-uhersku obnáší ca. 2,400.000 metr. centů, což odpovídá asi dvojnásobnému počtu suroviny. Oproti dřívější značné nadvýrobě, přebývá nyní poměrně nepatrný zbytek na vývoz. Za účelem ustálení cen ozývají se hlasy po vnitřní organisaci, jež by měla zabrániti opětné nadvýrobě, a položiti pevné základy činnosti vývozní; organisace taková musila by ovšem také vésti k sblížení s americkými a ruskými korporacemi petrolejovými. Nová konkurence, jejíž vyhlídky při dnešním stavu nejsou nikterak lákavé, akci této nehrozí, a proti importu jsme chráněni na ten čas dostatečnými cly. Závadou k dohodnutí se mohly by býti některé technické různosti mezi jednotlivými závody. Tak na př. čerpací zařízení „Schodnice“ teprve při vyšších cenách výrobků skytají podnikateli výtěžek, v kterémžto ohledu „fontánové“ prameny haličské karpatské společnosti jsou v nepoměrné výhodě. Od dohodnutí se jednotlivých výrobců na poli kvanta výroby závisí ovšem další vytváření se cen petrolejových. *Kš.*

Sociální. *O problému pojišťování nezaměstnaných*, jednom z nejtvrdších oříšků děln. pojišťování vůbec, přednášel prof. dr. Hirschberg a pod titulem „Arbeitslosenversicherung und Armenpflege“. Spisovatel praví, že dosavadní soukr. pojišťování proti nezaměstnanosti nehodí se ku všeobecnému dalšímu zákonnému vytváření nebo přetvoření, a doporučuje, aby při podpoře nezaměstnaných pomýšlelo se na přetvoření nebo lépe vynětí ji z chudinství. Stanoví pak proto tyto směrodatné zásady: 1. Z obecních prostředků zřídí se pomocný fond pro nezaměstnané, z části na

účet rozpočtu chudých. 2. Osoby, které dovolávají se chudinské podpory pro nezaměstnanost, poukáží se především na poptavárnu po práci, když pomocí této nelze nalézti práci, podporují se z pomocného fondu. 3. Podpora z fondu pro nezaměstnané nepokládá se za chudinskou podporu (důležito pro zachování práv politických!). 4. Trvá-li nepřetržité podporování déle než 3 měsíce, může býti podporovaný odkázán na podporu chudinskou. 5. Osoby, které nejsou v bydlišti oprávněny k podpoře, obdrží prostředky z pomocného fondu jen tehdy, má-li obec, která k podpoře je povinna, přiměřený podpůrný fond a nahradí-li z něho vyplacený obnos. — Je správno, že se ukládá užším samosprávným tělesům městským, aby se zabývala otázkou, pojišťování nezaměstnaných, neboť samosprávná tělesa jsou bezprostředněji zúčastněna než stát. Pro nás významno jest upozorniti na věc vzhledem k uchystané úpravě chudinství. Při úpravě, která léta potrvá, jest využíti všeho, co na ten čas je k disposici.

Ozvuky a paběrky.

Paříž — esthetické svědomí světa! Tuto naivní frási, již přežvykují povrchní žurnalisté, vyřkl v Berlíně i Maeterlinck a utržil za to ostudu. Německé časopisy se mu vysmály, připomenuvše Paříži nepochopení Böcklina, Wagnera a ovšem i Berlioza, který teprve přes Německo probudil esthetické svědomí svých krajanů. Dokonce sám Maeterlinck platí v Paříži jen za jakous kuriositu. Není tomu dávno, co Björnson Pařížanům veřejně vytkl, že jsou ve věcech uměleckých obklíčeni čínskou zdí. Ibsen a Tolstoj byli již světoznámi a Paříž o nich málem ještě ani nevěděla. A což Shakespeare a Goethe? Ne, jemnocitem nevyniká esthetické svědomí Francouzů, naopak, vždy belhalo za ostatním světem. Nanejvýš v umění řádu nižšího, jako je opereta, mody, bulevardní rozkoše atd. Ale v tom si každé město hledí svého profitu. Suma: 1) V kruzích duchovních považovaných za vynikající, strašně se lže. 2) Slavní básníci nestydí se lži roznášeti po světě. 3) Až se jednou domůžeme skutečně kultury a umění jakožto svatého majetku národního, pak budeme také míti svědomí a jako lidé ušlechtilí zastydíme se za lež! — Jak viděti, vyprovodili Němci Maeterlincka velmi zkrátka. Ach, co by teprve řekli, kdyby četli pařížské dojmy Václ. Hladíka. Němci dovedou býti nezdvořilí až hrůza!

Vrchlický zase vydal knihu špatnou.
Kdo nechce, čísti přec ji nemusí.
Kritici však své spáry do ní zatnou
a hned ji roztrhají na kusy . . !

V překladu novém Vrchlický prý šláp' si
na rozum. Nestojí prý za mnoho.
(Ten překlad!) Opak Vilímkovy kapsy
hlásají. Tak co komu do toho?

Vrchlický v službách vlasti nezná klidu.
Pro „Máj" teď vede život kočovný
co atrakce, on, pýcha svého lidu
a zároveň člen panské sněmovny.

Však mlčte o všem! Sice divou mukou
zalká pan Hilbert: „Foot-ball Vrchlický!"
a o orchestru černém bílých rukou
sepíše pan Dyk sonet nelidský.

Však mlčte o všem! Pohlaďte si hrby
a nedávejte zdraví do sázky!
Zas Kvapila prý ruka pravá svrbí.
Ach, zeptejte se pana Procházky . . *Fr. Gelner.*

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 19. ČERVNA 1903. ČÍSLO 38.

Srbi.

I. — Kdo nestopoval všechny ony proměny, které se odehrávaly od počátku osvobozování jedné části srbského národa z pod tureckého jařma až po dnešní den, nemůže utvořiti si pravý soud o událostech, které se v hlavním městě král. srbského, v Bělehradě, právě staly. Tímto článkem rád bych českým kruhům podal trochu světla po událostech srbských, o kterých se v celém světě mnoho píše a různé soudy nestejné hodnoty vyslovují. Znalci poměrů v Srbsku, čtoucímu některé listy, bylo nápadno, kterak se i mezi Čechy velmi povrchně a jednostranně soudí o srbském převratu. Nechtěje se pouštěti s nikým ve spory, umínil jsem si na tomto místě podati stručný přehled života a vývoje oné části srbského národa, která dnes žije v oblasti srbského království. Tím není řečeno, že na některých místech nebudu se zmiňovati o všem srbském národu jako celku.

Veškeré srbské země vyjma malou skalnatou Černou Horu docela podlehly tureckým zbraním koncem XV. století. Dnešní srbské království spolu s neosvobozeným ještě starým Srbskem, pozbylo posledních znaků samostatného života už roku 1459, Bosna r. 1463 propadá Turecku v plen, Hercegovina se ještě jak tak drží do r. 1485 a tohoto roku také upadá v moc tureckou.

Dějiny slovanských národů vypravují, jak všecky jsou náchylny k partikularismu a drobení. Přímo partikularism připravil záhubu balkánským národům a rozumí se i Srbům. Turecko podmanivši Srby žádalo od nich jako ode vší ráje poslušenství a pokornost. Svojí prací musili Srbové vydržovati své utiskovatele, jež nad nimi panovali. Srbové dovedli býti trpělivi a vytrvalí v utrpeních. Rádi postupovali svoje statky pozemské vítězným výbojcům, ale těžko jim bylo, když jim Turci odváděli nejsilnější děti do Cařihradu a tam je převáděli na islamskou víru, tvoříce z nich nejzatvrzelejší tyrany srbského lidu. Ale bylo ještě cosi horšího, co nebylo lze Srbům přetrpěti: když jim Turčín znesvěcoval život rodinný. Kdykoli Turci

znásilnili provdanou ženu nebo dívku, muži, bratři a příbuzní ihned vytáhli do hor hajdučit, aby odtud se pomstili násilníkům a utiskovatelům. Tak vznikli uskoci a hajduci, jež po celé XVI. a XVII. a také XVIII. stol. byli jedinými obhájci a záštitníky potlačovaných Srbů a jedinými mstiteli uražených a zneuctěných srbských rodin. Srbům žijícím pod tureckou vládou bylo snášeti mnoho muky. Turecká vláda vyznamenávala se krutostí a surovostí a pod takovou vládou nelze se kulturně a osvětově vyvíjeti. Srbskými osvětnými středisky byly rodiny, kostely a několik klášterů, které jednotliví srbští vladaři, pokud Srbové byli ještě svobodni a samostatni, zbudovali a k uctění bohu určili.

Počátkem XIX. stol., když vystoupil nesmrtelný Vuk St. Karadžić a jal se sbírati a vydávati srbské národní písně, překvapila krása těch písní učené lidi ve všech vzdělaných národech. Tyto národní písně, jimž se obdivovala cizina, vytvořil srbský národ většinou za doby nejtěžší své poroby. V těch básnických výtvorech Srbové podali svůj národní obraz. Tyto písně jsou nejvěrnějším zrcadlem, v němž se nejjasněji i nejlépe ukazuje srbský národ se všemi svými ctnostmi a dobrými vlastnostmi, jakož i všemi stinnými stránkami a nedostatky. V písních národních jsou opěváni velicí synové srbského národa a v nich se ukazuje, jak srbský člověk miluje svobodu, ctí neohroženost, váží si obětavosti i velebí dobro a pravdu. S druhé strany, jak odsuzuje zbabělství, nenávidí podlost, opovrhuje zrádci víry i národa, odsuzuje křivdu, již činí silný slabému. Své průkopníky dobra, všechny zastance svobody i pravdy dovedl srbský národ, i za nejčernějších dnů, zvěčňovati a památku jejich zachovati: povstalce, uskoky i hajduky, jež žili a bez oddechu křižovali v hustých lesích a odtud se mstili na ukrutných nepřátelích srbské víry i srbského jména a strašlivých útočnících na srbskou poctivost a čest. Všichni stali se národními reky a jejich slávu lid srbský ve své poesii až do nebe vynáší. Ve dnech svého nejtrpčího života národ srbský napájel se ze zřídla své poesie a tak osvěžoval i posiloval se, aby docela nezmalátněl.

V srbském národě bylo vždy čisté křesťanství; z křesťanské víry čerpal důvěru v sebe sama a docházel přesvědčení, že jednou bude konec jeho strádání a otročení a nastanou lepší a šťastné dni. Věřil, že poroba naň došla, protože bůh potrestal jeho předky pro různé přestupky i hříchy. Všechna morálka i všechna křesťanská theologie (můžeme-li se tak vysloviti) vyjádřeny jsou prostě a krásně v nábožných srbských písních. Učený člověk, seznámený s tímto druhem národních písní, nemůže se neobdivovati tomu, jak srbský národ přímo mistrovsky znal populárním způsobem vyjádřiti celé Kristovo učení a svému ztlumočení dal takovou formu, pomocí které se nenapsané duševní statky národa dají nejlépe zachovati v paměti jeho. Není přeháněno, pravím-li, že bychom ještě dnes my Srbové,

kdyby se stalo, že by svaté písmo bylo ztraceno, mohli i ze své náboženské poesie čerpati poučení o křesťanském životě i o zásadách mravního jednání. Junácké i náboženské poesie byly jedinými učebnými předměty i výchovnými prostředky, pomocí jichž potlačení Srbi svoji mládež odkojovali a pro život připravovali. I staří i mladí, jak slyšeli guslara hráti a vypravovati srbská rekovství a tehdejší strádání a utrpení, nadchnuli se a zároveň cítili se poníženi pro stav, ve kterém se ocitli.

Že Srbům bylo panství srbské nesnesitelné, dokazuje jasně to, že ohromné množství Srbů koncem XVII. stol. (r. 1690) se vystěhovalo ze Starého Srbska, ve kterém divocí Arnauti dnes by rádi zbytek srbského lidu docela vyhubili, opustili svoje krby a přestěhovali se do Uher, doufajíce, že tu dojdou většího klidu a lepších podmínek sebezachování. Ve všech také válkách mezi Tureckem a Rakouskem účastnil se i srbský národ. Kdo by mohl vypočísti všechny oběti, jež Srbové v těchto válkách na válečném poli přinesli!

Všem balkánským národům bylo zle pod tureckou vládou. Ale možno říci, že stav nižádného národa nebyl tak nesnesitelný jako srbského. Jaká toho příčina, krátce vyložím.

Srbové byli v sousedství Rakouska. Rakouský dvůr kuje nepřátelské plány proti Turecku, vždy docházel opory mezi Srby. Rakousko je moc křesťanská, a to už stačilo, aby sympatie srbské byly na jeho straně. Rakouští vladaři slibovali Srbům osvobození. Tyto sliby tak účinkovaly, že vždy v rakouském vojsku bylo mnoho Srbů a Chorvatů, mezi nimiž není žádného rozdílu než v náboženství. Z toho, že jen Arsenije Čarnojević, jak to bylo již řečeno, převedl na pozvání císaře Leopolda více než třicet tisíc srbských rodin do Uher, snadno lze pochopiti, že Srbové byli významným činitelem v Rakousku, zvláště v jeho vojsku. Ve srážkách Rakouska s Turky Srbové vždy hráli důležitou úlohu. Byly celé srbské legie vždy pohotově prolít krev, jakmile povelí rakouský dvůr. Srbové byli spokojeni, jen když rakouské vlády šetřily jejich národního jména a se nedotýkaly jejich pravoslavné víry. Jak velice jsou Srbové oddáni pravoslavné víře, nejlépe z toho viděti, že jich více než 100.000 opustilo svůj nový domov a vystěhovalo do Ruska, jen aby si zachovali pravoslaví, když proti němu se jala vystupovati panující církev katolická za Marie Terezie. (V Rusku se všichni zatím byli již poruštili.)

Rakousko, pozvavši Srby ze Starého Srbska, aby se přestěhovali v jeho državu; slíbilo jim, že jakmile se příležitost naskytne, osvobodí jejich otčinu od Turka. Srbi věřili tomuto slibu vídeňského dvoru a domnívali se, že se budou moci opět jednou ke svým starým krbům vrátiti. Většinou byli Srbové usazeni na jižní hranici Rakouska a byli vždy první vystaveni tureckým nájezdům. Kdykoliv ěk Rakousko bojovalo s Turky, vždy se bojů súčastnil vedle Srbů, jež žili v Rakousku, i veliký zástup dobrovolníků z turecké strany. Tak bylo r. 1718, když

Rakousko po šťastné válce obsadilo větší část dnešního království srbského, jímž vládlo od 1718 až do 1739. Toho roku turecká vojska opět zatlačila rakouská za Sávu, rozumí se, že se Turci za té příležitosti mstili Srbům: mučili je, věšeli, věznili, na koly naráželi i pronásledovali.

Po válce rakousko turecké r. 1788, když byl uzavřen mír mezi oběma státy, Srbové v dnešním království byli pravými mučenníky: Turci se jim nejhroznějším způsobem mstili za to, že bojovali v rakouském vojsku. Tisíce srbských životů zhynulo po kasematech, na šibenicích, na kolech a na hranicích. Tak r. 1789 Turci zmocnivše se Kapetana Koće s 60 druhy, jež junácky bojovali s rakouským vojskem, všechny u Teky naproti Oršavě za živa na koly vbili. Za nejhroznějších muk vydechli synové srbského národa. R. 1788 byl v rakouském vojsku i Karadjordje Petrovič, děd právě zvoleného krále srbského Petra I. a války tehdy se účastnil jako šikovatel.

Počátkem XIX. stol. jařmo turecké stalo se Srbům už nadobro nesnesitelné. Zvlášť když bezúzdní Dachijové*) povstali prostřed r. 1804, aby pobyli všechny vynikající Srby, jichž se báli. Tehdy Srbové se odhodlali, že se chopí zbraní, aby buď všichni zahynuli nebo aby se osvobodili od pohanských násilníkův. Když Dachijové se jali už prováděti svůj plán a opravdu zabíjeti ty Srby, jichž se báli, Srbi zvolivše Karadjordje Petroviće za svého starješínu (vůdce), usnesli se, povstati proti utlačovatelům a dáti se v zápas s nimi za svobodu i práva lidská na život i smrt. Takto vzniklo známé srbské povstání pod Karadjordjem r. 1804. Oběti, jež Srbové během tohoto povstání na oltář svobody i hrdinství položili v tomto zápase s ohromnou tureckou říší, nejlepšími jsou svědky síly i vytrvalosti a houževnatosti srbského plemene.**) Srbské zápolení s Turky pod Karadjordjem i Milošem v ničem nezadá úspěchy i odhodlaností zápasům Čechů s evropskou koalicí za doby Žižky a Prokopa Velikého.

Daleko by nás tu zavedlo, kdybychom měli vypočísti všecky bitvy, jež Srbové pod Djordjem a Milošem svedli. Pod Karadjordjem zvítězili nad daleko většími tureckými vojsky u Bělehradu, Šabce, na Mišaru, Tičaru, u Užice, u Loznice, Sjenice, Vyšegradu, na Suvom Dolu, na Prachovu (zde se třikrát utkali s Turky), u Štibeka proti Malajnici. V těchto místech byly hlavní bitvy, o menších potyčkách ani nemluvím. Ve všech těch zápasech Turci mívali daleko více vojska, více nábojů, lepší zbraň i vycvičenější vojsko než Srbi. Vzdor tomu ustupovali před odvahou, sebeobětováním i nadšením těchto.

*) Dachijové, Četyry Dachije byli majetní a vlivní Turci v Srbsku, jež pokládali Srbsko za svůj pašalík, stavice se na odpor nejen bělehradskému pašovi, ale i sultánu. Dachijové také několik vůdců vynikajících popravili.

**) Časopisy, kdyby znaly alespoň trochu velikolepý zápas srbský v povstáních r. 1804 a r. 1815, dojista by jinak posuzovaly události, jež se v Bělehradě právě sběhly.

Vedle toho, že Srbové v těch zápasech byli odvážní a dovední zápasníci, byli i do krajnosti vytrvalí. Různé strasti a nedostatky snášeli až ku podivu. V bitvě u Štibeka proti Malajnici stálo 6 Turků na 1 Srba. Srbové trpěli žízeň i hlad, ale nechtěli ani ustoupiti ani se vzdát. Delší dobu všecka jejich strava byla 8—10 gramů suché pšenice denně na jednoho vojáka. Za nějaký čas přece zvítězili.

Dnešní království mělo by zcela jiný vzhled, kdyby nebylo r. 1813. Toho pro srbský národ nešťastného roku Napoleon vedl válku s Ruskem. Rusko veškeru svoji vojenskou sílu musilo obrátiti proti tomuto nebezpečnému nepříteli. Turecko, třeba že se zavázalo mírem v Bukurešti, že bude zachovávati nezávislost, jíž si Srbové zbraní vydobili, zrušilo svůj závazek a zvedlo veškeru vojenskou sílu proti Karadjordjevovu Srbsku. Srbi byli desítiletými zápasy skoro již vyčerpáni, ale vzdor tomu vyčkali nepřítele, jenž postupoval se všech stran k hranicím srbským, a chrabře s ním zápasili. Ale na konec několikrát větší vojska turecká přece zvítězila. Vůdcové srbských vojsk v zoufalství, že je vše ztraceno, opouštějí nešťastnou svoji vlast a hledají spásu svého života v cizině. Sám Karadjordje opustil Srbsko. Pro srbský národ nastaly strašné dni. Miloš Obrenovič zůstal v Srbsku, ale po marných pokusech, aby Turky zadržel ve vítězném postupu do Srbska, sám se vzdal Turkům a byl vsazen do bělehradské pevnosti. Nastaly v Srbsku řeže a mučení. Mučení dostoupilo vrcholu, když vybuchla r. 1814 t. zv. Hadži Prodanova buna (povstání). Udusivše bunu Turci jali se odebírati Srbům zbraň. Aby lid ukázal, kde je zbraň schována, mučili nejen muže, než i ženy a děti a to nejhroznějším způsobem. Některé dokonce i na ohni pekli. Na pravoslavné vánoce 1814 porubáno bylo v Bělehradě 115 předních občanů a 36 živých nabíjeno na koly. My dnes těžko si dovedeme pomysliti, jaká jsou to úžasná muka umřít na kolech; lehčí je i na kříži umřít.

Miloš Obrenović chytrostí dovedl zachránit svoji hlavu. R. 1815 Turci jej propustili z vazby a vyslali mezi Srby, aby sbíral daň. Miloš dostav se jednou z jejich rukou, umínil si, že vícekrát v jejich ruce neupadne. Na Květnou neděli Miloš přišel do Takova, kam na bohoslužby sešlo se mnoho lidu. Po bohoslužbě Miloš ve vojvodském oděvu s praporem v ruce oznámil přítomným, že je hotov znovu s Turky podstoupiti zápas za víru i jméno srbské. Miloš třímaje prapor v ruce děl: Ejhle zde jsem, ejhle boj s Turky! Lid radostně jej obklopil a slíbil mu poslušnost. Tak počalo druhé povstání srbské r. 1815. V tomto zápase dokázali Srbové právě jako pod Karadjordjem, jak mnoho dovedou přetrpět, aby se domohli svobody a lidštějšího života. Turecká vojska napadala na Srby se všech stran, ale Srbové kladli hrdinsky odpor. Pod Milošem Srbové zvítězili u Čáčku, Palezu, Valjevu, na Rtaru, na Batočině, u Pažarevce, Karanovce i na Dublju. Miloš dovedl vítězství svých

vykořistiti, ale nebyl jist, že je zajištěna svoboda srbského národa, poněvadž ještě táhli se silným vojskem proti němu Rušid paša i Marašli-Ali paša. Miloš měl však tolik odvahy, že šel do ležení těchto pašů, aby s nimi umluvil mír. Skutečně tam vymohl příměří. Příměří to mu poskytlo dosti času, aby pomocí Ruska ujednal konečný mír s Tureckem, jímž dána byla Srbsku samospráva. Už r. 1817 Srbové provolali Miloše za knížete. Toto prohlášení opakovali r. 1826 a 1829. Sultán však teprve hatišerifem r. 1830 potvrdil volbu srbského národa a uznal Miloše za dědičného knížete srbského. Za pomoci Ruska Miloš přivtělil k Srbsku r. 1834 ještě 6 žup původně osvobozených Karadjordjem.

Veškeren srbský lid, jenž ještě pod Turky žil, pohlížel na hrudu osvobozené srbské země i na knížete Miloše jako na svoji spásu. Opravdu Miloš velice pečoval o Srby, jež úpěli posud pod tureckým jařmem, i sám čekal na příležitost, aby podstoupil zápas i za jejich osvobození. Miloš zemřev zůstavil v závěti ideu sjednocení Srbska svému synu Michaelu. Tento byl moudrým vladařem a nebyl přenáhlený. Za 8 let (1860 až 1868) svého vladaření učinil Srbům mnoho dobra a hlavně zásluhu si zjednal, očistiv Srbsko od tureckých posádek. Všichni Srbové nejen z tehdejšího knížectví, leč i v Turecku milovali Michaela a s plnou důvěrou očekávali okamžik, až pod ním bude ustavovati Srbsko svoje sjednocení. Dojista se Michael i na tento okamžik připravoval, ale zákeřná ruka zničila roku 1868 v Topčideru drahocenný jeho život. Upřímně za ním zakvílel celý národ, věřiv, že v něm ztratil svého osvoboditele.

Po zavraždění knížete Michaela dosedl na trůn srbský neplnoletý synovec jeho Milan Obrenović. Za prvních let jeho vlády byla na balkánském poloostrově mezi tureckými příslušníky zvláště mezi Srby v Bosně a Hercegovině veliká nespokojenost. Výsledek nespokojenosti bylo povstání v Bosně a Hercegovině r. 1885. Diplomacie evropská klidně se dívala, jak se prolévá srbská krev v těchto zemích. Srbsko i Černá Hora, třebas věděly, že jsou malé, aby zápasily s tureckou říší, nemohouce se více dívati, jak se divý a fanatický Turek zvedl, aby vyhubil srbský lid, ohlašují Turecku válku. V první válce s Tureckem r. 1876 Srbové ze Srbska i Černé Hory chrabře zápasili, ale srbská vojska, jež nebyla počtem veliká, prohrála rozhodnou bitvu u Djunisu. Humanní evropské státy hleděly na nestejný zápas mezi Srby a Turky a ani jeden nepřikvapil na pomoc. Barbarské Rusko (nejen podle německých i podle slovanských listů) nemohlo se dívati na muku balkánských Slovanů a vyhlásilo Turecku válku. Srbsko třebas uzavřelo mír s Tureckem, opět se dává v zápas a svými šťastnými operacemi dobylo na Turecku malé části země. Válkou tou poněkud přispělo ruskému vojsku, aby osvobodilo dnešní knížectví bulharské. Neboť Turecko nemohlo všechnu sílu obrátiti proti Rusům, značný díl svého vojska vyslavši proti Srbům a Černo-

horcům. Výsledek velikých úsilí a krveprolití srbského bylo, že evropská diplomacie vydala Rakousku srbské země Bosnu i Hercegovinu a Rusko, jež prolilo potoky krve v Bulharsku, odtamtud vypudila a konečně Srbsku i Černé Hoře dala sebrat drobty pod stolem. Jakové toho byly následky, uvidíme, až promluvíme o vnitřním životě Srbska v XIX. stol. a o zápase o trůn mezi Obrenoviči a Karadjordjeviči. To nám pomůže pochopiti nejnovější krvavý převrat v Bělehradě. *Kosta Majkić.*

Nové verše.

Vybírám z řady knih především tři, jež mají aspoň jeden ton společný, ton ironický, co ostatní jsou tříští nejrůznějších směrů, charakterů i kvalit.

Josef Holý ve svých Satirách je nejsilnější v trojici. Je dost osamělým zjevem v moderně vším svým založením. Nejzvláštnějším, nejodlišnějším rysem jeho je vyslovené vlastenectví, ne ono pouze cítěné, ale rvavé a přímé, jehož jako ideje dosti prostituované se ostatní vzdalují. Snad také v té přiznávané a milované českosti dal by se hledati základ jeho osobitého podbarvení i kořen, z něhož si vypracovává formu. Kniha jeho je výsměch, hodně nemilosrdný, a většinou trpkým nádechem kolorovaný, český, nerudovsky trpký, jenž nejsilněji proráží v úvodním konfiteor s parodistickým gestem nahozeném. A forma prostá, úmyslně hledající přímou linii primitivní síly, je zřejmě ze stop národní poesie dedukována. V té sice má ve své skupině bližence i předchůdce ve Viktoru Dykovi, ale liší se od něho robustností myšlenky a vehemencí útočnou. V Dykově elegantnějším stylu je jediná »Ballada o kříži Jana Nerudy«, vše ostatní je jeho vlastní. Nejsilnější krom úvodního »Já« jsou výrazné karikatury ať politické či jinaké, nejslabší jsou písně slepého mládence, jež příliš jsou spoutány rytmisací národní a proti ostatním i zředěny obsahově. Satiry jsou dobrou a zdravou knihou, mají svůj charakter individuelní a pro výstih základních slabostí našich podrží ve většině obsahu svou časovost po dlouhou dobu.

E. Lenského Kopřivy chtějí být skoro tímtéž, čím kniha předešlá, ale neurčitost, neskrystalisovanost rozbíjí i sledy síly v nich obsažené. »Šlehnout, udeřit bezohledně do všech zbahnělých míst« psal jim básník v čelo, v doslovu se však přiznal, že chtěl pouze pobavit. Má jistou lehkost nehledaného výrazu, dovede dost rutinovaně formovat myšlenku, ale myšlenky namahavě nehledá; nestuduje, co biče zaslouží, sbírá pouliční vtipy, promrskané pointy, jen zřídka dá zablýsknout nápadu originelnímu. Chápe, že nahý, přímý úder je působivý, ale nezná hranic síly a sprostoty, což je dost choulostivá kolísavost, chce ironisovat, chce bavit, ale zapomíná, že zmrzuje se a otírá vše, co se do nekonečna odehrává jako jeho rispetti,

zkrátka nenaučil se dosud nejmenší sebekázni, bez níž zůstane sic přeplodný. ale rozbředlý a nechutný, ač některé prvky zdravé v sobě má.

Frant. Gelner: Radosti života. Cynická nota zní Radostmi, málokdy se vracejíc ku břehům solidní morálky, ale vracejíc se přece, což je důkazem, že nestrouchnivěl dosud v autorovi svaz pojící jej k světu ostatnímu, že není absolutní v neurvalém smíchu ze všeho, co je zákonem průměrného dneška. Cynické verše a verše svrchovaného odpoutání mají určitou modelaci jasnou, pružný rytmus, mají svou perversní vůni, zatím co v oněch vláknech spojujících dnešního Gelnera s neotráveným minulým je cítit, jak místo krve vplývá voda, jak slovo se sic množí, ale pozbývá své plastiky, stávajíc se slovem pro slovo ne pro obsah.

Jak se diferencuje společný ton ironický u tří jmenovaných? Lenský se směje povrchně, nemaje dosti síly proniknout hlouběji, Holý je roztrpčen vědomím vlastní síly a vlastní slabosti, odkudž se rodí jeho touha tvořit a očisťovat, v Gelnerovi vyrostl trpký smích z hynutí vlastního, z tušeného odumírání zdravé síly, a proto má tak nenávistný někdy přízvuk.

Ostatní knihy beru namátkou bez souvislosti. Bláha: Ať je země písní. Sice není v poesii Bláhově tolik zpěvu a jasu, o jakém hovoří titul, ale je v ní prvek, z něhož aspoň tušit lze, že slunnost života je cílem básníkovým; je optimism renesance v ní a snaha vyprostit se smutkům dekadentní analysy, snaha pouze, ne posud oprostění. Jsou nejslabší právě verše jeho k nové metě vypjaté, a je cítit více vlády a volnosti v číslech komponovaných pod vlivem Sovovým, na př. v Příchodu renaissance. Ač tedy není autor nijak posud svůj, přece jistá technická volnost a vůle k individuelnosti se propracovat jsou slibem většího zdaru v budoucnosti.

Jos. Müldner: Stroskotání. Nemohu se dopracovati v něm tepny životné, stále si říkám: Kniha únavy a prázdnoty, jejímž autorem je melancholická slabost. Ale vážná posa, s jakou deklamuje svá nesouvislá Nic, nutí mne hledat skrytou jakous mystiku ve tvrdých a pracných verších jeho; a konečně přece znechucen odkládám knihu se sklamáním o námahu vystupňovaným. Jsou nápovědi v povrchu, jež chtějí vylákat k hloubkám, ale je pod nimi prázdno, duto.

Neklan: Jak vše cítím. Nedozrálý plod předčasné touhy po básnickém úspěchu. Několik eklektických čísel slušné kvality řemeslné, toť vše, co lze aspoň částečně zachránit z celku příliš ještě váznoucího na thematech školních úloh a formách odkoukaných nevhodně.

Jan Rokyta: Za Kristem. Nezmýlím se, řeknu-li, že kniha Rokytova splozena je Čechovými Modlitbami k Neznámému, jejichž rhetorická vroucnost je prolínána i myšlenkový fond, ona touha po renesanci čistého křesťanství Kristových skutků a slov, odpor ku katolickému ulpívání na povrchu a

pompesní deformaci mystických tajů. V ideovém jádře jsou modlitby Rokytovy jistě procítěny a protrpěny poctivě, třeba ne samobytně, ale ruší při nich rozpor formy a obsahu. Co uvnitř zbodán je pathetickým katolicismem, sám nedovede vložit bolest svou ve slovo intimní a schopné prostých vibrací elementární hřejnosti, než volí chladný, leskuplný material parnasistních forem, katolický řekl bych, je neschopen vzdáti se poetické pompy a hledati si výraz harmonický. Proto zanechává lyrika jeho po sobě chlad, proto stojí epické »Evangelické sny« o tolik výše, o kolik epika lépe dovede snést rhetoriku.

Al. Škampa: Poslední květ. I Škampa má svůj poctivý rys, jenž nutí ku klidnému hovoru: poctivost dobrého dělníka, jenž vědom je své slabosti a nechce podat zdánlivě víc než v silách jeho je. Umělcem není, fondy jeho jsou mělké ve všech místech, z nichž do Posledního květu čerpal, tedy jistě ve všech vůbec, nebo jistě chtěl inkarnovat v epilogu své činnosti sebe celého. Erotika jeho je sentimentálně sousedská, partie přírodní jsou kresleny povrchním postřehem, a meditací vyrovnaného jeho soucitu je schopen každý člověk průměrný; nemusela jim předcházeti trpkost poznání, mohly zcela dobře vytrysknout z opotřebovaných pramenů tradice, jež ovšem vyrovnaný klid svůj má. Dostal-li cenu Máje za knihu svou, dá se soudit, že posuzován byl se stanoviska dobrého člověka, ne se stanoviska uměleckého, což může být dobrým ukazatelem všem talentům, již u literární vlády chtějí dojít uznání.

Končím překladem Alfreda de Vigny Osudů. Poesie Vignyho vybudována je umělcem myslitelem silného žáru tvůrčího a mohutné anticky čisté architektoniky formální. V suverenní grandiosnosti tvarové je síla jeho ale i jeho chlad. Překlad J. Vrchlického dovedl vystihnouti zkamenělé linie originalu věrně, ruše jen zřídka znásilněním naší české věty ve snaze po absolutní podobě kopie. Jako historický dokument silné umělecké individuality minulosti má překlad ve světové knihovně svou důležitost i vynikající místo. *E. Sokol.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

VI. — Nebude na škodu, podíváme-li se s jiného ještě hlediska na nynější stadium našeho vývoje národního.

Jsou, ze široka řečeno, dvě formy činnosti: hra a práce. Zastavme se maličko u charakteristických známek obou. Obé, hra i práce shodují se v tom, že obě jsou projevem energie čili pohybem; rozdíl však vysvitne hned, přihlédneme-li ke způsobu uplatnění tohoto pohybu čili k jeho účelu. Při hře je pohyb sám sobě účelem. Dítě si hraje, poněvadž cítí instinktivní potřebu, poněvadž pohyb je mu příjemný a užitečný. O této užitečnosti však ničeho neví; pouze libost, kterou za-

kouší při hře, ať je to hra fysická, při níž činny jsou jeho svaly, či hra duševní (na př. vymýšlení pohádek), při které činny jsou a sílí schopnosti duševní, je příčinou, že hru miluje, že po ní touží. Při sportu, abych užil jiného příkladu, jest totéž: překypující síly mladého těla potřebují pohybu, i dostává se jim ho.

Naproti tomu při práci to, co hře bylo účelem, je prostředkem k jinému cíli: k vytvoření díla. Hlavně tento znak: v ě d o m á ú č e l n o s t je pro práci významný. Zamýšlený účel určuje i způsob, jakým by se energie projevila: není to již pohyb zcela volný, ale obmezený, cílem determinovaný. Při práci jest třeba úsilí, trpělivosti, vytrvalosti, jest zapotřebí též jisté ekonomie ve vynakládání energie. Jasně vysvítá tento rozdíl na př. ze známých znaků činnosti umělecké (která je nejvyšší formou hry) a činnosti vědecké (která je nejvyšší formou práce). Od uměleckého díla literárního žádáme především, aby bylo co nejvěrnějším výrazem složitého vlnění nálad a citů umělcových; to jest právě subjektivnost, produševnění, které jsou kritice měřítkem jeho uměleckosti. Vzhledem k čtenáři žádá se podobně po uměleckém díle, aby jeho duševní činnosti nepotlačovalo, ale naopak uvolňovalo, aby podněcovalo a podporovalo volný pohyb psychických energií, zejména takových, jimž následkem sugesce všedního života zřídka kdy dáno bývá se projevovati; dílo umělecké, které to dovede, které nás zbavuje tlaku všednosti, tlaku »reální skutečnosti«, líbí se nám. — Oproti tomu vědecký myslitel není daleko tak volný ve své duševní činnosti; jeho úlohou není již ponechati zcela volný průběh své fantasii, náladě, citům a dáti těmto výraz ve svém díle, ale dopracovati se přesných představ, pojmů. Jeho práce vyžaduje pozornosti, duševního úsilí, potlačování rušivých stavů vědomí, trpělivosti, vytrvalosti, opatrnosti v postupu a tudíž více duševní sebevlády než činnost básníkova.

Zcela obdobné znaky bychom shledali srovnávajíce práci fysickou a fysickou hru (na př. sport).

Rozdíl práce a hry vyznačí nám v největší stručnosti následující schéma: Práce fysická má účelem výrobek, předmět; práce duševní přesné představy, pojmy. Hra fysická má účelem organickou libost, hra duševní duševní libost.*)

Již z tohoto výkladu vysvítá tuším, která forma činnosti je p r i m i t i v n ě j š í, v ý v o j o v ě n i ž š í, zda práce či hra. Patrně hra; neboť při ní je pohyb nenucený, kdežto práce vyžaduje pohyb organisovaný, zřízený. Prvá je cvičením sil, druhá předpokládá síly již vycvičené. To potvrzuje se i zkušeností: pozorujeme-li člověka v průběhu jeho života, vidíme, že v dětském věku se veškera jeho činnost vyčerpává hrou, ana schopnost práce dostavuje se teprve později: i vyučování má v prvo-

*) Oba druhy práce i hry mohou ovšem přerozmanitým způsobem kombinovány býti, nějakým způsobem jsou vůbec vždy kombinovány.

počátečném stadiu více ráz hry nežli práce. Podobně jest v životě sociálním: hra je původní formou také společenských činností.

Nyní však již položme otázku; do které formy zařadíme naši činnost národní? Jest ona hrou či prací? Takto by však nebyla otázka položena správně, poněvadž není jedné a jednotné činnosti národní, ale co takto jmenujeme, jest souhrnem přerozmanitých činností částí národního celku; tyto pak činnosti nemají asi všechny ráz stejný. Klaďme tedy otázku jinak; převládá u činností, jichž souhrn tvoří život národa, ráz hry či práce?

Odpovídám; převládající formou činnosti v našem životě národním jest hra. Pokusme se o důkaz tohoto tvrzení.

Jistého druhu činnosti nezůstaví nás o svém rázu v nižádné pochybnosti na př. sport všeho druhu, spolky ke sportu se vztahující, spolky zábavné, množství tanečních zábav, národní slavnosti atd. Již přihlédáme-li jen k těmto zjevům v našem životě národním, vidíme, jak obrovský rozsah hra v něm zaujímá. Mnohým z těchto »her« přikládává se a to právem nemalý význam. Z minulosti připomínám buditelský význam »narodních besed« (tanců), kočovných divadelních společností a divadel ochotnických, zábavné četby atd.. význam, který z části potrval dodnes. Pro přítomnost uvádím z nesčetných příkladů jen jediný: národní slavnosti. Jaký význam měla na př. tato stránka při jubilejní nebo národopisné výstavě! I taková zcela zřejmě ráz hry nesoucí věc jako světelná fontána uváděla svým zjevem v nadšení tisícihlavý, před ní se tísnící dav, který pak propukal v nadšené prozpěvování národních písní. Mohli bychom v tom viděti symbol našeho vlastenectví. Podobný ráz hry mají slavnosti sokolské, jubilejní oslavy slavných mužů na př. Husovy; věcný ráz, pokud tu jaký jest, ztrácí se docela pod aparátem osvětlených oken, praporů, odznaků, nadšených zpěvů a řečí, průvodů, národních kostýmů atd. Nejvyšší formou hry nazval jsem výše umění (oproti vědě, která je nejvyšší formou práce). Stačilo by srovnati poměr mezi uměleckou a vědeckou činností v Německu, Anglii atd. a u nás, abychom se přesvědčili, jak převaha v poměru tom klaní se u nás na stranu umění mnohem více než u jmenovaných národů. Že o umělce je také lépe postaráno než o pracovníky vědecké, že umění ať již literární, ať hudební, divadelní či jakékoliv jiné požívá daleko větší vážnosti než vážná práce vědecká, jest dostatečně známo. Výrok, že továrna dobře vedená a vzorně organisovaná práce jest cosi vyššího než okresní »národní dům« pro tělocvičný neb zábavní spolek a pro pořádání národních slavností, anebo než statisícový pomník národního heroa, zdál by se asi mnohým lidem u nás více než paradoxním; spíše blasfemií. A já neupírám tomuto rozhořčení za dnešního stavu našeho kulturního života jisté oprávněnosti, právě proto, že hra má dosud u nás buditelský

význam a jest nutným praeambulem práce, které však schopna bude teprve doba vyspělejší než naše.

V těchto případech i mnohých jiných, které vypočitávati pokládám za zbytečno, je dotčený ráz hravosti v projevech společenské činnosti naší docela zřejmý a nesporný. Ale hraní nalezneme i tam, kde bychom se ho nejméně nadáli Tak na př. máme i mravní (po případě i nemravné) sporty: připomínám na př. hru s láskou, se ženou, excentricity probouzejícího se pohlavního pudu jakožto jeden z velmi nápadných a neblahých druhů »sportu.« Vzpomeňme při této příležitosti, co na účet právě uvedeného zjevu připadá v literatuře, zejména v mladé a nejmladší literatuře; myslím, že i tu by srovnání s literaturou německou, dánskou, anglickou po této stránce bylo poučné. V literatuře nalezneme ostatně i jiné odrudy mravního sportu: na př. pósu nadčlověctví. I projevy citu tak eminentně mravního, jako je láska k bližnímu, přibírají často ráz hry (dobročinné slavnosti, koncerty, slavnosti vánočního stromku a pod.).

Jest také sport hospodářský; bývá podněcován touhou po rozmnožení majetku, ale za prostředek k tomuto cíli není volena práce, nýbrž hra. Jsou různé jeho formy, některé velmi populární na př. hra v karty, loterie. Jednu velmi smutnou partii hospodářského sportu máme za sebou: míním zakladatelskou horečku z let šedesátých a sedmdesátých, která, poněvadž s nadšením nešlo ruku v ruce účelu vědomé řízení podniků a opravdová hospodářská práce, vedla k osudným úpadkům, alespoň to byla jedna z příčin těchto úpadků, když ne jediná; jest obava, dojde-li u nás k žádoucímu hospodářskému vzmachu, aby nepřijal zase tuto neb jinou podobnou formu hospodářského sportovnictví na místě hospodářské práce. Podrobnější rozbor hospodářského našeho života ukázal by nám snad další detaily hospodářského sportovnictví mimo již uvedené. Patří-li řešení sociální otázky též v obor národního hospodářství, je zde na místě připomenouti, že máme strany, které si s řešením této otázky hrají, na př. strana národně-sociální, křesťansko-sociální. Pokud strana soc. demokratická se vznáší v ilusích marxistické dogmatiky, jest její akce rovněž hraním: ale tu již spatřujeme, že se dějí náběhy k opravdové práci na poli sociálním, než právě tyto náběhy jsou přese všechno opačné tvrzení s marxistickým ilusionismem na štíru. Zcela asi na úrovni strany národně-sociální (a spíše ještě pod ní) je strana agrární, jejíž činnost pro řešení otázky rolnické zasluhuje spíše názvu hraní, než opravdové reformní práce.*)

Slavnosti církevní, procesí, pouti, obřadnictví a společenské projevy náboženského citu vůbec mají taktéž zcela zřejmý ráz hry; a pokud některé z její forem se považují za nutny k ji-

*) Mám zde ovšem na mysli skutečnou činnost této strany, nikoli její program, který je v nejednom směru výborný. Ale hodnotu stran sluší vždy posuzovati dle činnosti, ne dle programů, tyto nanejvýš zaujímají jen podřízené místo v této úloze.

stým aktům života občanského (na př. obřady při uzavírání sňatku, při pohřbívání atd.), sdílí tyto týž ráz. Mimo to měli jsme před nedávnem příležitost pozorovat dosti neobvyklý druh náboženského sportu: míním akci pro národní církev Iškovu (tak jako kdysi Sladkovského propaganda pravoslaví nebyla ničím jiným než náboženským nebo pseudonáboženským sportem). Podobný ráz náboženského sportu má většina přednášek o oslavách Husových, kde řečník dávno se vyzuvší z dogmat církevních, i těch, které Hus (jehož nauky ostatně nezná) vyznával, mluví s pathosem o »náboženské pravdě« Husově, o povinnosti naší akceptovat ji a podobných věcech, jimž sám nevěří.

A když jsme již u přednášek: většina těchto tvoří sport druhu zcela obzvláštního. Můžeme rozeznávati tři druhy přednášek: 1) takové, jež mají za účel pouze vyplniti část programu nějakého večírku nebo spolkové schůze; je totiž módou o některých příležitostech pořádat přednášku, a je také módou, že spolkový výbor podávaje ku konci roku zprávu o své činnosti, rád se pochlubí jistým kvantem takovýchto přednášek; přednášky tohoto druhu bývají jak od přednášejícího tak od účastníků schůze pokládány za nutné zlo; 2) přednášky, jichž obsah i forma jsou determinovány cílem přednášejícího, aby se posluchačům líbil, aby je nadchl; věcné poučení jest teprve cílem podružným, ač-li vůbec je cílem; 3) přednášky, při nichž řečník chce posluchače vzdělat. poučit, podnítit ku přemýšlení a do nichž jsou i posluchači vedeni přáním, poučit se. Jen tyto poslední mají všechny známky práce; ostatní, těch je většina, jsou více či méně vážným hraním.

Jest také vědecký sport? Pojmy: věda a hra se vylučují, jak bylo řečeno. Ale přirozeně, jak již na nejednom z uvedených příkladů mohli jsme pozorovati, nebývá hranice mezi hrou a prací vždy docela určitá. Jsou hry, které bychom právem mohli připočísti ku práci, a jsou práce, jež bychom právě tak dobře mohli nazvati hrou; jako všude jinde, tak i zde protivy na jedné straně splývají v plynulém přechodu, jímž určitou hranici vésti nelze. A tak i mnohé obory vědecké podobají se hře k nerozeznání. Připomínám na př. značnou obdobu, jaká jest mezi sběratelskou činností folkloristickou, numismatikou, sbíráním přírodnin a pod. a filatelií nebo sbíráním pohlednic, zejména pokud ona sběratelská činnost jest provozována k vůli sobě samé, k vůli zálibě, jež sběratel v ní nalézá; takových pak obdob našli bychom mnohem více. Co pak zvláště je pozoruhodno, jest fakt, že právě tyto sportu tak blízké vědecké aneb aspoň ku vědeckým účelům úžívané činnosti jsou u nás nejrozšířenější a nejpopulárnější. Jako jiný druh vědecké hry uvádím i jistý, u nás rovněž velice rozšířený druh t. zv. vědecké kritiky. Vedle nepopíratelné snahy dobádati se určitých poznatků o individualitě autorově (což je vědecká stránka při této kritice), shledáváme u většiny těchto kritik zcela obzvlášt-

ním způsobem vypjatou snahu stilistickou; a tento stilism, jak jistě postřehl ten, kdo si pozorně této literatury všímá, nabyl zejména v nejnovější době takové převahy, že pod ním vědeckost skoro docela mizí.

Konečně i politika zasluhuje, abychom si jí povšímli, neboť také tento obor činnosti má u nás více ráz hry než práce. Aby mi bylo rozuměno, povím krátce, co jest práce politická. V konstitučním státě jest politickou prací účast lidu ve spravování státu prostřednictvím zvolených poslanců. Politice jakožto práci odpovídá tedy se strany občanů: 1) vědomí povinnosti volit poslance; 2) vědomí účelu této činnosti (= spravování státu, čemuž odpovídá i určitý názor, jak by stát měl být spravován — tento názor pak má vliv na rozhodnutí, koho za poslance volit); 3) vykonávání této činnosti. U nás politika těchto vlastností nemá, ani u poslanců ani u lidu. Připouštím, že jich nemá v plné míře také jinde, u Němců, Dánů, Angličanů, ale přece myslím, že tito národové jsou politické práci blíže než my. Co se především poslanců týká, tito nemají určitého názoru o tom, jak by stát měl býti spravován (neprogramovost*) nebo ilusionism programový); dosud u nás převládá, abych užil termínu prof. Bráfa, »orátorský ideál politika« a místo politiky práce politika nadšení, citová. Odtud také ta fluktuace, nestálost poslanecké politiky. Občas se objevující koketování s Francouzi nebo s Rusy není taktéž ničím jiným než politickou hříčkou. A také lid pokud není politicky docela apatický, si na politiku jen hraje. Nemaje vůbec názoru anebo alespoň nemaje určitého názoru o úkolech politiky, není si také důsledně vědom povinnosti volit poslance a jaké poslance. Zájem pro politiku musí se v něm tedy teprve budit, a budí se prostředky, při nichž ráz sportu co nejvýrazněji vystupuje do popředí. Rečnický (nebo žurnalistický) bombast nalíčený jen za tím účelem, aby otřásl zmíněnou již apatií a nahradil tuto nadšením**), sliby politických a politicko-hospodářských zázraků (»palác blahobytu«), tábory lidu s příslušným aparátem kapel, průvodů, krojů, odznaků, praporů atd. jsou asi nejúčinnější z těchto prostředků; bengálové nadšení a politický žvást u džbánku, sagitované »opoziční projevy« dýšící líčeným nejhlubším rozhořčením, ano i skutečná oposice (při níž však mnohá obecní zastupitelstva nevědèla, oč se vlastně jedná), snad i demonstrace, takové zase bývají účinky. Více méně hlučná, někdy nenucená, jindy nucená zábava, taková je tato politika, a takový jest náš veřejný (společenský) život vůbec.

*) Po této stránce byla často, hlavně se strany realistů (Čas) srovnávána politika mladočeská s německou; Mladočechům vytýkáno zejména, že nedovedli nic postaviti proti Svatodušnímu programu Němců.

**) „Jak by neměla velká většina býti pro nadšení, když je to nápoj, který se dá tak říkajíc beze všech útrat práce a námahy čepovat ve velkém!.. V politice platí mnohým u nás dosud nadšený truhlář, který se nenaučil hoblovat, za něco vyššího, než nenadšený, který se hoblovati naučil.“ Bráf, Listy politického kacíře, str. 8.

Stejně daleko od politické práce jest také žurnalistika*) (jejíž ostatně hlavním účelem jakožto podniku založeného i na finančním zájmu**), bývá líbit se, bavit, tím právě se získávají i udržují odběratelé); je-li ideálem činného politika politik-orátor, bývá ideálem žurnalisty žurnalista-orátor, žurnalista-krasomluvec.

A tak, popatřivše byť zběžným jen pohledem na různé namnoze i značně odlehlé obory společenských našich činností, vidíme všude podobný ráz; vidíme, že různé ty činnosti jsou buď jen hrou, buď alespoň ne o mnoho více než hrou. Taková však shoda nemůže býti docela nahodilá, ani bezvýznamná; nuže jaký jest její význam?

Mám za to, že tento na tolika a tak odlehlých stranách se projevující ráz »hravosti« dokazuje, že národ náš po staletém spánku, v němž každý volnější pohyb mu byl znemožňován násilnickým útlakem, počal se teprve nedávno z tohoto spánku probírati a že je v první fási tohoto pohybu. Čili že je dosud mlád — budoucnost svou má teprve před sebou. Je mlád, ale ne již dítětem; mezi jeho dětstvím a nynějším stavem je ona doba spánku, anebo chcete li, snad to bude správnější, žaláře, v němž jsme onemocněli, z něhož jsme vyšli bledí, sesláblí, ale těšíce se na nový život. Je mlád český národ a proto si hraje. Staří národové stejně jako staří lidé si již nehrají.

Za druhé, dolíčený ráz hravosti v našem životě národním vysvětluje (zároveň se snahou dohonit šťastnější a pokročilejší sousedy) dříve dovozenou nestálost našeho života, ono střídání se dob radikálního vzmachu a opět ústupu, únavy.

Toto poznání zabraňuje sociologovi, aby se i na takové zjevy, které jsme v této kapitole uvedli, díval s despektem.

(P. d.)

---

*) Sarkasticky píše p. O. Jozífek (Rozhl. XIII. str. 7): „U nás žurnalistika není reflexem politického konání lidu, nýbrž ona před zrakem lidu politicky necítícího a nežijícího produkuje různé pseudopolitické hry: mluví o státním právu, mluví o zradě sociálních demokratů. A reflex s této stínohry padne na masu a tomu se říká politické hnutí českého lidu."

**) Zdá se, že tuto stránku při žurnalistice přehlížejí ti, kdo žurnalistiku příliš ostře kacerují proto, že tak málo dělá pro vzdělání lidu. Žurnál jest z pravidla podnik kapitalistický a řídí se tedy zákonem o největším zisku. Na výši zisku má však vliv počet odběratelstva. Odběratel pak chce míti takový list který by odpovídal jeho kulturní úrovni a jeho zájmům, jinak ho neodbírá a nečte; proto list, který chce býti odebírán a čten, musí se přizpůsobit oněm zájmům a sestoupiti na úroveň čtenářstva. Důsledně list, který je rozšířen ve vrstvě obyvatelstva s nižší úrovní kulturní, čím více je v této vrstvě rozšířen, na tím nižší úrovni sám stojí a musí státi. Tím neupírám žurnalistice povinnosti, aby vzdělávala, ani netvrdím, že by nemohla v tomto směru činiti více než činí, a tvrdím, že 1) se to může díti jen velmi zvolna, nenáhlým přizpůsobováním a 2) že se vůbec kulturní význam žurnalistiky (tak jako i jiných ústavů na př. divadla) přehání.

Smích.

I. — Byl jsem přesvědčen, že v půl sedmé přijde, a bylo mi nesmírně veselo. Svrchník měl jsem zapjatý na jeden vrchní háček; nadouval se od chladného větru, ale já necítil chladu. Hlava moje byla hrdě vztyčena na zad a studentská čepice seděla docela v týle. Oči moje se chránily a stranily potkávajících mne mužů, k ženám jevily vyzývavost a přívětivost. Ačkoli jsem již čtyři dni miloval jednu a jen ji, byl jsem tak mlád a srdce moje bylo tak bohato, že jsem nemohl zůstati zcela lhostejný k ženám druhým. I kroky moje byly rychlé, smělé a bystré.

Ve tři čtvrti na sedm měl jsem převlečník zapjatý na dva knoflíky; díval jsem se jen na ženy, ale bez vyzývavosti a bez přívětivosti, ba spíše s odporem. Potřeboval jsem jen jednu ženu, ostatní se mohly propadnouti k čertu: překážely toliko a svou domnělou podobou k ní dodávaly mým pohybům nejistoty a prudší nestálosti.

Pět minut před sedmou mi bylo horko.

Dvě minuty před sedmou mi bylo chladno.

V sedm hodin jsem byl přesvědčen, že nepřijde.

V půl deváté pokládal jsem se za nejbídnějšího tvora na světě. Svrchník měl jsem zapjatý na všechny knoflíky, límec ohrnutý, a čepici naraženou na zmodralý nos; vlasy na spáncích, vousy a řasy se bělaly jíním, a zuby lehounce cvakaly. Po šoupající chůzi a po sehnutých zádech bylo možno mne pokládati za stařika dosti ještě bodrého, vracejícího se ze žebrání do chudobince.

A to všechno způsobila — ona! O, čert.. ne, třeba ne: možná že jí nepustili, nebo jest nemocna, nebo umřela. Umřela! — a spílal jsem.

II. — »Dnes jest tam také Jevgenie Nikolajevna,« řekl mi soudruh student, beze všelikého hlubšího rozmýšlení: nemohl věděti, že jsem čekal na Jevgenii Nikolajevnu v mrazu od sedmi hodin do půl deváté.

»Tak!« odvětil jsem, zabrán v myšlenkách a v duši vyskočilo: »o, čert..«

Tam, večer u Polozových. Polozovi, to jsou lidé, u kterých jsem nebyl nikdy. Ale dnes tam půjdu. »Pánové!« vzkřikl jsem vesele. »Dnes jsou vánoce; dnes se veselí všechno, budeme se veseliti také!«

»Ale jak?« zasmušile se ozval jeden.

»A kde?« dodal druhý.

»Vystrojíme se a budeme jezditi po celé večery,« rozhodl jsem. —

A jim, těm bezsmyslným lidem bylo skutečně veselo. Křičeli, skákali a zpívali, děkovali mi a počítali, kolik mají hotových peněz. Přes půl hodiny jsme sbírali po městě všechny

osamělé, všechny nudící se studenty, a když se nás shromáždilo devět, vesele skákajících čertů, spěchali jsme do vlásenkárny, kde také měli divadelní obleky, naplnili jsme je chladem, jarostí a smíchem.

Potřeboval jsem nějaký oblek zasmušilý, hezký, s odstínem vzneseného smutku a prosil jsem: »Dejte mi kostým španělského dvořana.«

Byl to však veliký dvořan, protože jsem se skryl v jeho šatě celý a cítil jsem se již docela samoten, jako v ohromném, liduprázdném sále. Když jsem vylezl z kostýmu, prosil jsem o něco jiného.

»Nechcete clown? Pestrý s rolničkami.«

»Clown!« řekl jsem pohrdlivě.

»Tedy banditu. Takovýhle klobouk a kyndžal.«

Kyndžal! To se mi hodí. Na neštěstí bandita, jehož šat mi dali, byl zkažený osmiletý chlapec. Jeho klobouček nepokrýval mého týlu a z aksamitových spodků musili mne vytáhnouti jako z pasti. Panoš se nehodil, byl celý skvrnitý jako tygr. Mnich byl roztrhaný.

»Což pak ty? Rychle!« povzbuzovali mne soudruhové, kteří se již oblékli Zbývá ještě jeden kostým, vznešený nankin.

»Dejte mi nankin!« zamával jsem rukou; dali mi jej. To čert věděl, že jest to takové. Nemluvím již jen o kostýmu. Pomíjím mlčením, jak idiotské jsou ty pestré boty, které mi byly malé, vlezly sotva do polovice, a ostatní svou nejpodstatnější částí trčely jako dva neznámé přídavky po obou stranách nohy. Pomlčím také o růžovém proužku, který pokrýval mou hlavu jako paruka a přivazoval se nitkami k uším, čímž se tyto pozdvihly a stály jako netopýří.

»To jest maska!«

Bylo to, možno-li se tak vyjádřiti, abstraktní fysionomie. Nos, oči, rty a vůbec všechno bylo pravidelné, na svém místě, ale nic v ní nebylo lidského. Člověk v hrobě nemůže býti klidný. Nejevila ani hrůzy, ani radosti, ani udivení, docela ničeho nejevila. Hleděla na vás přímo a spokojeně — a uchvátil vás neudržitelný smích. Soudruhové moji se váleli smíchem po divanech, bezmocně padali na židle a mávali rukama. To bude velmi originelní maska, říkali, div jsem neplakal, ale když jsem pohlédl do zrcadla, zachvátil i mne smích. To bude nejoriginelnější maska.

»Při žádné příležitosti nesvlékneme masky,« volali soudruhové, »dáme si slovo.«

»Slovo! Slovo!«

III. — Rozhodně to byla velmi originelní maska, chodili za mnou v tlupách, točili mnou, tloukli mne, štípali, a když jsem se, jsa zmučen, hněvivě obrátil k pronásledovatelům, zachvátil je neudržitelný chechtot. Celou cestu mne obstupoval a tlačil bouřící se mrak smíchu a pohyboval se zároveň se

mnou, že jsem se nemohl vyrvati z toho prstenu šíleného veselí. Minutami i mne to uchvátilo: křičel jsem, zpíval, plesal, a celý svět se točil v mých očích jako opojený. A jak samoten jsem byl pod tou maskou!

Konečně mne nechali na pokoji. S hněvem i strachem, se zlobou a něžností pohlédl jsem na ni a řekl jsem: »Já to jsem.«

Husté řasy zvolna s udivením se zdvihly, celý roj černých paprsků vychrlil se na mne, a odpověděl mi smích zvučný, veselý, jasný smích jako jarní slunce.

»Ano, já to jsem. To jsem já!« opakoval jsem, usmívaje se. »Proč jste dnes nepřišla?«

Ale ona se smála, vesele se smála.

»Tak jsem se unavil. Tak mně rozbolelo srdce,« prosebně jsem ji žádal za odpověď.

Ale ona se smála. Černý lesk jejích očí pohasl, a smích rozohňoval se stále jařeji. Bylo to slunce, ale slunce žhoucí, bezohledné tvrdé.

»Co jest vám?«

„To jste vy?« řekla zdržujíc se; »jak jste.. směšný!« Ramena moje se svěsila a hlava se sklonila; tolik zoufalosti bylo v mém postavení. A když s uhasínající září úsměvu na líci hleděla na rychle mimo nás uhánějící mladé, veselé páry, řekl jsem: »Jest to nehezké smáti se. Což necítíte za mou směšnou maskou živou, trpící tvář; vždyť jen proto jsem si vzal masku, abych vás uviděl. Dala jste mi naději na svou lásku a tak rychle a tak krutě ji odmítáte. Proč jste nepřišla?«

Rychle, s odpovědí na milých usmívajících se ústech, obrátila se ke mně, a hrozný smích zachvátil ji vší silou. Zarážejíc se, skoro plačky, zakrývajíc líce krajkovým, vonným šátkem, namáhavě řekla: »Pohlédněte.. na sebe. V zadu je zrcadlo.. Ó, jak jste..!«

Zdvihaje brvy, stiskuje bolestí zuby, s chladným obličejem, z něhož se odlila krev, pohlédl jsem do zrcadla — hleděla na mě idiotsky klidná, docela lhostejná, nelidská, nehybná fysionomie. A já, já jsem rozesmál se také. S neutuchajícím ještě smíchem, ale již se záchvěvem zdvihajícího se hněvu, se šílenou zoufalostí řekl jsem, ba skoro vzkřikl: »Nepotřebujete se smáti!«

A když utichla, pokračoval jsem šeptem o své lásce. Nikdy jsem nemluvil tak krásně, protože jsem nemiloval nikdy tak horoucně. Mluvil jsem o mukách čekání, o jedovatých slzách šílené řevnivosti a tesklivé touhy, o své duši, kde všude byla láska. Viděl jsem, jak sklánějící se řasy vrhaly hustý stín na zblednuvší tváře. Viděl jsem, jak jejich matnou bělostí zmítal červený odraz vzplanuvšího ohně, a jak pružné tělo celé se klonilo ke mně. Byla oděna jako bohyně noci, byla celá záhadná, jakoby oděna černým krajkovím mlhy, třpytila se brilanty hvězd a byla krásná, jako zapomenutý sen dalekého dětství. Mluvil jsem — slzy mi kanuly s očí a srdce bilo radostí. Spatřil

jsem konečně, jak milý, ubohý úsměv otevřel její ústa, jak řasy se zachvěly a zdvihly. Pomalu, bázlivě s nekonečnou důvěrou naklonila ke mně hlavu, a . .

Takového smíchu jsem ještě neslyšel! »Ne, ne, nemohu . .« téměř sténala a sklonivši hlavu, znovu vypukla ve zvučnou kaskadu smíchu.

Ó, kdyby mi chtěli dáti na minutu lidskou tvář! Kousal jsem pysky, slzy kanuly po rozpálené tváři, a ta idiotská fysionomie, v níž bylo všechno pravidelné, nos, oči i rty, dívala se se ztrnule úžasnou ve své ohyzdnosti, lhostejností. A když belhaje se po svých barevných nohách jsem odešel, dlouho ještě ke mně docházel zvučný smích: jakoby s ohromné výše padal stříbrný pramének vody a s veselou písní rozbíjel se o skálu.

IV. — Rozprchli jsme se po spící ulici a budíce noční ticho smělými, bodrými hlasy, šli jsme domu a soudruh mi pravil: »Ty's měl kolosální úspěch. Nikdy jsem neviděl, aby se tak smáli. Stůj, co děláš? Proč strháváš masku? Bratři, on sešel s rozumu! Hleďte, roztrhává svou masku! Pláče!!«

Z Razkazů přeložil V. Skalák. *Leonid Andrejev.*

Literatura, umění, věda.

Národopisná mapa uher. Slováků. Na základě sčítání lidu z r. 1900 vydal dr. L. Niederle. Nákl. Národop. společnosti československé r. 1903. — Národopisné mapy slovenské důkladné a spolehlivé posud nebylo. I sestavil autor mapu na základě nové statistiky říše uherské z r. 1900, jež třebas na újmu živlu slovenského, načítala o 200.000 Slováků méně, není správnosti mapy na újmu, ježto autor jednak osady slovenské třídí a na mapě znamená podle kategorií percentuálních, jednak všechny důležitější a spornější části mapy (zejména celou slovensko-maďarskou hranici) poslal před uveřejněním na Slovensko znalcům příslušných krajů s prosbou za revisi. Obce, kde označeno Slováků pod 10 proc., ostavil úplně stranou a rozdělil ostatní v osady čistě slovenské s více než 90% Slováků, dále v osady s 90—75, 75—50, 50—25 a 25—10% a s různým označením v mapu vkreslil, vlastně v mapy, ježto celou oblast bylo nutno rozděliti v řadu map detailních, jež obsahují obyčejně dvě, někdy jen jednu stolici. K praktickým účelům zhotoveny ovšem nejsou. Slo autoru o to, zachytiti co možná přesně stav národnosti slovenské na počátku tohoto století, což vzhledem k postupující úsilovné maďarisaci jest důležito. Ke spisu je přidán abecední slovensko-maďarský seznam jmen obcí.

Na Velehradě přišlo se počátkem května při odvodňovacích pracích na starém hřbitově v hloubce 2 *m* na tři kamenné hroby v jedné řadě položené podélnou osou k východu, v nichž odpočívaly kostry hlavou k západu, beze stop rakví, kovu a jiných předmětů. Hrobky jsou složeny ze 4 kvádrů pískovcových, v nichž vytesáno 40 *cm* hluboké koryto pro mrtvolu. Na zachovalé plotně jedné hrobky jsou vytesány značky, u hlavy jednoduchý kříž, u nohou obrácený kříž dvojitý. Ze které doby hrobky jsou, jest zatím (a snad vůbec) nemožno určiti. Mimo hrobky objeveny byly 1 sáh silné zdi starých hradeb anebo základů bývalého kostela, jenž byl asi širší nežli nynější, a pod nejjižnější chodbou kláštera vykopány byly 1 sáh široké a 7 *m* od sebe

odstávající rovnoběžně základy cihelné, jež někteří chtějí míti za základy pobočních kaplí někdejšího chrámu. Dle směru těchto kaplí nebyl by však chrám stál, jak tehdy přísně dle církevního zřízení zachovávali, k východu, nýbrž kolmo k nynějšímu, t. j. od jihu k severu. Nálezy byly podnětem, aby se pečlivě kopalo a hledalo na celém prostranství, za dozoru a vědecké odpovědnosti znalce, jímž ustanoven dp. P. Wurm z Olomouce. Na Moravě jsou zvláště dychtivi na výsledek pátrání. Vážení dějepisci moravští praví, že někdejší Velehrad stával někde v okolí Uh. Hradiště. Jiní praví, že Velehradu nikdy ani vůbec v těch místech ani kde jinde nebylo. Konečně jiní (jmenovitě klerus) kladou Velehrad bývalý na totéž místo, na kterém stojí nynější, spojujíce jej s posláním sv. Cyrilla a Methoděje a říší velkomoravskou anebo alespoň s kulturou byzantskou, jmenovitě stavitelstvím, jež se šířilo cestou Velké Moravy i do Němec a v končinách velehradských mohlo se zakotviti. Tvrdí se, že máme na Velehradě chrámy tři, jeden větší než druhý. Nynější vystaven r. 1681 na místě chrámu Cisterciáky kol 1198 založeného a dle jiných 1246 Tatary, dle jiných 1421 Husity zničeného. Při stavbě druhé nebylo však užito základů prvého, ač posud dobré jsou. Kromě těch jsou prý však i základy, jež ukazují na třetí chrám a o tom by rádi měli ti, kdož do velkomoravské myšlenky jsou zamilováni, že tento ze všech nejstarší byl klášter mnichů slovanských, tam původně osazených, po nichž teprve je vypudivše, Velehrad zabrali Cisterciaci. Tyto domněnky, dohady a spory ovšem učiněnými nálezy se znovu hlásí o slovo i čeká se zvědavě, zdali a co objeveno a rozhodnuto bude. O tom, čtenářům zprávu zase podáme. *-l.*

Monolog u Shakespeara. To bylo thematem slavnostní přednášky na 39. valné hromadě „Německé společnosti Shakespearovy“ 23. dubna r. 1903 ve Výmaru. Přednášku měl dr. E. Kilian, režisér dvorního divadla v Karlsruhe. U Shakespeara jsou dva typy tohoto uměleckého prostředku: 1) monology ve způsobě staré techniky, které se říkají, hledíc k posluchačstvu, jsou na rozveselení posluchače nebo mu mají podávati předběžné děje ku porozumění potřebné neb také vysvětlení nesnadných věcí bajky; 2) proti ním jako způsoby starší jsou monology upravené po způsobu moderní techniky, vyjevující duševní život hrdinův, zejména vyličující boje v jeho nitru, a orientující diváka toliko o tom, co dialogem buď nemůže býti vyjádřeno nebo jen nedokonale. Monology tyto nemluví se k obecenstvu, nýbrž se jeví jako bezděčné výbuchy duševních pochodů, jež se konají v nitru mluvícího. Nesnadný úkol herce záleží v tom, aby četné monology druhu prvního, které se nám nyní zdají neobratnými a starožitnými, přeměňoval v druh monologů moderních. Jest to úkol, kterého nemůže rozřešiti někdy ani umělec největší. *K.*

Leonid Andrejev, z jehož Razkazů přinášíme v dnešním čísle malou skizzu, jest nejmladší hvězda na literárním ruském nebi. Zdá se, že brzy bude konkurentem Gorkého a snad i nebezpečným. Jeho tvořivost a plodnost je neobyčejná. Jeho povídky jsou chmurné, mrazivé, skoro suše objektivní. Na svět hledí prostě a s krutou upřímností, vypravuje osudy svých hrdin. Myšlenky jeho v symbolické roucho zahalené, vábí jak svojí symbolikou tak impresionisticko-realistickou drobnomalbou. Patří ke skupině literární, do níž se hlásí Telešev, Kupriv a Serafimovič a již vévodí Čechov a Gorký.

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. V *Srbsku* byli 11. t. m. v noci zavražděni král Alexander s manželkou Dragou, oba bratři královniny, generální pobočník králův a druhý pobočník, předseda ministerstva a ministr války a mnoho jiných osob, o kterých všech bezpečných zpráv ani není. Vraždu provedli důstojníci za pomoci dvou oddělení pěchoty a prohlásili Petra

Karadorđeviče králem. Vláda Naumičova převzala hned zprávu země. Dne 15. t. m. byl jednohlasnou volbou skupštiny a senátu Petr Karadorđevič za krále zvolen a volbu přijal. Ještě před volbou krále obnovena byla ústava z r. 1888, králem Alexandrem 7. dubna zrušená. Ústavou tou zavedena v Srbsku moderní ústavní monarchie s representativním systémem a odpovědným ministerstvem. Národní zastupitelstvo volí se přímo, a menšiny docházejí poměrného zastoupení. Úplná svoboda tisku, svoboda osobní, spolčovací a shromažďovací, svoboda voleb a samospráva církví byly pro Srbsko zřízením zpřímo ideálním. Král však „pro bezmezné útoky tisku“ 7. dubna svobodu tiskovou obmezil, tajné hlasování a senát r. 1901 zřízený zrušil, skupštinu rozpustil a nové volby s veřejným hlasováním nařídil. Od té doby byl osud krále zpečetěn a zprávy o ohrožení jeho života vyskytovaly se občas v časopisech, ač jim víra dávána nebyla. V Bělehradě docházelo k výtržnostem, za kterých mnoho lidí pohynulo a mnoho na rozkaz vlády bylo postříleno. Nové volby vykonány jen přívrženci vládní strany, většina národa k volbám vůbec nešla. Nenávist k Draze, na královnu z měšťanky po výšené a jejímu příbuzenstvu, jmenovitě hejskovi N. Luněvicovi, jenž byl králem vyhlédnut za následníka, provedení krvavého díla jen uspíšily. Že v zemi všeobecná nespokojenost s vládou Milanovou i Alexandrovou byla, pochopí každý, kdo si připomene ideální tužby a cíle srbského národa, o čem dočte se v obšírnějším článku p. Majkiče, jejž v tomto čísle R. začínáme. Také hospodářský stav země se horšil den ze dni. Dluhů státních rychle přibývalo a je jich dnes přes 500 mil. fr. Zahraniční věřitelé vynutili si a dosadili, když Srbsko r. 1895 provedlo částečný bankrot formou konversí, zvláštní správu monopolů, jež 1902 z příjmů monopolových 32·6 mil. fr. více jak polovici (17 mil. fr.) zabavila. Žilo tedy státní hospodářství srbské pod sekvestrem. — Nová vláda Avakumičova rozšířila ústavu z r. 1888 o všeobecné rovné hlasovací právo a vymanila armádu z vrchního velitelství králova. Úřední list přinesl již prohlášení vlády, že jen ministr vojenství důstojníky jmenuje, přesazuje a propouští. Skupština sešedší se k volbě krále, udělila kralovrahům amnestii.

V Německu provedeny v úterý 16. t. m. volby do říš. sněmu, jež vlastně již celý rok, od zápasu o celní tarif na říš. sněmu byly na denním pořádku úsilí všech stran a vůbec politiky. Z toho, co posud o volbách známo, jež provedeny teprve z polovice (druhou polovicí budou volby užší), vychází, že císařská vojensko-imperialistická politika vychovala armádu 3 milionů voličů sociálně-demokratických, odmítajících císařský kurs. Všude kde císař proti sociální demokracii vystoupil a mluvil, jako ve Vratislavi, Bochumu, Essenu přibylo jí tisíce hlasů. V Essenu na př. volilo o předešlých volbách sociálního demokrata 4400 voličů, nyní 22.000, v Bochumu 22.000 nyní 40.000, v Duisburku 7800 nyní 25.000. V samém Berlíně přibylo sociálním demokratům 100.000 hlasů, v Mnichově s okolím 18.000 a v Sasku ze všech 23 poslanců dostali sociální demokraté již v první volbě 18, zbytek 5 přijde do užší volby za podmínek výhodných. To byla odpověď militarismu. Úplně voličstvem opuštěny jsou silné kdysi strany svobodomyslné a půdy nenabyli kandidáti krajně agrární. Také antisemitům se nepodařilo prorazit. Prošlo o první volbě 72 členů centra a 28 konservativců, sociálních demokratů 51, agrárníci 3. Do užších voleb přijde 35 členů centra, 36 konservativců, 110 sociálních demokratů, 4 agrárníci. Nejdůtklivější agitační prostředek, celní tarif a zdražování potravin, vykonal svůj úkol dobře!

Rakousko-Uhersko. Příští týden má dojíti na říšské radě na projednání prozatimního rozpočtu. To znamená, že musí také býti jasno, dojde-li k dohodnutí mezi vládou a Mladočechy či nic. Praví se, že se mezi nimi vyjednává. Mimo to mluví se i o vyjednávání mezi Čechy a Němci. Dr. Baerenreither, dr. Eppinger v Mimoni a dr. Beuerle k císaři v Linci mluvili o nutnosti shody českoněmecké. Vypravuje se, že otázka jazyková by byla odstavena a že by na Moravě zřízena byla

universita česká a německá. Vládě jde ovšem o parlamentní projednání vyrovnacích předloh, k čemu si musí urovnávati cestu, neboť na ty má prý již dojít od pondělka za týden. Situace se však zauzluje opětnými předpověďmi, že začne obstrukce česká. Proti obstrukci prý stlouká se z „pracovitých stran" polskoněmecká většina. Co jsme proti obstrukci psali a uváděli v dubnu, platí i dnes. Jako tehdy to, co se stalo, nám dalo za pravdu, tak i po našem soudu stane se nyní. K obstrukci sotva asi dojde, alespoň mezi poslanci není k ní ani chuti. Zatím se projednává zákon o nedělním klídu. V kruzích obchodních a výrobních jsou rozděleni v přívržence úplného a všeobecného nedělního klidu a v přívržence 4–6 hodinové práce v různých oborech a na venkově. Z těchto jsou na říšské radě nejhorlivější zastanci zájmů židovských obchodníků v Haliči, pro něž prý nemá celonedělní klid platiti. Dne 16. června ohlasovala sněmovna, že nedělní práce je obmezena jen na 4 hod. dopolední.

Tiskový užší výbor projednal dne 9. t. m. vládní osnovu nového tiskového zákona. Osnova dostává se nyní do výboru. Za lhostejnosti samé žurnalistiky přijímá se vládní návrh, jímž zrušují se poroty pro urážky na cti i osob úředních a ponechává se opravné řízení v platnosti. Sama žurnalistika tak mlčky připouští, že nynější stav jest až příliš příznivý, ba zrovna svádí k výpadům osobním. Jmenovitě v politice nejde žurnalistice tak o zásady a zřízení politická jako o osoby a většina politických článků jest hanobením a tupením osob z jiných stran a vynášením vlastních stranníků. Kdyby se novinám dalo zameziti v této činnosti, snad by nuceny byly psáti věcněji. To však souvisí s hlubší nápravou nejen novin samých (odborné vzdělání žurnalistů), ale vůbec veřejného života. Sami pp. poslanci, odhlasujíce, že má býti žurnalistika za urážky osobní trestána, poctívají sebe navzájem jmény, jichž nejposlednější žurnalista ani v nejsmělejším rozletu své bojovné fantasie netroufá si napsati — prostě ze studu. Bylo by jistě podařené, kdyby tento parlament odhlasoval tiskovou osnovu zavádějící v žurnalistice dobré mravy!

Ex lex u nás i v Uhrách. U nás vláda má zadní dvířka § 14. a povolí si rozpočet; v Uhrách nezbývá vládě než demise. K té Szella tlačili spojení se stranou neodvislosti klerikálové a hlavně nevyřízená vojenská předloha. Dne 15. t. m. konečně, když demise Szellova byla hotovou věcí, podána a přijata byvši již den před tím, začali ve sněmovně opoziční poslanci technickou obstrukci, aby mp. Szella donutili podati zprávu o stanovisku vlády a o situaci. Szell druhý den na to sněmovně svoji demisi ohlásil. Nástupcem Szellovým je hr. Štěpán Tisza. Troufá-li si sněmovnu přimět, aby odhlasovala brannou předlohu, o kterou jde především, bude to boj krutý, jejž mu ihned 16. t. m. ohlásili Košut i Ugron. Tisza, jak jsme zaznamenali na str. 858, byl z těch, jež vedli župy proti obstrukci. Dne 20. května pravil na schůzi v biharské župě, že je zájmem Maďarů, aby armáda byla co nejsilnější. Mnichovská Allg. Zeitung v dopise z Vídně, kdež mluví hlasatel blízký vládě rakouské, tyto dni praví: „Přes nejpádnější důvody vojenské správy nebylo možno vymoci větší počet nováčkův a tím jest porušen duch vyrovnání r. 1867, jež nepraví nic jiného, než že za to, že Maďarům bylo přenecháno panství ve vlastní zemi, jsou povinni hájiti dle svých sil mocenské postavení Rakousko-Uherska na venek a je upevniti. Menšina mezi Maďary bezohledně nedbá pravidel konstitučního života." Pádem Szellovým je mravně posílena košutovská strana neodvislosti. Dokonce se uvažuje, neznačí-li pád ten konec dualismu.

V Chorvatsku vzmáhající se nespokojenost zabouřila zvláště prudce demonstrací v Záhřebě o svatodušních svátcích, kdy policie byla demonstranty zahnána kamením. Jako obyčejně policie svým bezohledným chováním vášně jen jitřila, tak že do ulic byla poslána zeměbrana a dělostřelectvo, 1120 vojáků, 110 četníků, 92 policajtů atd. Opoziční noviny bývají v Záhřebě co den konfiskovány.

Sociální *Dělnická akademie* jakožto vzdělávací ústav strany soc.-demokratické, prožívá dobu krise, zjevné i tím, že o jejím působení

lze se tak málo dočísti. Ježto působení její vedle knihovny soustřeďuje se hlavně na přednášky a naučné kursy, můžeme jednu z příčin krise postřehnouti ve slovech předsedy jejího K. Vaňka na devátém sjezdě D. A. dne 7. června: „Aby D. A., jak původně bylo míněno, mohla intensivně starati se o všeobecné vzdělání dělnictva, k tomu nemá v prvé řadě finančních prostředků, v řadě druhé nemá i nutných vyučovacích sil. Na pomoc kruhů mimodělnických počítati nelze jako nelze počítati s vyučovacími silami z kruhů mimodělnických. Setkali jsme se ve svých zkušenostech jen s málo lidmi z kruhů t. zv. měšťáckých, kteří by ve směru tom přicházeli dělnictvu jen z čisté lásky vstříc a neměli při tom nějakých politických zámyslů.“ Z toho co dále předseda řekl, vychází, že kursy účetnický, němčiny a stenografie mají dosti účastníky, za to kursy z francíny, zdravovědy, anatomie a p. jich neměly. Bude se tedy přihlížeti k praktické potřebě dělnictva i ku potřebám celého dělnického hnutí. — O svátcích velikonočních provedla strana soc.-demokratická přeměnu svých spolků vzdělávacích ve všeodborové. V obmezené činnosti Akademie předsedou ohlášeném vidíme tytéž snahy, jež jsme znamenali v zastavení vzdělávacích spolků, totiž zúžení intelektuálných zájmů dělnictva na zájmy třídní a politické. Je-li to v souvislosti a do jaké míry s obecnou reakcí, jež se jeví u nás v politice, literatuře, a s hospodářskou tísní výrobních tříd, jest nesnadno vymezovati, ale zjev jest podobný ostatním v životě veřejném u nás. Mimo to ovšem jest zřejmo, že politické strany se nehodí k úkonům všeobecně vzdělavacím, strhujíce je vždy do proudů svých praktických snah a cílů. Konečně ani forma přednášek není dosti účelná v době laciného tisku a hesla sebevzdělávání. To vše asi přispělo k úžení činnosti D. Akademie vedle známé, většinou zcela opodstatněné nedůvěry dělnictva k „měšťácké inteligenci“, jež chodí k dělnictvu okukovat mandátové hrozny. Ale špatné příklady několika mlsných mandatolovců nenakazily jestě vesměs dobré mravy a je v Čechách dost skutečných přátel dělnictva a ty by dělnictvo mělo neodpuzovati ale spíše vyhledávati. Jsou to ti, jež se k dělnictvu nedotírají a třebas jemu vždy ukázale ani netleskají. Byl takovým na př. Horínek, jejž za jeho života dělnictvo považovalo prostě za „měšťáka“ a dost. Poctivých lidí z inteligence dělnictvo potřebuje právě pro neodbytné úkoly obecně-vzdělávací, bez nichž se trvale neobejde. Jest jisto, že se D. A. k svému prvotnímu širšímu úkolu vrátiti musí, má-li se udržeti, třebas poslání své plnila jinými prostředky než poprvé. —*l.*

Školský. *Učitelé kněží na středních školách.* Po nedávném sjezdu středoškolských učitelů ve Vídni počíná se opět přetřásati v listech odborných zjev, že se zejména v zemích alpských tak výborně daří gymnasiím řeholních řádů, ba že se jim i s míst úředních dostává často pochvaly tak vzácné, že gymnasia světskými učiteli opatřovaná nikdy se takové nemohou ani nadíti. A přece platí pro takové řeholnické ústavy také instrukce úřední. Může-li však skutečně katolický kněz vyučovati ve smyslu instrukcí, které nečiníce žádné zmínky o poutech neb ohradách, mluví toliko o výsledcích vědy? Kněz katolický může podávati prvopočátky starých jazykův; může uváděti žáky své v taje trigonometrie; snad umí také velmi obratně v silozpytně experimentovati; může býti velmi statečným numismatikem nebo snad ještě lepším rozřešovatelem listin. Ale má-li býti s úkol svůj — to jest má-li pořizovati v nejdůležitějších věcech pravou osvětu; má-li raziti cestu porozumívání přítomosti a její kultuře — nemůže býti zcela a naprosto sluhou církve; a pakli je jím, tedy nemůže býti s úkol, který má konati ve smyslu instrukcí. Muži, kterýž odpřísahal úplné podrobování se rozumem svým dogmatům, každý okamžik je úzko buď jako „pravověřícímu“ nebo jako prostředkovateli výsledků vědy. Muž takový, je-li učitelem dějepisu, nemůže a nesmí objasňovati významu náboženských reformátorův (Hus, Luther a j.), ani nesmí dojasňovati důležitosti o významu národových revolucí, poněvadž se mu musí jevši všechno to, co lidstvo poněkud osvobodilo od katolického autoritář-

ství, namířeno proti víře, církvi, papeži, biskupům, kněžím — slovem dílem ďáblovým. Jak na příkl. může kněz učiti theorii Kantově-Laplaceově, dle níž nemohla býti země před sluncem; a on přece musí se držeti knihy „Genesis“, kteráž učí právě opaku? Jediné slovo, kterým by se stavěl v takých věcech na stranu vědy, může mu způsobiti spory s představenými duchovními, kteří ho pak prohlašují za „kacíře“. Jeho světští představení (na příkl. zemští inspektoři) ho ovšem nestíhají, nevyučuje-li v těch věcech ve smyslu instrukce, totiž v duchu vědy, činíce se, jakoby neslyšeli, ač někdy až ostentativně právě v jejich přítomnosti „koriguje“ dogma učebnou knihu úřadem školním i po věcné stránce schválenou. Ale zase též proti duchu instrukce stíhají učitele světského, který v duchu jejím vyučuje něčemu jinak než se líbí církevníkům; neb alespoň mu „blahovolně“ radívají, aby se pečlivě vystříhal všeho, s čím se dostává ve spor věda s vírou, třeba bylo to obsaženo i ve schválené učebnici (tomu „schválení“ prý se musí rozuměti tak, že nemá jako odporovati konsistoriálnímu Imprimatur), sic že... Takový nad prováděním instrukce dozor světský ovšem musí způsobovati, že i světští učitelé na středních školách „nechávají vědy vědou“ pozorují-li, že jim způsobuje jen trpkosti u představených ředitelů, poslouchajících více hlasu „božího“ nežli „zákona“, a že jim hatí veškeru naději, aby se mohli prací usamostatniti; kdežto „opatrnějším“ jejich kolegům razívá se postup se strany představených sboru učitelského i zemských školních dozorců, ba nezřídka přes hlavy a přes odpor obojích těchto. A tím se namnoze také vysvětluje ráz nynější výchovy na mnohých našich středních školách a zjev, že neřídcí učitelé těch škol staví na odiv svůj katolicism a klerikalism; že třeba jinak i „vědátor“ mathematiky a fysiky si přezdívat dávající profesor neostýchá se na veřejnosti vyznati, že Galileiho tvrzení: a (země) se přece točí, nelze nikterak očitě dokázati, a že přece musíme věřiti své denní zkušenosti dávati pravdu „knize knih“, dle níž slunce zapadá, a tudy také vychází a kol naší země se točí. Církev také odpadlictví takové od „vědy“ dobře honoruje, často státními penězi nebo tituly čestných a skutečných hodností (ředitelství, inspektorát, titul školního rady atd.). Tím vším také možno i nutno si vysvětlovati, že podobní šplhavci klerikální dobývají záhy „klobúků“ hodnostářů školských a že kněží, jinak ve vědě neb v umění vyučovatelském nic neznamenající, stávají se řediteli státních gymnasií, c. k. zemskými školními dozorci gymnasií (jak jest a bylo na Moravě), že jsou považováni za první autority v oboru svém, jež kde kdo z ostatních jim rovných musí uznávati, nemá-li mu býti ztrpčeno bydlo až do nesnesitelnosti: ba že i na paedagogia se zřizují za hlavní učitele (piaristé) nebo dokonce za ředitele (v Praze), kteří pak inaugurují na nich vzdělání učitelského dorostu tak pokrokové, jako jest na příkl. od evolucionismu v psychologii k „mohutnostem“ filosofie scholastické. *K.*

Podpory společnosti.

O podporách společnosti
porady se konají,
krev prolitá ticho teče
teplou struhou k Dunaji.

O podporách společnosti
mylná vládne představa,
nemůže je z klidu přivést
každá louže krvavá.

Nemohou se exponovat
pro ministry zabité,
pro každičkou hloupost na ně
spoléhat se nesmíte.

Ovšem! Věda sice praví
krev že vzácná míza je,
kterou by měl každý stříci
vstávaje a léhaje.

Tím směrem i víra svatá
vede lidstvo za ruku:
Nezabiješ! Nezabiješ!
Pro Kristovu nauku.

Ve šlápotách víry svaté
ubírá se slavný soud,
na kriminál v každém čase
možno se jest spolehnout.

Blasfemické tu i onde
zákony se dělají,
krev prolitá ticho teče
teplou struhou k Dunaji.. *Ego.*

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU • VĚDU • LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 27. ČERVNA 1903. ČÍSLO 39.

Na cesty!

Červené desky »Baedekrů« tlačí se u vědomí své nastávající saisonní důležitosti zase okázale do popředí skříní knihkupeckých. Ano, už je tu zase ta doba, kdy člověku při každém písknutí lokomotivy srdce prudčeji zabuší, kdy začíná se nás měšťáků zmocňovati nepokoj jako tažného ptáka v kleci za doby tahu, a kdy sešívá se váznoucí rozhovor nejpohodlněji otázkou: »No tak, kam pak se podíváte letos?« A neslyšíte tuto otázku jen německy nebo z úst elegantních dam, jako před nemnoha lety, nýbrž i mezi lidmi, na nichž je patrno, že nemají ležeti kapitál u banky. Rozhoupali jsme se i my, čeští peciválové, a počínáme se osmělovati za hranice, do obecného cestovatelského proudění. Souvisí to jednak s tím, že přeci už vyrůstáme pomalu z dětských kalhotek a dospíváme v Evropany, ale ještě spíše s všeobecnou sportovní zálibou, která se u nás šíří. Dnes, jak známo, každý uvědomělejší pekařský účedník vám vyjmenuje koryfeje goolu a »šutne« si příležitostně třeba škatulkou od sardinek. Studentíkové v letech, kdy nám byl pojem sportu něčím anglicky mlhavým, znají dnes všecky celebrity tennisové a hovoří znalecky o rekordech všech lehkých i těžkých athletů. Zájem o sport, hlavně o kopanou, zdá se býti u nás všeobecný; alespoň naše denníky cítí se povinnovány referovati o každém hnutí proslulých kopajících noh, a také v oboru turistickém informují nás s obdivuhodnou důkladností o každé nové chatě a cestě v nejzastrčenějším údolí štubajských Alp. Do nedávna dívali se u nás na člověka, který byl kousek za Drážďany, jako na zcestovalého, a Sedmihorky byly jediným místem, kde se shromažďovala česká společnost, vycházející v létě do »světa«; dnes jsou slovinské Alpy takřka letní dependancí české země, a naši výtečníci datují své historické dopisy »z Misdroye« (srvn. »emzská depeše«). Otevřel se nám, pravým nehybným vnitrozemcům, trochu svět, turistika je nám novou, neznámou hračkou, a opravdoví cestovatelé, zvláště výzkumní nám nesmírně imponují. Nebožtík Holub se narodil

příliš brzy; dnes by byl národním hrdinou I. třídy, jako Kubelík, Kocián; vždyť je jim skoro i krotký Vráz se svým caňonem. A což teprve koketní poseur Nansen, který umí tak obratně uvésti v pohyb celý aparát moderní reklamy! Sotva že složil své kožešiny, už hlásají na pražských i venkovských nárožích plakáty radostnou novinu českému lidu, že se podařilo výpravě přiblížiti se zase o dva kilometry k severní točně, o čemž lze se dočísti v sešitech po tolik a tolika haléřích. Také i jiné cestopisy naleznou u nás hojný odbyt. Vždyť už máme také v kritice své jemné, vybíravé, bystronosé znalce pro cestopisný obor. Když nedávno jedna česká spisovatelka byla tak šťastna, že si mohla popřáti krátkého výletu do Svýcar a uveřejnila dojmy, které učinila na její rozdivenou psychu alpská scenerie, měli jste čísti, jak břitkým pitevním nožíkem rozebral jeden kritik ty její dojmy! Krčí útrpně rameny nad jejím naivním rozplýváním se před alpskou nádherou a vůbec nad jejím »plochozemsky« úžaslým nazíráním na horský svět, a víte, jaký vysoký požadavek vztyčuje tento theoretický znalec alpského světa, který je sám beze vší pochyby alpinistou prvého řádu? Formuloval bych to v jeho duchu takto: »Holečkové. dnes už nám neimponují »štucny« a lodenový oblek, a my víme, že ne každý, kdo chodí s eispiklem. je opravdový »hochturist«; nestačí jenom s ruksakem a bergštokem (všecko to je dnes k dostání i u »Města Paříže«) plížiti se jako »talkriecher«, jak říkají Němci, po alpských vozovkách, šlápnouti si pro jméno na ledovec u nějakého »jochu« nebo »šarty« a mysleti si při tom, že člověk může psáti už o horách. K tomu je třeba, aby člověk pohroužil se hluboko, přehluboko do tajemného ducha Alp a a měl-li zrovna smůlu, že se narodil někde v labské rovině a nekoukal se už z kolébky na ledovce, nezbývá mu než k delšímu studiu se do Alp odebrati. Ano, to nebylo tak špatné, takhle na několik neděl zahloubati se do Alp, ale kdo to zaplatí? Věděl bych radu. Nejdříve žádejte, literární horomilci, o podporu Akademie věd, a poněvadž asi nic nedostanete, udělejte to po americánsku: vstupte pro letní saisonu za sklepníky; resp. sklepnice, k literarnímu hotelierovi v Göschenen, který v letě bohatne z cestovatelů gothardské dráhy a v zimě píše romány. Ten vám porozumí a půjde snad na ruku, a když se od něho naučíte jen tomu letnímu zaměstnání, nebude vám to také na škodu.

Nechme však stranou cestování s literárními nároky a mluvme jen o cestách pro soukromou potřebu a zálibu. Ano, jen ven, hodně daleko, hodně často a kdo jen trochu může! Nikdo nepotřebuje více setřásti se sebe všelikého škodlivého, protivného prachu jako my, obyvatelé toho úzkého, úzkoprsého a dusného českého světa. Jen se nalokat hodně jiného, volnějšího, svěžejšího vzduchu venku a poznat jiné lidi a jiný život, to nám bude zdravé. Nikde se člověk nenaučí tak dobře znáti svou zem a svůj národ jako v cizině: srovnávání je nejlepší poznávání. Při

tom kolportujeme známosti o svém národě po Evropě lépe než tisková kancelář. Ovšem, někdy kolportují přehorliví jednotlivci falšované zboží a člověk se doví v cizině úžasných věcí o Češích. Bylo to v městě nad Sekvanou. Při hromadné návštěvě, za vedení jednoho Francouze a známého radikálního Čecho-Francouze, pověstného kdysi svým žižkovským, tuším, výrokem, projížděly jsme na vozíkách sítí ulic podzemní Paříže. Bylo to v době jistého napjetí mezi Rakouskem a Ruskem, a oba pánové, sedící přede mnou, mluvili o možné válce mezi těmito státy. »O pane,« pravil temperamentní krajan, jmenujme ho třeba pan Boucharon, »české pluky by nepozvedly zbraní proti svým bratřím, ty by v okamžiku boje dojista vypověděly poslušnost.« Francouz poslouchal a divil se a já jsem poslouchal a divil se ještě víc. Vida, sám jsem netušil, jaké nezdolné slavjanofilství v nás dřímá a prsa se mi dmula hrdostí při pomyšlení na ty neochvějné kaprály a frajtry, volající v kritické chvíli hrdinské »nepečem«! Později však, když jsem vystřízlivěl, a když se počala tvořiti franko-ruská alliance s jedné a franko-česká s druhé strany, činil jsem si výčitky, že jsem nevyslovil tehdy svou pochybnost. Což jestli celá tato politická kombinace opírá se o onen výrok z pařížských kloak? Jakou strašnou spoluodpovědnost jsem tím na svá bedra uvalil! Proto, krajané, kolportujte jen nefalšované zboží na cestách, a nevydávejte sebe a nás za něco čím nejsme.

Začínáme se pouštět do cestování, a poněvadž to ještě dobře neumíme, dávají nám moudří lidé rady. Na př.: hlaste se hrdě k svému národu. Dobrá. Že na přihlašovací lístek v hotelu nenapíšu, že pocházím z Kodaně a že se nepředstavím jako Maďar, toho zárukou je i bez vlastenectví respekt před policií. A mluvit? Mluvit nebo když to nejde třeba koktat musím ve světě tak, abych se s lidmi srozuměl. Nuže, mnozí čeští turisté tomuto utlačovanému národnímu sebevědomí ulevují v turistických knihách. Proč pak se zapisuje do takových knih? Aby turista, zvláště když zaprší, mohl si z dlouhé chvíle přečísti, kdo a z kterého koutu světa sem před ním zavítal. Co se tím nyní dokáže, když někde v Trafoi nebo v Zermattu podepíše vlastenec Bořivoj Hrdina své jméno pod sebe duchaplnější české motto? Nikdo tomu nerozumí a přejde to. Rusové se přizpůsobují mezinárodním požadavkům a užívají obyčejně francouzštiny, Maďaři, kteří si umí doma, kde toho je třeba, trochu vážněji dupnout než my, neužívají v cizině maďarštiny, jenom my hledáme v takových malichernostech výraz bůh ví jakého národního uvědomění. Je to zvláštní, u nás se politika vplétá všude, a nejméně je jí tam, kde by měla být opravdu. A před cizinou se tím děláme směšnými.

A ještě o jednom rysu oficielní naší turistiky se zmíním. Je to společné cestování, ustavování českých kolonií ve velkém i malém. Řekne-li mi někdo »Jděte tam a tam, naleznete tam českou společnost«, dojista se tomu místu vyhnu. Předně se mi

nezamlouvá, řeknu to upřímně, slyším-li mluviti o vlastenecké povinnosti při zábavě, vidím-li přisypávati vlastenecký šumící prášek do věcí, které chtějí míti svou zvláštní osobitou příchuť, a pak milí, zlatí krajanové, mám vás takto sice od srdce rád, ale užiju vás za celý ten boží rok tolik, že odpustíte, když jdu jednou za rok na těch pár dní za hranice, že chci vidět nejen jiný kraj, ale také poznat jiné lidi, zkrátka dostat ise do zcela jiného ovzduší životního. Čím pronikavější a úplnější změna té každodenní jednotvárnosti, tím více se osvěží mysl. Proto mne nenaláká žádná česká chata se svými českými konservami z české továrny. Nestojím za hranicemi o vůni domoviny a šířící se s ní mnohokráte přemílané klepy. — A když už by se to také chtělo bráti se stanoviska vlasteneckého, je otázka, co je pro naši pověst lepší: sdružovati se pod heslem »nix dajč« a zanášeti národnostní separatism i na cesty, kde každý úmyslně a rád odkládá všecku drsnost životního boje, poněvadž vyjel si proto, aby se pobavil, zapomněl, vybavil z útlaku sterých ohledů; nebo poddati se obecnému družnému duchu, který panuje na cestách, baviti se i s milými súsedy Němci německy, když neumějí jinak, a pomáhati tak vyvraceti předsudek, německými novinami po říši šířený, že co Čech to Němcožrout a že s Čechy není možno vyjíti. Nemyslíte, že takováto propaganda ad personam nám prospěje víc než uzavřená nepřístupnost?

Třeba však necestujeme okázale pod červeno-bílou vlajkou a za zvuků národní hymny, je nám přece dbáti jisté solidárnosti, míti na paměti, že naše vystupování jako jednotlivců připíše se na účet celého národa a v první řadě arci těch, co přijdou za námi, a že proto máme si dáti dvojnásobný pozor representujíce jaksi svůj národ v cizině. Slyšel jsem na př. kohosi se chlubiti: »Já nedávám na cestě diškrece vůbec žádné, nebo když to musí být, tedy nepatrné; do smrti tam více nepřijdu, tak ať si mně nadávají, co na tom?« Že to odnesou jeho krajané, kteří přijdou po něm a vůbec jméno české, na tom mu nezáleží. V těchto a podobných věcech je na místě více společenského svědomí, smyslu pro pospolitost a příslušnost; končím také radou: kdykoli se zavolá Čech, ať se ozve gentleman!

Tedy šťastnou cestu, krajané, a na shledanou — ale zas až doma!

Candide.

Srbi.

II. — Viděli jsme, jak Miloš Obrenović po několika slavných vítězstvích užil veškerého svého diplomatického umění, aby ujednal smír s Marašli-Ali pašou i Rušid pašou. A to se mu podařilo. Kdyby se byla obě dvě silná vojska, jež vedli oba pašové, srazila se Srbi, jež byli dlouhou válkou již umořeni, bůh ví, co by se bylo stalo. Stěží by se byli Srbové těm

dvěma vojskům ubránili. Bylo štěstím pro Srby, že armáda Napoleonova byla v Rusku zničena. Když Srbové podruhé pod vůdcovstvím Milošovým se zvedli proti Turkům a když byli již několikrát nad Turky dobyli vítězství, v tu dobu byli evropští vladaři shromážděni ve Vídni a jednali o osudech nejen Francie, nýbrž celé Evropy. Srbští vyslanci ve Vídni prosili cara Alexandra I., aby pomohl srbskému národu v těžkém jeho postavení. Car Alexandr nezůstal k srbským prosbám hluchý. Svým vyslancem dal se otázati sultána, co se to děje v Srbsku a takli se zachovává smlouva bukureštská? Význam Ruska vzrostl v celé Evropě po vítězství nad Napoleonem a rozumí se, že to účinkovalo i v Cařihradě. Turecká vláda pospíšila si, aby ujistila ruského cara, že nepodnikne nic nepřátelského proti Srbsku a že bude se říditi mírem bukureštským. Rozumí se, že turecká vláda jinak myslila a jinak mluvila. Ale pro Srby nejhlavnější věcí bylo, že Turci ustali v dalším válčení a jali se s knížetem Milošem vyjednávati. Třeba že knížete Miloše podporovala ruská diplomacie, nepodařilo se mu, Srbsku vymoci takovou autonomii, jako byla bukureštským mírem přiznána Srbsku za doby Karadjordje. Od r. 1815 do r. 1830 nebyl Miloš ničím jiným než vyšším tureckým úředníkem, jenž sbíral a do Cařihradu zasílal určenou daň a staral se, aby Srbům ve vlastní jejich zemi nedála se křivda od Turků. Teprve tehdy, když mírumilovný car Alexandr I. byl na věčnosti a na ruský trůn nastoupil silný car Mikuláš, nastává změna. Akrmanskou konvencí r. 1826. se Rusko postaralo, aby zjednána byla platnost ujednáním bukureštské smlouvy. Poněvadž Turecko nemělo na spěch svůj slib dodržeti a smlouvě zjednati platnost, Rusko r. 1829 válečným zakročením je k tomu přimělo. Po ruském zakročení rozmnožena byla autonomie Srbska, jež bylo rozšířeno o 6 nových žup, jak bylo již uvedeno. R. 1835 kníže Miloš jel do Cařihradu učinit poklonu sultánovi, jakožto svému suverenovi, a jemu poděkovat za »darování« šesti žup.

Dobu od r. 1815 do r. 1830 možno nazvati prvním obdobím vývoje knížectví srbského. Rokem 1830 vstupuje do období druhého. Do tohoto roku zajímá se o ně jen Rusko, Rakousko málo a ostatní evropské mocnosti skoro nic. V zápase s Turky nedošli Srbové nikde podpory leč v Rusku. Někteří evropští vladaři stavěli se dokonce proti srbskému osvobození. Tak tvrdí se, že Napoleon I. před výpravou na Rus radil Portě, aby si znovu podrobila Srbsko. Že Srbové za prvního svého povstání nikde v Evropě nedošli podpory, snad by se dalo vyložiti tím, že Evropa byla úplně zaměstnána usurpatorem Napoleonem. Také za prvního povstání přichvátalo Rusko Srbům na pomoc teprve r. 1806 jen s několika tisíci vojáků. Všecka ruská pomoc od r. 1807 do r. 1813 nebyla větší 10 000 mužů. Kdo alespoň poněkud seznámil se s osvobozením balkánských národů, snadno pochopí, že ani

jeden nemusil tolik vlastních sil vynaložiti v zápase s Turky jak Srbové. Když Řekové se jali prováděti své osvobození, všecka vzdělaná Evropa zvedla se jim na pomoc. Řeckofilství v letech třicátých zavládlo po celé Evropě. O Rusku ať myslí, kdo a jak chce, Srbové, třeba Rusko několikrát se na jejich národních zájmech prohřešilo, musí mu býti vděčni. Nejenom že jednotlivec chybuje, není-li vděčen za dobrodiní, národové nejsou pomoci hodni, nedovedou-li býti vděčni těm, kdož jim dobře činili.

Od r. 1830 evropské velmoci jeví vyšší zájem o Srbsko. Snad příčinou bylo to, že východní otázka se stávala palčivější. Ihned v Srbsku nastávají roztržky. Evropská diplomacie zatahuje sítě i mezi Srby. V zemi se tvoří strany a jedná se jim o to, aby obmezily moc Milošovu. Vlastně nebyly to strany, ale pouze jednotlivci, vojvodové, vyšší úředníci, jež usilovali, aby zvýšili v zemi svoji moc. Jednotlivci ti byli prosluli za srbských povstání a odtud měli značný význam v národě. Již ve čtyřicátých letech začíná se v Srbsku mluviti o ústavě. Miloš byl proti všeliké ústavnosti, chtěl sám vládnouti a sám býti pánem v Srbsku. Říkával: »Nechápu, co to znamená, dělit se o vládu s národem. Někdo musí býti pánem a dokud já budu živ, budu tím pánem já.« Protivníci Milošovi měli oporu nejen v národě, ale i mezi některými vyslanci evropských vlád. Opravdu za pomoci evropské diplomacie a Porty podařilo se jim, že vznikla jakás takás ústavnost, kterouž obmezena byla moc panovníkova, ale omezením tím ani dost málo práva národa rozšířena nebyla, pouze jednotlivcům byla zabezpečena vlivná místa. První srbskou ústavou, jež byla dána Portou a evropskými mocnostmi, nebyl Srbsku zabezpečen klidný vnitřní vývoj. Jen Turecku a interesovaným mocnostem evropským dáno bylo právo, aby se více míchaly do vnitřních záležitostí srbských. Jakmile ústava byla uložena, Miloš se zřekl vlády, nemoha snésti, aby se dělil o ni s jinými. Opustil zemi a vládu odevzdav nejstaršímu synu Milanovi, jenž byl těžce nemocen, odešel na své statky v Rumunsku. Připomínám, že za panování Milošova bylo v zemi mnoho pozdvižení, jež odpůrci jeho proti němu zosnovali, ale on je vždy mocí potlačil.

Milan Obrenović II., jemuž Miloš vládu zůstavil, panoval všeho všudy 26 dní, od 1. do 26. června 1839. Poněvadž byl těžce nemocen, ani mu neoznámili, že mu otec vládu předal. Umřel aniž věděl, že je vladařem.

Po smrti Milanově prohlásili pohlaváři za knížete mladšího Milošova syna, Michaela. Michael byl se odebral s otcem ze země a Miloš nechtěl jej pustiti od sebe. Pravil: »Je-li Vám třeba Obrenoviće a vladaře, jsem tu já; Michajlo je posud dítě není mu ani 17 let. Co pořídíte s ním?« Uslyševše takovou zprávu pohlaváři, ujednali, že pošlou k Miloši deputaci, aby mu vytkla takové jednání a zároveň dali deputaci pokyn, aby

Michajla tajně unesla, kdyby jej Miloš dobrovolně nepropustil. Miloš však Michajla propustil.

Michajlo byl velmi mlád a věci srbské byly nesnadné a zapletené, i bylo mu těžko panovati. Miloš působil radami na syna, ale to se nelíbilo pohlavárům, jež chtěli mít větší moc než sám panovník. Oni již r. 1842 pozvedli národ proti Michajlu. A když vojsko knížete bylo od povstalců v srpnu 1842 poraženo, opustil kníže Srbsko a uprchl do Zemunu. Opouštěje zemi, pravil prý: »Čas a mé právo nezahyne.«

Roku 1842 přetrhlo se panování Obrenovićů a na knížecí trůn srbský nastupuje Alexandr Karadjordjević, syn Kara Djordje. Ale ten syn Karadjordje a otec dnešního krále Petra I. neměl ani morálních ani duševních vlastností svého velikého otce. Za jeho vlády zakotvila se v Srbsku oligarchie. Několik vysoce postavených osob, zvláště v Praviteljstonjuščeg Sovjeta (v senátě) prováděli v Srbsku, co se jim líbilo. Jediný světlý okamžik za jeho vlády byl, když pod junákem vojvodou Knjíčaninem přešlo do Uher 10.000 dobrovolníků na pomoc Srbům z vojvodství proti Maďarům. Jinak bylo jeho panování samá povolnost, vrtkavost a malátnost. Nedovedl si ani u Porty ani u evropských vyslanců v Bělehradě zjednati úcty. Jakkoli neustále se snažil, aby Rakousku ve všem byl po vůli, přece neměl ve Vídni opory. Tejo Radosavljević, rakouský vyslanec v Bělehradě, měl značný vliv na knížete Alexandra. Kníže vyslance často navštěvoval a o všem se s ním radil. Rusko Alexandra Karadjordjeviće nemělo nikdy v lásce, nejvíce pro to, že byl přívržencem západní rakouské politiky. Zvláště od r. 1848 podléhal vlivu Rakouska. Za krimské války chtělo Rusko, aby i Srbsko se jí účastnilo. Západní državy evropské byly však proti tomu. Třeba Alexandr byl zcela oddán Rakousku, přece mu nedůvěřovalo, a pokud trvala Krimská válka, rozestavilo vojsko podél srbských hranic, aby pozorovalo, co se v Srbsku děje. Po pádu Sevastopole byl v Bělehradě všemohoucí francouzský konsul De Serres. Co on chtěl, konal vláda i kníže. Jen za to, že Srbské Noviny otiskly z ruského časopisu článek, ve kterém byla trochu pochválena vojska ruská, na zakročení De Serres byli sesazeni i redaktor i censor.

Alexandr Karadjordjević neměl v lidu opory a také ne u nejvyšších hodnostářů. Měl více odpůrcův než přátel. Oligarchie po Krimské válce nabývala víc a více moci. Chtěla moc knížete stlačiti na nic. Neostýchala se žádných prostředků. Osočovala knížete na všech stranách, jak u evropských vyslanců, tak u sultána, zpříma i prostřednictvím velitele turecké posádky v bělehradské tvrzi. Kníže jevil příliš málo prozíravosti, aby postřehl, jak nebezpeční lidé jej obklopují. Dnes se spoléhal na ty, zítra na ony. A oni všichni byli za jedno, aby mu zlomili vaz. Hodnostáři na vyšších místech podrývali mu půdu v národě. Aby lid od knížete se odvrátil, postačoval ten důvod, že on jde více s Rakouskem než s Ruskem.

Přiznati nutno, že v Srbsku ku konci vlády Alexandra Karadjordjeviće bylo mezi vyšším úřednictvem vedle politické přetvářky i mnoho politické porušenosti. R. 1857 stalo se spiknutí mezi nimi proti životu vladařově. Ve spiknutí byli i čtyři senátoři a předseda nejvyššího zemského soudu. Spiknutí bylo v čas prozrazeno a spiklenci pozatýkáni. U nich mezi ostatními papíry nalezena také adresa na Evropu, v níž se ospravedlňuje atentát na život knížete a zároveň se hledá cizí princ na srbský trůn. Se spiklenci naloženo velice přísně. Když byli odsouzeni, byli jak obyčejní vrazi za tuhé zimy v lehkých šatech, ale v těžkých okovech vsazeni do otevřených vozů a tak odvezeni do vnitřního Srbska »u gurgusovacku kulu«, ve které Turci věznili Srby. Zde připomenu jeden karakteristický rys srbského lidu. Srbové z příkrého odsuzování rázem přecházejí v soucit a sympatii. Tak se i Srbové jali přísně odsuzovati spiklence, jež chtěli sáhnouti vladaři na život, ale sotva viděli, jak příkře se jednalo se spiklenci ve vězení v Bělehradě a na cestě do Gurgusovců, rázem jich litovali a jevili soucit s jejich osudem. Knížeti málo pomohlo, že spiklence trestal, neboť tito měli mnoho příbuzných a lidí vlivných, jež všemožně se přičiňovali, aby je z vězení osvobodili. I evropská diplomacie »ve jménu lidskosti« žádala, aby vězňové byli osvobozeni. Naposledy i Turecko se do toho vmíchalo, rozumí se na žádost srbských pánův a Porta poslala jednoho ze svých pašů, aby vyšetřil spor mezi knížetem a spiklenci, (kníže totiž o své újmě žádného senatora beze svolení Porty trestati nesměl). Tureckého vyslance vítá jak vládce tak i odpůrci knížete, nejen lichotivě, ale až servilně. Vyslanec ubytoval se v tvrzi a přijímal stížnosti na knížete. Protivníci tohoto tak nízko a hanebně podlízali pašovi, že se dal na jejich stranu a přiměl knížete, aby dal milost vězňům, jež mu ukládali o život. Ale ne dosti na tom, žádal ještě na knížeti, aby se poděkoval a vzdal trůnu. Kníže mysle, že je proň vše ztraceno, byl odhodlán se vzdáti a byl by tak učinil, kdyby jej od toho neodvrátil jeden z ministrů. Ten mu poradil, aby se Porty zeptal, dala-li plnou moc svému vyslanci, aby mohl i odstoupení na knížeti žádati. Z Cařihradu přišla odpověď, že vyslanec té moci nemá a to Alexandru dodalo zase mysli a odepřel vzdáti se trůnu. Poněvadž odpůrci knížete nemohli jej více na trůně viděti, vynasnažili se, aby jej svrhli. Aby cíle dosáhli, odhodlali se odvolati k národu. Když získali knížete, aby svolal velikou národní skupštinu, rozešli se sami a rozeslali agenty po zemi, aby jej osočovali i napadali a navedli lid, aby zvolil takové lidi do skupštiny, jež nejsou nakloněni Alexandru. Kníže také vydal se na cestu po Srbsku, aby poznal, jaká v národě nálada. Z vnitra země psal ministru Ilji Garašaninovi, jednomu ze svých nejpotutelnějších a nejchytřejších odpůrců, že se málo stará, aby lživé zprávy o něm po národu roznášené, byly vyvráceny. Ministr tedy nařídil jakési vyšetřování, ale to bylo jen na oko.

Veliká národní skupština, která byla svolána do Bělehradu r. 1858, a jíž předsedal jeden z nejrozhořčenějších protivníků Alexandrových, Miša Anastasievič, bohatý obchodník, dne 11. prosince svrhla knížete s prestolu a prohlásila Miloše Obrenoviće opět za vladaře země. Alexandr utekl se k Turkům do tvrze. Rakousko převratem tím překvapené, ihned Evropu požádalo, aby mohlo vtrhnouti do Bělehradu. Ale tomu se postavil na odpor Napoleon III. a Rakousko jakkoli bažilo, aby »zavedlo pořádek« v Bělehradě, musilo od toho ustati. Kromě Rakouska i sultán se vzepřel proti volbě Milošově. Ale když Rusko a Francie Miloše potvrdily, nezbylo sultánu než Miloše i po druhé uznati za dědičného knížete srbského. Zajímavo je, že se odpůrci Karadjordjevićovi strašně napálili. Když se odhodlali svolat národní skupštinu netušili, že Miloš bude zvolen za knížete. Národní shromáždění povolalo Miloše zcela proti jejich vůli. Myslilit někoho ze svého středu povýšiti na trůn anebo povolati cizího prince.

Národ za vlády Alexandra Karadjordjeviče měl velice málo účastenství v záležitostech státních. Za všechen čas jeho vlády vidíme třenice o moc mezi ním a vysokými úředníky. Jakmile oligarchie r. 1848 urvala moc, odvrhla všecky ohledy a provádělа v Srbsku, co se jí líbilo. Oni »ve jméno národa« snažili se ústavou obmeziti moc Milošovu, ale jakmile toho dosáhli, hned obrátili národu záda a více naň nemyslili. Ústavou z r. 1839 pokoušeli se zavésti aristokratické zřízení v Srbsku. Když dosáhli ústavy, t. zv. obranci ústavy neprojevili ani dost málo ochoty a odhodlanosti dopřáti sebe menší účast národu v záležitostech státních. Ústavou z r. 1893 pomáhalo se jen snahám a rozvoji oligarchie.

Národ zase pozval Miloše na prestol, došed za 16leté vlády Alexandra Karadjordjeviće přesvědčení, že Miloš byl dovednější a odhodlanější aby zabezpečil práva lidu než Alexandr. Třebas za prvé vlády Milošovy v Srbsku nebylo ústavy, lid docházel u autority vladařské více záštity nežli pod ústavou, již r. 1839 Srbsko bylo donuceno přijati. Tato ústava prospívala jen několika prospěchářům a ctižádostivcům. V zápase s nimi Alexandr vyčerpal všechny své síly a nezbylo mu než aby s rodinou vystěhoval se ze Srbska a jako psanec umřel v cizině.

Miloš vrátiv se do Srbska v lednu r. 1859 byl již stár a vetchý. Do Srbska se navrátil i jeho syn Michajlo, muž v nejlepších létech. Miloš neznal školy a neuměl čísti ani psáti. Michajlo naproti tomu byl pečlivě vychován a všestranně vzdělán. Miloš měl bohaté zkušenosti, ale ty bral z udalostí, jež sám prožil a z doby, v níž žil. Michajlo své zkušenosti rozšířil poznáním historie i různých politických a kulturních dějů, jež se odehrály od úsvitu dějin. Miloš byl věrný typ Srba, jaký vyrostl za výhradného vlivu pravoslavné víry, národních tradic a národní filosofie. Michajlo vedle Srba byl také jemným a uhlazeným Evropanem, jenž se vyznal i v nejvyšších kruzích diploma-

tických. Miloš vrátiv se do Srbska brzy podlehl stáří a nemoci. R. 1860 umřel a po něm nastupuje, také podruhé, Michajlo, jenž vládl do r. 1868.

Michajlo Obrenović III. byl vážen nejen od osvobozených a neosvobozených Srbův, ale i ode všeho Slovanstva. Rusko mělo v něj neobmezenou důvěru. Jak Srbům tak Bulharům radilo, aby se drželi Bělehradu a Michajla, neboť on chystá se je osvoboditi. Dojista Michajl pracoval moudře a neúnavně. Svoji zahraničnou politiku tak zařídil, aby neprovokoval nižádnou velmoc, ale nejoddaněji a vytrvale se držel Ruska Pro to byl miláčkem Srbů. Nedá se popříť, že veškerý srbský národ je jak v království, tak mimo království rusofilský. Rusko je prostému srbskému člověku ideálem moci, pravdy a dokonalosti. Ovšem že inteligentnější Srbové jinak o Rusku soudí a myslí. Ale kdykoli některý srbský politik chtěl vštípiti lidu jiné ponětí o Rusku a jeho moci, narazil na silný odpor a vznítil nenávist lidu proti sobě. V lidu srbském nenalezneme ani drobet důvěry v Rakousko. Ať rakouské noviny a rakouští agenti cokoli hanlivého mluví o Rusku, tím Srbové stávají se jemu oddanější. Ještě dnes může se o tom každý přesvědčiti, i když přijde mezi Srby v Bosně a Hercegovině. Všelikou hanu na Rusko odbývají Srbi krátce: Švábi lhou i jejich noviny! Ježto Michajlo udržoval stále styky s Ruskem a snažil se, aby potlačil všelikou úřednickou libovůli, dovedl na sebe strhnouti lásku celého národa. Lid měl v něj velikou důvěru a přenechal mu, aby on vedl srbskou zahraniční politiku, jak sám nejlépe uzná. Za Michajla sám lid poprvé zaujímá silnější podíl ve správě země.

Nutno je, abych tu uvedl ještě jednu věc. Jak Miloš, tak i Michajl starali se víc o neosvobozené Srby nežli Alexandr Karadjordjević. Připomínám jen to, že všichni neosvobozeni Srbi spoléhali v Michajla, že je on časem všechny z tureckého jařma vysvobodí a sjednotí v jeden stát. Veliký kněz, mučedník (tak jej Srbové jmenují) opravdu se připravoval k tomu slavnému činu. Ale topčiderská katastrofa zatarasila mu cestu, aby velikou myšlenku neuskutečnil.

Můžeme říci, že s Michajlem Obrenovićem rod Obrenovićů vymřel. Milan Obrenović IV., kterého náhoda uvedla na srbský trůn po zavraždění Michajla, nebyl již čistým potomkem Obrenovićův. Kníže Miloš měl bratra Jevrema. Ten byl r. 1815 uvězněn v kule Nebojše. Turci jej chytili a vsadili v Nebojši právě v tu dobu, když Miloš Srby podruhé přiměl k povstání. Po Milošových vítězstvích a uzavření míru s Turky byl Jevrem puštěn na svobodu. Za prvního panování Milošova byl starješinou v Mačvi a Šabcu. Když Miloš r. 1835 se vypravil do Cařihradu, zůstal v Kragujevci jako knížecí zástupce. Zajímavo je, že také on byl mezi těmi, jež byli žádali omezení moci knížete Miloše. Proto bylo mu r. 1837 opustiti zemi. Ale když odpůrci Milošovi r. 1839 pomocí Porty a diplomacie evropské

utvořili nikoli pro Srbsko, ale pro sebe ústavu, i Jevrem se navrátil do Srbska a byl jedním ze tří poručníkův neplnoletého knížete Michajla. Tento Jevrem oženil se s dcerou jednoho srbského vojvody, Ante Bogičevića a měl s ní 5 dcer a jednoho syna. Synu narozenému 13. listop. r. 1829 dal jméno po svém bratru Miloš. Tento Miloš oženil se v mladém věku s dcerou multanského bojara, Kataradžeje a měl s ní syna Milana. Ejhle, tohoto Milana vyzvala topčiderská skupština r. 1868, aby vládnul v Srbsku. Milanu Obrenovići nejprve knížeti a pak králi srbskému bylo teprve 14 let, když přišel do Srbska. Ve jménu jeho vládli tři vladaři s Jovanem Rističem v čele. Jeden z nich Milevoj Blazňavac byl zlým duchem Milanovým. Užíval všech prostředků, aby neplnoletého Milána co nejvíce zkazil a zničil. Praví se, že jemu ještě jako dítěti objednával slíčné, ale zvrhlé ženštiny, aby mu otrávil krev. Nikdo nebránil mladému knížeti v požitcích šampaňského i jiných alkoholických nápojů a v hazardních hrách. Mimo to pokoušel se, aby jej zmalomyslněl a zastrašil. S jeho vědomím byla podstrčena pod Milanův kočár bomba, když se z divadla vracel domů. Milevoje Blazňavac otravuje a v záhubu přiváděje mladého Milána, chtěl jej učinit nezpůsobilým k vládě a sám se zmocnit knížectví. Blazňavac svého cíle nedošel, ale dosáhl, že se Milán stal litým bičem Srbska. Proti Milanovu životu zosnováno bylo několik atentátů, z nichž nejodpornější známý jménem »smederevská díra«, jímž měl být zardousen na záchodě se Smederevu. Vše to dohromady přispívalo, že Milán v nic víry neměl a nejméně v lidi. Byl krutý, marnotratný, nestálý a bázlivý. Rouseau ve svém Emilu praví, že lidé, jež se za ranného mládí oddávají požitkům pohlavním, nebudou míti pevného charakteru. To potvrdilo se jak na Milanovi, tak na Alexandrovi. Byli vrtkaví a bezcharakterní. Od jejich bezcharakternosti strádal národ nejvíce. My tyto dva nešťastné krále srbské nebudeme posuzovati přísně a hledati příčiny jejich zkaženosti v jejich zlé povaze. Možno říci, že Milán byl obětí svého okolí, zlých lidí, jichž rukám byla svěřena jeho výchova a Alexandr byl obětí obou svojich rodičů a zvláště otce a v mnohém celého prostředí, v němž své dětství, plné otřesů prožil.

O Milánu nelze říci, že by nic dobrého pro Srbsko nebyl učinil. Za mladých let byl zaujat myšlenkou rozšířit v Srbsku vzdělání. Srbsko dostalo přemnoho odborných a středních škol. Milán si přál rázem povznést Srbsko na onen stupeň vzdělanosti, na který dospěli západní národové. Tím však Milán jen přispěl k tomu, že v Srbsku nastaly ony převraty, jichž jsme byli za posledních 20 let svědky.

V článku tomto mluví se více o Obrenovićích než o Karadjordjevićích, což je pochopitelno, uvážíme-li, že Obrenovići vládli v Srbsku více než 70 roků, kdežto Karadjordjevićům připadlo vlást Srbsku jen 25 let. Tu bych rád ještě přirovnal k sobě nejzasloužilejší Srby, voždu Karadjordje Petroviće I. a

Miloše Obrenoviće, prvního knížete srbského. Oba pocházeli z prostého lidu a venkovských chýší. Oba neměli v mládí ničeho, oba se vyznamenali jako velicí zápasníci za blaho a svobodu národa, byli od přírody bohatě nadáni a obdařeni duševní bystrostí. O Milošovi lze říci, že byl rozvážnější a střízlivější a dovedl lépe počítati se všemi obtížemi a nebezpečími, ve kterých Srbi za jeho doby žili. Karadjordje byl prudší a vyznamenával se větší výbojností. V mnoha případech byl daleko bezohlednější než Miloš. Jakožto mladík pásal vepře. Jednoho dne naskytl se Turek se psy, jež se vrhli na pasoucí se vepře. Karadjordje jednoho psa zabil a to Turka tak dopálilo, že vytáhl bambitku a jal se páliti do vepřů. Karadjordje nelenoval, přikrčil se, namířil a srazil Turka s koně. Ačkoli agu celého rozsekal a do jámy zahrabal, časem přece mezi Turky se začalo šuškati, že Turka zabil. Obávaje se o život jednoho dne i s celou rodinou vydal se »u Němačku« (t. j. do Rakouska). Když byli už na cestě najednou starý otec jeho nechtěl dále, mermomocí chtěl se vrátit. Všichni jej prosili, aby je doprovodil alespoň na rakouskou hranici a pak ať jde, kam mu libo. Ale stařec tvrdošíjně trval na svém. Na to matka Maria pravila Karadjerdjovu: »Zabij ho! Hřích na moji duši! Nechť raději sám zahyne, než aby nás všecky Turci zařezali« Karadjordje pokynul jednomu z průvodčích, a ten vypálil ránu a otec Petr na místě zůstal mrtev a tam jej i pochovali. Z toho, co řečeno, viděti, že se Karadjordje více zvedl po matce než po otci. Za prvního povstání proti Turkům dal Karadjordje pověsit i svého bratra, když si mu venkované stěžovali, že jeho bratr svádí děvčata. Karadjordje poručil bratru, aby vzal do ruky konopí. Povolal pak dva muže, odvedl jej do kostelní věže, aby jej oběsil. Venkované vidouce, co míní učiniti, prosili a zapřísahali jej, aby bratru odpustil, ale marně. Praví, že po té udalosti zavřel se Karadjordje do své jizby a po dva dni s nikým slova nepromluvil. Byl ovšem vždy málomluvný. Z těchto dvou případů viděti, že byl náhlý a prudký. Sám on byl si vědom této vady a nechtěl přijati vůdcovství za prvého povstání, radě, aby si vybrali jiného, Stanoju Glavaša, jenž není povahy tak výbušné. Když však naléhali, že je právě třeba starješiny tak přísného jako je on, vůdcovství přijal. Byl otevřený a neústupný nepřítel Turků a junákem, jakých je málo v dějinách národů jiných. Svými višňovými děly (nemaje na kovové) nahánĕl Turkům strašného strachu. Jakožto vítěz byl ukrutný a nemilosrdný. Pouhé jeho jméno slyšíce »bule« (turecké ženy) drkotaly zuby.

I Miloš byl nebázlivý a veliký junák. Ale silnějšího nepodceňoval. Vědom si byl, že Srbi přese své junáctvo nemohou trvale nad velikou tureckou říší vítěziti. Po každém vítězství jednal shovívavě se zajatci a turecké ženy chránil ode všeho příkoří, takže mu turecké »hanumy« (dámy) žehnaly. Pamětliv byl malomoci svého národu, nedostatečnosti prostředků, jimiž

Srbové vládli a přemoci nepřátelské. Jako byl Karadjordje obdivován pro svojí prudkost a ukrutnost, tak obdivován byl Miloš pro svoji velikodušnost a lidskost. Karadjordje byl nedostižný junák, Miloš byl znamenitý junák a moudrý politik. Tito dva byli zakladateli dvou srbských dynastií. Setkáme se s nimi ještě, až promluvíme o velkosrbské myšlence.

Kosta Majkič.

Veřejné opatrovny (úst. pro choromyslné).

Kdo pozoruje naše veřejné ústavy pro veřejné blaho, postihne brzy patrný nedostatek útulku pro jistý druh dnes bohužel zhusta se vyskytujících chorob nervových — neurastheniků všech odstínů, plodů to naší jednostranné kultury. Máme sice veřejné nemocnice, ústavy pro choromyslné, avšak kdo zná buď z vlastní zkušenosti, buď z pozorování choroby tohoto druhu, tomu jest jasno, že většina nemocných takových nepatří do ústavů těch. Choroby, jež vznikly u lidí k tomu disponovaných ať chybnou výživou, jednostrannou činností duševní a tedy nedostatkem práce fysické a čerstvého vzduchu, duševním rozrušováním v povolání, okolnostmi rodinnými atd. nemožno léčiti v takových ústavech. Také v cizině čím dále tím více hledí se odpomoci nedostatku tomuto zřizováním ústavů soukromých pro choroby nervové. Tito lidé nepatří do uzavřených místností, nemocnic, avšak ani do ústavů pro choromyslné, kamž patří při obmezenosti ústavů těch hlavně osoby nebezpečné okolí; ale ani pobyt doma, je-li to vůbec možná, jim nesvědčí, neboť jim třeba změny okolí. V cizině jest mnoho ústavů soukromých pro choroby nervů. Nyní jest též podobný u Prahy. Avšak pobyt v nich jest příliš nákladný a tudíž třídám chudším téměř nedostupný, kromě toho neodpovídají jejich zařízení zhusta účelu. Nastřádav pobytem a návštěvami v rozličných podobných ústavech v cizině a studiem tohoto předmětu zkušenosti, podám zde malý náčrtek ústavu, jaký mám na mysli.

Ústav (kolonie) musil by býti zřízen v krásné lesnaté krajině, chráněné před ostrými větry v blízkosti vody a sice o více domcích v rozsáhlém parku nebo zahradách, prostým plotem ohražených s útulnými prostě zařízenými pokojíky. Pěstovalo by se tam zahradnictví a ovocnářství, zkrátka vedlo vlastní hospodářství, jehož výtěžek by kryl z hlavní části spotřebu a výlohy ústavu. Práce ty vykonávali by za řádného dohledu do jisté míry choří v ústavu, jimž zaměstnání druhu tohoto — bez starosti, v plném klidu duševním na čerstvém vzduchu, při účelné výživě velmi ano jedině prospívá. Přirozeně používalo by se též jiných prostředků léčebných, vody, masáže atd. V ústavě byly by též koupelny, hřiště, věci, jimiž nejlépe lze účinkovati na náladu takto chorých zároveň s příjemnou spo-

lečností lidí, této službě samaritánské se věnujících, jichž vliv nelze dosti oceniti. To by byla tak kostra ústavu, k níž ostatně nemnoho co přičiňovati, neboť čím prostší zařízení, tím příjemnější a nenucenější je pobyt v něm. Podobnou kolonii pode jménem: »Alkoholfreie Kolonie Friedau« (Heimstätte für Nervenkranke) zamýšlejí zříditi ve Švýcařích. Kromě toho navštívil jsem nedávno soukromý ústav podobně zařízeny v Horních Rakousích ve Hinterstoderu a jiné v Německu.

U nás navykli jsme si dožadovati se ve všem iniciativy a pomoci státu nebo země, kdežto jinde zřizují ústavy nejrozličnější jednotlivci nebo korporace buď jako dobročinné anebo požadují jen pranepatrných příspěvků, tak že možno i lidem méně majetným požívati výhod ústavů blahodárně účinkujících. Napadá mi zrovna ústav, který by mohl býti i nám ve svépomoci vzorem. Jest to tak zvaný: »Evangelische Diakonissenanstalt v Gallneukirchen« v Hor. Rakousích, vydržovaný spolkem: Oberöst. Verein f. innere Mission a veřejnou dobročinností, o němž nedávno prolétla zpráva našimi novinami, když nemocnice v Teplicích vyžádala si sestry z tohoto ústavu na místě katolických jeptišek a spor z toho povstal se zemským výborem.

Jest to ústav soukromý trvající již 16 let. Základ k němu dal ev. farář a senior L. Schwarz v Gallneukirchen, správcem jest Lic. theol. C. J. Bauer, taktéž v Gallu, kdež jest středisko ústavu (Mutterhaus), pozůstávajících ze tří budov, totiž: a) Mutterhaus; b) Zoar, opatrovny nemocných, sešlých stářím, lehce chorých a dětí; c) Martinstift (dar jednoho tamnějšího občana) opatrovna choromyslných, epileptiků, slabomyslných. Kromě toho jsou stanice ošetřovací tohoto ústavu ve Vídni, Meranu, Jablonci n. J., v Ústí n. L., Aši, Goisseru, H. R., v Treffen v Korut, Gasteinu, Marianských Láznich, Hallu H. R. a nyní též v Teplicích. Sestry ošetřují též na požádání nemocné v bytech. R. 1902 účinkovalo ve všech zde uvedených místech 59 sester. V ústavu v Gallu ošetřovaly v roce 1901 celkem 206 nemocných ze všech zemí rakouských, všech národností a různých náboženství, což jest v ústavu tomto, zřízeném na základě čistě humanitním, samozřejmé.

Podmínky pobytu jsou nepatrné. V první třídě platí se za jeden pokojík pro sebe denně K 3, v druhé třídě za pokojík pro dva nemocné K 2, ve třetí třídě několik nemocných pohromadě K 1·20 s celým zaopatřením. V případech hodných ohledu poskytuje se ošetřování zdarma. Navštívil jsem tam několikrát nemocného přítele krajana a odnesl si odtamtud dojmy nejlepší. Již rozdíl v chování se sester k nemocným oproti našim nesdílným jeptiškám jest nápadný. Celým ústavem vládne něco tak milého, jakási prostota a otevřenost. Stěny chodeb a pokojíků jsou ozdobeny případnými citáty z písma, dávajíce tak nahlédnouti v duch řízení tohoto ústavu evangelického.

Mimoděk napadlo mi, proč nemáme u nás v Čechách také ústav sprostředkující mezi nemocnicí a ústavem pro choromyslné a to

mne také přimělo k zmínce o něm. Naši evangelíci měli by si obrati zřízení takového ústavu za cíl snažení po způsobu svých homorakouských spolubratří, kteří by jim zajisté svými zkušenostmi posloužili. Naše katolická hierarchie nemá smyslu pro něco podobného a potřebuje vždy teprve nějakého nárazu odjinud, aby se vzchopila k odvetě, z obavy před konkurencí, nikoliv k činnosti z vnitřního popudu, z touhy po konání dobra. Předejděte ji proto Vy, potomci českých bratří a ukažte dílem podobným, že i Vy podjímáte se dobrovolně a samostatně úkolů pro veřejné blaho. Snad pak, povzbuzena dobrým Vaším příkladem, hnou se srdce různých t. zv. křesťanů stavu duchovního, šlechtického a j. v. a ucítí po příkladu také jiných na př. amerických milionářů-lidumilů svoji povinnost k svým chudým spolubližním. Pole působnosti tohoto druhu jest veliké!

Podobné soukromé ústavy ošetřující mají pak též ještě jednu přednost, již nutno zcela obzvláště vytknouti, že totiž nemocní, v nich bydlící, jsou prosti přívlastku »bláznů«, jimiž neuvědomělá veřejnost je obmýšlí, dlí-li v úst. pro choromyslné, a kterýž ulpí po celý život nesmazatelně. Bohužel nečiní se také nic se strany povolaných kruhů, aby podobné předsudky byly vymítěny poučováním o přičinách chorob duševních, jež spočívají ve svém základě na poruše funkcí našeho organismu.

Na takovýchto mezerách a nedostatcích ve veřejném životě, svědčících o naprosté lhostejnosti a nelásce jedněch lidí k druhým, nejlépe lze studovati smysl celého našeho t. zv. křesťanství. Všechno se honí bezohledně za statky pozemskými a vrchní pastýři dávají dobrý příklad. Lidé dnes náhodou zámožní ve své zaslepenosti zapomínají, že časy se mění, a že ti, kdo včera byli zámožní, zítra mohou býti chudí a poukázáni též na veřejnou dobročinnost. (Viz: Sv.-Václavská záložna.) Toto poznání mělo by je přiměti, aby ze svých přebytků věnovali část pro podobné veřejné ústavy, aby jednou i jejich potomci, kteří neumírají vždy též bohatí, nalezli v nich útočiště v časech zlých.

Činí se nyní sice mnohé pro veřejné ústavy a najmě Amerika může býti mnohým příkladem svépomoci, přihlédneme li však k věci, vidíme, že mnohá taková dobročinnost ve skutečnosti oblaží jen málo lidí strádajících. Zřizovati ohromnými obnosy hvězdárny, university, knihovny, podporovati rozhodčí soudy je zajisté dobrou věcí, jen kdybychom měli vědomí, že již není mezi námi nikoho strádajícího nejnutnějším, ale pokud jich mezi námi tolik umírá hlady a bídně živořic propadá nemocem, potud musí býti líto citlivému člověku, že není dobročinnosti po této stránce.

Velmi případně karakterisuje dnešní naši společnost starý osmačtyřicátník Hans Kudlich v dopise z Ameriky na svého přítele v Trutnově, pravě: »Máte pravdu. Lidstvo ocitlo se nyní ve všeobecném podrážděném nervósním paroxysmu. Tendence jeho nesměřuje ke zbudování mravních, politických nebo uměleckých ideálů; nýbrž k urvání statků hmotných. Největším jest

národ, kterému se podaří vyvézti co nejvíce produktů přírodních nebo vyrobených a rozmnožovati přebytky rok od roku statky národního jmění! Elektřina a pára slouží pak k rozmnožování této vášnivé honby a činí celý svět jedinou bandou hazardních hráčů a špekulantů. Za znění fanfar rozhlašují pak rok co rok do světa, o mnoho-li milionů národ (t. j. několik těch šťastných podnikatelů a špekulantů) zbohatl. Stal-li se šťastnějším, o tom se nemluví.«

S lidmi kteří neznají vyšších ideálů, nemají jiných tužeb a neznají sebezapření, bojuje se těžko za svobodu, za samostatnost! *V. R.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

A přece i despekt je oprávněný.

Jsou vůbec dva různé, téměř protivné a přece se nevylučující a oba správné způsoby nazírání na jevy sociální; nebude snad zbytečno, jestliže zde, na konci theoretického rozboru našeho stavu sociálního, učiníme o nich kratičkou zmínku.

Jeden je způsob nazírání sociologova, který se snaží sociální jev neb souhrn takových jevů, stav sociální, pochopiti a vysvětliti. Aby to mohl, musí si tento jev nebo stav dříve zpředmětniti, musí se jaksi postaviti mimo studovaný předmět; je-li tímto předmětem vlastní jeho národ, přítomný jeho stav, musí se i mimo tento postaviti, což ovšem vyžaduje velikého úsilí abstrakčního a sotva kdy dokonale se daří; obtíž ta jest o málo jen menší než při individuelním sebepozorování. Čím lépe kdo dovede abstrahovati od svého příslušenství v národu a tento si zpředmětniti, tím lépe je také uschopněn jeho stav a souvislost znaků tento stav skládajících poznati. Vida pak tuto souvislost, nemůže žádnou její složku zavrhnouti, se žádnou býti nespokojen; neboť vidí, že tu vše je nutným výsledkem vývoje a spolu nepostrádatelnou podmínkou vývoje dalšího. Abychom mluvili konkretně, uveďme příklad: známý, často vytýkaný »hospodský ráz« naší politiky. Sociolog vidí, že i tento úkaz je nutným výsledkem vývoje, že nebýti ho, nebyli bychom ani tam, kde jsme, a vidí také, že touto etapou vývojovou musíme projíti, abychom se dostali dále. Totéž platí o klerikalismu a o všech těch úkazech, které bývají vytýkány jakožto vady našeho života národního. A tak není s ničím ne spokojen; není to také jeho úlohou: jeho úlohou jest chápati konstatovati, vysvětlovati. V této úloze bylo by mu každé přimísení citu překážkou.

Ale jeden ze zákonů, které týž sociolog objevuje v životě společnosti, je zákon pohybu: národ nestojí, ale hýbe se, roste, ku předu jde, nebo upadá; v případě, jehož studiem jsme se právě obírali, roste. Ke každému pohybu však je třeba sí[illegible]

která pohybí působí. Co je takovou silou u pohybu sociálního? Jest to mezi jiným a hlavně nespokojenost s právě zaujatým stanoviskem, s přítomným stavem; tato nespokojenost vyskytující se nejprve u několika jednotlivců a od těchto přecházející postupně v širší a širší kruhy národa, nutí vyjíti z tohoto stavu, jíti dále, jíti ku předu. A tak je nespokojenost pohnutkou pokroku čili jeho hybnou silou; čím je intensivnější, tím je radikálnější.

Vidíme tedy, že tentýž předmět, stav národa, jsa s různých stránek pozorován, podněcuje představy a zejména city zcela různé, ano protivné; jeví se přirozeným, nutným a dobrým sociologovi, který se snaží pozorovati objektivně a proto abstrahuje od svého příslušenství k národu pokud to možno, a jeví se zavržení a odstranění hodným politikovi a vůbec uvědomělému příslušníku národního organismu.*)

Oba tyto způsoby názoru jsou oprávněny a nutny, ale každý v jiném směru: prvý je nutný pro pochopení a výklad stavu národa, druhý je nutný pro pokrok národa; čili totéž jinými slovy prvý je nutný pro poznání toho, co jest, druhý pro chtění toho, co býti má.**) Jakkoli se to tedy zdá paradoxní, přece tyto tak rozdílné způsoby nazírání se logicky nevylučují, takže i týž člověk může postupně zaujmouti prvý i druhý.

VII. — Jest již na čase, abychom z předchozích úvah vyvodili důsledky pro národní praxi.

O »české otázce« bylo mnoho psáno, a tak, že definice její nevyšla vždy na stejno. Je to zcela pochopitelno: člověk, který se zabývá mnoho politikou, bude patrně nakloněn označit českou otázku jakožto otázku především politickou nebo jen politickou (na př. jakožto otázku vyrovnání Čechů s Němci, nebo otázku státního práva či nějak podobně); filosofický učenec bude jí hleděti zjednat výklad filosofický a bude ji řešiti filosoficky; věřící katolický kněz shrne snad svůj úsudek o »české otázce« ve větu, že třeba vrátiti se ke katolickému křesťanství, protestant opět bude viděti spásu jen v přijetí reformace; básník či jiný umělec učiní z ní otázku českého umění a bude doufati v národnostní smír na poli umění; národní hospodář označí ji jakožto otázku hospodářskou a bude

*) Tento jest také rozdíl mezi způsoby nazírání na náš zejména politický stav p. Jozífkovým a mým; v konstatování příznaku tohoto stavu se skoro docela shodujeme (až snad na některé podřadné a na vylíčený již výklad p. Jozífkův našeho stavu katolicismem); rozdíl je tedy jen v tom, že p. J. zaujímá stanovisko praktické, odtud ta nespokojenost přecházející až v despekt nad naší malichernosti, já theoretické. V následující části své studie, kde chci stručně pojednati o otázkách programových, budu důsledně i já nucen postaviti se na stanovisko praktické, a tu se ukáže, na kolik se i zde shoduji s p. J.

**) V tom také spočívá fundamentální rozdíl mezi sociologií theoretickou a praktickou (politikou), který pohříchu často bývá přehlížen.

zdůrazňovati potřebu hospodářského probuzení a povznesení, a t. d.

Kdo má pravdu?

V jistém smyslu všichni; ale žádný úplnou. Česká otázka vskutku není ani otázkou jen politickou ani hospodářskou atd., ale jest otázkou i politickou, i hospodářskou, i náboženskou, i mravní atd.; viděli jsme, jak se různé ty obory v národním životě vespolek víží. Ale tím věru není pro charakteristiku její pověděno mnoho; je nutno ohlédnouti se po formulaci poněkud určitější.

O tuto formulaci jsme se již pokusili; tím totiž, že jsme, byť zhruba jen, analysovali přítomný, daný stav českého národa a že jsme si určili cíl, k němuž se ubírá jeho vývoj. Shledali jsme, že tímto cílem je vytvoření individualistního typu společenského v národě našem a povahu tohoto typu jsme také předem již popsali. Tím jsme si zjednali podklad pro řešení otázky praktické; jaký musí býti český program, t. j. jakých prostředků nutno užiti, aby řečeného cíle bylo dosaženo. Odpověď je obsažena již v otázce samé: patrně takových prostředků bude třeba užiti, které podporují vývoj individualistního typu. Ale to jest jen věcná stránka otázky; mimo ni jest ještě otázka postupu a taktiky.

Postup určován jest častěji již zmíněným principem: Vývoj jedince předchází vývoj společnosti, vývoj společnosti menší předchází vývoj společnosti větší.

Bude nám tedy počíti jednotlivcem, odtud postoupiti k menším kruhům společenským, pak k širším atd. a naposledy teprve k celku národa. Takovým zajisté postupem béře se vývoj.

Co se otázky taktiky týká, byla ukázána nevhodnost ano i nebezpečí taktiky radikální (zejména pro národ malý).

Provésti aplikaci těchto programových zásad šíře bylo by nynější naší úlohou: omezenost místa však nás nutí tuto aplikaci pouze naznačiti.

1. Národ je sdružením jedinců. Směřují-li tedy vývojové tendence k individualismu, znamená to především úlohu, aby každý tento jedinec (tedy: já, ty..) snažil se býti samostatnou individualitou.

Nesmím se cítiti otrokem; nesmím jednati jako otrok. Náležím v první řadě sobě, nikomu jinému. Mám býti svým v myšlení, chtění, jednání. »Býti svým« neznamená nutně tolikéž jako býti jiným než druzí, nýbrž pouze: nenáležeti, neotročiti nikomu jinému; na místo víry, spoléhání na cizí pravdu a rozum — mysliti samostatně; na místo poslušnosti — mravní charakter a sebevláda; na místo spoléhání na jiné — spoléhati na sebe sama. Býti svým neznamená dále: uzavříti se v sebe, odloučiti se od jiných, od společnosti (jest tomu zcela naopak: individualita se vyvíjí jedině ve společnosti a společ-

ností), ale opět jen: nebýti závislým ve smyslu podřízenosti, ale býti rovnocenným členem sdružení.

Mám právo na život a toto právo znamená právo uplatniti své síly, své schopnosti: rozvoj individuality. Uplatniti pak své síly a schopnosti není možno jinak než prací: povinnost práce jest takto přímým důsledkem práva na život. Směr tohoto uplatnění nalézáme především v sobě samých: ve svém zděděném charakteru, ve zděděných disposicích a vlohách. Příroda vytýčila každému člověku určitý takový směr: jest třeba jen, aby jej našel a jím se bral. Jinými slovy: můj zděděný charakter obsahuje v sobě pudovou potřebu rozvoje sobě přiměřeného — vyhovění této potřebě je zdrojem radosti, pravé radosti životní a radosti z práce.

Ale to vše je zřejmě ideál. Budu-li se snažit jej realisovat, narazím na překážky i v sobě i mimo sebe. Ve mně jest to zděděná a pak výchovou přejatá a jí dále vypěstěná anebo jen touto výchovou vštípená pasivita: služebnický duch, ochota podřizovat se, věřit, sloužit, poslouchat, klanět se, pohodlnost, vášnivost zamezující sebevládu, protialtruism atd. To jsou překážky vnitřní — patrně ne u každého stejné. Z venčí pak působí na mne přítomný stav společnosti, který věru není ještě takový, aby v něm mohl žíti úplně svobodný jedinec. Svými tradicemi, formami a tisícerými jinými vlivy vykonává tento společenský stav na jedince tlak, který rozvoji jeho individuality brání a jej dusí. Také tyto vnější překážky nejsou u každého stejné; někteří nepociťují vůbec žádného tlaku, buď že potřeba i možnost individuelního rozpjetí jest u nich příliš skrovná, takže nevybočuje z hranic daných ve stavu společnosti, buď že okolnosti jim jsou zvláště příznivé; jiní naopak pociťují tento tlak neobyčejně intensivně, brání se mu ale obyčejně marně, zůstávajíce bezmocnými nevolníky poměrů podobni mouše, která se zmítá v pavučině, v níž uvízla. Charakterisoval jsem v jiném článku takový stav: tuto intensivní snahu zbavit se tlaku a nemožnost zbavit se ho pro přílišnou jeho sílu, u některých mladších kněží; ale nalezli bychom jej v nejrůznějších podobách u všech stavů, i tam, kde bychom se ho nejméně nadáli; a o čem nám vypravuje moderní literatura častěji nežli o tomto boji jedince proti dusivému tlaku společnosti?

Co mám činit proti těmto překážkám, které mi brání, abych byl sebou, svým já, abych šel svobodně cestou, jíž kráčeti mi velí neodolatelný individuelní pud života a sebezáchova?

Patrně bojovati proti nim. Po této stránce bylo by opravdu třeba, aby trochu té Nietzscheovské »vůle k moci«, toho radostně energického, pevného »Ano« k životu vešlo v duši každého z nás. Mé právo k životu a ku svobodnému rozvíjení se je prvním právem a nezadatelným a tudíž zahrnuje v sobě i právo odstraňovat jakékoliv překážky, které životní mé rozpjetí dusí a i toto právo je nezadatelné a první. Tento boj za

právo vlastní individuality jest základní formou, uhelným kamenem národní práce — bez něho stojí ona na písčině.

Ale jde také o taktiku tohoto boje. Mám bojovati až do sebezničení, jsou-li překážky příliš silné? Když všecky »poměry«, když celý svět řve »Ne« k mému životu, mám si zoufati proto, že mé slabé »Ano« v tomto řevu zaniká? Tlouci hlavou o zeď? Připusťme, že ano; vidíme hned, že cíl boje nedosažen, naopak: místo co bych rozmnožil své životní rozpjetí, zničím je docela. Tedy radikalism mučenictví není vhodnou, ale spíše sebevražednou taktikou. Sláva t. zv. »morálních vítězství« vykoupených mučenictvím vítězů jest sice velmi romantická a láká snivé duše; ale právě proto, že romantická, je také velmi nereální a, řeknu přímo, nerozumná. Má větší význam v divadle pro hodnotu tragedií než v životě. Politika kompromisů je všude nutná, praví tuším Spencer; jest tedy nutná i v životě individua. Připustíme-li to, pak vyplývá nám pro zásadu výše položenou omezení: snažit se o uplatnění své individuality, ale bez radikalismu končícího mučenictvím; čili: snažit se, ale na kolik je to vůbec možno.

Ale neznamená to, co tuto obhajuji, nejničemnější slabošství? Slabošstvím by bylo úplně couvnouti, kapitulovati před tlakem, který nás dusí; oproti tomu však zdůrazňuji potřebu brániti se mu všemi silami a vytrvale. Vytrvale: to pak je možno jedině tenkrát, když nevymrhám všecky své síly na ráz (to jest, proti čemu vystupuji, abych pak skončil jako »zlomená duše«, jako vysílený, politování hodný dekadent, který se uzavře do skořápky své znavené psychy a zanevře na svět a život. Vytrvale: když vidím, že přímý rozhodný boj s nepřáteli mých životních snah by pro mne skončil nevyhnutelnou porážkou, poněvadž tito nepřátelé jsou přece nepoměrně silnější nežli já, vyhnu se takovému boji rozhodnému a zvolím boj guerillový; budu čekati vhodnou příležitost, budu ji hledati, budu hledati slabiny nepřátelských posic, budu nepřítele seslabovati, kdy a jak se udá, žádné příležitosti k tomu nepropasu; nedám se ovládnouti citem a vášní sebe šlechetnější, ale budu prozíravý, chladně uvažující, opatrný, ale neústupný. To znamená boj vytrvalý; sebevláda (oproti vládě citu nebo vášně) je přední jeho podmínkou a výsledkem jeho jest, že uchráním a vyvinu z individuality své tolik, kolik se vůbec dá. Ale to není výsledek jediný: tlak společnosti na jedince klesá, zvolna sice, velmi zvolna, ale klesá přece, dík boji, který přečetní většinou neznámí jednotlivci proti němu vedou; a třeba že se nedožiju doby, kdy bude docíleno úplné harmonie mezi zájmy jedince a společnosti a kdy následkem toho onen tlak zmizí docela (— je to zřejmě ideál, kterému i v nejvzdálenější budoucnosti bude možno jen hodně se přiblížiti, nikdy však dokonale a

trvale ho dostihnouti), přece vytrvalým bojem za právo své osobnosti prokazuji službu nejen sobě, ale i budoucím, jimž připravuji a usnadňuji cestu. (P. d.)

Přehled politický, hospod., sociální.

Rak.-Uhersko. „Z kruhů poslaneckých" podaly „Nár. Listy" 22. t. m. zprávu, že tento týden skončí se zasedání říš. rady, aby si mohl mp. dr. Körber povoliti druhé rozpočtové provisorium § 14. a že hlavní práce, projednání rak.-uher. vyrovnání a celního tarifu, se odloží až na podzim. Ale ježto prý mladoč. klub je odhodlán obě předlohy tyto obstruovati, pokud Körber nesplní jejich požadavky (neoznačené zevrubněji), ale Körber vázán slibem Němcům, že bez jejich svolení nic neučiní, dáti ani slíbiti nic nemůže, „předpovídá se" prý, že nastane doba bezparlamentní, doba tichého absolutismu. Ale ne dost na tom. V rozhodujících místech prý se uvažuje propustiti nynější vládu a povolati ministerského předsedu, který není žadnou formulí Němcům zavázán. — Kombinace tyto rostou patrně z krise uherské. Má se za to, že v Uhrách parlament bude na podzim asi jednati o vyrovnacích předlohách. Pak by musilo se o nich jednati i u nás a p. Körber šel by pěšinkou, již právě vyšlapal Szell. Bylo tedy překvapením, když vzhledem k tomu, co o § 14. a rozpočtovém provisoriu bylo řečeno, začali Mladočeši v předposlední schůzi říš. rady prováděti obstrukci, suchou t. j. čtením interpelací, petic atd. — Sněmovna odbyla ještě volby do delegací a šla „na prázdniny". Do delegací žádali na Mladočeších jedno místo posl. agrární, nár.-sociál. a dr. Baxa, ale nebylo jim postoupeno, poněvadž prý jich dohromady není 12 (všech českých poslanců z království 48, delegáti jsou 4). — Vyzrazování klubovních tajemství přimělo klub, „aby v příštím zasedání pověřen byl jeden člen parlamentní komise informací žurnalistiky české." Tajemství klubovní vyzrazují se však německým listům od Neue Fr. Presse a Bohemii až po Politik! — Říšská rada se rozchází za tísnivého dojmu, že vláda nechtěla ani tolik připověditi, že vyjde nařízení, které by pro budoucnost přislíbilo zřízení university české a německé na Moravě!

V Uhrách vládu nepovede Tisza, ale Khuen-Hedervárý, jenž vyjednává s oposič. stranami a 24. t. m. dorozuměl se s oposicí Košutovskou, úplně se jí podřídiv ve věci vojenského zákona. Vojenská správa upustila od požadavku náhradní zálohy, povolení rekrutů stane se na základě starého zákona. Ani těch 6000 mužů nežádá, jež byli tak nezbytni k obsluhování houfnic! Poněvadž zdejší říš. rada branný zákon přijala s tím dodatkem, že zvýšený kontingent nováčků se povoluje jen za podmínky, že bude povolen i v Uhrách, bude zajímavo pozorovat, jak se vojenská správa zdejší teď z kličky vytočí.

Hospodářský. *Cukr* stal se pramenem hořkosti, zvláště pro nás v Čechách, konsumenty i výrobce. Zmínili jsme se několikrát (posledně na str. 545), že si jak naše vláda tak velicí rafineři chtěli nadlehčit bruselskou smlouvu zvláštním zákonem o kontingentu cukerním. Vláda zachránila pro sebe příjem ze spotřební daně z cukru a rafineři si na domácím spotřebitelstvu nahradili, co by jim ubylo soutěží na světovém trhu. A hned tehdy jsme uvedli, že mocnosti uzavřevši úmluvu bruselskou, nebudou trpěti, aby náš cukr pomocí takové zahalené prémie konkuroval na cizích trzích. Skutečně došlo tyto dni k jednání bruselské komise a v ní odpor proti kontingentačnímu zákonu jakožto zákonnému, povinnému kartelu, je tak všeobecný, že nelze v jeho udržení doufati. Namítá se sice, že zákon kontingentační má za účel jen rozdělení spotřeby mezi obě poloviny říše, ale o tom, že pravý a skutečný jeho účel jinde leží, svědčí zpráva, že v kruzích cukrovarních pomýšlejí vyjíti z tísně obnovou soukromého kartelu cukrovarů, založe-

ného na zásadách zákona o cukerní kontingentaci. Mají kruhy ty za to, že by proti soukromému kartelu komise bruselská podnikati nic ne mohla, ježto dle konvence nemá míti vlivu na výrobní a prodejní organisaci cukerního průmyslu jen stát, aby volná soutěž, obmezená pouze ochranou domácího trhu, totiž clem 6 fr., zavládla na celém trhu. Bude-li zrušena kontingentační úprava dnešní, jde Uhrám především o to, jakým způsobem bude i pak cislajtánský cukr vyloučen z Uher (snad zavedením potravní daně) a našim českým zvláště menším cukrovarům o to, jak uhájí existenci. O Uhry se stará vláda, podporujíc ustavení soukromého kartelu a dohodu mezi cukrovarníky zde a v Uhrách. O menší české cukrovary se nestará posud nikdo. Stát stojí nyní před otázkou: buď vystoupiti z konvence a ztratit anglický trh, aneb kontingentační zákon zrušit.

Tento měsíc byla veškeré naši veřejnosti odevzdána *místní dráha Táborsko-Bechyňská*, první dráha normálně-rozchodová a normálně zařízená s elektrickým pohonem. Délka trati 23·2 *km*. Dovolená rychlost jízdy je 30 *km* za hodinu, kde je stoupání a kde jsou oblouky o malém poloměru 15 *km* za hodinu. Stanic a zastávek je 10. Dopravu provozují na účet podniku c. k. státní dráhy, elektrárnu vede zatím firma Křižíkova. K otevření dráhy vydal táborský knihkupec V. Kraus vhodného Průvodce po elektr. dráze z Tábora do Bechyně. Drahou tou se dostane lázním bechyňským i známé škole keramické dojista vzpružení. Železničního spojení potřebují rovněž neobyčejně zkvétající *Luhačovice* a jedná se již o to postaviti dráhu z Újezda do Luhačovic a motorovými vozy spojiti lázně s hlavní tratí severní dráhy v Hradišti. Od té doby, co se Luhačovice dostaly do rukou českých, nabývají rychle přízně. Letos mají již dvojnásob hostí jak loni a koupelí minerálních a vodoléčebných procedur rovněž značně přibylo.

Sociální. Bylo již v Rozhledech r. 1901 č. 6. str. 148. uvedeno, že co do početnosti porodů v Čechách jsme my proti Němcům v nevýhodě. V r. 1896—98 bylo v oblastech českých porodů 277.171, v německých 153.751. Poměr porodů českých k německým je 64.33 : 35 67, jsme tedy o 1·87% v nevýhodě, čili ročně o 0·62%. Za to jsme ve výhodě co do úmrtností. R. 1896—98 zemřelo v ryze českých krajích 188.260 osob, v ryze německých 105.511 osob, poměr úmrtí českých k německým je 64·1 : 35·9, jsme tedy ve výhodě o 2·1% (66·2—64·1), čili ročně o 0·7%. Ale tím není nevýhoda uvedená vyvážena, neboť přirozený přírůstek (t. j. rozdíl počtu porodů a úmrtí) obnášel v krajích českých 88.911 a v německých 48.240. vzhledem k počtu obyvatelstva (r. 1896) obnáší přírůstek český 3·43%, německý pak 3·64%. Příčinou rychlejšího přibývání obyvatelstva německého než českého v Čechách a to přes „slovanskou plodnost", jest, že české obyvatelstvo žije poměrně hůře, podléhajíc více bídě, hladu, nemocem, zakrnělosti a ochablosti, než hospodářsky silnější obyvatelstvo německé. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku umírá ročně 25% obyvatelstva, umírá tudíž českých duší k 175.000 ročně. Kdyby náš lid žil v uspořádanějších poměrech zdravotních a hospodářských, a úmrtnost klesla, jako v jiných lépe opatřených zemích na 20‰, byla by úmrtnost naše ročně o 35.000 osob menší. Měla by tudíž býti nacionální politika česká především sociální: zvyšovati životní úroveň lidu (a ne ji stlačovati zdražováním nezbytných potřeb životních), neboť žádnými zákonnými opatřeními, ani jednotami, ani Ústř. Maticí nezachráníme od germanisace tolik osob, o kolik nám jich ročně ubývá z bídy, strastí a muk.

IV. sjezd rakouských měst počal 22. t. m. porady své ve Vídni. Pozváno bylo 31 měst a pozvání přijalo 28. Praha pozvána nebyla. Mimo to, co o programu sjezdu jsme již napsali na str. 884 v čís. 36, jednalo se, aby obecní korespondence byla poštou dopravována zdarma, aby obcím vedle výnosu státní potravní daně připadla i přirážka pivní a aby provedena byla reforma domovní daně činžovní. Resolučním návrhem pak žádáno, aby obcím nebylo se starat o místnosti obchodních komor a živnostenských soudů.

Novinami proběhly onehdy stesky na majitele *lesů*, že brání choditi po lesích, a bylo dovoláváno se humanity, šlechetností a p. a málem že lesy nenevyhlášeny za majetek veřejný. Podle platných zákonů jsou lesy výhradným majetkem vlastníka, a bez jeho svolení nikdo nesmí do lesa ani na krok, nemá-li propadnouti obvinění a trestu z lesního pychu. Barbarská dravost a neláska k přírodě, jíž slynou zvláště měšťáci, jsou vlastníkům lesů dostatečným důvodem, aby lesy p. t. výletnímu obecenstvu uzavírali. Jest ovšem absurdní myšlenka, že by člověk do lesů nesměl, ale nápravu nelze provést sentimentálními vzdechy. K tomu jsou zákonodárné sbory a poslanci, aby obecné důležitosti a prospěšnosti lesů bylo dbáno i v zákonech. Že však není ještě dosti vyvinuto vědomí důležitosti věci té, svědčí liknavost samých zemských správ v záležitosti zalesňování. Vždy za nějaké desetiletí proslechne se něco o návrhu zákona a zalesňování a neděje se nic. Jest tomu jako s osazováním alejí a stromořadí podél silnic. § 1. zák. ze dne 2. pros. 1884 z. z. č. 72 praví: „Podél veškerých silnic říšských, zemských, okresních a obecních m u s e j í býti aleje, anebo kde by nemohly býti, aspoň jednoduchá stromořadí . .“ Nu, a jak to na silnicích vypadá? A co činí zemský výbor, co okresní zastupitelstva a zákonodárný sbor? Nic. Protož noviny místo sentimentálních povzdechů pohánějte pravé a zodpovědné kruhy k činnosti a zodpovědnosti.

Školský. Zprávy v č. 34. Rozhl., že nadučitel české ob. školy v Brně *Drexler* je funkcionářem místní skupiny něm. šulfrajnu, všíml si Pozor a praví: Ježto brněnské české denníky (Mor. Orlice, Lid. Nov., Hlas) na zprávu tu nereagovaly, domnívali jsme se, že se v Rozhledech stalo nějaké nedopatření. Zpráva jejich však ve všech podrobnostech a vývodech se potvrzuje . . . Tu člověk skutečně pomíjí se s rozumem. Což pak se v Brně takové věci nevědí? Ba vědí, ale nedbá se jich.“

O vyšší obchodní kursy pro dívky hodlá, dle zpráv v novinách, usilovat Jednota učitelek českoslov. v Praze se svými místními odbory. Mají v nich vzdělávány býti příští manželky řemeslníků a obchodníků českých, jež prý o to jsou v nevýhodě proti německým, že tito mají paničky vzdělané pro život a práci obchodníka nebo moderního řemeslníka. Toto odůvodnění nutnosti škol zní hodně falešně a také výklad účelu a potřeby škol se nám nezdá dosti šťastný. Učitelky pro tyto kursy vzdělávány jsou na prázdninových kursech českého obchodního musea. Jinak lze jen vítati, že o vzdělání žen po této stránce pokusy se dějí.

Ozvuky a paběrky.

Servus Březina! Nár. Listy 22. června: „Zahájení jízdy na první elektrické dráze v Čechách. Když pražští hosté z rychlíku vystoupili za zvuků hudby, uvítal je srdečným způsobem s t a r o s t a města T á b o r a dr. K o t r b e l e c, jenž akcentoval, že c e l á s t a v b a elektrické dráhy je t r i u m f e m č e s k é p r á c e.“ — Hr. Schönborn pronesl vřelý toast českým poslancům na sněmě zemském a zejména poslancům za Bechyň a Tábor (dr. Kotrbelec a Vojta), že účinně zasáhli v celou akci a dočkali se plného zdaru. — Hr. Harrach: „My Češi stojíme tímto dílem v čele kultury v celé říši. Nechť pro všechnu budoucnost patří českému národu toto d í l o k e c t i.“

N á r o d n í L i s t y 23. června: Germanisace ve znamení okřídlených kol c. k. rak. stát. dráhy. Nějakým nedoukem všeněmeckým z p r z n ě n a jména stanic a zastávek do německé řeči vůbec nepřeložitelných, protože od jakživa výhradně českých. Ku posouzení celé české veřejnosti otiskujeme zde věrně do poslední písmeny jména stanic dle německého Fahrplanu a dle českého „Jízdního řádu“:

Tahor	t. j. Tábor
Bergstadtl b. Tabor P. H.	„ Horky u Tábora z.
Slap	„ Slapy

Malschitz	„	Malšice
Čenkow P. H.	„	Čenkov z.
Třebelitz P. H.	„	Třebelice z.
Wschechlap-Dudow P. H.	„	Všechlapy-Dudov z.
Smoleč P. H.	„	Smoleč z.
Sudoměřitz-Černic	„	Sudoměřice-Černice
Bežerowitz P. H.	„	Bežerovice z.
Bechin	„	Bechyně

Nejklasičtějším zůstává osud obce Slapy. Ve Fahrplánu zkrátili jeo y, tedy „Slap" a na nápisu budovy staniční přidali o jedno p více, tedy Slapp. Koktání ve slově Slapp snad se hodí na reklamní plakát tingl-tanglu, ale ne na informační tabuli dráhy pod státním dozorem, vedoucí ryze českými krají, kde připadají jeho slovné „hříčky" stejně ubohými a nejapnými jako „Servus Brzezina . ."

Pomoc v neštěstí. Loubet telegrafuje: Hluboce dojat strašným neštěstím ve woolvichském arsenále vyslovuji V. V. upřímnou účast s bolem rodin nešťastných. — Král Eduard: Jsem velmi vděčen za Vaše účastenství pro strašné neštěstí woolvichské. Sdělím hned Vaši depeši rodinám obětí, jež budou hluboce dojaty Vaší soustrastí.

„Dle původních náčrtků" líčil „Illustr. Kurýr" krvelačnému publiku „zavraždění královských manželů srbských", „smrt královniných bratří" a „výjev hledání královských manželů srbských v jejich úkrytu důstojníky-vrahy". — Není tomu tak dávno, kdy Ill. Kurýr „líčil" také „dle původních náčrtků", jak ledové kry unášejí v temné noci zedníka Valtu z Modřan. Ovšem po několika dnech prohlašovalo představenstvo Modřan úředně: 1) že z Modřanských nikdo nechybí, 2) že nějaký Valta v Modřanech nikdy nebyl a 3) že oné noci ledy žádné nešly. Kdo pak asi nyní pošle Kurýru opravu? — „Několikanásobný náklad" Kurýra 14. t. m. (zavraždění královských manželů) byl „do posledního exempláře" vyprodán. Proto 15. t. m. ohlašuje Kurýr, že zítra „přinese další řadu vyobrazení z dějiště srbské kralovraždy" „dle původních náčrtků".

Chorvatští studenti v Inomosti vyloučili ze svého spolku „Velebitu" všechny české členy pro článek otisknutý v „N. Době" pod názvem „Insbrucká universita". Chorvati založili si totiž „Čumpti-Bumpti Club" ku sbírání nestydatých německých pohlednic a ještě ku jiným účelům. V článku, o který jde, zmíněno o německých a italských studentech, stručně o dějinách „Velebitu", jehož význam v Insbrucku popřít se nedal, o všeobecné nečinnosti v posledních letech a jako znamení úpadku o existenci „Čumpti-Bumpti Clubu". Následek byl vyhazov všech Čechů. S pisatelem onoho článku chtěli mít — souboj. *B. M-ous*

Velectěný pane redaktore,

neodpovídám „Slovu" — jak mi bylo řečeno: orgánu několika společenských à tout prix „výtečníků" — na útok, který podniklo na mne a na mého domnělého patrona pana doc. dra. Pečírku pro můj článek „Po Smetanově týdnu" v tomto listě uveřejněný. Neumím odpověděti na tu znamenitou ukázku sesurovělého žurnalistického slohu „Slova" jinak, nežli že si jí dále nevšímám. Prohlašuji Vám však, že tvrzení o vlivu nějakém, jejž prý na mé kritické nazírání má salon nespokojenců u pana dra. Pečírky se scházejících, je výmyslem strachu a nejistoty oněch kruhů, za jejichž bolesti křičí vždy ochotně „Slovo"; neboť salon líčeného rázu u pana dra. Pečírky neexistuje aniž kdy existoval. Tato souvislost „Slovem" vynalezená je novým dokladem, na jak ubohé a nízké úrovni založen je list, jenž neštítí se zneužíti mých společenských styků k surovým výpadům na moje známé ničeho netušící. Mluví-li o mně pisatel dnes jako o jakémsi p. Hofferovi, konstatuji z toho jeho osobní neslušnost, táže-li se, co já jsem, konstatuji z toho jeho literární ignorantství, které ostatně je po mém názoru údělem všech, již ve „Slovu" kdy bláboliii o věcech hudebních a jiných.

V Král. Vinohradech, dne 22. června 1903.

Dr. Emil Hoffer.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 4. ČERVENCE 1903. ČÍSLO 40.

Jan Hus.

Úvaha objektivní a kacířská.

Každá ase ve vývoji kterékoliv společnosti jest výslednicí dvou velmi složitých skupin sociálních sil; jednu z nich tvoří ony, které představují utvrzený, z minulosti přejatý, konservativní živel ve společenském útvaru, druhá pak obsahuje síly progresivní, hybné, útočné, které působí jako lučavka na stará zřízení, na soustavy tradičních názorů a zvyků, podněcují tyto k reakci, až konečně po delším nebo kratším zápolení (jehož ráz i výsledek bývá vždy určován poměrem kvalit a intensit zápolících sil) se s nimi vyrovnávají, pozměnivše je ovšem a samy jsouce jimi pozměněny, a stávají se složkami v novém útvaru, opět konservativním a opět vystaveném útokům nových sil progresivních .. Takový je koloběh sociálního dění. —

— Chceme-li tedy pochopit tu kterou fasi dějin vědecky, musíme vzíti v úvahu oba druhy zápolících sil a zachovati si při tom tolik nestrannosti, tolik vědecké objektivity, abychom dovedli oceniti stejně prospěch činitelů konservativních jako pokrokových, neboť oběma přísluší ve vývoji funkce stejně důležitá.

Tato zásada nepřipouští výjimky; platí tedy také pro ocenění funkce, kterou v životě národů evropských vykonával a z části dosud vykonává katolicism. Není však nikterak snadno uchovat si tuto nestrannost úsudku, pro vědecké oceňování sociálních fakt nevyhnutelnou. Neboť pokud se sami účastníme ve mnohotvárném tom dění, jehož souhrn se zove sociálním životem doby přítomné — a účastnit se ho musíme, neboť jsme lidmi a členy této společnosti — jsme přirozeně poutáni sympatiemi k jednomu z obou velikých táborů, konservativního a pokrokového, a odpuzováni antipatiemi od druhého; a tyto sympatie i antipatie přenášíme pak nutností psychické asociace také na analogické činitele v minulosti. Jsme na příklad zaníceni pro pokrok v době své a potíráme proto každý ztrnulý

konservatism stavící se na odpor našim ideálům; není-liž to jedna z hlavních příčin, pro kterou cítíme sympatie k Husovi a odpor proti Sigmundovi, sněmu Kostnickému a celé té společnosti, která stála v táboře Husovi protivném? Tento způsob nazírání může býti velice oprávněný a prospěšný s jistého hlediska, ale vědecký není; naopak, síla sympatií a antipatií je v obráceném poměru k objektivitě úsudku o dějinných faktech a osobách.

Ale abychom přišli již k věci: se stanoviska sociologické vědy, která je nutně deterministická jako každá jiná věda, t. j. pokládá každý sociální jev a každou historickou osobnost za nutnou výslednici daných příčin, nelze neuznati veliký význam, který pro národy evropské měl katolicism a z části dosud má. Význam tento v minulosti záležel hlavně v tom, že katolická církev učinila z nesouvislého konglomerátu národů a nárůdků evropských společnost, sjednotivši je pod společnou autoritou a davši jim společný názor světový, a zjednala tak podmínky nevyhnutelné pro další vývoj těchto národův. Nebylo to ovšem dílo snadné a také se nezdařilo dokonale; i to třeba říci, že nebylo vykonáno hladce, beze srážek často krvavých, bez obětí se strany súčastněných národů. Ale i to bylo nutno: jako v duševním životě jedincově není možný pokrok bez vnitřních zápasů a bez kolisí se společností, přivozujících vedle řídkých vítězství i častá zklamání a útrapy, tak i dráha pokroku sociálního je značena srážkami; cesta pokroku je cesta krve. Snad nás to zaráží a děsí. Máme na vybranou; buď se hrozíme této cesty, zavrhujeme ji — ale pak důsledně musíme zavrhnouti i cíl, k němuž vede: civilisaci dnešní, která by nebyla vůbec možna bez oněch obětí; anebo ceníme si tuto civilisaci, a tu zase důsledně musíme se smířiti s oběťmi, jimiž byla vykoupena.

Pravili jsme již, že katolicism nevykonal úlohy své dokonale; ale již to, co vykonal, zaručuje mu čestnou paměť v dějinách i tenkrát, až ho nebude více. Když docílil toho, seč byl, když podřídil národy jižní, západní a severní Evropy své autoritě a své nauce, jest síla jeho již téměř vyčerpána. Od této doby nebude míti již skoro žádného jiného zájmu než udržet a upevnit to, čeho dobyl; přejde se stanoviska progresismu do posice konservatismu. Ale v této posici záhy bude ohrožen. Nutně. Neboť národové nestojí, nemohou stát ustavičně na témž stupni vývoje. Rostou — a poněvadž rostou, tedy také odrůstají i poručnické autoritě i názorům a způsobu života svého mládí. Děje se to ovšem zvolna, velmi zvolna, ale děje se to. A v historickém okamžiku, kdy si toto dění počínají národové uvědomovat, umírá středověk, míjí doba dětského věku evropské civilisace a nastává doba nová, a spolu počátek konce, nesmírně zdlouhavého konce katolicismu. Na všech stranách vidíme vznikati novou soustavu názorů a novou morálku. Jest to, pravda, neujasněné ještě, amorfní, jest to právě chaos

přechodné doby, který se teprve později bude moci vyhraniti v určitější tvary; ale to již poznati se dá, že tu vzniká cos nového, nebývalého, s katolicismem sporného. Katolicism ztrácí již výlučné vedení života ideového a mravního; to co v něm dosud bylo živého, hybného, ideového, jakoby vyprchalo, je vidět již, jak on vadne a usychá tak jako vadne a tuhne zelený kdysi a svěží obal květový, když byl vykonal svou funkci. Ale i toto vadnutí potrvá mnohá století; důkaz to obrovité síly a setrvačnosti, jaká tkvěla v tomto útvaru.

Tento přechod a krise nejznatelněji se jeví na morálce.

Stará morálka, která svým převážně asketickým a kázeňským rázem vyhovovala tak dobře individuálním i sociálním potřebám polobarbarských kmenů, nenalezajíc dostatečné potravy ve změněných podmínkách společenských, stává se z veliké části zbytečnou a přebírá proto ráz pouhé šablony. Změněné ony podmínky vyžadují již morálku méně asketickou a kázeňskou, za to však ve vyšším stupni individualistní a altruistní. A tu právě je příčina krise: lidé vězící dosud ve starých názorech, zvycích a řádech nedovedou se novým potřebám přizpůsobiti dosti rychle, dílem ani nechtějí: proto také krise nejhlouběji zasáhne tyto poslední, arcikonservativní vrstvy, mezi něž v první řadě náleží představitelé církevní autority.

V popředí naznačeného procesu přetvářecího stojí český národ a jedním z nejvýznačnějších zástupců útočných směrů pokrokových, ohlašujících počátek nové doby, je M. Jan Hus. Že obrovská většina staví se na jeho stranu a přijímá idee jeho za své v době, kdy germánský svět stojí ještě docela ve službách konservativního živlu (až na ojedinělé případy, jakým byl na př. i Wiklef, ale ten nenalezl ve své vlasti širšího ohlasu a nevyvolal zde tudíž mohutného hnutí), není nikterak nahodilé. Svědčí to myslím, o větší vznětlivosti a přizpůsobivosti slovanské rasy: germánská je těžkopádnější, postupuje zdlouhavěji, — ale za to jistěji. Čechové po úžasném vzepjetí sil, v němž ukázali, seč jest i malý národ, je-li ovládán mocným citem, ochabují, až příliš rychle ochabují: či kde nalezneme vysvětlení Lipan a rozšíření smírných nálad než v některých vlastnostech národní povahy? Němci budou vytrvalejší: ale třeba také říci, že jim snazší bude vytrvati, mimo jiné i proto, že jim česká reformace upravila cestu, oslabivši ztrnulý římský konservatism.

Než vraťme se k Husovi. Bude vděčným úkolem příští historické vědy, podpírané sociologií a psychologií, vysvětliti tuto postavu našich dějin, tak milou nám. Tato historie ukáže ovšem, že Hus nebyl zázrakem, tím co z něho činí (se svého stanoviska pochopitelně) národní enthusiasm, neboť historie (kterou jsem nazval příští — ale již počíná býti přítomnou) budouc nutně deterministická, nebude znáti dějinných zázraků; a z téže příčiny nebude viděti svůj úkol v tom, kupiti morální světlo nebo stín na osobnosti, jimiž se bude obírati. Jejím úkolem je

pouze vykládati. A v tomto směru stojí Páleč nebo Sigmund na stejném stupni s Husem; všichni ti lidé, v nichž my dnes s různých svých stanovisek národnostních, pokrokových, protiklerikálních či jakých ještě spatřujeme buď anděly či ďábly dle poměru, v jakém stojí k našim osobním nebo sociálním názorům, zálibám a zájmům, jsou jí nutnými výsledky daných příčin, totiž zděděných disposic a vlivů prostředí. Vidí ve všem tom myšlení a konání jak Husově a jeho stoupenců, tak strany římské proces tak nutný, tak podmíněný, tak přirozený jako kterýkoli proces přírodní.

Tenkráte, až historie osvojí si dokonale toto stanovisko, budeme chápati Husa vědecky. Uzříme, jak vyrůstá z prostředí, ve kterém již dobu před jeho vystoupením objevují se tendence, jimž on dá určitější výraz. Uvidíme, proč nabývá tak rychle popularity, nejprve ve studentstvu, pak v lidu pražském, pak i venkovském. Poznáváme, v jaké souvislosti je Hus se Štítným, s Miličem, s mistrem Pařížským a j.; není to bezprostřední svazek příčinný, přímé navazování na práce předchůdců, ale přece příbuznost, která však tkví v tom, co nejasně nazýváme ‚duchem doby' a z části i v povaze národa řadícího se ke skupině národů *severních*, který právě z této příčiny, když vyspívá (a k tomu, aby vyspěl, přispěla jistě nemálo i šťastná vláda »otce vlasti«) nutně se musí octnouti v konfliktu s náboženstvím a církví, které nabyly svých charakteristických vlastností na půdě *jižní*, románské.

Čili krátce řečeno, úkolem této historie bude vyložiti Husa a jeho dílo z daného stavu prostředí národního a vzdáleněji ze stavu, v němž se nalézala soudobá společnost evropská. Až vykoná historie tento úkol, budeme vědět, čím Hus *byl*.

Smí se již dnes historie odvážiti tohoto úkolu? Nesmí. Alespoň ne naše domácí historie. Viděli jsme přece, že jakmile se dva čeští profesoři dějin, prof. Kalousek a Pekař, odvážili učiniti jen praslaboučký náběh ku kritičtějšímu pojímání Husa, byli zakřiknuti. Zakřiknuti právě s té strany, v jejímž táboře se nalézá crême české inteligence.

Ale nejedná se jen o to poznati, čím Hus byl a poznati tak část české minulosti; jde také o to, abychom věděli, *čím nám Hus nyní jest*, neboť víme-li to, osvětlí se nám zároveň, alespoň s jedné stránky, česká přítomnost, kulturní úroveň, na které se právě nalezáme.

Nuže, čím nám je Hus? Co jsme z něho pro sebe učinili? Čím je Hus těm, kdož se za účelem jeho oslavy rok od roku v den jeho smrti scházejí a také letos sejdou?

— — Jsou chvíle, kdy člověk, který má bohatou minulost činů za sebou, rád se oddá vzpomínkám na tyto činy kdysi — tak dávno už! — vykonané. Je dnes hodně vystřízlivělý; jeho život je vyplněn všedním, jednotvárným shonem za všedními a malichernými často zájmy, a to ovšem časem unaví. Právě

v takovémto životě je občas příjemno a prospěšno oddat se vzpomínkám a — hře. Kouzlo jakési je v tom, a osvěžení je v tom, tedy i hygienický význam. A čím jednotvárnější, čím plošší je život, tím bývají vzpomínky i hra pestřejší.

Kolika z těch lidí, kteří budou letos oslavovati Husa, není tento bojovník ducha ničím víc nežli příležitostí ke hře? Kroje, odznaky, prapory, družice, hudba, zpěv, lampiony, osvětlená okna, střelba, parádní řeči.. Což, je v tom příjemné osvěžení po nudě denního života. —

Typický zjev. Právě čtu v novinách: V městě X. oslaví Husa lampionovým průvodem k Sokolovně za zvuků kapely p. N. Tedy lampionovým průvodem oslaví Husa? Ničím víc? Ještě něco: očekává se, že vlastenecké měšťanstvo osvětlí na počest národního mučeníka okna. A již nic? Ne.

Co to píšu, vřiská mi před oknem tlupa dětí: »Záhrajem si ná vojáky, máme flinty á bodáky..« Vyhlédnu. Vskutku: děti; mají flinty a šavle. Obojí dřevěné.

Tak tedy Hus příležitostí ku hře? Je tím? Ničím víc?

O ano. — Ale poslyšte dříve kratičkou historii »o hrdém chuďasu.«

Hrdý chuďas má zdravé údy, ale nechce se mu do práce. Neboť byl kdysi bohat, a nezapomněl na to dosud. O jmění přišel nepoctivostí souseda, který býval kdys u jeho otce podomkem, ač ne také docela bez viny vlastní. Pak se namáhal, soudil, aby ku svému přišel, ale marně. Soudy byly zcela patrně na straně nepoctivě zbohatlého podomka. Od té doby náš chuďas živoří. Není dosud stár; naopak, v plné síle. Ale do té malé, drobné práce se mu nechce, považuje ji za něco sebe nedůstojného; sní dosud o tom, že právo a pravda na konec zvítězí, že mu soud přiřkne ztracené jmění a jak si to pak všecko zařídí hezky, přiměřeně.. Čeká a sní ovšem marně. A tu, čas od času, dopálí se a vyjde si na souseda Michla. »Vydej, o cos' mne oloupil!« praví zhurta. Ale Michl nic. A tu je to právě, kdy náš chuďas stává se hrdým. »Jakže? Takhle se mnou jednáš ty, který jsi býval u mého otce podomkem? Zapomněl's už, jak ti můj otec několikrát napráskal, zloději, jak jsi stál před ním skroušený, ponížený? Vzpomeň si na to a pamatuj, že já jsem synem tohoto otce.. Ty se netřeseš?« A tak dále. Celý příval slov se hrne z úst chuďasových na lichváře — ale to již za dveřmi: lichvář jej vystrčil. Lichvář se netřese. Jak by také? Ví, že tam ten otec a tenhle syn — to je rozdíl.

Nevím, jakou asociací představ vybavil se mi tento příběh právě ve chvíli, kdy jsem myslil na jistý způsob oslav Husových.. Na ty Grégry, Podlipné. Na ty vlastenecky radikální řeči. Na tu autosugesci síly: »My, národ Husův, Žižkův..« Anebo: »Neškodilo by našim nepřátelům připomenout zase jednou Domažlice..« Na papírové plameny úvodníků »Národ.

Listů« z doby, kdy jsem tento orgán ještě pravidelně čítal. Na mladočeské oslavy Husa a na to mladočešství celé, donquijotství české..

My, národ Husův..

Ale ta asociace? Vyložil jsem si ji takto. Lidé, kteří se nerovnají svým otcům, nalézají v síle těchto otcův omluvu své slabosti. Velikost, síla, práce, sláva předkův má přikrývati malost, slabost, nečinnost, hanbu epigonův. Potřeba opírat se o minulost svědčí o slabosti naší přítomné. Nemáme chuti k tomu, abychom konali svou práci, tu tichou drobnou práci na poli osvětném, hospodářském, národním, ale sníme jen o velkých činech, především o velkých politických činech, a poněvadž k takovým činům nemáme dosti sil, tedy si dodáváme kuráže Husem, Žižkou.. A »národa role dědičná« ležela by zatím docela úhorem, kdyby se o ni nestaralo tisíce a tisíce těch drobných, malých našich lidí, kteří by však mohli konati daleko víc a daleko líp, kdybychom jim rozumným způsobem věnovali trochu té energie, kterou promrháváme ve velkolepých řečech a hazardních hrách!

Ale jak to vše, pro bůh, souvisí s naší otázkou, čím nám je Hus? Myslím, že dobře souvisí. Myslím, že jsem tím, co jsem právě pověděl, na tuto otázku vlastně již odpověděl. Pro ty však, kteří této odpovědi dosud nevidí, řeknu to jinými slovy: Hus je mnohým mezi námi lví škraboškou, kterou si nasazuje ovce, aby se sobě samé zdála lvem a vlku aby nahnala strachu. Výsledek? Sebe snad v ilusi ukolébá, vlka však nikoli.

Jaká škoda! K čemu všemu by bylo ještě možno užiti Husa — a my na to zapomínáme, docela zapomínáme! Jak vhodnou by byl fangličkou! Naší osudnou chybou je sice historism — ale není pravidla bez výjimky. A tady je zrovna taková výjimka: po Husovi byl organický vývoj našeho života národního přetržen a jest tudíž třeba svázat konce nitky; pak spása český národ nemine!

Hus..

Vidím pokolení mladé, silné, schopné pracovat. A nejen schopné, ale chtící pracovat. Pravím: pracovat, ne vybíjet svou energii v hysterických záchvatech radikalismu, po nichž hned by následovalo klesnutí sil, ochablost — corsi ricorsi; pokolení střízlivé, které bude míti smysl pro volnou, ale vytrvalou chůzi ku předu, místo co by se odvažovali krkolomných skoků, které by rázem ochromily jejich sílu.

Pokolení mladých pracovníků vidím: mým snem budoucnosti jsou.. Dobří dělníci s tuhými svaly a zdravými, ne hysterickými nervy, vytrvalí v práci, ne sportsmeni národní, kteří se do díla vrhnou s bůh ví jakou chutí, aby za chvilenku zničeni klesli bez mocně na mez..

Hm.. Čím jim bude Hus?

Hračkou? Podnětem a předmětem zábavy? Sotva; ačkoliv i oni si rádi na něj vzpomenou, a při vzpomínce té se zaradují. —

Čím jim tedy bude? Posilujícím nápojem, jehož by užívali, aby osvěžili ochablé síly? Nikoli — nebudou potřebovat žádné silice, v sobě samých vždy budou nalézati dosti sil ku své práci.

Čím jim tedy bude Hus, když ne tím ani oním?

Bratrem a zároveň symbolem.

Bratrem. Jako on pracoval v době své na odstranění toho, co bylo přežilé, a pro to, co tenkrát bylo nové a pokrokové, tak také oni budou pracovati ve své době ve směru podobném — proto osloví Husa: bratře! Budou k tomu míti právo, budou-li silni a pracoviti. Budou k tomu míti právo, kdežto dnešní pokolení slabých, choulostivých a líných toho práva nemá, ale jen klaněti se Husovi smí..

A symbolem jim bude. Idee Husovy nebudou již ideami tohoto pokolení ovšem. Nebudou do 20. století přenášet to, co mělo smysl ve století patnáctém. Jim nebude Hus agitačním prostředkem pro pastory. A naleznou v ideách doby své, v myšlení a cítění 20. věku prostředky účinnější i čestnější v boji proti klerikalismu, než odvolávat se na Husa a křivdu na něm spáchanou. Jen v tom, že snahou jich bude pracovat pokrokově v 20. století, podobně jako Hus pracoval pokrokově v 15. století, je celý ten symbol a to bratrství. Ale snad mi nerozumíte? Nevadí; přijdou, kdož pochopí tyto myšlenky, byť jich ani nečetli. Zdola přijdou.

Snad jsem vás pohoršil, oficielní vlastenečtí oslavovatelé Husa? Dobrá; mohlo by vám to býti pohnutkou, abyste jej oslavovali víc, třeba na vzdor kacířským slovům, která jsem pronesl. O jak bych se radoval, kdybyste jej oslavovali víc! Kdybyste chtěli k husitským slovům a k husitským hrám připojiti trochu Husovské energie a užili této energie k práci! K takové práci, která by pomáhala, aby tento národ, jehož příslušníky býti se chlubíte a k němuž prý láskou lnete, nedřímal, ale šel, třeba pomalu, ale jistým, pevným krokem v před ku vyšší slávě života, svobodného života a krásného!

V. N.

Z nové literatury o J. Husovi.

Z knih letos k 6. červenci vydaných, zasluhuje pozornosti spis Fr. *Modráčka: Mistr Jan Hus a jeho doba.* Spisovatel snaží se populárně a stručně narýsovati dějinný proces v křesťanské církvi od Krista až do Husa a vyložiti, kterak hnutí, jemuž dal Kristus náboženský a mravně sociální program a

které stalo se prvým větším hnutím vůbec, jež neuznávajíc stavovských rozdílů, pozdvihlo lidskou důstojnost člověka nejníže postaveného, zvrhlo se ve světovládu papeže a kleru, vládnoucích obrovským bohatstvím, ale stižených také četnými nepravostmi a zlořády, proti nimž od stol. 12. na všech stranách zvedá se odpor. Pokusy o nápravu, jež dály se z dola, byly zaklínány jako kacířství a potlačovány.

V 2. oddíle: »Společenský obraz české země v době Husově« popisuje, kterak nálada proticírkevní jevila se na půdě české. Od stol. 13. nehospodaří již páni sami na svých velkostatcích a půdách, nýbrž pronajímají půdu poddaným za určitou rentu, zprvu naturální, později peněžní. Vzniká četný stav poddanský. Rentu snaží se páni zvyšovati a hledí z lidu co nejvíce vytěziti — odtud nespokojenost selského stavu. Druhý četný stav v zemi, nižší šlechta, zemané a rytíři, trpěli neméně hospodářským a politickým vývojem, jenž jejich společenské postavení degradoval, a všeobecným zdražením a úpadkem hodnoty českých stříbrných grošův, jenž je vydal nouzi. Nebylo proto horlivější vrstvy nad nižší šlechtu, která pracovala k násilnému rozuzlení náboženského konfliktu, nebylo vrstvy, která více nenáviděla duchovenstvo, pány a městské kapitalisty, jimiž byla zatlačena do pozadí. Právě z této šlechty vyšli »jenerálové české revoluční demokracie«. To je rozpor sociální. Další rozpor je národnostní. Bohatství, jakož i řízení měst v Čechách, na Moravě a ve Slezsku je ve stol. 14. po většině, ba skoro veskrze v rukou německých. V úřadech staroměstských (v Praze) na př. užívalo se výhradně jazyka německého nebo latinského. I soudové na radnici konaly se větším dílem od konšelů jazyka českého neznalých, a kdo německy neuměl, musil opatřit si tlumočníka. Z toho byly ovšem spory tuhé. Když pak Karel IV. nařídil po spojení úplně českého Nového Města se Starým, aby pře projednávány byly u soudů pražských po česku, Němci neuposlechli a udržovali německou správu dále. I na pražské universitě měli Němci vrch a své nadvlády zneužívali: na všecky kanonikáty a jiné výnosné prebendy voleni byli Němci, mistrům a bakalářům českým dostávalo se jen hubených míst v nižších školách a na vsích. Konečně byl tu rozpor náboženský. Překlady bible kolují přes zápovědi církevní ve všech vrstvách a lid žasne, moha porovnávati co učil Kristus a jak učí a jedná duchovenstvo. Universitar. 1348 Karlem IV. založená zachycuje jako broušené zrcadlo paprsky vědění a duševního proudění celé Evropy. Z university každoročně putovaly řady učitelů po krajinách českých, aby v lidových školách, rozšířených tehdáž pod vrchním dohledem a správou university jakožto školy světské a farní po veškeré zemi, mládež národa seznamovali se základy vzdělanosti i duchem doby. Dle slov Aeneáše Sylvia znaly staré ženy v Čechách lépe písmo svaté než italští kněží. »Italští kněži nechť se zastydí. Je jisto, že nikdo z nich ani jedenkráte nečetl nového

testamentu.« Na takové půdě vzklíčila a ovšem rychle se vyvíjela reformace česká. — Ze stručného tohoto nástinu střední kapitoly spisku Modráčkova viděti, že spisovatel podává výtěžky svědomitého studia a že je podává seřazeny a spořádány podle určitého theoretického plánu a na základě určitého názoru filosofického. O tom spisovatel také výklad učinil v 9. sešitu Akademie ve článku »Několik poznámek k mému spisku o Husovi«. »Dějinně filosofické hledisko, jež vedlo mne při psaní této brožurky, je založeno na myšlence, že k objasnění příčinného pozadí dějinných dob, jejich událostí, myšlení a zřízení, zvláště pak dějinných obratů nepostačuje, vyšetří-li se současné poměry ekonomické a sociální, nýbrž že právě tak nezbytno je seznati stupeň a rozvoj vzdělanosti v nich obsažený. Je to přirozený zákon dějin, že všecky velké myšlenkové a sociální převraty nenastanou nikdy, pokud ke společenským rozporům, jež mají rozřešiti, k bídě a potlačování, k nespokojenosti a hmotné moci mas nepřipojí pokrok vzdělanosti potřebné dorozumívací prostředky, vyšší vědomí celku a v hlavách inteligence nová kultura nezkypří půdu pro vytvoření a ujasnění ideí doby. To jsme viděli na počátcích křesťanství, to vidíme na reformaci husitské, to je i tajemstvím revolucí moderní doby »dnešní otázky sociální.« Zpříma pak praví pan Modráček, že Kautský ve svém spise »Předchůdci novějšího socialismu« líčí reformaci českou jednostranně jako zápas o bohatství a proti vykořisťování země papežem, jako boj šlechty o majetek kněžstva, boj národa za účelem uchvácení bohatství Němců a p. a tím vlastně opravuje M. v kruzích dělnictva sociálně demokratického rozšířené pojetí Kautského, jako by dějiny člověčenstva byly jen saldocontem hospodářských vztahů a člověk pouze obchodvedoucím a hospodářským správcem. A přece praví Marx, v jehož jméně Kautský píše: »Dějiny liší se od přírody tím, že původcem jejich je sám člověk, a v »18. Brumairu« dí: »Die Menschen machen ihre eigene Geschichte aber sie machen sie nicht aus freien Stücken, nicht unter selbstgewählten, sondern unter unmittelbar vorgefundenen, gegebenen und überlieferten Umständen.« To je přímý opak onoho pojetí filosofie dějin, jež Kautský a Marxovi epigoni dnes za theorii Marxovu vydávají. Neboť Marx nepokládá ekonomického činitele za hlavního činitele v dějinách jako oni, nýbrž naopak individuum. Proto »dějinně filosofická methoda« Modráčkova je zcela správna a třebas u svých stoupenců se omlouval, že »nikoliv pouhá libůstka ani nějaký vliv cizích tendencí, nýbrž velmi vážné konkretní důvody vedly mne k tomu, že rozšířil jsem podmínky a příčinnost společenského dění a element kulturní« a pod., jest jasno, že alespoň v této publikaci stojí vědomě proti Kautskému a vůbec »proti starým« v sociální demokracii německé. Není zde místa vykládati, že materialistická filosofie dějin je theorií překonanou a že způsob výroby, jenž hraje v marxistickém pojetí dějin hlavní úlohu, nemá vlivu na

potřeby člověku hlavní i druhotné, jež existují nikterak na způsobu výroby nezávisejíce, ale stojí za připomenutí, že Marx do takových krajností jednostranných ani nezašel, jak Kautský a j. tvrdí.

V poslední, třetí části nadepsané »Mistr Jan Hus«, vypisuje Modráček poslání a působení Husovo. Stručně karakterisuje osobnost jeho takto: »Největší obliby v okolí svém získal si jadrností a jasností své mluvy, jsa schopen nejobtížnější věci vyložiti prostému rozumu tak, že je pochopil, bezohledností, jakou tepal všecky nešvary, ušlechtilou, všem přístupnou svou povahou, v níž obrazilo se jako v křišťálovém zrcadle jeho pevné přesvědčení o všem, co káže a v níž v pravém slova smyslu všecky mravní zásady reformace se ztělesňovaly. Tento jeho vznešený charakter musili uznati jeho nejzarytější nepřátelé a nezmohli se posud proti němu na jiné výtky, nežli že byl ctižádostivý, neústupný, tvrdohlavý a někdy poněkud prudký, rozuměj proti licoměrníkům a kšeftařům s náboženstvím«. Význam Husův pak vymezuje slovy, že vystoupením jeho nešlo již o to, zda ten neb onen článek je správný nebo kacířský nebo jistý výklad lepší staršího, jako o otázku, zda rozum, svědomí člověka má se podrobiti ve všem a mechanicky autoritě církevní nebo jíti svou drahou, již přesvědčení mu ukazuje. U Husa vystupuje do popředí zásada, týkající se práva jednotlivcova, svobodně mysliti a věřiti, co rozum a svědomí mu ukládá, která i ostatními reformátory byla hájena, u něho však největšího zdůraznění došla.

Není pochyby, že brožura Modráčkova dojde hojného rozšíření v lidu. Jest psána stručně, přístupně a zajímavě, jest založena a nesena sociálním a mravním přesvědčením širokých vrstev lidových a vybírá z historie to, co dnes ještě žije v nás, tak že četba jeho spisku je živě nesena akordy a odezvami citovými a mravními. Jeho zásadní názor, že husitské reformaci jde jako v prvotním křesťanství a v dnešním sociálním zápase proletariatu o emancipaci vrstev utlačených, problém zjednodušuje a s dělnickými vrstvami, pro něž spis je určen, sbližuje. Nelze však říci, že by toho Modráček tendenčně využíval. Lze tedy ze spisu jeho se radovati, ač neradi postrádáme jednoho: že svým čtenářům Modráček nevylíčil obšírněji mravní povahu Husovu. Hus byl zápasník jako jsou dnes proletáři zápasníky. „Doufám od milosti boží, že nikdy neustoupím od pravdy poznané« a »Stanu v pravdě boží až do smrti«, jsou zpříma ocelová hesla zápasná. I lze na Husovi se učiti, jak bojovati z svoji pravdu, ale také jak bojovati a přece míti ruce čisty nepotřísněny zápasem. Je těžko říci, je-li srdečnější a dojeí nější poměr jeho k přátelům či k nepřátelům. »Věrnému statečnému rytíři« a svému »dobrému dobroději« Janu z Chlum a »Nejvzácnějšímu dobrodinci a pravdy obránci«, Václavu z Du nesčíslněkrát vroucně děkuje za vše, co proň učinili a kon Petru Mladenovicovi píše: »Věz, že není peněz, kterými b

já chtěl zaplatiti za tvou nejvroucnější, nejpevnější a nejvěrnější lásku, kterou máš ku pravdě, za tvou službu a za potěchu, kterou jsi mi poskytl v souženích mých. Bůh buď odplatou tvou velikou, poněvadž nemám, čím bych ti splatil. Jestli se mi podaří v Praze žíti, chtěl bych nejinak než jako s vlastním bratrem nebo ještě štědřeji vše s tebou děliti.« Z žaláře píše Janu z Chlumu: »Vyčítám si, že vida z nenadání mistra Křištána, nemohl jsem zadržeti slz, které mi z očí vytryskly při pohledu na věrného učitele svého a obzvláštního dobrodince.« Vedle toho ukázku, jak psal o svém největším protivníku, kterému mnohá dobrodiní prokázal, Pálčovi. V listě ze žaláře zmiňuje se o událostí, sběhší se po Novém Roce 1415: »Důkladnějšího utěšitele za dnů života svého jsem nenašel v nemoci nad Pálče.« Později: »Domnívám se, že jsem nebyl kromě pozdravení M. Pálče tak zmaten v mysli, jak těmi listy«. — Na to: »Páleč přímo pracuje pro mé odsouzení. Bůh ho ušetři a mne posiliž« a »Žádný mi víc neškodí než Páleč; ušetři ho všemohoucí Bůh.« V dalších listech neustále naráží na událost, jež jej tak zhroutila, až teprve po 5. březnu 1415 napovídá: »A týž Páleč rovněž nejúsilovněji se vynasnažuje, aby mne ponížil co nejvíce, ježto mne nemocí schváceného před mnohými pozdravil pozdravením nejhroznějším, které, bude-li se líbiti Bohu, později vám sdělím.« Stále se tím obírá na mysli a trápí a teprve za půl roku, v červnu, kdy již on i jeho přátelé měli takřka jistotu, že Hus sejde upálením, svěřuje se přátelům svým v Kostnici: »Páleč v největší nemoci přišel ke mně do žaláře a takto mne pozdravil u přítomnosti komisařův, řka: ‚Nepovstal nebezpečnější kacíř nad tebe od narození Kristova mimo Viklefa.' Též řekl, že všickni, kteří kázání mé navštěvovali, nakaženi jsou tímto kacířstvím: Podstata chleba hmotného trvá ve svátosti oltářní. Jemužto jsem řekl: ‚Ó mistře, jak krutě jsi mne pozdravil a jak těžce hřešíš. Hle, zemru, nebo snad pozdravě se, budu upálen. Jaké tedy odměny dostane se ti v Čechách?' Toto snad neměl jsem napsati, aby se nezdálo, že ho zle nenávidím.« — O Zikmundovi, poznav jeho věrolomnost, píše: »Zahanbení jeho velké bude. Soudil jsem, že má smysl pro zákon Boží a pravdu; nyní poznávám, že nehrubě smyslu má.« Kterak a na jakých zásadách stál ve velikém svém zápase, poučením budiž nám několik těchto citátů z jeho listů. Svým přátelům do Čech píše z cesty do Kostnice Pozdravení od Ježíše Krista. Vězte, že jsem nikdy nejel ve shrnuté kapuci, ale zřejmě s odkrytou tváří. A vzkázali mi mistři, abychom rozmlouvali v soukromí a já jim řekl: Já káži veřejně, také chci, aby poslouchali, kteříkoliv budou chtíti. — A na vší cestě jeda zjevně jako kněz a sám se hlasitě oznamuje lidu ve všech městech nenalezl jsem zjevného nepřítele. — Mistr Jan z Husince.. jest pořád hotov zodpovídati se každému, kdo by ho žádal, aby vydal počet ze své víry a naděje, viděti i vyslechnouti všecky a každého zvlášť, kteří by chtěli

mu vytknouti tvrdošíjné bludařství nebo sektářství jakékoli. — A ví-li kdo na mne co bludného anebo co kacířského, chystej se tam (do Kostnice), aby to vedl tam na mně ze jmena svého před prohlášeným sborem: a já za svú pravdu nechci se liknovati, ni malému, ni to velkému řádem odpovídati. — Neboť já jsem ničemu neučil v skrytě, ale veřejně, kde se nejvíce scházejí mistři, bakaláři, kněží, páni, vojíni a ostatní lid, tak si přeji ne v skrytě, ale ve veřejném slyšení býti slyšen, býti vyslýchán, kázati a všem, kteří budou chtíti mne viniti, třeba jich bude sebe více, odpovídati. — Nechci nic zarputile hájiti, nýbrž hotov jsem od kohokoli dáti se poučiti. — Věztež, že kdybych byl věděl, že jsem něco bludného napsal neb kázal, chtěl bych poníženě to odvolati: Bůh jest můj svědek: já vždy žádám, aby mně ukázali lepší a pravděpodobnější písma, než ta jsou, kteráž jsem psal a učil a když mně budou ukázána, chci co nejochotněji odvolati. Často napomíná přátele: Nečiň ničeho proti svému svědomí! — Stůj až do smrti v poznané pravdě! a o sobě dí: Doufám od milosti Boží, že nikdy neustoupím od pravdy poznané.«

Jsou to rysy zápasníka nepřemožitelné síly a neoblomné neústupnosti, ale i vzácné jemnosti a vysoké urozenosti duševní. Skoro v pokušení bychom upadli a řekli, že vane z Husova veřejného vystupování a obhajování své pravdy duch ryze moderní, kdyby v životě veřejném naší doby dalo se najíti něco jemu příbuzného. Právě však pro nedostatky a poklesky svoje máme tím více vyhledávati vzor takové dokonalosti, jakým byl „Mistr Jan Hus, v naději kněz a sluha Pána Ježíše Krista.«

J. P.

O školských programech.

Od doby, co staly se výroční zprávy či programy středoškolské zákonitě povinnými a upravenými, vyrůstá v nich ročně ohromná literatura, spousta knih, která by neměla být pouštěna se zřetele jako dosud. Dnes pouze jediná jich část je sledována, úvodní články totiž, a to samo sebou je již dost charakteristickým posudkem obsahu ostatního.

Čím má takový program být? Esencí veškeré vnitřní práce školské, života ústavního, historií roku a současně i disposicí pro budoucnost. Jako takový měl by svůj význam. Ale byrokratickou nedůvěrou v osobní poctivost učitelstva a v jeho potenci duševní sešněrována je dnes škola v každém kroku a dechu svém, tak že nesmí míti nic individuelního v sobě, musí být uniformována. Může být v takových poměrech zpráva ústavu prací, v níž poznáme duši jeho? I kdyby měl ředitel a sbor svobodu vypravit ji dle svých názorů, neobsahoval by mnoho, uvážíme-li však, že normován je obsah její zase až do posledních detailů, objeví se nám prázdnou šablonou, novým prostředkem, jak vyčerpávat čas a síly ředitelů, aby nemohli snad přemýšlet

o paedagogických svých úkolech vedle administrativních. Kdyby konečně nebylo na nich nic víc špatného, nu budiž, beztoho při dnešním systému úředního postupu, jenž dosazuje na místa ředitelská ne dle schopností ale dle stáří a protekce, je nutno uznat takové ubíjení sil za užitečné pro mnohé, mnohé celky; zde však padá na váhu i maření majetku, jež při ohromném počtu škol dostupuje číslic pozoruhodných a to činí programy ještě nesmyslnější institucí, v níž by se mělo radikálně a hluboce reformovat.

Počítejme průměrný rozsah každé výroční zprávy na 3 tiskové archy velkého oktávu (mnohé dokonalé neostýchají se rozvléci se na 7 i více archů, pod 3 nesestoupí myslím žádný, tak že počítám minimum místo průměru). V celém Předlitavsku bylo v r. 1902 středních a jim na roveň postavených škol okrouhle 500. Vydání na jeden program může se počítati na 400 K, tak že celkem se vydá v Předlitavsku asi 200.000 K na literaturu zbytečnou, prázdnou, čili vyhodí se. Z toho připadá na české země lví podíl 100.000 K, nečítáme-li nižších odborných a měšťanských škol, jež většinou se po středních opičí.

Přihlédněme tedy k obsahu, abychom poznali prázdnotu. První místo zaujímá článek po výtce vědeckého obsahu, sepsaný některým členem sboru učitelského. V úmyslu bylo podnítiti jimi ku vědecké práci, ale poněvadž se spíše donucuje než podněcuje, vyhýbají se článkování téměř všichni dobří pracovníci vědečtí, kteří raději umístí svou studii na místě sympatičtějším, všímavějším a honorovaném. Dominují tedy práce diletantské, po případě šplhavecké, mezi nimiž se zrno plné topí, objeví-li se občas.

Po té bývají umístěny zprávy školní. Přehled sboru učitelského je zbytečný, protože je obsažen v úřední statistice Jahrbuch des höheren Unterrichtswesens. Dovolené jednotlivých členů jsou prazbytečny. Literární a jiné práce sboru mají do sebe něco, co ukazuje na agilnost či sterilnost, ale právě proto se snad odbývají buď frasí »že jsou všeobecně známy«, nebo se pomíjejí, poněvadž nejsou dost úřední a mohly by snad i nelibost vzbudit nahoře. Sbírky učebné, knihovna učitelská a žákovská, jsou oddíly plané, obsahujíť doplňky během roku opatřené, není v nich přehledu o stavu a hodnotě pomůcek, není v nich účelnosti. Kronika ústavu je stereotypní přemílání věcí, jež jsou povinny nebo samozřejmy: kdy byl zápis, zpověď, přijímání, zemská inspekce a podobné lapalie, jež se ještě několikrát úředně zaznamenávají jinde. Aby v kronice byl probrán zjev zvláštní, nestává se, nenít dovoleno míti nějaké zvláštnosti. Právě takovou je zpráva o cvičeních tělesných. Nejnesmyslnější je, musí-li se uveřejniti osnova učebná, něco tak zkornatěle nehybného a stejného na všech koncích říše. Výkaz o četbě a úkolech je zase zbytečný, jeť učebnicemi a zákony tak dokonale předepsáno, co se má číst a pracovat, že nevysvitne, je-li v práci toho či onoho učitele něco samostatného, svěžej-

šího než v jiné; četba soukromá, jež jakous takous volnost připouští, bývá tak opatrně censurována a redigována, že i z ní zůstane šablona. Seznam učebnic a důležitých výnosů a nařízení jsou pak korunou bezúčelnosti. — Důležitým oddílem je jedině statistika žactva jako element proměnlivý a dokument historický, ne tak již seznamy žactva. Ale jako při všech partiích důležitějších, i ve statistice jsou pomíjeny věci velmi důležité, na př. čemu se věnuje žactvo té které školy a třídy, když odchází. Z toho by bylo možno po čase vyšetřit podrobně cíle, k nimž školy připravují, poněvadž to u mnohých dnes naprosto není jisto, zejména ne u gymnasií.

Shrneme-li úsudek celkový, obdržíme výsledek: Programy obsahují důležitou ač neúplnou část statistickou o žactvu, relativně hodnotné články úvodní a bezcenné partie ostatní, jež rozsahem svým převyšují obě předešlé. Poněvadž pak na knihy tyto vynaloží se ročně as 200.000 K, měla by být již z důvodů hospodářských, když neceníme ostatních, provedena v nich zásadní náprava.

Nebylo by lépe, kdyby na př. každá země vydala statistiku (ovšem zlepšenou) o žactvu svých středních škol jako se vydává státní o učitelstvu? Ta kniha by obsáhla v sobě nejdůležitější z nynějších výročních zpráv přehledně sestaveno, sceleno, a měla by stokrát větší cenu. Místo aby pak vydávány byly řady bezcenných článků úvodních, nemohlo by se kapitálu určeného na programy užit na vydání opravdu cenných prací z profesorstva vyšlých, jež pro knižní vydání dosti nesnadno nacházejí vydavatele? Tím by se zajisté lépe podnítila snaha pracovat vědecky i umělecky a dosáhlo by se i krásnějších výsledků.

Těmato dvěma návrhy rád bych zachránil to plodné, co záchrany zasluhuje, rád bych tomu dal formu lepší i lepší cíl. Ostatek zavrhuji, pokud nebude škola tak volna, aby mohla nakreslit obraz svůj oduševnělý, nešablonovaný. Rád bych, aby bylo o věci uvažováno ve spolcích profesorských, když bezpochyby nebude tak lze ve všech sborech, poněvadž by se tím sahalo na nedotknutelné úřední předpisy. Koncem školního roku se vyrojí sta a sta literárních trubců programových, je tedy doba nejvhodnější. *E. Sokol.*

Jaké „k otázce českého románu".

Manie pobíjet reky svých prací rozkořenila se v záhonu naší prosy jako blínoví. Pomalu nebude knihy, jež neskončí se jinak než tragickým zkroucením finálních kapitol, násilným přerváním tepen organismu díla, nebude jiného řešení gordického uzlu než prostým přetětím .. Proč? Realní okolí jistě neskytá tolik markantních případů, aby reflex jeho slavil takový vítězný triumf, nové tony v této filtrované látce též se stě-

najdou. Tedy snad pohodlnost autorů.. Nemajíce orlího postřehu pro provinuté niti a dosti lehké prsty pro rozmotání zadrchaných pásem řeší nebezpečný a namahavý problém prakticky jednoduše:

»Quido přiložil na její bílé, hebké tělo, kde bušilo poplašené srdce, studený revolver a stisk. Rána třeskla... Pak opatrně, jakoby si nechtěl ublížit, jakoby se bál chladného dotyku, položil zbraň ke spánku, a lehce, jakoby si jenom hrál, stisknul péro« (Svobodová „Milenky« 370.)

Bratr za ní křičel: »Ryčinko, Ryčinko!« a ona již se kácela s okna a pozbyla vědomí. Nastala tma, dlouhá, mrtvá, nevědomá tma. (Tamže 396.)

— Otřásla se, přiložila skleničku ke rtům a pila.. Bílé tělo sebou škubalo stále ve větších pausách a její žhavé, šílené srdce, které nejprve zabouřilo v poplašných úderech, se tišilo jako dítě.« (Tamže 424)

„Zatím ona vyňala ukrytý revolver a v tom okamžiku, kdy mladá paní dotkla se červenými rty úst mužových, vystřelila rychle za sebou na ni a na něho. (A. Brabec »Ve víru velkoměsta« 84—85.)

»Olga naše skočila včera v návalu těžkomyslnosti do Vltavy«. (V. Schwab »Stesky a úsměvy« 81.)

Vzal jsem příklady namátkou, bez výběru. Mohl bych je znamenitě rozšířiti haldami jiných, ale nač? Proto uskrovním se — jen ještě představím jednoho: p. K. Rožka-Egora. P. Rožek je jakýsi děsný zuřivec — druhé vydání toho pána z Uhlandovy ballady „Des Sängers Flucht«, neboť také »was er schreibt, ist Blut«. Ad exemplum.

»Samot chorobné květy«: Mrázek: »Zastřelil se!« (= Horáček.)

»Červ«: Eliška: »Je mrtva! Oběsila se!« (= pí. Svobodová.)

»Zbytečný život«: »Bílá, s rukama sepjatýma na prsou, s víčky přivřenými na vyhaslých očích, s modrými rty, v nichž dosud bělala se pěna velikých bolestí, ležela Anna v poduškách, jež srovnal kdos po odchodu jejím ze života v smrt« (otrávila se).

»V království děsu« (»Srdce«): »Tam z dola vyvalil se černý, ohromný kotouč dýmu. Dýmem probleskly rovné, krátké plameny. Pak rachot divější hromu a ve výšce nad dýmem trámy, prkna, sloupy a lidská těla.«

»Falešný akkord«. »A Pavlu nalezli druhého dne utonulou a vyvrženou na břeh zahnědlého, písčitého jesepu.«

P. Rožkovi by divochové říkali »Krvavá ruka« (obětí jeho mordýřské manie je ještě daleko více) — on tomu říká »vysoký názor na umění«...

Leč nevoní krví jen prosa: zasládlý přídech drahé — pro naše pp. autory bezcenné! — tekutiny dráždí čivy i v básních na př.:

Noc chechtá se, sta ozvěn v ní..
Pak ticho pojednou tak rázem —
Oh — než se smyčka upevní

Tam na poslední sosně kdes
tam osud dovršil své dílo.
(A. Sova „Balada o jednom člověku a o jeho radostech")

nebo:
„Na jeho loži byla Ghisola
a jehlice jí v srdci trčela."
(A. Velhartický „Ghisola".)

Pak ovšem v dramatech: Jaroslav: Bodne ho (»Vilouše«, A. Brabec »Bratři«).

Konečně někdy je tragika konce logická a zdůvodněná, zvláště jsou-li psychické složky stavěny na sebe tak, že násilná smrt je jen jejich vyvrcholením. Proti tomu nemáme ničeho: ale že stále tentýž ztrhaný závěrečný úhoz a v tolika toninách se ozývá, musí v pravém slova smyslu ubodávat každého soudnějšího člověka. Jak zcela jinak radostnou teplotou prolínají duši sametové, smířlivé akordy Sovovy prózy »Ivův román« neb Otomarových »Dvou žen«.. nechť cožkoliv v rozvaze chladné, vážně namítne rozum proti poslední. *V. O.*

Výstava obrazů Josefa Manesa.

Neposkvrněné zlato krásy, které leželo v úkrytu zapomnění a nepoznání pod lomenicemi československých chalup, v kancionálech a biblích ukládaných starostlivě pod trámovím stropů, v truhlách, nábytku, oděvech plných krajkoví a výšivek, v písních, chvějících se na rtech mlčením vzdoru a nářku zakrvácených — to směla odkrýti ruka posvěcená, ovládaná nadšeným, ohnivým a statečným srdcem, to směl ukázati světu jen mučeník, který dovedl brániti je svým duchem a vyjeti na pohádkovém bělouši svého genia daleko z řad, aby jim mohl ukázati cestu. Tenkrát ovšem už zacházelo jeho slunce, když ony všimly si jeho silhouetty, kreslící se na červáncích západu, zastavily se ve svém pochodu pomalém a odměřeném, a jednotlivci s modlitbou na rtech a pobožným zpěvem rozběhli se za ním. Ale našli již jen mrtvolu rytíře svatého, zahalenu v temném plášti smrti a nezbývalo více, než pochovati jej a na hrobě vystavěti mohylu. A tuto mohylu dosud zůstal mu jeho národ dlužen, nevzrostla na něm vítězná a slavná, ale prostý, skromný hrob, kolem něhož mnozí, přemnozí chodí, mlčky šlapouce jeho trávu.

Rádi vzpomínáme za různých příležitostí svých velikých mužů a s vážnou tváří si říkáme, že jsme jich nepochopili, jim nerozuměli. Historie se Smetanou, Manesem opakuje se na Alšovi, Jeneweinovi a jiných. V pojednáních napíšeme tvrdá slova sebeodsouzení a pak — jdeme zase klidně dál. Tři byly výstavy Manesovy v Praze: první Uměleckou Besedou pořádaná brzy po jeho smrti, druhá u Lehmana r. 1882, třetí nyní pečlivě a krásně vypravená spolkem umělců, nesoucím jeho jméno.

Zurnály, revue píší články, nadšené pro velikého umělce, publikum je čte a mluví o nich — ale ve výstavě prázdno. Říkám, prázdno, neboť nynější nepatrná frekvence jest pro výstavu Manesovu skutečně prázdnotou. Výstava, do níž měly hrnouti se zástupy, rozradostnělé, že konečně jednou zase dána jim příležitost, aby poznaly svého, tak věrně a cele svého umělce, výstava, která měla se státi první událostí všech dní, v nichž jest otevřena, ta výstava smutně musí stále a stále reklamovati se, upomínati, upozorňovati a lákati. Jen když si dovedeme z paměti vypočísti umělce, jež už jsme zabili svým nepochopením ...

*

V komposici i technice nesa v sobě stopy vedení Tkadlíkova a Rubenova, syn jemné, umělecky vznešeně cítící rodiny, utekl před pražskými poměry do Mnichova. Tam Cornelius, staří mistři, pak Schwind, namnoze i Genelli zaujali jeho duši a zvolna vytlačili pražské stopy. Zůstaly ony sice, jak v kresbě a podání i později někdy vidíme, ale v míře pranepatrné, vždy podřaděny jeho hlubokému, nesmírnému citu a pozorovací síle. Po třech létech domů se vrátil, do Prahy. A poutě nastaly po širém kraji. Na Moravu odejel a Slovácko. Tam odtud přinesl pro svoje umění kořist, kterou dovedl vyvážiti, jak nikdo před ním, třebas že nevyvážil ji ani pro sebe do dna. Studoval svědomitě, všímaje si detailů nejpodrobnějších, kresle, akvareluje, poznámkami hojně doplňuje a paměť podpíraje. Při těch studiích v hedvábně měkkém sensitivním jeho srdci slavně rodila se idea, čistá a bílá jako terč měsíce vyvstávající zvolna z večerních mlh. Vytváří typ českého umění, něžný a citlivý, ale zdravý a rozkošně veselý, široký a pevný až do mohutnosti monumentální. Jest smyslný tak nevinně a bezpohlavně, jako umění samo. Jeho ženy, tvarů bujných a kyprých, jsou symboly plodné a žírné síly přírody, jejíž vůně z nich dýše jako z polí obtížených hojnými a plnými klasy. Jeho hrdinové jsou zjevy snů ženoucích se v dunícím proudu z pramene bájí a pověstí, vyhýčkané láskou k jich krásе a poetičnosti. To nejsou oráči nebo selky, které potkával na svých potulkách, to nejsou ony strohé a tvrdé postavy s rukama mozolnýma a čely spocenými: jsou to lyrická vidění, bukolika zpívaná ne drsným hlasem zlomeným denní únavou, ale harmonicky zvonící jako zní klepání kos a srpů nebo zvuky klekání ve vzpomínkách na venkov a jeho dojímavost. Ve všem jest neuvědoměná, nenucená noblesa a elegance knížecí, a přece tak lidově prostá a tím působivá.

V svém podání říká vše plným dechem, ne zběžně, udýchaně, nýbrž jistě a výstižně. Jeho technická jistota, zázračná kvalita machy, trpělivá a nezlomná, vedená rukou bystrou a řízená duší tak básnicky nadanou musela vytvořiti věci epochální, významu trvalého a nikdy neustávajícího. I tam, kde se tříštil, kde rozbíjel talent a sebe unavoval, vždy jsou třísky

kovu ryzího a čistého. Ať díváte se na podobizny malované rutinou illuministy, připomínající ony krásné podobizny oválních tvarů vdechnuté na deštičky slonovinné, ať studujete návrhy monumentálních dekorací, nebo veliké olejové podobizny současníků jeho či ilustrace písní Rukopisu: vždy táž ideální prostota, umělecká opravdovost, svatý klid umění. Jeho linie pružná a volně vinoucí se v nenapodobitelných vlnách, jeho barva, daleko předstihující kolorit současníků, svěží a veselá — ty jsou prostředky, jimiž vyjadřuje svůj cit, hřejivý a harmonický, jako píseň lidu, z něhož vyčerpal prvky svého umění.

Manesovy dětské postavičky jsou takovým citovým dokumentem, zjevem v umění svou rázovitostí samostatně a odlišně od jiných stojícím. Srovnávejte si andělíčky Raffaelovy, putty Rubensovy, Tiepolovy, či malé uličníky Boucherovy, Du Quesnayovy, — nebo Donatellovy či Lucy della Robbia dětské figurky. Co tu rozdílů v podrobnostech i celé konstrukci těl, syntaxi pohybu a výraznosti tváří. Manesovy dětské postavy, původem z rokoka, jsou koketní šviháci a modní dámy, zjevy neodolatelně komické svými pohyby starých, rozumných osob, ale hravé, trochu neohrabané ve svých poskocích a tancích. Tak kreslí je v »Životě na panském sídle«, kde předvádí jich tu tu bujnou, skotačivou, tu opět váznou, ale hrozně směšnou eleganci a saloní moresy tak, jak málokterý umělec kdy dovedl. Tlustoučká tílka jejich, namnoze až příliš oválná a boubelatá, kreslena i v akvarelových obrázcích malována jsou v liniích hebkých a v takových posicích a milých allurách, že nechce se oku vůbec od nich. Měkkost a umělecká srdečnost Manesova jest tu vyslovena nad jiné jasně a intensivně.

Kolorit Manesův jest jakoby vánkem vydechnutý, něžný i tam, kde hýří šťávnatostí a sytostí. Připomínám jen zbarvení pleti, vlasů a očí na »portrétní studii«, hlavičce ženské, nebo podobizně mladičké M. hraběnky Sylva-Tarouccovy, andělíčka to v bílých, širokých sukénkách s modrýma pentlema, hrstí květů v ruce a zástěrce bílé, s překrásnýma očima a vlásky. Co tu něhy, nebeské, pobožné lahodnosti v těch několika skvrnách barevných, s převládající bílou základnou! Kolorovaná kresba »Podobizna staré paní« jest rovněž tak něžna a jemna. A díváte-li se opět na »Úkolébavku«, »Slovácku rodinu« nebo akvarely ročních počasí, kde štětec umělcův plné, vyslovené a bohaté tóny barevné nanáší, přece shledáte se zase s oním delikátným souladem, tak vysoce umělecky vyznívajícím.

Skizzy krojové, architektonické, leckdy na rychlo na zené a stenografované přece rovněž svědčí jeho koloristické umění. Ať koloruje v několika málo tonech nějakou kres tužkovou, ať pečlivou malbou olejovou krajinu nebo genre r jaký líčí nebo tvář modelu, ať barevné problémy polostínu plného osvětlení řeší, jak tomu jest na př. ve »Večeru« »Jitru«, kde nuance světelné na nahém těle ženy maluje s h

kostí virtuosní, — vždy barevně dovede vystihnouti charakter a místní tón.

Ve všech oborech pracoval, všechny techniky výborně ovládal, i tam, kde reprodukční obtíže v cestu házely mu překážky, přes tyto přesunuje se lehce a se zdarem.

Komu se tedy kdysi vysmívali? Kdo byl zneuznán a Prohlašován za podivína neb umělce bláznivého? Bohem umění nadaný poeta hluboké, nesmírně citlivé duše, umělec vášnivé tvůrčí síly a rozpjetí, malíř v každém trhnutí tužkou a štětcem.

Červen 1903. *K. D. Mráz.*

Světová výstava v St. Louis 1904.

Poprve organisovaly Spojené státy severoamerické velký podnik výstavní ve Filadelfii r. 1876 k stoleté oslavě neodvislosti Unie, po druhé v Chicagu r. 1893 na počest Kolumbovu u příležitosti čtyřstaletého jubilea objevení Ameriky, a nyní po třetí činí tak na oslavu stého výročí zakoupení obrovského území, známého pod jménem Lousiana, z něhož povstaly později státy Arkansas, Colorado, Jowa, Louisiana, Kansas, Wyoming, Minnesota, Missouri, Montana, Nebraska, Severní a Jižní Dakota, Oklahoma a území indianské.

Louisiana náležela dříve Španělsku, pak Francii a o vlastnické právo byly dlouhé rozepře. Rok před tím, než Napoleon I. ji Spojeným státům prodal, náležela koruně Španělské, tak že obyvatelstvo její ve dvou létech přísahalo věrnost třem různým praporům. Proč Napoleon, který tehdy vedl válku s Anglií a cítil, že se zaplete do bojů s ostatní Evropou, americký majetek prodal, je pochopitelno. Věděl, že by v případě kombinovaného útoku na něho zámořské území neubránil, a pozoroval mimo to, že se schyluje k sporu s Amerikou o právo svobodné plavby po Mississippi. Proto rozhodl se přenechati Louisianu Spojeným státům. Za území, které mělo přes milion čtverečních mil anglických, které bylo větší než všecky tehdejší spojené Obce dohromady, bylo mu roku 1803 vyplaceno patnáct milionů dolarů. Zbavil se tedy Napoleon Louisiany přímo za babku, neboť Amerika kupovala hektar půdy od něho za pouhých třiatřicet haléřů.

A na oslavu přivtělení ohromného territoria, jež mělo pak dalekosáhlý vliv na rozvoj Spojených států, pořádána bude v srdci bývalé Louisiany, v St. Louis světová výstava dle jednohlasného usnesení kongresu a dle proklamace Mac-Kinleyovy ze dne 20. srpna 1901, či roku neodvislosti 126 a to v rozměrech dosud nebývalých. Měla býti otevřena již letos, v roce jubilejním, ale vzhledem k ohromným a nákladným přípravám stane se tak až 1. května 1904. Letos byly pouze — dne 30. dubna — výstavní paláce za okázalých slavností odevzdány presidentem Rooseveltem svým účelům, u přítomnosti celého

kabinetu, kongresu, nejvyššího soudu a diplomatického sboru zástupců všech států světa.

V čele ředitelství výstavy, které se skládá z 93 nejpřednějších občanů všech států někdejší Louisiany jest ex guvernér David R. Francis, bývalý ministr vnitra za druhého období presidenta Clevelanda. Výstavní společnost sebrala soukromou subskripcí 5 milionů dolarů, město St. Louis a vlády daly pak tolik, že má výstava dnes k disposici 25 milionů dolarů, čili 125 milionů korun, tedy třikrát tolik. co kdy pro podobný účel bylo sebráno. Ale peníze nejsou hlavní věcí, která výsledek výstavy St. Louiské zaručuje. Je to obdivuhodná organisace a duch, který podnikatele ovládá, energie a součinnost všech nejdůležitějších činitelů a států světa. Výstava má znázorniti v prvé řadě pokrok Ameriky ve všech oborech lidské činnosti, v druhé řadě předvésti má člověka vůbec, jakým byl ve stavu barbarském, polodivém a jakým jest nyní ve stavu nejvyššího rozvoje. Má ukázati návštěvníku, jak člověk žije, pracuje a se baví. Každá skupina bude upravena tak, aby za sebe mluvila, samostatně.

Výstaviště založeno jest ve Forest-Parku, zalesněném komplexu u města a má plochu 1200 akrů či 480 hektarů. Hlavní paláce zaujmou samy přes 80 hektarů, i možno si učiniti představu o tom, jaká příležitost tu dána k uplatnění architektonické mnohostrannosti. Všechny výstavní plochy jsou dány k použití zdarma a nebudou od vystavovatelů vybírány vůbec žádné poplatky jako se to dělo při všech výstavách až dosud. Výstavní předměty zahraniční nepodléhají clu, jenom v tom případě, byly-li by prodány. Zpáteční doprava jich provedena bude též zdarma, nebudou-li prodány. To jsou výhody, které získaly podniku tisíce vystavovatelů, jež by se jinak jistě nebyli súčastnili.

Veliká obchodní důležitost výstavy nesmí býti podceňována. Obyvatelstva Spojených států úžasně přibývá i jeho blahobyt roste a ten se jeví v mohutné kupovací síle a zvýšených požadavcích živobytí. Roku 1880 mělo 14 států vzniklých z dřívější Louisiany 8,154.139 obyvatel. Dvacet roků později, jak vykazuje sčítání z roku 1900, obývalo tam již 14,572.189 duší, což značí přírůstek 79%. Jelikož se rozmnožení toto vztahuje na plochu milionu angl. mil, možno tvrditi, že není ve světových dějinách podobného případu vzrůstu populace. K porovnání stůj několik čísel o přírůstku jiných rychle se množících národů světa: Německo mělo r. 1880 obyvatelů 45,194.172 a r. 1900 již 56,345.014 duší. Tudiž přírůstek 24%. V Anglii bylo r. 1881 obyvatel 35,241.482 a v roce 1901 již 41,605.220. Přírůstek 18%. Není zajisté třeba zabíhati do podrobností. aby se dokázalo, kde se konsumenti a producenti na světě nejrychleji množí, netřeba ukazovati, že jest to ve Spojených státech severoamerických, kde i majetek občanstva v posledních dvaceti letech zvýšil se o 135 až 150 procent. Proto na výstavě v St. Louis bude jistě

poptávka odpovídati přiměřeně nabídce, která stažena bude tam ze všech zemí světa. A to značí, že tepnu výstavní bude také ve všech zemích cítiti, jmenovitě ovšem v Evropě. Výstava bude tržištěm, kde věci v Americe dosud neznámé, dobré a vhodné budou kupovány, ovšem jen tak dalece, aby stačily tamnějším výrobcům za vzor, neboť dnes Amerika, která dříve od Evropy se učila, nejen, že se snaží z Evropy co nejméně přivézti, ale začíná již Evropu svými výrobky zaplavovati. Nebude dlouho trvati a těžiště světového trhu přesune se za ocean, jak k tomu všichni činitelé američtí pracují. A podobné podniky jako jest St. Louisská výstava, jsou jen velkým vykřičníkem, jímž Amerika na sebe upozorňuje a oznamuje jak rychle se žene v před.

Rozčlenění výstavy jest jednoduché, přehledné a mohutné. Jednotlivá oddělení jsou: vychovatelství, umění výtvarná, umění svobodná, rukodělství, strojnictví, elektřina, dopravnictví, zemědělství, zahradnictví, lesnictví, hornictví a hutnictví, rybářství, lidoznalství, národní hospodářství, výchova tělesná, a mezinárodní kongresy a sjezdy.

Každé oddělení má svůj vlastní palác ohromných rozměrů. Na příklad vychovatelství, které obsahuje skupiny pro školství obecné, střední a vysoké, pro akademie, hudební konservatoře, školství rolnické, obchodní a průmyslové, pro výchovu dětí zatemnělých a nevyvinutých a konečně skupinu pro pomůcky vyučovací všech států světa, toto oddělení umístěno bude v paláci o rozměrech 600 × 525 stop a vystavěném nákladem 335.000 dolarů, či 1,570.000 K.

Palác umění výtvarných zaujímá plochu 830 × 450 stop a státi bude milion dolarů, či asi pět milionů korun. Veliký dvůr v hlavní budově vyhražen je dílům sochařským všech zemí, hlavní dvorany obrazům, ostatní prostranství architektuře a řezbářství.

Jak rozuměti jest výrazu »umění svobodná«, jejž utvořilo ředitelství výstavní? Sem spadá třináct důležitých skupin, které v praktickém životě obzvlášť vynikají. Jsou to typografie, časopisy a knihy, mapovnictví, vědecké přístroje, chirurgické přístroje, hudební nástroje, moderní zařízení a mechanism divadel, chemie a lékárnictví, výroba papíru, technika stavební, moderní město a moderní byt. Palác umění svobodných zbudován jest v klasické renaisanci francouzské a má kolem do kola sousošími bohatě zdobenou kolonádu. Stavba vyžaduje nákladu půl třetího milionu korun a budova sama má rozměry 750 × 525 stop. V paláci tom bude se letos v září konati mezinárodní sjezd zástupců tisku.

Výrobkům rukodílným jsou k disposici budovy dvě: palác průmyslový a vlastní palác pro rukodělství. Oba mají po 1200 × 525 stopách plochy v půdoryse, jsou hlavní součástí celkového pohledu a ozdobeny jsou věžemi 400 stop vysokými. Každý stojí 600.000 dolarů. Pro stroinictví postaven

palác o 1000×525 stopách za půl milionu dol. Palác elektřiny, provedený v bohatém slohu korinthském nákladem 400.000 dol. má 600×525 stop, palác dopravnictví o 1300×525 stopách vyžaduje nákladu 700.000 dol., palác zemědělství o rozměrech 1600×600 stop dokonce 800.000 dolarů. Budovy pro zahradnictví a lesnictví stojí dohromady též přes půl milionu dolarů, rovněž jako palác pro hutnictví a hornictví. Rybářství umístěno jest v budově o 600×400 stopách v ceně 350.000 d. Také paláce pro anthropologii, národní hospodářství a tělesnou výchovu representují pěknou sumu 620.000 dolarů. Zkrátka náklad jen na hlavní budovy výstavní obnáší daleko přes 15 milionů dolarů či 75 milionů korun.

Středem hlavního prospektu výstavního »Main Picture« budou terasovité zahrady s vodopády po svazích rozlehlého přirozeného amfiteatru, jenž končí velkým basinem. Na hořejší obrubě amfiteatru jest symetricky založena nádherná kolonáda, zdobená sousošími čtrnácti států Louisiany. Uprostřed mění se v slavnostní dvoranu a na koncích přechází v representační restauranty.

Velkých mezinárodních kongresů všech stavů a povolání přihlášeno jest dosud 144 a počet jich zajisté ještě stoupne. Zvláštní přítažlivostí mají býti závody vzducholodí všech druhů, z nichž ta, která propluje dráhu v podobě prostorové osmičky určité velikosti a navrátí se v místo východiště, obdrží cenu 150.000 dolarů.

Mimo uvedených šestnácti obrovských paláců, ústřední budovy vládní a spousty budov a podniků soukromých bude na výstavišti přes sto úředních budov jiných, z nichž 59 náleží jednotlivým státům Unie a jich osadám, ostatní pak vládám všech států světa, až na Turecko, které o svoji representaci většinou velmi slušně se postaraly. Na př. Francie zbuduje do detailu věrnou kopii zámku Trianon pro svoji exposici.

Rakousko nejevilo původně příliš ochoty súčastniti se výstavy oficielně, rozhodlo se k tomu teprve před několika týdny, kdy k vládě zvlášť vyslaný komisař p. Eridler přednesl ve Vídni dlouhé výklady sociálně-politické a ekonomické. Pak teprve se usneslo ministerstvo obchodu dorozuměvši se s ministerstvem financí na úředním obeslání a připojení se k ostatním mocnostem a státům zeměkoule, které všecky výstavy se súčastní, jenom říši nemocného muže vyjímaje. V nejbližší době jmenován bude generální komisař rakouský, který se ujme přípravných prací pro zřízení samostatného pavilonu rakouského. Povolený kredit obnáší 600.000 korun.

Konečně několik slov ještě o městě samém. St. Louis, které leží na střední cestě mezi New-Yorkem a St. Franciskem, mezi zálivem Mexickým a Velkými jezery jest největším městem Louisiany. Leží na západním břehu Mississipi, 27 *km* pod ústím Missouri a má nyní na 650.000 obyvatel, jichž počet do otevření výstavy jistě na tři čtvrtě milionu vzroste. Má osm

tisíc továren, takže jest čtvrtým průmyslovým městem světa. Do moderního vzorného, centrálního nádraží ústí 24 železnic, jež vypravují denně přes 500 vlaků. Pohostinnost klidného a pracovitého obyvatelstva jest proslulá. *Inž. Jindřich Rybák.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Volby do říš. *německého* sněmu jsou již provedeny cele. Hlavní zájem upínal se na soc. demokracii. Ta také dobyla o užších volbách 25 nových mandátů, takže jich má celkem 81. Jsouc druhou největší stranou na říš. sněmu má nároky na místo 1. místopředsedy sněmu. Centrum má 99 poslanců (pozbylo jich 7), zemědělci 2 (— 4), Poláci 17 (+ 3). svobodomyslní 31 (— 12).

Z Bělehradu byl angl. vyslanec odvolán, ježto prý král Petr již delší dobu byl dorozuměn se spiklenci proti Obrenovičům.

Rak.-Uhersko. Předešlý týden lze nazvati pro oficielní Rakousko černým. V Uhrách musilo se i s většinou sněmovní podrobiti Košutovské oposici, jež seškrtala správě vojenské předlohu až na nulu. I dvorský erár zřekl prý se zvýšení civilní listy o 2 mil. K, jež bylo již v rozpočtu zdejším i uherském na r. 1903. (Za to značný náklad na gardy bude přenesen prý na společný rozpočet vojenský.) Stalo se však, že nejvyšší vojenské kruhy pověřivše Khuen-Hedervárya úkolem sestaviti nové ministerstvo, zmocnily jej učiniti Uhrům větší ústupky než bylo ujednáno ve společné ministerské radě, následkem čeho nejen uher. ministr vojenství Fejerváry podal demisi, ale i společ. ministr Pittreich a rak. min. voj. Welsersheimb se ocitli „v krisi". Khuen-Hedervaryovi se podařilo sice ministerstvo sestaviti a se dohodnouti s oposicí potud, aby přijetím rozpočtu, odvodem atd. dostal se státní stroj do normálních kolejí, ale strana neodvislosti slibuje pouze příměří do podzimu a Fr. Košut ohlásil další boj vyrovnání z r. 1867. Jest viděti, že odpor Uhrů jest namířen na sám dnešní dualism říše a že Uhrům se nejedná o nic jiného než o vlastní samostatný stát, který by s Rakouskem byl svázán jen personální unii. K tomu směřují snahy jejich, aby měli své vojsko se svým velením a svými ústavy, v čem se jim vyhovělo nyní potud, že honvédi dostanou vlastní dělostřelectvo, k tomu směřují i snahy po hospodářské emancipaci od Rakouska. Tak otázka rak.-uh. vyrovnání stává se dnes nejpalčivější záležitostí říše a nejvyšších kruhů a její bezprostřední účinky na stav věcí předlitavských nedají na sebe dlouho čekati, třebas přes léto státní a parlamentní aparát má odpočívat. V Rakousku šla říšská rada domů, neprojednavši žádnou na termín vázanou předlohu, a z ostatních jen dvě, kontigentační a brannou, jež obě však pozbyly platnosti, prvá projednáním v Bruselu, druhá vítězstvím oposice v Uhrách. Nebylo by tedy divu, kdyby se to i v Rakousku zkusilo zase změnou ministerstva. Bankrot Körbrovy vlády je k tomu dostatečným důvodem. Jeho na pohled pohodlné stanovisko k moravské universitě bude mu přece jen osudné, ježto pikle 3 moravských Němců nemohou stavit žádost celého národa českého.

Země české. O velikém úpadku politiky naší svědčí, že někdo z čelných mladočeských poslanců prozrazuje klubovní tajemství německým žurnalistům za trochu kadidla v německých listech. Již na sjezdě důvěrnickém se jednalo o tom a oficielně se jistilo, že se vše vyšetří, že se to opakovati nesmí a pod. Míchaný materiál poslanecký v mladoč. klubu není však zárukou nápravy, to vyšlo na jevo hned po sjezdě, když bylo vesele prozrazováno dále. Poslední čin, jímž v „Politik" dva dni napřed prozrazen světu tajný plán mladoč. klubu, jímž mp. Körbr měl být z nenadání překvapen obstrukčním výpadem, rozčeřil vody zásluhou ovšem jen tisku. Hlas Národa, Čas, Pozor a brněn-

ský Hlas vinily z činu posl. dra Stránského, jenž však v zápětí prohlásil, že tyto listy stíhati bude žalobou. Dojde-li k žalobě a vyšetřování, doufejme, že časopisy žalované příležitosti té použijí, aby se důsledně pátralo výslechy třebas všech poslanců!

Ozvuky a paběrky.

Základní kámen Palackého pomníku se ztratil! Za skvělých příprav k položení základního kamene k Husovu pomníku náhle vzpomenuli si na radnici, kam se ocitl základní kámen k pomníku Palackého. Nastal poplach. Všechno hledalo kámen. Kdosi vyřkl strašnou myšlenku, není-li nynější základní kámen Husův ztraceným kamenem Palackého. Konečně kámen v hospodářském úřadě našli. A hle, byl dobře uložen a je vedle něho místa ještě pro několik jiných. Za 14 dní přibude k němu Husův, za nějaký čas Riegrův — vida, za krátko budeme snad míti novou českou zvláštnost: sbírku základních kamenův!

Ke dni 5. července 1903.

Když soumrak nastal v kouzlu celém
a zkalil Prahy podobu,
byl mrtvý oděn živým tělem,
Jan Hus vstal ticho ze hrobu.

Tak ticho, jak jen stíny samy,
jak živí chodit nemohou;
kol stály ve snách zdi a chrámy
pod sesinalou oblohou.

Co za němý dnes význam chová
ta svatá noční hodina?
Jsou živým skutkem mrtvá slova
můj lid si na mne vzpomíná.

Ne na mne! Vari, pýcho pustá
on pro mé thése plápolá,
už pýř a plevel nevyrůstá
jen čistá setba dokola!

Ne darmo tady vzal jsem s klidem
smrt hořkou z jícnu hranice.
Živ bude duch můj se svým lidem,
ku výším spolu spějíce . .

To řekl dnes . . a jeho řeči
vyzněly smutně do ticha . .
Praha se budí, hudba ječí.
Prapory. Znaky·kalicha.

Kokardy. Zpěvy tisícové.
Na co si duše vzpomene.
Tohoto druhu výkon slove
slavnostní základ kamene.

Ataman starý v davy hřímá
písemnou jakous úlohu
o článcích víry, hýbá jima,
o kněžstvu zvrhlém, o bohu.

O Bílé Hoře, reformaci
slova mu tekou s jazyka,
„na břehu Rýna" v exaltaci
zahraje po tě muzika.

Vzbuzuje údiv pořad skvělý,
slavnosti projekt důvtipný.
Jakou jste sílu v čele měli?
Věhlasný doktor Podlipný.

Nestačí šerpy mít a zpívat,
není ta snaha maličká,
na jedné straně Husa vzývat,
na druhé pana Řezníčka.

Jsou tu znát zkrátka drápy lvovy,
ať se již mluví cokoli.
Marné jsou dojmy divákovy,
čacké je peří sokolí.

Ubývá křiku v chvíli šeré,
Praha je dosud na nohou,
smutně se bílý měsíc dere
sinavou letní oblohou.

. . Když soumrak nastal v kouzlu celém
a zalil Prahy podobu,
byl živý oděn mrtvým tělem
a klad se zase do hrobu.

Kdo víc jej ztýral? Sláva dneska
či v dávnu římští katané?
Kdo jednou v sladkém hrobě meška,
ten vícekrát už nevstane . .

Rgo.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 11. ČERVENCE 1903. ČÍSLO 41.

Proti alkoholismu.

—*Lsk*— Ve dnech od 14. do 19. dubna odbýval se v Bremách devátý mezinárodní sjezd proti alkoholismu. Sjezd ten byl prvým svého druhu v Německu, a místo šťastně zvoleno, neboť v severním Německu boj proti alkoholismu se již dosti ujal, zejména neunavnou péčí řádu Guttemplerova, jenž i v samých Bremách má tisíce členů.

Více než 1200 osob, mezi nimi zástupci cizích států, spolku střídmosti i abstinentů súčastnilo se horlivě jednání. Přednášky byly cenné, vyvolávající zajímavé rozhovory, místy i dosti bouřlivé, neboť utkávali se tu ti, kteří se úplně odřekli píti lihoviny — abstinenti — a přívrženci proudu umírněnějšího — ale spíše uskutečnitelného — přátelé střídmosti.

Čestný předseda, státní ministr hrabě Posadovský pozdravil sjezd, řka, že nejlepšími prostředky v těžkém zápasu proti zlému nepříteli je radost z tělesných výkonů a pohybů na čerstvém vzduchu, zlepšení obytných poměrů nejnižších vrstev lidu a milé, čisté a zdravé příbytky za levnou cenu. Zákonodárstvím se asi málo napraví. Vnitřní léčení zla musí pocházeti z ušlechtělých mravů a tu naskytuje se výše vzdělaným vrstvám společnosti, aby byly lidu vůdci a svým příkladem ukazovaly cestu a směr. Cnost, kterou druhým ustavičně kážeme, ale sami necvičíme, zůstává vždy jen chudičkým uměním bez přesvědčující síly. Alkoholismu lze čeliti jedině sociálními reformami, nikoliv však zákony, nýbrž zlepšením mravnosti u národů, tedy potíráním zvyků a obřadů, při nichž je alkoholismus nezbytný.

Dr. Bergman ze Stockholmu promluvil o moderní kultuře a boji proti alkoholismu.

Pokud alkohol jen zřídka se objevoval jako zabíječ generací lidských, byl boj snadný, vybízelo se prostě k střídmosti; za nynějších časů, kdy změnami produktivními, usnadněním dopravních prostředků, vývozem velkých měst, stoupajícím počtem lidí svobodných, častokráte i bez přístřeší, spotřeba alkoholu všeobecně a denně stoupá, musí se zakročiti způsobem radikál-

ním proti pijáctví, jež ubíjí kulturu. Radikální touto methodou je úplná abstinence, jež vznik svůj má ve Skandinavii. Kdyby přece alkohol normálním lidem přinášel něco dobrého, bylo by jednání to neoprávněné; protože však je zjištěno, že působí pravý opak i v těch nejmenších dávkách nejmírnějšího alkoholu, nikdo neztratí ničeho abstinencí, ni radosti života, duševních sil.

Pražský prof. dr. Hueppe praví, že sportmanům, závodníkům, cestujícím v tropických krajinách, a lidem, kteří jsou v postavení těžké zodpovědnosti (obsluhovači lokomotiv, parních kotlů) jest se odříci úplně požívání lihovin.

Předbojovník proti alkoholismu ve Francii, známý doktor Legrain, označil ve svém referátě o vztazích mezi tuberkulemi a alkoholismem ony činitele za pravé příčiny souchotin, jež schopny jsou moc bacilů zvyšovati, a poukázal, že svůj původ mají častokráte v požívání lihovin. Má-li se potírati tuberkulosa, staňte se abstinenty nebo mírnými pijany!

Znalec otázky alkoholistické dr. Helenius pojednal druhý den sjezdu o významu alkoholu ve státním hospodářství. V Německu vydá se naň ročně 3000 mil. marek, to jest třikráte až i čtyřikráte tolik co na vojsko a lodi a desetkráte více než na kult a vyučování. V tom jsou zahrnuty jen přímé výdaje, nikoliv náklady na škody, vyplývající z požívání alkoholismu (na nemocnice, blázince, trestnice).

Švýcarský psychiatr dr. Forel přednáškou Lidstvo a narkosa svým posluchačům připomíná, že lidé se proto narkosují (omamují), že se jim potřebné, omamující prostředky podávají, protože je to bezmyšlenkovitý zvyk píti a proto, že prodávajíce tento jed, obohacují se podnikatelé, majitelé kořalen atd. Tam, kde lid měl dosti odvahy přihlásiti se za stoupence abstinence, pozorováno mocné vzpružení těla i ducha, jak u jedince, tak u celé společnosti.

16. dubna večer súčastnilo se přes 2500 osob všech stavů slavnosti Guttemplářů-abstinentů. Slavnost ta byla jakýmsi názorným vyučováním pro ony, kdož myslí, že bez alkoholu není veselosti. Posl. hrabě Douglas chválil ethický moment společností bavících se bez alkoholu.

Hlavním thematem třetího dubna byl rozhovor o reformě zařízení hostinců. Ředitel Fritzger a dr. Eggers žádali, aby výčep v každé obci přenesen byl na jedinou osobu nebo společnost. Prodávala by se s výdělkem káva, pokrmy a jiné nápoje, vyjímaje lihoviny.

Učitel Don z Rotterdamu pojednal o významu alkoholismu ve výchově a vyučování. Don, jenž je také tajemníkem spolku hollandských učitelů abstinentů, uvádí následující: Školní mládež zhusta požívá lihovin. Vyšetřováním zjištěno, že mezi 4380 holandských dítek jen 11·6% nepožili lihových nápojů. A což teprve u nás! Lékaři a vychovatelé tvrdí, že veškeren vývoj dítek trpí mnoho působením alkoholu. Žáci, kteří příležitostně požívají lihovin, jsou se svojí mozkovou činností daleko za těmi, kdož

nepožili lihovin; ti, kteří každodenně holdují, ovšem vinou svých rodičů, kořalce, jsou tupí, blbí. Ve škole je vhodná příležitost doporučovati žactvu zdrželivost. Také soustavné přednášky, rozhovory, jichž zúčastní se rodiče, pracující vrstvy, by mohly mnohé seménko zaseti v úrodnou půdu. Hollandské učitelstvo domáhá se zákona, dle něhož by osoby mladší než 18 let neměly vstoupiti do veřejných náleven. Ve Velké Britanii jsou spolky dítek odřeknuvších se pití lihovin. Je jich 28 tisíc se 3 mil. členů (tak zvané Bands of Hope). U nás podobnou akci provádí učitel Kálal. Také zdrženlivost od požívání lihovin velice prospívá umělcům, sochařům atd., jak velmi podrobně rozebral ředitel Düsseldorfské umělecko-průmyslové školy P. Behrens.

Příští kongres je svolán r. 1905 do Budapešti.

Židovská otázka.

Jedna z nejdůležitějších hospodářských otázek v naší době jest zajisté t. zv. židovská otázka. Ve všech zemích se ozývají hlasové proti hospodářskému vykořisťování usedlého obyvatelstva přistěhovalým židem, ukazuje se na enormní vzrůst jmění v židovských rukách a neobyčejně rychlé bohatnutí obchodníků židovských, neštítících se žádných prostředků k dosažení cíle a vrtících se mezi paragrafy trestního zákona jako tanečník mezi vejci. Zvláště Němci všemi prostředky bojují proti tomuto hospodářsky nebezpečnému živlu a užívají všech prostředků, jak by znemožnili židům boj o statky vezdejšího světa a jak by chránili sebe proti vykořisťování. Ale nesmíme zapomínati ani na druhou stranu. Od vzniku t. zv. hnutí sionistického sami židé ukazují, jak jsou vlastně ubohým živlem v evropském obyvatelstvu, že jsou vykořisťováni všemi stavy, že jsou v celku nejchudším lidem a že jimi všude se opovrhuje nezaslouženě a bez příčiny. Jsou si nebo lépe začínají si býti vědomi svých špatných vlastností a alespoň ti rozumnější uznávají, že musí sami obrátiti v jiné koleje, má-li nastati náprava.

Na pátém sionistickém kongrese v Basileji zahájeném dne 26. pros. 1901 referoval známý Max Nordau o nynějším stavu židovstva. Všímněme si některých črt. »Naši řemeslníci trpí jistým nedostatkem. Zůstávají ve svých živnostech nejen za nejlepšími, nýbrž za průměrnými výrobky svých nežidovských soudruhů v povolání.. Židé postrádají vlastní industrielní tradice. V dobách ghetta byla provozována nejjednodušší a nejobyčejnější řemesla. Lepší byla rozdělena v cechy a ty vylučovaly každého žida.. Po čas studií jest (chudý žid) proletářem, při zkouškách hraje se štěstím a s diplomem v kapse stává se teprve pravým chuďasem. Chudý žid, který se povznese ku vzdělanému povolání, nepřestává býti proletářem, nýbrž proletarisuje každý učený stav..« »Říká se všeobecně, že židé jsou národem obchodním. Na velkoobchodě mají malý

podíl a přebytečně se věnují maloobchodu, kde pracují beze jmění s úvěrem, který v hospodářských krisích bývá omezen nebo zastaven a pak obyčejně stojí tu žid po letech chudý, jak žačal, a ještě se skvrnou na své obchodní cti..« »Učiníli co pro své bratry (na př. bar. Hirsch), není na tom požehnání, nýbrž kletba. Rozdává almužnu a vychovává tak syčáky, zakládá kolonie, v nichž se vystěhovalci ožebračí, nebo zanechá židovstvu miliony s ustanoveními, která vše zvrací v nepřítele, v neprospěch židů.« Také o tělesné a duševní degeneraci mnoho tu mluveno. Statistika vykazuje nepoměrně více slepců, hluchoněmých a duševně chorých nežli jest v obyvatelstvu v stejných krajinách osedlém. To platí zvláště i o Rusku, kde na tom vinu nesou úžasné hygienické poměry, v nichž velká část židů žije. Předčasné sňatky způsobuje předrážděná smyslnost a časná pohlavní vyvinutost obou pohlaví. Proto také značné procento je mrtvých novorozeňat. Přes patrnou degeneraci však přece je průměrné stáří u židů větší nežli u křesťanů, s čím souvisí neobyčejná houževnatost povahy vůbec. Sňatků veliké procento u židů jest nešťastných a příčiny toho leží v polyandrické a polygamické zálibě, která sama sebou je hrobem manželského štěstí vždy a všude. Příbuzenské poměry nejsou daleko tak pokojné a klidné, jak se obyčejně myslívá a vzájemné se podporování je pouze potud, pokud se cítí ohroženi svým okolím. A ještě více vyložili jednotliví řečníci na sněmu.

U nás a také jinde, zejména od samotných židů ráda se hospodářská stránka židovské otázky zastírá náboženskou růzností obyvatelstva, ale zcela neprávem. Žid stejně s křesťanem modlí se desatero, ale čl. 6, 7, 8 a 9 alespoň o 75 proc. častěji přestupuje a právě to ho činí nenáviděným v ostatním obyvatelstvu. V době, kdy křesťanská školená část obyvatelstva jest v 90 proc. nábožensky indiferentní, nemůže jí býti jiná v stejném poměru indiferentní a jen na zevnějšek jinou konfesi vyznávající část obyvatelstva protivna z příčin náboženských. To by mohlo platiti pouze o neškoleném obyvatelstvu na venkově, ale to jest u nás zvláště v chudších krajích tak filosemitické, že jsou židé obecními radními a j. hodnostáři, ba mají účastenství i v čistě konfesionálních podnicích obcí a nejednomu při pohřbu zvoní se i na křesťanské zvonici! Žid staletým útiskem je daleko nervosnější našeho lidu a je-li ortodoxní, pak jest daleko nesnášenlivější, jízlivější a kousavější, kdykoli může vystoupiti proti nenáviděnému »goim« a nehrozí mu z toho nebezpečí. Jest potřebí pouze obrátiti se do haličských obcí a hned je tu tisíce dokladů.

Leč nemíním tuto otázku probírati v celku, byla by z toho kniha. Mně stačí držeti se pouze stránky hospodářské a ukázati na příčiny a pokusiti se o výklad některých vlastností, jak je u židů shledáváme, a to zejména takových, které zaviňují

jich neoblíbenost s jedné a nebezpečnost pro ostatní společnost z druhé strany.

Židé jakožto malý, ale neobyčejně houževnatý národ žili od pradávna ve výminečných poměrech. Sledujeme-li jejich dějiny od nejslavnějšího jich krále (Davida) a všímneme si toho, co nám sami o svých vlastnostech vypravují (v bibli), shledáme, že některé uchovali si podnes, jenom že jsou markantněji vyznačeny. Již za patriarchů jeví se nám úskočnost a lstivost v příbuzenstvu Jakubově, jako stinná stránka jich povahy. V Egyptě se útiskem tyto vlastnosti jenom sesilují a v Assyrii a Babylonii nabývají příznačné formy. Když jim nastaly lepší poměry za doby římské, nezměnilo se v této příčině ničeho, byly již příliš vlastnosti tyto u nich zakořeněny a byly jednou z příčin, která jim přivedla záhubu. Když pak Titus Flavius Vespasianus vypudil je z Palestiny do všech koutů světa, nastaly pro ně poměry velmi smutné a až do nejnovější doby tvoří jich dějiny nepřetržitý řetěz strádání v porobě všemožných národností, stavů a jednotlivců. Když ve Španělsku po šťastné pro ně epoše maurské zavládla inkvisice, zase úskok a lest staly se jim štítem a úkrytem před nemilosrdnou mocí. Jen tím lze si vysvětliti, že kabalou a talmudem formulují se tyto vlastnosti za předpis pro každého žida, nechce-li ztratiti duši i tělo. Ještě hůře nežli ve Španělsku, dařilo se židům v Německu, a snad proto největší sympatie chovají k této zemi, kde tolik jejich krve bylo prolito a tolik hranic jim zapáleno. Křižácké války byly pro ně hroznou dobou strádání a to, že se bránili, lítilo jenom fanatické masy proti nim a uvádělo je ještě do horší bídy. Jen přetvářka a lest mohly je tu spasiti. Němci při každé vhodné i nevhodné příležitosti se na ně vrhali, do jich ghetta (uzavřená obec židovská v středověkém městě) vpadali, loupili, trýznili a zabíjeli je. Nejhůře bylo jim r. 1347, kdy v Evropě zuřila »černá smrt«. Říkalo se, že otrávily studny — ještě r. 1866 se to při choleře říkalo — a proto byli ve většině měst na Rýně a jinde v Němcích vyvražděni, nebo sta najednou upáleno (ve Vormsu) na hranicích, nebo v zimě přinuceni prchati v houfech na východ do slovanských zemí...

Po každém pronásledování v Německu utíkali židé do slovanských zemí,*) zejména do Čech, Moravy, Slezska, Polska a záp. Ruska, kde se obyvatelstvo nad nimi slitovalo, poskytlo jim útulku a pomoci. Avšak tito noví přistěhovalci přinesli s sebou zášť a nenávist proti křesťanům německým a místo vděčnosti přenesli je prostě na slovanské obyvatelstvo, s nímž následkem toho nikdy nesrostli v přátelský poměr, ano spojovali se později s každým nepřítelem proti němu (na př. se Švédy, Prusy a j. proti Čechům) a konali tomu nepříteli vyzvědačské služby (M. Teresie vypověděla je z Čech za to).

*) Ke klasickým zemím v této příčině patří Chorvatsko a Slavonie, kde židé vesměs tvoří „německý“ živel, vedou po německu obchody a vydávají německé noviny.

Do nového domova přinesli s sebou také německý jazyk ovšem promíšený obraty a slovy hebrejskými a j., který byl již tenkráte jich obcovací a mateřskou řečí (žargon) a tento i s láskou k němectví zachovali si podnes. Je to zdánlivě neuvěřitelno, ale kdo měl příležitost meškati v rozličných místech Haliče, Polska a záp. Ruska až k Černému moři, ví, že tu židé vesměs mluví žargonem v základě německém a že většina nebo alespoň značná část i »jüdluje« t. j. mluví svým způsobem spisovnou němčinou Rusky a polsky nemluví mezi sebou a v rodině téměř nikdy a proto také tyto jazyky mluví »po židovsku«. Totéž pozorujeme i u židů podunajských, ba i tak zvaní maďarští židé raději »jüdlujou«, nežli by se mezi sebou bavili maďarsky. Ve všech těchto zemích jeví velmi živé sympatie pro každého Němce a pro vše, co je německé a vyhledávají jich společnost i tehdy, když tato jimi zřejmě opovrhuje. Jsouť na opovržení Němců tak zvyklí, že jim to pranic nevadí, jen když se mohou k nim přitříti. Proto ochotně a rádi prokazují jim služby i když o ně tito nestojí, a kdyby jednou vojsko německé vtrhlo do těchto zemí, bude se opakovati to, co tak výborně sloužilo Fridrichu Hohenzollernskému v Čechách. Ve všech slovanských zemích bez výminky je židovstvo nepřítelem slovanského obyvatelstva a zášť a nenávist jeho spíše roste, nežli by jich ubývalo. Oni jsou pionýry germanisace a posud se v té příčině ničemu nepřiučili ani z dějin ani z prakse života.

Žid většinou nucen je živiti se obchodem. Čím je národ primitivnější a lid nevzdělanější, tím více zakládá se obchod na vzájemné nedůvěře, úskoku, lsti a podvodu. Prodavač napaluje kupce a tento ošizuje onoho. Židé majíce od doby římské výminečné postavení mohli jen málo věnovati se pastýřství, rolnictví a řemeslům (která byla privilegována) a poněvadž ve středověku pouze výminečně tu a tam připouštěn byl žid do škol, zůstávala většina židovstva nevzdělána. Jsouce uzavřeni v ghettech (servi regii) a nesmějíce bydleti mimo ně ani na čas, byli od ostatních odděleni nejen nábožensky, nýbrž i politicky a hospodářsky. Kde jiné obyvatele chránil zákon a výsada, tam byly jedinou jich zbraní lest, úskok a podvod v obchodě i živnosti. Tomu otec musel vyučovati děti, jako je učil řemeslu, chtěl-li je uchrániti budoucích nehod.

K tomu čas rychle přidával jiné nekalé vlastnosti Středověký pán byl většinou ukrutný, panovačný, nadutý. Bezohlednost k podřízeným neznala mezí. Proto pokornost u židů přešla v podlízavost a otrockou poddajnost, neboť jen tak dalo se něčeho získati. Nenávist k ostatnímu obyvatelstvu, které požívalo lepších práv, měnila se v zášť. Křivdy, které se přes tu chvíli židům dály, budily touhu po pomstě, která byla dětem vštěpována s vyučováním modlitbě. Ještě dnes edom a goim boui v prostém židu krev. Poněvadž pak byli židé vůči ostatním většinou bezmocni a nemohli s nimi přímo účtovati, naučili se dosahovati cíle denunciantstvím, které dovede zničiti protivníka

aniž byl původ vysazen nebezpečenství. Také zákony byly jim buď nepříznivé, nebo vůbec pro ně nebyly, proto naučili se je obcházeti a kde jim zákon byl na odpor, dosahovali cíle uplácením, pomazankami — a to dělají až podnes. Konečně jsouce „pacholky královskými«, neměli jiného účastenství v politických běžích a museli jíti vždy s vládnoucí stranou. Tato nutnost změnila se u nich v dědičnou vlastnost. (P. d.)

Drobty z literární tabule.

I. **Nakradená „Ghisola“.** Kdyby Musa p. Velhartického bývala jen zašla k lomiskům, z nichž vybíral Zeyer surovou rudu k svým sochám, kdyby jí bývala i užila, ale roztavila v žárech duše vlastní a vlila do kadlubu myšlenky své, nemohli bychom namítati ničeho: lomy ty známy a vyčerpávány jsou stoletími. Avšak p. V. přejal nejen surovinu, ale i její originelní zpracování a to způsobem hraničícím s literárním zlodějstvím: slepil svoji celou báseň z pozuřážených kousíčků prací Zeyerových a vyloupaných kaménků jeho mosaik .. počínaje látkou až do důsledných vad pravopisných.

Titul: Velhartický: Ghisola — Zeyer: Ghismonda. [Z l. l. II. b*)].

Látka: Práce čte se jako předčasná padavka »Z letopisů lásky«: Venedigo (»zlákán Molochem«?!) prodal sestru Ghisolu markraběti (»knížeti«? str. 29.) Obizovi, zabiv jejího milence Nicolu. Ghisola procitnuvši z omámení v paláci probodla se jehlicí z vlasů (?!) Čistě Zeyerovské, jen že neskoncentrovaných šťáv, dětsky primitivních linií a naivního rozuzlování.

Rythmus: pětistopý jamb Zeyrových »Z letopisů lásky«, ale i zde jeví se školácká nemotornost p. V. Tančí-li štíhloboké bajadéry Z. veršů lehkonoze, nenuceně, rozkračuje se verš tohoto jako čáp v kaluži, tančí, ale na chůdách (ku př.: »Jsem cele tvá Ghisola zašeptla« (12) viz i 11, 14, 16, 17, 18. 21, 23, 23, 28, 28, 29 str. a mn. j.)

Dočista opsané scény:

V. „Však jinak, nežli pěvec věčných muk
tě vylíčil, ty zkvetlas duši mé..

„Ty čista rosteš z hloubi duše mé
a proto Ghisolo, že jsi fantom jen
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — —

Z. „Však způsobem svým sdělit chtěl jsem ji
a v rouše podat, jak se zračila
v mé mysli, v duši mé (Z l. l. I. 7.)
.. a tak tu píseň nyní podávám
jak z mého přemýšlení vyšla mi
jak z mého cítění se probrala
— — — — — —

*) Z l. l. I—IV. — Z letopisů lásky I—IV.; O. Č. = Ondřej Černyšev; N. I—II. = Novely I—II.; D. M. = Dobrodružství Madrány; K. Z. = Kristina Zázračná; Z. M. = Zahrada Marianská; J. M. P. I—II. = Jan Maria Plojhar I-II.; B. Š. = Báje Šošany; R. & M. = Radúz a Mahúlena; M. v. = Maeldunova výprava; S. P. = Sestra Paskalina; K. o sv. B. = Kronika o sv. Brandánu; T. L. = Tři legendy o krucifixu.

já odvahu mám, cudný obraz tvůj,
jak v duši září mi, zde nakreslit.
Byl večer již . . . (7—8.)

Ráno bylo též . . (Z l. l. II. 8.)

. . „Bídná, prodejná
jsi a chceš mluvit jako nevinná!
Za zády mými s milcem hýřila:
a já chtěl přísahat v tvou nevinu.
Rci, kdo je on, at muka největší
teď zakusí, že tebe v hanbu sved!
— — — — — — —
Chceš jméno zvědět mého milence?
To, věz, že nikdy přes rty nesejde . . (18—19.)

„Jeho jméno, jeho jméno!“ opakoval otec s rostoucím hněvem a zatínal pěsti. — „Ano, pověz jméno toho bídníka, jenž nám tebe ukradl tak podle!“ ozvala se matka. — „Tajila jsi nám svou hanbu.“ — Evadna odvětila: „Nevím o hanbě žádné“. — „A neuslyšíš ji!“ hněval se otec. „Vypátrám tvoje tajemství a běda jemu — a snad i tobě.
„Ni slova více s vámi nepromluvím o něm . . (K. Z. 68—69.)

. . a prchni se mnou v dálku modravou
— — — — — — — —
Nuž, půjdeš se mnou, sladké dítě mé
a budeš sdílet moji samotu,
v níž šťastni budem, volni v lásce své? . . (22).

„Prchněme!“ šeptala Kateřina . .
— — — — — — —
Tam, Ondřeji, uplyne nepovšimnut
klidně a šťastně život náš . .
(O. Č. 150—1).

„O Ghisolo, ty květe vidin mých
ty cudný, nevysněný, bílý sne

tvá představa mne časem schvátila.

„Ó . . svatá vidino“ (Z. M. 113.)
„cudný ty sne mé dívčí duše“ (K. Z. 139) „vysnilý sen“ (O. Č. 102.)
mdloba ji schvátila (K. Z. 38) čarem jati (Z. M. 63) [K. Z. 47.)

tvé panenství, ten vonný, čarný květ
tvá božská krása
cudný obraz tvůj, jak v duši září mi
a slunce žhavý šperk se halil v mraky jako do pláště

čista jako bílý květ (Z. M. 38.)
vedle své božské krásy (S. P. 7.)
Jdi, obraz tvůj je v duši mé (R. & M. 79) [N. I. 163].
„A vše se halilo do řasnatého pláště (N. I. 198.)

šer se spouštěl zvolna z (!) vysoka
o sladká Ghisolo
. . Boloně — té Boloně, v níž tolik neřestí
se páchalo, a v jejím bahně ty

jak bílý leknín zkvetlas čarovný . .

Nach západu ti nimbus (?) utvořil

kol krásné hlavy, zadumaně teď
se klonící, jak kalich lilije —
duše — již jinému se stala pramenem
srdce — jako zázrakem jsi dobyla

a pak jsi prchla jako plachá laň

po jeho hlase, jenž zněl jako zvon

šer padal s nebe (J. M. P. II. 234.)
sladkou Azizu (Z. l. l. I. 42.)
. . Avila — ta Avila (Z l. l. III.)

„Ale duše moje přirostla k té prokleté půdě, z kteréž byla vzklíčila jako bledý květ z otrávených močálů . .“ (N. I. 431) [Z. M. 6.]
Paprsky tkaly kolem ní . . velkou aureolu (D. M. 112; O. Č. 26; Z l. l. II. 14,)
klon její hlavy byl tak spanilý jak pohyb lilie . . (Z l. l. II. 13.)
„Ty lásky čistý pramene“ (Z. M. 3; B. S. 58) již (Z l. l. I. 45.)
úcta pojala je jak zázrakem (Z. M. 42; N. I. 22.)
„ pak prchala jako plachá laň“ (Z l. l. II. 100.)
— a zvolal hlasem pevným a hřmícím jako zvon (S. P. 65; Z l. l. II. 76.)

po jeho očích snivých, měkkých tak, jak oči dívky	— a čistý, takořka dívčí výraz jeho oka“ (D. M. 34; O. Č. 1.)
a oči tvé se staly temnější a brvy černé lesk jich stínily	noc stávala se světlejší (B. Š. 80.) a temné řasy clonily mu zrak (Z l. l. I. 82; II. 87.)
touha pojala .. jak vichřice	touha uchvacovala .. jako bouře .. (Z. M. 23; B. Š. 13.)
má duše je jak vonný bílý květ,	.. vždyt duše vaše se přede mnou rozevřela jako mystický květ (N. II. 29.)
jenž hyne mrazem ve své samotě	by v domě tom jste v stínu uvadla — jak beze slunce vzácná květina (Z l. l. III. 17.)
slzy proudily po bledé tváři, jako z mramoru a rosou plály .. rtů hebký květ vůně sní ve vlasech a s duše tabernaklu citů proud výš stoupal jako mraky kadidla,	obličej .. bledší než ten mramor slzy jako rosa (J. M. P. II. 170.) růže svěžích úst (B. Š. 26.) sladká vůně z vlasů (B. Š. 67.) svatý citů proud (N. I. 200.) sladká láska .. nesla se k výším .. jak .. oblak kadidla (Z. M. 13.)
a žádost těla klekla pokorně	klekl před čistotou toho zjevu (J. M. P. II. 152)
před bílým květem svaté cudnosti lampa stříbrná	v záři stříbrných lamp (M. V. 7.)
až soumrak máme temnou perutí	tmavá noc vane křídly svými (Z. M. 70; Z l. l. I. 127; N. I. 485.)
ty bílý květe černé Boloně! .. nás duše spojují	tys úsměv černé země egyptské (B. Š. 39.) a vejdu s ním ve svaté manželství, tož ve spojení duši bez těla (Z. M. 40.)
a jsem mu kněten, jehož vůní jest zas duše jeho a jazyk, jako jedovatý plaz	jest sluncem, jehož stínem jesti duch (J. M. P. I. 175.) slova její jako sykot hadí z úst jejich přicházela (N. I. 391; Z l. l. I. 133.)
jasmínu dech voněl zahradou	zahrada růžemi a jasmínem dýšící (N. I. 163.)
sladká ženo má	sladká moje paní (S. P. 50; B. Š. 134.)
bych zemdlen láskou bílá Ghisolo Jak lotosu květ tvoje ňadro je	láskou omdlel (B. Š. 47.) Noéma jest bílá .. (B. S. 27.) ňadra mladistvá .. jak dva plné lotosy (Z l. l. II. 14.)
a dýku stopil Nicolovi v hruď	chopil se dýky .. a vnořil ji rázem do prsou svého soka (N. II. 180.)
pravil krvavě na liliální tvoji nevinu a víno blesklo v skvostných pohárech	J. M. P. I. 130; N. II. 94. S. P. 7.; Z. M. 63. M. V. 14.
sen ... pad' jí na víčka	spánek spustil se jí na víčka (Z. l. l. II. 59.)
a úsměv kvetl z retů přivřených a ležela jak ulomený květ	R. & M. 20; B. Š. 57. „bled v krase své jak ulomené květ (K o sv. B.; D. M. 125; Z. l. l. II. 70.)
prsy bílé jak dvě lilije a propletly je kamy vzácnými a perlami, jež plály v kadeřích jak bílé hvězdy v noci modravé	D. M. 215. R. & M. 37. Z l. l. II. 87. drahokamy kmitaly jak hvězdy soumrakem (Z. M. 14.) do modravé noci B. Š. 65, 84.)

slunce zapadlo . . jako . . pták	slunce vzlétlo opět, zlatý pták (R. & M. 12.)
soumrak . . věšel stíny	slunce své purpurové růže věšelo (Z. l. l. I. 86.)
zář měsíce jí tryskla v tvář, na tahy zsinalé	zář pochodní vrhala rudé své blesky na zsinalou tvář (D. M. 213.)
nahé tělo vstříc svítilo mu	Tilottama . . svítí opálovou bělostí (B. Š. 120.)
a šílená ho žádost schvátila	Žádost nesmírná a plamenná strhla smysly jeho v šílenný vír (J. M. P. II. 151.)
krůpěj krve svítila jak žhavý rubín . .	ronila krůpěje krve jako jasné rubíny (I. l. 90.)
a u lože byl kníže v mrákotách.	a celý den byla jak v mrákotách (Z. l. l. I. 40.)

Stačí snad na zakroucení vazu slušnějšímu člověku.

»Ghisolou« neobírali jsme se jako elaborátem p. Velhartického, nýbrž jako představitelem jisté „generace«, která nejen takovéhle knížky plodí, ale i bengálem svých časopisů ozařuje. Tím s ní také můžeme být hotovi až do doby, kdy sama takové smetí odklidí. Blízká ta doba však není . . . *V. O.*

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

2. Národ není pouhou hromadou jednotek, ale harmonickým jich spojením obdobným svazku buněk v organismu. Souvislosti té dociluje se altruismem. Dovodili jsme dříve již, že altruism či sociabilita je nutným doplňkem individuality, čili že individualita a altruism jsou rovnomocnými stránkami typu, k němuž směřuje vývoj.

Tomu-li tak, musí z vývoje individuality býti vyloučeny všecky prvky protialtruistní vyplývající hlavně ze zděděných a dosud nevykořeněných disposic povahových. Jako sám pro sebe žádám, aby mi v mém individuelním rozvoji nebylo bráněno, tak nesmím v něm brániti ani jiným, nesmím jim sahati na jejich právo individuality. Pravá osobnost ani neotročí, ani nechce zotročovati; nepotřebuje otroků; stačí sama sobě. To jest nejnižší, pouze negativní stránka altruismu.

Kladná úloha altruismu jest, abych já, který se snažím žíti jako volný člověk a rozvinouti, uplatniti své individuelní schopnosti, i u jiných takový vývoj podněcoval a podporoval. Těmito jinými jsou především ti, kdož jsou mi nejbližší, ti v jejichž středu žiju a s nimiž se stýkám. I tato úloha jest dvojitá: znamená jednak potlačování zla v jiných, t. j. všeho otroctví, proti altruismu a vůbec všech přežitků autoritativního typu, jednak podporování dobra, t. j. rozvoje schopností a altruismu.

Tento úkol to jest, který bývá označován jménem drobné práce. Jest v tom celý program pro činnost člověka v rodině,

ve spolku, ve škole, v obci, atd. Uvolňovati duchy — tímto výrazem dá se shrnouti ráz, jaký by drobná práce měla míti. Lze si všimnouť, jak se i tu altruism stýká s egoismem dobře pochopeným: čím blíže budou individualistnímu typu vývojovému ti, uprostřed nichž žiju, tím menší tlak budou vykonávati na mou vlastní osobnost, tím volněji se bude tato moci rozvíjeti — a tak altruism je ve vlastním mém zájmu, je jistou formou egoismu.

A zase jde o taktiku.

Jak mám bojovati proti zlu: proti servilismu, bezmyšlenkovitosti, neupřímnosti, nesamostatnosti, bezcharakternosti, bezcitnosti a jiným podobným vlastnostem, jichž tolik nalézám v lidech kolem sebe? Radikálně snad, t. j. mám napnouti všecky síly, abych zlo vykořenil na ráz, prostou amputací? Bylo by to konečně dobré, ano bylo by to prostředkem nejlepším, jen kdyby to také bylo vždy možné. Někdy je to možné; to tehdy, když ono zlo vězí jen na povrchu, nejsouc pevně zakotveno v samé povaze člověka; tenkráte vskutku nějaká taková amputace stačí na jeho odstranění. Ale takovéto zlo je vskutku zlem dosti nepatrným; proti čemu jest nejvíce třeba vésti boj, je zlo, které pevně s povahou souvisí. A tu, řekněme to ihned, pouhá amputace nestačí. Je neúčinná. Kdyby na př. učitel neznal jiného prostředku proti vadám svého žáka než zápovědí, přísnosti a trestů, buď by těchto vad vůbec nevykořenil anebo by vyhnal čerta Belzebubem, t. j. vyvolal by vady jiné; neboť obyčejný účinek takovýchto prostředků bývá ten, že se dítě učiteli odcizí, ve svých vadách ještě více zatvrdí, ale ovšem snaží se je ze strachu před učitelem skrývati (pokud totiž strach působí, — po vyjití ze školy se pak plevel vad objeví zjevně a bujnější než kdy před tím), anebo pozbude vší vnitřní jistoty a stává se lekavé a poddajné. Anebo, abychom volili jiný příklad: kdyby manžel, který sám je rozvitou osobností, shledav u své choti přílišnou opozdilost, nesamostatnost a jiné vady, za jichž příčinu rozpoznává klerikalism, chtěl ji »odklerikalisovat« a za prostředek k tomuto cíli volil zákazy (nechodit do kostela, ke zpovědi, vůbec nekonat nic z toho, co ona pokládá za svou náboženskou povinnost) výčitky, posměch a snad i surové tresty, čeho by asi dosáhl? Toho, že se mu žena odcizí, že je jí život otráven a že, byla-li dříve toliko pobožnou, stává se nyní pobožnůstkářskou.

Nejlepší methodou vykořenit autoritativní přežitky je methoda výchovná: neútočit přímo ale působit na ně nepřímo tím, že se zvyšuje aktivita schopností, jichž rozvoj jeví se žádoucím. Muž, který chce svou ženu (anebo kteréhokoliv jiného člověka) povznésti, musí se k ní poněkud snížiti; bude k ní mluviti řečí jí srozumitelnou; bude s ní zaváděti diskuse o různých předmětech za tím účelem, aby v ní podnítil zájem pro svobodné myšlení; bude s ní jednati laskavě a spolu věcně, buditi porozumění pro důvody atd. Reakce takto nepřímo napadaných

přežitků dostaví se ovšem nutně sama sebou; ale i tuto reakci nutno přemáhati ne vášní, ale rozvahou, důvody srozumitelnými tomu, jejž chceme povznésti. Snad toho, čeho chceme dosáhnouti, nedosáhneme docela; je to aspoň daleko pravděpodobnější; ale dosáhneme alespoň tolik, kolik můžeme a ještě víc než taktikou radikální. Nazval jsem tuto methodu výchovnou proto, že moderní pedagogika na základě jejím chce míti upravenu výchovu školní; školní výchova sama jest jedním z četných druhů drobné práce, a zásady, které platí o ní, platí s příslušnými obměnami také o všech ostatních druzích této práce. Organicky navazovati na podmínky, které se nalézají v povaze každého, probouzet dřímající potence dobra — a vyhynutí toho, co úplnému rozvoji těchto potencí brání, dostaví se samo sebou jakožto nepřímý a druhotný následek výchovné činnosti, a když ne úplné vyhynutí, tedy aspoň seslabení. To se již v nejednom případě počíná poznávati; shledává se na př., že proti alkoholismu není nejúčinnějším prostředkem opovržení, jaké dáváme na jevo pijanům, s tím se oni snadno smíří; ba ani ne dokazovati škodlivosti alkoholu a vůbec žádné působení přímé, ale zvyšovati úroveň kulturní (a ovšem i hospodářskou, obé spolu souvisí). Lenocha nenapravíte tím, vyplísníte-li jej a ukážete-li mu své opovržení, ale dovedete-li v něm vzbuditi zájem pro nějakou práci — snad právě nedostatek práce, pro kterou by měl zájem, učinil jej lenochem. Podobně neodklerikalisujete lid, budete-li se naň osopovati pro jeho zpátečnictví, budete-li mu mluviti o ‚slizké obludě klerikalismu' a tupiti jednotlivé projevy a symboly jeho náboženství; tím si jej jen odcizíte, vyvoláte v něm falešné pojetí pokroku a osvěty, vtisknete mu bezděčně do ruky »Kříž« a »Marii« a vženete jej zrovna tak bezděčně do klerikálních spolků; více docílíte, budete-li jej učit svobodně myslit, budete-li jej vychovávat, navazujíce svou činnost organicky na životní jeho potřeby a zájmy.

Je-li radikalism snahy po individualitě čili radikalism mučennictví taktikou sebevražednou, je radikalism altruismu taktikou vražednou, protože nejen nevykořeňuje vad, proti kterým se obrací, ale je aspoň na čas utvrzuje a sesiluje. Jeho methoda, methoda to citu, vášně, pathosu, je daleko snazší než methoda výchovné práce. Jen v jediném případě jest účinným a dobrým prostředkem, jak jsme již výše pravili: když jde o to vykořenit vady, které jen povrchně souvisí s povahou lidí; proto také hodí se k tomu, aby dokončil, co výchovná práce začala.

Zcela totéž platí o radikalismu v positivním podporování vývoje individuality bližních; dotknu se ho jen několika slovy. Chcete lid uvědomit — i dáte mu do ruky učené knihy vysoké vědy, jimž nerozumí; chcete jej vzdělat politicky — i uspořádáte odbornickou přednášku o rakousko-uherském vyrovnání, která jest ve svém oboru velice přesným a učeným elaborátem hodícím se pro odborný list, ale ne pro lid, jemuž scházejí všecky předpoklady, aby jí porozuměl; chcete lid získat pro

umění — a dáte mu do ruky díla sublimního umění, jehož nechápe; chcete jej povznést hospodářsky, i vženete jej do podniků, které neumí řídit a jimž opět nerozumí. Čeho docílíte? Že knih nedočte a pojme nechuť i k vaší vědě i k vašemu umění; že vám do přednášek, které jej k smrti nudí, více nepůjde; že podniky zkrachují a ochuzený lid ztratí všecku důvěru ve vyšší hospodářskou činnost atd. Tedy zase: organicky navazovat na podmínky dané v lidech samých, v jich povahách, schopnostech, názorech, poměrech; chtíti docíliti ne vše najednou, raději méně, pozvolna, po etapách, ale chtíti silně a vytrvale: a to opět znamená práci.

Tu máme tedy program pro působení člověka v rodině, ve spolku, v hospodářském závodě, v obci, pro působení učitele ve škole, žurnalisty v žurnále, vůbec pro každý styk s lidmi, neboť toto všecko náleží do širokého pojmu drobné práce. Tato drobná práce je druhým základem činnosti národní; k práci o rozvoj individuality vlastní, o které jsme prve jednali, a již jsme tam označili za základ činnosti národní, je v poměru podmíněného k podmínce, což znamená: abych byl schopen podporovati vývoj individuality v těch, na něž působím, musím se prve starati o vývoj individuality vlastní.

Ačkoliv myslím, že jsem se vyjádřil dosti srozumitelně, přece ještě podotýkám, že, jak do obsahu snah po vlastní samostatnosti, tak do obsahu drobné práce náleží i práce hospodářská; v první řadě tedy snaha po vlastním osamostatnění hospodářském (za zmíněných již výhrad: nenáhlým převratem, ale úsilovnou a vytrvalou prací a bez újmy altruismu, tedy prací poctivou); pak snaha o hospodářské povznesení druhých.

Pravil jsem sice, že nebudu zabíhati do podrobností; přece však nemohu si odepříti, abych nepoukázal alespoň na některé z nedostatků naší drobné práce, zejména na některé nedostatky výchovy v užším smyslu slova. Školní výchova podporuje dosud dosti značně pasivitu žáků na úkor samočinnosti, takže příští život se svým rušným závodem konkurenčním, do kterého žák později vstoupí, musí takové účinky výchovy teprve paralysovati. I pokládám za jeden z nejdůležitějších úkolů národní práce, starat se o to, aby výchova školní byla přivedena ve větší souhlas s potřebami příštího života žákův. — Není dosti postaráno o výchovu škole odrostlých. Pro dorost řemeslnický jsou sice místy zřízeny průmyslové školy pokračovací, ale ne všude a kde jsou, jest jejich význam umenšen tím, že vyučování položeno na dobu, kdy učeň je tělesně i duševně unaven a neschopen sledovat vyučování. Pro dorost rolnický jsou zimní a jiné školy hospodářské; ale jest jich málo, takže navštěvovati je mohou jen hoši z nejbližšího okolí a mimo ně ještě jen synkové rolníků zámožnějších. Co však se děje pro ostatní, co se děje zejména pro dívky, příští matky a vychovatelky? Nic, aneb o málo více než nic. A tak ohromná část národního dorostu je zůstavena sama sobě; náhrady za bývalé

školy nedělní není. Nuže, myslím, že by v každé vsi, alespoň kde je škola, mohla býti věnována týdně (v neděli) nějaká hodina tomuto dorostu. Snad by se nalezlo mezi učitelstvem (zejména mezi těmi, kteří dnes věnují část své prázdně různým spolkům často bezvýznamným anebo významu jen nepatrného) dosti snaživých jednotlivců, kteří by se podjali tohoto úkolu, vlastní jejich působnosti tak blízkého a tak důležitého. Snad by se nalezl mezi tou inteligencí, která je plna vlasteneckého nadšení o volbách a na schůzích, nejeden, u něhož to vlastenectví není pouhou pósou a prostředkem laciné popularity, nejeden, který by se věnoval této nehlučné, ale pro národ tak důležité práci. A konečně proč by pro tuto mládež od 14. do 17.—18. let nemohli býti ustanoveni zvláštní vychovatelé, pověření nad to (poněvadž by jim zbývalo dosti volného času) jinými ještě funkcemi v obci, anebo proč by za působení v kursech pokračovacích nemohla býti udělena renumerace, tento vydatný stimulus každého ideálního snažení? Ale nemám na mysli pouhé vyučování, při němž mládež zůstává pasivní a nudí se. Nesdílím pověry, která vidí hlavní význam školství a výchovy vůbec v tom, aby žákům a posluchačům vpraveno bylo do hlav co možno nejvíce vědomostí, a která tudíž celou reformu školství spatřuje v rozmnožení učebných předmětů, anebo jen v rozmnožení počtu škol, ponechávajíc jinak soustavu výchovnou nezměněnu.*) Co je vskutku potřebno, jest buditi zájem pro získávání vědomostí, zájem pro myšlení, buditi samočinnost rozumovou a praktičnost. Jak by se to docíliti dalo, ukazuje methoda anglických popularisačních knížek (z nichž některé máme přeloženy), která právě záleží v tom, že se nesdílejí žáku vědomosti již hotové, ale že jest veden k tomu, aby si je sám vypracoval. Co se věcného obsahu tohoto vyučování týče, mám za to, že by bylo dobře v pokračovacích kursech pro mládež přihlížeti k vědám přírodním, k země- a dějepisu, hygieně (tu též výklad potřebných vědomostí poměru pohlavního se týkajících) a zejména také k morálce;**) k hygieně bylo by zejména v kursech dívčích nutno bráti zřetel. Hlavní zásada při všem vyučování: buditi samočinnost, samostatnost rozumovou a sebevládu, volní, buditi zájem pro sebevzdělání, tak že by tyto kursy, ač povinné, stávaly se mladým lidem spolu jednou z nejpříjemnějších zábav.

*) Této pověře se úplně rovná také přeceňování významu přednášek (zejména: počtu těchto přednášek) pro dospělé.

**) Ač nemyslím, že by morálka měla býti zvláštním předmětem učebním, memorování mravních zásad má vůbec pro skutečnou mravnost význam daleko ještě menší než memorování jakýchkoli jiných pouček pro dotyčnou vědu. Při morálce běží hlavně o praxi; a za podklad této slouží již pospolitost žáků ve škole; ovšem příležitostně je dobře a je nutno pojednati o vztazích mravních i zvlášť. K mravní výchově mělo by vůbec více býti přihlíženo v našem školství, nežli se to děje a zejména též ve školách obchodních a průmyslových, kde se vychovávají příští řiditelé průmyslových závodů atd.

Pokládám výchovu mládeže za nejdůležitější činnost národní. Neboť jsme seznali, že pokrok národa záleží především v pokroku individuí; v tom, aby v povaze každého jedince na místo pasivity, nemyšlení, nesamostatnosti a vůbec těch vlastností, jež vyznačují povahu typu autoritativního, nastoupilo více aktivity, sebevlády a vůbec vlastností, kterými se vyznačuje typ individualistní. Tedy o přeměnu povah se jedná. Tato přeměna však dá se docíliti snáze v době mládí, kdy povaha je nejplastičtější, než ve věku dospělém, kdy je povaha již utvrzena; a to je příčinou, proč účelné působení na povahu mladých lidí zaujímá mezi činnostmi pokroku národa prospěšnými místo přední. Ovšem že takového účelného působení bude schopen jedině člověk, který sám je tím, k čemu své chovance přivésti chce, totiž vyvinutou osobností: a tak i zde se vracíme k sebevýchově jakožto ku principu základnímu.

Měl bych na mysli též výchovu dospělých na základě týchž zásad prostřednictvím přednáškových kursů, jichž návštěva by ovšem byla fakultativní; v těchto pravidelných a soustavných přednáškách mohlo by býti jednáno o ústavě, samosprávě, o povinnostech občanských, o národním hospodářství a pod. (u žen zejména též o vychovatelství) a zvláště také o předmětech k místním potřebám se vztahujících. Též by bylo nutno přihlížeti k tomu, aby přednášky byly co nejméně přednáškami, ale spíše debatami, v nichž by na místo nynějšího řečníka nastoupil zahajovatel a vůdce debaty.*) (P. d.)

Šílená.

Krásné, růžové rty stahujíc, šílená se rozesmála: »Teď ho mám!« zvolala.

»Koho?« otázal se hlídač.

Hlídač byl z hrubého těsta. Měl rysy neomalené, zrnatou pleť, hruboporý nos s úzkými chřípěmi. Jeho oči byly tak leskly a neprůhledny jako porcelán. Tento tvrdý tyrkys odrážel se divně od safírově modrých, průhledně svítivých očí šílené. Byla nejněžněji uhnětena, její jemnou pletí prochvívaly stále nervové záchvěvy. Jasna a bleda halila v kouzelném zjevu zmateného ducha.

»Mého chrousta!« odpověděla.

Hlídač pokyvoval, mžikaje. Chroust ho nepohněval. Byl celkem zcela dobrácký; dával sprchy nemocným, bylo-li třeba, měl svůj profit při jich zaopatření, dal svéhlavým rád pocítit

*) Dnes pokusy nahradit přednášky debatami namnoze selhávají, poněvadž posluchači nejsou debaty schopni. K odstranění tohoto nedostatku (který patrně tkví v pasivitě, v nemyšlení) přispěly by jistě výše zmíněné výchovné kursy pro mládež škole odrostlou.

svou sílu, ale dalo se s ním žít. Byl vážné pomalosti obra. Vzteklé záchvaty zuřivce jej obveselovaly. Nic nebylo nad jeho obří svaly.

»Kde pak jej máte?« otázal se.

»Zde!« řekla a ukázala na díru ve stěně.

Díra ve stěně! To rozmrzelo hodného hlídače. »Díry se nesmějí dělat,« mumlal.

Potom vešel mrzutě do cely a udeřil nemocnou po tváři. Šílená pocítila lítost, že mu ukázala díru, ale byla ještě velmi nezkušena, ještě ne docela chytrá Starému blázna v čís. 20 se takového něco nestalo! Nikdy nemohli přijít na to, kam skrýval své drahokamy a přece..

Hlídač zkoumal díru; ohledal ji, ale nenašel chrousta. Chvíli stál zahloubán jako vůl, pak se poškrabal za uchem.

»Ale nedávejte mého chrousta na hlavu,« bědovala šílená. Chtěla prohledat jeho vlasy a tam, kde se poškrábal.

»Pokoj dát!« plísnil ji.

Stulila se do kouta a zavzlykala. Hleděla ztrnule na jeho neomalenou hlavu: »Vidím ho!« zajásala. Ukázala na jeho ježaté vlasy; sáhl jako stroj na místo ono.

Vytřeštila úzkostně oči: zase litovala. »Nerozmačkejte ho!« úpěla. Potom se vesele zasmála: nerozmačkal ho. Zahleděl se do jejích jasných očí; odráželi se podivně jemná pacientka a hranatý hlídač.

»No tak, buďte hodna a zvláště nedělejte děr,« napomenul přívětivě, odcházeje z cely; paprsek sluneční tančil mu po zádech.

»Ach, prosím, vraťte mi jej!«

»Dobře, dobře!« a šel.

Šílená osušila slzy a schoulila se zase do kouta.

Byla velmi zamyšlena. Pod jejím krásným čelem, jež často vraštila, zdálo se, že myšlenky prudce se střídají. Již nemluvila s hlídačem o svém chroustu. Díru jí odpustili, an jí hlídač nedodal chleba, jenž přišel vhod rodině výborného muže.

Klopila oči, kdykoli vešel do cely; ale její ňadra se dmula a z přimhouřených víček blýskaly její oči; chovala se docela tiše, pokud prohlížel celu.

Hlídači nejednalo se o vlas, prohlížel jen tak. »Dobře! dobře!« pravil. Chvěla se při zvuku jeho drsného hlasu. Někdy s ní rozmlouval. Byla to divná dvojice. Za oněch krásných dnů letních — byl červen — svítilo obyčejně v cele trochu slunce. Když se hlídač obrátil, tu zírala pokradmo na jeho vlnatou, kadeřavou hlavu dlouze, chtivě, vášnivě.

Jednou to hlídač zpozoroval: »Aha!« řekl se smíchem.

Nezapomněl na chrousta a zažertoval: »Ano! Ano! Tu sedí!« Ukázal na místo, za spánkem.

Trhla sebou; v jejích očích zablýsklo divně hněvem a dychtivostí. Než odešel, přistoupil na chvíli k oknu mřížovému. Velký dvůr se koupal v slunci. Mezi dlaždicemi rostlo hojně

trávy a býlí. Malé drniště mělo uprostřed několik pestrých záhonů geranií a kaktusů. Velká sklenná koule třpytila se jako slunce a slepice se batolila se žlutými kuřátky. Silná vůně, spíše aroma než vůně dýchala nad tím.

Lehce a neslyšně se připlížila šílená. Její tváře hořely, chřípě se chvěly. Přišla a vztáhla pomalu svou ruku krásnou, ztepilou, členitou. Tato ruka, tyto něžné prsty pohladily ježaté vlasy hlídačovy. Obrátil se a s přísnou tváří hlídače, jenž dbá pořádku: »Co pak to má znamenat!« plísnil a udeřil jí dlaní po rameně. Podivala se na něj zuřivě: »Měj se na pozoru!« hrozil.

Ulekla se velmi. Náhle se usmála mírně se lstivostí dětí a bláznů. »Být rozumnou!« mručel. Hranatý chlap zmizel a nechal krásnou něžnou bytost chvějící a třesoucí se o samotě.

Celé léto byla zachmuřena. Bděla dlouho; oči stále se šířily v jejím bledém, znaveném obličeji. Vyhlížela jako učenec, jenž příliš hloubal nad záhadou a tím pozbyl zdraví. Dvakráte jí dali sprchu, protože v noci hřmotila. Stala se velmi opatrna, zdálo se, že se má na pozoru. Ale kdykoli k ní mluvil hlídač, smála se jasně a vesele. Nepozoroval, že to znělo trochu falešně; dobrý muž neměl smyslu pro takové odstíny. Jednou zdálo se mu, jakoby cosi kutila při okně. Přistoupil, obhlédnul, ale nenašel nic. Stala se ještě opatrnější. Mluvila rozumně, a odpovídala docela zdravě. Hlídač dal ji předvésti dvakrát neb třikrát před ředitele; neboť považoval ji za vyléčenu; onen však smýšlel jinak. Byl to starý praktikus, jenž důkladně prostudoval šílenství — a pak uměl počítat a rozvážil si dobře, než propustil pacienta. Ježto upokojil svědomí, zařídil si to hlídač pohodlně se svou chovankou. Mírna, poddajna, poslušna dala mu málo práce. Nejedla mnoho a to mu bylo zcela vhod, ježto se tím zavděčil své rodině. Nastal podzim. Tenkými, ale hustými tyčinkami mřežového okna viděla nemocná, jak rok postupoval. Mnoho mračen na nebi přelétalo. Někdy zavál k ní vítr zvadlé listí, věci ubohé, mrtvé, scvrklé, v nichž jestě jen pevné, ale něžné cévoví svědčilo o životě. Geranie oprchaly, kakteje přenesli do sklenníku. Vrabci počali hladovět; viděla je v hejnech po dvoře se rozlétat; jejich malá, rudohnědá tílka zachvívala, jejich peří se čepýřilo, ani žalostně potikávali. Byla by ráda hodila kůrku — ale hlídač staral se o svou rodinu. Nechali ji na pokoji. Přece hubeněla, zdála se, že má vážné myšlenky. Její oči se leskly jako v horečce, jako plny utkvělé myšlenky. Ale svit naděje třpytil v nich jako ve zraku všech vážně myslících, již důvěřivě počítají, že dojdou k cíli. Šílená začala nenávidět měsíc. Když ho přibývalo, svítil týčinkami mříže a zíral do cely. Rozčilovalo ji, viděla-li stříbrné oko kmitat, zvídat. Věděla jistě, že měsíc svítí lhostejně spravedlivým i nespravedlivým, ale její nervy byly nad její rozum. Jakmile hvězda ona na nebi vyšla, pojalo ji nervosní chvění, její jasné oči pomžikávaly, krev jí vstoupila ve tváře a vrhla se zoufale na

lůžko, cukajíc tajným pláčem. Potom ho ubývalo; srpek se stále menšil. Za novoluní oddechla si; aspoň nebylo jí se bát už nediskretních, stříbrných pohledů.

Teď stala se nekonečně čilou, plaché, opatrné, trpělivé živosti. Stále méně na ni dozírali; neboť přetvařovací umění získalo jí naprostou důvěru hlídačů. Tak mohla dokonat své pomalé dílo mnoha měsíců, neviditelné, úporné, trpělivé vrtací dílo červa, jež prohlodá dub, ořech.

*

Za noci, temné noci, v níž husté mraky hnaly se oblohou, proklouzla lehká postava mezi uvolněnými týčinkami mřížovými okna cely a spustila se na dvůr. Kráčela zrovna, neváhajíc, temnotou; neboť ve svém dávno pojatém plánu vše uvážila a přemyslila s tuhostí utkvělé myšlenky, jež roste samotou a vězením. Přešla malý trávník. Hustý stín halil ji: klouzala tichounce a jistě jako kočka. Vítr jí cuchal vlasy. Vězeňka dýchala chtivě vzduch, ale nezastavila se.

Její bílý obličej bělal nocí, odrážel se oslnivě ode tmy; přehalila se vlasy a hvězdy jejich modrých očí blýskaly jako dva safíry z nich.

Teď stanula. Jasná zeď s okny a dveřmi strměla do výše. Jak jen otevře dvéře? Zámek zachřestil tichounce, znělo to jako píknutí myší, potom se otevřel temný čtverec.

Kolem ticho. Mračna klouzala přes hvězdy, utápěla je na chvíli; potom zazářily znova na modrém pozadí. Noční pták zaříčel chroptivě za zdí; zvadlé listí šelestilo. Potom nastal v pošmurné budově zmatený křik, dunivé vytí. Nervosní blázni s lehkým, nepokojným spánkem procitli. Křik zazněl z cel. Nepokoj rostl, šílenci třásli mřížemi, povídaví rozvíjeli své theorie, jiní se smáli a zpívali v příkrých disonancích.

V hlubokém stínu každé cely procitl zmatený duch ke svým šíleným ideám. Zvířecí zvuky draly se z lidských úst, chorobnými nervy vzrušení naráželi šílenci hlavou do zdi.

Dvéře se otvíraly a zavíraly; ředitel a hlídači se objevili. Ředitel myslil, že je obecná vzpoura; byl na smrt bledý a zmatený. Tu zaslechnul rozumný hlas: »Sem, pane řediteli, sem!«

Ve dveřích stála žena a držela lampu; několik dětí přimknulo se na záhyby její sukně. Ředitel poznal ženu hlídače Desambra; přistoupil blíže. »Co je?« tázal se ředitel.

Žena podávala s pláčem zprávu. Nevěděla, jak se to stalo. Spali všeci; náhle zaslechla muže vykřiknout; posadil se a padl naznak. Potom odplížila se od postele postava a přešla jizbou. Její muž nezakřiknul již. Nyní slyšela kohosi stoupat po schodech. Vstala, podívala se. Její muž ležel nehybně, ve hlavě veliký hřebík. Nehýbal se už — byl asi mrtev.

Ředitel vstoupil. Našel hlídače křečovitě skrčeného, ruce před obličejem, mrtvého; něco jako hřebík bez hlavičky trčel

šikmo v levém spánku. Nebylo vidět krve. Jen přes víčka táhl se lehký pruh.

Ještě v noci prohledali všecky cely Tančící světla v temnotě byla slavností pro blázny. Nikdo nebyl klidnější nad šílenou. Spala. Když procitla, zářivý úsměv přeletěl jejími rysy; v jejích očích třpytila se při červenavém svitu světel tichá veselost, velká radost. Když přistoupil ředitel, střásla si zcuchané, husté vlasy na čelo.

»Mám ho!« řekla triumfálně.

Ředitel se musil usmát, ač byl velmi rozmrzelý. Díval se přívětivě na krásný obličej nemocné, na němž byl dětský pokoj.

»Spala dobře,« mumlal starý praktikus.

Přel. Ad. Gottwald. *J. H. Rosny.*

Literatura, umění, věda.

Jan Žižka. Historická hra o pěti dějstvích. Napsal Alois Jirásek. Poprvé v Národním divadle dne 4. července 1903.

Myslím, že diváci i ti nejprůměrnější, odcházejíce z divadla, měli dojem podobný dojmu člověka, jenž léta ve svém rodném kraji přebývaje a jím za svými záležitostmi procházeje jednou ve sváteční chvíli poprvé vystoupil na domácí horu a odtud se na všechny strany po známých místech rozhlédl. Nevím, chystal-li A. Jirásek svého Jana Žižku zpříma k slavnostem Husovým, ale nad jiné hodil se k nim svým dějem i osobami Od svého počátku až k tragické katastrofě u Lipan leží husitská doba před očima posluchačů. To co většině obecenstva soustřeďujícího svůj zájem na hlavní reky a udalosti husitské doby obyčejně uniká, prvky a živly, z nichž hnutí se skládalo, počet a podstatné rozdíly stran, duchovní a stavovské jich zájmy a pohnutky jejich zápasu o moc, uzřelo názorně na jevišti a pochopilo spád a dynamiku sil, jež daly udalostem tempo a určitý směr a je dohnaly nutně k Lipanům a kompaktátům Basilejským. Všech pět jednání dohromady jest jako by exposicí historického cyklu, exposicí předvádějící diváku všechny důležité složky děje, jehož dramatický rozběh teprve z předvedené exposice se vybaví. Není zde uměle skupených a zhuštěných udalostí, závěrečných vrcholných scén, vývoje a vnitřních konfliktů povah: nic, děj prostě a skoro suše v mohutných konturách předvedený epikem a bez mála jen historikem, provázejícím své vypravování živými obrazy, scenami, věrnými podle skutečnosti, názornými a barvitými. Tu vidět ryšavou šelmu asiatského násilníka a rozmařilce Zikmunda a jeho dvůr, všecko to cizáctvo nepřátelské české zemi, od papežského legáta a římských biskupů až po ty groteskní krvelačné nestvůry Kumánské. Slyšíme o jeho spojencích v Čechách a domácích zrádcích, pánech z Rožmberka, Vartemberka a jiných pod jednou, jež jakmile se udá příležitost vpadají pod obojím do zad a Zikmunda o všem zpravují. Proti ním pevně k sobě semknutým, dravě a stále za jedním cílem se ženoucím, vidíme nejednotný, pro podřadné a nezřídka malicherné rozdíly u víře znepřátelený, v nespočet drobných zájmů rozptýlený a hrozivost i neodvratnost nebezpečí nepozorující tábor pod obojích. Páni pod obojí stavovsky nejbližší pánům pod jednou, Pražany rozdělené v přívržence panstva a jim nedůvěřující Želivského stranu lidu. Tábory, na něž páni a panští Pražané jen s nelibostí a odporem vzpomínají. Jen Jan Žižka v čele svých bratří drží všeckytyto odstředivé živly v jednotě, radí, pomahá a tresce, kdykoli jednota je porušena. A když v posledním jednání v táboře u Libně dává povel, aby se táhlo k Přibyslavi, již vidíte, co v které tváři ze zúčastněných osob a stran se bude zračiti, až dojde odtamtud zvěst, že bratr Žižka zemřel.

Jiráskův Žižka, jehož děj, situace, osoby a jejich řeč stojí pevně jako historicky dané, pečlivě odpozorované a věrně podané, jenž v posledních 3 jednáních není už nic nežli 6 různých listů z kroniky položených vedle sebe, 6 krátkých pohledů na různá místa dějového proudu (skoro jako by ani nezáleželo na která), zpříma vybízí ke srovnání s Hilbertovým Falkenšteinem, jenž nemá z historie, z dané a podmíněné a zároveň podmiňující skutečnosti skoro nic než jméno a jehož děj, osoby a jich osudy json uměle skupeny, vzpírány a stavěny k jednotnému dojmu. Viděli jsme dvě tyto historické hry brzy po sobě, obě tak ve všem pravý svůj opak! Zodpovězme si, která z nich bude žít? Což nadarmo jsme šli naturalismem a realismem? Či lze nám vybaviti se z vlivu století exaktních poznatků a věd a neviděti, že filosofická ideologie je překonána a filosofií dneška a budoucnosti že bude filosofie positivní, jinak positivní než je positivism Comteův a Spencerův. Co je historická hra bez historie? V 3. nebo 4. jednání Žižky přijde na rathous s ostatními pány pod jednou i pan Městecký z Opočna vyjednávati s pány pod obojí. Sotva vejde a se rozhlédne, jaksi jásavč a nedočkavě se táže, je-li to ta síň, kde poslední chvíle před popravou prožil kněz Jan Želivský, nebezpečný odpůrce pánů pod jednou. Tři, čtyři věty, ale co vám povědí!

P. Vojanův Jan Žižka byl opravdu velebná postava husitského vůdce. Tu nebylo viděti a slyšeti herce. Žižka to byl, v něj herec zúplna přešel a dokonale se přetavil. Neštěstím stižený vůdce, v sebe ponořený, všechen odevzdaný své povinnosti a svému velikému cíli, vědomý veliké své zodpovědnosti; postava, hlas, gesta, vše bylo přirozené a dokonalé. P. Želenského ryšavý Zikmund, malomocný otrok své ctižádosti a svých vášní, věrolomný a lstivý, honosivě nadnášivý před bezbrannými moravskými pány, vlákanými do osidel, a bez dechu prchající před vojskem Žižkovým, a téhož herce zvláště výborná epizodní postava Jana Městeckéhv z Opočna; p. Innemanův Kumánský kapitán, člověk krve, jezdec a kat, Sedláčkův potouchlý a nebezpečný pražský měštan Vaněk, p. Vávrův Želivský, pro svou myšlenku zapálený demagog, drželi hru na výši, jíž umělecky pravdivá a vnitřně poctivá práce Jiráskova zasluhuje a k níž také sama herce povznáší. Bez odporu lze herci v takovéto hře stvořiti postavu organickou a živou, alespoň daleko snáze než ve hrách namahavě a lopotně se ohánějících povrchními hesly dne, bez vnitřní, vlastní pravdy a umělecké čistoty.

P.

Ralph Waldo Emerson. (* 25. května 1803 v Bostoně, † 27. dubna r. 1882). Stoletá výročnice narození Emersonova byla podnětem, aby spisy jeho probírány byly více nežli za let posledních. Calvin Thomas přispěl zajímavým pojednáním do poslední ročenky Goetheovy (Goethe-Jahrbuch, XXIV. sv. 1903): Emersons Verhältnis zu Goethe (str. 133—152). Úvodem rozpravy karakterisuje amerického idealistu. Emerson, dí, nenáleží vůbec k mužům, kteří se snadno podřizují nebo přísahají na slova mistrova. Dle své přirozené vlohy byl duchem silným, v před usilujícím, kterýž od počátku tíhnul po samostatném, původním pozorování světa. Štítil se říkajíc tlaku podání. Bylo jeho zásadou, dáti na sebe působiti ducha všech velikých mužů, zkoušeti jejich způsob nazírání, oceňovati jejich svéráznost, ale naprosto vše bez nejmenšího se vzdávání vlastní samostatnosti. Onen tón zbožného uctívání, jak jej za příklad vnímáme v některém projevu mladého Carlylea o Goetheovi, byl mu úplně cizí. A ne méně cizí byl mu tón pohrdavé převahy. Kde se nebylo čemu učiti, kde nebylo co úspěšného pozorovati, prostě mlčel anebo vytřípal svou zlost nad lidskou hloupostí výrazy všeobecnými. K tomu nezávislému postavení pronikl bojem na vlastní pěst již nežli se seznámil se spisy Goetheovými. V tom záleží částečně veliká cena dějin jeho života. Za třicátých let devatenáctého století, kdy americký duchový život mimo politický obor byl ještě chudý a nevolný, kdy odebírali knihy a myšlenky téměř jediné od starého světa a byli oproti evropskému, zejména anglickému úsudku nad míru ostýchavi a citlivi, vystoupil tento Novo-Angličan se svým evan-

geliem o hodnotě vlastní osobnosti, vlastního okolí. Emersonovi nebylo třeba přijímati od Goethea nauku vysvobozovací, Goethe se sám chlubil, že kdo díla jeho čte s rozuměním, tomu za to bývá údělem jistý cit vnitřní volnosti; byl již vysvobozencem v nejširším smyslu, když se dostal do styku s německým duchem.

O slohu a rázu spisův Emmersonových Calvin Thomas píše: Emerson se rád pohybuje v řídkém vzduchu nejvyšších abstrakcí. Libuje si v paradoxním, skokovém, nesrovnalém. Rád hovoří větami tajemnými se smyslem temným, esoterickým. Nic mu v myšlenkovém světě není milejší nad zdánlivě nemožné nebo dokonce bezsmyslné aperçu. Nemíním snad nikterak, že pobíhá jako bludička křížem křážem, jako někdo, kdo nezná logiky; má jen svou vlastní logiku, létá s rozvážnou rychlostí temeno od temene své reflexe a opovrhuje nížinami mezi nimi ležícími, kterými musí procházeti napřed obyčejný rozum, aby ho pochopil. Mimo to se velmi málo stará o tak řečenou důslednost v myšlení. Míní výslovně, veliké duši že není nic činiti s důsledností (v essayi „Self-Reliance"). Proslovuje svou myšlenku s řečnickou pádností nebo s básnickým upřílišováním a nevšímá si protějšku, potřebného omezování; nepřehlédá ho snad, ale odkládá jej, aby o něm snad pojednal druhý den v jiné souvislosti. Jeho velikou záležitostí jest postupné vzdělávání; a poněvadž chce vždy opakovati hledisko naposled získané, názor dneška, přihází se častěji, že si jeho projevy v jednotlivostech odporují. Kdo ho tedy bere za slovo, aby tu kterou větu zkoušel přesně nebo ji snad vyvrátil, tomu jest úkol povážlivý, neboť vznikají vždy pochybnosti, zdali jsme mu konečně správně rozuměli, a zdali za další četby neprokáže jiné místo snad jiného poučení. Jako z bible, tak se může z Emersona dokázati všechno a každé jednotlivé, máme-li pozor na slovní znění jednotlivých míst a ne dosti na ducha celku. *K.*

Hanuš Lerchis-Puškaitis. V Siuxtu, v doblenském újezdě, zemřel dne 17. března t. r. v 44. roce svého věku úbytěmi národní učitel Hanuš Lerchis-Puškaitis, lotyšský Grimm. Byl totiž znám jako neunavený sběratel lotyšských pohádek a pověstí. Sbírka jeho obsahuje VII svazků, z nichž 6 vydáno úplně tiskem, sedmého pak první část; druhá část jest v rukopise připravena k tisku.

Moderní galerie království Českého potvrzena byla 3. července. Český odbor ve schůzi 4. července zakoupil tato díla: Maxe Švabinského Kamelie (2300 K), Ant. Slavíčka Horskou ves (2600 K) a Klášter sv. Anežky (900 K), J. Tomce Před jarem (920 K), A. Hofbauera Praha (dřevoryt, 25 K), J. Preissiga Sedm havranů (80 K), od Raška Pohádku (650 K), Jana Novopackého Brunnenburg (300 K). V celku 7775 korun. O jiné se vyjednává, jelikož obnos pro tento rok přikázaný nebyl vyčerpán. — Německý odbor koupil obrazy a lepty Fritze a Eman. Hegenbartha, Brömse, Jägra, Jetmara a Thiele za celkový obnos 7280 korun. — Ve schůzi kuratoria 4. července byla zvolena komise, které bylo uloženo vypracovati jednací řád.

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Na *Balkáně* je vážné nebezpečí válečné srážky mezi Bulharskem a Tureckem. Oba státy obviňují se ze zbrojení a stahují vojsko k hranicím. Rovněž válečné napjetí na *Východě* je mezi Ruskem a Žaponskem. V Port-Arthuru kotví 56 ruských válečných lodí všech druhů a v okrese amurském je 110.000 mužů vojska. V zálivu pečilském kotví loďstvo americké, anglické a žaponské.

Napjetí mezi Anglií a Německem ostrými časopiseckými polemikami provázené má své pozadí hospodářské. Německo citelně konkuruje s Anglií na světových trzích i v Anglii samé svojí politikou tarifní. Tak prodávalo i v Transwalu laciněji kolejnice než Anglie. Celní poli-

tika Chamberlainova míří tudíž v přední řadě proti konkurenci Německa.

O vnitřních poměrech Srbska čteme v „Novém Vremeni" výklad smutný: „Napredňáci, liberálové, radikálové neustále zápasí spolu a nedopustí, aby některá strana delší dobu se zdržela při vesle. Kdyby aspoň 5 let byla jedna vláda, poměry by se ustálily a zákonnost by se obnovila. Ale tak dlouho žádný nevydrží čekat na ministerské křeslo. Jako v bývalé Polsce ministři byli v žoldu sousedních států, tak jsou i v Srbsku ministři vydržováni Rakousko-Uherskem. Dispoziční fond rakousko-uherského vyslance v Bělehradě dosahuje 370.000. Vyslanec tuto sumu rozděluje na 150 presentů a není ministerstva, aby nebylo v něm jediného důvěrníka sousedního státu."

Rak.-Uhersko. Ježto v Uhrách nejen branná předloha, v Rakousku již sněmem přijatá, byla odvolána, ale i nadchází možnost projednávání vyrovnacích předloh, ocitla se vláda dra Körbra v úzkých. Její situace stala se tím nepříjemnější, že mladočeši po marném s ní vyjednávání alespoň o slib české university v Brně, rozhodli se na říš. radě obstruovati. Jak prudké napjetí mezi vládou a českými poslanci nastalo, lze posouditi z řeči dra. Žáčka v brněnském polit. spolku národní strany 28. června. Vláda celá tudíž podala 27. června demisi a ministr krajan dr. Rezek mimo to svoji ještě zvlášť. Jakmile zpráva o zatajované demisi pronikla, sešli se ve Vídni posl. dr. Kramář, Pacák a Stránský a vydali prohlášení, že koalici s mp. Körbrem zamítají a že vítězství uherské obstrukce i české zastupitelstvo má k tomu, aby bylo neústupné. Krise skončena 7. t. m. tím, že celé ministerstvo mimo dra Rezka v úřadě setrvalo. Je-li to, jak tvrdí „Nár. Listy", následek jen mladočeské hrozby obstrukcí, jsme zvědavi na to, jaký nám užitek vzejde z demise dra Rezka.

Země české. *Husovy oslavy* dne 4. a 5. čce. jsou skončeny. Mnoho-li z nich dobrého vzejde? Smí se hráti s památkou muže svaté paměti jen pro zevní kratochvilnou podívanou a pro ukojení ctižádosti sjezdových aranžerů? A mnoho-li bylo v těch oslavách jen upřímné úcty k Husovi? Mnoho-li je jí vůbec v zevních oslavách velikých mužů a mnoho-li je v nich osobní ctižádosti a strannické agitace samých oslavovatelů? Mnoho nevkusu a zpříma nepiety k Husovi bylo v pathetickém volání k českým ženám, aby u světlé památky Husovy přísahaly, že nebudou kupovat u Němců. Trapné bylo, když 4. t. m. večer zástupy přitáhly k Národnímu divadlu, daly si vyvolat p. Jana Podlipného, provolaly mu sláva a šly znepokojovat policii. A směšný byl kompromis, jejž p. Podlipný dne 5. t. m. na Staroměstském náměstí s nesmířitelnými zeloty prohlásil. Jest po oslavách a co z nich zbylo trvalejší ceny?

Sociální. Humanitní ústavy mají daleko do humanity. Nový toho doklad je *pražská všeobecná nemocnice*, jejíž vnitřní zřízení podává novinám nejvděčnější látku k sensačním odhalením. Není ovšem nemocnice ta výminkou mezi nemocnicemi vůbec. Stesky jsou na všecky a to co před půl rokem vytýkal na říš. sněmu německém posl. Ahlwardt nemocnicím berlínským, mohl by některý pohodlný poslanec zdejší prostě přeložit a odříkat u nás o nemocnici pražské a nikdo by nevěděl, že jest to odpozorováno na Berlínu. Ale něco má přece nemocnice u nás, co nemá žádná na celém světě. Jest to přidělování nemocných klinice české nebo německé. To se děje čistě po vojensku: v pondělí do české, v úterý do německé, at přijde kdo přijde. Ne na kterou si přeje nemocný nebo jeho příbuzní, ne je-li nemocný národnosti té či oné aneb alespoň rozumí-li česky nebo německy, aby se mohl s lékaři smluvit, to nerozhoduje, to jsou zřetele vedlejší. At chceš či nechceš: v pondělí do české, v úterý do německé atd. Zdá se to nerozumné, ale systém je v tom přece. Je to systém, podle něhož jsou zařízeny humanitní ústavy vůbec a na celém světě. Humanitní ústavy nejsou totiž prostředkem, aby se jimi posloužilo lidem toho potřebným,

ale jsou účelem, sobě účelem a lidský materiál je pouhým prostředkem, aby ústavy humanitní existovaly, kvetly a se rozvíjely. Poněvadž kliniky nemocniční potřebují nemocných, dávají se jim po denních porcích, dnes té, zítra oné, at nemocný chce či nechce, at ho to zabije nebo ne. Nemocní jsou totiž pro nemocnice, ale nemocnice není pro nemocné.

Ozvuky a paběrky.

Brněnský nadučitel Drexel a jeho paedagogický představený. V čísle 36. jsme zjistili, že nadučitel české obecné školy v Brně Jan Drexler jest členem německého školního spolku (Deutscher Schulvereinu). Zároveň jsme se dotkli zvláštních poměrů, proč se takové ostudné věci mohou díti v Brně, kde jest český okresní školní a dva čeští zemští školní dozorcové, již by přece mohli učiniti takovým neplechám konec. Zprávy naší, na niž brněnské listy dlouho nereagovaly (teprve až připomenul jim věc olomoucký „Pozor", všimly si ostudy té „Mor. Orlice" a „Hlas" („Lid. noviny", jakoby se nic zvláštního nebylo stalo, úplně mlčí) dotkl se paedag. týdenník „Komenský" vybízeje dotčené shora představené Drexlerovy, aby mu domluvou napravili jeho paedagogický rozum. A jeden z nich to také velmi originálně a zrovna „brutálně" učinil: ředitel českého paedagogia a okresní školní dozorce Ant. Burián jmenoval Drexlera — místopředsedou okresní porady učitelské. Tedy ho buď k sobě povýšil anebo sám se k němu — ponížil. — V záležitosti došel nás ještě jeden přípis tohoto obsahu: V čís. 12. brněnského „Učitele" čteme ve „Zprávách školských" toto: „Stalo se, že při okresní konferenci učitelstva českých škol brněnských jmenován byl místopředsedou jejím pověstný a právě nedávno v časopisech svými skutky protičeskými karakterisovaný nadučitel Drexler, a učitelstvo — mlčelo." I ptáme se redaktora „Učitele", jako také člena konference a žádáme rozhodně za odpověď: „Proč p. redaktor, jako osoba neodvislá vůči okr. inspektorovi i obci brněnské, ku které se Drexler s každou stížností utíká a denuncuje české učitele, kteří netvrdí, že „může každý učitel za šťastného se pokládati, působí-li pod Drexlerem", proč nepovstal p. redaktor a neřekl p. inspektorovi něco, aby nemohlo se o něm říci, že také mlčel? Proč nepovstali všichni členové sborů učitelských ústavů, aspoň ústavů učitelů a neprotestovali proti tomu, že musili díváti se na škodolibé usmívání Drexlerovo po celé 4 hodiny? Ti mohli mluviti a mlčeli. Je ochoten pan redaktor, sobě a ostatním členům sboru učitelského ústavu zvláštní důtku uděliti za to, že mlčeli a mlčet — nemusili? Proč obrací p. redaktor ostří své zprávy proti těm, kdož si věc musili dáti líbiti — a nepotírá zlo v jeho jádru? Prosíme rozhodně o odpověď! — *ch.* —

Porušování jazyka obchodnictvem. Ve spolku „Allgemeiner deutscher Sprachverein" ustanovena (ve schůzi konané dne 2. června t. r. ve Vratislavi) cenná úloha, totiž zodpovídati otázku: Jak potírati porušování jazyka v německém obchodnictvu. V odpovědi mají se nešvary a neplechy v mluvě obchodníků dolíčiti příklady, má býti prokázáno, které vlivy působí škodlivě na mluvu obchodnickou, a kterak lze škodliny ty vymýceti. Spisek má býti psán podnítivě, nemá býti objemný — leták! — má býti proniknut duchem vlasteneckým, má zbystřovat a zjemňovat jazykové svědomí německého kupce a vyprostovat ho z pout německého podání. Ceny ustanoveny jsou tři, o 600, 400 a 200 markách. U nás ovšem by bylo potřeba vypisovati takové otázky o ceny také, ale ne specielně vzhledem k žargonu (někdy hatmatilky těch oněch stavů jiného názvu nezasluhují) obchodnictva. Porušuje se nyní náš jazyk přibývajícím tiskem čím dále tím více; jenže my porušeninám již zvykáme tou měrou, že jich za takové přestáváme pociťovati, ba zrovna si je počínáme oblibovati. (Na procházkách, kde

se hemží studenty a studentkami českých středních škol a lyceí, ozývá se napořád „jo“, bez něhož by se nyní „nobl“ vzdělanec ani neobešel; a gymnasisté „školovaní“ prý klasicismem, tvrdívají své pouliční rozhovory neustálým „sakral“, jež se jim už mane line z úst za každou výpovědí). My však nemáme žádného „všeobecného jazykového spolku“, a ojedinělým brusičům, lovcům, puristům atd., již chtějí staviti toky kazimluvů (což u nich značí nyní zrovna jako chtíti vylévati vodu moře skořápkou), čelíme jediné úsměšným pohrdáním. Ale bude nám počínání takové ještě na škodu. Obracujeme pozornost jen na některé publikace učitelské (časopisy vydávané ústřední správou organisace učitelské — kde snadno přečtením několika čísel příslušných časopisů každý čtenář jazykově vzdělaný si zjistí). V těch druhdy nacházíme články, jež se zdají býti schválně k tomu psány, aby slovaře cizích slov byly co nejvíce vykořistovány; aby se ukázalo, že pisatel dobře zná německy (alespoň chceš-li jeho „opusu“ rozuměti, musíš si je slovo od slova přetlumočiti na „samospasitelnou“); ba aby bylo veřejně a hodně okatě dosvědčováno. že mluvnice česká musí býti učitelstvem obecných škol osekána ze všech jemnějších věcí, na nichž právě se zakládá tvarová bohatost jazyka a to, co se zove její obzvláštností, českostí, a omezována na pahýly několika jen paradigmat skloňovacích a časovacích! A pak se u nás neustále chce vytrubovati o vychovávání — národním. *K.*

Starý ústav hluchoněmých na Karlově náměstí, známý jinak svým starým významným jménem „Faustův dům“ stal se před několika dny (28. června) předmětem pozornosti dopisovatele „Národních Listů“ — ovšem tak, že by pozornost ta mohla znamenati pro vynikající tuto památku zmar. Pythický kontext stesku na finanční strázeň opatrovnic operuje zároveň i čertovým kopýtkem: základu prostým tvrzením, jako by domu mělo užito býti — po zakoupení jeho erárem — k ošetřování nemocných, jemuž by prý toliko moderní novostavba posloužila. Skrytý — proto skrytý, poněvadž inteligentní člověk nesmí si dnes už troufati navrhnouti přímo zboření znamenitého objektu architektury — pokyn tedy, aby se překrásný barokní dům, opředený nejromantičtějšími pražskými pověstmi, zaměnil moderní novostavbou, čili vyjádřeno prostým pražským výrazem kasárnickou budovou tak k smrti strašného rázu, jako nová křídla nemocnice nad Skalkou a Benáteckou ulicí. Patrně se v přílišném interesu o novou stavbu erární zapomnělo, že správní místnosti kancelářské c. k. všeobecné nemocnice již dávno nevyhovují své úžasně rostoucí agendě. umístěny jsouce v místnostech, jež na ně ve vlastní budově nemocniční vybývají. Pro tyto je Faustův dům, budova tak dobrého stavebního stavu, nad míru příhodný a již proto neobyčejně přiměřený, že při veškeré nutné souvislosti s celým spravovaným ústavem byla by místnost administrační samostatným celkem, v němž mohly by býti zařízeny i místnosti pro opatrovnice. Naopak: krásná půvabná a malebná památka zbořena býti nesmí. Kde našel by se v Praze hned zas tak krásný koutek slohového souladu jako dům Faustův s přilehlou zahradou, s pozadím Dientzenhofferova chef d'euvru, barokní klenotnice, jakou jest kostel na Skalce? Nejen, že nesmí býti dovoleno — a tuším, že kompetentní korporace učinily v tom příslušné kroky — zbořiti starý ústav hluchoněmých, ani novostavby nesmí svou fadesou činiti násilí kouzelnému zátiší. Nepřestupnými požadavky ba příkazy tu jsou: zachování Faustova domu, celé zahradní plochy mezi ním a kostelem na Skalce, tam kde je dnes přístup nádherným portálem z Karlova náměstí, v souvislosti s tím naprosté zachování, po případě oprava prolamované balustrády zahradní nad Slovanským vrškem a proti Emausům a konečně co nejrychlejší znovu zřízení rokokové atiky na Faustově domě, která v zimě byla snešena, jak se tvrdilo, za účelem opravy. — *ml* —

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna narodně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU • VĚDU • LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 18. ČERVENCE 1903. ČÍSLO 42.

Krise.

Krise Körbrova? Je překonána? Nikoliv. Lidé, kulisy se mění, ale krise trvá. Krise státní, t. j. stagnace všeho státního života, nemožnost dalšího vývoje zákonodárství i kloudné správy. A je dokonce znáti stálý a velmi citelný postup této krise, poměry se stále horší.

Kde vězí kořen zla? Zřejmě v ústavě, v organisaci říše, která není výrazem toho, čím říše tato ve skutečnosti jest, nýbrž výrazem určitých názorů a tendencí, o nichž dnes jednáno nebudiž, jež však se s vlastní povahou této říše nesnášejí. Ústava, založená ve volebních privilegiích všeho druhu, která znemožňují, aby se skutečné mocenské poměry uvnitř říše uplatnily v zastupitelských sborech, ústava, která pro závažné různé zájmy národů v této říši žijících a vměšování neb dokonce souhlas národů druhých netrpící, vybudovala společné parlamenty a naopak pro společné záležitosti, rozdělené na t. zv. společné záležitosti v užším smyslu a záležitosti, jež dle stejných zásad upravovati jest, zřídila dvě různé skupiny parlamentů, taková ústava není a nemůže býti podkladem zdárného státního života. Je tu, trvá a z nutnosti úpravy oněch věcí, jež pořádá, býti a trvati musí, ale je nejvýš na čase pomýšleti na úpravu další, vhodnější, mocenským poměrům a potřebám státu lépe pokud možno plně vyhovující.

Tedy změna ústavy? Ve kterých směrech? Zřejmě ve směrech právě zmíněných: 1) pro různé zájmy různých národů vybudovati instituce různé, na rozdíl od nynějších společných, tu pak zřejmě bude a musí se jednati o národnostní samosprávu, o soubor předmětů zákonodárství i správy které, jakož i o rozsah, pokud jí má úplně a výhradně přikázáno býti rozhodování o nich, jakož i o finanční stránku resp. osamostatnění těchto národních praerogativ, 2) pro zájmy všem národům říše společné a záležitosti z pojetí říše jako celku plynoucí zříditi parlament společný, se zodpovědnou společnou vládou, se samostatnými celoříšskými financemi atd., na př. dle vzoru

sousední německé říše, jejíž ústava tolik přispěla k jejímu konsolidování.

Taková změna ústavy je možnou. Stačí poukázati na nedávnou řeč posl. dra. Schücka, který dovozoval nutnost změny ústavy a na okolnost, že lepší a slušnější politikové němečtí žádali národnostní samosprávu jako kompensaci za ústupky nám Čechům, aby prokázáno bylo, že sami naši Němci, kteří dosud nejurputněji se změnám takovým bránili, nutnost tuto cítí a třebas ještě ne na celé čáře, aspoň přece již uznávají. Neodávajíce se nadějím o činorodé síle tohoto cítění a poznání a o směru eventuelní opravářské činnosti Němců pro dobu nejbližší, vzpomeňme dále toho, že vlastně není dnes v této říši národa, který by neměl obav o svou existenci: i ti naši Němci obávají se počeštění, sami Maďaři necítí se ve své existenci dosti bezpečni a snaží se maďarisací současně rozmnožiti své řady za účelem svého zabezpečení, o ostatních národech nemluvě. Národnostní samospráva, pečlivě vypracovaná (současně otázka: reforma veřejné správy ve směru selfgovernementu), mohla by tu býti lékem a bylo by věcí právě české politiky a vědy ústavně právní, politiky a vědy ovšem většího slohu, než dosud, vypracovati projekt takovéto samosprávy a chopiti se účinné propagandy jeho prozatím aspoň u nás, avšak i za Litavou. Rozumí se, že na historické útvary — eventuelně a zejména také Uher — bylo by nutno vziti náležitý zřetel.

Hůře ovšem bylo by se změnou říšské ústavy ve směru jednotného parlamentu, oběma nynějším polovinám říše společného. Hlavní závadou je tu dosavadní jednostranný směr odstředivé politiky uherské, ač jinak přirozený. Jednostranný, poněvač vidí jenom v rozluce resp. odluce od ostatních národů žijících v tomto soustátí očistu a zabezpečení uherské národnosti, přirozený však proto, že nemůže býti názornějšího poučení o škodlivosti vměšování se cizího národa resp. národů do vlastních záležitostí toho kterého národa, nežli to, které Uhři pocítili na vlastním těle a ono, které vidí denně na neprivilegovaných národech v této říši. Ale tento směr uherské politiky nemůže potrvati věčně, právě pro svou jednostrannost: jako žádný národ, tak také Uhři nejsou tu sami a třebas jejich dosavadní úspěchy národní mohou sváděti k domýšlivosti a přílišnému spoléhání na sebe, není možno, aby časem nedostavilo se jasné poznání společných zájmů s národy, které tento stát spoluutvořili a tvoří a stejně jako Uhři potřebují. Není možno, aby nedostavilo se poznání, že Uhry bez folie Rakouska a Rakousko bez folie Uher nic nejsou a aby se z tohoto poznání nevyvodily vzájemně střízlivé důsledky. Není možno, aby dlouho ještě zůstávalo tajno, že strůjci státoprávního vyrovnání z r. 1867 dali Uhrům tolik přímo ku zneužívání svádějící moci v tomto státě, aby vz[illegible]zena a živena byla závist a nenávist vůči Uhrům a mezi Uh[illegible]neprivilegovanými rakouskými národy nepochybně jen pro[illegible]oy se přirozená většina národů této říše nemohla

uplatniti a uspořádati její poměry tak, aby se všichni národové cítili bezpečni a šťastni. Může ještě dlouho trvati sebeklam Uhrů, že nejlépe zabezpečí svou existenci, když doma zneužíváním oné moci podnítí šílenou zášť Slováků, Rumůnů, Srbů a Chorvatů, také Němců a svým chováním vůči národům v této polovině říše způsobí, že zde nebudou míti upřímného přítele? Nehraď se plotem, ale přáteli, právem radí přísloví. Otázka pro nás tu pak zní: jak proces sblížení Uhrů s neprivilegovanými národy cislajtánskými a příslušnou změnou ústavy provésti resp. uspíšiti. Tento problém ovšem politikové bubnu a trumpety sotva rozřeší, ale jsou snad ještě u nás lidé, kteří chtějí politicky myslit?

Zbývá však všimnouti si ještě vyvoleného národa této poloviny říše. Dle jedné z vyrovnacích řečí dra Lechra stojí prý naši Němci na Bismarkově programu resp. chtí plniti úkol tímto programem jim vykázaný: vázati neněmecké národy této říše v mohutnou hráz na ochranu říše sousední (stará myšlénka Ostmarky). Není však cesta, kterou k tomu zvolili a kterou se berou za tímto cílem, načisto pochybenou? Všecky národy této říše — německý nevyjímaje — jsou na tom stupni vývoje, že, kdyby místo dosavadního zdržování jeho nastoupil volný vývoj další, měly by na nedohlednou dobu samy sebou tolik práce a důsledkem toho staly by se tak horlivým činitelem míru — ostatně tak různotvárnému, z tolika různých národů utvořenému tělesu slušela by přímo živelně mezinárodní neutralita, stejně, ba více nežli Švýcarsku a Belgii — že sotva lze si mysliti ochrannou hráz pevnější! Podnítit, ne zdržovat vývoj národností rakouských, to je jedině možný program protipanslavistický: vypjetí, rozmach národnostního ducha jednotlivých národností znamená konec všeslovanských fantasií! Nestálo by za to politicky tuto myšlénku zpeněžit? Změny ústavy ve smyslu svrchu vytčeném nečinily by jistě tolik obtíží, kdyby se to podařilo. Obstrukční reserva našich Němců není přece než dokladem jejich slabosti, nedostatku politických myšlének a velkých koncepcí: což jiného znamená spoléhání na pouhý hřmot a řev? O těchto věcech potřebovali bychom bohatou literaturu — je naděje, že ji brzy budeme mít? Věc je velmi naléhavá: bez rozřešení všech těchto a takových tuto jen nadhozených otázek není politicky co dělat, ani v parlamentě, ani v novinách, ani kde jinde, ač práce takové nutně a co nejdříve je třeba. Organická vada této říše — chyby ústavní — musí býti v zájmu našem i v zájmu mnohých jiných odstraněna dříve, než pacient na ni zhyne. Bez naznačených změn ústavních není to možno.

Také by bylo třeba se rozhodnouti pro postup politické práce ku zmíněnému cíli. Tu ovšem je jedno jasno: beze změny volebních řádů, beze spravedlivého řádu volebního, zbudovaného na podkladě všeobecného rovného práva hlasovacího se zastoupením menšin a zabezpečení tajnosti (čistoty) voleb nelze přivésti k platnosti početní sílu různých národů u nás. Taková

změna volebních řádů není jen v zájmu našem, nýbrž i obrovské většiny všeho obyvatelstva v této polovině říše a měla by každá politika k ní se nesoucí ráz a podklad universálnosti, podporu jí dotčeného celku a tedy naději na úspěch. Leč běží o to, nebyl-li by úspěch bezpečnější a větší, kdyby hned současně bylo usilováno o zde zatím naznačené, ale tehdy již přesně formulované změny ústavy. Konečným politickým cílem však nemůže býti než léčba krise, změny ústavy. *K. F.*

Výstavy mladých.

I. — V nových místnostech akademie umění lépe se to vystavuje a ještě lépe přehlíží, třebas že ve školní výstavě nahromaděno velké množství materiálu, skiz, studií a hotových prací. V každém oddělení ten či onen žák překvapí bystřejším a neodvislejším vykročením, snažším a lehčím střesením učitelova vlivu a vymýtěním kopírování vzoru mistrova. Dobře tak pozorovati můžete na škole prof. H. Schwaigra. I v pracích výborných žáků, jakými jistě jsou Hlavica, Naske nebo Majer tu, zřetelněji a nápadněji, tam stlumeněji vystupuje relief Schwaigrův, způsob jeho podání, jeho technika a kresba. Ale dojdete-li do oddělení Josefa Loukoty, stanete překvapeni samostatností a neodvislým vývinem. Napsal jsem již nad vystavenými pracemi jeho v Rudolfině, že i tam, kde mistra připomíná, jeví se umělecká individualita jeho. Jsou tu ovšem, jak u vyvíjejícího se umělce ani jinak možno není, patrny stopy bedlivého všímání si mnohých velikých umělců kreslířů a karikaturistů německých i francouzských, než přece na vystavených přípravných studiích a skizzách, na nichž možno sledovati postup jeho prací karikačních od studia tváře modelu až do oněch zkreslenin posledních svalů a žilek v tváři jeho, dobře můžeme konstatovati svérázné vyvíjení se, vyhránějící ostrou individualitu uměleckou. A to činíme s radostí, rostet tu před našima očima satyrik, na jaké žeň česká hrozně byla dosud chuda Pod požehnanou rukou Schwaigrovou vyspěje tento drastický líčitel s fantasií vybíhající na nejkřivolačejší cesty smíchu, ba tvrdého chechtu, v umělce, jakého potřebujeme, portrétistu ďábelských pošklebků nad lidskou slabostí a chudostí. Ze školy prof. Pirnera J. Obrovský řeší dekorativní problémy, se vkusem pevného, rozvíjejícího se talentu bez bázně hraje na sytých až ostrých barevných škálách, motivy svoje opřádaje pohádkovou naivitou, prostou nápadné a nepříjemné rafinovanosti. Děcka v letní krajině, polité zářivými proudy slunečního zlata s bíle růžovými tílky, dítě v červeném šatě s květy v ruce, snivá figura ženská shlížející se v zrcadle studánky, vše až k těm detailům studijním signováno jest jistou dávkou snivosti a poetičnosti ne naučené. Nedovoluje mi skrovné místo, abych rozhovořil se o dalších dobrých i výborných žácích této školy, tak na př. zname-

nitě stylových ilustracích Kašparových, jako i školy prof. Hynaise. Škola prof. Ženíška nedostupuje těchto výše zdaru, ač mnohé, na př. Adámkovy některé práce dobře mohou působiti. Oddělení prof. Thieleho chlubí se jedině Ferd. Michlem, umělcem dnes hotovým, ovšem vlivu prof. Pirnera nezapírajícím. Co tuto od Michla vystaveno, na př. portrét muže, nálady večera, dále portrét letos již vystavený aj, vše nese hrdou a krásnou pečeť umění postaveného pevně na vlastní basi. Jest zvláštního rázu: chvěje se v něm skoro disharmonický akord příšerného smutna, pod jehož šedivými, neurčitými závoji jeden, převládající tón zní tesklivě a zakřiknutě, tón nepřátelské samoty. Některé karikatury Walterovy, ač dosud nepůsobí vždy originálně, jsou povedeny a bystře načrtnuty. Radostná jest škola prof. z Ottenfeldů. Ty mladé hlavy, které tu defilují kolem, Šetelík, Bubeníček, Král atd. zpívají si veselé, jásavé písničky o jaře, létě, o lukách, tonoucích v bohaté zeleni, modrých emailech obloh a koloristických zázracích západů. Jich palety směle a důvěřivě zrcadlí bujné kaskády tónů, ruce stenografují celé barevné protokoly o zápasech pestrých mračen, ve všem vidíte vervu uměleckou, čistou a plnou úsměvů. A »staří páni« Langer a Satra postavili se vedle se svými studiemi a obrazy moře, zpěněného i klidného, ležícího líně v malachitových mramorech nebo svítícího modrými reflexy a pablesky. Šetelík, nesa tu a tam stopy romantičné baladovosti Engelmüllerovy zvolna a jistě stoupá do své dráhy, pečlivě studuje detail, tu pampelišky, tam šeříkový keř nebo hrst lučiny. V rozměrném obraze horského motivu, jednom z největších v celé výstavě, dosud nedokončeném, dokumentuje smělé rozpjetí, silný a bravurní švih štětce, hlavně v partii valících se mračen, daleko mohutnější, než podobný motiv ve vánoční výstavě r. 1902. Umělecké Besedy vystavený. Král ve večerních, zamlžených, neurčitých motivech přinesl pěkné věci. Bubeníčkovi daří se plné, žárné osvětlení, v němž stíny fialově rudnou a zeleň hoří oslnivě. — Než třeba již ukončiti. Ze školy prof. Myslbeka Krejčík Jaroslav presentuje se zdárně a samostatně. Třeba zmíniti se o výtečné plakatě Vrchlického, pěkných pracích Štursových a Meyerlových. Rostou tu nové řady před našima očima, vyvíjejí se a my těšíme se na další jich pokroky.

II. — Výstavka družiny arch. Otokara Novotného otevřena byla ve dnech 11. a 12. července v atelieru Novotného s ukázkami nových prací žáků um.-prům. školy: Bož. Jiráskovy, O. Novotného, O. Peterse, R. Schlossera a J. Weniga. Intimní, domácí výstavka v útulném atelieru, na níž najmě práce Boženy Jiráskovy a O. Novotného vrchu nabyly cenou uměleckou. Divíte se, jak směle dovedou se dívčí oči do kraje podívati a jak ruka pevně, široce zachytává na plátno hluboké prospekty charakteristických barev a pěkného osvětlení. Koberce polí a luk osvětlené sluncem s jemným pozorovacím vkusem srovnává podle sebe, detaily popředí sice trochu za-

nedbávajíc, za to tím odvážněji mílové difference řešíc. Wenigovy dekorativní drobnůstky jsou s chikem sdělány. Nadaný žák prof. Kotěry, Ot. Novotný, přinesl z cesty na jih široce traktované akvarely, z nichž klášterní ambit z Dubrovníka ve dvou převládajících tónech, šedém architektury a modrém oblohy, velice delikátně působí. I architektonické studie pražské, na př. výhled z terasy umělcova atelieru, malovaný v zběžných črtách pastelem, zřetelně osvědčují umění Novotného. Ostatní družina pěkně připojila se k jmenovaným a tak celá ta výstavka žáků Schikanedrových a Kotěrových zanechala milý dojem. —

K. D. Mráz.

Drobty z literární tabule.

II. »Nová hromádka na národa roli dědičné.«

„Měl tě genij sedm synů,
sedm synů měl:
nejedli, nepili.
jenom ‚verše' dělali"

a pak je vydali promíseny s prósou pod vignetou »Publikace mladých«, vystavivše si vysvědčení, že jsou legitimní dítky P. T. Genie: »Označujeme, že příspěvky jsou nám vítány — jen jedno žádáme pro ně: *nepopíratelné signum talentu*«.

Pp.: Jaroslav Havlíček, Jaroslav Blanický, Jaroslav Novák, J. F. Javornický (sedm synů a samí Jaroslavové!), Zdeněk Záhoř a Václ. Hromádka nadělali tu nejnovější hromádku..

„Pomalu, unaveně, klopýtavě
jdu k těmto jeslím seno jejich
žvýkat,
jedinou touhu v utýrané hlavě
trampotám novým nemusel si
zvykat.

(str. 2.) P. Lorenz sic to mínil o dobytku, ale táž nálada je i u českého recensenta mladé literatury..

»Jen výš, jen výš..« pobízí p. Blanický (12.). Tož výš za básníkem do nadhvězdných sfér nebeských neb do šklebivých dálek pekla. »O ironie všeho života! Jak ten, jenž o idólu libě sní, a ráno probouzí ho — robota« (p. Blanický tamže). Zas to bylo jinak míněno — v srdci p. Blanického, ale mým myšlenkám zcela přiléhá, zvláště hned při následující »causerii« p. Záhoře, Nitimur in vetitum..« Prosím — tyto věty — aby se vidělo, jaká duševní robota je rýpati takovými hromádkami:

»Kdyby ctihodná pramáti Eva na místo zbytečného lelkování po ráji, následujíc příkladu nynějšího pokolení mladých dam raději se obírala vážnějšími věcmi, jak jest na př. studium starých klasiků..«

».. ještě po smrti budete terčem vtipů celému potomstvu, každý mizerný mazal bude na nás kydati hnůj svého opelichaného brku..« posadil mu důkladného bulíka na nos« »vodit lidi za nos« etc. »K otcům odešel strýc Eustach; ale dosud jmenuje se kanál spojující dutinu ušní s dutinou ústní jenom na počest trubicí Eustachovou —«?

V. Hromádka: »Ve starém klášteře« — převod ze Zeyera; J. K. Jelenický »Dusím se ve tmách« — imitace některého čísla Müldnerových »Návratů«..

„Je život šalbný, klamný jako sen..,
a já chci hluchým být i němým v něm,
však proto přec si zalhu každý den!.."

(Javornický »Meditace«) — rád věřím; třebas o »nepopíratelném signu talentu« atd... Odkládám: »Neb vím, že marno, marno již jest čekání«. (Javornický: A čekal jsem..) toho, co velkohubě bylo slibováno.

Jen glossu ještě: páni vymýšlejí si křiklavé pseudonymy a v touze po originalitě dělají to takhle: rodné jméno převrátí se na ruby.. čti od pravé strany k levé: »Ať žije Kavon-Novák, Šarpen-Nepraš, Egor-Rožek! Chlapečkové si hrají..

»Ani se nikdo nenadá
z hromádky bude hromada..« neboť Musa těchto pánů je měsíčně plodná: Havlíčkovi splodila už: »Husovu Hymnu«, »Tvrdé Sloky« (Praha, K. Pitter, 16 str. 12 h) »Jako Tebe, Kriste«. (Scéna z ovzduší sociálního zápasu. M. Knapp. 72 str. 60 h.) »Smutné chvíle« (nákl. vlastním. — Truhlářská ulice 24. — 46 str. 1 K) a jest obtěžkaná »Pohádkou o jaru«, p. Záhořovi právě povila »Člověka, jenž nevydal své básně..«, p. Hromádkovi »Poledni (= poslední?) výstřel. P. Blanický chystá povídky »Chaos« a epickou báseň »Láska a její stín«, vydal »Ozvěnu duše«, sbírku náladových básní (v komisi u Kobra. 60 hal.).. Vezměme tuto poslední jako pars pro toto..

Radím upřímně p. Blanickému (a jím i ostatním), aby nejdříve naučili se česky a pak — nechali veršování — lze-li vůbec tak nazvat jeho žvanění spjaté à la: drahýpadlý, knize-kníže, knize-tíže, knize-více, ohni-loni, přemítalneuhlídal, tak-umírat, roní-není — což mají prý být rýmy (vybráno jen z prvních 8 stran!) Je to znešvařování literatury, které musí býti pronásledováno ostře a bez pardonu (pro nedozrálý věk a jakési prý naděje do budoucnosti odbývají se obyčejně takové knížky krčením ramen neb úplnou silencí), je to znehodnocování sebe sama vydáváním se ve všeobecný posměch (ani prst naší — tak benevolentní — kritiky se nehnul pro p. Blanického). Kdyby p. B. měl jen kousíček autokritiky,

jen tolik, co by se vešlo za nehet jeho malíku, a nebyl by vydával svoji knížku. Byl by hodil do pece »verše«:

„Nuž, co víš zase?“ ptám se ho,
„Zdráva-li jest má milá . .
vzkazuje mi snad nového,
posílá květ, jejž vila?“
(květ — jejž vila??)

Za několik let tak učiní jistě. Ale odvolat nebude lze . . příští Herakles, jenž bude vyklízeti Augiášův chléb naší literatury, nezapomene ani na něho ani na ostatní . .

III. P. Quido Maria Vyskočil.

Jedna věc ihned vás píchne, prohlížíte-li stránky listů našich »nejmladších«: mravencovitě rozběhlá nesmírná spousta nových jmen, komáří hejna nových literátů. — Zahemží se jednou — a ještě jednou — a mizí, obyčejně na vždy . . Až teprve nová knížka ukáže, že jediný pán měl tolik a tolik pestrých škrabošek, tolik a tolik chifer atd.

Co se pod takovou zástěrou může páchati, uvidíme . .

V Brně (Tivoli) vycházela redakcí prof. Břečky »Morava« (o této později!), jež mívala rubriku »Z Říše Mladých«, košík to na všelijaké smetí, které »Morava« tisknout musela, ježto dodávali jej studenti — její sběratelé. Do kteréhosi čísla zabloudil i náš milý p. Vyskočil »improvisací« »Ve stopách princezen«, vedle něho pak i pp.: A. H., Z. S., M. H. prosami . . A vyšly p. Vyskočilovy »Pampelišky« (Příhoda v Rakovníce), v nichž se dozvídáme, že A. H., Z. Š., M. H. a p. Vyskočil jedno jsou, že prosa jejich je vlastně verši a ty pausy v ní jejich konce. A mimo to . .?

Verše p. A. M. Vyskočila jsou — abych tak řekl — gumové . . Dají se natáhnouti, dají se smáčknouti, udrží tvar jakýkoliv . . Na př.:

Ve stopách princezen

To všechno přešlo!
Ty tragické chvíle horečných extasí
v podivné touze pitvání všeho:
sebe i krve, ženy . . myšlenky . .

a konečná víra v šedivý extrakt
posledních pohnutí.

Pampelišky

— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Sny závratných hloubek
hynoucí v extatických bolestech
ztýrané duše.
Soumraky tiché, jak záhady snů,
západy zbrocené krví počatých
hvězd.
Modlitby nevyslyšených nářků,
před nimiž bohové prchali v šílenství.
Noci hvězdnaté s vůněmi jasmínů,
nekonečné letící v gigantických
snech
imaginámi věčnosti.

— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Pak přišla láska.
Klidně a tiše jako stádo ovec —

Zapadla do zraku, hluboko do duše,
ve vůni tuberos a v slavnostech
Srdcí.

S ní přišly princezny ve dlouhých
řadách,
s korunou pohádek a s věnem dnů,
kráčely zamlkly kronikou mladých
mých snů
v historii cynicky smutných kapitol.

Všechno to přešlo.

Dnes pouze ohlasy vzdálených
klekání,
vyznělé písně zmítají v tichu,
kde žárem vzpomínek
kdos ubledlý kráčí:
— — — — — — — — — — —
ve stopách princezen!

— — — — — — — — — — —
klidně a tiše jak stáda ovec —
jak melodická notturna fleten
zmírajících v tajemných adagiích..
— — — — — — — — — — —
v triumfech příštích slavností srdcí.

— — — — — — — — — — —

.. s věnem snů
kráčely zamlkly kronikou dnů

v historie cynicky smutných
kapitol
— — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — —
.. zmírají v tichu,
— — — — — — — — — — —
— — — — — = — — — — —
zahradou záhonů planých
— — — — — — — — — — —

Večery pohádek

A. H.

Morava

Do horských nocí! —
.. kde v tichu romancí pavouci
stkávají přízi
— k liliím nohou Tvých rozžehnu
oběti —

Jak naivně mluvím! Vidí? Stále jen totéž: — (o svojí lásce, o písních, o hvězdách) — Nemohu za to! Jest duše slabá — a nelze jí vyslovit, co sama cítí. —

Však Ty to chápeš! To malé světélko — v šedivých nuancích temného zraku — praví mi jasně, že ty mé písně — o slunci, o hvězdách vrhly Ti do duše — hrst stříbrných pohádek lásky..

»Pampelišky«

Do horkých nocí!
— kde v tichou romanci..

.. rozžehnu oltáře

Morava.

M. H.

Polibek pod krucifixem

Tak ještě jedenkrát to vybuchlo z Tebe, — v prudkém a vášnivém ohni. — Nové zas Návraty k pohádkám Jara! — (Venku jest jeseň střízlivá, morální.) — Tvá ňadra líbala chorou mou hruď — a srdce Tvé zlaté tlouklo tak blízko mému! — Tvé tělo hedvábné vonělo růžemi, — oči tvé zářily tklivou a poctivou vírou, — a ale na rtech

„Pampelišky".

Polibek pod krucifixem

Tak ještě jednou to zažehlo Tebou,
— prudkým a vášnivým ohněm..
však na rtech visela otázka:
Slunce!?
— — — — — — — — — — —
své krvavé věnce házel nám do
vlasů, co slední reflex vyhaslých
požárů..
„Zůstaňme dobří a žijme památce
každý svou cestou co soumrak

chvěla se otázka: Slunce! — To vrátilo nás prose. — Zrak Kristův zalit purpurem kahance — své krvavé věnce házel nám do vlasů. — „Zůstaňme dobří," řekla jsi tiše — a to bylo vše. — Pak jsme se rozešli — se svojí bolestí — se svými smutky, — každý svou cestou — v záhadné směry osudu..

červánků před rozchodem duší v záhadné směry osudů!..

Jak vidíte: za každým veršem poesií p. Vyskočilových může se vsunout ještě jeden verš, za každé slovo ještě jedno slovo, může se celek dle chuti natáhnout či smáčknout, zakulatit neb přizpůsobit hranám, ubrat, přidat, zaměnit ve větě akcentované slovo jiným, aniž to tříští obraz zrcadlící se v hladině duše čtenářovy. Může se především natrhati nejrůznějších květin v jedinou kytku (ku př. po ovcích-flétnová adagia). V tom kupení nejrůznorodějších obrazů podle sebe je p. Vyskočil (et cons) specialistou: chcete míti v lyrické básničce — dejme tomu — slona? Prosím, básník dovede jej tam vmáčknout beze všeho potu. Eskymáka? Item. A třeba zrovna slonovi na záda. Verše jsou tu jen deskami, mezi něž napěchuje se všemožné, ať se to hodí nebo ne: oheň s vodou, den s nocí, brunát s bělobou. A ten rozdíl — což je nejhorší — vůbec ani nezaráží na první pohled. Jsou to slova, slova a jen slova pěkně barvitě nastavená na sobě jako v stavebnici, bez jakékoliv páteře myšlenkové. Ze verše ty pak jsou pravé »pampelišky« odkvetlé a naduřelé pyšně do šířky, jež nejmenší úhoz větříku rozmete do všech koutů světa, rozumí se samo sebou. A autor je hotov se svou slávou.. *V. O.*

Reformní gymnasium.

»Revue de l'instruction publique en Belgique« (toure XLIV., 5e livraison) podává zprávu o mezinárodním kongresu pro Středoškolské vyučování, konaném dne 14., 15. a 16. září v Bruselu. Kongres přiveden k místu združením »Fédération de l'Enseignement moyen officiel de Belgique.« Některé pro nás zajímavější věci ze zprávy řečené podáváme na místě tomto. V plných schůzích jednáno napřed o dosazení a o činnosti školní rady pro veřejné vyučování. J. Gautier načrtl obraz francouzského »Conseilu-supérieur d'instruction publique«. Členové tohoto sboru zastupují většinou rozdílná odvětví vyučovacích ústavů. Mají vlastně toliko hlas poradný, ale z pravidla ministr se jím řídí. Se souhlasem se potkal návrh Hoffmannův, aby měli v belgické školní radě také místo učitele škol středních. Druhou otázkou plné schůze bylo jmenování, postup a úřední bezpečnost jednotlivého učitele. Hlavně šlo o způsob jmenování. Všeobecně se zamlouval způsob zavedený ve Francouzsku, že se totiž jmenování vykonává na

základě návrhů členu sboru Conseil supérieur«. Poslední otázkou všeobecného rozhovoru bylo thema: Které cíle má vystihovati vyučování ve škole střední? Rozhovorem však poznávány toliko poměry, které se v té příčině shledávají v zemích na kongresu zastoupených.

Mimo plné schůze byly ještě schůze oddílu paedagogického, vědeckého a literárního. Nejvíce vynikala z těchto schůze odboru literárního pojednáváním o otázce, kterak zlepšiti vyučování starým jazykům a ve kterých třídách má počínati vyučování latině a řečtině. Rus Mussin-Puškin doporučoval způsob reformního gymnasia frankfurtského, v němž počíná latina teprve v dolní tercii a řečtina ve vyšší sekundě. Způsob ten došel mnoho souhlasu. Norský zástupce podával zprávu, že se v jeho vlasti vyučuje latině teprve ve vyšších třídách a řečtina že jest odkázána na university. Děje se tak od r. 1896. Belgičan Bonny žádá, aby na gymnasiích bylo vyučováno na dolních stupních latině a řečtině společně, teprve ve vyšších třídách aby se vyučování těmto jazykům oddělilo. Jemu hlavně odporuje belgický opat Carlier, který doporučuje způsob německý a žádá zjednodušení vyučování latině, aby hlavním jeho účelem bylo čtení starých spisovatelův. Třetí Belgičan přimlouvá se zase za způsob frankfurtský. Žádá míti zprva ucelené moderní vzdělání, od něhož by se odštěpovalo humanistické teprve čtrnáctým rokem věku chovancův. Gautier dokládá, že osnova reformních gymnasií dle soustavy frankfurtské dochází přijetí vlídného také ve Francouzsku. — Druhou otázkou tohoto odboru bylo: Může-li vyučování latině zabírati vedle klasických spisovatelů také současně spisovatele ze středověku a obnovení téže doby? Mnohým se myšlenka tato zamlouvala. Prud'homme míní, že by se způsobem tím dostalo latinským hodinám nového osvěžení. Morleghem žádá, aby v zájmu dějepisného vyučování byli přibráni důležití středověcí autoři. Bruselský profesor Thomas poukazuje na propast, která zeje dnešní doby mezi vzděláním antickým a moderním. Chce, aby od sekundy (šesté třídy) byli čteni někteří středolatiníci a novolatiníci, z čehož by vznikala mnohá výhoda pro vyučování dějepisu, francouzštině a moderní literatuře. Hoffmann doporučoval, aby do čítanek byly pojaty některé kusy pozdní latiny. Dwelshammer konečně by si přál, aby žáci poznali něco z básnictva středověkého, sice barbarského, ale svérázného a v svém způsobu dokonalého. Tomu odpírá opat Carlier tvrzením, že užívání čítanek podporuje formalism: užíváním jich musí se hoch učiti jazyku, mluvnici a fraseologii rozličných spisovatelův a rozličných dob. Souffret obracuje pozornost přítomných na hygienickou stránku otázky této dovozuje, že dalším rozmnožováním učiva latinského vyučováním musí vzniknouti přetěžování žactva a zplaňování tohoto vyučování. Dle Fellera má býti hlavním účelem naučení se latině a řečtině esthetický a morální zisk,

vedlejším účelem znalost starověku. Jest snad možno a prospěšno, čísti ve vyšších třídách některé křesťanské spisy ze čtvrtého století; ale nemůže se jim přikazovati u vyučování jisté stálé místo.

Z ostatních pozoruhodností buďte ještě vytčeny pronesené požadavky: V nižším gymnasiu (za prvých čtyř let) buď prostředkováno a uceleno vyučování moderním, živým jazykům. Pak ať nastává rozštěpení: jedno oddělení ať má vzdělávání echnické, druhé ať nabývá vzdělání moderního na základě vyučování mateřštině a jiným moderním jazykům. (Brants). — Vyučování dějepisné buď více znázorňovací; ukazovány buďte žákům důležité listiny nebo jich věrné napodobeniny (Grojean). — Ve školách buďte předváděna nejhlavnější mistrovská díla umění (kanovník Krehelberg).

Ze správy této jest zřejmo, že tak řečené reformní gymnasium (soustava frankfurtská), založené na zásadách našeho Komenského, jež proslovil už v Didaktice (učiti nejdříve jazyku mateřskému, pak některému jazyku živému, tož teprve jazykům mrtvým) nabývá přátel i za hranicemi Německa. U nás však, ve vlasti Komenského, jest to i pro odborníky zrovna — terra incognita. *K.*

Židovská otázka. (P.)

Jejich náboženství není psáno — bez ohledu na jeho vnitřní cenu a historický vývoj (babel-bibel) — pro lid trpící, pro činnost pasivní, pro konání dobrých skutků. Bible líčí židy jako vyvolený národ — nauka, kterou v nejnovější době převzali Němci do svého programu a kterou theoreticky rozvedl Nietzsche. Židé jsou nadlidé, jim patří svět, oni jsou páni (Herrenvolk) a ostatní dal jim Jahve k službám. Oni mají panovati, ostatní jim sloužiti. Proč Jahve vyvolil jen tento národ a právě tento národ a proč ty ostatní mu chtěl dáti za »podnoží«, je tím nepochopitelnější, čím lepšími vlastnostmi nadal ty zavržené národy a čím hůře tělesně i duševně obdařil své vyvolence. Také je nepochopitelno, proč mu židé za tuto jeho neobyčejnou přízeň stále byli nevěrni — v Egyptě obcovali se syny tmy, pod Sinaiem udělali si místo něho tele, v Palestině holdovali Ašeře, v Assyrii Bélovi a v Babylonii Bálovi atd. Hněval se pravda na ně a hrozně je trestal, až úpěli a trnuli, ale napraviti jich nestačil, k tomu byla moc jeho nedostatečna. Oni jediní byli syny Božími, syny světla a proto byli hrdí a zpupní tam, kde nebyli pouhými otroky a přečasto i proti samému Jahve. Tato nauka o nadčlověcké úloze vychovávala v nich bezohlednou ukrutnost k poddaným a podřízeným. Jest známo, že ten, kdo na své šíji nohu cítí, nejtíže ji došlapuje na toho, kdo jest pod ním. Žid býval vždycky špatným sluhou, ale horším pánem.

Jest zcela přirozeno, že v pozdějších dobách židovští učenci ve Španělích tuto nauku o vyvoleném národě znovu formulovali, výklady k ní se vztahující sebrali a sestavili, což tvoří podstatnou část talmudu, který jest většině vzdělaného světa ultima Thule výčitek, ale úplný nifelheim vědění. Kniha, v níž neřeší se pouze náboženské, nýbrž i sociální a politické otázky, která je jaksi kánonem praktické filosofie a v níž je plno záhadných poučení a vět, které mohou vésti a svésti věřícího najednou. Byl by veliký omyl, že se tu židovští učenci vzdali dogmatu o vyvoleném národě, naopak hledí se tato nesmyslná poučka objasniti historicky a podepříti logicky, aby tím spíše hodila se pro všecky vrstvy. Mám za to, že dnes jsou již jednotlivci, kteří takovým náboženským bláhovostem nevěří, ale masa je o tom právě tak přesvědčena jako o kterékoli jiné třeba sebe banálnější nepravdě (časem do bible vešlé), kryté štítem zjevení božího.

Zvolil-li Bůh židy za nadprávný národ, tedy z toho již logicky plyne, že jim odevzdal všecku zemi, t. j. učinil je pány a ostatní lidstvo raby. Z toho je další důsledek: zákony a práva »Edoma«, nemají a nemohou míti pro ně platnosti; neboť je lupič a uchvatitel jejich vlastnictví a musí je dříve nebo později navrátiti spravedlivým pánům jeho. Jako netřeba býti citlivým a úzkostlivým vůči zloději, tak ani vůči Edomu; kde nelze zahnati ho mocí, tam plným právem je dovoleno užiti všech prostředků — i těch, které se prohlašují za nemravné — aby mu byla vyrvána kořist z rukou. K jakým praktickým důsledkům vede takové uvažování ve styku s ostatními národy obchodním i společenském, jest samozřejmo. Žid stále počítá, celý den a snad i ve snách, od dětinství do hrobu, čeho již nabyl a čeho zbývá ještě dobýti na Edomovi. Masa židovská i na velmi chatrném stupni vzdělanosti je vtělené »sčítání«, v pokročilém stupni — „násobení«. To s ním roste, žije a při smrti neumírá, nýbrž dále žije v jeho potomstvu. S tím velmi úzce souvisí požívačnost zvláště bohatějších vrstev, které se tím odškodňují za svou nebo svých předchůdců námahu při dobývání ztracených statků. Je znám v té příčině jejich nesmyslný primitivism a jeho zlé následky zdravotní a mravní. Přepych, jemuž se náruživě oddávají, má jim býti náhradou za to, čeho jim se nedostává poměry společenskými jako vyvolenému národu, jako nadčlověkům . . .

Neméně škodlivě na vývoj jejich povahy působilo staleté osamocení. Co znamená slovo ghetto nevědí všichni, ale že to znamená něco špatného, ví každý. Ano, ghetto je část obce, vyhrazená ve městě židům, kde měli své domy, kde museli žíti, které mohlo růsti pouze do hloubky, stále stěsňujíc tím zbylý prostor pro vzduch, anebo do výšky přilepováním »domku na domek«; šířiti se toto místo nesmělo, leda na zvláštní svolení obce i krále a toho nebylo vždy snadno dosáhnouti. Tu byl žid alespoň dočasně bezpečen, tu byla jeho rodina, jeho ma-

jetek, jeho modlitebna. Sem spěchal s výdělkem a odtud vycházel ohlížeje se na všecky strany, nekvačí-li odněkud nehoda. Malé, chatrné, většinou dřevěné domky byly přeplněny obyvatelstvem, zbožím, surovinou, nástroji, zásobami potravin a zvířaty. Hygyenicky byly to jedovaté chýže, kde nebylo ani světla ani vzduchu, za to všude nesnesitelný puch a smrad, o němž dnes nelze si představiti. Ulice, která byla společnou latrinou a smetiskem, čistívala se sotva jednou, nejvýše dvakráte za rok.

Často v jedné světnici — smrduté a tmavé — byla pohromadě četná rodina, dospělé i malé děti zároveň, někdy i dvě, tři příbuzné rodiny. Že by takový způsob bydlení, zvláště za středověké nežinovanosti podporoval mravnost, lze určitě popírati; ještě dnes možno se o podobném způsobu bydlení přesvědčiti ve všech velikých městech (Varšava). Předrážděnost z toho plynoucí u sprostého lidu židovského jest ještě podporována biblickým »ploďte a množte se jako písek v moři«. Židé skutečně podnes vynikají neobyčejnou plodností, jak ukazuje četný jich dorost, ale zároveň s tím kráčí hojná nešťastnost sňatků na jedné a fysická i duševní degenerace na druhé straně. I o tom mnoho se mluvilo na 5. sjezdu sionistickém v Basileji. Však jsou známy ty ošklivé, deformované postavy, které často upomínají na alpský kretinism a neobyčejně ošklivé tváře, které u vyšším stáří přecházejí až v příšernost. Ještě osudnější jest neobyčejná nervosita, s níž se u nich setkáváme. Také hojné nemoci nejsou nežli následkem toho, čemu se snad většina nebrání, ale ani brániti nemůže. To jsou všecko vlastnosti, kterými se neprohřešila příroda na vyvoleném národě, jejž Jahve povolal k vládě nad ostatními, nýbrž dějiny, které se tak nepříznivě utvářely, takže by jim byl ani jiný duševně a fysicky silnější lid nevyvzdoroval a se neubránil.

Z této nutnosti bydleti v jedné místnosti — při čemž stále byl pohromadě veliký počet osob rozličného pohlaví, stáří a zaměstnání — vyvinula se u židů schopnost, která jest Arijcům naprosto cizí: mluviti a poslouchati zároveň. Byliť ode dávna a po celá staletí nuceni vésti hlasitý hovor o rozličných předmětech najednou, aniž se při tom byly mohly osoby vždy o jednom hovořící odděliti od ostatních ve zvláštní skupinu; při tom i děti užívaly svého práva ve světnici: hrály si, hašteřily se, křičely a praly se atd. Vystrčiti je do hnojné ulice, nebo na mráz nebylo možno, i nezbývalo, nežli se přizpůsobiti k nezměnitelným okolnostem a osvojiti si znenáhla — snad během mnoha pokolení — schopnost rozeznávati a vnímati ze směsi hlasů pouze ona slova, jichž bylo k obapolnému jednání užito. Perifrase: »je tu jako v židovské škole« má do jisté míry svůj základ zde; neboť i kdo se modlil, musil tak činiti hlasitě, neměl-li ztratiti pásmo modlitebné formule v obecné vřavě: to pak přeneseno i do školy či modlitebny. Ostatně zde odbývány byly často schůze nevěnované modlitbám. Nejzajímavější doklady této schopnosti viděti jest zvláště o trzích v polských

městech, kde je většina nebo aspoň polovice židů (Brody, Rzeszów a j.). Židé jsou si vědomi této schopnosti a dovedou jí užiti při »gešeftu« k tomu, aby spletli a pomátli sedláka a pak jej napálili. Vydatnou pomůckou při tom je i jejich žargon.

Tento dávný způsob bydlení v ghettu má podnes viditelný následek u židů. Kdo jel někdy ve třetí třídě v Haliči, Polsku nebo jižním Rusku (Bessarabii), může vypravovati o tom, co viděl, celé romány, padl-li náhodou do kupé, ve kterém byli židé obojího pohlaví. To je prostě neuvěřitelné, jak jsou tito lidé nečistí, jak příšerný puch z nich vane a jaké množství vší dovedou uživiti. Špinavé, promaštěné a roztrhané kaftany, úplně černé košile, celé týdny neměněné, vysoké boty zablácené, rybím tukem napuštěné, vousy a vlasy zpečené a plné peří, slámy i drobtů jídla — druží se k obyčejně tlustým, špinavým sousedkám, oblečeným v hadry stejně nečisté jako ošumělé; ty mají husté rozcuchané vlasy povlečené bílými body, špinavé hrdlo obtočené skleněnými korály, rozpatý nebo docela rozhalený život v hnědošpinavé košili... Ruský žid je stejně odporný jako ubohý, jeho nečistota daleko předstihuje mužika i pjanicu. S úžasnou virtuositou dovede chroupati cibuli nebo česnek a stiskati při tom nehty u palců s dovedností clowna. Při tom zároveň hovoří s třemi sousedy o rozličném gešeftu a nadává v svém žargonu přítomným křesťanům, koule po nich zuřivě očima. Je mu naprosto neznámo, co se nazývá v civilisaci studem, je úžasně drzý, dotěrný a hrubý, s mužíkem se ihned dostanou do sebe a přecházejí k rvačkám, takže na některých drahách je přímo přikázáno, aby byli dáváni do zvláštních vozů, ano i do nákladních. Tento prostředek mohl by se zdáti nespravedlivý, ale pouze tomu, koho neštěstí v jeho životě neuvrhlo třeba jen na hodinu do podobné společnosti, a kdo tudíž pozoruje věc zdaleka a je neschopen učiniti si představu o tomto zvířecky ubohém lidu. Do smrti bych nechtěl opětovati studijní pokus s nimi v tomto způsobu.

To, co zove civilisace poctivostí, jest většině židovstva pojmem velmi temným. Snad některý jednotlivec v některých okolnostech připomene si obsah jeho, ale masa ho nezná a nemůže ani míti vůle s ním se seznámiti. V Rusku, kde ani usedlému obyvatelstvu civilisace toho pojmu neobjasnila, pokud přirozeným instinktem není k němu veden, tam židé ho vůbec ani neznají. Rovněž u většiny nelze mluviti ani o přímosti ani o povaze; otevřená povaha je pojem tak civilisační, že by i židovský historik těžce pro ni hledal příkladu ve svých studiích z dějin židovského lidu. Ale i tu stále jest míti na paměti, že i tento nedostatek zaviněn jest dějinami, které tak velice prohřešily se na tomto lidu.

Nemaje sám dobrých úmyslů, nevěří žid, že by jeho soused — zvláště soused křesťan — měl takový úmysl, a proto, aby se ubránil možné škodě, hned předem obrní se úskokem a chrání se proti němu tím, že ho sám podvede. Pouze žid

k židu poněkud příměji a někdy i bezúhonně se zachová. Jeť u nich příchylnost k vlastní krvi daleko vyvinutější, nežli jest nám na první pohled patrno u vlastního lidu. Ale ani tato vlastnost není vrozená, nýbrž historicky nabytá. Lid od ostatních opovržený byl nucen pevně sepnouti se k sobě, neměl-li ve vlnách nenávisti zahynout. Ani dnes zvláště v Rusku, kde nepožívají všech občanských práv, není jinak. Jsou odkázáni na svépomoc, na vzájemnou podporu k obraně i útoku. Tyto nepříznivé okolnosti mají za následek, že rodičové jsou schopni každé oběti pro své děti, zvláště starají se o jich tělesný blahobyt a snaží se zjednati jim co největší pohodlí, nejlepší krmi, takže se až přejídají, což ovšem mívá špatné účinky na vývoj jich duševních vlastností. Ve hrách s ostatními dětmi bývají židé zbabělí nebo panovití, bezohlední a nesoucitní; proto s nimi nežidovské děti zřídka kdy rády si hrají.

Nemám v úmyslu vylíčiti — pokud to lze — další rysy povahy židovské, poněvadž jich všech nepotřebujeme k porozumění nynější hospodářské důležitosti židovské otázky v Rusku. Ale již z toho, co jsem posud pověděl, tuším lze vycítiti, že nijak nesluší stavěti se proti židům rasově nebo konfesionálně, nýbrž sluší pouze posuzovati je se stanoviska dějin, uvědomiti si vznik jejich špatných vlastností a s přímým jich vyslovením, míti je k tomu, aby hleděli se z nich vymaniti a osvojiti si civilisaci nikoli jen po stránce zevnější, nýbrž i vnitřní, to jest mravní. Historie učí však pouze toho, kdo má dobrou vůli. Obraťmež se s touž objektivností do Ruska.

V některých částech nynějšího Ruska žijí židé ode dávna. V jižním Rusku a v Kavkazsku jsou židé již od starověku. Leč největší část jich přišla sem jako do jiných sousedních krajin teprve za středního věku. Ba můžeme stanoviti, odkud šel tento proud i bez ohledu na chudé zprávy domácí Jest potřebí prohlédnouti si pouze nynější jména židovská od Archandělska až po Černé moře, abychom se přesvědčili o tom, že převahu mají jména německého původu, a tudíž viděli, že odtud jich přišlo nejvíce. Goldberg, Steinberg, Goldfusz, Gudelbaum, Šmulizweig, Šmecefels, Güdegrum, Khaneles a p. svědčí o tom jako Bonazunige, Lérida a j. o původu španělském.

Ve vlastním vnitřním Rusku židů prvotně nebylo, nepočítáme-li ojedinělé osoby a rodiny na pohraničí. Teprve rozdělením království Polského za cís. Kateřiny II. zdědilo Rusko množství osedlých židů v tomto území. Dnes je jich v říši přes 5 milionů duší, které však i při své rozptýlenosti v 16. ruských guberniích tvoří zvláštní svým způsobem organisovanou společnost, zvláštní uzavřený svět, jehož politické, kulturní a sociální ideály naprosto jej liší od ostatního státu ruského a národa panujícího. Poněvadž ani nepřiblížili se k asimilaci s Ruskem, tvoří v něm cizí, neorganické těleso, které čas od času způsobuje jitření povážlivého rázu. A při tom není pražádné naděje, že by tento státu a ostatnímu obyvatelstvu cizí lid přijal snahy

a ideály většiny za své, že by se k nim přizpůsobil, ovšem podržev vlastní víru náboženskou, že by se stal občanstvem ruským. Ale ještě menší jest naděje, že by jeho židovské ideály jednou zvítězily nad většinou, že by si dobyly uznání a platnosti ve státě. A z tohoto zvláštního židovského a ruského názoru na svět, cíl a určení národní plyne ohromná nesnáze řešení židovské otázky v Rusku.

Jest alespoň odborníkům známo, že se tu vyskytlo několik návrhů na její řešení. Někteří mají za to, že by rázem rozražen byl tento gordický uzel, kdyby dána byla židům úplná rovnoprávnost. Ale v tom je patrný omyl. Každý jiný obyvatel v zemi dovedl se sblížiti společensky s okolním obyvatelstvem během desítiletí, ale žid ani během staletí nedovedl si osvojiti na př. řeč většiny do té míry, aby jí mohl užívati v soukromém hovoru v rodině! A pak z dosavadních zkušeností s tímto lidem není naprosto naděje, že by se nikoli poruštili, nýbrž poobčanili v říši. Jen uvažme. Dnes smějí židé bydleti v král. Polském a 16 guberniích ruských (»čerta osêdlosti«)*) t. j. při Baltijském moři, v Malé Rusi a pod Kavkazem. Tato prostora měří 17·5 tisíc čtver. mil t. j. jako Francie a Německo dohromady a má 43 mil. obyvatel. V této ohromné prostoře bydlí již židé staletí, ba tisícitiletí, ale dosud se ani kulturně ani bytově nesblížili s ostatním obyvatelstvem. Tak vypadá základ židovské otázky a doufám, že kdo nestranně o věci soudí a zná se jen poněkud v dějinách kteréhokoli národa, pochopí, jak ohromně těžko je nalézti pravdě podobnou theorii k řešení této otázky a jak skoro nemožno ukázati jest cestu praksi, která by ani ruskému ani židovskému obyvatelstvu nebyla záhubnou a slibovala přece dosažení cíle... (P. d.)

Politik bez strany.

Je to podivná věc — nemilá věc — velice mrzutá věc — ale pravda musí ven a nutí nás doznati, že Peleg W. Ponder, nemůže, ať dělá cokoliv, dospěti k nějakému názoru. Vlastního nikdy neměl. On sotva že zná nějaký názor, s nímž se byl u jiných lidí setkal, a udělati si svůj vlastní úsudek nedovedl by ani, kdyby jej natahovali na skřipec. Pojem »úsudek« leží za jeho obzorem. A neštěstí to je u něho snad dědičné, neboť matka jeho nazývala se paní Perplexie Ponderová, a její pozemská pouť byla předčasně skončena proto, že se nemohla rozhodnouti, kterého z místních lékařů by měla povolati. Kdyby byl v onom městě býval jen jeden lékař, paní Perplexia Ponderová byla by ještě dnes na světě, ale ono jich

*) Čára, za níž zákonem zakazuje se židům v Rusku usazovati kromě velkokupců.

tam bylo více, a co si měla Perplexie počíti v takovém případě?

Ponderova otce přejel vůz stojícího uprostřed cesty a přemýšlejícího, zda-li má utéci v před nebo couvnouti v zad. Byl zde dvojí způsob záchrany, a této dvojitosti padl starý Ponder za oběť Jak mohl tedy někdo očekávati, že jeho důstojný syn dospěje kdysi k nějakému rozhodnutí, nějakému názoru? Někdy! —

Není sice žádoucnější vlastnosti pro naše všeobecné blaho a štěstí, nežli míti »otevřenou hlavu«. Ať právem či neprávem ušetřuje nám to mnohou mrzutost, chrání nás před nekonečnou řadou obtíží. Vizme člověka, jenž po problémech lační takřka jako louskáč na ořechy, jehož řešitelská přesnost podobá se poněkud kovářskému perlíku, jenž udeří vždy na pravé místo. Jeho důvtip je snad skvostný, jeho nadání vynikající! Však co je platen důvtip, co nadání, když mu schází, čemu říkáme praktický smysl, když váhá, kroutí se a zdráhá, nechává si ujíti výhody a klopýtá přes nejlepší příležitosti? Logicky mysleti je dobrá věc, toť jisté, ale logičnost ztrácí svou cenu, když sedíc zadumána na plotě dá se překvapiti potřebou.

V každém případě musí něco býti ponecháno náhodě. Při všem hraje tato nějakou úlohu. Nikdo nemůže s naprostou jistotou předvídati výhru v sázkách života. Nástroje, jimiž provádíme své záměry, nepracují s neomylnou přesností osudu třeba jich užíti s vědomím možného risika. Neočekávaný průvan může nám při největší opatrnosti shasnouti na schodech svíčku. Naše Alžběta je sice dobrou kuchařkou; ale udělá-li beefsteak na rychlo, možno se jím po případě také zadáviti. Následuje z toho však, že musíme jíti spát vždy potmě, a že máme hladověti až do oběda?

Mnozí však přemyšlejí a uvažují až přespříliš. Potřeba rozhodnutí, čin, musí následovati za sebou jak rána na ránu, sic jsme ztraceni, naprosto ztraceni, mrtvolami od narození. A tak tomu bylo u Pelega W. Pondra, jenž nikdy nedospěl k nějakému rozhodnutí, a ani se nepokoušel o čin. Peleg je ustavičně na vážkách, »neví co si má mysliti,« »nemůže říci, co by tomu měl říci,« — nedokončený člověk s duší jako stará haraburdírna, plná sice nábytku, ale polámaného, jenž není k potřebě; — židle bez opěradla — stoly o třech nohách — bezuché džbány — rozbité konve a dalekohledy bez skel, celé museum zlámanin, uschovávaných se smělou, avšak nikdy neuskutečnitelnou nadějí, že se snad přece ještě někdy k něčemu hodí. Pelegovy myšlenky leží v dílně jeho ducha ve všech možných stadiích výroby — až na poslední — třísek, odpadků a pilin dost a dost, ale žádné hotové zboží.

Potkáme Pelega na ulici a pozdravíme jej: »Dobré jítro, Pelege, — jak se máte?«

»Hm — nevím zrovna — dobře — ne, ne příliš — a jak vy se máte?«

Když ale někdo neví přesně — neb alespoň přibližně — jak se má, ačkoliv je již po několik hodin vzhůru a má také jinak nazbyt času, by o tom přemýšlel, toho se netaž po jeho názorech. Je to marné také u Pelega. Otázka »Jak se máte?« jej překvapuje, bojí se, by se nepřenáhlil a nedal odpověď; která by pak po dodatečném uvážení nedala se ospravedlniti. Není mu takto nic, ale zdá se mu přec, že jej pobolívá trochu hlava, nebo že má nějaké jiné podezřelé pocity.

»Pořád se mne lidé ptají, jak se mám, a více než v polovici případů nemohu jim dáti odpovědi. Vždyť je celá řada různých odstínů zdraví mezi »Děkuji, bídně« a »Polomrtev, jste příliš laskav,« a chci-li se vyjádřiti jen poněkud přesněji, nechce zase nikdo poslouchati. Někdy opět vědí lidé více než já sám. Říkají mi, že vyhlížím dobře, a když se sám pak dobře necítím, co potom?«

U stolu Peleg nikdy určitě neví, co si má vzíti, prohlíží nerozhodně celý stůl, uvažuje zdlouhavě, co by mu asi nejlépe mohlo chutnati — až ostatní se najedí a obyčejně nic nezbyde, co by vyhovělo Pelegově váhavé chuti.

Peleg se neoženil — nikoli z odporu proti stavu manželskému — naopak je velice vznětlivý a téměř ustavičně poněkud zamilován. Ale ženská krása je tak rozmanitá! Časem chýlí se Peleg k názoru, že pravá dokonalost ženy záleží v majestátní hrdosti; vznešené královny plní jeho sny, a s opovržením shlíží na směšně prosté dívky svého okolí. Pak zase, v náladě poněkud občanštější, sní o štěstí domácího krbu a klidné blaženosti, sestupuje od epické poesie krásna k ženě-hospodyni, jež by mu přinesla jeho trepky a spravila díru v lokti. V náladách tragických blouzní o brunetkách, a leží-li jas sluneční na jeho duši, dostávají modré oči první cenu. Má míti žena štíhlost síly, nebo mají vnady její býti důkladnější soustavy? Má její tvář zářiti sladkým úsměvem, nebo je snivé vzezření zajímavější? Je sršící veselost lepší než něžná citlivost?

»Kdyby jich jen nebylo tolik, nebyl bych tak na rozpacích,« říkával jindy Peleg; »nebo kdyby alespoň všechny vyhlížely stejně, jistě by nebylo starých mládenců. Tak ale líbí se mi dnes ta, včera ona, a zítra Bůh ví která; a kdož ví, kdybych se i pro některou z nich rozhodl, zdaž to bude právě ta, která se mi pak bude nejlépe líbiti? V tom je ta obtíž! To se mi vždycky stává. Jakmile se některé dámě dvořím a mám se již vysloviti, vždy si to opět rozmyslím ze strachu, že se mýlím a jen se domnívám, že ji miluji, ačkoli tomu snad tak není. Snad tato ještě není ta pravá — snad jí není žádná — snad bude lépe toho nechat — snad by bývalo nejlépe, kdybych byl vůbec nezačal. Kéž by nebylo všude tolik těch, »snad« a zejména v takových choulostivých věcech! Alespoň tucet takových načatých námluv mám nyní na starosti.«

Ale to vše již dávno minulo. Peleg poznenáhla ztratil veškery vyhlídky na získání družky života. Ne že by se byl roz-

hodl zůstati starým mládencem. Pouhá myšlenka na něco podobného by jej u největší míře rozčílila. Ne, tak odstaviti se ještě nedal. Ale přestal »ohlížeti se«, přestal úmyslně hledati vhodný předmět své lásky, z oné plané, neomluvitelné skromnosti, již lze pozorovati u všech starších mládenců, čekajících až se jim náhodou, dobrovolně vhodná namane kořist a z vlastního popudu vběhne do cesty. »Jen počkejte, jen počkejte,« říkává nyní Peleg; »však se to jednou podaří, dříve či později. Kdo pak by tak spěchal?«

Nyní stal se Peleg W. Ponder také ctižádostivý. Jeho soukromé záležitosti jsou poněkud zatlačeny jinými starostmi, on touží po veřejném úřadě. Ale ku které straně má se připojiti? Opět úraz! Kdo jej má voliti? Čí věc má zastávati? U kterých se ucházeti?

Ejhle, jak si láme hlavu a marně namáhá se vpraviti se do sporu o presidentství! Zmaten číslicemi, popleten odporujícími sobě tvrzeními, omámen všeobecnou agitací, co si má ubohý Peleg počíti?

»Kdo vyhraje? Toť jediné, co chci věděti«, volá utrýzněný Ponder. „K čemu mám utráceti čas v zápasu za nepravého, aniž se kdy dočkat vděku? K čemu to? Tady je na příklad Simpkins. Povídám; »Simpkinse,« povídám, »která strana myslíš že vyhraje?« A Simpkins ohrne pyšně nos a poví mi, co každý osel ví, že rozhodně jeho strana. Tož tedy vzhůru ze všech sil pro Simpkinsovu stranu! Ale tu přichází Timpkins — Timpkinsova strana je protistranou Simpkinsovy strany — a Timpkins nabízí mu sázku tří proti jedné, že jeho strana je tou stranou, která nemůže býti poražena. Vzhůru! volám, pro Timpkinsovu stranu — a nevím zase nic.

»S novinami je to ještě hůř. Ty nejen že vše vědí nejlépe, ale ony ti co nejpřesněji dokážou prostým číslicovým výpočtem, že obě strany vyhráti musejí, lze-li vůbec věřiti násobilce (a po čas voleb věru že nelze). Co si mám tedy počíti! Jal jsem se choditi do všech schůzí, oslavoval jsem všechny kandidáty, účastnil se všech průvodů a vysedím každý večer nějakou chvíli ve volební kanceláři každé strany. V jedné kapse nosím papíry jedné strany, v druhé té druhé, když jdu v noci domů, zpívám do půl cesty co nejhlasitěji popěvky pro jednoho kandidáta, a v druhé polovici pro druhého, jen abych poznal rozdíl a ukázal svoji nestrannost.

»Ale nejlépe, tuším, že učiním, maje nyní pro obě strany stejnou kvalifikaci, když se vytratím z bojiště a pěkně počkám, až bude po všem. Nikdo mne pohřešovati nebude, an je každý tak plně zaměstknán; a potom, až budeme věděti, jak to dopadlo, potom uvidíte Pelega W. Ponder procházejícího se ulicemi, stiskajícího lidem ruce a vypravujícího, jak jsme je potřeli. Teď tak s nikým mluviti nemohu, neboť nevím přec ještě, kdo bude ten »my« a kdo ti »oni«. Času dost až bude po volbách.«

Jak vidíte, je ten Ponder vskutku pozoruhodným člověkem. Peter Schlehmil přišel o svůj stín, a cítil se proto, jak známo, nemálo nešťastným. Ale co znamená jeho neštěstí, proti neštěstí muže, jenž nemá žádné strany? Čím je stín u porovnání se stranami? A Peleg je nad to ještě v nemalém nebezpečí, že se mu vůbec už nepodaří přijíti k nějaké té straně, jako se mu to nedařilo posud. Již počítá i s možností, že budou poraženy strany obě, a tažme se, co by pak z něho bylo? Byl by snad docela pak odstraněn? *Joseph Clay Neal.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Ve *Francii* těžce zápasí Combesova vláda s kongregacemi. Postavení vlády ohrožováno je Waldek-Rousseauem, jenž z neznámé příčiny vystoupil proti ní, vině ji, že si nevedla proti kongregacím dosti spravedlivě a šťastně. Ježto jde o záležitost tak veliké důležitosti, aby totiž mládež nebyla vychovávána kněžskými řády, jež jí nedovedou vychovati leč jen proti duchu, směru a pokroku doby, jest obrat, jejž Waldeck-Rousseau podnikl, tím záhadnější.

Za návštěvy pres. Loubeta *v Londýně* psalo se hodně o sporných zájmech mezi Anglií a Francií. Jsou to: okupace Egypta, kdež Anglie má již 20 let posádky, ač tam „pořádek již zaveden"; je to Francie, jež má zálusk na celé Maroko, kdežto Anglie chce rozdělení a jsou sporné zájmy ještě v Africe, Asii a Americe.

V *Macedonii* vypukl hlad. Turecké plenění a neúroda zbavily 200.000 lidu potravy i přístřeší.

Nebezpečí války mezi *Bulhary* a Turky je prý zažehnáno telegramy, jež si poslali kníže se sultánem. Trvá-li Rusko na svém, že Bulhary, vypukne-li válka, podporovati nebude, nelze se Bulharům do ní pustit. Turecko může vypraviti do pole 1 milion řadového vojska a skoro půl milionu zálohy. Bulharsko však ani půl mil., Srbsko jen 200.000 mužů, Černá Hora 70.000, Řecko 55.000!

Rak.-Uhersko. Bezprostředním následkem obstrukce české na konci tohoto zasedání říš. rady, již byl ministr dr. Rezek prostě donucen k demisi, je, že všecky německé strany se pevně srazily ve vládní koalici. Poláci nedají na sebe asi dlouho volat a polskoněmecká většina je tu, jak jsme již letos tolikrát napsali. Ovšem že Körber ruce nezaloží a bude se připravovat, aby na podzim obstrukci českou zdolal prostředky, jež „Rozhledy" letos již několikrát uvedly (viz str. 406, 557, 697 a d.). Obstrukci v předposlední schůzi říš. rady začínat, toho důvodem mohlo býti pouze snaha, politicky zanedbanému voličstvu se zavděčit laciným bengálem. Budou-li poslanci tak horlivě obcovat heslovému radikalismu, půjde to s politickým uvědoměním lidu po čertech pomalu ku předu. Jakým pro nás je radikalism nebezpečím, ukazuje Nezmar ve svém článku o Sociologii (viz na př. „Rozhledy" str. 874) a jak nevčasné a hazardní je radikalničit nyní na říš. radě, vyložil v tomto ročn. ve svých článcích Al. Neklan. Odstoupení dra Rezka mohli si Mladočeši přáti, až by byli mohli přejíti k útoku na Körbra, jemuž bylo by zabezpečeno vítězství. Ale tak? Vídeňský dopisovatel „Hlasu Nár." provází 12. čcc. odchod dra Rezka těmito zajisté ze spolehlivého pramene čerpanými slovy: „Úmysly dra Rezka nesly se k tomu, aby poslanci čeští cestou reálné politiky vždy snažili se dosíci v dané chvíli toho, čeho snad právě dosíci lze, aby upustili od demagogického způsobu, aby nebyly vydávány se strany české směnky na stát rakouský s určitým dnem splatnosti, aby nebyly národu stavěny na oči určité požadavky, jež při určitém datum provedeny býti „musí" a aby tak nebyly kon-

struovány „porážky" českého národa." Takovou „směnkou" bylo a jest „odčinění zločinu" a zřízení university v Brně. Jsou naléhavější věci pro nás než tyto, ale just ne! Na těch si právě musíme rozbíjet hlavy! Kéž by alespoň nyní čeští poslanci postupovali proti vládě požadavky a návrhy, na př. volební opravou, za nimiž by šlo všecko, co je dnes v Rakousku nespokojeno — pak snad by byl Körber poražen a my bychom došli splnění některého z požadavků svých.

„Krise" vládní užili sociální demokrati rakouští k agitaci pro všeobecné rovné hlasovací právo. Vydali provolání a budou patrně o parlamentních prázdninách na schůzích pro ně agitovati. Všeobecné hlasovací právo není rozhodně všelékem, ale v našem Rakousku je ho třeba jako soli. Ku podivu, že agitace pro ně děje se tak vlažně i od stran dělnických. Nynější vládní a ústavní krise jest zpříma dychtivou půdou pro agitační zrno tohoto požadavku.

Po nových dělech nové ručnice! Teď už dokonce ohlašují strojní ručnice.

Koncem minulého týdne zamračilo se nebe nad ministerstvem *Hedervaryovým*. Většina strany neodvislosti neschválila ujednání Fr. Košuta s ministrem a vystoupila ze strany. Tito odštěpenci spolu s jinými frakcemi a poslanci chtějí na sněmu provozovat obstrukci „za národní věc". — Posl. Košut zve poslance všech stran ku konferenci 14. čce., aby se radili o samostatném uherském celním a obchodním území. Toho se Vídeň po všech ústupcích poslední doby zajisté nenadála. Naši Němci počítají s možností personální unie a pro ten případ již připravují se, jak svědčí brněnská schůze strany německo-nacionální, na přilnutí Rakouska k říši německé.

Rumuni v Uhrách, jež po 30 let zdržovali se voleb, povzbuzeni úspěchem při doplňovací volbě v Dobré, kdež zvolen dr. Aurel Vlád, začnou o příštích všeob. volbách sněm vnich zase s aktivní politikou. Uvažuje se mezi nimi, není-li radno odstaviti zatím požadavek autonomie a obmeziti se na otázku národní.

Školský. *Rakouské budovy školní* Méně známé učitelstvu jest dílo vydané prof. Karlem Hinträgrem: Volkschulhäuser in Österreich-Ungarn, Bosnien und der Herzegovina. Zasluhuje však i v kruzích našich většího povšímnutí, ač tomu brání poněkud větší jeho nákladnost. Stojí publikace Hinträgrova — autor jest mimořádným profesorem pro vysokou stavbu na technické vysoké škole ve Vídni — 21 marek; vydána jest štuttgartskou nakl. firmou Arnold Bergsträsser. Dílo jest hlavně zobrazovací, majíc na 380 stranách 8" 361 vyobrazení. Symptomatickým zjevem jest, že dílo takové, hledící k základní otázce obecného školství, nenašlo nakladatele v samém Rakousku. Mimo dějepisný úvod obsahuje dílo v 6 oddílech věci následující: 1. zákonná ustanovení pro stavbu a zařizování obecných škol; 2. návrh nařízení o stavbě a zařizování školních budov, vypracovaný rakouským spolkem inženýrův a architektův a posouzený nejvyšší zdravotní radou; 3. náčrtky (počtem 17) normálních školních budov pro venkovské obce. V 4.—6. oddělení pojednáno o vnitřním zařizování budov školních, o tělocvičnách, hřištích a školních zahradách, o otápění, provětrávání a osvětlování. V díle jest mnoho půdorysů, nárysů, podrobných výkresů, rozpočtův atd., vše hledíc k budovám obecných škol. Snad by mělo býti dílo opatřeno větším počtem v l á d o u pro okresní učitelské knihovny, z níž by po případě mohlo býti dočasně půjčováno těm oněm stavitelům budov školních na venkově. *K.*

Kárné třídy doporučila okres. porada učitelstva v Praze zřizovati pro děti z měst. obec. a měšť. škol vyloučené, rozpustilé a svévolné. Pojmenování tříd těch má přízvuk tvrdý a hanlivý. Sama o sobě jest správna myšlenka, děti rušící práci učitelovu dáti na čas (nejméně čtvrt roku) do ústavu zvláštního, ale nemá se hned pomýšlet na kolonie trestanecké. Za prostředky vychovávací užito bude prací ručních a „působivých trestů úsobě jednotlivců přiměřených." „Všichni buďte při-

držováni co nejpřísněji k tichu, naprostému pořádku a největší čistotě. Učení a práce střídej se s krátkým tělocvikem. Zdraví chovanců buď věnována zvláštní péče. Kdo byl v kárné třídě třikrát a se nepolepšil, bude odkázán polepšovně libeňské.

Ozvuky a paběrky.

Jana Novopackého „Obrazů z Alp" vydány již 3. a 4. sešit obsahující opět zdařilé partie, z nichž na př. motivy ze Seewiesen nebo zámek Ort na travenském jezeře musí nepředpojatého diváka překvapiti svou náladovostí. Přes chauvinistické rozhořčení některých, pasujících mermomocí Novopackého na německého krajináře vídeňského i přes zbrklé výstřelky jiných, upírajících uměleckou cenu těmto „Obrazům", nemožno než s radostí přijímati tyto reprodukce a vděčně kvitovati jejich vydávání. *K. D. M.*

Husovy slavnosti provází studentstvo tímto veřejným osvědčením: „Způsob, jakým oficielní česká veřejnost v poslední době oslavuje památku mistra Jana Husa, stlačujíc úmyslně a soustavně význam Mistrův jen v meze úzce literární a úzce národní slavnostmi při kladení základního kamene k pomníku Husovu, dostoupil toho stupně, že české studentstvo cítí povinnost pronésti svůj protest.

Súčastnili jsme se oslavy 5. července přes všechno přezírání, s jakým se pořadatelstvo ke studentstvu chovalo, jen aby všenárodní ráz její nebyl rušen.

Ale kdybychom i nyní mlčeli k celému rázu slavnosti, jak se projevil zejména řečí dra Podlipného i v ostatních řečích oficielních mluvčí, byli bychom spoluzodpovědni za tuto manifestaci vedenou nedůstojnými ohledy na reakční živly a tím nebezpečnou jak historické pravdě, tak i současnému životu českému.

Ohražujeme se co nejdůrazněji proti takovým oslavám Husovým. Chceme, aby veliký reformátor byl slaven čestně, beze lži, a aby Husovy oslavy působily na český život očistně.

V Praze, 10. července 1903.

Redakce „Studentských Směrů" a „Časopisu Pokrokového Studentstva". — Akademická Čítárna. — Literární a řečnický spolek „Slavia". — „Antonín Lížek". — „Komenský". — Spolek česk. právníků „Všehrd". — Spolek českých mediků. — Historický Klub. — Ženský kroužek „Slavie". — Spolek posluchačů stavebního inženýrství. — Spolek posluchačů architektury. — Spolek posluchačů strojního inženýrství. — Spolek posluchačů chemie. — Spolek českých akademiků židů. — „Jeroným". — Akademický odbor Národní Jednoty Pošumavské. — Akademický odbor Nár. Jednoty Severočeské. — Akademický kroužek Československé Jednoty. — Akademický kroužek francouzský. — Jizeran. — Jungmann. — Krakonoš. — Akademický spolek Arnošt se sídlem v Pardubicích. — Krakovec. — Dětvan. — Budivoj. — Sázavan. — Radbuza. — Říp. — „Kollár". — Kroužek stud. Rožmitálských. — Studující Poděbradska. — Studentský kroužek „Jour-fixe" v Košířích.

Revolver a láska. Sebevraždy zamilovaných revolverem dějí se skoro denně a přibývá jich. Není pochyby, že je to právě podrobné líčení těchto případů v novinách, jež jako nákaza svádí lidi k tak zoufalým vraždám. Každý čtenář novin ví, že podaří-li se novinám zvlášť senzační vylíčení některého zvláštního případu, hned na to stane se několik „revolverových historií" zcela podle návodu daného v senzační lokálce. Když už noviny a novináři se řídí zájmy jen obchodními, mělo by se státi nějaké opatření, aby uveřejňování krvavých případů bylo co nejjednodušší. Je-li pro obchodníky zákon proti porušování potravin a jsou-li předpisy, jak mají lékárníci opatrovati jedy, mohou býti i pro vydavatele novin ustanovení, obmezující svádění k sebevraždám. A jak posupně ještě píší noviny o svých obětech. Milostný románek obou lidiček. Bohatýr své vyvolené . . . Moderní hrdina . . O smrti dvou

lidí — třebas chybujících a chybivších — píše se podle ustáleného pravidla cynicky a pošklebivě. Každý klep, který reporter zachytí v průjezdech, na schodech a po ulicích, zaznamená, uvede plná jména, prošátrá kapsy, popiše, co měli na sobě, nazvedne prádlo, obnaží je a pak ukazuje na ně prstem a se posmívá. Co pobloudilé a odkoukané necitelnosti se vystavuje na odiv v mylném domnění, že toho žádá novinářské řemeslo!

„**Národní Listy**“ (12. čce): líc

„Veliké plakáty na nárožích oznamují právě českému obecenstvu velikou událost literárně obchodní. Časově sensační čtení: „Draga, der Dämon der Obrenowitsche!“ Patrně krvák.. Řekli byste, německé literární kramářství že by mělo zůstati obmezeno na obvod své domácí veřejnosti.. Ale konečně, co je cizému spekulantovi po vašem mínění? Vychází na lov za svoji kořistí, kde nalézá pro sebe pole otevřeno. A naše „rozvážnost“ už se postarala, že mu u nás zůstává otevřeno dokořán. Jeden případ z tisíců. Dnes se na českém nároží doporučuje německý krvák, jindy jiného druhu zboží.“

(9. čce.) **rub**

Žádejte všude
na ukázku
nový původní český román
bratří Dykastů:
DRAGA
čili: 15937
KRVAVÝ PŘEVRAT NA SRBSKÉM TRŮNĚ.
S illustracemi
od čelného českého malíře.
Nakladatelství ALOISA HYNKA
v Praze, v Celetné ulici čís. 11 n.

Halucinace.

Do mých nocí nevinných těžké přišly chvíle.
„Srdce“ s „Žitím Moderním“ rvou mne zarputile.

Rožek s klidem píše mi za honorář nicky.
Se smichem svým vysokým vchází Velhartický.

Sladký Skarlandt s Hilarem dřou mi kůži s čela,
Haškova dlaň dobrácká rozpřáhá se celá.

Quido Marja Vyskočil s Madonou svou rusou
v mojich snech se líbají — na polštáři tu jsou.

Pane Bože! Upocen, nevědom své viny,
k prosbám sliny nabírám, sháním hříchů stíny.

Husí kůže naskočí — blednu jako stěna:
Pražák, Lorenz, Blanický — břitva nabroušená.

Z Moderního Života kritiků řad kráčí —
zavru oči zoufale — umru strachem radši —

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 25. ČERVENCE 1903. ČÍSLO 43.

Proti fosforu.

Říšský sněm německý přijal dne 27. dubna 1903 osnovu zákona, kterým se zakazuje užívání bílého a žlutého fosforu při výrobě zápalek. Přijetí zákona bylo stále na vážkách. Ještě v poslední chvíli ohrožovali jej někteří poslanci »svobodomyslní« návrhem, aby stát dal přiměřenou náhradu fabrikantům za škodu, která jim vznikne zákazem používání fosforu. Ale státní sekretář hrabě Posadovský odbyl tuto sociální politiku, která umírá jen strachem o profit zaměstnavatelský, způsobem tak energickým, že sněm se spřátelil se zákonem nadobro.

Zákon jest stručný, ale pronikavý. Má celkem tři paragrafy. Zakazuje užívání bílého a žlutého fosforu při výrobě sirek nebo jiných zápalek. Byly-li zápalky vyrobeny pomocí fosforu, nesmějí přijíti vůbec do oběhu. Také se nesmějí do Německa přiváželi z ciziny. Zákaz neplatí pro ony zápalky, kterých se používá k rozžíhání bezpečnostních lamp důlních. Kdo jedná zúmyslně proti zákonu, bude trestán peněžitou pokutou až do 2000 marek. Jedná-li jen z nedbalosti, uloží se mu pokuta až do 150 marek. Mimo trest, zabaví se zápalky a ovšem i nástroje, kterých se při výrobě používá. Zákon nabude platnosti dnem 1. ledna 1907, zákaz prodeje sirek, které byly vyrobeny z bílého a žlutého fosforu, až dnem 1. ledna r. 1908.

Proti zákonu byly hned od počátku četné námitky. Nejpádnější byla námitka národohospodářská. Bude prý ubito důležité odvětví průmyslové výroby, které se hlavně opíralo o vývoz do Švýcarska, Portugal, Ruska, Rumunska, Jižní Afriky a Ameriky, Číny, Japanu a na Jávu. V r. 1901 bylo z Německa vyvezeno sirek z bílého a žlutého fosforu 1,763.200 *kg* v ceně 741.000 marek. Ztráta této sumy měla by prý účinek katastrofální. Na tyto starosti bylo správně odpověděno, že jde jen vlastně o capart. Celý ten vývoz tvoří pouze dvacetinu celkové výroby a stále ještě klesá. Ostatně nemusí býti výroba sirek ani v nejmenším omezena, poněvadž mohou se vyráběti jiným

způsobem. Za tím účelem zakoupila vláda patent firmy Otty Mirama v Bettenhausenu u Kasselu a dala jej k disposici továrnám na zápalky. V patentované látce hraje hlavní roli Calcium plumbat (až do 30 procent). Rovněž bylo dokázáno, že zákaz používání fosforu nebude míti ani v nejmenším škodlivý vliv na ony drobné živnostníky a dělníky v horských krajinách, kteří živí se výrobou dřívek a škatulek. Neboť těchto dřívek a těchto škatulek bude se používati přece i tehdy, když sirky budou se připravovati z jiné massy zápalné než z fosforu.

Ne méně byla závažna námitka, že zákaz používání fosforu při výrobě sirek jest sice nejjednodušší, nikoli však nejúčinnější prostředek k zamezení nekrosy, této strašné nemoci, kterou zákon chce vypleniti. Spíše prý se toho cíle dosáhne vydáním přiměřených předpisů o vnitřním zařízení továren na zápalky. Ale stoupenci zákazu mohli poukázati na skutečnost, že se v Německu administrativa pokusila už jednou pracovati pomocí předpisů proti nekrose, ale s výsledkem mikroskopickým. Nekrosy neubylo. V období 1893—1899 onemocnělo nekrosou v Německu celkem 52 osob čili 2·7 procent. Na pohled zdá se býti toto číslo nepatrné, ale vzrůstá hned do obrovských rozměrů, vezmeme-li zřetel k příšernosti nekrosy. Mimo to nesmí se zapomínati na okolnost, že továrny mají na tom pochopitelný zájem, aby úřadní statistika se nedověděla o všech případech nekrosy.

Konečně bylo slyšeti námitky technické. Když se ve sněmu začalo jednati o zákonu, vydal předseda »Spolku továrníků zápalek« Vladimír Jettel brožuru, v které s uděšenou tváří ukazoval na explosivnost nové massy zápalné. Nezbytné explose poškodí prý dělníky mnohem více než nekrosa. Než i tato námitka byla odborníky vyvrácena. Profesor na polytechnice v Curychu dr. W. Lunge, který z úřadní povinnosti má už po dvacet let co činiti s fabrikací zápalek ve Svýcarsku, odpověděl Jettelovi, že doposud neslyšel ani o jediném případě explose. Také ve Francii neudála se za posledních pěti let ani jedna explose.

Důležitost zákona německého není třeba teprve doličovati. Kdo zná jen trochu podstatu nekrosy, uznává důležitost tuto ochotně a bezpodmínečně. Rovněž uznává, že proti nekrose se úspěšně dá vystoupiti jenom tím, když výroba sirek se úplně odřízne od fosforu. Bylo to otevřeně pověděno i na mezinárodním sjezdu pro ochranu dělnictva, který se konal v září 1902 v Kolíně nad Rýnem. Německo, ačkoli jinak kráčí v čele sociální reformy, dalo se v tomto směru předstihnouti Dánskem, Švýcarskem, Nizozemskem a Francií. Toť se ví, že po nějaké době přibelhá se za Německem Rakousko; sociální zákonodárství v Rakousku není ničím jiným než chatrným odvarem sociálního zákonodárství v Německu. Popud už dal poslanec Eldersch v poslanecké sněmovně dne 31. března 1903. Návrh příslušného zákona jest o něco rozsáhlejší než zákon německý,

ale v podstatných věcech není ničím jiným než opisem zákona německého. Rozdíly jsou pouze dva. V německém zákoně jest stanovena peněžitá pokuta až do 2000 marek a až do 150 marek, kdežto v návrhu Elderschově až do 2000 K a až do 150 K — nejvyšší míra pokuty jest tedy pro Rakousko navržena o 400 K a o 30 K menší, než skutečně v Německu obnáší. Paragraf druhý v návrhu Elderschově přiznává pak administrativě právo tak pronikavého dozoru, že by produkce zápalek byla v pravém slova smyslu vydána na milost a nemilost byrokracii, té byrokracii, která průmyslovému podnikání u nás nestačí házeti klacky pod nohy. Německý zákon úplně se obešel bez pověstné slídivosti rakouské administrativy, kterou posl. Eldersch rozšiřuje dokonce tak, že chce, aby továrníci zápalek oznamovali živnostenským úřadům první instance i způsob, jakým hodlají sirky baliti a na místo určení — dopravovati!

Přes to však jest žádoucno, aby popud Elderschův nezapadl bez povšimnutí I v Rakousku řádí nekrosa. V r. 1899 oznámili živnostenští inspektoři 5 případů nekrosy ve 3 továrnách. V r. 1900 bylo hlášeno 11 nemocných, kterým podle pokročilosti nemoce byl následkem operace obličej více nebo méně znetvořen. Živnostenští inspektoři si stěžují, že lékaři v továrnách na zápalky ani nekonají periodické prohlídky dělnictva, ani neoznamují živnostenským úřadům všechny případy nekrosy. Tak v roce 1900 našel živnostenský inspektor v Brně dvě mladá děvčata v jedné továrně, která měla od nekrosy zničené dásně a zuby a případ ten nebyl hlášen. Jaké zlořády panují v továrnách na zápalky, jest viděti z publikací živnostenských inspektorů. V lineckém okresu dozorčím sloužila místnost naplněná výpary z fosforu za obydlí pro dělnice. Živnostenský inspektor musil nařídit okamžité vyklízení. Ve štýrskohradeckém okrese byly ve dvou továrnách místnosti, kde se s fosforem vůbec nepracovalo. V jiné místnosti továrenské, kde se manipulovalo s hotovým zbožím, nebylo žádné ventilace. Živnostenský inspektor v Plzni oznamuje dva případy nekrosy a udává, že soudy v poslední době vesměs uznaly za oprávněné ony nároky, které si dělnictvo nekrosou stížené činí na odškodné. Ale vzdor tomu nedávají zaměstnatelé lékařsky prohlédnouti dělníky, než nastoupí práci, nestřídají je, nedbají o čistotu místností. Ovšem že vina jest také někdy na dělnictvu. Opavský inspektor živnostenský viděl v jedné továrně, jak dělnice pojídaly oběd rukama od fosforu zaneřáděnými. Jinde viděl umývadla, ale dělnictvo jich nepoužívalo, nebo jen měrou velice nedostatečnou. Ale ať už jest vina na té neb oné straně, jest jisto, že se musí v Rakousku vystoupiti energicky proti nekrose. S ministerským nařízením ze dne 17. ledna 1885, ř. z. č. 8, se naprosto nestačí. Pomůže jenom zákaz používání fosforu. To uznávají i mnozí továrníci sami.

Boj proti fosforu byl zahájen ve Švédsku v letech sedmdesátých. Vydané předpisy nebyly ovšem způsobilé, aby úplně odstranily nekrosu. Ale předpisy ty byly tak přísně prováděny, že fabrikanti sřekli se sami používání fosforu a počali vyráběti známé »švédské« sirky, fosforu prosté. Pak přišlo na řadu Švýcarsko. Vydalo po vzoru švédském řadu ochranných předpisů, ale s výsledkem nevalným. Proto bylo v r. 1881 používání fosforu vůbec zakázáno. I tento krok nevedl k žádoucímu výsledku. Výroba sirek fosforových utekla se do krajin odlehlých, přijavši na sebe formu domácké produkce a na druhé straně továrníci, kteří vyráběli sirky bez fosforu, oblažovali konsumenty tak špatným zbožím, že nebylo k potřebě. Vláda chtěla tomuto zlu odpomoci zmonopolisováním výroby sirek, ale při všeobecném hlasování lidu byl tento návrh zamítnut 184.000 proti 140.000 hlasů. Konečně se v r. 1898 podařilo prosaditi zákon, který zjednal patřičnou nápravu. Fosforu smí se používati jenom k účelům vědeckým, farmaceutickým, a k účelům, které neohrožují nikterak zdraví lidské. Vždycky však jest třeba vymoci si svolení spolkové vlády. Francie profitovala hlavně ze zkušeností, jež byly učiněny ve Švýcarsku. V poslední době pouští se do zápasu s fosforem Belgie. Královským nařízením ze dne 17. listopadu 1902 bylo ustanoveno, že dělníci v továrnách, kde užívá se bílého fosforu, musejí býti každý měsíc jednou prohlédnuti lékařem, kterého jmenuje ministerstvo obchodu. Útraty nese továrník. Nařízení toto, jak se zdá, povede k zákazu fosforu vůbec. *J. Vorel.*

Z nové prosy.

V. A. Jung: Na prahu nového světa a Rodina Petra Běla. — Půl roku v carské říši. — Kulturní obrázky Ameriky a Ruska tvoří charakteristickou část obou knih současně vydaných, v nichž románová kresba o Petru Bělovi je přídavkem podružným. Partie americká všímá si pouze žurnalismu a kousku života českého, nechce být tedy nijak typisací veškeré bytnosti celku, spokojuje se cílem feuilletonních črt, jež chtějí charakterisovat výrazný zjev, blýsknout se espritem a přinést i něco osobité vůně individuality autorovy. Značný zdar, mnohem větší než ve všem ostatním, svědčí, že tato forma je p. Jungovi jedině přilehavou. Zde jeví ostrý postřeh pro komiku lidskou, je přirozeným humoristou v podání třeba že miluje Twainovu parodistní hyperboliku; má svo jádro zdravé, hrubé poněkud, robustní smích a gesto venk vana, má zkrátka svéráznou vůni nekultivovaného primitiv Ne zcela takovým je v Rodině Petra Běla. Učinil pokus vytvor českoamerickou povídku ve stylu Bret Hartově, ale postrád umění komposičního pro úkol svůj; kreslí sice dobré figurk zejména ony dobrácké, prosté, jako je Běl a Červený s dcero

ale v postavách komponovaných, tedy v hlavních, vůdčích, je již poněkud strnulý; ještě nejistější je v komposici dějové, kde nedovedl se střást romantiky evropského vychování a romantiky některých slabých vzorů naší literatury. Kdyby se nebyl vázal na formu románovou a vyťal nucené stránky svých výmyslů, mohl podati episody, jež by opravdu kreslily život českých farmářů s poctivostí a půvabem amerického koloritu.

Obrazy z Ruska docela již postrádají rázovitosti i hloubky, klesajíce na niveau povídavého bavení, ač právě se chtěly státi studií. To na věci nemění, že nebyly původně určeny pro čtenáře naše, nýbrž pro posluchače americké, ani přiznání autorovo, že šel si pro přímý dojem bez předchozího studia. Nepřipravenost sice způsobila snad mělké a povrchní nazírání, nikterak však nestranné, jak bylo myšleno. V Jungovi tkvěl předsudek proti despotisovanému životu ruskému tak hluboce, že s tohoto stanoviska se díval a skresloval důsledně vše, apriori odsoudil i to, co není ve spojení s formou absolutismu, co tvoří přirozený stupeň národního vývoje, nemá být posuzováno s ptačí perspektivy, ale proniknuto pochopením klidného pozorovatele. Mnoho domýšlivé přehlíživosti je v částech studijních, zřídka kdy dostaví se upřímnější věta a věcnější výběr. Obrázky anekdotické mají sice dosti humoru v sobě, ale jsouce ojedinělé a odrážejíce se o vážné pozadí, pozbývají svěžesti, jakou mají črty americké, jednotným tonem traktované a zladěné v karikaturní celek. Tak je carská říš kreslena jako průměrným žurnalistou po běžném projetí ne po půlročním pobytu.

G. Preissová: Zmítané haluze. Po třetí již v krátké době obírám se novými pracemi paní Preissové. Nemají data svého vzniku, ale vznikly-li tím pořadem, jak asi knižně byly vydány, znamenají Zmítané haluze značný krok k úplnému autorčinu splynutí se sentimentální literaturou t. zv. dívčí. Většina povídek pozbyla již zcela i té trochy individuelní síly, která jí byla údělem, rozplihla se v sladkobolné prázdné povídání, jehož děj se musí zexotisovat, aby bylo lze jej napsat, jak toho příkladem úvodní »Říjnové snění«, tak hrozně nemožné, nechutné. Jen kde volí si charakter stichlý, měkký přirozeně, kde může se pohybovat v obzorech své osobní slabosti, daří se jí ještě akkord harmonicky barvitý zachytit, ale i tu již nejistě a zdušeně. Taková »Kuřata strýce Jana« znamenají poslední stéblo, jehož se zachycuje, aby neutonula v nejhlubší banalitě. Rozměkne-li i to poslední, nezůstane pí. Preissové ničeho kromě konvenčně plynného slohu.

J. Konrád: Bludná srdce. Pan Konrád je z typických spisovatelů davových, česky davových. Našel ton našeho »lidu«, mluví mu k srdci a k duši, nehledaje nikdy úzkých a osamělých stezek umění, jsa spokojen širokou cestou pohodlných úspěchů u většiny. Moralisuje, aby došel uznání moudrých a životem zkušených, sladce romantisuje, by líbil se citlivým, ba vkládá i trpké tu a tam záchvěvy, aby nedošel výtky u někte-

rých, kdo chtějí slouti až i moderními v zástupech. A všemu dovede dát dosti epický rámec, třeba poněkud rozvláčný, že nemůže se minout úspěchem. Poněvadž nechtěl nikdy víc, není nová jeho kniha nijak nad či pod linií vyvojovou, je pouhým článkem v řetězu únavně stejném, v němž rozdílu dosáhl jen tím, že dává hrdinům svým v Bludných srdcích vzrůstat z let a poměrů studentských.

Benjamin Constant: Adolf. Zajímavým dokumentem je tato jediná beletristická práce politika světáka z dob prvního císařství francouzského. Postrádá veškeré rutiny povídkářské, nemá smyslu pro architektonickou úměrnost celku, není psána ohebným stylem, a přece má svou sílu, jež ji zachránila před zapomenutím, ba získala jí právo rozejít se překladem do cizích literatur. Je to vzácná schopnost psychologické analysy a šťastné zachycení nejtypičtějšího právě psychického stavu empirové elity, co je na Adolfovi cenným. Takové Wertherovské přebujení exotických živlů a degenerace vůle ve dvou formách jsou zde kresleny do nejzazších detailů: Eleonora, jako vtělená náruživá láska, jejíž vůle dovede jednostranně se vypjati do krajnosti, pro vše ostatní jsouc slába, a Adolf, typ rozumově vysoce kultivovaného muže, jenž však v citech je schopen jen okamžikových vzplanutí a vůle úplně postrádá, jenž hyne zvolna, proto že dostal se do vleku vášně Eleonořiny, z níž vyprostuje se teprve její smrtí deformován v beztvárnou hmotu lidskou. Co vedle těchto dvou osob vystupuje, prostředí s několika figurkami akcentovanými, je naprosto mrtvo v péře Constantově, tak že neobyčejné proniknutí titulních hrdin nedá se považovati za výsledek umělecké intuice, spíš se dá přičísti na vrub sebepoznání, z jehož bohatých aventur je Adolf čerpán s meomoirovou téměř podrobností. Je zajímavým dokumentem tato jediná práce, jak blízko byl pouhý člověk života velkému umění, jehož jsou mnozí »umělci« tak daleci.

E. Sokol.

Židovská otázka.

(P.)

Leč vraťme se zase k ruskému židovi.

Ruský žid je nevzdělaný právě tak jako mužík. Ale nad mužíka předčí oněmi vlastnostmi, o nichž byla výše řeč, pouze postrádá jeho náklonnosti k pití (alespoň zřídka jest žid opilcem). Kromě toho je žid protřelý a chytrý, kdežto mužík je tupý a hloupý. Proto je žid zvláště ruské vesnici velmi nebezpečný. Kdyby dnes nabyl žid ve všem úplné rovnoprávnosti s ostatním obyvatelstvem v Rusku, netrvalo by to ani půl století a splnilo by se ono biblické panování „vyvoleného“ národa nad Ruskem, což by jistě mělo pak za následek krvavé bouře proti židům ve velikých rozměrech. Není tudíž divu, že vláda

e nucena chápati se prohibitivních prostředků, aby proces tento zadržela alespoň tak dlouho, nežli pronikne vzdělání i do lidu a tento bude se sám moci větší hospodářskou schopností brániti tomuto nebezpečenství hospodářského zotročení a uhnětení.

Jak se židé osazují ukáží nám tyto příklady. Navštívíme-li Petrozavodsk na Oněžském jezeře, překvapí nás, že nejživější část města tvoří u přístavu kotce (krámky), kde židé prodávají veteš. Je to malebný a hlučný obrázek zároveň. Tlusté židovky s dětmi sedí před krámky a povídají nebo zaměstnávají se ruční prací, nad jich hlavami visí veteš všeho druhu od boty až po cylindr, tu a tam skupina židů hlučně gešeftuje živě gestikulujíc a vizglivě křičíc. A je jich hezká kupka, ač tu všichni dohromady nejsou ani čtvrt století. První prý sem přišel »krejčí«; poněvadž šil laciněji nežli ruský krejčí a při tom se dušoval, jak byl vážen v Petrohradě, dařilo se mu dobře. I povolal svého zetě Icega z Ladogy a ten se tu usadil jako hodinář. Za ním přišel kotlář-měďař Avrum Kahnel a s ním švec Sulamon. Leč brzy viděli, že řemeslo nemá zlaté dno, a že musí celý den pracovat a jen tak tak vyjdou. Pověsili tudíž řemesla na hřebíček a začali »gešeft« t. j. kupovati a prodávati staré věci, při čemž proslídili celé město a brzy navázali styky »peněžní«, jak říkají lichvářství. Jest známo, že pro lichvu byli za všech dob a ve všech zemích židé nejvíce nenáviděni a že přece jí neopouštěli ani po nejkrvavějších pronásledováních a podnes přes všecky zákony a tresty provozují ji v nezmenšené míře, pouze jsou opatrnější. Když pak si pomohli k většímu kapitálu, pustili se do obchodu s dřívím, a dneska již je tu několik židovských firem, jež kupují lesy a konkurují s domácími starými obchodníky. To je pouze malinký obrázek z nevlídného severu ruského o tom, jak židé z nenáhla dovedou se zmoci a dovedou pak hospodářsky ohroziti domácí usedlé obyvatelstvo.

V Pskovské gubernii mají židé celkem 194.000 děsj. půdy*), z nichž pouze asi 6000 d. připadá na malé usedlosti v Ostrovském, Opočenském Újezdě, kde pěstuje se nejvíce lnu. Za to v lesních újezdech jsou židovské velkostatky; tak ve Velikoluckém új. mají 17.000 d., v Cholmském a Toropeckém mají po 48.000 a 123.000 d. lesů (zde předčí i šlechtu!). A za babku dostali tato panství. Před 30 léty dostali za 1 rubl celou desjatinu lesa urostlého. Tak panství pí. Karaulové 5000 d. (kromě pastvin) koupili dva nepatrní židáčkové Šaja Berlin a Salman Ickov Livšic (Salomon ben Itzig Liftschütz) za 7000 r. Neměli však peněz a tu jim půjčili litevští souvěrci. Tak se začalo židovské hospodářství lesní v Pskovské gubernii. Hned za sebou přivedli jiné; byl to: Lejba Berlin, Berko a Mendel, Salman a Chaja Berlin, konečně Bertha, Ritma, Šmerka Azarchi, Hündin, Risker, Seligsohn, Liebinsohn, Elias-

*) t. j. 211.949 ha.

berg a jiní. Dnes mají v Toropeckém újezdě 62 velkostatky, v Cholmském 25 velkost., ve Velikoluckém 16, Berlinům patří dnes 62.000 d. lesa, jež mají cenu 8 **mill. rublů.** V Rigě patří Šaja Berlin k nejbohatším kupcům.

Nebezpečí konečně není veliké ve městě a obchodě — v němž Rus není ani nováčkem, ani hlupákem a má styky již tradiční se svými zákazníky. Daleko hůře jest na vesnici. Je potřebí zajíti si na př. do Guiljakova v Oděsské gubernii. Zde ještě před několika desítiletími nebylo žida. Prvně dostal se sem na velikou usedlost Guneperg tím, že půjčil sedlákovi peníze, když pak dluh vzrostl do výše, kterou nemohl tento zaplatiti, převzal od něho statek, ale tak, že na něm mužik ostal a žid bral si pouze úrodu ponechávaje bývalému majiteli skrovné živobytí. Pak si přinajal pozemky, za ním přišel druhý a třetí a tak to šlo dále. Přes to, že židům bylo vůbec zakázáno kromě zavislanských gubernií usazovati se na vesnici, a přes to. že nesměli tu nikde dáti na své jméno zapsati u soudů do trhových kněh pozemek majetkový, množil se tento majetek v jejich rukách od Černého moře až po Rigu západním pruhem takovou měrou, že byl tím selský stav v těchto stranách nemálo ohrožen. A jak je to možno? zeptá se čtenář. V Rusku prasnadno. Tam vládne byrokracie absolutně a za takové vlády nad jiné kvete úplatnost. Storublovka udělá takovou tmu kolem žida, že by ani egyptští jí neprokoukli a byli v tom vycvičenými mistry.

Židům nikdy nebylo dovoleno usazovati se na vesnicích v Rusku právě tak, jako to bylo až do XIX. stol. i v jiných evropských státech. V připojeném království Polském bylo ode dávna jinak, také na t. zv. Malé Rusi. Zde polská vláda naopak již v XVIII. stol. usazovala židy a dávala jim zejména výsady na šenkovní domy, ba jsou známy příklady, kde i pravoslavné kaple měněny v židovské krčmy. Odtud jen rostla nenávist k těmto přistěhovalcům v ruském lidu a dnes lze ji nazvati tradiční. Židé drželi tu s polskou vládou a katolickou šlechtou proti ruskému pravoslavnému lidu a tudíž patřili k jeho tryznitelům. Tato historická fakta nezbytna jsou k porozumění dnešních bouří židovských v Rusku. Kromě toho orthodoxní žid povrhuje mužikem a nenávidí ho i pro pravoslaví, jako tento nenávidí onoho pro jeho židovství: náboženský moment sesiluje hospodářskou i sociální nenávist obou stran. Nepoctivý způsob vedení obchodu a úžasných rozměrů nabývající lichva množily tuto nenávist a dávaly čas od času propukati bouřím židovským, při nichž židé ubíjeli křesťany, byli-li převahou silnější, a naopak. Úřady zakročovaly udušením nikoli vyřízením sporů.

Teprve rozsáhlé a krvavé bouře židovské v Novorossijském a Jihozápadním kraji byly příčinou, že se vláda musela bedlivěji zabývati nerozřešenou otázkou židovskou. Co bylo příčinou — nikoli podnětem — těchto bouří? Rozsáhlé šetření, při němž i židé měli účastenství, ukázalo, že to bylo vyssávání used-

l é h o o b y v a t e l s t v a selského židy. Dělnou sílu ve své službě nemírně využitkovali při nepatrné mzdě nebo bídné stravě (hlavně kořalce), soukromou i státní půdu dovedli cestou nájmu na sebe strhnouti proti platným zákonům, po jednotlivých dílech (tajnou koupí) zachvacovali velkou část obščinné půdy (mir), zadlužením kustarných výrobců zmonopolisovali takřka tento selský průmysl, stlačili na nejnižší cenu dělnický plat a nutili lid, aby jej ještě u nich utrácel za špatné zboží. Tomu bylo na prospěch, že úřednictvo za ú p l a t e k nevidělo, že se židé osazují ve vesnicích a že — což zvláště přísně se zakazovalo — vedou zde obchod s kořalkou. K tomu povstal celý štáb židů, kteří převzali agentury velkých firem exportních v cizině a prodávali jich výrobky. V okresích s cukrovary zřídili si agentury na dodávání dělníků (artělí), čímž část těžce vydělané mzdy pohlcovali.

Židé, nájemci půdy, záhy úplně si podmanili selský lid, najímali celá panství, parcelovali je a za dvacateronásobnou cenu pronajímali malé dílce sedlákům (v. n.). Tím ohrožovali existenci selského lidu, který, nemaje dostatek půdy, musel u nich najímati a sklidil někdy méně, nežli platil nájmu. Nevědouc si rady počalo se obyvatelstvo ruské bouřiti proti židům, ničilo jich majetky a kde se bránili, zabíjelo je. Bouře ty prohlašovány za náboženské a politické (nihilismus) zcela neprávem. Obrovskými rozměry bouří r. 1879 a 1880 ukázala se tato *hospodářská otázka* v celé své hloubce a přinutila konečně nehybnou byrokratickou mašinu k pohybu.

Proto byly r. 1880 nařízeny zvláštní komitéty po evropském způsobu (enkety) v příslušných guberniích k šetření židovské otázky. Předsedou byl gubernátor, přísedícími delegáti: ze šlechty, zemstva, měst, židů a sedláků. Již toto složení svědčí o značné nestrannosti v posuzování poměrů. V těchto komitétech skupily se pravidelně dvě strany: 1. gubernátor, šlechta a židé tvořili jednu, 2. zemstvo, města a selstvo druhou. Již z toho viděti, která měla větší váhu. Na základě rozsáhlého materiálu vypracován ministerstvem zákon ze dne 3. k v ě t n a 1882 (st. p.), který nevykonal svou úlohu, jak měl, neboť: 1. neobmezil dosavadní vyssávání obyvatelstva židy, nýbrž naopak sankcionoval status quo, 2. pro budoucnost nezabránil dalšímu šíření se židů v ruské vesnici a nezákonnému uchvacování půdy pod všelikými záminkami. Měliť ministerstvu komitéty dáti hlavně ke dvěma otázkám, na nichž zákon osnován, odpověď: a) pokud mohou židé býti vlastníky a nájemci půdy a selského průmyslu. Většinou komitéty neznaly bydlení židů na vesnici a držení půdy za škodlivé pro sedláky, p r o t o ž e ž i d n e s t á v á s e s e d l á k e m, n e o ř e, n e s e j e, n e ž n e j a k o j i n í, n ý b r ž *spekuluje s půdou.* Při tom najímaje lid selský do práce, vyssává jeho pracovní sílu. Proto zněl jednomyslný n á v r h: zakázati židům přístup do vesnic, netrpěti jim držení půdy. Leč gubernátoři (jsouce soukromě získáni od židů) a zástupci šlechty

ukazovali, že by tím velice klesla ceny půdy a výše nájmu, poněvadž by byla velká nabídka a malá poptávka. A vláda přidala se na jich stranu a vydala špatný zákon.

Jak chatrný je tento zákon, vidíme z občas propukajících bouří selských, jež vláda tutlá a tají, dokud nenabudou takových rozměrů, že to pronikne až do Evropy. Dnes jsou obzvláště neudržitelné poměry v gubernii Bessarabské, Podolské, Volynské, Jekatěrinoslavské, Chersonské a Pskovské, nejhůře pak stojí otázka v Jihozápadním kraji. Zákonem z r. 1882 dovoleno bylo židům podržeti držení půdy v plném rozsahu, bydleti na vsech v tom stavu, jak právě vše bylo, totiž v 15 guberniích (Bessarabské, Černihorské, Gradněnské, Jekatěrinoslavské, Kievské, Kovenské, Minské, Mohylevské, Podolské, Poltavské, Tavričské, Vilenské, Vitebské a Xersonské) kromě Povislí. Kromě toho měli bydleti v městečkách a gorodcích. Avšak během posledních 15 let vloudili se i do jiných gubernií a zakoupili tam pozemky, takže v Novgorodské gubernii mají přes 43.000 děsj., v Pskovské přes 190 tisíc, v Smolenské přes 304 tisíce atd. Ministerstvo vnitra samo překvapeno bylo šetřením těchto poměrů r. 1902, prohlašujíc, že »za poslední 4 léta se velice zvětšil majetek židů v jiných guberniích« (Prav. Věst. 20. kv. 1903).

Jak se to mohli státi? Židům je od pradávna takřka vrozeno obcházeti zákon. Zde musili obejíti soudy, což při úplatnosti úřednictva bylo jim snadno. Zde přijímány a vtělovány do knih trhové smlouvy nezákonně. Proto vydal senát dvakráte nový výklad k zákonu z r. 1882 a zostřil jeho plnění, leč ani třetí výnos ničeho nenapravil. Dovedlit pod nejrozličnějšími tituly a jmény rozmnožovati majetek a nájem půdy. Ti, kdož mají dovoleno status quo, najímají a kupují pro celou řadu jiných rodin židovských a tyto táhnou do vesnic jako by v službách oněch, ale nepracují, nýbrž správcují.« Kromě toho jeví se rychlý vzrůst židů v oněch 15 gub., takže i pozornost vlády to budí.

Vraťme se ještě jednou k osazování se židů a nabývání zemědělského majetku. Kupci v Rusku rozděleni jsou na gildy dle majetku. Nejbohatší jsou v první gildě. I židé jako velkoobchodníci ve městech zapsáni jsou do těchto gild. Židé 1. gildy požívají úplné rovnoprávnosti v usazování s ostatním obyvatelstvem. Ale ani tito nesblížili se s ostatními kupci ruskými; naopak jsouce chráněni svými právy, stali se pouze protektory svých souvěrců: v bance, na burse, v obchodě nebo průmyslových podnicích užívají hmotných statků pouze na prospěch židovstva. Proti jasnému znění zákona usazuje na svém panství celé rodiny židovské, dá jim podle jména rozličné funkce a prohlásí, že tu jsou jen na čas, t. j. neusedlí.

Zrovna tak je to ve finančnictví. Fondová bursa je úplně ovládána zahraničními peněžními firmami židovskými, jichž klientelou jsou ruští židé. A což obilí. Je-li v Rakousku úplně, v Německu s velkou částí obilní trh v židovských rukách, což

diviti se tudíž Rusku? V obilních střediscích jako houby po dešti objeví se smečky židovských agentů — ač nemají nejsouce kupci t. gildy neprosto právo zde obchodovati; jsou to většinou bůh ví odkud sběhlá individua. Ale obchod se jim daří a vedou ho svými usancemi bez ohledu na platné zákony. Je-li zle, podplatí příslušného úředníka nebo hrozí mocným milionářem. Potom zase zmizí a nikdo neví kam.

Poněvadž židé nestanou se zemědělci, nýbrž pouze obchodníky se zemědělskými výrobky, je přirozeno, že na předním místě vedle obchodu s obilím ode dávna lákal je obchod s dřívím. Již jsem zmínil se o Petrozávodsku, ale tam je to ještě v malém, obraťme se však do Pskovské gubernie, kde to je opravdu v ohromných rozměrech provozovaná spekulace s půdou a lesy.

Zmínil jsem se již výše, jak se sem dostali Berlin a Lifšic. Skoupili rozsáhlé lesy k účelům obchodním. »Své« lesy ovšem šetří, vykácené vysazují a vzorně udržují. Za to louky, role, pastviny a porostliny prodávají sedlákům v malých dílcích za cenu až 100násobnou, zač sami koupili. Rovněž hospodářská stavení a skot prodají, jakmile převezmou velkostatek, při tom platí tak jako kdysi Baruch Stoussberg na Zbirohu strženými penězi za dříví téhož velkostatku. Poslední dobou přišli však ještě na rychlejší způsob zbohatnutí a to bez starostí a risika. Tito »pomĕščici« (asi jako baroni) židovští totiž najímají v sousedství svém dorostlé lesy s právem káceti všecky stromy jisté tloušťky. Tak na př. Moše Bezsmertný najal panství Známenské na 12 let s kácením od 18 cm. výše 9 loket od řezu! Je to barbarské pustošení lesů a dnes nejsou ani snad 4 panství v celé gubernii, kde by se židovskými nájemci takto nehospodařilo. Ale tím, že okolní lesy jsou znehodnoceny, stoupají úžasně majetky židovské. Jak roste tato lichva viděti z tohoto: kupci Abakanovi koupili velkostatek 4000 děsj. před 15 léty za 30.000 r.; dnes najali 100 tisíc kusů stromů po 2 r. 60 k. židu Bezsmertnému, což činí 260 tisíc rublů. Ještě r. 1866 hlásila gubernská správa, že ohromné lesy jsou obyvatelstvu břemenem pouze daňovým a r. 1899 již hlásila, že ve vesnicích je tak citelný nedostatek dříví a tak drahé, že to hrozí pohromou hospodářům!

Před vydáním zákona ze dne 10. května 1882 neměl Berlin a Lifšic právo usaditi se v Pskovské gub., tím méně ve Vitebské gub.; leč to jim nevadilo, aby se nezmocnili celého městečka Il'jina, ovšem na jméno šlecht. Kutuzova, jenž měl od nich za 20.000 r. směnky. Náhodou zemřel K. a poručníci vyrvali židům kořist odhadnutou za 100.000 r. Ještě k této lichvě: ve vsi D. koupil žid 387 děsj. lesa za 15000 r. a vykácev jej prodal pozemky po 60—70 r. za děsjatinu, t. j. za 27.000 r., takže vydělal 32 tisíc rublů, kromě zisku na dříví v městě. Šlechtická banka půjčuje šlechticům na 4½%, proto, když kupuje žid panství, musí šlechtic nejprvé zadlužiti statek svůj u této banky

a ostatek mu doplatí žid, nebo musí provésti konversi svých dluhů na tento ústav. Ježto banka počká 3 roky novému majiteli splacení toho dluhu, vydělá žid na velice laciném kreditu.

Myslím, že to stačí čtenáři, aby poznal celé nebezpečenství této spekulace, která vedena je všemi prostředky na zhoubu země i lidu. A zároveň viděti tu hospodářskou stránku židovské otázky jako nikde jinde. Také není nesnadno pochopiti, že obcházení zákona je tu nejen snadno možno, nýbrž velmi záhubno kulturám hospodářským a jak hrozí zkázou celým guberniím.

Proto konečně vydáno nejvyšší nařízení ze dne 10. května 1903 (st. p.). Tím zakázáno soudům a úřadům vydávati, potvrzovati a vtělovati trhové a nájemné smlouvy, zakázáno vtělovati židovské dluhy do selských pozemkových kněh. Nemovitého majetku nabývati jim dovoleno pouze ve městech. Poněvadž však dnes v některých guberniích jsou u nich sedláci velice zadluženi, musí jim platiti úrodou svých polí na stojato (neposečené obilí), jsou faktickými pány i mimo nařízení. Leč i toto nejv. nařízení má bohužel vrátka, jimiž může projíti každý podvod lidu (to je vlastní ruským nařízením): ministr vnitra smí po radě komitétu ministrů dovoliti, aby se židé směli usazovati i ve vesnicích, v nichž dosud nejsou. Tímto nařízením se tudíž nebrání dvěma vředům selského stavu: spekulaci s pozemky, která patří k nejhorším svého druhu a k širokému vymrskání půdy a znehodnocení jí.

Proto je potřebí nového zákona o židech, který by přesně formuloval práva židů na nájem a koupi půdy, neboť dnes nesmějí pouze vtělovati trhové smlouvy do knih, půdy nabývati mohou. Oni koupí si u šlechtice právo parcelace panství, nebo právo provésti prodej půdy, což je ještě nemravnější a lidu škodlivější, než kdyby přímo měli majetek. Proč je toto nejv. nařízení nedostatečné, vidíme z toho, co dalo bezprostřední podnět k jeho publikaci.

Dne 6. a 7. dubna (st. p.) propukla bouře proti židům v Kišiněvě. Zabito a smrtelně raněno 45 osob, 74 těžce raněno a 350 lehce. To vypadá jako bitva. Zloupeno bylo 700 židovských domů a na 600 krámů. Několik zbořeno (synagogy). Pohnutka. O velik. hodě židovský koníčkář shodil ženu s kolotoče, z čeho vznikla řež mezi židy a křesťany, trvající až do 10. hod. večer. To byla zajisté pouze poslední třaskavina nikoli příčina. V Bessarabské gub. vře to již přes rok a je velké napětí mezi židy, jak ukázal další průběh. Druhý den v bazaru vrhli se židé (jsouce ve většině) na křesťany a nelítostně je zbili holemi a obušky. Jeden křesťan zastřelen židem. Nastala bouře znovu, povstalo celé město, policie a vojsko byli bezmocni. Skoro tři dni trvaly řeže. Přijel sám Lopuchin a bylo zatčeno přes 800 křesťanů, při čemž denunciantství šlo tak daleko, že byli obviněni měšťtí radové a j. hodnostáři z popuzování a loupení. Kromě toho začali židé tvořiti »kroužky k sebe-

obraně«, které začaly v jednotlivých městech, kde je mnoho židů, nabývati hrozivé tvářnosti. Proto ministr Plehve na rozkaz císařův vydal nařízení, jímž se pod nejpřísnějšími tresty zakazuje tvoření takových kroužků a gubernátorům a starostům měst ukládá se s vlastní zodpovědností přísné provedení tohoto zákazu.

Schválně uvedl jsem velmi stručně tuto ukázku, aby bylo viděti, že ruský žid dokonce není pasivní a trpitelem, jako všude, kde je silná policie a dostatek vojska na jeho straně. Naopak že dovede provokativním způsobem rozjítřiti vášně a když pak vezme z toho škodu, staví se nevinnou obětí fanatismu davu. Avšak — míní čtenář — snad si vzali hroznou tu bouři k srdci a budou nyní opatrnější, neli lepší. Pochybuji. Zrovna po bouřích v Kokorozeně u Kišiněva nový doklad. Volostný starosta měl pronajmouti 500 děsj. klášterní půdy. Leč pronajal pouze 100 d. sedlákům, ostatek pak židům: Iceku Fajnborkovi 200 d., Jankelu Černému 130 d., Avrumu Goldenbergovi 15 d. a bratru Jankelu 20 d. a t. d. a sice děsjatinu za 8 r. 20 kop. Tito židé rozparcelovali půdu a pronajali sedlákům 1 chitru (= $^1/_7$ děsj.) za 3 r. t. j. děsjatinu za 21 rublů! Zde vidíme, že spekulace s půdou kvete nezákonně dál, ačkoli starosta za to i potrestán (N. Ur. 9777).

Jest jisto, že dojde v Rusku k novým židovským bouřím, dokaváde nebude židovská otázka tak upravena, aby žid směl sice *sedlačiti*, nikoli však do vesnice se nastěhovati k lichvaření, kořalečnění a spekulování s půdou. Proti židu rolníku by se lid nebouřil, ale proti židu lichváři a spekulantu nemá za stávajících poměrů jiné zbraně a možnosti, nežli buď dáti se ožebračiti, nebo násilně zbaviti se svého vyssavatele. Zákony ho nechrání, namnoze nemohou, namnoze úplatné úřednictvo stojí v službách a rukách židovských. Dokaváde židé neopustí toto své stanovisko proti křesťanům a nebudou mravnějšími prostředky, nežli dosud, domáhati se živobytí a existence, nezbude lidu nežli brániti se jim se stejnou bezohledností, s jakou oni uvádějí bezbranné davy na mizinu. Bezohlednost z jedné dá se paralysovati pouze bezohledností z druhé strany: v tom žid nemá práva si stěžovati, nýbrž má povinnost napraviti a umravniti sebe i své souvěrce. Budeli se poctivě bez úskoku a podvodu domáhati živobytí, nebude ani ruský ani jiný člověk proti němu, naopak bude mu i podporou a oporou. Žití v poctivém míru se svým okolím bude mocnější ohradou nežli pluky vojska, přicházející zpravidla až po skutku na jeviště. Jestli kde, zvláště v Rusku toho potřebí, poněvadž národní armáda nikde se nepostaví proti vlastnímu lidu na ochranu židů tak, jak by si toho tito snad přáli, spíše naopak.*)

Oděssa, máj 1903. *E. K.*

*) Jest známo, že se ruských židů ujalo milionářské židovstvo evropské a americké a že novinářstvo jich nejen štvalo proti Rušům,

Sociologie a její praktické užití.

(Pokračování.)

3. — Altruism (jednotlivcův) rozšířený na celek národa jest pohnůtkou snah politických, anebo, rozumíme-li altruismem nejen duševní city a snahy, ale i činnosti jimi podmíněné, jest politikou samou.

Účelem politiky jest podporovati rozvoj národa ve směru tom, aby se stal, dovoleno-li tak říci, samostatnou národní individualitou. Samostatnost národa podobně jako samostatnost jedinečné osobnosti má dvojí frontu: jest samostatnost dovnitř a samostatnost na venek. Abychom si lépe objasnili, co to znamená, připomeňme si ještě význam samostatnosti u jedince. Osobnost jest vniterně samostatná, dospívá-li k úplnému pokud možno rozvoji svých vnitřních potencí, schopností; jest samostatná na venek, je-li zbavena veškeré odvislosti a útlaku od jiných osob, od společnosti. Právo osobnosti značí bojovati proti tomuto útlaku; ale tento boj nedá se ani mysliti jinak, nežli jakožto podmíněný tlakem vnitřních, uplatnění se dožadujících sil. Docela analogicky nutno pojímati rozvoj národa, úsilí o jeho samostatnost. Odpor proti odvislosti od jiných národů, snaha po samostatnosti politické v užším smyslu slova (vtělená u nás ve formu boje za státní právo), která by nebyla inspirována snahami po vnitřním rozvoji, vnitřními silami národa, dožadujícími se uplatnění oproti svírajícímu je útlaku, je logický nonsens; takový boj za národní samostatnost, za státní právo je mávání větrným mečem, jehož rána se nikoho nedotkne. A naopak: každé vnitřní sesílení je spolu etapou na dráze směřující k odstranění útlaku.

Abychom mluvili zcela přesně: vnitřní samostatnost národa znamená co možno nejúplnější a nejvyšší rozvoj vnitřních potencí národních: kulturní a hospodářský pokrok jednotek, obcí atd.

Samostatnost na venek značí negaci překážek tohoto vnitřního rozvoje, pokud tyto překážky vycházejí od jiných národů ap., tedy neodvislost.*)

---

nýbrž užilo i represalií obchodních a roztrušovalo zprávy o diplomatickém zakročení. Bursovní veličiny již začínají boycottovati ruské papíry a peněžní ústavy, čímž ohrožují jejich úvěr. Kromě toho stále se mluví o zakročení Roosewelta ve prospěch „utlačených“ židů. Ale v jednom tu je omyl: v Rusku lze mnoho, velmi mnoho vymoci obcházením zákona a uplácením, avšak hrozbami — pravého opaku. Postaví-li se vládní kruhy a šlechtická společnost proti židům, nastanou jim takové časy, o jakých novinářstvo židovské v záp. Evropě nemá ani zdání a rovněž Amerika by pozdě poznala, že strčila ruku do vosího hnízda. Protož ruce vzhůru!

*) Neznamená tedy samostatnost tato odloučení od jiných národů, národní uzavření se v sebe sama; neboť právě tak jako jednotlivec se vyvíjí jedině ve společnosti a společností, tak i národ ku svému rozvoji potřebuje styku s národy jinými. Jde jen o to, aby tento poměr jeho k jiným národům nebyl poměrem poddaného k vládci, ale poměr-

Obé: vnitřní i vnější osamostatňování jde pospolu ruku v ruce, postuluje se na vzájem, podporuje a doplňuje, ale jak právě bylo ukázáno, snaha po prvém (vnitřním osamostatnění) jest podmínkou druhého, bez oné toto nemá smyslu.

Úloha politiky jest tedy dvojí: osamostatňovat národ vnitřně, působit k rozvoji jeho potencí a za druhé, působit k osamostatnění vnějšímu. První úloha je přednější, neboť čím více se rozvine a sesílí národ vnitř, tím větší vyvine také sílu odporu proti vnějšímu útlaku.

Soudí se, že to může býti také naopak: čím větší vyvineme sílu proti útlaku vnějšímu, tím více že se posílíme uvnitř. Podivuhodným způsobem přehlíží se zde hrozný logický nonsens: máme-li vyvinouti sílu proti vnějšímu útlaku, musí tato síla zde již býti, a není-li, musí býti buzena — a to je právě síla vnitřní. Či není li to síla vnitřní, jaká to tedy je síla? Snad pomoc Rusův či docela Francouzův, kteří zakročí, aby se nám dostalo státního práva? Dnes již politické dítě ví, že Rusové atd. mají jiné starosti a zájmy, než aby si pálili prsty o české státní právo. Či je to ethická síla korunovačních přísah, listin a panovnických slibů, která nám pomůže k politické samostatnosti? Z dějin jsme se mohli naučiti již dávno, že ethická síla takovýchto aktů bývá ceny velmi problematické. Či konečně má to býti síla plic zástupců lidu, po případě i síla píšťalek, pultů a podobných velmi účinných prostředků parlamentní práce? Všecky tyto názory, jichž naivnost svědčí o výši naší politické úrovně, jsme prodělali, než jsme si počali uvědomovati, že úsilí o státní právo musí se opírati o sílu vnitřní; ale zase vidí se tato síla jen v státoprávním a politicky opozičním smýšlení lidu a pro posílení tohoto smýšlení pracuje se ve schůzích a žurnálech;*) ano jde se tak daleko, že se žádá, aby v zájmu těchto snah se otázky hospodářské, kulturní atd. odkládaly. V boji za samostatnost vidí se účel vší politiky — to je příčina, proč v politice platí mnohým u nás dosud nadšený truhlář, který se nenaučil hoblovat, za něco vyššího, než nenadšený, který se hoblovati naučil.« (Listy polit. kacíře). Tvrdím však, že hypertrofie snah státoprávních, kdyby k ní došlo, měla by za nutný následek atrofii ostatních neméně potřebných, ano po případě i potřebnějších snah týkajících se rozvoje kulturního, hospodářského atd. Odkládati tyto snahy »až budeme míti státní právo«, je nejen naivní, ale i nebezpečné. Neboť

---

rem rovnocennosti a rovnoprávnosti. A tu již se vidí, že není samostatnost a odvislost jen politická, ale také na př. hospodářská, kulturní atd. a že tedy úsilí národa o samostatnost nesmí se vyčerpávati jen úsilím o samostatnost politickou, osamostatňování hospodářské a kulturní souvisí zcela patrně s vnitřním vzrůstem.

*) Těm ovšem, kteří spatřují v českém rolnictvu živel eminentně státoprávní t. j. zaujatý pro státní právo, jako posl. Choc, anebo kteří vidí, že „struna trpělivosti českého lidu (oproti vládám vídeňským) je napjata až k prasknutí", jako Nár. Listy, musila by se důsledně i tato práce jeviti zbytečnou.

dojde-li k dosažení státního práva v době dnes ještě nedohledné, jak je také pravděpodobno, mají se snad stále odkládati ony ostatní »méně cenné« zájmy a jen plamen státoprávního nadšení má býti živen? Co si počne pak s politickou samostatností národ kulturních opozdilců a žebráků? A kdo doufáte, že se dostane v takovém národě v čelo vlády? Patrně nikdo jiný než demagogové. Dýchalo by se nám snad volněji pod vládou českých demagogů než pod vládou německých Körberů? Mně ne; to přiznávám zcela upřímně. Či doufáte snad, že potom, až budeme státní právo mít, bude možno dohonit, co na ostatních polích zameškáno?

Ale dosti již otázek. Špatně by jim i mně vůbec rozuměl, kdo by se domníval, že jsem proti úsilí a boji za státní právo, či lépe za politickou samostatnost, sebevládu národa. Naopak, řekl jsem to již a opět s důrazem pravím, že je nutno pracovati k tomuto cíli, ale neméně potřebno jest síliti se vnitřně a to nejen síliti snahy státoprávní, ale také kulturní a hospodářskou úroveň národa zvýšovati. A tvrdím dále, že i to, co jsme vykonali pro sesílení vnitřní na poli kulturním a hospodářském, je zároveň etapou k dosažení samostatnosti politické, že i to je prací státoprávní, poněvadž národ, skládající se z jednotlivců kulturně vyspělých a hospodářsky silných a neodvislých nesnese odvislosti politické ve smyslu nějakého, ať národnostního, ať kulturního, ať hospodářského či jakéholiv jiného útlaku. Takový národ bude teprve uschopněn spravovati sebe sám. Tedy dalek toho upírati oprávněnost státoprávnímu úsilí, akcentuji pouze potřebu harmonicky se starat též o sesílení vnitřní a jen proto, že tento druhý úkol je podmínkou druhého, považuji jej za přednější. Bude-li národ vnitř silen, rozvinou-li se jeho kulturní a hospodářské potence, bude také možno státoprávnímu úsilí opírati se o vydatnější sílu než jsou panovnické sliby a smlouvy atd.

Dle toho lze formulovati úkol naší politiky takto: činnost politická má směřovati k vnitřnímu sesílení a rozvoji národa ve všech směrech; k vybavení jeho od jakéhokoliv útlaku a tudíž také k dosažení politické samostatnosti. Poněvadž pak zárukou této samostatnosti může pro nás býti na dobu dohlednou jedině Rakousko, tedy se jedná o samostatnost v rámci Rakouského státu; úsilí o národní samostatnost znamená tudíž úsilí o další vývoj Rakouska ve stát federativní, ve spolek rovnocenných a rovnoprávných národů.

Co se prvé části úkolů týká, politika nemá dosti prostředků, aby na vnitřní rozvoj národa působila přímo; tento rozvoj bude tedy vždy odvislý od činnosti jednotlivců, od jejich úsilí o vlastní zdokonalení a od drobné práce. Ale politika může a má na tento rozvoj působiti nepřímo, tím že se stará o úpravu podmínek, na základě kterých by se úsilí jednotlivcův a drobné práci mohlo dařiti, především podmínek takových, se které své-

pomoc jednotlivcův ani menších sdružení (spolků, obcí atd.) není. Na poli školství, *) výchovy lidu, **) svobod a práv občanských, ***) poměrů národohospodářských †) atd. je plno ještě úhoru, který potřebuje, aby byl vzdělán.

Tedy »drobečková politika?« otáže se asi nejeden čtenář s rozhořčením; byl' na tento pojem nakupen znamenitý prestyž odporu (ač ironie osudu tomu chtěla, že stalo se tak týmiž lidmi, kteří po té nejednou byli nuceni sami drobečkovou politiku provádět). Nechťsi: odvažuji se obhajovat i drobečkovou politiku. Jen ve dvou případech ne; předně tenkrát, když by za obdržené na jedné straně drobty zadávaly se na druhé větší prospěchy, čili kdyby zisk byl menší ztráty; a za druhé, kdybychom se spokojovali drobty mohouce dojíti výhod větších. V těchto dvou případech nebude asi nikdo vážně »drobečkovou« politiku obhajovat; ale v každém jiném případě je nerozumno ji zavrhovat. Pokrok národa zpravidla neděje se skoky, ale drobnými, často sotva znatelnými krůčky; jsou to vskutku drobty, z nichž se skládá budova tohoto pokroku, podobná horám pouště, povstalým z nepatrných pískových zrn, navátých větrem. Jsou milionáři, kteří se stali milionáři tím, že nepovrhli ani halířem, nemohli-li vytěžiti více; a jsou žebráci, kteří ožebračili se proto, že se chtěli rázem státi milionáři pohrdajíce malými obnosy. Veliké cíle jsou krásná věc, ale nelze-li k nim dospěti rázem, třeba blížiti se k nim pomalu drobnými kroky, nelze-li se domoci velikých prospěchů, třeba s týmž úsilím domáhati se malých. Cokoliv můžeme vymoci pro národ, buďsi to prospěch sebe nepatrnější, nezasluhuje opovržení, poněvadž i tím se národ sílí, třeba jen nepatrně, velmi nepatrně, ale přece jen sílí.

Ještě slovo k taktice. Taktiku radikální ocenili jsme již měrou dostatečnou. Jest jediný případ, kdy tato taktika je nejen

*) Některé příklady: tu je řada učitelův, kteří by chtěli mládež sobě svěřenou vychovávati co nejlépe a co nejintensivněji ve shodě s potřebami doby, tedy methodou, jejíž povahu jsme dříve stručně naznačili; nemohou však: dosavadní školní soustava, osnovy, nařízení, nadřízené úřady toho nedopouštějí. Jest na politice, aby se starala o nápravu. Tisíce českých dětí nemají škol. Úprava a rozvoj škol pokračovacích, rolnických atd. Odstranění školného. Reforma škol středních i vyšších. Umožnění dalšího vzdělání chudším dětem, podpora talentů atd.

**) Srovnej k tomu, co jsme dříve o tomto předmětu pověděli (v pojednání o drobné práci); zřizování kursů pro výchovu dorostu, pro dospělé, podpora knihoven atd.

***) Nedokonalé rozdělení politických práv. Omezování politické činnosti učitelův. Dokonalejší úprava svobody konfese, svobody shromažďovací, svobody projevu. Občanská plnoprávnost kněží, kteří odložili svůj stav (právo sňatku) atd.

†) Zřizování drah (železných, vodních). Meliorace. Úprava bernictví vzhledem ku dnešnímu přetížení daněmi, zejména nepřímými, tříd výrobních oproti kapitálu atd. Dokonalejší úprava poměrů mezi zaměstnavateli a dělnictvem. Oslabení militarismu. — Rozumí se, že příklady tuto i v předešlých poznámkách uvedené, tvoří jen nepatrnou část předmětů vnitřní politiky; mimo to jsou voleny docela nahodile, jak se právě spisovateli namanuly.

oprávněna, ale i žádoucna; to tenkrát, když je výrazem síly mocnější než jest ona, proti které se obrací: jest to úplná analogie případu, na který jsme upozornili při drobné práci a kde jsme též postulovali taktiku radikální. Tenkrát tedy, když by síla odporu, který Němci jsou s to vyvinouti proti našim požadavkům státoprávním či jiným, byla slabší než síla, kterou my můžeme vyvinouti pro uplatnění těchto požadavků, byl by radikalism na místě. Ovšem namítne se: přesné ocenění tohoto poměru sil není nikdy možno. Není; ale je možno ocenění alespoň přibližné. A i to není snadné; čím obtížnější však jest toto ocenění, tím důraznější je nutnost řídit se v něm ne pouhým citem, nadšením, vášní, které tak rády svádějí k optimismu (ač někdy také k pesimismu), a které jsou právě radikalismu vlastní, ale chladnou rozvahou. V každém jiném případu je radikalism, zejména důsledný revoluční radikalism taktikou osudnou a hazardní, poněvadž vydává národ v nebezpečí tužšího ještě ujařmení; je tím nebezpečnější, že se tu nejedná o jednotlivého člověka, ani o malou společnost, ale o celý národ. Ostatně učinili jsme s radikalismem již některé zkušenosti; máme Bílou Horu, v posledních letech t. zv. Omladinu, mladočeskou politiku; nezdá se, že by to byly zkušenosti příliš radostné. Že toto nebezpečenství radikalismu je tím větší, čím národ je menší — a my jsme národ malý — pověděli jsme již. Ovšem, poukazuje se na to, že tento malý národ dovedl již jednou v šachu držeti celou skoro Evropu; a soudí se odtud, že i dnes by to mohl (kdyby totiž došlo k poslednímu prostředku důsledné radikální taktiky, k národnostnímu boji), jen kdyby všecky české duše sjednocoval jediný mohutný plápol vlasteneckého nadšení. Proti tomu však dlužno uvážiti následující okolnosti: předně, že národnostní idea v jakékoli formě (tedy i ve formě idey státoprávní) nemůže nikdy dosíci takové síly jako idea náboženská ve středověku; za druhé, že ve válkách dnes, v době opakovaček a rychlopalných děl, nerozhoduje nadšení tak jako v bojích středověkých, kde se bojovalo od muže k muži; a konečně, že síla křižáckých vojsk, která přitáhla k Tachovu nebo k Domažlicím, nedá se ani z daleka měřiti se sílou, kterou by dnes mohli Němci vyvinouti proti nám, neboť dá se očekávati, že by sousední říše nepřihlížela asi nečinně k vnitřním zápasům v Rakousku. Vím ovšem, že u nás nikdo na něco takového, válku nebo revoluci, vážně nemyslí, právě že náš radikalism je více slovný, frásovitý nežli důsledný; poukazuji jen na to, kam by důsledná taktika radikální vésti musila.

Jest také radikalism dovnitř a je neméně nebezpečný. Tak na př. příliš překotný vzmach průmyslu, příliš náhlé změny v reformním dělnickém zákonodárství, příliš radikální změny ve školství, prudká propaganda hesla »Pryč od Říma« ve velkých rozměrech byly by pokroku národa nezdravé. Nikdy není radno přervati příliš náhlé spojení se starými

tradicemi; pokrok národa, aby byl dosti pevný a trvalý, musí býti dosti povlovný.

Odmítaje radikalism (kromě případu výše vytčeného) ohražuji se proti možné domněnce, jakobych hájil politiku slabošství, jakobych chtěl oslabiti politické úsilí. Nikoliv: akcentuji politiku úsilí, ale zase úsilí vytrvalého, které se nevyplýtvá na ráz nějakou nerozvážnou revolucí nebo jen demonstrací, aby pak skončilo porážkou anebo zbabělým útěkem. Jest i národní sebevražda i národní dekadence, a obě bývají výsledky nerozvážných revolucí. Hájím proti politice nadšení politiku rozvahy, proti politice sportu politiku práce, proti politice »ryc nebo nic« politiku práce nejen úsilovné, ale i vytrvalé. Taková politika jest také nepoměrně těžší než radikalism, — tento bývá po pravidle ze všech způsobů taktiky nejsnadnější. Taková politika předpokládá však, aby vykonavateli jejími byli ne pouzí demagogové, ale lidé politicky zralí, politicky myslící, lidé, kterým politika není hrou, ale velmi vážnou životní prací.

A tu upozorňuji na jednu stejně zajímavou, jako důležitou okolnost. Dokud lid je politicky pasivní, dokud politicky nemyslí a nežije, bude nutně při volbách rozhodovati agitace a demagogie a jako vítězi z nich budou vycházeti demagogové. To je neúprosná nutnost sociologického zákona. A i kdyby tito poslanci takovým voličstvem a za takových okolností zvolení chtěli provozovati politiku vážné práce, bude jim to znemožněno tím, že lid pro tuto práci nebude míti porozumění,*) že bude rozuměti jedině demagogii. Tu máme také výklad záhady »dvojí tváře«: proč i tací poslanci, kteří chtí v parlamentě vážně pracovat, na schůzích voličských si rázem nasazují škrabošku demagogův. Příčina frásovitého radikalismu u nás není tedy tak v poslancích samých, jako v politické nevyspělosti lidu; a proto každá snaha reformovat parlamentní strany politické, ať se to děje žalobnými kritikami v žurnálech aneb jakkoliv jinak, bude nutně sterilní, dokud politická úroveň voličských mas se nepovznese tou měrou, aby ony nedostatky přestala živiti. A jak tohoto zvýšení politické úrovně lidu dosíci? Jiného prostředku není, než intensivní drobná práce výchovná, o které jsem dříve mluvil. A tak se nám zde potvrzuje zásada dříve stanovená, že totiž drobná práce, která se sama opírá

*) Lid chce míti nehoráznosti, činy, které bijí do očí. Proto parlamentní strana, která provede řiznou obstrukci pomocí píšťal, pultů a podobných prostředků, nabude u lidu většího prestyže, než strana, která by na př. vymohla nehlučným způsobem rozšíření autonomie ve školství. V onom případě to je charakteristické, že se nepřihlíží k účelu; neboť rozumí se, že i obstrukce může býti nutna, ano nevyhnutelna, není-li jiného prostředku k zamezení jistého násilí parlamentní většiny, co však u lidu vyvolává onen prestyž, není tento účel a význam obstrukce, ale obstrukce sama jako taková, důkazem toho jest, že i obstrukce bezúčelná budí v lidu nadšení a bývá proto jistými stranami používána jako vhodný demagogicky agitační prostředek. Jiným dokladem téhož způsobu (a ne jen u lidu!) je despekt, s nímž shlížíme na „drobečkovou“ nebo „etapovou“ politiku.

o individuelní vyspělost svých vykonavatelů, je základem činností dalších. Teprve tenkrát, až lid takovouto prací připraven bude umět politicky myslit, budou i o volbách na místě dnešních řečnicko-demagogických turnajů rozhodovati důvody, diskuse, a tenkrát bude i parlamentní politika tím, čím býti má: vytrvalou a energickou prací.*) Zdá se, že to nebude a ani nemůže býti brzy. (P. d.)

Vnitřek chrámu.

Nebylo tu dnešního dne věřících, kromě ženy stížené kostižerem, kteráž hodlala obětovati voskovou ruku. Maria panna, obtížená imitovanými klenoty, pohlížela bez ustání na starý cechovní prapor a tato nehybnost uváděla k domněnce o tajných zámyslech jejích.

Chlad a ticho prodlužovaly duchovní odpočinek. Ticho nabádalo ženu k vykřiknutí, ačkoli toho neučinila, vědoma sobě této kromobyčejné vlastnosti chrámu, chlad potom dotýkal se rukou a obličeje jejího jako vějíř.

Kráčela tedy mlčky mezi lavicemi a její kroky ozývaly se vícenásobně jako volání v lomech.

Byla to ubohá stará žena a kostižer dokonával jenom to, o čem už dlouho pracovala lidská neláska. Zbytečno bylo by rozjímati o voskové ruce, jež měla býti obětována, přibližujeme-li se k oltáři s důvěrou, která nezná mezí, předem se prohlašujíce za nehodné toho, co nám má býti uděleno.

Vosková ručička byla ostatně špatným obrazem údu, který se nedal vyhojiti.

Byla z lesklého, bledého vosku a oživena a zvětšena stala by se štěstím každé vznešené dámy. Jediná věřící domnívala se však, že v záležitosti její prosby nemůže povstati žádné nedorozumění a naplněna zůstala hlubokou vážností pro svůj voskový symbol.

---

*) Že ozdravění politiky musí vyjíti z dola, z lidu, a že je tento třeba politicky vychovávat, poznává se již. Ale povinnost starati se o politickou výchovu lidu, přikazuje se jednostranně poslancům. To je předně circulus: poslanci jsou resultátem n y n ě j š í politické úrovně lidu a jsou tudíž asi sotva schopni úroveň tuto zvýšovat. Za druhé i kdyby byli schopni, počet jich by na to nestačil, třebas byli sebe horlivějšími ve svolávání politických schůzí. Mimo to schůze tyto, aby hověly svému účelu, předpokládají lid již politicky vyspělý, sice jinak na nich vždy bude panovati demagogie. Jest tedy zapotřebí ohlédnouti se po jiném výchovném prostředku, a tím po soudu mém byly by zmíněné již p r a v i d e l n é kursy pro odrostlou mládež i pro dospělé. Konečně zvyk přikazovati povinnost, politicky uvědomovat lid, předně poslancům anebo vůbec jiným jest jedním z příznaků pohodlnosti, která se sama z povinnosti práce vymyká, a zároveň příznakem autoritativismu, který právě jest podstatným prvkem v chorobě našeho politického života.

Zúmyslně volila nezvyklou tuto hodinu denní, aby ho položila na místo, kam by oči Marie panny, kdyby lidské povahy byly, nejprvé se obrátily.

Nicméně zraky blahoslavené pohlížely bez přestání na vetchý cechovní prapor.

Stará žena byla sama.

Štěkání psa a hlas kolovrátku bylo sem slyšeti jen jako ve hluboké studni. Ve sporé míře padalo sem světlo okny oratoria a udržovalo ve hlavním lustru přesmutnou modrou duhu.

Mrtvě visely červené soukenné třapce lampy, vítr jejich třepením nikdy nezakýval.

Mramoroví svatí kasali svoje roucha konečky prstů, jakoby do vody vstupovali, jiní stáli s rukou na ústech, ohromení vlnami vnitřního ticha. Ničeho z toho, čím obstoupena je pohyblivá a lomozná práce lídská, nebylo přimíseno k tomuto ovzduší.

Těžký kámen přikrýval hrobku dobrodinců. Prošla lodí a její bezezvuká modlitba zdála se dospívati ve slovech: »obrať k nám své milosrdné oči!«

Obrať k nám své oči a zželí se ti naší bídy! Nelidsky jsme žili a obličeje našich dětí v nouzi předčasně zvážněly a seschly. Nikdy jsme se do syta nenajedli. Také jsme neměli radosti ze svého díla a probouzeli jsme se jako nemocní, souženi nepokojnými sny, tak, že nám ani spánek užitku nepřinášel. Nelidsky jsme žili a bez tvého přispění ničeho lepšího se nedočkáme. Obrať k nám své milosrdné oči!

Přiblížila se až k zábradlí, sotva už nesoucí nesmírnou tíži ticha. —

Byla sama s královnou boží a mohla na ni odtud svobodně pohlížeti, ale tato společnost sklíčila ji až k smrti a ona třásla se nyní ve svých starých šatech bázlivostí a studem.

Přála si navrátit se touže cestou způsobem nenápadným a tato ukrytá touha činila její posuňky nad míru nejapnými.

Venku šuměly kaštany, jichž byla nekonečná řada a stará žena ráda by čekala na dlouhý čas v jejich stínu, až by se s jinými prosebníky smísiti mohla.

Ukrýti ale tento záměr před matkou vševidoucí? Před ní, která tu sedí v plášti vinné barvy, strašlivá ve své neživosti, jejíž ústa sevřena jsou jako krvavý zářez? . .

. . Ticho rozpínalo se stále mohutněji a sychravost chrámu působila na plících jako skalní voda. Zlomek modré duhy uchvátila nyní také mešní konvička.

Staré ženě zachtělo se mocně znovu se zahleděti ve tvář Marie Panny a postavila se, všecka se chvějíc před starý cechovní prapor.

Hrůzně jako prázdné výdutky vajec upřely se na ni oči náboženské figury, veskrz ji probíjíce a ničíce, neboť pro tyto oči nestávalo hlubšího poznání nad starý cechovní prapor . .

Byla sama s královnou boží, ale společnost tato sklíčila ji až k smrti.

Nežádala si více ničeho, neboť pod levým prsem panny stýkalo se sedmero mečů.. *Jan Opolský.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Rak.-Uhersko. Vojenská předloha — plave! Ujednání Fr. Košuta s mp. Hedervarym, že zastavena bude do podzimu obstrukce proti branné předloze, strana neodvislosti neschválila a kuje železo dokud je žhavé, žádajíc na vládě, aby uherské vojsko, (5 armádnich sborů) mělo maďarské velení a uherské barvy a odznaky. Tu jde dualismu do živého, ale maďarská opposice se drží.

K vnitřním nesnázím přibyla ještě jedna úmrtím říš. ministra financí Kallaye, správce Bosny a Hercegoviny. Ke Kallayově jménu pojí se vzpomínky čistě starorakouského rázu, neboť on spravoval Bosnu a Hercegovinu pomocí byrokratického mechanismu opatřeného rojem vyzvědačů a slídilů tak, jako kdysi spravovalo Rakousko Lombardsko a jak si, pokud může, počíná posud.

U nás bavil se národ celý týden vynálezem p. Čapka, že prof. Masaryk a dr. Herben pracují „pro krále pruského". Předkládati čtenářům tento nesmysl, jest nadlidské spoléhání na lidskou hloupost. Místo, aby „Nár. Listy", když už chtěly něco říci, byly upřímny a projevily své mínění o protestantismu, je-li totiž dnes protestantism jakým pokrokem proti katolicismu, zásadní diskusi se vyhnuly a hloupou smyšlenkou si připravily ostudu. Vzhledem k jarému postupu radikální opposice v Uhrách je tento český politický čin ubohý!

Školský. *Němčina na českých ústavech učitelských na Moravě.* Moravskou paedagogickou zvláštností jest, že na tamějších českých učitelských ústavech (v Brně 2, v Kroměříži a Příboře po 1) jest jazyk německý obligátním učebným předmětem, z něhož musejí abiturienti i abiturientky konati zkoušky dospělosti právě tak, jako za př. z paedagogiky, z jazyka českého, z mathematiky a j. předmětův. V Čechách tohoto opatření, pocházejícího na Moravě z éry všemohoucího kdys tam ve věcech školských Winterhollera a jeho vzhledem germanisování učitelstva našeptávajícího ducha, ředitele českého(!) brněnského paedagogia Schulze a odporujícího zřejmě ustanovení základního státního zákona, není, a také by nebylo možno a ani na Moravě neplatí vice versa opatření takové pro německé ústavy učitelské, že by byla na nich čeština obligátním předmětem, z něhož by se musili podjímati i maturitní zkoušky, (písemní i ústní). Tím nehledíc k nesrovnalosti a okolnosti, že kandidátům českých ústavů tak okatým způsobem se předstírá prvenství jazyka německého v Rakousku a podružnost jejich mateřštiny, tak jako německým chovancův se demonstruje povýšenost jejich jazyka nad druhý zemský jazyk, nad jazyk tří čtvrtin veškerého obyvatelstva země, vzniká chovancům českých učitelských ústavů na Moravě nemalá námaha, jako plus břemene proti chovancům všech jiných ústavův učitelských v Čechách a na Moravě. A tím věc ještě není odbyta. Olověnou tuto podešev musí odchovanci českých paedagogií na Moravě vléci s sebou i do života; musejí se totiž i za zkoušky způsobilosti učitelské pro obecné školy podrobovati obligátní zkoušce z němčiny. A tu je pak mimo jiné věci, o nichž místněji jindy, zjevna anomalie, že za příkl. ti zkoušenci, kteří vybyli některý ústav učitelský třeba v Čechách, kde němčina na paedagogiích není závazným předmětem, zkoušky z němčiny dělati nemusejí, ač mohou býti po vybytí této kusejší zkoušky právě tak ustanovováni na Moravě za definitivní učitele, jako moravští, již vybyli zkoušku z němčiny i při

maturitě i za zkoušky učitelské způsobilosti — tedy dvakrát! Opatření toto nepaedagogické vzniklo z příčin politických, od politika (místodržitelského rady a administrativního školního referenta) a politikáře, (shora řečeného ředitele paedagogia). Sami paedagogičtí představení učitelských ústavův a učitelstva na Moravě pokládali je za nespravedlivé a kruté, a proto také — ježto se o zrušení jeho nesměli zasazovati — připouštěli, ba zjevně schvalovali, aby bylo prováděno co nejlidštěji. Dřívější dozorci paedagogií českých, zemřelí zem. škol. dozorce dr. Novák a dosud úřadující dr. Schober, ač oba byli považováni za Němce a tento sám veřejně se k německé národnosti přiznává, zavírali při maturitních zkouškách vzhledem němčiny na českých ústavech věru obě oči a poskytovali dispensí od ní, pokud jen bylo možno. Za to hlavní měli při zkoušce zřetel k paedagogice a k češtině, která za doby jejich zejména na ústavech brněnských měla výborné učitele, již ve všem sboru učitelském uměli buditi zájem pro přesnost jazykovou, tak že oba tyto ústavy tehdy byly pokládány za první brusírny jazyka českého na Moravě. Tehdy nikdo z němčiny nepropadl, třeba říkal der Haus, die Weib, das Butter. Vědělť zkoušející i předsedající při zkoušce, že když se tomu zkoušenec nenaučil za čtyři léta v ústavě, že se tomu nepřiučí za dva měsíce o prázdninách a že pak po prázdninách nebude uměti za opravné zkoušky z němčiny nic více, než-li před prázdninami. Když na Moravě dostali české profesory pro paedagogia (Royt, Krondl), vzala věc obrat a — nadivno Vám sluchu — obrat pro české kandidáty nepříznivý! Tito dozorci zemští třeba si za zkoušky nevšímali blahovolně (?) nejhrubších germanismův a z češtiny mlčením schvalují křiklavé chyby proti mluvnici, třeba jen v části tvaroslovné, zrovna jako uštknuti reagují na poklesek v němčině, třeba i takový, že se ho Němci obecně dopouštějí. Ba zem. inspektor Krondl, jak právě „Lidové noviny“ žalují, letos na ústavu učitelek v Brně stál na tom, aby každá chovanka konala ústní zkoušku z německého jazyka a dostupoval na to, aby jedna (ač mají reparaturu vůbec jen 2), měla opravu — z jazyka německého! Myslíme, že kdyby pan inspektor zemský chovanku tu (— učící se prý na ústavě němčině od 12. roku svého věku —), vyučoval němčině sám po dva měsíce tak horlivě, jako když vyučoval češtině místodržitele moravského Loebla, aby mohl pronésti několik slov českých na sněmu zemském, a kdyby ji i přinutil, aby po ty dva měsíce chodila do zábav státního úřednického spolku, proňž kdosi před deseti lety s českého gymnasia tolik agitoval (prý také k vůli místodržiteli Loeblovi), ač se vědělo, že se tam mělo germanisovati (jakž se i děje), bude po prázdninách znamenati jediné ten pokrok, že bude říkati chovanka ne více der Haus, die Weib, das Butter, ale za to der Papier, die Hemd, das Sonne. —*ch*—

Ozvuky a paběrky.

Padělání starožitností v Rusku. Za příčinou známé příhody, vlastně nehody musea v Lúvru pařížském s tiarou Saitaphernovou, ruské listy poukazují na to, že se na jihu Ruska, zejména v Kerči a Oděse vyrábějí zrovna padělané starožitnosti. V Kerči má dle „Petěrb. listu“ Řek Kathelis a žid Finkelstein sklárnu, která prý se dle udání zabývá výrobou láhví na Selterskou vodu, skutečně však se v ní hotoví „slzové džbány“, které prý bývají nalézány za kerčských výkopů v starých hrobech. Majetníci skelné továrny vydržují dokonce ve středu města sklad starožitností, které pocházejí téměř vesměs z jejich továrny. Takových továren jest dle citovaného pramene v Kerči několik; majetníky jsou hlavně Řeci a Židé. Mezi nimi jsou muži vynikajících archaeologických vědomostí, kteří umějí nejen napodobovati starořecké nápisy, nýbrž také popelnice, ornamenty a peníze naprosto slohu bezvadného, tak že mohou klamati i učeného odborníka. Co se tkne obzvláště padělané tiary Saitaphernovy, jest odůvodněna domněnka, že tiara byla nejspíše navržena dle modelu Kerčského a v Oděse jen zhotovena. *K.*

Vlašské výkopy na Kretě. Vlašské výkopy na Kretě řídí profesor Halbherr. O pracích „vlašské školy" na Kretě podává zprávu „Voss. Zeitung" zaslanou jí z Athen. Dle zprávy té vykopán tam palác, který jest slohem a založením podoben palácům v Knossu a Phaestu (na místě starého Phaestu se nyní kope) objeveným, tudy pochází z doby mykenské. Palác záleží z rozličných oddělení pro muže a ženy, z lázní a skladišť a pokrývá plochu 2000 *m*². Nalezeno mimo jiné věci 200 hliněných pečetí druhu z Krety známého, 20 tabulek s protokretským písmem lineárním, bronzové kotle, bronzové sošky představující většinou býky nebo kozly, četné mykenské vásy, dva hliněné svícny obzvláštní konstrukce, 19 talentů mědi (jednotky váhy asi po 30 *kg*), kalichy se zobrazeními mykenských vojínův a t. d. *K.*

Brněnský nadučitel Drexler. Ačkoliv neuznávám nepodepsaného dopisovatele Vašeho z čís. 41. oprávněným žádati na mně „rozhodně odpověď" na učiněný dotaz, aniž pokládám sebe povinným jemu odpovídati, prohlašuji: Zapsav se na presenční listinu, odešel jsem z konferenční místnosti ještě před počátkem porady, ježto mne úřední povinnosti jinam volaly. Teprve po konferenci zvěděl jsem ve sborovně ústavu učitelského, že nadučitel Drexler jmenován byl místopředsedou. Nebyl jsem tedy v konferenci a nemohl protestovati proti jeho jmenování. Že bych to jinak byl učinil, prohlásil jsem ihned, jak jsem o něm zvěděl, a prohlašuji i teď. Odpovídati za jiné účastníky konference není mojí věcí. Připomínám jen, že když před několika lety šlo o volby do okr. školní rady, a někteří členové sboru mužského paedagogia v okresní konferenci záležitosti této se ujali a proti některým nepřístojnostem se ohradili, zůstali osamoceni, tak že jim věru mohla zajíti chuť páliti si prsty za jiné.

V Brně 12. července 1903. *Prof. Fr. Dlouhý.*

Ha, zrada!

Ha, lide, strašná zrada
se stala v kasině!
Tam doktor Herben prodal
svůj národ při víně!

Zde lhostejnost již končí
a přestává tu smích.
On Prušákům Tě prodal
za třicet stříbrných.

Tož zápisků jim prodal
dva plné notesy,
Tvých popis arsenálů,
pevností výkresy,

jim udal, kterak voj Tvůj
je v zemi rozložen,
kde ukryty jsou schodky
Tvých padlých záložen,

jim zradil všecky brody
a horské průsmyky
i taje nejnovější
Tvých vůdců taktiky,

dle níž se zbraní řinčí
než přijdou na dostřel
a vezme do zaječích
jak přijde nepřítel.

To vše jim levně prodal
ten Vintíř moderní:
však na štěstí jsou bdělí
Tví strážci převěrní.

Ti odhalili úklad,
zbraň zdvihli ve hněvě,
hned zalekli se vrazi
na Rýnu na Sprévě.

Tak dopadlo vše šťastně:
Tvůj mír je zajištěn,
Ty sensaci máš pěknou,
my papír potištěn . . .

Ó, odměň se svým strážcům
maličkou obětí
a obnov předplacení!
Je konec čtvrtletí . . .

Modrovous.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 1. SRPNA 1903. ČÍSLO 44.—45.

Co jste učinili z ženy!

Fragment z „Myšlenek" Multatuliho.

Když před čtyřiceti lety psal Multatuli (Eduard Douwes Dekker) své »Myšlenky« (Jdeën) pravil v předmluvě k nim: »Chtěl bych vám podati zdravého pokrmu; chtěl bych, abyste poznali autoritu láskou, dobro spravedlnosti a štěstí ctností. Slovem: chtěl bych, abyste se stali lidmi! Toť vše. Klamete se a klamali vás, když vám řekli, že býti člověkem jest něco nedůstojného. Tím jest ovšem vinno náboženství špatně pochopené. Život materielní jest bojem proti hnilobě a život morální bojem proti bludu.

Jděte k ďasu s brněním, ve kterém já nechci choditi, vy, kteří nejste s to, abyste pochopili koně bez chomoutu, těla ženina bez šněrovačky, jazyka bez gramatiky a pravdy bez pouzdra, v němž jest stočena, složena, sploštěla a zmačkána jako stará divadelní cedule.

Jděte k ďasu se svým kantorským pedantismem, vy, kteří myslíte, že psáti nebo mluviti jest něco jiného, nežli reprodukovati dojmy duše. Vy, kteří jste z té duše učinili talent, abyste za duši vydávati mohli svůj talent naučený a z talentu toho, abyste učiniti mohli půdu dílny pro řemeslo, které vynáší!

Zpět! kazatelé, mluvkové, strůjcové řečí, kteří čepujete fráze tolik a tolik za hodinu a tolik a tolik haléřů za slovo. Zpět! prodavači pravdy! prodavači citu! Vy jste korumpovali lid! —

Svému nakladateli, když mu »Myšlenky« nabízel, psal toto: Můj milý D'ablaingu! Ne, nesmí se říci, že se nikdo neodvážil vystoupiti proti kletbě, která tíží lidstvo. Nesmí se říci, že nikdo nepotíral nemoc hnisající, kterou jest stíženo lidstvo: lež.

Já chci učiniti, seč jsem. Prosím vás, převezměte publikaci práce, která se právě v mé obraznosti zrodila. V tomto spise chci hledati pravdu. To jest můj program, můj jediný

program. Budu pojednávati o politice, o otázce sociální, o náboženství, filosofii, paedagogice, ethice atd. Doufám, že v každém vypravování, v každé správě i poznámce bude nějaká myšlenka. Pojmenujte tedy práci mou „Myšlenky« zcela jednoduše. V čelo jich jako motto napište: »A vyšel rozsévač, aby rozséval.« Toto dílo bude mým praporem, který vztýčím a který vysoko ponesu, poněvadž za korouhví jíti nemohu.

Co jste z toho světa udělali, ó, křesťané!

Odvracím oči od dějin lidstva kormutlivých, které jste nad to ještě zfalšovali a zkazili: ad majorem dei gloriam. Císaře Konstantina nazýváte »Velikým« a ostatní odpovídá pravdě této velikosti. Odvracím oči od těchto dějin, abych je upnul k něčemu, co nemůžete překroutiti ani zcírkviti: k vašemu služebnictvu, k vašim ženám, k vašim dcerám.

Co jste z toho učinili? Co jste učinili ze ženy?

Abyste se udrželi na stanovišti dobytém právem silnějšího, činíte denně ze svých žen nástroje domácího hospodářství anebo ještě něco horšího a ze svých dcer jste udělali Javany.

Připouštím, že s ženami svými ještě hůře nakládáte než bible předpisuje a že ne všecko, co zavdává příčinu ke stížnostem na ponižující stav ženy, původ svůj béře z předpisů Mojžíšových anebo apoštolských. Nikde nečtu: »Hleďte, aby vaše ženy zůstaly hloupé«; anebo: »Starejte se o to, aby vaše dcery nepocítily potřeby osvěty!«

Přece však stojí psáno: »Ženy buďte svým mužům poddány!« A je-li poddanství toto jedenkráte přijato, to ostatní v tom koření. Pokud v jižní Africe nebude zrušeno otroctví, potud majitelé otroků zakazovati budou, jak se samo sebou rozumí, četbu svým nevolníkům. Přikázání poddannosti legitimuje zároveň všecky možné prostředky, kterými může v platnosti udrženo býti. A psáno stojí, že ženy poddány býti mají. Jaké to poddanství má býti a kde mu má býti postavena hráz? to tam nestojí. O ohraničení poddanství se v písmě nemluví. To přenechal apoštol dobré vůli »pánů«.

Ale kdyby tomu i jinak bylo, posviťte si přece důkladně na »pány stvoření«, na muže! Následujte je v té jejich dobré vůli, v jejich nicotné snaze, v jejich malichernosti, jejich nevědomosti, jejich zbabělosti — a tažte se sebe samých, je-li spravedlivo, je-li to odůvodněno, aby celá polovice lidstva tak bez okolků druhé polovici měla býti poddána! Požadavek mužů v tomto ohledě dokazuje svou lichost. Chce-li někdo býti pánem, ten přede vším jiným musí býti spravedliv; leč stavěti ženu níže nežli muže, jest nespravedlivo. Pomyslete jen, že by Kornelia, Sappho, Charlotta Cordayová, de Staël, atd. měla státi níže nežli kterýkoliv dlažbošlap.

Nuže, kdo má tedy panovati?

Odpověď jest velmi jednoduchá: nebude panovati nikdo.

— Dobrá, kdo však má míti největší vliv?

— Ten, kdo ho zaslouží.

— Také dobře, ale kdo ho zaslouží?

— Ten, kdo jest nejvíce člověkem. Pohlaví zde rozhoduje tak málo, jako barva vlasů.

— Když ale ten, jenž nejvyššího stupně lidskosti dosáhl, nedosáhne vlivu, který mu právem náleží?

— O takovém pochybuji, že skutečně stojí vysoko jako člověk a radím mu vážně, aby se dále zdokonaloval.

Mám v úmyslu několik čísel svých »Myšlenek« věnovati ženám naší společnosti; zvláště jejich stavu před manželstvím a mimo ně.

Napřed ale budu vypravovati malou povídku, která by osvětlila to, co ženy děkují bibli, aby se mi, až se ostře dotknu mravů, neřeklo: »Tomu jest tak, leč přikázání bylo přece krásné!«

»Malá Agatka byla milá a dobrá. Byla tak čista, jak jen dcera lidská býti může. O lži neměla pojmu. S úžasem dívala se na svět, poněvadž nemohla pochopiti, proč jest v něm tolik sváru. Dětsky věřila všemu, co se jí řeklo. Když byla dítětem, modlívala se večer za klidný spánek a nepožila nikdy jídel nesvěcených. Později chodívala zbožně do kostela a zpívávala se svatým přesvědčením.

»Světa a jeho bezbožného království vážím si tolik jako svých starých střevíců«, anebo něco jiného. Nikdy jí ani nenapadlo otázati se: bylo-li to přece od Jakuba velmi hodné, když bratru svému prvorozenství uchvátil srstí kůzlečí? Anebo bylo-li Kanaanským příjemno, když je tak vytrvale hubili? Ona, která by ani ptáčkovi nebyla ublížila, nezachvěla se ani před kouřící se krví obětí krvavých »Starého zákona«.

»I řekl bůh« - - - to stačilo Agathě, ne snad k tomu, aby projevila svůj souhlas, tak daleko ani nepřišla, nýbrž k tomu, aby se zdržela veškerého úsudku, ba aby ani nepříjemného dojmu nepocítila.

A takových zbožných jest více. Nemohou snésti nejmenších bolesti, leč s chladnou krví přihlížejí tomu, jak bohem vyvolený národ s ubohým lidem zachází, jehož největší vinou jest, že nepatří k »vyvoleným«. Agatha se neptala, jaká jest souvislost mezi hříchy jejími a pádem Adamovým: ona věřila. Netázala se na způsob vykoupení krví na kříži: ona věřila. Neptala se také po důkazu naší duševní nesmrtelnosti, která souvisí s tělesným vzkříšením Kristovým: ona věřila. Netázala se ani po souvislosti učení Ježíšova, ještě méně po možnosti užití tohoto učení v praxi a ještě mnohem méně po obsahu tohoto učení: ona věřila. Agatha byla křesťankou. Její duše zasvěcena byla Pánu. Co přišlo od něho, bylo dobré a svaté. Co se dělo proti jeho přikázání, to bylo v očích jejích špatné.

A nejenom, že celým srdcem a celou duší lpěla na všem, co bylo Ježíšem předepsáno, nýbrž, — jak se často stává —

ona lpěla také na výrocích, které tomuto Ježíši jinými lidmi v ústa bývají kladeny.

Slovo: křesťansky stačilo Agathě, aby se jí zdála věc býti krásnou, jen když byla křesťanská, zároveň velmi litovala Řeků, kteří své mrtvé spalovali, aniž jim křesťanský pohřeb vystrojili.

Agatha žila křesťansky až do svého osmnáctého léta, a ejhle, tu přišel někdo, jenž jí řekl, že ji miluje a že ji chce pojmouti za ženu. Promluviviši s otcem, matkou a pastorem, svolila Agatha státi se jeho ženou, ale jen s podmínkou, bude-li manželstvo jejich křesťanské. Neopomenula se otázati mladého muže po jeho víře.

— Jak tě miluji, Agatho? Otaž se hvězd a květin.

— Ano, ale víra tvá?

— Všude stojí jméno tvé vepsáno... v oblacích i ve vlnách mořských! Slyším je v šelestu listí, v bublání potůčku.

— Ale víra tvá?

— Bude to blaženost, Agatho, tebe míti za svou ženu, za svou učitelku. Chci ti dáti — — — řekni mi, Agatho, četla-li jsi »Milostné listy«*) Multatuliho?

— Ale tvá víra, nejmilejší?

— Tu to stojí! Ó, nemusil bych to čísti, abych věděl, co jest láska, Agatho, přece však jest to příjemné, najde-li člověk své dojmy takto reprodukovány! Ano, tak jest to, Agatho, tak tě chci milovati! Milovati jest budíti náklonnost, oplodňovati se strany jedné, počínati a roditi se strany druhé...

Agathě začala se taková rozmluva zdáti pohoršlivou, proto přerušila řeč mladíkovu a tázala se ještě jednou po jeho víře.

Ubohý hoch pronesl ještě něco o své lásce, a nepozoroval ani, že Agatha pořád o jiných věcech mluvila. Ona však poznala, že láska mladíkova byla láskou světskou.

S těžkým srdcem odebrala se k pastorovi.

On z ní učinil křesťanku. On v ní vznítil tuto neuhasitelnou žízeň po darech milosti evangelia. On ji uvedl na jedinou cestu, která jest světlo, pravda i život. On jí proto musí poraditi v tomto jejím prvním pokušení. A onen muž promluvil takto:

— Budiž požehnána, dcero má, že schvaluješ manželství jen tehdá, když je můžeš uzavříti v naději na požehnání, které jest z Ježíše Krista. Nepracoval jsem tedy marně na vinici tvé duše...

Třikrát budiž tobě zdar, že jsi povolána hodného, upřímného, žel však, že světskou myslí nadaného jinocha na cestu spasení přivésti. Ty máš pravdu, Agatho. Manželství musí býti křesťanské a musí zasvěceno býti Pánu. Řekni svému snoubenci, že jsi ochotna jej milovati tak, jak se sluší na křesťanskou pannu. Řekni mu, že svoluješ pojmouti ho za manžela dle předpisů, které nám dal náš Pán a Spasitel.

*) Minnebrieven.

Nenech ho čerpati názorů o stavu svatého manželství z nečistých, duši kazících spisův, ale řekni mu, aby se občerstvoval pramenem z jediné čisté studnice...

Zkrátka — — — (neboť mne to naplňuje hnusem) — — zamilovaný jinoch, chtěl-li důkladně zvěděti, co se rozumí křesťanským manželstvím, musil čísti v evangeliu Matoušově kapitolu XIX.

A potom teprv nahledla Agatha, že ne všecko, co jest křesťanské, jest zároveň krásné, čisté a vznešené. Ještě nějaký čas zůstala dobrým děvčetem. Potom se stala rozumnou, dobrou ženou, — — — ale — — — vlastně lépe: křesťankou nezůstala!...

Cože, mluví se o manželství — o spojení dvou pohlaví, jež člověka, muže či ženu, toť jedno, vlastně teprv skutečně činí člověkem, a on zákonodárce, demagog, vychovatel, filosof, učitel mravů nedovedl o něm nic více říci nežli sprosté, hrubé a surově pohoršlivé vypočítávání různých způsobů, kterými se stává muž — ne — samec k manželství neschopným?

Cože, ten, který dovedl užíti podobenství fíkového stromu, aby odůvodnil soud o zatracení, který mluvil v podobenstvích a jak krásných... srovnávaje s věcmi nejnepatrnějšími... o kvasu, o semeni hořčičném, — ten který pádně odpovídal zákoníkům a farizeům, a jak to činil! hlasem hromovým je plísnil a výsměch jim metal ve tvář — a ten by nebyl věděl co říci o manželství? Ten myslil pouze na muže a myslil snad, že byl tázán o radu ve věcech hygiény; ten zapomněl na celou druhou polovici lidského pokolení, aby pojal otázku jedině ze stanoviska zvířecí potřeby a to ještě v nejsprostší konvenci této polovice? Nikdy jsem neviděl nakládati se ženou s opovržením tak ničivým!

Ve mnohých zákonodárstvích — viz Mojžíšovo tak zvanými mravokárci jest žena zvána věcí, předmětem, nábytkem, krávou...

Zde dle výroku Ježíšova není ničím, ničím, úplné nic! Jinde nešetří se jejích práv, jen aby se více mysliti mohlo na její povinnosti. Ale zde nestojí žena ani za to, aby se na ni vzpomnělo, aby se jenom jediným slovem učinila zmínka o jejích povinnostech.

Táži se vás, byl by Ježíš mohl jinak odpověděti, kdyby se ho učeníci třeba byli otázali: »Mistře, jest to dobré nositi pantofle?«

Či snad jest lépe dbáno danou odpovědí ženina prospěchu, ženiných práv, ženiných potřeb, nežli by takovouto odpovědí dbáno bylo prospěchu, práva a potřeby starého škrpálu?...

Obyčejná odpověď, která nikdy není nezvratnou, to zde není. Totiž: »Ó, to byly předpisy pro lidi oné doby, do těch nám nic není.«*)

*) Matouš kap. XIX. verš 12. jest míněn.

Užívalo-li se těchto předpisů za jistých dob, měly by podržeti svůj zvlaštní vliv také na časy pozdější. Uposlechnutí pokynu ve verši 12. činí všecky ostatní pokyny a nauky zbytečny. Jest to tolik, jako když se řekne: Exit lidstvo! a opona padá....

Jakkoli jsou odstíny barev, kterými křesťané svého Pána malují, velmi pestré, v tom jsou přece všickni svorni, že jeho slova nepostrádají moci zákonodárné. Já jsem alespoň nikdy od žádné sekty neslyšel, že by systematicky zapírala to, k čemu předpisy Ježíšovy zavazují. Jeho slovo jest pravda, jenom pravda, celá pravda. Proto se tedy nejvíce na tak zvané křesťany hněvám, že nemajíce odvahy mrtvý system změniti, přece se tak obratně vyhýbají konáním, kterých tento system od nich žádá, není-li jim předpis po chuti....

Mám velikou úctu před Kristem, ale nemám jí před každým tak zvaným křesťanstvím. Nikde jsem křesťanství nepotkal, nikde jsem ho nepoznal, a proto jsem přesvědčen o tom, že by se Ježíš velmi podivil, kdyby se na svět vrátil, že se lidé po něm jmenují.

Ježíš byl třikráte ukřižován: Jedenkráte židy, po druhé svými biografy a konečně samými křesťany. Nikdy neměl horších nepřátel nad tyto....

Předpisy, které uvádí bible vzhledem k ženě o jejím postavení v lidské společnosti, jsou takové, že jich k vůli slušnosti do svých »Myšlenek« napsati nemohu. Ženy se lze zbaviti, lze ji vyměniti, půjčiti jako zvíře. Ano, žena stojí ještě níže, než hovězí dobytek. Bývá prostě rozřezána na kusy a částí jejího těla užívá se jako svolávacích lístků anebo billets de faire part. (Matouš XIX.) A Ježíž dle evangelia staví ji ještě hloub, to jsme viděli: ten ji prostě ignoruje. On dovedl mluviti o manželství, o ženu ani nezavadiv, ani ji nejmenovav.

A přece jest manželství něco, kam žena patří, zdá se mi, i kdyby byla odevšad vyloučena!...

Nyní však zanechám přikázání a zákona a promluvím o zvycích a obyčejích.

— — — — — — — — — —

Obyvatelé té které země nestávají se svobodnými nebo nevolníky zákonem. Míra jejich svobody jest závisla na jejich zvycích. Srovnáme-li počet a dosah svého konání, které jest zákonem předepsáno s činy, které konáme anebo konati opomínáme, poněvadž jsme ustáleným zvykem nuceni nejinak jednati, shledáme, že vlastně se zákonem máme velice málo co činiti a že vliv jeho na naše konání nebo opomenutí jest příliš nepatrný v poměru ke všem těm věcem, které jsou následkem zvyklostí, obyčejů a tradic. Žádný zákonodárce i kdyby měl desetkrát tolik vojáků co obyvatel, neodvážil by se poručiti to, co předepíše zvyk. A naopak — skláníme šíji svou před zvykem, kterého bychom neuposlechli ani kdyby nám byl nejmocnějším zákonodárcem předepsán.

Jen tolik dovoluji si říci mimochodem, že jest málo zemí na světě, Asii vyjímaje, kde by mrav větší tyranství vykonával než v Nizozemsku.

Svoboda politická, kterou skutečně máme, jest nám málo platna, je-li dušena haldou zemských, městských, vesských, sousedních, domácích a rodinných zvyků, které z nás skutečně činí evropské Číňany.

Politická svoboda jest sice krásná věc, ale co jest takovému národu platna, který si sám pouta navléká i když toho nemá zapotřebí? ...

Žádný zákon nebyl nikdy tak úzkoprsý a tak barbarský jako zvyk nebo obyčej.

Zločinec bývá potrestán na tak a tak dlouhý čas. Obyčej k tomu jeho vězení přidává nádavkem doživotní potupu.

Zákon mluví o občanech .... zvyk o poddaných. Zákon praví: Král ..., zvykem jest říkati: Jeho Veličenstvo. Podle zákona smí se každý šatiti jak mu libo, zvyk nebo moda oděv předpisuje. Zákon chrání manželství a dle potřeby povoluje rozvod. Zvyk činí z manželství božskomravný t. j. velmi nemravný svazek. Ačkoliv zákon se ženou špatně nakládá, tož přece v ní vidí osobu nedospělou, asi takovou, která stojí pod kuratelou. Ustálený zvyk činí ze ženy otrokyni. Zákonem jest dovoleno přijíti na svět přirozeně, avšak zvykem jest, že se souží, pronásleduje a týrá dítě, které se opovážilo vstoupiti do světa bez průvodního listu (bez pasu).

Zákon matce neprovdané poskytuje jistých práv ano dává jí i více práv než provdané, leč mrav a zvyk vpalují na čelo takové matky cejch hanby, trestají a zatracují ji. Zákon mluví pouze o dětech v rodině. Zvyk činí rozdíl mezi hochem a dívkou co se týká výchovy i vyučování. Zákon ani neuznává ani nežádá jiných dávek vedle těch, které jsou pevně stanoveny. Zvyk však nás nutí k výdejům celých kapitálů a to jen k vůli marnivosti, hlouposti, blouznivosti, obyčeji a podvodu. Zákon nakládá se ženou tak, jako s osobou nedospělou, neklade však mezí její snaze, alespoň ne přímo, — ale ustálený zvyk nutí ženu, aby zůstala nevědomou anebo tam, kde nevědomou není, aby se za takovou vydávala.

Zákon tíží tu a tam, zvyk všude.

Žádný zákon není tak hloupý, aby obyčej nebyl ještě hloupější. Žádný zákon není tak ukrutný, aby obyčej nebyl ještě ukrutnější. ...

A tak tomu bylo vždy. V zákoně Mojžíšově nestálo, že by měl muž právo ženu svou na kusy rozřezati a části jejího těla pak užíti jako visitek anebo cirkulářů; ale v ustáleném zvyku, zdá se, že to vězelo. V kapitole XIX. alespoň nečteme ani slova o nelibosti anebo podivení nad takovým způsobem korespondence. A tak najdou lidé vždycky prostředků dosti, aby dokázati mohli, že nejšpatnější zákony jsou pro ně ještě příliš dobré. ...

Který pak zákon vám poroučí, abyste zanedbávali výchovu svých dcer? Který vám velí, abyste ze svých žen nadělali neplacených služek? Tak tomu ale chce ustálený zvyk. . . .

Kde stojí psáno, že vaše žena nesmí mluviti společně s vámi o záležitostech svého domu a v zájmu svých dítek? Nejsou to také její záležitosti a její zájmy? Leč tak poroučí zvyk. Kde pak jest zákon, který tebe zmocňuje zapuditi dceru tvou, když ti přinesla dítě, které jest plodem její lásky anebo snad také nevědomosti? — — Inu, to se tak dělá. A kde konečně jest zákon, kterému za podklad sloužiti smí zbabělé, opovržení hodné rčení: »To jest tak zvykem,« když se hanobí nejvyšší, nejsvětější: zdravý lidský rozum? To činí zvyk. . . .

A co děláte z našich dcer ó, zvyky? Nutíte je lháti a přetvařovati se. Nesmějí věděti toho, co vědí, nesmějí cítiti, co pociťují, nesmějí si žádati toho, po čem dychtí, nesmějí býti tím, čím jsou.

»Toho děvče nedělá, tak děvče nemluví, tak se děvče netáže, toho děvče nesmí říci. Ejhle, toť alfa i omega výchovy. A když potom takové ubohé nemluvně — dívka věří, resignuje, poslouchá . . . a když zcela poslušně svou krásnou dobu květu utratí oklešťováním, znásilňováním a umrtvováním své přirozenosti . . . a když takto pořádně zvrácená, zmrzačená a otupená přece hodná zůstala . . . mravy tohle nazývají »hodným« . . . má potom vyhlídku, že tento nebo jiný floutek přijde a nabídne jí v odměnu za tolik hodnosti, dohlížitelství svého prádelníku jako výhradně patentovanému stroji, kterému se nad to ukládá za povinnost rozmnožovati ctihodný floutkův rod.

To stojí opravdu za to! . . .

A když potom takové děvče všecko znetvořeno, zůstalo hodné, má naději, že se provdá.

Překrásné určení! Ta, která dříve s dětskou poddaností zašívala punčochy tatínkovy, smí v budoucnu s pravou ženskou poddaností zašívati punčochy lecjakéhos dareby. Bavlna v zimě se zamění za vlnu, ale poddanost přetrvá všecky roční doby až na věky — bez amen.

Avšak ona smí ještě více! Smí také zašívati punčošky dětem onoho muže; a také smí jeho děti kojiti, kolébati, opatrovati. A smí také po porodu zemříti. A také smí — o, pomyslete té svobody — ona, která musívala o jedenáté jíti do postele, jak se pořádnému děvčeti slušelo, ona smí nyní celou noc zůstati vzhůru! Ona smí bdíti u postýlky dítěte onoho mladého muže.

A ještě více. Ráno se ho smí zeptati, dobře-li v noci spal a smí mu připraviti snídaní, než odejde po svém zaměstnání. A když se vrátil domů, smí se spokojiti s »hm«, »ano« a »tak«, co tatínkovi zbylo z kapitálu duševního, který utrácel v různých klubech.

Ona má poslouchati, když papa mluví a smí mlčeti, když on bouří a smí ho olejem kaštanovým třiti, má-li rheumatismus

A sedí-li papa se svými přátely a vzpomíná-li s nimi výstředností, které před sňatkem tropili, tu smí odejíti do svého pokoje a tam sedíc, smí přemýšleti o skvělé odměně za své ctnosti!

Z „Myšlenek“ Multatuliových. Zčeštila *Krista Nevšímalová.*

Tuláci.

Ve Francii velký rozruch předloni způsobila a také našimi listy prošla zpráva o rozsudku, kterým u soudu v Chateau-Thierry osvobozen byl od obžaloby jakýsi člověk, ač se během řízení přiznal, že nemá bydliště ani výživy, že jest měsíc bez práce a že žebral. Sensaci, více méně oprávněnou, vzbudily arci v přední řadě důvody rozsudku onoho, jež tuto, poněvadž bezpochyby většině čtenářů t. l. jsou neznámy, podávám v úplném překladě. Důvody jsou: Uváživ, že nedostatek přístřeší a prostředků k výživě zřejmě stav bídy představuje, která postiženému člověku jest velmi trapna a bolestna, podstaty rázu úhonného však neobsahuje; že stejně tomu jest s politování hodnou skutečností býti bez práce; uváživ, že společnost, když stíhá nešťastníky, kteří nemají práce, přístřeší a výživy, vede proti nim tendenční proces, jenž záleží v tom, že ty, kdož nic nemají, považuje za schopné zmocniti se majetku jiných, uváživ, že soudci nemožno odsouditi někoho pod záminkou, že by ho bída mohla dohnati k činům nezákonným; že mimo to obžalovaný tvrdí, že mu po celý měsíc nebylo možno práci si opatřiti, a že žalobce opaku toho nedokázal, že tedy nedostatek, jemuž se obžalovaný vyhnouti nemohl, trestán býti nemůže a nesmí; uváživ, že obžalovaný jsa bez práce, bez přístřeší a bez prostředků k výživě, od p. L. v C. kus chleba si vyprosil a obdržel; že svou prosbu pronesl slušným způsobem, aniž koho urazil nebo někomu vyhrožoval, že toto dovolávání se lidské solidarity není činem nemravným a že nemohl zákonodárce míti v úmyslu, aby to bylo trestáno jako žebrota; uváživ, že takové provinění může tu býti jen, když prosbu pronáší příživník z řemesla nebo když je prosba provázena urážkami, hrozbami a násilím; že požádání a přijmutí kusu chleba, předmětu nejnutnější potřeby, naprosto postrádá okolností, jež tvoří podstatu viny; uváživ, že mimo to v dotyčném kraji není ústavu dobročinného, a že tudíž společnost sama neplní své povinnosti, kterou si uložila, chtějíc žebrotu zameziti; soud uváživ všecky tyto okolnosti a z těchto důvodů osvobozuje obžalovaného od obžaloby.«

Jsem přesvědčen, že mnohý ze čtenářů, neznalý dotyčných ustanovení zákonných a nezasvěcený v praxi, vyvinuvší se u soudů v příčině individuí, pokřtěných jmény »tuláků« a »žebráků«, táže se s údivem odkud vzala se ona sensace, čím je

odůvodněna, když přec sám by se nerozpakoval ani dosti málo podepsati onen rozsudek, odůvodněný tak logicky, pádně a přesvědčivě.

A přece právem prohlašuje se čin onoho soudce přímo za vzpouru, ne-li proti zákonu samému, tedy aspoň proti praxi k němu se vížící, praxi takřka všeobecné, podle níž téměř každý tulák a žebrák, soudu dodaný, bývá odsouzen. Rozlišuji úmyslně hned předem praxi od zákona, a v dalším míním pokusiti se o důkaz toho, že není to zákon, nýbrž neblahá praxe, která vrhá mnohého nešťastníka nespravedlivě pod nůž zákona Aby v té věci čtenářům zákona neznalým hned od počátku bylo jasno, uvádím doslovné znění oněch ustanovení, obsažených v zákoně ze dne 24. května 1885. č. 89. ř. z., jehož § 1. a 2. praví: »Přestupku toulání dopouští se ten, kdo se bez práce a zaměstnání sem tam toulá, nemoha prokázati, že prostředky k výživě své má nebo jich poctivě nabýti hledí, přestupku žebrání pak ten, kdo na veřejných místech či od domu k domu žebrá, nebo ze zahálčivosti dovolává se veřejné dobročinosti, nebo konečně kdo osoby nedospělé k žebrotě svádí, posýlá nebo jiným odevzdává.« (Jak ze srovnání shora uvedeného rozsudku soudce francouzského s ustanovením zákona rakouského patrno, jsou pojmy »toulání« a »žebrání« a zákonné jich definice as ve všech státech stejny a za stejných podmínek mají býti stíhány.) — Uvádím dále hned na tomto místě, že trest na toulání je tuhé (vždy, nikdy prosté!) vězení od jednoho do tří měsíců, žebrota trestá se rovněž vždy tuhým vězením od 8 dní do tří měsíců.

Než přikročme k praxi: jest věc jistá, statistikou dokázaná, že procento odsouzených tuláků a žebráků jest úžasně veliké, nepoměrně větší než odsouzených pro jiné činy trestné. Abych pravdu toho aspoň v malém dokázal, podávám následující tabulku, jejíž jednotlivé cifry naznačují číslice průměrné, sestavené na základě úředních výkazů pěti okresních soudů (na Moravě), podaných v letech 1898.—1901., soudů to, které polohou svojí, poměry sociálními a j. právem mohou brány býti za měřítko normální a spolehlivé. Právníkům připomínám, že neberu v ní zřetele k činům trestním proti bezpečnosti cti, jichž číslo vzhledem k předmětu a vzhledem k té okolnosti, že nepoměrně veliká jich část končívá zastavením či osvobozením, odůvodněným nikoli zákonem či přesvědčením soudcovým, nýbrž libovůlí žalobcovou, by poměr bezdůvodně zvrátilo — ostatně jen ve prospěch these shora uvedené.

Počet	1898		1899		1900		1901	
	všech	z toho tuláků a žebráků	všech	z toho tuláků a žebráků	všech	z toho tuláků a žebráků	všech	z toho tuláků a žebráků
Odsouzených	448	110	403	93	351	89	526	128
Osvobozených . . .	193	17	157	7	107	3	217	10

Z tabulky vychází, že, kdežto z obžalovaných vůbec bývá osvobozen průměrně každý druhý až třetí, z obžalovaných tuláků a žebráků bývá to teprve každý třináctý, nebo že ze všech odsouzených čtvrtinu tvoří tuláci a žebráci, naproti tomu z osvobozených vůbec připadá na ně pouze asi osmnáctý díl!!

Zjev ten jest zajisté nanejvýš nápadný, ba přímo křiklavý, a spolu s úžasem pojí se k němu přirozeně otázka, zda to odpovídá spravedlnosti, či je-li pravda, že všichni ti nešťastníci, obvinění z tuláctví a žebroty, odsouzeni bývají po provedeném důkaze, že opravdu stali se vinnými činů, jim za vinu kladených? Tvrdím, že nikoli, a jsem přesvědčen, že, kdyby soudcové chtěli a, co hlavního, mohli všechny okolnosti, pro posouzení případu důležité a obžalovaným pravidelně namítané, vyšetřiti, procento odsouzených tuláků a žebráků by značně kleslo a vyrovnalo by se nepochybně onomu při ostatních obviněných. Zatím lze říci, že, kdežto při těchto nedostatek důkazů zakládá osvobození od obžaloby, u tuláků nedostatek ten vede k jich pravidelnému odsuzování.

Kdyby soudcové chtěli! — U mnohých, přemnohých pochybuji o dobré vůli k tomu: není pochyby, že by způsobem tím značně přibylo jim práce, neboť jak z hořejší tabulky patrno, přestupky ony tvoří $^1/_4$—$^1/_5$ všech případů, to pak znamená obtížení referátu prací na tomto množství případů, odbývaných posud několikaminutovým přelíčením. Souzení tuláků a žebráků tvoří ojedinělou výjimku v soudnictví; koná se u všech téměř soudů tím způsobem, že si soudce dá zatčeného »předvésti«, vyslechne ho a pronese ortel zcela stručně: »máte tolik a tolik«; formální prohlášení rozsudku a poučení o opravných prostředcích pravidelně odpadá, delikvent obyčejně sotva že vyslechl, kolik mu uštědřeno, obrací se ke dveřím sám, aby se čekajícím tam žalářníkem odvésti dal. Nová práce nebyla by nepatrna ani příjemna: jde o případy, kdy obviněný nachází se ve vazbě, a každý soudce ví dobře, co je případ s vazbou! Těch, kde by bylo nutno vyšetřování zavésti, byla by převážná většina, jistě že 80—90 procent, neboť pouze zřídka, výjimkou tulák učiní doznání tak úplné, aby soudce — předpokládám tu již důslednost a naprostou spravedlnost — jej mohl s čistým a klidným svědomím odsouditi.

Mimo to: zmínil jsem se hned v prvních řádcích tohoto článku o sensaci, kterou rozsudek onoho soudce ve Francii vznítil. Zdá se mi, že svým výslovným dovoláváním se zákonodárce v důvodech svého rozsudku chtěl se hned z počátku obrniti proti očekávanému pokynu s hůry; co by čekalo rozsudek takový a původce jeho u nás, nevím; neslyšel jsem posud, že by byl výrok podobný u nás kdy vyšel nebo aspoň diskusi veřejné nebo odborné podroben býval, ač nechci pochybovati o tom, že v zaprášených registraturách mnohého z našich soudů uložen jest nejeden. Jisto jest tolik, že u nás zrovna tak jako ve Francii byl by rozsudek znění shora citovaného hotovou

vzpourou proti posavádní praxi, a kdo tu má odvahu vzbuditi? Než hůře je s námitkou »kdyby soudcové mohli« a s otázkou, jak důkaz provésti? Oba nahoře citované přestupky zákona o toulání jsou v těsné souvislosti tak, že až na sporé výjimky obžaloba zní pravidelně na o b a činy trestné: orgány bezpečnosti obyčejně dopadají vinníky při žebrotě, pak teprve zkoumají samy nebo soud otázku, jak je s prací a zaměstnáním? Důkaz o žebrotě samé jako faktu není nesnadný: jest jím, ač neprávem, brán už obsah tr. oznámení ve spojení s doznáním obžalovaného (faktum toto obžalovaní přiznávají, pravidelně vědouce, že by jim zapírání nepomohlo a že by svědky, pravidelně četníkem, snadno důkaz proveden býti mohl). Než důkaz ten sám o sobě dle mého mínění u soudce spravedlivého stačiti nemůže, jemu nemá platiti ono kruté: žebrej si z bídy a z nedostatku, nemaje práce nebo z lenosti, vše jedno, žebral jsi a proto budeš odsouzen. Soudce spravedlivý zkoumati bude právě otázku, c o pohnulo obžalovaného k žebrotě, zda-li skutečně jen z e z a h á l č i v o s t i dovolává se veřejné dobročinnosti, jak zcela správně dí zákon v § 2., jednajícím o žebrotě. A důkaz o této okolnosti, čili důkaz o přestupku »toulání« činí nepřekonatelné obtíže, ba ve většině případů jest téměř nemožný! Nejjednodušším důkazem bylo by arci i tu doznání obžalovaného. Než přes to, že v důvodech rozsudkových velmi často uváděno bývá doznání to jako základ přesvědčení soudcova o vině obžalovaného, nebývá tomu ve skutečnosti tak: vždyť lze si vlastně představiti jen u dareby docela již zpustlého, že řekne: ano, žebral jsem, práce nemám a také nestojím o ni. A přec, jak z dalšího vysvitne, jen t a k o v é doznání bylo by dostatečným důvodem k odsouzení, nikoli ono pravidelné: jsem bez práce, a l e n e m o h u j í d o s t a t i a pod. Velká část obviněných nedozná ani toho, že jest po delší dobu bez práce, nýbrž tvrdí většina jich, že »pracoval do nedávna« nebo že »má práci slíbenu« a podobně. A téměř všichni ti, kdož doznávají, že už delší čas jsou bez zaměstnání, omlouvají se, že práce hledají, že jí ale obdržeti nemohou, že byli bez viny z práce propuštěni, že jdou do určitého místa (obyčejně do Vídně nebo nejbližšího velkého či průmyslového města) práci si najít, že pro nemoc či neduh k práci jsou neschopni atd. A o všech těchto okolnostech důkaz je skoro nemožný. Velká potíž spojena jest již s otázkou, kdy lze koho viniti a co hlavního, odsouditi pro toulání: zákon zcela přirozeně nestanoví žádného časového určení ohledně doby, po kterou kdo bez práce být musí, aby přestupkem toulání vinným uznán býti mohl, jest to ponecháno valné úvaze soudcově. Pomůckou tu výhodnou byly by pracovní a čelední knížky; než ty jsou za dnešních poměrů naprosto nespolehlivé: co chvíle tvrdí některý obviněný, že sice tam a onde pracoval, že však mu práce do knížky buď z pohodlí zaměstnavatelova či pro krátkost doby práce nebo služby zapsána nebyla, a vím ze zkušenosti, že tomu bývá často tak

Na základě těchto nespolehlivých pomůcek vznáší se obžaloba jednou, je-li soudu dodaný měsíc bez práce, jindy, nemá-li jí po dva měsíce a ještě déle: závisíť to právě od jiných ještě okolností. Bez dat knížek těch však je důkaz zmíněný tím obtížnější: často obviněný tvrdí, že pracoval, že však nezná jména obce neb aspoň zaměstnavatelova, nebo leží dotyčná obec v cizím, třebas i hodně vzdáleném okrese, čím důkaz zase hodně stížen, zejména když, jak zejména u osob pohlaví ženského tomu velmi často bývá, služebdárce zná pouze křestné jméno dotyčné osoby, konfrontace pak obtížna nebo téměř nemožna jest.

Nejhůře však s důkazem o posledním bodě shora vytčeném: tvrdí-li obviněný, že práce nemá, že však ji hledá a nalézti nemůže (Zákon, jak z hořejší citace § 1. o tom jasně vysvítá, důkaz takový připouští, obviněného, jenž by věrohodně prokázal, že práci hledá, ji však nalézti nemůže, bylo by nutno osvoboditi). Tázán-li, kde a u koho o práci žádal, odpoví téměř vždy, že neví jméno obce neb osoby, kterou o zaměstnání prosil. A jak ho usvědčiti ze lži? Vsak i v případě tom, když udá určitý podnik, věc má velké potíže: velmi často jedná se o závod rozsáhlý, továrnu, stavbu a podobné, na něž se lidé oni odvolávají, jak tu bezpečně vypátrati onu osobu, u které obviněný o práci zaklepal a kterou snad odmrštěn byl. (Jest přirozeno, že, jakmile vejde v širší známost zvěst o zahájené někde větší stavbě, ku př. stavbě železnice, vodovodu, továrny, nezaměstnanci nejen z okolí, ale i z končin vzdálenějších se tam hrnou v naději, že se jim tam práce dostane; charakteristické je však, jak rychle a jak široko daleko se zprávy ony roznášejí!) Konfrontace v případě podobném opět bývá téměř nemožna neb aspoň máloslibna, neboť osoba, u níž obviněný o práci žádal, v případech nejčetnějších se naň sotva asi dovede upamatovati. Dejme tomu, že obviněný mluvil pravdu — případ ten není vzácný — soudce pak, maje za to, že se jedná o lacinou výmluvu, neuzná za nutné přesvědčiti se o tom, je-li jeho tvrzení pravdou čili nic, stojí tu ubožák bezbranný proti trestu jej očekávajícímu, nezaslouženému a tedy tím krutějšímu.

P. d.

Srbi.

III. — Velkosrbská myšlenka znamená sjednocení všech Srbů v jeden samostatný státní organism. Myšlenka ta zrodila se ještě za prvního zápasu s Turky, tedy za doby Karadjordje. R. 1809 Srbové napjali všechny síly, aby co největší část zemí srbských Turkům vyrvali, a k svému státu, jenž se teprve tvořil, připojili. Toho roku Karadjordje probil se svými zbraněmi k jihu až do Nového Pazaru a Sjenice, a tu se setkal s Černohorci, nad nimiž panoval vladyka Petr I. Tento pohlavár černohorský byl jako Karadjordje nadšený zápasník za sjednocení bez ohledu

na rozdíly víry. Srbské sjednocení mělo obsahovati nejen pravoslavné, ale i mohamedánské Srby a katolické Chorvaty. Tento neškolovaný, ale přirozeným umem nadaný muž stvořil heslo, jehož by měli pamětlivi býti Srbi i Chorvati a jím se říditi ve vzájemných záležitostech národních, heslo krátké, ale plné naučení pro srbsko-chorvatský národ: »Ne pita se, ko se kako krsti, no čija mu krvca grije prsi, čije-li ga je zadojilo mljeko.« (Neptá se, kdo jak dělá kříž, ale jaká krev v žilách jeho proudí, a jakým je odkojen mlékem.) Tehdy poprvé se sblížily Černá Hora a Srbsko a okázalým způsobem prohlásily, že budou vzájemně pracovati za vysvobození veškerého Srbstva. Zajisté i Karadjordje i moudrý vladyka Petr I. tehdy se domnívali, že není daleko doba, kdy všichni Srbi oslavovati budou svátek svého národního sjednocení. Ale v knize osudu jinak bylo určeno.

Myšlenka velkosrbská měla reálnější základ do roku 1878, kdy žil větší díl srbského národa pod vládou tureckou. Za prvního panování Miloše Obrenoviće (1815—1839) se rozvíjela. Ale když Miloš opustil Srbsko a po krátkém panování jeho dvou synů (1839—1842) dosedl na trůn srbský Alexander Karadjordjević, jenž byl nesamostatný a slabý, byla myšlenka srbská oslabena. Když po druhé Miloš a jeho syn přišli, znovu dostala posilu a všechen lid srbský očekával co nevidět osvobození. Viděli jsme, jaké Michajlo Obrenović III. požíval důvěry Srbů. Dojista znal svůj politický postup tak zařídíti, že pozvedl všeobecnou touhu srbského národa za sjednocení. Jenom dva srbští vladaři, Karadjordje Petrović a Michajlo Obrenović byli dostatečnou zárukou, že by se srbská národní touha mohla i uskutečniti. Prvému v tom zabránil nešťastný r. 1813, druhému strašná smrt, jíž podlehl v Topčideru 1868.

Smrtí jeho srbská myšlenka utrpěla silnou ránu. Ale z toho se brzy zotavila. Srbi za prvních let vlády Milana Obrenoviće oddávají se zase víře, že se jejich dávný sen o sjednocení uskuteční. Nemyslili, že uskuteční to výhradně svými silami, ale doufali v pomoc velikého Ruska, k němuž pohlížejí jako na Bohem určenou moc, aby nevěřící Turky vypudila z Evropy a balkánské Slovany osvobodila od nesnesitelného jha. Skládali tak naděje v Rusko jako Poláci ve Francii za vlády Napoleona Bonaparta. Rusko smlouvou Kučuk Kajnardžijskou vymohlo na Portě právo protektoratu nade všemi balkánskými národy a mohlo nyní chrániti nejen balkánské Slovany, nýbrž i Řeky, Rumuny a Armény od tureckého násilí. Ale když Rusko utrpělo porážku ve válce se spojenou Evropou, musilo přijati smlouvu Pařížskou z r. 1856, kterou evropské moci protektorát nad balkánskými národy přejaly na sebe. Pařížský kongres prohlásil v 7. čl. smlouvy zásadu integrity a neodvislosti otomanské říše, zabezpečil vysoké Portě ochranu evropského mezinárodního práva a uvedl ji v koncert velmocí. Evropským mocnostem bylo asi hlavním zájmem, aby ruský vliv na Balkáně oslabily a tak aby utvořily

podmínky, za nichž by v případě balbánských zápletek mohly co nejvíce kořistiti. Řevnivost velmocí byla na ohromnou škodu balkánským národům, ale žádnému z nich tolik neuškodila jako Srbům, neboť Srbové zaujímají právě ony posice na Balkáně, kde se zájmy mocností nejvíce křižují. Že i dnes tak úžasné poměry vládnou na balkánském poloostrově, není nikdo tak vinen jako řevnivost velmocí, jež dobře vědí, že mohou, pokud v Turecku vládne nepořádek a anarchie, míchati se do jeho záležitostí a loviti v kalné vodě. Kdyby balkánské státy se vzmohly a osvobodily své krajany z tureckého jha, neměly by v nich toho vlivu jako dnes v rozháraném Turecku. Proto velmoci milují anarchii v Turecku, aby jejich zájmy neutrpěly. Drží se pravidla: Dokud Turecko trvá, všechny jsme tam rovnoprávny. Kdo Turkům lépe polichotí a nabídne jim větší sumu, bude u nich míti více půdy a bude moci lépe hájiti své obchodní a hospodářské zájmy. Kdyby bylo Turecko rozděleno mezi balkánské státy, mělo by Rusko na Balkáně nejzávažnější slovo. A to velmoci nechtějí. Tak smýšlely r. 1856 a tak smýšlejí i dnes. Ale smlouvami nelze zastaviti rozpadání státního organismu, kterému se nedostává všech podmínek k dalšímu trvání. Bez ohledu na pařížskou smlouvu pracoval Michajlo Obrenović moudře a obezřetně na osvobození Srbska. S každým krokem Michajlovým byl srozuměn dnešní kníže černohorský, Mikuláš I. Vzájemný postup i po smrti Michajlově udržen. V Bělehradě i Cetyni čekali jen na vhodný okamžik, aby se pustili do »svatého boje« za osvobození Srbstva. R. 1876 myslili, že ten okamžik nastal a Turecku vypověděli válku. Známo, jak válka vedena a jak skončila. Po ní a zvláště po berlínském kongrese veškero srbské plémě bylo rozčarováno. Srbi myslili, že humanní Evropa bude si vážit jejich národního práva a nebude jim překážet, aby se sjednotili, jako nepřekážela Němcům a Italii. Ale Evropa zplnomocnila právě ten stát, který dlouho byl na překážku sjednocení Italie a aby také Srbům v jejich touze po sjednocení překážel a bránil. Rakousko byvši vytisknuto z Italie i Německa, obrátilo se na slovanský jih. Bismark znaje, že to bude prospěšno Němcům, zakotví-li Rakousko na Balkáně, podporoval jeho balkánskou politiku. Rusko osvobodivši Bulharsko r. 1878, tolik se vyčerpalo, že se nemohlo ani dost málo protiviti berlínské smlouvě, kterou Rakousku byla postoupena Bosna a Hercegovina. Postoupením těchto území Rakousku byl postaven kříž nad srbským sjednocením a velkosrbskou myšlenkou. Když Andrassy a Bismark dosáhli cíli a Rakousko vstoupilo do Bosny a Hercegoviny, Srbi upadli v zoufalost a beznaději. Jim bylo jasno, že nejsou více schopni uskutečniti své sjednocení, neboť nyní bylo jim zápasiti nejen proti Turecku, od základů rozrytému, nýbrž i proti moderní evropské moci, která jako nepřítel byla by daleko nebezpečnější, majíc více prostředků po ruce a kromě toho i sympatie alespoň některých velmocí. Mezi Srby nastala krise, již ještě dnes prožívají bez

naděje, že brzy ji překonají. Okupací Bosny a Hercegoviny a obsazením N. Pazaru sevřelo Rakousko mladý srbský stát se 3 stran, ze severu, západu a jihu tak, že skoro celý srbský obchod je v rukou Rakouska.

Berlínský kongres přiznav Srbsku nezávislost, posunul je mezi kulturní evropské státy. Ale zároveň uvalil na ně těžké povinnosti. Srbsko musilo zbudovati železné dráhy, stavěti silnice, telegrafy atd. a k tomu všemu bylo třeba peněz. Tak bylo donuceno kontrahovati půjčky a jeho budžet nápadně stoupal. Do r. 1880 sotva dosahoval 20 mil. dinarů, ale od toho roku roste tak náhle, že po 20 letech obnáší 70 mil. K. Pro národ, který je převahou zemědělský a to neracionalně, jest to obnos až příliš veliký. Staří Srbové s povzdechem vzpomínají na panování knížete Miloše, kdy všecky poplatky na jednu hlavu neobnášely více než jeden dukát. Dnes už mnozí naříkají na tíhu daní. Srbsko je země přírodou bohatá. Třeba že se v něm zemědělství ještě primitivně provozuje a dobytek po způsobu domácím odchovává, přece může dost zeměděl. produktů a dobytka vyvézti do ciziny. Ale ježto nemá žádného moře, jest odkázáno vývozem jedině na Rakousko. Aby mu Rakousko otevřelo své trhy, musilo Srbsko mnohokráte mu činiti ústupky politické.

Srbové nazývají Milana prvým králem po Kosovu. Národ, který žije v tak těžkých okolnostech, potřeboval by vladaře, který by byl schopen sebezapření. Na neštěstí srbského národu Milan takovým vladařem nebyl. Byl marnotratníkem, zvláště v poslední době svého panování. Ani když se vzdal, nepopřál nešťastné zemi klidu. Odíral a vyssával ji jak se dalo a po jeho odstoupení bylo Srbsko velice zadluženo a má dnes kolem půl mil. K dluhu. To by nebyl celkem tak ohromný dluh, kdyby lid srbský měl více praktické způsobilosti a vědomostí. Ale dnes když Srbi v zemědělství, dobytkářství a řemeslech stojí na dost nízkém stupni, tento dluh jest příliš veliký.

Pod panováním Milana velkosrbská myšlenka utuchá a na významu ztrácí. Milan často k vůli svým osobním zájmům a choutkám zadával nejsvětější statky národní. Roku 1882 vešel s Rakouskem ve smlouvu, v níž stálo i to, že Srbsko vzdává se všech práv na Bosnu a Hercegovinu. Tak Milan nejen svým marnotratným životem dal podnět, aby se utvořila nejsilnější strana politická proti němu, nýbrž i tím, že se skoro nic nestaral o Srby, žijící za hranicemi. Milan měl svoji stranu, o kterou se opíral a pomocí které provozoval rakouskou politiku, zadlužil zemi a hanbu připravil srbským zbraním. R. 1885 byl tak již v národě neoblíben, že neodvážil se dáti zbraň do rukou záloze, boje se, že by národ nespokojený obrátil zbraň proti němu a jeho kreaturám. Milan vypovídaje válku bulharskému národu, učinil tak jen po vůli Rakouska, čím oslabil jedny i druhé a mezi nimi všecko vzájemné jednání znemožnil. Po válce srbsko-bulharské stává se Srbsko jevištěm neustálých proměn. Tyto

změny zemi oslabovaly a překážely veškeré vnitřní konsolidaci. Židovské žurnály nazvaly Srbsko »Land der Unwahrscheinlichkeiten« a Evropa čerpajíc zprávy o Srbsku z časopisů těch, věřila, že to je do opravdy země, do níž vůbec ještě nezalétly paprsky evropské kultury a osvěty. Pokud Srbsko přecházelo z jedné krise do druhé, potud sousedé upevňovali své posice ve sférách srbských zájmů. Kallay v Bosně a Hercegovině prováděl reformy protisrbské ve všech odvětvích správy, osvěty a veřejného života. Vládní orgány v zemích okupovaných nešetřily ani nejsvětějších srbských citů. Srbské školy jsou zavírány, pravoslavným obcím bere se právo, aby mohly samostatně spravovati své školy a církevní majetek. Na konec Srbové se toho dožili, že cizinci, jež se do jejich zemí přistěhovali, na ně se obořovali, že nemluví srbsky ale »bosensky«. Bosenský jazyk zaveden ve správu, do úřadův a škol. Děti, jež se ve škole opovážily říci, že mluví srbsky a ne bosensky, byly přísně trestány a ze škol vyháněny. Kallay sám soudil před okupací zcela jinak o Bosně a Hercegovině. V dějinách srbského národa, jež sám napsal r. 1876., přiznává, že se v těch zemích mluví nejryzejší srbštinou a že tu je nejlépe zachován srbský národní typ. Jest to jako by ironií, že král Alexander na přání Milanovo dal Kallayovi vyznamenání.

Srbské věci nestály si o nic lépe v Turecku. Turci nedůvěřovali Srbům a jich se báli. Turecký učenec Hafis Bey dí: »Srbský národ nejvíce nám dal práce v Evropě. Zápasil s námi až po Sávu a Dunaj. A když jsme tyto řeky překročili, narazili jsme na jeho odpor až po hradby samé Vídně.« Nepopíratelnou věcí je, že Srbové Turkům podlehli poslední. Ale když i pozbyli své samostatnosti, neustáli v zápase s východním dobyvatelem. Srbové s Chorváty skládali nejlepší rakouské vojsko. Kdykoli Rakousko vyhlásilo Turecku vojnu, národ srbsko-chorvatský vždy byl v prvních řadách císařských vojáků. Srbové první otřásli Balkánem počátkem 19. stol. Když druzí balkánští národové ani nepomyslili ještě na své osvobození, Srbové se zvedají a dávají se v zápas se zapřísáhlými nepřáteli. Svými vojnami a vítězstvími dodávají mysli a nadšení jiným balkánským národům, že i oni si protírají ospalé oči, se hýbou a setřásají se sebe nepřátelský řetěz, jenž je několik století svíral. Turci nejednou vidí, jak se na Balkáně tvoří samostatné národní státy a ztrácejí jednu zemi za druhou. V Srbech zří své největší zloduchy, domnívajíce se, že by byli i na dále udrželi své panství nad balkánskými národy, kdyby nebylo Srbů, jež svými revolucemi probudili raju. Po posledních srbsko-tureckých válkách a když Rusko osvobodilo Bulharsko, turecká vláda dovoluje Řekům a Bulharům, aby v zemích, jež jsou ještě pod tureckou správou, zbudovali pro své krajany kostely a školy a posílali jim učitele a kněze. Ale Srbům v tom brání. Turci nechtěli ani přiznat existenci srbského národa ve své državě. V Turecku Srb se nesmí ani zváti Srbem, on je pouze řecký křesťan anebo

jen křesťan. Teprve v posledních letech povedlo se vládě srbské a černohorské za pomoci Ruska, aby mohly v Turecku své národní zájmy hájiti.

Zatím co bylo tak těžké postavení Srbů za hranicemi i doma, sedal první srbský král po Kosovu za kartářským stolem, rozhazoval národní majetek a po Evropě sháněl požitkářství. O Srby a jejich prospěch, zvláště v poslední léta svého panování, Milan málo dbal. Proto není divu, že vyzval zemi k rozhořčeným protestům proti sobě. Milan a jeho stvůry svým jednáním jasně ukazovali, že velkosrbskou myšlenku považují jen za komedii a sjednocení Srbska za neuskutečnitelnou ilusi. Radikální strana, která se organisovala v letech 80tých, vyslovila ve svém programu sjednocení všeho Srbstva a získala ohromnou většinu srbského lidu. Žádala, aby se ve vnitru země dalo lidu více svobody a práv a energicky aby se pracovalo o hospodářské povznesení jeho a zároveň více staralo o zájmy neosvobozených Srbů v Turecku. Milan místo aby uposlechl vůle národa, prohlásil stranu radikální za protidynastickou a její vůdce pronásledoval. S t. zv. napredňaky natropil v zemi mnoho zla. Věšel radikály, věznil, zabíjel a vypovídal ze země. Často slyšeti z Evropy hlasy, že v Srbsku panuje všeobecná zkaženost mezi inteligencí. To je lež. Kdyby tomu tak bylo, našlo-li by se tolik inteligentních lidí, jež by byli ochotni takové pronásledování i útrapy za své zásady snášet? Stěží najdeme v jiných zemích tolik jich, aby pro své zásady více přetrpěli než tito za 20 let absolutního panování Milana a jeho syna.

Radikálové opět oživili myšlenku velkosrbskou i žádali od Obrenovičů, aby byli důstojnými nositeli ideálů srbských. Porovnavše však poslední Obrenoviće s jejich velikými předky, docházeli přesvědčení, že ani Milan ani Alexander nejsou hodni toho místa, se kterého veliký Miloš a Michajl lepší budoucnost srbskému národu zvěstovali. Milan v každé době byl odhodlán konati všechny úsluhy Rakousku, pro něž více pracoval než pro svoji vlastní zem a národ. Přiházelo se, že na žádost Kallayovu vyháněl Srby bosenské a hercegovské, jež v Srbsku prodlévali jako emigranti. Bosenská vláda ukazovala tím bosenským Srbům, že má moc nad Srbskem, do něhož oni skládají takové naděje. A tak aby zabil v nich všechen duch odporu, Milan slouže Rakousku znesvářil Srby a Bulhary a učinil nemožnu všechnu vzájemnou akci mezi Srbskem a Černou Horou. Nejen že nenáviděl knížete Nikolu, ale i vícekráte ukázal, že nenávidí sám srbský lid na Černé Hoře. Srbští vlastenci vidouce to, tázali se, kam až to dovede a co to znamená. Když se Milan vzdal trůnu a odevzdal jej Alexandrovi, Srbi si oddechli a pravili: Díky Bohu, že jsme se ho zbavili. Snad bude tento lepší a čestnější. Srbský lid Alexandra miloval a od něho mnoho očekával. Ale když i on od r. 1893 podněcován zlým duchem, vlastním otcem, jal se prováděti experimenty v Srbsku, jimiž

ohrožoval celý národní život, uhasla víra, že by od Obrenovićů se mohl kdo čeho nadít.

Aby Alexander dokonal svůj život tragicky, účinkovaly dle mého soudu kromě záměru, aby prohlásil Luněvicu za následníka, ještě dvě věci: zápletky na Balkáně a 100letá výročnice srbského povstání. Nikdo nemůže míti tolik zájmu, jak se balkánské zápletky rozřeší, jako Srbsko. Od toho závisí jeho další trvání. Nejen vojsko, ale i národ pozbyl víry, že by v nastávajících okolnostech mohl Alexander srbský národ vésti. Zároveň Srbové si vzpomínali r. 1804., kdy Karadjordje pozvedl Srby, aby zápasili: »za krst časný a slobodu zlatnu.« Ve vzpomínkách rázem oživly všechny ony veliké činy a slavná vítězství, kterými se Karadjordje proslavil za svých bojů s Turky.

Srbové vidouce, jak oheň kolem nich se víc a více rozmáhá, přáli si míti v čele takového člověka, který by znal ovládati všechna nebezpečenství, jimž jde srbský národ vstříc. Nemoudré je myslit, že je mezi srbským vojskem a národem tak veliký rozdíl, jako jinde. Srbští důstojníci nejsou hrubí, nadutí a netvoří pro sebe kastu. Vůbec mezi důstojníky a občanstvem není té odloučenosti a různosti, jako v jiných státech. Srbští důstojníci provedli hrozný skutek, zabili svého krále. Ale každý by jim křivdil, kdo by myslil, že to provedli z nějakých nízkých egoistických podnětů. Srbské vojsko je nositelem srbské myšlenky a důstojníci odhodlávají se k tak strašnému kroku, zabít krále, jen proto, aby přišel na srbský trůn jiný člověk, silné vůle, pevné ruky i velikého rozumu, který by vůči nastávajícím událostem na Balkáně dovedl zabezpečiti Srbům život a budoucnost. Ejhle, tu jsou motivy hrozné a tragické smrti posledního Obrenoviće a jeho nešťastné manželky. Daleko jsme toho, abychom schvalovali, co se stalo v Bělehradě 11. června. Bojíme se, aby krvavá ta noc neskrývala v sobě zárodky dalších zel, se kterými bude srbskému národu snad zápasiti. Proměnou osob na trůně nemění se zlý stav v zemi. Právě jako poslední Obrenovići byli epigony svých velikých předků, mohlo by se státi, že i Karadjordjevići, kterým teď srbský trůn připadl, budou slabí a že sklamou očekávání a touhy každého Srba. Ale přece kdokoli zná, co jsme my Srbové podstoupili a co nám bylo snášeti, jak náš zápas byl strašný a náhrada malá a kromě toho, jak my dnes máme mnoho nebezpečných nepřátel, kdo to ví, bude s námi aspoň přáti si, aby nový srbský král Petr I. přinesl Srbsku klid a pořádek a aby byl hodným představitelem srbské myšlenky i opravdovou zárukou lepší budoucnosti srbského plemene na Balkáně. *Kosta Majkić.*

Sociologie a její praktické užití.

(Dokončení.)

VIII. — Jest zapotřebí ještě promluviti několik slov o t. zv. otázce náboženské, o které se v posledních letech také u nás hlavně vlivem prof. Masaryka dosti hojně píše a mluví. Bylo by si jen přáti, aby ti, kdož o této otázce tak často a s takovým důrazem jednají, vyjadřovali se o předmětě tom poněkud určitěji; bývát zřídka kdy to, co o náboženské otázce čítáme, více než náladově zbarvené povídání, v němž pathos a bonmoty sebe duchaplnější nedovedou zakrýti nedostatek přesných pojmů. To platí především také o pracích prof. Masaryka, na př. o spisku »Jan Hus«; já alespoň přiznávám se zcela upřímně, že i po několikerém pozorném přečtení těchto spisů nemohl jsem si ujasniti, co vlastně spisovatel otázkou náboženskou, nasazováním na Husa a pod. míní, a jsem přesvědčen, že podobně vedlo se i mnohým jiným. Z této příčiny nechci se pouštěti do rozboru a kritiky názorů p. M.; následující poznámky budou se týkati otázky náboženské, jak mně se jeví a některých vývodů p. Jozífkových, s nimiž nesouhlasím.

Existuje vůbec otázka náboženská? Existuje nepopíratelně taková otázka. Snad všichni jsme to zakusili na sobě a nejen my, lidé z t. zv. inteligence, ale i prostý člověk z lidu to zakouší. Byli jsme od malička vychováváni v ovzduší náboženských, u většiny z nás katolických názorů a zvyků a přilnuli jsme více nebo méně intensivně k tomuto náboženství, které chová tak mnohé kouzlo pro dětskou romantickou duši. Později však bylo se nám setkati s vlivy, které náš katolicism ohrožovaly, ba přímo potlačovaly. Nebylo to ovšem u každého v stejné době ani se neutvářel tento proces mezi kolidujícími silami, totiž mezi naším katolicismem s jedné a protichůdnými vlivy s druhé strany, u každého jednotlivce stejně. Tam kde ony vlivy působily zvolna a třebas velmi četné, jednotlivě přece byly slabé, ani si člověk tento konflikt neuvědomoval anebo si jej uvědomoval jen velmi nedokonale; výsledkem jeho pak byl samoděčně se utvářevší kompromis, ve kterém katolicism byl zatlačen na úzké pole formalismu, některých zvyků a tradic, kdežto celá ostatní nepoměrně rozsáhlejší doména životních činností dála se pod determinací oněch druhých, s katolicismem neshodných vlivů. Jindy opět byly nárazy těchto vlivů prudké, a tu si ovšem člověk konflikt uvědomil: výsledek byl pak buď týž jako v případě prvém anebo proces skončil radikální emancipací od katolicismu, odvržením tohoto (ač zřídka kdy úplným, poněvadž emancipace od zvyků tak hluboce vkořeněných, k nimž mimo to i dědičně jsme disponováni, sotva může býti dokonalá). U některých individualit vedl snad takovýto proces k výsledku opačnému, totiž k odvrácení se od života a k intensivnějšímu přilnutí ku katolicismu — snad i ke vstupu do kláštera... Ale byli přece toliko výjimkami takovíto Gramová

Huysmansové, Zeyerové a pod., jakož i slabší jich odlesky, které jsme vídali na př. i u nás zvláště v době literární »revoluce« 90tých let, ani se utíkali do tábora katolické moderny aneb alespoň psali Verlainovsky zbarvené náboženské verše; ve vrstvách lidových náleží do téhož rámce vznik apologetického hnutí v t. zv. křesťanském socialismu a v křesť. sociál. spolcích.

A které že jsou to vlivy, kterě ohrožují katolicism u dnešního člověka?

Uvedu jen dva druhy jich. — Předně je to zápas o živobytí čili hospodářská konkurence, tedy ekonomické podmínky života dnešního člověka. Tyto podmínky jsou u velikého počtu lidí dnes takové, že jim plně stačiti může jen člověk vysoce aktivní, energický, pracovitý, samostatně myslící, člověk, který dovede a může se spoléhati na sebe, který umí hájiti své právo a za některých okolností dovede být i bezohledný, jenž co nejdokonaleji dovede se vžíti do těch přečetných drobných, ale tak naléhavých zájmů denního života. Takové jsou vlastnosti, na které činí nároky dnešní hospodářský stav a jichž nedostatek bývá jednou z hlavních příčin krise. Katolicism naproti tomu podporuje pasivitu, dává modlitbě (= spoléhání na zázrak) přednost před prací (= spoléháním na vlastní sílu), trpělivosti přednost před opíráním se útlaku, starostem o záhrobí před starostmi o zájmy časného života. A tu je příčina konfliktu. Výsledek jeho určen jest hlavně poměrem, jaký zaujímají sporní tito činitelové k základnímu a úhrnnému pudu člověka, totiž k pudu sebezachování. Tomuto patrně vyhovují vlastnosti dříve jmenované (aktivita, zdatnost osobní atd.) v míře daleko větší než katolicism.*) Kdysi to byl katolicism: v dobách, kdy život člověka byl v ustavičném nebezpečí a nejistotě, vybíjel se pud sebezáchovu ilusí nesmrtelnosti; v dobách, kdy nejjistějším prostředkem uhájení existence bylo státi se poslušným poddaným vrchnosti, tlumiti své pudy atd., byl katolicism přímou podporou životního pudu. Ale ty doby minuly již a proto katolicism nevyhnutelně hyne.

Druhá forma katolicismu nepříznivých vlivů, s první však blízce spřízněná, jest podrobnější poznávání zákona příčinnosti čili vyvíjející se vědecký názor světový. Jest pravda sice, že dosud to nebývá z pravidla vskutku vědecký názor, ale alespoň jsou tu náběhy k němu a to náběhy takové, že se ocitají s katolicismem v neodolatelném konfliktu. Dnešní člověk znaje daleko lépe než člověk dob minulých pravidelnost

*) Ovšem může být i případ opačný za některých podmínek. Abych alespoň jeden příklad uvedl: kněz, jehož existenční zajištění je vázáno na to, aby byl katolíkem, knězem, škodil by si, kdyby dával na jevo vlastnosti s katolicismem neshodné; tu je příčina proč mnozí kněží zůstávají upřímnými katolíky (neznajíce příčiny, která je determinuje k víře) anebo katolicism simulují. U jiných lidí k podobnému výsledku může vésti nedostatek výše zmíněných vlastností a neschopnost je vytvořiti atd.

v působení přírodních sil a vida, že tak mnohé, co onen měl za účinky mocností nadpřirozených, je vskutku jen účinkem sil přírodních a přirozených, jsa obklopen tolika vynálezy, jimiž podmaněna duchu lidskému příroda, stěží již může plně a tak intensivně jako člověk středověký věřiti, že Bůh neustále zasahá bezprostředně v přírodní dění, tím méně pak může věřiti v zázraky takové, jaké popisuje bible anebo jaké se vypravují o některých světcích; nevyhnutelný pak následek toho vedle ztráty mnohých náboženských představ jest i ten, že víra v účinnost modliteb ustupuje víře v účinnost přírodních sil a v účinnost práce. Děje-li pak se takovýto proces již v mysli prostého člověka z lidu, naléhá tím více na mysl vědeckého myslitele, který učinil výzkum přírodní zákonnitosti svým povoláním životním, a tím více jej vzdaluje od katolicismu.

Není možno a není také třeba zde více o věci této se šířiti: tyto dva druhy příčin postačí, aby nám vysvětlily alespoň z hruba podstatu náboženské otázky dnešní. Život dnešní, tak můžeme krátce říci, činí nároky na jisté vlastnosti rozumové a mravní, a jen tenkráte, když člověk může a dovede učiniti zadost nárokům těm, je životní jeho pud ukojen a on pak prožívá život spokojený a radostný. Ale dnešní člověk není ještě dokonale uschopněn vyhověti zmíněným nárokům, a jednou z příčin relativní této neschopnosti, ač nikoliv jedinou, jest jeho katolicism, který ač sám již oslaben, přece ještě životní jeho sílu dusí. A v tom: odstraniti tuto překážku, je základ dnešní náboženské otázky a její úkol. Úkol ten u každého jednotlivce značí překonat v sobě náboženské, katolicismem sílené přežitky, vytvořiti ze sebe člověka moderního, rozumově i volně (mravně) vyspělého, samostatného, čilého a silného, člověka, který miluje život a je schopen jej plně žít. Překonat v sobě náboženské přežitky neznamená nikterak pouhou změnu vignety: vystoupit z církve a pod.; vigneta je pouhá vigneta t. j. cosi vnějšího, a má-li taká záměna vignet nějaký význam, je to pouze ten, že člověka vybavuje z jistých právních závazků k církvi, ze které vystoupil. Ani tento význam nesmí ovšem býti podceňován; ale hlavním úkolem přece zůstává vnitřně se obrodit, vnitřně přežitkovosti se zbavit.

A toto se děje: pomalu sice, ale děje se to. Nazval bych příčiny, kterými se uskutečňuje tento proces a z nichž dvě hlavní jsem právě naznačil, výchovou společenskou ve smyslu poněkud odlišném od toho, v jakém obyčejně tohoto výrazu bývá užíváno. V této výchově společenské pozůstávají ony často dříve námi jmenované tendence charakterisující dnešní přechodnou dobu. Ujasněme si to na konkretním příkladu. Mladý člověk vychovaný z domova, ze školy i z dílny svého mistra (řemesl.) po způsobu kázeňské výchovy v pasivního, oddaného, poslušného hocha, který nemá ani vlastního úsudku ani vlastní vůle, ale jest uvyklý mysliti tradicemi

přejatými od svých učitelů a vykonávati jen jejich rozkazy, přijde do světa »na zkušenou« a octne se takto mezi lidmi úplně mu cizími, v prostředí docela novém. Bude-li zde moci podržeti vlastnosti, jimiž jej na životní cestu vyzbrojila zmíněná vychova? Nikoliv; tím méně je bude moci podržeti, čím více se nové prostředí liší od toho, ve kterém dosud žil. Styk s lidmi různých názorů přinutí jej samostatně myslit, vybaví jej z nejedné od dřívějších vychovatelů přijaté tradice, obohatí jeho zkušenost a zostří obratnost v tvoření úsudku. Trpké zkušenosti, které učiní se svou poddajností, s ochotou každému se podřizovat, odvyknou mu tuto vlastnost, učiní jej samostatnějším, povahově pevnějším, v hájení svých práv neústupnějším. Nutnost, aby sám se o sebe a své potřeby staral (kdežto dříve činili tak jeho pěstouni) bude, zvláště za těžkých poměrů, působiti v témž směru, t. j. k zdokonalení rozumu i vůle, přinutí jej spoléhati především na sebe sama a k vyvinutí vlastností, které právě učiní možným, aby na sebe se spoléhal; tím jest také řečeno, že jeho zájem obrátí se k potřebám a vztahům přítomného, denního života. Tím vším se tedy účinky bývalé jeho výchovy a ovšem i jeho katolicism alespoň z části paralysují. — A přejdeme-li od tohoto jednotlivce k celému stavu lidí, k dnešnímu rolnictvu na příklad, a uvědomíme-li si, co znamená krise, kterou tento stav dnes prožívá; nevidíme-li v této krisi mohutnou výchovnou sílu, která žene dnešního rolníka, pasivního, zvykového, skoro nemyslícího a mechanicky dle přejatých od svých předků tradic jednajícího člověka, na nové dráhy, kde se zostřuje jeho rozum, diferencuje a sílí jeho vůle, kde jeho zájem se odvrací od záhrobí k přítomnému životu a od spoléhání na cizí ať již přirozenou či nadpřirozenou pomoc ku spoléhání na sebe sama? Taková jest tato společenská výchova; záleží hlavně na změněných za nové doby podmínkách existenčních, které nutí dnešního člověka k novému přizpůsobování; výsledky její, alespoň některé, viděli jsme; jsou jimi všechny ty zjevy, které jsme označili jakožto příznaky pokroku při svých rozborech čelných složek dnešního společenského života. Otázka náboženská zaujímá v ní místo celkem dosti podřízené, z té prosté příčiny, že náboženské tradice a názory nevykonávají v mysli dnešního člověka daleko takového vlivu, jaký měly za dob středověkých.*)

Ale tu praví se nám neočekávaně, že to vše je marno; že jedinou branou vedoucí ku pokroku v národě našem jest přestoupení k protestantismu, návrat k české reformaci, jejíž výsledky a další rozvoj byly zničeny Bílou Horou a tím, co po ní následovalo. »Zničením české reformace je nám vzata možnost české kultury a jen návratem k formě českého protestan-

*) O úpadku náboženských vlivů v nové době viz Lecky-ho Dějiny racionalismu v Evropě. Zvláště 2. kapitola (Úpadek smyslu pro zázračnost) podává přesvědčivé důkazy, že dnešní člověk není tak intensivního náboženského života vůbec schopen, jako středověký.

tismu se této kultury lze domoci, lze zbaviti se kulturní neúplnosti, lze uhájiti kulturní individualitu českého národa,« dí p. Jozífek (v »Čase« 1903 čís. 65.).

P. Jozífek uvádí opět a opět prospěchy, kterými se protestantism odměnil národům jej přijavším. Tak na př. v ohledu politickém konstitucionalism, který v zemích katolických nemohl a dosud nemůže nikterak zapustiti kořenů, ujal se v zemích protestantských docela přirozeně a snadno, poněvadž byl jen navázáním na konstitucionalism církevní vešlý ve zvyk protestantského lidu. »Vláda v protestantských společnostech národních musila — prostředkem jistých přechodních stupňů — přejíti na široký základ lidový, poněvadž v lidu tom následkem církevních řádů byl vyvinutý smysl pro ústavnost, pro kontrolu církevních i státních orgánů.« (Rozhledy, XII. str. 1110.) Protestantism dav lidu do rukou bibli učinil jej kulturnějším; tím že vznítil v něm zájem pro spekulaci (zprvu ovšem jen o věcech náboženských a církevních), zdokonalil jeho schopnosti rozumové a následkem toho i hospodářská jeho vitalita se zvýšila. (Tamtéž str. 1161.) »Církevníci hádali se o sub una a sub utraque a ejhle! ti co byli pro sub utraque bohatli!«**) Jaký odtud vyplývá závěr pro naši českou otázku? »Odstraniti následky protireformace ze století 17. a 18. a nechati český lid prožít tu protestantskou tradici, kterou do dneška neprožil. Tato úloha rovná se heslu: poprotestaňte Čechy, a znamená nahradit život tří století.« (Tamtéž.)

K tomu jen některé poznámky. P. J. přepíná význam protestantismu podobně, jako přepíná škodlivý vliv katolicismu. Světlé stránky kulturního stavu protestantských národů (panem J. nad to značně idealisované) nejsou nikterak dílem j e n protestantismu, ani hlavně protestantismu; i jiní činitelé při nich fungují, mezi nimi opět na předním místě osobitý charakter národní. Jisté obyvatelstvo na př. není jen proto, ani hlavně proto hospodářsky zdatnější, poněvadž přijalo protestantism, ale spíše bývá tam často naopak: obyvatelstvo hospodářsky a vůbec zdatnější, čili abychom mluvili s Goddingsem, živoucnější, přijalo protestantism z té prosté příčiny, že lidé, kteří uvykli si v jednom oboru náboženském, zůstali naprosto pasivní. Páně Jozífkovo: »ejhle: ti co byli pro sub utraque, bohatli,« lze obrátiti: »ti co bohatli, byli pro sub utraque«. Přímým důkazem toho je fakt, že reformace jak u nás tak jinde byla nejprve přijata městskými třídami obchodními, průmyslnými. Že ovšem přijetí reformace reflektovalo se pak příz vými účinky na ostatní obory činnosti, na příklad také hosp dářské, jest ovšem pravda: ale jedině jemu veškera zásluh o pokrok nenáleží.

*) P. J. ovšem vypočítává po různu i jiné příznivé účinky protesta tismu (v Rozhl. XII. a v Čase, zejména ve feuilletonech „Jaký j zděděný charakter českého národa“); zde jsme uvedli jen n čelnější a spisovatelem samým nejčastěji opakované.

Avšak důležitější než co právě bylo uvedeno, jest následující. Připusťme, že protestantism vyvolal všecky příznivé účinky, které mu p. J. připisuje a že jen on je vyvolati mohl: jaký protestantism to byl? Patrně protestantism orthodoxní, t. j. jistá forma vroucího, intensivního náboženského myšlení a cítění.*) Jen tento protestantism vtiskl lidu do rukou bibli, v níž tento lid domníval se čísti slova samého Boha; jen on vzbudil jiný zájem pro věci církevní atd. Byl to právě protestantism středověkého, hluboce nábožensky myslícího člověka. Připisuje-li však p. J. prospěšné ony účinky tradici, zvyku, které se v protestantských zemích rozvinuly, nutno ovšem říci, že tato tradice, tento zvyk předpokládaly ono první studium hluboce náboženského cítění, z něhož se jedině vyvinouti mohly. Aby tudíž český národ, jakým jej dnes shledáváme, mohl doznati oněch spasitelných účinků, bylo by nutno, aby přijal některou jinou formu onoho původního, vroucně náboženského protestantismu, jakou na př. bylo České Bratrství ve stol. 16.—17. To jest jediný logický důsledek připuštěné podmínky. Jest však něco podobného možno? Tvrditi, že ano, že v českém národě, anebo alespoň ve většině jeho může dnes býti uskutečněna nějaká podobná forma náboženského života, mohl by pouze ten, kdo dnešního lidu nezná, kdo vliv náboženských ideí v jeho životě a jeho schopnost náboženského života přepíná a mimo to nezná ani nejprimitivnějších zákonů společenského vývoje.**)

Lze ovšem namítnouti, že protestantism je přece vyšší formou náboženského života nežli katolicism a tudíž katolický národ, má-li dostoupiti vyšší kultury, musí projíti protestantismem. Avšak tento úsudek obsahuje nesprávnou generalisaci. Co platí o evropských zvláště severních národech pro dobu asi od 15. do první poloviny 18. věku, nemusí platiti také pro konec 19. a pro 20. století, a v našem případě vskutku neplatí. Mezi oběma vytčenými dobami je ohromný rozdíl spočívající v tom, že kdežto ve středověku a na počátku doby nové dál se pokrok ve znamení idee náboženské, v přítomné době děje se pokrok ve znamení *emancipace od idee náboženské.* Nesčíslnými doklady potvrzují dějiny tuto větu. Pro dobu přítomnou jedním z nejvýznačnějších jest hnutí dělnické. Kde jest idea náboženská, v jejímž jménu by se dálo

*) Lhostejno, která, zda Husitství, či Českobratrství, nebo Lutheranism atd., hlavní věcí jest hluboké náboženské cítění; intensivní zájem o náboženské a církevní věci; to jest podstatný a společný znak všech způsobů reformace.

**) Ti, kdo u nás mluví s takovým důrazem o navazování na českou reformaci a podobných věcech, a týmž dechem tvrdí, že není možno vraceti se do 16. nebo 15. století, měli by si přesněji uvědomit, co toto poslední znamená; mezi oběma tvrzeními je přece do očí bijící spor, rozumíme-li jim slovně; máme-li však prvnímu z nich rozuměti metaforicky, bylo by dobře slovy určitými a přesnými vyložiti význam této metafory v zájmu uvarování zmatků.

toto hnutí, jehož pokrokovost přece popříti nelze? Pravíte, že tímto náboženstvím je socialism; při tom však nesmíte zapomínati, že nejcharakterističtější znak náboženství, totiž víra v existenci a zjevení nadpřirozených mocností jakož i v zasahání těchto mocností v běh událostí přirozených zde schází; těchto představ se lidé súčastnění ve zmíněném hnutí sříkají. Anebo ve znamení které idee náboženské dějí se počátky organisace rolníků, industrialisace výroby, pokrok ve školství atd.? Naopak, všude vidíme úpadek ideí specificky náboženských;*) tento úpadek vidíme i u národů protestantských. Dnes již protestantism není přechodním stupněm, jímž bychom musili nutně projíti, abychom se dostali od katolicismu dále, a zejména ne ten protestantism, kterému p. Jozífek připisuje tak příznivé účinky na kulturu evropskou: který vtiskl lidu do rukou bibli, který zaujal jeho mysl spekulací o otázkách církevních a náboženských a t. d. Zcela správně vykládá Lecky, že v poslední době to, co ztratil katolicism, neznamená žádného zisku pro protestantism.**)

A není nesnadno poznati, proč je tomu tak; stačí jen uvážiti obrovský rozdíl mezi katol. středověkým a dnešním, mezi člověkem středověkým a dnešním. Co se prvého týká, rozdíl nejeví se tak v theorii jako v praxi. Ve středověku katolicism obestíral sítí svých nauk a příkazů celého člověka. V mysli tohoto člověka vliv náboženských ideí byl ohromný; stačí poukázati na př. jen na hrůzu, jakou tento člověk pociťoval před církevními tresty, klatbou nebo interdiktem. Jestliže pak tento člověk následkem jistých příčin se octl ve sporu se starou církví a zhostil se některých náboženských ideí, zbylo mu jich ještě dost, aby mohly tvořiti fond pro založení nového náboženství a nové církve, změněným podmínkám lépe přizpůsobené; to právě znamená výrok, že ve středověku pokrok dál se ve znamení ideí náboženských. Dnes naproti tomu katolicism je v praxi nesmírně laxní, spokojuje se u svých příslušníků s vykonáváním některých většinou nikterak obtížných formalit a také fond náboženských ideí u dnešního průměrného katolíka je velmi chudý;***) odvrhne-li je, co mu zbude? Patrně velmi málo, aby mohl býti orthodoxním protestantem. Katolicism dnešního člo-

*) Jest ovšem třeba dohodnouti se o význam slova „náboženství". Popíráme zde pouze vliv právě takových náboženství, jichž podstatnou část tvoří názory, které jsme dříve označili jakožto objektivistické: víra ve zjevení boží a v zasahání Boha v běh přirozených událostí (jedním slovem: víra v zázrak), čili t. zv. náboženství zjevených, k nimž také náleží všecky konfese křesťanské. Rozšíří-li se však význam slova náboženství tak, že označuje i ryze objektivistický názor životní, nazve-li se na př. také agnosticism náboženstvím, budiž: v tomto smyslu ovšem náboženství potrvá vždycky a nebude nikdy člověka bez něho.

**) Lecky, o. c. I. 183—186.

***) Tak na př. církevní dogmata, která měla ve středověku (kdy jich ovšem bylo méně než dnes) tak rozhodný význam v náboženských hnutích lidových, dnes mají z pravidla jen význam pro — kandidáty theologie jakožto učebný předmět.

věka redukován jest většinou na jisté zvyky; v odstraňování těchto byla by však jakákoliv propaganda nutně slabá, tak jako je slabá propaganda proti zvyku kouření nebo alkoholismu. Tím nikterak nepopírám, že pro mnohé jednotlivce, ano i pro celé vrstvy obyvatelstva může i dnes protestantism míti význam pokrokový, pro ty totiž, u nichž vliv náboženských ideí rovná se ještě vlivu těchto ideí ve středověku. Tkalci z Podkrkonoší nebo z Orlických hor, jednotlivci potroušení po celé zemi ani hlavní město nevyjímaje, mohou býti na středověkém stupni kultury a jistý způsob mysticismu nebo náboženského hnutí, jaké u nich pozorujeme, může býti formou pokroku jejich úrovni přiměřenou. Ale jest to poměrně nepatrná a nejspozdilejší část národa, a proto forma pokroku jí vlastní nemůže býti brána za normu pro pokrok kulturnější většiny.

V celku svém ani ve své většině není tedy český národ schopen vrátiti se k jakékoli formě protestantsko-náboženských ideí. To je skutečnost, na které nelze ničeho měniti. Že pravidelný jeho vývoj směrem od českého protestantismu byl přerušen a zaveden na novou cestu, jest ovšem politování hodno, ale při tom nesmíme zapomínati, že Bílou Horu a co po ní následovalo není již možno odstraniti z té prosté příčiny, že co se stalo, nemůže se »odestati«. Na vytváření přítomné české skutečnosti spolupůsobily nepříznivé ony podmínky, právě tak jako kdysi česká reformace, a pokrok odtud dále bude se nutně díti jiným způsobem než jakým by se dál, nebýti oněch katastrof; navázati na českou reformaci nelze. Proto však netřeba nad budoucností národa zoufati. Byť sebe chaotičtější byl dnešní jeho stav, přece i v chaosu tom lze pozorovati pokrok. Krise, kterou prožíváme dnes a která je hlavně povahy hospodářské, je hlavní pudící silou tohoto pokroku. Jest ovšem tento pokrok volný, ale zákony společenského vývoje neznají jiného pokroku nežli povlovného. Chceme-li pak my, lidé z t. zv. inteligence, zasáhnouti v toto dění účinněji než se to děje, máme sta jiných způsobů vhodnějších než kolportovati bibličky (v něž sami nevěříme) nebo spisy Husovy (jichž sami nečteme) a buditi náladu pro přijetí protestantských pastorů na místo katolických farářů.*) Blíží se doba, kdy nebude místa ani pro tyto, ani pro

*) Docela ovšem nevhodnou je methoda volati: zpátky ke Kristu a současně zakřikovati (i nadávkami!) kněze, kteří se snaží poněkud uvolniti absolutism církevních knížat, jako to činil p. Machar v aféře Rectusově. Je vidět, jak každý, tedy i antiklerikální šovinism blízce hraničí s reakcionářstvím. Jestliže „Čas“ akceptoval totéž stanovisko (ačkoliv na druhé straně ostře vytýkal Mladočeským poslancům jich neúčast při projednávání návrhu Stránského), je to prostě nedůslednost: orgán strany, která se vyslovila proti šovinismu antisemitskému a pro humanitní taktiku, neměl by tak slepě podporovati šovinism protiklerikální, který konec konců směřuje proti vlastním lidem a zakládá se na nemravné zásadě o posvěcování prostředků účelem, na zásadě, již je pak dobrá proti klerikalismu každá nepoctivost Grassmanova nebo Hoensbroechova (o nichž viz charakteristiku Jentschovu v týdenníku „Zeit“ z 2. května 1903 — hodí se i na poměry naše!). Chcete-li od-

ony. Sterým jiným způsobem můžeme prospívati národu lépe než tím, budeme-li odvraceti jeho mysl od akutnějších zájmů hospodářských a osvětných ku přežilým otázkám církevnickým.

Ale abych se ještě vrátil k p. Jozífkovi: při četbě jeho článků nejednou jsem poznal, že p. J. tam, kde mluví o potřebě poprotestantštění, upadá v obyčejnou chybu všech intensivně pokrokově myslících lidí: vidí přítomnost v barvách příliš temných a proto upadají buď v pessimistickou bezradnosť anebo jsou nakloněni navrhovati nějaké radikální salto mortale, jehož povahy si dokonale neuvědomili. Ostatně domnívám se, že p. J. to s tím poprotestantštěním českého národa ani tak nemyslí, jak jsem tuto předpokládal, čili, že názory, proti nimž jsem vystupoval, nejsou vskutku názory jeho; alespoň dal by se z jeho článků uvésti nejeden doklad, který zcela zřejmě ospravedlňuje tento úsudek. Avšak je tu nebezpečí, že bude takto chápán; alespoň na př. prof. Masaryk vykládá stanovisko po J. v ten smysl, že žádá »docela odkrytě, aby lid český opustil katolicism a přidal se k protestantismu, netoliko z důvodů náboženských, nýbrž také politických a obecně kulturních.« *) Rozšíření takovéhoto názoru považoval bych za nebezpečí z příčiny nahoře vzpomenuté: že hlučná propaganda hesla pryč od Říma, nějaké nové vzmocněné vydání akce p. Klofáčovy pro církev dra Išky a pod. rozmnožila by jen chaos dnešní a odvracela by mysl lidu od potřebnějších zájmů hospodářských, osvětných atd. ku zájmům přežilým. Ukazovati na Němce není zde docela na místě, neboť vedle toho, že propaganda měla zde výsledky jen slabé, ač značně přeceňované (byla to po většině jen pouhá »změna vignet«) působili zde mnohem více činitelé nacionální, pro které u nás není obdoby: snaha rozmnožiti národnostní pojítko s Němci říšskými i pojitkem společného náboženství a tak utužiti vzájemnost.

Volte mne!

Karikatura ve 2 jednáních od *E. Sokola.*

Personál:

Dr. *Bartoloměj Hladký*, chef kanceláře pro sprostředkování mandátů poslaneckých.

---

klerikalisovat, musíte vziti klerikály, mezi něž patří i statisíce venkovského a městského lidu, tak jak jsou, se všemi jejich nedostatky a chybami, a vychovávat je, ne do nich kopat. Rozumí se, že nikterak neberu v ochranu politickou chytristiku, jakou se zmíněným případem moravským provozovala valná část naší žurnalistiky.

*) „Naše Doba" 1903, str. 445. V jednom bodě je nesprávnost charakteristiky Masarykovy na první pohled patrná: v Rozhledech přece nikde neuvádí p. J. pro přijetí protestanismu důvody náboženské.

JUC. *Melhuba*, referent novinářský a instruktor,
Jakub Petržel, účetní a referent statistický, } v kanceláři Hladkého.
Václav Skřivan, } písaři
Jan Strnad, }
Dr. *Prudký*,
Prof. *Volný*,
Nemastný, } poslanci.
Neslaný,
Josef Uboký, učitel,
Karel Baron, soukromník,
Emanuel Hošík, takto bez charakteru, } kandidáti poslanectví.
JUDr. *Aron Štein*, advokát,
Antonín Daněplat, rolník,
Vincenc Radikál, švec,
Ema Rozmilá.
Agenti volební.
Kostelníci.
Lid.
Listonoši.
Autor.

Děj u nás před volbami roku tohoto.

I.

Elegantní comptoir dra. Hladkého se vchodem do čekárny a do bytu. Přítomni písaři.

1.

Strnad: K nesnesení tenhle život. Z dřiny do dřiny, odpočinku nikde a peněz — eh! K čertu!

Skřivan: Život pro filosofy.

Strnad: Ty jím nejdřív budeš.

Skřivan: Kdož ví, někdy se mi zdává, že již jsem.

Strnad: A kdy pak, prosím tě?

Skřivan: Když takhle přemýšlím. Víš, mívám někdy hluboké chvíle. Třeba včera jsem hloubal, proč to je, že my dva musíme být první v kanceláři den co den, že jsem tu ani jednou ještě nezastal Petržela, Melhubu nebo dokonce chefa.

Strnad: A co pak vydumal, Vašíčku?

Skřivan: Nic. To je právě to hluboké. Mysli jak chceš, nedomyslíš, řekl Neruda.

Strnad: A já bych ti pomohl, třeba nejsem Neruda. Ostatně nenávidím ho, psal také dramata. Chodíš do divadla?

Skřivan: Na poslední galerii někdy.

Strnad: Tak si vzpomeň. Ať se hraje co hraje, když se zvedne opona, nemáš na jevišti nikoho krom služky nebo takového nějakého —. Postavit tam někoho pořádného je škoda, protože obecenstvo ještě neposlouchá.

Skřivan: Pravda, pravda, ale —

Strnad: Nu my jsme také taková pátá kola u vozu. Publikum ještě doklepává klepy, a my — ale kdybych dopad toho autora, který mi takovou úlohu nastrčil!

Skřivan: Tohle je zase náramně hluboké. — Petržel jde. (Oba přisednou k stolu.)

Skřivan: } Má úcta, pane vrchní účetní!
Strnad: } Má úcta!

2. Vcházejí brzo po sobě Petržel a Melhuba.

Petržel: Dobrýtro. Melhuba tu ještě není?

Skřivan: Ne, pane vrchní účetní.

Petržel: Nu ovšem, velcí páni naposled. Je již čtvrt na deset. —

Melhuba: Má úcta pánové, má úcta.

Strnad: } Má úcta pane doktore!
Skřivan: }

Melhuba: Jak pak se máte? Pan účetní a referent statistický zase nespokojen? Nu nu, nic za zlé, od toho jsme úřad, abychom měli proč být nespokojeni. Co myslíte, neměli bychom žádat za zvýšení služného?

Strnad: Opravdu — (vzrušení).

Skřivan: A —

Melhuba: Hele, mám to nápady, co?

Petržel: (náhle přítulně). A což, pane doktore, je před kampaní, nedalo by se něco — ?

Melhuba: Domluvme se, ale víte co, počkejme, až budou takhle volby vypsány, nebo říšská rada rozpuštěna, pak vyhrajem.

Petržel: Ehm, pane doktore, vždycky o vás říkám: ty nápady, ty nápady. — Ale tohle to je, jářku, nade všecko, a nikomu z nás, zrovna panu doktorovi, hehe, hlava! hlava! A je to tak snadné — kolumbovo vejce.

Melhuba: Jen aby nám nezasmrádlo. Co říkáte kampani letošní?

Petržel: Inu, víte pane doktore, to není z mého oboru, v tom se nevyznám, ostatně vy ji znáte nejlíp. Co se týče číslic, ja, to je něco jiného, to je mi jasno. A myslím, že prosadíme se svým služným. Tak, jak letos, neplatili páni poslanci ještě jakživi, a také jich tolik jakživ nebylo. Kurs dosáhl neobyčejné výšky a poroste ještě. Kdy tak asi rozpustí říšskou, co myslíte?

Melhuba: Nu nejdéle dva měsíce.

Petržel: Proto, proto — a cítit to v povětří?

Melhuba: Někdy, ale musí mít člověk náramný nos.

Petržel: Vidíte, toho jsem si ani nevšiml, ale napadlo mi, že to ti lidé musejí větřit, protože tak báječná hausse, to bývá v posledních chvílích.

Melhuba: Což pak náš národ, ten má panečku nos — myslím od toho, že nás zaň pořád vodí.

Petržel: } Hehehe!
Skřivan: } Hahaha, to je vtip, to je báječné!

3. — (Přichází chef kanceláře, později listonoš.)

Hladký: Bon jour, pánové. Má úcta.

Hladký: Račte jen pracovat, neračte se vytrhovat, je pilná doba, čas kvapí, práce se hromadí. Pošta nedošla ještě? —

Skřivan: Neráčila dosud přijít, pane chefe.

Listonoš: Dobrý den přeji, pánové.

Hladký: Zde, právě v čas (přehlíží).

Listonoš: Má úcta.

Hladký: (zabručí mezi tím co prohlíží dopisy). S bohem.

Petržel: (tiše). Má také nos, mně se zdá.

Melhuba: Potáháme, potáháme.

Strnad: Jářku, Skřivánku, neřekl jsem?

Skřivan: Co?

Strnad: Publikum poslouchá, jsme odstaveni, teď už to může začít do opravdy od shora. (Neopatrně hlasitěji.) Tihle autoři!

Hladký: Přejete si, pane Strnade?

Strnad: Nic, pane chefe, jen tak poznámka.

Hladký: Nu dobře, chtěl jsem říci, že práce je zrovna dost. Apropos, pane účetní, račte mít závěrky vypracovány?

Petržel: Prosím, pane chefe. (Sbírá listiny.). Závěrky účetní, — katastr osobní i okresní — zde je všechno, prosím.

Hladký: Dobře. Je pondělí, doufám v slabší frekvenci, a tak uspořádáme dnes plány budoucnosti. Prosím, pane kolego.

Melhuba: Mám vzít svoje zápisy?

Hladký: Prosím. Račte se posadit. — Tedy účetní závěr?

Petržel: Prosím. (Úředním tonem.) Přijato: v měsíci říjnu 1929 K 43 h.

Hladký: Sapristi, žebrat půjdem.

Petržel: V listopadu 4784·19 K.

Hladký: Ehm.

Petržel: V prosinci 6916 K. — V lednu 9140·98 K.

Melhuba: Slušné sumičky.

Hladký: Nu víte, pane kolego, to je sezonní okamžik. Pak přijdou suché dny a šedm hladových let.

Petržel: V únoru 15.479·10 K.

Melhuba: Ach, ach.

Strnad: } (Posuňky.)
Skřivan: }

Petržel: V březnu 20.241·05 K, a do 19. dubna — do včerejšku — 17.000·40 celkem —

Hladký: (Přerušuje.) Ano, tedy finanční zpráva celkem ne nejhorší. Ovšem vydání, režie.

Petržel: Režie obnášela za všecku dobu —

Hladký: Nu dosti, dosti, to je tedy celkem — ano pánové. A jak účty osobní?

Petržel: Znamenitě se činí zákazníci noví. Uchazečů o říšský mandát je dosud 79 nových, o zemský 43 nových; většinou dobře situovaní a celkem přicházejí s porozuměním vstříc.

Na taxách a agitačních zálohách vyplatili dosud 20.476·24 K. Dovoluji si upozorniti na pana Nováka. Řezník zde, vzácný účet.

Hladký: My kupujem tuším u Nováčka. —

Petržel: Pod 500 K ani jediná položka, račte nahlédnout.

Hladký: Pane Strnade, zaskočte nahoru do kuchyně, že ode dneška se kupuje maso u pana Nováka; která ulice?

Petržel: Václavská 14.

Hladký: Tedy Václavská 14, všecko jen u něho — až do odvolání. — A jak se takto presentuje?

Melhuba: Není to ten tlustý pán s kilovým býčkem na řetízku?

Petržel: Ten, ten.

Melhuba: Slušně, pane chefe. Krásná pěst, hlas sonórní, mluva jadrná, v myšlenkách sice trochu vázne, ale to se poddá.

Hladký: Ve vaší ruce, pane kolego! Kam by se tak hodil? Počkejme — nemají na Lhotecku — Rozhodně: Hlasy z Lhoty jsou akciové, dva řezníci největší akcionáři, to by byl skvostný terrén. Žádný z nich se neuchází?

Petržel: Ne, žádný.

Hladký: Výtečně. A kdo tam dosud? Do zemského Volný a do říšského —

Melhuba: Dr. Tlučhuba.

Hladký: Volný — Volný. Jak si stojí, pane účetní?

Petržel: Nevalně. Páni profesoři vůbec se jaksi nevyplácejí.

Hladký: Inu, gážisté. A ostatně na Lhotecko se ani profesor nehodí. Račte si tedy, pane kolego poznamenat: Novák-Lhotecko. Volného strčíme někam do tuha, ať se proseká, chce-li. To ostatně jen mimochodem. Apropos, osobitostní výkazy jsou pohotově?

Petržel: Zde, prosím.

Hladký: Pan Novák, jak si stojí?

Petržel. Data životopisná jsou podrobná: 45 let, rodák z Újezda.

Melhuba: Na Lhotecku — výborná položka.

Petržel: Otec býval sedlákem.

Hladký: Ah skvostné, víc již není třeba, že, pane kolego?

Melhuba: Leda nějaká hrozinka do buchty ještě.

Petržel: Tomu sic nerozumím docela přesně, ale vyzvěděl jsem vše, co se dalo: Tetě zabil husu, krk jí ukroutil za klukovských let!

Melhuba: To by se hodilo až někdy proti němu, teď —

Petržel: Od chalupníka Bartáka koupil kobylu zrovna před exekucí, a ten zaplatil.

Melhuba: Hlupák — ale hodí se nám výtečně.

Petržel: Řezníkovi Slupkovi ve Lhotě půjčil před krachem 1000 K — na 8 proc.

Melhuba: Procenta se vynechají a máme báječný materiá' Příznivec lidu, hospodářsky prohlédavý člověk, založí ve Lhot

záložnu, později chce přikročiti ku zřizování hospodářských družstev, k založení akciového — mají tam brambory nebo řepu? inu, to se doplní; cukrovar, lihovar, sladovna, zkrátka něco. Literární činnost není posud žádná?

Petržel: Bohužel, nepíše nic; účty mu píše žena, a ty ještě německy.

Melhuba: Pah, za dva měsíce napíšem tucet krásných článků, zkrátka, to je muž schopný vývoje. Račte ho, pane chefe, snad osobně prohlédnout a pak pozvat na několik rozmluv instruktivních.

Hladký: Jistě, jistě. Nu a jak váš referát, pane kolego?

Melhuba: Mandle a hrozinky, pane chefe. Úvodníky se otiskují z novin do novin.

Hladký: (Ponenáhlu rozplývá.) Hehe, umíte je nabit, panečku, hehe, ty praskají!

Melhuba: To je věc vypočtená. O všech dosud schválených kandidátech koluje již řada lokálek, ti podškrtnutí mají již nejméně po dvou osvědčeních ze všech krajů naší milé vlasti, zkrátka půda je kyprá; potřebuje vyjít heslo voleb, a my vsadíme na určito, ani jeden poslanec nám neshnije, všecko vzejde. Konkurenční kancelář pana Odřihosta se sice naparuje dost, ale všecko je slabé. Kdepak, člověk bez diplomu, bez politické kariéry, pouhý kšeftař bez uměleckého talentu.

Hladký: Hehe, dobře pane kolego!

Melhuba: Na včerejšek jsem vypustil na jeho kandidáty dvě nedokázané vraždy.

Hladký: A! Nebude to silné?

Melhuba: O prosím. Staly se skutečně a zrovna v jejich kraji, nejsou dokázány, ti lidé se dali úžasně šikovně zabít. Zítra to odvoláme, ale tak, že to živá duše nenajde, a jsme kryti. Patnáct vyděračských afér advokátních, doktorských a jiných, tří zaviněné úpadky, osm anekdot o připražených mozcích, dvě žaloby o otcovství a — nevím jistě — tři nebo čtyři choutky renegátské krom všeobecné bezcharakternosti politické, jež přebíhá z tábora do tábora, zkrátka poprava. V neděli prosím. Všecko uveřejněno, máme dobré connexe.

Hladký: Zcela pěkně, pane kolego, vidím, že mi pozvedáte kancelář utěšeně, ná ná, velmi utěšeně. (Přechází rozjařen)

Petržel: (Tiše.) Jářku, pane doktore, co se služným.

Melhuba: Dnes bychom vymáčkli málo, za měsíc bude víc.

Strnad: (Bručí.) Lepší vrabec v hrsti. Kdyby dal aspoň zálohu, člověk nemá ani. —

Hladký: Apropos, copak politické schůze?

Melhuba: I ty se daří velkolepě. Včera pět schůzí důvěrnických a sedm veřejných, na každé debutoval jeden z našich kandidátů. Čekám pěkné výsledky, vypraveni byli vesměs lepší řečníci; aby se firma co nejlépe presentovala, rutinovaní řečníci; jediný, kterého jsem zasvěcoval nejprve. Nu doufám, že i ten obstál při křtu. Uložil jsem mu expresní zprávu podat.

Listonoš: Má úcta — zde prosím expresní rekomandovaný dopis; račte podepsat prosím.

Melhuba: Odkud, smím prosit? Není z Koněpas?

Hladký: — Ano, z Koněpas.

Melhuba: Náš kandidát!

Listonoš: Má úcta.

Skřivan: To je náhoda, že ten listonoš přišel tak v čas.

Strnad: Hlupota. Nešikovný autor; nezná ani základních pravidel scenických. Tohle mu musí kritika vytknout.

Hladký: Slavná bitva. Vyhráno. Vystoupil dokonce protiřečník nečekaný. Poražen velkolepě. Husitskými cepy zabit. Zde prosím (podává dopis Melhubovi).

Melhuba: Hahaha, to si myslím. Můj effekt prosím, má prskavka, která zapaluje vždycky. (Staví se do pósy.) Přátelé! Náš národ, před jehož písní pouhou dávali se Němci v útěk, náš národ, který Žižka vodil k vítězství, náš národ posud v srdci má krev horkou, čistou. Jsme národ volnosti, jsme — tuhle, když se zatne pěst, no zkrátka, to usadí jak publikum tak protivníka. A všechno vypočteno prosím. Dnes je smysl pro historii, protože přítomnost a budoucnost se nehodí ani na smetiště. Palacký, Žižka, Hus, na ženských schůzích Libuša, Němcová a Světlá, to působí!

Hladký: To právě, chtěl jsem podotknout. Má tam zmínku, že Bílá Hora nepůsobila.

Melhuba: Cože? Moje Bílá Hora? Můj šlágr nejlepší? Hrůza! Národ klesá, rozhodně klesá, když už ani Bílá Hora nechytne. A to je vypočítáno, to musí — ale mám nápad. Naši poslanci podají hned v příštím zasedání pilný návrh, aby se na školách více přihlíželo k dějinám, zejména k době husitské a bělohorské. Kam se podějem bez nich?

Hladký: Výborný nápad. A co říkáte, aby se poslanci zasadili o základní změnu volebního řádu?

Melhuba: E-e-é! To Němci nepřipustí.

Hladký: Ale co! Žádné nové okresy, nic takového; myslím jen, aby volby byly každý rok, to by pro nás znamenalo —

Melhuba: Inu, kdyby, kdyby — ale tohle to — kdybychom aspoň ministerského předsedu měli na ruku, co by sněmovnu rozpustil, když je potřeba, ale to jsou ideály, pane chefe. Pravda, člověk má být co nejideálnější, ale tohle, zkrátka to je příliš smělá fantasie. (Zadumá se.)

Strnad: (Tiše.) Konečně. To bylo řeči, div publikum neusnulo. Teď, Skřivánku, dojde buď na nás, nebo musí někdo přijít, co by autora vytrh z bláta.

Skřivan: To raději ať někdo přijde. Neumím filosofovat, když se na mne tolik lidí dívá.

Strnad: Však již jde — neřekl jsem? (Někdo klepe.)

Hladký: Volno! (P. d.)

Literatura, umění, věda.

Opera. Národní divadlo. Moorův Vij. (Fantastická pohádka o jednom dějství s předehrou.) V povídce maloruského spisovatele Gogola, jež za dějový podklad vzata Fr. Kholem opeře Moorově, leží skryto mnoho dramatického fondu. Prostá příhoda studenta Chomy Bruta s čarodějnicí dcerou statkářovou má nejen dostatek efektních scénických kůstek pro nejširší publikum, pro nějž strašidelné postavy opery jsou nemalou pochoutkou právě asi jako vlčí důl ve Weberově „Carostřelci", ale vykazuje též velkou přednost pro spracování scénické: spěje až ke svému konci v neustálém stupňování. Závěrečná gradace jest velkým činitelem dramatickým, jež strhuje i diváka i dodává dílu samému jakéhos formálního ujednotění. Pan Khol úpravou pro libreto ničeho nezkazil, ba dodal mu i spádnosti podrobným scénickým popisem, jehož však bohužel nedosti dbáno bylo při režii. Děj Gogolem vypravovaný možno rozděliti na dvě části. V první zahrnuli bychom zabití čarodějnice Chomou Brutem a do druhé hlídání mrtvoly její studentem v kostele. Libretista zosobnil na scéně pouze druhou část povídky, prvou dal vypravovati v jakési předehře v shromáždění skřítků a vil. Mohly by se proti tomu činiti leckteré námitky, hlavně vrcholící v tom, že opominuto bylo z děje při dramatisování mnoho účinných momentů (ku př. zabití čarodějnice) — však uvážíme-li vše jasně, vyplyne nám stanovisko libretistovo vůči ději jako jedině správné. Klidnou, poetickou předehrou obestřena celá opera v jakousi pohádkovou náladu a získáno tím z nehybných postojů osob předehry neustálé stupňování ruchu na jevišti až k objevení se Vije, po němž opět jakousi dohrou — doslovem opera náladově vyznívá. Tolik o základních rysech libreta Kholova. Pokud se týče vnitřního uspořádání, možno říci, že místy pěkná dikce a mnohá zdařilá souvěrší celkovou náladu jen sesilují. Za jedinou vadu mohla by se snad vytknouti jakási obšírnost v líčení a příliš dlouhé spočívání v různých méně významných bodech dějových (ku př. rozvleklé sborové zpěvy bludiček, divých žínek a skřítků v kouzelné zahradě.)

Karel Moor byl kdysi jedním z oněch mladých světoborců hudebních, jež před lety u nás samostatným koncertem vystoupili. Tehdá vzbudil již svou individuálností pozornost. Dnes stojí před námi ve svých třiceti letech jako umělec skoro úplně vyvinutý. Schází mu k dokonalosti jen velmi málo. Jest pokrokářem nejen co do zevnější hudebně dramatické formy, ale i v obsahu hudebním a ve volbě poetické látky, na níž požaduje, aby též byla moderní a nebyla platným nyní směrům literárním protichůdnou. Při hudbě Moorově jest nejvíce modernosti v její fysiognomii a celkové náladě. Moorův poměr k ostatním českým hudebním skladatelům dal by se skoro osvětlit podobným vztahem z naší literatury. Jako Hlaváček liší se svým individuelním rázem od všech našich básníků, tak jest s Moorem mezi hudebníky. Ponuré, tajným smutkem skleslé inspirace vlekou se líně hudbou jeho. Dojme posluchače až k pláči, rozesmutní ho a kde skrze slzy se usmívá — tu zdá se to býti vynuceno (tím dojmem působí nejslabší místo opery: reje vil a skřítků v čarovném sadě). Ohromujících, dramatických akcentů nezná, posluchače i diváka spíše unavuje svým pomalým krokem, v němž málo jest kontrastu a vzpružení. Nelze upříti však Moorovi též talent k zhudebnění citů, jež vyžadují světlejšího nanášení barev. Jemnou, oddanou lásku, vylíčenou slovy libretistovými jako „Krásná říše cizí — po ní touží duše mladá: nuže, měj mne, měj mne ráda", a hřející svou intimností vystihl právě v tom místě, kde Choma vrhá se čarodějnici láskou spit do náruče. Podobně psány milostné zpěvy čarodějky, jež oba mají dostatek milostné vřelosti. Ač mnobé k tomu by mne svádělo přece hudbu Moorovu nenazvu monotónní. Vždyt z celého hudebního profilu Moorova zírá nebohatost a jednoduchost, jež obě nejsou ani jeho

předností ani vadou, jsout charakteristickou známkou umění jeho. Kdybychom tuto vlastnost Moorovi vytýkali, dopouštěli bychom se podobné nesprávnosti jako někteří němečtí hudebníci, kdy nazývají dilettantskou českou hudbu proto, že užívá četných prodlev a v harmonisaci má mnoho tonických a dominantních harmonií. Jest toto právě tak jedním z charakterů české hudby jako ono vrozenou vlastností hudby Moorovy, jež není k tomu ani veskrze homofonní, jak se jí vytýká, a má četná místa thematická a polyfonní. — Na to, že Národní divadlo vypravilo operu tuto povrchně a odložilo ji do samého konce letní sezóny, horleno všude a dle zásluhy odsouzeno. Opakujeme tutéž výtku a žádáme, aby aspoň při provozování v příštím období divadelním nebyla opera dávána ve společnosti takového škváru jako jest Grisarova fraška „Dobrou noc panc Pantalone.“ Opera měla velký zevnější úspěch.

Jan Branberger.

Výtvarné umění. Pražské umělecké plakáty. Vracím se opět k tomuto thematu. Plakátové nároží jest kulturním symptomem doby. Jako v zrcadle zračí se v něm inteligenci a pochopení umění obchodnictvem, které za dnešních poměrů na reklamní prostředky vyhází obrovské sumy peněz. V těchto dnech na př. vidíte nároží polepena plachtami nízké kvality umělecké tištěnými v závodech W. J. Morgan & Comp. a Stafford & Comp., z daleka hlásajícími do davů svůj americkánsky neomalený nevkus a hromotlučství. Ohromné figury, řvoucí barvy, zkresleniny a nehoráznosti sprostě nepěkné volají tu a odporučují — co, ptáte se? Snad mecenášství pánů obchodníků, z nichž mnozí dávají se za takové prohlašovati. Tedy opět symptom. Zajímavý a smutný. Z plakátů skutečně cenných na předním místě budiž uveden Svabinského pro výstavu obrazů Josefa Manesa. Pracován ve dvou tónech, černém a základním cihlově červeném, intensivně působí, při tom jednoduchými, umělecky promyšlenými prostředky pracuje Šimůnkova afiš pro limonádové bombony je také dobře řešena v ostře šarlatové a příjemné modré barvě. Upomíná trochu plakát Engemüllerových rukavic, před nějakým časem tak hojně všude nalepovaným (s portrétem známé divadelní bohyně), než přece, při vší konvenčnosti musí počítati se mezi české lepší práce toho oboru. Výstavy Hořická a Pardubická také opatřily se uměleckými plakáty. Návěští Hořické výstavy vyšlo z rukou Muchových. Než mistra na něm neviděti. Není to — snad také vinou reprodukce — oné delikátnosti, na jakou u Muchy jsme si zvykli, a pak i nepěkné povrchnosti v kresbě (na př. v partii očí tak ošklivě mhouřených) ručí dojem. Nejlepší ještě jest skupina květů v popředí, ale celek není působivý. Plakát Pardubické výstavy podán jest v měkce souzvučných barvách a jest daleko hlouběji myšlenkově založen než Muchův. Barevně sice nehýří nápadnými efekty a o kresbě tváří dalo by se mnoho vytýkati, než přes to vše jest po Švabinského nejlepší na dnešních nárožích. Z cizích upozorňuji na výborný plakát vídeňského podniku „Venedig-Olympia Arena“ s modrým jezdcem v zářivě žlutým pozadí, v kresbě schválně karikovaný, koloristicky význačný a dobrý. Podařené plakáty „Zeitu“ od Edela a Heineho z nároží už zmizely. O ostatním netřeba pak ani se zmiňovati.

Na vyzvání holandské královny Vilemíny vyslovila se státní komise o správném pověšení známého obrazu Rembrandtova „Noční stráž v ten smysl, že třeba vystavěti pro tento obraz sál se světlem jihozápadním, obrazu nejpříznivějším. Náklad na stavbu, jež v amsterodámském říšském museu stavitelem téhož Cuypersem provedena býti má, obnáší na 140 000 korun.

Pařížskou uměleckou zvláštností jest právě dokončený obraz Jiřího Bertranda „Pohřeb Carnotův“ objednaný r. 1895 státem pro historickou galerii versaillesskou. Obraz, na němž mimo veliké množství jiných portrétů věrně namalovány jsou podobizny Perierova a Faureova jest stopadesát čtverečních stop veliký a byl proň zřízen ohromný

atelier a celé strojové lešení, aby při umělcově práci mohl býti dle potřeby otáčen.

Ve Vídni odhalen v květnu na centrálním hřbitově pomník J. Brahmsův, dílo sochařky J. Conratovy, představující mistra listujícího v zamyšlení v partituře.

Známý genrista Salomon Hirschfelder, pověstný svými obrazy dívek ze Švábska, zemřel v Mnichově 10. května t. r.

Knihovny založené Carnegiem. Seš. 13. časopisu „The Library" (vydává se v Londýně), sestavil všechny dary známého amerického miliardáře, při tom filosofa bohatství Andrewa Carnegiea k účelům knihovním učiněným až do konce listopadu 1902. Obmyšleno jím

v Anglicku a Walesu	50	knihoven	376.100 lib. šter.
v Irsku	10	„	100.000 „ „
v Škotsku	68	„	2,479.259 „ „
v Kanadě	31	„	454.000 dol.
na Kubě	2	knihovny	252.000 „
v Spojených Státech	410	knihoven	212,882 173 „

To jest dle našich peněz více než tisíc milionů korun (asi 1050 mill.), které jediný muž věnoval na účely lidového vzdělání. Filosofie jeho ovšem jest jednoduchá: zbohatl jsem z tělesné práce lidu; užiji bohatství svého, hlavně opět na duchové vzdělání lidu. Pro ty, kdož tělesnou práci dělnictva řídí svým duchem, ustanoven jest poslední dar Carnegiův. Daroval totiž více nežli 4 miliony korun na zřízení budovy pro „Spolek amerických inženýrů". Budova má býti zřízena v Novém Yorku. Bude obsahovati dvoranu, knihovnu a síň poradní pro pět odborů této vědy, (zastoupené spolkem civilních inženýrů, mechanických inženýrů, elektroinženýrů, hornických inženýrův a inženýrským klubem.) *K.*

J. Tews, *Wie gründet und leitet man ländliche Volksbibliotheken?* 9 vyd., v Berlíně 1903; nákl. „Společnosti pro šíření lidového vzdělání", str. 50 8°; 0·25 m.

I u nás některou svou prací známý J. Tews, gererál. sekretář „Spol. pro šíření lidového vzdělání", podává devátým vydáním svého dílka o zakládání a řízení lidových knihoven důležité a cenné pokyny, praxí řečené německé společnosti vyzkoušené. Nehledí se při tom pouze na poměry obcí venkovských; návrhy jeho hodí se uskutečňovati také v menších městech. Částečně spisek jest zprávou o činnosti dotčené dříve společnosti, vytýkaje, které podpory při zřizování knihoven společnost poskytuje, a t. d.; hlavně však prohlédá k všeobecnějším stránkám lidových knižnic. Hovoří o rozmanitých způsobech vznikání knihoven, o správě knihovny, o čtenářích, o výměně knih, o doplňování knihoven, o záměně knihoven, o knihovnách kočovných — zařízení u nás dosud nepraktikované — o nejpotřebnějších knihách (o základním majetku) knihovny, o vypůjčování. Také se podává statistika knihoven a řád knihovní, pak zejména v druhé části spisku jsou stanovy pro lidové knihovny a pro spolky pro lidové vzdělání. Spisek příslušným kruhům poslouží jako informační pomůcka, též u nás. *K.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Napjetí mezi *Ruskem a Japonskem* nepovoluje. Japonsko žádá, aby zrušena byla koncese ruské společnosti pro zužitkování dříví při řece Jalu. Společnost ta prý je soukromá jen na venek, ale vskutku je prý podnikem státním a dělníci jsou ruští vojáci. (Jdolí Jalu je branou do Koreje, již Japonci se nemíní vzdáti.) Až se vrátí ruský ministr války Kuropatkin z Východní Asie, bude prý rozhodnuto, bude-li válka či ne. Japonsko silně zbrojí. Ovšem jeho ostrovní poloha jej odsuzuje jaksi k defensivě, ale kdo ví, co má za lubem Anglie?

Dne 20. čce. zemřel papež Lev XIII. Kandidáty na uprázdněný stolec jsou Frankofilský Rampolla, Gotti, trojspolkový Vanutelli a Oreglia.

Rak.-Uhersko. Po rozchodu říš. rady prohlásily počátkem července Společné zastupitelstvo soc.-demokratických poslanců v rakouském parlamentě ve všech listech strany, že je třeba Rakousku parlamentu, zvoleného všeobecným, rovným a přímým právem hlasovacím, který by vystřídal nynější parlament privilegovaný, neschopný práce i překážku všeho pokroku a tím daly žádoucí a dávno již potřebný pokyn organisacím strany, aby za zjevného bankrotu říš. rady domahaly se odklizení tohoto parlamentu a nahrazení ho novým. V neděli 26. čce. manifestovala sdružení soc.-demokratická po celém Rakousku za změnu ústavy a pro základní požadavek občanské rovnosti všeob. rovné právo hlasovací do sborů zákonodárných. Proč tyto manifestace neposilují ostatní pokrokové strany?

Uherský mp. Khuen Hedervary je na holičkách. Obstrukce bouří jako za Szella a požadavky maďarské jsou na propast daleko od vídeňských ústupků. Dne 25. čce. ohlásil dokonce posl. Olay, že nastoupí ihned technická obstrukce, kdyby debata o prohlášení mp. Khuena byla 28. nebo 29. čce. skončena. — Ale již se píše, že se ujednává prý kompromis vlády s Košutovci. Člen strany vládní podá prý v parlamentě návrh, kterým sněmovna poukazuje vládu, aby národním přáním, která budou v návrhu legislativně vypočtena, vyhověla, a to z části při revisi branného zákona, z části ve lhůtě určité. Která to „národní přání" budou, je politickým oříškem.

Dvouletá služba vojenská bude prý do 5 let zavedena všeobecně.

Při manévrech v Bílku, v Hercegovině, zemřelo vedrem (32 až 40° R.) 15 vojínů a 47 těžce onemocnělo.

Říšským ministrem financí jmenován Š. Burian de Rajecz, synovec bar. Fejervaryho.

Země české. Na českobrodsku a černokostelecku zvolen při doplňovací volbě IV. kurie do zemského sněmu dne 15. čce. agrárník p. B. Novák 1095 hlasy; nár. soc. V. J. Klofáč dostal 461 hl. Mladočeši nekandidovali.

Po Prostějovu, Kyjovu, Litovli a Vyškovu dobyto bylo na Moravě po velikém úsilí 16.—21. čce. i města Hranic. Tím získán zemský mandát poslanecký a až padne také Lipník, získán bude i mandát říšský. Volby byly od dubna 1901 umělým způsobem natahovány a ještě 21. čce chtěli Němci volbu v I. sboru zmařiti, vzdavše se funkcí ve volební komisi. Ve sborech III. a I. prošli jen Češi, ve sboru V. Němci.

Hospodářský. Veliké živelní pohromy, jež 19. t. m. zpustošily a místy i zničily všecku úrodu v jižních Čechách a na Českomoravské vysočině, jmenovitě na Strakonicku, Táborsku a Německobrodsku hnuly zase myšlenkou, aby poslanci a sněmy se zasadili o vydání zemského zákona o povinném pojišťování proti živelním pohromám. Toho zpříma se dovolávají výbory a schůze rolnické postižených okresů (písecký 22. t. m., přibyslavský 23. t. m., německobrodský 26.) i výbory polit. stran, jež předstihují se v osvědčování péče o postižené rolnictvo. Ovšem jsou to jen rady a resoluce, jimiž se „vládě ukládá", aby pomohla nezúročitelnými půjčkami a posečkáním daní a konečně deputace k zem. maršálkovi místodržiteli a do Vídně k vládě. Tyto deputace jsou velice přežilo parádní rekvisitou. Hlavní věc je, aby sešel se sněm a na něčem s usnesl. Byl také hned po pohromách živelních podán v zem. výboru návrh, aby sněm byl bezodkladně svolán, ale návrh padl, ježto dva n mečtí přísedící a hr. Schönborn hlasovali proti 2 českým přísedícím Mladší strany žalují na dr. Herolda, že do sezení nepřišel a na posl Adámka, že ze sezení odešel. Ale je divno, že podavatel návrhu neupozornil (alespoň posl. Adámka) oč jde a se nepostaral, aby českých přísedících byla většina.

Veškeré ve věci té pronesené návrhy shrnuty jsou v resoluci schůze čes. poslanců v Táboře 26. července, jíž žádá pomoc okamžitá a utvoření komitétu v postižených krajích. Především pak a) odepsání daní nejméně po 2 roky a zastavení vymáhání nedoplatků, b) co možno nejvyšší podpora bez povinnosti ku splácení, v penězích, obilí, píci, stelivu, potravinách, hmotách stavebních krytin, c) udělení nezúročitelných a nejméně do 10 let nesplatných zápůjček, d) opatření lacinějšího nákupu potravin do budoucích žní; obilí pro podzimní a jarní osetí, píce, steliva a potřebných stavebních hmot, e) bezplatný dovoz těchto potřeb na drahách, f) sprostředkování odprodeje přebytečného dobytka za přiměřenou cenu, g) opatření výdělku lidu dělnému v krajinách postižených podnikáním prací a staveb byt i z nouze.

Banky, spořitelny, záložny dlužníkům postiženým co možno nejdéle s placením úroků a anuit sečkejte a darováním přiměřených obnosů k ulevení bídy přispějte, v krajinách katastrofou nepostižených sbírky výpomocné buďte zavedeny.

Náhradní záložníci z krajin poškozených nebuďte letos k vojenským cvičením povoláni a kteří již povoláni byli, buďte propuštěni.

Buď ve sněmu projednán a ku schválení doporučen zákon o nuceném pojišťování proti živelním pohromám.

Podpůrná akce budiž vedle rolnictva rozšířena i na obchodnictvo a živnostnictvo v poškozených krajinách aspoň dvouletým odpisem daní.

Také v *živnostnictvu* ujímá se snaha o *starobní pojištění*, jak svědčí živnostenský sjezd v Pelhřimově 19. července, který požadavek ten měl za hlavní článek svého programu. Zatím je probral celkem všeobecně a bez podrobného technicko-pojišťovacího plánu, ale doufejme, že i na to dojde. Nástin pelhřimovského sjezdu jest: živnostník platě od 26. do konce 55. roku dostal by za roční premii 24 K (měsíčně po 2 K) rentu o 600 K, s výhradou pro manželku a děti v případě smrti pojištěnce za premii 36 K ročně rovněž 600 K. Za předčasné neschopnosti k práci vyměří se starobní důchod 20 K za každý rok placených premií. Za prvých 5 let by se nemohlo vypláceti ničeho i plynuly by příspěvky 240 tisíc českých živnostníků do fondu, který by však v 19. roce, ježto by vyplacených rent každý rok přibývalo, byl vyčerpán, takže by pak stát a země musily každoročně přispívati 1 mil. K. Konec resoluce připouští, aby na místě zvláštní nové pokladny zřízen byl samostatný odbor pro nucené pojišťování živnostnictva při fondu císaře Františka Josefa. Návrh ten bude zajisté nyní živnostnictvem podrobněji probírán a propracován i bude snad sjezd v Pelhřimově počátkem obratu ve snahách a v agitaci stavu toho. Další návrhy sjezdu byly: návrh neobligatorního i obligatorního nemocenského pojišťování, živnostenské fondy úvěrní při občanských záložnách pro usnadnění úvěru organisace maloživnostnictva: v městech živnost. rady, v okresích jednoty společenstev, zřizování poptávacích a informačních kanceláří živnost. v obvodech komorních.

Tři *výstavy* krajinské byly tyto dni zahájeny: 25. čce v Pardubicích, 26. čce v Hořicích a 2. srpna v Třebíči. Víme, že všeobecné výstavy hospodářského významu nemají valného, ten hledati sluší ve výstavách speciálních a odborných. Ale pro český venkov a jeho sporé vzněty a popudy mají i všeobecné výstavy přímý účinek hospodářský. Hlavní jest ovšem vliv mravní ze zdaru podniků tak velikých, vyžadujících součinnosti mnoha sil a jisté rutiny organisační.

Oba ministři obchodu, Call a Lang ujednali 23. t. m. základní zásady pro prováděcí nařízení k zákonu o celním tarifu. Požadavky Callovy však, aby zvýšena byla některá dobytčí cla a clo z ječmene a aby snížena byla některá cla ze surovin a clo z vázaných knih, vláda uherská zamítla, požadujíc přijetí projednaného tarifu beze změny.

Také finanční ministři Böhm-Bawerk a Lukacs dlouho konferovali v Pešti o opatřeních, jež učiniti, bude-li zákon *kontigentový* zrušen. Uherská vláda trvá na tom, aby v celní a obchodní smlouvě byla stanovena zásada volného obchodu i pro cukr. Zároveň však uherští cukrovarníci

žádají, aby domácí konsum opatřovaly jen uherské cukrovary a tudíž aby rakouský cukr do Uher se nedostal. Podle návrhu uherské vlády má býti rakouský a uherský cukr opatřen označením původu t. j. při vývozu z továrny uzavřen úřední známkou, jež by ohlašovala, je-li rakouský či uherský. Tím by se vyhovělo oběma přáním — uherským.

Školský *Národních* škol přibylo v Cislajtanii, dle popisu z 15. kv. r. 1900 v 2. seš. LXII. sv. Rakouské statistiky právě vydaném, od r. 1850 do r. 1900 z 12.784 na 20.442. Jen v Tyrolích a Vorarlberku škol ubylo. Škol *měšťanských* bylo r. 1880 301, r. 1890 822 (v Čechách 419, na Moravě 133, v Dol. Rakousích 159). Ani jediné měšť. školy nemá posud Bukovina. — Čechy mají 57·4% škol českých, 42·6% německých; Morava 70·1% českých, 29·7% německých; Slezsko 21·1% českých, 26·9% polských, 43·1% německých; Halič má 51·1% polských, 42·4% ruských, 5·9% smíšených. Slovanských škol přibylo od r. 1880 z 43·6% na 53%, německých ubylo z 42·5% na 39·6%, italských z 5·7% na 4%. — Toliko v 67·5% škol bylo vyučování celodenní. Jest smutné nejen že na ⅓ škol odbývalo se vyučování polodenní (v Haliči na více jak 80% škol, v Kraňsku na 70% škol), nýbrž i že vyučování celodenního vůbec ubývá (r. 1890 bylo škol s vyučováním celodenním 72·7%, r. 1900 67·5%.) Ježto o pokračovací vyučování všeobecné po vybytí obec. a měšť. škol žádné péče se nyní nejeví a hojnými úlevami norma školského vzdělání stlačuje, vidíme ze všeho, že jsme ve shodě s ostatním stavem v Rakousku, v plné reakci obec. školství. — Učitelů bylo r. 1900 53.070, učitelek 22.466. Za desetiletí 1890—1900 přibylo učitelů o 23·8 proc., učitelek o 192·7%. Za posledních 20 let přibylo učitelek z 18% na 27%. V Terstu je více učitelek než učitelů, v Haliči a Tyrolích se počtem sobě rovnají. Roční plat mělo r. 1900 496 učitelův a 1566 učitelek pod 600 K; méně než 1200 K mělo 12.624 učitelů a 6987 učitelek. Nad 2000 K mělo 11.768 učitelů a 1926 učitelek. Existenčního minima 1200 K nemělo 34 proc. učitelů a 61·5 proc. učitelek. Viděti, proč právě zanedbané, nekulturní země (Tyroly, Halič, Terst) houfně dosazují učitelky — jsouť lacinějšími silami!

Výstava pro uměleckou výchovu v Hoře Kutné trvá od 26. července do 16. srpna s tímto programem: I. odd. Kutnohorská síň, která ukáže, jaký vkus umělecký projevoval zámožný měšťan v době rozkvětu města. II. odd. Síň kutnohorského umění, v níž se ukáže, co dala Hora Kutná umění vůbec (obrazy, spisy, hudebniny atd.) III. odd. Umění ve škole a dětské světnici: umělecky vypravené knihy domácí i cizí, vzorná knihovna pro mládež, reprodukce pro výzdobu školy i dětské světnice. IV. odd. Umění v našich domácnostech: vkusně upravený moderní pokoj pro občanskou rodinu. V. odd. Dětské umění: kresby a plastické výtvory dětské, vůbec vše, na čem se umění dětské projevuje. VI. odd. Výstava kreslířská: kreslení moderní methodou. VII. odděl. Výstava Alšova: vše, co se dalo získati z Alšových originálů nebo reprodukcí. VIII. odd. Výstava uměl. žen. ručních prací: umělé vyšívání starobylé i moderní. IX. odd. Literatura a umění spojená s čítárnou: vše, co bylo u nás o umění napsáno a přeloženo. X. odd. Umělecká hudba a zpěv: obor písně lidové a prostonárodní, skladby našich předních mistrů hudebních.

Ozvuky a paběrky.

B. Smetanovi postaven první pomník v Hořicích, ve velikých sadech Smetanových, kdež 2. srpna bude odhalen. Pomník zhotoven dle návrhu prof. M. Černila sochařsko-kamenickou školou hořickou.

Jos. J Toužimský, slovanský publicista zemřel 22. čce. 1903 na Král. Vinohradech. Narodil se 7. března 1848 v Praze, od r. 1870 byl žurnalistou.

Dr. **Edv. Weyr**, od r. 1881 řádný profesor mathematiky na vysoké škole technické v Praze, geniální mathematik český, zemřel, maje 51 let 23. července v Záboří.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna narodně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 15. SRPNA 1903. ČÍSLO 46.—47.

Upadek kritiky.*)

Neutěšeně vypadá to u nás s odbornou kritikou produktů literárních. Posudků je spousta. Skoro každý časopis má zvláštní oddělení pro pěstování »kritiky«. Při rozsáhlé literární produkci, která zvláště za posledních let nebývalou měrou vzrostla, při neobyčejné různosti předmětů, jež k zpracování literatury voleny, při honbě za originalitou, která je příznakem a přízrakem naší doby, při exotičnosti forem odkoukaných z nejpodivnějších květů »horkého pásma« rozpálených mozků — není divu, že nastal zmatek v tvorbě i soudu o ní. Jako každý, komu učitel v oktavě řekl, že si nějak zvláštně vede při zpracování látek úkolových, cítil v sobě dar originality, a koupiv si »básnický papír« pustil se do literarní tvorby, aby tuto hřivnu nenechal zakopanou a neschudil národ; tak zase spousta ostatních ne-li k tvorbě cítila se povolanou alespoň ku kritice. V několika létech nahromaděno tolik hřiven respektive tolik talentů v českém národě, že by byl dnes mezi ostatními milionářem, kdyby většina těch hřiven nebyla — talmi. V téže době posadil se celý mladý svět na soudnou stolici kritickou, že by byl mohl očistiti od všech nedostatků naši literaturu až do nejdrobnějších práciček, kdyby byl tento araeopag nezasedal v pyšném hradě — frase. Jako jedni domnívali se, že originalní je všecko, co povstalo z neznalosti dosavadní literatury, nebo co povstalo z napodobení cizích spisovatelů originelních nebo »originelních« nebo to, co se vůbec liší od všeho jiného buď obsahem, buď formou nebo obojím, tak zase druzí hledali správnost kritiky v říznosti slova, v negaci pojmu a nade všecko v onom mlhavém tónu pronášených »úsudků«, jež nedostihly ovšem veštírny delfské, ba ani orakula dodonského, ale výborně imitovaly výroky augurů z doby římského císařství.

*) Redakce má za nutno uvésti z tohoto článku hned předem tato slova p. autoru: „Chci . . vyhnouti se všemu podezření, že mám sobecké úmysly a že lámu kopí pro literární stranu nikoli pro věcně odbornou kritiku.“

Jedněm ani nenapadlo, že originalita a umění jsou v literatuře vždy dvojčata, že duch nadaný originalitou přináší do umění nové idey, nebo nové vyspělejší a dobovější výklady ideí dávno známých, že pojímá svůj úkol z nových čistě uměleckých hledisek, že není pouhou krasořitkou, nýbrž hluboce založenou povahou, která tuší nebo určitě ví, co chce, která neohlíží se na příznivý nebo nepříznivý soud doby, ale ihned rozumně a sebevědomě upouští od věci, která během práce objevila se klamavou bludičkou. Tu neběží o klobouk, nýbrž o hlavu pod ním. Neběží o hříčku večerů po návratu ze zábavy, hostince a kavárny, neběží o hněv na dívku z výrobního spolku, neběží o mínění kolegy taky-literáta, nýbrž o vážnou, těžkou práci duševní, která naplňuje duši bez hostince, bez kavárny, bez zábavy, bez dívky. Tu neběží o formy papíru tištěné knihy, o exemplář autografované, o 4 verše na foliu, o neořezaný okraj, o nahá těla v nemožných posicích a o nejkřiklavější barvu obálek; tu neběží o pořad slov zcela nepřirozený duchu i tak liberalní stilisace jako je česká, o hudbu verše, která je muzikou, o tropy, jež tvoří daltonism duševní nikoli samorostlost fantasie, o figury, které povstanou tím, že ve větě napsané přeškrtneme dobré slovo a nad ně napíšeme takové, které se hodí do smyslu obrazného jako punčocha do polévky. Nestačí jenom sujet sexuelní a hodně naturalistické jeho probírání, abych byl originálním. Naopak jenom výrostci a dědkové si velmi libují v tomto ovzduší, dospělý muž ví, že nejsvětější úkol lidstva — jeho zachování — vysoko nad špínu je povznesen. Či je to správné jíti do vykřičené místnosti, pobýti tam několik hodin v noci a vylíčiti lítost a žal, jaká mne jímala při hnusném tom divadle? To je to studium!?

Moda je největší nepřítel literarní tvorby. Čím má spisovatel méně duševních vnad, tím hledí býti modnější. I na zevnějšku se to pozná. Štíhlounký, elegantní mladíček, s trochu přibledle plnou-ducha tváří v lakýrkách, sebevědomým gestem a nosově tenorovým hláskem nebo pivním hlasem — ideal moderního či modního básníka. Tak pojímá se zcela moderně pojem *καλλοκἀγαθία*.

A zrovna tak modní kritik, který však rád mívá zevnějšek trochu zanedbanější, aby již na vlasech, vousech a šatě bylo viděti jeho soudcovskou hodnost. Zastaví-li se u výkladní skříně velikého knihkupce, pozdravuje obálky kněh znalecky pohodlným úsměvem dle přísloví »po šatě poznáš člověka«. Pozná ihned, co je moderní a co patří na účet oné části literárních veteránů, jichž jednota v zájmu pokroku a povznesení literatury by se měla udusiti. Na takovém starém chroští růže nekvetou, ba nemá už ani trnů, nemůže sni zdobiti ani chrániti literární zahradu, nanejvýš ubírá živné půdy mladým štípkům a zastiňuje jich tělíčka, aby se nemohly prozářiti na slunci veřejnosti. Takový kritik svraští čelo a myslí zcela moderně, že nejmoudřeji z nich udělali ti, kdož v čas umřeli nebo vzdali se činnosti ne-

hodné slušného člověka. Škoda, že je těchto moudrých tak málo, pramálo: co by zbylo papíru pro nejmodernější literaturu, jejíž plody místo ve 200 ex. mohly by pak vycházeti i v 1000 i 2000 ex. Ale v tom vypne náš kritik hruď, zapálí si cigaretu a odfouknuv, zamumlá: „Uvidíme! Jak já jim ukážu, co je to boj za literární pokrok a co je to literární zpátečnictví. A k vítězi se vždy přidá veřejnost, ta naše bohužel často tak pitomá veřejnost..“

Kritická dílna moderní — elegantní nebo chudá — poutá nás jenom »řemeslnou stolicí«. Na stole plno knih nevázaných, výtisků to redakčních a kolegiálních, s přípisem věnování i bez. Některé leží tu dlouho a prach i slunce porvalo jich líce. Jiné sotva došly, hned byly rozřezány a prolistovány, pročteny, přečteny nebo pečlivě čteny. Moderní doba má ještě asi deset obratů označujících čtení kněh. Při pečlivém čtení bývá průvodcem i tužka: podtrhuje, píše vykřičníky, otazníky, slova údivu i pohrdání. Velká část knih jen tu i tam rozřezána a důkladně prohlédnut pouze v zadu připojený obsah, k němuž i poznámky učiněny. Konečně některá část kněh nerozřezána a taky prohlédnut pouze obsah.

Z toho již dá se poznat „odborná práce« kritikova. Dle toho, jak chce o věci psáti, seznámí se s obsahem knihy, ale často nežli dočte, chopí se nedočkavě péra a napíše recensi. Pak si přečte ještě jednou svůj elaborát a změniv tu i tam obrat v »duchaplnější« usměje se a je hotov. Pospíchá-li přítel redaktor, spokojí se pouhým prolistováním a někdy pročtením obsahu. Zná autora X. tak důkladně, že nemusí čísti novou sbírku, beztoho tam nelze nalézti ani nových obratův ani nových myšlenek, proto stačí seznati pouhý předmět nové tvorby. K tomu postačí obsah. A pak jde to daleko rychleji, neztrácí se při tom »drahocenný« čas zasvěcený literárnímu kroužku v kavárně. Náš kritik má pak v redakci přednost před jinými, protože dovede v stručné črtě postihnout vlastnosti spisovatelovy, dovede ukázati jeho slabosti již odjinud známé a precisovati své moderní stanovisko, nebo když je potřebí, dovede totéž roztáhnouti na několik stránek, při čemž z Citatenschatzu dovede vždy vyhledati nejduchaplnější výroky jiných o podobném předmětu, citovati anglicky, francouzsky, španělsky, německy atd. Každý se diví té ohromné sečtělosti a podrobné znalosti cizích literatur. Nelze-li jinak, cituje se na neurčito: »básník praví«, »řecký filosof pověděl«, »již u Arabů se vyskytuje«, »podobně v norských pověstech« atd.

Mohlo by se zdáti, že jsou takovéto věci neškodné. Ale nemyslím. Naopak jsou velice škodné. Celá řada mladých adeptů seznamuje se s literaturou krásnou během středoškolských studií, kde ovšem knihy zvláště jistého druhu hltá, ale nezažívá, ostatek později na universitě nebo kdy se »odborně« jimi zabývá, seznamuje se s nimi během kritické činnosti nikoli před ní. Průprava a odborné vzdělání záleží často v pouhém

pročtení Hennequina, Tainea atd., nějakého přehledu literatury toho kterého jazyka, zřídka nějaké aesthetiky. Není času na dlouhé studium, musí-li se hned psáti. A pak tam jsou všude myšlenky již známé a kritik má tolik myšlenek nových a světu neznámých, které mohou přinésti obrození do toho strouchnivělého stavu starých proudů literárních. Čím menší vzdělání, tím větší troufalost, tím vypjatější fráse, tím dotíravější »obrozující« hesla.

Takový kritik myslí, že pracuje odborně, že musí býti odborníkem, když čte výhradně jen jistý druh literatury na př. beletrii. Zaměňují se tu dva naprosto nepřátelské pojmy: odbornost a jednostrannost. Neboť kdo čte pouze beletrii, musí se státi jednostranným, poněvadž nemá ani zdání, jak duch pokroku vtiskující i beletrii svou pečet v ostatní lidské činnosti postupuje, nedovede ani pochopiti, proč v beletrii jisté útvary právě v tom a v tom čase se objevují. Sociální román není šťastným nápadem básníkovým v literaturu uveden, nýbrž vyvřel z ohromného světového hnutí, jemuž má býti pouze zrcadlem a v nejšťastnějších okamžicích básníkových: má sevšeobecňovati a zlidštiti ony zásady theoretické i praktické, jimiž ono hnutí je vedeno.

Je-li něčí postavení těžké, je to postavení literárního kritika. Ovšem myslím takového, jakým byl na př. Bělinský u Rusů. Literární kritik jest odpovědný nejen za současnou, nýbrž i za budoucí tvorbu. Zdá se to paradoxní, ale je to správno. Odborná kritika literární jest podmíněna skutečnou znalostí literatury domácí staré i nynější, jest podmíněna znalostí dějin, znalostí filosofie zvláště aesthetiky a psychologie, neobejde se bez dobré znalosti literatur světových zvláště těch, které na naši literaturu měly skutečný vliv, musí býti si vědoma otázek sociálních v nejširším slova smyslu. Odborný kritik musí míti vytříbený vkus a určitý názor mravní, nesmí jíti po proudu kalných vod politických a nacionálních, nýbrž musí ve všem hledati lidskost, humanitu a vznešenost. Ne co chce národ, je vždy dobré, nýbrž co chce pravda. Odborný kritik má býti strážcem hotového díla, vůdcem tvořeného a rádcem vznikajícího. Jeho předmětová znalost a cit pro pravdu, krásu mají na vyšlých pracech ukázati jádro a slupku, vyložiti při tom přesně a jasně zřetele, jimiž musí se spisovatel v podobné práci spravovati. Tím stává se vůdcem těch, kdož právě pracují, neboť jim pomáhá ujasniti si názor i ideu, za niž chtějí a jsou hotovi poctivě bojovati. A je rádcem budoucích, neboť je vzdělává a vychovává k zdatné a užitečné práci, zbavuje vznikání díla velikých námah, které by takřka každý spisovatel zvlášť musel prodělati.

Odborný kritik zároveň posiluje ty, kteří všecek život posvětili literární práci. On vytýká a opravuje, ale nehaní, ani nesnižuje. Ukazuje nové cesty, ne protože jsou staré vždy špatné, nýbrž že nové vedou rychleji a určitěji k cíli. Udržuje styk se světovou literaturou a dovede z ní kořistiti ve prospěch

svého národa ne tím, co je modní, nýbrž tím, co má trvalou cenu. Neříkej nikdo, že velký spisovatel nepotřebuje kritika. — Dostojevský napsal znamenitý rozbor Anny Kareniny a Tolstoj měl z toho takovou radost jako ze svého díla. I Neruda cítil potřebu kritiky a každý velký člověk. A nikdo není upřímněji vděčen za odbornou kritiku nežli velcí spisovatelé, nikdo z ní nedovede více kořistiti, nežli oni..

Největší chyba u nás jest, že každý časopis má svůj kruh a obstarává kritiku tohoto kruhu. Vlastním bohům pálí pouze kadidlo, velebohům přináší i mirrhu a nařizuje proskynesi před jich dílem; běsům — to jest příslušníkům nepřátelského kroužku — patří jeho klatby, na ně má inkoustový kropáč nebo smrt umlčení. Šťasten kdo je mrskán satyrou, nebo hnán ulicí posměchu — vždy ještě se věřící o něm dovědí; ale kdo propadl umlčení, zahynul na věky. U nás za posledních dob pravověrné církve z let 60—80tých utvořila se velká řada drobných sekt, které jsou zajedno pouze v nepřátelství proti staré církvi. Jinak mezi sebou vedou stejně ponurý boj. Ba jsou i takové sekty které skládají se z jed.ného velekněze: bez kněží a bez diakonů a bez věřících..

Nejhůře bývá kritikům, když sami podle svých „zásad" pustí se do literární tvorby, aby podali vzory, jimiž by se měl ostatní literární svět říditi. Mohl bych citovati převzácné květy z této zahrady, ale chci zůstati objektivní, jako posud a vyhnouti se všemu podezření, že mám sobecké úmysly a že lámu kopí pro literární stranu nikoli pro věcně odbornou kritiku. Ano, ono je daleko snadnější býti mravokárcem nežli mravně žíti, poučovati nežli učiti se, vytýkati nežli stříci se, zdrtiti celou sbírku básní nežli dobrou básničku napsati. Kultus jest zajisté hezká věc, ale víra jest větší: kritický sebekultus jest praobyčejný fetišismus. (P. d.)

Život.

Pojem »života« byl ve filosofii posud tak spojován s pojmem »vůle«, že nebylo možno domysliti se čisté představy ani onoho ani této. Byl vesmír, veškerenstvo, považován za dílo vůle v přírodě a tudíž buďto se myslilo, že za přírodou a jejími útvary se tají jakás vyšší řídící osobnost anebo do vesmíru byl uváděn živel nezákonnosti, aniž byla jakkoliv ukojena touha po objasnění záhady světa. Proto zdá se mi, že nic tak se neprotiví zkušenosti, jako podkládati jsoucnu příčinu, jež je zároveň jedním z nejspornějších pojmů psychologických. Mnohé omyly a zdánlivá nerozřešitelnost otázky po svobodě a nesvobodě vůle tkví právě v tom ztavení pojmu vůle s pojmem života.

V obecné mluvě rozumí se životem činný vývoj organismů. V přírodních vědách panoval až posud názor, že počátek tohoto života nelze dokázati, buď že není prostředků, aby se dalo

vniknouti v organický mikrokosmos, anebo že se doposud ještě náhodou nepoštěstilo původní vznik života vypozorovati. Avšak o hranicích života proto ničeho nevíme, ježto jest prostě bludem se domnívati, že je lze najíti. Ve vší přírodě vyskytuje se život bez vědomí, zakládaje se na jednotnosti rozvoje přírody. Charakteristickým znakem života jest pohyb a rozvoj. Kde se oba v souvislosti dostaví, jest podán důkaz, že prasíla vstoupila v činnost, aby vznikl z jistého útvaru útvar jiný. Byl-li pohyb a rozvoj přerušen, tudíž zastaven, život neuhasl, nýbrž ocitl se v takovém stavu, ve kterém trvá prasíla vázaná. Meteor jest na př. prasílou vázanou, a ačkoliv se v prostoru pohybuje, přece se nevyvíjí; jeho život jest vázán; zřítí-li se do slunce, bude jeho hmota nejen pohybliva, nýbrž stane se prasílou volnou, plynovitou, prchavou, jež vývoje slunce bude účastna; stane se silou živou ale nemající vědomí. Odejmeme-li mechům, lišejníkům a bakteriím všelikou vlhkost, stane se jejich život vázaný; ale nejsou ani jako organismy mrtvy, jsou jen vázanou energií; stanou se energií volnou, ano dokonce uvědoměle živou, jakmile se jim dostane nezbytné vody. Není tedy v přírodě smrti, již bylo by lze dokázati zkušeností, my smrt jen předpokládáme, to jest předpokládáme, že se jednou dokoná přítažlivost všech nebeských těles v jisté těleso ústřední. Avšak ani toto dokonání není smrtí absolutní, abychom se mohli domnívati, že hmota nebude již nikdy živou, nýbrž je smrtí pouze relativní, poněvadž ono ústřední těleso jako vázaná prasíla může se zase rozvíjeti, jakmile se dostaví popud a jeho vázanost přestane. Může-li se však popud takový dostaviti, to my tvorové pozemští ani zvěděti ani pochopiti nemůžeme.

Životem v přírodě je tedy prasíla v nejrozmanitějších obměnách vývoje činná. Střídáním aktuelní, činné (volné) a potencielní (vázané) energie vznikají života jevy: vázaná, hmotná energie určitého útvaru určuje působnost (směr) aktuelní energie anebo činného života. Pokud se vůbec anebo na určitém místě neprojeví ještě energie potencielní (hmota), panuje vůbec anebo na místě označeném neobmezeně život prasíly, jaký hypoteticky klademe na počátek světa anebo na počátek vývoje některé sluneční soustavy. V tomto vývoji, který lze bráti za postupné zdokonalování t. j. přibližování se k relativní smrti, nastává takové střídání aktuelní a potencielní energie, že se útvary pravidelně vyvíjejí podle formálných zákonů. Děje-li se na příklad krystalisace v přesyceném roztoku soli, pozorujeme, že nevědomý život spěje ve stav vázanosti; život ten nemá žádné volnosti rozvojové, neboť krystalisace děje se podle disposicí (dominant) prasíly, formalně nezměnitelných.

Udá-li se během určitého vývoje takové nejvýš vzácné seskupení činné a vázané energie, že jím další vývoj zjištěn jest rozkladem hmotných látek a nezbytným novým jich seskupením pak se může v tomto životě dostaviti i vědomí jakožto nejdokonalejší projev prasíly. Na útvarech takového skupenství hmoty

pozorujeme nejen pouze pohyb a rozvoj podle vnitřního uspořádání energie, jako při krystalisaci, nýbrž i se zřetelem na okolnosti zevnější, což je možno jen tehdy, když útvar ten nejen žije, jako každá energie činná, nýbrž i vnímá. Vněm vystavuje život účinkům jevů zevnějších. Skupenství látek útvaru vchází vlivem vnitřních (nutných) nebo vnějších (vnímaných) okolností ve vztahy s energiemi okolními.

Vznese-li se na př. Hippuria vulgaris (vodní, bažinná bylina) z temnější hlubiny vodstva ve výšiny světlejší (etiolement = slabost z nedostatku světla a vzduchu), jest to proto, že chlorofyl*) pociťuje potřebu světla jakožto sprostředkovatele nutné výměny látek. Že potřebu toho pociťuje není však projevem jen života, nýbrž i spolu projevem vědomí. Tak platí o asimilačním procesu buňky rostlinné co o činnosti živého protoplasmatu vůbec, že totiž má jistý okruh volnosti, což dá se mysliti jen tak, že jest mu možno vědomě přizpůsobovati se k podmínkám životním. Ovšem že toto vědomí má daleko ještě do oné jasnosti vědomí, jakou obyčejně tím pojmem rozumíme; přes to však jsou na jeho primitivním zjevu patrny všecky znaky, jež vědomí přísluší. Vjem (světla) sdělí se organickému ústrojí rostliny, kteréžto ústrojí vzhledem na životní potřeby rostliny jest jakýmsi primitivním jejím intelektem a podnětem zdánlivé její libovůle, aby se obracela za sluncem. Vjem jest reakce životem přivozená na látkové skupenství rostliny; intelekt naproti tomu tkví ve vnitřní struktuře organismu. Když pak vlivem střetnutí vjemu jistého zevnějšího jevu s potřebou rostliny vyjádřenou v intelektu, vzniká pohyb, svědčí to o tom, že tu zasahuje nejvyšší modalita prasíly, již zoveme vědomím. Není jinak možno, než-li že je v rostlině jistá představa toho, že je jí nutno se přibližovati světlu. Kdežto když se molekuly soli seskupují v krystal, působí jen přilnavost částí soli ve vodě spojených, nutkaná ubýváním rozpouštědla, aby bez louhu matečného na novo z toho byla opětně táž sůl, k čemu není třeba ani vjemu, ani intelektu, ani představy, ani potřeby: Hippuria se vyvíjí, prodělává změny látkových skupenství pod vlivem zevnější energie, což je nemožno bez vědomí, t. j. bez kontaktu (souvislosti) vjemu a intelektu jakožto výrazu potřeby.

Nápadněji jeví se primitivní vědomí na každém rostlinném listě, který se za sluncem obrací, ježto pohyb za účelem úkoje potřeby, aby totiž co největší plocha chlorofylu byla obrácena k slunci, předchází životní úkon rostu. Vjem a intelekt dříve musí se setkati, aby nastal pohyb libovolný a tudíž vědomý. Rovněž jest vědomí zjištěno u Actinosphaeria (slunivky, drobnohledného prvoku) jehož zevnější korová vrstva propouští potravu do tkaně (parenchym), poněvadž jakmile vjem vniknuvší potravy dospěl intelektu, nastává samovolná změna nálevníkova

*) Chlorofyl, zeleň listová, barvivo dodávající listům, lodyhám atd. zelené barvitosti. Buňky rostlinné obsahují zvláštní tělíska (chlorofyllová), na něž je barvivo v živé rostlině vázáno.

tělíska; tato změna (otvor) nedá se mysliti bez vědomí, což je ihned patrno, když zvíře pozná, že mu potrava nesvědčí, neboť vstřebanou ze sebe vydá. Skoro všichni biologové došli také přesvědčení, že na př. asimilační (spodobovací) proces rostlin jest nemožný bez »živé« asimilující buňky. Že tímto »životem« rozumí se více než energetická činnost lučebných procesů, jest jasno; vně života neorganického však jiný život než vědomý neznáme, poněvadž jen vědomí tu může rozdíl tvořiti. Praví-li Claude Bernard, že vylučování kyslíku předpokládá plnou životní činnost chloroplastu,*) ježto buňky anaesthetické (s přerušenou normální činností) neasimilují, potvrzuje tím nepřímo primitivní vědomí rostlinné buňky, vědomí vázané anaesthesií.

Jsme zvyklí pojem »život« ohraničovati tak úzce a pojem »vědomí« přikládati z pouhého předsudku »duše« tak výhradně jen člověku, nanejvýš ještě vyšším živočichům, že jest nám positivní představa pojmů těch nesnadna. Že jest všecka příroda živa, vychází z jednotnosti jejího principu, prasíly, podle něhož aktuelní energie ve všech říších přírody platí za volný život. Jen když pozorujeme nejjednodušší organismy, srozumíme, co je vědomí, ačkoli se nedá touto methodou ani z daleka vyložiti. I vědomí prvoka nebo hippurie jeví se jako něco docela záhadného a nabýváme o něm nejasné představy jen tím, když povoláme na pomoc osobní zkušenost; neboť na jiném tvoru vědomí vypozorovati nám nelze, pouze analogickým závěrem z vlastní zkušenosti nám jest možno věděti o vjemech, uvědomovati si účinky intelektu a chtíti, čeho třeba.

Život organický jest součinností aktuelní a potencielní energie spolu s vědomím; vznik jeho vždy podmíněn jest nastoupením vědomí. Představa ta, pokud jde o nižší organismy, zdá se nyní ještě něčím nezvyklým, ale přes to jest neodbytným axiomem filosofie přírodní. Byli to jmenovitě encyklopedisté francouzští, jež organický svět pojímali jako stroj. Srovnání, to jest bez odporu oprávněno, pokud jde o podstatu látečnou, zvláště strukturu organickou. Především, každý stroj žije vázán potencielně a při hnací síle i kineticky t. j. pohybuje se ve směru daném svým ústrojím. Aby však mohl žíti organicky, k tomu chybí mu samostatnost jednání anebo rozvoje; teprve když vědomé předsevzetí člověka přijde mu na pomoc, nabude stroj mechanického života t. j. síla jeho stane se aktuelní a se znovu obnovuje. Své výtvory nemůže člověk obdařiti vědomím, jinak by mohl tvořiti stroje samostatně činné, to jest organismy.

Ježto u vyšších organismů mnohé projevy života nedostanou se až k ústředí vědomí, navykli jsme považovati funkce

*) Uvnitř mnohých buněk rostlinných nalézají se barevná tělíska určitého tvaru, podmiňující barvitost různých částí, z nichž se skládají rostliny. Taková jsou chloroplasty, chlorofyllová tělíska, jež obsahují v základní své hmotě zelené barvivo, chlorofyll, jež jest příčinou zelené barvy částí rostlinných.

reflektorické, vasomotorické a instinktivní za nevědomé úkony života a tím nesprávně je stavíme v protivu k životu vědomému. Přisuzujíce takto jen organickému světu život a také jemu vědomí jen tehdy, projevuje-li se individuelně, pokládáme ostatní svět za mrtvý, což je ovšem v nejkrásnějším souladu se všemi bludy dualismu v přírodě a s nechápatelnou představou »hmoty«. Jakmile se však zbavíme předsudků racionalistické filosofie a necháme mluviti pouze zkušenost, najdeme život všude a jen relativní smrt, vědomí však uzříme sepjato s počátky organického vývoje, neboť útvary organické pozvedají se vědomím ze života povšechného k životu individuelnímu.

Život tedy jest funkcí prasíly ve všech jejích projevech energie a spěje k svému dovršení přechodem ve stav vázaný a na konec v relativně mrtvý stav energie potencielní. Vědomí naproti tomu jest druh jevu života, nejdokonalejší projev prasíly, jež skupenstvím látek organického života se zjevuje.

Gustav Ratzenhofer.

Norské umění.*)

I. — *Malířství* norské nemá tradicí v minulosti, vznik jeho náleží výhradně 19. století. Co bylo dříve, jsou řídké a příliš roztroušené výkony lidové malby na dřevě (Magnus Berg † 1739) směru hlavně náboženského a tak rozličné faktury, že nelze ze zjevů těch vyvoditi pojem nezávislé školy malířské.

Po rozloučení unie s Dánskem vzniká národní umělecké vědomí a počíná se zcela jasně vyhraňovati v nečetné, ale rázovité společnosti umělcův malířův. Jest to po roce 1814, kdy nasazují počátky první školy norské, která trvala až do r. 1840. Zakladatelem a hlavou její jest Joh. Christian Dahl, žáci jeho Fearnley, Baade a Frich. J. Ch. Dahl (* 1788 v Bergnu, † jako prof akademie drážďanské r. 1857) pronikl proti starým klasickým ideám a abstraktním tendencím slohovým v době, kdy nadcházel zásvit v literatuře a v umění směr přirozeného patření na přírodu. R. 1811 vstoupil Dahl na akademii Kodaňskou. Zde jeho mistry byli vlastně staří nizozemští malíři Ruysdael a Everdingen, jichž obrazy visely v akademii. Roku 1818 přišel do Drážďan, kde trvale zůstal. Říkávalo se o něm, že jest tvůrcem krajinomalby sentimentálně romantické, než pravda jest ta, že snivému romantismu německému živý a positivistický temperament Dahlův zůstal vždy cizím. Celým svým duševním fondem, jako člověk a umělec, byl Dahl povaha smělá, hbitě se rozhodující, jenž dovedl postihnouti pravdu jasným pochochopením. Byl naturalista, který měl otevřený zrak pro krásy

*) Tento i další referáty přiléhají těsně k publikacím v La Norvège. Kristiania 1900. Viz ostatně dotyčnou zprávu v „Rozhledech“ č. 2., r. 1891.

svého rodného kraje posud umělecky nezužitkované. Každoročně zavítal do Norska a z cest těch odnášíval hojně látkové kořisti. Mimo to spracovával motivy dánské, italské a německé z okolí Drážďan. Z jeho obrazů velmi známý jest »Kodaň za měsíčního svitu« a obzvlášť náladově koncipovaná »Borovice zmítaná větrem«. V pražském Rudolfinu visí jeho Hornatá krajina. Mimo tuto svou výkonnou činnost podporoval umělecké domácí proudy. Dal podnět k založení Národní galerie, spolu působil při založení Společnosti krásných uměn a dbal zachování a restaurování starých památek stavebních, vydav r. 1837 »Památky dřevěných staveb norských«

Pokračovatelem umělecké tradice Dahlovy, jen že v smělejších a širších rysech, byl Tomáš Fearnley (1802—1842). Studoval akademii v Kodani a Stockholmu, r. 1828 přišel do Drážďan, kde přilnul k Dahlovi. Zůstal však jen dvě léta pod jeho vedením a hořečnatým chvatem puzen odešel do Mnichova, kde podlehl Rottmannovu dekorativnímu vlivu idealisujícího krajinářství. Vzdálil se od Dahlova naturalismu a přešel k pompésnímu stilu. Nejznamenitější toho druhu jeho obraz jest »Labrofoss u Kongsbergu«. Veliké a široké sceny horské přírody se strmými útesy a ledovci a šířošírost moře byly látky, jimiž se nadchnul. Byl jeden z těch řídkých malířů norských, který také maloval krajiny italské. Zajímavo, že mnoho ze svých obrazů sám výborně radiroval.

Třetí z uvedených rovněž žák Dahlův, Knut Baade (1808—1879) protrávil většinu života v Mnichově. Maloval většinou krajiny oblité svitem měsíčním. Časově k jmenované skupině patří portrétista Joh. Goerbitz (1782—1853) znamenitý v technice a Joachim Frich (1810—1858), jenž první se odvážil usaditi se ve své otčině. Maloval mimo jiné šest dekorativních, charakteristicky výstižných norvéžských krajin pro královskou vilu v Oscarhallu u Kristianie.

Generace, která kol roku 1840 vystupuje, znamená proti Dahlovi jiný směr. Příčina ležela ve škole Düsseldorfské. Tam zavládl na čas směr koloristický a péče o techniku; voleny látky, které se opíraly o skutečnost a z toho vyplynul historický genre a lidové scény. Ale tyto náběhy netrvaly dlouho. Odchodem mistrů vyvinulo se z realismu malicherné nazírání a proti vysoko položeným cílům dřívějška nastala šosácká reakce anebo prázdné anekdotářství. Příklon k realismu byl příliš povrchní, než aby odtud se byla mohla zroditi skutečná malba historická neb populární genre.

Pobyt mladých Norův na Düsseldorfské akademii, kam hojně přicházeli, byl tudíž pro budoucnost norského umění dosti osudný. Angličan Constable připravující krajinářský impresionismus zůstal jim proto neznám, jakož i stkvělý kolorit a vysoko se pnoucí fantasie malířův francouzských. A přece doba, která tehda malířství norskému vzešla, pokládá se ještě posud za zlatou dobu. Příčina toho leží mimo umění samo

a sice v povšechných podnětech intelektuálního života, které hýbaly Norskem r. 1840—50 a které našly svůj výraz v lásce k rodnému kraji a jeho lidovému životu. Hnutím tím vzbuzena sebedůvěra a chuť k životu. Působení národnostně nadšeného směru toho zasáhlo i umělce žijící mimo vlast. V tomto bodě setkaly se pak snahy Düsseldorfské s domácími norskými: vtáhnouti v okruh uměleckých látek lidový a národní život bylo i na programu Düsseldorfském a to tehda působilo povzbuzujícím způsobem i na norské umělce, aby hledali podklad svému umění v přírodě rodného kraje a v tak typičném životě jeho obyvatelův. Výrazu národnostním tužbám nejplnějšího dodal Adolf Tidemand (1814—1876). Nejprve byl na akademii Kodaňské (1832—1837), pak se odebral do Düsseldorfu s nejpevnějším úmyslem, že se stane historickým malířem. Cestoval tolikéž mnoho po své vlasti a zde sbíral karakteristické typy, všímal si krojů, interiérů a hleděl se vžíti do duše venkovana, jeho mravů a zvyklostí. R. 1849 usadil se v Düsseldorfu nadobro a každoročně v létě studoval ve své vlasti.

Nejznamenitější jeho dílo jest obraz Posluchači Haugeovi, představující kázání a bohoslužbu odbývanou v selské světnici jedním z přívržencův sekty H. N. Haugeho, jenž tehda měl neobyčejný vliv na venkov. Obraz pochází z r. 1848. Širokým epickým založením vyniká jeho Život norského venkovana, veliká to skupina desíti tableaux pracovaná pro jídelnu královské vily v Oscarhallu. Mnohem ještě účinější jest v malých rozměrech koncipovaná Návštěva u nemocného. Opustiv zátiší a elegii chopil se Tidemand látek silných emocí lidských vášní Sem patří jeho Po zápasu při selské svatbě a Fanatikové. Vliv jeho umění byl patrný i v hudbě i poesii a pozornost jeho osobě věnovaná obrátila se i k lidu, z něhož vyšel.

Těsným přátelstvím s ním sloučen byl Hans Frederik Gude. (* 1825 v Kristiánii.) Do Düsseldorfu přišel r. 1841. Byl to člověk své povahy, na nějž Düsseldorfské vlivy chladného klasicismu a třpytného koloritu nepůsobily a ani antika italská a modernismus francouzský jej nezvrátily. Dovedl pečeť svou vtisknouti nejen norskému ale i německému umění. R. 1855 stal se profesorem krajinářství v Düsseldorfu, potom v Karlsruhe a r. 1880 v Berlíně,*) obklopen vždy davem skandinávských a německých žáků.

Prvnější jeho práce ukazují grandiosní přírodu Západonorskou a vysoké horstvo, pozdější mají za látku klidné fjordy a méně komplikovanou krajinu východní. Patrný jest u něho přechod od romantismu k realismu, z impresionismu k objektivnímu chápání přírody. Nory a fjordy norské jsou oblíbenou jeho látkou, ač jinak jest dosti universální ve volbě sujetu. Ostatně i po látce

*) Pozn. referentova. Počátkem měsíce října 1901 vstoupil do odpočinku a nástupcem jeho stal se prof. Bracht. Žije v Berlíně.

ku svým krajinám rozbíhal se Gude šíře. Má motivy Porýní, z Rakouska, Dánska, Skotska a odjinud. Chválí se tolikéž jeho dovednost jako akvarelisty. Maloval rovněž krajiny pro Oscarhalle, na některé obrazy jeho vmalovával shora zmíněný Tidemand stafáž.

Nejnadanější a nejrázovitější ze všech norských žákův Gudeových jest Herman August Cappelen (1827—1852). Oplývá lyrismem a jeho komposice jsou spíše nádherné básně volně tlumočící dojmy přírodní než umělecké ztělesnění přírody. Maličký romantismus norský nenašel lepšího výrazu než v jeho Umírajícím lesu. Miluje nálady dumné a těžké.

Kontrastem jeho jest Jan Frederik Eckersberg (1822—1870),**) realista. Mimo tříletý pobyt v Düsseldorfu a nějakou dobu, kterou strávil na Madeiře, aby se hojil z plícního neduhu, stále dlel v Norsku. V Kristianii založil 1859 malířskou školu státem subvencionovanou a měl rozhodný vliv na mladší generaci, z níž většina byli jeho žáci. Vůči přírodě jako umělecké předloze stál Eckersberg vždy na stanovisku střízlivého pojetí a pravdivosti. Ředitelství na škole po něm převzal figuralista Knut Bergslien (r. 1827), jenž šel v tradici Tidemandově, ač jeho žákem nebyl. Látky volil z domácí historie; mimo to jsou od něho četné portréty.

Z düsseldorfské školy tolikéž jest figuralista Peter Niels Arbo (1831—1892), ač též se v něm ozývají patrné vlivy francouzské. Mythologie a zkazky Skandinávské, historie, scény z vojenského a loveckého života jsou oborem jeho látek. Jest znamenitým líčitelem koní, jak mistrně dokázal ve své »Bitvě Stratfordské«.

K düsseldorfské skupině náleží ještě V. St. Lerche (1837—1892), jež do svých rococoových scen dovedl vložiti zdravý, joviální humor, genristka pí. Mathilda Dietrichsonova (* 1837), malíř zvířat Ondřej Askevold (* 1834), žák Gudeho, jenž výhradně si obíral sceny ze života kolem salaší, krajinář Sophus Jacobsen (* 1833), C. D. Wexelsen, dovedný interpret života orientálního a j. (P. d.)

Radosti čeledi.

Jel jsem nedávno se známým sedlákem. »Kam?« tážu se ho. — »A — do nemocnice« — odvětil nevrle, skoro zlostně. — »Koho tam máte?« — »Ale čeledína — zlámal si nohu. Právě v nejpilnější čas.« — Zahřešil ještě na tu dnešní mizerii a pak věc zamluvil.

Vidíš, člověče — pomyslil jsem si v duchu — je ten čeledín rád, že si zlámal nohu? Má z toho nějakou příjemnost, radost,

---

**) Pozn. ref. Nebudiž zaměněn se známým dánským malířem Christofem Vilémem Eckersbergem!

prospěch? Což vyjde-li z nemocnice jako mrzák — z práce na tvém statku, v tvůj a rodiny tvé prospěch? A což, kdyby se neštěstí takové přihodilo tvé dceři, tvému synu — také bys mluvil tak tvrdě — — ?

A bohužel najde se takových tvrdých lidí víc. Člověk to musí říci přes lásku k venkovu, z něhož také vyšel. Trochu méně sobeckosti a více hřejivé lásky k bližnímu, byť i chudšímu a podřízenému, neuškodilo by tak mnohému a prospělo jistě i celku. Nebudiž tím řečeno, že města a průmysl zacházejí všude s dělnictvem a služebnictvem zrovna v bavlnce — vždyť případů zrovna barbarského zacházení s lidem tím je s dostatek známo — ale venkov v tom nerovném zápase mohl by s úspěchem hoditi na váhu aspoň humannost k svému dělnictvu. Snad by jí více získal než voláním po ostrých čeledních řádech. Je nutno povznésti jaksi důstojnost stavu čeládky a dělného lidu na venkově. Nechť každý hospodář (velká část ovšem to činí bez pobízení) začne s opravou čeledního řádu především sám u sebe a provede jí jistě slušný kus! Jde o to, aby pracující lid na venkově neviděl v hospodářské práci nic horšího a nepříjemnějšího, než je jakékoli zaměstnání v městě a aby byl k své službě i služebdárci poután jakýmisi sympatiemi. K tomu vedle dobrého školního vzdělání jsou povoláni především zaměstnatelé sami.

Není tak nesnadno vžíti se do postavení slušného dělníka, který má pozorovati, jak z každého slova, pohledu, pokynu jeho zaměstnavatele mluví k němu jen sebevědomý pán, který nemá proň jiného smyslu, než poseče-li dobře jeho obilí a vykope jeho řepu . . . Otázka dělného lidu na venkově je z dobrého dílu otázkou paedagogickou (vychovatelskou), a nutno ji i v tomto smyslu skutečně řešiti.

Jako demokraté nejsme jistě vřelými přáteli šlechty, jakožto privilegované kasty v lidstvu, která — aniž měla a věděla proč — těší se výminečnému blahobytu a zvláštním jiným výhodám na úkor ostatního lidstva. Alespoň kdyby svým výhodnějším postavením hleděla zase o tolik víc prospěti všeobecnému dobru! A je to její povinností. Jak napsal pěkně Wagner: »Stav velkostatkářů, který dodává zákopníky pro šíření zemědělských pokroků a vzory pro selský stav, který hájí čestné povinnosti a nikoliv osobní nároky dobrého stavu šlechtického, který súčastňuje se v záležitostech politických a v čestných funkcích samosprávných, který spolupůsobí při skutcích veřejné dobročinnosti i účasten je činně duševní práce národa, který hospodaří osobně na svých statcích, který udržuje dědictví svých otců a vzdaluje se toho, aby užíval v nečinnosti nájemného ze svých statků — takový stav velkostatkářů má pro všeobecné zájmy národní důležitý svůj význam, který mluví ve prospěch tohoto stavu, když uvažuje se o zásadních otázkách, týkajících se právních poměrů k půdě.«

Takové lidi možno míti v úctě, předcházejí-li slabším zemědělcům vždy příklady a poučováním. A zdá se, že v Anglii, Německu a jinde kavalírů tohoto zrna je poměrně více než u nás. Aspoň nevím, že by který náš velkostatkář tak zásadně chtěl a snažil se řešiti na př. tu otázku dělného lidu, když o ní mluvíme. Ovšem jsou vůči německým kolegům naši ve větší výhodě, necítíce tolik nedostatek pracovních sil, jako v daleko více průmyslovém Německu. U nás v nejhorším případě ubozí Slováci z Uher se vždycky nějak zavolají. Za to dočetl jsem se v berlínských listech tak zajímavých případů, jak němečtí někteří velkostatkáři hledí otázku tuto řešiti způsobem opravdu humanním, že neváhám některé sděliti k posouzení a srovnání s našimi poměry.

Jistý hrabě v Poznaňsku připravuje občas svým lidem zvláštní zábavu. Dá jim koně, vystrojí trubačské čety a pořádá okázalé průvody celým krajem, při nichž troubí se v lese jako na štvanicích. Zábava tato je ovšem hodně originelní, snad i komická a dosti při tom drahá, ale lid si ji velmi libuje a těší se na ni. Hrabě sám takto se o ní vyjádřil: »Naše venkovské poměry trpí velikou jednotvárností.*) Lid hrne se do měst, jelikož jim venkov dosti neposkytuje; pořád jen práce, a zřídka kdy nějaká zábava — takový život je k nesnesení. Snažím se tedy čerstvou veselou jízdou s troubením vnésti něco života do jednotvárnosti našeho života na venkově, pořádám často pro své lidi slavnosti a pokaždé shledal jsem, že dělníci ukazují se za to vděčni zvlášť pilnou prací . . . Používám každé příležitosti, abych se s lidmi blíže sešel, a k tomu mně dávají jezdecké slavnosti hojně příležitosti.«

Denní listy se hraběti více méně vysmály pro jeho podivínské nápady, ale učitel z blízkého okolí hraběte píše: »Neznám důvodu, proč by se měl kdo hraběti vysmívati. To činí jen lidé, kteří daleko jsou vzdáleni života venkovského, nepochopují šlechetný úmysl hraběte a nedovedou jej oceniti. U nás se již nikdo nesměje; naopak všichni se těší, jak dojde zpráva, že hrabě s jezdci a trubačskou četou pojede dědinkou v tu a tu hodinu —«

Ale ještě i jinak dopřává hrabě svým dělníkům změny a zábavy. Na svém statku narážel pod košaté stromy lavic a upravil místo k tančení. Občas objedná několik muzikantů a po práci za vlažného letního večera při svitu měsíce dává tam vyhrávati svým lidem k tanci. Jeden, dva sudy piva postarají se pak, aby tanečníkům v hrdlech nevyschlo. Tančí se dlouho do noci, a ráno s chutí dvojnásobnou jde se do práce. Nejvíce

*) Služební lid i u nás to pocituje. Znám na př. malou, chudší obec, která právě jen proto je téměř pořád bez děveček. Málokterému hospodáři se poštěstí dostati řádnou službu na celý rok. Líbilo by se jim v osadě, která je blízko většího města; ale není tam — čeledínů a je tam do roka málo — tanečních zábav. Bez obalu vám to mnohé řeknou a hledají si štěstí jinde.

těšívá se dělnictvo na obžinky, které umí hrabě zvlášť vábně aranžovati.

Přes všechnu pěknou snahu tohoto kavalíra možno však najíti pro lid zábavy jiného druhu, skromnější a lacinější, ale také prospěšnější — jak to činí jiný německý statkář. Dvakrát v týdnu, každou středu a sobotu, shromažďuje své lidi kolem sebe a předčítá jim z užitečných spisů. Přetřásají se také denní události z novin, takže jsou to skutečně pravé vzdělávací lidové večírky. Dělníci přicházejí rádi a poslouchají výklady s živým zájmem: ba i ze sousedních osad přicházejí besedníci. Statkář sám oceňuje večery takto: »Vůbec je to pole, na kterém by se hospodáři nejspíše podařilo upoutat k sobě své dělnictvo; jest si jen přáti, aby bylo hodně následovatelů. Osobním stykem pána s dělnictvem lze snadno urovnati mnoho nedorumění, které by jinak mohlo míti neblahé následky — a vzájemná důvěra na obou stranách při tom jen roste.«

Jiný statkář pořádá také podobné vzdělávací a zábavné večírky se svým dělnictvem. Vykládá se něco z denních událostí, něco se přednese populárního z vědy a pod. Občas se podá trochu piva — ký div, že sem lid rád přichází. Statkář libuje si velice tyto večírky: »Nehledě ani k tomu, že tento styk pána s lidem překlene značně propast mezi dvěma velmi různými třídami, chráněn je dělný lid od alkoholismu a večerního pití ve vesnické krčmě, které velmi často dovede pohltiti groš těžce vydělaný a uspořený.« — Zajímavé pozorování mimo to učinil tu statkář, že lidu se vždycky nejlépe zamlouvala pravá, čistá poesie lidová, ze srdce mluvící a srdcem hýbající. Lid chce nejraději to, co sám stvořil a co mu patří. —

Také v jiných zemích a hodně dřív než v Německu řeší ovšem podobně majitelé velkých statků otázku nedostatku dělného lidu. V Anglii účastní se usedlá šlechta vynikajícím způsobem zakládání a řízení pokračovacích vzdělávacích spolků a zábavných večerů pro venkovské obyvatelstvo. Zejména dámy, paní i dcery, rozvinují tu činnost velikou. Velkolepými díly pro blaho svého lidu pověstni jsou po celé Britanii zejména lord a lady Meathovi. Lord a lady Aberdeenovi (zakladatelka »spolku pro společnou domácí zimní četbu na venkově«) založili pro svůj dělný lid a služebnictvo na panství v Haddohouse ve Skotsku pozoruhodný pokračovací vzdělavací spolek, spojený s večerními zábavami, kterými docílili s lidem výsledků neobyčejných. Lady Aberdeenová sama o tom píše: »Je neuvěřitelno, kolik talentu a velikých vloh dříme v těchto drsných vrstvách, které rázem se probudí k životu, jakmile my výše stojící a vzdělaní jen chceme učiniti své lidi aspoň poněkud účastnými velikých kulturních pokroků naší doby — —«

Také někteří továrníci ve svých závodech zavádějí toto humanní řešení sociální otázky s velikým úspěchem pro obě strany. Většina jich souhlasí v tom, že všechny podobné podniky, zejména podporování a ušlechťování společných zábav,

jsou pro obě strany netušeným požehnáním. Poslyšme na př. co píše o tom jistý majitel slévárny a továrny na kosy v Rakousích: »Poměr můj k mému lidu je poměrem veliké rodiny, a pokládám se za šťastna, že jsem ho dosáhl ne snad k vůli své osobní bezpečnosti, ale pro svou vnitřní spokojenost, které možno dociliti jen vědomím vykonané povinnosti a prokázané lásky navzájem svým spolubližním. Měl bych jen ještě dodati, že všechna tato zařízení ve prospěch dělného lidu se velmi dobře osvědčila. Prospěch z toho je daleko bohatší a jeho vnitřní cena daleko vyšší než nejtučnější dividendy. Při tom mohl bych připomenout, že nic nepřispívá tak k vzájemnému přátelskému poměru mezi zaměstnavatelem a dělnictvem, jako když své zábavy s nimi společně konáme a jim »ad oculos« ukazujeme, že i my v životě nic nemáme, než co jim dáváme, totiž přirozenou, nezkaženou zábavu.«

Před dvěma, třemi roky všiml jsem si v denním našem tisku nepatrné, ale charakteristické noticky. Hraběnka Černínová z Chudenic obrátila pozornost svoji k šestinedělkám-dělnicím ve svých dvorech. Po tři neděle nemusí tyto ženy do práce, ale plat stále dostávají. Také jeden z pěkných příkladů, o nichž tu mluvíme. Nechci ovšem dokonce pochybovati, že by v Čechách a snad i na Moravě nebylo více velkostatkářů a velkoprůmyslníků, kteří by aspoň částečně hleděli svůj poměr k dělnictvu takto řešiti, leč těch v ě d o m ý c h řešitelů mnoho asi nebude. Ale nejde konečně o jich výčet. Porůzné příklady shora uvedené měly jen vésti na stopu, jak náš s e d l á k pohlíží na tuto otázku, zdali ji řeší a jak řeší. A jak již úvodem bylo praveno, neuškodilo by to ani některým jednotlivcům ani stavu selskému v celku. Hůř bude, až i toto řešení bude pomalu nemožno pro naprostý nedostatek lidí. Vždyť nejde tu konečně o oběti hmotné; sil svých přepínati nikdo nemůže, a není toho ani třeba. Strojí-li onen hrabě v Poznaňsku svým dělníkům veselé štvanice, tan. zábavy a p., stačí v malých poměrech venkovských ochota menší koncepce, v mnohých snad případech i stará slovanská dobrosrdečnost a vlídnost bez hmotných obětí, aby zajistila hospodáři dělníkovy sympatie a jeho plodnou práci. Však dnes namoze se jí už nedostává — na škodu hospodářovu. Neb může-li býti — zejména v hospodářstvích větších rozměrů — lepšího požehnání nad stálý kmen spokojeného a zdomácnělého dělnictva?

Dobrý náběh k řešení této otázky učinily mnohé naše hospodářské spolky, odměňujíce veřejně peněžitými dary a diplomy poctivé a stálé čeledíny a služky. Prostředků jiných, také dobrých a laciných, našlo by se ovšem ještě mnoho, dle okolností. Rozhodně by byly zdravější než stálé naříkání na nedostatečné čelední řády a vyhledávání nových paragrafů na čeládky. Špatného nenapravíte paragrafem a na řádného paragrafů netřeba! Tu třeba sociální výchovy a v ě d o m é h o řešení neblahé této otázky. *Tel.*

Z moravských literárních zjevů.

Poněkud náhodou, poněkud úmyslně vybral jsem z posledních knižních novinek věci moravské do jedné skupiny, abych pověstný moravský separatismus aspoň na chvíli zas pustil s řetězu. Není to pouhá libůstka, která by z vnějších vztahů chtěla odlišovat; je zde opravdu něco vnitřně sbližujícího, co dovoluje podobné seskupení. Velká většina moravských literátů stojí totiž pod praporem realismu a vycítila, že sesílí, postaví-li se na půdu určitého a výrazného prostředí, vyhne-li se sevšeobecnění svých myšlenek. Proto má Morava své autory Slovácka, Valašska, Horácka (dnešní skupina) atd. Jsou mezi nimi ovšem někteří, již lokalisují pouze svoje fabule, šatíce schemata do krojů a nářečí, jsou však jiní, kteří hledí vrůst v svůj kraj kořeny tvůrčích sil, aby nassáli šťáv jeho a z nich tvořili ne národopisné figuriny, ale živé lidi svérázné, realisté života schopní a oprávnění k životu uměleckému.

K nim náleží Jiří Sumín. Není posud vyspělým, dovršeným umělcem, ale má dosti disposic, aby se jím mohl stát, disposic, jež jeho práce již nyní činí pěknými a zajímavými ve mnohém směru. Vydal krátce po sobě dvě knihy: obsáhlejší povídku »Potomstvo« a drobnější práce »V samotách duší«, v nichž v celé šířce ukázal prvky svého talentu a směry, jimiž může je rozvíjet. Je vervním genristou neklidného temperamentu, zabarvení tragického a ironického, ve kterýchž dvou tónech kolísá vždy skoro v témž okamžiku, nemoha se ustálit v klidné nestrannosti. Verva jeho není snad v pružné kresbě, ve svěžím ohebném stylu, to vše je těžké a tvrdé, ale bystrost a výstižnost postřehu, jistota v ostré, třeba tvrdé kresbě, ta svědčí o lehkosti podání. Má hluboký smysl pro realistický detail, vlastnost to pro genristu neocenitelnou, má však proň lásku někdy až přílišnou, poddávaje se rozkoši jeho stylisace na úkor celku. Je plynným epikem, jenž dovede pracovat nejen jednotlivcem, ale dovede ovládnout i sceny a celé vývoje komparsní; je příliš vážným, než aby ulpíval na pouhém povrchu, studuje hloub ku skrytým hybným silám a motivům vnějšího dění; má zkrátka pěkný základ pro vytvoření čistých obrazů i velkých realistických prací románových, očistí-li se od přítěže, jež dusí posud jeho vzrůst. O tom zmíním se při jednotlivých případech.

Potomstvo je pokusem o kresbu celého kraje, široce založenou, mající vystihnout psychický základ lidu, duši Hané řekl bych, a současně je pokusem o kresbu dvou světů dalekých si generací, narážejících na sebe niterným odcizením. Stará Haná typisována je velmi šťastně výminkáři Bártkovými, takovým tuhým kořenem, jenž přežívá generace a vida je rozvíjet se před sebou, teprve dospívá k tušení své duše a svého života, jejž žil dřív silně sic, však animálně, bez vědomí, že jen to je jeho život, vše jiné že znamená zničení. Scena, kdy starý Bártek v pohledu do zčernalých niv pociťuje své splývání s nimi, kdy

nabývá jeho instinktivní odpor proti továrně k němu se dotírající tvrdosti přesvědčení, že přináší zhoubu jemu, starému selstvu, silnému svou hlinou, ta scena je vrcholem studie starosvětské a je silna. Byla by přiostřena ještě scenou, kdy sedláci akcionáři po smrti Bártkově zběsile strhují v davovém vzplanutí statek jeho zaprodaný továrně; ale zde pojednou uniká autorce osnova ideje do popředí vystavované, zvítězí v ní detailistka, jež dá uplynout celé architektuře ideje a zapracovává se do situace sic nanejvýš zajímavé, ale episodní, jež nemůže dovrcholit stavbu začatou. Přímo proti sobě staví umírající stařenku a všecky děti i vnuky a pravnuky, světy cizí sobě, krásně vyreliefuje jejich setkání — a zlomí, skončí nevrátivši se k začátému ani nevkládajíc do setkání jakoukoliv dopověď. Tak podařilo se jí sic nakreslit plně a hluboce starý odumírající svět, ale potomstvo, jež v titulu přec akcentuje, nechala anekdoticky načrtáno, učinila z něho jen mlhavé pozadí, na němž minulost vystupuje. Dá se tušit ze sympatie, s jakou se obírá odumírajícími, že chtěla dokumentovat zředění životních šťáv, rozplihnutí charakteru a s ním raçové síly v potomstvu dnešním, ale jen tušit se to dá dost nejistě. A ideový konflikt dvou světů? Vyhnán je na vrchol, ale nedokreslen.

V tom dvojím je Sumínova slabost. Má nedostatek porozumění pro architektoniku celku z přebujelé touhy po plnosti detailu a ještě méně porozumění pro ideaci, ačkoliv rád nabíhá do filosofických oblastí, aby těžším učinil zrno svých studií.

Doklady toho jsou i v pozdějších jeho pracích »V samotách duší«. »Na vlnách« operuje problemem, jak mateřství přerozuje horizonty duše dívčí, ale nedostatkem analytické síly jej řeší povrchně a krom toho opouští v polovici zase, nedopovězený. Odchod mladé matky do kláštera není totiž nijak řešením, je náhodným východiskem. Kouzlo hlubin duševních zablýsklo tak v několika stránkách, ale zavřelo se brzo pro touhu dokreslit podrobně poměr maloměstského vnějšku ku »hříchu«, což je provedeno velmi plasticky. I příchod do kláštera sám v sobě je ironicky pěkný, ale pro celek, pro základní myšlenku nemá významu, leda zastírající. »V hodině smrti« silně a lapidárně je kreslen úpadek mohutné duše energické s konvulsivními vzepjetími a nenáhlým podleháním agonii a v ní útokům nepřátelského vnějšku; schopnost pronikati zjevy, fakta, jeví se v této studii Sumínově nejurčitěji, ale boj boha vnitřní pravdy s konvenčním bohem společenským, jenž podložen je studii, zdá se být jen příležitostí k duchaplnému zablýsknutí, protože zase je napovězen a nedokončen. Má-li být tím, pak rozhodně nesluší mu vážné gesto, s jakým je zařazen do tragiky boje. V povídce »Na pustých cestách« je snad nejcharakterističtější příklad architektonické roztříštěnosti a vlády detailu pro Sumína; vždyť závěr črty dá se číst buď jako sentimentální epilog moralisující ženské literatury nebo i jako pikantní nápověď francouzského genru společenského, což obojí je struktuře autorčině

stejně cizí. Snad si toho ani není vědoma, snad chtěla shrnout kupu drobných příběhů, ale i pak vepjala mnohé zbytečně. Jedinou vnitřně celou a hotovou prací jsou »Přesazené štěpy«, prosté sice svým námětem, nesoucí však všecky přednosti pozorovatelské, ryté massivní technikou a vyklenuté v nerušenou linii jistě vystupňovanou a docilující účinu při vší jednoduchosti daleko silnějšího než obsahově bohatší práce předešlé.

Ještě o jedné stránce Sumínovy techniky se chci zmínit, o katastrofální methodě, jíž dodává epice své dramatického rázu. Jako tragik přirozeně tíhne k tomu, aby vybudoval účinnou katastrofou působivost práce, což je přirozeno, ale zvláštní je, že si oblíbil dramatickou formaci, stereotypně stejnou pro všecky případy; dramatikem je ne v dialogisaci, ale ve vedení linie vývojové; chtěje zpřítomnit celé dlouhé fase minulé příčinnosti, vkládá je jako vzpomínky do katastrofy již již se rozvíjející. Poprvé je účinek jistý, po čtvrté však v téže knize unavuje.

Shrnu-li tedy, co jsem pravil, mohu se vrátit k začátku a říci: Sumín má mnoho disposic možného rozvoje, jsou však mnohé zatíženy přebujením detailistní manýry, mnohé nejsou pěstěny dosud poctivou prací k celému dozrání, sloužíce někdy jen k pestré hře, to zejména erudice architektonická a ideová, filosofická, v jejichž očistě leží směr jeho vzrůstu. Je sympatickým tvůrcem i v dnešním stadiu zajímavým.

Vl. Pittnerová Kyticí vřesu je typ literátky, jež nebyla bez talentu, jež však ustrnula v brzkých začátcích umělecké dráhy postrádajíc síly učit se, podrobit se tvrdé sebekázni; typ umělce, jakých je u nás největší procento: považují mladistvé horizonty své duše za definitivní a vrcholné, věří, že talent sám ze sebe rozroste, a vyčerpávají ho kvapným vydáváním, aniž by co přijímali. Pittnerová na př. má v sobě sledy dobrého zraku, dovede dosti pevně a jistě začít svoje figurky moravského Horácka a zejména šťastně pracuje na panském úřednictvu venkova, na pěně honoračním, ale nedospívá za začátky. Nemá síly tvořit závěry studijní a tak po pěkném někdy začátku odbočuje na tisíckrát prošlapané cestičky dějové, zamíchá dobré lidi do nasládlých zápletek a vyústí pak až v sentimentální romantiku zdeformovavši pro ni i to, co bylo v začátku nejpěknějšího. »Poslední rána« a »Trnitou cestou« jsou relativně nejlepší, nejméně skresleny, zejména prvá z obou jmenovaných povídek. Za to »Panstvo ze zámku« je zlimonádovělé zcela a »S harfou« je suchopár zase až nemožný. Moravským, lépe řečeno horáckým je na povídkách Pittnerové jen povrch právě následkem té universální fabulace, jíž jsou charaktery podřízeny.

Zcela se vymyká této skupině Fr. Sokol-Tůma aktovkou »Soucit« a románem »Na šachtě«. Je vyslovený ideolog socialního zabarvení, jenž formy románu či dramatu užívá k tendenční propagandě, je kazatelem napřed, pak umělcem, zcela klidně rozbijí osnovu své práce, kdykoliv se mu naskytne

příležitost některou z reflexí svých upraviti, neumí kresliti lidí, poněvadž všechny podřizuje své myšlence. Nuž všimněme si myšlenek jeho nejdříve.

V »Soucitu« analysuje lásku k bližnímu. Není jí v zákoně, praví, protože dovede zákon odňati živitele choré a nedospělé rodině pro přestupek malicherný nebo i jen pro pouhé nesprávné podezření z něho, dovede vydati tak lidi dobré a ubohé až smrti, staraje se raději, aby zločincům humanně opatřil lidské vybytí, dovede se zmýliti, aniž se staral o nápravu důsledků. Společnost blahobytných je tvrdá, praví dál, je sobecká a plná nenávisti k ubohým, kteří činí nárok na kus soucitu, a láska, činná láska je jen v povržených a bídných, v nichž jde až k nejzazším hranicím sebeoběti, jest jí více v nich než v bohu, jenž neslyší a nevidí, klidně nechávaje mřít.

Je v tom patrný vášnivý fanatik myšlenky, jenž nezná klidné úvahy, jenž nezkoumá rozumově, ale citově vyhání bolestné své vzrušení nad dráždivým zjevem k extasi, v níž apodikticky pak generalisuje. To sice podvrací víru v absolutní pravdivost, za to však získává důvěru massy a vybízí ku přemýšlení, je-li aspoň umělecky pravdivo, vystihuje-li čistý sen autorův. Těch apoštolů umělců je však málo, a pan Sokol-Tůma není z nich. Jeho naturalistické dokumenty jsou voleny ne dosti přirozeně, jsou násilně seskupeny a přitaženy, filosofie o scestí morálky a o všech řádech společenských je vložena do úst gorkiovského bosáka příliš nepravděpodobného a glossujícího stále dění i vzpomínky ostatních bez vnitřní potřeby svojí, zřetelně z potřeby autorovy povědít všecko, nedat domyslit divákovi ničeho. Krom toho mnohomluvností řečnickou pozbývá myšlenka vehemence, jíž je třeba, má li uchvátit při relativní jen pravdě svojí.

Román »Na šachtě« nevyšel posud celý; před čtvrt rokem vydán 1. díl, druhý začat uvíznul na prvém sešitě. Nicméně mluvím o něm pro zajímavé dokumenty individuality Tůmovy. Do první kapitoly vplétá totiž své umělecké confiteor: »... skutečný život měl by dýchati z knihy ... v knize, kde je možno mluviti, má bujeti život, ten život, s nímž se rveme, až pod mukou i ranou jeho klesáme v hrob". — Tedy devisa naturalistická (str. 10.) — »Tím spíše je žádoucno znáti pravdu života, jedná-li se o člověka malého ... Proč »malý«? Tento malý člověk je rekem, jedná-li se o záchranu bližního ... vrhá se tam (do černého jícnu dolu) v šílené odvaze znovu a znovu. Nasaďte mu v tu chvíli bodák na prsa, on se naň vrhne, aby se dostal blíže té pekelné hloubce.« — Tedy romantická hyperbola (str. 10. a 11.!) — »Uvedu podobnou scenu (hrdinství), ale bez přívěsků oněch stránek, které tak rádi hledáme v dělníkovi. Nechoďme do jeho nitra jen a jedině pro špatné vlastnosti jeho. Nalezneme tam vždy něco dobrého ...« — Tedy otevřené přiznání k idealisaci života (na str. 12.!), když o kousek dříve (str. 8.) hovoří o kterémsi obrazu horníka zidealisovaného

čistou košilí a dýmkou: »Bylo mi ho líto proto, poněvadž to byla odporná, nelidská lež, tím odpornější, čím nepravdivější, tím nemravnější, čím více bude hlásati těm, kdož jakživi horníka neviděli, že t e n t o horník je skutečným, pravdivým horníkem . . .«

Tolik vnitřních protiv dovede týmže dechem říci, jen kdo není sám uvnitř hotov, kdo se kymácí nejistě mezi proudy náhodou ho schvátivšími. Snad je tím vinen pathos, přebytek temperamentu, jenž ho strhuje, snad nehotové žurnalistické zaměstnání, jehož nucená mnohomluvnost ho sleduje i do chvil umění věnovaných, ale i umění i apoštolství to ubíjí.

Inženýr Dušan stělesňuje v románě ideál úředníka nad dělnictvem, jehož idealisované dobré jádro inkarnováno je opět v strojníku Soukupovi, co Bětuška, zprvu nelegitimní jeho žena, je představitelkou prosté a celé lásky, oduševnělé družky života. Tak jak jsou, byli by všichni výbornou akvisicí romanticko-výchovného směru K. Světlé, s retrospektivním ovšem koloritem vnějším. Snad vyroste z těchto začátků celý programový román sociální, snad zajde na koleje pouze dějové, nechci soudit dřív, než bude dílo hotovo, ale užívám fakt na něm nalezených, aby vrhly reflex na dílo dřívější a na individualitu Tůmovu vůbec.

Soucit nejeví se mi v důsledcích toho tak poctivě apologetickým, jako by sám o sobě se zdál. Naopak vrchu nabývá dost tvrdý úsudek z analysy formalné vyplynulý, že je dílem touhy po příliš rychlém úspěchu a pohybuje se jak ve formě tak v myšlence po vrcholech cizích, obdivu již dobyvších. Nazval jsem representanta Tůmových reflexí gorkiovským bosákem, nuže Rozka, obět bezcitnosti společenské a zákonné, je zas transkripcí Hauptmannovy Haničky v celém svém provedení, myšlenka základní nevytryskla z hlubin přesvědčení a není podstatnou složkou jeho myšlení a cítění, je sofismatem aspoň v tom dosahu, že ovládla ho jen na čas tvoření Soucitu a ustoupí okamžitě v pozadí, strhne-li ho temperament pro obhájení a propagaci myšlenky protichůdné, což při nehotovosti jeho je dosti možno.

Sokol-Tůma je z plodných a nadaných, a je si toho příliš vědom (dle úvodu a poznámek k Soucitu) a v touze po dobytí místa vynikajícího plýtvá zrnem svým, proměňuje-li ho v slova, ne v díla. Má temperament ohnivý, má smysl pro stavbu úměrně vypjatou, je sic tendenčním, ale ve směru k pěkným cílům vedoucím, má vehementní rhetorickou stylisaci, ale nedává si pro psavost času vyzráti, skrystalisovat a ucelit se; jde po srázu, s něhož může lehce zapadnout mezi drobnou přítěž umění, mezi stereotypní mluvky.

Do skupiny moravské sám se zařaďuje umísťováním prací svých, signaturou Valašskou, ale je moravským pramálo, tak že ku konci jsem nucen doznati, že ne zcela vnitřní spojitost, ale víc pokušení odpoutat na chvíli zas moravský separatismus přimělo mne, abych sdružil Sumína, Pittnerovou a Sokola-Tůmu v jedno. Mea culpa. *E. Sokol.*

Tuláci.

II. — Není to tedy zákon, o toulání a žebrotě platný, jenž tresce nespravedlivě lidi, práce a tedy výživy nemající, jest to pouze praxe k němu se pojící, praxe, zabíhající až do absurdností. Tou zajisté jest následující: žena-tulačka propuštěna byla po odbytém pro žebrotu trestu z vazby, bez krejcaru peněz octla se na ulici před soudní budovou. Postrkem, jak pravidelně se děje, dopravena býti nemohla do své domovské obce, poněvadž neměla čelední knížky a bez té obec sídla soudu dopravit ji odepřela. Co jí zbylo jiného? — žebrala zase. A byla znovu zatčena a znovu odsouzena bez ohledu na to, že, nemohouc zaměstnání okamžitě nalézti a nemajíc, čím by hlad ukojila, byla by jinak musila nutně umříti hladem. Případ pak právě vylíčený, ač drastický, není ojedinělý, mnoho obviněných odsouzeno bývá za okolností, ne-li zrovna také tak křiklavých, aspoň značně podobných, tedy nespravedlivě.

Tvrdím tak na základě toho, co jsem již uvedl, a chci tvrzení toto v dalším ještě mnohým odůvodniti a na základě svých několikaletých, u výkonu trestní praxe získaných zkušeností, které jistě potvrdí mi každý soudce a také jiní činitelé, kteří mají příležitost ve věci tyto nahlédnouti, uvádím na důkaz svého tvrzení následující:

1) Mimo nádeníky, u nichž okolnost, dostanou-li práci, podléhá více než u koho jiného zjevům nahodilým, bývají soudu nejčastěji dodáváni pro toulání a žebrotu příslušníci právě oněch živností a řemesel, v nichž je nouze o práci, ať trvale nebo jen dočasně nejcitelnější: jsou to ku př. následkem úpadku tkalcoviny a mlynářství v posledních dobách příslušníci těchto stavů, v zimě bývají to zedníci;

2) v zimě, kdy práce vůbec je méně nežli v létě, bývá počet pro toulání a žebrání odsouzených pravidelně větší než v létě, kdy práce je dostatek; platí to arci hlavně o nádenících;

3) lidé ti bývají trestáni skoro vždy j e n pro ony dva přestupky, výjimkou pro jiné činy trestné, jako ku př. pro krádež (maně se tu vtírá myšlenka, že i k té zrovna jako k žebrotě nutí je nouze a hlad) a téměř nikdy pro zločiny: nanejvýš pro veřejné násilí, spáchané vzepřením se stráži, což také je významné. Arci že není pochyby o tom, že mnohý z nešťastníků, nabaživ se potácení z věznice do věznice, na konec vyvede »něco velkého«, aby došel trvalého zaopatření;

4) odsouzení jsou téměř výhradně lidé svobodní nebo ovdovělí, jen výjimkou ženatí, a tu zase skoro nikdy nežijí společně se ženou, nasvědčuje to mínění, že kletba tuláctví stíhá osoby, jimž nepříznivý osud zabránil založiti sobě krb domácí, kteří od něho vypuzeni byli nebo jichž domácnost — ne vždy jich vlastní vinou — rozervána byla. Ostatně zdá se, že hlavní příčinou, proč jisté osoby pro přestupek toulání stíhány bývají, jest právě okolnost, že nemají přístřeší a pevného bytu. Na-

svědčuje tomu již samo znění zákona (»sem tam se toulá«) a nikomu nenapadne hledati vinníky po domech, ačkoli není pochyby o tom, že i v nich skrývá se dosti zahálčivosti, dovolávající se veřejné dobročinnosti neprávem, zatím však veřejná bezpečnost hledá tuláky jen na silnicích a rozcestích; a nejinak tomu u soudů, jak a contrario dokáže následující: u jistého soudu podivil se inspektor soudní poměrně značně menšímu počtu obviněných pro toulání než oněch stihaných pouze pro (mírněji trestané) žebrání a mínil, že už slova »nestálé bydliště«, obsažená v trestním oznámení zakládají obvinění pro toulání se, tedy čin trestný;

5) procento žen-tulaček je oproti počtu mužů naprosto nepatrné; nasvědčuje patrně tomu, že mladá žena, práce nemající nebo se jí štítící, vrhá se v klín prostituce, a stařenu žebračku bdělé oko stráže veřejné spíše milosrdně přehlédne než žebráka;

6) většina obviněných jsou muži kolem 50 let stáří a starší, tedy takoví, jichž tělesné síly prací a bídným životem jsou zničeny neb aspoň otřeseny měrou takovou, že při zápase s mladšími a silnějšími podléhají a odkázáni bývají, ať trvale ať na čas, na hůl žebráka;

7) o velmi mnohých obviněných bývá zjištěno, že jsou stiženi těžkými nemocemi, které jim brání pracovati a se uživiti;

8) v dobách, kdy hospodářské krise se přiostřují, nedostatek práce vzrůstá, přibývá i tuláků; žijeme právě takovou kritickou fasi a je jisto, že letos, zejména v zimě vězení byla tuláků plna více než v letech jiných; jest zajímavo, že během posledních měsíců soudům dodaní vagabundi téměř pravidelně na otázku, proč nepracují, odpovídali slovy: kde mám práci hledat, když, jak vy, pane soudce, sám dobře víte, je nyní taková nouze o práci. Nuž, jak jim odpovědět a jak je odsoudit? A přece na konec k tomu dochází chtěj nechtěj. Shledal jsem několik rozsudků, v době té pro toulání vynesených, v nichž pravidelně jako okolnost při výměře trestu polehčující nacházím uvedenu »(všeobecnou) nouzi o práci". Je to na první pohled nesprávno, patrno, jak tu soudce podléhal dojmu, a nemoha obžalovaného osvoboditi, nechtěje však činiti násilí svému svědomí a cítě dobře možnost ba věrohodnost omluvy obviněného, použil aspoň ke zmírnění trestu okolnosti, která by, dokázána byvši v konkretním případě, vésti musila nutně k úplnému osvobození;

9) teprve doba nejnovější, v níž protivy sociální se zostřily, boj o život nabyl zoufalé prudkosti a nouze se rozšířila, zorganisovala zakročení moci veřejné proti tulákům a žebrákům; kdežto z konce minulého století datují se teprve první kroky efemerně v tom směru podnikané, přesné zákony naše o toulání a žebrotě pocházejí teprve z let 80.

Dokázal jsem, že ohromná většina odsuzovaných tuláků a žebráků jest ubohou obětí buď osobních nepříznivých osudů

anebo, a to nejčastěji, strašných poměrů sociálních, zjev jich sám pak, počet jich (aspoň u nás) stále vzrůstající hrozivým momentem pro budoucnost. Zjev ten je tím hroznější, že se ze zástupů nešťastníků těch tvoří pomalu už ohromná kasta v obyvatelstvu, které neschází už nic než — zorganisovati se. Zatím arci nebezpečí toho není: ubožáci ti s otupělou resignací vzdávají se svému osudu, poslouchají verdikt nanejvýš ze zvědavosti, »kolik« jim soudce uštědřuje, a kolik postů, ale ani jim nenapadne rozsudkům se bránit cestou zákona pomocí odvolání. (U soudu v B. podáno během pěti let jediné odvolání z rozsudku pro toulání, a to — ostatně podáno jen co do výše trestu — druhou instancí bylo zamítnuto.)

Neupírám toho, že ve světě jest mnoho individuí, která opravdu práci se vyhýbají, na dobročinnost bližních hřeší a proto trestu zasluhují, ale i tu odsouzením jich páše se nespravedlivost, nikoli arci na nich samých, neboť jest ideálem tvorů těch dáti se ve věznicích co nejdéle bez práce živiti na účet lidské společnosti, nýbrž na této společnosti, které vždy znovu za obtíž připadají, na státu, který nésti musí značný náklad na jich vydržování nutný; také oni ortele svoje poslouchají s resignací, ale s resignací hnusnou, trestuhodnou, vyhledávají zejména na zimu, soudy, o nichž je jim známo, že tam ukládají hodně dlouhé tresty, a klejí na soudce, který jim v tom nevyhovuje nebo mnoho postů uštědřuje. Ale kterak rozeznati takového opravdového cizopásníka, není-li už od dřívějška u soudu znám, od nevinného, když pomůcky, jak shora ukázáno, selhávají, a soudci, jenž s obviněným jen několik minut co činiti má, nelze za krátkou tu dobu vniknouti v ledví jeho, zvláště je-li hodně prohnaný.

Ze všeho vychází, že tuláci jsou pravou morovou ránou, jež na nás těžce doléhá. Zákonodárce jsa si toho vědom, uložil na ně kruté tresty, ale ty, jak ze shora řečeného plyne, z velké části stávají se nespravedlivy, ostatně pak u opravdových zahálečů naprosto selhávají. Zákon, aby mezeru vyplnil, zavádí donucovací pracovny, ale těch několik pracoven mimo mnohé stinné stránky málo znamená. Co se trestu vězení u tuláků a délky jeho týče, tu, odkazuje ohledně poměru počtu jich k počtu odsouzených pro činy trestné vůbec na shora uvedené uvádím následující: statistika úřední o přestupcích rozeznává (mimo peněžité pokuty) 4 stupně trestů vězení dle délky jeho: pod 8 dní, od 8 dní do 1 měsíce, od 1 měsíce do 3 měsíců a konečně přes 3 měsíce (tresty delší než 3 měsíce jsou u okresních soudů výjimkou velmi vzácnou). Z tabel statistických oněch soudů, na jichž základě jsem hořejší tabulku sestavil, jde, že u všech soudů těch daleko více než polovici nejvyšších trestů (od 1 do 3 měsíců) a velkou část trestů střední výše — pravidelně rovněž přes polovici, odnášejí tuláci, kdežto poměr ten u trestů nejkratších je daleko jiný (na 317 trestů vůbec jen 30 pro toulání, na 237 jen 24, 263 — 48 a podobně). Naproti tomu připadá v jednom

roce na 8 nejvyšších trestů vůbec 23 jich na tuláky, jindy na 3—9, nebo 2—6, na 2—9, na 1—13 (to znamená, že z tuláků toho roku 13 obdrželo u onoho soudu trest delší než 1 měsíc, ze všech ostatních odsouzených (zlodějů, rváčů atd.) pouze jediný! Je to zjev zajisté křiklavý, ale nevyhnutelný: pod značně vysokou sazbu trestní soudci často sejíti nelze, poněvadž mimo problematické ostatně doznání nebývá okolností polehčujících, naproti tomu mimo možné ještě jiné jsou přitěžujícími konkurence obou přestupků (téměř vždy), zpětnost (velmi často) — výsledkem jsou ony značné tresty.

Stručně chci se zmíniti ještě o tom, jak velkých nákladů vyžaduje soudnictví a věznění tuláků. Dle statistických výpočtů lze počet ročně odsouzených tuláků a žebráků v Cislajtanii páčiti okrouhle na 100.000. Trest průměrně u jednoho lze počítati na 14 dní = 1,400.000, náklad pak denní na stravu a vydržování trestance činí 68 h, i tvoří dle toho roční náklady (vesměs nenahraditelné, protože nedobytné) na živení trestanců těch okolo jednoho milionu korun. K tomu však přistupují další, mnohem větší náklady na soudnictví, zaviněné tuláky, náklady hnanecké a podobné, jdoucí do dalších značných milionů!

Výsledek všech těchto úvah? Povinnost a zájem všech zúčastněných činitelů, státu a samosprávy v první řadě, na tom vymýtiti kořeny zla: organisovati sprostředkování práce pro práce schopné, upraviti péči o práce neschopné a — až to se stane — trestati, bezohledně trestati zahálčivé. Ale o tom hovořiti není již úkolem tohoto skromného článku.

Dr. Hugo Minařík.

Volte mne!

(Pokračování.)

4. (Přicházejí poslanci, nejdříve Prudký, pak Volný, Nemastný, Neslaný.)

Dr. *Prudký*: Má úcta pane kolego!

Hladký: Ah, pan poslanec, (všichni v kanceláři vskočí a klaní se) nu, to mne těší, již dávno jsem neměl potěšení vás uvítat. Jak se račte? Ale, že se ptám, zajisté že převýborně, není-liž pravda? Jakž jinak?

Prudký: Tak jest. Jsou jisté úspěchy, jež těší.

Melhuba: Dovolte, abych vám vyslovil, pane poslanče, svůj nejupřimnější obdiv za poslední vaše vystoupení. Fenomenální.

Prudký: Díky —

Hladký: Pánové se neznají? (Představuje.) Duše moji kanceláře, kolega Melhuba — pan poslanec dr. Prudký.

Melhuba: Znám pana poslance tak od vidění. Slavných lidí si všímáme vždy.

Prudký: No, trochu lichotíte; ale co říkáte mému poslednímu tahu? Překvapil jsem pány ministry, co? Mnuli si ruce, jak tichoučko je, jak se jim to pěkně smlouvá za našimi zády, a tu bác, vstanu, zahřmím jim do duše. A zkartil jsem všecko. Klerikáli, všeslovani, staročeši, mladočeši, národní dělníci, všecko muselo za mnou chtěj nechtěj, protože nejít po takové řeči, no to by jim národ zatopil tak nepěkně, že by dušičku mandátovou brzy vypotili. Znám svůj národ!

Hladký: Mistrná řeč a klasická, jako z kamene tesáno každé slovo!

Melhuba: Vypočteno všecko, pane poslanče, tomu se kloním nejvíce. Každé slovo šlo k cíli, mnoho jsem vyzískal.

Prudký: Snad nekandidujete?

Melhuba: Ne ne, ale račte vědět, jsem zde (váhavě) v kanceláři pana —

Hladký: (Vskočí do řeči.) Každému se hodí znát působivost slova na povahu lidskou. A račte dovolit, pane poslanče, jaké asi trouféte že budou výsledky vaší řeči?

Prudký: Pah! To není mou starostí. Mou zásadou je nešetřit, udeřit mezi oči; ať si pánové sami vymyslí, co chtějí začít, práce budou mít dost, to neupřete. (Někdo klepe.)

Hladký: Volno. —

Prof. *Volný*: Dobrého dne vám přeji, pánové.

Nemastný: } Má úcta.
Neslaný: }

Všicci: } Má úcta.
Má úcta, pánové.
Má poklona

Prudký: Vítejte kolego, co pak vás sem vede? A pánové?

Hladký: (Představuje.) Dr. Melhuba — páni poslanci Nemastný, Neslaný.

Volný: Pan doktor zde? Smím opáčiti otázku vaši?

Prudký: Já? Na besedu jsem přišel za kolegou.

Volný: Tedy pouhá beseda?

Hladký: O poslední řeči páně doktorově jsme mluvili. Že skvost anticky stavěný?!

Nemastný: Tak, tak.

Neslaný: Ja, ja.

Volný: Ciceronově pro Milone a Demosthenovým Filipikám sice se v rovéň klásti nemůž, ale nelze příti, že řečnický výkon kolegův, pokud ovšem náš skromný um kritický může doznati, byl velmi vybroušen, a to nejen ve formě stilistické, jíž si cením nejvýše, ale i přednesem honosil se převelmi dobrým, ač tě jest pan doktor temperamentu poněkud ohnivého a dává se strhnouti tu a tam k výrazu pathetickému, kterýž se však nikterak nevymyká formám klasicky přípustným a nepřekračuje meze, za jakýmiž by se mohl státi prázdným dosti, aby vzbuzoval nelibost posluchačstva, a k tomu vám i já přeji, pane kolego, z plna srdce.

Strnad: (Tiše.) Kriste Pane, tohle bych hodinu nevydržel!

Prudký: Díky, díky, pane profesore. Zde bych vás však vyrušoval, tedy — Chtěl jsem se pouze zeptat našeho patrona, zdali dosud chodívá do sklípku na plzeň, abych ho tam mohl vyhledat k besedě upřímné, jaká jen při pivě je možna.

Hladký: Ach ovšem, že chodím. Jediná má vášeň. Tedy o kolika se shledáme?

Prudký: Snad o osmi?

Hladký: Dobře. Tedy o osmi.

Prudký: Má poklona, pánové — pane profesore — na shledanou! (Odchází.)

Volný: Přeji vám krásného dne.

Melhuba: Má nejhlubší úcta.

Nemastný: } Má úcta.
Neslaný: }

Volný: Hrůzné, jak nedbale jest ničena řeč naše mateřská námi samými. O osmi! Má úcta! Má poklona! Měli byste, pánové, sobě za úkol obrati, aby zástupci lidu stávali se pouze ti, kdož mluviti umějí, vyhýbajíce se germanismům a hrubostem všelikým.

Hladký: Nezazlívejte, pane profesore, to je přátelský hovor, žádná řeč veřejná.

Volný: Ať si i tak. A což mníte, že jeho vystoupení poslední bylo s míru našich požadavků nejmenších? Prominul bych, kdyby v hrubém obalu snad jádro se krylo plné šťav, ale bylo, ať tak dím, shnilé, záhubno pro ves náš národ vřele milovaný.

Nemastný: Tak, tak.

Neslaný: Ja ja.

Hladký: Jak to, jak to, pane profesore? Nečetl jsem dosud úplného textu, pouze zprávy drobné.

Volný: Překazil jednání, jež základem mohlo býti vzájemné dohodě národů dosud se svářících. My, strana konservativní, vstoupili jsme v jednání s levicí, vyzváni byvše samým ministrem předsedou. Byl nám nabídnut erární hřebčinec, slíbeno, že v českých městech budou na kasárnách nápisy v řeči obojí, jestliže upustíce od zásadního odporu, dáme projíti vládnímu návrhu o smlouvách obchodních se státy kaferskými.

Melhuba: A co měla slíbeno levice, neračte vědět?

Volný: To jest nás ovšem tajno, ale přec leží na bíle dni, jak ohromná škoda vzešla nám ze slov nerozvážných, jež nedopouštějí nám jednou pronesena byvše dále jednati o kulturních a hospodářských ústupcích, k nimž odhodlala se strana vždy nepřátelská pokroku našemu. Náš národ, budiž bohužel, nedospěl dosud té výše, aby svými zraky uměl hleděti, nedávaje přístupu planým slovům ohnivým. Dá se uchvátit takovému doktoru Prudkému, jejž bych raději zval Divokým.

Hladký: Pravda, pravda, je poněkud — hm — ale přece pracovník velmi — apropos, připadlo mi něco. Jak jsem rád,

že jste se náhodou objevil. Neračte vědět, pane profesore poslanče, o rozpuštění říšského sněmu něco bližšího?

Nemastný: Hle, cože?

Neslaný: A?!

Volný: Divu by nebylo, kdyby vláda toho prostředku užila, ale nevím věru, dosud ničeho nebylo — překvapujete mne svou otázkou. To by nové volby —

Hladký: Právě, právě. Rád bych byl připraven. Pane, profesore! Nechtěl byste měnit okres? Mám skvostný, městský okresek; vzácný, uvědomělý, kde se již o vás ucházeli. Enormně pokročilé občanstvo. A Lhotecko beztoho, zdá se mi, neposkytuje vám dosti příležitosti, abyste před voličstvem mohl rozpříst hluboké své myšlenky politické formou nejušlechtilejší, je to okres, který zakopává, a k tomu ke všemu konkurenční kancelář Odřihostova tlačí tam místní jakousi veličinu všemi silami. Skvostný okresek: Parukářov — všecky státní úřady v místě, gymnasium — Copařov — děkanát, tři spolky katolických tovaryšů a žen — Šosákov. —

Volný: Nový okres? Hm —

Strnad: (Tiše.) Tomu se nechce!

Ubohý: (Klepe a vejde.) Ah pardon.

Hladký: Pane Skřivane, uveďte pána do čekárny. Okamžitě, pane.

Volný: Na Lhotecku je tak hodný lid, a tak jsem si již zvykl jezdit svou tratí, všichni konduktéři mne znají. A Copařsko má tuším pan Opatrný.

Strnad: (Tiše.) Tomu se nechce.

Hladký: Jak pravím, pane profesore. Dva dopisy nejvýznačnějších osob a jednu ústní žádost mám jako doklad svému návrhu. Opatrný je jim příliš — nu jak bych řekl — nemluví a nedělá raději nic, aby ničeho nezkazil, a okres chce zástupce duševně vynikajícího, aby dal výraz své pokročilosti.

Volný: Nu pravda, hezké, ale — myslím, že má kolega Opatrný přece dosti přízně.

Hladký: Pah! Dáme-li se my do boje s ním, vyhrajete. (Důtklivě.) A pak, věřte pane profesore, nám se opravdu jedná o zdar našich abonentů, radím-li tedy vám —

Volný: Tím jsem jist, ovšem, ale

Hladký: Velmi mi na tom záleží, zvláště u vás, pane profesore, jste representací naší firmy.

Volný: Příliš lichotivé, ale — rozmyslím se.

Hladký: Do zítřka doufám, pane poslanče; není možno, aby se vám Šosákovsko nelíbilo. Je to mé jaksi nezvratné přání, které mi splníte, ano pane profesore?

Volný: Do zítřka tedy, opravdu nerad bych opustil svoje. Ještě něco. Došly mi vaše cheky, a mám právě přichystaný nějaký obnos.

Hladký: O prosím. Pane Petržele!

Petržel: Prosím?

Hladký: Cheky si přeje pan profesor.

Petržel: O prosím — — — zde celý blok.

Volný: Děkuji vám. — Nechci vám déle času ubírati, pane doktore, tedy se do vaší přízně poroučím.

Hladký: Má úcta, pane poslanče.

Volný: S bohem, pánové.

Melhuba: Má poklona.

Nemastný: I já tedy půjdu s vámi, pane profesore.

Neslaný: A já také.

Nemastný: Tak. Má úcta.

Neslaný: Má úcta.

Hladký: Má nejhlubší. Jak je mi líto, pánové, že tak záhy.

Nemastný: Nu půjdeme.

Neslaný: Tak, tak. (Odcházejí.)

Hladký: Má úcta tedy. — Zuby nehty se drží; i na cheky si vzpomněl, vida. Neopomeňte, pane účetní, přijde-li něco, hned mi to řekněte.

Petržel: Mohu snad okamžitě posloužit, pane chefe. Profesor Volný je nad míru akurátní, každá položka je netto 50 K, tedy snad i tato bude.

5. — (Chtějí se vedrat čekající kandidáti poslanectví všichni najednou.)

Hladký: Padesát korun? Sto bude tentokrát, lišák cítí lečku. To je ostatně vedlejší; ať zaplatí a jde. Máme výnosnější abonenty. (Tlačenice ve dveřích.) No, no, pane Skřivane, co pak to má znamenat?

Skřivan: Udržet je nemohu, vždyť jsou jako sedm hladových let v posledním měsíci.

Radikál: Mlčme, pane, ano? Viděli jsme poslance odejít a vím již, co se patří.

Stein: Napřed jsme my, pane.

Radikál: (Jakoby neslyšel.) S podřízeným personálem zásadně neobcuji. Mistrovská otázka mi to nedovoluje. Pan doktor Hladký přítomen prosím?

Hladký: Prosím. Ale odpustíte, pánové, mne opravdu těší váš zájem o akce mé kanceláře, jsem však poněkud, abych řekl — obchodník, musím posloužiti všem — v tom pořádku, jak přišli. Kdo dřív přijde, ten dřív mele.

Daněplať: Ja ja, tak se to patří.

Hladký: Smím tedy prosit z pánů prvého?

Ubohý: (Skoro za dveřmi.) To jsem já, prosím, já.

Baron: Ehm. Myslím, že by se měl vzít ohled na hodnost, ten pán nemá ani svrchníku.

Hladký: Je mi opravdu líto. (K Ubohému na sedadlo.) Prosím. Ostatní pánové laskavě posečkají. Pane Skřivane, vyložte v saloně nějaké knihy, kdyby snad bylo libo.

Radikál: Zbytečnosti. Kdo pak bude mařit čas hloupostmi! Obuvnické listy nemáte?

Hladký: Právě byly abonovány. Nepřišly ještě, pane Skřivane?

Skřivan: Jak račte?

Hladký: Obuvnické listy.

Skřivan: Ne, neznám.

Strnad: (Vpadne.) Pošta přichází vždy v poledne, prosím, zajisté přijdou dnes. (Ke Skřivanovi.) Vy filosofe!

Radikál: Vycházejí druhý rok již, ty měly být dávno předplaceny. Já tam obstarávám národní hlídku. Nu počkáme tedy. (Odcházejí opět, krom dra. Steina.).

Stein: Doufám, že mi bude brzo popřáno — jsem dr. Stein.

Hladký: Těší mne velice, pane kolego: přičiním se. — (Vypoklonkuje ho. Pak k Ubohému.) Jsem k službám, pane.

6. (Zůstane pouze Ubohý, krom kancelářského personálu.)

Ubohý: (Vstává a nesedá pak již.) Jsem Josef Ubohý, učitel v Zlámané Lhotě.

Hladký: (Mrzutě.) Ahm. Přejete si?

Ubohý: Chci kandidovat za poslance. Na říšském sněmu nemá učitelstvo doposud ani jediného zástupce.

Hladký: Pravda — hm. Pane kolego, račte informovat pana zde — hm — Prominete, jsem zaneprázdněn pilným dopisem. (Usedá k stolu a čte noviny.)

Melhuba: Tedy kandidovat chcete? Abych řekl upřímně.

Ubohý: Promiňte, že přerušuji. Mám jisté zásluhy, jež mne opravňují myslit na mandát — rediguji největší náš odborný list, jsem jednatelem ústředního spolku učitelského, jednatelem reálné matice Lhotecké, jež mou prací hlavně založila a udržuje reálku, i jinak kulturně pracuji přednáškami —

Melhuba: Uznávám, uznávám, pane učiteli, ale víte, my tento artikl nevedem. — Učitelské mandáty nemají v obecenstvu milovníků.

Ubohý: Přece však representace stavu tak důležitého —

Melhuba: Pardon, my jsme učinili morální povinnosti svojí zadost. Máme kandidáta učitele, pravda, zvolen nebyl dosud nikdy, ale — uznáte, račte snad být finančně tak situován, aby —

Ubohý: Ne, platit si volbu nemohu, ale snad —

Melhuba: V tom případu je opravdu těžko, pane učiteli — snad kdybyste chtěl vzít mandát lakýrnický, po tom je velká poptávka, nebo snad —

Ubohý: Promiňte —

Melhuba: Je mi velmi líto —

Hladký: (Drsně.) Pane Strnade, požádejte následujícího pána. —

Strnad: Pan chef prosí následujícího z pánů.

Ubohý: (Rozpačitě.) Tedy —

Melhuba: Je nám opravdu líto. Snad kancelář pana Odřihosta. (Ubohý odchází nikým nepovšimnut.)

Stein: Má poklona, pánové — pane chefe.

Ubohý: Má úcta.

Hladký: Buďte vítán, pane kolego.

Stein: Jsem dr. Štein, Aron Stein, kancelář Dlouhé nám. č. 15, číslo telefonu 235, aby nebylo omylu. Naše jméno je totiž, jak račte vědět, hehe, velmi hojné. Přicházím —

Hladký: Směl bych hádat?

Stein: Což, to není u vás nesnadno. Tedy zkrátka poslanecký mandát. Kancelář mám výtečnou, krásně zavedenou, zvlášť praxe trestní, tolik mohu se vším sebevědomím říci, že individua pro studium Lombresovo stvořená mají ke mně důvěru největší, tu jsem, wie man sagt, ohne Concurrenz.

Hladký: Jsem přesvědčen.

Stein: Jediné co mi schází, je populární renomé, nějaká veřejná funkce význačná, a s tím se musí počítat.

Hladký: O zajisté, zajisté, zajisté, zvláště v advokátní praxi, vím ze zkušenosti.

Stein: No sehens. To je mé přesvědčení, proto jdu k vám.

Hladký: Ale snad by se vám bylo hodilo lépe samostatně kandidovat, takový samostatný mandat je trvalejší.

Štein: Ja ja, ale víte, ich bin immer s Geschäftsmann. Samostatný mandát je náramně drahá a těžká věc. Co stojí váš?

Hladký: To je velmi rozmanité.

Stein: No přece — so ungefähr,

Hladký: Ne, ne, to se nedá napřed určit. Záleží na místě, na denním kursu, na zvláštních okolnostech, na sezoně, zkrátka — ale račte být ubezpečen, že lacinější je nejméně o 30 proc. nežli samostatný.

Stein: Třicet procent — also šest tisíc korun asi.

Hladký: O, o! — Minimální cena je devět tisíc — pod tu nemůžeme sestoupit.

Stein Aber, aber! Proč říkat — nemůžeme?

Hladký: Račte jen počítat: 1500 K agitace žurnalistická, dopisy, telegramy a p., 3000 K direktní agitace volební tak v posledním týdnu, 3500 nutno počítat na různé význačné osobnosti, to máte 8000 K. A režie? A výdělek? Člověk chce být přece živ.

Stein: Leben und leben lassen, říkám vždycky — ale pane kolego — mně se zdají ty sumy trochu vysoké. Těch 4500 na agitaci — na lassen wirs, je to sice trochu moc, no aber —. Ale ty 3000 bonifikace, víte co? Já si objedu sám diese Spitzen, ano?

Hladký: Pak ale neručím za nic, za nic. Jak nemáme všecky nitky v ruce, nemůžem odpovídat za výsledek.

Stein: Und dann diese Regie! (Obrátí se k Skřivanovi.) Kolik máte, pane, služného?

Skřivan: Osm set korun, prosím.

Stein: Vy také — (k Petrželovi) a vy, pane, smím-li prosit?

Petržel: Dva tisíce korun.

Stein: A pan doktor? 9. třída, není-liž pravda? Neunte Rangklasse — also — 7000 Kronen, sedm tisíc korun, byt a ostatní, pak domácnost a výdělek, nu řekneme 20.000 korun.

Hladký: Ale račte dovolit —

Stein: Erlauben sie — máte-li padesát lidí, na každém 1000 korun, to znamená 50.000 K, na — polovičku mi spustíte na Regiekosten — ano?

Hladký: Ale dovolte — I kdyby bylo po 1000 K od padesáti lidí — to je na šest let! To znamená, že kromě začáteční sumy musíte ještě roční paušál dávat na udržování pravidelných referátů o činnosti své, jako agitační fond pro budoucnost.

Stein: Wie heist budoucnost? S tím se nedá počítat. Zkrátka za 8000 korun dostanu mandát, že?

Hladký: Je mi líto —

Stein: Zaplatím hotově napřed a jen $1^1/_2$ proc. Cassaskonto si strhnu. Víc dát nemohu, ví Bůh že nemohu.

(P. d.)

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. Volba *papeže* provedena byla v konklave trvajícím 4 dni, dne 4. t. m. a zvolen byl Josef Sarto, patriarcha benátský. Zvolení jeho nastalo po sedmém hlasování, ve kterém nejvážnější kandidát Rampolla, konečně prý na protest (či na radu?) rakouských kardinálů se vzdal, ježto jeho volení (jakožto frankofila) by nebylo vlídně přijato v Rakousku a v Německu. Dle jiných zpráv hlasovali proti politikovi Rampollovi všichni kardinálové zahraniční, jež přejí si míru mezi kurií a svými zeměmi a nemají zájmu, aby trváno bylo na nárocích na světské panství papežovo, po němž prý dychtí jen kardinálové vlaští. Možno, že tu rozhodovaly i nynější spory Francie s kurií a snahy po oddělení církve od státu. Sarto je prý muž nepolitický, ale církevník konservativního ducha. Většina předpovědí a dohadů o tom, jaký bude směr papežské politiky, shoduje se v tom, že bude to směr vnitřního obrození a sílení církve. Vlivu činného papežství ovšem na dnešní svět nemá a míti nebude. Proto i úmrtí Lva XIII. i volba Pia X. udály se beze všeho zájmu, přes to, že časopisy psaly o bůh ví jakém napjetí. — O poměru nového papeže k *italské* vládě je známo tolik, že předseda ministerstva Zanardelli zaslal provinciálním prefektům tento telegram: „Nový papež vládě italské nižadným způsobem neoznámil své zvolení. Vyrozumívám Vás tudíž, že se hodnostové státní nemají účastniti na církevních slavnostech, jež budou za příčinou této volby uspořádány.

Z *Macedonie* docházejí zprávy, že povstání zase vypukne. Povstalci vpadli do vilajetu monastýrského, aby velmoci „upozorněny byly“ na nutnost provedení slibovaných reforem a zasáhly do otázky makedonské. Povstalců je prý 120 čet a 3000 mužů. Celý vilajet monastýrský je zachvácen vzpourou.

V *Německu* agituje se prý v kruzích kapitalistických, aby sebrán byl agitační fond, z něhož bylo by obstaráno vydání dvou pojednání o vybudování voleb. práva do říš. sněmu v nákladu dostupujícím miliony výtisků. Agitace prý směřuje proti všeob. právu hlasovacímu.

Na *Kubě* vzbouřili se vojenští vysloužilci, ježto kubánská vláda nevyplatila jim posud dlužný žold z války proti Španělům.

Napjetí ve *Východní Asii*, jmenovitě mezi Ruskem a Japanem neochabuje. Ruské úřady prý oznámily, že Rusko prozatím zakazuje cizozemcům pobyt v Mandžursku. Po 6 letech, až prý tam zajistí klid a pokoj, otevře je cizozemcům k svobodnému obchodu Čína, Spojené státy a Japan naproti tomu by si přály, aby Rusko odvolalo své vojsko z Mandžurska, vyjímaje pásma, kudy vedou železnice. Čína by dovolila všem cizozemcům pobyt všude, kudy dráha nevede. O houževnatosti Ruska svědčí i zpráva ze 6. srpna, že prý najalo od Korei 200 akrů půdy v Yongamho na 99 let. Generál Kuropatkin je ve východní Asii a zpravuje cara sahodlouhými depešemi o všem co se děje. Jednu o 1500 slov opozdily ruské telegrafní úřady v Mandžursku o 24 hodin a byly proto přísně trestány.

Rak.-Uhersko. Dualism mele z posledního podle zpráv listů zahraničních — a to tak důkladně, že prý i sám mp. Körber přestal se interesovati o rak.-uher. vyrovnání, jež by tedy přestalo býti významným činitelem i ve vnitřní politice české. Jisto je, že alespoň celní jednota je už protržena kontingentací cukerní, neboť Uhři přes to, že na protesty bruselské konference bylo nutno zákon kontingentační zrušiti, což stalo se císařským nařízením dne 4. t. m., trvají na tom, aby uherský konsum byl opatřován jen uherským cukrem a drží se i toho odstavce ujednání, dle něhož má ochrana uherské výroby vztahovati se ještě i na 350.000 mctů nad výrobu dosavadní. Ježto kontingentace formálně je zrušena, bude cukr, jenž by odtud měl býti dovezen do Uher anebo z Uher k nám, stížen 6 frankovým clem (dle brus. konvence). Tak bude vývoz cukru z jednoho státu monarchie do druhého nemožný. Přirážka 6 fr. bude se vybírati již předem od továren a kontrola bude prováděna certifikáty o původu stanovenými v konvenci, jež budou zavedeny již od 1. září. Vybírání této surtaxy odporuje však článku I. celního a obchodního spolku rak.-uher., který zakazuje „dávky vývozní, dovozní a průvozní jakéhokoliv druhu". Ježto prý císař přistoupil na stanovisko Uher již za první audience uher. ministra obchodu dra Lukacse, pokládá se tato první trhlina v díle vyrovnání za věc hotovou. Tím je ovšem také po celní jednotě. Ve „Frankfurter Ztg." se praví: Mohlo-li se státi, že panovník o nedotknutelnost armády tak úzkostlivě pečlivý, v okamžiku rozpaků a tísně hraběti Khuen-Hedervarovi část vojenské jednoty v šanc vydal, jest možno také, že změní se jeho mínění ve příčině dosavadní dualistické soustavy říšské. Děsný zmatek, jenž v Uhersku odhalením šeredného korupčního systému způsoben byl, posílil velmi značně snahy, čelící k úplnému oddělení Rakouska od Uherska. Vzhledem nejen k tomuto faktu, ale k dnešní osamostatňovací politice Uher nastává české politice a všem českým politickým stranám povinnost uvážiti a usnésti se o vlastním postupu a chování k Uhrám. Jak zrádcování Maďarů tak škodolibá radost z toho, že dualism praská, není ještě politikou. V zápase Uher s rakouskou monarchií musíme míti své české stanovisko a plán svého taktického postupu; jde i o naši kůži a bude jen vinou naší, bude-li se jednati o nás bez nás. Nezdá se, že by komu z českých politiků bylo napadlo, že nemůžeme nečinně přihlížeti ba jen zvědavě lelkovati do Uher a že musíme věděti, máme-li býti zpřima pro osamostatnění Uher, a pro rozbití dualismu či proti. Jsme svědky právě při udalostech uherských, co znamená uvědomělý cíl politický. Co u nás se přeme a zrádcujeme, máme-li se spoléhat na historické státní právo, anebo pracovati pro autonomii národní, postupují strany uherské od vládních až po nejopposičnější v dokonalé harmonii po různých cestách k témuž cíli. Když odstoupil Szell, vymohl nový ministr Khuen-Hedervary na správě vojenské, že vzdala se požadavku zvýšeného počtu nováčků pro letošní odvod, jen aby opposice připustila projednání rozpočtu a ostatních nutných záležitostí. Z počátku zdálo se, že štěstí Khuenovi přeje. Fr. Košut s částí opposice přijal kompromis a smír do podzimu, strana neodvislosti se roztrhla, na sněmě dokonce přes houževnatý odpor opposice prošel návrh, aby vleklá obstrukční debata o prohlášení předsedy ministerstva

se skončila. Oposice žádala sice provedení „parity z r. 1867" ve vojsku (maďarské velení a odznaky), ale myslilo se, že se spokojí dosavadním vítězstvím nad vrchním řízením armády. Ale jako vždy jsou v Uhrách všichni o cíli a konečných požadavcích za jedno a jen se liší v názorech, kdy mají býti uskutečněny a jakým tempem jich se domáhati, tak i tentokrát sám předseda sněmovny Apponyi oposici vyslovil souhlas a celý sněm s ním. Nešikovnost vlády však pomohla oposici znovu na koně. Dne 29. čce. ohlásil ve sněmovně hned na počátku schůze poslanec dr. Z. Papp, že stal se včera pokus uplatiti jej, aby svoji na dnešní den připravenou řeč nepromluvil, zároveň položil 10.000 K v bankovkách na předsednický stůl. Dosazen byl zvláštní výbor, aby „úplatkovou aféru" vyšetřil a vyšlo na jevo, že hr. Ladislav Szapary, guvernér rjecký, důvěrný přítel Khuen-Hedervarya, připadl na chytrou myšlenku, podplatiti asi 25 poslanců a několik oposičních listů a zakoupiti socialisty vyplacením všech dělnických zástav do obnosu 4 K. Szapary se výboru přiznal, ale ač tvrdil, že prý pouze chtěl Uhry z nynější situace vytrhnout a že předseda minist. o jeho jednání neměl ani tušení, přece zcela přirozeně jen hr. Khuen byl viněn z pokusu podplácet, zvláště když známo o něm, že se v Chorvatsku jakožto ban neštítil korupce ani nejšpinavější. Aby se nezdálo, že je kdo z nich uplacen, postavili se tudíž proti Khuenovi i ti členové uherské strany neodvislosti, kteří s Košutem v čele po nastoupení Khuenově dali se přimět k povolnosti, a valná část členů liberální strany postavila se jim po bok. Od prvopočátku této aféry byl Khuen pokládán za mrtvého muže, ježto ani nehledě k aféře, vydal oposici do rukou prostředek, aby vyšetřováním úplatků atd. protáhla jednání sněmovní o celý měsíc, tak že o včasném projednání rozpočtu, celního tarifu, vyrovnání a obch. smluv již ani řeči býti nemůže. Oposice strany neodvisl. užila příležitosti té a o krok postoupila oproti Vídni zvláštní adresou panovníkovi, která jest vysloveným požadavků, za jichž splnění by se Maďaři prozatím dali přiměti na čas k pokoji. V adrese, již oposice usnesla se koruně podati, žádá se, aby jak žádá zákon z r. 1867, provedena byla rovnost Uher i v zahraničném zastoupení a ve vojsku. Nejcitelněji prý dotýká se národa, že armádní řeč není maďarská, nýbrž německá, že odznaky armádní nejsou maďarské a duch armády že není maďarský, ale cizí, že dle ústavy nemůže býti úmyslem, avšak ani právem krále uherského, aby uherskou armádu slučoval s cizí. Oposice si stěžuje, že nezřízeno také maďarské vojsko a že národní vědomí se v armádě potlačuje, ač národní idea není žádným přeludem, nýbrž reální skutečností. Zabrané země náleží prý Uhrám, ale přivtělení jejich není ještě provedeno. Také Dalmacie má býti dle tradice přivtělena. Konečně stížnost vedou si, že císař zdržuje se mimo Uhry a že členové panovnického rodu zůstávají národu cizí. — Dne 6. srpna přijel hr. Khuen-Hedervary do Išlu k císaři. — Úplatková aféra má mimo krisi vládní za následek i velkou agitaci proti „národnímu kasinu", v němž převládá vliv šlechty. V liberální straně je vliv šlechty celkem již zlomen.

Z *Haliče* se oznamuje, že tam 29. července bučacký soud propustil 22 zemědělských dělníků ze Žiznomíru, odbyvších si tam trest 14denního vězení pro stávku, jež četníci pak zavedli domů do Žižnomíru na statek nájemce Mechta Kornblüthe, aby nuceně konali práci, pro kterou stávkovali. Dělníci odepřeli pracovati i byli na konec žandarmy propuštěni domů, aby prý se do druhého dne rozmyslili. Okresní hejtman tamnější je prý toho přesvědčení, že kdykoli kdo stávkuje, může jej odsouditi na 14 dní do vězení a tak to prováděti bez přestání.

Nové *houfnice* se už zkoušejí. Staví se hradba podle nejmodernějších zásad vojenské pevnostní techniky a ta bude jimi rozstřílena. Stát to bude kol 100.000 K.

Osnova zákona o *státní dani z piva* je prý už v ministerstvu financí hotova a bude na podzim podána parlamentu.

Země české. Vnitřní politika česká stojí ve znamení *pomocné činnosti* ve prospěch krajin *živelními pohromami* postižených. Ze členů všech

stran zřízen byl ústřední komitét zemský, který má pomocnou činnost prováděti ve shodě se samosprávnými činiteli jednotlivých okresů. Společným provoláním 9. srpna vyzval pomocný komitét k pořádání sbírek a český odbor rady zemědělské zařídil, aby z podpory státní dle návrhu komitétů postižených okresů zakoupeno a opatřeno bylo osivo k podzimní setbě a z dotace, kterou místodržitelství má pohotově, (původně 200.000 K, pak 600.000 K), přikázány byly poškozeným okresům určité obnosy. Mp. Körber slíbil deputaci poslanců 4. t. m. vydatnou pomoc státní. — Vedle myšlenky zem. pojištění proti živelním pohromám uvědomovalo si zemědělstvo za této příležitosti i důležitost *obilních skladišť*, z nichž by se bylo dalo po poslední pohromě snadno a rychle opatřiti za cenu tržní libovolné množství obilí většinou na úvěr ze skladišť krajin pohromou nepostižených. Skladiště by zásobovalo své členy potřebným množstvím obilí, poskytujíc úvěr osobní i reelní co nejvyšší. — Praha věnovala postiženým podporu 10.000 K, a obnosem tím se připojila k akci zem. výboru a Zem. banky, jejíž účelem je poskytovati bezúročné půjčky jednotlivcům postiženým.

Na schůzi zem. výboru 29. čce. navrhl dr. Eppinger, aby zemský výbor vyslovil vládě přání, aby svolala zem. sněm v čas ještě letos k vyřízení běžných záležitostí i příslušných opatření v příčině živelních pohrom. Dr. Herold navrhl, aby sněm svolán byl hned, nejpozději v září nebo v říjnu. Proti tomuto návrhu byli Němci.

Prof. Prasek navrhl v Sel. listech, aby uspořádán byl sjezd moravských měst. Návrh se ujal a pracuje se o jeho provedení. Výkonný výbor lidové strany rozšířil pak myšlenku tu, aby svolán byl pracovní sjezd české samosprávy na Moravě, měst i obcí venkovských, sborů starostenských, silnič. výborů, zemědělské rady atd.

Jako každoročně dala si i letos městská rada brněnská předložiti seznam dětí na českých školách zapsaných, aby na rodiče, závislé na německých zaměstnavatelích, dalo se působiti sliby a hrozbami.

České dělnictvo soc.-demokratické ve Vídni ustavilo spolek „Máj“, jenž bude pracovati o zřízení (menšího) českého divadla.

Národní rada česká sejde se tento měsíc.

Ze *Žatce* oznamují „čeští důvěrníci“ veřejně v denních listech, že nepříznivé počasí velmi zhoubně působilo na vzrůst a plodnost chmele, takže úroda letošní je pouze desetinou úrod bývalých. Bylo by tudíž zbytečno vypravovati zástupy lidu na česání chmele, ježto na to stačí několik domácích lidí. Ani všemu domácímu lidu se nedostane prý letos práce na chmelnicích.

Hospodářský. *Pomocná akce vládní* slíbená mp. dr. Körbrem pro krajiny české živelní katastrofou 19. července postižené začíná se rýsovati v určitějších tvarech na obzoru. Nejprve proneslo se, že vláda chystá 600.000 K jako výpomoc pro tyto kraje zejména na opatření osiva atd. — „Prager Abendblatt“ z 10. srpna (německý úředně vydávaný list patrně proto, aby mohli vážení naši krajané kontrolovati, zda-li nepřekočeny meze jejich milostivého souhlasu) přinesl pak zprávu o výnosu ministerského předsedy k místodržitelství ze dne 7. srpna, ve kterém se především vyslovuje ochota pomocnou akci přiměřeně dále vésti podle vyšetřené skutečné potřeby z prostředků úvěru pro pomoci v nouzi, jehož se lze nadíti (patrně jemný pokyn pro činnost české delegace v parlamentě). Dále se poznamenává, že z prostředků, jež povoliti jest (opět pokyn!) bude také umožněno všeobecně užitečné stavby z nouze provésti a tím nouzi trpícímu obyvatelstvu práci a výdělek opatřiti. Pokud pak jde o žádost za úlevy daňové sděluje se, že ministerstvo financí učinilo za účelem odpisů daně pozemkové opatření, aby úřady daňové I. instance (c. k. okresní hejtmanství resp. jejich berní referáty) ihned z moci úřadní předsevzaly šetření škod ve všech oněch obcích, ve kterých se jedná o větší škody, ať vešly ve známost takového úřadu jakýmkoliv způsobem (to znamená: není třeba, aby tu byla oznámení poškozených o pohromách, jež je stihly, oznámení, která pod ztrátou nároku na odpis do 8 dnů mají býti podána) a

aby statek všecka oznámení škod, také ony, která opozděně došla, projednali (tím promíjí se zmeškání zmíněné právě 8 denní lhůty pohromou zmíněnou poškozeným a není pochyby, že ještě nyní mohou oznámení, na něž se snad zapomnělo, podána býti, což odporučujeme co nejdůtklivěji — aspoň žádný úřad nemůže míti výmluvy, že o škodách takových se nedozvěděl). — Dále byl dán pokyn, aby dle potřeby dala se provésti předběžná šetření škod starosty obecními ve smyslu § 15. zákona ze dne 12. července 1896 č. 118. ř. z. a aby na tento § upozorněni byli. — Zajímavo je, jak naše denní listy věci porozuměly: čtemet v nich, že prý šetření škod může býti vykonáno obecními starosty. Tak věc ovšem se nemá. Starostové obecní sice skutečně mají v takovém případě vykonati šetření škod „se dvěma členy obce" a s důvěryhodnými držiteli pozemků, jež po dvou vzíti jest ze dvou sousedních obcí (tedy celkem 4), o tom, co shledáno sepsati protokol a předložiti jej úřadu svrchu zmíněnému. Přes to však koná se přezkoumání výsledků těchto šetření komisí za vedení „vyslance finančního úřadu" a to i na místech, kde eventuální sklizeň je uložena. Bylo by tedy dobře, aby aspoň tisk poškozených krajin řádně o věci účastníky poučil, aby byl ihned vydán stručný a srozumitelný návod k těmto šetřením s formulářem protokolu pro starosty a aby celá akce co nejúsilovněji byla uspíšena. Důležito pak, aby při tom nebylo nevyužito toho, co sám zmíněný výnos dále uznává, že totiž katastrofou z 19. července také částečně trvalá, nad rok poškození (t. j. rok letošní) sáhající nevýnosnost pozemků byla způsobena. Připomenuto však buď, že zde publikace úředního listu je do jisté míry nesprávna. Praví se tomu totiž, že politickým úřadům byl připomenut § 7. zmíněného zákona, dle něhož poskytnouti lze odpis daně přesahující rok, ve kterém poškození se stalo, na celou dobu nevýnosnosti t. j. i na více let. Připomenutí takové může se týkati pouze finančních úřadů resp. berních referátů c. k. okres. hejtmanství, politického oddělení jen potud, že okresní hejtmani jsou zároveň představenými finančních oddělení. Kdyby se však skutečně připomínka taková byla stala pouze politickým oddělením, nebylo by to bez příchuti politické. Ve věci samé pak budiž ještě připomenuto, že u berních referátů u nás v Čechách až dosud pozorována byla velká sklonnost k tomu, každé poškození kultur, jehož následky cítí se více let, posuzovati jako škody, které mají vyšetřovati ve smyslu §§ 6. a 31. zákona ze dne 23. května 1883 č. 83. ř. z. evidenční geometři — na hodně dlouhé lokte. Připomenutí § 7. uvedeného zákona je tedy velmi včasné. Stejně včasné je připomenutí § 5. právě uvedeného zákona z r. 1883 jako vodítka při odpisech daně při škodách lesních — lesničtí znalci měli by tu ihned poraditi držitelům lesů, jaké stanovisko mají zaujati! Výnos obrací se pak dále k odpisům daně domovní (třídní i činžovní) a oznamuje ochotu finančního ministerstva, že dle individuelních poměrů a dle škod na jednotlivých domovních objektech zjištěných a jdouc co nejdále a co nejliberálněji ve výkladu příslušných ustanovení zákonných, povolovati bude od případu k případu odpisy daňové a to i když lhůty k oznámení škod dodrženy nebudou. Tento dost pythický slib znamená nepochybně tolik: kdo škody oznámí, dostane po jejich zjištění odpis a bude se při tom bráti zřetel na jeho individuální poměry (zadlužení, rodinné poměry, velikost celkem utrpěné pohromy atd.). I je třeba opětně návodu a to pro poškozené, zejména také formuláře oznámení škod na budovách. — Je toho tím více třeba, že příslušných — starých — ustanovení je celá řada, jsou roztroušena a málo dostupna. Korporací zemědělských je tu tolik a zejména zemědělská rada byla by povolána věc obstarati! Po té obrací se výnos k odpisům daně výdělkové a praví, že prý samozřejmě poskytnuty budou jednotlivým živnostníkům přiměřené úlevy pokud by jejich berní síl pohromou živelní byla skutečně více nebo méně postižena dle úsudku komisí pro daň výdělkovou při ukládání těchto daní pro nastávající období (1904/5) o změněných poměrech. Kdyby však pohromou živelní utrpěla berní síla celé berní společnosti do té míry, že by členové její při sebrání přikázaného kontingentu pro nejbližší ukládací období by

přetíženi a vyrovnání společnosti berní bylo by vyloučeno, bude věcí kontingentní komise, aby dle § 25. zákona o osobních daních přímých vzala slušný ohled na změněné postavení hmotné. Tu ovšem mluví výnos velmi zřetelně. Věcí vašich komisí, z vašeho středu, páni poplatníci, volených jest, aby jednotlivcům slevily při ukládání daní a když byste byli postiženi všichni, obratte se laskavě na kontingentní komisi ve Vídni, at vám sleví na kontingentech. Vedlo by daleko, abychom tu vykládali, co to znamená. Již v č. 36. letošního ročníku (str. 882 až 883) upozornili jsme naši veřejnost, zejména pak naše obchodní a živnostenské komory na blížící se ukládací období všeob. daně výdělkové a nové rozdělování kontingentů. Bude teď věcí zejména dotčených obchodních komor, aby dovedly nejen psáti fulminantní petice, ale také věcně zdůvodněné žádosti za slevy kontingentů pro postižené berní společnosti. Musí se však státi tak i h n e d, aby k žádostem takovým vůbec byl vzat zřetel! Pokud však jde o všeob. daň výdělkovou pro rok 1903 slibuje výnos, že na žádosti jednotlivých živnostníků je ochotno poskytnouti jim přiměřené slevy když a pokud se šetřením zjistí, že jsou tu v jednotlivých případech zákonné podmínky, Finanční ministerstvo prý poukáže podřízené úřady, aby takové, třebas opožděně podané žádosti, co nejblahovolněji vyřizovaly, po případě k rozhodnutí jemu samému předkládaly. Také zde je třeba návodu a formulářů k podávání příslušných žádostí, které jinak, jak se strany úřadů se tvrdí do 14 dnů mají býti podány, aspoň dodatečně. Zejména také bylo by třeba poučení pro obecní starosty a pod., kteří beze vší pochyby budou povoláni k tomu, aby podávali dobrá zdání o míře poškození živností žadatelů. Kde jsou tu opět povolané korporace? Co se tkne úlev daňových při vymáhání daní, bylo zemským finančním ředitelstvím zdejším již c. k. okresním hejtmanstvím nařízeno, aby navrhla a odůvodnila posečkání reálních (a což osobních?!) daní, které nejsou starší 3 let do žní roku 1904 pro ony obce, v nichž pro pohromy živelní vznikla nouze a aby vůbec v oněch obcích postupovali při vymahání daní se všemožnou šetrností a vyslovuje se ochota eventuelně i na delší dobu zastaviti exekuci, eventuelně povoliti splátky pro realní a osobní daně u poplatníků placení neschopných. Neradili bychom však, aby bez velké nutnosti tohoto „dobrodiní" se užilo, leč byla-li by tu naděje, že se nahromaděné dlužné daně jednou odepíší, o kteréžto věci se ve výnosu sice také, ale dost skoupě mluví a to jen o letech minulých, t. j. o odpisu nedoplatků z těchto minulých let. Dle toho bylo by finanční ministerstvo ochotno povoliti takové odpisy od případu k případu a za toho předpokladu, že se prokáže nedobytnost příslušných nedoplatků nebo že by jejich skutečným vydobytím výživa a poplatnost dlužníkova byla ohrožena. Poslednější lze ovšem tvrditi jenom teď po katastrofě i hledá se opětně někdo, kdo by vydal návod a formuláře k příslušným žádostem. Po těchto návodech a formulářích vůbec nevoláme jen tak pro nic za nic: je věcí naší národní a politické cti, je povinností naší k sobě samým, abychom akci v tak velkém slohu a bez ohledu na možné politické a jiné důsledky toho zahájenou provedli kloudně a nebyli na posměch kde kterému poslednímu škrabalovi v státních úřadech. Dále slibuje se ve výnosu našem, že z krajin pohromou postižených záložníci ku cvičením vojenským povoláni nebudou a povolaným, že se dostane dovolené, ba že se i presenčně sloužícímu dostane až 14denní dovolená, pokud jeji rodiny pohromami živelními vynikající měrou byly postiženy. Dále budou prý místní vojenská velitelství poukázána, aby co nejvíce šetřila postižené obce s přípřežemi a přechodním ubytováním vojska, intendance VIII. a IX. sboru pak, aby co nejvíce vyhovovaly žádostem za prodej otrub. Dále se sděluje, že státní dráhy povolí 50 proc. slevy dopravného pro semena, stavební materiál a krytinu na poškozená stavení a rozšíří se tarif z nouze pro krmivo a stelivo platný v některých soudních okresích na okresy krupobitím stížené a ministerstvo železnic jedná prý o stejné úlevy se soukromými drahami. Konečně se slibuje, že se pomocná akce státní po-

povede ve srozumění s autonomními činitely — tedy slavná autonomie, pozor!

Kontingentační zákon cukerní byl zrušen. Jedná se o zvláštní 6 fr. surtaxu k dani cukerní na rakouský cukr, který se má (dle přání Uhrů: nemá) vyvézti do Uher, jejíž účinek by byl znemožniti neb aspoň znesnadniti dovoz tohoto cukru do zemí svatoštěpánských. — Ze zemědělských kruhů ozvalo se v odvetu volání po vývozním cle uherském na tamní obilí — proč jenom na obilí? A je dobře možna kontrola vyváženého obilí bez celní čáry neb aspoň bez hlídání hranic, ač nemá-li celá věc býti komedií?

Druhý sjezd textilníků českých konán 9. srpna v Hořicích s přednáškou prof. dra. Bráfa: Sto let bavlnářského průmyslu. Prof. Bráf vidí velký problém v otázce zabezpečení suroviny bavlnářskému průmyslu evropskému a tu radí, abychom se starali o zlepšení odbytových podmínek našeho bavlnářského průmyslu, průmysl sám pak aby osvojil si důkladně nejen techniku výrobní, ale zásadu: podnikatel musí býti též podnikatelsky kvalifikován, musí býti obchodně vyspělý!

Zákon o revisi výdělečných a hospodářských společenstev vstoupil dne 12. t. m. v platnost. Bude nutno blíže se jím zabývati.

Sociální. *Sjezd živnostenský a řemeslnický v Pelhřimově* dne 19. čce. b. r. příznivě lišil se od celé řady svých předchůdců celkem dosti věcným jednáním, aspoň pokud se týká referentů, ač na druhé straně přímo zarážela ještě spousta frází a prázdného bombastu, která zaplavovala chvílemi jednání sjezdové. Leč o tom slušelo se vysloviti v listech denních, kde je více místa na to, aby se nenapravitelní mluvkové řízně odkázali do pravých mezí. Jednáno bylo o starobním pojištění živnostnictva, o němž referoval p. Přibyl, předseda společenstva krejčí v Pelhřimově, který, poukázav k tomu, že prý za dnešních poměrů živnostnictvo na úspory spoléhati nemůže a musí žádati obligatorní pojištění starobní a to zemské s příspěvkem státu, přednesl návrh, jejž jsme uvedli v čísle minulém. Nepouštějíce se prozatím do podrobné kritiky, aspoň toto nemůžeme smlčeti: Návrh tento nerozlišuje mezi živnostníkem, který nemá jiného majetku než své ruce a živnostníkem majitelem domu neb jakýchkoliv jiných nemovitostí. Víme ze skutečnosti, že tento moment hraje velkou úlohu, běží-li o danou otázku, dokonce nemluvě o případě, že by běželo o takového majitele nemovitostí, jenž by byl bezdětek. Operuje s pojmy právnicky nepřesnými [„řemeslníci," „maloživnostníci" — „tuzemští" (napsat takovéhle slovo ubohý „byrokrat") atp.], nepamatuje na invalidy-simulanty atd. Ale korunou všeho je, jaké „sumy" chtěli by sjezdoví účastníci věnovati na své zaopatření: po 30 let po 24 korunách (= 720 korun) a X let za to po 600 K pense ročně a když po 30 let po 36 korunách, ještě zaopatření žen a dětí — toť opravdu dojemné!

Druhým bodem jednání bylo nemocenské pojišťování živnostníků, při němž referent p. Torner dovolával se parity poměrů dělnických a živnostenských a tudíž nutnosti nemocenského pojišťování i pro živnostnictvo. Ovšem, eventuálních výhod dělnictva se dovolávati, ale nevýhod neviděti, tak dávno zní jedno z desatera přikázání živnostenských. Dále poukazoval týž referent na mistrovskou pokladnu pelhřimovskou — místní zkušenosti sotva však šmahem lze přenášeti na všeobecné úpravy. Také zde však budiž poukázáno aspoň na rozdílné poměry v živnostnictvu samém. Je velmi zajímavo, že se sjezd vyslovil pro zřizování nemocenských pokladen dobrovolných nebo obligatorních — dle poměrů místních! Ale zákonodárná technika takových ustanovení!

Třetím bodem jednání bylo „usnadnění úvěru" živnostenského. Tu referent p. Kubů rozvinul celkem známý projekt p. dra. Poláka: utvoření živnostenských fondů úvěrních při stávajících záložnách. Podrobnosti jsou tyto: Záložny tvořtež živnostenské fondy, jimž by daly z vlastních peněz určité dotace od 10.000 korun výše na úrok, který samy platí vkladatelům k účelům poskytování rychlého a laciného úvěru

maloživnostníkům „domácím“. Správu takových fondů veďtež zvláštní výbory fondové, složené z důvěrníků místních společensko-živnostenských, která by se k tomu cíli stala členy založen, vloživše každé nejméně 100 korun (pod úrok!) Každé společenstvo vyslalo by 1 důvěrníka, společenstva s více než 50 členy důvěrníky 2. Výbor takového fondu živnostenského byl by pobočným členem ředitelstva záložny a spravoval by fond za pomoci záložen ského úřednictva. Úřad jeho byl by čestný. Scházel by se jen dle potřeby k povolení půjček a zkoumání účtů fondových. Pravidla pro poskytování úvěru z tohoto fondu navržena tato: 1) Do 50 korun lze půjčiti za podpisu 1 člena fondového výboru jako ručitele; 2) přes 50 korun, když dlužní úpis podepíší takto 2 členové tohoto výboru. Půjčky do 100 korun vyřizují se neprodleně a v zápětí (sejde se hned výbor?), přes 100 korun do 3 dnů. Půjček se lze domáhati: a) ku nákupu surovin a látek, z nichž živnostník pracuje; b) ku výplatě účtu ze zhotoveného díla, jež bylo spolehlivým zákazníkům dodáno (účty takové mohou i jako záruky splatné jistiny přijímány býti u živnostenského fondu); c) ku zařízení a zdokonalení dílen a řemeslných závodů. Půjčka nová se povolí, když o uhrazení dřívější bylo postaráno nebo zaplaceno. Není pochyby, když členům fondového výboru, budou-li jen poněkud zámožní, uloží se ručení za povolené půjčky z fondu, půjček těch sotva bude mnoho; když by však členové ti měli býti nemajetní, pak se sotva záložna taková shledá se svým fondem! Každá pomoc z venčí, bez změny vnitřní hodnoty, musí tak skončiti!

Dále jednáno bylo „o místní a okresní organisaci stavu řemeslného a její úkolech,“ doporučováno tvoření řemeslnických besed a živnostenských rad. Člověk slyší zvěst, ale víra mu chybí: o obsah intelektuální a mravní ne o formy organisací takových běží.

Na konec pak jednáno o zřízení poptávacích a informačních kanceláří v obvodech komorních za účelem souměrného rozdělení živností řemeslných a obchodních po různých obcích komorních okresů, pomoci sbírání přihlášek (!) obcí „o zřízení nebo rozmnožení živnostníků toho kterého oboru.“ Myšlenka v jádru zdravá a dost cize v programu vypadající, ale rádi bychom věděli, kolik se těch přihlášek z různých těch našich zapadlých Lhot sejde! Tak to sotva půjde! Účastníci rozcházeli se důkladně zmokli. — Kéž by Prozřetelnost také tak ochladila stavovské jejich rozjaření jdoucí leckde za samé přípustné hranice!

Školský. Odleskem a součinitelem horlivé naší vnitřní práce, nového obrozenského úsilí českého, byl *sjezd českeho učitelstva a přátel školství* v Praze 5.—9. srpna. Je-li na ten čas nejdůležitější naší národní záležitostí vzdělání, valně zanedbané v lidu a jalové v t. zv. inteligenci, je jí také vše, co se týče školy a výchovy v nejširším smyslu slova a proto sjezd uvedený patří k nejvýznamnějším událostem v našem životě kulturním a politickém. Jménem učitelstva vyslovilo na něm několik osvědčených již pracovníkův plán a program výchovy národní; narýsovalo základy specielní části jednotného programu všenárodního, jež byt nebyly definitivní a budou snad změněny a dále vzdělávány, přece jsou již vysloveny a tudíž uvědoměny a formulovány. Výchova počíná v rodině a proto jednotlivec každého pohlaví nežli vstoupí do poměru manželského, má obdržeti poučení o zdravotnických i vychovatelských zásadách života manželského a rodinného. Péče zákonodárná má stanoviti podmínky manželství a zabezpečiti ochranu matek i dětí, i výchovu rodinnou a nahraditi rodinnou výchovu dětem opuštěným. Děti nemanželské neb osiřelé musí býti svěřeny péči zvláštních sborů ustanovených pro města i okresy, aby o jich výchovu se staraly v soukromí i v nalezincích, sirotčincích a vychovatelnách. Usilujeme-li v rodině o základy k povaze mravní soustavou dobrých návyků, ve škole cílí se převahou k obohacení ducha vědomostmi pro život užitečnými a k ušlechtění citů vyšších. Od 6. roku vstupuje dítě do školy, předem obecné (4 roky), pak do obecné vyšší (nyní měšťanské, 4 roky), pak do školy pokračovací. Docházka školní do nižší i vyšší občanské a do pokračo-

vací školy jest všeobecně povinná a proto budiž vyučování na těchto školách bezplatné. K vyšší škole obecné připíná se jednotná škola střední (4 roky) a na tu školy vysoké (i pro vzdělání učitelstva; dosavadní ústavy učitelské buďte zrušeny.) Střední školy buďte reformovány, aby přestaly býti překážkou pro získání základu moderního, všeobecného vzdělání (třeba zavésti vyučování moderním jazykům, více přírodovědy a technických předmětů, zdravovědy, mravovědy, sociologie, kulturní historie, historie literární, politické a sociální, anthropologie a filosofické propedeutiky, historie náboženství, aesthetiky, nauky o zřízení státním a ústavním). Na střední školu i universitu mohou vstupovati i dívky. — Pro přerůzná povolání ve společnosti národní připravovati budou školy odborné. Škola odborná spínej pomysl národního ideálu pravé lidskosti s praxí denního života a s hmotnými interesy jedinců. Zmíněné již školy pokračovací nechť poskytnou budoucím občanům přípravy občanské i politické ve smyslu pokroku a prospěchu všenárodního. — Takto zřízené jednotné školství a veškera výchova buďtež přizpůsobeny uznaným potřebám národním. Vedoucím cílem musí jim býti potřeby jednotlivce a národa. Program výchovy musí tedy odpovídati dobře stanovenému programu kultury národní. Proto je radno, aby se seskupil jistý sbor kulturní rady (k občasnému stanovení programů, práce a její revise).

Veškero zákonodárství školské spočívati má na gener. sněmě zemí českých a sněmech jednotlivých zemí. Pro všechny země koruny české zřízeno budiž ministerstvo vyučování, pro každou zemi zem. školní rada s odděleními dle národnosti. Úřadem školním má též zůstati okr. a místní šk. rada. Do všech úřadů volí sobě učitelstvo přiměřený počet zástupců s hlasy rozhodujícími. Úřady jsou povinny dbáti hlasu školsk. konferencí a paedagogických komisí. Dozorce paedagogické volí si učitelstvo, znalce technické a škol. lékaře úřady. Aby učitelstvo úkol takový řádně mohlo plniti, jest mu třeba vedle akademického vzdělání (paedagogický kurs na universitě), i úplné svobody svědomí, svobody občanské i paedagogické.

S tímto autonomním kulturním programem školským projevilo souhlas i učitelstvo škol měšťanských na sjezdě pořádaném svojí Jednotou 7., 8. a 9. srpna v Pardubicích, ve kterém přijalo ministerstvem vyučování slíbenou reformu měšť. škol, jmenovitě pokud jde o vyšší vzdělávání učitelstva škol měšť. o rozřešení otázky osnov i rozšíření škol těch o IV. třídu a o spojení škol pokračovacích se školami měšťanskými v místech, kde tyto jsou.

O věcném obsahu rokování a usnesení obou sjezdů promluvíme ještě na jiném místě, přestávajíce dnes na pouhém zaznamenání hlavních zásad, z nichž právě viděti, jak veliký pokrok a jaký prospěch by národu vzešel, kdyby zásady ty došly provedení.

Nirvána.

Ta špetka doby plodně žité
jak do mysli se zaryje!
Jste řádný muž, vy obdržíte
své čtyřnedělní ferie.

A prvý vlak, jenž „rychlík“ sluje,
už odnáší vás na venek,
kde mocnost boží demonstruje
vám každý stvol a kamének.

Kde klid a mír a ozón sytý
a pravé kozí syrečky,
kde květou vroucí, čisté city
i v ňádru husí děvečky.

Kde mír a sen, že být se mníte
jak znova zrozen, bez viny,
když místní poštou obdržíte
už dva dni staré noviny.

Den tak se vleče. Parno dusné . .
Jsou všecka piva zbryndána . . .
I usne duch i vesmír usne.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 29. SRPNA 1903. ČÍSLO 48.—49.

Nyní jde o Rakousko.

Snese-li Rakousko poslední svou konstituci, pak má skutečně naději, že splní se onen význam písmen A. E. I. O. U., který zní v ten smysl, že Rakousko všecky říše země přetrvá (Austria erit in orbe ultima). Avšak Rakušan starovlasteneckého vědomí snadno by mohl, pozoruje nynější Rakousko, v zoufalství přiveden býti k tomu, aby četl v tajúplných oněch písmenách proroctví neštěstí: Austrias Erhaltung ist offenbar unmöglich (Zachování Rakouska je zřejmě nemožno). Jistě a v pravdě je tu veliké nebezpečí, že se může nynější organisace vyvinouti v konstituovaný rozklad staroslavné habsburské monarchie. Slyšíme a vidíme to zároveň.

Neslyšíme totiž nyní v Rakousku samém naprosto více jména Rakousko. Máme nyní země uherské koruny a ostatní království a země. Ony tvoří říši pro sebe a uplatňují se s historickou pýchou jako taková, mají opravdu korunu a korunovaného krále, jehož však demonstrativně vždy jenom svým králem nazývají a z jeho ostatního postavení ničemu více nedávají platiti, nežli že král uherský právě drží také ještě některé jiné země. Tyto ostatní země mají se nyní teprvé ve vlastní říši sparlamentarisovati, nikdo však nevěří, že to bude císařství rakouské. Tato parlamentní říše nebo lépe řečeno, tato vídeňská říše v parlamentě jest a zůstane bezejmennou, neboť označení „Cislajtanie« bylo by přece příliš absurdní a dokumentovalo by již při zběžném pohledu na mapu nepřirozenost složení. Staré, mohutné, štěstím i neštěstím proslulé Rakousko je nyní zastoupeno jenom říšskou kanceláří. Ale kde je říšská půda této říšské kanceláře? Z oné strany Litavy nemá pražádné země a půdy a s této strany, na to může se spolehnouti, poskytne jí neodvislé ministerstvo parlamentní také jen velmi málo místa. Říšský kancléř je s této i s oné strany Litavy bezmocný. Také delegace jsou bezmocny. Zkrátka, nynějšímu dualismu chybí plně to, čeho pro federaci nezbytně je třeba a v pojmu jejím leží, totiž skutečná centrální moc. Dřívější centralisté přijali dualistickou federaci

bez centrální moci, kdežto zle tupení a podezřívaní federalisté vždy uznávali nutnost silné centrální moci.

Bližší ohledání ukáže na nynějším spojení obou polovin říše nebezpečí, že v téže míře, jak se každá část do vůle mocně samostatně vyvine, spojení bude se uvolňovati a konečně v přirozeném běhu věcí samo od sebe odpadne. Pouhé ohledání dá poznati, že při nynějším utváření rozhodovalo nikoliv poznání nutnosti organicky pevného spojení, nýbrž naopak přání po oddělení jak možno největším. Jenom proto, že úplné oddělení nebylo možno, svoleno k jednotě, a tato byla pak udělána dle vlastního přání po rozluce jak možno nejvíce volná. Uherští politikové, kteří vyrovnání diktovali, poznali nutnost držeti dohromady, avšak cítili tuto nutnost jako velmi nepříjemnou a hleděli jí vzíti tento nepříjemný charakter aspoň co možná nejvolnějším spojením. Svazek delegační je sice značně komplikovaný, avšak v pravdě přece není pevný, rovná se spíše umělému zapletení, které zdánlivě nerozpletně, v pravdě však tak děláno jest, že jediné zatáhnutí stačí, aby celá motanice se rozpletla, anebo však, když se toto zatáhnutí nezdaří, uzel tak zmotaně se zadrhne, že mečem rozetnut býti musí. Utěšujeme se dobrou vůlí, která na obou stranách panuje. O této dobré vůli nesmí se pochybovati, avšak stejně málo lze zneuznávati, že obě části vedle dobré vůle také mají rozhodný úmysl, přísně se navzájem držeti v rovnováze, sobě nic více dále nekoncedovati. Je to psychologicky velmi pochopitelno, neboť obě části přijaly vyrovnání jen s odporem, obě jsou s ním nespokojeny, pociťují je jako břemeno. Je tudíž přirozeno, že žádná část nestrpí stížení tohoto břemene, nýbrž že každá se přičiní, aby si je pokud možno nejvíce ulehčila. Každá část bude na svůj úpis tlouci a každé slovo tohoto úpisu rabulisticky přísně interpretovati. Vyrovnání urovnalo spor, avšak bude samo neustálým sporem. Obě části budou v každé důležité otázce jako na souboji proti sobě státi. Tak tomu bude již nyní, kdy ještě vládnou mužové, kteří sami vyrovnání odhlasovali. Od těchto mužů lze očekávati, že vlastní své dílo nebudou chtíti přivésti ad absurdum. Zůstanou však tito mužové vždy při vesle? A jak, dostanou-li nástupce, kteří pro vyrovnání nehlasovali, nýbrž jímž proti jejich vůli bylo uloženo? Jak zachovají se pak oba hlasy delegací? Dva hlasy! To jest to osudné na dvojnásobném centralismu. Musí nastati souhlas, usnesení většiny jsou nemožna. Jak jinak bylo by tomu, kdyby v delegaci více stejně oprávněných skupin hlasovalo. Ale tomu Maďaři nechtěli, nechtěli býti nikdy a nijak majorisováni, a zdejší centralisté a sami polští federalisté šli jim na lep. Maďaři ponechali při neshodě delegací rozhodnutí panovníkovi. Nehledě k tomu, že se tím pro společné záležitosti etabluje vlastně absolutism, nutno se také předem obávati, jak těžké často bude panovníkovi rozhodování. Přijde právě v nejdůležitějších otázkách do trapného postavení, aby rozhodoval buď jako císař rakouský proti sobě samému jako králi uher-

skému, nebo naopak. Největší nebezpečí nynějšího dualismu spočívá v tom, že dvě skoro stejně velké a mocné části staví se vedle sebe a spojují se navzájem způsobem, jenž oběma vlastně je nejvýš nepříjemný. Třeba se tudíž v nejvyšší míře obávati, že ony obě stejné části, čím více se dle libosti silně a mocně vyvinou, spojení tím nepříjemněji pocítí a konečně k tomu dospějí že navzájem na sebe zvolají: nepotřebuji tě, mohu sama o sobě obstáti. Toho lze se pro případ podařeného centralistického vývoje obou částí nejen obávati, ale s určitostí nadíti. Jak zcela jinak t. j. pro trvání habsburské monarchie lépe bylo by, kdyby více národů, t. j. kdyby všichni národové Rakouska, kteří poznávají nemožnost sami o sobě obstáti a ve svazku říšském podmínku své národně-historické samostatnosti, spojeni byli svobodnou federací v říši národů. Pak bylo by lze s jistotou na to počítati, že by většina částí excentrický separatism jediné části v mezích udržela, pro celkovou říši skutečnou centrální moc umožnila. Již slyšíme výčitku, že chceme dividę et impera (děl a panuj). Zajisté! Potud, aby nutným podřízením částí zachování celku bylo umožněno. A chceme, aby Rakousko bylo zachováno. Má-li však býti, musí jako každý stát míti skutečnou vládu, t. j. takovou, která se svolením většiny částí může si zjednati poslušnost a nezávisí ode dobré vůle jediné části. Rozhodně jest: děl a panuj lepší, nežli: děl a pusť vládu nad celkem z ruky. Nynější dualism je však skutečně takovou dělbou.

Co nás v našich obavách ještě utěšuje, je skutečnost, že žádná z obou dualistických veličin ještě není v sobě samé hotova. Když by tím již byly, nebo staly se tím, bylo by nejbližším nutným následkem toho rozpadnutí habsburské monarchie. Vyslovujeme to otevřeně: federalistická opposice je nadějí zachování Rakouska. Tato opposice může se státi oporou říšské vlády. Jsme také přesvědčeni, že se k tomu dojde tuto oporu hledati. Jenom nestane-li se tak příliš pozdě!

Proč říkáme nyní toto všecko, kdy tak mnozí, i když ne s jásotem, však přece s resignací a ne bez naděje se přizpůsobují novému systému? Proč? Poněvadž nemůžeme jinak, poněvadž zdá se, že je to naším zajisté nikoli příjemným určením, býti neštěstí věštícím havranem Rakouska. Předpověděli jsme všemocnému kancléři cís. domu, dvora a státu nebožtíku knížeti Metternichovi osm let napřed revoluci a její následky, označili jsme pyšnou zcentralisovanou říši následujícího na to absolutismu jako »provisorní Rakousko«, prohlásili jsme únorovou ústavu prvního dne, kdy se objevila, za neprovednou. Nyní pravíme: dualistický systém nebude míti trvání, a kdyby měl, povede k rozpadnutí habsburské monarchie. Přejeme si upřímně, abychom tentokráte raději neměli pravdu. Ale jde nyní v nejosudnějším způsobě o existenci Rakouska. Sloužíme tomuto Rakousku, jsme ještě stále nadšeni pro vysoké poslání říše národů. Domníváme se však, že lépe sloužíme tomuto zle ohroženému a stále sanguinickému Rakousku, když z poctivého přesvědčení pozdvihneme

svého. varovného hlasu, než kdybychom raději jako velký dav každou novou scénu vítali s jásotem, abychom ji brzy na to v opožděném poznání zoufale zatracovali. Nepohybujeme se v negaci, neboť jak Rakousko má býti organisováno, jak organisováno býti musí, chceme-li je trvale zachovati, to jsme řekli již často a také jsme to v tomto článku opět zřetelně vyslovili. Pracovati k této organisaci cestou zákonnou, jest povinností a úkolem všech, kteří chtí stálému trvání Rakouska.

Die Reform (Franz Schuselka). VII. Dne 7. ledna 1868. *K. F.*

Sčítání živnostenských podniků.

Obchodní komory provedly loňského roku sčítání průmyslových a živnostenských podniků. Pokud jsou známy výsledky této inventury, která, mimochodem řečeno, měla by býti prováděna častěji a specialisovaněji, chceme k nim přivěsiti několik gloss. Omezíme se ovšem jenom na Čechy.

Sčítání potvrdilo poznovu starou pravdu, že království České jest zemí průmyslové a živnostenské píle. Jenom v komorních obvodech pražském a libereckém bylo více průmyslových závodů (223.866) než v celých Dolních Rakousích (179.444). Samotný komorní obvod pražský měl o 3203 více průmyslových a živnostenských podniků, než jich bylo napočteno ve Vídni. Vídeň, ačkoli jsou tu průmyslu a živnostem k disposici všechny výhody, jaké jen může poskytnouti hlavní sídelní město, nedovede vyniknouti nad »provinciální« obvod komorní. To jest důkazem, že všechny pokusy vídeňských vlád, aby Dolní Rakousy, hlavně pak Vídeň, vyšinuly se na přední místo v oboru průmyslové podnikavosti a živnostenské píle, vyšly úplně na prázdno. V hospodářské kapacitě uhájilo království České nejpřednější místo.

Sčítání potvrdilo dále také tu starou pravdu, že německé komorní obvody jsou průmyslovější než české. Stará bolest a vada naší hospodářské nemohoucnosti! V komorním obvodu libereckém bylo napočteno 116 257, v obvodu pražském jenom 107.609, plzeňském 34.496, českobudějovickém 29.966 průmyslových a živnostenských podniků. Cifry tyto arcit nepovídají, že v komorním obvodě libereckém jsou všechny závody německé a v obvodě pražském všechny české. Ve všech komorních obvodech se závody české a německé prostupují, tu více, tam méně. Ale přece jen německých závodů je mnohem více než českých. Německá kultura hospodářská jest intensivnější než česká.

Každý líc má však svůj rub. Tímto rubem jsou závody domácko-průmyslové. V komorním obvodě libereckém jest 72.009 a v obvodě pražském 29.494 závodů domácko-průmyslových; počet domáckých dělníků (i se členy rodin) obnáší v obvodu libereckém 105.867 a v obvodu pražském 38.198. Domácká vý-

roba tvoří v obvodu libereckém 62 procent a v obvodu pražském jenom 27 procent veškeré výroby živnostensko-průmyslové. Domácká výroba znamená nejmenší výdělek, nejdelší dobu pracovní, žádnou ochranu dělnictva, degeneraci fysickou i duševní a ovšem i neorganisovanost průmyslu, která jeví se hlavně nekalou soutěží cenovou. Hospodářský prestyž komorního obvodu libereckého vypadá na venek oslnivě, ale uvnitř chřadne. Některá odvětví, ku př. výroba křišťálového skla na Jablonecku, udržují se jenom s největším namahánim při životě pomocí vládních subvencí a podpor. Ale jaké jsou to vyhlídky do budoucna, jak může se domácí výroba spoléhati na kupní sílu domácího obyvatelstva, když pět procent tohoto obyvatelstva jest odkázáno na výdělek, za který není možno jednou denně do syta se najísti? Nota bene, obyvatelstva, které jest nejlepším konsumentem, poněvadž co vydělá, do posledního krejcaru spotřebuje. Řekne se: jest tu export. Vskutku většina domácké produkce na severu Čech jest odkázána na vývoz. Ale nesmí se zapomínati, že při známé hospodářské politice rakouských vlád exportu valem ubývá. R. 1899 obnášelo plus exportní 252·7 milionů K, o rok později 245·6 milionů K, r. 1901 činilo už jen 232·8 milionů K a r. 1902 kleslo na 193·3 milionů K — za čtyři roky se zhoršila exportní bilance rakouská skoro o 60 milionů K To nebudí věru růžové naděje.

Co do hustoty živnostenských a průmyslových podniků, předčí Dolní Rakousy království České. Jeden podnik připadá tam na 17, kdežto v královstvl Českém na 19 obyvatelů. Ale některý obvod v Čechách předčí průměr dolnorakouský. V komorním obvodu pražském připadá jeden podnik na 18, v obvodu libereckém dokonce jen na 16 obyvatelů I tu jest viděti hospodářskou převahu Němců. V německém komorním obvodě jest síť živnostenských a průmyslových závodů hustší než v českém.

Ale tato převaha má do sebe zase něco nepříjemného. Okruh konsumentů u jednoho závodu jest v komorním obvodě libereckém neobyčejně zúžen. Ve Vídni, ačkoli je to ústředí celé říše, připadá rovněž průměrně na 16 obyvatelů jeden závod. Komorní obvod liberecký zdá se býti saturován podniky živnostenskými a průmyslovými. V českých obvodech komorních mohou se nové závody bohatě zakládati, aniž jest obava, že nebude spotřebitelů. Platí to zejména o komorním obvodu českobudějovickém a plzeňském. V prvém připadá jeden závod průměrně na 27, v druhém na 24 obyvatelů. České emancipační snahy hospodářské čekají tady úkoly značné.

Sčítání živnostenských a průmyslových podniků konečně ukazuje, kde by sociální politika v Čechách měla zasaditi páky. Především u domáckého dělnictva, kterého jest v Čechách nejméně 200.000. Životní jeho úroveň musí býti zvýšena, nemá-li degenerace pokračovati. Návrh dra Schwiedlanda, aby pro domácké dělnictvo byly zavedeny minimální mzdy, zasluhuje nejbedlivější pozornosti. Dnešní mzda obnáší 20-30 kr. denně —

rozhodně nestačí k opatření ani nejnezbytnějších potřeb životních. Při minimálních mzdách pochodí dobře i podnikatelé. Budeť zamezena špinavá soutěž, prodávání zboží hluboko pod cenou, což bylo umožněno právě jen hanebným vykořisťováním dělnictva. Mimo minimální mzdy musí býti i o to usilováno, aby domácké dělnictvo požívalo tytéž ochrany jako dělnictvo v továrnách a dílnách maloživnostenských. Jde především o nemocenské pojišťování, o upravení výpovědi, o stabilisování pracovního poměru a j. Také dělnické organisace měly by si důkladně a pozorně všímati domáckého dělnictva a získávati je pro snažení socialistické. Bude to práce obtížná, pro neuvědomělost domáckého dělnictva a pro teritoriální jeho rozptýlenost, ale za to tím vděčnější. Domáčtí dělníci, nejnešťastnější mezi nešťastnými, přijmou jistě s otevřenou náručí každého, kdo jim bude hlásati evangelium hospodářského a sociálního vykoupení.

J. Vorel.

James Mac Neil Whistler.

(1834—1903.)

Autor bedlivých a bystrých »průkopnických kritik« pan Théodor Duret, jeden z prvních, který hájil Maneta, impresionisty a všechny ty uprchlíky z veleplochých káznic umění, udává, že James Mac Neil Whistler se narodil v Baltimore jako syn amerického majora, že navštěvoval jako Edgar Poë vojenskou školu ve West Point a že jako on se vynasnažil uniknouti této kasárnické budoucnosti.

Přišed r. 1857 do Paříže navštěvoval atelier Gleyrův a obeslal officielní salony r. 1859 a 1860 obrazy, jež jury odmítla; r. 1863 figuroval v salonu odmítnutých ženou bíle oděnou na bílém pozadí. Uvádím popis tohoto díla ze vzácné dnes brožury Ferdinanda Desnoyers:

»Nejzvláštnějším a nejpersonelnějším obrazem jest olejová malba Whistlerova nazvaná »Bílá dívka«. Jest to portrait spiritisty, nějakého media. Tvář, attituda, tysionomie a barva jsou něco zvláštního. Jest to prosté a fantastické zároveň; obličej má pozoruhodný výraz usouženosti a jest přece pln půvabu. Něco neurčitého a hlubokého tkví v pohledu této dívky, která jest krásy tak zvláštní, že publikum neví, má-li ji považovati za ošklivou či za hezkou. Tento portrait mluví, jest to pozoruhodná malba, plná jemnosti, jedna z nejoriginelnějších, jež prošly před očima jury.«

R. 1865 propustili celníci Institutu »Princeznu z kraje porcelánu«. »Princezna z tisíce a jedné noci«, jasná jako ty podoby, jež si imaginace vytváří v oblacích, stojí vzpřímena s vlasem rozpuštěným, vlekouc za sebou svou draperii po koberci s jasněmodrým vzorkováním. Přál bych si, aby moda vzala si vzor z jejího kostumu; snad se tak stane již letošní zimy na

některém dvorním plesu, kde princezna z kraje porcelánu bude míti úspěch; roba perlově šedá s květy, plášť šafránový s kytičkou tropických květů, pás barvy vlčích máků, vějíř z rajčích per v pravé ruce. Za pozadí bledý paravent a nad ním bělavě vykládaná stěna. Jako fantasie koloristy jest tato princezna k zbláznění krásná.«

R. 1867 vystavoval Whistler obraz »U piana« a usadiv se již před delší dobou v Anglii, nedával o sobě věděti a nevystavoval ve Francii.

Ale r. 1878 zpráva o procesu, který vedl proti Ruskinovi, dostala se přes la Manche. Ruskin, obránce prerafaelitů, vyslovil se v revui Fors Clavigera o některých obrazech malířových, mezi jinými o jeho Harmoniích a Nokturnech, že viděl a slyšel mnoho londýnských nestoudností, ale že by byl nikdy netušil, aby si některý taškář vyžádal 200 guineí za to, že hodil publiku takovou malířskou botu do obličeje.

Whistler cítil se uražen a jako pravý Amerikán podal na kritika pro zlehčování svého zboží žalobu před finanční soudní komoru, která odsoudila Ruskina k nepatrné náhradě škod.

Pak rozhodl se Whistler vystavovati zase ve Francii Obeslal salon roku 1882 černým, fantomatickým portraitem bizarního dojmu. Ale teprve příštím rokem bylo nám umožněno obdivovati se náležitě neobyčejné svéráznosti tohoto malíře.

Na officielní salon dostavil se s portraitem své matky, staré to dámy, odrážející se z profilu ve svých černých šatech, na šedé zdi, jejíž pokračování tvoří černá, bíle stříkaná opona. Je v tom cosi rušícího, jiná barva, než jakou jsme uvykli vídati. Plátno jest při tom sotva pokryto, nechávajíc místy prohlédati svému mřížkování. Akkord šedi a tušové černi rozradostňoval oči překvapené těmito lehkými a hlubokými akkordy: byla to malba realistická, zcela intimní, ale již na rozletu do kraje snů.

Skoro současně vystavoval na mezinárodní výstavě v ulici de Sèze své obrazy pověstné v Londýně, své vysněné krajiny, své rozkošné Nokturno ve stříbře a modři, kde se zdvihá do azuru město zbudované na břehu řeky; své Nokturno v černi a zlatě, kde rakety vyprskují krvavými proutky posévajíce hvězdami temnoty tmavé noci; konečně své Nokturno v modři a zlatě, pohled na Temži, nad níž vznáší se v pohádkové mlze zlatý měsíc, ozařuje svými bledými paprsky neurčité formy lodí spících na kotvách.

Nebylo možno nevzpomenouti si při tom na vise Quinceyovy, na ty úprky řek, na ty těkavé sny, jež vyvolává opium. Ve svých rámcích z bledého zlata táhly se tyto plochy vzduchu a vody s tyrkysově modrými pruhy protkávanými stříbrem až do nekonečna suggerovaly to sladké kolébání myšlenek, unášely na magických křídlech do kraje věčných snů. Bylo to daleko moderního života, daleko všeho na nejzazších končinách malby, která se skoro ztrácela v neviditelné obláčky barev na těchto lehounkých plátnech.

R. 1884 dostavil se umělec se dvěma novými portraity, s Carlylem a s Miss Alexander. Historik, který uznal poctivě, že v podstatě není pravé historie, a který napsal kdesi tu smělou větu: »Stavte oltáře samotě a mlčení,« sedí z profilu, v černém kabátě, vzpřímen s kloboukem na kolenou! Tato smutná, trochu mrzoutská tvář se svým prošedivělým vousem dýchá, myslí a zvolna resumuje, to je portrait, jenž proniká pod maso a vkládá do fysionomie osoby reflex myšlenky, jež v ní sídlí; je to portrait otevřené duše, ale při vší jeho úžasnosti se mi zdá portrait Miss Alexander ještě obdivuhodnějším.

Představte si popelavě plavou dívku v bílém šatě držící v ruce šedivý klobouk s pérem, na ambrově šedém pozadí zvýšeném čistou černí ovruby; aristokratickou a anemickou blondýnku, kavalírskou a měkkou jakousi anglickou infantku pohybující se v šedivé atmosféře podložené ze spoda starým, vybledlým zlatem. I to je při své široké hotovosti skoro ani nenamalováno a jako Velasquezovo namáznutí tak krásnou pastou v celé škále stříbrných šedí žije to plným intensivním životem.

Jako ve všech ostatních věcech Whistlerových jest i na tomto plátně cosi nadpozemského, rušícího. Jeho figura, o tom není pochybnosti, má svou podobu a svou realitu; a nejen tělo, nýbrž i trochu jejího karakteru jest zachyceno na obraze, ale jest tu také cosi nadpřirozeného, vytrysklého z tohoto mysteriosního malíře, něco tak trochu přízračného, co označuje jistou měrou slovo spiritista napsané Desnoyersem. Nelze čísti opravdu více nebo méně pravdivá sdělení doktora Crookese o této katie, o tom stínu vtěleném v dvojitou formu ženy hmotné a přece fluidní, a nemysliti při tom na portraity žen Whistlerových, na ty fantomní portraity, které se zdají couvati a mizeti do zdi se svýma hádankovýma očima a ledově rudými ústy mrtvoly.

Nedají-li se aplikovati tyto myšlenky na portrait Sarrasaty vystavený r. 1886, portrait to media prchavý a nervosní a dokonce i na tu skvostnou lady Archibald Campbell, která byla slávou officielního salonu r. 1885?

Stojíc bokem, skoro zády k pozorovateli s tváří poloobrácenou zpět ztrácí se do černého šera hlubokého a teplého zároveň, z něhož svítí dvě světle hnědé skvrny, skvrna malých střevíčků a skvrna dlouhých rukavic, které si zapíná, dvě světlé skvrny, které probouzejí noc a rozjasňují temnoty v pozadí obrazu; ale to jest celkem vedlejší věc, pouhý detail v promyšleném celku. Z vydří peleriny a tmavé roby vyniká se svrchovanou elegancí lady Campbell, jejíž těsně sešněrované tělo se chvěje, jejíž tajemný obličej se kloní se svým okem dráždícím a hrdým, které láká, a se svými matně rudými ústy, jež odpuzují. I tentokrát vyňal umělec z těla jakýs nedefinovatelný výraz duše a změnil tak svůj model v polostrašidelnou sfingu.

Pomíjím nyní portrait pana Dareta, který jest zobrazen ve fraku, maje přes ruku růžové domino a červený vějíř. Je to věc zajímavá, pevná, ale ne tak rozlétlá do zásvětí a její barvy jsou smutné; — je to skoro Manet, ale Manet ulízaný a mdlý, — a přistupuji nyní k řadě obrazů většinou krajin, které vystavoval v květnu 1887 v galerii p. Jiřího Petit a v květnu 1888 v salonech p. Durand-Ruel; celá serie harmonií a arrangementů; vesnice pojmenovaná zeleň a opál; pohled na Dieppe; stříbro a fialová; hollandská krajina: šedá a žlutá; pastel v modři a perleti, pak několik duo, hnědé a růžové, stříbra a slezu, lila a zlata; konečně jedno solo zpívané krémem s bonbony pod názvem: harmonie v oranži.

Tyto obrazy nestejné ceny, z nichž leckteré dělaly dojem pouhých náčrtků, potvrzovaly mínění o krajinách vystavených r. 1883 v ulici de Sège. Byly to zastřené horizonty zahlédnuté na jiném světě, soumraky stopené v teplé deště, říční páry, prchání modrých mlh, stále se opakující pohledy na vágní přírodu, na splývající města, na líné zátoky, zakalené nejasným světlem polosnění; bylo to něco mimo dnešní umění, malba rekonvalescentní, vybraná, zcela personelní, zcela nová „malba prchavého", jež pokusil se tento visionář zachytiti a podati i ve svých skvostných eaux fortes, kde několika tahy naseje pomníků, měst, zbezmezí prostor, vyvolá sensace dálky jediné svého druhu.

Tento umělec, vyjímající ve své hypnotické jasnovidnosti z reelního to nadsmyslné, upomíná mne svými krajinami na některé poesie Verlainovy, plné šeptající a lichotné sladkosti vyznání a pocelu. Vzbuzuje jako on v jistých chvílích subtilní suggesce a uspává v jiných jako čarodějná formule, jejíž skryté kouzlo zůstává tajemstvím. Verlaine došel na samé meze poesie až tam, kde se úplně rozplývá a přechází v hudbu. Whistler ve svých harmoniích nuancí překročuje téměř hranice malířství; vstupuje na půdu literatur a kráčí po melancholických březích, na nichž vykvétají bledé květy Verlainovy.

Whistler definoval ve svém „Ten o'clock«, přeloženém Stéphanem Mallarmé, umění, jak sám je chápe, takto: »Jest to,« praví, »božstvo delikátní podstaty, zcela mimo svět.« A v tom bude jeho sláva jako sláva všech těch, kdo opovrhnou vkusem společnosti, že pěstoval aristokraticky toto umění, příčící se obecným názorům, to umění unikající davům, to umění rozhodně samotářské a hrdě ztajené.

Z Huysmansových „Certains". Přeložil *V. Ertl.*

Úpadek kritiky.

II. — Bylo by velmi slušno, aby povolaní činitelé vzchopili se konečně a zásadně chopili se příčin choroby nynější kritiky a pokusili se, ne-li nemoc vyléčiti, tedy alespoň uvědomiti si její příznaky a její příčiny. Nemyslím, že tu běží o the-

oretické estetisování ani o ideologické precisování jednotlivých stanovisek a jednotlivých uměleckých skupin; naopak mám za to, že jest nutno chopiti se skutečného života t. j. všech oněch projevů a zjevů, s nimiž denně se potkáváme a které nás buď zarážejí svým habitem, nebo překvapují svým suprahominismem, jehož nejvlastnější stránkou jest bezduchost autorova. Jest zajisté příznakem doby, že u nás a rovněž jinde slouží právě kritika (či jak někde z opatrnosti říká se recense, referát a zpráva) za veřejný literární proseminář t. j. že se spisovatelští učedníci tímto způsobem uvádějí na kolbiště duševní práce veřejné. Vezmeme-li do ruky kterýkoli odborný list, nebo kterýkoli literární časopis a známe-li dobře osoby píšící do něho, shledáme, že záhlaví kritické jest fysicky nejmladší, a zajisté nechybím, řeknu-li, že je nejmladší i svými vědomostmi. Poněvadž pak tento tribunál sestaven je z nejmladších soudců a poněvadž mu podléhají všecky případy příslušné literární činnosti, jest samozřejmé, že můžeme bez rozdílu považovati jej pouze za nejnižší instanci literárního soudu. Kde však je ta druhá, vyšší instance, ba snad i nejvyšší soudní dvůr literární, jehož výroky byly by vedeny nejdůkladnější znalostí předmětu, nejrozsáhlejší praksí a nejnestrannějším hlediskem? Bohužel *nikde!* Mámeť sice Araeopag, založený vlasteneckou munificencí Hlávkovou, avšak tam vládnou takové poměry, které samy vyžadují nejpřísnější a nejbezohlednější kritiky, poněvadž často dostupují až do mezí, za něž ani nejnižší instance duševní práce nesmí. Hluboce nízký tón, zkrucovaná fakta, lživé doklady, snižování a hrubství všeho druhu, pomluva i těch, kdož stojí mimo spor a jeho se neúčastní, podezřívání z nepoctivosti vědecké, literární a občanské, denuncování a upírání si navzájem vědecké kvalifikace — toť arsenál zbraní universitních profesorů a dvorních radů »ve vědě sešedivělých«. Kdo mi nevěří, ať si vezme do ruky »kritické posouzení« vědecké činnosti Janošík-Vejdovský, Mareš-Raýman a nade vše skvělý toho doklad Kvíčala-Zubatý. A kdo poctivě probrodí se tímto vědeckoliterárním blátem — ovšem může tuto mravně nebezpečnou práci vykonati pouze člověk velice silných nervů a robustního zdraví duševního — jistě mi dá za pravdu, že naši »nejmladší« dokonce nemusí se styděti za své hrubé, neslušné a často neomalené způsoby útoků na své protivníky. Neboť to, co bez zardění a hanby trpí česká obec »nesmrtelným«, musí také trpěti »nejmladším": zde jovinální a bovinální nesmí se vylučovati..

Myslím, že H Sudermann má zcela pravdu, když obrací se se vší vervou svého ducha proti německé kritice pro její hrubost a zdivočilost. Jindy měřila se výška ducha a hloubka vzdělání uhlazeností slova a mírností úsudku, neboť se říkalo, že pravda sama sobě je obhájcem Leč poslední dobou, jak praví S. »nestačí pouze důvody literární, estétické a rozumové k obhájení pravdy, nýbrž většina ‚bojovníků' ozbrojuje se klacky

a mlátí kolem sebe s takovou neurvalostí, že s úžasem sama pravda před nimi utíká.« Poněvadž kritika bývá hrubá, potměšilá a úskočná, bývá obrana neurvalá a sprostá: vítězství palmy dostane se pak tomu, kdo nastaví cynickou tvář výčitkám a klacek důvodům. Není ani možno stopovati podobné — ač naprosto ne totožné s našimi — příklady neurvalé kritiky francouzské soudobosti, koho by to zajímalo, najde o tom v knize Erneste Charles: Les Samedis littéraires.

Kritika z vážného symposia stala se chlapeckým mlsounstvím. A poněvadž před mlsnotou nechrání ani věk, ani postavení — nacházíme toto chlapectví od kvinty až do V. hodnostní třídy. Tito pánové jsou často neschopni svého úkolu, často bezbarví t. j. nevědí sami komu patří a rozhodují se pro určitý směr nikoli ideologický, nýbrž vždy jen dle jmen svých odpůrců. Dnes v obecné takřka nevědomosti (lidé čtou pouze titule a obsahy kněh, tu i tam předmluvu nebo zde onde stránku v kontextu — nebo mluví o knize a uměleckém díle, ačkoli jich nikdy neviděli atd.) spojené s domýšlivostí a nadutostí hraničící s neomylností a nedotknutelností umělců a vědců všech druhů, bylo by velice na čase, aby obrodila se kritika v onu vážnou sílu, bez níž umění hyne. Leč tu by musila býti jinak vyzbrojena, nežli jak ji vyzbrojili naši »nesmrtelní« a jejich stoupenci »nejmladší«.

»Kritik má chrániti důstojnost a neodvislost té literární aristokracie, aby zabezpečil jí nutný vliv,« praví výše jmenovaný kritik. Ale má-li považovati ostatní literáty za šlechtice ducha, nesmí sám sebe oblékati do zbroje lancknechta. Známkou i nejdemokratičtějšího šlechtice je ušlechtilost, jako nejaristokratičtějšího vědce pravdomluvnost. Šlechtic hrubiján a vědec lhář jsou kreatury, které jsou vlastně komedianty: mají šaty a titul něčeho, o čem duše jejich neví.

Touto činností kritiků pozbyla kritika své vážnosti a svého vlivu na obecenstvo. Při zhrubělém gurmánství kavárenských čtenářů, těší se největší oblibě polemiky t. j. »pranice« mezi literáty. Velké proslulosti nabyl tu Mrštík, Šalda, Kvíčala, Hrubý, Flajšhans, Novotný, Vejdovský, Dyk, Sova a j. — nejmladší bývají dosud od starších ignorování. Ale to je všecko, čeho dnes dovede kritika dosáhnouti, není ani vůdcem obecenstva při kupování nových kněh, ani správcem jeho vkusu; naopak čtenáři obyčejně nejvíce kupují knihy, které kritika »řeže« — jestliže jich vůbec neumlčuje. Chvála knihy bývá často na její škodu i když je to dílo opravdu dobré. Ale kritika nemá vlivu ani na spisovatele. Buď ji přijímají jako povinný hold svému geniu a vysokomyslně pohlížejí na kritika, jemuž dopřáli takového požitku, nebo jí opovrhují jako nedouctvím, které není hodno jejich pozornosti.

Naprosto nevěřím, že by i nejlepší kritika dovedla vychovati umělce nebo učence, nikoli, té síly nemá; avšak každý soudně myslící uzná, že musí míti schopnost vychovávati

obecenstvo, aby dovedlo logicky souditi o díle, aby postaveno bylo na onen bod, z něhož jedině správně hleděti jest na předmět. Proto nejdůležitější stránkou kritiky jest analysa, která má býti tak provedena, aby byla vzorem analysy čtenářovy, nikoli však aby nahrazovala jeho vlastní rozbor díla. Proto zajisté má pravdu Saint Beuve v slovech, že máme »čísti dobré věci a psáti o nich příjemně.« Neboť čísti co možná špatné, jen abychom mnoho mohli vytýkati, způsobuje kažení vkusu a zhrubění společenského tónu.

Vším právem Emil Faguet vystupuje proti tomu, aby kritik na prvé místo posunoval svou osobu, aby učenost a sběhlost v literatuře podpíral citáty z kněh, jichž nikdy nečetl a jež cituje pouze ze »Sbírky citátů«, jimiž každá literatura dnes je opatřena. »Nic není protivnějšího jako le teinturier du grand teint svého bezbarvého já, neboť jeho puits à seaux je příliš kalná a jeho ruka příliš neobratná, aby rmut při nabírání nevzbouřila«. Avšak ani umění ani věda nemohou se napájeti nežli kastalskými prameny, k nimž nemá přístupu ani »sluha lži« ani zbožňovatel svého vlastního já, proto nemá pro ně ani ceny ani užitku podobná »duchaplnost prázdnoty«. Podobné lidi lze učiniti neškodnými pouze tím, že by se povolaní činitelé usilovně starali o to, aby kritika vybavena byla z otroctví takových krasořitek a že by literární pranice vedené prostředky venkovských výrostků o posvícenské musice byly učiněny nemožnými. Jen potom nastane-li opravdová vážnost k předmětu i osobě tvůrcově, bude li míti kritik úctu před míněním opačným, ale motivovaným, bude-li skutečná vědomost bez pozlátka a cizího peří vážně a nehledaně analysovati předmět svého pozorování a přestanou-li kritiky zneužívati kritikové ke svým osobním a často velmi nekalým účelům, aby svou znehodnocenou osobu povznesli na účet jiných a jich snižováním sebe z bahna vlastní své duše povznesli, — jen potom ozdraví tento tak důležitý prostředek mravněspolečenského dění, bez něhož není ani pokroku ani mravnosti ani měřítka pro dobré a nedobré v nejširším slova smyslu.

Mluvíváme o objektivní kritice a požadujeme ji. Jindy mluvívá se o positivní kritice, ba dokonce i o tvořivé. Ptáme-li se však, co je to positivní a tvořivá kritika, uvedeme zastánce jich do nemalých rozpaků a definice — vzmohou-li se vůbec na ni — jest výlupek sofistiky. V kritice vysloveny jsou pouze subjektivní náhledy o díle posuzovaném a i tak zvané chyby v něm nesou povahu subjektivní. Jen čtěme kritiky vědecké nebo umělecké z dob sedmdesátých a přesvědčíme se ihned o správnosti tohoto soudu. Max Nordau jde tu sice příliš daleko, ale v jádře má pravdu. V kritice, kde jsou pouze subjektivní názory, můžeme říci, že jsou to názory pouze bystřejší nebo hloupější. Avšak mám za to, že nelze nepožadovati od kritika objektivnosti; naopak jest tato nezbytnou podmínkou správné kritiky, poněvadž pouze objektivnost má v ní trvalou

cenu, všecko ostatní je flos vanitatis. Tato objektivnost pak se zračí ve svědomitosti a vážnosti, s jakou kritik staví se k posuzovanému dílu a formuluje po jasné analyse jeho vlastnosti. Ale svědomitá kritika nebývá nikdy autoru příjemná a blahosklonná. Každý rozbor i nejznamenitějšího díla budí v autoru pocit nepříjemný, neboť je (dílo) — smím-li porovnání učiniti — svléká takřka na širokém prostranství veřejnosti do naha. Odtud plyne i neblahosklonnost celé analyse, která je přece jen nezbytna, má-li se dojíti k relativně objektivnímu posouzení. Proto největším nepřítelem kritiky jest nesvědomitost — vylučuje již předem i nejmenší kvantum objektivnosti.

Tedy objektivnost v kritice je vždy relativní. Poněvadž pak kritikové — i ti nejpovrchnější — přisuzují své práci objektivní správnost (s absolutního stanoviska), dovedeme pochopiti, proč se proti nim zdvihá odpor zvláště umělců. Jsouce obdařeni živým citem, postihují, že není kritika tím, zač se vydává, a to je pobuřuje proti jejím úsudkům. Ale ještě lépe pozorujeme nesprávnost hledání absolutní objektivnosti v kritice v tom, jak sveřepý a bezohledný boj vedou proti sobě kritikové sami, posuzují-li jeden a týž předmět různě. Poněvadž obě strany místo analysy díla podávají hned úsudky o něm bez této a tudíž čistě subjektivní a poněvadž těmto subjektivním úsudkům mermomocí chtějí vtisknouti pečeť objektivnosti, aby nabyly viněty drahocenného výrobku, a poněvadž cítí nepevnost svého postavení vůči veřejnosti a odpůrci, proto ihned přesunují boj s věci na osobu a užívají »důvodů«, které sice nezachraňují mrtvého novorozeněte, avšak vážně ohrožují mravní zdraví jeho rodičů.

Aby pak tito kritikové snáze mohli se brániti proti vzájemným výpadům, tvoří sdružení (cliques), která pracují na rozličných místech a tím matou čtoucí obecenstvo, jako by různé strany stejný měly úsudek. Přítel napíše o 30letém autoru: »vážná práce několika desítiletí"; o výtahu z jiného autora: „svědomitá studie hlubokého nazírání"; o veršované prose: »vonná kytice stkvělého koloritu a příjemné sensibility«; o malovaném plátně: » . nálady hluboce procítěné vibrací duše vdechnuty na plátno s vervou visionáře« a t. d. Šťasten kdo má široké svědomí a mocnou »kliku« — tenť může beze strachu vyjíti na trh a nemusí se báti, že se mu ublíží.

Největší »kliku« pak tvoří obyčejně »nesmrtelní« a »nejmladší«: první, poněvadž jsou strážci fondů a hodností, jimiž podělují své »věrné«, a těch se najde tím více, čím jsou fondy větší a strážcové jejich mravně mdlejší; druzí, poněvadž nic ještě nejsou a toto „nic" združuje je proti »všemu«. Jestli prvých podstatným znakem je senilita a autoritářství, jest druhých známkou vření, kvas, bezuzdnost. Obojí pak jsou krajně subjektivní, jejich bohem jest vlastní *já*. Tito mladí jsou zajímavější, protože jim patří budoucnost, která nemůže nikomu býti lhostejna, komu jde o pokrok vlastního národa. Jsou na-

prosto subjektivní. Zavrhují všecko, co nevychází z jejich já. Zavrhují zvyky a obyčeje jako přežitky a posmívají se všemu, co neplyne z dneška. Společenské, umělecké a mravní zákony jsou předmětem jejich pohrdání. Vše, co nepochází od nich, je legendou a šarlatánstvím. »Mé« mínění o věci jest jejím charakterem, tvrdí tato neorenaissanční společnost. Jejich kanonem je sexualita. Nynější poměr ženy a muže založen je na předsudcích a pověře. »Návrat k přírodě" — toť právě takové heslo, jako »návrat k prvotní čistotě« u Adamitů; takový návrat znamená vždycky převrat a rozvrat. Tyto nemocné duše nechápou ve své kritice stávajících poměrů, že nikdy nebude možno, aby člověk vrátil se do stavu zvířecího. Jejich člověk však není tvor přírody, nýbrž je nadčlověk, a proto i jejich »literatura« jest nadliteratura. V ní hlásá se »blaženost« za neobmezený požadavek nového nadčlověka. Ale co je ta »blaženost«, podivuhodně vyzařuje z jejich kritiky doby: neznajíc ethiky nevztahuje se tudíž k mravním nýbrž pouze somatickým požitkům. Poněvadž pak mravní zákon vyjádřen je pojmem láska, zavrhují tento přežitek jako nehodné pouto ženy a muže, které odtrhuje člověka od přírody, k níž musí se nevyhnutelně vrátiti. Jak se má k ní vrátiti, ukazuje Ibsenova »Komedie lásky« a týdně řvoucím hlasem káže »Simplicisimus", »Jugend« — tyto ideály snů našich nejmladších a vzory jich díla.

Nechci pouštěti se do dalšího rozboru tohoto hominismu, v němž podstatným znakem je snobism, či jak se tomu česky říká, sit venia verbo — fouňovství. Hlavní vzpruhou ve všem je móda, poněvadž je tak proměnlivá jako »zásady« a »názory« těchto nadčlověků a poněvadž není vázána ani autoritou, ani zvykem ani zákonem. Proto má takovou cenu autograf, poněvadž jinak by byla knížka bez ceny, nemajíc vnitřní hodnoty a vynikajíc pouze »kvalitami tisku, papíru, formátu a ořízky«; proto má takovou cenu nápis pod tvorbou, protože by bez něho nikdo nepoznal, co umělec stvořil. Leč každá věc povrchní je dočasná a má zárodek smrti v prvním svém úsměvu. Tato neorenaissance, která má sice některé kvality onoho velikého hnutí duchů na konci středověku, již proto neznamená převrat, poněvadž tyto kvality jsou ony, jež renaissanci zničily mravně a lidstvo přivedly s velkou část o ovoce onoho hnutí; již proto neznamená převrat, že jí scházejí ony vlastnosti positivního rázu: reforma, tvůrčí síla, vítězství ideí. Jen idee obrozují — forma zabíjí.

Hledíme-li s negativní stránky na výstřelky těchto kritických směrů, můžeme v nich nalézti i některý užitek: jsou varovným hlasem pro všecky pracovníky vážné a napomenutím, aby počali přemýšleti o tom, jak dojíti opravy. Zde nesmí býti ani hodnost a úřad, ani vysoké a vlivné postavení, ani hmotné prostředky a jich rozdávání, ani konečně stáří a osobované si zásluhy — štítem, za nějž směla by se skrýti nadutost a bezohlednost, podezřívavost a udavačství, snižování a hanobení atd.

cizí práce. Ale ani mládí a nezkušenost, nadání a schopnost, snaživost a chtivost — nemohou býti štítem hrubosti a neomalenosti posuzování všeho, co není »mé«. Dokaváde v kritice nenastoupí poctivá snaha místo koterie, skutečná znalost předmětu místo chvastavého citování duchaplných výroků, uznání místo cynismu, mírnost místo sarkasmu; dokaváde přenechá se tato činnost myslem nedokvašeným a bude se jim beztrestně trpěti všecko ve službách osob místo idei; dokaváde dobrá vůle subjektivní názor vyjádřiti co nejobjektivněji nestane se zásadou: dotud marně bude se volati po nápravě zabahněné kritiky, neboť vždy se najdou, kdo budou ochotni za podpory, stipendia, hodnosti a protekcí sloužiti špinavými zbraněmi těm, kteří sami staví se veřejně za censory a dozorce mravnosti a kázně. *V. Ruslan.*

Norské umění.

II. — Po r. 1860 přestal býti poznenáhlu Düsseldorf uměleckým střediskem norských umělců. Počátek toho datuje se od doby, kdy Gude přešel do Carlsruhe. I takový umělec jako Ludvík Munthe, jenž až do své smrti v Düsseldorfu setrval, podal se vlivu nově nadcházející doby, která svým způsobem formulovala otázku uměleckého úkolu. Umělecký význam Düsseldorfu pro Norsko byl definitivně ukončen.

Ludwig Munthe, básník sněhu (1841—1896) byl krajinář, ovládající kolorit s neobyčejným raffinementem a mistr techniky. Spokojuje se motivy na zdání prostými, ale motivy ty skytaly jeho štětci vždy příležitost, aby rozložil své bohatství barev něžných, lahodných a jemně harmonisovaných. Vnadu proň měly zasněžený kraj, šeď zapršalých chladných dnů v tání, zimní soumrak s matným svitem slunečním, mdlý lesk měsíční rozlitý po zasněžené pláni, ale též i melancholie barev, jakými podzim se krášlí. Jeho Zimní večer na březích Norska jest mistrovské dílo, jemuž není rovného. Po Dahlovi došel on největší pověsti evropské. Jím už byly tradice düsseldorfské v umění norském přerušeny. A mezi tím co v Carlsruhe Gude šel směrem bezprostředního reprodukování přírody, připravoval se zatím v Mnichově naturalismus vlivem francouzského plein-airu. Většinu malířů norských shledáváme tou dobou shromážděnu v Mnichově. Vedle Muntha dlužno v této přechodní periodě od Düsseldorfu k Mnichovu uvésti krajináře, jako jsou: Amaldus Nielsen (* 1838), Joh. Nielsen (* 1836) a jiní.

První generace malířská v Mnichově se vzdělavší jest méně pozoruhodna a zajímavá, významnější jest ona, která bezprostředně za ní šla a podala se vlivu francouzského plein-airu. K oné patří figuralisté Wergeland (* 1844), Peters (* 1851), Ender (* 1853), genrista Groenvold (* 1845), krajinář Diesen (* 1844) a mezi jinými ještě mnohotvarný talent Otto Sinding

(* 1842), bratr sochaře Štěpána Sindinga a hudebního skladatele Christiana Sindinga. Po těchto nastoupila v řadu generace bojovná, v níž Eilif Peterssen (* 1852) a Hans Heyerdahl (* 1857) zaujímají význačné místo, talenty to assimilující a jaksi na přechodu; oba zakusili náraz dvou koncepcí uměleckých, úplně sobě protivných.

Když dojem impressionismu a plein-airu z Paříže do Mnichova vichrem zavál, byl Peterssen již zralým umělcem. Nebylo proň snadnou úlohou odhoditi německé tradice, změniti ideály a malířskou techniku. A přece to dokázal. Na bojích, které následovaly, měl svůj poctivý podíl. Prošel dříve leckterou školou malířskou, byl v Kodani, Carlsruhe, Mnichově, cestoval po Italii, aby studoval staré koloristy a pak jda s proudem doby vyhledal Paříž, až r. 1883 se vrátil do vlasti. Jeho chef d'Oeuvre i co komposice, koloritu a jmenovitě psychologické karakteristiky se tkne, jest »Kristian II. podepisuje ortel smrti Torbena Oxe«. Řadu biblických komposic zahajuje Polibek Jidášův. Mimo to jsou od něho v koloritu a skupinách osob nádherně provedené některé italské motivy. Z portrétů jsou nejlepší podobizna jeho choti a portrét Garborgův.

Druhý rovněž assimilační temperament, ač jinak hluboce originální, jest Hans Heyerdahl (* 1857), umělecká to povaha paradoxní a složitá, ale skutečně geniální a svérázná. Z celé generace malířův nórských po r. 1880 jest snad nejzajímavější. Nedůsledný, pln překotných obratů a neočekávaných evolucí, kolísá mezi geniálností a triviálností. R. 1874 přišel do Mnichova a r. 1878 malované Vyhnání z ráje bylo zakoupeno francouzskou vládou. Tehda bylo mu 21 roků. Z doby, kdy byl v Paříži, pocházejí výtečné jeho kopie Rafaela, Rybery a Rembrandta. Největší snad oblibě v národní galerii norské těší se jeho »Dvé sester«, ukazující vliv školy plein-airu a italského, jmenovitě benátského umění V některých pozdějších pracích vidný jest vliv Böcklinův. Heyerdahl jest povaha čistě aesthetická, miluje půvab forem a opájí se lahodou barev. Ve škole nórské jest uznaným koloristou par excellence.

V plné protivě s touto právě líčenou povahou uměleckou jsou Erik Werenskiold, právě tak žák Bonnatův jako předešlý, a Christian Krogh, již se postavili v čelo zápasu, vedeného ve prospěch naturalismu, kterýž také po r. 1880 plně v nórském malířství pronikl.

Boj ten byl namířen netoliko proti vkusu inteligentního obecenstva, ale i proti systému, založenému na německé tradici, proti pochybenému idealismu toho systému a proti jeho povrchnímu romantismu. Boj netrval dlouho. Hlouček umělců, kteří jej podnikali, měli nejen odvahu, ale i dostatečný fond nadání a konečně realistický proud té doby byl i v jiných uměnách již dosti silný.

Werenskiold (* 1885), vychovanec mnichovský, vyhýbal se všem vlivům uměleckého dogmatismu a rutiny nórské; bez-

prostřední studium přírody bylo mu vším. Naturalisté francouzští, zastoupení na mnichovské výstavě 1879, otevřeli mu zrak, jakým směrem jest se mu dáti. Odebral se do Paříže, kde prodlel tři roky a dovršil své naturalistické vzdělání. Od r. 1883 usadil se v Norsku. Tvorba jeho jest dosti obmezená. Jsou to motivy z rodného kraje, pak příběhy životní, které jej obklopovaly, a portréty. Vše, co vykonal, nese pečeť pravdivosti a půvabnosti. Jako portrétista jest nedostižný; proslul též svými illustracemi k národním pohádkám nórským.

Christ. Krohg (* 1852) vystudovav práva pobyl v Carlsruhe a v Berlíně pod figuralistou Gassowem. Zde naň působil realismus Maxe Klingera, tolikéž pak i realistické směry v Paříži, kde napotom meškal. Stavěl umění ve službu tendencí sociálních, aby zanikla chudoba a nerovnost. Vidno to z jeho obrazů Návštěva u lékaře, Zápas o existenci. Ostří jeho tendence, povrhující mnohdy formou, bylo namířeno proti buržoasii a stalo se kvasem mezi mládeží. Projev své nevoli dal spiskem a obrazem, nesoucím stejné jméno Albertina, kde odhaluje brutálnost prostituce. Maloval četně mariny a ukázal se býti i znamenitým portrétistou (Joh. Svendrup, Gerhard, Munthe). Znám jest také jako duchaplný a vtipný feuilletonista svými »portrety z interwiew.«

Třetí z předbojovníků naturalismu jest Fritz Thaulow (* 1847). Jest žák Gude-ův z Karlsruhe, ale rozhodnější proň byl pobyt v Paříži. Nejen svým vzorem uměleckým, ale i půvabem své osobnosti dovedl mocně působiti na mladší generaci krajinářskou, jejíž středem se dovedl učiniti. Má vysoce vyvinutý cit pro smyslnou stránku umění a těžiště svých výkonů klade do impressionistické působivosti krásna. Tlumený zjev přírody jest jeho pravým polem. Co ostatně mu vyneslo chválu a uznání Paříže, Londýna a Ameriky, jsou jeho obrazy, komponované v atelieru a nikoli ve volné přírodě.

Gerhard Munthe (* 1849) studoval v Mnichově. Později naň mocně působilo krajinářství francouzské. Již jeho začáteční práce v době, kdy byl ještě v Německu, ukazují stkvělý kolorit a noblesu techniky. Vrátiv se do domoviny, nehleděl jako mnozí ze současníků na nórskou přírodu naučeným zrakem francouzským. Jeho umění nabylo zde brzy pečeti národní. Jeho koloristické motivy vnikly do uměleckého průmyslu textilního. Obral si za předmět své tvorby látky z národních pohádek a pověstí a stvořil nové fantastické umění, skombinovav zářné své barvy do primitivních forem lidového umění a prolomil tak okruh obyčejného naturalistického pojímání. Ukázkou tohoto nového genru jest jeho 11 fantasií na národní pohádky nórské vystavených r. 1893.

Všichni tito uvedení naturalisté, kromě internacionálního Thaulowa, měli společnou snahu učiniti nórské umění národně samostatným a vybaviti je z vlivů cizích. Poznali význam-nost

těchto směrů, ale jen dobovou, přechodní, jež by pro svéráznost a původnost umění národního musily státi se osudnými.

Z malířek zasluhuje býti uvedena Harriet Backer-ova (* 1845), jež jako koloristka předstihla daleko mnohé z naturalistických svých druhův. Jest daleko silnější než Thaulow a jemnější než Krogh. Jejím speciálním oborem byl domácí, rodinný genre, interieur, v jehož vnitřku dovedla rozestříti nejpůvabnější barvitou náladu. Svou jemnou duší ženskou vedena vybírala s taktem detaily a něžnosti jich, které pak bravurním podáním dovedla vyprávěti.

Odchylně od těchto naturalistů svou vlastní drahou jde Th. Kittelsen (* 1857). Jest humoristou, ale zároveň i lyrikem a fantastikem. Řada jeho kreseb k Batrachomyomachii jest mistrné dílo ve zvířecí komice. Komicko drasticky působí tolikéž jeho kresby: Život v malém venkovském městě. Fantastika jeho proniká v kresbách k národním pohádkám nórským. V známém zaniklém časopise Panu uveřejněny byly některé povedené jeho karikatury. Mohli bychom jmenovati celou řadu tu více tu méně významných malířů odchovanců Mnichovských, jichž výtvory spadají do této éry: ale na všech stejné vlivy možno pozorovati, promísené do individuelních sice, ale méně význačných jich uměleckých karakterů. Uvedeno budiž, že karikaturu pěstili Bloch (* 1859), O. Krohn, G. Lerum, O. Gulbrandsen.

Mladší generace malířská, obdrževší žhavý křest pleinairového umění, jest ovšem vesměs koloristická; hodnota výkonů jich jest dosti patrně odstupňována. Je vidný při nich nedostatek kresby a komposice trpí necvikem talentu. Jako přední podmínku umění kladou pravdivost, střízlivé pozorování a dokonalou přesnost a věrnost koloristického provedení.

Na prvním místě této generace jest N. G. Wentzel (* 1859). Jeho překypující napodobovací talent uplatněn nejlépe v jeho »Atelieru sochařově«. Hlavní jeho dílo jest »Snídaní«, kde nás uvádí do nižších tříd lidových. Výtečně vystiženo tu prostředí, z něhož vycházejí osoby předvedené i děj. Nejlepší kolorista této veristické družiny jest Eyolf Soot (* 1859).

Stranou toho proudu, přísahajícího výlučně na evangelium barvy, stál poetický Edvard Munch (* 1863), mistr linie. Jeho kolorit, pln intimní působivosti, prodchnut jest radikální původností. Chladné přijetí, jehož se mu z počátku dostalo, stále mizelo a umění jeho konečně nabylo půdy. Než pokrokem doby Ed. Munch raze nové dráhy dal se na cesty, nad nimiž dnes stojíme udiveni a namnoze v nepochopení. Opovrhuje detailem vyslovuje svoje náladové a obsahově bohatě symbolické věty v koloritu nádherně sytém, odvážně klada podle sebe barvy sobě nesympatické a kontrérní. Jest v tom veliká dose individuálního, bezohledného nazírání, budícího přece jen obdiv a po bedlivém studiu a pozorování vřelé pochopení a dojem. Tak portréty Przybiszewského nebo Drachmannův budily na Berlínské

secessi 1902 bouři nadšení a proti tomu cyklus Láska, Život a Smrť nejvyšší odpor a boj. Jest tu jistě něco naprosto nového, dosud neukončeného, ale zrajícího mnohoslibně a ostře svérázně.

Přilnutí k naturalismu a realismu nebylo u jiných tak silné. Jejich umění kolísá mezi naturalismem a stilisovaným podáním. Jsou to Jacob Soemme, Lili Soemme-ová, Joh. Müller, Thorolf Holmboe a j.

Po r. 1890 nová opět vystupuje generace vzdělaná ponejvíce v Dánsku, pojavší odtud nadšení pro staré umění. Cítí potřebu prohloubiti studium a je to jmenovitě staré umění italské a italská krajina, která na ně působí mocnou atrakcí. Nejnadanější a nejvíce v sobě zharmonisován z této generace byl záhy zesnulý Half dan Egedius. *Gustav Olivet.*

Jiří Brandes.

Literatura dánská zaujímá zvláštní místo v dějinách vzdělanosti. Oživující a omlazující dech revoluce francouzské, jejž pocítili všichni národové evropští, jedni bezprostředně, druzí hlavně prostředím cizím, nedotekl se téměř národů severních. Za to našla zde vhodnou půdu reakce po evoluci nastoupivší a získala zde oddané obhájce. Jako všechen život veřejný, tak i literatura dánská pohybovala se v dobách a sférách, které jiní národové dávno opustili, kochala se v dětinných mythech a romantismu, který přecházel až v mysticism; konečně zvrhla se v rejdiště konservativních a šosáckých názorů zabarvení silně náboženského, didaktického a povrchně vlasteneckého. Zkrátka: středověký obzor myšlenkový. Teprve od let sedmdesátých minulého století začíná obrat. Od té doby jeví Dánsko známky nového života a literární plody jeho docházejí povšimnutí i v cizině. Obrat tento je zásluhou rázného a neohrožené vystoupení geniálního kritika a literárního historika Jiřího Brandesa. Od té doby stojí literatura dánská ve znamení Brandesově. Přední hvězdy literatury dánské a norské Björnson, Ibsen, Drachmann, Jacobsen jsou šiřiteli jeho myšlenek.

Chtějíce načrtnouti v hlavních rysech fysiognomii tohoto předního bojovníka za svobodu myšlení a bádání, musíme si všimnouti poněkud i vnějšího běhu jeho života, neboť tento jest vždycky příčinně spojen, někde více, jindy méně, s vnitřním vývojem spisovatelovým.

Jiří Brandes narodil se v Kodani 4. února 1842. Mládí jeho spadá do doby nejtužší reakce života veřejného a politického. Rozháranost vlasti na poli politickém i hospodářském boji šlesvicko-holštýnskými, obmezování svobody občanské, stíhání občanů a tisku opositního, boj za svobodu náboženství, konečně dosažení svobody tisku, rovnoprávnosti vyznání, emancipace židů — to vše odehrávalo se ve vlasti Brandesově do

dvacátého roku jeho věku a nemohlo býti při svéráznosti nadání Brandesova, bez (negativního) vlivu na pozdější směr jeho myšlení. Studie Brandesovy na universitě kodaňské trvaly do r. 1864. Dva roky na to počal spisovatelskou svou činnost. Cestoval po Francii, Italii, Německu, Švýcarsku, seznámil se s Tainem, Rénanem, Millem. R. 1871. habilitoval se na universitě kodaňské a způsobil výklady svými o literatuře 19. století pravou sensaci, jejíž následek byl, že r. 1877. nucen byl opustiti Kodaň a odebral se do Berlína, kde konal další studia a podnikal přednáškové cesty do Norska, Dánska, Polska, Ruska. R. 1882. vrátil se opět do Kodaně, avšak ani tehdy neměl zde ustláno na růžích, kruhy oficiálně orthodoxní zasypávaly jej svou nenávistí, která šla tak daleko, že ani časopisy (až na jediný) nedopřály mu místa, aby mohl se hájiti proti spoustě nespravedlivých nařčení. V poslední době konečně svítá mu paprsek lepší budoucnosti, v šedesátých letech svých dochází uznání i samé vlády své vlasti.

Nejvýš důležitou událostí pro tvoření Brandesovo je seznámení se jeho s Tainem a Rénanem, ačkoliv nemůže se říci, že by teprve od té doby byl vyznavačem jejich učení. Myšlenky jeho dostaly jen mocnější impuls a hlubší základ, jakož i forma jejich byla pro něj na dále směrodatna. Nemůžeme pokládati za vadu, že Brandes není zcela původní, vždyť ani největší geniové nejsou a nemohou být naprosto originální. Brandes sám praví: »Genius není geniální zahaleč, výbrž geniální pracovník a vrozené dary jsou jen nástrojem, nikoli dílem«. Tím tedy, že dovede si osvojiti cizí látku, že tuto látku svým způsobem dovede zpracovati a na základě jejím tvořiti dále samostatně — v tom jeví se originálnost. Brandes stojí ovšem na Tainovi a Sainte-Beuvovi, ale Taine sám (ačkoli je jistě geniální spisovatel) opírá se zase o Sainte-Beuva, Stendhala, Spinozu, Darwina; Sainte-Beuve, zajisté spisovatel geniální a z těchto nejvíce původní — jak sám Brandes praví »epochu značící« — závisí přece zase na Jouffroyovi, Cousinovi, na anglických realistech a t. d.

Brandes jest nejen šiřitelem myšlenek cizích, nýbrž také svérázným myslitelem a umělcem. Přední jeho význam spočívá v tom, že vytvořil, ovšem dle vzoru uvedených předchůdců, nový samostatný pojem literární historie a že tomuto pojmu dal sám konkretní doklad jednak svými drobnými portrety, charakteristikami, kritikami, ale zvláště svým monumentálním dílem »Hlavní proudy literatury 19. století.«

I Brandesovi, jako Tainovi, jest literární historie vědou podobnou naukám přírodním, jest anatomií lidského ducha uloženého v dílech literárních, jest dále pronikáním od díla literárního k původci jeho a poměrům i podmínkám, za kterých vzniklo. Literární historie je však na druhé straně také uměním, k němuž třeba ducha tvůrčího, jenž by dodal hmotě, kterou analysuje a zkoumá, nového života. A tohoto umění

je Brandes mistrem. Pod jeho rukama mění se zdánlivý chaos nesrovnalých prvků znenáhla v organický celek životní, u něhož možno pozorovati zárodek, vývoj, rozmnožování, odumírání, nový život a nový vývoj. Literární historik sledující celé doby světové literatury kupí jednotlivá díla kolem význačných a směrodatných výtvorů, tyto výtvory zevrubně analysuje nevšímaje si téměř děl podružných, třeba znamenitě obecenstvem ceněných a silně čtených. A v tomto výběru a sestavení směrodatných vln proudu literárního jeví se u Brandesa zvláštní originálnost a umělecký bystrozrak.

Hennequin podceňuje Brandesa tvrdě, že kráčí docela ve stopách Sainte-Beuvových. Brandes nekráčí ani docela ve stopách Tainových. Poměr těchto tří mužů jest asi takový: Methoda Sainte-Beuvova nazvaná životopisnou, individualisující, psychologisující jest nejužší. Taine má methodu širší, ba příliš širokou, k psychologismu druží se u něho ještě historism, respektování vlivu plemene a prostředí. Tímto širokým základem nabývá methoda Tainova jakési neurčitosti a tím i nespolehlivosti, neboť přeceňuje tyto přidané složky literární kritiky, které nejsou nic víc než hypothesami v mnohých případech (většině) nepřijatelnými a jen v některých více méně pravděpodobnými. A této chyby myslíme Brandes se vyvaroval. Jeho methoda je širší než Sainte-Beuvova, ale užší než Tainova, jedním slovem: exaktnější. Co se pak týče poměru Brandesa k Hennequinovi, shodují se celkem až na to, že Brandes klade větší důraz na individualistické stanovisko. Brandes neuznává toho, čím právě Hennequin jako svým objevem se honosí (‚aposteriorní milieu'): neuznává, že význam díla literárního spočívá ve větším neb menším počtu jeho čtenářů a stoupenců. Naopak Brandes vždy tvrdí, že jsou díla veliké ceny a významu literárně-historického, která přece zůstala nepovšimnuta a nedoceněna. Brandes je naprostým individualistou jak ve filosofii, tak v umění a literatuře.

»Jakmile básník nepronikl k podstatným částem lidské duše, k nejhlubším základům jejím, jakmile neosmělil se neb nechtěl vytvořiti dílo své beze zření k jakýmkoli ohledům, jakmile neměl odvahy, aby podal myšlenky své nahé jako sochy, nýbrž když obracel se o radu k obecenstvu svému, když řídil se jeho předsudky, jeho nevědomostí a nepravdivostí, jeho mělkým nebo sentimentálním vkusem, pak nechť si dobyl nejvyššího uznání své doby — a z pravidla tomu tak bývá — nechť měl nadání a sklízel jím vavříny a zlato, pro mne neexistuje, pro historii literární, jak já ji pojímám, díla jeho jsou prosta všeliké ceny.«

Tím už na př. je úplně zavržen Scribe, je zavržen Zola, kterému Hennequin přece přiznává místo v druhé řadě velduchů. U Hennequina i napodobitel dochází milosti, Brandes ho neuznává hodným svého pohledu. Jeho heslo je: Původnost! Umělec musí býti co možná nezávislý. Jen když je zú-

plna své vlastní já, když z ohledu na své spojence nezříká se ani nejmenšího rysu své cenné svéráznosti, jen tehdy může vytvořiti nejvyšší, co může podati světu. Ovšem absolutní individualism je v umění nemožný. Vždy tvoří se ať vědomě ať nevědomě školy, a umělec může dosíci nejvyššího stupně jen tenkrát, je-li podporován duchy spřízněnými. Avšak nikdy nesmí se hledati význam jeho v tom, jak pochopil svou dobu a vystihl její ráz za tím účelem, aby se zalíbil. Cenné dílo literární nehledí k zálibě obecenstva a nemůže ani z této záliby býti oceňováno.

Nic neprotiví se tak diametrálně zásadám Brandesovým jako šosácký výrok Zolův: »Život není tak zlý. Můžete se s ním dobře shodnouti, máte li dosti dobromyslnosti, abyste se vpravili do jeho nepříjemností.« Nic nebudí tak opovržení Brandesovo jako spisovatelé druhu Zolova, kteří nikdy neměli potřebí vyšší morálky než právě obvyklé a nikdy neotevřeli rozhled na jiné řády společenské než jaké právě panují. Jako lidé jsou bázliví, jako myslitelé a moralisté bezvýznamní, neboť nejen že podrobili se sami obmezení své vlastní bytosti a svobody, ale oni neustávají upozorňovati na nebezpečí vzcházející z individualismu a ukazovati na výhody plynoucí jednotlivci z podrobení se řádům společenským.

Proto literární historie Brandesova není hladkou salonní literaturou, nýbrž hmatá silnou rukou do skutečného života, do srdce lidského a z tajemných jeho hlubin hledí vyloviti stránky nové, originelní, svérázné, cenné. Při tom neohlíží se na panující právě vkus obecenstva, hájí práv své individuality. Brandes sám praví, bráně se nepříznivé kritice, která mu vytýkala přílišnou subjektivnost: »Onen Prokrustes, jehož mi vytýkají protivníci, jest právě u m ě n í, které kupí, protivy nalézá, stilisuje, zdůrazňuje, v pozadí zatlačuje, natahuje a zkracuje, do světla nebo do stínu staví.« Je to tedy sice subjektivnost, ale projevuje se jí umění. (P. d.)

Volte mne!

(Pokračování.)

Hladký: Opravdu bych rád, ale uznáte, tak paušálně se nedá každý mandát ocenit. Museli bychom nejdříve zboží prohlédnout. Je libo?

Stein: To je celkem lhostejno, ale —

Hladký: O prosím. Předně by šlo o to, jakého druhu ráčte: Máme sociální, národně-sociální, křesťansko-sociální, lidové, mlado a staročeské, radikální, státoprávní, klerikální, realistické, centralistické, ultramontanní a pak odborné všeho druhu: lakýrnický.

Stein: Dost, dost prosím — příliš laskav. A což, který byste mi doporučovali?

Hladký: Vám pane kolego? Hm, vám by padl — klerikální jako ulitý.

Stein: Wie heisst — klerikální?!

Hladký: Opravdu.

Stein: Jsem sice pokřtěn — ale

Hladký: Právě. To by byl trumf representační. Vaši beztoho neuvěří a ostatním když řeknete — za ten nápad byste měl přidat, pane kolego, tisíc korun.

Stein: Hehe — není špatný, nicht übel. Hehehe.

Hladký: Tedy 9.000 hotově.

Stein: Ooo! Jen podle smlouvy, osm tisíc, $1^1/_2$ proc. cassasconto — a víte, polovici napřed, polovici až bude mandát v ruce, ano?

Hladký: Dokonce ne, to je nemožno. A místo je vám lhostejno? Dáte 9.000, když budete kandidován zde?

Stein: Zde? — Hm, $^1/_2$ proc. sconta slevím, ale víc nemohu. Unmöglich.

Hladký: Tedy platí. Zde pan dr. Melhuba udělí vám potřebné instrukce.

Stein: Těší mne, pane doktore, budu velmi povděčen.

Melhuba: Oh prosím, povinnost —

Stein: Tedy zítra se dostavím opět.

Hladký: Bude nás velmi těšit.

Stein: Hehehe — selbstverständlich. Má poklona, má poklona. (Odchází.)

Všici: Má úcta, pane poslanče.

Hladký: Ten se držel! Štěnice.

Melhuba: Immer a Geschäftsmann.

Hladký: Pane Strnade, dalšího.

7. (Vrazí dr. Prudký. Za ním vrhnou se později všichni.)

Prudký: Jářku, kolego — pardon pánové — víte co se trousí městem?

Hladký: Lekáte mne.

Prudký: Říšský sněm prý je —

Hladký: Odročen?!

Prudký: Rozpuštěn.

Všici: Cože? (Vzrušení.)

Prudký: Rozpuštěn.

Hladký: Nemožno — nemožno. (K Melhubovi.) Pane kolego, jak je možno, aby v městě již byla zpráva, když my —

Melhuba: Nechápu, ale snad je to pouze pověst.

Prudký: Nevím, slyšel jsem.

Hladký: A kdo, kdo?

Radikál: (Vyjde v čele ostatních.) Pardon — přicházím, protože já jsem byl na řadě.

Ostatní: (Ve dveřích.) A pak my, a potom teprv tento pán.

Hladký: (Netrpělivě.) Promiňte, pánové, ale důležitá zvěst, dalekosáhlá. Zde pan poslanec dr. Prudký přináší, že říšský sněm je rozpuštěn.

Všici: Cože?

Radikál: Vyhráno! Tedy přijdem do vojny co nejdřív, možná již za měsíc. Vyhráno.

Hladký: Ale pane — (k Prudkému) A prosím vás, kdo?

Prudký: Věrohodná zpráva, to mne nejvíc zaráží. Kolega Vejr má písaře, jehož tchýně je švagrovou porodní babičky; ta měla dnes zrovna pád u jakéhos Michálka, který má kmotrem jakéhosi — a čert ví, jak se jmenuje, a ten zase má známost s telegrafistkou.

Hladký: S telegrafistkou! U centrály?

Prudký: Bezpochyby. Snad tajná depeše.

Hladký: Musíme zvědět jistotu; my první ji musíme mít. Kdo bude první, vyhraje. (Horlivě.) Pane kolego, schystejte telegramy.

Melhuba: Okamžitě. První musí jít lokaji ministrpresidentovu, že?

Hladký: Ovšem! Bože ta zpráva! Je-li pravdiva, my nejsme dosud úplně připraveni, schůzí bylo málo, noviny dosud nenadávají, kandidáti nedodali dosud agitační kapitál — děsné!

Prudký: A my? Náš mandát netrval ani dva roky.

Hladký: To vaše řeč, pane kolego!

Prudký: Vždyť jsem mluvil již radikálněji a —

Radikál: To je má řeč. . Vy jste můj člověk. Řezat. Bít, mazat, třískat, prý říkával nebožtík Šekspír. Já to říkám taky, Ať si vláda rozpouští, my budem volit znovu, a my jí ukážem. Až budu poslancem, my dva se spojíme, uděláme klub — budete místopředsedou, a potom, slavná vládo, potom se uvidí!

Hladký: Prosím vás, člověče, ještě tam nejste — Pane poslanče, zatím můj dík, můj nejupřímnější dík. Vyhráme-li, budem li první, uděláme z vás světového člověka.

Prudký: Rádo se stalo. Musíme pracovat za jedno, když jsme se spojili. Jdu hledat. Má úcta. S bohem. (Odběhne.)

Hladký: Závrať! — Hrozné! Co si počnem! Co si počnem! Pane kolego, musíme mít bezodkladně konferenci.

Melhuba: Jen co budu hotov s telegramy.

Baron: Dovolte, pane doktore, abychom vám připomněli, že jsme zde.

Hladký: Ach ano, okamžitě pánové, račte poshovět laskavě, jsem poněkud nervosní ze všeho, co se sběhlo.

Melhuba: Bude třeba, pane chefe, zvláštního posla zjednat, bude denně aspoň padesát cest potřebí — a jednoho knihaře, co by vystřihoval staré řeči, referáty a nalepoval je k nové sazbě. Co nejdříve.

Hladký: Kdyby tak někdo mohl hned —

Daněplať: Poněženě prosím. Mohu li posloužit, rád doběhnu, prosím.

Hladký: Prosím vás. Na telegrafní úřad, ano? Jen podáte několik depeší, nic víc.

Melhuba: A v sprostředkovací kanceláři by se mohl hned stavit ten pán, aby nám poslali někoho spolehlivého.

Daněplať: Prosím, prosím, tuze rád, a potom bych byl tak smělý a přišel — tento —

Hladký: Ovšem, ovšem, zde hned (chce mu dávat zpropitné), ale ostatně vyrovnáme se až potom.

Daněplať: Ja ja, víme, přicházím stran toho mandátu, jsem sedlák z Kohoutova. Stav rolnický, víme, nejdůležitější v státě, na něm spočívá všechno.

Hladký: Ach tak — pravda, pravda, náramně důležitý, tedy potom se dohodneme, ale pospěšte, prosím vás, každá minuta je drahá.

Daněplať: Již jdu, utíkám, tak prosím nezapomeňte už, vyhledejte zatím něco.

8. — (Z kandidátů poslanectví zůstane jen Baron a Radikál.)

Hladký: Tedy jsem k službám, pánové —

Baron: Mé jméno je Baron —

Radikál: (Předstoupí ho.) Radikál, národní švec prosím. Jsem pro národ činný již od roku 82, slavím tedy jaksi dvacítileté jubileum, ovšem tiché, jen v nejužším kroužku starých přátel.

Baron: Dovolte, prosím —

Radikál: (Nepřipouští ho k slovu.) Prosím! Zakládal jsem Matici, Sokola, Živnostenský spolek, Čtenářský spolek a ševcovský spolek, jehož jsem předsedou. Byly časy, že jsem držel Sokola sám jediný. Já chodil na výlety, já půjčoval po pětce chudákům, aby nás bylo víc, já, no zkrátka, já jsem vydržel přes nejhorší časy. A na Matici sbírám posavad po všech hospodách.

Baron: Ale dovolte —

Radikál: Prosím! Pravda, stálo mně to bankrot, ale nevzdal jsem se, to tuhle pan doktor dobře ví, taky ví, že slávu jsem dosud nechával jiným, ale teď jsem si řekl konec!

Baron: Člověku je ouzko.

Hladký: Račte si tedy přát?

Radikál: Teď ke všemu přistouplo nebezpečí stavovské. Vy víte, pánové, že malý živnostník je základem státu, námi stojí říš a námi padá. A jářku, co se děje? Dodávky pro vojsko se dávají fabrikám, jářku fabrikám. My malí ševci netrefíme vojenskou botu — kde potom hledat živobytí, když stát podporuje fabriky? To musí přestat. Já jako předseda ševcovského spolku kandiduji, a moje heslo, které se musí stát heslem celého národa, jest: Pryč s fabrikou, ševci ať dělají pro vojsko.

Hladký: Račte být snad poněkud na omylu, pane —

Radikál: Co, cože?

Hladký: Domníváte se snad, že jste na schůzi — zde je pouze moje kancelář.

Radikál: Vím, vím. Na schůzi já spustím jináč, to jsem se jen představil, abyste věděl, kdo jsem. Doufám, že mi upráz-

dníte nějaký lepší mandát, jsa přesvědčen o důležitosti stavu živnostenského. Jste přece přesvědčen?

Hladký: O zajisté, ale

Radikál: Jaké ale?

Hladký: Víte pane, i já jsem jaksi živnostník, a uznáte tedy, že zadarmo —

Radikál: Cože? Se mnou chcete mluvit o penězích? Což je mandát bota? To je úřad pro lidi zasloužilé — no to jste mi pěkný národovec. Moje zásluhy jsou nic?

Hladký: Ano, ale proč právě já — zajděte snad do kanceláře pana Odřihosta.

Radikál: Dejte mi pokoj! To je člověk obojetný, a já ze zásady podporuji jen národovce.

Hladký: Hm, velká čest pro mne — ale — račte přijít tedy zítra, ano? Dnes ta zpráva, jak jste slyšel, takový neklid a chvat —

Radikál: Nic to! Nejsem zvyklý odkladům. Mluvte hned a přímo. Chcete dát mandát? Víte, nedáte-li, já mám hubu jako meč, však mně znáte.

Hladký: Oh a jak! Ale víte co? Mám to. Něco za něco. Vy mi budete pro tuto kampaň dělat korteše, příště dostanete mandát

Radikál: Hm — (váhá) nešlo by to obráceně?

Hladký: Ne — zde je ruka —

Radikál: A jak to vlastně myslíte?

Hladký: Nu budete mluvit podle instrukce. Nohy máte dobré, hubu také — zaagitujete si, však vojenská dodávka počká —

Radikál: Což to, kdybych měl jistotu.

Hladký: Zde ruka.

Radikál: A tak si plácnem. Kdy začnu?

Melhuba: Bylo by možno hned, pane chefe. Zde jsou plakáty. Zítra musejí být tři schůze. Pan Radikál by mohl zajít do tiskárny a cestou udělat několik řečí na nárožích, aby bylo trochu ohně v lidech, až budou číst. Náš národ je tuze chladný.

Hladký: Jistě, jistě. Ale což nepočkáme na zcela jistou zprávu?

Melhuba: Jedná se hlavně o tiskárnu, aby byla ještě dnes hotova.

Hladký: Tedy dáme plakáty do práce, a pan Radikál se vypraví později. (Melhuba dá plakáty Skřivanovi, jenž odejde.)

Radikál: Dobrá. Považuji to za čestnou práci a novou oběť svou, abych se dodělal místa, odkud bych mohl působit pro dobro všeobecné. Čekám.

Hladký: (K Baronovi.) Nuž, milý pane, nyní jsem vám cele k službám.

Baron: Však to trvalo. Pokud jsem vyrozuměl, hlavní věcí jsou peníze. Já je mám, tedy prosím o přímou nabídku.

Hladký: Račte být, jak pozoruji, velmi dobrý obchodník, ale nevím posud určitě, čeho si vlastně přejete

Baron: Aby bylo jasno, tedy si toho přeje vlastně má žena. Chce být poněkud známa, chce se občas ukázat ve Vídni, v parlamentě — nu a protože moje poměry dovolují, tedy —

Hladký: O zajisté, poslanectví dodává velké glorioly a vašemu jmenu zvláště přilehne znamenitě. Ale nutno říci otevřeně po obchodnicku, musí to být representační mandát, ne nějaký za Zlámanou Lhotu.

Baron: Rozhodně, jiný bych nevzal.

Hladký: Pak dojíždění na voličské schůze, tábory —

Baron: Dovolte, nemohl bych dostat okres bez schůzí a táborů?

Hladký: Hm, to je do dnes ještě neproveditelno.

Baron: Nebo žena, nemohla by to odřečnit místo mne?

Hladký: Hehe — byla by to zajisté atrakce prvního řádu, ale —

Baron: To je mrzuté.

Hladký: Dalo by se předejít, pane Barone, aspoň částečně.

Baron: Nu?

Hladký: Místní mandát takhle. Byl byste doma, vždy by se našel výpomocný řečník, a pak takové důležité místo.

Baron: Co stojí?

Hladký: Je drahý, milý pane.

Baron: Kolik tedy?

Hladký: Šestnáct tisíc korun.

Baron: Dobrá. Dám šestnáct tisíc.

Petržel: (K Melhubovi.) Safra, safra! Takových pane Bože houšť! To by se nám zlepšovalo služné.

Hladký: (Vzpamatuje se.) To je ovšem cena mandátu samého — pak ještě nějaké výlohy agitační, reklamní, jež ve hlavním městě jsou zvlášť značné.

Baron: Nu, co obnášejí asi?

Hladký: Hm, to je těžko napřed určovat. To bychom snad mohli nechat, až skutečně výlohy vzniknou, ne?

Baron: Jak si tedy přejete. A co mám tedy dělat?

9. — (Vrazí opět dr. Prudký.)

Prudký: Je to jisto. Zítra se vše úředně vyhlásí.

Hladký: Kdo, kdo?

Prudký: Šel jsem po stopě až na telegrafistku. Malý dárek to spravil.

Hladký: Díky, díky. Nuž, přátelé, nadšeně do práce. Pane kolego, dejte instrukce panu Radikálovi o reklamě, a my se dáme do příprav na zítřejší tři schůze. Tři jsou ohlášeny, že?

Melhuba: Ano. (Hovoří s Radikálem.)

Hladký: Tedy díky, pane poslanče, za zprávu. Na příští neděli saranžujeme váš okres. Vy projdete vítězně a hravě, jste hrdina dne svou poslední řečí, vám stačí jen césarsky přijít.

Již nyní gratuluji k zdárnému výsledku. Pokud se nás týče, učiníme vše.

Prudký: Tedy večer se neuvidíme?

Hladký: Dnes ne, dnes píšeme do dvou hodin do rána.

Prudký: Na zdar tedy —

Hladký: Prosím, pane Barone, račte na malou instrukci zde k panu účetnímu a osobnímu referentovi. Zítra budete řečnit.

Baron: Prosím vás, blázníte?

Hladký: Ne ne, je nutno. Nyní se musíte podřídit mému komandu. Pan dr. Melhuba vás připraví neomylně.

Melhuba: O prosím — (k Radikálovi.) Tedy nezapomeňte! Klerikální schůze na Dlouhé ulici, radikální na Kozím plácku a konservativní v Besedě.

Radikál: Dobře. Klerikální na Kozím plácku, radikální na Dlouhé ulici, konservativní v Besedě. Buďte bez starosti. Dnes o půl noci budou všecky hospody ještě plny.

Hladký: A ráno oběhnete klakéry a rozdělíte je.

Radikál: Dobrá. Má úcta.

Hladký: Pane Strnade, zavolejte všechen personál.

Petržel: (Již mezi hovorem polohlasně.) Jméno Vašnostino prosím? B.: Franc Baron — P.: Stáří? atd. (Nyní hlasitě.) Račte dát zálohu prosím?

Baron: Ale ano, kolik bude třeba?

Petržel: Dle libosti prosím.

Baron: Tedy zde pět tisíc korun.

Hladký: Aáá! Pane kolego, naučte ho, prosím vás, něco působivého, to je vzácný člověk. Vzácný, pravím.

Melhuba: Račte být bez starosti, jen co bude hotov tamhle.

Hladký: Ták, táák, byli bychom v práci, a bylo by si jen přáti — abych mluvil poslanecky — aby vše k zdárnému cíli přivedeno bylo.

Melhuba: Ta dřina.

Hladký: Ale pak ten sladký odpočinek.

Petržel: (Od práce.) Při dobré gáži — rajský život.

Hladký: Hm, ovšem.

Petržel: (Kloní se Baronovi.) Díky, pane poslanče. zde pan dr. Melhuba poví další, myslím.

Hladký: Ano, pane Barone, račte se posadit, prosím

10. — (Přichází služebný personál.)

Hladký: Zde jsme. Tedy, moji věrní, přišel čas. Ještě dnes jdeme v boj. Zítra začnem vítězit. — Takhle by to řekl Napoleon. Tož abychom nemařili čas, pane Bystrý, vy úprkem oběhnete naše tři místnosti a zadáte si je pro zítřek. Rozumíte?

Bystrý: Rozhodně, jen bych prosil, aby mi nebyla dlouhá chvíle po cestě, ještě ňáký úkoleček.

Hladký: Náá, můžete se stavit u pátera Kadrnožky, aby měl svoji klaku na zítřek v pořádku. Ať jim dá cvičnou ho-

dinu napřed. — Pane Strnade, honem vyhledejte minulé a předminulé extračíslo pro redakce. — A přemýšlejte o nějakém triku. Dobrý nápad honoruji zvlášť, však víte.

Bystrý: Prosím. Již letím: hospody, páter Kadrnožka, nápaditý trik — Má úcta.

11. — (Vchází Hošík a Ema Rozmilá.)

Hladký: Volno! Ke všem čertům —

Hošík: Má úcta — pardon, nevyrušuji?

Hladký: Ale prosím.

Hošík: (Do čekárny.) Tedy pojď, Emouši —

Hladký: Aáá — kompliment, hoši! Má poklona, slečno, pardon — milostivá?

Hošík: Slečna Ema Rozmilá.

Hladký: Opravdu rozmilá.

Hošík: Jsem Hošík. Emanuel Hošík.

Hladký: Hm.

Hošík: Přicházím.

Hladký: Pro mandát, prosím?

Hošík: Ano, ale víte, mnoho mi na něm záleží — bez něho — víte, my se máme rádi.

Hladký: Tak?

Ema: Ale Mánku!

Hošík: (K ní.) Málo platno, musíme to říct — Tedy rádi se —

Ema: Bože!

Hošík: No tak ne — ale víte, vzali bychom se rádi.

Hladký: Ale?

Ema: Ale Mánku!

Hošík: A maminka jinak nechce svolit, leda až budu slavným — víte, ony teď maminky vůbec na slávu drží. Radši prý žádné postavení, jen když se o člověku mluví. Takhle spisovatel, malíř, herec — no k tomu nemám nadání, a tak jsem myslil —

Hladký: Poslancem. Nu ano, ano.

Ema: K dybych se směla přimluvit —

Hladký: Taková přímluva vždycky padá na vážku. Pane Petržele, je ještě nějaké místo k zadání?

Petržel: Bohužel, každé obsazeno dvakrát, již na budoucí sezonu.

Hošík: Dvakrát.

Ema: Snad přece, pane doktore —

Hladký: Nu na vaši přímluvu, slečno — mandát letos nedostane, ale řečnit bude, to již spravíme, a to je také kus slávy.

Hošík: Aspoň kousek. Snad maminka —

Ema: To víš — ostatní slíbíme a uprosíme.

Hošík: Tak děkujem.

Hladký: O prosím. Zítra začnete třeba, ne pane kolego?

Melhuba: Prosím.

Hošík: Zítra?!

Ema: Čím dřív, Mánečku —

Hošík: Máš pravdu. Tedy děkujem. Má úcta. (Odcházejí.)

Hladký: Má nejhlubší poklona — rukulíbám. — Ji bych raději kandidoval než jej.

Petržel: Ale adresu prosím.

Hladký: Skočte honem pro něho. (Sluha odskočí, Hošík se vrací.)

Hošík: Má úcta —

Hladký: Je třeba vašnostiny adresy.

Hošík: Emanuel Hošík, Velké náměstí —

Petržel: (Zapisuje.) Charakter, prosím?

Hošík: Náramně mírný, prosím.

Petržel: Já myslím, tento — postavení?

Hošík: A tak. Žádné — jsem tak u tatínka.

Petržel: Tedy napíšeme kandidát poslanectví

Hošík: Ano prosím. To psaní zanesu ukázat.

Petržel: Velké náměstí, číslo?

Hošík: Čtyřiadvacáté.

Petržel: Díky.

Hošík: Hotovo prosím?

Petržel: Zcela.

Hošík: Tak má úcta. (Odejde.)

12. — (Zůstane kancelářský personál a Baron.)

Strnad: (Přichází s novinami.) Zde pane chefe extračísla.

Hladký: Jářku, Jakube, vezmeš tato dvě a přidáš dopis — (Strnadovi) jsou hotovy dopisy?

Strnad: Posud ne.

Hladký: Ale honem, pro boha! Každé minuty škoda.

Strnad: V okamžiku!

Melhuba: Tož to jsou hlavní instrukce. Přikročíme hned ku cviku. Račte povstat, prosím. Zde tribuna, stůl, tam obecenstvo.

Baron: Potím se.

Melhuba: Budete aspoň spíš v ohni. Úvod klidný, seriosní. Opřete se levou pěstí o stůl, pravou vezmete několik listin — tak — trochu od těla. (Staví ho do posice.) Pánové!

Baron: Pánové!

Melhuba: Ne ne, to je stísněné. Svobodně a hlasitě; vezměme delší titul, aby se hlas rozběhl trochu. Velectěné shromáždění, drazí přátelé!

Strnad: (K Hladkému.) Zde jsou dopisy prosím.

Melhuba: Nuže?

Baron: Ten pán mně přetrhl.

Melhuba: Těch si nevšímejte, to právě je dobrý cvik, ovládnout neklid.

Baron: Tak s pánem bohem. Velectěné shromáždění, drazí přátelé!

Melhuba: Výborně! Půjde to. Řeč bychom vzali nějakou, počkejte — vyhledám něco.

Hladký: Tak Anton. Do Národních Novin. Ty Josefe do Velké Vlasti, a ty Petře do Křesťana. Hned zpátky, to vám povídám. Ty Anton objednáš u knihaře Mazala nějakého kluka a hned ho přivedeš. Ty Josefe se stavíš na poště pro dopisy — ty Petře — no nic, zpátky přijdeš hned.

Jakub: A já, pane šefe?

Hladký: Ty vypadáš nejhloupěji a jsi mazaný.

Jakub: Hehehe.

Melhuba: (K Baronovi.) Přečtěte si třeba tenhle začátek.

Hladký: (Jakubovi.) Ty zaskočíš nějak Odřihostovy zbrojnoše a vyzvíš, co se u nich děje. Chytře jako had, to ti povídám, a ne abys něco vyšplechtal.

Jakub: Leda že my jako pokládáme situaci parlamentní za utěšenou a že čekáme za půl roku začátek sezony.

Hladký: Nu třeba. I hloupější věci ještě můžeš vymyslit. Ale —!

Jakub: O prosím — já nezkazím nic, mně jde o zdar naší firmy!

Strnad: Mohl bych zatím vyhledat loňské schůze a roztřídit, není-liž pravda?

Hladký: Ovšem a hned.

Baron: (Dočetl.) To bude myslím těžké.

Melhuba: I nebude, nebude. Ostatně napřed si nacvičíme nějaké šlágry. Řeč necháme na ráno. Ráno je lepší hlava, že?

Baron: No třeba.

13. — (Přijde Daněplat.)

Daněplat: Tu je depeše.

Hladký: Sem! — —

Melhuba: (K Baronovi.) Pardon — — (Vše běží v před.)

Baron: Jen kdybych se tolik nepotil.

Hladký: Všecko v pořádku. Ministerský Žan potvrdil naši zprávu. Za dva měsíce budou vypsány nové volby podle dosavádního ustanovení.

Melhuba: My jsme připraveni.

Daněplat: Tak bych prosil.

Hladký: A ano, ano. Počkejte, jen depeši naškrtnu.

Melhuba: (Zase s Baronem.) Vezměme tedy následující: Vyhrožujte si nám, persekvujte — Já pravím: To dřevo ještě nenarostlo, ze kterého by pro náš národ byla šibenice!

Baron: To je moc náhlé — a jak že to bylo?

Melhuba: Tu máte slova, a s chutí.

Hladký: Telegram by byl. Jen že všechen personál je v čertech. Koho — (k Daněplatovi.) Prosím vás, člověče —

Daněplat: Ale prosil bych poněženě —

Hladký: Ten mandát. Nu ano, pane Strnade, poohlédněte se po regálech, třeba ještě něco — ale teď prosím vás běžte. Běžte, co vám nohy stačí. Utíkejte. (Vystrkuje ze dveří.)

Baron: Vyhrožujte si nám.

Hladký: (Mne si ruce.) Začátek v proudu.

Baron: Persekvujte — to dřevo ještě nenarostlo, ze kterého by pro náš národ byla šibenice!

Hladký: Výborně! Gratuluju.

(Opona.) (P. d.)

Literatura, umění, věda.

Výtvarné umění. Výstavy. *Letní výstava Mnichovské Secesse*, která etos mohla by slaviti desetileté jubileum, neobsahuje sice nijakých překvapujících a programových děl, ale předvádí přece řadu pěkných a cenných prací. F. v. Uhdeho „Vánoce" s delikátním a přece intensivním osvětlením, obrazy Zügelovy, Stuckovy, Kellerovy, Dachavského Dilla, H. Thomy, zajímavé řešení pohádkového motivu L. Putzem, z krajinářů Kaiser, Overbeck, interesantně líčené zpívající selky frýzské od Dettmanna, portrét parforsního jezdce od A. Janka, Exterova „Pièta" to byla by vynikající díla německá. Z cizích francouzové Caro-Delvaille svou roztomilou i v detailu i koloristicky neobyčejně působivou „Dámou s hortensiemi", Herm. Anglada s barevnými extasemi vášnivých, bijících a přece souladných tónů, Gaston la Touche s „maškarním plesem v opeře", Zuloaga s ploše sestavenou skupinou portrétů rodiny španělského torera a pařížský medailleur O. Yencesse buďtež poznamenáni. Přehlížející dosavadní desetiletou činnost svoji mohou členové Mnichovské secesse býti spokojeni: nestvořili sice nijakých svérázných nových škol a směrů, nečítáme-li ovšem za školy epigony Stuckovy a Zügelovy — ale pravdu umění, uměleckého nazírání na život i nutnost bezprostřední souvislosti jeho s životem dovedli propagovati jako hesla nového umění, je uplatniti a tak ku kulturní výchově publika přispěli měrou nenepatrnou. Jich zásluhou zdárně ujalo se pěstování moderních idejí a třebas i ovoce dosud na se dalo čekati, pokrok byl příliš zřetelný, aby zásluha Secesse nevynikla.

Výstava Mnichovské společnosti umělců v Glaspalastu nevymanila se rovněž jako jiná léta z akademičnosti odměřené a nepřítulné. Z německých buďtež jmenovány skupina „Scholle" s arrangementem jasně ukazujícím touhu po originalitě, ovšem že zabíhajícím do výstřelků, skupina Luitpoldova — na př. Marr, Ubbelohde, — pak pěkná kollekce Theodora Alta, Leiblova to spolužáka, zajímavého naturalisty, a sbírka prací Sandreuterových (namnoze Böcklina připomínajících). Z cizích dobře Hollandští se presentují. —

Saská umělecká výstava v Drážďanech s originelním plakátem H. Ungera znovu osvědčuje umění drážďanských: vystavovati. Ctete-li mezi pořadately jméno prof. Otty Gussmanna vzpomínáte výstav z let předešlých a pochopujete, že dovedl si výbor letošní své výstavní sídlo, akademický výstavní palác na Brühlské terasse (jež v městském paláci výstavním umístěna výstava německých měst), tak krásně uprapiti. Z prací německých jest tu jedenáct obrazů F. v. Uhdeho, mezi nimi vlastní podobizna koupená pro královskou galerii drážďanskou, znamenitá karikatura en gros od Th. Th. Heineho „Boj s drakem", známý již a pověstný Strathmannův „Průvod královský", burleskní fantasie s nesčíslnými detailně dekorativními stylisacemi, v celku s převládajícím motivem až tvrdě karikačním, Klingerův „Athlet", plakety P. Sturma z Lipska, oddělení grafické, v němž sice vynikající a kmenoví saští grafici zastoupeni nejsou, kdež ale výtvory B. Paulovy, Heineho, Ungerovy a j. pozornost oprávněně budí. Rovněž kolekce obrazů Kuehlových, umělce z Rudolfina nám známého, jest tu vystavena, ovšem bez pohledů Drážďanských, jež nalézají se ve vý-

stavě německých měst. Obraz Sášy Schneidera „K boji" působí neobyčejnou magnetickou váhou pohybu a tvrdé síly.

Výstava berlínské Secesse (VII.) intimní, bohatá na výborná díla, upoutává zájem především vystavením Segantiniho trojdílného obrazu „Vznik — Bytí — Zánik", pěti obrazy Manetovými (z nichž nejznamenitějším „Chrestem"), dvěma pracemi Leiblovými. Vedle těchto mrtvých velikánů ještě jeden nesmrtelný jest zastoupen kolekcí: jest to Toulouse de Lautrec se svými pastelly prodejných žen, motivy z tanečních lokálů, dokazujícími ohromné umění zachytiti charakter v linii a barvě s dosti trpké pravdy. Z ostatních hostí jmenováni aspoň buďtež Rusové Somov, Serov, Maljavine, jehož „Smích" tolik sensace i debat vyvolává, Holland'ané Josef Israels a syn jeho Isaak, z nichž jen otec pravým umělcem, a konečně Monet. Z německých M. Slevogt dragounského důstojníka maluje ve smělém naklonění, k terainu sladiv šedivý tón oblohy, šedivou srst koně a modř uniformy do měkkého akordu, kdežto Trübner ve svém jezdci pracuje širokou technikou, dnes u něho ovšem uzrálou v machu, svými kontrasty světel, lesku na srsti a stínů skoro se opakující. Předseda Secesse, Liebermann, vystavuje pověstně známé „Bílení prádla" z r. 1882 a novější věci, tak svou podobiznu z roku předešlého. Srovnání nutí se tu i konstatuje se zřejmý sklon ke koloristicky svěžejšímu a sytějšímu řešení. Corint zajímavou allegorii vystavuje: dáma v kroji módním vede na růžové stuze černobílého býčka plného síly a markantní pevnosti. Vtip pojící se s traktací působivou ještě lépe dokumentován v jiném obraze téhož umělce, líčícím dívkou rvačku mezi Odysseem a žebrákem Irem, srazivšími se za hlučného jásotu diváků. Jest to brutální, ale neodolatelné. Z krajinových obrazů pěkná jest nálada Leistikowova a lesní interieur Trübnerův. Mnichov. Scholle se tu slabě představuje, najmě návrhy ilustrační z ohledů na reprodukční techniky klesly na niveau řemeslnických prací. Ostatně z tohoto združení dobré věci poslali F. Erler, R. M. Eichler a R. Weise. Duchaplný úvod ke katalogu napsal malíř W. Trübner.

Z plastik Rodinova „Boží ruka" a „Měsíc a zem" a Klimschova „Salome" jsou nejpozoruhodnějšími.

Veliká berlínská umělecká výstava (na Lehrtském nádraží) se strašným plakátem Looschenovým naučila se lecčemus od Secesse a v tom postoupila ku předu. Ale hrozné resultáty kvalifikace německých prací tu vystavených přece až příliš do očí bijí. Přičiněním prof. Kampfa, který tu vystavuje dobrou věc „Dvě sestry", zpívající na podiu nějaké montmartrovské scény dueta s naučenými gesty, upraven aspoň repraesentační sál v souladu barvy a architektury. Za to sál čestný, následkem vyššího nařízení uměním vystavovatelským nedotčený, paraduje prachtexemplary diktovanými loyálností v náladě militaristicko-byzantinické až radost. Z německých jmenujme ještě Vinnena, Dettmanna, žáka Kampfova Hellera a mnichovského Oberländera s humoristickým obrázkem sv. Petra, s klíčem v ruce hrozícího na andělíčky trhající na nebeské louce květiny. Mimo to vystavují zde belgičtí, z těch výborný A. J. Heymans, dosud v Německu neznámý a Čamberlani, dále francouzští impresionističtí klassikové (až k Puvis de Channesovi), konečně Američané, bohužel bez Whistlera. Z jich obrazů uveden budiž aspoň J. J. Shannonem malovaný portrét australského ilustrátora Phila Maye, oděného v červeném fraku loveckém, překvapující veselou životností.

Z plastik pěkná jest Brüttova „Eva".

Odmítnuto bylo 2200 umělců, což tedy diviti se jest, že H. Holtzbrecher napsal brožuru (hlavně proti prof. Kampfovi směřující), v níž ostře vyčítá bezohlednost jury vůči umělcům. A tak ani umělcům se pokrokovější pořadatel nezachoval. Jest přirozeno, že tento spis diktován spíše ohledy existenčními než uměleckými.

V Krefeldu byla v museu císaře Viléma velmi zajímavá výstava holandského umění, na níž najmě umění applikovaná zastoupena

byla hojně. Bohatou byla sbírka leptů, z prací vynikajících malířů holandských vystavena byla díla Josefa Israëlse, Jakuba Marise († 1899) a bratra jeho Matyáše Marise, jednoho z nejoriginálnějších a nejlepších současných malířů holandských. Narozen 1835 v Haagu, studoval na akademii tamnější a pak Antwerpské, zejména u Leyse († 1869). Po smrti tohoto odebral se do Paříže, kdež u J. L. Hamona, vynikajícího genristy francouzského (od něhož známé návrhy obrazů na sèvresské vásy, pak pověstné obrazy antických figur) delší dobu pobyl a pak v Londýně se usadil. Jan Veth píše o něm: „on jest nejcennějším, co máme, krystalem našeho umění. Milujeme jej žárlivou horoucností, uctíváme jej skoro jako světce."

Výstava vídeňské Secesse XVII. V posledních výstavách předvedla Secesse Vídeňská nejlepší moderní umění ciziny, v této praesentuje práce svého členstva. Mezi vystavujícími čteme jména Klimtovo, Altovo, Jetmarovo, Orlikovo, Rollerovo a jiných. Třinácti umělcům věnována samostatná oddělení pro větší kolekce.

Budapeštská mezinárodní umělecká výstava, na níž repraesentace moderního umění uherského se nezdařila, protože většina vynikajících umělců mladší generace uherské se nesúčastnila. Za to byly tu kolekce cizích umělců, na př. celá řada znamenitých umělců francouzských, pak švédských, z nichž poměrně nejvíce bylo prodáno, skotských atd. Ze zlatých státních medaillí, které uděleny vystavovatelům, nedostalo se uherským umělcům vůbec žádné. Snad proto, že v jury nezasedali. —

Londýnské výstavy ve Whitechapelu, jest účelem nejširší kruhy publika s uměním seznamovati a tak zájem a lásku k němu probouzeti. Tu sejdou se svorně staří i mladí, akademici i nejsvobodomyslnější, aby široké publikum seznalo jich práce. Vstup do výstavy jest volný a v posledních hodinách prý nabita bývá výstava i vrstvami nejchudšími. Tentokráte velice silně zastoupeno jest členstvo pokrokového sdružení uměleckého New English Art Clubu, v jehož oddělení visí překrásná akvarela zemřelého Whistlera „Uzdravující se" v tónech šedivém a bílém s lehoučkým přídechem modře a oranžové žlutě v jemných nuancích. —

Benátská mezinárodní výstava umělecká V. Dle statutů této organisace trvající od r. 1895 připadá vlastně generální rozhodování sekretáři výstavy, Ant. Fradelettovi, energickému a vysoce vzdělanému muži, jemuž za spolupůsobení benátského sindika, hraběte Filipa Grimaniho, podařilo se, vyvolati v Benátkách výstavy rázu exkvisitně uměleckého. Jury vybrané z umělců nebenátských (letos mimo jiné v jury známý francouzský umělec Ch. Cottet), nemilosrdné odmítání věcí prostředních, jež letos na př. projevilo se tím, že ze sto umělců odmítnuto průměrně 85, tak že sama výstava byla nucena otevříti ještě salon odmítnutých, dále nepřípustnost věcí v Benátkách nebo jinde v Italii již vystavených, leda že byly by neobyčejné ceny umělecké nebo patřily do kolekcí umělců zemřelých, konečně neobyčejně přísný výběr umělců cizích, kteří výborem k obeslání výstavy se zvou — to vše k tomu vedlo, že výstava předvádí (k sedmi stům prací) věci jen dobré a že i výběr mimoitalských jest zdařilý a pro publikum, hlavně ovšem italské, velice instruktivní. Itálští rozdělení jsou na kraje a těm pak přiděleny samostatné interieury s výzdobou pro ně charakteristickou a náladovou. Tak jsou tu oddělení Latium, Toskana, Lombardsko, Neapol, Emilia, Piemont a Benátky.

Z cizích umělců setkáváme se tu se jmény zvučnými a známými, na př. Lenbachem, Stuckem, Zuloagou, Rodinem, Mennieurem, Trubeckým, Sargentem, Rjepinem, Kroyem, Zornem, Khnopffem a m. j. —

Obzor historický. — Letošní oslavy Husovy měly přece nějaký positivní zisk pro naši vědeckou produkci historickou. Dr. Flajšhans začal vydávat u J. Bursíka s podporou České Akademie Spisy M. Jana Husi ve Sbírce pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. st. Vydány byly dosud dva latinské spisy Husovy: Expositio

Decalogi a De corpore Christi. O vydání samém, které chce býti přesně vědecké a jaksi vzorem pro ostatní publikace Sbírky, soudí prof. Goll v právě vyšlém 3. čísle Českého Časopisu Historického velice reservovaně a dosti skepticky, vytýkaje zvlášť frásovitou předmluvu českou k prvnímu číslu. Ale důležitost podniku vyžaduje obšírnějšího rozboru samého textu edice po stránce věcné, zvlášť paleografické, i formální, ač tato (až na ty citáty z Písma a otců) činí příznivý dojem. Také o celém podniku Akademie vyslovuje se prof. Goll střízlivě; upozorňuje zcela správně, že rychlý a nahodilý počátek (vydalo se to, co dr. Fl. k vydání měl připraveno a Akademii předložil) není bez nebezpečí a že je svrchovaně potřebí, aby stálá komise při Akademii zřízená starala se nejen o finanční náklad, nýbrž i o organisaci podniku. — Ze slavnostní literatury o Husovi vytýkám jedině výbornou biografii Husovu od dra V. Novotného, uveřejněnou v Husově čísle „Zlaté Prahy", práci původní, založenou na samostatném, dlouholetém studiu pramenů i literatury. Hus Novotného je stkvělou ukázkou jemného kritického umění historického, které na základě původních pramenů historických methodou, možno říci, sociologickou (stopováním všech histor. faktorů) a psychologickou (analysou vlivů působících na život Husův) snaží se vykresliti v širokém rámci dobovém ideový a mravní vývoj, podstatu a význam Husův i husitství. Bylo by jistě přílišnou skromností od autora, kdyby svou práci nechal zapadnouti v časopise. — Methodou, koncepcí i tonem od práce Novotného liší se subjektivně zbarvená, ale vroucně, duchaplně a brillantně psaná essai J. Pekařova „In memoriam . ." v Pamětním listě Husově. Svůj názor na Husa a husitství precisuje prof. P též ve své polemice o Husa s prof. Masarykem v posledním (3.) čísle Č. Č. H. — V témž čísle nalezneme také jedno hussiticum: je to dosud nedokončený článek dra J. Fikrla „Čechové na koncilu Kostnickém", v němž se autor obírá reformními snahami českých katolíků v Kostnici, zvláště M. Rvačky a M. Pálče. — Ostatní obsah nového čísla Čes. Časop. Histor. činí polemické pojednání V. Novotného „Adolfa Bachmanna Geschichte Böhmens", polemika J. Pekaře s Kalouskem o Kristiána (sr. „Rozhledy č. 32, str. 785), obšírné kritické referáty (ku př. Máchalův o Francevových Obrazech dějin českého obrození) a bohaté zprávy z nové literatury historické, zvlášť slovanské a německé. *vk.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Rak.-Uhersko. Panovník dlí od 19. b. m. v Pešti a přijal celou řadu uherských politiků, aby vyslechl jejich mínění o krisi. O meritu jednání ví se jen tolik, že „král" t. j. císař odmítá požadavek dalších ústupků ve věcech armádních, jimiž by jednota armády byla ohrožena. Zdá se že odpor mocnářův povede přes úvahu o snížení požadavků uherských ku skutečnému jich snížení. — Ale na jak dlouho? A co dále? Vládní kruhy rakouské — jak již v čísle minulém stala se o tom zmínka — souhlasně s tiskem německým, zdejším i odtud inspirovaným říšským hotoví se k houževnatému odporu proti ústupkům pro Uhry. Otázka ovšem je, s jakým úspěchem akci svou provedou. Ale na něco nesmí se zapomínati. Hlásá-li se se strany p. Körbrových nohsledů, že, nežli nějaké ústupky Uhrům, raději konec dualismu a — rozluku, zní věc velmi podivně. Tak se skoro zdá, že má p. dr. Körber ambici státi se pokračovatelem Beustovým, který ještě sice nemohl Rakouska rozbiti, všemožně však přičinil se o takovou ústavu, aby se utlouklo samo. Domnívá se p. dr. Körber, že netřeba již než vraziti poslední hřeb do rakve? Či utíká se tento „prokonsul" rakouského Němectva ve veselém tomto souboji o primát v říši — a ničím jiným vlastně zásluhou „našich" Němců boj této poloviny proti ústupkům pro Uhry není — ku hrozbě rozlukou jako poslednímu trumfu, jímž má se nahnati strachu — dvoru? V tom směru velmi nevhod přišla by mu asi brožura Vikt.

Huebra: Kaisertum Ungarn. Ein Wort zur Entwirrung der politischen Lage im heutigen Oesterreich-Ungarn, německým tiskem také nevlídně přijatá, která nežádá a pozoruhodně neodůvodňuje nic jiného než konsekvenci toho, když by se Uhrům povolilo a přece chtěla zachovati jednota armády atd., ba snad i jinak obnoviti jednota říše: úplný primát Uhrů, zejména uherskou (státní?) armádní řeč. Rakousko, ne jako německá vedlejší říše druhého řádu, nýbrž mocná říše prvého řádu za vedení Uhrů, jejímž jádrem přirozeně by byly nynější Uhry bez Chorvatska, za to s Haličí a federativně k nim přidružené české, německorakouské a velkochorvatské království, národně autonomní království dle vzoru ústavy německé říše, tot asi náčrtek nové úpravy říše dle brožury! — Zajímavo je, co ku věci poznamenal „Hlas Národa“: „Doznáváme sami, že považujeme za vyloučeno, aby na věčné časy v Rakousku trvala hegemonie národa polorakouského, jen z části v Rakousku usedlého. Je-li třeba, aby jakousi vůdčí úlohu hrál jeden jazyk, jeden kmen, bylo by daleko přirozenější, aby se této úlohy dostalo některému — kterémukoliv — národu celorakouskému, t. j. který celý jest na území rakouskouherském usedlý. Takovým ovšem jsou Maďaři. A kdyby se jednou stalo — popusťme již úzdu fantasii — po čase skutečností, o čem sní naše brožura, že došlo by opět k jednotnému státu s uherským jménem a s maďarským rázem ústředí, co bychom my mohli od takové změny očekávati? V jedné věci asi jen prospěch. Národně byli bychom osvobozeni od útlaku dosavadního: útlak německý rázem by se nám svalil s prsou. Moc Němců roztála by v našich zemích jako na slunci sníh. Němci, kteří jsou dosud na vrchu, najednou pozbyli by své výsadnosti a stáli by proti nám jako rovný proti rovnému. Tím by národní država jejich vpadla do svých přirozených spravedlivých mezí a národnímu rozvoji našemu nic více nestálo by v cestě.“ Ovšem, musili bychom pečovati o to, abychom nevystřídali útlak jeden za druhý, třebas podle veškeré pravděpodobnosti nezdá se útlak uherský dobře možný, uváží-li se, že by pomoci naší nutně potřebovali, aby Němce drželi v mezích. Ale tolik zdá se jisto, že nové jednotné Rakousko nebylo by bez primátu Uhrů dobře možno; jedině když získají Rakousko celé, mohou se Uhři vzdáti svého samostátního separatismu, pro který mají zde svůj stát. — A facit všeho? Že je nutno vážně si rozmysliti, máme-li se my na ten čas zúčastniti štvanice německou žurnalistikou proti Uhrům inaugurované a pěstované a dále: dobře uvážiti, jak v tomto listě vícekráte již bylo řečeno, zdali aliance s Uhry nebyla by politicky výnosna? Rozhodně však již by jednou měl býti tomu konec, abychom byli při každé politické štvanici, jíž potřebují „naši“ Němci a Vídeň — pro sebe!

Země české. Na popud městské rady plzeňské, která podala v loňském zasedání sněmovním petici ke sněmu král. Českého, žádajíce za nové obec. zřízení a obecní volební řád pro obce čítající nad 10.000 ob., rozeslal zemský výbor městům, jichž se věc týká, promemoria, o nichž mají podati dobrá zdání do konce září b. r., navrhuje následující změny: I. Obecní zřízení: 1) počet ob. starších budiž zvýšen (aby prý se mohly snáze tvořiti odbory), 2) volební právo virilistů buď zrušeno, 3) obecní zastupitelstvo buď obnovováno doplňovacími volbami (ne najednou celé, nýbrž na př. každoročně třetina), 4) budiž vymezena rozšířen obor působnosti ob. výboru a starosty (důležitější bylo by: městských rad, které dnes dle zákona vyjímaje Prahu — jsou vlastně z dobré vůle starosty trpěným pátým kolem u vozu!) a rozšířen samostatný obor působnosti obcí, 5) buď vymezen přenesený obor působnosti obce a budiž za něj dána náhrada, 6) budiž přesněji vymezena povinnost obcí k náhradě škody při zanedbání povinností připadajících obecní policii, 7) dohlédací právo politických a vyšších autonomních úřadů buď obmezeno (výborně! ještě tu poslední útěchu: dozor, vzíti všem těm, kdož užívají „radostí“ naší samosprávy — odbojně, to byl výtečný nápad!), 8) působnost větších obcí ve finančních záležitostech jest rozšíriti (dělají teď dluhů dost!), 9) těmto obcím jest povoliti větší svobodu

při správě ob. jmění, 10) pro ob. úředníky jest ustanoviti „jistou“ (pekařskou, uzenářskou, či jakou?) kvalifikaci a jest upraviti jejich služební poměr (konečně!). II. Volební řád: 1) volební právo čestných měštanův a jmenovaných měštanů (Budějovice atd. atd.) buď zrušeno, 2) stejně ustanovení, že ztrácí volební právo, kdo déle než rok je dlužen obci dávky, 3) budiž utvořen volební sbor se všeobecným volebním právem 4) pro dosavadní volební sbory stanoven buď určitý census, 5) volení plnými mocemi a zástupci buď odstraněno, 6) upraveno reklamační řízení, 7) a ustanovení o volbě představenstva.

Hospodářský. V poslední dobu Němci naši velmi tlačí na *celní rozluku* s Uhry. Zahraniční obchod rakousko-uherský vykazuje za minulý měsíc: dovoz 147·4 mil. K, vývoz 179·1 mil. K; vzájemný obchod mezi Rakouskem a zeměmi koruny svatoštěpánské: vývoz z Rakouska do Uher 75·5 mil. K, dovoz z Uher do Rakouska (obé v červenci) 71·8 mil. K; v prvních sedmi měsících vykazuje přívoz z Uher k nám 483·8 mil. K (+ 14·8 mil. K proti loňsku), náš vývoz do Uher 505·1 mil. K (+ 31·7 mil. K proti loňsku); provisorní bilance vzájemného obchodu vykazuje pro nás aktivum 21·3 mil. K (proti 4·4 mil. K loni). Jsou to hlavně průmyslové výrobky, kterými zásobujeme Uhry; lví podíl při tom mají výrobky textilní. Z Uher k nám dováží se skoro výhradně cerealie a jich produkty. Náš průmysl ovládal dříve celý uherský trh, dnes však jsme v Uhrách mnoho ztratili a ztrácíme. Uhry dokonce si stvořily svůj průmysl, se kterým leckde nemile se utkáváme jako s vítězným konkurentem. Odbyt našich průmyslových výrobků do Uher není ničím zabezpečen a museli jsme jinde nová, ale ne již tak výhodná odbytiště hledati. Na druhé straně Uhry dovážejí k nám snad výlučně obilniny — hlavně pšenici a mouku. Uherskou konkurencí bylo naše druhdy kvetoucí zemědělství skoro zničeno, tak že dnes bídně živoří. Cla agrární nám nepomáhají pranic a to jenom k vůli naší celní unii s Uhrami. Tím přináší naše zemědělství uherskému asi 150 milionovou (K) oběť. To se uvádí na doklad, že celní unie s Uhrami nás těžce poškozuje a mluví se dnes o celní rozluce a to okamžité. Neboť v tom případě prý bychom sami nijakých škod neutrpěli, měli bychom však proti Uhrám tu výhodu, že ve vzájemném obchodu jsme jako stát čistě industrielní, kdežto zahraniční obchod uherský má ráz agrární. My bychom mnohem spíše našli nové odbytiště pro své tovary, nežli Uhry pro svou pšenici a mouku. Při otázce celní rozluky musela by se ovšem také řešiti otázka kvotová a bankovního privilegia banky rakousko-uherské. Pro uherský stát byla by nyní celní rozluka hotovou katastrofou. Obilí, které se na léta udržeti nedá, musilo by býti prodáno za ceny kupcem diktované, čím byla by Uhrám zasazena rána smrtelná. Tyto úvahy čteme skoro napořád v listech německých a to i vládních. Ale i odjinud se ozývají. Stísněni jsou, jak se zdá, především v Uhrách. V poslední zprávě o hospodářské situaci v Uhrách si stěžuje Obchodní a živnostenská komora v Buda-Pešti, že nejistota poměrů hospodářských ještě zvýšena byla, protože k uzavření definitivního vyrovnání rakousko-uherského posud nedošlo. Tím byla zhoršena naděje na export, a dle mínění komory, i naděje na uzavření příznivých obchodních smluv. Protože Německo agrární cla zvýšilo, byl uherský vývoz do německé říše skoro úplně zničen. S politováním konstatuje komora dále, že uherské továrny nemohly se na Balkáně se svými výrobky trvale usaditi pro ostrou konkurenci západní Evropy a zejména Rakouska. Zajímavé vzhledem k tomu, co uvedeno, jsou výroky presidentů obchodních komor: vídeňské, brněnské, liberecké a linecké. President vídeňské komory Mauthner řekl: „Pro nejisté poměry v Uhrách bylo by lépe, kdyby nastala celní rozluka. U nás mají zájem na zachování celní unie pouze textilníci a oděvníci, kteří vyvážejí do Uher asi za 400 mil. korun. Za to však železáři a továrníci strojů by škod neutrpěli. My máme přednost proti jiným v tom, že uherské efekty jsou v našich rukou a udržíme si snáze uherský trh proto, že povolujem Uhrám veliký a dlouhý kredit. Celní čára vynesla

by nám asi 75 milionů korun, počítáme-li na polovinu smluvená cla. Tento obnos mohl by se věnovati na podporu exportu do Uher; a celní rozlukou pomohlo by se zajisté našemu zemědělství. Protože smlouva měnná jest uzavřena až do roku 1910, pochybuje p. M., že by se také dříve banka rakousko-uherská rozdělila, neboť v tom případě by Uhry velice utrpěly. — Rytíř Gomperz, pres. brněnské obchodní komory, vidí spásu v dorozumění se na spravedlivém základě. Protože Německo a americká Unie jsou velikými celními komplexy, jest jim umožněno, aby kráčely tak vítězně na bojišti světového trhu. Proto rozluka beztoho poměrně malého celního území Rakousko-Uherska způsobí nevídanou obchodní krisi. — P. A. Neumann, presid. komory liberecké, poukazuje na známou resoluci montanní společnosti, ve které se, třeba nepřímo, žádá celní rozluka, a zná i textilníky, kteří by proti rozluce ničeho neměli. Uhry snad již nyní neuzavrou smlouvy s námi, a jistě ne smlouvy příští. Nemají však zapomínati, že my jsme kapitálově silnější a že jejich pšenice s americkou, ruskou, argentinskou a balkánskou u nás po rozluce konkurovati by musila Průmyslové kruhy chtějí, abychom se k boji připravili tím, že si zhotovíme již předem celní tarif, který by případně jako rakouský tarif autonomní sloužiti mohl. Že by tarif s Uhrami smluvený jiný byl než autonomní, jest pochopitelno. — President linecké obchodní komory nepokládá rozluku za příliš nebezpečnou, neboť naše soustátí životně na sobě závisí. Čím však déle se bude o rozluce jednati, tím spíše se Uhry industrielně povznesou a nebudou pak míti zájem, aby nám výhod dávaly. Jisto jest, že by se banka rakousko-uherská rozděliti musila, neboť Rakousko by asi nesouhlasilo, aby se jeho kapitál nabízel maďarskému chauvinismu. Pokládá za lepší unii personální, než nejistý stav! — Jak viděti, rozvinuje se na všech stranách za sladkého dolce far niente v Čechách otázka vysoké důležitosti politicko-hospodářské. Po obou stránkách náš zájem český s německým se nekryje.

Žijeme ve znamení sjezdů, které se nejvíce soustřeďují na výstavách v Pardubicích, Hořicích a v Třebíči na Moravě. Po sjezdu hostinských v Pardubicích konal se 12. srpna sjezd moravsko-slezských hostinských a kavárníků v Třebíči. V přijaté resoluci se žádá průkaz způsobilosti pro hostinské, vyhrazení prodeje piva, vína a líhovin pouze výčepníkům (a odnětí obchodníkům), vyzvání vlády za opravení zákona o opilství, prodloužení policejní hodiny, revise cejchovního řádu, rozhodné zamítnutí státní a zemské dávky z piva. — Na pardubické výstavě odbýval se 16. srpna sjezd zemědělců česko-moravských. Jednalo se o sdruženích a družstev hospodářských a o pozdvižení lnářství v Čechách. Příčinu úpadku lnářství vidí v zrušení cla z bavlny a rozšíření této vůbec a v levném dovozu lnu z Uher a Ruska. Aby se lnářství zvelebilo, nutno změniti tarif a uvaliti prý clo na bavlnu. K tomu velmi těžko dojde! — Dne 15. srpna odbýval se v Pardubicích sjezd živnostníků zemí koruny České. Poslanec Kratochvíl promluvil o starobním pojišťování a prof. Stejskal o placení hotovými. Druhého dne konán sjezd mistrů krejčovských. Pan V. Kareš z Prahy referoval o zákonném nuceném zavedení dílen, zákazu práce doma a o zrušení práce domácké. Velice bylo reptáno proti závodům konfekčním, a zejmena proti jich dělníkům t. zv. štukverkářům, kteří prý solidní práci krejčovskou ničí. V přijaté resoluci žádá se také rozhodné zamezení a zrušení konkurence trestnické. — Ve dnech 20.—27. září bude pořádán v Klobouckých u Brna jihomoravská výstava hospodářská, průmyslová, živnostenská a národopisná. — V Písku byla otevřena místní výstava průmyslová. — Na jaře r. 1904 má býti zahájena ve Vídni veliká mezinárodní výstava pro zužitkování líhu.

Cukr. Ještě 14. srpna žádal „Hlas Národa“, aby rakouská vláda rychle a pevně odmítla surtaxu 6 franků na cukr do Uher dovezený. Tím prý budeme uchráněni veliké krise cukrovarnické a zemědělské. Nedlouho však potom sděloval „Pester Lloyd“, že vláda rakouská přistoupila zásadně na stanovisko uherského finančního ministra! — Vý-

nosem ministerstva železnic zavádějí se od 1. září t. r. na západních tratích státních drah pro dopravu řepy ony sazby, jichž se užívá teď na dráze severní, a které — zejména na kratší vzdálenosti — jsou levnější než nynější sazby nákladní st. drah. Na severovýchodních tratích st. drah zavedeny jsou vzhledem na nesnadnější výrobní podmínky, pro tamní cukrovary již sazby pro dopravu řepy do té míry snížené, že pro ně bude platiti i výjimečný tarif č. II. státních drah. Také pro dopravu řízků, melasy, řízků melasových a osnovy bude na příště platiti výjimečný tarif č. I. To pro Čechy. Haličské tarify však na řepu, řízky atd. snížila vláda mnohem více než u nás, odůvodňujíc to tamními horšími podmínkami výrobními. To však pravda není, neboť tamní cukrovary jsou dnes zařízeny jako rafinerie na bílé zboží. Aby se umožnilo snížení řepových tarifů také na soukr. drahách, zamýšlí se v ministerstvu železnic všechny povolované (v budoucnu) refakcie plně nahražovati. Podobně nahražují na př. státní dráhy drahám soukromým 60 proc. refakcie z dopravy sladu.

V ústřední prodejně rafinerií cukru jsou nyní zastoupeny čtyři pětiny rakouských rafinerií. Prodejna tato zařizuje právě svou filiálku v Praze a dává svým členům k disposici krystalový cukr na září za 67½ K, na říjen-srpen za 66 K. Pro tento termín povoluje pak ještě zvláštní bonifikaci 3 K v tom případě, když budou továrny svou veškerou potřebu opatřovati u kartelu. Proti té prodejně uveřejnil říšský polský poslanec dr. Glombinski manifest a vyzývá, by zřízen byl kartel národní. Polský Klub a cukerní komise budou prý nutiti vládu proti novému kartelu sazbovými opatřeními. — Jak se dalo očekávati, stoupá před termínem platnosti bruselské konvence (1. září) export konsumního cukru. V červenci vyvezlo se 751.948 q, (loni 397.417 q) rafinády, a 65.679 q (proti 27.424 q) suroviny. Cena vyvezeného cukru od ledna až do července (inclusive) t. r. obnáší 96·95 mil. K (proti 82·22 mil. K loni). Největší množství vyvezlo se do Anglie, Švýcar a Turecka. — Ústřední spolek výrobců řepného cukru v Rakousko-Uhersku podal finančnímu minist. spis o diferenčních clech pro kampaň 1903–4 ve Východní Indii a severoamerické Unii. Vlády těchto států nepřistoupily na bruselskou konvenci, která 1. září 1903 u nás v platnost vstoupí a tím jsou naši producenti poškozeni a žádají, aby vláda diplomaticky zakročila, aby nedošlo k ukládání diferenčního cla na cukr z Rakousko-Uherska v nastávající kampani do britské V. Indie a Spojených Států severoamerických vyvážený.

Ozvuky a paběrky.

Československá vzájemnost. Ještě před odjezdem svým na Slovensko četli jsme v dennících pražských, brněnských a jiných neobyčejnou chválu umělecké výstavy v Žilině, chválu, jež v závěru vyznívala asi větou, že vyrostli v mladých adeptech nebezpeční sokové J. Úprkovi. Referáty byly si nápadně podobny, což mohlo vzbudit ovšem podezření, že vyplynuly z téhož pramene, ale mohlo být považováno i za účinný projev některého z našich žurnalistů (-tz.) pro vzájemnost československou, projev v obsahu svém reelní. A tak umluvili jsme si Žilinu jako východisko svých toulek. Jedno cenné přinesla nám návštěva [illegible]: poznání, že je náš český průměr právě tak daleko reelního [illegible] jako slovenský, že posud jsme malými lidmi frase. Výstavka umístěna je ve špinavé jakés budově, špinavé ostatně jako všecky ostatní v židovském městě, tak že snad nemohla ani jiného útulku nalézti; to nebudiž přičteno v její neprospěch. Dvéře a stěny pokryty jsou plakáty sešlými, strhanými a neladně přelepenými, ozdobeny dekorací, jaká vítává při vstupu do potulného panoptika. Táž péče věnována i výzdobě vnitřku. Zdá se, jako by žádnému z vystavujících umělců nebylo bývalo dovoleno úsudkem a radou pořadatelstvu přispěti. A umělci sami? Andráškovich, Augusta, Mallý, profesor

Obendorf, Pacovský — neznámá jména; lidé, kteří snad byli zapomenuti či nepovšimnuti námi, že se zrodili za hranicemi českosti? Budí sympatický zájem svou cizostí, a před vstupem skoro by byl člověk naladěn přestřeliti ve chvále vzájemnickou hyperbolou, kdyby nebylo tak trpkého sklamání v těch nevzhledných světnicích přeplněných rámy a rámy. Oko klouzá po tvrdých barvách bez stopy hřejnosti, odvrací se od linií neuměle strnulých, někdy až uraženo se odtrhne a spěchá lačně, aby se mohlo někde zachytit slíbeným fenoménem — marně. To tedy representuje umění celého velkého a rázovitého kmene? Účel representační výstava přec měla, když byla položena do Žiliny právě v čas krajinské severouherské výstavy průmyslové. Nemohlo být lepšího kroku, který by znehodnotil umění naše v očích maďarských a německých, a který by podvrátil sebedůvěru naši aspoň ve zdatnost uměleckou, když jiné je tak žalostně málo. A tomu se zpívají dithyramby! Nu „také vzájemnost". Ale dál, to je pouze výbuch sklamání, kterému se nelze ubránit. Hledáme při druhé obchůzce když ne vrcholy, aspoň záblesky možných vývojů, snahy a sliby do budoucnosti. Nacházíme je zejména v Augustovi a něco i v Pacovském, kteří mají pozorovatelskou odvahu v sobě i zárodky síly vyjadřovací, kteří by mohli růst dále, kdyby se nedali strhnout klamnou chválou a šli se učit, kdyby se obětovali tvrdé sebekázni a práci vývojové. Ale to je vše. Málo, velmi málo, ba méně než to poskytuje průmyslová výstava Žilinská v slovenských svých ukázkách, jež s maďarskými vignetami byly připuštěny z neznámých důvodů; snad že nemají maďarských konkurentů, snad že by bez nich ubylo výstavě obsahově dosti chudé příliš mnoho síly. Výstava je vnějškově daleko skvěleji i vkusněji upravena, než bývají naše krajinské, ale za to je pěkným dokumentem naší zdatnosti oproti tamní nerozvitosti, a ukazuje mnoho míst, na nichž by česká práce a kapitál mohly vydatně konkurovat i začít, kdyby si ovšem vyhledaly lepší cesty než neštastná továrna na celulosu v Martině. Slovenské kožešnictví je vzácně representováno dvěma samostatnými pavilony, umělé košíkářství, martinská továrna na ohýbané dřevo a některé ještě interiery hlavního paláce jsou velmi pěkné. Zde by měly být navázány styky obchodní, a měl by se nalézti odborník, který by dovedl s takovou ochotou pracovat pro československou vzájemnost jako nemístně se stalo pro umění. Proč nenalezli tito lidé v českém tisku povšimnutí? Je jich málo, ale znamenají něco. *S.*

Kočovné knihovny. K referátu ve 44–45. čísle „Rozhledů" na str. 1091.: „J. Tews: Wie gründet und leitet man ländliche Volksbibliotheken?" píše nám p. JUC. A. Houžvička, starosta akad. spolku „Jizerana", že menší kočovné knihovny jsou založeny na více místech (ku př. na Vysokomýtsku - referát v letošním Věstníku samosprávném a národohospodářském) a od několika let existuje větší taková knihovna na Tanvaldsku zřízená pro tamnější české menšiny (a pro Jablonecko n. N. a Roketnicko) krajinským spolkem Jizeranem v Praze. Knihovna ta čítá nyní 16 oddělení a vyměňuje se každý rok celá; letošní výměna provádí se právě nyní a v doplňování knihovny se stále pokračuje. V této knihovně co nejpečlivěji se hledí zachovati zásada, aby se tytéž knihy v jednotlivých odděleních — pokud není zvláštních důvodů — neopakovaly. Druhá podobná knihovna (nyní o 7 odděleních) zakládá se pro české menšiny okolí libereckého. Systém stěhovavých knihoven se u Jizerana plně osvědčil a při knihovnách menšinových a vůbec, kde není naděje na zařízení a zvětšování knihoven stálých, jest nejracionálnějším způsobem využití knih. —

Jak žijeme? „Bože! Já myslím, že ve všech těch našich městech žijeme stejně. Všude máme toho typického purkmistra, o němž myslíme, že je nejhorší na světě, všude obecní dluhy, všude vládní a opoziční strana a příslušné k nim hostince, všude nějaký kocourkovský podnik (světlo, dlažba, vodovod), všude nějakého toho tajemníka, nebo úředníka záložny, který dělá místní politiku . ." „Čas" čís. 123.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU ▲ VĚDU ▲ LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 12. ZÁŘÍ 1903. ČÍSLO 50.

Sjezd katolického duchovenstva.

Sjezd zemské jednoty katolick. duchovenstva odbýval se v Praze 26. srpna. Takový dokument doby. Pozoruhodna byla hned řeč P. Kroihera, mistrovský kus politického umění leccos napovědět, ale nedopovědět. Řečník rozebíral mezi jiným příčiny odporu jevícího se v pokrokově smýšlející části české veřejnosti oproti kněžstvu. Uvedl tyto: 1) náchylnost Čechů k náboženskému indiferentismu, která prý má kořen v ochablosti nábož. smýšlení v době předbělohorské a byla sesílena nerozumným prováděním protireformace; 2) že kněžstvo nestaralo se o nabytí a upevnění politického vlivu, hlavně za éry staročeské; 3) nedostatky vzdělání, zvláště filosofického a sociálního, zakládající se v zastaralé soustavě učební; 4) kázeňský, povahy kazící ráz seminární výchovy; 5) servilism kněžstva jak vůči nadřízeným orgánům církevním tak vůči byrokracii; 6) neurovnané poměry hmotné. Jsou to vesměs myšlenky známé z časopisů »katol. moderny«; nové je jen to, že tu poprvé, ač ve formě diplomaticky ohlazené, proneseny neanonymně vůči četnému shromáždění kněžstva a že se setkaly s všeobecným souhlasem. Jest ovšem těžko rozhodnouti, zda tento souhlas byl u všech účastníků schůze upřímný, a hlavně uvědomělý. Ovšem bylo tu, jak jsme podotkli už, většina myšlenek jen napovězených, načatých, ale nedomyšlených, opatrně přihlazený výraz nedosti ještě ujasněných tužeb a snah některé části mladšího kněžstva; jíti po této cestě znamenalo by jistě jíti v před, vstříc smíru s moderním světem, ale — do Říma tato cesta nevede. Ať o ostatním pomlčíme: důkladné vzdělání filosofické sotva posílilo by víru v dogmata a každé otřesení dnešní učební soustavou a kázeňským rázem seminární výchovy by otřáslo neméně hluboce celou organisací církevní, která právě spočívá na bezpodmínečném absolutismu dolů a bezpodmínečné poslušnosti a poddajnosti nahoru:

Podobná neujasněnost a větší ještě opatrnickost vysvítá z přijaté resoluce. Opatrnickost je viděti z toho, že o mnohých a to právě nejchoulostivějších bodech, jichž se dotkla přednáška Kroiherova, nečiní resoluce ani zmínky. A co neujasněnosti se týká: jaký určitý smysl lze si vybrati z pasu, kde kněžstvo prý »přeje si navázati přímo na činnost našich buditelů a způsobiti, aby zásady křesťanské jako kvas pronikly veřejný život« atd. Co toto má činiti s činností našich buditelů, která směřovala hlavně k obrození jazyka českého a k národnímu uvědomění; tento společný zájem nedopouštěl, aby uvnitř národa vynikly ostřeji proudy diferenciační a sporné. Řečeného cíle je dnes z největší části dosaženo. Navázati na činnost našich buditelů nemůže dnes značiti nic jiného než snažiti se o další rozvoj národa ve všech oborech jeho života; v tom však již je také zahrnut úkol zbavovat národ postupně soustavy přežitků, která žádoucímu onomu rozvoji brání, a kterou udržeti je právě v zájmu katol. kněžstva. Budou naši kněží takto »navazovati«? Sotva. Pak ale bude ono přání buď platonickou frasí, buď příkrasnou markou jiných, méně pěkných přání.

Sjezd věnoval se skoro výhradně otázce úpravy hmotných poměrů kněžstva. I v tom je patrna — »nákaza doby«. Týž kněz, který jiným káže spokojenost s málem, trpělivost, který hlásá, že sebezapírání, chudoba a strádání jsou nejlepším následováním Krista, který neměl kde by hlavy sklonil (to i nejhůře placení kněží přece mají), týž chce se míti již zde na zemi lépe, poněvadž pozoruje touž snahu i u jiných stavů; vida nerovnoměrné rozdělení důchodů i ve stavu svém vlastním touží na to, je tím nespokojen. Je vidět, jak železný chod sociálních zákonů zbavuje bývalé názory (o povinnosti sebezapírání a zásluze strádání) vší životní síly, takže se stávají pouhými frasemi i u těch, kteří by v první řadě byli povoláni je realisovat. Zajímavo je přiznání, že neurovnané hmotné poměry způsobují již a způsobí ještě větší úbytek přívalu abiturientů do klerik. seminářů; authentické tedy doznání, že pohnutky, které vedly a vedou mnohé mladé lidi do stavu kněžského, nejsou právě nejideálnější. Zaopatření — živnost. U jiných stavů to nepřekvapuje, ovšem; u stavu kněžského, jestliže ovšem pojímáme křesťanský názor životní důsledně, ano. Úpravy svých platů domáhá se kněžstvo na státu, t. j. na veškerenstvu občanů. Proti tomu se asi značná část obyvatelstva ohradí, ta totiž část, která si služeb kněžstva nežádá, považujíc jeho práci za zbytečnou, ne-li škodlivou, při nejlepším jako nutné zlo. Tato část občanstva bude pak ovšem nucena učiniti to, co mohlo již býti učiněno, totiž způsobiti, aby vedení matrik a vůbec úkony náležející do oboru poměrů civilních byly svěřeny orgánům civilním a tak aby byl učiněn průlom do pověstného a v nejednom směru neblahého rakouského »Staatskirchenthum«; tím by také byl vzat kněžstvu jeden z předních

titulů, o který opírá své naděje na vyplnění svých stavovských zájmů. Otázka úpravy hmotných poměrů nižšího kněžstva jest vnitřní otázkou církve, t. j hierarchie a těch, kteří si služeb jejich žádají a jich potřebují. *V.*

Cukr.

Dne 1. září 1903 zůstane v dějinách cukrovarnictví památný. Toho dne vstoupila v platnost všechna ustanovení bruselské konvence a tím také nový celní režim šestifrankový. Bruselskou smlouvu podepsaly: Rakousko, Uhry, Německo, Belgie, Francie, Nizozemsko, Švédsko a v nejnovějších dnech také Peru. U nás změněn také proto celní tarif a všeliká celní ustanovení o cukru. Od prvního září platí se cla za každých sto kilogramů: surového cukru zl. 2·20, (dříve zl. 6·—), rafinády zl. 2·40, (dříve zl. 11·—) a melasy zl. 6·— (jako dříve). Všechen cizí k nám přivezený cukr ke konsumu, rafinaci nebo jinému zpracování, musí býti opatřen certifikátem původu; není-li certifikát přiložen, platí se za takový dovezený cukr ještě zvláštní clo specialní; tyto certifikáty vystavují finanční orgány, které si každá země sama určuje. Certifikáty na cukr, který se k nám přiveze, ze země náležející k bruselské konvenci, nemusí býti vidovány konsulem. Na cukr, který se k nám přiveze ze zemí, které poskytují premie vývozní, uvaleno jest ještě zvláštní clo, jež bruselská komise ještě dodatečně přesně udá. Smlouvu bruselskou nepodepsaly: Rusko, Rumunsko, Španěly, Dánsko a Argentina. O Rusku radila se bruselská komise dvakrát, ale k cíli nedospěla. V prvním usnesení znělo, že na ruský cukr uvaluje se v konvenčních zemích toto clo: 31 fr. za 100 kg. rafinády a 19 franků za metrický cent surového cukru. Druhé usnesení zrušilo toto speciální clo, protože vyšlo na jevo, že různé okolnosti brání přesnému stanovení surtaxy. Následkem toho vstupují v platnost ustanovení o specielních clech, která odpovídají resoluci ze dne 20. června t. r. týkající se Ruska a Spojených Států severoamerických. Rumunský cukr do konvenčních států dovezený platí cla: za 1 metr. cent rafinády 22·50 franků, a 11·75 franků za 100 *kg* surového cukru.

Jednou z nejdůležitějších událostí uplynulého týdne jest zajisté dosažení dohodnutí o stanovení surtaxy na cukr, dovážený od nás do Uher a obráceně. Ještě málo dní před prvním zářím byl stav věcí velmi nejistý. Vše točilo se kolem toho, aby Uhry mohly si krýti svoji cukerní potřebu úplně samy. Tím vzroste zpracování množství o 300·000 met. centů. Uherská vláda snížila původně svůj požadavek ohledně surtaxy na čtyři koruny; rakouská vláda chtěla však »pouze« tři koruny povoliti, říkajíc, že u nás není kartelu a, že by stanovení surtaxy na čtyři koruny nejen zřízení kartelu v Uhrách usnadnilo, ale i posílilo by uherské cukrovary k naší nenepatrné

škodě. Zavedením čtyřkorunové surtaxy stouply by v Uhrách ceny přiměřeně, ale tím by se právě zvětšily chance na export, o který nám v první řadě se jedná. V Rakousku i v Uhrách váhali až do poslední chvíle, ač si byli katastrofálních následků neuzavření pevné smlouvy vědomi, až konečně umluvena byla surtaxa K $3^1/_2$ za rafinádu a K 3·20 za surový cukr. V osnovách vládních stojí, že surtaxční ustanovení jest reciproční. Každé množství cukru z Rakouska do Uher vyvezené, musí se ohlásiti u finančního úřadu okresu zasílatele, načež se zváží; po tom se vystaví průkazy a zasílatel zapraví poplatky přechodní. Netřeba ani podotýkati, že povolením surtaxy rakouská vláda (snad dle starého zvyku) byla poražena.

Cukerní konvence vynesla konsumentům: 1) zrušení vývozních premií; 2) z toho plynoucí snížení cla na 6 franků; 3) z n e s n a d n ě n í t v o ř e n í k a r t e l ů, a tím vznik ostřejší a nemilosrdné konkurence, čímž ceny se sníží. Za tyto dobré následky patří diplomatické Anglii skutečně díky. — Ústřední prodejna nabízí pro září cukr za K 65·80 z Vídně, továrnám na cukrovinky pak za K 63·—. Cukrovary v prodejně nezastoupené počínají si nad míru čile. Tak na př. prodaly v plzeňském okrese d v ě rafinerie mimo kartel stojící, totéž množství, jako všechny kartelované rafinerie dohromady! Protože jde nyní hlavně o zvýšení domácího konsumu, zařizují se některé surovárny také na bílé zboží, na cukr pískový, na který bude si musit obecenstvo teprve zvykati. Tím roste nám naděje, že obrat č e s k ý c h továren se zvětší, neboť jsou to i po dnes hlavně továrny na surový cukr, které jsou v českých rukou. Na obecenstvu našem ovšem při tom velice záleží; jest nutno, by si co nejdříve zvyklo na cukr pískový (Sandzucker), který co do jakosti cukru v homolích nebo kostkách se úplně rovná a mimo to výhodu má tu, že je laciný. V Praze je cukr od 5. září o 13 haléřů levnější, v říjnu pak cena ještě klesne.

Co se týče vyhlídek rakouského cukrovárnictví za nynějšího celního režimu, nutno jest rozeznávati: 1) následky okamžité a 2) následky v budoucnosti. Ad 1) V Rakousku nastalo rozhodné zhoršení. Pro boj ústřední prodejny s nekartelovanými cukrovary není možno využíti ochrany, které clo nynější ještě skytá, a ceny klesly i na exportní paritu. Cukr krystalový prodává prodejna dokonce pod touto paritou, provozujíc tím taktiku, dodati odběratelům j e m n ě j š í produkt, než jaký vyrábějí továrny na pískový cukr, ale za tutéž cenu, za kterou poslednější své zboží prodávají. Zpracované množství našich rafinerií se zmenšilo, protože Uhry si konsum kryjí samy a pak proto, že v Rakousku surovárny samy bílé zboží vyráběti počínají. — Slibnější jsou uherské vyhlídky. Uherské cukrovary jsou lépe dopravnými tarify chráněny než u nás, neboť hraničíme bezprostředně se vnějšími cukr produkujícími zeměmi, nebo s nimi vodními cestami spojeni jsme. Jmenovitě může francouzský cukr po Středozemním moři za m a l ý c h výloh do

jižního Rakouska vniknouti. Naproti tomu tvoří Rakousko jakousi nepřestupnou zeď pro Uhry a proti cizině, jmenovitě proti Německu. V Uhrách budou ceny přiměřené vyšší než u nás, následek to surtaxy. Uherské cukrovary patří pouze několika majitelům, kteří asi brzo kartel uzavrou; uherská výroba zvětší se o 300.000 metr. centů, které jsme do Uher doposud dodávali. Srovnáme-li pro nejbližší budoucnost uherskou a rakouskou situaci, shledáváme: U nás není kartel, proto není boje o ceny, který nedovoluje rádné využitkovávání ochranného cla, ba přinese i ztráty mnohým továrnám; výrobní kvantum zpracované rafineriemi zmenší se o 300.000 q. V Uhrách se utvoří kartel. Výrobní množství se zvětší a ceny mohou býti tarify dopravními a celní ochranou na takové výši drženy, že příznivý výtěžek v tuzemsku export za menší ceny dovolí a tím postavení uherské industrie cukerní v exportu se umožní. — ad 2) Vyhlídky jsou lepší, avšak musíme počítati, že tuzemská cena nikdy na 6frankovou ochranu stoupnouti nemůže. Hlavní věc jest, zda-li a jak vysoko stoupne tuzemský konsum a zdá a jak daleko export se zmenší a jak se světové ceny utvářejí. V Rakousku způsobí zlevnění cen asi větší stoupnutí konsumu než v Uhrách; konsum se může zdvojnásobiti asi ve 20 letech za dosavadního přírůstku obyvatel. Zrušení kartelních premií jeví se v dnešním klesnutí cen. Rakousko má mnohem horší naděje na stoupnutí konsumu domácího než cizina, protože jinde nejen premie, ale i částečně konsumní daň snížili. V Německu nabízejí rafinerie pro září za 41·— M. čili 48·— korun, kdežto naše ceny obnášejí kolem 73 korun. U nás daň nezmenšili a proto chuť k větší spotřebě mnoho nestoupne. Stoupání tuzemského konsumu přivodí veliké změny. Rakousko produkuje ročně asi 12 milionů q. cukru, z toho vyváží asi $^3/_4$. Dejme tomu, že by se poměry obrátily! Tím se utváří světové ceny na jiných základech. Čím méně nabízeno bude exportních přebytků do ciziny, tím vyšší a výhodnější bude niveau cen v tuzemsku. Stoupne-li vnitřní konsum přiměřeně, postačí to, aby postavení třeba prostředních a i malých cukrovarů také za 6frankového režimu utvářilo se příznivě. Vše záleží na tom, aby se konsum zvedl; musí se proto producenti starati o zmírnění daně konsumní. Tím jedině by se našemu cukrovarnictví pojistila budoucnost. — Cukerní export náš bude míti přes přijetí bruselské konvence naděje na obchod v Maroku, Egyptě, Řecku, Malé Asii, Syrii, Palestině, Persii, Číně, Japanu, Australii, Koreji, Sibíři a Balkánu. Chance se i pro Spojené Státy zlepšily, protože tamní vláda zrušila specielní clo na nepremiový cukr, bude-li cukr takový do Spojených Států dovezen ze země, která dříve premie povolovala, musí ve faktuře příslušná ověřená poznámka býti uvedena, že za dotyčný cukr žádná premie placena nebyla.

Drobty z literární tabule.

Jedno bych rád věděl: nač myslí básník, příslušník mladé »generace« v tvořivé chvíli, jaké představy pojímají mysl jeho. Studiem liter. produkce poslední doby nepodařilo se mi strhnouti saidskou roušku s této záhady, ba vetřela se mi myšlenka, že nemyslí na nic. Nedovedu si aspoň představiti, že by myslící člověk mohl bez palčivé bolesti přehlédnouti (natož napsati!) násilnické províjení nesourodých prvků, vázání křečovitě přivlečených obrazů, u nichž tertium comparationis přímo svíjí se v protestech, příštipkářské látání veršů, které nikterak nemají spojitost s celkem, konečně naprostý nedostatek vnitřní struktury, což vše tato »generace« en gros provádí. Snad jen člověk nepříčetný slavomamem necítí tu odpornou příchuť do jediné číše slitých šťáv protilehlých chutí.

Ukáži to na konkrétních příkladech z veršů p. J. Havlíčka »Smutné chvíle« (nákl. vlastním, 1 K.):

V sluch bodaly mne kvílivé jich tony
jež válely se ve tmách plazivě (6.)

Zvuky se válely — bon! Ale váleti se a plaziti se jsou pojmy naprosto různé a užití jednoho vylučuje docela druhý.

„Na moje prsa uléhaly chtivě
chřtán sevřený mi ve tmě rdousily
a do mé duše rozjizvené lstivě ... (6.)

Zde jsou, prosím, nepřípustné obraty hned dva: předem je nesmyslem mluviti, že tóny »rdousily chřtán«, za druhé slůvko »lstivě« je taková připlácnutá zbytečnost k vůli rýmu.

„v němž vlhko od slzí a od tlumených vzdechů". (7.)

Horký dech srazí se ve vlhko jen na studené tabuli, ale neviděl jsem, že by dům byl jimi vlhký: »Obraz, přirovnání, metafora jsou výborné prostředky stylistické názornosti, ale za jedné podmínky: že situaci vysvětlují a ne zatemňují. To znamená: musím znát dokonale ten kus hmotného světa, z něhož beru obraz pro světy a pochody duševní — jinak zmatu a zavedu čtenáře, místo abych ho povznesl a osvítil.« (F. X. Šalda.)

„Směsí tonů zmatených rozpálené znělo čelo" (8.)

Tóny v čele! Jistě ne!

„Přetržená snění nit dovíjí se, motá, lítá" — (8.)

Poslední termíny docela tříští obraz: snění je dlouhá nit namotávající se v klubko, probuzení ji přetrhne, poslední zbytek rychle se dovíjí; pěkný obraz. Ale autor přilepí: motá, lítá, dva kameny rozbíjející představu tak pěkně, že z ní nezbývá nic.

„Ve bzukotu myšlenka neznámá mi zněla v uši (8.)

P. autor má pojmy drobet popletené. Nahoře tony mu zněly v čele, teď myšlenka v uších..

„Vlny noční temnoty o spánky se žhavé tříští" (8.)

Tříštiti = rozlučovati celek na drobné kousky. Vlny se tříští o skálu, temnota o světlo, ale o spánky nic . .

„a jak mi krůpějí (touha) do duše skanula"
„a v hlavách u lože mi bledá touha stála" (9.)

Když i pomineme nepřípadnost obrazu touha (osoba) skanula, máme tu kontradikci: skanula-li v nitro touha, nemohla státi u lože . .

„A půjdu jako bez ducha tou pustou cestou pomaloučku
až kdesi ve tmě zapadnu v předešlých chodců zmlhlém hloučku?" (11.)

Působí nesmírně komicky tento příštipek v básni, jež líčí akutní rozpor jarní přírody a mrazivého nitra, ba je tu hotovým nesmyslem.

„Darmo park kvete, kokotka Jaro
darmo mi pestrým vějířem kývá" (12.)

Všecko moc hezké, jen pan autor neměl zapomenout, že líčí časné jaro, kdy kvete sněženka a bledule (verš 3—4), ale ne pestré kvítí, neměl rovněž zapomenout, že napsal těsně před tím verše: »V srdci mi hrály stichlé již struny, hlavou mi nové letěly tóny, a moje rty . . šeptaly píseň nového rána, nového kvasu, nového žití« . . takže jaro přece nepřišlo »nadarmo«. Vůbec tato básnička je jednou z nejméně promyšlených. Hloupost na hlouposti . .

„A klesá spánkem na mé skráně —" (14.)

Už jsem konstatoval, že autor má školácky zamíchané pojmy, tento příklad potvrzuje: ani malátnost, ani spánek, ani agonie nemají dočista nic dělati se skráněmi . .

„kdy cíle doběhnu, k nímž (?) stále mne cos žene
a o nichž zvěsti mi hlas jakýs povídá — ?" (15.)

Řezat takové verše, p. Havlíčku, řezat, protože jsou v přímém odporu k dřívějším (»a mozek bezkrvý, v nějž zaťala již spáry bestie tuposti«) a docela ulamují hrot nálady . .

„Raději stisknout rety
a dál se plazit sám — a č uondaně" (16.)

Patrně zaměněno a č s třeba s.

„jak člověk klesnout schvácený a malý" (16.)

Zase takový kámen na obraz, zase taková lata k vůli rýmu — »smály«.

Básničku »Dnešek« (19. str.) uvádím celou: jednak aby bylo viděti vnitřní bezpáteřnost prací podobných, jednak proto, že zde v krátkém rozsahu stopovati můžeme téměř všechny vady stylistické.

Byl stejný zas, jak všechny moje chvíle:
zoufalý zpola, zpola v resignaci —
Tak kolísal, až posléz přišel večer,
jenž na konec mi v nicotnost vše zvrací.

A skončil vše, jak musilo být asi —
Večerní vláha více nesmáčela
mé naděje a já jsem myslil na to,
proč lidé někdy rozbíjí si čela . .

»Monology alkoholika« vynechávám z příčin samozřejmých: zde nelze zavrtávati se do každé pochybené věci, poněvadž pára líhu obetká vše jiným závojem a k vžití se do přirozeného stavu nutno je rozbít všechnu akademičnost formy

„a marně chladila o vlhkou dlažbu hlavu“ (= mlha) (27.)

„Jak panny klášterní tu stojí osaměle
se zrakem širokým a v dálku hledícím“ (28.)

Bože, široký a v dálku hledící zrak — olší?!

„Extasí opity se vrávoravě klátí,
když vítr zavane . .“ (28.)

Tož co: klátí se větrem neb »extasí opity«??

„a rubáš chladivý, jímž lesy dýchaly“ (32.)

Lesy dýchaly rubášem.

„a lány jeho v cypřišové říze“ (33.)

Co to asi může býti? Snad říza z cypřišů? Hm, říza musí býti něco jednolitého, co všechno přikrývá — a cypřišů je na hřbitově málo . . Aby nás pánbůh při zdravém rozumu . .

. . se chvějí, aby klesly dolů
až kamenem je někdo zraní.“ (35.)

Správně by se řeklo: chvějí se, aby n e k l e s l y . . nebo: — ž e klesnou, až . .

„v úpalu slunce zkoralým r e t e m po chvilce s t í n u p r a h n e“ (37.)

Jak povídám: docela pomatené představy o orgánech lidského těla.

„n e j m é n ě čekáš ho, on přijde z n e n a d á n í“ (41.)

Myslím, že obě proložená slova jsou v podstatě totéž.

„Styl to je člověk“. V našem případě „generace“. *V. O.*

Úpadek kritiky.

Bylo by škoda, kdyby včasný článek, pod tímto nadpisem v »Rozhledech“ uveřejněný, zapadl bez ohlasu. Pisatel žádá v něm, aby »povolaní činitelé« chopili se práce a vady buď odstranili neb aspoň objasnili příčiny a příznaky úpadku. Nepokládám se sic ani v nejmenším za takového činitele, ale přes to, (a snad právě proto, vždyť oficielní »povolaní činitelé« jako skoro všude, tak i tuto nedělají a neudělají asi nic) rád bych přispěl k objasnění tomu.

Volat po povolaných činitelích je zpravidla marno. Napsal jsem nedávno v Přehledu: Česká literatura překladová jest Augiášův chlév, a bylo by na čase, aby kritika dala se do sumárního vyklízení — a zde V. Ruslan dokazuje celkem správně a bezohledně, že kritika by potřebovala podobného vyklízení sama. Není instancí, které by přivodily nápravu zde i tam; to-

dovede jen práce, a hlavně osobní, individuální práce jednoho každého.

Jednou z příčin úpadku, vlastně nedostatku opravdové kritiky u nás je pořád ještě naše malost. Stíhá to hlavně odbornou kritiku. Pracovníci jednoho oboru se vespolek znají a kritiky pak stávají se bezkrvými referáty, bezvýznamnými pro veřejnost, leda že tu a tam ukápne trocha pochvaly. Psáti věcně o svém příteli dovede málo kdo. Kdo pak do kruhu dotyčného nepatří, nedostane se jednoduše k slovu. V případech, jež uvádí V. R. (na př. spor Mareš-Raýman) obě strany aspoň jsou si společensky rovny a dovedou si zjednat přístup na veřejnou tribunu. Hůře jest, když jde na př. zasloužilému učenci o odstrčení mladého pracovníka, jak o tom známa jsou celá veřejná tajemství. Tak začátečník je lehce umlčen. A veřejné mínění nepomáhá ani tam, kde obě strany promluvily; nevyzuli jsme se dosud úplně z maloměšťáctví sporu o Rukopisy, kdy o vědeckém sporu měla rozhodovat ulice. Aspoň z vědeckých sporů dosud bezděčně stávají se národní aféry (na př. Pexider-Weyr, Babák-Lhoták-F. Krejčí, Mareš-Raýman), o beletrii už ani nemluvě. Naše malost škodí také tím, že umožňuje monopol na »povolanou instanci«. Dějiny habilitací a stolic na české universitě povídají o tom mnoho. Až jednou přijde vše to na veřejnost, ustrne. Monopol takový činí svého majitele hotovým bohem. Prof. V. po kritice, otištěné v jednom studentském listě, prohlásil k svým posluchačům: »Všichni propadnete, ať umíte cokoli, nebudete-li chtíti dělat co chci já«, — proto že vinníka nenašli, pryč s celou Sodomou!

Zřejmo již, jak vedle malosti hraje při úpadku kritiky velkou úlohu osobní a obchodní zájem. Kšeftovní ohledy začasté zrovna terorisují. Vyšla na př. nedávno kniha, o níž přívrženci jejích autorů napsali sáhodlouhé referáty, t. j. výtahy s několika sladkými slovy do všech listů, kam jen dosáhli. Vydavatelstvo jenjen se rozplývalo a otiskovalo všecky ty projevy jako reklamu. Tu přišla také jednou kritika, náhodou nepříznivá: — po kritikovi plivlo se zkrátka nadávkou »nepoctivost«, bez nejmenšího dokladu! Jak může se při takovém teroru vyvinouti kritika? Kolik lidí jest ochotno, vydati se mu v šanc? Jak potom odstranit anonymitu a pseudonymitu, dnes běžné?

Třetí příčinu úpadku vidím v prostředí, které nás vychovává.*) Neboť úpadek kritiky šel souběžně s úpadkem umění. Je to předně střední škola. Jediným předmětem, při němž na střední škole student i úředně jest nabádán k samostatnější práci, jest čeština s povinnou četbou a řečnickými cvičeními v nejvyšších třídách. Přirozeno tu, že studenti chápou se hlavně themat literárních, což jednostrannost a nesvobodomyslnost mnoha profesorů ještě zvyšuje. Themata nutí je zase k specielnější četbě beletristické, a jednostrannost roste. Jedna letošní

*) Tento bod týče se hlavně mládeže, dorostu a jeho artismu.

výroční zpráva gymnasijní uvádí na př. v VIII. třídě themata: 1. Význam divadla. 2. Maxim Gorkij. 3. O Griegovi. 4. O středověké hudbě. 5. O Zeyerovi. 6. O Bozděchovi. 7. O elektřině. 8. Byronism Máchův. 9. Novější básnické směry české literatury. 10. Jirásek. 11. Hálek. 12. Raisovi »Výměnkáři«. 13. Český impresionism. 14. Dramata Maeterlinckova. Tedy až na jediné thema vše obírá se uměním. Není ovšem střední škola jedinou příčinou této náklonnosti mládeže; ona, jak jsem naznačil, ji jen umožňuje. Ona žactvu dovoluje a částečně i ukládá soukromou četbu beletristickou, která pak sama jest u nás dostatečným popudem, aby mládež hnala se jen za uměním. Uvažme jen vývoj národní za posledních patnáct let. Umění vykazuje tu v literatuře jména: Březina, Šalda, Machar, Sova, Bezruč, o mladších ani nemluvě — v hudbě řadu interpretů prvého řádu, nadějné skladatele a tradice Smetanovy — v umění výtvarném družinu »Manesa«. Kolik zjevů rovných těmto může za dobu tu vykázati česká politika, výchova nebo hospodářství? Jako naše obrození s počátku bylo převahou literární, tak i poslední léta všechny ostatní stránky národního života pokulhávaly za utěšeným rozvojem umění. Ale tato jednostrannost vymstila se již na literatuře samé, je spoluvinna dnešním úpadkem kritiky. Vyvolala již před lety místo vývoje hotovou anarchii. Okolo r. 1897 zejména z Moderní Revue i příbuzných orgánů vanul duch, jenž mladistvému čtenářstvu bezděky vsuggeroval, že Umění je první věc na světě i v Čechách, a v umění že »mladí« mají pravdu. Nejmladší generace, hlavně gymnasisté, provedli tuto ideu do nejabsurdnějších důsledků; býti »mladým« — toť stalo se jedinou a postačující kvalifikací pro hodnost umělce. Kritika šla ovšem spolu. Ti, kdož tehdy v literatuře vedli hlavní slovo a stali se bezděky spoluvinníky těchto zjevů, arci se zříkali později šmahem svých podařených nástupců, když uviděli cíle, k nimž děti dospěly. Ale to samo nepomůže. Troufalý tón, jejž artisté si osvojili tehdy, existuje do dneška a škodí stále. Rozvíjí se ve fráze, z nichž ještě není nejhorší ona, dle které »Umění (arci s velkým U) nahražuje náboženství«. Mládež, rozumí se že nedostatečně kritická, věří opravdu, že to Umění je prvou, ne-li jedinou starostí lidstva, jediným skoro předmětem, hodným zájmu; a zrovna hltá vše, co s tímto eldoradem souvisí. Shání vše, čeho se může dozvědět o osobách, stojících v popředí toho ruchu, a považuje to za ryzí umění: do které kavárny chodí Sova, jaké vousy má V. Dyk, které pravé jméno má M. Marten, co pije X. ve dne a Y. v noci atd. Je sice dobře věděti, že i básníci a kritikové jsou jen lidé, že jejich bytost nevyčerpává se popsaným a potištěným papírem — ale když se z takových povídek a klípků dělá hotové řemeslo a pořád se žije v domnění, to že je vše umění a nejlepší využití času a sil; když zájem o umění samo tratí se pod nánosem kavárenského povalování (»horoucnost povalečná«), kde potom hledati seriosní ovzduší, spojené

se seriosní kritikou? Veliká část artismu stala se holou hračkou; a jak už to bývá, i ostatek, jenž zůstal seriosní, zachází na scestí. I nejlepší naši kritikové svým verbalismem a exotickým slovníkem natropili zla, že bude těžko je vyléčiti; neboť mládež je svedena, právě v těchto výstřelcích viděti hlubokomyslnost, učenost a — modernost. Redakce studentských listů mohly by o tom povídati. Já aspoň vím, že na středních školách nejčilejší studenti mají slovníky cizích slov, v nichž hledají exotické výrazy, aby jimi špikovali své plody! Docházely do Studentských Směrů i dotazy, které takové slovníky jsou nejvhodnější. Pochybuji, že ti mladíci uposlechli, odpověděl-li jsem: nekupujte nic podobného, je to zbytečno i škodlivo; vždyť sloh listu, který toto jim radil, sám hemžil se takovými výrazy! Ano, skoro každý se stydí, aby nebyl pokládán za méně moderního, když by psal, jak mu káže duch jazyka. Celé toto ovzduší totiž terorisuje, ač má plná ústa individualismu. Jeho jednostrannost učinila je církevnickým, úzkoprsým a scholasticky malicherným. Artism ten zapomněl, že umění je jen projevem života, vypjal je ze spojení s ním; ale je nutně neplodný, a potřebí jen zlomit jeho šablonovitý terorism, aby dráha k nápravě se uvolnila. —

Nevím, pokud se mi podařilo ozřejmiti, jak úpadek kritiky souvisí s celým prostředím, v němž k němu došlo. Jedno však myslím vyplynulo zcela jasně: k nápravě nutno odstraniti terorism na všech stranách. Potřebí, aby všichni, jímž jde o věc, dali se do práce, nepodlézajíce vyšším, nepochlebujíce přátelům, nebojíce se nadávek a nepovolujíce nivelisující šabloně. *E. Chalupný.*

Jiří Brandes. (Dokončení.)

Z tohoto základního rysu Brandesova lze vyvoditi všecky další. Předně snaha po naprosté pravdivosti v umění. Nepodává-li umělec v díle svém sebe tak jak jest, Brandesovi je bezcenný. Literatura má býti místem, kde všecko oficiální přestává, kde konvenience je odstraněna, masky strženy a kde se říká věc neslýchaná, vzrušující: pravda. Jenom pravdivost dodává dílu uměleckému náležité síly životní. Dílo umělecké je zajisté výrazem určitých emocí umělcových, které chce také vzbuditi v pozorovateli, čtenáři. A čím hlouběji onen vzácný kámen duše umělcovy je vyříznut, tím ostřeji a zřetelněji jeví se obraz její; čím hlubší a pravdivější vzruch ducha umělcova, tím zřetelnější a významnější umělecký výraz a tím bezpečnější vzbuzení téže emoce u pozorovatele. Láska k pravdě musí celé dílo prozařovati, a dojem této lásky také u velikých spisovatelů cítíme.

Vyznačuje-li se dílo literární těmito dvěma vlastnostmi, původností (osobitostí) a pravdivostí, není pak už třeba, aby vy-

hovovalo ještě nějakým vedlejším ohledům, na př. vlastenectví. Není možno, aby dílo skutečně cenné, třeba bylo nazváno i nevlasteneckým, zapadlo bez významu pro národ, z něhož vyšlo. Brandes není přítelem vlastenčícího směru literárního, jenž hledí jen malovati domácí ctnosti, nejlepšími barvami a zatajovati vady svého národa a zamítati poučení za hranicemi. Brandes bezohledně odkrývá vady svého národa ne z nenávisti k němu, ale z lásky, ukazuje mu přednosti cizí, aby věděl, co jest mu dohánětí, ukazuje však také na chyby cizí, aby viděl, čeho se varovati.

Brandes je po stránce vlastenecké tolerantní, ačkoli není kosmopolitou, nýbrž věrným synem svého národa, a tolerantní je také v ohledu náboženském. Volnost individua a svoboda pátrání a hledání je i zde jeho heslem. Ovšem tolerance tato vztahuje se jen k praxi, k životu, jinak by se nedala srovnati s dřívější zásadou individuality a pravdivosti. V oboru theorie není přípustna tolerance, zde platí princip intolerance; zde nelze strpěti šetrnosti, lež a hloupost musí se potírati a reakce musí se až do konce stíhati. Ale lhář, hlupák, reakcionář? Ten ať jde klidně svou cestou!

Proti výtce atheismu hájí se Brandes správně takto: »Otázka ve skutečnosti nezní, uznává-li se osobní Bůh či ne, nýbrž uznává-li se Zjevení, t. j. vnější pravda, pokládá-li se zkrátka tato nejvyšší pravda za něco daného či myslí-li se, že ji třeba h l e d a t i a to hledati s napjetím nejvyšších sil člověka, nehledíc k nějakému tak zvanému historickému Zjevení. V prvním případě je člověk pravověrným, v druhém je svobodomyslníkem; lhostejno, jakého výsledku dojde, zda naše myšlení najde klidu ve víře v osobního Boha či v pantheismu či atheismu. V tom spočívá protiva: jeden tábor je tábor povětrnosti, druhý svobodné myšlenky. Vyhlašovati volnost myšlení za totožnou s atheismem, jest dopouštěti se vědomého falšování.«

Brandes je zapřísáhlým odpůrcem orthodoxie, což vyplývá zcela logicky ze základního jeho rysu, jest nepřítelem všeliké ustrnulosti, nehybnosti jak náboženské tak mravní. Pokrok! je dalším jeho heslem. Běžné právě náboženské vyznání, stávající právě řád společenský, pravidla tohoto řádu jsou přece výsledkem názorů, které v dřívějších dobách namáhavě svého práva se domáhaly za odporu tehdejšího mínění obecného. Proč na nich tedy nyní zase nehybně trvati? Původně bylo to přesvědčení individuální, živé, ale ztrnulo ponenáhlu v myšlenkovou mrtvolu. Nač této mrtvole nechávati další vládu v rukou? Zachování stávajícího řádu! Jak odporný to Brandesovi pojem! Stávající pořádek, stát, spolek má jen potud právo existence, pokud směřuje k povznesení mravnosti, k usnadnění výchovy dětí, k ochraně ženy.

Individuum má si tvořiti samo názory a zásady o nejvyšších věcech a dávati si zákony pro své jednání a pravdu vlastním mozkem hledati. Proto že shledává už při svém narození

hotové náboženství, hotovou morálku, obojí založené na hotovém mínění společenském, a to mínění často nejvýš nedokonalém, nejvýš omezeném a zhusta i ukrutném: proto by mělo individuum vzdáti se práva hledati si svou cestu, svou pravdu?

Ovšem třeba zde rozeznávati. Jsou lidé, kteří zavrhují stávající pořádek proto, že stojí na *nižším* stupni než tento, ti jsou skutečně nemravní. Vedle nich jsou však lidé, kteří stojí *výše* než je řád společenský, který neuznávají proto, že vidí jeho vady a nesprávnosti. Směšovati tyto s oněmi bylo by hrubým omylem. A ten omyl se obyčejně přihází: orthodoxní lidé jsou nakloněni pokládati každého, kdo nepodrobuje se obvyklému řádu společenskému, náboženskému, mravnímu za nemravného, nevěřícího, atheistu. A tento ‚atheista' stojí zatím výše než oni. *)

Nebudeme podávati dalších podrobností filosofických a ethických názorů Brandesových, podotýkáme pouze ještě, že zcela důsledně neuznává ani principu autority církevní, ač mu připisuje veliký vyznam historický. Určení principu autority je vůbec učiniti sebe sama zbytečným. Církev ovšem měla po staletí povolání civilisační, ale špatný by byl závěr, že proto má nějaký podstatný význam pro existenci vznešených citů a myšlenek, že láska k duchovním pravdám není člověku přirozena, že jí nepřibývá s vývojem lidstva, nýbrž že musí býti neustálou činností biskupů a kněží, církví a církevních shromáždění vštěpována a udržována.

Jako všude, i zde domáhá se však u Brandesa práva svého jeho naturel umělecký. Neuznávaje žádného positivního náboženství, přece dává přednost jednomu před druhým vzhledem k jeho významu uměleckému. »Dejme tomu«, praví, »že víra katolická, jak tomu je už nyní v Italii, z církve vymizí, že ošklivé zvíře ve skořápce hlemýždí odumře, zůstane přecé ještě skořápka krásně točená. Zůstanou nádherné chrámy, sochy, malby v tisících a tisících, zůstane kaple Michel-Angelova, Rafaelova Sixtinská Madonna, chrám Svatopetrský, dóm Milánský. Dejme tomu, že by totéž stalo se s protestantismem, co zbude po něm? Pozoru nejhodnější bude inkoustová skvrna na Wartburce, nejhroznější podívaná na kostely jako Janský kostel v Kodani, které potom snad ctihodným mechem stáří budou zkrášleny.«

Volnost myšlení a láska k pravdě i pokroku je alfa i omega celé povahy Brandesovy. Nesobecká láska k pravdě je zajisté z nejdůležitějších podpor mravnosti a hlásána i jinými vynika-

*) Že orthodoxnost nemá vlivu na povznesení mravnosti, je právě nápadně patrno na samém Dánsku, kde přese všecko officielní zastávání manželství je 11 proc. dětí nemanželských (mnohem vyšší procento než jinde) a počet sebevražd dosahuje čísla 255 z milionu. Nevadí také orthodoxnost, aby obyvatelstvo neoddávalo se hrubým pověrám. Při veliké pobožnosti Dánů zajisté zajímavý úkaz, který by našel bližence leckde i v našich poměrech.

jícími duchy (Tolstoj). Jest-li tedy Brandes svobodomyslníkem, jest jím z příčiny nade vši pochybnost mravné. Brandes není však atheistou; ale jeho Bůh není bohem konservatismu, nýbrž pokroku. »Projevuje-li se božstvo, projevuje se jako duch pokroku, jenž v boji proti lži a předsudku nezastavitelně razí si cestu k rozšíření štěstí a svobody«. »Potřebujeme svobody myšlení, abychom se pojistili proti tomu, že nestane se věda římsko-katolickou v zemích římsko-katolických, řecko-katolickou v zemích řecko-katolických a protestantskou v protestantských, židovskou, pěstuje-li ji žid, buddhistickou, pěstuje-li ji Bud. Nechceme míti desatero různých pravd a připustíme-li, že existuje pravda na vyznáních nezávislá, musíme připustiti právo volné myšlenky.«

Hlásaje individualism a svobodu myšlení je Brandes zdánlivě v odporu k nauce svého mistra o ‚prostředí'. Ale jen zdánlivě, jak sám praví. Záleží totiž na pojmu tohoto prostředí. Nenadaný, obyčejný člověk přijímá trpně vlivy společnosti bezprostředně jej obklopující. Ale: jaké je prostředí vynikajícího člověka? To nejsou každodenní lidé, s nimiž na ulici se setkává; člověk vynikající má možnost obcovati s veleduchy a seznamovati se s jejich myšlenkami. Tím upadá ovšem v konflikt se svou společností. která jej pokládá nejprve za svého nepřítele, až ponenáhlu přijímá jeho myšlenky za své. Takové je postavení velkých duchů k okolí: ne okolí na ně, ale oni na okolí působí. V tomto ponětí Brandes úplně se kryje s Hennequinem. A zajímavo, že tato pravda osvědčila se i na samém Brandesovi plnou měrou. Prorok dříve zneuznaný naposledy i ve své vlasti je pochopen.

Jeví se nám tedy celková fysiognomie Brandesova takto: V literární historii, aesthetice a kritice je stoupencem historismu a psychologismu; v historii je psychologem anatomem; ve všech pak těchto oborech je nejen bystrým analytikem, ale i originálním synthetikem; v ethice a sociologii je stoupencem individualismu a utilitarismu, v náboženství je indiferentním a liberálem; všude pak umělcem, jenž nejen chce přijímati, ale i dávati. Přidáme-li k tomu, že tato umělecká stránka jeho tvoření je silnou jeho předností, forma jeho tvoření jak vnitřní tak vnější že je duchaplná, básnicky názorná a plastická, jest obraz jeho literární fysiognomie dokončen.

Brandes je zosobněná síla a energie, nepoddajnost, samostatnost a svoboda. Jeho filosofie prýští z pramenů německých (Nietzsche), jeho ideálem je Goethe, literatura německá jest u něho v největší vážnosti, charakteru německému (nikoli však pruskému) vzdává na mnohých místech nepokrytou chválu: což divu, že Němci přijali jej za svého, vidouce v něm jaksi ztělesněna jednoho svého »nadčlověka?« Brandes je spisovatel, jenž nezapře, že v jeho žilách koluje krev germánsko-židovská. Nechceme ho tím snad snižovati, nýbrž pochopiti jen celou jeho fysiognomii.

Rozhodně však musíme mu vytýkati, že vykládaje o tak široké látce jako jsou hlavní proudy literatury evropské za půl století, neuznává za hodno ani zmíniti se o literaturách slovanských. Odbývá je lacinou výtkou, že byly pouze ohlasem Západu. Pro něho neexistuje ohromná literatura polská a ruská (o české nemluvíme). Že Slované v první polovici století 19. jen jsou závislí na literatuře německé, anglické, francouzské, je, krátce řečeno, lež. Karamzin, N. Iv. Turgeněv, zvláště pak Rostopčin, Glinka, Creč jsou dokonce odpovědnými nepřáteli směru západnického. I ve frankofilské době literatury polské jest jmenovati originálního Krasického, Woronicze a zvláště Boguslawského, kteří rozhodně nejsou pod vlivem západnickým. Historik, jenž nezná těchto dvou velikých větví literárních, nemůže si osobovati rozhodující slovo ve světové literatuře. Jest jednostranný.

Přes to jest význam Brandesův i pro slovanskou literaturu nepochybný. Spousta moderních jeho myšlenek obsažena hlavně v jeho »Proudech" byla by jistě k dobru i literatuře naší. Doufejme, že nezůstane jenom na překladu jediného svazku a že doplněn bude i ostatními pěti. Zaplavuje-li se literatura naše novější dobou překlady děl třetího a čtvrtého řádu, proč by se nemohl pořídíti úplný překlad díla řádu prvého?

Dr. Jos. Sedláček.

Volte mne!

(Pokračování.)

II.

Volební síň; v levo tribuna řečnická se svým vchodem a stolem pro řečníky a referenty, v pravo prázdný sál.

1. — (Melhuba a Baron.)

Melhuba: Tak prosím ještě jednou závěrečný pasus někde od slova: Uvážíme-li tedy. To musí vyznět velebně, mohutně, to musí uchvátit, — jak bych jen naznačil — no tak uchvátit, aby i sami klakéři přišli do nadšení. Pak je uspěch zajištěn. Vypočítáno je to úžasně, teď ještě jen hlas. Tedy prosím: Uvážíme-li.

Baron: (Stojí za stolem a řeční do prázdna.) Uvážíme-li tedy situaci politickou, jak jsem ji, veleváženi pánové, nakreslil, nezbývá jiného východiska než oposice. Oposice na nůž, neústupná, ničivá. Až do těch hrdel a statků, jak říkali naši předkové. Až do těch hrdel a statků musíme se obětovat, vystoupit do prvních řad na krajní výspy, kde boj nejlitější. Je tam nebezpečno, ale je tam i blízko k vládě, na níž se musíme vehementně vrhnout — a také až na ta jejich hrdla a statky. — Pánové! (Přeruší se.) — ale to já nevydržím, potím se tuze, a tuhle ke konci jste udělal moc dlouhé věty.

Melhuba: Nic to. Jak dojdete sem, odpočnete si, to je vypočteno. Zde musí potlesk trvat aspoň pět minut. Někdo musí křiknout: Hr na ně! Potom uvidíte jak se národ zdvihne — a my máme začátek zase v hrsti. Na puntík vypočítáno. Tož dál. —

Baron: Pánové!

Melhuba: Ne ne, o slovo dál.

Baron: Aha. Bylo zde, velectění přátelé, zvoláno slovo, jež mi bylo ze srdce promluveno. Hr na ně! Když naši nejslavnější předkové, náš Žižka se svými Tábory řítil se na vraha, jediné heslo je vedlo: Hr Tábor!

Melhuba: Víc, víc, to by nechytlo.

Baron: Vedlo. Hr Tábor.

Melhuba: Tak, tak.

Baron: Hr Tábor křikněme i my a jděme v před a jsem jist, dnes zvlášť jsem jist, když vidím vaše nadšení, drazí přátelé, že — eh s písní na rtech.

Melhuba: Dost, dost! E h nesmíme říct — a h platí.

Baron: Ah s písni na rtech. Kdož jste boží bojovníci — my zvítězíme!

Melhuba: Fortisimo! Víc!

Baron: My zvítězíme!

Melhuba: Bravo!

Baron: Přátelé! Ve lví stopě pojďme, jak vroucně nám zazpíval náš veliký Neruda, pojďme do oposice. Proti vládě! Za mnou!

Melhuba: Víc, víc!

Baron: Hr Tábor!

Melhuba: Rukou rozhodit. — (Baron rozhodí rukama.) Tak tak. Výborně! Mandát spadne jako zralá hruška. Ještě tři čtyři schůze — a bude to.

Baron: Pámbu zaplať. Víc bych nesnesl. Kdyby moje stará zrovna na tom neseděla, do smrti bych — a prosím vás, začnou-li mne jinde vyrušovat než mám naznačeno?

Melhuba: Nezačnou, to je vypočteno. A kdyby, dělejte jakoby nic, mluvte svou dál.

Baron: Jen abych se nesplet.

Melhuba: Nebojte se. Sedím zrovna vedle, napovím. Ostatně, když by bylo nejhůř, nahlédněte do partesů. Ale to vám povídám, ne zbytečně! Kazí to efekt. A nezapomnět udeřit pěstí tam v prostředku a na konci rozhodit rukou: Všech pět prstů natáhnout, to je působivé

Baron: Prosím vás, jen sedněte vedle a držte mne. (Nahlédne první kostelník.)

Melhuba: Již jdou! Zpátky! Honem dolů s podia. (Odejdou v pozadí.)

2. — (Vcházejí kostelníci.)

První kostelník: Pochválen — nikdo. První jsme tu, no aspoň se domluvíme.

Druhý: Přišlo to náhle letos. Včera ještě nic —

Třetí: A dnes ráno instrukcionsštunda u našeho velebníčka.

První: Což ten tomu rozumí, to je kos.

Čtvrtý: Škoda, že není ještě farářem.

Třetí: A dej pokoj, Matýsku, mohl by nás taky tak skomandýrovat.

První: Ja u vás je hej. Ty seš pán, ty poradíš a starej poslechne. Ale u nás?

Druhý: Kdo pak se může mít jak u svatýho Ignáce.

Třetí: Já říkám u nás je nebe —

První: Zrovna to sedmý, mahomedánský.

Druhý: (Zbožně.) Ale prosím vás

První: No no, dyť já jen tak, abych ukázal, že se tam mají náramně. Podívejte se tuhle na Josífka.

Druhý: Ja ja, požehnej pámbu.

Třetí: U nás nebe, tuhle u svatýho Pavla očistec, u svatýho Mikuláše

První: No no, peklo u nás není.

Třetí: Ale ne, to se ví, chtěl jsem říct jen pozemský živobytí, a peklo, hehehe, tuhle jde chudák.

Pátý: Co zase? Máte mě v prádle?

První: Co tak pozdě?

Pátý: Prosím tě!

Třetí: Starej ještě štěkal — nemusels utírat střechu?

Pátý: Eh, darmo mluvit.

Třetí: Neřek jsem? Hehehe —

První: Tak dost. Jsme všici hlavní, rozdělíme se.

Pátý: A cože tak náhle?

První: To není naše věc; nám patří udávat obecenstvu ton. Je to beztoho taková čeládka, která neví co se sluší.

Třetí: A co budem mluvit! Postav nás a je to, však tu nejsme poprvní.

První: No nic. Dvě leta pausa, všelicos mohlo z hlavy vypadnout. Tož: nestoupat ke známým — mezi cizí; nestoupat vedle panstva, to nerado tleská, má moc malý ruce; dávat pozor na komando a dodržovat, když je potřeba — to se už uvidí. Neukvapovat se, to je blamáž; a potom svou zvláštní úlohu provést jak se patří. Ty zdvihneš pěstě až to přijde, a budeš se tlačit do předu. Ty začneš na druhém konci svou řeč, umíš?

Čtvrtý: Jak když bičem mrská.

První: A vy dva se přidáte. Já vás budu krotit, ale nedejte se.

Třetí: A jářku, komu začnem?

První: To poznáte. Je prý tlustý, kulatý jako farář a hlas má.

Třetí: Jako bejček, to už poznáme.

První: Já v předu (rozestavuje je) — ty tamhle v levo, ty v pravo, do prostřed, do zadu. Tak.

Druhý: A zůstanem už tu?

Pátý: Ztratit se můžem na chvilku, aspoň pro první začátek, to bude lepší.

Čtvrtý: Baže. Pojďme.

První: Ale nesplést!

Třetí: To je strachu. (Odcházejí.)

3. — (Sál chvíli prázdný, pak se schází obecenstvo.)

Baron: (Vyhlédne.) Co to? Proč odešli?

Melhuba: I to jsou jen klakéři. Zdají se dobří.

Baron: Jen co by tu již byli lidé, sic se začnu ještě bát.

Melhuba: Ale, ale! Však již jdou, vidíte? Za chvilku bude plno. —

(Obecenstvo v tlupách se schází a baví se mezi sebou; zůstávají někteří i ojediněle stát a naslouchají.)

První: Můj náhled je, že náš lid ještě není schopen silné myšlenky, musí se mu dávat limonáda, a proto nenávidím radikály a všecky pokrokáře, to jsou nejhorší zrádci národa. Naše strana —

Druhý: To je má řeč. Naše strana je nejuznalejší k nám lidem. Víme, o limonádě zrovna nevím, taky nejsem přítelem sladkostí, ale jen co je recht, naše strana dává pivo, a dost.

První: Prosím vás, člověče, nemluvte tak nahlas, vy mně nerozumíte. Kdyby takhle někdo slyšel z radikálů.

Druhý: Však tu nejsou, a jsou-li, vyhodíme je, veselo musí být, to je má řeč.

První: Eh — (odvrátí se ke třetímu,) Můj náhled je, že takovýhle lid nám jen škodí, co říkáte?

Třetí: Ale kdo pak ho zná! Víte, já nerad ubližuju, mohl bych si odrazit kunčoftа.

První: Obchodník prosím?

Třetí: I ne, krejčí prosím, civilní i vojenský, zde prosím adresa, kdyby si vašnost přála, milerád posloužím. Obsluha vzorná, ceny solidní, však to mám tuhle natištěno.

První: Hezké — a co říkáte letošním volbám?

Třetí: Ale tomu já tak docela nerozumím.

Čtvrtý: (Od jiné skupiny.) Tak proč sem chodíte?

Třetí: Já mám mezi kněžstvem tuze moc kunčoftů, víte, rád vyhovím, oni to mají rádi, když člověka vidí.

(Kostelníci vcházejí a rozdělují se dle ustanovení. Třetí stoupne ke skupině v popředí.)

Čtvrtý: Poslyšte, pane, aspoň noviny byste měl číst, abyste věděl, proč sem jdete.

První: To je můj náhled. Já říkám, že náš lid není ještě dost pokročilý pro politiku, ale že by se měl vzdělávat. Co tomu říkáte, přátelé?

Pátý: To je samo sebou.

První: Nu vidíte. My nečtem noviny, na schůze nechodíme, a tak nám svět utíká.

Druhý: Co nechodíme? Já jsem na všech.

První: Ale proč, člověče, proč?

Šestý: I nemluvte s ním, to je —

Druhý: (Rozčiluje se.) Cože? No řekněte co?

Šestý: I nic, spletl jsem si vás, já vás považoval za takového budiž k ničemu.

Druhý: Ještě že tak. Já jsem přece k něčemu (ke kostelníkovi), že, pane kmotře?

Kost. třetí: To se ví — (k ostatním.) On je z gruntu dobrý člověk a zejména radikály a socialisty nemá rád.

Druhý: To je má řeč. Já vůbec nemám na schůzi rád moc lidí.

První: Můj náhled je, že schůze menší jsou opravdu prospěšnější, tož vidíte, my se shodli přece v jednom. Čím více lidí. —

Druhý: } Tím míň piva.
První: } Tím míň pozornosti.

Druhý: A proto vyhazovat.

(Vcházejí řečníci na podium. s nimi i referenti. V obecenstvu vzruch.)

Kostelník: (Tiše k druhému.) Ještě ne, až bude komando — a jděte ke dveřím, tam to začne. (Stišení v sále.)

V zadu: Na zdár!

(Smích, sykot. Hluk se znovu rozšíří v sále.)

Třetí: Smím prosit, vašnosti, který je to?

První: Nevím.

Šestý: Myslím ten tlustý.

Kostelník: Ten, ten. Ale má krásnou representaci, co?

První: Můj náhled je, že se musí vyčkat, až jak promluví.

Kostelník: Já ho znám dobře, chlapík panečku. Hlas jako zvon na našem kostele a mluví jako páter Augustin.

Třetí: I to je kazatel, to je zlatý jazyk.

Kostelník: A politiku v malíčku, všecky redaktory do kapsy strčí. A známosti nahoře.

Čtvrtý: A? Co se toho týče, to schvaluju. Známosti, annexe víme, jak říkáme v lepším slohu, jsou lepší než huba. — (Nahýbá se k sousedovi.) Jářku, ten tlustý tam, to bude chlapík, toho volte; s ministry je jedna ruka.

Sedmý: Kdo to řekl?

Čtvrtý: Tuhle náš kostelník, a ten to má od pana faráře, který je s ním z přízně.

Sedmý: Tož to je už něco.

Čtvrtý: A čtli jste dnešní noviny?

Šestý: Co bylo?

Čvrtý: O významu trojspolku ze stanoviska národně oekonomického. To máte skvost. Víte, třeba se dokazuje, že náš agrikulturní — to máme jako hospodářský — stát musí hledat alianci se státy průmyslovými, aby našel konsumenty na nadprodukci svých naturalií, to bylo něco — no jářku, evangelium.

Kostelník: Pod pokličkou, pánové — to napsal tamhle pan poslanec.

První: Aáá — můj náhled je, pánové, to že již něco znamená. Jsem pro něho.

Kostelník: Chlapík, jářku.

Čtvrtý: Jak se jmenuje?

Kostelník: Hm — ale, ale ta hlava — takové hezké jméno a mám je na jazyku, nějak na R. začíná — no co si vzpomenu?

Čtvrtý: Tam bylo podepsáno B.

Kostelník: Máte pravdu, na B, na B. no hlava je děravá.

Třetí: A skromný musí být, že se nepodepsal ani celý. (Vchází Melhuba a Hošík, usedají k Baronovi.)

Šestý: Hle, kdo to jde?

Kostelník: Ale doktor Velhuba.

Třetí: Který?

Kostelník: Ten na levo, to se hned pozná, že je doktor, už jak jde. Ten vedle to bude někdo od novin.

Druhý: (Křikne.) No už je nás dost. Mělo by se začít.

Hlasy: Pst! Ticho! Co je to?

(Tleská se.) Ticho! Co je to? Aha, sociáli! Ticho!

Baron: (Mezi tím.) Prosím vás, co chtějí ti lidé?

Melhuba: Ale nechte je, musejí se pobavit, než začneme. Tož jak, nebojíte se?

Baron: Ne, myslím že ne, ale potím se.

Melhuba: To nevadí. Zahájím tedy, co říkáte?

Baron: Ale s pánembohem.

Melhuba: A vy se ještě trochu vzpamatujte, mladý muži, čeká vás úspěch.

Hošík: Kdyby mi jen Emuška nestála za zády. Mám trému.

Melhuba: (Vstává a zvoní.) Velectění pánové! (Hluk tichne.) Vítám vás, drazí přátelé, na prvou politickou schůzi, letos pořádanou. Považuji si za čest, že mohu první k vám promluvit v době pohnuté, kdy stojíte před záhadnou budoucností — ano pánové, před budoucností temnou, neboť nevíme, jak utváří se konstelace příští sněmovny, jakého jednání můžem se dočkat od ní. Jistě je touhou nás všech, abychom lepší dny si připravili nežli byly minulé, a proto zvolme si muže nejlepší, jichž jméno by nám bylo zárukou, že dobře pochodíme. Jako předseda politického klubu našeho dovoluji si vám představit kandidáta poslanectví — (tiše k Baronovi) vstaňte k čertu! — pana Barona.

Hlasy: Výborně! (Tleskot.) — Pst, ticho!

Kostelník: Neřek jsem? Na B. začíná.

Čtvrtý: Sakramentský jméno! Chlapík!

Melhuba: Pánové! Nechci chváliti jeho všech předností, nechci proti jeho vůli jednati, a proto omezuji se jen na nejnutnější, abyste viděli, koho máte před sebou. Dlouho jsem

hledal člověka nejlepšího. A pánové, troufám si říci, že jsem ho našel v panu Baronovi, však posoudíte sami, až uslyšíte jeho slova.

V pozadí: Tak ať mluví.

V předu: Ticho, nevyrušovat!

Melhuba: Není politickým nováčkem. Jeho články zdobí nejpřednější naše žurnály již dlouhá leta.

Kostelník: Neřek jsem?

Čtvrtý: Chlapík!

Melhuba: Můžeme býti pyšni, že národ náš, že my právě máme mezi sebou může takové.

Hlasy: Výborně!

Melhuba: Prosím pana kandidáta poslanectví, aby promluvil k nám o politické situaci.

(Baron vstává.) (P. d.)

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. V *Srbsku* se chystají k volbám. Hlavní zápas bude mezi mírnými (Vuičovými) a neodvislými (Živkovičovými) radikály. Vedle nich budou o přízeň lidu se ucházet strana pokroková, liberální a sociál. demokrati. Na srbský národ je to stran dosti! — V Srbsku panují nyní důstojníci, jež způsobili převrat. Co až posud proniklo o králi Petrovi do světa, svědčí, že je on bezduchá loutka v jejich rukou. Svévolí důstojníků trpí mužstvo, týraní vojáci přebíhají do Uher (za 3 týdny v srpnu 30).

V *Macedonii* přibývá nejen srážek mezi povstalci a turec. vojskem, ale zároveň přibývá dokladů bašibozuctví tureckého vojska. Turečtí vojáci zastřelili již dva ruské konsuly, Ščerbinu a Roskovského, pohaněli italského konsula, v Prizrenu střílelí po ulicích. Vojáci turečtí mají vůbec jaksi zálusk na konsuly, střelili 23. srpna po americkém náměstku konsula v Bejrutu (Syrii), po konsulátě rakouském atd. Že se chovají k domorodému obyvatelstvu krutě, není třeba vypisovat. Za několik neděl zničili na př. šedesát vesnic křesťanských, pobivše všecko obyvatelstvo. Povstalci jim odemstívají se podobným způsobem. Není to dávno co u Zeleniku stal se železniční atentát. Právě když turecká vláda jala se rozhlašovati do světa, jaká učinila opatření pro bezpečnost dopravy, byl u Kulely expresní vlak východ. drah 27. srpna dynamitem vyhozen do povětří. Za to že povstalci prodírají se Balkánem k Cařihradu, Porta dává zatýkati Bulhary v Cařihradě usedlé. Srbové v Bělehradě a Bulhaři ve Středci pořádají meetingy makedonské na podporu povstalců. Dle zpráv všeobecně již rozšiřovaných schyluje se k válce bulharsko-turecké.

Rak.-Uhersko. *Branný* zákon byl na říš. radě přijat 20. února ve 2 h. 20 m. ráno hlasy a přispěním „lidových a protimilitaristických" Němců a bylo jím povoleno pro letos 125.000 nováčkův, o 22.000 více než před tím. Ale k zákonu odhlasován i navržený dodatek, že se nesmějí rekruti zařaditi do vojska, pokud se tak nestane i v Uhrách. Ježto však v Uhrách opposice zmařila včasné projednání branného zákona, proslýchalo se, že vláda Körbrova prý zruší na základě čl. 14. st. z. z. celý zákon a touže procedurou si povolí kontingent nováčků ve starém, nezvětšeném počtu. Ale k tomuto protiústavnímu a nezákonnému aktu zatím nedošlo. Za to jako blesk překvapila 26. srpna zpráva, že vojíni třetího služebního roku nebudou letos propuštěni z aktivní služby, o čem posádky byly uvědoměny v plukovních rozkazech. Ale ihned přicházely

zprávy, že bude-li kontingent nováčkův uher. sněmem povolen, budou v Rakousku odvedení branci ihned zařazeni, kdyby však uher. sněm kontingent nepovolil, nastane otázka, neměla-li by se část braneckého kontingentu předlitavského, článkem 14. povolati 1. října do služby. Ze všeho viděti, že ohlášeným zadržením vojáků třetího roku měl býti činěn nátlak na parlament v Uhrách i zde. V Uhrách na to hned odpověděli oposiční poslanci žádostí za svolání mimořádné schůze parlamentu, aby ministra pohnali za to k odpovědnosti. U nás všeněmečtí poslanci se obrátili na ministra vojenství v té příčině. Tisk celkem všechen opatření vojen. správě velmi zazlíval. Najednou povoláni do zbraně v říjnu v š i c h n i nováčci zeměbrany (z v ý š e n ý kontingent) a na rekruty pěchoty se apeluje, aby dobrovolně službu nastoupili — kolik jich nastoupí, tolik bude propuštěno starých vojáků domů! Nu kdož ví! Svolat říš. radu k rozuzlení toho vojenského uzlu mp. Körber nechce.

Maďaři slevují. O maďarském velení ve vojště není již řeči. Oposičník prvního řádu, Olai vyjádřil se, že by složil zbraň za ústupky maďarské vyučovací řeči, zavedení maďarštiny ve voj. trestním řízení, přesazení maďar. důstojníků k maďarským plukům a zavedení maďar. praporů a odznaků. Frant. Košut by se spokojil maďar. velením i jen v batailonech. — Vyšla na světlo překvapující udalost, že německá lidová strana (místopř. říš. rady Kaiser) vyjednávala s Maďary (Polonyim) o dosažení uher. samostatné armády. Ježto posl. Kaiser zprávu tu popíral, prohlásil posl. Bartha tiskem (za nepřítomného Polonyiho), že zpráva je pravdiva a dodal, že známý člen německé strany lidové Polonyimu dopsal, že by strana jeho chtěla pracovati o personální unii a samostatnou uher. armádu.

Dne 26. srpna přijala uher. parlam. *vyšetřující komise* zprávu o výsledcích vyšetřování v úplatkové aféře uherské. Komise důkladně omyla mp. hr. Khuena, ač nepopírá, že on o plánech Szaparyho věděl a jim nebránil. Minoritní votum podal Polonyi, jenž vedle uvedené okolnosti tvrdí ještě, že hr. Khuen měl podíl na stylisaci prohlášení, které hrabě Szapary před vyšetřující komisí četl. Hlavní vadu vyšetřování vidí v tom, že nebyl vyslýchán Dienes, jenž Zoltanu Papovi peníze nabídl a vyplatil.

V *Chorvatsku* nastoupil po banu Khuenovi hr. Pejačevič, zrušil stanné právo a propustil několik set zatčených, ale pokoj v zemi nenastal. Naopak. Lid chorvatský se bouří a vojsko do něho střílí salvami (v Zapřešici). — Spojená chorvatská oposice se zase drobí ve své prvky pro osobní nechuti členů. Ale i ve vládní straně nastalo štěpení, většina prý již nechce být tak povolna jako byla za Khuena.

Země české. Doplňovací *volba*, na *říšský mandát* za okres chrudimsko-pardubický, uprázdněný resignací posl. Udržala, ustanovena je na 14. září. Mladočeskou stranou byl mandát ten nabízen dru A. Rezkovi, po jeho demisi, ale ten odmítl. Ježto okres jest převahou agrární a strana agrární kandidovala okr. starostu Markalouse, vyvolen za mlad. kandidáta dr. H. Janovský, státkář v Trpoměchách, mluvčí a náčelník řepařů (za jarní kampaně o cukerní zákon). Zdálo se, že Mladočeši tak vyzráli na agrárníky a že rozštěpivše je, mandát ten uhájí. Ale 27. srpna oznamovaly noviny, že se dr. Janovský po včerejší poradě českých řepařů v Praze kandidatury vzdal a strana agrární že na Pardubicku jmenovala nyní kandidátem p. Švejka. V této tísni uvolil se posl. Udržal kandidovati znovu, ale jen samostatně! Také znamení doby!

Klub národ. strany svobodomyslné stal se jevištěm, na němž mladoč. strana promluvila drem Heroldem a Pacákem o dnešní *krisi ústavní* a požadavcích Maďarů. Dr. Pacák doporučoval spojení federativ. stran na říš. radě a rovněž v Čechách spojení všech stran i politicky významných osob. Ježto od slov ke skutkům bývá vždy daleko, záleží na tom, co se stane. Snad zůstane to při pouhém „projevu“, jak obyčejně!

Socialisté agitují čile veřejnými schůzemi pro *všeob. právo hlasovací*. Poslanci jejich ohlašují na říšské radě boj o ně, jakož i o starobní a invalidní pojišťování.

Sociální. „Hlas Národa" 18. srpna přinesl článek: Jak drahé by bylo starobní a invalidní pojištění živnostnictva, v němž, vycházeje od podmínek pojištění na sjezdě pelhřimovském stanovených a míry úrokové 4 proc. (Zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa I. vychází od $3^1/_2$%), přihlédaje k úmrtnosti mužů vůbec, dále k úmrtnosti invalidů (dle Bentrieua) a k hustotě, s jakou dostavuje se předčasná neschopnost (s použitím Zimmermannových tabulek kancelářských úředníků) dospívá k této roční premii: od stáří 25 let 91.01, 30 let 104.84, 35 let 120.59, 40 let 138.77, 45 let 150.20, 50 let 181.34 korun, tabulce to co nejmírnější. — Při užití tabulek Société gotajské a Zimmermannových vychází pro stáří od 25 let K 94.65 a pro stáří od 50 let K 189.75, při užití tabulek Karupových pro cukrovarníky pro stáří od 25 let K 94.71 a pro stáří od 50 let K 184.23. — Padá-li pak při našem maloživnostnictvu na váhu hlavně rok 35. až 40. nutno tedy počítati s roční premií K 120.59 resp. K 138.77. Měli-li tudíž svolavatelé pelhřimovského sjezdu na mysli měsíční premii 2 K (ročně 24 K), znamená to u 25 let jen 26%, u 30 let 23%, u 35 let 20%, u 40 let 17%, u 45 let 15% a u 50 let jen 13% premie, jež by se měla vlastně a správně vyměřiti. Uváží-li se pak, že výpočet hořejší nebere zřetele na režijní výlohy a mimořádné risiko, jež by měly premii o dalších 15% zvýšiti, vidíme, s jak malou premií bylo počítáno a jakých obětí finančních by vyžadovalo samostatné pojištění starobní a invalidní maloživnostnictva na státě a zemi . . Zajisté. Má však živnostnictvo právo i moc instituci takovou na státě t. j. z valné části na stavech jiných vymoci? Zde nelze poukazovati na příklad pensí úřednických, učitelských atp. Kde stát, země a j. reguluje příjem a má z většího výkonu nežli je plat, prospěch, má zase povinnost připlatiti na zaopatření ve stáří a v invaliditě, ale ve všech případech, kde nemá vlivu na příjem, kde i mimořádné zisky plynou do soukr. kapsy, jakéž tam veřejnoprávní povinnosti a závazky těm, kdož vlastně za výkony soukromě ujednané již soukromě dali plný a snad více než plný ekvivalent? Požadavek zaopatření starobního a invalidního maložívnostníků z největší části na útraty státu a zemí, není-li provázen požadavkem postátnění neb sezemštění maloživností, je tedy nelogický. Postátnění neb sezemštění maloživností však předpokládá opět rozumný důvod, a to buď ten, který má socialism pro postátnění veškeré výroby nebo nějaký jiný. O tom však z řad živnostnictva nic neslyšíme. Živnostenská sociální politika nesmí se dělati tak příležitostně a úryvkovitě, jak se dělá. Obrací-li se právem živnostnictvo proti svým fušerům a břídilům, je nepochopitelno, že v otázkách velkých úprav společenských spokojuje se břídilstvím. Bylo a je však povinností tisku, aby byl věc tuto náležitě vyzdvihl: Kdo chce reformovati společenská zřízení a nevezme si ani tolik práce, aby se dal řádně poučiti, oč jde, aby se poučil aspoň o základech pojišťovací techniky a společenských funkcí jednotlivých stavů v národním celku, budiž řádně a citelně na tyto své povinnosti upozorněn a k nim přiveden. — To však předpokládá jinak vzdělanou žurnalistiku nebo jiné referenty, kteří by nekladli povinnosti tisku za své osobní ambice, které velí s nikým si nerozlíti ocet. Pak by tu „Hlas Národa" nebyl se svým dost ostýchavým odporem proti pelhřimovským sociálním politikům tak sám.

Ozvuky a paběrky.

Ruskin a Gladstone. Časopis „The Academy and Literature" podává zprávu, že v tiskárně oxfordské university vyšla kniha, určená toliko pro oběh soukromý, zabývající se vztahy Gladstonovými k Ruskinovi. Podstatou obsahuje listy, které Ruskin psal v letech 1878 až 1887 dcerám Gladstonovým. Gladston byl hluboce dojat rozpravou

Ruskinovou uveřejněnou v časopise „Nineteenth Century"; proto Ruskina pozval na svůj statek Hawarden. Ruskin byl tak nedůvěřivý, jak dopadne osobní schůzka s optimistou Gladstonem, že si objednal telegram, kterým by mohl zastírati náhlý odjezd z Haward. Ale dařilo se mu tam dobře, nehledíc k politickému směru Gladstonovu, jejž Ruskin nenáviděl. Odtud také se umělec a umělecký myslitel podivoval vždy a naprosto osobnosti „great old mann". V knize jsou mimo listy Ruskinovy dcerám Gladstonovým obsaženy také výroky jeho o rozličných věcech, jež nejmenovaný podává jako zápisky v deníku. Za příklad se tam čte o museích: Apoštol krásy míní, že všechna musea jsou falešně zařízena; pravé vědění a porozumění pochodí toliko z krásy; proto musí býti vše, co jest ošklivo nebo zpotvořeno, odtud odklizeno. Jen nejkrásnější, nejdokonalejší exempláře z práce přírody mají býti vystavovány. Ptáci v stkvělosti svého peří, zvířata v svých spratcích. Nechce viděti ani kostry blbouna nejapného. „Neviděl jsem nikdy toho ptáka s peřím, nač bych měl chtíti viděti jeho kosti?" Ruskin byl milovníkem hudby. Jednu z dcer Gladstonových si oblíbil najmě proto, že uměla dobře hráti. Po celé dny mu předehrávala. Po smrti Carlylově jí psal: „Carlylova smrt není pro mne bolestí. Smrt ta neznamená konce, nýbrž počátek jeho pravého života. Ba snad i mého. Moje hryzení svědomí každý den za jeho života, že jsem ho v uplynulé dny dosti nemiloval, nezvětšilo se, nýbrž dříve se uskrovnilo: neboť doufám, že ví, co o něm nyní a vždy myslím. — Mám Vám přáti štěstí? Buď Vám blahopřáno, činím-li já tak; chci Vám uděliti odpuštění, poprosíte-li hodně něžně a to: Či nevíte, jak nenávidím děvčat, která se vdají za černokabátníky? Musíte ihned přijíti a předehrávati mi pěkné věci; to jest jediná naděje, již ještě máte, abyste mi způsobila laskavost; neboť vdaná ženská osoba jest mi nepříjemná". — Jak zřejmo, k zálibě hudby pojí se u Ruskina nenávist žen. Sociální ráz názorů Ruskinových jeví napsaný tam jeho výrok: „Kdo drží pozemky, ať na nich žije a bydlí; nemá jich pronajímati. Hvězdy, jezera a skály musejí pominouti, nežli přestane slovo boží: „Země jest moje!" *K.*

Co příčinou sporu mezi Kainem a Abelem? V měsíčníku „Nord und Süd" (leden 1903) snaží se dokázati Werner Moser, že dnešní znění hl. 4. I. knihy Mojžíšovy zakládá se částečně na nedorozumění, částečně padělání. Původní pověst vypravuje o boji obou bratří o ženu. Tato žena pojata později redakcí „Pentateuchu" alegoricky za Jahve, z čehož se vysvětlují nejasnosti 4. hlavy. Zpráva se obyčejně podává, že oba bratři „přinášeli oběti". Slovně vzato nevyjadřuje výraz ten nic jiného než „přinášeti dary" a teprve v přeneseném smyslu „obětovati", a také se ho v tom smyslu jen zřídka užívá. Dále: po čem Kain poznává, že jeho dar nebyl milostivě přijat? Ana bible jinde vždy zmiňuje se o znamení s nebes, není tu nic podobného. Představa u nás zahnízděná o kouři vystupujícím a padajícím jest volná fantasie našich malířův. A proč hledí Bůh na Abela a jeho obět milostivě, zavrhuje Kaina? Hříchu se ještě Kain nedopustil, nýbrž naopak tak jako bratr jeho se snažil, aby činil pánu vděk. Nemilost Páně tudy není nikterak odůvodněna. Byl by mohl právě tak dobře na obě oběti shlížeti milostivě. Ale žena nemohla býti po vůli — alespoň ne v tuže dobu — a musila nezbytně jednoho a jeho dary odmítati. A tak se právě řeší řada jazykových nesnadností a odporů, jakmile vztahujeme slova ta na ženu. Nesmí býti zapomínáno, že patero knih Mojžíšových není dílem muže jednoho, nýbrž, jak zkoumání dávno dokázalo, sbírkou a přepracováním pověstí v národu ode dávna rozšířených, pořízenou muži několika. A jako katolická církev starogermanské zvyky učinila sobě služebnými a zpracovala je pro své účely, tak také židovská církev nepohrdala tím, všechny milostné příběhy a písně, kde bylo třeba, duchovně vykládati a předělávati. Pomysleme na „velepiseň Šalomounovu". Právě také tak není zhrzená obět, nýbrž zhrzená láska původním motivem soupeřství obou bratří, jež vedlo k zabití. *K.*

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna národně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU • VĚDU • LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 19. ZÁŘÍ 1903. ČÍSLO 51.

Celní jednota, či celní rozluka?

Otázka tato vstoupila zbrojením německých stran proti Uhrům a jejich hrozbami rozlukou (z důvodů politických) také hospodářsky do nového stadia. Vůdčí průmyslové korporace vídeňské odhodlaly se k dotazníkové anketě, jež má osvětliti: 1. Kterých výhod nebo škod mohou se jednotlivá odvětví průmyslová nadíti od celní rozluky, 2. kterých hospodářsko-politických opatření je třeba, aby újmy snad hrozící byly odvráceny.

Na věci především zajímá, že teprvé nyní, post tot discrimina rerum, přichází se s věcí, která je a musí býti první. Jakmile jde jednou o otázku: celní jednota? není možno ji správně zodpověděti bez otázky: celní rozluka? U nás ovšem historický postup kalí chladnou úvahu; prostý fakt, že je tu od nepaměti celní jednota, obrací přirozený chod myšlenkový nohama vzhůru: může se zdáti, že prostě běží o otázku, má-li tato jednota trvati dále, aniž se dostavilo jasné vědomí toho, že každá, jakákoliv úvaha o dalším trvání této jednoty, nemá a nemůže míti ceny, nevyšetří-li se co možná nejpřesněji význam rozluky. Avšak nouze naučila naše hospodářské Dalibory housti — ukázala jim tuto cestu jedině možnou, má-li se dospěti aspoň k nějakým positivním úspěchům. Statistika vzájemného obchodu, ovšem že v mnohém ohledu nedokonalá, zejména potud, že bere zřetele pouze na dopravu železniční, nikoliv silniční a j., byla jistým předudem v této tak důležité věci. Avšak jako všude tak i zde statistická pověra, jako pověra každá, uspokojila pra málo. Byli jsme v tomto listě z prvních a také jediní, kteří jsme důsledně trvali na stanovisku, že takováto pomoc nestačí, že jasno nezjedná a že je nutno jiných a dalších šetření. Zajímavým způsobem pojednal nyní o poslednější věci ve vídeňské »Zeit« z 30. srpna p. r. prof. Grunzel. Poukazuje k tomu, že celní linie není jedinou možnou přehradou mezi rakouským a uherským hospodářským obvodem, any tarifní politika železniční, nestejnost hospodářského zákonodárství, uherský boykot rakou-

ského zboží, výluka cizího zboží při veřejných dodávkách, přikazovací řízení a nyní dokonce poplatek cukerní působí stejně, tak že hospodářské rozluce se ubrániti nelze, třebas nebylo tu rozluky celní. Shledává tento proces i pochopitelným a právem dovozuje, že s ním nutno počítati. Na otázku, co lze pro Rakousko očekávati od vývoje průmyslového v Uhrách, zejména jaké zpětné účinky odtud pro zdejší průmysl vyplynou, odpovídá, že »nejen hospodářská rozluka, ale i industrialisace Uher přinese rakouskému průmyslu více výhod než-li škod,« jen když se připravíme na věci příští. Průmyslové Uhry byly by daleko koupěschopnějším odbytištěm než Uhry agrární, průmysl uherský nebyl by protivníkem, nýbrž spojencem rakouského, když by se jednalo o velké otázky hospodářsko-politické. Po hospodářské rozluce byly by prý svazky (které?) spojující Rakousko a Uhry, silnější než před tím. Kdyby i došlo k celní rozluce, po létech nebo desetiletích, netoužil by nikdo více než uherský průmysl po těsnějším hospodářském spojení s Rakouskem. Zcela neodvislou ve všech odvětvích průmyslových nestane se žádná země, není jí ani Anglie, naopak: průmyslový vývoj vytvořil vedle ochranných cel také velké hospodářské obvody (Německo?). Bedřich List byl nejen apoštolem ochrany, ale i agitátorem pro německý spolek celní. Neztratíme prý tedy se stanoviska celkového hospodářství nic, nýbrž získáme. Ovšem však přinese tato změna přesuny v poměrech odbytových jednotlivých industrií. Těmto přesunům nutno věnovati hlavní pozornost, třeba se na ně připraviti a zabrániti škodám na některých místech hrozícím. Zájmy různých odvětví průmyslových nejsou tu totožny. Textilní industrie na př. nemůže beze všeho souhlasiti s heslem, vydaným železářským a strojním průmyslem: »pryč od Uher«. Zájmy jejich nekolidují však proto, textilní industrie potřebuje pouze jiné péče, na př. bavlnářský průmysl v Levantě a v zemích balkánských. A takovéto vyšetřování od průmyslu k průmyslu, od domu k domu, ukazuje jedinou schůdnou cestu v neustálých krisích vyrovnacích: musíme věděti jaké přesuny v každém výdělečném odvětví rozlukou s Uhrami nastanou a jak autonomním tarifem nebo jinými hospodářsko-politickými opatřeními mohou býti paralysovány újmy, jež odtud nastanou Když o všecko v tomto směru bude postaráno, můžeme s klidem očekávati rozuzlení věčných krisí vyrovnávacích.

Vývody ty ovšem přímo vyzývají k odporu v nejednom směru. Především je nesprávno co do účinků na jedno klást hospodářskou rozluku a industrialisaci Uher. Průmyslové Uhry když by nebylo hospodářské rozluky či pokud by jí nebylo mohly by býti koupěschopnějším odbytištěm rakouského průmyslu, pokud by domácí uherský průmysl nestačil kryti domácí spotřebu. Ale to zase předpokládá, že schopnost kupní stoupá rychleji než industrialisace sama — je to správné, zejména pa pokud se týká Uher, nemajících ani těch sociálně-politickýc

opatření, která jsou již u nás? Jinými slovy: dá se očekávati, že rychleji nežli průmysl vzrůstal by v Uhrách blahobyt působením právě tohoto průmyslu? Dále je pochybno, byl-li by skutečně při rozluce průmysl uherský spojencem rakouského, když by se jednalo o velké otázky hospodářsko-politické. Spojenectví takové předpokládá spíše jednotu, nikoliv rozluku. Také již naznačeno, že velmi povšechně zní tvrzení, že po rozluce svazky (neznámé vlastně!) spojující Rakousko a Uhry byly by silnější než kdykoliv před tím — kdyby měly býti svazky takovéto jmenovány a možnost v utužení jejich doložena, byla by to asi veselá vojna. Ze by uherský průmysl po letech nebo desetiletích toužil po těsnějším hospodářském spojení s Rakouskem? Leda by hledal spojence v rakouském průmyslu proti uherským agrárníkům. Spíše je pravda, že hned po rozluce toužila by po těsnějším spojení některá odvětví rakouského průmyslu a uherské zemědělství. Sporno je též, byl-li to zrovna průmyslový vývoj, jenž vytvořil vedle ochranných cel také velké hospodářské obvody, zejména pak je velice sporno, ba vlastně nesporno, že Bedřich List agitoval pro celní spolek německý hnán spíše ideou žádoucího než-li vývojem skutečného hospodářského života německého národa. Přímo podivně však zní, že nikoli ztráty, nýbrž jen přesuny v poměrech odbytových nastanou u jednotlivých industrií. Což není ztráta dosavadního trhu, i když se najde náhradou trh nový, efektivní ztrátou? A získávají se nové trhy jen tak lehko, beze všech obětí? A když s obětmi, není i to ztráta? Možno pak opravdu tvrditi, že na př. zájmy textilní industrie, na trzích uherských do té míry zaujatých, nekolidují se zájmy průmyslu železářského a strojního?

Za to však velmi cenný je důraz, který prof. Grunzel klade na potřebu šetření od průmyslu k průmyslu, od domu k domu a podpora, kterou takto poskytuje zmíněné akci průmyslových korporací vídeňských. Netřeba se sice obávati, že by tato akce skončila beze všeho úspěchu, třeba však počítati také s tím, že úspěch její závisí do tak značné míry od ochoty anketářů otevříti ve věcech obchodních své srdce i ledví do kořán. I je možno, že sice různých obav před rozlukou vysloveno bude dost, nic však více a zejména asi málo rad, co činiti dále, poněvadž v tom směru dobrá rada obzvláště drahá a dá se dobře zužitkovati rádcem samým. Možno tedy, že výsledek ankety zůstane za očekáváním, z čehož by mohla vzniknouti pochybnost o správnosti této cesty. Je tudíž velmi potřebí na správnost její a potřebu dalších pokusů, zdokonalení i prohloubení její položiti důraz. Jako tato říše vůbec je státním zjevem téměř ojedinělým pro svou směsici národů na různém stupni (také hospodářského) vývoje a odtud vznikající různosti křižujících se zájmů, tak i problém rakousko-uherského vyrovnání a zvláště nyní otázka celní rozluky po případě míry celní rozluky je mezi národohospodářskými soudobými problémy unikem beze všech praece-

dencí, bez pomoci zkušenosti a bez možnosti jakéhokoliv pravděpodobného dohadu o svých účincích. Zádná kaše se nejí tak horká, jak se vaří, tím méně, když jde o pouhé abstraktní konstrukce. Stačí na př. jen uvážiti, jak vysoká cla ochranná může vzhledem na svou spotřební sílu ukládati agrární stát s málo vyvinutým průmyslem neb aspoň v těch odvětvích průmyslové výroby, která je málo vyvinuta, když jde o předměty naléhavé potřeby (oděv a j.). Ale právě proto nelze tápati ve tmě a nelze nikdy dost věděti. Rozpad celního území! Je možný a kdy, za jakých podmínek! Rozpad lišící se od rozpadu různě hospodářsky situovaných krajů národnostně jednotného státu ještě momentem dalším, že totiž zde v různých krajích různě situováni jsou i různí národové!

Jak jsme připraveni u nás? V tomto směru vyslovili jsme již mnohokráte zcela nepokrytě své mínění, že naprosto nedostatečně. Musí nám tedy býti jenom vítán každý projev pro další šetření resp. šetření vůbec. Zdá se ostatně, že názor tento po zásluze nabývá u nás vrchu. S několika stran aspoň vyskytlo se v poslední době volání, aby sjednáno bylo ve věci této jasno. Ale vhodná iniciativa? *K. F.*

Úpadek kritiky.

Pane redaktore, mám některé námitky proti vývodům stejnojmenné stati p. V. Ruslana (»Rozhledy« 46—48). Dopřejte mi, prosím, místa k jich vyslovení a případně prodiskutování nejen v zájmu této důležité dnešní otázky, ale i aby byla slyšena také druhá strana..

Tenor článku p. Ruslanova vězí ve flagrantním akcentování úpadku a duševního bankrotu kritiky. Odpírám: jest jisto a nesporno, že v letech po devadesátých vyrašila česká kritika nejnádhernějšími do té doby květy, pp. Šaldou, Krejčím, ze Lvovic a jich družinami, kteří ji vnesli do sfér dříve po většině nebývalých — d o u m ě n í — z nichž, zdá se mi, dosud se nikterak nesřítila: nese se stále na oněch perutích, nyní docela zmohutnělých vyzrálostí životní, otvrdlých rozpjetím a podrostlých novými výhonky. Hle stará garda není ztenčena ani o hlavu: p. Šalda ve »Volných Směrech« a »České Revui«, p. Krejčí v »Rozhledech« a j., p. ze Lvovic v »Mod. Revui«, tamtéž p. Procházka, p. Vodák v Naší Době«. Naopak vyrostli noví lidé: pp. Dyk, Arne Novák, Marten, nepočítaje ani celé legie seriosních kritiků jiných.

Tedy v počtu dobrých kritiků není úpadek. Snad v jejich práci? O quale jejich prací nemluvím, nezaujatý postřehne hned, že niveau jejich zůstalo totéž ne-li zvýšené. V quantu kritických referátů lidí dřívějších, jeví se ovšem jisté zredukování povstalé zdecimováním příslušných listů: padly »Literární Listy«, »Niva«

»Moravská Revue«, »Česká Stráž«, »Obzor lit. a um.« »Čas« týdenník, »Rozhledy« rozšířily svou činnost, »Lumír« se pod Hladíkem nepříznivě vybarvil.. zbylo tedy ze starých lánů trochu strnišťat a úhorů. Novorozeňátka zavčas okupovali jejich strýci a kmotři — těžko se tam cpát.. A pak: svoje credo a soud o jednotlivých autorech složil každý z nich již dříve. Dnes při nezměněném stavu literární produkce bylo by jistě zbytečno je přežvykovat — a objeví-li se výminečně kniha nových příchutí, přijdou oni s poklonou a svými dary v plném počtu neb nepoměrné většině (na př. při Sovově »Balladě o jednom člověku«, Dykových »Buřičích«).

Nelze-li konstatovati bankrotu celku, tedy snad jeví se úpadek nejkrajnějšího článku řetězu: kritiky oné taky-generace, která okopavši se ve dvou kastelech — »Srdci« a »Moderním Životě« — a lit. spolku Syrinx, kazí náš vzduch svými výplody? Ani ne; nemohlo přece upadati něco co nikdy nemělo vyšší úrovně. Pak by se stejným právem mohlo mluviti o úpadku poesie, dramatu, románu.. »Kritická« činnost jejích příslušníků — to jsou prostě krtiči hromádky vyryté na úpatí hlavního horstva, jež — třebas po jistých rozeklaninách — nepřetržitě protkává kritickou oblast naši, přecházejíc na lidi nadějné (Dyk, Novák, Marten a j.), kteří bezpečně v budoucnosti vzrostou na výšiny hodné předchůdců.. V tom případu bych sice kvitoval určité části článku (ač by pak p. R. měl potírati »nízké niveau kritiky nejmladších« či podobně), ale nicméně nesměl bych souhlasiti s body jinými — na př. s tím nesmyslným a hloupým (odpusťte!) škatulkováním stránek 1096—97: »Štíhlounký, elegantní mladíček s trochu přibledlou plnou-ducha tváří v lakýrkách, sebevědomým gestem a nosově tenorovým hláskem nebo pivním hlasem — ideál moderního či modního básníka«.. »A zrovna tak modní kritik, který však rád mívá zevnějšek trochu zanedbanější, aby již na vlasech, vousech a šatě bylo viděti jeho soudcovskou hodnost..« Dovolte p. Ruslane, takovéhle typisovaní připadá mi trochu komické: dejme tomu, že několik lidí nese tuto charakteristiku, dejme tomu i, že jiní mají některé z ní rysy, ale slepiti dvě škatulky — nro 1. pro všechny poety, nro 2. pro všechny kritiky — je docela nesprávné, zvláště když oba talenty kritický i produktivní u mnohých splývají v jedno a kráčí ruku v ruce. Který pytel pak přijde pp. Haškovi, Müldnerovi, Neklanovi, atd.?

P. Ruslan v snaze po tónech hodně silných a černých někdy upřílišněně přestřeluje. Vedle klidných a věcných výkladů zadrnčí pojednou na struně úmyslně přepjaté skřípavé disharmonie tržené žíněmi vysměvačné škodolibosti, vášnivé zaujatosti a slepého stranictví. Velmi toho lituji.. Jak dočista jinak mohla by vypadati kapitola očistěná od takových výstřelků — kdyby totiž bývaly v zárodku udušeny, poněvadž my je nyní uříznout nemůžeme — z příčin pochopitelných: ony útočí povšechně.. jsou opatrné jako hadi, slizké jako úhoři a bez-

páteřné jako český živel. Není možno nikdy je pevně lapiti a zlomiti, proto se ohromně rozplemenily v literatuře humoristické a jinde. (Upozorňuji tu na zdánlivou příbuznost Sv. Čechova Břetislava Luňáčka a p. Ruslanova kritika jak tělesnou, tak duchovní. Podobnost ta je čistě vnější — jinak jsou nekonečné diference mezi pojímáním Sv. Čecha se stránky humoristické a dušováním p. Ruslana o pravdivosti toho stavu)

»Kritická dílna moderní«, »odborná práce kritikova« — zase takové bezkrevné vytváření typů, zase to staré slídění po deformovaném krystalku, z kterého se má vyčísti tvar celé druzy. K tomu chci ještě jen tolik podotknouti: každý t. zv. »typ« může býti představitelem své skupiny jen v obrysech hrubých, nepropracovaných, hlavně nedetailovaných. Dostane-li se do oblasti detailového ciselérství, je nemožný, nemá-li býti nepoctivě nepravdivý; v tom směru tedy není zcela správné staré pořekadlo »podoben jako vejce vejci«, neboť tato podobnost může se sice vztahovati na rysy povšechné ale nikoliv podrobné, na něž pořekadlo míří. A poněvadž p. Ruslan zabředl do typisování i nejmenších záchvěvů, nemohou jeho charakteristiky vyznít plně a čistě. Vždy cosi vzdouvá ve vás mohutné vlny odporu a nesouhlasu, které hrozí podemleti autoritu autorovu i v ostatních odstavcích.

Úzkostlivá objektivnost je druhý kamenem úrazu pro p. R. V chorobné přímo touze zůstati objektivním upadl »do onoho mlhavého tónu«, jejž na počátku zuřivě ubíjí, do takových povznesených neurčitostí, které zarážejí, neboť jistě by nikdo nevykládal p. R. za zlé, kdyby podepřel své tvrzení o »citování anglicky, francouzsky, španělsky, německy atd. a na neurčito: »básník praví«, »řecký filosof pověděl«, »již u Arabů se vyskytuje«, »podobně v norských pověstech« atd... určitými poukazy kdo a kde tak citoval. Takhle tomu čtenář může věřit a nemusí.. může to konečně považovat i za plané třesky-plesky, aby řeč nestála .. A věrohodnost zase je ohrožována ..

»Největší chyba u nás jest, že každý časopis má svůj kruh a obstarává kritiku toho druhu. Vlastním bohům pálí pouze kadidlo, velebohům přináší i myrrhu a nařizuje proskynesi před jich dílem; běsům — to jest příslušníkům nepřátelského kroužku — patří jeho klatby, na ně má inkoustový kropáč nebo smrt umlčení ..« Česká kritiko, tady máš zrcadlo, v němž se jasně obráží tvoje nepoctivost. Slyšíš? Z nečestné nepoctivosti jsi obviněna před tváří národní poroty, na špínu tvého jednání ukazuje žalobcův kord .. však ten kord hodně břitký a dvojsečný, že může se konec konců pořezat p. Ruslan sám: běda mu, nedovede-li podati důkazy pro své tvrzení, běda mu, nedovede-li zdrtit naše pochybnosti určitými fakty, že všechny časopisy provozují kamaraderii, nevyjmenuje-li několik lidí, kteří propadli systematickému umlčování a sekt, které skládají se z jediného velekněze: bez kněží a bez diakonů a bez věřících..« jak se vysmívá dále.

Naposled tasil p. Ruslan prastarou, skoro předpotopní zbraň užívanou od nepamětných dob v duelu s kritikou: »Ano, ono je daleko snadnější.. zdrtiti celou sbírku básní nežli dobrou básničku napsati.« — Je už snad čas, aby tento argument zmizel se světa beze stopy: smrtící železo to není, spíše takový dřevěný tomahawk polepený ocelovitým papírem, jak nám o nich vykládá p. V. A. Jung (Rodina »Petra Běla«), dětská hračka budící dojem nejstrašlivější zbraně pod sluncem. Tedy: dynamická potence díla skutečně uměleckého zažehne v duši pozorovatele dojem dvojí: buď střelnou bavlnu antipathií nebo žáry plamenného souhlasu. V druhém případě vnesete se do téhož exaltovaného stavu, jaký autorovi diktovaly tvůrčí vteřiny, vžijete se do týchže procesů a stavů, splynete zkrátka s duchem díla, takže byste je dle svých disposic dovedli dorýti aspoň v hrubých obrysech, tak jak učinil tvůrce.

V případě prvém — kdy nesouhlas žene péro v zdrcující kritiku — jsou již poměry daleko komplikovanější: myslím, že ku každému dílu přistupuje člověk s láskou v duši, která by chtěla s každým se snoubit a smísením krve své s jeho uzavříti nerozlučitelné pobratimství. Podaří-li se toto — bon! — výslednice odpovídá chtění. Vrazí-li však na sebe prudce a dravě legie intencí Vašich a šiky nesmiřitelně jim antipodních snah díla, povstane-li v mystických hloubkách duše děsná řež mezi oběma, jež je invektivou nepříznivé kritiky, nesmí Vám tento nikdo zazlívati. Vy zvítězivše, máte plné právo mstíti se za bolesti a rány vám vbodané, vy jste trpěli a můžete promluviti jakkoliv, tím prudčeji a příkřeji čím více jste trpěli. A z toho konkluse: není snadnější zdrtit celou sbírku básní nežli dobrou básničku napsat, neboť vnitřní rozvraty předcházející kritice jsou těžké, bolestivé..

Totiž: moje konkluse — což akcentuji ex post, neboť nechci a nemám práva svoje pocity aplikovat na kritiky ostatní, jak to autoritativně dělá p. Ruslan. — Tím bych také byl zhruba hotov s polemickými šermy článku prvého — a konečně vůbec, neboť u druhého nesouhlasím jen s třemi body:

1) že »záhlaví kritické u kteréhokoliv (podtrhuji já) odborného listu je fysicky nejmladší, rovněž i svými vědomostmi«;

2) že »chvála knihy bývá často na její škodu i když je to dílo opravdu dobré«;

3) že „Mrštík, Šalda, Kvíčala, Hrubý, Flajšhans, Novotný, Vejdovský, Dyk, Sova a j. patří do jednoho měchu, do kategorie literátů nabyvších velké proslulosti pro [illegible]bé polemiky t. j. pranice.

Ad. 1) Toto tvrzení p. Ruslanovo povaluje již běžný fakt: celkový sklon mládeže jeví se spíše k verši než k laborování žíravinami a bengály kritiky, které vždy vyžadují umocněné zručnosti formální, ujasněných snah rozšířenějšího obzoru. Je snad nesporno, že každý člověk dříve veršoval než kritisoval, byť i elaboráty jeho námah nepřišly před veřejnost. Prohléd-

něte na př. »Srdce«, »Moderní Život«, tedy listy, v nichž před našima očima rozvíjí se nová »generace« a spočítejte lidi, kteří tam debutovali kritikou. Je jich pranepatrné procento a k povšechnému karakterisování je přece nutno operovati aspoň třemi čtvrtinami.

Ad 2) Nechť zde mluví statistická čísla p. Holečka z »Rozhledů«, kterými ukazuje na kolik prodaných exemplářů jeho knihy »Naši« měly příznivé posudky vliv.

Ad 3) »Při zhrubělém gurmanství kavárenských čtenářů se těší největší oblibě polemiky t. j. ‚pranice' mezi literáty" — »literární pranice vedené prostředky venkovských výrostků o posvícenské muzice«. — »Velké proslulosti nabyl tu Mrštík, Šalda atd.« .. Nevím, které polemiky měl tu p. R. na zřeteli. Ale celkově pp. Šalda, Sova a Dyk rozhodně nepatří mezi »práče«. F. X. Šaldovy polemiky bývají i od nepřátel tohoto genru (na př. p. J. Č. v »Pozoru«) uváděny jako nejjemnější a nejslušnější polemiky české vůbec (Šalda-Šimáček, Šalda-Krejčí), zabývají se vždy nejdůležitějšími otázkami českého života (otázka škrtů, stylu atd.), »p. Šalda je nám vůbec »nejdražším jménem naší české moderní literatury« jak pověděl p. Machar. Že by jeho boje byly vedeny »prostředky venkovských výrostků o posvícenské muzice« je (mírně řečeno) nepravda, kterou příkře odmítáme.

Item p. Sova. Čtěte nezaujatě jeho polemiky s p. Dykem v Přehledu — to je má odpověď.

U p. Dyka jsem se zastavil: patří tam či ne? Zvážíme-li okolnost, temperament atd. — nepatří. Dejme tomu, že si vedl někdy poněkud obhrouble ba neurvale, ale jádro boje směřovalo k vyjasnění problémů důležitých, nebyl to mrštíkovský boj pro boj, ani rvačka z řemesla »vedená prostředky venkovských výrostků o posvícenské muzice.« Tolik může konstatovati i člověk, jehož sympathie nejdou zrovna ruku v ruce s p. Dykem.

V. O.

Odpověď. — V článku mém neběží pouze a jen o belletrii, nýbrž o kritické nazírání na všecku naši veřejnou činnost, jak jsem ukázal v prvé části (Rozhl. ročn. XII.) a také literární (v ročn. XIII.). Běží o odbornou kritiku, poněvadž je v úpadku nikoli pro nedostatek recensentů, nýbrž pro nedostatek pojmový, neosobný, týkající se erudice. Zde jsou jména recensentů naprosto vedlejší věci, neboť běží mi o podstatu. Nesprávně praví p. V. O., že je vůči mně d r u h o u s t r a n o u — já nejsem stranou, nemám strany za sebou a nepatřím k straně. Jasně vyložil jsem na str. 1098 ideologickou podstatu odborné kritiky a těžké postavení odborného kritika. Nemohu z toho sleviti ani písmene vůči žádné literární straně. Ukázal jsem na názory Sudermannovy, Faguetovy, Nordauovy a j. a vysvětlil jsem své stanovisko obšírně. Kolik máme kritických rozborů jako na

př. Dostojevského Anna Karenina? Zda nevzbujel verbalism do takové míry za poslední léta, že i odborná kritika v něm utonula? Zda můžeme ze svých odborných kritiků nazvati někoho Bělinským? A zda nemáme práva žádati za takovou erudici a snahu? Zda byla mládež dobře vedena ve své přípravě, když i takový mladý enthusiast jako je p. V. O. ji odsuzuje a příkře odsuzuje? Či to vinou, že nejmladší stromky v literárním sadu tak se zvrhly? Kde jsou zahradníci a strážci toho sadu? Konali-li správně a odbornicky svou povinnost? Není to týž úpadek, který vidíme v politice, hospodářství a společnosti? Není to týž úpadek, který proniká i do umění?

A že každý časopis nemá svého literárního kruhu a že neslouží na předním místě tomuto kruhu na př. Zvon a Rozhledy? Že je skutečně a naprosto objektivní ke svým i k protivným spisovatelům, umělcům, učencům a politikům? Že není pravdou, že se u nás v posledním 10letí vytvořilo plno frakcí a kroužků navzájem se potírajících a o s l o v a nikoli o podstatu zuřivě se proucích? Což není toho důkazem i p. V. O. zachytávající se jednotlivůstky a slova a pouštějící celek a vlastní předmět se zřetele? Či nelibuje si v modním zvyku v slovech, jichž bych já vůči němu nikdy neužil (hloupost, bezpáteřnost a p. květy)?

Že není pravda, že se u nás lidé honí více za duchaplným citátem, nežli za duchaplnou analysou? Že se u nás vychovává obecenstvo k správnému nazírání, čtení a posuzování? Co znamenají deficity výstav uměleckých? Že u nás neklesly literární, politické, hospodářské, sociální a umělecké spory na rvačky? Či možno to odstraniti tím, že se to řekne méně drastickou formou, nežli jsem to řekl já? Ani mi při tom nenapadá dotýkati se osobně mužů, jichž jména jsem uvedl za příklad. Jest řada jiných v našich veřejných kruzích obecně známých osob, jichž jsem neuvedl nikoli ze strachu nebo stranictví, nýbrž pro to, že na jméně osoby vůbec nezáleží nýbrž na předmětu, o němž je řeč. Ani proti p. Šaldovi a Mrštíkovi osobně naprosto ničeho nemám, ba vážím si jich: ale boj Mrštík-Šalda na př. anebo Šalda-Karásek že nebyl rvačkou?

Úvahy mé a myšlenky ustálené pilným sledováním všeho našeho života nikoli a jen belletrie musí na se bráti roucho širokého výrazu (nikoli čísel), při čemž mi ani nenapadá »slepiti dvě škatulky pro v š e c k y poety a pro v š e c k y kritiky.« Nikoli »vysměvačná škodolibost«, nýbrž smutek, že není u nás lépe, nikoli »vášnivá zaujatost« nýbrž horoucí přání a láska pro dobro, nikoli »slepé stranictví« nýbrž to, že stojím mimo každou stranu, vtiskly mi péro k těžké, trpké a rozrušující práci. Je-li slovo někdy břitké, obraz drastický a obrat disharmonický, dává to nejlépe nahlédnouti do nitra pobouřeného samou prací. Vyslovil jsem své přesvědčení bez ohledu na kohokoli a nechávám mluviti i p. V. O. proti sobě, aniž jsem dovolil změniti jediného slova v jeho elaboratě. Nemohu mluviti

s ním tím tónem, který oblíbil si on v rozpravě se mnou nechci za žádnou cenu býti modním. Nikdy a nikde neřekl jsem, že je kritika nepoctivá, nýbrž tvrdím, že je neodborná, jednostranná, většinou planá. Pravím výslovně 1098: Zaměňují se tu dva naprosto nepřátelské pojmy: odbornost a jednostrannost. Nebyl by nikdo šťastnější nade mne, kdyby poznal, že dnešní česká odborná kritika je vzorně vedena, tónem urbanním, obsahem věcně, ideologicky a naprosto nestranně, pokud vůbec lze tu mluviti o objektivnosti. Neodsuzuji ani nejmladších, ani nejstarších, nýbrž ukazuji na neudržitelnost poměrů, v nichž se nalézají a ukazuji cestu, jak vybřednouti. Mám nejpoctivější úmysl — avšak výsledek naprosto nezávisí ode mne. Jsem pouze hlas volající po nápravě: bude-li vyslyšen, vykonal svou úlohu a zanikne v dalším víru našeho života veřejného. *V. R.*

Worpswede.

Odtrhlo se několik vnímavých, myslících povah od světa a zmizely v pustých, na pohled nevlídných bažinách, jichž zoufalé plochy do dálek běží, zvlněny písčitým nánosem nebo několika hrstmi bříz, topolů, hromadami rašeliny a žlutavými chuchvalci vysokých travin. Zapadly do ponuré vsi, prapodivných chalup, s obyvately tuhými a neohrabanými, shrbenými prací a mlčícími, nemluvnými jako kraj sám. Zapadly do samot ve svém odhodlaném a statečném útěku z tísnivých ulic obchodních měst, do samot, kde pod ohromnou klenbou oblohy rozvinuly se individuality jejich jako ty topoly do košatých korun, nasazených na okoralé, rozbrázděné kmeny pevně tkvící v půdě. Sem vedla je touha sblížiti se se zemí. S onou těžce a z hluboka oddychující silou, která němě rodí, rozmnožuje, ničí a deptá. S onou vehemencí tajemnou, která zaněcuje jitra, provází slavná polední ticha plná žárů plodným praskotem žitnišť, která svým krokem sešlapává stoleté duby a hladí zlaté praporce rákosin. Ta táhla je k sobě neodolatelně, ač cizá a nevšímavá, bezohledná k nim i jejich bratřím, kteří rvou v ní nepatrné zlomky pro ukojení hladu. Přistáli u její břehů s malířským náčiním v ruce, očima lakotně rozevřenýma a rukama chvějícíma se: bázní před bojem a touhou polapiti ji v nestřežených okamžicích krásy a půvabů. Zvítěziti znamenalo poddati se. Zaraziti kroky kdes pod Weyerbergem, upříti zrak do kraje a sledovati každé jeho hnutí, záchvěv, pohyb. V barvě, její změnách a metamorfosách, demonstrovaných na několika předmětech mizících ve velikém prostoru, dvou plochách nekonečných: pláni a obloze. Kraj a lidé tak interesantní jako tu museli upoutati umělce na dlouho, na celá leta a celé životy. Neboť teprve potom mohla vznikati díla té hodnoty, té hloubky a těch dojmových mohutností, jak dnes vidíme je, přehlížejíce práce těchto několika. Nejsou tu, ve výstavě záslužně uspořá-

dané »Manesem«, zastoupení sice tak, jak ku plné instrukci bylo by snad třeba, ale z tohoto celku již plasticky vystupuje charakter, duše kraje i jeho obyvatelů. A vystupuje věrně, pravdivě, suggestivně.

Jsou nezapomenutelny chvíle tam ztravené. Takhle večer, když dešť hustě prosákl se vzduchem a vše do čerstvých, svěžích barev očistil, když vítr od moře táhne, napojený slanými výpary, ostře a intensivně konturujícími předměty i v dálce, dívá se na vás rozložitá pláň blat tvrdě, nepodajně a přece dojímavě, nekonečně melancholicky. Kanály brunátných vod, v nichž zrcadlí se bělomodrá obloha, mizí do ostrých špiček, táhnou se křížem krážem, (založeny buď pro odvodňování nebo komunikaci) s chalupami zapadlými do jich břehů, obklopenými trochou stromů a křovin. Chalupy červených stěn, s pestrým přemalováváním, s okny malých tabulek, hluboko přetaženou střechou jako čepicí naraženou přes uši, s otevřenými dveřmi, z nichž valí se modrý kouř, po větvích bříz roztrhaný v steré závoje pohádkové, větrné mlýny fantastických křídel, všelijak zohybaných a rozbitých, těžké, neckovité nadehtované čluny tmavých plachet jako kožených a v tom prostředí vážný lid mluvící nepřítulným, drsným nářečím: to vše na první chvíli přes veškeru poetičnost, již ihned nelze zapříti, odpuzuje a straší. Ale po chvíli, když oči navykly si a duše zvolňoučka vjíždí do kolejí pochopení, jako by nad vším tím někdo měkce zazpíval či zajásal. Smutně zajásal, že to tu jest, tak divné, kdysi mořem zaplavené, zbytek života jiného, bouřlivého a divokého. Kde šuměly vzpupné vlny, kde zrcadlilo se zlato slunce v nekonečných plochách vodních — jest klid mrtvých zářezů půdy, na jichž dně proniká hustá voda. V blízkém sousedství moře spočívá ono neodolatelné zabarvení všeho, ona ostrost a svítivost. Noci jsou jasné, průhledné, terč měsíce blýská v stříbrných mlhách svíjejících se nad rašeliništi, ve dne modré a zelené tony bijí do očí nezvykle a intensivně. Není divu, že, když Modersohn s Mackensenem tu se usadili, obavy jímaly tvůrčí jejich touhy, aby dovedli říci to, co říkal jim vyvolený objekt. Mackensen obyvatelům věnoval svoji uměleckou pozornost, tvořil leta dlouhá, útrapy trpké snášel, než první svoje obrazy „Kojenec" a „Bohoslužba pod širým nebem" („Gottesdienst im Freien") do světa poslal. „Rybář", „Dřevákář" a najmě „Za soumraku" v naší výstavě pověšené ukazují jeho umění. Vytýkám znovu obraz „Za soumraku" jako jeden z nejnáladovějších a nejcharakterističtějších pro Worpswedské vůbec. — Táhnou loď ženy s nákladem trávy. Hnědá plachta její ční do indiga soumračné oblohy, jež s temnou zelení luk a zbarvením návršin v pozadí tvoří smutný rám. V dáli bílý bod kostela kmitá, bělá se zeď mlýna a přimočárně mizí koryto kanálu. Jest tu slyšeti dýchání odpočinuté přírody, do něhož jen táhlé velení řídičovo škrkne tichem a odpověď táhnoucích. Výborně postaven jest „Rybář", jako král vody stojící na člunu, v pose

pomníkové, nehybné a tím působivé. To již »Hrouda«, poprvé v Drážďanech v r. 1899 vystavená, nemá té síly. Vadí tu nepřirozeně a nemožně snížený horizont, markantně líčící detaily, na tuto vzdálenost přehnané a sama nálada oblohy i posice figur jest něčím nuceným, komponovaným. A komposice Mackensenovi nesvědčí. Modersohn a Overbeck krajinových všímají si kouzel a dovedou o nich mistrně vyprávěti. U nich právě svítí barvy, i tam, kde obloha zakryta je v šedých, těžkých chuchvalcích mraků, kdy vody proudící v hrázích mdle lesknou se v přičernalých přísvitech, kdy vše neutěšeně a jako by mlečným sklem přikryto ztrácí světlo a jas. Zajímavo jest srovnání Overbeckova »Zaplavení« (v katalogu »Povodeň«) a Modersohnovy »Slatiny«. Visí ve výstavě proti sobě a možno tím lépe porovnávati. Zbarvení půdy, modř oblohy, šeď vody, bílé kudrny oblak, modro-hnědé pole, modravé reflexy na kmenech stromů — to vše dokumentuje stejný objekt, skoro stejně viděný a přece naleznete spoustu rozdílů v podání i pojmutí celkovém. Modersohn spíše nakloněn jest motivům blízkým, stafáži od diváka nedaleko rozložené, maluje rád chalupy v záplavách zapadajícího slunce, staré rozcuchané vrby, zelená pole, vody proudící vám u samých nohou, hromady rašeliny vystavené slunci, aby vysušilo je svým teplem, kdežto Overbeck daleké horizonty rád má spojené s mraky, dlouhé čáry příkopů a kanálů, plochy na kolik hodin dálky. »V rašeliništi« jest ukázka jeho lvího drápu. Hnědá, do růžova intonující půda s temně kobaltovými oky spodních vod, žlutě rezavé traviny a ostřice v nízkých kupách, trochu bříz a dálka modrá, sytě, ultramarinově modrá. Odtud žene vítr bílá oblaka v prudkém šiku azurem, neboť tam jest moře, jehož toto jest opuštěná doména. Tu jest ono působivé v kraji Worpswedském, měkká, dojímavá řeč dálek bez konce, bez ohraničení, budící neuspokojené pocity touhy vznést se s jeřáby do výše a chvěti se nad krajem jako oblak.

To jest ona poesie kraje, již dovedli vystihnouti — a snad přece dosud naprosto nevystihli, — po dlouhém spolužití, neúnavném studiu. Tito krajináři nejsou impressionisty. Nelíčí sebe, jen kraj a jeho barevnou škálu, neboť upjavše a soustředivše oko na úzký pruh rozpytvali jej v nesčíslné nuance a jich syntesou dovedou tak věrně zrcadliti jeho charakter a odlišnosti. Jim po boku věrně stojí Hans am Ende i Karel Vinnen, ve výstavě nezastoupení. Nefotografují přesně a ledově: v svých individualitách vyjadřují konglomerát prvků, jež svým uměním dovedli rozpoznati. Přirozeně jest pak toto vyjádření subjektivní, ale jen poměrné, vždy na reálné pravdě založené. A proto snad tak frapatně jednoduché, že volí základní a rozhodující momenty. Kraj sám podal jim material tak vzácný, že tím více obdivujeme jejich sensitivně dojímavou volbu, ač v první chvíli, nechápajíce, nad touto volbou nedůvěřivě třebas zakroutili jsme hlavou. — V zajímavých leptech jmenovaných umělců setká-

váme se s překvapujícím výrazem, reliefním a hutným. Veliká řada těchto leptů znamenitě líčí nálady večerů, soumraky, do nichž okna chalup mrkají kočičíma očima, kdy kontury stromů i okolí splývají v sametové skvrny, mřížoví větví chvěje se nerozeznatelně a hladiny vod tekoucím kovem žhnou. I tu rozpoznáte i při jednobarevné traktaci bohatost barvy, pestrost předmětů a jejich svítivost, tak na př. v leptu Overbeckově »Starý dům«. Ze zimních motivů Modersohnův »Zimní večer na Weyerbergu« (z r. 1895) budiž pro úplnost jmenován; nejlepší zimní nálady z Worpswede však Hans am Ende namaloval. Předmět tvoření od ostatních patrně se různící obral si Vogeler a i svým způsobem podání od nich se líší. Středověk zavane tu, ovšem básnický středověk, sněný, jen po zevnější stránce krunýři rytířů a čepci čarodějnic se připomínající. Zjevy pohádkové, princezny, meluziny, žabí králové, strmé hrady složitých façon defilují před námi v kraji sice worpswedského charakteru, ale zabarvení subtilním s nesmírnou láskou k detailu, květinovém lístku, šípkovém květu, stebélka trávy. Jaro počal malovati, hebké, jemné větévky bříz, průhledné jejich koruny, řídké trávníky — a nyní léto opěvá, plodné, plné sytých zelení a květů. Duchaplně demonstruje tento vývoj p. R. M. Rilke ve svém článku o něm uveřejněném r. 1902 v »Deutsche Kunst u. Dekoration« i článku své knihy o Worpswede (1903) v tomto asi smyslu. Vogeler vystavil si domek ve Worspwede, rozkošný, útulný, světa stranou, obklopený růžemi a břízami. Tam zavedl svoje štěstí, usadil na trůn svých snů a umění. A jak rostlo vše kolem něho, líčil, vyvinoval se sám se svým dílem. Jarem počal, stromky malými, lístků sporých, poupaty, kypěním života, probouzením. Odtud ta veliká řada leptů o jaře se stromy s hedvábným tkanivem větví, běloučkých, tenkých kmenů, nerozvitých pupenců listových. Domek zarůstal houšť a houšť, břízy mohutněly, růže a šípky rozhodily do široka svoje listy .. z mladé princezny zlatovlasá matka sedí pod jich altánem a modrooké princátko houpá na kolenou. A kolem ní, tráva rozbujněla se do tisíce květů a když façada domku za svítání v máji v zelenavém plání nebe se rozsvicuje, košaté koruny stromů bzučí do oken svou píseň o štěstí.

Beardsleyův vliv v námětech dekorativních, ilustračních a ozdobách knižních jest u Vogelera nepopíratelný. Ale víc a více odkloňuje se k svému lineárně složitému výrazu, který staví jej před ostatní worpswedské daleko do popředí. Vliv kraje, jeho tichých dálek na snivou duši básnickou jeví se tu ovšem zcela jinak, protichůdně ostatním, ale ve své síle a neodolatelnosti. Detail přírody zvábil jej úplně a v tomto kultu vyspívá, ale i tam, kde dálky maluje ve svých pohádkových námětech, družně řadí se po bok předešlým, učarován kouzlem okolí, v němž žije.

Paní Westhofová-Rilkeová svou vystavenou podobiznou dámy Rodina nezapírá: portréty Vogelerův a Rilkeho v Rudolfinské výstavě r. 1902 byly působivější.

Ze širokých krajinových pruhů vyvěrajících z modra nebe a vlnících se v nenápadných formacích půdy sběhli jsme k Vogelerovu empirovému domku, vzbouřili pohádkové figury do pestré směsi se sukovatými postavami rašeliňáků, poslechli jsme, jak zvuky Vogelerovy guitarry snoubí se se skučením větru v dynách a jdeme šťastni domů. Šťastni, poněvadž viděli jsme pravdu a krásu. —

Než otázka jedna ještě nutí se do péra. Pěkný Preislerův plakát láká Pražany do výstavy u Kinského zahrady. Zabočí-li oni přece konečně v hromadném shonu sem — či budou dál nevšímavě spěchati kolem, třebas aby plnili domy arén, kde ukazují se nudity?

Září 1903. *K. D. Mráz.*

Volte mne!

(Dokončení.)

Kostelník: Kakra, ten má representaci.

Baron: Velectění pánové! Drazí přátelé!

Třetí: A ten hlas!

Kostelník: Jářku — chlapík!

Baron: Politická situace, tak jak se jeví dnes, je celkem nejasna.

Hlasy: Výborně!

Baron: (Tiše.) Já se potím.

Melhuba: Jen dál.

Baron: To může říci každý hlupák, pánové, a říkají to všecky plátky, zejména ty nám protivné, říkají to, protože ničemu nerozumějí. Já ale pravím, pánové, že situace politická, tak jak se dnes jeví, je náramně jasná. Ona nestojí za nic!

Hlasy: Výborně. Tak jest. Hehehe.

Druhý: Ten to nabral.

První: To je můj náhled taky. Zdá se, že ten pán má dobrý úsudek.

Kostelník: To si myslím.

Baron: A proč nestojí za nic, pánové? Protože naše strana dosud není tak silna, aby přemohla ty ostatní.

Druhý: No no.

Baron: Až my budeme na vrchu, až my budem, drazí přátelé, řídit osudy této říše, pak pravím, a pravím to směle, pak pánové bude situace, jakou má být.

Hlasy: Tak jest.

Melhuba. Dobře. Jen dál.

Baron: Pohleďme na naši minulou sněmovnu — bohudíky, že již minulou — jaký to byl zákonodárný sbor! Kolik stran se tam hašteřilo, a proč? Pro prospěch osobní, ten pro křížek, ten pro hofrátství, nebylo tam kouska poctivé duše, naše zástupce ovšem vyjímaje. Ti povzneseni jsou nad jakékoliv výtky.

Hlasy: Tak jest.

Baron: Vezměme třeba lidovce!

Kostelník: Hanba jim!

Baron: Jejich politika, pánové, jest kšeft! Oni národ tahají za nos —

Hlasy: Výborně, tak jest! Hanba! Oho! Oho! (Hluk v sále.) Hanba — vám hanba!

Baron: (Pokouší se překřiknout.) Pánové! — Přátelé! Oni jsou ve vleku několika hubářů, a ti nás prodávají za jidášský groš, za vlídný úsměv jeho excelence pana ministrpresidenta.

Hlasy: Výborně! — Oho! Oho!

Druhý: Ticho tam! Pravda je to.

Šestý: To jsou lidovci!

Druhý: Ven s nima!

První: (Ke kostelníkovi,) To trochu divně pověděl.

Kostelník: Cože? Na ministry se musí vždycky zhurta před lidma — však on umí s nima zas jináč.

První: Leda to.

Baron: Nebo vezměte realisty.

Hlasy: (Souhlasně všude.) Hanba jim! Židům jsou prodáni! Hanba!

Baron: Jejich politika je pštrosí. Pořád mluví a mluví a kde nic tu nic.

Hlasy: Hanba!

Baron: A tak vezměme všecky strany, socialisty, staročechy, klerikály, všecko je to jeden brak, všichni jsou ve své podstatě zpátečníci, tmáři.

Hlasy: Hanba jim! Hanba! Pryč s nimi! — Výborně! Výborně!

Druhý: Ano, ven s nimi! (Hluk.)

Kost. první: (Prodral se k třetímu do popředí.) Pro boha, on se zbláznil. Mně se zdá, že to není jaksi v pořádku.

Kost. třetí: Cože? Ale vždyť mluví jako kniha, jako evangelium.

Kost. první: No možná, ale mně svrbí kůže.

Kost. třetí: I nic. Zdá se ti něco.

Baron: Pánové! Z obrázku, který jsem vám nakreslil, je vám nad slunce jasno, že při starém to zůstat nemůže.

Hlasy: To ne.

Baron: A kdo má tedy přivodit změnu do shnilých a zvrácených poměrů našich?

Kost. čtvrtý: Ano, kdo?

Baron: Ano kdo? ptám se! Nikdo jiný, drazí přátelé, než my sami! Vy! Ve vašich rukou je osud budoucnosti. Ve vás je uloženo dobré símě. Naše strana je čistá, naše strana musí vstoupit v boj proti všem a musí zvítězit.

Hlasy: Výborně!

Baron: My zvítězíme, pánové.

Druhý: Ano, my zvítězíme, ven s nima!

Baron: Naše svatá věc musí zvítězit, to pravím slavně, pánové, jako že bůh nade mnou!

Hlasy: Výborněé!

Kost. třetí: No vidíš, kdo ví, co se ti zdálo!

Kost první: Ba. Musíme to trochu rozehřát. (Dere se zpět a pobádá k tleskání.)

Melhuba: (K Baronovi.) Proč jste nebouchl pěstí?

Baron: Zapomněl jsem. No bouchnu potom. — Drazí přátelé! Vaše nadšení mi praví, že zvítězíme! (Udeří pěstí na stůl.)

Melhuba: Eh, sem ne!

Druhý: To je pěst!

Baron: Ale každý z vás se zajisté zeptá: Nuž, jaký je tvůj program, když nejsi s nikým spokojen?

V zadu: Baže. Teď chcem slyšet!

Kost. první: Ticho tam!

Druhý: Ano, ticho — sic!

Baron: Pánové! Mým programem je program celé naší strany, vám zajisté velmi dobře známý.

Kost. první: Tak jest.

Hlasy: Výborněé!

Baron: Na prvním místě však podškrtuji si já: Vyplet, vyházet se musí všecka plevel škodná, ať se již jmenují lidovci, socialisté.

Kost. první: Výborně!

Baron: Anebo staročeši, klerikáli či realisté.

Hlasy: Výborně!

Druhý: Vyházet, to je mý slovo!

Kost. první: Vyházet! (Zvedne ruce, a na jeho znamení rozpoutá se u dveří mela vyhazovací.)

Hlasy: Ven! Ven! Vyházet! Zaprodanci! Marš ven! Ven!

Druhý: (Zařve.) Že konečně! A teď ven!

První: Škoda, že je taková mela. V nejkrásnějším místě to přijde.

Kostelník: Inu to musí být. Bouřka je nutna.

Kost. čtvrtý: (V zadu na židli.) Přátelé, jářku, to je náš člověk, toho zvolíme!

Hlasy kol.: Zvolíme!

Kost. čtvrtý: Musíme mít lidi rázné a rozumné, tím on je. Jářku, ať žije Baron, náš poslanec.

Hlasy: Ať žije! Sláva mu! Ať žije Baron, náš poslanec! (Kostelník druhý dere se v před, za ním celá vlna.)

Baron: Pro boha co chtějí? (Ven! Ven!)

Melhuba: (Pozoroval napjatě.) Vítězství! Máme vyhráno! Teď ještě konec. — Přátelé! (Zvoní.) Pánové! Prosím o klid! Pánové!

Hlasy: Ticho! Pst! Klid!

Druhý: Už jsou venku! Ti letěli!

Melhuba: Doufám, že poznali jste již zdatnost jeho politickou dokonale.

Druhý: Pěst má, to je pravda.

Melhuba: A až rozvine program svůj, teprve doceníte jeho stkvělou politickou routinu, rozhled světový, jenž stačí na všecky úkoly. (K Baronovi.) Začněte.

Hlasy: Výborně!

Baron: Kde mám začít?

Melhuba: (K Baronovi.) Náš program.

Baron: Aha! Ale potím se.

Melhuba: Jen do toho. A pozor na ruku a na prsty!

Baron: Drazí přátelé! Náš program shrnuje v sobě cíl všeho našeho snažení, a tím jaksi cíl, k němuž má dospěti veškeren národ v době nejkratší. A kde jest ten cíl? Co jest tim cílem? Pánové!

(Vrazí klerikální agent, zarazí se a stoupá v zadu na židli.)

Baron: Na osvětovém poli bych začal, protože osvěta je základem blahobytu národního. Potřít snahy o podřízení školy vlivům zpátečnickým a nastolit školu svobodnou a samostatnou, to je požadavek první.

Hlasy: Výborně!

Agent: Ale pro boha, lidičky, vždyť jste přece klerikáli!

Hlasy: Co? Co je to? Kdo je to?

Kost. druhý: To se ví, že jsme klerikáli!

Druhý: Lidovce jsme vyházeli.

Hlasy: Mlčet! Poslouchat! Shoďte ho, blázna! Dolů s ním! Ať žije náš poslanec!

Melhuba: (Skočí.) Cože? Pro boha! My jsme — (na podiu zděšení. Referenti se hrnou k Melhubovi.)

Baron: Co je? Prosím vás? Mám mluvit dál?

Melhuba: Mlčte, pro boha! Mlčte! (K novinářům.) Mýlka, pánové.

Agent: Tady je mýlka! Vzpamatujte se lidi!

Hlasy: Mlčet! Mlčet!

Jiné hlasy: Mluvte dál!

Melhuba: (Zoufale.) Tak mluvte — ať to praskne!

Baron: Pánové! Klerikální vliv na školu musí se zlomit!

Agent: Slyšíte? (Náhle se stiší celé shromáždění.)

Baron: Klerikálové jsou nejhorší odpůrci pokroku!

Agent: Mlčet! Mlčet! Tady je mýlka! My patříme na Kozí plácek! Tady je mýlka, lidičky, dejte si říct!

Baron: Mám mluvit?

Melhuba: Ne, mlčte. (Ke kost. prvnímu.) Spusťte! (Do obecenstva.) Ano, přátelé, my patříme na Kozí plácek!

Kos. první: Vzhůru na Kozí plácek! Vzhůru! (Tlačí se ke vchodu, za ním ostatní.)

Druhý: Oho! Tady jsme se nadřeli, a najednou na Kozí plácek.

První: Zmatek. Můj náhled je —

Třetí: Bože, kdyby mne tu viděl důstojný pán!

Agent: Ano přátelé! Na Kozí plácek! Tam je náš poslanec! Lidovci jsou tam!

Melhuba: (K Baronovi.) Křikněte, hrr! Ale z plic!

Baron: Hr na ně! Přátelé na lidovce! (Rozpřáhne se dolů.)
Hlasy: Na ně! Hr na lidovce! Na Kozí plácek! (Dav se tlačí ke vchodům.)
Melhuba: Kriste Pane!
Baron: Co to bylo, prosím vás?
Melhuba: Mlčte, mlčte, ať se nevrátí!
Baron: Ale já nechápu —
Melhuba: Já také ne.
Referent: Má úcta, pane doktore! Pěkně jste to saranžovali, jen co je pravda.
Melhuba: Prosím vás, nepište nic, všecko se spraví?
Referent: A co pan chef?
Melhuba: (Krčí rameny.)
Referent: Tak má úcta. (Odchází.)
Hošík: A prosím, pane doktore —
Melhuba: Pro boha vás prosím, počkejte, no již jsou skoro pryč. Tohle mohla být mela.
Baron: Ale dovolte —

4. — (Vrazí dr. Hladký vyděšen, z pozadí vyjde Ema. Hned na to Radikál.)
Hladký: Co je? Co se stalo?
Ema: Emánku, a ty nebudeš řečnit?
Hladký: (Divoce.) Mluvte!
Melhuba: Někdo nám splet voliče.
Hladký: Cože? Splet voliče, ale jak pro boha? Na Kozím plácku byla strašná mela. Nechápu nic. Zblázním se. Mluvte, co je to?
Radikál: (Vletí bo vnitř.) Vojna! Vojna! Kozí plácek vyhrává! Sláva radikálům!
Hladký: Co to řvete, člověče?
Radikál: Naši vyhráli!
Hladký: Kdo naši? Vždyť jsou všichni naši.
Radikál: Hm.
Hladký: Co se to jen stalo!
Melhuba: Vy, člověče, co jsem vám uložil včera — mně se zdá
Radikál: Co, co se vám zdá? Snad nechcete říci, že jsem nevykonal svůj úkol? Oho! Tak se mi z kličky nedostanete!
Melhuba: Jak jste to vyřídil?
Radikál: No nebyly schůze plny?
Melhuba: Ano, ale kam jste je pozval?
Radikál: No na Kozí plácek radikály a sem klerikály!
Hladký: Pro boha! Pro boha! Můj kšeft! Má firma! (Klesá zničen na židli.)
Melhuba: Člověče, vy jste to obrátil!
Radikál: Co? Cože? Já?
Melhuba: A kdo tedy?
Radikál: Ano, kdo to obrátil! Kdo? Mluvte!

5. — (Strnad vleče autora, za nimi Petržel, na konec kostelník třetí.)

Strnad: Tady je, prosím! Smál se za kulisou!

Hladký: (Zuřivě.) Dejte ho sem, já ho — (zarazí se) kdo je to?

Strnad: Autor prosím. Mám na něho už od začátku zkřesáno!

Autor: Milost — já už to víckrát —

Hladký: Autor! Člověče, myslíte, že jsme na světě jen pro vás? Má firma!

Autor: Já už to — já budu kandidovat, jestli chcete — jen prosím vás!

Hladký: Má firma!

Baron: Ale dovolte, a co se mnou?

Petržel: A naše služné?

Ema: A tož my se, Emánku, nemáme dostat? Tvá řeč se ztratila?

Hladký: Má firma!

Melhuba: No nic, pane chefe! S jedním jsme projeli, ale jářku, nápad mám! — Zařídíme si Heiratvermittlungsbureau. Tuhle máte počinek.

Hošík: Má sláva je pryč!

Autor: Já vám přepustím svou, chcete?

Hošík: Vy byste —? Opravdu?

Autor: Na tom místě!

Hošík: (Zajásá.) Sláva! Božský člověče! (Padne mu kol krku.)

Ema: Jak vám poděkujem!

Melhuba: Tak co, pane chefe?

Hladký: (K Hošíkovi.) Klekněte! (Klekají.) Žehnám vás. (Snoubenci si padnou do náruče.) A tisíc korun honoráře prosím, zde směnka. (Sedá a píše.)

Kost. třetí: (Již chvíli přihlížel.) Ale jářku: u nás všecky zdavky!

Autor: Máte je mít.

Kostelník: Vás uděláme za to poslancem. Ať žije náš poslanec!

Všici: Sláva mu! Ať žije náš poslanec! (Vítězný pochod za kulisy.)

Opona.

Literatura, umění, věda.

Ellen-Keyová jest u nás již dosti známa svými spisy, méně svým životním během. Namnoze se o nic více neví, nežli že jest švédskou spisovatelkou. „Schlesische Schulzeitung" nedávno podala o ní několik životopisných dát, jež si přímo od ní opatřila německá překladatelka jejích spisů, slečna Marie Francozová ve Vídni. Té Ellen-Keyová zaslala následující životopisný náčrt: „Jsem narozena 11. prosince 1849 v Smalandě (v jižním Švédsku). Otec můj Emil Key byl majetníkem rytířského statku, mateří mou byla hraběnka Posseová. Byla jsem vycho-

vána v největší tichosti na venkově. Svého vzdělání jsem nabyla vlastním studiem ve velké knihovně svého otce jakož i obcováním s přírodou. Když mi bylo 19 let, počala jsem tráviti zimy v Štokholmu; byltě můj otec poslancem říšské rady. Tu jsem se horlivě účastňovala jeho politického zájmu. Když hospodářská krise a politické oběti otce mého zničily, počala jsem r. 1880 v Štokholmě pracovati sama pro sebe; pronajala jsem školu, dávala jsem lekce a provozovala jsem spisovatelství. Ctilakotnost nebo pud po činnosti nebyly mými pružidly. Pokud jsem mohla bývati doma, to mi postačovalo; neboť jsem milovala venkovský svůj domov náruživě a bývala jsem tam až do r. 1880 vždy půl roku a později ještě dlouho v létě. Podnikla jsem několik cest do cizozemska; r. 1873 na vídeňskou výstavu, r. 1879, 1890, 1894, 1898 do Německa, Francouzska, Anglicka a Italie. Psáti jsem počala, majíc něco přes dvacet let věku pro časopis. Roku 1883 jsem mívala přednášky v Štokholmském dělnickém ústavu a také soukromě pro dámy. Velmi záhy již jsem vyučovala děti na statku svého otce. Nyní se zabývám toliko ještě spisovatelstvím a přednáškami. Moje essaye jsou převedeny mimo na německý jazyk také na jazyk hollandský a dánský." (Přeloženy také na jazyk český Annou Sychravovou a vydány nákladem Jednoty československých učitelek s názvem: Essays od Ellen Key. Zdali autorka švédská ví o tomto českém překladu? Jistě by ji věc zajímala.) — Také z novějšího spisu Keyové „Století dítěte" kolují překlady některých statí, zejména „Škola budoucnosti" v časopisech a paedagogických našich listech. Zdá se však, že se Švédka Keyová překládá z německých překladů. Ovšem — cesta ze Švédska k nám vede přes Německo; i u věcech literárních. *K.*

Nové knihy. Chrudimsko a Nasavrcko. Obraz přírodní, hospodářský a národohospodářský. Seš. 1. Dílo je rozvrženo na 80 seš. a má býti obrazem poměrů přírodních i společenských, vylíčením snah i cílů obou okresů v přítomnosti i minulosti. Učitelstvo sbíralo materiál a odborní referenti jej zpracovali. Redakci vede prof. P. Vepřek, okr. školní inspektor. Seš. 1. je obsahem i úpravou velice poutavý. — Kalendář českých řemeslníků v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Vydal L. Weigner, adjunkt technol. musea v Praze. Za 2 K. Patří ke vzorným kalendářům a lze jej skutečně nazvat rádcem řemeslníkovým. Pro řemeslné a živnostenské potřeby soukromé a veřejné, jakož i obchodní najde se poučení dost. I po stránce vzdělavatelské je opatřen. — Dr. J. J. Svátek: Uvedení do práva mezinárodního. Stručná rukověť s obšírnějším vylíčením historie vývoje.

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. V *Srbsku* podepsalo několik důstojníků provolání, aby důstojníci, kralovrazi Alexandrovi, jež dnes za Petra vládnou, byli z armády vyhoštěni. Vláda podepsané pozatýkala a 25 původců spiknutí postaví před vojenský soud. V dopise z Bělehradu v „Hl. Nár." 16. t. m. praví se o nepokojích srbských: „Alexandr smutně skončil právě proto, že měl býti a nechtěl býti absolutistou. Král Petr I. skončí též špatně, poněvadž má býti absolutistou a k tomu mu chybí odvahy, ježto svou vládu vůbec nesprávně začal. Příčiny posledních neštastných událostí v Srbsku hledati dlužno již v době, kdy národu srbskému byla dána první ústava. Ústavního života nebyl schopen národ, jenž skorem bez přestání po několik století žil v bojích s Turky, v hajdukování, slovem v jakémsi stavu anarchie. Po tak dlouhý čas a v takovém životě národ srbský ztratil úplně cit pro život státní a jeho formy."

V *Macedonii* dějí se veliká ukrutenství vojska na slovanském obyvatelstvu, jmenovitě ženách a dětech, právě tak jako před poslední ruskotureckou válkou, ježto velmoci tlačí na Turecko, aby povstání potlačilo. Na všech stranách se však při tom zbrojí.

Země české. Jsou v tklivém souladu s melancholií podzimního skonávání všechny ty státoprávní manifestace „*reskriptového* týdne". Scházejí se lidé za heslem reskriptu, jenž co jednou rukou dával, druhou zase bral. Státoprávní a radikální strany kladou důraz na to, aby se dnešní krise ústavní využitkovalo státoprávně. Krise je ovšem zde a myšlenka jí využiti je dobrá. Ale nikdo nepraví a neví jak. Nejlepším svědectvím všeobecné bezradnosti je ustavující schůze Národní Rady 13. t. m., jež stala se Národním Blanikem, ve kterém mohou a budou representace chtiví národní bohatýři nerušeně spáti!

Dne 10. t. m. zvolen byl ve skupině obcí venkov. polit. okresů chrudimského a pardubického samostatný kandidát Fr. *Udržal* za poslance na říš. radu 2184 hlasy proti 1025 hlasům, jež dostal agrární kandidát Václ. Švejk. Posl. Udržal prohlásil, že z mladoč. strany vystoupil, poněvadž je v ní několik lumpů a dále poněvadž mezi ní a stranou agrární zavládlo příkré nepřátelství! Proti straně agrární uvedl, že jej chtěla původně sama kandidovati, pak mu nabízela sinekuru (zem. výborství), a když nabídek nepřijal, vystoupila proti němu anonymním letákem, v němž jej vinila, že se mandátu vzdal pro slíbenou 6000 tisícovou sinekuru zem. inspektora pivní dávky. Pěkné strany!

Na státoprávním táboru v Kroměříži 13. t. m. pravil dr. Kříž, že by bylo výhodno navázati styky s opoziční stranou uherskou a dohodnouti se s ní o společné účtování s vídeňskou vládou. Dr. Stránský pravil, že musíme se domoci všeob. práva hlasovacího a především porazit vládu Körbrovu. — Tábor pořádaly všechny strany moravské (až na klerikální), ale lidí naň přišlo málo.

Zápis do *českých škol* v Brně a Olomouci dál se za obvyklého nátlaku německé správy města. I ve Vyškově úředníci cukrovaru nutili závislé na cukrovaru Čechy, aby dali dítky do němec. škol. V Bližejově, Křimicích děti zakupovány kořalkou, šaty a p.

Hospodářský. — Proti Uhrám bojuje u nás už bez mála všecko. *Cukerní surtaxa* byla tou krůpějí, kterou přetekl pohár. Ovšem důležitou úlohu má u nás průmysl cukrovarnický, jenž zaměstnává asi 74.495 dělníků s průměrným platem 2·05 K. Obchodní gremium ve Vid. Nov. Městě bylo první, které podalo ohražení proti surtaxe a žádalo za celní rozluku. Potom kruhy průmyslnické a nejnověji u nás ozvala se proti Uhrám ústřední jednota řepařů pro království České v Praze, pravíc, že surtaxa na cukr od nás do Uher vyvážený, znamená porušení zásady společného celního území rakousko-uherského a těžké poškození zájmů tuzemského řepařstva i cukrovarnictva. Jednota žádá buď loyální dodržení společenství celního území, nebo plnou celní rozluku, připomínajíc, že surtaxční opatření dopouští utvoření kartelu v Uhrách, t. j. zvýšení ceny cukru na domácím trhu uherském, kteréžto zvýšení zahrnuje v sobě exportní premii, bruselskou konferencí zakázanou. Tím jsme vydáni nebezpečí, že toto státní opatření bude v Bruselu považováno za nepřímou exportní premii, a že cukr náš bude z konkurence nejen v Uhrách vyloučen, nýbrž i z konvenčních zemí, zejména z Anglie, vzhledem k čemuž jsme jedině na bruselskou úmluvu přistoupili. Proto vyzývá Jednota řepaře i cukrovarníky k jednomyslnému a nepodajnému odporu proti surtaxčnímu opatření.

Zemědělství je pro celní rozluku zvláště. Surtaxa na cukr vyvážený zRakouska do Uher vyvolala nejenv kruzích cukrovarských, ale i v zemědělských bouři odporu, v níž nejvýznačnějším projevem byla 4. t. m. schůze stálého výboru rakouského ústředí ku hájení zájmů zemědělství a lesnictví, na níž hrál prim známý p. Reichsritter v. Hohenblum, k jehož návrhu po prudké debatě, kde zvyčítáno Uhrům stručně všecko, co od let zemědělské kruhy u nás mají proti nim, přijata resoluce prohlašující cukerní surtaxu za prolomení celní jednoty s Uhrami, proti němuž se s důrazem protestuje. Žádá se svolání říšské rady, vypracování samostatného celního tarifu pro Rakousko (bez Uher) a úplná rozluka s Uhrami. Dále projevena snaha dorozuměti se s rakouským průmyslem. — Také svaz zemědělských společenstev rakouských usnesl

se k návrhu právního svého zástupce na projevu, v němž se žádá úplná hospodářská rozluka a vyzývají povolané korporace, aby přikročily k vypracování autonomního rakouského celního tarifu. — Zajímavé je odůvodnění poslednějšího projevu: uherská nadprodukce plodin, ochranářská politika zahraniční namířená proti Uhrům, s nimiž trpí pak i vývoz zdejší, a jimiž za to ještě trh domácí stále více je ohrožován, břemena, která nám ukládají jednostranná opatření Uher, potřeba tudíž sjednati pro rakouské zemědělství mezi celní čarou proti Uhrům přirozené (!) podmínky výrobní, zajistiti mu domácí trh, kupní sílu rolníka ve prospěch rakouského průmyslu povznésti, umožniti příznivé smlouvy obchodní s cizinou a sjednati podmínky pro velký celní spolek středo- a západoevropských hospodářských obvodů stejného druhu, vyrovnaných nízkými mezicly ve svých podmínkách výrobních. — Výslovně pak dovoláváno se dále toho, že průmysl, v jehož zájmu prý dosud udržována byla jednota, stejně, dovolává se rozluky. — Co však říká české zemědělství? Pomýšlí také na český průmysl a může jen tak beze všeho nadíti se jeho souhlasu?

Ukvapené zakládání *záložen* v dřívějších desítiletích nese nyní ovoce trpké (v tom jsme již hors concours — smutná sláva!) Defraudace za defraudací, podvod za podvodem, nesprávnost vedení, nerozumění organisaci, to je bilance s horečným kvapem zakládaných peněžních podniků. Známý Popper zničil na valašském Meziříčsku krásné lesy. Aby katastrofa byla trpčí, propuklo nyní, že bývalý staročeský poslanec dr. Alois Mikyška vydíral záložnu ve Valašském Meziříčí, kterou sám s několika přáteli r. 1865 zřídil, tak důkladně, že se ocitla záložna před konkursem, jestli že ji nějaká boží náhoda nezachrání. V posledních letech pracovala záložna s ohromným deficitem, který representuje dnešní schodek 1,700.000 korun. Kdo zaplatí škodu? Neobmezení ručitelé? Ti sotva! Jsou to ponejvíce chudáci, kteří jsouce v nouzi, vypůjčují si peníze a tak stávají se členy. Jistě, že ani jedno procento dlužníků do dnes neví, co to znamená býti členem záložny s neobmezeným ručením! Takovému fabrikování nevědomých členů mělo by se již jednou učiniti konec. Opětná tato defraudace svědčí, že nejsme ještě tak vyspělí, jak si myslíme. Do hospodářské samostatnosti máme tak daleko, jako k hospodářské poctivosti a charakternosti.

Permanentní komise pro *statistiku vzájemného obchodu* mezi Rakouskem a Uherskem vydala nyní knihu s detailními zprávami, z nichž jest zřejmo, jak předůležitým odběratelem jsme my pro Uhry. Kupujeme z Uher hlavně produkty zemědělské a živočišné. Dovoz obilí z Uher k nám dosáhl v poslednim roce 22·98 mil. metr. centů; Uhry prodávají do Rakouska asi 90 proc. svého obilního přebytku a to za ceny chráněné celním spojením, které mimo Rakousko nikde ani přibližně docíleny býti nemohou, zvláště ne v budoucnosti, pro kterou na př. Německo vysoká cla agrární si upravilo. Z vývozu uherského obilí do Rakouska jest viděti, že zachování celní unie Uher s námi jest jejich životním zájmem. Jako pro obilí jest Rakousko také pro ostatní produkty zemědělské, jako ovoce, zeleninu etc., nejlepším odběratelem Uher. Po výrobcích zemědělských hrají největší úlohu v obchodním spojení Rakouska a Uher zvířata, zejména dobytek. Dovoz dobytka jatečného z Uher roku 1902 obnášel as 178 milionů K, to jest asi o 80 mil. korun více, než celkový vývoz jatečného dobytka z celé monarchie do ciziny. Co se týče vývozu našeho do Uher, jsou to hlavně výrobky průmyslové, které Uhrům prodáváme. Rakouský vývoz však trpí čím dále tím více neustálým stěžováním různými opatřeními. Uherské továrny kryjí samy domácí spotřebu, ba stává se i, že uherské továrny počínají svoje tovary vyvážeti do Rakouska za hojné podpory své domácí vlády. Cena do Uher r. 1902 vyvezené bavlny, příze a zboží bavlněného obnášela 176·2 mil. K, t. j. asi 20 procent (r. 1901 18·8 proc.) ceny veškerého rakouského vývozu do Uher. To však není pravá cena, kterou Rakousku ve prospěch přiznati jest. Odečteme-li obnosy,

které platí Rakousko cizině za surovinu, za apreturu, barvení a za zboží, které v cizině samo kupovati musí a pak teprve do Uher prodává, dostaneme efektivní aktivum rakouského vývozu vykazující sumu 84·9 mil. K. Tento obnos representuje sumu, kterou Uhry nám za import bavlněného zboží vlastně platí. — Po bavlně jest nejdůležitějším předmětem vlna, která zaujímá druhé místo ve vývozu do Uher, representujíc 11 proc. ceny vývozu v celku. Vývoz lněného zboží zůstal konstantní, a je zejména zajímavo, že loni poprvé Uhry vyvezly k nám dosti značné množství surového lnu, výsledek to námahy uherské vlády, aby bylo pozdviženo pěstování lnu v Uhrách. Následkem všeobecné hospodářské deprese klesl vývoz hedvábí a hedvábného zboží o milion korun. Zákaz ze dne 1. července 1902 zbraňující obchodním cestujícím navštěvovati privátní odběratele, způsobil, že vývoz zboží konfekčního (klobouky, prádlo, šaty atd.) klesl. Vývoz klobouků pak utrpěl specielně zřízením nových a rozšiřováním starých podniků. Vývoz dámského zboží konfekčního zmenšil se o 1,900.000 korun. Komise konstatuje mimo jiné, že zatím co je dovoz z Uher stálý nebo stoupající, roste vývoz do Uher v míře mnohem menší nebo dokonce i klesá. To platí hlavně o papíru a zboží z něho, o kaučukovém a hliněném zboží. Zejména markantní příklad poskytuje nám odbyt zápalek. Vývoz z Uher, který ještě r. 1895 sotva třetinu rakouského vývozu do Uher obnášel, stoupal bez přestání v době 1895 až 1902 a obnáší nyní asi 20.500 metr. centů, to jest asi o 5000 metr. centů více než rakouský vývoz. Stoupnutí dovozu z Uher obnáší od roku 1895 184 procent (dle množství), zatím co vývoz náš v téže době o 17 procent klesl! Co se průmyslu železářského týče, zůstává obrat zboží mezi Rakouskem a Uhry v železe a ve zboží železném stále velice důležitý, ačkoli jak vývoz, tak i dovoz klesl. Uherská vláda hledí všemožně omeziti dovoz i v tomto druhu zboží. Pěkný příklad poskytují nám k tomu stroje: Uherská vláda zamítá těm lihovarníkům kontingent, kteří svoje zařízení v Uhrách zhotoviti nedají, čím vývoz destilačních a chladících aparátů do Uher nám přímo znemožněn byl. Škoda. že nemáme také statistiku obchodu Rakouska (bez Uher) s cizinou. Z té bylo by viděti nejlépe, že Rakousko na uherském trhu nepoměrně méně jest odvislé, než Uhry na rakouském.

Pivo, také jeden z výrobců, na němž jsme tolik angažováni, že každé hnutí v tomto směru citelně se nás dotýká, ztrácí pojednou své „neomylné“ účinky hospodářské i finanční. — Jak ve výrobě tak spotřebě jeho nastal v Rakousko-Uhersku r. 1902 úbytek a to ve výrobě celkem o 625.565 *hl*, což znamená ve výnosu daně minus 2,104.372 K. Z jednotlivých zemí úbytek ten stihl Moravu okrouhle 6.85%, Slezsko 6.62%, Solnohradsko 4.16%, Čechy 3.42%, Dolní Rakousy 1.82% výroby předcházející. — Nezaměstnanost v železářství, strojnictví a textilnictví v létě 1902, nepohody a živelní pohromy, ve Vídni a Rakousku vzrůstající konsum vína, takové a podobné uvádějí se příčiny poklesu. Také však poměry v pivovarství stojí za úvahu, zejména t. zv. ráže hektolitrová, která způsobuje nekalou soutěž mezi pivovary, povolování vysokých úvěrů, různých bonifikací a slev hostinským a dokonce prý i prodej piva pod cenu výrobní, takže ozdravění odbytových podmínek je nutným. — „Spolek pivovarský pro království české“ odhodlal se také k akci v tomto směru. Pivovary české rozvrženy k tomu cíli na 23 svazy krajské, jimž uloženo potírati konkurenční výstřelky, upraviti obchodní zvyklosti, soustavně regulovati odbyt piva do hostinců. Každý pivovar, který přistoupí k takovémuto krajskému svazu, složí přiměřenou kauci a roční příspěvek 5 K za každých 5000 *hl*. — Ustavily se svazy — plzeňský a domažlický. — Potíže tvoří tu různost pivovarů (malé, velké, střední: akciové, měšťanské, soukromé), ale úsilí o organisaci je značné — patrně běží o to zpeněžiti ony smutné i příznivé zkušenosti, jichž při jednání o zemskou dávku pivní a jejím uskutečnění nabylo. Ze obchodní komora plzeňská ochotně chápe se při tom iniciativy ve prospěch pivovarství, sotva zaráží. Zdali šťastně, je velmi pochybno. —

Pivní dávka zemská, která dle zprávy zemského pivního inspektorátu publikované 13. srpna. vynesla v březnu až prvních 8 dnech srpna 3,205.784 K 74 h., aniž by byl měl tento inspektorát jistotu, jak s výnosem jejím země dopadne, sotva splní hned po novotě naděje v ní skládané a bude je plniti čím dále tím méně. Dovolává-li se zmíněná zpráva hladkého vybírání dávky, stane se tak podruhé sotva tolik sebevědomě. Bylo by přec nestoudností vyššího řádu, kdyby již teď, krátce po té, kdy tak mimořádné výnosy většina hostinských shrábla při zdražení piva o 4 K, objevovaly se značné defraudace a nedoplatky daňové. — Stouply však nepoměrně ceny chmele, stoupnou i ceny piva a pak se dozví také zemský inspektorát o tom, jak výtečný zákon o pivní dávce máme: tak těžko se odvyká každému plnému žlabu — a nepoměrné zdražení piva znamenalo takový žlab — tak těžko se bez náhrady upouští od výhody jednou nabyté . .

Pořádek v zemském hospodářství, po němž „Hlas Národa" dne 13. t. m. právem s velkým důrazem volal, za nejistých auspicií výnosu pivní dávky těžko je možný, schází všecka zkušenost a zejmena těžko lze na podkladě letošního roku, takovými živelními pohromami významného, kalkulovati. Přes to však zůstává ostudou země, že nemá dosud ani na běžný rok rozpočtu, že zemským finančním ministrem opětně je přísedící Němec a že slavný zemský výbor na návrh tohoto dosud neví, co počíti s pomocnou akcí pro stíženě pohromami živelními, která sněm čeká. — Že posl. Eppinger to neví, není divu, běží o pomoc českým krajům — za „kerndeutsch — světovou" lázeňskou vodu před lety chytala země vydatně as velkou čipernosti, ale zde běží „jen" — o české sedláky.

Vládní pomoc krajům živelními pohromami stíženým posléze došla doplnění císařským nařízením dle § 14. st. z. z. (kde jsou ty časy, kdy tento § výhradně takovýmto opatřením sloužival!) — Tímto nařízením zmocněna vláda vydati 15,000.000 K v krajinách nouzí postižených neb ohrožených ku podpoře obyvatelstva i ku obnově poškozených státních objektů. Podpora obyvatelstva má se díti podporou všech opatření ku zmírnění a odvrácení nouze, zejména poskytováním nesplatných půjček jednotlivcům, obcím, okresům, společenstvům a konkurenčním sdružením ku opatření potravin, osiva, práce atp., ku obnově zničených nebo poškozených objektů, ku provedení obecně užitečných veřejných prací nouzových, dále poskytováním nezúročitelných půjček proti jistotě ve dvaceti letech po částech splatných. — Poskytování přísluší státnímu úřadu, listiny, podání a právní jednání podpor se týkající jsou osvobozeny od kolků a poplatků. Z uvedených 15 milionů korun vypadá okrouhle 6 mil. K na Čechy, 3 mil. K na Slezsko, 2.9 mil. K na Halič. — Kdyby tedy v Čechách bylo jen 0.5 mil. poškozených, vypadne na každého v nejlepším případě, podpora celých — 12 K. — Otázka přiměřeného způsobu podpory není tu tedy vzhledem k tak obrovským škodám snadna potud, pokud není ochoty, nebo není lze — jako věc se má u nás se zemí — poskytnouti pomoc dostatečně vydatnou. — Budiž tedy zvláště akcentováno: má se země, království České, finančně zakrváceti na pomoc planou, nevydatnou, či co činiti? Stranická agitace bude asi házeti miliony, ale necht si pánové hezky konkretně představí, že při 0.5 mil. poškozených znamená každý milion korun teprve přímou pomoc — 2 K!

Česká sláva!

Jako se stromů když v kraji
na zem listí padá v jeseni
ze všad sláva k nám se nese
velenadanému plemeni.

Sotva Monsignor Drozd zased
s poctou, chvalozpěvy pod vížkou,
ejhle, užaslému světu
můžem pochlubit se Mikyškou!

Dalemil.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna narodně-soc. dělnictva (K. Pittera) v Praze.

ROZHLEDY

TÝDENNÍK PRO POLITIKU • VĚDU • LITERATURU A UMĚNÍ

ROČNÍK XIII. V PRAZE, DNE 26. ZÁŘÍ 1903. ČÍSLO 52.

Na nových cestách.

Představenstvo Nového obchodního gremia města Prahy podalo k ministerstvu financí pamětní spis o poměrech u c. k. celních úřadů v Čechách, v němž poukazuje: 1. na germanisačního ducha v celní správě u c. k zemského finančního ředitelství v Praze; 2. na nedostatečnost systemisovaného stavu úřednictva celního pro Prahu; 3. na nedostatečnost místností a zařízení jejich u c. k. hlavního celního úřadu v Praze, a žádá za odpomoc v době dohledné. —

Tento prostý fakt sám o sobě byl by dost pozoruhodný — planých nářků na poměry u hlav. celního úřadu v Praze slyšeli a četli jsme již dost, aniž se kdo obrátil na vlastní zodpovědné činitele a hledal vinníka! Ale způsob, jakým nové obchodní gremium pražské chopilo se této věci a jak si při tom vede, stojí za to, aby byl náležitou měrou oceněn.

Na doklad germanisačního ducha uvádí se tato čísla: V celní správě pro Čechy ze systemisovaných 364 míst úřednických obsazeno jest pouze 150 úředníky národnosti české (poměr Němců a Čechů tudíž 5 : 3), v Praze z 82 úředníků bylo 25 Němců, a to 5 v VIII., 6 v IX., 3 v X. a 4 v XI. hodnostní třídě, mimo to pak 7 celních praktikantů, tedy v celku 30 proc. Z těchto však 8 resp. 9, jménem uvedených, nezná česky vůbec, ostatní pak — opět jménem uvedení! — málo, z úředníků česky vůbec neznajících jsou dva přednosty obou oddělení c. k. pražského hlavního celního úřadu. Při posledním přijímání celních praktikantů jmenováno 9 Němců a 2 Češi, z čehož připadlo na Prahu 4 Němci a 1 Čech! Postup tento shoduje se ostatně s oním při přijímání praktikantů pro přípravnou konceptní službu finanční. Dále pak činí se zmínka o nastávajícím jmenování, které, jak se zdá, zatím se uskutečnilo a to tak, že jmenováni do VIII. třídy 4 Němci a 1 Čech! —

Na doklad nedostatečnosti systemisovaného stavu úřednictva celního pro Prahu uvádí se fakt, že obecenstvo musí po celé

hodiny čekati, než dočká se vyřízení svých záležitostí, čímž ovšem maří čas, že přetížené a s chvatem beze žádoucí přesnosti pracující úřednictvo posuzujíc celní případy dopouští se hrubých poklesků, jež teprvé zdlouhavým reklamačním řízením musí býti napravovány. —

O místnostech a jejich zařízení pak se praví: »Musí býti poukázáno s důrazem k tomu, že čistota náleží k vlastnostem v místnostech těch neznámým, že ventilace v nich není, ačkoliv při otevírání celních zásylek do vzduchu vyprchávají nejrůznější ostré zápachy, jejichž směs činí nucený pobyt v místnosti takové jak pro úřednictvo tak pro obecenstvo trestem, že není postaráno v nich ani o čistotu stolů výkladních, takže často látky velmi cenné musí býti vybalovány pro nedostatek místa na nevyklizených a nečistých stolech, na podlaze neméně nečisté, že není postaráno ani o lavice k odpočinku obecenstva dlouhým čekáním unaveného..« Ve výpravně celní na dvoře c. k. zem. fin. ředitelství utábořena jest po celý den v předsíni prodavačka ovoce, pečiva i uzenic, aby posloužila hladovému, ustátému obecenstvu.. Ani fotografií netřeba, tak plasticky vylíčeny dojemné scény z celní služby pražské.

Proč věcí se obíráme? Stojí za povšímnutí sama o sobě, ale způsob, jak se jí gremium chopilo, je u nás novinkou: ne plané naříkání, ale fakta, čísla, jména; ne žaloby na úřednictvo, které při nejlepší vůli a konajíc do krajnosti své povinnosti nemůže stačiti, poněvadž je ho málo, ale přímo slušná žádost k ministerstvu, aby to, co systemisováním nedostatečného počtu míst zaviňuje, v dohledné době odčinilo. Věc tato je tím významnější, že v poslední době stalo se právě v ministerstvu financí zvykem, když stížnosti na šlendrián (a finanční správa v Čechách je eldorádem šlendriánu!) v české finanční službě stanou se příliš hlasity, že vydá a dá do novin výnos, ve kterém se dojemnými slovy mluví o správnosti a rychlosti v úřadování, ale aby tato správnost a rychlost byla umožněna, nikdo prstem nehne. Není druhé země, která by měla tak mizerně dotovanou finanční správu, zejména také konceptní a tu opět v poplatcích a daních přímých, dále však i u berních úřadů, jako právě král. České, ale dosud tak málo o věci veřejnost ví. Nikdo dosud vážně se nezamyslil nad způsobem, jakým nalezena náhrada za vybírání daní obcemi, když napřed německé a pak české obce odepřely toto vybírání: nabráni prostě bezpočetní bezplatní praktikanti, o jejichž osud nikdo se nestará, ať si národové zaplatí v této formě vybírání sami, co na tom, že místo kolektivních obětí se strany obcí nastoupily individualní oběti ubohých otců. Avšak: národové? Nikoliv, hlavně český — pro vyvolený najdou se již prostředky odpomoci! Nikdo mimo náš list dosud neukázal na nedostatek místností úředních, na př. u berní správy v Lazarské ulici a berních referátů u hejtmanství v obcích předměstských atd.

I má projev obchodního gremia, založený na positivních datech, které nesbírají se jen tak bez práce na ulici, svou zvláštní cenu a zvláštní význam: ukazují novou cestu, jedině možnou a správnou, má-li se dojíti k úspěchům. Český člověk, má-li jeho váha opět stoupnout, musí, kdykoliv ústa otevře, ukázati, že věc, o níž mluví, ovládá, že nedá si hoditi plachtu nějakého výnosu na hlavu a písek vykrucování nasypati do očí, že zkrátka jasně ví, oč běží a nedá se vypoklonkovat ze dveří. Pak bude nemožno, aby sebe radikálnější — ale jen ústy — poslanec český byl na posměch poslednímu diurnistovi — ve státních úřadech. —

Spokojujeme se pro dnes pouhým poukazem k věci, ač není pochyby, že, nestane-li se náprava, bude nutno poukázati na mnohé naše instituce, zejména samosprávné a mezi nimi zase v první řadě hospodářské, že nemají s dostatek lidí různých odvětví státní správy dokonale znalých, aby takovéto positivní práci mohli se věnovati, positivní zejména v tom směru, že by i přesně, dle potřeby paragrafované návrhy lepší úpravy a nápravy dovedli vypracovati. — Tolik musí nám býti jasno: jediné schopnost iniciativy a kloudná iniciativa jsou faktory politické moci. *K. F.*

Nový rak. uher. levantský tarif.

Bez zvláštního zájmu českých kruhů obchodních neb výrobních připravuje se nové vydání jednoho z nejdůležitějších železničních tarifů vůbec a vývozních zvláště, totiž vydání nového rak. uherského levantského tarifu přes Terst a Rjeku, jenž má obsahovati přímé sazby dopravní mezi stanicemi rakouskými i uherskými a nejčelnějšími vývozními místy levantskými.

Příčinou nového vydání tohoto tarifu jest naprostá neudržitelnost doposud platícího, 12 let starého tarifu, který potřebám našeho exportu do Orientu, silnou konkurencí, zvláště německou, ohroženého, nejen nevyhovuje, nýbrž hned od svého počátku naprosto nevyhovoval, takže po celou dobu své 12leté platnosti oprávněnou příčinu k steskům našim exportérům zavdával. Neb což možno jiného tvrditi o tarifu, za jehož platnosti největší část vývozu do levantských míst, z nejprůmyslnějších území naší říše (z celého severozápadu) od Plzně až po Olomouc a Opavu nikoli jak by přirozené bylo, přes Terst, nýbrž ohromnou oklikou via Hamburk-Gibraltar, ovšem na velký úkor přístavu terstského, se pohybuje a pohybovati musí, ježto doprava tímto směrem v relacích a rámci německého levantského tarifu via Hamburk jest výhodnější, než nejkratší a jedině přirozená cesta via Terst v rámci dnešního rak. uher. levantského tarifu!*) Vydáním

*) Bližší viz v mém článku „Národohospod význam Terstu se zřetelem na nové alpské dráhy". Čís. 5. (z 1. V.) a 6. (z 1. VI.) „Čas. čes. úřed. železn." r. 1903.

nového tohoto tarifu (via Terst a Rjeka) má býti konec učiněn těmto naprosto neudržitelným a náš vývoz do Orientu (zvláště Balkánu) těžce poškozujícím dopravním poměrům, které zaviněny jedině neustupností našich soukromých dopravních podniků (železnic a Lloydu), jež v nedostatečném pochopeni důležitosti našeho levantského vývozu žádných větších obětí dopravě této přinésti nechtěla, ač-li možno započítání levnějších sazeb v přímých tarifech z důvodů konkurenčních, o něž šlo, vůbec obětí nazvati.

Největší výhoda nového tarifu, jehož osnova před nedávnem vydaná, zajisté schválení ministerstva želez. i obchodu dojde, spočívá, zkrátka řečeno, v tom, že jest upraven zcela dle vzoru německého levantského tarifu s patrnou známkou, témuž co možno největší soutěž činiti. Kromě levnějších, konkurenčním sazbám německého levantského tarifu via Hamburk přizpůsobených sazeb bude náš nový tarif míti též tu výhodu, že se stane přístupnější značným rozšířením geografického území, na něž se platnost jeho nyní vztahovati bude a to jak se strany vnitrozemské (daleko četnějším počtem stanic rakouských a uherských) tak se strany zámořské (velkým počtem levantských přístavů). Za výhodu tu máme rovněž děkovati konkurenci německého tarifu levantského, kterýž obsahuje neméně než 1100 říšskoněmeckých stanic, spojených přímými sazbami přes Hamburk s levantskými přístavy.

Pokud se vnitřního sestavení týče, bude nový tarif rozdělen na 12 tříd rozličných (četných) druhů zboží, z nichž u třídy 1.—6. bude se platiti dopravné nejméně za 200 *kg*, u tříd 7.—12. nejméně za 150 *kg* při jedné zásilce, čím umožňuje tento tarif též malým výrobcům vývoz do Orientu, což zvláště pro naši českou výrobu důležité jest

Ježto tarif ten teprve asi ke konci t. r. bude publikován, měli by se naši výrobci i obchodníci (prostřednictvím obchod. komor) o důležitém tarifu tomto ještě nyní informovati a o to se postarati, aby ne-li hned, aspoň dodatečně (postupně) co možno nejvíce našich stanic do nového tarifu a to účelně i dle tarifních tříd i sazeb pojato bylo. Při úpravě nového tarifu rozhodovala o tom, které stanice a které druhy zboží mají se do tarifu pojati, ponejvíce statistická data dosavadního vývozu v dotyčných relacích. Jest tedy třeba s naší strany hybnosti, aby mnohý český menší výrobce, který se dosud o vývoz do levantských míst nepokusil, za značně příznivějších celkových poměrů dopravních nyní tak učinil.

Ponechávajíce rozbor a věcnou kritiku nového tarifu až po publikaci jeho samostatnému článku, uvádíme níže všechny zámořské stanice (přístavy), jež do nového rak. uh. levantského tarifu pojaty budou, podotýkajíce, že v posavadním rak. uher. levantském tarifu (díl II., seš. 1.) pouze tyto přístavy (celkem 9) obsaženy jsou: Burgas, Varna, Galac (Braila), Kistendže, Pireaus,

Smyrna, Soluň, Dedeagač a Cařihrad. Do nového tarifu pojato bude zámoř. stanic (přístavů) 55:

I. Argostoli, Calamata, Catacolon, Corfu, Patras, Parga, Prevesa, Salahora, Santa Maura, Zante.

II. Cerigo, Piraeus, Syra.

III. Cařihrad, Cavalla, Dedeagač, Lagos, Port Lagos, Rodosto, Soluň, Volo.

IV. Alexandrie, Candia, Canea, Cesmé, Chios, Dardanely, Gallipoli, Mytilene, Retymnia, Rize, Samos, Smyrna Vathy.

V. Alexandrette, Beiruth, Caifa, Jaffa, Larnaca, Lattakaia, Limassol, Mersina, Rhodus, Tripolis v Syrii.

VI. Batum, Burgas, Ineboli, Kerasounda, Konstanta, Oděsa, Samsun, Sulina, Trapezunt, Varna.

VII. Braila, Galac. Jak viděti, velmi značné rozšíření.

Sazby budou upraveny v měně frankové a tarif bude označen »Direkter österreichischer und ungarischer Levanteverkehr über Triest und Fiume seewärts«. Dopravu zámořskou z Terstu obstarávati bude rakouský Lloyd. *O. Šmíd.*

Literární historism.

Několik myšlenek vyvolaných posledními čísly „Světové knihovny".

Po Donu Quijotovi uvedeny do »Světové knihovny" i Poučné povídky Cervántovy (Novely a Dvě novely), druhé nejobsáhlejší a nejvýznačnější dílo jeho, čímž dostalo se mu cti jako žádnému ze světových autorů jiných. 27 čísel ze 340, celých 8 proc. dosavadní edice dostalo se jemu jedinému, co na př. veškerým literaturám slovanským (mimočeským) připadlo jen o 9 čísel, o 2·5 proc. více. Pochybuji, že jedině význam Cervántův vymohl si takový respekt, jistě spolupůsobily nějaké neznámé vlivy podružné, ale přece vzdán tím přílišný hold zjevu ovládajícímu dobu a zejména nás Čechy: historismu. Nedá se upříti, Novelas ejemplares byly dílem průkopnickým a způsobily svého času obrat v uměleckém nazírání, ale —.

Jsou dějinné zjevy, o nichž není dovoleno myslit, tím méně mluvit bez pietního rozechvění, vůči nimž klidné slovo je jednou národním, jindy estetickým hříchem, ale hříchem vždycky. Neuznávám toho. Mým přesvědčením je, že velikáni minulosti, epochy rozvoje, vše co probíjelo nám cesty k vyšším metám, zaslouží plně naší úcty, ale na lásku že může mít nárok, jen co absolutní vnitřní hodnotou dosud působí na duši naši, jinak rozvitou za věky. V tom je dán rozdíl pro evokaci dávných hodnot: Chci, aby se vrátilo a znovuzrodilo, jen co miluji. Abych se vrátil k určitému thematu svému: Světová knihovna není vědeckou, historickou, je popularisatorkou poesie a vědy, jí tedy nepřísluší tolik se exponovat pro literaturu, jejíž kvality zvětraly. A kouzlo Cervántových novel je pro dnešek již z většího dílu vyčichlé, co má v nich živoucí přízvuk, je naivita fa-

bulační, taková primitivistní linie konturová, jaká se nám líbí na dětsky prostých obrazech quatrocentistů, pak ironický realism některých genrových kreseb, již zpravidla nejsou samostatny, než vsunuty do povídkového rámce. Ani Don Quijote není dílem zcela dnes chutnatelným, ale jeho celistvé uvedení je správno, nebo nelze vyrvati několik částí, aby nebyl celek zkreslen. Poučné povídky však nejsou dílem celistvým, jsou libovolně sdruženy v jednotu, i nebylo třeba překládati a ve Světové knihovně právě uveřejňovati všech; vždyť sám pan Pikhart uznal, že některé nejsou »zajímavy pro čtenářstvo zmlsané moderní četbou«, a nahradil překlad jich obsahem. Stačilo vybrat nejrázovitější »Cikánku« a »Podvodný sňatek«, aby zachováno bylo, co lze na Cervántovi milovat, i aby bylo učiněno zadost oněm neznámým vlivům, tím více, že sotva se dá obchodně vysvětlit vydání tří svazků téhož historického autora krátce po sobě, když tě je materiálu dosud nepoužitého množství nepřebratelné; jen mimochodem tu poznamenávám, že na př. verše slovanských národů nejsou posud zastoupeny ani jedinou ukázkou, ač nemají u nás svých zvláštních knihoven jako prosa ruská a anglická.

Že výběr takový by nijak nepoškodil relief autorův, svědčí Světová knihovna sama, předkládajíc v »Různé prose Jana Nerudy« třetí profilovou studii jednoho z největších poetů našich. Ohromnou práci causeristickou a feuilletonní sdestilovala redakce do nepatrného svazečku, jenž třeba je kusý, přece vyznačuje dosti markantně hlavní složky ducha Nerudova. Výbor pomíjí úplně Divadelní táčky a causerie vážného obsahu společenského, dávaje vyniknouti črtám lehkého espritu vedle genrů realistických a cestopisných, ale je přece jen dobrým pokusem, jak by měli být nejlepší naši umělci zpřístupněni širokým vrstvám.

I Historia o životu doktora Jana Fausta je ukázkou překypujícího historismu našeho. Dr. Zíbrt vydal ji dle originálu Karchesiova, jenž ji přeložil a upravil dle německého, tak že ji nelze považovati za ukázku českého ducha středověkého, za jakou je vydána, čímž jí ovšem ubývá i jeden důvod provodivší ji do nového života. Obsahově je Historia kuriosní encyklopedií středověkých názorů vědeckých, náboženských a j., jež zaobaleny jsou do anekdotického roucha čarodějných kousků Faustovských, obsahuje tedy dosti zajímavého i dosti prázdného a je jistě méně významna německého originálu, škrtnuvši »formy a notule zaklínání zlých duchů a co tak jiného škodlivého uznáno a shledáno bylo, aby žádnému k nějaké nezbednosti, opovážlivosti aneb zoufalství příčina dána nebyla.« Ani řeči svou není nejjadrnějším příkladem období pobělohorského, zůstává tedy ukázkou historismu překypěvšího, jak jsem pravil. Poněvadž je to první ze staročeských knih, jež Zíbrt pro Světovou knihovnu připravuje, bylo by velmi dobře, aby v dalších svazcích vybíráno bylo přísněji, co nejpřísněji.

Rubem všeho dosud řečeného jsou »Básně Ossianovy« Jamesa Macphersona, historický falsifikát tak blízký původem a osudy našim Rukopisům, že mimoděk vnucuje paralelu. Ano, nejsou to zprvu než parafrase hrdinných zpěvů staroskotských, dospěvší teprve později k samostatnosti, jsou mystifikaci, vrhají snad podivné světlo na charakter autorův, ale zachovaly si do dneška sugestivní sílu prvotního prudkého, heroického romantismu, uchvacují grandiosností kresby jak lidí tak přírody, silou jednoduché koncepce, archaickým kouzlem mluvy, zkrátka jsou poesií, uměním v duchu národním, třeba že historickým hříchem. Podceňují se, ale jsou přece, nejsou české. A Rukopisy? Ossianovy básně měly aspoň pro prvou svou část jakýsi originál podkladem; Rukopisy tu stojí osaměle, bez předchůdce, jsou největším dílem českého obrození, vyrůstajícím vysoko nad plochost současnosti — a jsou vyloučeny z české literatury, jako byl vyloučen Sabina, zhřešilý dědičnou vinou. Oh sibeničky naše krásně pracují, krásně bohudíky, nám se do umění hříšník nedostane! Hodní dostávají ceny, zlí se karabáčují, a umění? Co prý má dobrý kořen, nezhyne, snad jsou ty experimenty jen zkouškou, jak daleko je umění zdrávo. Rub historismu. Ukazuje, že redakce světové knihovny není předpojata pro a proti jistým věcem, že však nemá programu pro rozvíjení podniku dobře začatého, ač by to na škodu ani morální ani finanční být nemohlo.

Chtít sledovat literární historism na všech zjevech našich, chtít snad připojit jej k politickému, vědeckému atd. vyžadovalo by herkulskou odvahu. Mým úmyslem bylo pouze upozornit; proto přestávám na ukázkách Světové knihovny, jež vybrány jsou z posledních 20 čísel, z nepatrného jejího úseku.

B. Sokol.

Z poslední stanice.*)

Měl jsem příležitost poznati život v pražském ústavu choromyslných českém i německém.

Pro ty, kdož jsou neblahým osudem odsouzeni v ponurých těch budovách dlíti, jest život hroznou útrapou. Blaze těm, kdož nemají jasného pojmu, kde jsou, tím hůře však těm, jichž choroba není tak pokročilá a kteří mají o všem dosti jasné vědomí. Mají dojem krutého žaláře. Nemocní jsou dvojího druhu. Jedni jsou nuceni stále na lůžku prodlévati, druzí mohou se v určitých hodinách súčastniti procházek po dvoře neb v zahradě. První část jest na tom mnohem hůře než druhá. Nedostatek pohybu a příliš dlouhá chvíle moří podrážděné nervy ještě více. Mimo to jsou stále ve styku s opatrovníky, kteří svůj úkol znamenitě pochopují. Opatrovníky jsou pouze jmé-

*) O ústavech choromyslných viz „Rozhledy“ č. 11., 28., 29., 30.

nem, dle jednání by jim však přísluše mnohem drsnější výraz. Neupírám, že musí mnohdy přísně vůči zuřivým zakročiti, avšak zdá se, že tomu tak přivykli, že jednají se všemi stejně. Zvláště v německém ústavu a u Apolináře zacházejí s chorými pode vší kritikou. Hřeší se příliš na to, že si nemohou nemocní stěžovati, neboť každá stížnost jest marna, odbude se pouze poznámkou »vždyť jest to blázen«, mimo to se nemocní bojí něco udati, poněvadž by pak teprve s opatrovníkem nevydrželi. Často se stává, že nemocný odkázaný na postel, z lůžka se zvedne, by se narovnal a trochu prošel, než jen poodejde od svého místa, již jest zde opatrovník, chytí jej za krk, stiskne náležitě a do nohou kopá až ho k lůžku tímto láskyplným způsobem dovede. Nemocný musí býti rád, když se tím opatrovník uspokojí, někdy též jak se u Apolináře stalo, chorý ještě na posteli několik ran dostane. Nemocní musí se dle lékařského předpisu častěji koupati. Samo sebou se rozumí, že nervovou nemocí stižený člověk nemá přílišnou náchylnost ke koupání, při dosti vysoké temperatuře jest mu chladno a má-li špetku kuráže, zaženou mu ji opatrovníci, tak že pak koupání jest pro každého postrachem. Kdyby byl při tom inspekční lékař, zajisté by se opatrovníci jinak chovali, poněvadž však jest to pouze jim zůstaveno, vypadá to dle toho. Nechce-li nemocný do vody, užije se násilí, po případě ran, chce-li chorý, drkotající zimou, dříve z vody než jest libo opatrovníku, tropí si z toho smích, což jest znamenité pro rozrušené nervy, a ranami bez ohledu kam dopadnou, přinutí ho, aby setrval ve vodě. Nemocný vystoupí z lázně umořen, ztlučen a rozladěn. Jak prospívá taková koupel jest na bíledni.

Nemocní, jimž dovoleno jest procházky se súčastniti, oblekou se na německém ústavu do vlastních šatů, což jest mnohem lepší než v českém, kde každý dostane oblek ústavní. Ve vlastním oděvu cítí se každý spokojenější a také lépe se v něm pohybuje nežli v ústavním, který nemá náležitý střih a jest v takovém pořádku, že není nikde knoflíků ku zapnutí, kalhoty upevňují se obyčejně v půli těla šlemi a jest to ponejvíce šat úplně shodný s trestnickým, což na nemocného, který beztoho žije v náladě stísněné, činí dojem trapný. Mnozí nemocní se velmi neradi myjí. Jakým způsobem se k mytí nabádají? Opatrovník chytne nemocného za krk, přivede k nádržce a umyje ho kartáčem tak, že musí býti rád, odejde-li od mytí s celou kůží, aneb jen s nepatrnými stopami něžného zacházení. Ovšem druhý den, neb celou noc před mytím, má strach z nové tortury. Není divu, že touhou každého jest z místa stálého útisku a trápení co nejdříve se dostati. Mnohý, stížený nervosou, stane se v ústavu zuřivým, což jest jen následek takového zacházení.

Za nynější doby hledí se ve všech veřejných ústavech, by v místnostech nebylo příliš mnoho osob, za to ale v ústavech zmíněných jsou veškeré místnosti přeplněny, v malém pokoji stojí nejméně osm postelí, ve větším sále jest přes noc pohro-

madě 20 i více lidí, někteří leží na postelích, jiní na zemi mezi postelemi. Jaký klid a jaká noc, dovede si představiti každý.

Tím způsobem nevyhovuje ústav vytknutému účelu a mělo by se hleděti k tomu, by místa opatrovníků dostali pouze lidé slušní, mírní a k tak důležitému úkolu se hodící, za to by jim měl býti vyměřen slušný plat a pak zavésti co možno trvalý lékařský dozor nejen nemocných, ale i opatrovníků. Pak by pohlížel každý chorý na opatrovníka ne jako na tyrana, nýbrž jako na skutečného opatrovníka a lékaři nejen že by měli ulehčenou práci, nýbrž i výsledek té práce by byl skvělejší, rovněž by se neudály případy utýráni až k smrti, jak před nedávnem před soudem se dokázalo! —s

---

Klerisování vzdělavatelen učit. v Rakousku.

Od počátku platnosti říšského zákona školního nebylo tak příznivého období pro postupné klerisování učitelských ústavův a tudy pro opatřování dorostu učitelského papírový »liberální« zákon školní v duchu »klerikálním« provádějícího, jako za liberálního ministra vyučování dra Hartla. Kde nějaké místo ředitelské jest obsaditi na státním ústavu, tam nasadí se všechny páky, aby je dostal vybarvený klerikál. A když by věc příliš křičela, propůjčí se místo duchové nicce, o níž se dříve mělo u samých úřadů školních za to, že prostý učitel pohorské vesničky má více paedagogiky v malíčku nežli novopečený ředitel. Jinde třeba poštěstí se liberální politické straně (píšeme tu toliko o poměrech, pokud se týkají nás Čechů) dosaditi za řiditele stoupence jejího; ale takového, že ten snad vyniká jediné nad učitelstvo ob. školy celkem mistrnou hrou v karty a jistou dovedností, jež jest vodou na mlýn kávovým společnostem. Ale i ten hned, jakmile jest jmenován, svléká husitství a čamaru a obléká černou hazuku a to z bázně, aby klerikální časopisectvo nepočalo na veřejnosti provětrávati jeho špinavé prádlo. Za hlavní učitele dosazují se namnoze nyní učitelé škol měšťanských. Tu kde kdo by myslil, že se vybírají nejlepší, nejvzdělanější vzhledem vědění i umění učitelského. Ale chyba lávky! Teprve když jmenování čteme, zvídáme o »veličině« nové, jíž jsme snad slyšeli dříve jmenovati jen jako člena redakce nějakého klerikalního časopisu učitelského nebo jednoty paedagogické, která pěstuje k dozrávání klerikální pšenici. A při tom ještě bývá jmenování tak nešťastné, že se kápne na »veličinu«, která napsala-li nějaký řádek do toho onoho časopisu paedagogického, dosvědčuje tím, že nejméně půlstoletí ve vědě (!) a v methodice jest zapozděná. Není pak divu, že jsou naše paedagogia zrovna na posměch učitelstvu, že se učitelstvo seminářů ruchu učitelstva obecných škol straní; jednak že pokroku nepřeje, jinak že by se v shromáždění učitelské inteligence »blýskalo« svou duchovou zubožeností a prádnotou. Nic není

tedy přirozenějšího, nežli že učitelstvo volá po úplném zrušení paedagogií. A úřadové školní, zejména školní dozorcové zemští i ministerstvo, dává mu v odezvu jmenováními, jež nový a nový vzbuzují podiv učitelstva. Jest tu mimo stránku protekcionářskou a nepotistickou zřejma nad bílý den tendence, snížiti úroveň vzdělávání učitelského dorostu tím více, čím více učitelstvo volá po zvýšení úrovně té, po vzdělání akademickém a po vymanění školy od církevníkův. Ale klerisování státních ústavův učitelských nepostačuje. Musejí na pomoc ústavy, jež mají zřejmě napsáno již na svých štítech, že jsou klerikální. Za éry liberálního ministra Hartla zřízenotě již 14, píšeme čtrnáct klerikálních ústavů pro učitele a učitelky nebo nabylo práva veřejnosti. Nedávno uděleno právo to patnáctému, totiž ústavu pro učitelky »dcer božského spasitele ve Vídni«. Nalezly pak práva veřejnosti za liberální éry ministra Hartla: katolický učitelský seminář ve Währingu, jejž mají v rukou školní bratří; ústav pro učitelky chudého dítěte Ježíše v Döblinku u Vídně; ústav učitelek dcer božského spasitele ve Vídni; učitelský seminář ve Strebersdorfě (nomen omen!); ženský ústav učitelský anglických panenek v Kremži; 3 ústavy pro učitelky školních sester ve Vöcklabrucku (Horní Rakousy), Algersdorfu a Mariboru (Štyrsko); ústav pro učitelky v Zamsu v Tyrolích; seminář učitelský v Tisisu u Feldkirchu, ústavy pro učitelky sv Kříže v Chebu a Kutné Hoře, ústav učitelek u sv. Anny v Praze; konečně ústavy pro učitelky kongregace sv. Karla Boromejského v Těšíně a Kolomeji. K tomu ještě dodejte ústavy arcibiskupský dívčí v Olomúci (známý ostudně z aféry katechety a okresního školního dozorce dra. theol. Poštulky) a dominikánek v Hřebčíně u Olomúce; 2 ústavy pro učitelky v arcidiecési pražské, jež řídí »chudé« školní sestry de Notre Dame; pak k tomu slušno také připočísti zemské ústavy učitelské v Novém Městě u Vídně a v Sv. Hypolitě: a máte 21 ryze klerikálních seminářů učitelských, 16 ženských a 5 mužských, jež obstarávají klerikální provozovatele liberálního školního zákona. A jaké přízně se těší tato soukromá, řádovnická a klášterní paedagogia u zřízenců školních, vysvítá z toho, že výsledky maturitních zkoušek na ústavech těch bývají druhdy mnohem skvělejší nežli na ústavech státních, ač známo, že nejedna »ředitelka« jejich a většina učitelstva — pokud se nevypůjčuje ze státních ústavů — nemá ani takového vzdělání vědného nebo methodického, že by mohla vybýti přísnější způsobilosti pro obecné školy. —*ch*—

Poledne.

Stalo se, jakoby městečko pozbylo svého půvabu, i jeho stoleté zvony promluvily ke mně řečí konvenční a hluchou. Viděl jsem srdce jejich tlouci jako v manii, ale nemělo to ušlechtilého významu z doby dříve minulé.

Bily, bily, ale duši to nepozvedalo a nebylo jim rozuměti ničeho.

Přemýšlel jsem o možném zhrubnutí mysli. Ale viny jsem na sobě nenalézal.

O nepřiznané zášti. Ale nebylo jí a nebude.

Stalo se, jakoby městečko pozbylo svého půvabu, ač jsem se já k tomu nepřičinil.

Sklánělo se k poledni.

Prudce pnul se kostel svatého Mikuláše a všude kolem něho kupily se holé ševcovské stánky. Do značné výšky vznášela se také morová boží muka tučně fermeží natřená a čtyři svatí nuceni byli nésti glorii v podobě mosazného víčka.

Suchý vítr severovýchodní zdál se míti uloženo cloumati lazebnickou miskou, pokud se dalo, nemohl také míti ve své svědomitosti a houževnaté snaze žádného soupeře. Ráz na ráz skřípala míska na svém železném háku a v tomto zpěvu bylo něco horšího, nežli suché loupání v kostech.

U paty pomníku, který svým způsobem diskreditoval představu národního hrdiny, strojily se obden psí námluvy a horký písek vymršťován byl na všecky strany.

Vítězství chýlilo se zdánlivě na stranu nepokrytého hnusu a malá slečna zavřela hlučně knihu v kterémsi okně prvního poschodí. Malá slečna přezvána byla Jane, sirotek Lowoodský, vytrvala však navzdor hlubokému rozhorlení na své unylé observatoři

Jane, chorobně milovaná! Jane, pětkráte do roka čtená!

Poledne přišlo a počaly se odmykati dvéře kanceláří. Adjunkt berní, nově povýšený, ztrácel se úplně v oblaku vysněné blahovůle své, figura soudního sekretáře, tučná, z těsta syrového, lící ustavičně zrosených, tak jako oči mladého telete, pohybovala se krokem stokráte zjinačeným.

I strážník vyšel, přizrzlý, dobrácký, jehož pysky ohledávaly se ustavičně v nevýslovně pokorném ševelení. Kdo ho viděl, rozuměl. Ve jménu jeho veličenství císaře..

Ožily tovární píšťaly a parní trouba cihelny bučela jako v pustách.

Fabričky s prsama zakrslýma utvořily po silnici kratší i delší řetězy, stavíce se oplzlejšími, než kdy byly a přivykajíce si v chůzi jistému methodickému pohybu křivou kyčlí. Rozrušovaly se osudem zatčené kuplířky, která od plodu pomáhala, a vyhlížely ve svých lačných skupinách jako mouchy na čerstvém neřádu shluklé.

Jste-li vy sestry moje? rozpakoval jsem se v duchu, ale obával jsem se řádné odpovědi.

Sestry, o nichž jsem snívál a jejichž bídě věnovány byly znamenité idey věku?

Ucítil jsem hořkost a v ústech pachuť vlastního jazyka.

Nevrle tloukl zvon poledník, z povinnosti závazného slibu, tak jako člověk za mzdu, na kteréhož se možno spolehnouti, učini ve své jednotvárné práci dvojí zastavení.

Cihláři pojídali čtvrtinu svého bochánku, ulévajíce polačkou kapitální sousta a na jezeře jejich očí zračil se malý život bez nuancí.Bez ohně a beze všech tajných záblesků, ačkoliv tito lidé byli chvalně známými rváči a jejich manželská plodnost ničím nezadržitelná.

Dojedli a svalili se do písku jako trámy. Polačkou sharmonisovány příkrosti světla i zvuku a chrápání cihlářů neslo se až na konec křižovatky. Vždy nechutné a bláhové bylo, zarmucovati se nicotou těchto lidí!

Přišel bys jako přítel, hluboko se nahýbaje ke dnu jejich srdcí a oni by pokryli tvoji botu slinou z užvýkaného tabáku a obnažili by v úsměšku žluté svoje tesáky.

Někteří požádali by tě o malou zápůjčku ve jménu boha trojjediného a v kruhu všech známých doporučili jako fulpasa prvního řádu.

Ano, příteli, ku kterému mluvím, zařiď ty se podle nabytých zkušeností!

Ustalo zvonění, ustala i hokynářka v hlasité persifláži andělského pozdravení a zahnala vosy, přissáté na jednu broskev, která seděla mezi domácími padavčaty jako princezna.

Náměstí se vyprázdnilo, jenom některá služka blížila se k výčepu se skleněnou konvicí.

Bylo poledne, chvíle kusého odpočinku, který zde neposílí a neblaží.. *J. Opolský.*

Literatura, umění, věda.

Činohra v létě. Kdo viděl a zažil novinky t. zv. letní saisony v Nár. Divadle, dojista se zabýval otázkou, kde a které jest to obecenstvo, pro něž divadlo zakupuje, studuje a dává frašky a veselohry jako Tyranství slz od Chamberse, Nový clown od H. M. Paulla, Má syna od Dancourt-Vaucaira, Strážní andělé od P. Vebera a M. Soulié a Blíženka od L. Fuldy. Obyčejně se kusy ty stěží obehrají pro všecky čtvrtky abonentů a zapadají v zapomenutí. Představení mají návštěvu slabou a dáváte-li pozor, najdete mezi diváky dosti těch, kdož i při tak zv. veselých místech se nemohou zasmáti. Buď je pohoršuje a uráží pitomost, která tu zastupuje humor a vtip, anebo je tíží lidský soucit s herci, jež svým životním povoláním jsou odsouzeni k výkonům tak nesmyslným a potupným jako jest většina rolí v takových kusech. Že by nebylo dosti veseloher a frašek, ve kterých jest vkus, humor, vtip a duch? Není to ovšem ono k nám v poslední leta tak horlivě dovážené saisonní zboží Berlína, Paříže či Londýna, jež prostě uráží i nejprimitivnější požadavky toho, kdož jest si vědom, že divadla konkurují se šantany a produkcemi mezinárodních akrobatů a clownů. Jest tu celá organisace autorů, žurnalistů a divadelních ředitelů a podnikatelů, jež si pracuje ve velkých městech do rukou a proti níž zvedá se odpor čím dále patrnější. Bude známo i u nás, že v Německu tvoří se za tím účelem svazy divadel mimoberlínských, aby o novinkách a vůbec repertoaru nerozhodovala pověstná už berlínská klika novinářská a divadelní, jež prostě čachruje a gešeftuje s „uměním". V Londýně to dotáhli tak daleko, že v několika tuctech londýnských divadel se za celý rok na př. Shakespeare nesehraje ani jednou, nebo nejvýše 1—2 kusy a že kdo chce něco viděti, co není pouho-

pouhý výpravný spektakl, jde do předměstí anebo do některého divadla venkovského. Ve Vídni vychází už pátý rok velmi hojně čtený časopis (Fackel), který špinavé ruce novinářů, recensentů a divadelních ředitelů dovede v zákulisí postihovati a odhalovati v okamžicích v pravdě sensačních. Slovem: divadla velkoměstská jsou výdělečnými podniky v rukou lidí beze vší mravní ušlechtilosti a (abych mluvil moderním žargonem) bez kultury esthetické. Co ti obecenstvu podávají a dáti dovedou, to vyhlásí tiskem za vrchol modernosti a sensace. S druhé strany však se kryjí tvrzením, že právě to a nic jiného si obecenstvo žádá. Výkazy kasovní vypravují ovšem o jiném, ale „obecenstvo" je bezprávný dav, jenž si to prostě musí dát líbit a který přijme, co se mu dá, i májový nápoj i absint. Nezáleží tedy na obecenstvu, ale na divadle samém, co hraje a jaký má repertoar. Že Národní Divadlo svůj letní repertoar opatřuje z oněch kalných zdrojů, dozví se i ten, kdo do divadla nechodí, z oznámení, jimiž samo divadlo novinky shora uvedené uvádí u nás do světa. Jest to poblouzení, z něhož se lze snadno vyléčiti pouhým pokusem. Ježto ředitelství Nár. Divadla na dobré vůli neschází, dojista se na přes rok s autory shora uvedenými už neshledáme. Fulda ovšem do cechu onoho osobou svojí nepatří, ale svojí Blíženkou zasloužil si tam čestné místo. Ostatně, kdo ještě nezapomenul na Curellovu Figurantku? Po té bylo věru zbytečno divadelní archiv obtěžovati o něco ještě duchem chudší Blíženkou. —*P.*

Hudba. — Ve znamení letního období udála se ještě premiera: minulou neděli provedená opereta Arthura Seymoura Sullivana „Mikado" přišla k nám asi tak, jako kdysi cestující na nádraží po třetím zvonění: přišla pozdě, úspěch jí ujel. Na té žaponisující drobnůstce, která byla novou roku 1885, dnes nejen vybledly barvy: ona zastarala celým svým ústrojím. Co značná část obecenstva snese v nějaké frašce, nejde k duhu dnes operetě: nesmyslem operovati nesmí fabule operetní a toho prostředku má „Mikado" nazbyt. Uváží-li se rovněž plihost Sullivanovy hudby, jež paroduje bez výraznějšího profilu, protože sama nemá vlastního výrazového profilu, jest její neúspěch jistý. Co bylo v operetě nového: žaponism s jeho zvláštnůstkami, v pohybech a písklavostech parodisticky u Sullivana traktovaných, dnes je antikvitou. Jen v druhém dějství chytne trochu svěží barvy v písni Ko-Kově a dvojzpěvu jeho s Katisou — a to je pro celý večer nesnesitelně málo. Premiera tedy překvapila obecenstvo i divadelní správu — a obě strany nepříjemně.

Snad novým pokusem pro operu ohlášeným napraveno bude z části to sklamání: Bizetovou „Džamileh". Jedinou větou však lze naznačiti předpoklad té nápravy. Džamileh musí býti představena pěvkyní, jež by měla krásné vlastnosti první představitelky své roku 1872, paní Prellyové. Na té okolnosti visí vlákno děje a bez krásného zjevu odalisky se přetrhne. Právě tak jako ve hře založené na vtipu: odstraňte vtip — a je po hře. Volba představitelky pro úlohu Bizetovy „Džamileh" ukáže tedy, jak správa opery naší vtipu tomu porozuměla.
(O cyklu českých oper příště.) *Dr. E. Hoffer.*

Babel a Bible. Prof. Pavel Haupt uveřejňuje v oběžnících university Johna Hopkinse v Baltimore rozpravu s nápisem „Babel a bible". V rozpravě té hledí hlavně dovoditi, že názory, které projevil prof. Delitzsch, rozhlašoval za posledních 24 let za rozličných příležitostí již on (prof. Haupt). V rozpravě své prof. Haupt činí nárok, že on podal veřejnosti dávno před prof. Delitzschem zprávy o přesných zkoumáních vzhledem k původu biblických vyprávěnek o stvoření, o potopě atd. *K.*

Úpadek kritiky. „Nár. Listy" zmiňujíce se 18. t. m. o článku dra E. Chalupného v čís. 50. „Rozhledů" praví: „Vliv gymnasia a jeho jednostrannost, jevící se v tom, že plán učební jedině při studiu češtiny nabádá k samostatné práci, je dobře vystižen." —

Glossa k „Drobtům z literární tabule" pana V. O.

V 50. čísle tohoto týdenníku (ze dne 12. září r. 1903) otištěn byl článek p. V. O. „Drobty z literární tabule", v němž snaží se na sbírce mých básní „Smutné chvíle" (prý typickém příkladě!) ukázati bezmyšlenkovitost a nedostatek vnitřní struktury prací „Mladé generace".

V této své snaze až křečovitě úsilovné dopustil se pan V. O. předně dvou přehlédnutí, jež sice cíli jeho práce hoví, nekryjí se však se skutečným stavem věcí.

a) Na moje prsa uléhaly chtivě,
chřtán sevřený mi ve tmě rdousily
a do mé duše rozjizvené lstivě . .

O slovu lstivě praví: „. . je taková připlácnutá zbytečnost k vůli rýmu". Arci že — v těchto třech řádcích! Připojí-li se však k nim řádek čtvrtý; a to pan V. O. měl učiniti! — zničí:

mi bolestivé touhy trousily,

viděti, že slova „připlácnutá zbytečnost" jsou právě jen připlácnutou zbytečností.

b) Darmo park kvete, kokotka Jaro
darmo mi pestrým vějířem kývá.

Pan V. O. napsal: „Všecko moc hezké, jen pan autor neměl zapomenout, že líčí časné jaro, kdy květe sněženka a bledule (verš 3—4), ale ne pestré kvítí, neměl rovněž zapomenout, že napsal těsně před tím verše: „V srdci mi hrály stichlé již struny, hlavou mi nové letěly tóny, a moje rty . . šeptaly píseň nového rána, nového kvasu, nového žití," takže jaro přece nepřišlo „nadarmo".

V celé básni nenapsal jsem však ničeho o „pestrém kvítí"; a nikde nemluvím o tom, že jaro přišlo „nadarmo", nýbrž že „kokotka jaro darmo mi kývá a park darmo kvete", protože, jak zní následující verš, „není již času na naši lásku atd."

To jsou dva nejhrubší přehmaty. Co se týče ostatních výtek, působí na mne (a doufám, že nejsem sám) týmž dojmem, jako na pana V. O. mé verše. Chce-li pan V. O. básně posuzovati dle formulek „Malé Slovesnosti" (jimž jsem ostatně snad tak tuze neublížil) nemůže mu nikdo na světě v tom brániti, ale nechť laskavě, chce-li mluviti v pose kritika, shodí se svých beder do směšnosti zabíhající manýry puntičkáře a pak nechť — a právě v „Rozhledech" po článcích o úpadku kritiky jest to nezbytné! — odvykne si některé obhroublosti, jimiž plýtval zbytečně již i v minulých porcích svých „drobtů".

Ctěné redakci děkuji za otištění mých řádků. *Jaroslav Havlíček.*

Odpověď. — „Ve své snaze až křečovitě úsilovné" dopustil jsem se „dvou nejhrubších přehmatů", „manýry puntičkářské", „některých obhroublostí", dle p. J. Havlíčka. Hned dva (světe slyš!) důkazy má k tomu, ale ty mne jistojistě důkladně zapíchnou . . Ne, p. Havlíčku: ty vaše nože jsou moc tupé:

Nečeská protijazyková konstrukce věty zavinila případ prvý. Slovo „lstivě" nesmí se vepsati tak jak učinil p. H. Tak jak stojí, každý kdo má smysl pro hudbu věty, bude jej připínati k slovu „rozjizvené" (tedy: do duše lstivě rozjizvené, a ne až k „trousily" — slovu na hony odtrženému. P. Havlíček mi jen vysvětlil, kam vztahuje onen pojem on — ale má vina to není. 2) P. H. ovšem nemluvil o „pestrém kvítí", on řekl: „Darmo park kvete, kokotka Jaro — darmo mi pestrým vějířem kývá". — Dobrá: já bláhový domníval jsem se, že p. H. míní oním vějířem květinové pestré plochy (ač jich nebylo), ale prý ne! Tedy co? Jakým právem a na jakém základě stvořil „pestrý vějíř?" „Obraz, přirovnání, metafora jsou výborné prostředky stylistické, ale za jedné podmínky: že situaci vysvětlují a ne zatemňují" — citoval jsem p. H. už jednou, ale jak vidím zbytečně a bez výsledku. On zatemnil své verše tak, že jim snad sám nerozumí. A my

(„doufám, že nějsem sám!“) je máme míti jako na dlani? Řeknu p. H., že jeho číslu VIII. nerozumím ani za mák více než dříve: „Kývá-li kokotka Jaro darmo a park darmo kvete“ protože (ale v básni není toho slova, nýbrž věty prostě položené vedle sebe) „není již času na naši lásku“ atd. — proč hrají v srdci stichlé již struny atd.?“ Luder bleibt Luder. Ostatně „Ještě jednou se vrátíme.“ *V. O.*

Přehled politický, hospod., sociální.

Za hranicemi. V *Anglii* zastanci svobodné tržby vyhráli nad ochranářskou politikou J. Chamberlaina. Chamberlain opustil ministerstvo. S ním však i jeho dva největší protivníci, ministr financí Ritchie a stát. tajemník pro Indii lord G. Hamilton. V těchto demisích jako by byla vyslovena myšlenka, že Chamberlain a jeho politika odchází, ale není poražena. Odchází jen na čas .. a vrátí se jako vítěz. Čeho důsledkem je ochranářský plán Chamberlainův, vyložili jsme v květnu na str. 858. Jako tehdy prvním nejvážnějším odpůrcem byl mu min. předseda Balfour, tak nyní podnět k demisi byla mu Balfourova brožura: Economic Notes on Insular Free Trade (Národohospodářské poznámky o svob. obchodě ostrova), ve které tento však od prvého svého stanoviska (viz str. 858 R.) značně se přiklonil k Chamberlainovu. Změna obchodně polit. poměru Anglie přesvědčuje Chamberlaina, že je ji svoboda obchodu na škodu. Německo přebralo jí celá odvětví průmyslu a Spojené Státy zaplavily by celé části britské říše, kdyby vlády jich jako na př. vláda Kanady neposkytovaly výhod dovozu anglickému. Proto Ch. žádá, aby Anglie celní jednotou vešla v těsnější svazek se svými osadami, jež objímají třetinu světa, a zavedla odvetná opatření vůči oněm státům cizím, které nechtějí oprávněným nárokům Anglie na rozsáhlejší reciprocitu povoliti ústupků. Balfour přimlouvá se sice rovněž za odvetné clo proti státům cizím, ale žádá přednostní clo vůči osadám. Stanul proti Chamberlainovi jen na půl cesty, neboť tento žádá celní jednotu celé britské říše. — Že osady již od let osmdesátých pěstují s Anglií politiku výhod, je známo. Předloni dostalo se politice té uznání na konferenci předsedů ministerstev v britských osadách, jež doporučila, aby kolonie poskytovaly dle možnosti celních výhod produktům Anglie. Tato zase vypověděvši 30. července 1897 obchodní smlouvu s Německem, ustanovila, že v britských zahraničních državách nesmí podléhati výrobky Německa žádným vyšším přívozním dávkám, než jaké jsou uloženy na stejné výrobky Spojeného království. „Hlas Nár.“ připomíná, že nejdůležitější částí bruselské konvence jest výhrada, že předpisů o trestném clu proti oněm zemím, jež poskytují cukru přímé neb nepřímé premie, v žádném případě Anglie neužije proti svým koloniím. Jen pod tou podmínkou Anglie přistoupila ke konvenci. A potom hned Nový Zéland nepřistoupil ku konvenci a britská Indie zachová se asi stejně. Chamberlain chtěl historii s cukrem opakovati i při výrobcích průmyslových.

Proti Chamberlainovi vřelo vše, i v masách, totiž v dělnictvu, a toho se i on lekl. Proto napsal svého času v dopise jednomu svému příteli: „Reforma celní politiky, kterou jsem předložil zemi, neobsahuje ničeho o potravinách, čím by se v některé rodině naší země existenční výlohy v nejmenší míře musily zvýšiti.“ V tutéž dobu podalo 14 anglic. profesorů národ. hospodářství osvědčení proti rušení politiky volné tržby.

Pro nepřistoupení k bruselské *konvenci* zakázala anglická vláda dovoz cukru z Dánska, Ruska a Argentiny, čímž naše exportní chance se poněkud zlepšily.

Rak.-Uhersko. Proti zadržování vojáků 3. roč. v činné službě mluvilo a agitovalo se nejen v novinách a na schůzích polit. stran tu i za Litavou, ale i v ob. zastupitelstvech a na sněmech. Když tedy 16. t. m.

noviny oznamovaly, že císařem svolána byla v Chlopech 15. září říš. rada k 23. t. m. na několik dnů, aby provedla změnu zákona o rekrutech na r. 1903, vykládalo se to jako výsledek veřejného nátlaku na vládu. Den na to však vešel ve známost armádní rozkaz císařův (v Chlopech 16. září) vydaný po manevrech v Haliči, v němž byla tučně tištěna slova: „musím a chci setrvati při jejich (armády) dosavadních a osvědčených zařízeních" a „mé vojsko nechť zví, že se nikdy nevzdám práv a oprávnění, zaručených jeho nejvyššímu vojenskému pánu". Tu i svolání říš. rady jevilo se v novém světle. Na armádní rozkaz hned odpověděly v Uhrách orgány strany neodvislosti, že národ odpoví odepřením daní a na všech stranách pojímán byl rozkaz jako výzva. Také již 18. září ob. rada v Kiškun Felegyhaze se usnesla 96 hlasy proti 33 zakázati měst. úřadu bernímu přijímati státní daně, třebas i dobrovolně placené a vyzvati všechny komitáty, města i obce, by učinily podobně. V tu dobu 18. září vjížděl německý císař Vilém do Vídně (z Uher) a byl vítán neobyčejně vojensky, 24 prapory pěchoty, 18 škadronami jízdy a 10 bateriemi. Po návštěvách rumun. krále v Išlu a anglického ve Vídni bylo jeho příchodu přikládáno tím více důležitosti, ježto ani vládní orgány se netajily tím, že se bude jednati o věcech na Balkáně. Armádní rozkaz z Chlopů den před tím na veřejnost daný, byl trojspolkovému spojenci ujištěním neztenčené výkonnosti armády! —

U nemaďarských národností v Uhrách byla ovšem z armádního rozkazu radost: jejich nepřítel a upír, maďarský šovinism, dostal přes prsty! Ale prohlašují-li, že Rumuni, Srbové a Němci jako dobří vlastenci (!) nesmějí otřásati jednotou armády a že všecky národnosti nemaďarské vytrvají při císaři až do poslední kapky krve, zapomenuli, že ve vojsku má se s vojáky jednati v jejich rodném jazyce a že zlomiti nadpráví němčiny je v zájmu i Slovanů i Rumunů, nejen Maďarův. Proto ne o armádní jazyk německý, ale o jazyky národní v plucích mají se zasazovati, a měli by se postaviti po bok Maďarům s výslovným prohlášení, že pracují pro sebe!

Ústřední spolek průmyslníků ve Vídni rozeslal před několika dny jednotlivým odborníkům dotazníky o účincích možné *celní rozluky*; dotazník obsahuje celkem 6 otázek.

Říšská rada sešla se 23., sněm uherský 24. září.

Počátkem září shořelo v Travníku v Bosně 600 domů. Dne 11. září vypukl požár znovu a shořelo 50 domů. Ohně vznikly od jiskry lokomotivy. Když bosenská vláda poslala do Trávníku chléb na podporu pohořelým, vrátili jej ti, že od Švábů ničeho nepřijmou. Na to byli někteří mahomedáni zatčeni a nalezeno u nich mnoho pušek (u jednoho přes 1000 a staré dělo). Strhla se prý i bitka mezi vojskem a jimi. Také stanice železniční mahomedány pobořena a telegraf. dráty přetrhány, ježto dráha zdráhala se postiženým dáti náhradu. V Travníku vyhlášen náhlý soud; 3000 lidí je bez přístřeší a chleba, škody je 3 miliony korun. To vše zaviněno liknavostí správy, neboť Mahomedáni na nebezpečí stále ukazovali.

Sněm moravský sešel se 21. t. m. a schválil zatím rozpočet na říjen. Pak byl odročen! Dr. Stránský navrhl císaři adresu, (k čemu? o čem?) Dr. Šílený navrhl změnu zem. a voleb. řádu, dr. Perek a Přikryl zřízení okres. zastupitelstev. Podán společný návrh česk. stran na zavedení rovnoprávnosti v zem. úřadování atd.

Smutného překvapení dožili se zakladatelé *továrny na celulosu v Turč. Svatém Martině*. Nemýlíme-li se, byl to vůbec náš první zahraniční podnik průmyslový, naše první rozpjetí v hospodářské cizině, a právě proto nutno litovati, že podnik ten důležitosti hospodářské, politické i sociální potkal se s tak zvláštním nezdarem. Uherská vláda nedala akcionářům povolení k započetí prací v továrně, která byla velmi dobře vystavěna a zřízena. K zákazu byly důvody čistě politické. Uherská vláda cítila v podniku tom panslavism a proto nedala své povolení. Na 26. září svolána jest valná hromada akcionářů, která má rozhodnouti o dalších osudech továrny. Mezi akcionáři zastoupeny jsou

dva náhledy. Akcionáři čeští, kteří mají většinu, prodali by nejraději ihned celý podnik, protože se naskytla společnost, která chce koupiti továrnu za celý původní akciový kapitál. Že toto stanovisko nesdílí slovenští podílníci, není věru pranic divného! Co krásných snů nasnili se slovenští vlastenci o tomto podniku! Viděli svoji továrnu, svoje lidi v ní zaměstnané, svoje peníze, zdvihnutí svého lidu ze sociální bídy, a to vše, všechno má býti pouhou ilusí?! Slováci snaží se proto, aby se s prodejem posečkalo aspoň tak dlouho, dokud nebudou vyčerpány všechny právní prostředky.

Sociální. *O reformě živnostenského řádu* přednášel na živnostenském sjezdě v Teplicích poslanec dr. Zdenko Schücker. V podstatě řekl toto: „Stoupající nouze v živnostnictvu přiměla stát, aby pomýšlel na pomoc. Jsou dnes jiné poměry než v r. 1859, kdy vydán byl živnostenský řád, z valné části dosud platný. Tenkráte bylo vše tak provanuto ideami r. 1848, snahou po neobmezené svobodě ve všech oborech, že volná konkurence nastala i na živnostenském poli, konkurence nevázaná určitými šraňky, jejíž nezdravé výstřelky, zneužívání a nesolidní soutěž způsobily mnoho zla. Ale když velkokapitál přivodil úplnou změnu hospodářského systému a živnostník vládnoucí neobmezenými prostředky ocitl se v nebezpečí, že mu podlehne, stát i všechny povolané faktory vystoupily na pomoc, přesvědčeni, že tak důležitý činitel všeobecného výdělečného života zaniknouti nesmí. Zvláště přímé podporování živností učinilo značný pokrok. Stát věnuje k tomuto účelu 600.000 K ročně a zařaďuje do rozpočtu ročně 8 mil. K pro odborné školy, spatřuje ve vyšším vzdělání nejlepší prostředek k dosažení lepšího stavu. I země věnuje ročně 30.000 K na odborné výstavy, na opatřování motorů a nadání. Je prý třeba jiného způsobu subvencí, poněvadž živnostníci a právě prý němečtí, subvencí těch neužívají, jak by měli. V zákonodárství živnostenském nastal však chaos, jejž i odborník sotva ovládne. Je třeba nového zákona, který by látku znova upravil. Vláda se však tomu brání. Již r. 1901 byl návrh takového zákona dodán živnostenským korporacím, aby podaly dobré zdání. I prohlásil živnostenský výbor, že na tom živnostnictvo stojí, aby zákon takový podán byl a vyzval vládu, aby s ním sdělila, na jakých zásadách spočívá návrh právě zmíněný a kdy bude výboru předložen, zároveň pak se usnesl na tom, že sám se pokusí o vypracování takového zákona a zvolil zpravodajskou komisi, jejíž předsedou jest poslanec Schücker. Vláda prohlásila pak, že její návrh bude miti ráz živnostensko-politický a účelem jeho bude sesíliti dalekosáhlou měrou společenstva. Dr. Schücker pokládá tento princip za přijatelný a sám rozhovořil se pak o dalších zásadách reformy: 1. volnost stěhování, 2. způsobilost k živnostem, 3. samostatnost živností. Ad 1. žádá (varuje však od návratu v středověké cechovnictví, tudíž radí zachovati svobodu), ochranu proti nekalé soutěži. Ad 2. Budiž rozhodování o průkazu způsobilosti příkázáno společenstvům, nebudiž tu však cílem zkouška mistrovská, spíše buď pokud možno pečováno o nejvyšší vycvičení učňů a pomocníků a zřizování škol. Průkaz způsobilosti v živnostech obchodních oproti opáčnému stanovisku vlády pokládá dr. Schücker za spravedlivý, stejně v živnostech hostinských. Za to vyslovil se proti zbraňování prodeje zboží řemeslně vyrobeného, poněvadž obmezení to příčí se v mnoha případech zájmům živnostníků, ale proto, aby braní míry a provádění oprav bylo vykonáváno jenom oprávněnými živnostníky. 3. Pokud jde o samostatnost živností, jest třeba provésti dokonalou organisaci společenstev, která by obsahovala jak jednotlivá místa, tak i zemi a i říši. Pak by se ukázala také potřeba poradního sboru živnostenského. Konečně zmínil se dr. Schücker také o ochraně dělnictva, o jeho podpoře v nouzi, o úpravě mezdních poměrů, kontrole práce a odměně domáckých dělníků. Naposledy pak došlo i na pojišťování mistrů u jubilejního fondu cís. Františka Josefa I. — Jak zřejmo, vývody páně poslancovy nevynikají zvláštní jasností. Mlha, samá mlha. Jeho „tři karty, tři karty, tři karty," pardon: principy, sotva ohromí svět. Také sotva lze

ohromení takové na poli živnostenskoprávním způsobiti. Není věc malých živností věcí právního sporu, procesu, který lze vyhráti, když tu budou jiné paragrafy a dobrá vyřídilka. Jak smutným dokladem je neustálé živnostenskoprávní právotění v řadách malého živnostnictva, uváží-li se, že všecky výtky a všecko hromování obrací se tu proti zákonodárství, které dle vlastního doznání všech stěžovatelů teprve umožnilo obdivuhodný rozmach velkovýroby. Jak mnoho schátralého musilo býti v řadách malého živnostnictva, že tento vzmach načisto vyklouzl mu z „odbornických" rukou. A jakým právem, ve jménu kterých zásad možno v této schátralosti vésti procesy a domáhati se reakce tam, kde nejméně by byla na místě? Co s lidmi, kteří se ani nehlásí o podpory, jež se jim cpou? Zápasy hospodářské musí se vybojovati hospodářskými prostředky, ne právotěním! —

Školský. *Jednotná škola v Dánsku.* Dánský folkething (národní zastupitelstvo) přijal nedávno návrh nového školního zákona, kterým se zakládá v Dánsku jednotná škola. Obsah zákona toho jest následující: Všechny děti jsou od 7. roku svého věku povinny choditi alespoň po čtyři léta do školy obecné. Děti, kterým se má dostati obsáhlejšího vzdělání, vstupují u věku 10 nebo 11 let do školy střední (vyšší stupeň obecné školy), kde se jim dostává opět po čtyři léta dalšího vyučování v předmětech školy obecné. K tomu však přistupují dva cizí jazyky: angličtina a němčina. V prvé třídě střední školy jest mimo to nezávazným předmětem latina. — Kdo vybyl s úspěchem školu střední, nabývá způsobilosti k návštěvě školy mladické, jež má tři ročníky a srovnává se do jisté míry s vyššími třídami našich gymnasií a vyšších reálních škol. Jako přípravný ústav pro akademické studium poskytuje svým žákům, obdobně k organisaci vysokých škol, trojí možnosti vzdělávání se: 1) pro obor mathematicko-přírodovědný, 2) pro obor nových jazyků a 3) pro obor jazyků klassických. — Kdo se chce věnovati povolání prakticko-technickému, činí lépe, vstoupí-li po vybytí střední školy do školy reální, v níž se sice vyučuje také jazykům cizím, ale toliko v ten způsob, že každý žák učí se toliko jednomu, a to dle vlastní vůle angličtině, němčině nebo francouzštině. Ve škole mladické vyučuje se pro budoucí starofilology latině, řečtině, němčině, francouzštině; pro budoucí novofilology latině, němčině a francouzštině a pro mathematicko-přírodovědný odbor němčině a francouzštině způsobem závazným. Kde se dle poměrů jeví věcí žádoucí, může se vyučovati ve škole střední a mladické ručním obratnostem a v dívčí škole střední domácímu hospodářství. Škola obecná jest státní, škola střední a mladická jsou buď státní nebo soukromé. Vyučování náboženství jest všude fakultativní. Školám jest zůstaveno na vůli, slučovati u vyučování oboje pohlaví nebo je přijímati odděleně. Ministr vyučování Christiensen, bývalý učitel obecné školy, karakterisoval bytost nového zákona školního v ten rozum, že všude tam, kde demokratické myšlenky nejdáleji pronikly a vtiskly ve všech bytných příčinách všemu řádu společnosti svůj ráz, pokládá se za úkol z nejdůležitějších, viděti všechno školstvo upraveno tak, aby mezi všemi rozličnými druhy škol bylo pořízeno organické spojení v ten způsob, by vyučování se dálo od zdola až do vrchu řadou vzájemně přesně souvisících a sobě přiměřených hlavních stupňův. Nemůže se pokládati za to, že všichni chovanci bez výjimky měli by procházeti celou jednotnou školou od začátku do konce, poněvadž rozdíly v přirozeném zavložení jejich a také jiné okolnosti povedou k tomu, že se zastaví na tom neb onom stupni nebo musejí býti zadržáni. Myšlenka vůdčí jest ta, aby chovanci, jimž nekladou překážek jejich přirozené vlohy a při nichž mohou býti odklizovány překážky jiného druhu, zejména poměry hospodářské, mohli probíhati celou drahou od počátku do konce a mívali z toho prospěch co možno největší. Zvláštně bylo se snažiti po tom, aby ohledy na stav rodičův, a pokud možno, na jejich majetkové postavení co nejméně rozhodovaly o otázce, kterého vyučování se má dětem jejich dostávati a ku kterému cíli až mají býti přiváděny. Proto bylo se snaženo upraviti školu jednotnou tak, aby nebyla

příliš dobrou nebo vznešenou pro chovance, jejichžto rodiče stojí na nižších příčlích společnosti, a také ne příliš skrovnou ani pro ty, jejichžto rodiče zabírají nevyšší příčle na žebříku společnosti lidské. Jen tak může míti státní pospolenství úplný užitek ze všech duchových sil; jen tak mohou se vychovávati občané měrou úplnou, pokud jen možno k porozumívání, jak požívati statků svobody a užívati jich způsobem pravým, pro vlastní své dobro jakož i pro blaho všeho pospolenstva. *K.*

Na poškozování státní obecné školy vymýšlí *církev* neustále nové prostředky. Školský časopis „l'Instituteur républicain" uvádí za nový doklad toho novou okolnost, dle které se při tom neštítí ani, poškozovati samo vyučování náboženství. Od r. 1882, kdy totiž nabyl nový zákon školní platnosti, vyučovali duchovní náboženství v prázdný den všední (ve čtvrtek) nebo v neděli. Nyní však začínají překládati vyučování katechismu na školní dni, na dobu od 11—1 odpolední, a to třikrát do týdne. Obyčejně se nyní vyučuje od 11—12 hodiny v poledne. Tu děti musejí v zimě rychle odcházeti z vyhřátých učíren a odebírati se do kostela, kdež třesouce se zimou a jektajíce zuby, odříkávají svůj náboženský úkol a dávají odpovědi. Bydlí-li dítě daleko od kostela, nezbývá mu ani kdy, aby pooběd̆valo, poněvadž už o jedné má býti ve škole. Učitelé také skutečně zjistili již zdravotní poruchy při takových dětech. Řečený časopis vyzývá příslušné orgány, aby tomuto počínání byl učiněn energickými prostředky konec. Nemělo by býti dále trpěno církvi, aby porušovala duch zákona a posmívala se zřízením republiky. Církev připravuje neustále rodičům nové a nové obtíže a nepříjemnosti, jež mají býti na škodu státní škole a jejím učitelům. Rodičové mají nabývati poznání, že jest lépe posílati děti do škol kongregačních státně připuštěných, v nichžto se vyučuje katechismu jako předmětům jiným a tudy nemohou vznikati podobné nesnáze jako shora dotčené, při nichž ovšem žactvu škodí se na zdraví, vyučovací úspěchy se poškozují a samo náboženství se dětem znechucuje. *K.*

Ozvuky a paběrky.

Literární produkce v Japansku. „Bulletin de l'Ecole Française de l' Extrême-Orient, orgán Francouzů tonkinských, vycházející v Hanoi, píše o literární produkci v Japonsku v posledně došlém čísle: „Jest již znám podivuhodný vývoj denního časopisectva v Japansku. Ale také sborníky a rozhledy všeho druhu nabývají nadmírného rozsahu a rozmnožují se rapidní rychlostí, která má něco znepokojujícího pro knihu. Výklady knihkupců jsou nacpány literárními a vědeckými revuemi, časopisy náboženskými, filosofickými historickými, právnickými, politickými, diplomatickými, národohospodářskými, obchodnickými, paedagogickými, lékařskými, vojenskými, feministickými; a knihy musily víc a víc ustupovati do pozadí a na stěny krámu. Každý měsíc, každý týden vyskytne se nová revue. Až do dnešní doby byly nejváženějšími literárními orgány „Bungei Kuobu" (Literární kroužek), „Shin hosetsu" (Nový svět románův) a zcela zvláště „Teikoku Bungaku" (Císařská esthetika), řečený tak, poněvadž pro něj pracují žáci a učenci císařské university v Tôkyô, ale ne poslední příčinou, ježto časopis ten zastupuje císařsko-japanskou esthetiku. Vytýká se oběma na prvním místě jmenovaným rozhledům, že jsou psány poněkud příliš prostonárodně; „císařská esthetika" pokládá se za příliš akademickou a poněkud pedantickou. Dva nově vyšlé časopisy chtějí činiti starším energickou soutěž. Jeden z nich jest „Geiyen" (Literární zahrada), druhý znamenitější slove „Bungei-kai" (Literární svět), jejž rediguje pan Sassa Masakazu a vydává podnikavé nakladatelství v Tôkyô, Kinkôdô. Číslo první vydané 15. března 1902 obsahovalo 360 stran těsně potištěných japanským textem a následující čísla ne méně. A přece jednotlivé číslo jest toliko po 30 senech (= $^1/_2$ K zlaté měny). Tuto